Народни песни от Средните Родопи

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

Народни песни от Средните Родопи

ПОСВЕЩАВА СЕ НА 60-ГОДИШНИНАТА
ОТ ОСВОБОЖДЕНИЕТО НА СМОЛЯНСКИЯ
КРАЙ ОТ ТУРСКО РОБСТВО
1912 — 1972

АТАНАС РАЙЧЕВ

(12. V. 1916—23. XII. 1962 г.)

ОКРЪЖЕН НАРОДЕН СЪВЕТ — СМОЛЯН
СЪВЕТ ЗА ИЗКУСТВО И КУЛТУРА

Народни песни от Средните Родопи

ЗАПИСАЛ АТАНАС РАЙЧЕВ

СТУДИЯ, СЪСТАВЯНЕ, ОБРАБОТКА И КОМЕНТАР РОСИЦА АНГЕЛОВА

СОФИЯ · 1973

ИЗДАТЕЛСТВО НА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

ПРЕДГОВОР

Песните на Атанас Райчев бяха представени в Етнографския институт при Българската академия на науките през 1955 г. По редица причини това фолклорно богатство, издирвано в продължение на 20 години, дълго остана непубликувано. По-късно Окръжният комитет на БКП и Окръжният народен съвет в Смолян предложиха сборникът на Ат. Райчев да бъде издаден. Това предложение беше удовлетворено от ръководството на Българската академия на науките.

Заслуга за публикуването на този сборник има Иван Ставракев — бивш заместник-председател на Окръжния съвет за изкуство и култура. Той направи всичко необходимо, за да се подготви изданието, и действуваше енергично за неговото отпечатване.

Работата по подготовката на събраните от Ат. Райчев материали за издаване беше извършена главно с помощта на историческата, езиковедската, етнографската и художествената литература и чрез лични анкети. В много случаи се налагаше обаче да потърся съдействието на местните учители, историци и етнографи. Всички, към които се обръщах, се отзоваваха с пълно разбиране и с готовност. Ценни, обстойни и точни сведения получих от Никола Дамянов, директор на Окръжния исторически музей в Смолян, и от Мариана Райкова, уредничка в музея; от Константин Ил. Канев, автор на непубликувано изследване за с. Момчиловци, Смолянско; от Димитър Райчев, учител в гимназията в Чепеларе; от Петко Карапетков, автор на поселищното проучване „Славеино. Минало“ (Пловдив, 1948); от Щильон Г. Казалиев (кв. Райково, Смолян), сътрудник на Окръжния исторически музей в Смолян, който е събрал значителен брой народни песни, предания, легенди, исторически спомени и разкази. Сестрата на Ат. Райчев — Пенка Райчева — ми разказа важни факти за живота на брат си, за неговата обич към народното творчество и за начина, по който е издирвал и записвал своите материали, и ми даде пояснения за обичаи и практики, отразени в някои произведения, и за редица думи; тя издири и някои от данните за осведомители на Ат. Райчев от Чепеларе. С особена признателност искам да отбележа тук помощта, която ми оказаха Мария Манолова и Манол Манолов още преди да постъпят на работа в Окръжния музей в Смолян и след това. Проучвали повече от четвърт век бита, фолклора и миналото на Средните Родопи — не като любители, а като подготвени специалисти, — публикували редица приноси във в. „Родопски устрем“, няколко самостойни изследвания и автори заедно с Ат. Райчев на труда „Кърджалийското движение и Мехмед Синап“, Мария и Манол Манолови ми съобщиха интересни сведения за различни исторически лица и събития, пресъздадени в поместените песни, и за някои от най-значителните информатори на Ат. Райчев от Чепеларе и с. Широка лъка. Заедно с П. Райчева те успяха да набавят и повечето от дадените снимки. На М. Манолова дължа многобройни справки за фонетичните, морфологичните и лексикалните особености в записите на Ат. Райчев, за специфични обичаи, за споменати в песните лица и местности и пр.

Андрей Печилков и Димитър Малашинов, бивши отговорни служители в ОСИК, проявяваха готовност да ме улесняват във всички моменти от моята работа. От Стайко Кабасанов, доцент в Софийския университет, получих полезни съвети при фонетичната обработка на текстовете. Иван Ставракев прегледа песенния материал и ми даде някои препоръки, които бяха изпълнени.

С разбиране се отнесоха към моята задача и председателят и секретарят на Градския народен съвет в Чепеларе, председателите на народните съвети и пълномощниците в селата Широка лъка, Стойките, Левочево (Манол Кабасанов), Върбина (К. Маринов), Настан, Забърдо, Лясково, Стикъл (Калин П. Енчев, син на един от най-добрите осведомители на Ат. Райчев — Пею Г. Енчев), Беден (Славчо Каров) и всички други, към които се обърнах.

Изключителна отзивчивост и живо участие бяха проявени не само от страна на интелигенцията в Смолянски окръг, а и от самите осведомители на Ат. Райчев и от техните близки. Нито едно от десетките писма, които им отправях, не остана без отговор, въпреки че от времето, когато са съобщавали своите песни, бяха изминали 20—30 години. Мъже и жени, стари и млади отговаряха с еднаква изчерпателност и точност дори на въпроси, които биха могли да им се

сторят маловажни и непонятни. Чрез такива анкети бяха изяснени много положения в записите на Ат. Райчев и бяха събрани голяма част от сведенията за неговите информатори. Тук искам да благодаря най-вече за материалите, изпратени ми от Живка Лютова-Божкова (Смолян), Жека Ат. Метексова (Чепеларе), Никола Ст. Барგански и Мария Ст. Барганска (с. Широка лъка), Минка П. Златева (Мадан), Василка Гирзилова (Девин), Емин Ем. Драмалиев (мах. Катраница), Атанас В. Драганов (от с. Павелско, сега жител на с. Марково, Пловдивско).

Тази обща отзивчивост беше израз не само на обичта към историята, бита и песента на централната Родопска област, а и на отношението към Ат. Райчев — всички, които са го познавали като събирач на народно творчество и като човек, отразяваха в своите отговори обичта си към него и възхищението си от онова, което е извършил.

От съставителя

АТАНАС РАЙЧЕВ И НЕГОВИЯТ СБОРНИК

АТАНАС РАЙЧЕВ КАТО СЪБИРАЧ НА НАРОДНО ТВОРЧЕСТВО

Песенното богатство на Родопската област е привлякло отрано вниманието на нашите фолклористи със своята красота, свежест и оригиналност. Неговото събиране започва преди повече от 100 години. През този период се записват и се публикуват хиляди родопски песни. Без да се спирам тук върху дейността на фолклористи като Хр. Попконстантинов и Ст. Шишков, достатъчно е, за да се получи представа за извършеното, да се отбележат двата големи сборника, в които народната поезия на тази обособена област е дадена с текст и мелодия: „Родопски песни с нотирани гласове“ — 1252 песни, записани от С. Ив. Боянов и Н. Вранчев, нотирани от А. Букурещлиев, и записани и нотирани от В. Стоин и Р. Кацарова (Сборник за народни умотворения и народопис, кн. XXXIX, 1934) и „Народни песни от Родопския край“ (С., 1970) — 1653 песни, записани и нотирани от Н. Кауфман и Т. Тодоров. Хронологически между тези две издания трябва да се постави сборникът на Ат. Райчев. Той набира материала за него по времето, когато проучванията за първия сборник вече са приключили, и го завършва през 1955 г., когато Институтът за музика при БАН предприема своите експедиции. Въпреки че работи сам, Ат. Райчев събира над 2000 песни, от които тук са дадени половината. С тях той разкрива истинския характер на родопската песен с нейната разнообразна и богата тематика и показва, че тя познава всички лироепични и епически форми и всички жанрове.

Създаван от население с ясно изразена регионална специфика в една голяма планинска област, която векове е била запазена от странични въздействия, родопският песенен фолклор е наситен със старинни сюжети и мотиви и с многобройни архаизми. Архаичното се долавя лесно в езика и стила, но то е оставило дълбоки следи и в съдържанието. В записите на Ат. Райчев отгласите от далечна старина се допълват с нови мотиви и елементи. Той записва в Средните Родопи международни епически сюжети, мотиви, познати и на други славянски и балкански народи, известни само на Балканите или само на българския фолклор. Тук могат да се посочат баладите за вграждане на човек в основите на мостове и на други обществени строежи, песните за девойка войник и младоженец войник на сватбата на жена си, за добиване на невеста чрез грабене, за продажба на съпруга, сестра и майка, за инцеста (брат взема за жена сестра си, без да я познава), за омъжване на овдовяла младоженка за брат на мъжа ѝ и на вдовец за сестрата на жена си, за брат, който се жертвува за сестриника си, и за племенници, които спасяват вуйчо си. Някои от тези сюжети се свързват с историята на България преди нахлуването на турците и с епохата на турското владичество. В други намираме следи от стари семейно-правни системи, от брачни и семейни обичаи, познати през първобитно-общинния строй, матриархата и патриархата — сорорат, авункулат, левират, — следи от анимизъм и тотемизъм, от древни магически практики, от стари местни обичаи. Запазени са реликти от някогашната материална култура — възпоминания за старинно облекло и накити, за старинни тъкани, — архаични понятия и понятия със старинна семантика, които се асоциират с по-нови и се обновяват с непосредствени възприятия, старинното използуване на числа, които са кратни на три, символи, породени от древни обичаи и обреди. С изключение на старите епически сюжети архаичните мотиви, вярвания и представи са разпръснати в жанрове, в които най-малко биха могли да се очакват. Често те се вплитат само чрез два-три стиха — рядко обхващат цялото произведение — и са могли да бъдат зарегистрирани единствено при такава основна и продължителна събирателска работа, каквато е извършил Ат. Райчев.

Този сборник се отличава и с многобройните песни, събрани сред помохамеданченото българско население, и особено с тези, които са съобщени от жени мохамеданки. Р. Кацарова, която проучва песенния фолклор на българите мохамедани от Девинско и Доспатско през 1928 г., пише, че свободно могат да пеят само несгодените девойки; годениците и омъжените „не смеят

да пеят без позволение на юнака си"[1]. Н. Кауфман записва през 1953—1957 г. в Смолянско и Маданско песни от помохамеданчени българки, и то най-често от млади момичета, с дълги увещания.[2] Същите трудности среща през 1960 г. и Ст. Стойкова.[3] Ат. Райчев успява да влезе в досег с българките с мохамеданска вяра от всички възрасти и да запише от тях не само любовни песни, както най-често е ставало, а и произведения от всички жанрове и мотиви на непомохамеданченото население — и от жанрове, за които се смяташе, че са отпаднали от техния репортоар поради запрещенията, наложени им от ислямизма: песни, в които са запазени спомени за предишната им религия и свързани с нея обичаи и начин на живот или е отразена героичната съпротива при насилственото помохамеданчване.

Мария Р. Кьоргогова — майка на Ат. Райчев

Стойността на песните, записани от Ат. Райчев, е свързана и с изследвания от него район: централната част на просторната Родопска област — Средните Родопи, по горното течение на р. Арда и някои от планинските селища в северните им склонове по долините на Чепеларската, Кричимската, Юговската и Дермендерската река. В този именно дял на Родопите, известен в миналото като Ахъчелебийско и Рупчоско, който влиза в днешния Смолянски окръг, типичните родопски песни са се запазили в най-чист вид.[4] Ат. Райчев изоставя селищата, в които по негова преценка не се пеели „същинските родопски песни" (имаше пред вид главно селата на север от Чепеларе и особено от Хвойна, където се чувствува влиянието на песента от равнината) или се пеели „като навред", т. е. онези кратки лирични произведения, които са получили най-голяма популярност и са се разпространили из всички среднородопски краища, и изследва продължително селата с богата и запазена песенна традиция. За съжаление той не е имал възможност да проучи равномерно целия район и докато едни селища са представени с множество записи, от други се дават по-ограничен брой, трети са само регистрирани с отделни творби, а от някои изобщо липсват песни.[5] С различен брой произведения са представени и отделните осведомители. В някои случаи той се обуславя от обема на репертоара им, но записите и анкетите, които направих, показват, че певците са били подлагани на внимателна преценка. Ат. Райчев не е отминавал нито един повече или помалко известен песнопоец, без да запише песните му, но за сборника си е отделял най-ценното. От някои информатори, които са знаели по 40—50 песни, са поместени съвсем малко и главно мотиви, несрещнати другаде.

---

[1] Р. Кацарова. Помашки песни от Средните Родопи. — Родопски песни с нотирани гласове, СбНУ, XXXIX, 1934, с. 2.

[2] Н. Кауфман. Народни песни от Смолянско и Маданско. — Изв. Инст. за музика, кн. VII, 1960, с. 105—106.

[3] Ст. Стойкова. Фолклор от Западните Родопи. — СбНУ, кн. L, 1963, с. 278.

[4] Така преценява фолклора на Смолянски окръг и Н. Кауфман, който през последните години изследва основно музикалната страна на родопското песенно творчество, в „Песента на българите мохамедани", с. 80—81; до такъв извод идва и Т. Тодоров: „Може да се каже, че центърът на родопския песенен стил е по горното течение на р. Арда" (Някои мелодични особености на родопската народна песен, с. 164).

[5] Срв. показалеца на селищата, в които са записани песните.

* * *

Атанас Райчев е роден на 12. V. 1916 г. в Чепеларе. Там завършва основно училище, а гимназиалното си образование получава в с. Райково (сега квартал на Смолян) и в Пловдив. Работил е като счетоводител в горовладелската кооперация „Николка" в Чепеларе и като инспектор в Районния кооперативен съюз. От 1958 г. до смъртта си — 23. XII. 1962 г. — той е уредник в Родопския народен музей в Райково, в който тогава съществуват два отдела — етнографски и исторически. Там Ат. Райчев разгръща огромна събирателска работа, чийто обсег се разширява през 1961 г., когато в Смолян се поставя началото на отделите „Националноосвободителни борби" и „История на края до падането на България под турско иго".

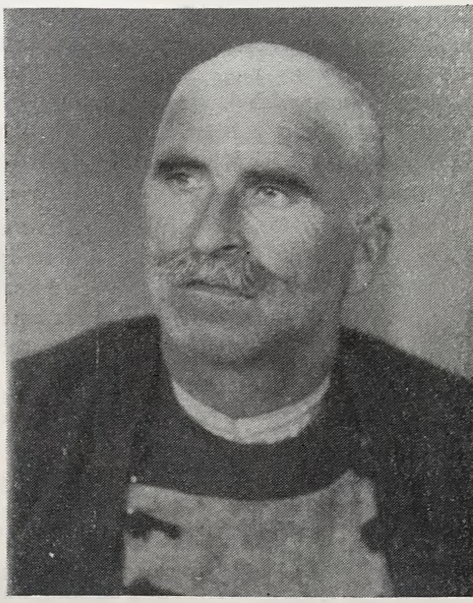

Райчо Ат. Кьоргогов — баща на Ат. Райчев

Петра Ат. Кьоргогова — баба на Ат. Райчев

Майката на Ат. Райчев — Мария Марушкова-Райчева — била работна, сръчна и с вроден естетически усет. „Мама беше много мераклийка жена — разказва Пенка Райчева[1] — и да ушие, и да оплете, и всичко да направи хубаво. Каквото видела с очите, с ръце го правела". Майката и пеела хубаво, но от нея синът ѝ не е запомнил никаква песен, защото тя умряла млада, на 26 г., когато той бил тригодишен. Баща му — Райчо Ат. Кьоргогов (дядо им е ослепял с едното око, оттогава им е останало името Кьоргогови) — се занимавал със земеделие, бил и извозвач на дървен материал. „Татко бил хубав ергенин — с брат си, с чичо Лазар, са били от първите ергени в Чепеларе. И той беше много работлив, отгледал е седем деца и всички ги е настанил." Бил сърдечен и милостив: „Тука на вдовици селото им градеше къщи. Той нощем ще отиде в гората, насече греди и ще им ги закара и няма да каже, че е той." Прочут бил и със силата си: „На един байрям бореца не можал да му надвие никой. Той го попогледал, попогледал и отишел, както си е с потурите и с доламата, а турчинът съблечен и със зехтин намазан. И като го хванал, съборил го на земята и вземал овена (наградата). Тогава ги доядяло турците защо българин да вземе наградата, и му дали само половината овен." Райчо Атанасов не бил само силен, работен и добър. Той обичал и да чете: „Цял ден се блъска, а вечер, като се прибере, като седнеше — ще чете. И остаря — ще сложи очилата и ще чете." Но най-много обичал да свири и да пее: „Баща ни беше голям песнопоец и кавалджия, и чичо ни Лазар — също."

Много от песните в сборника Ат. Райчев е слушал от баща си, въпреки че името му стои само под няколко от тях. Останалите той е предпочел да даде във варианти от други осведомители, защото му се струвало нескромно да го изтъква. Баща му и баба му по баща — Петра Ат. Кьоргогова — вдъхват първи на Ат. Райчев любовта към народната песен, към легендите, приказките и преданията, към живота, обичаите и миналото на народа ни. Особено голямо е било въздействието на баба му Петра, при която той израства от тригодишен, когато остава без майка: „Баба ни беше много добра, много милостива. Дойде някой сиромах — хляб ще изнесе,ядене ще го нахрани и ще му даде да си занесе. Престилката си ще отпаше да я даде на някоя бедна жена, шала си ще снеме и ще го даде" — разказва Пенка Райчева. Тя притежавала и голяма духовитост и чувство за хумор: „Баба беше много шегаджийка — тя попа е накарвала да играе хоро! Тъй сме я запомнили, и с песните. Много пееше, много тъжни и дълги песни. Люлее внуците — единайсет внука е гледала! — и пее: за Михо и Стана, за Стоян кехая и сестра му робиня, за Вангелинка и Стоян... Чорап си плете и пее. На тѝкла пече марудниците

[1] Спомените за Ат. Райчев, за неговите родители и за баба му Петра са ми разказани от сестра му Пенка Райчева.

(колаците) и пее. Стара беше и пак си пееше с едно тънко гласче... Не ѝ се свършваха песните, баба беше извор на песни! Когато да умре, последната година, прегърнала двамата си сина — татко ни и чичо ни Лазар — на великденските заговезни и пак си пееше „Сабрала майка, сабрала, до деветина синове...".

Петра Кьоргогова била не само добра певица, а и даровита разказвачка. „Помня като днес — пише Ат. Райчев[1] — какви хубави песни ми е пяла и какви хубави приказки ми е разказвала баба ми през дългите зимни нощи. Песни и приказки или разкази за старите времена, за теглилата на народа през черното турско робство, за хайдутите защитници и за вȍрлите хайдути — разбойниците, които са мъчили народа ни. Тя разказваше така живо и увлекателно, както и пееше, и аз се унасях в онези времена, когато народът ни е бил подложен на чудовищни страдания. Никога не съм могъл да забравя например песента „Пиле, пиле, пȏстро пиле" — тази тъжна и жална песен, която ми пееше баба и в която се разказваше как пъстро пиле е видело „в сраде̂ гȍра"

Триста турци анадолци
гѝ печѐха мо̂ско де̂те
на два огня, на три шиша.
Баща му са нагодѝли
да хми варти шишовене,
майка му са нагодѝли
да хми сбира сухи дарва,
брата му са нагодѝли
да хми свири с меден кавал,
сестра му са нагодили
да хми пе̂е жѐлни пе̂сни,
да ги слу̂жи руйно вино...

Мога ли да забравя разказите на баба за мъките на чепеларци по време на Освободителната война през 1877—1878 г.? През една студена януарска нощ в Чепеларе пристигат откъм Пловдив черкези и манафи и започват да бастисват селото. За да се спаси от клане и да запази честта си, християнското население посред нощ напуска къщите си и полуголи, с дребни деца всички се разбягват из планината „по високите барчѝни и ситничките ба̀йри", а в това време турците на вълни на вълни в продължение на седем дни пристигали в Чепеларе и „с ру̂кот и пу̂кот" палели къщите, ограбвали покъщнината, клали добитъка... През същата тази нощ 40 души от Белювската махала, най-вече стари баби, деца и млади жени, между които е била и баба Петра, избягват без завивки и без храна и се укриват високо над селото в Имамовата мандра. Те пристигнали там занемели от студ, вкоченясали и с големи мъки успели да разпалят огън, за да се сгреят и да не отидат на оня свят. С пет килограма пшеница, случайно взета от един от бегълците, те са преживели седем дни, като всеки получавал само по една супена лъжица от пшеничената чорба на ден, колкото да не му се схванат челюстите и да не умре от глад. Седем денонощия те са треперали от студ и спели един до друг, за да се топлят. А вън свирела и завивала фъртуната и се носел зловещият вой на глутницата вълци, които обикаляли около мандрата. На осмия ден при тях дошъл един чепеларец, който им донесъл храна и им съобщил, че в Чепеларе е пристигнала руската армия и прогонила манафи и башибозуци. Бегълците се върнали и отишли по домовете си, но ги намират разграбени, изпогорени, с изкъртени прозорци, врати и тавани. От оцелелите къщи зеели дупки и стърчели комините им. Нито едно животно не било останало, не се виждали дори и кучета и котки. Само бухали и прилепи прелитали и излитали от къщите и бухалите бухали през нощта по таваните и комините. Сякаш чумата била стояла на конак в селото и седем дни и нощи вилняла и върлувала."[2]

Ат. Райчев е слушал от дете и разказите на съседи и роднини, които се събирали у дома им по празници и през дългите зимни нощи: „Дойдеше ли някой, баба веднага слагаше джезвето на огъня да направи кафе и с кафето започваха и мохабетите. Един кажеше едно, друг — друго, но мохабетът никога не свършваше, без да се каже нещо и за Освободителната война, за манафите и за бягането на чепеларци през зимата на 1878 г. Особено силно впечатление ми правеха разказите на леля ми Рада М. Джигошева и на дядо Иван Д. Чакъров, наш съсед."[3] Тези спомени са създали ранния интерес на Ат. Райчев към миналото на родния му край и са го подтикнали по-късно да събира сведения, материали, бележки, предания и легенди за историята на Средните Родопи.

В дома на баба си той се запознава и със среднородопските празнични обичаи, които са били неразлъчно свързани с песента. „Особено силно впечатление ми правеше — продължава Ат. Райчев — мохабетя, веселието на заговезни „за пу̂стовете" (великденските пости), когато при баба ми идваха и се събираха кумци и кумици, близки и роднини, за да се прощават с нея. Тогава при чаша ракия и на трапезата, която се слагаше, се пееха най-различни песни, на две партии, по цели часове. През това време баща ми пригласяше с кавала. Никога няма да забравя например песента

[1] Бележки към ръкописа.
[2] За бягството в Имамова мандра вж. Приложение, № 5.
[3] Техните разкази, които Ат. Райчев беше приложил към своите песни през 1955 г., след неговата смърт не можаха да се открият (Р. А.).

Сабрала майка, сабрала
до деветина синове
наедно да вечероват
сурòно ѐгне печено
и руйно вино червено. . .

Тя се пееше винаги на заговезни и обикновено я започваше баба, която я запяваше, прегърнала през рамо двамата си сина; синове, снахи, внуци, кумици и кумички я подемаха на два гласа. Подир нея следваше „Посабрал ми е кум Богдан“, любима песен на баща ми. И двете подхождаха много за случая и ме вълнуваха силно. След това идваха други „хавѝ“ (песни) и жални, и весели, които завършваха с хоро на огъня в махалата. Вечерта на заговезни във всички махали се палеха огньове. Една-две седмици преди да додат „пу̀стовете“, след училище децата отиваха в гората и свличаха оттам хвойна, която натрупваха в някоя близка градина. На заговезни я пренасяха на кръстопът или на по широко място и към десет часа вечерта я запалваха. Големият буен огън осветяваше цялата махала. Мохабетите, които започваха в къщите, завършваха край огъня. Там се пренасяше веселието, там под звуците на шарената родопска гайда се извиваха хорà. Те продължаваха около огъня до съмване. Тогава гайдите млъкваха, хорàта се разваляха и по-възрастните се прибираха по домовете си. При огъня оставаха само децата „да са чьо̀рнят с во̀гле“: докато не изгорят последния хвойнев клон и корен, те не си отиваха. Веселията на заговезни се придружаваха и с гърмежи от всички махали. През цялата нощ пукотевиците не спираха, а понякога се хвърляха и бомби, които разтърсваха селото. И аз винаги с нетърпение съм очаквал този ден, за да се разшенѝ махалата и цялото село и да започнат пак мохабетите с печеното агне и с червеното вино, с песните и хората, с гръмотевиците и пукотевиците.“

„Брат ми от мъничек много обичаше да чете книги и да рисува. Вместо да ходи да играе и с другари — все чете или си рисува нещо. Много обичаше и да свири. От малък още — ходеше, та пасеше кравите и все ще си свири. Носеше си пищѐлка и на пръстена локарина свиреше като на кавал. Баща ни даже се страхуваше, че от него човек няма да излезе, защото все четеше, рисуваше, свиреше и пееше — той и пееше брат ми — знайш ли как хубаво пееше и играеше!“

С влизането си в гимназията Ат. Райчев започва да рисува много и най-вече портрети: „Дядо ни беше нарисувал — точно какъвто беше той, други стари хора... Почнал да ходи в ханчето на Иван Янков и рисувал ханджията. Казвали на баща ни, че ходи там, и той се страхувал да не би да пие. Тръгнал да го види какво прави. Като отишел, видял, че Ваню седнал и Насю го рисува. Баща ни се ядосал, че си губи времето, та не ходи да му помага, забрал го и му ударил един шамар. Пък той никога не на е бил татко, никога! Той така ни е възпитавал без бой, ама му имахме уважението. Като го ударил, брат ми тръгнал напред и баща ни след него. Ние сме много горди. На пет години бях, майка като умре, и не плача пред хората, да не ме съжаляват, да не кажат: „горкичкото!“. И брат ми беше такъв. Нито охнал, нито продумал. Тръгнал напред, напред, изкарал си кавалчето от джоба — той винаги си го носеше — и започнал да свири „Разпуснал Станчо стадото из нее̂ пре̂сни гробища“. Той сигурно си е помислил тогава за майка ни. Баща ми, като чул тая песен, много се натъжил, заплакал. И като си отиват, разправял на мойта чича (братовата му жена, на чича ни Лазар): „Ей отидох и забрах Насю, та като тръгна и засвири тà пе̂сен — сърцето ми разкъса!“

Чепеларци разказват с обич за Ат. Райчев: „Весел човек беше, много добър и много весел беше... Обичаше да ходи из гората. Ходи, обикаля, носеше си гайдата, свири си и обикаля. Някой си товари дърва, той се прикрива и почва да свири. Търкаля камъните из баиря надолу и свири. Оня чува гайдата, пък гледа — никого няма из гората. Извиква се — никой не се обажда. Събарят се камъни, а не се вижда никой и уж гайда свири, пък не е гайда — нито гайда се вижда, ни гайдарджия! И оня се уплашва, връща се бляд, жълт и разправя какво е препатил... Много ги правеше такива шмекерлици Насю!“

Траен спомен у чепеларци е оставила и неговата работливост: „Като майка си и като татко си без работа не седеше и не му стигаха дните — когато се прибираше тука, по цяла нощ прозорецът му ще свети. Много работеше и викаше: „Сънят е губене на време.“

Ат. Райчев е слушал с интерес спомени, разкази, произведения на народното поетично творчество. Като дете ненаситно разпитва баба си и други по-стари мъже и жени за живота им, „за приказки от едно време“, за песни и предания: „Дру̀гож какво е било, как са живели, какво са преживявали, какво са правили... Как са ходили курбетчии в Ташюс (о-в Тасос), в Ксанти, кàкво са работили, колко са припечелвали...“ По-късно почва и да записва слушаното, но той не е само събирач, а и носител на фолклор. Преди да стигне до съзнанието, че народното поетично творчество е неповторимо богатство, което трябва да се запише и запази, Ат. Райчев вече е заживял с него. Той чувствува дълбоко смисъла и красотата му, изпитва неговото очарование. Още от малък заучава песните на баба си, на баща си, на роднини и съседи и не само пее, а започва и да свири: „От дете и после като юноша аз ходех да паса добитъка и да карам дърва с мулето. Оттогава опознах и обикнах тази хайдушка планина, възпявана в толкова много песни,

и можех да слушам в нея прочутите родопски кавалджии и гайдари. И аз вече не се задоволявах да запомням текста и мелодията на песните — исках и да ги свиря. Когато бях ученик в четвърто отделение, се научих да свиря на кавал, а по-късно и на гайда.“ Народната песен му оказва същото въздействие, както на най-добрите нейни носители: „Средните Родопи са известни като област, в която много се свири, пее и играе; и аз като техен син при всички случаи съм пял и свирил. Дето се казва, с песен лягам, с песен ставам. Навсякъде, където съм бил — по „високите барчини“, по зелените ливади, по равничките равнишки, по високите кьошкьове и широките пòтоне на беличките конаци, — където съм ходил, живял и работил, аз съм пял и свирил. И в най-трудните моменти в моя живот не съм плакал, а съм пял. Народната песен ми е била най-верният другар и най-мъдрата учителка, тя ме е утешавала, успокоявала и насърчавала за борба в живота, тя ме е развеселявала. Тя не ми е давала да изпадна в отчаяние и да проявя малодушие пред каквото и да било изпитание, а ме е правила по-твърд, помагала ми е спокойно и хладнокръвно да посрещам всички трудности. В нея са отразени хиляди събития и случаи от живота, тя е и „ѐце прѝтажна и ѐце шѐнлѝва“, има песни „за драго и за бàлно“. Когато съм бивал „кѝман и кахȍрен“, пеех „жѐлна и прѝтажна песен“, когато бях „шѐнлив“, запявах „шѐнливи песни“ и никой не е можал да разбере кога съм кахърен.“

Атанас Райчев във войводското облекло на Хвойню войвода на Събора-надпяване на Рожен през 1961 г.

През 1955 г., когато представи своите песни, Ат. Райчев ми изпя много от тях — едни запомнени през детските му години в семеен и роднински кръг, други научени по-късно по сборове, попрелки, сватби и хора, по жетва и сенокос, по народни празници и веселби. Той беше и ненадминат разказвач на приказки, предания и легенди. За „Героинята забърдовка“ и „Мустанчовият кон“ получи върва награда на Събора за надпяване на Рожен през 1961 г.

Постоянен стимул за Ат. Райчев в неговата продължителна събирателска работа е любовта към народното творчество във всичките му прояви, към историята на Средните Родопи, към стария народен бит и желанието му всичко това да се зарегистрира. „Виждах, че старите хора, живата история на нашия народ, един по един си отиват от света и заедно с тях чезнат и се забравят и старите народни песни, приказки, предания, спомени... И виждах, че единственият начин да се запази за поколенията това богатство, което носеха в себе си, е то да бъде записано“ — разказваше той. Първите му записи са от 1932 г., когато като ученик в гимназията започва да записва песни, предания, легенди, спомени. „Де как срещнеше баба, дядо — щеш спре, ще ги заразпитва, ще ги заведе у нас. Ще им извади на бабите шекер, локум, бонбони, на дядовците тютюнчек и ракийка и като ги запъне, да ти е яка душа да слушаш, а не ли да казваш и да пишеш! Той пита, пита, пита — само да не си до него! „Ам как беше дрȕгож, ти как го зȍ оня; ам гàлѐше ли го, не го ли гàлѐше; ам как сте са галили?“ По една бабичка ще извика у дома, ще я върти, ще я разпитва по цял ден! Иде при старите хора, като са насядали на слънце: „Кàжите сега как сте ходили на хаджилък едно време? В Ташос как беше, как работехте... За кипрѝите кàжите как сте вградали.“ И му разправят. Те решили да вградят някого. Върви си жената, момата — измерват ѝ сянката и я вграждат. Тя вижда или ѝ казал някой, започва да се страхува, залинява и умира... Секачи в гората — иде при тях, накара ги да седнат, да запалят по една цигара. Седнат, запушат. „Хà сега ми изпейте една песня — за галѝлото, за дрȕгож, гà сте са гàлили с мòмите на попрѐлките, какви песни сте пеели? Ам на мохабети гà сте са сбирали? На сватбите какви пеехте?“

В началото Ат. Райчев е привлечен най-вече от фолклора. Постепенно неговите интереси се разширяват и наред с поетичното народно творчество събира етнографски материали и исторически спомени. Разширява се и географският обсег на неговите записи — започнал с Чепеларе и

съседните села, той обхожда Смолянско, Девинско, Маданско, обхваща Средните Родопи. В продължение на двадесет години до последния си ден Ат. Райчев използува всяка възможност за своите издирвания. „Не гледаше зиме ли е или лете, жега ли е, дъжд ли е, виелица ли има — разказва сестра му, — щом се види малко свободен по празници, през отпуска, вземе торбата, тури захар, кафе, бонбони, ракия, цигари и тръгва по селата. Той самият с голяма икономия е живял, за него може да няма, ама където отидеше, празен не е тръгвал, но и празен не се връщаше — накарваше ги и стари, и млади да кажат всичко, каквото знаеха. Тъй ще ги разпитва, ще им пее, с гайдата им засвири и те почват да приказват и да пеят.“ Това умение на събирач отваря пред Ат. Райчев домовете и сърцата и той успява да запише множество материали не само от мъжете, а и от жените сред помохамеданченото българско население. „О-о, те много го обичаха, много, брат ми. Със синовете им, с мъжете им, с братята им — приятел и като им отиде на гости, не знаели де да го турят!“ Като ученик, войник и инспектор навсякъде, където е ходил, живял и работил, той проявява непрестанен интерес към фолклора, бита и историческото минало. „Не съм пропуснал нито един случай, където съм можел да наблюдавам, да слушам народни певци и разказвачи и да записвам всичко, което съм чул и видял — говореше Ат. Райчев. — Даже когато отбивах военната си служба в Карлово — през всеки свободен ден и всеки празник обикалях селата наоколо (Марино поле, Горни и Долни Домлян и др.), разпитвах стари и млади и записвах.“

Така той натрупва изобилен материал: повече от 2000 песни от Средните Родопи и около 200 от Карловско; множество предания, легенди и приказки; описание на основните поминъци на среднородопското население в миналото — занаяти, овчарство, гурбетчийство; спомени за важни събития в живота и в историята на това население — насилственото помохамеданчване, събиране на деца за еничарския корпус, кърджалийските вилнежи и Мехмед Синап, Априлското въстание, Освободителната руско-турска война, революционното движение от 1901 г. и антифашистката съпротива. Но събраното му изглеждаше винаги незначително в сравнение с онова, което оставаше сред народа: „Аз положих доста труд, търпение и старание, за да издиря тези материали, но Родопската област представя неизчерпаема рудница на такива богатства; и въпреки, че съм събрал материали, докато съм жив да имам да пиша, това е само една малка част от онова, което може да се намери. От тази рудница човек може да гребе с двете ръце, стига да има желание да работи. Трябва само да си „вазсу̀че бѐлите ракаве“ и да тръгне „с шѐрана тѐрба през рамо“ от село на село, от колиба на колиба, „от долчина на барчина“, да търси, да проучва, да събира това народно богатство в недрата на Родопа и в душата на родопчанина.“

С такава обич и възхищение се отнасяше Ат. Райчев и към предметите на народната материална култура. За него те не бяха само вещи, създадени, за да удовлетворяват определени потребности, а дело на творци, каквито са били и създателите на народното поетично творчество, израз на същата душевност, на същите естетически изисквания, които са породили песенния и прозаичния фолклор. Облекло и тъкани, медни, керамични и дървени съдове, предмети от желязо и мед, резби, накити, плетива и везмо го изпълваха с онова вълнение, каквото събуждаха у него песента, легендата, приказката, преданието.

С отношението му към народната поезия се бях запознала в многобройните ни разговори, след като представи сборника си. Как възприемаше материалната култура, имах възможност да узная през декември 1959 г., когато вече като уредник на Родопския народен музей той подреждаше родопска изложба в София. Всички експонати беше издирил сам — и те сами по себе си разкриваха пред мене цялостния образ на този рядък събирач. Всеки предмет тук отразяваше бита на една област, чиято историческа съдба е бивала често пъти по-тежка от участта на другите части на страната ни. Всеки предмет беше събрал копнежа за слънце и радост в живота. И когато зимата започваше, в тази изложба можеха да се видят всички багри на пролетта, лятото, есента и зимата в Родопите. Ат. Райчев беше успял не само да ги открие по села, махали и колиби; с доверието, което вдъхваше сред родопското население, и с умението, с което привличаше и предразполагаше и най-затворените да му съобщават всичко, което са разказвали и пели, той беше съумял да накара и най-възрастните да разтворят сандъците си и да му поверят ревниво пазените си богатства, старинните ръченици и невестинските дипла, с които са се венчавали те или майките им. Всеки от тези предмети за него беше свързан с бита и обичаите на селищата, от които ги беше донесъл: „Вижте ги тези т а в а р н и т о р б и (р. м.) как са обкитени по края и по лицето с дълги и гъсти пискюли — сини, жълти, зелени, червени... Цяла тава с клин влиза вътре, поклон на кума при сватби от момъка. При кръщевки дрехите на детето калманата у тях ги носи. Всеки край си има свои цветове. Щом видя човек с ей такава торбичка — с беличко, черничко, червеничко, — ще позная, че е от Стойките, Широка лъка, Върбина. И люлки само те имат такива, с бели и червени, кафяви ивици, и в Павелско и Хвойна. В Петково, Славеино — торби, пояси, миндили (престилки)[1] на жълто бият. В Чепеларско повече на

---

[1] Поясненията в скоби са на Р. А.

червено бие — аленочервено. Престилките, поясите, халищата, торбичките — бяло, черно, червено. Златоград към моравото върви, в Смолян — по-тъмночервено. Долщърските (от с. Загражден) пояси са като мрежа от дребни ромбчета, бели на червен фон. Жената по миндила най-напред ще познаеш откъде е, отдалече още, по цвета, а мъжете — по поясите.“

Той знаеше историята на всеки предмет от изложбата: „Тази пискюллия чанта на гайдата с шарен кокал започнал я Георги Чакъров, овчар и прочут гайдарджия, през 1912 г. Обявява се Балканската война, отива войник и го убиват. Неговият сродник я завършва, той изработил кокала през 1919 г. от биволско ребро, плоско, нашарил го с цветя, птички, ето къде си е изрязал инициалите и годината, нанизал го е с манисто с разни цветове. На някои има и огледало. Тази гега е на един друг овчар. Тя е с глава на овен и змия, която лази на гегата и се готви да го ухапе. Змия пепелянка — тялото й луспесто със зигзаг на гърба. На изопнатата част резбата е едра, на свитата — ситна. Това облекло е от преди сто и четирийсет години — носила го е жената на Агуш ага, за когото преданието разказва, че бил от коляното на Момчил юнак, а водил жена от Прилепско. Такъв е бил мъжкият празничен костюм в Левочево, в Чокманово, в Чепеларе — от тефтикова (бозова) аба, с тъмночервен пояс, нашарен с гайтани като с гроздове, със сребърен кюстек. Овчарите са го носили, комитите — те от овчари стават четници — по-големи кабадайлии и деликанлии, които са били по-наперени, пò обичали да се докарват. Това е войводско облекло на Тодор Хвойнев от село Левочево, но не е пълно: червеният шал му няма — овчарят е винаги с червен шал преметнат, — силяхлъкът му няма — пищовите, каракулакът ножа. Силяхлъкът на един овчар е цял сандък — трийсет и две стари оки тежи (и пушката се включва де)! Има до дванайсет листа силяхлъци. Той носи по два пищова — „чифт гюмюш (сребърни) пищоле“, тучени паласки — може и сребърни, вътре слага фишеклъците с барута. Каракулак нож — с черни уши, в рога — сух барут. И лелка (кратунка) носи с барут... Няма му и чантата с гайдата. А той много хубаво и свирил, бил е прочут гайдарджия, и синът му сега свири. За него има и песен, за Хвойню:

Хвойню с гайдана свиреше,
Лютана хороно водеше.“

За всеки експонат, пред който го спирах, Ат. Райчев заговаряше с рядко познаване на родопския бит: „Тоз е овчар, той не е стигнал още кехая да обуе бели калчета. А ето един от някогашните тьошки кехаи. Той носи бели калци без копчета и без гайтан и широки и дълбоки куюм потури. И шапката му е по-друга — от рече, че отгоре чорап, с пет-шест джунджурии на главата. Друга му е и гегата — и тя е изписана с резба, цялата изписана със змия, ама е по-къса, не е като овчарската. Той вече е стар човек, не ходи като овчаря да хваща с нея овците. Това му е като бастун, като жезъл, подпира се на нея. Кехаята не носи чанта с гайда — той ще повика овчари да му свирят. Това тук са овчарски кепи. Тази кепя е без ръкави, със зашита качулка, тази е с къси ръкави и качулката е отделена. Ей там онази е „мугленска кепя кичена“. В Мугла ги правят, в Триград. Четиринайсет килограма тежи това! Жените на овчарите си ги работят. Ушият кепя от аба и я покриват с кичило от сукано прело. И когато вали дъжд, да се стича водата като по сламен покрив на колиба. Ето и звънците — чанове от бронз и сребро и хлопки (тюмбелеци) от бакър. Има хлопки по пет кила тежат, специални пръчове са ги носили — те са едри — и по-едри овни. Всеки чан се познава. Овчарите са ги подбирали и нагласяли по всички тонове на гамата, по седем или девет тона. Който иска по-гласовити, слага сребро в тях — като чукнеш малко така и трепти, дълго се чува звукът и надалеч се носи. Цяла песен може да ти изкара овчарят на тях, като вземе една пръчка. Чановете ги връзват и на предой, когато да отиват на зимна паша и когато да се връщат оттам. Като се зададе сюрията, по чановете се познава тая сюрия чия е. Те като невести пеят. Еее идат, слуша се, като че невести пеят из баирите. Този тук е дюлгерски костюм, и той е тефтиков и с червен пояс. Той е попрост, с малко гайтан, не така окичен като овчарския, но колко е спретнат! Калцуните им отстрани имат като джобче. Така са ходели прочутите родопски майстори — строители и зидари. Терзиите се обличали със синьо — тяхната работа е била чиста, не като на другите, — пък на синьото всяка прашинка личи. Най е тежко чорбаджийското облекло. Върху забуна — долама с разцепени гайтанлии ръкави („ачик копаран“), като се хване на хорото, те висят и без разцепени ръкави, с металически кичилки... Потурите с дълбоки дъна, с педя гайтан, долу отворени — не ги носят с калцуни. Това е волненик от Чепеларе, от синя аба — в Чепеларе не носеха коприна, с оймалъно пазушки (пазва, обшита с тъмновишнев гайтан и сърма). Вълнениците са се работели от мъже, а по-късно и от жени, прочути терзии и терзийки. Аз бях десет-дванайсетгодишен, помня: комшиите викаха една левоченка, стара жена, седемдесетгодишна. Живя три-четири месеца у тях, шиеше един вълненик. Шиеше, там се хранеше, там спеше. Как са били дочаквани и посрещани терзиите и по колко време са се трудели те над една такава дреха, най-добре го казва песента:

Стани, Стано, та измети,
та измети и постели,
че ще дойдат терзиене,
терзиене, шигортене.

Та са дошли терзиене,
скроиха хи сърмен фустан,
сърмен фустан до земьона,
. . . .
зелен забун до лахтене.
Скроиха го за Великден,
ушиха го за Петровден.

Специално тоз вълненик е работен четири месеца — това са хиляди бодове! Докато го скроят и ушият

През кôрсчено тьоничак,
през полкана широчак,

полите му слънце да греят, във ръкаве — месечина. А сметнете колко време се е шило това диплò — старата невестинска носия, която се е обличала до девет месеца след сватбата: тоя сърмен сукман, тази извезана със сърма салтамарка от тънко теменужено сукно! Широкото везмо от коприна и сърма по булченския ръченик с дългите златисти ресни, което се спуска по диплото, момата си е шиела сама:

Седѐла Маруда
в долнана градинка,
под златна ѐбалка,
та си везмо везла,
везмо раченѝчно,
с бѐло злато и жълто,
с морава коприна.*

С такава обич и познаване на бит и фолклор разказваше Ат. Райчев за всичко, на което спреше поглед: „Защо е толкова голям тоя покрôв (вълнено халище)? Не можело да е по-малък. Едно време не са раждали жените по едно-две деца като сега, ами по цяла дузина. Най-малко пет трябва да бъдат. Седем, осем, десет, дванайсет! Аз нали съм направил родословното дърво на Чепеларе — от преди двеста и шейсе години. И само от Вълко Белюв, който пръв заселил Чепеларе, само от неговия корен над четири хиляди души има — внуци и правнуци. В Пловдив има, в София има, даже и в чужбина има... Вечер ще постелят козинявото халище, ще натурят възглавниците, ще налягат и тогава се завиват с тоя покров. И сутрин едно по едно се извират, тичат на огнището да се греят. Мен ми разказваше Жека Вангелова — Кропа Жека, щото късичка, тя е сега към осемдесет и пет годишна. Нейният баща бил прочут терзия, кара терзия — и френк-терзии има — на аби, гайтани, вълненици, патури. Те са били към седем-осем деца, девет ли са били... Та в една малка стаичка, там си спят, там си шие човека — огнището там. Стане сутрин — в два часа през нощта, — запали си огъня, нагласи магаренцето (главнарника), сложи главните и си запали борината на високия свещник, с три борини. Извади си хайгôтя (инструментите) негов — игла, конци, андезьôта (аршина), ножици — и почне да шие. Децата, като видят, че свети, започват да се размърдват, да си подават главите. „Сус бе, сус бе, лѐжите там йоще, рано е йоще за вас!“ — и ги удря по малко с андезьôна.“

Така описваше Ат. Райчев и онова, което не беше представено: „Ето и огнището, ама само колкото да се каже, че и в Родопите е имало огнище. Аз исках да покажем тука истинско родопско огнище с красиво изрязания дървен кош, с пъстрия тъкан кошник на него, с жабките за кафето, захарта, джезветата от двете страни, с пезулчето за тиклата (подницата) за марýдници (колачета), с перустията за тиклата, с огрибката, с гърнето за кваса, винаги готов да се забърка за колачета, с магаренцето от ковано желязо за главните — виждали ли сте ги те само колко са хубави, като мома с обици и гердани! Исках да наредим тука и някогашните високи свещници със скарата за борина, да се вижда и малкото прозорче отстрани, с дървените пречкии Да направехме и бужаците — кътовете от двете страни на огнището — с козяци и възглавници.

Ех младко, младко!
В бужака гà стои —
като челебия.

С двата долапа от двете им страни, с украсените с резба вратички — единият за хляба и яденето, който никога не се заключва, другият с меда, захарта, бонбоните — с всичко, което се е държало под ключ от децата, да се намери като дойде гост. Да наредехме и полиците — за белите харкоми, за саханите, купите, тасовете, които се употребяват всеки ден, и за писаните капаклии сахани, бъклици, павурчета за ракия. До тях — шарените лъжичници, до мусандрите — големия долап за халищата и покровите, зад вратата — метлата и нашарения родопски фараш, сякаш не е за сметта, ами цветя да събираш с него.“

В отношението на Ат. Райчев към предметите на материалната култура на Средните Родопи се проявяваше не само вещият познавач. За тях той говореше и с вдъхновението на изследвач, който чувствува дълбоко онова, което народният творец е влагал във всичко — от най-грубите предмети за ежедневна употреба до най-изящните си произведения. Неговите пояснения внасяха очарованието на един отминал бит, който живее в спомените и преданията на Родопите, сред които беше израснал. Във всеки предмет — от най-малката кърпа и торбичка, от престилките и поясите до тежките носии, халища, черги и китеници — той виждаше образите и ритъма на песента и родната планина с нейния непрестанно изменящ се пейзаж, дъха и багрите на точно

определени местности. В неговите представи природа, песен, бит, минало и сегашно се сливаха с онази неразлъчност, с която се отразяват и живеят в произведенията на народните творци: „Този е летен празничен фустан от Устово от морава коприна: „на тьонка снажка фустанче". И той с педя широк вишнев гайтан, над него с жълта сърма извезано като тантела, отгоре един ред боричкн — „фурките" — като заснежени борове. Миндилът е като ранна пролет, когато не е цъфнала още хубаво планината, само минзухарите са се запалили. Погледнете сега миндилите. Този е „алень миндиль", такива ги тъкат в Чепеларе, Широка лъка, Стойките, Солища. Целият е на квадрати от светло и вишневочервено, просенени и отделени със зелено, но какво зелено! Най-млад та пролетна зеленина! Какви весели тонове, и възите (връзките) му са светли. Затова се хвали девойката, че на юнака

Конён му вòда не пие
от мойне бѐли хàркоми,
конён му зоба не ѐде
за моѐн алѐн миндùльчѐк.

И на младите жени са такива миндилите, нали и Руса робиня, когато я накарват татарите да си хвърли детето, отпасала ален миндилчек, ален миндилчек копринен поѐс, та му е люлка сторила между две тьонки елици... А вижте тука „смѝсан миндѝль", „сляп миндѝль". Него го носят възрастните жени, от 50—60 години нагоре, и когато почине мъжът. Вижте какво жълто — попарено жълто, като есен, тъмнее... И с тъмнооки възи. Тогава махат и сърмата от вълнениците или носят бикмени вълненици, извезани вместо със сърма с разноцветни конци." Оранжевите и тъмнорозовите квадрати, втъкани в кадифяночерния фон на едно халище от козина, му напомняха слънчевите петна, които падат върху настланата със сухи иглици земя в тъмна борова гора. Такава представа извикваше у Ат. Райчев и началото на песента за Инджето, която е записал в Средните Родопи, и той тихо я рецитира:

Заплакала е горôна,
горôна и планинôна
и от горôна дарвено,
и от дарвено чепѐно,
и от чепѐно листено,
и от листено слôнцено:
— Де да е Индже да дойде!

Друго козиняво халище, което грееше с девет цвята и в което ръката потъва като в коприна, му напомняше накладено огнище: „Това не са цветове — девет пламъка горят на него и те теглят да се приближиш, да протегнеш ръце, да се напечеш и стоплиш на тоя огън." Трето му приличаше на езерата над Смолян в ясен ден, когато слънцето разискря водите им: „И то те кара да си присвиеш очите от блясъка му. А това го е тъкала една стара българка мохамеданка от с. Могилица. Какви са тези правоъгълници, защо вървят по диагонал? Тя е изтъкала тука стръмната стълба, която слиза от кьошка до градинката ѝ; тъкала я е на залез, когато всичко се е зарумѐнило, после изтъкала мрака, като падне нощта, а ей тука — слънцето пак е изгряло, денят е светнал и цветята са се засмели. А после пак залез и пак нощ, и отново ден. Това ѝ е целият свят, това ѝ е животът! И това е от разбоя на помохамеданчена българка излязло. Мрачно е като фереджето, с което една чужда вяра е покрила пъстрата носия на родопчанката и я затворила от света с решетки. Но и под фереджето, и зад решетките копнежът ѝ за радост не е заглъхнал — като камъчета, вкопани в momински пръстени, горят върху черното разноцветни ромбчета, гонят се и се разминават, нареждат неизказани жалби... И по този козяк, ако се вгледате, може много нещо да прочетете. И той е такъв мрачен, но що значат тия три полета с правоъгълници, пресечени с успоредни хоризонтални линии? Какъв е смисълът на тия четириъгълни фигури, толкова чудно и несиметрично втъкани между тях? Не са ли това очи — жадно разтворени очи, откъснати от всичко най-мило и затворени зад гъсти решетки?" В разноцветните петна по един козяк, весел като люшната от вятър детелина, Ат. Райчев виждаше многоъгълната софричка, около която са насядали децата на майсторката тъкачка. Влакнестите козиняви халища му напомняха Родопите в ранна пролет: „Върховете са още в сняг, но под тях ледът вече се топи и се показва земята. Вижте как се белее-чернее Карлъкът, как се редува бяло с млечнокафяво. Нейде в ниското е покарала нивица — младата зеленина се подава сред снежните преспи и земята тъмнее." Такива планински пейзажи бяха за него и покровите с техните богати цветни хармонии, с оригиналните съчетания и контрасти на багри. В едни виждаше прясно разорана нива високо в планината: „Орачът е отминал, но браздите още димят, над тях се издига сребърна пара и блести срещу слънцето... Тука пък е паднал сякаш първият скреж, посипал е всичко, но под него цветята и гората са още свежи. А за модел на оня покров е служила небесната дъга — от двете страни на синята ивица небе по средата." Но нищо не го вълнуваше така, както китените халища с непредена вълна от дългорунни овни. Белите той сравняваше с недокоснатия сняг на върховете, с пухкави бели облаци, с бял трендафил. „На такова халище кани девойката момъка: „Дебело ще ти постеля — от калоп бело халище." Един китеник на тъмносини и черни ивици му приличаше на видра: „Това халище е много старо. Терзията, който е ушил оня сърменик — старият майстор Стратю Стра-

тев, — ми разказваше, че е останало от баба му. Той сега е на 74—75 години, пък баба му прави сметка кога ще го е тъкала! Толкова години, а цветовете му като нови — и то и сега сребрее като кожата на видра, която се отърсва на слънцето. Онова, цялото жълто като лимон, е сякаш от планинско сено, което песните сравняват с коприна:

И конено сме вȏрзали,
и сȇно хми сме метнали
едрйнска жȏлта коприна."

Други китени халища му приличаха на меча кожа с изрусели от дъждовете косми. Но най-често той виждаше в тях моминските градинки с червения и белия трендафил, с гъстите чемшири, с кичестия карамфил, с жълтата латинка, със зеления калофер и тихо запяваше за малката мома, легнала под къщата в градинката:

Сложи глȁва под трендафил,
метна рȏки в ран босилчȇк,
просна нȏги в карамфилчȇк.

Виждаше високите планински пасища със зелена чемерика, с божурите, с жълтите пламъци на свещилките, със здравеца и игликата, с червеното и бялото лиляче, с алените лалета, с минзухарите по планинските припеци, със снопчетата още бледа зеленина между тях и прегоряла букова шума, с дивите карамфили, чийто тъмночервен цвят не посърва, докато не ги притисне снегът: „Само който е пил вода от планинско дере, през четирийсет шумки прецедена, и е виждал помежду късове от избледнялото есенно небе, той само може да види в това халище всичките цветове на листата, с които смесената гора в Левочево посипва есен деретата."

Така възприемаше Ат. Райчев и многоцветния ритъм на родопските черги, възглавници, трапезници, „аглȏци": „Не черга — цъфналата планина с игличините поляни е изписала със совалката Сабире Горузова от Златоград. Ако е на пода — трудно ще се решиш да стъпиш на нея."

* * *

Част от песните в сборника са записани при тяхното спонтанно изпълнение „на межȏ", на попрелки, на жетва и копан, на веселия, по сватби и хора, на празници — при всички случаи, в които местното население ги е пяло. Но много от тях са системно и дълго издирвани от човек на човек и от едно селище в друго до най-трудно достъпните села и махали. За Ат. Райчев текстът и напевът на народната песен бяха неделими и въпреки че не е имал възможност да записва мелодиите, той не е регистрирал нито едно произведение при рецитиране: „Всички песни, които съм събирал, са записвани по време на тяхното изпълнение — при пеенето им, — затова винаги съм търсил лицата, които знаят добре да ги пеят." Благодарение на този метод, от който никога не се отклонява, неговите записи се отличават със съвършенството си по отношение на размер и ритъм. Но той не се задоволява с откриването на най-добрите певци. Един от постоянните му стремежи е да намира и най-цялостните и пълни варианти на всеки мотив. Той разпитва много лица за една и съща песен. По този начин покрай кратките разработки в неговите записи се явяват и такива пълни версии и варианти, на които никой от събирачите на среднородопската народна поезия не беше попаднал преди него и каквито не са записани и до днес, и нови, цялостни варианти на мотиви, регистрирани многократно преди него в почти неизменян вид. Ат. Райчев постига това с удивителна настойчивост: „Понякога съм разпитвал до четиринайсет души за една песен, какъвто е случаят например с песента „Оти ми плачеш, бобайко" („Девойка войник", № 886). Тази песен съм слушал от много изпълнители и в много села. И аз употребих доста труд и време, за да я запиша цялостна, като обикалях и най-затънтените места, за да разпитвам стари хора. . . И в много други случаи съм си дал труд в едно по-продължително време да издиря и запиша пълните текстове, доколкото съм имал възможност." Така покрай редица непълни варианти той успява да запише „Девойка войник" с 446 стиха. Една от популярните песни в Смолянско „Мила ми е, драга ми е, сивковсканә сива (чȏста) гора", обнародвана с обем до петнадесет стиха, в сборника на Ат. Райчев представя обширна лироепична творба със 181 стиха („Вангелина жали млад Стоян", № 1025). Той записва вариант на песента, в която майка говори на сина си да се откаже от хайдутството, защото ѝ е омръзнало да пере кървави ризи, да крие човешки глави и да слуша люти клетви (№ 186); но намира и версии, в които познатият мотив се съчетава с друг като въведение към него („Хайдутин залюбил на жив мъж жената", I, II, № 919 и 920).

Много често Ат. Райчев записва по два и три пъти едно произведение от същия осведомител в един и същ ден на еднаква или на различни мелодии и набира варианти, в които леките стилни различия и нюансите на емоционалната обагреност се редуват с нови детайли и епизоди или размерът и ритъмът изцяло се променят. Тези записи са ценни източници за разкриване на ритмичното богатство на родопската песен. В желанието да изчерпва колкото е възможно по-пълно репертоара на своите осведомители той го записва повторно и през различни интер-

2832

вали от време — обикновено през няколко години. „През лятото на 1955 г. отново разпитах баба Стана Балджиева и я помолих пак да ми изпее някои песни. Тогава ми изпя повторно и тази песен. За мое учудване тя не само не беше я забравила, но дори я допълни със стихове, които на времето беше пропуснала.“ По този начин, връщайки се периодично по собствените си следи, записва варианти, които отразяват живота на народната поезия и процесите, които стават в нея, очертават различните типове носители и показват жизнеността и продуктивността на среднородопската песен.

Същото отношение към народното песенно творчество Ат. Райчев проявява и когато обработва материалите си. Той ги чете на осведомителите, за да провери дали е записвал точно, чете ги и на сестра си Пенка, с която ги е свързвала нежна обич и у която е намирал винаги съчувствие и подкрепа.

Когато разглеждаме песните на този вдъхновен събирач, не можем да не се възхитим не само от тях, а и от методите, чрез които ги е издирвал. Той пристъпва към трудната работа на събирач на фолклор, без да има специално образование, воден единствено от обичта към своя народ и неговото творчество. До методите, които прилага в тази си дейност, стига сам при дългогодишната си събирателска практика и благодарение на критическото си отношение към нея. Ат. Райчев не беше равнодушен регистратор, а човек, който с цялото си сърце чувствуваше народните творения, живееше с тях, носеше ги у себе си, вълнуваше се не само от красотата им, а и от постоянната загриженост за тяхното запазване. Продължителният период, през който събира родопски песни, и неговото тясно общуване с населението, сред което ги издирва, му даваха възможност да ги записва в условията на битуването им, където те са се създавали и живели.

От събраното Ат. Райчев успя да препише главно песните и материалите за кърджалийството. От своите записи той ми е чел множество произведения на народната повествователна проза — фантастични приказки, приказки за животни, космогонични легенди (за произхода на света, на хората и на народите), демонологични легенди за дракуси и джинове, легенди за превръщения, легенди, които обясняват произхода и особеностите на различни животни, растения и природни явления. Голямо място в събрания от него фолклор заемат народните разкази за исторически събития, фолклоризираните спомени и особено преданията, които търсеше с голямо търпение и настойчивост — предания за завладяването на Родопите и за съпротивата на непокорните планинци срещу турското нашествие, за насилствените масови и единични помохамеданчвания, предания и фолклоризирани спомени за родопските кърджалии и за Мехмед Синап и пр. Той беше записал такива произведения и от помохамеданченото население, сред което те са се предавали от ухо на ухо с векове.

Ат. Райчев не се ограничаваше със събиране на материали от терена. Проучваше стари документи и архивни източници, съпоставяше ги със своите записи и през последните години работеше и по някои важни проблеми на нашата история, свързани с Родопската област. Той завършваше книга за родопските войводи, за които е изнасял доклади по различни поводи, и беше почти завършил изследването си за кърджалийството в Средните Родопи — „Кърджалийското движение и Мехмед Синап“, което пишеше с Мария и Манол Манолови. В това изследване благодарение на откритите от Ат. Райчев нови данни — турски документи, предания, легенди, фолклоризирани спомени и песни — и на събраните допълнително от М. и М. Манолови фолклорни материали Мехмед Синап се представя в съгласие със спомените, преданията и песните не като бунтовник срещу феодалните порядки и водач на гладните, а като разбойник кърджалия и се разкрива борбата на среднородопското население срещу кърджалиите и техния главатар в Средните Родопи. В интерес не само на родопското краезнание, а и на цялата българска историческа наука е този труд да бъде издаден в най-близко време.

От голямата събирателска и изследователска работа на Ат. Райчев досега е публикувано съвсем малко. Две от най-интересните предания във връзка с Априлското въстание, които той беше събрал по моя молба, поместих в книгата си „За народна свобода“ (с. 170—171). В местния печат бяха обнародвани две негови статии във връзка с любимата му тема — насилственото помохамеданчване в Родопите: „Как е помохамеданчено село Забърдо“ („Родопски старини“, Райково, брой единствен, 6. V. 1960) и „Помохамеданчването на българите в Смолянско според преданията и родопската народна песен“ (в. „Родопски устрем“, бр. 61 и 62 от 5 и 9. VIII. 1961). След смъртта му Н. Хайтов помести в сп. „Родопи“ няколко от записаните от него народни разкази и предания: „Освобождението на Чепеларе в спомените на баба Станка Балджиева“ (1966, кн. 3, с. 33—34); „Барбата от Лясково“ (разказано от Рамадан Дервишев, 50 г., от с. Лясково, Девинско — 1966, кн. 5, с. 126—127); „Мустанчовият кон“ (1966, кн. 9, с. 32); „Кога ще излезе Синапювото имане“ (разказано от Айша Ем. Кьоралиева). Всичко друго — незавършените му проучвания и многобройните записи — остана необработено с изключение на няколко легенди, които ми беше предоставил. В основната си част това са изключително ценни, несъбрани досега материали и всеки, който се е запознавал с тях, не може да не съжалява, че поне засега са недостъпни за нашата наука.

ПОДГОТВЯНЕ НА ПЕСНИТЕ ЗА ИЗДАВАНЕ

Ат. Райчев беше представил сборника си без необходимата обработка. За да се отпечатат във вид, който да съответствува на голямата им стойност, неговите записи трябваше да бъдат критично преценени и обработени. Наложи се да се направи подбор на материала, да се класифицират и систематизират песните, да се уточнят фонетичните особености, пунктуацията и транскрипцията, да се подготвят коментар, речник и показалци. Данните за информаторите, на които Ат. Райчев беше отбелязвал само името и приблизителната възраст, се допълниха и уточниха (с изключение на няколко, които въпреки усилията ми останаха непопълнени), а за носителите на голям и оригинален репертоар се събраха по-обширни сведения.

Подборът, при който от 2200 записа[1] бяха оставени 1025, се извърши не само с оглед да се публикува най-хубавото, а и да се създаде правилна представа за среднородопската народна поезия. Въз основа на този принцип в сборника влиза всичко, което характеризира песенното творчество на тази област тематично, в художествено отношение и с нейните специфични мотиви, сюжети, идеи, образи, композиционни, стилистични и ритмични особености. Произведенията, които не допринасят за облика на родопската песен или за общността ѝ с поезията на останалите български области, бяха изоставени. Отстраних незавършените и накърнените в едно или друго отношение варианти, както и близките с изключение на някои, записани от непомохамеданчени и помохамеданчени българи, които представят интерес и във връзка с националната ни история и от фолклористично гледище. Бяха запазени също отделни варианти, които се различават по стихосложението си, тъй като показват ритмичното богатство на песента в Средните Родопи, и варианти и версии, които очертават разпространението на известни сюжети и развитието им в Родопската област. По тях може да се съди и за предпочитанието на народните певци към определени произведения, както и за честотата, с която те се срещат. Разказите в Приложението са съобщени на Ат. Райчев непосредствено след песните, към които са отнесени.

Значителни затруднения създаде фонетичното уточняване на материалите. Записаните от Ат. Райчев песни спадат към родопските говори — една голяма група в обширната област на рупските говори, която обхваща южната част на Тракийската равнина, Странджа, Източна и Западна Тракия, Разложко, Гоцеделчевско и Родопите. По някои допълнителни особености в поместените тук материали се обособяват и по-малки групи: смолянска, чепеларска, широколъшка, ардинска. Най-големият брой записи са от района на основния, най-разпространения родопски говор — смолянския, — известен още като среднородопски и централнородопски (в миналото ахъчелебийски). Негова характерна фонетична особеност е специфичното широко произношение на гласните *о* и *е*, отбелязвано в миналото с $о^{а}$, *о͡а*, $е^{а}$, *е͡а*. Първият от тези звуци замества четири — старобългарските голяма и малка носовки (ѫ, ѧ) и твърдата и меката ерова гласна (ъ, ь) под ударение, — а вторият — *ят* и *я* (ѣ, ѩ). Друга особеност на смолянския говор е т. нар. акане — произнасяне на неударено *о* (понякога и *у*) като *а*: *ягада* вм. *ягода*, *калȇно* вм. *коляно*, *калиба* вм. *колиба* и пр. Акането е една от най-старинните черти на смолянския говор, която според последните изследвания води началото си от времето на праславянската общност.[2] Днес то се среща само в някои селища с помохамеданчено население и е едно от живите свидетелства за тяхната народностна общност с българите християни. В този говор, както изобщо в рупските говори, е запазена старобългарската палаталност на съгласните *ж, ч, ш*; поради това *ȇ* се явява не само вместо старобългарските ѣ и ѩ и при редовния пълен преглас на етимологично *а* в *ȇ* след мека съгласна, а и след *ж, ч, ш*: *йȇ (аз), йȇгне, йȇм (ям)*, *жȇлно, овчȇр, кошȇра*. Обща склонност на говорите, отразени в записите на Ат. Райчев, е отпадането на съгласни, когато са събрани по две или повече заедно: *кичица* (вм. *китчица*), бôрце (вм. *бôрдце*, умал. от *бърдо*), *госчица* или *гохчица*, умал. от *гостенка* (вм. *гостчица*). Покрай тези белези широколъшкият говор притежава и някои специфични: редуциране на неударените *е* и *и*, когато не се предхождат от палаталните съгласни *к, г, х*, в ъ, и голяма мекост на съгласните, вследствие на която *ть, дь* са преминали в *кь, гь*, напр. *пôкь (път), вигюм*.[3]

---

[1] След смъртта на Ат. Райчев от сборника му липсваха 300 песни, които не можаха да се открият; не се откриха и почти всички описания на обичаи и разкази за живота и страданията на среднородопското население под турско владичество, които той беше записвал от възрастни хора, някои от тях помохамеданчени българи.

[2] По-този въпрос вж. А. Стоилов. Акане в родопски помашки говори. — СпБАН, кн. XLIII, 1930, с. 129—147; Л. Милетич. „Акание" и „пълногласие" в централния родопски говор. — Родна реч, IX, 1936, кн. V, с. 226—227; Вл. Георгиев, В. Журавлев, Ф. Филин, Ст. Стойков. Общеславянское значение проблемы аканья. С., 1968.

[3] По-подробно за фонетичните и морфологичните особености на родопските говори вж. А. Теодоров-Балан. Родопското наречие (име и положение между източното и западното). — В: Сборник статей по славяноведению, посвещенных проф. М. С. Дринову. Харьков, 1904. с. 111—127; Lj. Miletič. Das Ostbulgarische. Wien, 1903 p. 215 и сл.; Б. Цонев. Диалектни студии. I. Поправки и допълнения към Милетичевата книга Das Ostbulgarische. — СбНУ, XX, 1904, с. 76—96; Ст. Шишков. Принос към морфологията на родопските говори. Суфикси за увеличителни и умалителни имена. — Родопски напредък, III, 1905, кн. 6, с. 265—271; Lj. Miletič. Die Rhodopemundarten der bulgarischen Sprache. Wien, 1912; Л. Милетич. Редукция на гласните в широколъшкия говор. — СпБАН, III, 1912,

Ат. Райчев е означавал гласните *о̂* и *е̂*, но след направените проверки се оказа, че в доста случаи запазеният и до днес широк изговор на тези гласни не беше отбелязан, в същото време *о̂* и *е̂* и особено често *е̂* се срещаха в думи, в които не се произнасят широко не само от най-възрастните му осведомители, но се предават редовно с обикновени *о* и *е* и в най-ранните публикации на среднородопски фолклор, записван от такива познавачи на местния диалект, каквито са Хр. Константинов, Ст. Шишков, В. Дечев. В част от песните неударените *о* и *е* бяха предавани чрез пълна редукция (*у, и*), в други се даваха нередуцирани. Такава неуеднаквеност съществуваше и по отношение на окончанията на съществителните имена от женски и мъжки род в звателен падеж (*до̂щеро* и *до̂щеру, сино* и *сину* и пр.). Звучните съгласни в края на думите или пред беззвучна съгласна в средата се предаваха с беззвучни (*карпу̀ски, офче̂рче, прес, дваш, нош* вм. *нож* и т. н.), а беззвучните пред звучни и пред гласни — със звучни (*од нас, збирали* и пр.). Частицата за сравнителна степен беше означавана с *пу-* (*пу-голе̂ма, пу-е̂сна*) вм. *по-*; *щ* — с *шт*, мекостта на съгласните се отбелязваше чрез' (*кон', оган'*). Над всяка дума беше поставено ударение.

При обработката на текстовете запазих всички морфологични особености на среднородопските говори, които бяха предадени от записвача — тройния член (общия *-от, -та, -то, -те*; члена за по-близки лица и предметни *-ос, -са, -со, -се;* члена за по-далечни лица и предмети *-он, -на, -но, -не*) и многобройните остатъци от родителен, винителен и местен падеж на прилагателните и на нарицателните и собствените имена. Тъй като сборникът не е предназначен за диалектолози, а има за цел да представи среднородопската народна поезия за фолклористични проучвания и за широки читателски среди, по отношение на фонетиката възприех принципа на полуфонетично предаване при възможно най-голямо опростяване на транскрипцията. Набелязаните основни звукови особености на песните от различни места бяха запазени след проверка от осведомителите, а когато беше необходимо — и чрез съпоставяне с по-ранни публикации. Специфичните широки гласни *о* и *е*, както е прието днес в българската диалектология, се означават с *о̂* и *е̂*. Запазени са всички случаи, при които неударено *о* се произнася като *а* (акане). За да не се затруднява излишно четенето, освободих записите от полуредукцията и от частичната пълна редукция на някои неударени гласни, по-силна или по-слаба в зависимост от мястото на ударението в думата. Тя не беше отбелязана от Ат. Райчев навсякъде; а освен това такава редукция съществува и в литературния изговор и е присъща на голяма част от българските говори. Всички характерни за среднородопските говори редуцирани гласни обаче са запазани: *щим* (вм. *щем*), *пу̀стове, щу̀ту, чим.* Оставена е, където е означена от Ат. Райчев, и редукцията на окончанието *-о* (*-йо*) в *-у* (*-ю*) в звателен падеж на имената от женски и мъжки род (*до̂щеру, сину* и т. н.), което намирам, че е специфична особеност, тъй като тези форми обикновено не се редуцират дори в говори с пълна редукция. Нормализирах предаването на звучните и беззвучните съгласни, като запазих само типичните потъмнявания, които не се изменят и пред гласна: *тьошак, го̀деш, фанаха, префо̂рка, Фератю, Мехметю.* Частицата за сравнителна степен давам с *по-* вм. *пу-*, както е у Ат. Райчев. За да се избегне смесването му с наречието *пак*, навсякъде предавам съответния съюз чрез *пък*, въпреки че Райчев, отразявайки правилно неговия среднородопски изговор, го пише на много места *пак*. За да не се затруднява четенето, навсякъде заместих съчетанието *шт* с неговото книжовно означение *щ* и отбелязах мекостта на съгласните не с ', а с *ь* (*коньь, огань*). За да се намалят знаците в текстовете, запазих само ударенията на непознатите диалектни думи, които се обясняват в речника, и на думите, чието ударение се различава от книжовното. По същите съображения краят на пряката реч се означава с тире само когато следващият стих не въвежда нова реплика и не би могло веднага да се разбере къде свършва диалогът.

Както изобщо в съвременните записи на фолклорни материали и в този сборник има многобройни двойни, а понякога и тройни форми при произношението на една и съща дума и на еднакви звукови особености. В началото и в средата на думите *ж* се редува с *дж* (*жела̀те, чорбажѝе, жендѐм, Тунже̂* и *джела̀те, чорбаджѝе, джендѐм, Тундже̂* и др.); *е̂* с *е* (*не̂ма, пре̂суска, сире̂н, о̀де̂р* и *нема, пре̂суска, сирѐн, о̀дер* и др.) и с *я* (*мое̂, е̂, до̂щере̂* и *моя, я, до̂щеря*); *о̂* и *ьо̂* с *о* и *ьо* (*чо̂рно, тьо̂нко, льо̂ко, зьо̂ма* и *чорно, тьонко, льоко, зьома*); срещат се и по повече разновидности: *че̂рни — чьо̂рни — чьорни; бе — бьо̂ — бьо; чо̂до — чьо̂до — чьодо — чодо; наро̂д — нарьо̂д — нарьод — народ; зо̂мни — зьо̂ми — зоми* т. н. В звателните окончания на имената *-у* (*-ю*) се редува с *-о* и *-йо* (*Марию — Марийо, Колю — Кольо, до̂ржево — до̂ржеву*). Изпадането на една от две или няколко съгласни се редува с форми, в които те се запазват (*кичица* и *китчица*); преминаването на *с* в *х* в такива или други случаи също не е постоянно

с. 1—10; Ст. Кабасанов. Говорът на с. Момчиловци, Смолянско. — Изв. Инст. за български език, кн. IV, 1955, с. 5—101; Ст. П. Константинов (Кабасанов). Езикови бележки за родопските говори. — Родопски преглед, II, 1931, кн. 2, с. 125—130; П. Семерджиев. Граматични особености на родопския говор. — Родна реч, IV, 1933, кн. 2—3, с.53—57, кн. 4, с. 123—127, кн. 5, с. 163—164; А. Марков. Две особености на Ахъчелебийския говор. — Родна реч, IX, 1936, кн. 5, 226—227; Ст. Стойков. Българска диалектология. С., 1962. с. 81—89.

(*гохчица* и *госчица, поѐхче* и *поѐсче*). Такава непоследователност се проявява и по отношение на йотацията, като постоянно се сменят гласни с *й* и без *й* пред, в началото или в средата на думата (*йѐце, йѐбалка, йѐ, изйѐснило се* и *ѐце, ѐбалка, ѐ, изѐснило се*). Покрай *хаса̀п* и *харгельо̀* се срещат *хеса̀п* и *хергельо̀* и пр. По подобие на прегласа на *а* в *ѐ* след *ж, ч, ш* в някои случаи при същите условия етимологичното *е* минава в *ѐ* (*កончѐно, жѐндем, жѐлатин*).

Тази лабилност на произношението се наблюдава не само у различни осведомители, но и у едно лице в едно и също произведение. Понякога тя е свързана с мелодията. Всички записи на Ат. Райчев са направени при песенното им изпълнение, но някои по-дълги текстове, съобщени от по-възрастни информатори, на места са рецитирани. В тези случаи непоследователността в изговора на много думи е ясно изразена. Зависимостта между фонетика и мелодия личи и в записите на една и съща песен, направени непосредствено един след друг от същото лице, но на две различни мелодии.

Звуковата непоследователност не се обуславя винаги от мелодията. Най-често тя е израз на колебанията и промените, настъпили в съвременността във фонетиката на среднородопските говори под влияние на съседни говори и на литературния език. Заедно с морфологичните и лексикалните изменения тя отразява развитието на говорите в местата, откъдето са материалите, и тяхното състояние между 30-те и 50-те години на XX в., когато Ат. Райчев прави своите издирвания.

В **коментара** се поясняват някои географски названия и страни от обществената, веществената и духовната култура на родопското население в по-далечното и по-близкото минало (обичаи и вярвания, особености на местния бит, на носията и пр.), отразени в народната песен, и се дават кратки сведения за исторически събития и исторически лица и за лица и случки от ежедневието на местното население, пресъздадени в песенния фолклор. Тези данни имат значение не само за изясняването на някои моменти и мотиви в среднородопската народна поезия, а и за възникването и изграждането на народната песен изобщо и за някои процеси в нейното развитие. Едни от тях ми бяха съобщени от самите осведомители или от различни лица в селищата, където са направени записите, и от Н. Дамянов, М. Райкова, М. Манолова, М. Манолов, П. Райчева, П. Карапетков, Д. Райчев, К. Канев, Ж. Лютова. Други бяха издирени в исторически и етнографски извори, в селищни проучвания, сборници, студии, статии и съобщения, пръснати в различни периодически издания. За да се обясни някоя песен от десетина стиха, понякога се налагаше да се правят множество справки. Към сюжетите, които са били предмет на изследвания или на художествена обработка, се дават библиографски указания.

Непознатите и трудни за разбиране диалектни думи, форми и изрази, както и чуждите езикови заемки се поясняват в **речник**, приложен в края на сборника. Този начин беше предпочетен пред практиката на „Сборника на народни умотворения" (където поясненията идват след съответния текст) въпреки неудобството за читателите, за да се избягнат честите повторения, тъй като материалите са от една област. Това не е речник на среднородопските говори изобщо, а пояснения на онези думи и форми, които се срещат в записите на Ат. Райчев. Те се дават със значенията, с които са употребени в съответните текстове, а на места и според начина, по който ги схващат отделните осведомители, и в граматичните форми (или в една от тях, найблизка до основната), в която са употребени. Чуждите думи, влезли в книжовния език, като *байрак, чифути, манджа* и пр., не са включени в речника.

Текстовете са **класифицирани** въз основа на съдържанието им в съчетание с поетичната форма, в която е изразено, и в исторически аспект с оглед на произхода и по-ранното или по-късното възникване на жанрове и мотиви. Това е в основни линии класификацията, която се прилага през последното десетилетие в българската фолклористика за народното песенно творчество с някои различия у отделните автори.[1] Известни различия се явяват и тук. Едни от тях са наложени от характера на материала, други — от стремежа да се отразят още в подреждането някои особености на среднородопската песен.

Съгласно с посочените основни делитбени белези записаните от Ат. Райчев песни бяха разпределени на обредни, митични, религиозно-легендарни, юнашки, исторически и битово-социални. Песните от различните жанрове са обединени в идейно-тематични и сюжетни групи. В много класификации баладата се дава като отделен жанр. Тук тя не се отделя, както не се прилага и делението на лирика и епос, тъй като това би довело до противоречие с приетия класификационен принцип, а и подобно деление не би могло да се проведе напълно и последователно — произведения с баладично съдържание и с лирични, лироепични и епични елементи се срещат в най-различни жанрове. Както всяка класификация, и тази в редица случаи е условна, защото невинаги е възможно да се разграничат точно произведенията на народната поезия. Много песни са изградени върху сложни преплитания на мотиви, които спадат към различни жанрове със специфичните за тях художествени средства и похвати, и има много междинни творби, в които се проявяват особеностите на два жанра. Поради това песни, създадени за един и същ образ,

---

[1] Вж. П. Динеков, Български фолклор. С., 1959. с. 265—269.

за едно и също събитие и лице, са класифицирани на различни места. Така например една от разработките на мотива за смъртта на Никола Сбирков („Майка оплаква сина си“, № 68) е отнесена към семейно-обредните песни, защото представя тъжачка, а друга („Никой ме не знае“, № 106) — към митичните песни за обаждане от гроба. Произведенията, в които чумата е олицетворена, са класифицирани като митични, а онези, в които тя се дава като болест, са при песните за болести и смърт. Където имаше възможност, точността на класифицирането беше нарушена, за да се запази тематичното единство на някои вътрешножанрови групи или за да не се откъсват разновидните разработки на един сюжет, които показват неговото развитие, въпреки че се отнасят към различни жанрове. При класифицирането и систематизирането на материала се вземаше под внимание и връзката между някои мотиви, които тематично не принадлежат към един жанр.

В групата на сватбените песни са оставени част от песните на сватбената трапеза, които, ако и да не са обредни, а някои се изпълняват и при други случаи, за населението, сред което са записани, са свързани със сватбения ритуал: „Може и дру̀гож да са пе́йо̂т. На̀, „Посабрал е кум Богдан“ да речем — татко йе̂ толкова пе̂еше тае̂ пе̂сен, че сме отраснале с нее̂. Сабрал си кумците на заговезни, и друг път, кога сме са саби̇̀рале, и се̂ йе̂ пое̂, ама сватба без нее̂ не става! (П. Райчева). Юнашките песни са отделени от историческите,[1] защото, въпреки че имат също за предмет исторически събития и герои, те ги пресъздават по различен начин и с поетични средства, различни от средствата, които използува историческата песен. Определението „исторически песни“ е до голяма степен условно. В него се включват в същност различни жанрове от различни епохи, обединени чрез историчността на своето съдържание.[2] Юнашките и историческите песни (за турското владичество, хайдушки и революционни, песни за войните и др.) са подредени в хронологическа последователност. Произведенията за отделни лица се групират по сюжети. Някои песни, които биха могли да се отнесат към песните за турското владичество, представят версии на разпространени в Средните Родопи, а и другаде мотиви, невинаги свързани с турците (например широко познатият мотив за разбойници, които мъчат невеста да изкаже свекровото си имане — „Разбойници турци погубват Асиинка“, № 926).Такива произведения са класифицирани при битовите песни със социална тематика (за отвличания, обири и убийства). Някои от песните за местни феодали и аги първенци, които се свързват тематично с песните за Петко войвода, са дадени при тях, а не в съответната група (срв. „Смаил ага не разваля българско хоро“, № 220; „Петко войвода не прощава на хаджи Смаил“, № 221; „Ахмед ага моли Петко войвода да му остави Девинско“, № 222). Хайдушките и революционните песни са обединени, защото не един от техните герои е минавал през двата етапа на борбата за свобода и отделянето на тези жанрове би наложило творбите за едно и също лице да се дават на две места. В доста случаи беше трудно да се отделят любовните и семейните песни, тъй като техните теми и мотиви често се кръстосват, и някои произведения бяха отнесени към единия или другия жанр само въз основа на преобладаващия мотив. Тук са включени и песни, които нямат пряка връзка нито с любовните, нито със семейните песни, но стоят най-близо до тях и във варианти от други области са любовни или семейни. Изобщо среднородопската лирична и лироепична песен трудно се поддава на класифициране поради многобройните контаминации между различни сюжети и поради преплитането не само на различни, а и на разнородни мотиви и теми в едно произведение.

Обикновено като първа група на трудово-професионалните песни се подреждат песните за земеделския труд. В този сборник на първо място са поставени овчарските песни, които заемат много по-значителен дял в народната поезия на Родопската област като отражение на един от основните поминъци на нейното население в миналото. Песните за залавяне и убиване на овчари и за откарване на стадата им от разбойници (№ 837—840) не са отнесени към социалните песни за отвличания, обири и убийства, за да се представи цялостно възсъздаването на пастирския бит

НОСИТЕЛИ НА ПОМЕСТЕНИТЕ ФОЛКЛОРНИ МАТЕРИАЛИ

Основната част на сборника е съставена от произведения на изпълнители с голям репертоар. Такива Ат. Райчев е намирал както сред старите, така също и между средното и младото поколение. Особен интерес представят тези носители на песенен фолклор, от които са записани най-много и най-висококачествени материали. В повечето случаи те са издънки на няколко поколения певци и свирачи, на родове с унаследявани песенни и музикални заложби, засилвани и усъвършенствувани с кръстосвания по две линии — майчина и бащина.

[1] Както правят това още А. Теодоров-Балан в „Българската литература“ (с. 14), а по-късно и повечето наши фолклористи.

[2] За такова разбиране на названието „исторически песни“ вж. Б. Н. Путилов. Русский историко-песенный фольклор XIII—XIV веков. М.—Л., 1960.

Търсейки същинската родопска песен в най-хубавите ѝ образци и от нейните най-добри изпълнители, Ат. Райчев попада на едно рядко за нашето време явление: наличност на обособени песенни гнезда. Някои от тях се срещат само у отделни певци, други — в определени певчески родове, трети — в едно или няколко съседни села и махали. Те се състоят от по-голямо или по-малко количество произведения, които не са се разпространили извън определен кръг или са се запазили само сред него въпреки промените, на които е била подложена и песента на тази област. Точно в тях живеят и до днес обширните епически произведения и неизвестните до сборника на Ат. Райчев теми и сюжети на песенния родопски фолклор. В тях намираме пълни варианти и на най-рано зарегистрираните негови образци.[1] При класифицирането на материала тези песенни гнезда по необходимост бяха разбити, но те ясно личат в показалците на селищата и на осведомителите.

Стана Я. Балджиева

Много творби са записани от представители на две и три поколения — от майка и дъщеря (син) или от баба (дядо), син (дъщеря) и внуци. Подобни записи са правени и от други събирачи на песенно и прозаично народно творчество и не един изследвач е отбелязвал унаследяването на певческото дарование и на репортоара.[2] В този сборник такива случаи са зарегистрирани не като единични прояви, а като закономерни процеси, с цялата им честота. Тези записи имат важно значение за фолклористиката. Те показват как са се предавали и са се запазвали песните на даровити певци, които най-често са не само обикновени носители на фолклор, а и негови създатели, и дават възможност да се изследва развитието на народната поезия при няколко поколения. Съпоставката на записаните от Ат. Райчев произведения от родители, деца и внуци разкрива резултатите от въздействието на променящата се действителност в съчетание с измененията в мирогледа и в естетическите вкусове на изпълнители и творци върху фолклора. Обикновено децата в певчески родове усвояват целия репортоар на родителите си, но не се задоволяват с него. Те го допълват с произведения, които научават от други певци по други места, и с нови песни, каквито силната местна традиция непрекъснато създава. В тези промени на сюжетния състав на репертоара вече личат и индивидуалните вкусове — сетри и братя от едно поколение проявяват склонност към различни нови произведения. Различни са и предпочитанията на различните поколения. Въпреки че знаят всички песни на родителите си, децата имат свои любими песни и жанрове, различни от онези, които родителите и дедите им са предпочитали. Те знаят унаследения репертоар във варианти, които, колкото и да са близки до слушаните, се различават от тях — някои моменти в съдържанието се предават по-сбито или са изоставени, езикът и стилът носят съвременен отпечатък.

Дадените характеристики на най-изтъкнатите осведомители[3] показват какви носители на фолклор и какви средища на песенна традиция в централната родопска област е успял да издири Ат. Райчев.

Стана Я. Балджиева (фиг. 5), родена през 1864 г. в Чепеларе. По баща се е казвала Костадинова Балджиева. Мъжът ѝ бил приведен зет в Балджийската махала, затова също взел името Балджиев. Той бил овчар — пасял аговски овце зиме по Беломорието, а лете по Чепеларските „планини“. Тя гледала къщата и вършела цялата земеделска работа: оряла като мъж, товарела сено, копаела и пр. Макар и без образование, била е много будна, природно интелигентна, паметлива, общителна и гостоприемна. Била прочута в целия Чепеларски район като народна лекарка и до дълбока старост лекувала навехнато, изкълчено, синя пришка, тежки случаи на счупено, бабувала на родилки, лекувала деца. По време на Македоно-Одринското движение е била ятачка на комитите. Посрещала ги в дома си, хранела ги, помагала им в пренасянето на оръжие, което криела в свитъците сено.

---

[1] Единадесет песни, записани през 1870 г. в Устово от учителите И. Белковски и П. Гидиджийски, и прозаичната версия на сюжета за погубването на Момчил от невярната му жена, слушана от В. Чолаков в Устово (В. Чолаков. Български народен сборник. Болград, 1872. с. 321—330 и 255—257).

[2] Д. Христов (Български народни песни от Бесарабия, с. 5) и Ст. Джуджев (Елена В. Янкова и песните на бесарабските българи, с. 149—162) се спират на дъщерята на певицата Елена Янкова, която знаела пълния репертоар на майка си; Райна Кацарова изследва подобно явление в „Три поколения народни певци“; в „Народни песни от с. Войнягово, Карловско“ (СбНУ, XLVI, 1953, с. 3—406) Лило Ралев дава песните на майка си и сестра си, която ги е научила от майката; в „Песни на двама народни певци — баща и син — от с. Лютово, Пазарджишки окръг“ Цветана Романска помества песните на баща и син.

[3] Данни за останалите информатори са посочени към съобщените от тях произведения и в показалеца. Тук се спирам само на певците с по-значителен и по-интересен репертоар.

Стана Балджиева имала много хубав глас, който се запазил до старост. Пеела си е непрестанно — и в радост, и в скръб, при работа и почивка, на меджии и на веселби, пред други и когато е бивала сама. Някои песни е слушала от баба си Чина Куртева, но повечето е научила от баща си Костадин Балджиев, който бил голям песнопоец и кавалджия, пеел и свирел множество най-различни песни. Такъв е бил и брат ѝ Тодор. От децата ѝ най-хубаво пеел големият ѝ син Стайко, който починал рано. „Той много пееше и знаеше всичките песни на майка си. Надпяваше се с баща ни!“ (Пенка Райчева). За много свои преживявания и за различни случки в селото тя е съчинила песни със съответни мелодии. За нея текстът е бил до такава степен неразделен от гласа, че не можела да съобщи нито едно произведение, без да го пее. Починала е на 8. IV. 1956 г. на 92 г., без да е боледувала, и е пяла и през последната си вечер. Докрай е запазила бистър ум и необикновена памет. Знаела е и много приказки, легенди, предания и спомени от Освободителната война, но повече от всичко обичала и ценяла песните си. Едно от големите ѝ желания е било да ги види напечатани и до последните си дни питала дали не е излязла „книгата на Насю“ (сборникът на Ат. Райчев).

С обема на репертоара си и с неговото жанрово, сюжетно и метрично разнообразие Стана Балджиева заема първо място сред всички носители на среднородопски песенен фолклор, които Райчев е изследвал. От нея са записани семейни и празнични обредни песни; митични песни — за чумата и за вграждане; няколко юнашки песни и епически сюжети, прикрепени към Крали Марко; исторически песни — за турското нашествие, за страдания от турци и татари, за физическата и моралната народна съпротива, за хайдути закрилници; любовни и семейни песни, песни за болести и смърт, овчарски и гурбетчийски песни, песни за войнишката служба, разбойнически, песни за облози, хумористични песни и няколко песенни новели. В основната си част това са произведения на традиционния фолклор: песни, свързани със старинни обреди и обичаи, сюжети, непознати в други записи, или интересни версии, доразвити с нови мотиви, епически песни и балади, разпространени и у други народи. Покрай тях са поместени ограничен брой творби, които несъмнено са създадени изцяло или отчасти от певицата (№ 7, 9, 155, 443, 645, 658, 659, 665, 699, 905, 973, 1021, 1022, 1024). Едни са познати, препети на език, близък до разговорния, други са претворявани или довършвани, трети са контаминации между старо начало или стари мотиви и нови части, а има и изцяло нейни. Тук влизат и някои, за които тя е отбелязала, че ги е слушала от баба си. Те са дълги и по-скоро би могло да се допусне, че са били запомнени в основни линии и по-късно свободно възсъздадени, отколкото че са заучени точно в такъв вид. Обикновено те не притежават поетичната стойност на възприетите от други лица творби или на създадени може би също от Стана Балджиева, но лишени от данни за нейното авторство. Тези произведения представят интерес със своята тематика, с начините на създаването си и със значението, което имат за цялостния образ на една даровита носителка на песенен фолклор.

Тодор К. Балджиев, роден през 1862 г. в Чепеларе, овчар. Син на големия песнопоец и кавалджия Костадин Балджиев и по-възрастен брат на Стана Я. Балджиева. Бил е прочут като голям песнопоец и кавалджия. Съобщените от него произведения спадат към няколко основни жанра: митични, исторически, трудово-професионални. Това са стари епически песни и балади за слънцето, което се жени за девойка, за юда, която се влюбва в момък, за овчарския бит. Стара е и дългата хумористична песен, която се пеела на хорото край огъня на сирни заговезни. Песните с историческа тематика са съсредоточени около една основна идея — воля да се запази вярата от посегателствата на поробителите.

Стайкя С. Балджиева, родена през 1902 г. в с. Соколовци, Смолянски район, образование IV кл. Омъжена е в Чепеларе за най-големия син на Стана Я. Балджиева — Стайко. Песните си е учила като девойка в родното си село най-вече от баща си Марко Д. Пеев. Той бил много години кмет на с. Соколовци, дюкянджия (бакалин и кръчмар) и певец в черквата. Бил е известен както с гласа си, така и с многото си и разнообразни песни. Стайкя Балджиева е допълвала усвоения от баща си репертоар с произведения от войници отпускари през Първата световна война и от други песнопойци в родното ѝ село и в Чепеларе. Знае обредни (главно сватбени), религиозно-легендарни, любовни, семейни, трудово-професионални (овчарски) песни и няколко стари балади. Повечето съобщени от нея творби са изградени на въпроси и диалози, което ги прави динамични и им придава непосредственост.

Петра А. Кьоргогова, по баща Димова Рошовска, родена през 1855 г. в Чепеларе, без образование, домакиня, работила е и земеделие. Била е весела, гостоприемна, прочута песнопойка и „хоробийка“. Песните си е учила по хора, меджии и попрелки. През времето на „комитлика“ (Македоно-Одринското движение) е укривала и подпомагала комити, била им е и куриер. Баба по баща на Ат. Райчев, тя му е вдъхнала от ранно детство обич към народната поезия. Починала е през април 1939 г. и до последните си дни е пяла. „На сирните заговелки пак пя любимата си песен „Синове, мои синове“, а на великия петък умря“ (Пенка Райчева). В богатия ѝ репертоар, който Райчев е записал почти изцяло, влизат произведения от всички жанрове. Особен интерес представят песните ѝ с историческа тематика — за страданията на народа

ни през турското владичество, за хайдути закрилници, за руско-турските войни. Основен момент в произведенията от първата група е идеята за народна съпротива и за морално превъзходство на поробените (№ 153, 158, 169). В битовите песни е отразена в емоционални образи привързаността към родната страна и родния край (срв. № 697 и 883). Съобщените от Петра Кьоргогова песни и варианти се характеризират с пълнота и завършеност. От нея и от другата чепеларска песнопойка Стана Балджиева е записана най-обширната версия на сюжета „Девойка войник“, която е и най-дългата от всички известни досега родопски песни (№ 886—446 ст.). Тя е пеела познатата в кратки варианти среднородопска песен „Мила ми е, драга ми е сивковскана сива гора“ като начало на песенна новела от 181 стиха (№ 1025) и „Чужда е земя притажна“ (известна във варианти от по 8—10 стиха) в разработка от 69 стиха (№ 883).

Райчо Ат. Кьоргогов, роден през 1888 г. в Чепеларе, образование V кл. Занимавал се е със земеделие и с извозване на дървен материал. Бил е прочут песнопоец с хубав глас и каваджия. Знаел е целия репертоар на майка си Петра Кьоргогова. Баща на Ат. Райчев, той му предава своята певческа дарба и любовта към народната песен. От него Райчев е записал много произведения, но в сборника си е поместил само пет, тъй като не е искал да изтъква баща си. Между тях трябва да се отбележи песента „Българче погубва Неша гъркиня“ (№ 434), която е една от най-поетичните разработки на този сюжет.

Лазар Ат. Кьоргогов, роден през 1886 г. в Чепеларе, образование V кл., търговец Имал хубав глас и знаел същите песни, които пеели майка му Петра и брат му Райчо.

Шабан С. Юруков, роден през 1900 г. в Чепеларе, починал през 1967 г. Бил е без образование и е работил земеделие. Песните си е учил при различни случаи и от разни лица, най-вече по хора̀ и меджии. Неговият репертоар се състои предимно от любовна лирика, която се отличава със свежест и духовитост, с дълбочина на чувствата и с тяхното открито изразяване както от момъка, така и от девойката. С изключение на неголям брой произведения в съобщените от Ш. Юруков песни постоянно се преплита любовен мотив и когато те принадлежат към други жанрове — трудово-професионални, за болести и смърт, за войнишката служба и пр.

Жека Ат. Метексова, родена през 1896 г. в с. Стойките, Девински район, където е известна повече с бащиното си презиме — Жека Г. Беллова. Омъжена е в Чепеларе, образование IV кл., домакиня, работила и земеделие. Песните си е учила от родителите си, от баба си и от стринка си. Каквато и работа да вършела, обичала да пее: „Пасе̂х овците и с хурка преде̂х и си пе̂ех.“ Вече на 75 г., тя е с напълно запазена памет и още пее и разказва много хубаво. Знае и приказки, легенди и предания.

Големият ѝ репертоар, от който Ат. Райчев е записал около 70 песни, се отличава с разнообразието си. В него влизат сюжети от почти всички жанрове — обредни (сватбени и тъжачки), митични, юнашки, хайдушки, любовни, семейни, песни за болести и смърт, овчарски, занаятчийски и гурбетчийски песни, песни за войнишката служба, разбойнически, за състезания и облози, хумористични песни. В някои от тях са запазени старинни вярвания, в други са разработени международни сюжети, трети имат за предмет легенди и събития с локален характер. От Ж. Метексова са записани едни от най-хубавите варианти на мотивите гората плаче за Индже войвода, девойка иска гроб с прозорци, разбойници пекат дете, което ги избива, влюбени се превръщат в явор и ела.

Айша Ем. Кьоралиева (по баща Меркова), родена през 1879 г. в Чепеларе, починала през 1966 г., без образование. Домакиня, работила е и земеделие. Отличавала се е със силна памет. Знаела стотици песни, които учила от различни лица, и много стари, интересни предания, приказки, легенди и разкази. Най-голямо място в нейния репертоар (представен тук с 27 образеца) са заемали песните с любовна и семейна тематика и песните за болести и смърт, за жетва и коситба и духовитите хумористични песни. Наред с тях тя е знаела и редки със своята старинност и с поетичните си образи произведения и от други жанрове. От нея е записана неизвестната дотогава песен за св. Георги като покровител на едрия и дребния добитък („Свети Георги заключва устата на вълци и мечки“, № 3). Тя съобщава на Ат. Райчев една от най-интересните песенни версии за погубването на среднородопския феодал Салих ага (№ 180) и разбойнически песни със старинни мотиви (№ 913 и 937).

Кева К. Илиева (Параскева К. Харитева), родена през 1878 г. в Чепеларе, починала през 1967 г., без образование, домакиня, работила и земеделие. Баща ѝ бил голям песнопоец. Не е могла да научи песните му, тъй като той умрял, когато била на 40 дни, но наследила любовта му към тях и неговата певческа дарба. Песните си е учила от различни лица по хора̀ и меджии. Петте ѝ дъщери са също известни песнопойки. Знаела е около 200 произведения от различни жанрове: сватбени, митични (свързани с вярата в съница и клетви), исторически (за страданията от турци и татари), битово-социални — главно любовни и семейни и трудово-професионални — овчарски и песни за земеделския труд. Интересна особеност на репертоара ѝ са някои песни, които се различават само по развръзката или по внасянето на нов мотив в края при напълно еднакви други части (вж. № 201 и 202). Интересни са и произведенията, в които се предават събития във връзка с едно и също лице (напр. „Димо пъдар простре̂лва юруче“, № 350, и „Ов-

чарче убива пъдаря Дели Димо", № 851). Наличността на такива паралели у една осведомителка говори за съзнателното им усвояване.

Гюля М. Кондакчиева, родена през 1908 г. в Чепеларе, образование IV кл.; домакиня, работила е земеделие и още работи в местното Държавно горско стопанство. Дъщеря е на

Кева К. Илиева

Гюля М. Кондакчиева

Айша Ем. Кьоралиева, от която е научила повечето си песни, но към тях е прибавила много други, запомнени от местни певци. От нея Ат. Райчев е записал около 40 произведения. Тук са поместени 21 песни, които се различават от песните на А. Еминова. Песните, които знае от други лица, са най-вече любовни и семейни, песни за болести и смърт и за местни събития и случки. У нея личи склонност към хумористичното в песента — такива елементи проникват и в любовната ѝ лирика. Записаните от Г. Мехмедова хумористични произведения са между най-хубавите от този жанр в сборника на Ат. Райчев.

Байрямка Каракушова, родена през 1880 г. в Чепеларе, без образование, домакиня, работила е и земеделие. Песните си е учила по хора̀ и меджии. Известна е с богатия си и разнообразен репертоар. Тя е съобщила на Ат. Райчев близо 50 произведения, които принадлежат към различни жанрове; тук са поместени 22. От тях трябва да се отбележат преди всичко песните, свързани с исторически събития — интересно изграденият вариант за байрактаря Мустан Кадицки, който загива в сражението с Мехмед Синап (№ 175), един от вариантите за смъртта на Салих ага (№ 182) и особено най-дългият и с интересни епизоди вариант на песните за Малта, събрани от Ат. Райчев (№ 237). Знае голям брой любовни песни, много от които са изпълнени със закачливост и хумор, песни за семейни отношения, за мъката през войнишката служба, песни за ангарията при земеделския труд и интересни овчарски песни. С грижите и живота на овчарите е свързан в нейния вариант широко разпространеният в Средните Родопи мотив за моминската красота, която огрява света като слънце („Бе̂ла сам, бе̂ла, юначе") — „Кехая си изгубил стадото" (№ 818).

Мария Вл. Бочукова (по баща Канева Петкова), родена през 1886 г. в Чепеларе, образование VII кл. Баща ѝ бил овчар, имал много и хубави овце. Завидели му, убили го, напълнили му потурите с камъни и го хвърлили в дълбок вир, който оттогава носи името Канюв вир, и Мария останала „в корем сирак". От малка тя обикнала родопските песни от баба си Христина — майка на баща ѝ, — която пеела много хубаво и била прочута песнопойка. Често сядала до нея или на коленете ѝ и я молела да ѝ пее. Голям песнопоец бил и баща ѝ. Наследила от него и от баба си хубав глас и музикалност. Много впечатлителна, със силна памет и жив ум, тя усвоявала невероятно бързо всяка песен, която чуела. Била е неизчерпаем носител на песенни произведения, не само родопски, а и от други краища. „О, тя беше извор на песни... Много пееше тя и знайш ли какъв глас! Беше на 75 г. и пееше и пак гласът ѝ беше неизгубен, пак онзи хубав ясен глас!" (Пенка Райчева). Освен с песните си Мария Бочукова е оставила трайни

спомени с доброто си сърце, с отзивчивостта и благодеянията си: „Много, много добра беше, много състрадаваше на бедни, сираци, болни, злочести, помагаше им... Колко сироти осиротяха със смъртта ѝ! Беше природно интелигентна, една от първите жени.“ Приветлива, сърдечна, общителна, тя до края на живота си е съветвала, поучавала, утешавала всички, които са имали нужда от утеха и помощ. Била е една от основателките и дългогодишна председателка на Женското дружество в Чепеларе, което е открило през 1932 г. първото стопанско училище в Смолянски окръг. Има извънредно големи заслуги не само за създаването на това училище, но и за неговото обзавеждане, за намирането на подходящи учители и пр.

Богатият ѝ репертоар е с ясно определен облик. В него влизат обредни и митични песни, евангелски легенди, старинни балади, любовни и семейни песни, изпълнени с дълбоки чувства и с драматични конфликти. Всички са с издържана художествена форма и носят белезите на утвърдено от традицията поетично творчество.

Мария Вл. Бочукова

Згура М. Кущинаров, роден през 1876 г. в с. Стойките, Девински район, образование IV кл. Бил е терзия и дюлгерин. Песните си е учил най-вече от чичо си Георги Зг. Кущинаров, от бащата на жена си и от други лица. Още е все така изправен, стегнат, спретнат, както са го запомнили, и с добре запазена памет. Знае голям брой песенни произведения с разнообразна тематика (сватбени, митични и др.), но е предпочитал хайдушки, революционни и семейни песни. Усвояван от различни лица, репертоарът му е доста разнообразен и по стил — стари сюжети с отражение на старинни обичаи, вярвания и обреди (вяра в прокобни съница, предотвратяване на инцеста между брат и сестра чрез природни знамения, трудни загатки за изпитване на ум и досетливост и пр.) се редуват в него с новосъздадени от професионални певци творения (напр. № 733 и 976).

Сабире Ис. Узунова, родена през 1863 г. в Чепеларе, без образование, домакиня, работила и земеделие. Починала е отдавна. Знаела е много любовни песни, които се характеризират със свежест и дълбочина на чувствата, и песни за семейни отношения — най-често за обичта между майка и син и дъщеря и майка; затрогващо се разкриват тези отношения в песни за болести и смърт. Нейният репертоар не се ограничава с битовата поезия. В него влизат митични песни, оригинални по мотиви, образи, композиция и стихотворен строеж, произведения с различна тематика (напр. № 257), исторически песни. Между последните творби е един от най-цялостните варианти на сюжета „Девойка защищава Малта“ (№ 235) и една от интересните разработки на мотива за предизвестието за завладяването на българското царство от турците (№ 131). С. Узунова не е била само обикновена носителка на изобилен и разнообразен песенен фолклор. Следвайки своя метод да се връща при едни и същи информатори и да записва отново зарегистрирани вече произведения, Ат. Райчев е правил повторни записи и от нея. Съпоставката между тях показва, че при всяко ново изпяване на едно произведение тя създава нов вариант. Новото се внася не само чрез отделни думи, както става обикновено, а и с ново осветляване на мотива, с новото му развитие, с включване на нов мотив или епизод. Като пример ще посоча двете редакции на сватбената песен „Девойка се прощава с цветето си“, съобщени през интервал от няколко часа на 12. VII. 1939 г. с убеждението, че не се различават една от друга:

Кѝтчице мое̂, севдѝлна,	Кѝтчице милна, севдѝлна,
мло̀чко та садих и прашѝх —	мло̀чко та садих и прашѝх —
сега та, китку, оставе̂м	сега та, китку, оставе̂м
на мойна се̂стра по-малка,	на мойна се̂стра по-малка.
та̂ да та прашѝ, полива,	Та̂ ща та сади и прашѝ,
та̂ да та кичи и носи.	та̂ ща та сутрин полива
Пък йе̂ ща, китку, да идам	със бистра во̂да студена
нах чуждо село незнайно.	и ща та вечер прекрива
Друг ми е китка проводил,	с не̂хина бе̂ла ко̂рпица,
друг ми е ро̂ки кано̀сал,	да та не дуе ве̂теро̂н,
друг ми е по̂рсте бурмо̀сал,	да та не пари слано̂на.

друг ми е снажка посгодил,
не ща сас него да идам!

Расти ми, китку, цофти ми
голёмка да ми нарастеш,
да си та кичат, закичват
юнацине по главона,
по главона, по чалмона.

Тези паралелни записи очертават С. Узунова като певица с голяма импровизаторска дарба която се проявявала в спонтанното създаване на варианти.

Иван Д. Чакъров, роден през 1868 г. в Чепеларе, починал през 1960 г. От малък останал сирак без баща и майка. Бил е земеделец, рибар на о-в Тасос, ходел и по други места на печалба, най-често в Гюмюрджина. Песните си е учил по хорà, попрелки и меджии. Много хубаво пеел и бил много добър разказвач. Знаел е голям брой песенни произведения от различни жанрове, но най-характерни са юнашките и историческите песни, които е съобщил на Ат. Райчев. От тях трябва да се отбележи единственият родопски запис на сюжета „Крали Марко намира брат си Андрелешко“ (№ 124) и преданието за силата на Крали Марко, интересните варианти на „Крали Марко освобождава семейството си от турци“ (№ 126) и „Салих ага иска да омъжи жетварка аргатка“ (№ 179), песните за Стефан Караджа (№ 217) и за Димитър войвода (№ 207) за Петко войвода и Калън Тома (№ 218), за Русанка млада войвода и цар Костадин (№ 241). В тях Ив. Чакъров се очертава като певец с обществено-политически интереси и с живо чувство за национално достойнство.

Смаил Бр. Дуев, роден през 1876 г. в Чепеларе. Без образование, но с буден ум, сам се е научил да чете и да пише. Бил е много години учител в трикласното училище в Чепеларе, като в същото време е работил и земеделие. Песните си е учил най-вече от старите си съседи (Салих Харбалов и др.). Свирел е на „байламо̀“. Голям интерес в неговия репертоар представят

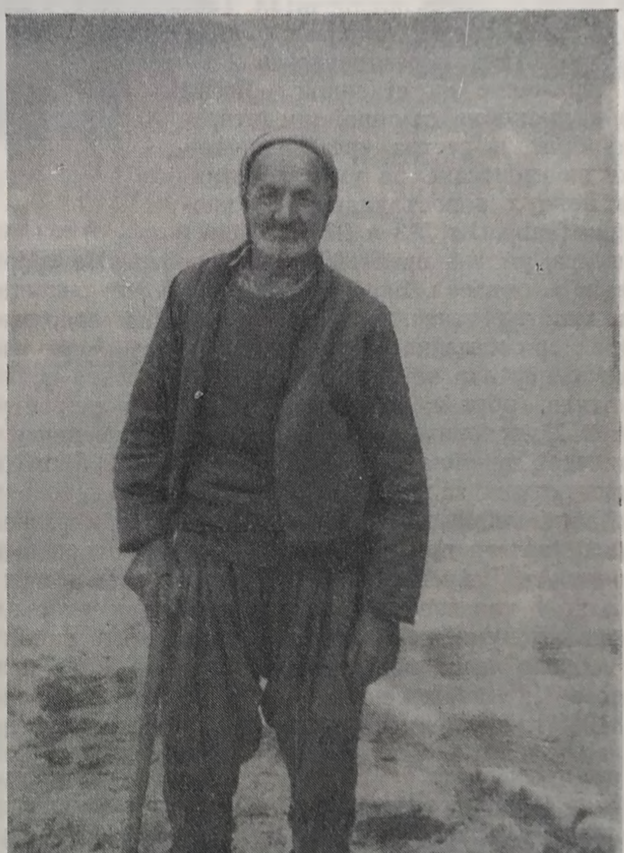

Смаил Бр. Дуев

прикрепеният към Крали Марко епически сюжет за вярната жена, която освобождава мъжа си (№ 129), песните за войнишката служба, в които е отразена привързаността към родната земя, и оригиналната разработка на мотива „Вярата си не дава“ (№ 161). От него е записан и един от най-поетичните варианти на „Как се бият турци и московци“ (№ 239).

См. Дуев е с добре запазена памет. И досега, вече 95-годишен, той помни песните, които е слушал и пял.

Мария Т. Георгиева, родена през 1888 г. в Чепеларе, починала през 1955 г., без образование, домакиня. Песните си учила по попрелки, хорà и меджии. Знаела е произведения от различни жанрове, но е предпочитала песни за народните страдания от турци и татари, любовни и семейни песни, които пеела в хубави варианти.

Мария Х. Радкова, родена през 1882 г. в Чепеларе, починала през 1946 г., образование IV кл. Била е домакиня, работила и земеделие. Песните си е учила по седенки, хорà и меджии, а също и от първия си мъж Никола Анд. Богдьовски, който бил прочут певец и гайдар. За него още се разказва, че когато свирел, турците му мятали по лира и след всяко свирене на сватба или веселба — в Чепеларе, в околните селища или в Беломорието — той се е връщал с пълни шепи злато. Знаела е най-много обредни (сватбени и празнични), религиозно-легендарни и семейни песни. Направените от нея записи са интересни по тематика, оригинални версии и хубави варианти.

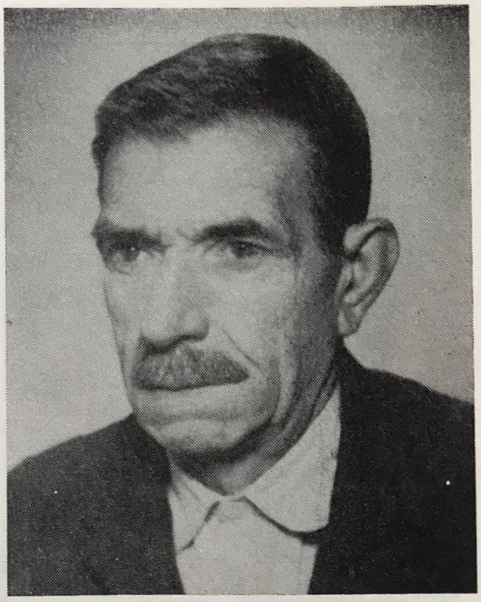

Мехмед С. Вощев

Алие С. Дльогова, родена през 1920 г. в Чепеларе, образование III кл., домакиня. Песните си е учила от различни лица. Репертоарът ѝ (от него тук са дадени 9 произведения) се състои почти изключително от любовни и семейни песни и песни за болести и смърт. В някои от тях са запазени стари вярвания и представи (вж. „Младоженец връща невестата си", № 670, и „Гарванче се грижи за болно чужденче", № 882). Заучавала е и песни, чути при различни случаи от певци от други области, каквато е например песен № 535 за случка, станала „вав Трȇвна града голȇма, вав Дрȇновските колиби".

Мехмед С. Вощев, роден през 1890 г. в с. Смилян, Смолянски район. Учил е в турското училище в Кавала до VIII кл. Сам се е научил да чете и да пише на български език, на който

На меджия за обработка на коноп. От ляво на дясно: Шина Л. Митарова, Велика Ф. Пакулева, Мария К. Талаганова (дъщеря на Шина), Злата Г. Метексинова (права), Мария Вл. Бочукова

си е написал и подробна автобиография. Бил е зидар и обущар. През Първата световна война е бил три години войник в българската войска и четири години пленник в Индия. Песните си е учил от баща си Салих М. Вощев. Знае и много приказки и легенди. Съобщените от него произведения, разнообразни по тематика, се отличават с непосредственост на чувствата и

със запазено първично отношение към живота и природата (напр. № 255). Интересна е и песента за робинята, която татари карат да хвърли детето си (№ 139).

Шина Л. Митарова (по баща Костадинова Айлъкова), родена през 1874 г. в Чепеларе, починала през 1939 г., без образование, домакиня. Песните си е учила от баба си и по меджии,

Чока Ст. Гайдарова

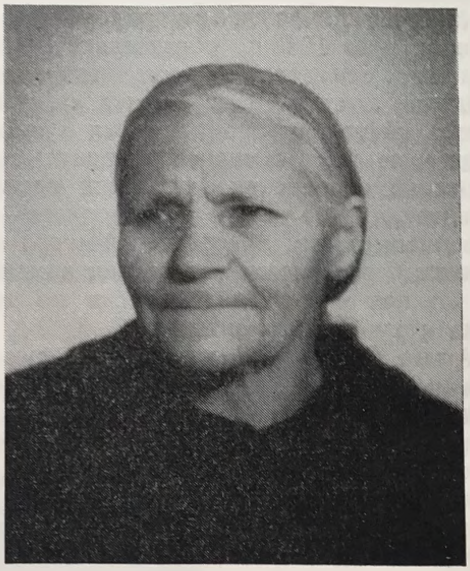

Мария Г. Барганска

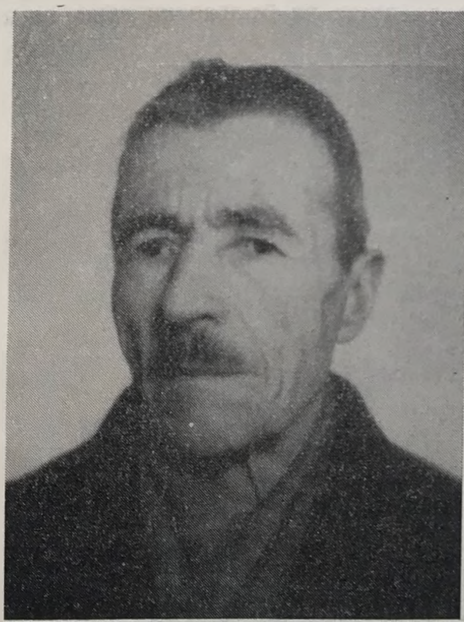

Никола Ст. Баргански

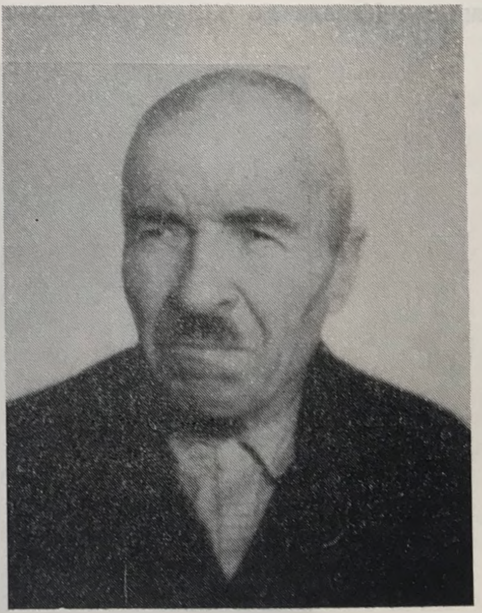

Гавраил Г. Баргански

хорà и попрелки. Знаела главно любовни песни, но е пяла и някои исторически. Най-интересен между тях е вариантът, според който Колю войвода и Колю байрактар нападат Малта.

Злата Г. Метексинова (по баща Паскалева Раева), родена през 1876 г. в Чепеларе, починала през 1957 г., образование IV кл. Била е домакиня, работила и земеделие. Репертоарът ѝ се състои главно от любовни песни, които е учила от майка си и по попрелки, хорà и меджии.

Атанас Г. Кисьов, роден през 1883 г., починал през 1964 г., образование VII кл. Бил е хлебар. Имал много хубав глас и знаел много песни с различна тематика, които пеел по време

на работа, по събори и веселби. Повечето от песните си е научил от майка си Рада Палчикудкина, известна песнопойка.

Мария К. Талаганова, дъщеря на Шина Л. Митарова, родена през 1895 г. в Чепеларе, образование IV кл. Домакиня, работила и земеделие. Знае голям брой песни, предимно любовни, семейни и гурбетчийски с ясно изразен лиричен характер. Повечето от тях е научила от майка си, която е била известна песнопойка с хубав глас. Майката и дъщерята ходели заедно по седенки и меджии и заедно пеели. Мария Талаганова е обогатила наученото от майка си с много нови произведения, слушани от други певци. Тя помни добре своя репертоар и продължава да пее.

Петър Ст. Кърджалиев, роден през 1864 г. в с. Соколовци, Смолянски район, починал през 1955 г. Бил е рибар в Беломорието и комита в четата на Хвойню (Тодор Хвойнев), Лакудата и Вълчо Сарафов. След това се оженил, установил се в Чепеларе и работил земеделие. Имал мелодичен глас и знаел много песни. Повечето от тях бил слушал от баща си, а другите научил по местата, където е работил и ходил. Съобщените от него произведения са предимно с историческа тематика — стари юнашки и хайдушки песни. Юнашките имат важно значение за разпространението на героичната епическа песен в Родопската област.

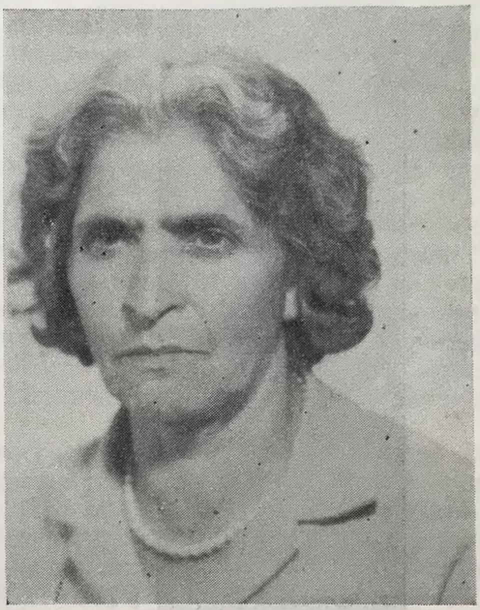

Нурие С. Истрефова

Чока Ст. Гайдарова, родена през 1919 г. в с. Широка лъка, Девински район, починала през 1961 г., образование IV кл. Дъщеря на Гавраил Баргански и на Мария Г. Барганска — и двамата известни певци — и внучка на Чока В. Корубашова от с. Гела, Широколъшка община (майка на майка ѝ), и на Гочо Т. Баргански и Чока Г. Барганска (родители на баща ѝ), също прочути песнопойци. Песните, които е съобщила на Ат. Райчев, е слушала главно от майка си. Издънка на няколко поколения певци по майчина и по бащина линия, тя е наследила хубав глас, музикална памет и любов към народната поезия. В разнообразния ѝ репертоар преобладават обредни сватбени песни, митични песни (за магии и прокобни съница), произведения, които отразяват опитите за помохамеданчвания и отношението към войните, любовни, семейни, трудово-професионални и хумористични песни. Почти всички са с голяма художествена стойност.

Мария Г. Барганска, родена през 1898 г. в с. Гела, Широколъшка община. Завършила е II клас, домакиня, работила и земеделие. Песните си е учила от майка си Чока В. Корубашова и от свекърва си Чока Г. Барганска. От нея са записани песни за всички моменти от сватбените обреди, битови песни — любовни и семейни — и няколко произведения с историческа тематика, в които е отразено народното отношение към турци и татари по време на турското владичество.

Гавраил Г. Баргански, роден през 1894 г. в с. Широка лъка, Девински район, образование IV клас. Занимавал се е главно със земеделие и бръснарство. Песните си е научил от баща си Гочо Т. Баргански и от майка си Чока Г. Барганска — и двамата прочути с хубавите си гласове и с големия си песенен репертоар — и от други лица, най-вече през войните. Знае произведения от различни жанрове, но обичал да пее най-много хайдушки, революционни и духовити любовни песни.

Никола Ст. Баргански, роден през 1889 г. в с. Широка лъка, Девински район, образование III кл. Работил е земеделие и зидарство. Певец и гайдар, той е усвоил, както и братовчед му Гавраил Г. Баргански, целия репертоар на родителите си. Към него е прибавил и произведения, научени главно по време на войните. Продължава да пее и рецитира без никакви нарушения на съдържание и ритъм въпреки възрастта и влошеното си здраве.

Нурие С. Истрефова, родена през 1908 г. в с. Дряново, община Лъки, омъжена в с. Широка лъка, Девински район. Не е ходила на училище, но сама се е научила да чете и да пише. Домакиня, занимавала се е и със земеделие. Песните си е усвоила главно преди да се омъжи, от баща си Емин С. Мурадов. Унаследената от него певческа дарба е преминала и у нейния син Халил С. Истрефов, който от 15 години свири в ансамбъла за песни и танци в Смолян на различни инструменти: гайда, кавал, тромпет и др. От нея са записани 40 песенни творби (тук са поместени 22) от различни жанрове и с различни сюжети — обредни, семейни, любовни, исторически, овчарски, хумористични. С голяма поетична стойност се отличават някои любовни песни и баладите със семейни и исторически сюжети (напр. „Татари карат робиня да хвърли детето

си“, № 137). Тя е съобщила на Ат. Райчев и най-хубавия между неговите записи вариант на песента „Пушка удря най-добрия юнак“ (№ 203).

Руса Г. Бобева, родена през 1904 г. в с. Гела, Девински район, омъжена в с. Широка лъка, образование II клас. Домакиня, занимавала се е и със земеделие, била е перачка в бол-

Руса Г. Бобева

Минка П. Златева

ницата. На 18 години е останала без майка и е отгледала всичките си по-малки сестричета и братчета, от които най-малкото е било на една година. Песните си е научила от майка си Мария Ат. Радичева и от баба си Руска М. Радичева. Тя не само е пеела, но и сама си е съчинявала, а продължава и до днес да си съчинява песни. Произведенията, които е пяла на Ат. Райчев — най-вече обредни, любовни и семейни, — са стари, научени главно от майка ѝ и баба ѝ.

Милка Кр. Терзийска, образование IV кл., домакиня, работила и земеделие. Родена е през 1896 г. в с. Кръстевич, Пловдивско, където родителите ѝ се били изселили заедно с много други широколъчани. По-късно те се върнали в Широка лъка, където тя се омъжила. Песните си, почти всички сватбени и любовни, е слушала от млади и възрастни мъже и жени по сватби, хора̀, попрелки, меджии и пр. Записите са направени в Беденски бани, Девински район.

Минка П. Златева[1] е родена през 1909 г. в с. Стойките, Девински район (сега живее в Мадан). Завършила е IV кл., домакиня, работила и земеделие. Произхожда от прочут певчески род — майка ѝ, баба ѝ, лелите ѝ, братовчедите и братовчедките ѝ са известни песнопойци. Репертоара си е научила от по-възрастните си сродници, най-вече от баба си и майка си. Баба ѝ разказвала и приказки, а братовчедите ѝ свирели на гайда, кавал, гъдулка и кларнет. Започнала е да пее от малка — по седенки, хора̀, при полска работа, по-късно е участвувала в хорове и фестивали на народната песен. „Много и много съм пяла, но от няколко години се разболях от бронхиална астма и трябваше да спра да пея; и сега дори си попявам, но не както е било.“ Съпругът ѝ Петър Златев, военен, ръководител на военни хорове, също пее много хубаво и свири на кларнет. Години наред Минка Златева е участвувала заедно с него във военни фестивали и двамата

[1] У Ат. Райчев е Марина Николова. Името Минка П. Златева е поставено по желание на осведомителката.

винаги са се отличавали и са били награждавани. Авторка е на няколко монтажа, съставени с познаване на говора, песента и народния живот в Смолянско, и представени с нейно участие на прегледи на народното творчество в Девин и в селата Широка лъка, Проглед, Стойките. Знае повече от 300 среднородопски песни от различни жанрове и с най-различни сюжети. Между тях трябва да се отбележат старинните песни и балади за прокобен сън и обаждане от гроба, епически творби, свързани с Крали Марко, и балади за разбойници. В битовите песни, които съставят основата на репертоара ѝ, има песни за земеделския труд, гурбетчийски, песни за болест и смърт, но най-много са любовните и семейните песни. Любовната лирика се отличава с разнообразие на мотиви и сюжети, с оригинални художествени форми, с нежност и сила на чувствата. С малки изключения съобщените от нея семейни песни са елегични; те разкриват нерадостния живот на жената, която посърва от много работа и копнеж за рожба, от мъка, че мъжът ѝ е пияница или грозен. Записаните от М. Златева песни я очертават като една от най-добрите носителки на родопски фолклор.

Мария Д. Капушева, родена през 1886 г. в с. Стойките, Девински район, образование III кл., домакиня, работила и земеделие. Била прочута с хубавия си глас. Дъщеря на Иван Г. Коджабучаков, тя е учила песните си от него, а също и от други песнопойци по хорà и меджии. Репертоарът ѝ е богат и разнообразен. В него са застъпени равномерно сватбени, митични (прокобен сън и обаждане от гроба), хайдушки, любовни, хумористични песни и песни за войнишката служба. По-голямо предпочитание М. Капушева е имала към историческите песни, в които са пресъздадени събития от епохата на турското владичество — заробвания и отвличане на девойки от турци и татари.

Иван Г. Коджабучаков, роден през 1854 г. в Златоград, без образование. Песните си е научил главно от чичо си Кольо Апостолов, известен певец и кавалджия, и от другарите си овчари, с които слизали със стадата си в Беломорието. От него са записани едни от най-хубавите овчарски песни с различни сюжети. Характерно за репертоара му е, че и в почти всички произведения — любовни, хайдушки и разбойнически песни — се вплитат картини и мотиви, свързани с овчарския бит (напр. в № 455, 470, началото на № 917 и др.).

Пею Г. Енчев, роден през 1874 г. в мах. Стикъл, Девински район, образование IV кл., зидар. Ходил е на работа по много места с „тайфи" („команди"). Песните си е научил от майка си и в селищата, където е работил. Още като малък е започнал да свири на кавал, а след това и на гайда. Бил е и добър разказвач. Особено живи спомени са оставили неговите разкази и предания за помохамеданчването, които е слушал от стари българи мохамедани, и разказите му за освобождението на Родопската област от руските войски. По сведения на неговия най-малък син Калин П. Енчев той е съчинявал и свои песни, които не са записани. Синовете и дъщерите му са също известни като певци и знаят много от песните на баща си. В големия му репертоар преобладават сватбени песни със стари мотиви, любовни с широка гама на чувствата, семейни и хумористични песни. В семейните покрай произведенията, възникнали във връзка с местни случки, е застъпен широко мотивът за сдобиване с жена чрез грабене. От другите жанрове трябва да се отбележи „Недей плака, гарванчо" (№ 938, I), в която стара разбойническа песен е свързана с по-късен герой.

Фатма Ад. Парова, родена през 1913 г. в с. Лясково, Девински район, образование III кл., домакиня. От нея са записани сватбени, хайдушки, любовни, разбойнически песни и песни за болести и смърт. Почти всички са кратки и лирични. Те са изпълнени с движение, наситени са с природни картини, отразяват родопския пейзаж и се отличават с голяма художественост.

Емин Ем. Дрaмалиев, роден през 1914 г. в мах. Катраница, Мадански район, образование IV кл. Бил е общ работник, а сега работи в Държавното горско стопанство. Съобщил е на Ат. Райчев около 70 песни (от тях в сборника са поместени 45). Знае много песенни произведения, които изпълнява при различни случаи — по време на работа, при веселби и пр. Слушал ги е от стари и млади главно в родното си село. Репертоарът му се отличава с жанрово и тематично разнообразие. В него влизат обредни, любовни, песни за семейни отношения, за болести и смърт, за земеделския труд, песни на социални теми (за войнишката служба, за отвличания и грабежи, за облози) и хумористични песни. Всички са хубави и свежи и с дълбока емоционалност. В редица песни са отразени старинни вярвания и представи, първично възприемане на природата, разработени са стари, познати и на други славянски народи сюжети (срв. № 254, 724, 729, 742, 761 и др.).

Салих Ем. Юмеров, роден през 1919 г. в мах. Катраница, Мадански район, образование IV кл., починал. Работил е главно като пастир в Чепеларе. Знаел е около 70 песни, научени „по предание от стари хора", и много приказки, които умеел да разказва увлекателно. Ат. Райчев е записал от него около 20 произведения (от тях тук са дадени седем) от различни жанрове — обредни, любовни, овчарски и социални песни.

Ариф М. Топчиев, роден през 1908 г. в с. Върбина, Мадански район, без образование, общ работник. Знае главно любовни песни с оригинални мотиви и интересни варианти.

Живка Г. Лютова-Божкова, родена през 1915 г. в Чепеларе. Веднага след нейното раждане родителите ѝ — Жека Г. Лютова и известният родопски войвода Георги Лютов — се

преселили в Смолян. Има средно специално образование. Работила е в електрическа централа, била е машинист в мините на „Родопски метал“ и пр. През 1944—1945 г. е участвувала като доброволка в Отечествената война. Произхожда от род, в който певческата дарба се е предавала през няколко поколения. Знае повече от 300 лирични и лироепични песни от различни

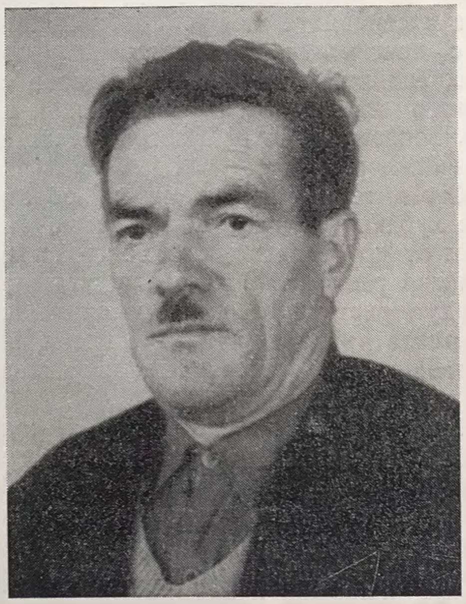

Емин Ем. Драмалиев

Живка Г. Лютова-Божкова

жанрове: обредни (празнични и сватбени), митични, исторически, битови (любовни, семейни, гурбетчийски, хумористични и др.). Много от тях е слушала от майка си, от баща си и от родителите на майка си — Димо и Мария Радкови, — но голям брой е научила и от други лица. Запомняла всяка песен, която чуела, и ако ѝ харесвала, започвала да я пее. В репертоара ѝ преобладават два основни дяла: любовни и семейни и песни за турското владичество, хайдушки и революционни. Любовните песни обхващат цялото разнообразие на този жанр; семейните разкриват най-често нерадостния живот на младата жена, която са омъжили за нелюбим, пияница, глупав или която мъжът ѝ оставя, защото няма имот или е погрозняла. Голяма идейно-художествена стойност имат песните за ужаса при поробването и насилственото помохамеданчване и за твърдостта, с която се отстоявала вярата, а също и песните за хайдути и революционери, за Априлското и Илинденското въстание. Това са творби със силно идейно и емоционално въздействие, повечето от които не са познати в други записи. За пръв път от нея е записан и разказът за Фейме Бекташата („Девойка войник“, Прил., № 8).

С обема и качествата на репертоара си Ж. Лютова-Божкова е между най-добрите носителки на родопски песни. От 1945 г. тя взема участие в много фолклорни прегледи и фестивали на самодейния колектив „Кирил Маджаров“ в Смолян. Нейната обич към народната поезия не се изчерпва с изпълнението ѝ. Тя е записала множество предания във връзка със събития, които са оставили дълбоки следи в населението на Средните Родопи, и е събрала богати материали за Македоно-Одринското движение, спомени на четници и народни разкази.

Ж е к а Г. Л ю т о в а, родена през 1884 г. в Чепеларе, образование IV кл., домакиня. През 1915 г. се преселила със семейството си в Смолян. Репертоарът ѝ се състои от любовни, семейни, социални, хумористични, хайдушки и революционни песни. Произведенията с битово-социална тематика Ж. Лютова е научила главно от родителите си Мария и Димо Радкови, а историческите — от съпруга си войводата Георги Лютов (Лютата).

М и л к а А т. Г ю р о в а, родена през 1897 г. в с. Габрица (община Райково), без образование. Омъжена е в Райково, квартал на Смолян. Занимавала се е със земеделие и домакинство. Повечето от песните си е научила от родителите си, които пеели хубаво. От нея са записани малко произведения, но те са с оригинални мотиви или представят нови разработки на познати сюжети. Тя е проявявала голям интерес към историческите песни — за страданията от турци, татари и кърджалии и за стихийното противодействие на народните среди. Независимо от жанровата им принадлежност — митични, исторически, битови и др. — песните на М. Гюрова са проникнати от остро социално чувство.

С т о я н а М. Р а д к о в а, родена през 1869 г. в с. Соколовци, Смолянски район, без образование, домакиня. Била прочута с хубавия си глас и с многобройните си песни от различни жанрове. По времето, когато Ат. Райчев прави своите записи, тя е била около 85-годишна. Покрай няколко любовни песни, една интересна песен за Цървулан кехая (№ 178) и една хайдушка

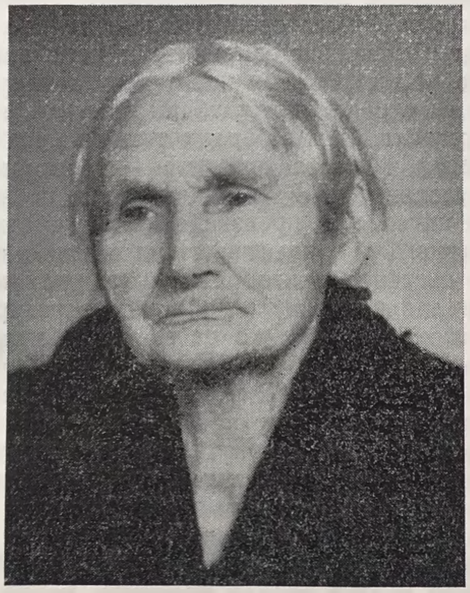

Жека Г. Лютова

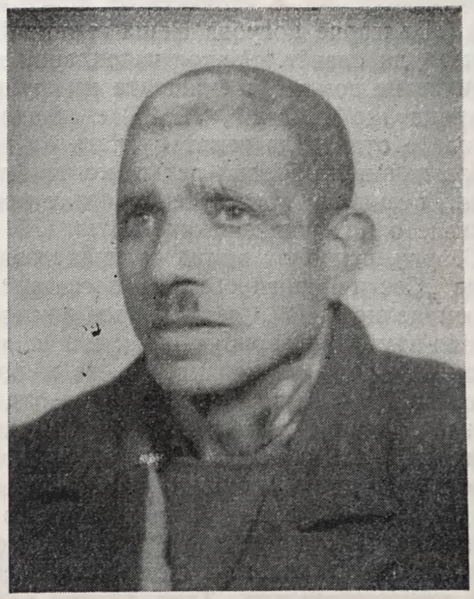

Ариф С. Байрямов

(№ 194), тогава тя му съобщава главно религиозни легенди и балади. Тяхното разнообразие, старинните им мотиви и форми говорят за ясно изразено предпочитание към тях; вероятно те са заемали и най-значително място в репертоара ѝ.

Г а в р а и л Д. Г ь о п с а л и е в, роден през 1862 г. в с. Соколовци, Смолянски район, без образование, овчар. Песните му, които е учил от различни певци, са главно трудово-професионални — за овчари и гурбетчии. От него са записани и произведения на героичния епос с битова тематика. Най-интересното от тях, родопска версия на разпространения сюжет юнак се сдобива с невеста с помощта на сестрините си синове, е поместено в сборника (№ 118).

А р и ф С. Б а й р я м о в, роден през 1906 г. в с. Полковник Серафимово, Смолянски район, без образование, общ работник из селата в Смолянско. Тридесет години е работил в Чепеларе, а от 1956 г. се е заселил в Смолян (кв. Райково). Израсъл в мизерия, съсипан от работа и болести, той и сега продължава да работи и да намира утеха в песента. Още като млад е умеел да свири много хубаво на саз. Репертоара си е учил от стари хора „и мераклии певци", а и сам е съставял песни в духа и стила на народните. Освен песенни произведения Ар. Байрямов знае и приказки, легенди и предания, които разказва увлекателно. Ат. Райчев е записал от него около 50 песни — битови и митични. Битовите песни, между които преобладават любовни и семейни, са изпълнени с нежни, затрогващи чувства. В част от митичните песни са разработени неизвестни легенди за произход (№ 92); останалите представят оригинални версии на разпространени в Средните Родопи и в други области на България стари мотиви.

ЖАНРОВЕ, СЮЖЕТИ, МОТИВИ. ОБРАЗИ И ИДЕИ

Със своята продължителна и методична дейност Ат. Райчев издирва цялото разнообразие от мотиви и форми на среднородопската поезия. Той записва наред с кратките лирически песни, разпространени из цялата област, и многобройни дълги лироепически и епически произведения от всички жанрове, характерни за българския песенен фолклор: обредни, митични, религиозно-легендарни, юнашки, исторически, битово-социални.

О б р е д н и т е п е с н и, едни от най-старите в народната поезия, са били създадени във връзка с изпълнението на празнични и семейни обреди. В тях са запазени следи от древни вярвания и религиозни представи, които по-късно се смесват с християнските, свързани с трудовата

и обществената дейност на човека. Някои от календарните празници, при които са се пели най-много обредни песни (коледуване, лазаруване) в централната Родопска област, се изоставят сравнително рано. Това довежда до разпадане на съответните песенни цикли, те се забравят или променят функцията си и започват да се пеят при други случаи. Много произведения в сборника на Ат. Райчев са били в миналото обредни; днес това може да се установи само чрез съпоставката им с варианти от други области и от спомените на възрастни певци: „Неша гъркиня („Българче погубва Неша гъркиня“, № 434) нѐкогаж са е пѐла срещу Коледа, га са ходели момчета да славѐт.“ Някои календарни песни преминават в жанра на семейните и дори най-възрастните не помнят предишната им функция. Лазарската песен „Гълъби носят вест за женитба“ („Царица ще станеш“, № 17) е станала сватбена. „Тя са е пѐла при сватбени шествия, когато сватовете отиват да земат булката от майка ѝ“ (Н. Баргански, 74 г.). Поради тези процеси броят на празничните обредни песни, които Ат. Райчев е намерил, е доста ограничен — гергьовденски песни, песни, в които се припяват моми с момци на люлките на Гергьовден, и две песни при напяването на еньовденските китки (№ 1—7). От голям интерес са произведенията, свързани със св. Георги, всяко от които го представя по различен начин. Тук влиза известният в цялата страна мотив „Свети Георги обикаля посевите“ (№ 1), където светецът е изобразен като покровител на земеделието. В „Свети Георги заключва устата на вълци и мечки“ (№ 3) той се разкрива с един по-първичен атрибут — закрилник на животновъдството. Смесването на езически и християнски елементи е характерно за много жанрове и творби на нашата народна поезия, но това произведение, неизвестно досега, се отделя със своята оригиналност. В него християнският светец заповядва на животните и прави животновъдна магия. По форма песента напомня баяне. Докато я пеели, жените стопанки извършвали определени магични действия, които осигурявали според местните вярвания осъществяване на изразените с думи желания (вж. коментара). В народната песен св. Георги (по-рядко св. Илия) се свързва и с мита за ламя, която всяка година или всеки ден взема човешка жертва. Докато в приказката за юнака, който убива ламя, спряла водите, липсват християнски елементи, песенните разработки на този сюжет са обикновено християнизирани. Така според една песен бог спира водите заради болярите, които не го почитат, и оставя на единствения извор ламя, която всеки ден погубва човек.[1] В записа на Ат. Райчев църковно-християнското се ограничава само с името на светеца, който замества опазения в приказките образ на юнака. Вместо за ламя в този запис се говори за люта змия усойница — замяна, настъпила вследствие на по-късно замъгляване на митичната представа и на смесването ѝ с възприятия от действителността.[2] При разработката му в родопския фолклор митът се изпълва с атмосферата на народния бит. Царската дъщеря отива за вода с бели харкоми, както всяка девойка от народа; срещата с момък (лудо-младо на „конче хранено“), който я спира и заговаря, е също типична за битовата песен.

Семейните обредни песни са дадени с трите си основни групи: песни, свързани с малкото дете, сватбени песни и тъжачки (№ 8—69). Първата група, ограничена по обсег, изобщо в българския фолклор е застъпена с две разработки на сюжета „Майка пожелава на детето си да стане цар“ (№ 8 и 9). Основният мотив на произведението, което се пеело на угощението след кръщаване, е израз на желанието за благоденствие и щастие на детето. Той е свързан с вярата в магическата сила на словото, както в много от празничните обредни песни. Най-многобройни и разнообразни са сватбените песни (№ 10—67). Те придружават обичаите и обредите от годежа до следсватбеното даряване и повратките. Пеят се на хорото при годежа, при „съшиване“ на чеиза и при всички епизоди в деня на сватбата: у кума, при тръгването от момъка, по пътя за девойката, когато приближат къщата ѝ, когато влизат, на трапезата у девойката, преди извеждането ѝ от къщи, когато зетят и сватовете влизат да я изведат, след извеждането ѝ на двора, при прощаването ѝ с родители, братя и сестри, когато товарят чеиза, на тръгване от моминия дом, по пътя за черквата, по пътя от черквата за дома на младоженеца, при наближаване на неговия дом, на трапезата у младоженеца, на хорото, „на подлив“ при даряването. Част от тях са самостойни произведения и могат да се изпълняват и при други случаи (№ 10, 17, 18, 23, 29, 30, 48, 49, 53, 54—57, 59, 60). Те са свързани с копнеж за любов и женитба, с представите за сватба или с някои от най-важните лица в нея. Тази основна идея е дала основание да се включат в сватбените песни и такива, които принадлежат към други жанрове, например „Кумци се сговарят да убият кума си“ (№ 60) и „Добре ми дойде, деверчо“ (№ 59) — девер отива да погуби снаха си. Тук се дават и песни, които са влезли в сватбения цикъл поради еднаквото си начало с творби, свързани с него (срв. ст. 1—14 от втория вариант на „Заспал юнак в гора зелена“, № 49, и ст. 1—15, № 48). Но повечето от тези песни са в непосредствена връзка с обичаите и обредите, които предхождат

---

[1] Български книжици, 1860, ч. III, кн. 5, с. 200.

[2] Такива замените се срещат из цялата страна в различни жанрове. В произведения на героичния епос, записвани през последните десетилетия в Западна България, вместо ламя с три глави от по-стари записи се явява змия троеглава (срв. Р. Ангелова, Л. Богданова, Цв. Романска, Ел. Стоин, Ст. Стойкова. Български юнашки епос. — СБНУ, кн. LIII, 1971, № 366, 373 и др.). Змия и змия с три глави замества ламята и в приказки, зарегистрирани в по-ново време в Източна България (мои записи).

сватбата, през сватбения ден и след него. В тях са запазени спомени за стари брачни форми: грабене, продаване и откупуване на девойката. Преживелица от грабенето е изобразяването на сватбарите като войска и тревогата на девойката пред тях („Скрий ме, мили брате“, № 38). Представата сватбари-войска и мотивът за сдобиване с невеста чрез грабене се срещат понякога в една и съща песен заедно с мотива за откупуване на невестата — в началото се подканва кума да вдигне тежка войска с млада булка, а след това да я откупи („Откупи си кумичката“, № 15). Отражения на тези две форми личат и в мотивите момините братя връзват и ограбват момъка, дошъл за сестра им (№ 16), и момините братя искат коне и обуща — откуп за девойката (№ 47). Практиката да се граби невестата е възсъздадена в песните за момъка, който учи коня си да му открадне зълвата или булката от сватбата (№ 54 и 55). Нейните следи са ясни и в обръщения към майката, когато отвеждат дъщеря ѝ („украдахме ти руса девойка“, № 42), въпреки шеговито-закачливия тон, който по-късно прониква в тях. В произведения, в които се говори, че се отива далеч за невеста, личат следи от екзогамия, по-широко отразена в юнашкия епос.

В центъра на тези творби, както в сватбената песен от цялата страна, е девойката с нейните настроения и чувства. В тях няма и следа от любовните радости и вълнения, от копненията за женитба: те са отстъпили мястото си на страх, тревога и мъка. Понякога мъката на девойката идва от това, че не са я дали на любимия, а в „чуждо село на незнàйно мòмче“ (№ 46), но нейният постоянен източник е раздялата от семейството и рода и омъжването далеч от роден край. Определенията за отдалеченост в някои песни са традиционните за българския фолклор — когато тръгват за невестата, черешите цъфтят и сеят ечемиците, когато се връщат, черешите са узрели и ечемиците са поженати (№ 58). В това постоянно място се внасят локални и регионални особености (невестата е от Перуш — Перущица, № 19), а често вместо него се явява друго, специфично за родопската песен:

Вав чуждо село дȇлечно
през високине чȅлове (№ 13).

Вав чуждо село незнайно
през високана плàнина (№ 40).

Че ще дȇлече да идат
през девет чуки високи. . . (№ 41).

Образът на обширната планина се допълва с някои особености, които правят още по-осезателна отдалечеността — ветрове, снегове, разбойници:

агà си станам, прѝвалȇм
през високана плàнина,
дено ми слȍнце превалȇ,
дено ми пилце префȍркват,
вȇйке са назад не врàщат —
зиме от бȇли снȇгове,
лȇте от вȍрли хайдуте (№ 25).

Този мотив е един от основните в песни, с които девойката се прощава с близките си Такива произведения са известни навсякъде из България. Най-разпространената песен за прощаването е позната и в Средните Родопи: „Ела се свива, превива“ (№ 34 и 35). Ат. Райчев я записва в два хубави варианта. В единия момата се прощава с рода, от който излиза, за да влезе в чужд род, с майка си, която я е носила „на сȍрце“ и „на рȍки“, с баща си, който я гледал като пролетно цвете, с брат си и сестра си. В другия вариант прощаването е придружено с поръка към майката да слуша сутрин славея на червената ябълка — ако е весел, и тя ще е весела, ако е тъжен, и тя ще е тъжна. Но Ат. Райчев е записал и стари сватбени песни „на кòрдене“ (вж. песен № 24 и коментара към нея), неизвестни другаде. Девойката се прощава с родители, братя и сестри, с всичко, сред което е живяла и което е обичала, и всяка нейна дума и поръка е изпълнена с такава тъга и мисъл за тъгата на близките ѝ, че тези произведения напомнят песни за прощаване пред смърт и тъжачки.

Тъжачките, оплаквателните нареждания над покойник или над гроба му тук са представени само с два образеца (№ 68 и 69). В същност те са доста повече — тъжачки по съдържание са и много от песните за болести и смърт. Те също представят импровизации, създавани в най-голяма мъка, както тъжачките, с тази разлика, че обикновено предават мъката на самия болен.

Митичните песни, които се разработват най-често като балади, съдържат старинни и вторично появили се митове и образи на свръхестествени същества и стари представи и вярвания, примесени с по-късни суеверия. Образи от някогашно митично схващане на света в записите на Ат. Райчев се срещат в песента за слънчева женитба (№ 70). В основата на този сюжет стои някогашният култ на славяните към слънцето, който е засвидетелствуван от домашни и чужди извори[1] и чиито следи личат и днес в някои народни вярвания и запрещения. Централният мотив — влюбването на слънцето в девойка и оженването му за нея — е свързан с мотива за деца, които „не траят“ (умират), с вярата в защитната сила на „грозно име“ и др. Слънцето е

---

[1] Вж. Й. Иванов. Българските народни песни. С., 1959. с. 155—156.

представено с антропоморфни черти. Въздействието на моминската хубост над него, очарованието му е предадено много изразително. Когато съглежда Грозданка, то се спира на небето:

До три с денѐ трептѐло,
трептѐло, неѐ гльѐдало!

Песента е изпълнена с отражения на патриархалния български бит. Слънчовата майка чака сина си, всеки ден пече хляб и му приготвя вечеря. С нея слънцето споделя копнежа си и я праща да пита бога дали ще му позволи да се ожени. Типична битова особеност е отразена и в стиховете

за мене драга невѐста,
за тебе млада йзмѐна.

Така се е гледало на снахата в бита — като на помощница, която ще отмени момковата майка от домашна и полска работа, — така се рисува тя и в битовите песни, в които синът говори на майка си, че ѝ води отмяна (срв. № 645); „млада йзменица" на свекървата лете от пекове, зиме от мразове е снахата и в сватбената песен (№ 50 и 51). Битов момент е и вдигането на девойката на Гергьовден. В песента липсва епизодът за гергьовденските люлки, който намираме в други варианти, но споменаването на Гергьовден тук е вече достатъчно указание, че и за певеца, и за неговата публика вдигането е свързано с обредното люлеене и припяване на девойките с тези, които ги люлеят (вж. № 4 и 5). Песента завършва с мъката на майката. Вариант, обнародван от Ст. Шишков,[1] съдържа още мотиви, известни и в разработки от други области: майката поръчва на дъщеря си (лепа Марийка) да говее на свекърва си; мислят я за няма, слънцето се жени за звезда Деничка и Марийка се превръща на ластовица. Това развитие на сюжета, в което битово и митично се преплитат с легендарно, липсва в записите на Ат. Райчев. Като се има пред вид, че той е зарегистрирал сюжета в два варианта, които по своята художественост превъзхождат записа на Ст. Шишков, от двама добри осведомители, може да се предположи, че преди повече от 30 години (записите са направени през 1939 г.) песента вече се е изпълнявала в по-съкратен вид.

Митични представи и вярвания са запазени и в песните за юда и овчар. В сборника юдата се явява в два сюжета, записани в по две версии. Момък казва на майка си, че е харесал хубава мома, която идвала при него на високата планина. Майката слага в дрехите му билки и му поръчва да отиде в планината, за да разбере дали е девойка или юда пиринска (за този образ вж. коментара към песен № 71). Момата се оказва юда; според единия вариант тя успява да измами момъка и го погубва, според другия той послушва майка си да не си снема пояса и юдата изчезва. И в двата варианта юдата е обрисувана като антропоморфно същество не само със своите прояви, а и с външните си белези. Нейният образ е даден с чертите на идеала на българина за моминска хубост — тънка и висока, бяла-черноока. Отношението ѝ към момъка я прави пленителна. По два пъти на ден и по три на нощ тя му носи китки и червени ябълки (№ 71); денем му донася вода, нощем пази овцете (№ 72) — специфични подробности, свързани с овчарския бит в планината. Картината се допълва от майката, която учи сина си да седне под сянка на връх висока планина, да надуе медни кавали и да засвири ситно хоро. Ако е мома, когато го чуе, ще му запее песента, ще му заиграе хоро, ще седне до него и ще го целуне. Толкова по-силно въздействуват поради контраста с тази битова идилия проявите на разгневената юда:

Дарве, камене кротѐше, и с корене хи мокнѐше,
елшино вѐрше свиваше картолан огань горѐше. . . (№ 71).

В този драматичен момент митичният образ се слива с природните стихии, които олицетворява, фантастичното се покрива с реалността. Представяйки гнева на юдата, певецът е създал едно от най-съвършените изображения на буря в планината.

В другия сюжет юдата е представена като владетелка на планината, която кара овчаря да ѝ заплати, загдето три години и половина стадото му е пасло тревата ѝ, но не с бели грошове или вакли овни, а според единия вариант със себе си:

Юда йще Карà Иван,
Карà Иван, Карà Чобан (№ 73).

В другия вариант (№ 74), в който към откупа се прибавят и сиви коне, юдата предлага на овчаря тежък облог — той да свири с кавала, тя да играе; ако я надсвири, халал да му е планината, ако тя го надиграе, ще го вземе. Тук в митичната балада се внася християнски елемент — овчарят надсвирва юдата с помощта на бога, който изпраща роса да намокри крилата ѝ.

Състезанието между овчаря кавалджия и юдата напомня мита за Орфей, който с песента и лирата си укротявал дивите животни, реките и потоците се възвръщали по течението си и

[1] Родопски старини. Кн. I. Пловдив 1887. с. 21—23.

скалите оживявали и се движели, за да го чуят, и който се съревновавал с песни със самодивите.[1] Тази легенда е забравена сега сред родопското население, но мотивът за Орфеевото състезание със самодивите се е запазил в няколко версии в родопската и изобщо в българската народна поезия.

Към жанра на митичните се отнасят и песните за чумата, в които тя е олицетворена. Песенните и прозаичните творби и вярванията я представят като грозна, черна, рошава старица, облечена с черни дрипи, като черна циганка. Тя носи дълъг шиш, с който удря, или коса, с която покосява главите на хората, и тефтер, в който е записано кого да умори.[2] Тефтерът е постоянна принадлежност на чумата и в песните на Ат. Райчев (№ 75—83) — и според тях, както изобщо във фолклора, никой не може да избяга от нея, ако името му е записано в тефтера. Другите ѝ атрибути липсват и физическият ѝ образ се различава от традиционния — тук тя е млада жена. Момък бяга от нея и среща по пътя млада невеста, която му казва, че и той е писан в тефтера (№ 77, 78). Овчар чука на портите на кехаята, но излиза чумата — млада невеста с тефтерче в ръка (№ 82). Интересно развитие на тази персонификация е свързването на чумата с девойка:

че си ми срȏщна невȇста
и една мома кȃматна (№ 83).

Чумата се дава като невеста и когато в същата песен за нея се прилага определението черна („чьȏрна чума“, срв. № 78), което отговаря на общоразпространената представа.

Антропоморфните особености на този образ се подчертават в песни, според които чумата е в родствена връзка с хората. Мехмед тръгва да бяга

че си го срȏщна лелька му,
та си го хитро попита:
— Каде си тȏрнал, Мехмеде?

и му казва, че първо него ще вземе (№ 76). В митични песни от други места тази връзка също се среща, но по отношение на бродници и магьосници. Чумата е безстрастна и неумолима — не гледа старо и младо, не гледа мило и драго, не я трогват нито молбите на единствен син и на едничка дъщеря, нито сълзите на майките им. Отписва от тефтера си само сирачето, но не от състрадание, а от други подбуди. Според един вариант (№ 82) тя не погубва овчарче сираче, защото няма кой да жали за него. Тук чумата напомня юди, самодиви и орисници, които си избират девойки и момци с живи родители или ги вземат в деня на сватбата, да разплачат два дома, две майки и двама бащи, за да бъде по-голяма веселбата им. В друг вариант на същия сюжет (№ 83) този мотив е само загатнат — чумата казва на овчарчето, че него са изпратили в Гюмюрджина:

ȍти си нȇмаш майчица,
теб да та, Манол, жалее.

Акцентът е поставен на друг момент, който разкрива „отписването“ на обреченото сираче като акт на справедливост:

Сега ще теб да отпишем,
овчȇрене ще запишем.

Този нов мотив се подчертава и в края на песента — овчарите измират и оставят на сирачето „вȃклине стада голȇми“.

Опустошенията, причинявани от чумата, мрачните картини на нейното вилнеене са предадени с голям поетичен замах. Постоянен образ в тези картини е сравняването с огън, с пожар (Ирйжȇн са е запалил“, № 75), което отразява реалистично бързото разпространение на епидемията. В тези картини се вплитат и стари, вече непонятни и за самите певци представи:

Чайран са е запалил —
от четри страни горȇше,
в срадȏна метла метȇше.
До три са крала излȇли,
не гльȏдат старо, ни младо,
не гльȏдат женен, ни главȇн,
открай хи са зафанали (№ 76).

Същият драматизъм е предаден и с друга картина, по-конкретна и близка (№ 80): цялото поле се жъне, едно не се жъне — дали не се е родило? Отговорът внася не само обяснение, а засилва и динамичността на изображението. Живописна, контрастна картина намираме в началото на песента „Чумата удря терзия на път за Драма“ (№ 81). Терзии тръгват за Драма да кроят тънки аби, да шият „ситно шийово“ — сини, зелени и гевезиени (тъмночервени) гайтани. Тези весели багри подсещат за радостните надежди на гурбетчиите. Толкова по-зловеща се явявава на техния фон черната чума, която ги среща и удря баш терзията. В песните за чумата се появява едно постоянно място в две вариации. Момък излиза от заболялото или измрялото селище да търси

[1] Вж. Й. Иванов. Цит. съч., с. 164—165.
[2] Известен е само един запис, в който чумата е дадена като девойка в ксчия (от Елена — СбНУ, VI, с. 44).

Де има села без грȍбе,
де има ȍвце без кожи (№ 77).

Да трȍси село без грȍбе,
да трȍси зѐмȇ без вȍда (№ 76).

Невъзможността да има „село без гробища“, „овце без кожи“, „земя без вода“ изразява безпомощност пред чумата и чувство за нейната непреодолимост.

В други митични песни са залегнали вярванията в магии (№ 84—87), в сбъдване на клетва (№ 88—91), в предсказващ сън (№ 93—97). Майка боде с игла очите на змия и нарича както се вие змията по ръката ѝ, така да се вият ергените по дъщеря ѝ (№ 84). Девойка се страхува, че ако любето ѝ е отишло из полето, няма да се върне, защото там има моми омайници и жени магьосници, които ще го омагьосат (№ 85), или кара любето си да отиде в гората и да набере билки, за да развалят магията, която са им направили да не се вземат (№ 86). Ганка се разболяла, защото чичовата ѝ дъщеря вземала от косата ѝ и ѝ правела магия (№ 87). Митичният мотив в тези произведения е обгърнат от изображения на бита и от любовно-женитбени мотиви, характерни за битовите песни. Много по-осезателна е митичната и баладичната атмосфера в песните за сбъдване на клетва. Майка изпъжда сина си Георги Грозника да не ѝ грози дворовете и другите синове. Той тръгва за чужди краища и я проклева чумата да измори синовете ѝ, дворовете ѝ да опустеят и тя да стане „каил“ за него. Клетвата се изпълва и когато след девет години Георги се връща, заварва майка си сама. Баладата е известна навсякъде из България, но в дадения вариант личи отпечатъкът на бита и песенния стил на Средните Родопи. Характерни подробности се съдържат в стиховете

нарами тȍрба шѐрана
и още шѐлче червено,

в споменаването на „кȏщи високи“, в някои постоянни изрази, като „майка са чукна, припȇ са, ȇсни си гласе пускаше“, „млого е стадо напа̀сал“ (и следващите стихове), „тȇхно село ра̀зтажно“ и др.

Мотивът за сбъдната клетва се разработва и във връзка с други мотиви: син кара вързан баща си да го продава на джелати и овчар измамва девойка, като ѝ се заклева, че няма жена и деца. В песента за Митра, която се кълне пред майка си, че не е любила турчин (№ 91), сбъдването на клетвата се допълва с митични представи от вярванията за вихрушки и други олицетворени природни стихии, които можели да отнесат човека в облаците.

Оригинално е съчетан мотивът за клетвата с неизвестна песенна легенда, която обяснява защо ловят и пекат рибите и защо мозъкът им е малко, в „Рибите ще ги прокълнеш“ (№ 92). Произведението започва с постоянно в среднородопската поезия начало: птиче засвирва рано, защото не може да влезе в гора, да свие гнездо и да изведе челяд от хайдути (срв. № 205 и 206). Новото развитие на сюжета се внася със съвета към птичето да отиде край морето: там ще завъди рожби, ще ги изхрани със „смокини и бели стафиди“ и ще ги пои с морска „пȇна пȇнлива“. Тази свежа картина има неочакван лиричен край — едно интимно признание на певеца, който изведнъж заговаря за себе си, за един продължителен копнеж, проявил се несъзнателно:

там ще на сȍрце да легне:
сарцено ми е в денѝзан.

Тези думи не са само лирично отстъпление. В тях прозвучава болката на цялото родопско население за морето, край което са отвеждали зиме стадата и което е създавало условия за по-добър и по-заможен живот. Легендата се внася в следващата част на песента. В нея се явяват митични образи, замъглени поради забравяне и примесване на реалистични възприятия: риба, която „тьȏжко поглъȏдва“, „рипка в денѝзан“ и иска да изяде „дȇте под липа“, а после става зехтин, с който мажат детето, за да го изгледат; крилата змия („змѝена фȏрка нах риба“), която заплашва рибата да не яде детето и го нарича „рожделно“; орел, който се чуди дали да яде очите на детето, но му става „братче“, отглежда го и го отвежда при царя да го изгледа от „златна китчица“ — „бȇла-червена да стане“ и да прокълне рибите.

Песните за вяра в сънища имат за мотив сбъдване на злокобен сън. Широко застъпена е баладата за девойка, която сънувала, че през дворовете им протекла мътна река и носела млада невеста с бяла забрадка и с червена прекровка (№ 98 и 94), венчана, а непростена от кумове, сватове и деверче и неводена на повратки (№ 95). При това еднакво начало трите произведения значително се различават по развитието на сюжета. В първото девойката не иска да отиде за вода поради лошия сън, но майката настоява; тя заварва на изворите разбойници, които острят сабя да я убият, и проклева майка си. Другата версия се изчерпва със съня, който се развива по-пълно: реката отнася невестата в Дунава, където я хваща „вȍрло кȍпелче“. Този край въздействува като сбъдване на съня, възприема се, както развръзката на предходната песен. Същото баладично начало в третата творба се свързва с мотива за тежка болест на девойка. В предсмъртните ѝ поръки към майката — да намери мома и невеста, която ѝ е прилика, и да я премени с нѐйната премяна и накити — е отразен обичаят да се пременя човѐк приживе или

след смъртта на този, за когото го обличат, за да му се „намери на онзи свят". Докато в злокобните съница на девойката влизат представи за сватба, лошият сън на момъка се свързва с овчарството — един от основните поминъци на населението, между което са възниквали тези песни. Син говори на баща си да не му търси лекове, защото няма да стане:

лоша сам сôнê санувал
от пьôтак срêщу сôбота:
вâкал са овен загуби
от нашно стадо голêмо (№ 96).

Той възсяда черно конче, за да го търси в чуждо село — нито овена намира, нито се завръща. Загубването на овена, представен с епитета в а к ъ л, който се употребява и за хора, и напразното му търсене с ч е р кон в ч у ж д о село, откъдето момъкът не се връща, внушават мисълта за смърт. Този мотив се съчетава с още един, често срещан в битовата песен: кой докога ще жалее умиращия. Още по-пълно отражение на овчарския бит съдържа злокобният сън в друга балада (№ 97). Овчарят задрямва на гегата си и сънува, че черни кучета лавнали, ясни чанове звъннали, вакла овца забляла. Тук митичното се свързва с историческата действителност през турското владичество: докато момъкът разказва съня си —

турска е пушка пукнала,
удари Тодор в сарцено.

Една от най-разпространените в нашия и в балканския фолклор митични песни е „Вградена невеста". В основата ѝ лежи старо общочовешко вярване за необходимостта от дух покровител на всяка по-голяма постройка (вж. коментара към песен № 98). Ат. Райчев прави десетина записа на баладата, три от които са дадени в сборника (№ 98—100). Въпреки голямата популярност на сюжета и общата линия в неговото развитие тези родопски версии съдържат нови мотиви и епизоди и някои особености в поетичната разработка. Те са най-ясни в първата творба (№ 98). Три години трима братя градят г р а д, който се събаря. Граденето и разсипването на строежа е дадено с типични изобразителни средства:

Дене го градьôт на êсно слôнце,
наще се валй на мêсечина.

Минава „чьôран калугер" и ги научава да вградят невестата, която дойде най-рано да им донесе ядене. По-големите братя предупреждават жените си, най-младият — мъжът на Струна — ѝ наръчва много работа. В тези поръки е изразена цялата обич на майстора към жена му, тревогата му за нея, усилията да попречи на нещастието, което може да ги връхлети, без да издаде страшното решение. В същото време те са и пълна картина на грижите и домашната работа на българската жена с всички специфични за родопския бит особености: да донесе вода, да се измие, премени и „ситно сплете", да измие „кôщи високи", да измете дворовете, три пъти да изпере и да простре бялото пране; да оплави девет кила пшеница и да я простре на девет чула; да омеси и изпече „мьôки фурнйти"; да издои „крави младôчни", да отлъчи телците и да избие млякото; да си изкъпи мъжкото дете, да го повие, нахрани и приспи; да приготви „ранна прôгимка" и да я занесе. Изреждането на тези трогателни заръки вече създава очакване за нещо неотвратимо. То се засилва от описанието на пъргавината на невестата, която „сôн не заспала", става с първи петли и свършва всичко — не успява само да си нахрани пеленачето. Тази подробност не е случайна — тя е внесена с тънък усет за драматизъм и композиция от певеца, в нея ще избухне с най-голяма сила мъката на майката, която вграждат. Трагичното се проявява от момента, когато мъжът на Струна я вижда да се задава. Той вече не е в състояние да се въздържи, развиква се, маха ѝ с ръце и с глава: „Назад са вращай, пôрвичку любе!" На нея ѝ се струва, че я подканва: „По-бôрже тôрчи, Струну невêхчу!" и тръгва още по-бързо. След този епизод традиционната формула за предаване на скръб не изглежда шаблонна, тя се приема като конкретен израз на състоянието на мъжа:

Гâ си йê вйдê Струнино любе,
в зêмê унйкна, сôлзи зарони,
сôлзи зарони, жêлно заплака.

Лъжата, с която той обяснява сълзите си — че е изпуснал сребърен пръстен, — е и начин да се накара обречената да слезе „на дôно града". Този момент допълва образа на младата и пъргава жена. Към разкритата ѝ вече готовност да изпълни всяка поръчка на мъжа си, се добавя нейната нежност към него, желанието да го успокои и да му помогне. В няколко стиха тя е обрисувана с цялата ѝ нравствена и физическа чистота, която я обгръща като сияние:

вазсýкала е бêли ракаве,
вазпрьôтила е бêлине пôли
и врйпнала е до дôно града
да си извади сребарен пôрстен,
сребарен пôрстен със червен камень.

Вграждането е описано с цялата му потресаваща постепенност. Тук идва мисълта за детето в люлката, ненахранено от много работа, и молбата на майката да ѝ оставят дясната гърда да му капе мляко. С тази молба, с тази мъка на жертвата завършват всички варианти, само рàз-

гледаният има различен край. В душата на вградената се развихря буря от стонове, пред очите ѝ затрептява онова, което ще последва: детето ѝ плаче и я търси, майка ѝ плаче и я пита на кого го е оставила. И фаталистичното приемане на нещастието, отчаяната молба се сменят с бунт, който при пълната безпомощност се изразява в клетва — както нейното сърце трепере за детето ѝ, така да трепере градежът, както нейното дете плаче за майка, така да плачат и онези, които ще живеят в него. С този завършък среднородопската балада се явява паралел на гръцките версии, които завършват с клетвите на взиданата.[1]

Подобни са и двата варианта, записани от помохамеданчени българи (№ 99 и 100), с изключение на края, който, както се каза, не е срещан досега. В единия от тях жената на най-малкия брат е Димка, в другия вариант е запазено разпространеното име Струна. В него (№ 99) трябва да се отбележат два нови мотива: вирче на дъното на строежа и изграждане на чешма от дясната страна на невестата. Първият мотив отдалечава за известно време развръзката и увеличава напрежението. Едновременно с това той внася картина с голяма художественост. Когато я спускат да търси пръстена, Струна съглежда вирче. На няколко пъти се подчертава, че до този момент то е бистро и ясно; когато тя се навежда да огледа водата, от гърдите ѝ протича мляко и го замътва — „бистрана вȍда праснѝк станала". Този мотив се доразвива в молбата на майката да ѝ изградят чешма. За онова, което остава недоизказано в песента, разказва преданието (вж. пояснението към песен № 99). Локални предания от този вид съпътстват почти всички балади за вграждане. Понякога мотивът за вграждането изобщо не се засяга в баладата. Тя дава само обстановката, обстоятелствата, които го обуславят, а вярването остава да живее в преданието. Такава е песента „Смаил строи мост в Пашмакли" (№ 101). Болен момък сънув мома, която го заплашва, че ако не ѝ направи мост, ще го отнесе, и той започва да събира камъни и греди за моста. Вярва се, че момъкът бил вграден в него, но за това се говори само в преданието.

В митичните песни влизат и баладите за обаждане от гроба (№ 102—110). Мъката на майка за сина ѝ, на вдовица за мъжа ѝ е толкова силна, че заставя мъртвите да проговорят. Синът се обажда на майка си да не го оплаква, защото е потънал във вода от сълзите ѝ, а да му продаде коня и да направи помен, мъжът съветва жена си. Постоянен мотив в тези песни е вярването, че мъртвите знаят и чуват всичко — сълзите за тях, плача на детето, блеенето на стадото, цвиленето на коня, — но не могат да станат: пръстта и камъкът ги притискат, змия е изпила очите им и е свила в косата им гнездо, снагата им е станала на плесен. Това са представи на живите, особено затрогващи, когато се дават като жалба на мъртъвци. Гробовете проговарят и поради мъката на заровените, най-често на майка за осиротелите ѝ деца. Тези балади са и между най-художествените в разглежданата група. Като пример може да се посочи песента, в която снаха се обажда на девера си от гроба, за да го пита оженил ли се брат му и гледа ли мащехата дребните сираци (№ 110). Тя започва с картина, нарисувана с тънък усет за елегично настроение и за въздействие на контраста. Деверът е пуснал стадото из гробищата —

Вчу му са ȍвца да блȅе.	дали е дребни чȅнкове
Чуди са Станчо, мисли са	или са мȁшки дȅвойки.

Не било звънци, нито девойки — Лика невеста се обажда от гроба. Същото емоционално и поетично въздействие се постига по друг начин в поръките на майката, която викат да стане от гроба, защото децата ѝ плачат (№ 109). Както робинята, която карат да хвърли детето си, и тук майката поверява сираците си на грижите на природата: да им вържат люлка в градинката под къщата — вятърът да ги залюлява, росата да ги окъпва, мъглата да ги покрива, крушата да ги храни. Ат. Райчев е записал и творби, в които обаждането от гроба не извиква, както е обикновено, само представи за състоянието на мъртвия, за неговата мъка и следсмъртни желания. Това са балади, в които изчезнал син разказва на майка си какво е станало с него, за мъченията на които е бил подложен и за своя край (№ 105 и 106). Всички песни от разглежданата група са построени на въпрос и отговор или на поредица от въпроси и отговори. Тази им форма подчертава тяхната същност на разговори с мъртвите, които се водят като между живи хора, и усилва баладичното.

Анимизмът — схващането на природата във всички нейни прояви като живо същество с чувства, разум и воля — и вярването, че човек може да се превръща в животно, птица, растение, камък и пр., са породили няколко баладични сюжета в среднородопския фолклор. От тях тук са представени два. Единият (№ 111) се отнася за превръщане на човек в смок. Типичната битова обстановка, в която е внесен баладичният мотив, прави по-убедителна за народните среди възможността за превръщението. В атмосферата на всекидневния бит се извършва метаморфозата и в другата балада (№ 112): влюбени, на които не дали да се вземат, умират, за да ги погребат един до друг; любовта им е толкова силна, че продължава и след смъртта — над гробовете израстват явор и ела; майките им ги съсичат, тогава яворът проклина, а елата

[1] Срв. М. Арнаудов. Вградена невеста. — СбНУ, XXXIV, 1920, с. 388—400.

рони сълзи. Това е нов мотив, който не се среща в познатите версии на сюжета. С него е свързана също така неизвестна легенда (поместена към песента), която обяснява защо елата и борът пускат смола, когато ги секат.

Религиозно-легендарните песни в сборника (№ 113—117) са наситени с отражения на народния бит и с ясно изразени социални чувства. В стихотворната разработка на библейската легенда за Аврам, който се готви да принесе в жертва сина си, името на бащата е типично българско — Иван, името на детето — Харизан, както в много български краища наричат децата, родени след дълго очакване. В песента за св. Неделя, която страда, ако работят на деня ѝ (№ 114), черковното запрещение е само повод за създаване на една легенда. В нея фантастичното се преплита с отражения на бита така естествено, както става в народната приказка: момък, който три пъти е ходил на аскер, се връща, минава през гората и вижда сребърна черква, в нея — сребърен сандък, в сандъка — руса девойка с кървави очи, с разбъркана коса, с напрашено лице и с избодени ръце. Видът ѝ се обяснява с отговори, всеки от които е битова картина, които отново се свързват с черковно-легендарното в края („че съм си и ѐ девойка"). С разпространения през средновековието апокриф „Ходене на Богородица по мъките" са свързани песни за задгробния живот, за рая и ада. Основен мотив в тях е острото чувство за социалните противоречия и за справедливост. Праведните ядат и пият и напомнят на грешниците за земните неправди:

Вѐ другож ага ѐдѐхте,
пък ние на край седѐхме.

Този мотив преминава в мотива за св. Петър, който се опитва да извади от „катрана" майка си, но когато вижда, че не е забравила лошотията си, скъсва въжето. Същите социални проблеми се разработват в оригиналната песен за „манастира на мъртвите" (№ 115). Тя е още по-близка до представите на народа и напълно е лишена от християнско-черковни образи и мотиви. След смъртта праведните не отиват в рая на небето, а в манастир отвъд Дунава. Земното в тази обстановка се подчертава и с отрицателните сравнения, и с това, че живите могат да видят близкия си покойник и да говорят с него. В нея не участвуват нито Богородица, нито светци. Баща, брат, сестра и майка питат Никола – една от „мъртвите душици" — има ли място и за тях в манастира. Отговорите разкриват житейските понятия за честност и нечестност, за алчност, щедрост и човечност. Оригинална е и песента „Хаджии обещават на свети Никола черква" (№ 117). Тя започва с картина от земеделския бит и с отрицателно сравнение, изградено от битови представи: дюкян ли са обрали, къща ли се е запалила, мома ли са откраднали. Отношението към светците е като към хора, които са на по-голяма почит. Когато морето замръзва хаджиите изпращат гемиджията да намери девет сребърни бъклици и босилек и да калеса, светците:

Да дойдат тỳва да видѐт
ỳти са спрѐла гемийка.

В тази песен се вплита и отражение на българската история през един от най-драматичните ѝ периоди — завладяването на България от турците, като се свързва с непознат мотив: св. Никола помага на българите в битката. В нашия фолклор св. Никола е покровител на мореплавателите и владетел на водите и морските ветрове; единствено в записаната от Ат. Райчев песен той се явява покровител на българите.

Юнашките песни са един от най-малко събираните жанрове на родопското поетично творчество. До сборника на Ат. Райчев те бяха представени само с няколко сюжета — два свързани с Момчил, три с Крали Марко и един за сватбата на цар Милуш. Ат. Райчев записва в нови варианти всеки от тези сюжети с изключение на един.[1] Но той издирва и други произведения на героичния епос, за чието съществуване в Родопската област не е имало никакви сведения дотогава. Темата за сватовства и сватби на юнаци е отбелязвана само с непълни или с по-кратки варианти на „Сватбата на цар Милуш".[2] Ат. Райчев записва тази песен, озаглавена тук „Добруджа взема дъщерята на цар Милуш с помощта на сестрините си синове" (№ 118), в много по-запазен вид. Независимо от белезите на известно забравяне (вж. коментара) тя обхваща 125 стиха и мотивите се разгръщат с епическа широта. Записвачът допълва темата и с два нови сюжета — „Младоженка погубва трима паши, които искат да я вземат" (№ 119) и „Болен Божко избива триста момци" (№ 120). Последният е версия на разпространената в Западна България песен за болен юнак, чиято жена иска да се омъжи за друг. Предмет на другите две песни са едни от най-често срещаните международни епически сюжети. В тях са от-

---

[1] Песента „Зажени се Филип Маджарина", от която само С. Боянов е записал през 1897 г. в с. Дядово началните 36 стиха (Родопски песни с нотирани гласове, I, с. 88, № 195).

[2] Срв. Родопски песни с нотирани гласове, I, с. 32—33, № 65 (24 стиха) (В. Стоин); Ела се вие, превива, с. 161—163 (64 стиха); Н. Кауфман и Т. Тодоров. Народни песни от Родопския край. С., 1970. с. 684—686, № 1236 (71 стиха), № 1237 (29 стиха), № 1238 (15 стиха).

разени екзогамни брачни отношения — търсене на невеста извън пределите на рода, — предбрачни изпитания на момъка и следи от авункулат (племенници помагат на вуйчо си).

Останалите творби от този жанр се отнасят до двама от главните герои на българската и южнославянската героична епика — Момчил (№ 121—123) и Крали Марко (№ 124—130). Момчил, вероятно родопчанин, както може да се заключава от някои моменти на биографията му, е една от най-бележитите личности в историята на Родопската област през средата на XIV в. Успял да си създаде самостоятелно владение и да организира собствена войска, той пръв повел родопското население срещу нахлуващите турци и загинал в борба с тях и с техните византийски съюзници.[1] В ожесточената битка четирите хиляди конника на Момчил били притиснати към стените на неговата крепост, жителите на която искали първо да изчакат изхода на борбата и били принудени поради тясното място да слязат от конете. Те се сражавали геройски, докато Момчил паднал смъртно ранен; след неговото загиване малкото му оцелели войни сложили оръжие.[2]

Този героичен образ направил дълбоко впечатление на южните славяни и породил няколко епически сюжета в песенното им творчество, разпространени в много варианти и версии. В тях реалното историческо събитие се пресъздава и се съчетава с мотивите за невярна жена или за женска ревност, предизвикана от измяната на мъжа. Най-близки до действителните факти са родопските песни за Момчил, в които историческите мотиви са по-широко застъпени. Но и в тях от историческото се е опазило главно онова, което е правело най-силно впечатление и което по тази причина се явява във всички сюжети — гибелта на юнака поради затворените врати на крепостта. В две от песните за Момчил в сборника — „Момчилица не отключва Бяла града да влязат българите“ (№ 121) и „Момчил разсича Буруграда“ (№ 122) — са се запазили отгласи от това събитие, поетически претворени: българите не могат да влязат в Момчиловата крепост, защото е заключена отвътре, и са застрашени да бъдат пленени от турците. Единият вариант (№ 121) сочи като причина жената на Момчил, която не иска да го пусне в града от ревност и опърля с борина дрехата му и гривата на коня. Възможно е този мотив да представя далечен, преосмислен отзвук на един друг реален факт: след победата Йоан Кантакузин запазил от разграбване имуществото на Момчиловата жена и ѝ позволил да остане между гърците или да се пресели в България.[3] В него се преплита и международният фолклорен мотив за жената, чиято ревност става причина за гибелта на мъжа ѝ. Опърлянето на гривата на коня е изменение на мотива за изгаряне крилата на Момчиловия кон от жена му. В западнобългарската епическа област той е постоянен момент в сюжета за невярната Момчилица, която научава Вълкашин как да погуби мъжа ѝ. Но трябва да се отбележи, че мотивът за увреждане на Момчиловия кон се явява в песента „Момчил люби дъщерята на цар Константин“ още в някои от най-ранните ѝ записи от централната Родопска област.[4] Типично начало за разглеждания сюжет е образът на „морско пиле“, на птиче, стъпило на камък сред морето. Може да се допусне, че той е свързан с представата за Момчиловата крепост, която се намирала на Лагоския залив. В полза на такова предположение служи и песента „Момчил разсича Буруграда“ (№ 122), в която юнакът е представен в същата обстановка. Друга характерна особеност на дадените записи, както и на някои от вариантите им е, че те не завършват със загиването му. Ако някои от тях оставят известна неяснота за неговия край — огорчен, той отива в морето, което го е изхранило, то да го „кердоса“, — други недвусмислено показват, че героят остава жив. Така е във варианта (откъс от него е даден към № 121), според който морето се разтваря пред Момчил и му прави „пȏт да мине“. Още по-ясен е краят на песента, която се отделя от всички останали с героическата идеализация на Момчил — той разсича със сабята си Буруграда и българите влизат в крепостта, а юнакът сяда на бял мраморен камък сред морето и засвирва с меден кавал (№ 122). Интересно е, че и другият поместен сюжет — „Момчил люби дъщерята на цар Костадин“ (№ 123) — във всички записи, които прави Ат. Райчев между 1939 и 1954 г., завършва не със загиването на Момчил, а с оплакването на жена му пред царя. Възможно е краят на песента да е забравен, но може би и тук се проявява същото желание героят да бъде оставен жив, което е породило развръзките на първия сюжет.

Ат. Райчев обогатява със записи на неизвестни произведения и песните за Крали Марко. За пръв път се разкрива, че родопската народна поезия познава един от най-разпространените епически сюжети за него — Марко намира брат си. В сравнение със западнобългарските тази версия („Крали Марко намира брат си Андрелешко“, № 124) показва значителна самостойност в разработката. Основните мотиви се съчетават с нови, непознати от други записи и различни от традиционните за сюжета: Марко не отива да пие на облог с „бега Андреаша“, а избива турците, които пазят брата му, и го освобождава. Самостойно е разработен и друг сюжет, също

---

[1] Вж. Д. Ангелов. Поява, първи действия на турците в Родопския край и героичната борба на местното население. — В: Из миналото на българите мохамедани в Родопите. С., 1958. с. 34—39.
[2] К. Иречек. История болгар. Одеса, 1878. с. 399—400.
[3] Вж. Й. Иванов. Цит. съч., с. 227.
[4] Вж. например СбНУ, II, 1890, с. 129, № 1.

за пръв път зарегистриран в родопския фолклор — „Крали Марко се бори със сестриното си момче“ (№ 125). Тази песен, която се среща в героичния епос на много народи и в значителен брой записи у нас от други краища, се разглежда от някои фолклористи като развитие на разпространения сюжет „Бой между баща и син“.[1] Оригиналната в дадената версия причина за двубоя напомня подобни наричания или клетви в песните за хайдути, където се свързва обикновено със сюжета за грешния хайдутин-разбойник. „Крали Марко освобождава семейството си от турци“ (№ 126) е единствената родопска песен за Марко, записвана във варианти.[2] Въпреки че е доста по-съкратена от западнобългарските разработки, дадената тук съдържа всички основни мотиви на сюжета. Песента „Крали Марко донася вино от Солун и риба от Вардар“ (№ 127) е ново развитие на разпространения в нашия юнашки епос сюжет „Марко кани гости и погубва непоканен юнак, който е тръгнал да разори дворовете му и да го убие“. От него е запазен само един от постоянните мотиви — Марковите гости искат вино и риба от определени места. Този мотив, чиято поява тук е обусловена от други ситуации, не се явява и в постоянния му за повечето епически варианти вид, а е променен. Подобни различия се наблюдават и във варианта, записан още преди 1887 г. от Ст. Шишков.[3] В сборника е даден и вариант на едно интересно произведение — „Марковият кон не смее да каже къде ходи Марко“ (№ 128). То се среща със същото съдържание и в същата форма — диалог между жената на Марко и коня му — и в области, където песните за Крали Марко са най-запазени. „Жената на Марко погубва Вакрил войвода и избавя мъжа си“ (№ 129) и „Марко погубва жена си, която избягала с другиго“ (№ 130) са познати извън Родопската област като произведения на героичния епос за Крали Марко. Мотивите за вярната и невярната жена се срещат във фолклора на всички народи. У нас вторият мотив съответствува на действително събитие от живота на Марковата жена и нейната роля в борбата на Марко с Балша II за Костур,[4] което е активизирало разпространението на песента.

Разглежданите произведения за Крали Марко са с битово-новелистична тематика. Мястото на този герой на юнашкия епос в родопската песенна традиция няма да бъде показано точно, ако не се отбележи тук и песента „Хайдутин освобождава три синджира роби“ (№ 184). Тя е отнесена в друг жанр, защото в нея юнакът е заместен от хайдутина закрилник, както става и в други области на страната. В същност този запис отразява по-късен етап в развитието на сюжета Крали Марко освобождава три синджира роби и показва, че в Средните Родопи е бил познат и този сюжет — един от най-важните в юнашките песни с историческа тематика. Заменянето на Марко със Стоян хайдутин не променя същността на творбата и не нарушава нейната поетическа завършеност. Тя остава така пълна и издържана, каквато я намираме в западнобългарските области с жив юнашки епос. Картината на синджирите роби се свързва по същия начин с идеята за борба срещу поробителите. Образът на хайдутина, който влиза в ролята на юнака, не е внесен механично — неговата поява се обуславя от традиционен пролог: турчинът кара робинята да запее, тя отказва, за да не я чуе брат ѝ хайдутин. Първоначалният отказ да се пее в гората е постоянно място в друг сюжет — юнакът върви през гората с вярната си или невярната си жена и я подканва да пее. Както в другите родопски юнашки песни и тук размерът е осмосричен, но по обем произведението може да се сравнява с традиционните варианти на сюжета (135 стиха).

Историческите песни (№ 131—252) обхващат голям период — от XIV до началото на XX в. В тях е пресъздадена цялата трагична и героична история на народа ни и по-конкретно на Родопската област през това време. Тези песни притежават повече историческа точност в сравнение с юнашкия епос, който също отразява историческа действителност, исторически събития и личности, но е по-близо до легендарното. Трябва веднага да се каже, че и историческите песни не предават точно събитията — те представят историята ни в поетически образи така, както народът я вижда и разбира, претворяват я според народните мечти и идеали, — но се отличават с по-реалистично изображение. Дадените песни се изграждат около две основни теми: участта на народа под турско владичество и борбите за свобода. Наред със страданията, насилията, политическия, икономическия и моралния гнет, на които е бил подложен народът ни, те разкриват често пъти в едно и също произведение и неговата съпротива. В началото спонтанна, тя е свидетелство за решителност и твърдост, за непримиримост с условията на робския живот и воля за борба с него.

Най-ранните песни от този жанр в сборника се отнасят за завладяването на българската държава от турците. Народните творци свързват това събитие с падането на Цариград през 1453 г. и със загиването на византийския император Константин XI Палеолог, което сложило

---

[1] Вж. М. Халанский. Южнославянския сказания... I—III. Варшава, 1893—1895. с. 663—695.

[2] Родопски песни с нотирани гласове, II, с. 34, № 68 (В. Стоин); Г. Ташев. Село Петково. С., 1966. с. 347; Ан. Примовски и Н. Примовски. Родопски народни песни. С., 1952. с. 43; Н. Кауфман и Т. Тодоров. Цит. съч., с. 681—682, № 1232, 1233, 1234.

[3] Вж. Ст. Шишков. Родопски старини, с. 16—17.

[4] К. Иречек. История...

край на последните надежди на балканските народи за отблъскване на турците. В Средните Родопи то се отразява в сюжет, който се разпространява в много варианти. Едни от тях — най-интересните и с най-голяма художествена стойност — са записани от Ат. Райчев. В тях, както и в някои обнародвани образци надвисналата заплаха се съобщава обикновено от черни гарвани, които „грачат и плачат“ на високо дърво, израсло в морето. В непоместена песен[1] тревогата, която внушава този образ, се усилва чрез контраст с мирното ежедневие на застрашените, които не подозират опасността, с най-радостните момински дни — на долните клони на дървото, натопени в морето, малки девойки везат „ситно везмо раченичено“. Особено поетична е дадената тук песен (№ 131). Тя започва с постоянното начало на някои от митичните песни за злокобен сън, в него се вплита фантастичното видение на дърво сред морето, което опира в небето и обхваща цялата земя. В гнездо на върха му жално пищят птиченца, жално гукат, сипят сълзи и скубят крилата си гълъби. От картината лъха ужас и отчаяние, които се изясняват с нарастващ трагизъм в три вести: едната подканва цар Констадин да си събира войската, защото са се задали турци; другата разкрива, че те са завзели равнините с градовете, ще го хванат жив и ще пленят царицата; третата засилва тревогата от първата вест — „Cтàни си сбирай аскèран“ преминава в „по-бòрже сбирай аскèран“. Към турците се прибавят черни арапи и градацията се подчертава образно със заплашителната бързина, с която се движат арапите:

От щугу бòрже варвене
на кòнêне са клатêха. . .

Събитията се пренасят на българска земя. Нашествениците молят бога да им помогне да надвият българите, българите му се молят да им помогне срещу турците. Тук се вплита нов мотив — народното обяснение за завладяването на България. Както и в песни от други краища, то се представя като наказание за незачитането на религията — българите влизали с коне в черква, с маждрак вземали нафора, с чаша пиели причастието. Това типично обяснение от мирогледа на средновековието се явява във всички варианти на сюжета (срв. № 132). Ужасът пред нашествениците намира израз и чрез образи, които се срещат в песни за чумата:

Чайран са е запалил —
от четри стрàни òгньеве (№ 137).

Други певци предават спомена за заробването реалистично (№ 133). Като градоносен облак — „хем тьован, майчу, хем страшен“ — се задава врагът. Това, което ще се разрази, се съобщава конкретно и просто:

нас ще на, моме, бастѝсат!
Йòдри и дребни ще колêт
и мàшки дêца ще грабêт
далечко да хи отнисат,
еничèри да хи правêт,
майки ѝ бабици да колêт.

Тези шест стиха съдържат участта на народа ни не само при нахлуването на турците, а и за столетия напред: завладяването на страната, кланетата и кръвния данък — отвличането на момчета за еничарския корпус и превръщането им във врагове на своя народ, които ще го колят така, както са го клали чуждите нашественици. Никакви художествени средства не биха могли да я предадат по-вълнуващо от начина, по който певецът я описва — без нито един епитет, никакво сравнение, никакъв поетичен образ, а само с няколко драматични момента, с едно обръщение, което звучи като стон, и с повтарянето на един глагол, в който се е изляла народната болка. След художествените похвати в първата част на песента това изреждане има особено силно въздействие.

Покрусата се е налагала над всичко друго. Тя е засенчила и много от песенните отражения за битките на родопчани с навлизащия неприятел. Но те не са останали без отзвук в народната поезия и той е бил толкова дълбок, че е проникнал и в съвсем чужди на историческата песен жанрове, където се е опазил до днес. От особен интерес е отбелязаният мотив в песента за хаджиите, които обещават на св. Никола черква сред морето (№ 117) — светецът помага на българите, които се бият с турци „в Софийско пòле широко“. Това е спомен за решителните сражения в края на XIV в., в които загива последният български цар Иван Шишман.

Завладяването на България е отразено в многобройни произведения. По Бяло и Черно море, по Дунава се понасят гемии с роби (№ 134—135). През поля, гори и планини турци и татари подкарват с бичове моми, момци и невести, навързани в синджири. На този фон — художествено обобщение на поробването на България — се разработва в много и разнообразни версии и сюжетът за робинята, която принуждават да хвърли детето си (№ 136—141). И в тази мъчителна безизходица, сред пълната на пръв поглед безпомощност на народа вече се проявява мисълта за съпротива и се заражда идеята за свобода. Заражда се от народното страдание, от майчината мъка, от която клоните на гората повяхват и корените ѝ изсъхват, и пръв неин изразител става детето, на което майката връзва люлка в гората и му запява да порасне, да я

[1] Съобщена от Милка Ат. Гюрова, род. в 1897 г. в с. Габрица, Смолянско.

намери и да я освободи (№ 139). В някои разработки майчината песен вдъхва любов към родината и тя пожелава синът да освободи своя народ:

голѐмко да ми нарастеш,
бо̂лгарски юнак да станеш,
царюму царско зо̂меш,
майка ти да си отньо̂меш! (№ 138).

Развитието на тази идея завършва в баладата, според която детето веднага пораства, настига турците и ги избива:

та си погуби во̂рлине турце
и си ми во̂рна робе, робинки (№ 140).

Подобно развитие има и мисълта за съпротива в среднородопските разработки на сюжета турци търсят Бял Димитър (за него вж. коментара към № 152). Във варианти, които са несъмнено по-близко до действителните факти, турците разбиват портите на Бял Димитър, оковават го и го отвеждат (№ 152). В други Бял Димитър става израз на оня индивидуален героизъм, който предхожда масовата борба и който е представен с най-широк размах в юнашкия епос. Когато турците строшават портите му, той се въоръжава и ги погубва (№ 153). В такова развитие е изобразена и жената на героя. Тя е слаба и безпомощна, рони сълзи и лъже турците, че Бял Димитър го няма. Но има и други варианти и в тях тя се нарежда до онези героични българки, които са се противопоставяли с оръжие наред с мъжа на всички посегателства:

Ору̂жи са Димѝтрица
с Димитрово оружие,
че излѐзе во̂н на двори,
та размаха остра сабѐ,
та погуби во̂рли турце (№ 154).

Остава само един, който се крие зад коня, и я моли да го пощади; тя му изважда окото и му отсича ръката. Така завършват и много от песните за опита на турците да завладеят Малта (срв. № 235 и 237). Това типично място, познато и от юнашкия епос, подчертава героичното в този женски образ, като го свързва с легендарната защитница на Малта и с юнаците, които бранят родната земя от завоевателите.

Постоянен мотив в песните за съдбините на народа ни през робството е откриването на брат и сестра. Много често той се преплита с темата за отвличане и заробване. Татари, черни манафи заробват Руска, заставят я да хвърли детето си, правят хоро и я накарват да играе. Във войводата, който се хваща до нея, тя познава брат си, отвлечен от татари, когато бил дете (№ 136). Най-малката снаха на Наню чорбаджия посреща татари и открива във войводата им брат си (№ 143). Зад външно щастливата развръзка на тези творби се крие тежката участ на народа, чиито синове стават негови угнетители и палачи. Има и произведения с действително радостен завършък — овчар среща (отвежда) робиня и разбират, че са брат и сестра (№ 144, 145), — но обикновено този мотив се разработва в балади с драматичен край. Татари отвличат момък и го карат да копае гробове, изкопава млада невеста и се навежда да я целуне. Пада кървава роса, вали дъжд от дървета и камъни, устните му се пукват и покапва кръв — невестата била сестра му (№ 141). Още по трагична е баладата, в която инцестът не се предотвратява чрез познаване или природни знамения. Брат и сестра, откраднати като деца от татари, порастват и се оженват. Робинята, която купуват да гледа детето им, познава в тях сина и дъщеря си и им разкрива истината (142).

Друго дълбоко нещастие на българския народ и по-специално на Родопската област е помохамеданчването. То става тема на песни в цялата страна, но никъде те не достигат такова количество и не се развиват с такова разнообразие на мотиви, образи и художествени похвати, както в тази област. Причина за това са историческите условия на живота в нея. Още при завладяването на България турците се опитват да наложат тук мохамеданството. Най-тежки са били първите два опита за масови насилствени помохамеданчвания — около 1515 г., по времето на Султан Селим I, и през втората половина на XVII в. Първата асимилация, обхванала широки области — от Беломорието до Босна, — засяга и свободолюбивите родопчани, които след битката при с. Черномен на р. Марица, край Одрин, гдето Вълкашин и Углеш били разбити (1371), оказвали героична съпротива на турците при нахлуването им в техните краища. Особено съдбоносна за родопчани е била втората акция, започнала през 1666 г., която обхваща целите Родопи и при която много селища са били заставени да се помохамеданчат. Тези насилия са имали за цел чрез помохамеданчването, което поробителите отъждествявали с потурчване, да се промени народностното съзнание, народността.[1]

Понятията вяра (религия) и народност са били идентични и в представите на българския народ. В песни за Момчил (срв. № 122) християни и българи се отъждествяват (б о̂ л г а р и н е, х р и с т и ѐ н и н е) и се противопоставят на турците. Отъждествяването е силно подчертано в

[1] По този въпрос вж. П. П е т р о в. Асимилаторската политика на турските завоеватели. С., 1962 (предговора).

произведенията, свързани с помохамеданчването и тъкмо то обуславя упоритата съпротива. Една от най-забележителните песни на тази тема се отнася за помохамеданчването на българите в Смолянско (№ 156) и е създадена по всяка вероятност от тези, които са били принудени да се откажат от вярата си. (Това предположение се подкрепя и от данните, съобщени от осведомителката.) Със своята конкретност и реалистичност и с чувствата, изразени в нея, тя напомня някои от песните за поробването. Събитието е предадено просто, с покъртителни подробности и с цялата му драматичност: „Врют щат, майчу ле, да турчат!" Насилията започват със затварянето на мъжете. Опитът на населението да се спаси от помохамеданчване е даден живо, с детайли, които рисуват масовото разбягване из планината:

Моми й невѐсти бѐгаха
по гори и по барчѝни,
по барчѝни й по канари,
да си са, майчу, поскриѐт.

Певецът изрежда всички, към които най-вече са се насочвали усилията да бъдат помохамеданчени: мъже, жени, девойки, момци. Не са отминати и децата и тяхната привързаност към родното, изразена в привързаността към религията на родителите и дедите им, е един от най-трогателните моменти в песента:

Дребни дечинки плачѐха
и вѐрана си не даваха.

Събитието е локализирано в Смолян и Смолянско. Но то се е повтаряло при същите обстоятелства и със същия трагизъм из целите Родопи и тази песен, колкото и да е конкретна, се явява вярно изображение на насилствените масови помохамеданчвания в Родопската област. Наред с тях народното поетично творчество е отразило и опитите за помохамеданчване на отделни лица. Те са били насочени обикновено към най-добрите синове и дъщери на българския народ. Фолкорът е изпълнен със спомени за средствата, които са били използувани за налагане на чуждата религия — ласкателства, увещания, заплахи, измъчване, затваряне, убийства. Отразени са и формите, в които се е проявявала съпротивата — дръзко надсмиване, презрение към предлаганите облаги, поставяне на невъзможни искания, самоубийства или воля да се приемат и понесат и най-жестоки насилия, за да се запази християнската вяра, станала синоним на българската народност. Всички разновидности на това могъщо морално противодействие са намерили израз в родопските песни и предания. Бей (№ 162), кадъна (в непубликуван вариант, съобщен от Милка Кр. Терзийска в с. Беденски бани през 1952 г.), царят (№ 163) увещават Кольо да се потурчи и му обещават мазите с търговците край Одрин, чифлиците с чифликчиите и белите кадъни покрай Марица. В едни варианти той отговаря, че ще се потурчи, ако се съгласят майка му и неговата кръстница. Начинът, по който се говори за майката и за кръстницата, за раждането и за кръщаването — като за събития с еднакво значение, — подчертаването, че кръстницата е попадия, вече подсказва какъв ще бъде отговорът. В други варианти момъкът поставя неизпълними условия — да му харижат половината Одрин, Султан Селим джамия и къщите край Марица с кадъните. За да проличи повече дързостта му, това искане се отправя към турския цар и се съпоставя с неговото унизяващо поведение — той приема условията, не дава само „Айшица бѐла кадо̂на". Чрез тези немислими в действителността ситуации се е проявявало нравственото превъзходство на завладения народ, което се е противопоставяло на физическото надмощие на поробителите. Привързаността към родното и ненавистта към тях са по-силни от желанието за живот. Девойката, залюбена от турчин, кара майка си да ѝ изкопае дълбок гроб и да я затрупа с „тьо̂жки, йодри камене" (№ 165). Златка, отвлечена от турчин, се пробожда с нож:

Йѐ нѐма с турчин да идам,
ами ще в зѐмѐ да легна,
в чо̂рнана земѐ длибока
на пръст и пепел да стана! (№ 169).

Когато принуждават владика да си остави вярата и да вземе туркинче (вж. № 157 и коментара към него):

Га̀ са владика турчеше,
чьорна са зѐмѐ трасѐше,
га̀ са владика женѐше,
ѐсно са сло̂нце мращѐше.

Твърдостта, с която се пази вярата, става основен мотив на различни песни. С „йѐ си вераса не давам" българката прогонва турчина, който я иска за жена (№ 168), и аргатка посреща с решителен отказ желанието на Салих ага да я омъжи за сина си (№ 179). Най-вълнуващо е разкрит този мотив в песента за девойка (по-рядко момък, както е в № 164), която лежи девет години в тъмница и е готова още толкова да лежи, но не се отказва от вярата си (№ 158—161). Това е песен за народностното съзнание през най-мрачната епоха в историята ни, за любовта към родното, за упоритостта и твърдостта, с които българската жена, българският народ са се опазили от потурчване. Родопските варианти на тази песен имат почти винаги баладичен завършък, в който възхищението от героизма получава най-силния за тогавашните схващания израз: девойката е обгърната от сиянието на светица; на раменете ѝ падат запалени свещи, до нея

гори кандило, тя огрява като слънце тъмницата. И когато мисълта за тежката действителност се врязва в религиозно-легендарната идеализация, баладичният мотив се запазва. Господ чува молбата на майката, ветрове и дъждове събарят тъмницата и дъщеря ѝ излиза:

каква си Ѐнка излезе —
чисга вав злато станала.
Снажкага хи бѐ вейнала,
чьорни очи помрѐнени,
дльога коса окапала (№ 160).

Народностното чувство не е угасвало напълно дори у еничарите, които още като деца са били откъсвани от всичко родно. Неговото пробуждане се дава в прекрасни песни с голяма топлота. Мъката на еничарина за близките му се свързва с тяхната скръб за него (№ 171). Тя се изразява чрез типични за българския бит обичаи при жалеене на член от семейството — майката три години носи черна забрадка и не я изпира, братята дялат кавали, но не свирят, сестрите садят цветя, а не се кичат. С дълбочината на чувствата и с пълната хармония на съдържание и форма песента се нарежда до най-хубавите разработки на този сюжет.

В родопската историческа песен влизат и произведения, свързани с кърджалийското движение. Покрай познатите и другаде песни (една от тях — „Не бой се, Радо, от кърджалии“, № 172 — е дадена в сборника) Ат. Райчев е записал и творби, които са възникнали в Родопския край и не се срещат другаде (№173—176). Те разказват не само за страха и за страданията от кърджалиите, а и за съпротивата срещу тях. Това са песни за Мехмед Синап (вж. коментара към № 174), за нападенията, които е устройвал, за борбата с него. Нарочно внимание заслужава песента „Райковци погубват Мехмед Синап (№ 174). Според нея кърджалийският водач, който в действителност е убит в Машергидик планина при съвсем други обстоятелства, погива с дружината си в Райково. Произведението е лишено от художествени качества, но е интересно като фолклорно явление с това преобразяване на реалните факти, и то тъкмо в край, където те не са могли да останат неизвестни. Ключ за неговото разбиране дава местно предание за изгарянето на Райково от Мехмед Синап. Населението е било обхванато от желание да си отмъсти и песента представя като действително станало онова, което то не е било в състояние да извърши.

Интересни с начина, по който отразяват действителността а някои и с голямата си поетичност са и местните песни за смолянските феодали братята Салих ага и Аджи ага (№ 177—183). В част от тях се пресъздава една характерна за двамата черта — вмесването им в личния живот на хората (№ 177, 179). Други песни (№ 180—183) се отнасят за погубването на Салих ага. Извършено с измама, то е произвело силно впечатление и е станало повод за създаване на много поетични творби (№ 180—183). Сред произведенията в този раздел има една кратка песен (№ 178), в която социалните конфликти между феодалите и населението, което им е било подвластно, са показани с тяхната острота: Цървулан кехая (за него вж. поясненията към песента) повдига „давѝ“ срещу Аджи ага. От голямо значение тук е и начинът, по който се представя оплакването на кехаята — не като действие, предизвикано от лични подбуди, а като протест на бедните от цялата област:

Голѐма давѝ сторили
вилаѐтскине факѝре,
варх тебе давѝ да правѐт.
Царвулан баш даваджѝе...

Тежката политическа и социална действителност е подбуждала към все по-силен отпор Изпърво индивидуален, неорганизиран, той взема широки размери. И народната поезия го пресъздава заедно с теглото на поробените във всичките му разновидни форми. Новото време принуждава според преданията Крали Марко да се отдалечи в дълбока пещера. Мястото на юнаците се заема от героите на хайдушката песен, закрилници на своя народ и борци за свобода и правда. Схващането на хайдутите като техни преки наследници се е проявило и в преминаване на произведения от юнашкия епос в хайдушкия, като са променени само имената. Характерен пример е цитираната по-горе песен за Стоян хайдутин, който освобождава три синджира роби (№ 184) и който се явява вместо Крали Марко. Вариантът, който е даден тук, е един от най-поетичните. В него намираме и някои географски и битови особености на Родопската област. Турчинът кара робите не из поле или гора, както е във варианти от други места, а през гориста планина, която напомня Родопите при буря:

Агà през гòра варвѐха,
та са горòна люлѐше
планинòна са носѐше.
Какво си жѐлно пеѐха,
пеѐха, жѐлно плачѐха!
Агà юнаци пеѐха,
ѐлшѐм са вòрше свиваше...

. . . .
Агà девойки плачѐха,
вòршено в зѐмѐ впираха...
. . . .
Агà невѐсти цвѝлнѐха,
гòра са с вòрше свиваше
и с корене са мòкнѐше...

Регионалният облик става още по-определен, когато се описва мястото на срещата — край „Бело море длибоко", където турчинът наема гемия, за да прекара робите в Турско. Нови, изпълнени със спецификата на родопския бит, са и думите, с които хайдутинът се обръща към девойките:

Сбирайте дребни трѐпу̂шки,
та са с трѐпу̂шки кѝчите!

Но в своята цялост хайдушките песни в сборника, както изобщо в нашия фолклор, са по-нов жанр на историческите, с по-реалистични изобразителни похвати, изразители на нов етап в развитието на историческото съзнание на народа. Тези творби не бива да се смесват с песните за хайдути разбойници (за тях вж. уводните бележки към раздела „Отвличания, обири, убийства") които понякога отразяват социалния протест, но дори и тогава не са пряко свързани с борбите за освобождение. Записите на Ат. Райчев представят този жанр с основните му теми и образи в Средните Родопи. Непосредствено и свежо в тях е изразен копнежът за волен живот, който се свързва с гората. Стоян излиза в нея, когато тя е още пълна със снегове и ледове, защото му е омръзнало да слугува на турци (№ 185). Място, където се реализира поривът за свобода, гората става майка на хайдутина. Обичта към нея е предадена просто и точно в думите, с които синът отвръща на майчините молби да се прибере:

как да са, майчу, ȍткажа
от лѐтна гȍра зълена,
га̂ ми са гȍра вдражѝла,
вдражѝла и умилѝла ? (№ 186).

Гората в песните за хайдути, както и в по-късните за комити почти винаги се допълва с изображение на в и с о к а т а планина, свързва се с родопския пейзаж. Той се появява не само в родопските песни, а и в общите за цялата страна. Байракът се развива „в лѐтнана гȍра зелена, на високине чукаре" (№ 193), хайдушкото сборище е „на високана пла̂нина" (№ 194, 196). „На вȏрх висока пла̂нина, до двана врѝсѐ студени, до двене ѐли високи" гарван или сокол се грижи за ранени (№ 199, 196). На събора на високата планина идва Страхил войвода (№ 212). Пейзажът е бил толкова познат и ясен, че певците рядко са намирали за необходимо да го локализират с местно име („от Рожен, от планинȏна", „на Рожен хȍро сториха", № 226, 229). У тези, които ставали хайдути, копнежът за волност е бил най-силен, но те хващали гората и планината не само за да го утолят. Със същата сила е горяла у тях обичта към народа и страданието за него. Хайдутин няма къде да напои коня си — Тунджа е кървава, Янтра е пълна с трупове; той заплаква и го напоява със сълзи (№ 191). И хайдутинът става закрилник на поробените. Кара Панайот пропъжда разбойниците („вȏрли хайдуте" и „харамлѝе", № 205). Делю войвода защищава българите от турските насилия и от опитите за помохамеданчване (№ 208). С храбрата си дружина Караджата

Не дава пиле да фȏркне,
а не ли турчин да мине! (№ 217).

В събраните от Ат. Райчев песни цялостно е представена дейността на Петко войвода (за него вж. бележките към песен № 219), който обединява, както е при Хаджи Димитър, Стефан Караджа и други герои на националните ни борби, идеалите на хайдутина и революционера. Петко войвода защищава населението от Калън Тома, лихвар и изедник, който девет е села разплакал, „женени люде раздѐлѐл, дѐца сираци оставѐл" (№ 218), изгаря тефтерите му и избавя сиромасите (№ 219). Закриля Рупчос от насилията на местни аги и бейове и не само широколъшкият първенец-разбойник Смаил ага, а и Ахмед Тъмрашлията се обръща към него с унизителни молби (№ 221, 222 с коментарите към нея и към № 220).

Народната признателност се изразява в редки по красота образи. В някои версии на един разпространен среднородопски мотив неин символ става славейчето, което запява рано от радост, че хайдутите са изчистили гората от разбойници и го е „слȏнце огрѐло" (№ 205). Пълен поетичен израз намират тези чувства в песен за Индже войвода. И среднородопският фолклор го дава в неговата исторически засвидетелствувана противоречивост. Двете паралелни разработки на мотивите „Гората плаче от Индже войвода" (№ 214) и „Заплакала е гората за Индже войвода" (№ 215) са съвършени поетически постижения. Гората и водата изсъхват, гората и планината заплакват от Индже, който избива всеки, когото срещне. В картината на мъката за Индже гората и планината се обхващат със зашеметяваща последователност, която се движи от общото към частното и обгръща всичко. И един детайл, неизвестен в други записи, включва в неповторимо описание слънцето:

Заплакала е горȏна,
горȏна и планинȏна,
и от горȏна дарвено,
и от дарвено чепѐно,
и от чепѐно листѐно,
и от листѐно слȏнцено
и на чепѐно гнѐздана,
и от гнѐздана пилцѐно,
и от пилцено крилца̂на,
и от крилца̂на перца̂на,

че гора пълна с хайдуте,
с хайдуте и харамлие.

. . . .
— Де да е Инджe да дойде
хайдуте да си приподи! (№ 215).

Участието на природата се проявява и в песни, според които сокол или гарван прави сянка, носи вода, пали огън на болен хайдутин (№ 196, 199) и цяло лято славейче се грижи за ранени комити (№ 225). В тези песни се срещат и някои стари вярвания и представи — за необикновената сила и способности на отделни герои, за тяхната неуязвимост, за вярата в магическата сила на сребърния куршум и на куршума, излят от сребро, откраднато от този, когото искат да убият (№ 208). Но в основата си песните за хайдути и революционери са здраво свързани с действителността. И когато е изпълнен с възхищение и преклонение, народният творец не забравя, че пее за обикновени хора, излезли от неговата среда, и представя наред с героичното и интимната страна на техните изживявания. Раненият байрактар иска да го отнесат при любимата му — ако го е обичала от сърце, три години да го жали (№ 201). Хайдутинът, на когото гората е майка, пушката жена, куршумите деца, страда за близките си така, както еничаринът, когото насила са изтръгнали от тях. И не случайно неговата мъка се предава чрез същите изразни форми (срв. № 171 и 195).

За народните среди образът на революционера дълго се слива с образа на хайдутина. Дори когато се изясняват новите цели на борбата и хайдутството преминава в организирано революционно националноосвободително движение, във фолклора смесването на представите за хайдутин и революционер продължава. Синът говори, че калоферските комити искат да им стане войвода, майката го съветва да не отива: „Хайдушко не е за дльо̂го“ (№ 188). За представителите на новия етап в борбата наред с новите произведения често се използуват обикнати хайдушки песни, в които се внасят техните имена. Могъществото им се представя чрез същите похвати, с които се рисува нарастването на хайдушките дружини.

Жанровото различие между хайдушки и революционни песни проличава ясно в произведенията, създадени за Априлското въстание и за Македоно-Одринското движение (№ 227—231). В тях новите теми се изразяват и в нови форми.

Отразили едновременно с робството и отношението към него с всички прояви на непримиримост, бунт и съпротива, разгледаните песни са оказвали силно въздействие през целия период на турското владичество. Те са поддържали упованието на народа в собствените му сили, затвърдявали са любовта към българското, изграждали са народностното съзнание, учили са го, че свободата може да се добие само с борба.

П е с н и т е з а и з с е л в а н и я (№ 232—234) отразяват едно от най-тъжните събития в нашата история. И когато се отнасят за масовите изселвания на българи в Румъния и Русия, започнали още от завладяването на България от турците, и когато са свързани с единични случаи, те отразяват еднакво силна мъка. Основен мотив в тези песни е любовта към родния крѐй, към хубавата българска земя:

как да си, кузу̂м, оставѐм
моесо бѐло коначе,
моѐна вакла сюрѝе,

моине сиви во̂лове
и наша зѐмѐ ка̂матна? (№ 234).

В п е с н и з а в о й н и т е (№ 235—252) влизат три основни групи: произведения, свързани с нападението над Малта, с руско-турските войни и с Първата световна война. Тези песни, възниквали в продължение на близо четири века, разнородни по тематика и форма, се обединяват от отношението на народа към войната. Копнежът за мир се откроява така ясно в среднородопския фолклор, както и в цялото ни народно поетично творчество. Още мисълта за война вдъхва ужас. Войната се свързва с най-зловещи предзнаменования. Но и в поместените тук песни, както и във всички други миролюбието не се проявява изобщо. Отбранителните и освободителните войни се възпяват с патос, който напомня патоса на юнашките, хайдушките и революционните песни. Показателен за това отношение е отзвукът, който е получил в родопската песен опитът на турците през втората половина на XVI в. да завладеят о-в Малта. В този поход българите са участвували като войнигани, гребци, подкопвачи и пр. Какво въздействие им е оказал турският неуспех и какъв възторг е събудила героичната отбрана на малтенци, проличава най-добре от броя на вариантите на тази тема и от начина, по който са обрисувани двете страни. Руско-турските войни са се посрещали като войни за освобождението на поробените и в песните за тях руските войски се изобразяват със същите чувства и чрез същите поетични похвати, както борците за освобождението на България. Те се свързват със сраженията на последните български царе срещу турците и със стариннния сюжет за девойка войник в неговите родопски разработки, зарегистрирани от Ат. Райчев. Възторгът намира най-силен израз в стиховете, който са били създадени за най-любимите представители на хайдушките и революционните борби:

Руско е Рожен заптѝсал —
пиле не дава да фо̀ркне,
камо ли човек да мине! (№ 247).

Съвсем различен е начинът, по който се пее за Първата световна война. Във фолклора нейното обявяване се ознаменува с появата на кървава звезда, която изгрява над планината. Отношението към тази война се изразява съвсем пряко в клетвите, които изпълват песните за нея:

Проклет да бъде, маму ма,
тоз, който стана причина
войната да са обѐви,
войната, Европейската,
и мойно любе да иде (250).

Който ми стана причина
да са войната обѐви,
да са войната отвори —
на оган нека изгори!
(Непоместен вариант)

Най-голямо място в сборника заемат битово-социалните песни, които са и най-многобройните в народната поезия. В тях са отразени всекидневният живот на човека от раждането му до смъртта, чувствата и настроенията му, отношенията му в семейството и извън него, случките и събитията в този живот. Спътница на човека от древността до днес, битово-социалната песен пази напластявания от различните епохи в културно-историческото развитие на човечеството. В дадените произведения от този дял се съдържат много и интересни следи от такива напластявания и преживелици, които би трябвало да станат предмет на отделно изследване.

Важно място в родопския фолклор, както изобщо във фолклора и особено в социално-битовите песни, заема природата. Народният творец я прави участник в изживяванията на своите герои. Целият им живот протича сред нея, с нея са свързани радостите, скърбите и мечтите им. Тя е постоянен, непрекъснато променящ се фон, на който се развиват всички събития. Стилът на родопската песен е изпълнен със сравнения и метафори, свързани с типичната за Родопската област природа. Одухотворяването на природата и възприемането ѝ като живо същество е отглас от епохи, когато човекът не е отделял себе си от околната природа. Такива отгласи са запазени и в някои песни за природата (№ 253—258). Хващат еленче и го карат вързано, както се кара човек на съд. То се и оправдава като човек, а когато го пускат, тържествува като дете, което е успяло да измами някого; „крагѝйка“, чиито очи са зашили, се обръща към росата и мъглата с молба да паднат, за да изгният конците и тя да види света; девойка пожелава да расте като трендафил и песента разказва за онова, което би станало, ако се извършеше метаморфозата, така последователно и живо, като че тя е станала. Това са оригинални творби, в които живеят остатъци от древни представи за животни и растения.

Любовните песни, събрани от Ат. Райчев (№ 259—634), се отличават с широкия си диапазон. В тях се разгръщат с цялото си многообразие всички вълнения на любовта — от най-нежните чувства, които може да се изпитат, от най-свенливите и опоетизирани желания до чувствата и копнежите, за които се пее с някаква първична откровеност. В тези богати тонове и нюанси, които пленяват с непосредственост и свежест, ако и понякога да смущават със своята неприкритост, любовта се изявява пълнокръвно и властно, както в живота.

Любовните песни са за най-щастливото време на човека, за неговата пролет, когато разцъфтяват най-светлите надежди и най-пламенните мечти. И младостта, и хубостта са едни от постоянните теми на любовната лирика. За красотата на девойката са създадени многобройни творби, в които тя се разкрива по различни начини, с разнообразни и винаги еднакво поетични похвати. Постоянен момент е свързването ѝ с всичко, което възхищава в природата: с вълните и пяната на морето, снега по планината, утринната звезда, славея, елена в гората, рибките в Арда, тънката топола, кипариса, черното грозде, черните череши, цветята. Образите възникват черта по черта чрез въпроси, диалози и в движение, което ги прави непосредствени и живи, и в същата природна среда, с която са свързани средствата за тяхното изграждане:

То̀рнало ми е, то̀рнало
смиле̂нско ва̀кло девойче
ваз зеленоно ливаде
зелено се̂но да сбира.
Ризкана му са бе̂лкаше

ка̀йно в морено далгѝне,
снажкана му са вие̂ше
ка̀йно стамбу̀лска силвѝе̂,
плиткине му са ро̀йкаха
ка̀йно в морено рибкине (№ 261).

Планинските ливади, малката планинска река, полето с жълто цвете и бяла билка, червеният трендафил, когато роса го роси и девойката го бере и се кити, са картини от типичния родопски пейзаж, който също не е статичен и се мени не само по място, а и според момента, в който го изобразяват. Ето как изглеждат планинските ливади от горната песен при дъжд:

Заро̀си ситна росица,
падна ми тьо̀вна маглица
през високите барчѝни,
през зеленине ливади.

Мо̂тна е ре̂ка текнала
през зеленине ливади,
занесе бе̂ла Фатминка (№ 379).

Чрез хармония или контраст пейзажът е винаги свързан с настроенията и чувствата в песента. Очарованието, което излъчва девойката, се показва с голямо художническо умение. Тя бере цвете и пее, далече се разнася песента ѝ и омайва всичко: овчарите оставят овците и хвърлят кавалите, дюлгерите захвърлят чуковете и мазилките, терзиите нахвърлят ендезетата и ножиците

да ми слушѐт бюлбю̀л Руса
как ми пее ка̀йно славей (№ 262).

Тя осиява света като слънце. Този общ фолклорен образ в една от най-обикнатите родопски песни придобива конкретност и се локализира:

Бѐла сам, бѐла, юначе,
цѐла сам свѐта огрѐла
от ѝзник сло̀нце до заник.

Един бѐ Ка̀рлък останал
и то̀й не щѐше остана,
ам бѐше в мо̀гла уто̀нал (№ 310).

Най-силно е въздействието на тази хубост над юнака, за когото тя гори като пламък „на бистричкине джемове" и го хвърля в лед и огън:

Ага̀ го видѐх, майчинку,
ситна ма тро̀ска затресе,

тьо̀вна ма мо̀гла прикрила,
ѐсно ма сло̀нце огира (№ 267).

По-рядко и по пестеливо се говори за хубостта на момъка. Причината за това несъответствие се разяснява духовито от момата, която юнакът вика да се сравняват:

— Юначе, луда дѐлийо,
и да са лѝчим, и да не —
мо̀мско е лѝце по-бѐло,
по-бѐло и по-шѐнлѝво,

мо̀мски са о̀чи по-чьо̀рни,
по-чьо̀рни и по-мамливи,
мо̀мска е снажка по-тьо̀нка,
по-тьо̀нка и по-височка! (№ 283).

Неговият портрет не се изписва с такова разнообразие и разточителство. Едно-две определения и сравнения, които често се повтарят, и единствено по-развито изобразяване, но то е достатъчно, за да създаде представа за хубост, равна на моминската:

— Да знаеш, майчу, да знаеш
какво е ранко минало
през наши равни дворове!

. . . .
Конче му пиле фо̀ркаше,
руба му огань грѐеше,

юнакан сло̀нце свѐтѐше.
Стѝгни го, майчу, во̀рни го... (№ 388).

Тези сгъстени сравнения се повтарят във вариации и се допълват с образи на пролетен цъфтеж в песента, която противопоставя вдовец и момък, за да подчертае силата на младостта: вдовецът е слана, момъкът е роса — където пада, трева расте, пилци я пасат, перата им капят, моми ги сбират и вият китки (№ 289). За такъв юнак девойката се топи от копнеж, без болест болна ляга, от болест оздравява, от любов умира. Тези копнения родопската песен излива в ненадминати съчетания на страст и нежност:

Ѝли му кажи, мале ле,
може, не може — да дойде.
Пък ко не може да дойде,
ко̀рпана да ми прово̀ди

сас со̀лзи да ѐ о̀пера
на со̀рце да ѐ ѝзсуша,
на лѝце да ѐ прѝкриѐ (№ 378).

Момъкът се поболява от момински ясни гласове и крехки смехове, съхне и гори за любимата:

Момице мари хубава,
син ми си пламѐн наклала

на мойсо бѐло сарчьо̀це.
Лю гори, кузу̀м не гасне... (№ 409).

За народа любовта е непреодолима сила, която кара влюбените да пренебрегват и границите на позволеното от обичайното право и от черквата. Хубостта на момата поражда такъв копнеж у момъка, че той сравнява чувството си с всичко, което няма брой и край, за да отхвърли дръзко преградата, която роднинството поставя: синьото небе край няма, дълбока вода брод няма, ситният пясък и дребните камъни брой нямат, дебело дърво сек няма, дебела овца дост няма — хубава мома род няма. Проявено с такава стихийност, същото чувство завладява и девойката. Тя не го изразява пряко, само го оставя да се разбере чрез един епитет, който съдържа и нейното признание, и отношението ѝ към преградата между тях:

Юначе лудо и младо,
как да та с о̀чи по̀гледнам,

как да ти дума про̀думам,
ага̀ сме п у с т а роднина? (№ 448).

Но в родопската лирика девойката често проявява любовта си с онази откровеност, която в патриархалния бит и в традиционния български фолклор е приета за момъка. Тук именно се създават и оригиналните паралели на мотива хубава мома род няма, в които момата изказва със същата смелост непреодолимостта на чувствата си:

Майчинку, стара майчинку...
. . . .
Сама да си го родила,
пак ще сас него да идам (№ 450).

С еднаква откровеност се проявява любовният копнеж и в мотива жени ли се калугер. Той се дава и в общи форми, които подчертават еднаквата му сила у момъка и у девойката:

— Жени са, майчу, не жени,
ѐ ще са, майчу, ȯженам,
в селоно на баш момана!
(Непоместен вариант, срв. № 590)

Жени са, майчу, не жени,
ѐ ще са, майчу, ȯженѐ
за ѐдно младо кȯпеле (№ 473).

Най-поетичен израз намира силата на любовта в песните за любов след смърт. Влюбени, на които не дават да се оженят, искат момъкът да стане вакъл овен, честа гора, сив гълъб, бистра река, девойката — зелена ливада, ситен божур, гургуличка, мряна риба, за да заживеят заедно, скрити от всички, които пречат на любовта им. Тези песни се развиват като пожелание и предвиждане на онова, което ще стане — момъкът иска да умрат в една вечер и да ги погребат един до друг:

Ти да станеш кумунишка,
ѐ да станам тьонка ѐла,
тьонка ѐла по-височка.
Твоѐ майка агȧ сѐкне
тьонка ела по-височка,
да си текнат ѐсни кȯрве,
агȧ сѐкне кумунишка,
да ми текне жьȯлта вȯда! (№ 633).

Изразената тук вяра във възможността за превръщения на човека не се ограничава в битовата любовна песен. Същият мотив се разработва и като балада (№ 112), където добива завършен поетичен вид.

Това разбиране за любовта, преклонението пред нея, възхищението от вярната обич и от тези, които я носят в сърцата си, съчувствието към тях не са попречили на певците да ги обрисуват с всичките им жизнени прояви. Народната любовна лирика не е ода — в нея бликат най-различни настроения. Живият усет на народа за комичното се е изявил и в любовните песни, в които хуморът и иронията се проявяват със цялата си сочност. Над пламъка, който хубава мома е запалила у момъка и който се „с вода не гаси“, се сипят закачки и шеги — някога добродушни, понякога напоени със сарказъм. Те не оставят влюбените да изгубят чувството за реалност, показват им как изглеждат в собствените си очи и в очите на другите и най-вече на тези, които са станали обект на въздишките им. Струите на закачливост и духовитост заглаждат изблиците на еротизъм, внасят бодрост в мъчителни изживявания, придават особена прелест на родопските песни за любовта.

Друга голяма група в раздела на битовите са семейните песни. Техният център е човекът в семейството. В сборника този жанр започва с песни, които представят пролог към семейните (№ 635—668). В тях е дадена мъката на девойката, която омъжват за нелюбим, грозен, ненормален заради богатството му. Тази мъка е предадена с покъртителен драматизъм — обречената на нещастен семеен живот се мята навън-навътре, кърши ръце, троши и хвърля годежните си пръстени, моли да върнат сватбарите:

Не щȯ го, майчу, не щȯ го,
алтȯне сȯрце не сгрѐват,
алтȯне дума не думат (№ 637).

Този изключителен по красота и сила израз, сентенция на младост и чистота, не е само думи. Когато идват сватовете — петстотин сватбари с девет зълви лефтери, — девойката се отравя:

дѐркѐн да правѐт сватбана,
ще вдигнат мȯртво женѝзе (№ 638).

В тях се появява предчувствие за тъгата, която омъжената далеч невеста ще изпитва за роден дом и близки, но то се заглушава от желанието за женитба, изразявано с почти детска простота и откровеност:

Дай си ма, майчу, дай си ма,
че ми е любе севдѝлно!
И пиленце е мȧнишко,
и то си гнѐздо извива
и пилчкȯве изхранюва (№ 663).

Заглушават го радостта на девойката, когато я дават „на баш юнакан“ в селото, на „любе ка-матно“, представите за сватбеното тържество. В записаните от Ат. Райчев песни те възникват по различни поводи и са нарисувани живописно. Конят, който е донесъл червената прекровка и невестинското гиздило, проговаря на девойката да го назоби и напои и да го одари с бяла кърпа на главата, а той ще върви кротко:

трѐпушкъ да са нъ люлѐт,
прѐкръван да ти не паднъ

— всички да я гледат и да ѝ се радват на младостта и хубостта (№ 636).

Радостното вълнение в тези творби се внася и с редки лирически встъпления:

— Байрѐку червен и зелен,
цѐла са виеш недѐлька!
Мислиш ли да са развѐеш
низ Бѐла рѐка надолу,
низ зеленоно ливаде,
до двене мо̀ми хаджицки?
Мене ли чѐкаш да дойда
да си та фатѐм вав ро̀ки,
да си та вдигнем височе,
да си ти ройкам крилцана,
до двене мо̀ми хаджицки?

Те предхождат картините на сватбеното шествие:

— Ѝзлези, аблу, погледай
какви ми идат сватове!
Врют са на сиви а̀тове,
врют са на сиви ха̀лища.
Колконо варвьо̀т, наблѝжат,
по-яще свири свиркана,
припрѐно чука то̀панѐн.
Най-напреж варви ко̀пѐле,
вав ро̀ка носи байрѐкан,
та си му ро̀йка крилцана (№ 639).

Това е едно от най-забележителните изображения на сватба в нашата народна поезия. Сивите тонове на коне и халища правят по-ярки и весели багрите на сватбеното знаме. Приближаването на сватбарите се представя по най-осезаемия начин — чрез усилването на музиката Определението „припрѐно“ за биенето на тъпана го прави да се чувствува като удари на сърцето и въвежда в трескавото очакване и посрещане.

В тази прелюдия влизат и трагични събития (загиването на младоженеца или на невестата), в чието отражение може да се видят следи от стари брачни отношения (срв. № 640), весели и тъжни местни случки (№ 666—668). Голямо място заемат песните за грабене на девойка, в които се възсъздава поетично и конкретно един старинен начин за сдобиване с жена, за приставане (№ 641—662).

Сватбата е станала, девойката, която е пяла и мечтала за нея, е невеста. С омъжването над живота ѝ пада сякаш чер покров. Поразително е, че от песните за отношенията между съпрузите и за жената в семейството, записани от Ат. Райчев, няма нито една, в която да са се сбъднали очакваните с трепет радости, нито една, от която да лъха ведро чувство. Мъчителните преживявания започват веднага след брачната нощ, когато младоженецът е могъл да изгони невестата или да я накара сама да се махне — три години гората крие невеста, избягала от венчило (№ 672). Такива преживявания са породили и онези кратки творби със съвършена композиция, изпълнени с трагизъм:

— Защо ми плачеш, Минке-Фатминке?
— Йѐ га не плачѐм, кой ще ми плаче?
На два сам дѐнѐ млада невѐста,
на три сам дѐнѐ и парѐсница (№ 692).

Три месеца след женитбата жената говори на мъжа си да отиде на пазар:

нова фо̀ртома да купиш,
млада невѐста да бесиш (№ 673).

И песента излива тъгата за моминството, когато бялото лице е цъфтяло, тънката снага е растяла, и го противопоставя на семейния живот, в който всичко тръгва назад:

морна ми ко̀са окапа,
бѐлко ми лѝце почернѐ,
тьонка ми сна̀жка изсо̀хна! (674).

Всяка от тези песни разказва за едно страдание, всяка е жалба пред майката и от майката, че е оженила дъщеря си малка, че я дала на хора, които от третия ден я карат на тежка работа, че не я омъжила за юнака, който ѝ е бил прилика и я обичал, а за „любъ нъхайно, нъхайно и нъкадо̀рно“, за пияница, за дете, за глупав момък, „за негалено юначе“, заради богатство:

— Майчинку, мила майчинку,
опустѐло му имане:
имане сѐди в сандо̂кан,
любено чѐрнѐй в бужѐкан.

Не що̂ го, майчу, не що̂ го,
през село не е гиздйло,
през го̂ра не е дружина (№ 680).

Мъката е толкова голяма, че дъщерята проклина майка си „триж, девет по̂ти". Тежкият живот на младата жена често се свързва с раздялата от роден дом и близки и тогава любовта към родното създава поетични образи с голяма емоционалност:

В чуждо село огань гори,
в наше село ро̂са роси,
ро̂са роси, сло̂нце грѐе (№ 697).

Но и когато не е отишла далеч, на жената не е по-леко. За нея женилото е тегло и песента го описва с малко думи:

от стара баба тьоглѐне,
от стари дѐдо повече,
от по̂рво любе най-ѐчко (№ 700).

Колко е непоносимо понякога това тегло, разкриват произведенията за жена, която оставя и детето си и забягва от мъжа си и от майка му. Копнежът за рожба е постоянна тема в семейните песни и бездетството е най-голяма мъка за жената. С особена сила се изразява тя в творби, в които мъжът я утешава, че ще ѝ купи златно дете и сребърна люлка. Редица песни имат за мотив скръбта на жената, чийто съпруг е заминал и не ѝ праща вест. Изоставената невеста пита за мъжа си кукувицата, ластовицата, щъркела, които хвърчат „на височко и на широчко", за да научи, че той е с друга. Девет години очите ѝ „преливат и прекипѐват" от сълзи и когато забягналият се връща, не може да го познае. Тук са и песните за продаване на жената, в които са отразени старинни семейно-правни обичаи. Някои от тях се свързват и с тежката социална действителност — мъжът продава жена си с нейно съгласие, за да изхранят децата си през гладна и скъпа година. Това са стари сюжети от преди турското владичество. Интересни са версиите, според които жената е продадена на българче (№ 712) или на гърче (непоместен запис); в по-нови варианти те се заместват от турче или татарче. Появата на турчето според Б. Путилов е резултат на късни промени — за турците не е било необходимо да купуват роби, когато са можели да ги пленяват.[1] Същото важи и за редуването на турче с татарче. В тези песни се вплита и старият мотив за предотвратен или извършен инцест — купувачът се оказва брат на жената.

В няколко от песните, в чийто център стои мъжът, са разкрити преживявания, които будят съчувствие към него: жалбата на млад мъж, че се е оженил за вдовица заради богатството ѝ; огорчението на съпруг от отровните думи на жена му; желанието за дете и нетърпението, с което очаква известие, че се е родило. И това е всичко. Останалите са свидетелства за принизеното положение на жената, изобличения на грубостта, суровостта и жестокостта, проявявани към нея в онази отминала действителност, чийто спомен се е запазил в народното творчество. Мъж иска да остави жена си — загубила хубост от деветте деца, които е родила, и осемте гроба, които е направила — защото не му е „ка̀матна какно по̂рвана година". Иска да я остави или праща касапин да я заколи, защото няма дете, и намират в нея малко момченце. Трети мъж изпитва жена си с кого е живяла най-добре, и когато чува чистосърдечното ѝ признание, я убива Мъж погубва от ревност жена си, която вечеря и гледа небето няма ли да завали. След кървавата развръзка съпругът се измъчва и съжалява, убива понякога и себе си, но тези преживявания не правят женската участ по-лека. Тази участ се доразкрива в песни за невярната жена и за намесата на свекървата в семейния живот. Тя учи сина си да не си продава коня и децата, защото няма да може без тях, а да продаде жена си:

че хи е млого пахо̂на,
пък хи е малко жѐлбана (№ 734).

Свекървата кара снахата да си легне и мъжът ѝ я убива, защото майка му го излъгва, че жена му „с друго е любе заспала", или отравя снаха си, която сама е избрала.

Светлина в тази скръбна повест внасят песните за любовта на майката към децата ѝ, на деца към родителите им, за участието на майката в сърдечните вълнения на сина ѝ и за нейните съвети. Майчината обич е разкрита с цялата ѝ сила — от нейните молби и плач духват ветрове, валят дъждове и събарят тъмницата, в която лежи без вина синът ѝ. Но тя е показана и през острото чувство на народа за справедливост. Когато узнава, че дъщеря ѝ е запалила кошари, майката я проклина с най-тежки клетви. От любов към брат си сестрата се продава, за да го освободи, не слиза от коня, когато отива невеста на царските дворове, докато не ѝ дадат клю-

[1] Б. Путилов. Действительность и вымисел в славянской исторической балладе. — В: Славянский фольклор и историческая действительность. М.,1965. с. 157.

човете от тъмницата да освободи братята си. Певците не идеализират тези отношения, отразяват ги с тяхната жизнена правдивост. И в този раздел на семейните песни се пресъздават тъжни и трагични случки, но основният тон не се определя от тях.

В жанра на семейните песни е поставена поради тематичната ѝ близост баладата за младоженец войник, който се връща на сватбата на жена си. Сюжетът е разпространен във фолклора на много народи и се дава за пръв път с такава пълнота в родопския фолклор.

Песните за болести и смърт (№ 771—817) са едни от най-вълнуващите и художествени творби в сборника. Всяка е ридание, предадено с думи, във всяка е излята горестта за живот, прекъснат, преди да се изживее. Защото това са песни за тежка болест и смърт през младостта, за мъката на девойка и момък, на годеница, на млада невеста и млад мъж. Тяхната мъка и мъката за тях се разкриват чрез съпоставяне с природата. Пролетното разцъфтяване, символ на младостта, създава в същото време най-мъчителния контраст, най-голямата горчивина:

Сичко са й било цвѐтнало,
цвѐтнало, йоще лиснало.
И моѐн зелен босилчѐк,
и моѐн червен каранфил...
. . . .
пък йѐ нах зѐмѐ тȍрнувам.
Умирам, майчу, умирам,
тебе са вѐра не фата! (№ 801).

Страданието пред края се слива с мисълта за мъката на майката:

как ще ми, майчу, кайдѝсаш
плиткине да ми разплетеш
и мене в зѐмѐ да туриш? (№ 813).

В тези песни скръбта се предава не само с традиционните средства — майката ще жали, докато се разлисти главня и роди ябълки, — а и с нови изрази:

и ѐ ще нахтам да дойдам,
нах чьȍрна зѐмѐ длибока (№ 814).

Всяко от тези произведения е създадено за конкретен случай, във всяко се е запазил отпечатък от конкретни ситуации. Оттук идва силната им емоционалност, въздействието им и голямото разнообразие на настроения, изживявания и изобразителни похвати. Но в тях влизат и някои мотиви, символи и образи, познати във фолклора на много народи. Те отвеждат към древни обичаи и обреди и голямото значение на събраните тук песни е, че са ги запазили в една от най-старите им форми. Особено ясни са в мотива за гроб с прозорци, който тук се свързва не само със смъртта на девойка, както обикновено, а и със символа сватба — смърт.[1]

Спецификата на среднородопския бит се очертава особено ясно в трудово-професионалните песни (818—885). В тях са отразени по-пълно и с по-голяма яснота, отколкото в други жанрове поминъкът, класовите и социалните отношения на населението. Основно място заемат овчарските и занаятчийско-гурбетчийските песни. Овчарството — стар и главен поминък в миналото на Родопската област — е представено многостранно, с радостите от него, с привлекателните му страни и с тежкия труд, неволите, трагичните случки, които го съпътствуват. Овчарските песни в сборника — и в поезията на Средните Родопи — са между най-хубавото, което нашият народ е създал. Те се характеризират с голямо разнообразие на мотиви и сюжети, на емоционални образи, на широки картини, на сложни изживявания. В центъра им е овчарят, изобразяван релефно сред стадото в планината или в топлите равнини край морето. Наметнал „шѐлче червено“ с „пушка седефлу̀“, той търси ваклите си овни и дребните шилета в мъглата, която е прикрила Карлък, замамва „тьȍжка (вàкла) сюрѝѐ“ към „равно пȍле широко“ или „нах високана плàнина“

Зелена трѐва да пасȍт,
студена вȍда да пийȍт.

Типичен похват в разглежданите песни е изобразяването на овчари и стада в движение. Това движение се свързва с течението на бързите реки и с планинския вятър, прави човека част от природата и кара слушателя да възприема това, за което се пее и което е ставало в миналото, като че се извършва пред очите му:

Бѐлен ми вѐтер дуѐше
през високана планина,
Асаню шѐлан друлѐше,
овнине напреж мамѐше (№ 821).

Най-напред върви овенът водач, с когото овчарят споделя радостите, копнежите и скърбите си. Учи го как да пристъпва и да раздрънква звънците, когато минават през града или през тяхното село, и какво да казва, като го питат женен ли е стопанинът му. На него овчарят, заловен от разбойници, поръчва с кавала как да води шилетата към полето, него моли да преведе

[1] Тези образи в родопската и изобщо в българската народна песен са предмет на отделна студия, в която се изследват във връзка с фолклора на други балкански и европейски народи.

стадото през придошлата Тунджа, която влачи дървета и камъни, и Алчията овен уговаря стадото:

Овенан ходи в сюрѝѐ
и на овцене блѐѐше:
— Сюрѝѐ, дребна и йодра,
сюрѝѐ, бѐла и чьорна,
до мене врют да варвите
през Тунжѐ рѐка голѐма.
Та гà вав село пòдиме,
йѐ ше да си ва òтведам
на високана планина
зелена трѐва да пасем,
студена вòда да пиѐм (№ 825).

С такава първичност се доизгражда образът на овена в по-нататъшното развитие на сюжета. Овчарят му се похвалва, че майка му го е сгодила, и го откарва „за гòдеж" у момата; овенът напразно му припомня стореното добро и неговото обещание да му обниже рогата с алтъни, да го подкове и обкичи със сребро, напразно го моли да го пожали. Овчарят посяга да го заколи и си отрязва ръката. Това са представи, които водят дълбоко в древността и чието значение не се изчерпва с голямата им поетичност.

Овчарят се дава и с най-интимните му изживявания — задевки между мома и овчар, овчарова жалба за меджии и хубави девойки или за любимата, от хубостта на която земята гори и тревата съхне. В овчарските песни се вплитат мотиви от историческите: паша се заканва да плени с татари стадото на Стоян кехая и сестра му го спасява — както в песните за хайдути жената помага на брат си или на мъжа си. Много сюжети са свързани с върлуването на разбойници, които откарват стадата, отвличат, измъчват, убиват кехаи и овчари. С обич и съчувствие са представени участта на овчаря, който наема чужди овце, и трагичното му положение при суша. Една от най-реалистичните песни с този мотив е свързана с Караджа (за него вж. поясненията към № 841), чието стадо измира:

Пазарил са е Караджѐ
за четридесете òвнюве
и еднò мешѝн прѐмѐна
девет хилѐди да пасе
по четри чуки високи (№ 842).

Лятото се случва „òбсушно", тревата изсъхва, водата спира и само ваклият овен разтушава овчаря.

До освобождението на Родопската област от турско робство през зимата стадата били отвеждани „на гизльò" — на паша в топлите низини на Беломорието. Песните за ходенето на гизльо са тъжни разкази за нападения на морски разбойници, за загиване на стада и овчари при наводнения и заболяване. В тези песни най-добре личи какво е било стадото за овчаря в онези времена. Когато го изгубва, той ходи почернял и потъмнял, когато стадото е гладно и жадно, страда с него, умира заедно с него. Показателен за това отношение е начинът, по който се рисува отвеждането на заграбено стадо. Родопският певец го предава със същите образи, с които говори за заробването на хора, и със същия отзвук на природата. Задават се от Бяло море гемии с „вòрли хайдуте" и подкарват стадото с кехаята и янкехаята:

Агà през гòра варвѐха,
овньове жѐлно блѐѐха,
с чѐнкове жѐлно цòнкаха.
Агà овньове цòнкаха,
та са горòна носѐше,
агà овчици блѐѐха,
та са варшено свиваха.
Овчѐрене хи слушаха
и жѐлно си хми плачѐха (№ 837).

Тези песни започват с молбата на майката към сина ѝ да не тръгва и с тревогата на девойка, чийто любим е повел шилетата:

— Иване, любе Иване,
каде си тòрнал, Иване!
Полено кажѐт пекливо,
пекливо и болезлѝво,
водòна му е захирлѝ,
та са щиш, Иван, разболѐ,
кой ще ти вòда донесе,
кой ще шилета напои? (№ 843).

Те разказват за болест и смърт на овчари и кехаи далеч от родната планина и от най-милите им, за които мислят в последния си час. Синът поръчва да занесат на майка му неговите ножове и пищови — с тях да се разтъжва. Райчо кехая кара одаджията да накупи „ситан армаган" за жена му и за дребните му деца и да им каже, че е останал в полето

ваз пòдзим да на дочѐква,
през пролѐт да на изпраща (№ 846).

В тези именно сюжети създателите на родопската поезия разработват по свой начин идеята за гроб с прозорци. Момък умира и иска да му изградят къща с прозорци от четирите страни — да гледа майка си, баща си, сестрите и другарите си и „милноно ѐсно слòнчице". Тук е изразена не само жаждата за живот, а и обичта и мъката за близките, с които овчарят не може да се прости преди смъртта.

В овчарските песни и в песни от други жанрове, в които влизат образи и мотиви от овчарските, са запазени и някои от архаизмите на родопския фолклор. Момък се заканва на невярната си любима, че ще я изгори и с пепелта ѝ ще закърми стадото си (№ 534). Планината проклина янкехан, който отвлекъл девойка, изгорил я и с пепелта накърмил стадото, за да се раждат женски агнета (№ 857). Тези мотиви не са резултат на певческо вдъхновение, както би могло да се приеме, ако се пренебрегва същността на фолклора — който е нещо повече от обикновено поетично творчество — и не се взема под внимание дълбоката му връзка с бита. В тях е запазен спомен за древни магични практики при мор по стадата и когато не се раждали женски агнета.[1] За мястото, което е заемало овчарството в бита, говорят и обреди като този, около който е възникнал един от честите мотиви в овчарските песни — изпращането на най-хубавия овен, за да бъде заклан за сватбата. В сборника на Ат. Райчев овчарството се отразява не само в създадените за него произведения, а и в други жанрове. Изображенията на овчарски бит се срещат в песни за юди и за чумата (№ 72, 82, 83). Интересно свидетелство за голямото място на овчарството в среднородопския бит са митичните и други песни, в които злокобните сънища се дават чрез представи, свързани с него: болен момък сънува, че е изгубил овен (№ 96), овчар сънува стадото си (№ 97), мъж, който в пиянство е убил сестра си и е продал жена си, сънува че на дворовете му идват вълци и давят стадото, кучката лаела, овенът и ваклата овца блеели (№ 715), Мотиви от него навлизат в песните с историческа тематика. Робинята, принудена да хвърли детето си, го поверява на природата: мъглата да го завива, ветрецът да го полюшва, росата да го окъпва, слънцето да го топли, кошута да го нахранва (№ 136); в среднородопски варианти кошутата се замества от стадата, които изпълват планината:

— Анни ми, нанни, Даме̂нчо,
ага̂ ми мине сюрѝе̂,
сюрѝе̂ да го нахрани. . . (№ 189).

Наред с еднаквите за цялата страна ситуации, при които робиня открива брата си, в тези песни се явява и друга, навеяна от постоянни за родопското население прдстави — овчар прекарва стадото си през Узун чаршия и вижда робиня, която се оказва негова сестра (№ 144, 145). Чрез мъката за овчарите, които не могат да пасат стада из гората, се рисува запустението през време на разбойнически вилнения. Същите образи предават радостта и оживлението след прогонването на разбойниците:

Дойде овче̂рин да свири,
дойдоха овце да блейо̂т,
кучета зо̂ха да лае̂т,
е̂сни че̂нкове да цо̂нкат
и пилци зо̂ха да пейо̂т —
горо̂на си се разшени.

В песните за земеделския труд са влезли някои от разпространените из страната мотиви за надженване с облог, за стопанка, която не успяла да наготви на жетварите, защото детето ѝ плакало, за майка, която учи сина си да не гледа момата на хорото, а на нивата — дали край подбира или среда върти. Но в своята цялост те отразяват особеностите на земеделието в Средните Родопи. В тях се повтаря с малки вариации една и съща постоянна картина — жетва и коситба в планината с меджия — форма на взаимопомощ в труда, характерна за родопчани:

Мехмед, Мехмед, тьо̂шак севда̂н,
це̂ло е село пору̂кал
голе̂ма межьо̂ посабрал
йодрине, дребни девойки
и карагюзлю̂ неве̂сти.
Жьо̂лтана нива да жьо̂нат
на высокана пла̂нина,
зелено се̂но да кушо̂т
на высокине барча̂ни (№ 866).

Тази картина се допълва и оживява с друг постоянен елемент на планинския пейзаж: задава се облак, заросява ситна роса и пада мъгла.

Важно обществено явление в живота на родопчани в миналото е било гурбетчийството Планинската област не е могла да дава препитание на населението и повечето мъже, които не са били овчари, са обикаляли страната и чуждите краища, за да търсят работа и прехрана. Всяка есен зидари, терзии, абаджии, гайтанджии, бакърджии, рибари тръгвали главно из Бело-

---

[1] Вж. В. Дечев. Среднородопското овчарство. — СбНУ, XIX, с. 90. Във „Въстанието на Перущица" (с. 14) Ив. Кепов предава разказ за такава практика, свързан с конкретни лица и конкретни случки в навечерието на Априлското въстание — втората половина на XIX в.: Хасан ага Тъмрашлията, повелител на целия Рупчос (баща на Ахмед Тъмрашлията, един от водачите при потушаване на Априлското въстание в Родопите), заставя двама от овчарите си да донесат християнско момченце, да го изгорят живо и да закърмят с пепелта му овцете, за да се прекратял морът по тях. Този разказ, в който е залегнало фолклоризирано вярване или легенда, влиза и в нашата художествена литература. Пръв го разработва А. Страшимиров в повестта „Рамаданбегови сараи" (Наш живот, 1902, кн. 11—12); по-късно той е пресъзддаден от Е. Кювлиев в „Една страшна изповед" (Хълмът на доблестта, исторически разкази и легенди. Пловдив, б. г. с. 27—32) и от А. Каралийчев в „Жертва" (Вихрушка, разкази и легенди. С., 1938. с. 158—163).

морието и Източна Тракия, по островите Самос, Самотраки, Тасос, Митилин, в градовете Гюмюрджина, Искеча (Ксанти), Одрин, Измир (Смирна) да търсят работа. Те се връщали само по Коледа и по за два-три месеца през лятото. Мъката на занаятчиите гурбетчии за родните им места, за любимите и семействата им и на тези, които оставали да ги чакат, да се тревожат и да тъгуват за тях, радостното, но за късо време завръщане, известията за болест и смърт в далечен край са претворени в едни от най-лиричните и художествени творби на родопския фолклор. Девойка ходи тъжна и угрижена и не може да вдигне от жалост очи към момъка, който отива с дюлгери „нах Ташюс, нах касабине“ или с терзии към Драма или гемиджия „на тихен бѐлъ Дунава“. Заминаването на терзиите се дава с живо и точно изобразяване на тяхната работа (№ 81).

С реалистично представяне на действителността е запазен споменът за дългото отсъствие на гурбетчията: любето му да го чака за Коледа, ако тогава не дойде — да го чака за Великден, ако пак го няма — за Петровден. Реалистично се изразява и тъгата на влюбените, когато гурбетчилъкът ги разделя. И двамата ще копнеят един за друг и на девойката устата ще омалее да пита пътниците за нейния любим, очите ще я заболят да гледа широките друмове.

Неведнъж любимата, майката, жената и децата напразно чакат печалбаря. Вместо него идва вест, че се е разболял и умрял в далечен край или че разбойници са го ограбили и убили. Песните с такива мотиви са еднакво тъжни и понякога се различават само с по два-три стиха. Така песента за терзия, който умира от чума на път за Драма (№ 81), става песен за гурбетчията, убит от турци, без да се промени нито една дума освен стиховете, които се отнасят до двата мотива и локализират втория:

Варвѐли, колко варвѐли,
чьорна хи чума срьощнала,
удари Йонча калфана...
(№ 81)

Варвѐли, колко варвѐли
през кушлар, през планинôна,
лошѐн ги турчин пресрôщна,
удри ми Тодор калфана...
(Непоместен вариант, съобщен от
Гавраил Д. Гьопсалиев роден през
1862 г. в с. Соколовци, Смолянско)

Постоянен мотив в тези песни е привързаността към близки и към роден край. Прозвучала в сюжета за болен гурбетчия, който помайчил чужда майка, посестрил чужда сестра, побратимил чужд брат, тя е изразена най-силно в сравняването на чужбината с мащеха, на родината с майка:

Чужда е зѐмѐ прйтажна,
кайно е майка мащеха,
кайно е дете без люлка;
нашѐ е зѐмѐ рàзтажна,
кайно е майка рожделна (№ 883).

В социалните песни (№ 886—966) преобладават две групи: произведения, създадени във връзка с войнишката служба, и песни за отвличания, обири и убийства. В песните за войнишката служба е включена и старата епическа песен „Девойка войник“ (№ 886), която Ат. Райчев издирва в обширни варианти из Средните Родопи. Основният мотив — изключителни героични прояви на жена — е известен в песенния и прозаичния фолклор на много народи. В неговата разработка на наша почва, както и в разработките на отбелязания по-горе сюжет „Младоженец войник на сватбата на жена си“ (№ 713) може да се открият отражения на българската историческа действителност, но те не са достатъчно определени, за да се отнесат тези произведения към историческата песен. Поместеният вариант започва с широко разгърната картина, която въвежда към мотива за набирането на войници в миналото: паша е разпънал шатри край извори, отворил червен тефтер —

Не гльода старо, ни младо,
лю койно пôде за вôда
и в тефтеран го писува
нах аскер да го проводи.

През турското владичество част от българското население имало специални задължения. Според тях то се деляло на многобройни категории, най-значителна от които били войнуците. Те участвували в турските походи като помощни войски, грижели се за конете на султана, прокарвали пътя на армията. В мирно време войнуците служели в султанските конюшни. Те живеели пръснати из селищата, най-вече в планинските райони. Независимо от някои привилегии, с които се ползували, положението на тази категория не е било по-леко от положението на останалото население.[1] В песните за войнишката служба, която често преминава в участие във войни („на аскѐр, на сефѐр“), се откриват черти на българския феодализъм, но те са почти заличени от събития през робството и върху по-стария пласт са се наслоили отражения от тегобите

[1] История на България. Т. I. С., 1961. с. 254.

на войнуците. Тези песни са едни от най-тъжните в родопския фолклор. Те са пропити с тревога и мъка като при тежка болест, с предчувствия за смърт, които се сбъдват, с мъката на майката, жената и любимата. Чувствата са изразени с голямо разнообразие на поетични форми, непосредствено и сърдечно. Надеждите на сина, който обрича курбан, ако не отиде войник, се попарват от горчивия опит на майката:

Сину лю, а мой майчину,
вричаш са, синко, не вричаш,
ти щиш в низа́ман да идеш.

Войнишката служба се описва с няколко думи: царска пушка да носи, царска манджа да яде, царски камшик да тегли. Оригинален образ в тези песни е байракът, който ще се вее над войниците по целия им път. Той се одухотворява, към него се обръщат с въпроси, молби, благослови и клетви. Цяла седмица се развява, къде ще води той любимия:

Дали нах Ви́дин калеси́
или нах Шу́мла касабо́?
А́ко го водиш, доведеш,
дано ти крилца прифо́ркат,
пък ко го водиш, оставиш,
дано ти крилца окапе́т! (№ 890).

От мъка за загиналите и за онези, които те оставят, байракът клюмва като осланен:

— Байре́ку зелен и червен,
о́ти ти ни́кнат крилцата?
— Как да ми крилца не ни́кнат —
млочко сам майки разплакал,
по млочко млади неве́сти,
най-млочко дребни дечинки! (№ 898).

С еднакво участие певците отразяват жалбата за войниците и тяхната мъка за близките им. Младоженец отива войник и страда не поради това, което го чака, а за младото си булче, син мисли за майка си, момък за любето. Никъде обичта на жената не е разкрита с такава дълбочина, не е показана с нейната нежност и всеотдайност, както в тези песни — тя иска да отиде с любимия (с мъжа си) „на аске́р": когато той се умори, да му поноси пушката, когато припече слънцето, да му направи сянка със забрадката и със снагата си, когато му се допие студена планинска вода, да го напои с бистрите си сълзи (№ 893, 894). Страданията далеч от роден край пробуждат отново познатия мотив за любовта към „нашна зе́ме ка́матна". Копнежът за нея предизвиква неприязън към незнайната чужда зема, която се слива с мисълта за всичко претеглено там, и избухва в проклятия: „Дано е́ огань изгори, дано е́ во́да отнесе!" (№ 899)

Мрачните настроения в песните за войнишката служба се внушават и предават и чрез знамения, които според народната вяра предвещават нещастия и смърт: мътно и кърваво слънце-бял камък, който става черен, кукане на кукувица, прокобни сънища — чер влак, газене в мътна, вода или в черно море.

Към социалните принадлежат и песните за отвличания, обири и убийства (№ 906—963).[1] Това са разнородни произведения, създавани за различни случаи през различни периоди, разнообразни по съдържание, стил и поетична стойност. В тях се очертават няколко тематични групи: сюжети, известни в целия ни фолклор и във фолклора на другите балкански, славянски и европейски народи, мотиви и образи от които са влезли в юнашкия и в хайдушкия епос; песни за общи или за регионални исторически събития през епохата на турското владичество; песни за различни прояви на обирници и убийци, свързани с определени местни случки, някои от които още се помнят и участниците в тях се дават с имената им. И в старите, и в късно възникналите произведения от тези групи се срещат архаизми, отзвук от стари обичаи и практики. В част от тях са отразени остри социални конфликти или социален протест, което ги свързва тематично с разбойническите песни на западните и източните славяни. Към социалните спадат и песни, в които е изразена горчивината на бедните от класовите различия, песни за обществени бедствия и родопски вариант на мотива за сиромаха, който става по-богат от царя.

Песните за състезания, облози и борби (№ 967—976) се отнасят до добре познатите на фолклора облози за надпиване, за изпитване чия жена е „най-хитра и най-разумна", за надбягване с коне. Песента за борба с помак пехливан, която вероятно е дело на професионален певец, няма художествени качества и е дадена, за да се представи темата. От особен интерес тук са песните за обзалагане между българин и турчин. Облозите — все едно дали се отнасят до издръжливост в пиене или до бързи коне — се спечелват неизменно от българина. Обикновен похват е крайната победа да се предхожда от временно превъзходство на противника. По този начин напрежението се засилва и се подготвя по-пълно задоволството от развръзката. Тези творби са изградени по начин, който говори, че в тях потисканите народни слоеве са намирали удовлетворение, че те са израз на нуждата от изявяване на чувството за национално достойнство. Тя проличава най-явно във версиите за облог със султана (царя). Неговото посрамване и отказът да спази условието са изпълвали певци и слушатели с възторг:

[1] За смисъла на употребяваните в тях названия хайдути и комити вж. бележките към този раздел.

— Машалла, Стоѐн, машалла,
на твое конче алено!
Сараѐс халал да ти е,
ала кадо̀ни не давам (№ 967).

. . . зимай, Бего, що зимай,
зимай хазна голѐма,
зимай царски алто̀не,
главо̀са не ми сѐчи! (№ 968).

В тези сюжети се появяват отново мотивите за потурчване и за съпротивата срещу него в ново осветление и в атмосферата на нарасналата увереност на народа в собствените му сили.

За хумористичните и сатиричните песни (№ 977—1017), събрани от Ат. Райчев, е характерно голямото разнообразие в представяне на комичното — насмешливото отношение към действителността. То се проявява във всички негови форми: хумор, шега, ирония, сарказъм, пародия, гротеска. Има творби, в които комичното едва се долавя в общото настроение, в други е изразено ясно. Обект на насмешка стават чувства, действия, образи, които излизат извън нормите на естественото или редното според народните схващания. И в тези песни намираме типичното за фолклора умение да се осмиват собствените увлечения и недостатъци:

Какви сам галил и мамил,
пък каква ми са й паднала:
каквото лиска зелена,
каквото бо̀чва дебела,
каквото суха̀р висока.
Бѝ ще на Арда кюпрѝѐ. . . (№ 998).

Мотив на множество саркастични изображения, старецът, който търси млада жена, тук се иронизира и сам:

— Всичко са, майчу, наимам,
ам си годинки не знаѐм,
че ми е бѐла брадо̀са
и ми са жьо̀лти забесе (№ 1004).

Народният певец може да види комичното и в онова, което за него е предмет на възхищение и идеализация. Така се идва до духовита характеристика на поминъци и занаяти, които в трудово-професионалните песни са представени в най-положителна светлина. Ленива мома не иска да я дадат на дюлгерче, което „ходи като мишчица йот греда на греда“, на „брашниво дерменджийче“, на овчарче, защото ще я кара

кат диво, майчу, да ходѐ
по високине барчини (№ 988).

Този тънък усет за комичното обуславя и структурата на някои от дадените хумористични и сатирични песни. Това са същите произведения, които се срещат в други жанрове — различават се само по първите или последните стихове, чрез които се предава новото отношение, или по внесените в тях нови мотиви. Началният мотив на „Бял се камък търколи“, № 990 — момък пита девойка защо не му е казала, като го е обичала — е част от популярна в Средните Родопи любовна песен. Тя става хумористична чрез саркастичния отговор и чрез завършъка, който го доразвива. „Снаха ще ти стана“ (№ 984) започва, както една от най-хубавите творби на народната любовна лирика: майка говори на девойка да не мами сина ѝ; запазено е дори постоянното име Костадин. Комичното навлиза с отговора на девойката и с начина, по който той е построен. Втората част на „Вълци му яли хергеле“ (№ 994) — майка съветва дъщеря си да не гледа грозотата на любето си, а богатството му — е един от мотивите на песни за насилствено омъжване. Тук певецът използува този мотив, за да изгради карикатура, внася хумористични елементи в клетвите на жената и създава произведение, което внушава чувства, противоположни на чувствата от тъжната семейна песен. Такива чувства събужда и ироничното представяне на девойката, която заплашва, че ще се погуби, ако няма премяна за празника:

Ѐ ще са, майчу, за̀губѐ,
ко ми не купиш панто̀ле,
панто̀ле да са кадифени
и да са, майчу, на капки (№ 978).

В любовната песен обаче (срв. № 307) и особено в някои социални песни същият мотив предизвиква съчувствие.

Много от поместените произведения се отличават с особена нежност и гальовност на хумора и с изтънчена духовитост, което ги доближава до любовната песен („Защо е тъжен юнакът“, № 995, „Сърдитко ми е любето“, № 996). Но създателите на този жанр могат да бъдат и безжалостно саркастични и в голям брой песни е даден израз на остър, язвителен присмех, на уязвяваща ирония („Вземи, Радо, Коля Боботански“, № 991, „На какво да му завиди“, № 992, и др.). В тези граници комичното се проявява с всичките си разновидности, за които са намерени най-подходящи и също разнообразни форми.

ПЕСНИТЕ НА НЕПОМОХАМЕДАНЧЕНИ И ПОМОХАМЕДАНЧЕНИ БЪЛГАРИ

Сборникът на Ат. Райчев съдържа обилен материал и за съпоставяне на песенното творчество на двете верски групи, създадени след масовите насилствени помохамеданчвания на българското население в Родопската област. Почти половината от неговите осведомители — 70 (40 мъже и 30 жени от всичко 163) — са помохамеданчени българи. В техния репертоар се намират паралели на повечето теми и сюжети, които се пеят от останалото население. Ат. Райчев записва в близки варианти от непомохамеданчените и помохамеданчените българки гергьовденски песни, свързани с християнския светец. В такива варианти записва и песните, с които се припяват момци и девойки на гергьовденските люлки. Единствена отлика между тях са имената от турски произход в припевките на помохамеданченото население срещу българските имена в техните паралели: Добра и Стоян — Минка и Метко; Янка и Петър — Сание и Смаил и пр. Различните имена и отражението на някои елементи в женското облекло, наложени от чуждата вяра, отличават многобройни любовни и семейни песни в двете групи.

Обредните песни на българите мохамедани запазват своята общност с песните на немохамеданите и когато поради новата религия са отпаднали от старите обреди и са получили нова функция. Известната в цялата област и в цялата страна песен при предсватбеното плетене на девойката — булка не слиза от коня, докато не ѝ дадат ключовете от тъмницата, в която са затворени братята ѝ — след помохамеданчването започнала да се изпълнява при други случаи, както впрочем е станало с тази песен и в другата група; тя и до днес се пее без никакви промени:

Майка си Руска чешеше
и си йѐ ситно плетеше,
и си йѐ хитро учеше:
— Ага ми по̀деш, до̂щеру,
на царювине дворове,
немо̂й да слезеш от коне̂н,
дор ти, до̂щеру, не впие̂т
тевничерскине йотключе...

Байрямка Каракушова (архив на Ат. Райчев; срв. № 763)

Такава, запазена и досега общност съществува и във всички митични песни. Във варианти, съобщени от Сабире Узунова и Ирина Шабанлиева, от Мария Бочукова и Стана Балджиева, чумата е представена като леля на момъка, който бяга от нея, или като млада невеста. Единствената разлика между тези записи е в имената — Мехмед и Хасан (№ 76 и 77), Стоян (№ 75) и Иван (архив на Ат. Райчев). По имената и по някои подробности се различават и други сюжети от този жанр. Във варианти на баладата „Син се обажда на майка си от гроба“, съобщени от Стайкя Балджиева и Минка П. Златева, синът се нарича Стоян или Райко (архив на Ат. Райчев); във варианта на Осман Садъков по-старите български имена са заменени с турското Брахом (№ 104). В другата версия, в която мотивът за обаждане от гроба се е съчетал с ново събитие, локализирано в с. Куклен, освен че променят името, помохамеданчените българи изоставят и споменаването на манастира, но това не изменя песента:

Бре чули ли сте, не ли сте
кина̀ е ново станало
във Куклен село голѐмо,
във Кукленскиѐн манастир?
Триста са пушки пукнали,
триста са гроба станали,
триста са майки плакнали,
плакнали и арнѝсали.
Димова майка лю плаче,
лю плаче, не арнѝсува...

Никола Зл. Караджов (№ 102)

Бре чули ли сте, не ли сте
кина̀ е ново станало
във Куклен село голѐмо?
Три са силѐха пукнали,
три са меза̀ре станали,
три ми са майки плакнали,
плакнали и арнѝсали.
Мехмедювата майчица
лю плаче, не арнѝсува.

Шабан Фезов (№ 103)

Често пъти не се променят и имената. Песента „Сестра се обажда на брат си от гроба“, съобщена от Нурие С. Истрефова (№ 109), се различава от тази на Петра Ат. Кьоргогова (архив на Ат. Райчев) само по обръщението „ага“, което не се среща във втория вариант. Не се отличават дори и по имената и вариантите на стари балади като „Вградена невеста“, регистрирани в записи от двете верски групи. Името на невестата е Струна и у Стана Балджиева, и у Ариф Байрямов (№ 98 и № 99) и Айша Ем. Кьоралиева (вж. коментара към № 98); тя се нарича Димка в песента на Ахмед Ал. Чешлиев (№ 100), както е в непоместени записи от Мария Хаджикостадинова и Кева К. Илиева. Никакви следи от помохамеданчването освен заме-

нянето на българските имена с турски не личат и в старите епически сюжети „Младоженец войник на сватбата на жена си“ и „Девойка войник“. Осведомителите на Ат. Райчев с мохамеданска религия заменят в първата от тези песни стиха „Петър си конче ковеше“ със „Зехим си конче ковеше“, променят Иван в Хасан и Илия в Алия, но отразените в нея обичаи и обреди остават неизменени. Това са типичните за българското население от Родопската област сватбени обичаи: даряване на невестата на сватбената трапеза — „впиване на пôрстена“ („Зехим хи впи пôрстенан и още лира сеферска“); говеене, подлив и пр. След помохамеданчването тези обичаи се изоставят, но продължават да живеят в песните.

Тази общност на теми и мотиви и на тяхната поетическа обработка се проявява не само в старинни жанрове, каквито са обредните и митичните, не само в битовите песни, които възникват през всички епохи, а и в песните с историческа тематика, създавани преди и след заробването на България от турците, преди помохамеданчването и след него. Въпреки широкото му разпространение в Средните Родопи сюжетът „Гълъби (гарвани) известяват на българския цар Костадин, че турци и арапи ще превземат земята му“ се пее от двете групи население в паралели, между които няма никакви други различия освен присъщите на вариантността. Еднаква мъка и тревога пред турското нашествие изпълва тези творби, все едно дали са записани от помохамеданчени или непомохамеданчени българи. И в никоя българска песен ужасът пред нашествениците не е предаден с такава сила и драматизъм, както в песента на Сабире Узунова (№ 131). Еднакви чувства изпълват вариантите и на други песни за турското нашествие и за страданията на народа през петте века робство независимо от това, дали са регистрирани сред помохамеданченото или непомохамеданченото население (срв. „Татари карат робиня да хвърли детето си“, № 136 и 138, съобщени от Стана Балджиева и Екатерина Делкова, и № 137 и 139 — от Нурие С. Истрефова и Мехмед С. Вощев). Всички варианти на песента за турските нападения над Малта през XVI в. започват, развиват се и завършват по еднакъв начин в двете верски групи (срв. 238, записан от Шина Л. Митарова, и № 235—237 — от Сабире Ис. Узунова, Рашид Кърджалиев и Байрямка Каракушова). Съобщеният от Смаил Дуев вариант на една от ранните песни за руско-турските войни (№ 239) не се отличава по нищо от вариантите на непомохамеданчените осведомители и от тези, които се пеят в други области.

Някои произведения, в които са отразени насилията на турците и борбите срещу тях, познати в цялата страна, Ат. Райчев е записал само от помохамеданчени българи: „Турци искат да отведат българска девойка (№ 148, Асие Сабахчиева), „Турци гонят Тодор да го погубят и той бяга с жена си през Арда“ (№ 155, Салих Ахм. Османов), „Пушка удря най-добрия юнак“ (№ 203, Нурие С. Истрефова). От българин с мохамеданска вяра е записана и онази кратка песен, всеки стих на която излъчва опиянението на народа ни в навечерието на неговото освобождение от турско владичество:

Пла̀нину, стара пла̀нину!
. . . .
Лю все бѐ пôлна и равна
с овце и млади овчѐре,
сега си пôлна и равна
на отбор млади комити.
Под ка̀та дôрво и челѐк,
на ка̀та бôрце и байрѐк,
на ка̀та клонче и пушка,
на ка̀та вôда и конче!

Емин Ем. Драмалиев (№ 223)

Но нищо не говори толкова убедително за народностната общност, както преданията и песните за насилствените помохамеданчвания на родопското население и за народната съпротива, съобщени от помохамеданчени българи или научени от тях (срв. № 156), и еднаквите варианти на песните за твърдостта, с която се отстоява вярата (№ 158, 161 и др.).

Направените съпоставки показват еднаквостта на сюжети и мотиви, еднаквия бит, еднаквата историческа съдба на помохамеданчени и непомохамеданчени в Родопската област и еднаквите художествени средства за тяхното пресъздаване. Различията, които настъпват в резултат от променената религия, се проявяват в заменянето на български имена с турски и на неделя с петък, в изоставянето на някои особености от семейния бит и празничните обичаи, които идват в противоречие с мохамеданството, в отразяване на понятия, внесени с новата религия (ашмак, фередже, джамия, ходжа). Песни, които са били схващани като „християнски“ (главно свързаните със семейни и празнични обичаи и обреди), са били забранени за помохамеданчените българи и някои от тях са отпаднали от техния репертоар. Но голяма част от тези произведения са се запазили, като само са променили своята функция — сватбени обредни песни започват да се изпълняват на седянка, на хоро по байрам и пр.; лазарските и коледните песни стават битови, песните и припевките на гергьовденските люлки започват да се пеят на люлките при пролетен байрам. Такива явления са присъщи изобщо за живота на фолклорните жанрове и съпътстват тяхното развитие, свързано с различни процеси в бита. Промените, които се изразяват във внасяне или отстраняване на определени подробности и в заменяне на едни имена с други, са

едно от най-честите различия изобщо при създаване на варианти. В много случаи те подчертават общата основа на паралелите, свидетелство за общия произход и за народностната общност на двете групи родопски българи.[1]

ХУДОЖЕСТВЕНИ ОСОБЕНОСТИ

Произведенията в сборника на Ат. Райчев показват, че обемът на среднородопската народна песен се движи в широка амплитуда: най-късата тук е с 4 стиха, най-дългата — с 446. Преобладават песни с дължина от 15 до 30 стиха, но много често се срещат и с по 40 и 50 стиха.

В художествено отношение тези песни споделят общите за нашия фолклор поетични похвати, но притежават и специфични особености в тяхното прилагане и в техните форми. Специфичното се изразява и в предпочитанието на едни похвати, в честотата, с която се употребяват определени средства, и в пълното или почти пълно избягване на други, с някои символи, метафори, сравнения, епитети, умалителни форми и т. н., свойствени само на родопския фолклор или присъщи предимно на него.

Едно от основните средства, с което се създава поетическата образност, са *епитетите*. Тук се срещат познатите постоянни епитети на българската народна песен — дôрво високо, гора зелена, поле широко, сабê огнена, êсно слôнце, тьôвна мо̀гла и под., — епитетите, които произлизат от определяемата дума (тьôвна тевница), и двойните епитети: дружина вêрна сговорна, тънки вежди гайтанови. Покрай тези общоизвестни определения в записите на Ат. Райчев изобилстват и специфични епитети. Част от тях спадат към общоразпространените, но се свързват само с определени съществителни и по този начин се предават особености на областта — характера на местността, на климата, на флората и пр.: високи барчѝни, високи чѐлове, висока планина, бôрце високо, ситни баире, вита ѐла висока, тьôнка вита ѐла, тьôнки борички, ситан божур, студени врѝсьове, бêла рêка, дерьô длибоко, тьôжка зима, тежки снêгове, люти (бêли) вêтрове. Други посочват отличителните белези на местния бит, местната архитектура, домашната уредба, поминъка: дльôга (висока, тêсна) кюпрѝе, шêрана чешмица, ситно тêсно сока̀че, чьôста махалô, низан калдарôм, ситни ска̀ли (стълби), бистрички джêмове, порти шêрани и чемширени, синджирлѝ гъран (геран), високи кьошкове, бêло кона̀че, ламба шêрана, огледалце кокалено, тьôнки хабѝ, фенер бо̀рина, лѐтва люлка, шêран кôжел, шеран рудан, шêрана гайда, ситна байламô, ситно хо̀ро, гайди сеслѝе, тьôшки кêхайê. Многобройни епитети изобразяват местната носия: гиздѝлна премêна, ру̀ба червена, бойлу̀ кюрци, ален (копринен) миндѝл, сърмена зю̀нчица, сърмен вôлненик, сърма терлици, кêпê кичена, тефтѝково (шêрано) забу̀нче, зелен забу̀н, копринен тестемѐль, копринени кичѝлки, копринена по̀дбулка, копринена прêсу̀ска, поêс копринен, фитиллѝ ризка, чохено елече, долащо̀рско поêхче, грѝшка шêрана, бêли (га̀лчени) калчу̀не, червен прêкрив, карста̀т (копринен) тестемѐль, везен раченѝк и др. Епитетите предават и особеностите на някои накити: лêто гиздѝло, сребарни трêпу̀шки, зла̀тени трêпу̀шки, бêли инджѝи. Има и епитети, които отразяват връзките с други краища: хильбêтска (едрѝнска) бêла пченица, за̀ренска ракиê, скѐчоски стафиди, риза сêрêскова, едрѝнски дюльбен, шахѝнски кундри. Често се употребяват двойни епитети. Те предхождат, следват или обграждат думата, за която се отнасят, и допълват или подчертават признака, посочен с единичния епитет: ситни (дребни) сребарни трêпу̀шки, скѐчоски жьôлти стафиди, шахѝнски кундри ласка̀ти, ситан зелен êвор, писан кêндôсан копа̀ран, тьôнка риза копринена. Певците не се задоволяват и с двойните епитети и за да обрисуват пълно един предмет, понякога събират по три-четири определения: момин кафта̀н шêран-писан, шêран-писан гивизêнêн; или допълват описанието с още едно съществително с нови епитети: риза памучена с червени шѝвици, хем червени, хем шêрани.

Значението на тези епитети, свежи, живописни и изразителни, не се изчерпва с голямата им поетичност. В тях, както беше посочено, се е отразил един старинен бит с цялата заобикаляща го среда, запазили са се важни сведения за културата на Родопската област.

Друг изобразителен похват е *психологическият паралелизъм* — съпоставяне на явления в природата със събития от живота на човека и с неговите душевни състояния:

Ела се свива, превива,
мома се с рода прощава.

Този похват се развива въз основа на анимизма, на свойственото за първобитното мислене одухотворяване на природата, което е широко отразено в разглежданите песни. Човекът се обръща към гората като към одушевено същество и тя му отговаря така, както би направил той:

---

[1] За тази общност вж. *Манол и Мария Манолови*. Единни родословни корени на българи християни и българи с мохамеданска вяра (под печат).

— Добрутро, го̀ра зълена.
— Дал бог добро, Стоѐнъ!

Момък пита водата кой идва най-рано при нея, девойка пита Дунава за либето си и те им отвръщат. На гората и планината, на растенията и животните се приписват човешки чувства и преживявания. Птичка се оплаква на хайдушки войвода, че не може да извие гнездо, агне пита овчар за майка си, а овенът му го съветва, помага му, моли го, планината проклина разбойници или плаче от тях, гората повяхва от човешките страдания.

От такива съпоставяния са се развили символите. В дадените песни те се отличават с емоционалност и образност. Едни от тях са сбити, други се разгръщат в детайлно разработени картини. Слънцето е символ на радост, тъмната мъгла и сланата — на мъка. Утринната звезда, която огрява момъка, щом излезе на двора, и птичето, което сутрин и вечер пее в махалата, символизират любимата, птичето, което пее и свири в гората, е любимият. Пролетната роса означава моминската чистота, младост и хубост, девойката е израснала от китка ела, от върховете на която роси роса, от клоните ѝ капят капки, от корена ѝ Дунав тече. Един от постоянните символи, който се среща в различни нюанси, е представянето на смъртта като сватба. Той се разкрива чрез подробности, които внушават неговия смисъл: птичка говори на девойка бяло да се премени и ситно да се оплете, че ще стане невеста „в лѐтнана гора зелена, в чьорнана зѐме̂ длибока"; болна дъщеря казва на майка си, че у тях ще стане сватба — дърва ще цепят, вода ще топлят, бяла мома ще мият.

Символиката е създала и някои алегории от вида на известните и в други области. В тях образът на невярната жена и съветът да бъде погубена се дават чрез пшеница, която гълъби се научили да кълват и която трябва да се пожъне. Баща, който иска да вземе дъщеря си за жена, говори, че е посадил ябълка, и пита може ли да я обере. Бездетна жена иска да подсети мъжа си, че ще има рожба, чрез алегорията с ябълка, която за пръв път от девет години е завързала единствен сребърен плод.

Обикнато изобразително средство е сравнението. В сборника то се среща във всичките му разновидности и форми — от най-кратките до най-разгърнатите, които българският фолклор познава. Сестри (влюбени) се сравняват с два стръка иглика, девойка (момък) с „кьонка силви̂е", дете (девойка, момък) с „бе̂ла-червена китчица". Любим похват е съчетаването на кратки сравнения: сърцето на майката се коси и топи „каквото шекер вав во̀да, каквото риба без во̀да", девойка се „шибва" като елен през гора, като риба през море. В някои произведения те обхващат многостранно изяснявания обект и изграждат пластични образи с рядка красота (срв. №261).

Явленията, с които се правят съпоставки, и формата на сравненията се разнообразяват с тънък усет. Изоставят се наречията кайно, като и сравненията стават по-леки и изразителни. Прякото сравняване се замества от въпроси и отговори, които извайват образа пред очите ни: не е ли виждал момъкът черно грозде в полето, бял сняг по планината, тънка силвия? Моминните очи са по-черни, лицето ѝ по-бяло, снагата ѝ по-тънка. Възхитително е умението, с което творците на тези песни освежават шаблонизирани сравнения, придават им нова изразителна сила и нова емоционалност. Едно от познатите и често употребявани сравнения — като два стръка иглика — придобива нов облик с добавянето на още един елемент — съпоставката с босилек — и особено с изразяването на отношението към обрисуваното явление:

Че сме си лика-прилика
ка̀йно два стро̂ка иглика,
ка̀йно босилче̂к в градинка,
от теб да ми е отко̂снат,
на мен да ми е закиче̂н.

Или

Че сме си лика-прилика
ка̀йно два стро̂ка иглика,
Ага̂ хи ко̂цаш, крави̂ са,
ага̂ хи носиш, мери̂са.

Въздействието на последното сравнение се усилва и от музикалността, която създават съзвучията, звуковият паралелизъм и интересните рими.

Много чести са отрицателните сравнения. При тях образът, с който се сравнява, се възприема по-пълно, тъй като се дава пръв, и въздействието от неочакваната асоциация е по-силно:

Изле̂ла ми е свѐтлана звѐзда.
То не е би̂ло свѐтлана звѐзда,
а̀ми е било ма̂шка девойка. . .

Мене се вчуват в го̀ра кавале
и моми песни да пейо̂т.

Не ми е било в го̀ра кавале,
ам ми са били робе, робини. . .

Психическото въздействие е още по-голямо, когато първата част на отрицателното сравнение е във форма на въпроси. И тук се използуват най-вече образи от природни явления:

Какŏв облак са тевнее —
дали е облак или мŏгла,
Стану мари, Станчице ле?

Ни е облак, ни е мŏгла,
най ми гори Перущица.

Но както и в някои от приведените примери, обектът на сравнението се изяснява и чрез добре познати битови явления:

Какви са неê гла̀сове,
дали е вакли овньове
йли са дребни шилêта?

Нито е вакли овньове,
нито са вакли шилêта,
нова̀ е сама Милица.

Въпросителното отрицателно сравнение се разгръща широко. В него се включват цели картини от природата и бита, които често се съчетават. Така е и в едно от най-допадналите на носителите на среднородопския фолклор сравнения от този вид: какво се белее и синее — дали са бели снегове или бели гълъби, овце в кошари или моми на хоро? Образите се допълват и усложняват, сравнението се разработва широко, някои песни се изграждат изцяло върху него — за онова, което се изяснява чрез сравнението и в което може да се съдържа основният мотив или основният образ, понякога се отделят само няколко стиха. Певецът открива въпросите-предположения и разкрива предмета: нито са снегове, нито ледове, нито моми —

Ами е Стефан Каражê
с негова вêрна дружина.
Чадŏре хи са бêлеêт,
пушките хи са синеêт,
саблите хи са лащêêт.

В дългите епически песни това сравнение достига до четиридесет стиха, усложнява се с нови въпроси, които възбуждат все по-голямо любопитство и очакване, и нарисуваните с него образи остават в паметта като фон на събитието, за което се разказва.

Голяма емоционалност на говора и на песента на Родопската област придават у м а л и т е л н и т е ф о р м и. Познати във всички български области, тук те са особено характерни, чести и разнообразни. Те обхващат съществителни, прилагателни, глаголи, причастия, местоимения, числителни, наречия. Една и съща дума се среща в по няколко умалителни форми, които изразяват различни нюанси на нежност, топлота, гальовност, умоляване: рачѝнки, рачѝци, очинки, устинки, вишници, вишнички, миндѝльчек, майчице, майчинку, гêчко, аднŏжкош, височко, повисоце, заспейна, преднѝ, пийнувам, денкŏве, ветерчŏк и т. н. Тяхната честота, мястото и значението им в песента показват, че тези форми, които допринасят чувствително за специфичния облик на родопския фолклор, са не само езикова, а и стилна особеност.

Важен стилов и композиционен похват в народната поезия е п о в т о р е н и е т о. В песните, записани от Ат. Райчев, то се употребява в много разновидности. Най-рядко се среща повторение на цели пасажи, което води до забавяне на разказа. Нещо повече, създателите на тези песни умеят да го избягват по различни начини. Обикновено те постигат това чрез късо обобщение, което премахва необходимостта да се повтарят по 20—30 стиха от предходната част на произведението:

Струна е била млого пŏргава,
та си ми стори врют работине,
дено нарŏча пŏрвоно любе.

Повтарят се периоди, които се отнасят до основни мотиви, и то когато не са много дълги:

— Мале ле, стара мале ле,
а̀ко сам това мислила,
да дуйнат бêли вêтрове,
да летнат ситни дŏждове
мене нагоре да вдигнат!

Още си дума думаха,
дуйнаха бêли вêтрове,
летнаха ситни дŏждове,
Митра нагоре вдигнаха.

Във връзка с тази особеност е и сравнително рядката употреба на постоянни места (loci communes). Доколкото ги има, те предават особености на местния бит и на характера на местността:

Старине êдŏт и пийŏт,
младине хŏро играêт.

Постоянен е и образът на високата планина с двата „врисê студени“ и с двете ели високи Други са специфични одухотворявания на природата и паралелизми и само в отделни случаи намираме постоянните места, известни в цялата ни народна поезия. Предпочитани са повторе-

нията на отделни думи с цел да се изобрази картина, която постепенно се допълва и разширява, да се изтъкне смисълът на казаното, да се засили емоционалността. Емоционалното въздействие се постига най-често чрез анафора — повтаряне на първата дума или на предцезурната част на стиха:

Т р и с т а с а пушки пукнали,
т р и с т а с а гроба станали,
т р и с т а с а майки плакнали.

— — —

М л о ч к о сам ходил по тебе,
м л о ч к о ти то̂птах земьо̂та,
м л о ч к о ти пасах тре̂во̂та.

Значението на повтаряната дума се подчертава и с епитети:

Йе̂ не̂ма с турчин да идам,
ами ще в з е̂ м е̂ да легна,
в ч о р н а н а з е̂ м е̂ длибока!

Същия смисъл има и употребата на синоними: набальнйло, наже̂лило; изку̂тило, изхранило; по̂тници, друмници; на еднокоренни думи, които внасят и голяма благозвучност: града граде̂ха, роса роснала, пе̂на пе̂нлива, же̂лно наже̂ли, тьо̂ван потевне̂л. Често се употребява и спираловидното повторение:

В зе̂ме̂ унйкна, со̂лзи зарони,
со̂лзи зарони, же̂лно заплака.

— — —

О̂градите ми от де̂сна страна,
от де̂сна стра̂на бе̂лана чешмьо̂,
бе̂лана чешмьо̂ в бе̂лана града.

Върху повторение са изградени и п р и п е в и т е — повтаряне на една или повече думи или н а цели стихове на определени места в песента. Любим похват на родопската песен, те са шир око застъпени в сборника на Ат. Райчев. Явяват се с голямо разнообразие както по отношение на вида и състава им, така и на тяхното място. Обикновено за припев служи обръщението — собствено или нарицателно име. Към него могат да се прибавят епитет, местоимение, различни частици. Най-редки са припевите в началото на стиховете, където се срещат във всеки стих или през стих:

На кьонка ми сна̂га девет лютъ ранъ,
м и л а м и м а м у, ранъ куршумовъ.

В доста случаи припевът е след цезурата. И тогава той може да се състои от по една двусрична или многосрична дума или да е по-сложен, да стои във всеки стих или през стих.

Сливен са сбира, м о р е, то̂рнува. . .

— — —

Паднала е, д ж а н ъ м, тьо̂вна маглица. . .

— — —

Хо̂ро се вие край манастира,
да идам, К а н у м о м ъ, да вигюм.

Тези припеви се разнообразяват с близки по значение думи:

Поскараха са, е̂ в р у м, троица брате̂,
посде̂лиха си, д ж е̂ н у м, стара планина. . .

или с редуване на две различни обръщения, свързани с лицата, които водят диалога. Обръщенията се сменят във всяка нова строфа, в стиха, който ги разделя, или в двете части на песента, които може да представят две строфи:

— Петру, Петровленко мари, гиздава девойку. . .

— — —

— Либе ле, по̂рво либе ле, толкова ли не знаеш. . .

Обръщенията понякога се обединяват чрез еднакъв епитет:

— Паднала е, м и л а м а м у, тьо̂вна мо̂гла. . .

— — —

— Питайте го, м и л а д о̂ щ е, какво ище.

Различните припеви се употребяват и на различни места, например в средата на единия стих и в началото на следващия:

Та йзкачи са, Êну мари, на вôрх кульнѐна,
дюлбер Калинче, на вôрх кульнѐна.

Много пъти припевът е в края на стиха и се редува последователно, през един или през два стиха:

Сйпи ми винце да пийна, девойку,
да пиѐм да се опиѐм, девойку...

— — —

Размитай дворове, мале ле,
наредай столове,
че си ти водѐм, мале ле...

— — —

Стàни, Алиѐ, òтвори, Алийнку,
вашине порти шѐрани,
шêрани и чемширѐни.
Голѐм ти хабер носиме, Алийнку...

Той се променя, особено когато всеки стих е с припев, чрез добавяне на различни частици към обръщението и чрез неговото удължаване със собственото (съответно с нарицателното) име:

Позачул бѐх, че си болна, любе ле,
стьогнах конче да си дойда, люб^б^е ле Димитру...

В произведения, построени на диалог, обръщението-припев се сменя във всяка строфа или в двете части на песента. Припевът от края на стиховете може да се яви в средата при варианти с различен размер:

Всичкънъ гòръ, джàнъм,
горьôт и гаснат,
моѐсо сôрце, джàнъм,
гори, не гаснъ.

Всичкине гòри, джàнъм, горьôт и гаснат,
моѐсо сôрце, джàнъм, гори, не гасне!

Припевите се усложняват и разнообразяват с голяма виртуозност, със стремеж за внасяне на асиметрия в симетрията, с тънко чувство за ритъм и композиция. Ако в средата и в края на стиха се използува същото обръщение, то варира по форма или състав:

Пушка пукна, ягада, пушка пукна, ягадице...

— — —

Дòнеси ми, мари, йотключове, дай, мари, дай...

При тези вариации една и съща дума се видоизменя по три-четири начина:

— Снощa що заборѝ, Êну лю, Êнице, Êнке ле,
порти да затвориш..,
— Че как заборѝх си, байно ле, батю ле, батко ле,
порти да затворѐ...

Припевите се обособяват и в самостойни стихове, които изразяват чувство, а имат и композиционно значение. В някои песни те се свързват с други припеви в средата или в края на стиховете. Различията между тях могат да се получават и чрез обединяване на възклицателни частици:

А бре Гѐлинку, тьонка Гѐлинку,
ох, ох, ох, ох,
тьонка Гѐлинку, ки, ки, ки, ки...

С редуване на такива частици, между които се поставя обръщение, се получават и симетрични, различаващи се помежду си самостойни припеви:

Малка мома на двор седи,
ох, мари, ох,

на дворовъ, на извòръ,
ах, мари, ах!

Те се оформят и посредством епитети — синоними към еднакво обръщение:

Откак сме се залюбили,
Дамѐнку хубава,

Дамêну гиздава,
хич не сô сме видювали.

За припев се използува и въпросително изречение, което се повтаря след всеки стих:

У Радини гости дошли —
дали да ида, маму, дали да ги виде?

Припевът може да се състои от три обръщения, обединени чрез повтарянето на един глагол:

Ѐла, Минке, ѐла, пиле, ѐла дйо!

Към обръщенията се добавят местоимения и други думи, които се подбират с оглед на техния звуков ефект. Припевът се изпълва с алитерации и рими и въздействува като музикална фраза:

Ти мене, Минку лю, ройно ле, байно ле, байламô.

Като се има пред вид, че припевите често надвишават основния размер, става ясно тяхното значение и за поетическата стойност на произведенията, в които се развиват.

Основни композиционни похвати в песните от сборника са монологът и диалогът. В редица произведения те се придружават от описание на лицата и на обстановката, но в много случаи повествователните моменти напълно липсват. Има творби, дадени като обръщение. Те са най-чести в сватбената обредна и в любовната песен: „Ние сме, куме, пратени“ (№ 14), „Ние сме пратени“ (№ 21), „Стани, стани, малка моме“ (№ 22), „Ти ядеш, пиеш, деверо“ (№ 52), „Не е вино и грозде“ (№ 506) и др. Монолозите са обикновено кратки, но се срещат и широко развити. Тук трябва да се посочи „Девойка се прощава с родители, брат и сестра“ (№ 24), която е между най-дългите композиции от този тип в българската народна поезия (126 стиха). Голям брой песни са построени изцяло върху диалог. Монологът и диалогът придават естественост, интимност и непосредственост на произведенията; те се възприемат като изповеди, разговори, обръщения, внесени в поезията непосредствено от живота, такива, каквито са в действителност. Това впечатление се засилва от характерната за разглежданите песни непосредственост и простота на израза, който влиза в поетичното творчество с цялата непринуденост на ежедневната реч: „Ако ма гàлиш, нòси ги, ако не ма гàлиш — немой!“, „Ко ти пониса, дохадай, ко имаш нишѐн, провадай!“

Доста песни, главно лироепични, започват със запев, който има за цел да привлече вниманието. Това са постоянни формули, които се прилагат към най-различни сюжети:

Бре чули ли сте, не ли сте
кинà е ново станало. . .

Те се разнообразяват с различната локализация и с предаваното по различен начин отношение на певеца:

Какво е бално станало
в Пашмаклъ село големо!

— — —

Знаеш ли, тетьо, знаеш ли
какво е ново станало
вав Горно село Дереке?

Често се започва само с обръщение, което внушава на слушателя чувството за близост, за пряка връзка между него и героя, към който се обръща певецът:

— Майчинку, стара майчинку,
стàни ми, майчу, сôбери
моѐну лѐту гиздилу. . .

— — —

Момице мари хубава,
син си ми пламен наклала. . .

— — —

Гарванчу, чьôран гарванчу,
кàйно ми фôркаш над гòра,
какво ми видиш в горòна?

Тези песни познават и запев, съставен от трикратно обръщение, което третият път е леко видоизменено или се придружава от епитет: „Люльку, люльку, полилейку!“, „Гьорги, Гьорги, свети Гьорги!“. Понякога той се повтаря и в края и създава композиционната рамка. Така е в песни за Момчил и за Крали Марко, които започват и завършват с възклик: „Виду, Виду, Кара Виду!“, „Марку, Марку, Крали Марку!“. Но при този запев, както и при други встъпления рамката на композицията може да се затвори и със заключителни стихове, в които се дава отношението към събитията и лицата, изразява се задоволство от развръзката и пр. Песента „Болен Божко избива триста момци“ започва с „Божко, Божко, болен Божко!“ и завършва с тържеството на героя:

Божковице, млада булке,
каде ти е левент Пьотко,

левент Пьотко с триста мо̂мци,
с триста мо̂мци, с триста ко̂нци?

Важни композиционни похвати са още, както се спомена, повторението и припевът.

Поетичността на събраните от Ат. Райчев песни се дължи и на тяхното благозвучие. То идва преди всичко от езика с неговите широки гласни *о̂* и *е̂*, с изяснения изговор на съчетанията *ър, ъл, ръ* и *лъ* (во̂рх, во̂льк, ко̂рс), със звучността на двете членни форми (*-ос, -са, -со, -се* и *-он, -на, -но -не*), които не се употребяват в литературния език и в други области. Но то е дело и на създателите на тези творби, които са ги наситили със словесни и звукови паралелизми, с повторения на еднакви гласни (асонанс), на едни и същи или близки по звучене съгласни (алитерация) и на техните съчетания: „*Лен*ка *льон* вадила в зе*лен*о ливаде"; „*Жьо*лтана *жьо*тва да *жьо*нат"; „Разпуснал *Ста*нчо *ста*доно *през не̂е̂ прес*ни гробища"; „дльога е година, кропа е градина". Повтаряните звуци и съзвучия повишават емоционалността, подчертават образите и спомагат за тяхното по-ярко представяне, внасят музикалната изразителност. Тя се проявява най-пълно в римите. Те са редки и обикновено се образуват от глаголни форми или умалителни:

На двене тьо̂нки борички,
до двене вити елички.

— — —

Той си ми фана момица
за нейна де̂сна рачица.

Срещат се обаче интересни съчетания на вътрешни и външни рими:

Елица се в горица превива. . .

— — —

Момица точи водица
на ше̂раната чешмица. . .

Интересни са и начините, по които се разполагат вътрешните и външните рими в последователни стихове. Те се подреждат симетрично в двете половини на стиха:

На ногйне — букае̂не,
на ракйне — белехче̂не

В други случаи симетрично се разполагат само вътрешните рими, докато всяка от думите в края на стиха се римува с първата част на същия стих:

На ракйне — синджирене,
на ногйне — букайне.

Р и т ъ м ъ т и м е т р и к а т а на дадените записи се отличават с голямо разнообразие. В тях срещаме всички размери, познати на българския песенен фолклор — от четири до петнадесет срички. Най-многобройни са песните с осмосричен и след тях с десетосричен стих. Друг предпочитан размер е шестосричният, който се редува с дванадесетосричен. Ритмично разнообразие се създава и чрез различното място на цезурата (паузата) в тези размери — след петата или след четвъртата сричка в осмосричните, в средата или след четвъртата сричка в десетосричните след четвъртата сричка или в средата на шестосричните стихове:

Ста̂ни си йди, || юначе,
тув не̂ма мо̂ма || за тебе.
(5+3)

— — —

Сйпите са, || о̂рите са
мо̂минкини || чьорни о̂чи. . .
(4+4)

— — —

Кина̂ е ново|| в Чанго̂р станало,
де̂но са сбир ат || малкине мо̂ми. . .
(5+5)

— — —

Зьо̂мъ про̂чка, || про̂чка босилкова,
та си йдъ стадо да подкараш. . .
(4+6)

— — —

Дето си ма || дала
на богатско || чьодо. . .
(4+2)

— — —

И бе̂ли || конаци
и жо̂лти || алто̂ни
(3+3)

Наблюдават се и комбинации, при които определен брой стихове с един вид цезура се съчетават със стихове, в които цезурата е на друго място. Редуват се и стихове с различен размер. Отнася се не за нарушения, които се дължат на забравяне или на други причини, а за правилно, съзнателно съчетаване на различни дължини, които се сменят през един или два стиха или се повтарят на едни и същи места в отделните строфи. Има песни, построени на групи от по два десетосрични и два дванадесетосрични стиха, други — от строфи, в които всеки стих е с различен брой срички (8, 11, 10; 10, 4, 9, 5; 9, 7, 8, 7 и пр.) и този брой се повтаря в същия ред в следващите строфи:

На̂де̂ни, Минке, кундурки,
я̂ла, Минке, я̂ла, пиле, я̂ла ди̂о,
да си та виде̂ прилега ли та. . .
(№ 304)

Значителна роля за създаването на разновидностите изпълнява припевът. Неговата дължина обуславя разнообразието на размера, мястото му променя ритъма. Петосричният стих се удължава или удвоява, осемсричният става с 10, 12, 16 срички (4+2 срички припев+4; 4+4 срички припев+4; 4+4 или 5+3 и 6 срички припев). Десетосричният се развива в дванадесет и тринадесетосричен (5+2 срички припев+5; 5+3 срички припев+5, и т. н.):

Троица варвьо̂т, Дим-Димке ле,
ваз друм нагоре,
и трине карат, Дим-Димке ле. . .

— — —

Да ти дам, момне ле, да ти дам, мари,
мое̂но конче хране̂но,
да е̂здъш, да са нае̂здъш, мари!

Разнообразие в ритъма и метриката внася и развитият в отделен стих припев, чийто размер се редува с различния размер на основните стихове.

* * *

С тематиката си, с художествената си стойност и с процесите, които отразяват, събраните от Ат. Райчев песни са важен принос за българската фолклористика. Записани в централната Родопска област, те носят характерните особености на родопския песенен фолклор и всеки опит за неговото проучване би се оказал непълен и неточен, ако не се опира в основата си на сборника на Ат. Райчев. Както вече се отбелязва, в този сборник родопската песен се разкрива за пръв път с пълното си разнообразие на жанрове — не само живите, а и онези, които отдавна са престанали да бъдат продуктивни, — на теми и сюжети и с всичките си форми — от най-кратките лирически до обширните епически произведения. Голяма част от песните в сборника нямат варианти в досегашните публикации на родопския фолклор, други са оригинални разработки на познати мотиви или свежи, поетични варианти, в които са вплетени нови епизоди и образи. Мотивите, образната система, композицията, метриката и ритъмът на тези песни съдържат спецификата на поетическото творчество на една област със свой ясно изразен облик, но заедно с тях те отразяват и връзката на това творчество с цялата българска народна поезия.[1] Старинните сюжети в сборника, известни и в останалите балкански, славянски и европейски страни, дават възможност да се установят интересни генетични общности и историко-типологични сходства между нашия фолклор и фолклора на други народи.

Събирани в един продължителен период, чрез повторни записи от същите осведомители и с голямо изобилие на варианти, песните на Ат. Райчев съдържат богат материал за живота на

[1] Общо и специфично се очертава особено добре при съпоставката на записаните от Ат. Райчев песни с техните варианти от други области и с отсъствието на варианти. Такъв каталог на родопската народна песен, в който беше включен и този сборник, се подготвяше като приложение на цялостно изследване на песенното творчество на Родопската област. Решението сборникът да се публикува във връзка с 60-годишнината от освобождението на Смолянския край от турско владичество, наложи да се избърза с неговото отпечатване. По тази причина издаването на общото проучване на родопската песен, към което се даваха и всички варианти, се отложи за по-късно.

песенния фолклор. Въз основа на тях могат да се направят много наблюдения и изводи за развитието, взаимното проникване и взаимодействието на жанрове, мотиви и образи, за създаването на варианти и версии, за различни явления в народната поезия между 30-те и 50-те години на XX в. — период, когато в нея настъпват значителни изменения. Направени в средища, където родопската песен е запазила най-дълго старинните си форми и видове, записите на Ат. Райчев дават възможност да се установи съществуването на песенни родове, песенни гнезда, селища с широка песенна традиция и показват как тя се е поддържала и предавала през поколения народни певци.

Благодарение на това опазване и предаване на песенния фолклор до нас са достигнали онези отпечатъци от далечни епохи, които изненадват в него, отраженията на един отминал обществен, политически, семеен и личен бит, на старата култура на Родопската област. Запазил се е отзвукът на далечни исторически събития, на фолклоризирани спомени за нашето средновековие и на сътресенията при нахлуването на турците.

И по-живо от всичко се издига в тях съпротивата срещу поробителите. Когато е бил принуден да отстъпи пред физическото им надмощие, българският народ е надделявал с несъкрушимата си нравствена сила. Тя е намерила израз в стотици песни, предания и легенди на Среднородопската област. В Източните Родопи тя е внесла в песните за синджири с роби образа на непокорените: „Турци робини караха — робини непоробени, туркини непотурчени.“ И когато част от родопското население е било заставено да се откаже от вярата си, тази нравствена сила е опазила езика му — основният отличителен белег на един народ — и го е изпълвала със съзнание за морална победа над насилниците:

Вярата дадох, джанъм,
език не дадох!

ОБРЕДНИ ПЕСНИ

ПРАЗНИЧНИ ОБРЕДНИ ПЕСНИ

ГЕРГЬОВДЕНСКИ ПЕСНИ

1. Свети Георги обикаля посевите

Свети Георги тръгва весел да обиколи посевите, а се връща тъжен — зимното изгинало, пролетното не поникнало. Майка му го съветва да събере облаците: два дни да пороси, на третия да погрее слънце и всичко ще поникне.

Гьорги, Гьорги, свети Гьорги!
Свети Гьорги конѐн кове,
конѐн кове, подковава.
Стара майка дива̀н седи,
дива̀н седи, Гьорги пита:
— Гьорги, Гьорги, свети Гьорги,
де са стêгаш, де ще варвиш?
— Мале, мале, стару мале,
йѐ се стêгам и ще идам
да о̀биграм сêитбана. —
Шенлѝв то̀рна, кѝман дойде:
зимноно е изгинало,
пролêтноно не никнало.
Стара майка го посро̂щна,
конѐн фана, сина пита:
— Гьорги, Гьорги, свети Гьорги,
що си, синку, окахарѐн,
окахарѐн и оклонѐн?
Свети Гьорги отговарê:
— Мале, мале, стара мале,
как да не сам окахарѐн,
окахарѐн и оклонѐн —
зимноно е изгѝнало,
пролêтноно не никнало.
— Гьорги, Гьорги, свети Гьорги,
немо̀й, сину, са кахарѝ,
ам си ста̀ни, та си сбѐри,
та си сбѐри облацине
от Гергьовден до Спасовден.
Да пороси до два денê,
до два денê ситна роса
и на третѐн да погреê,
да погрêе êсно сло̂нце.
Лêтноно ще да поникне
и зимноно ще са вдигне!

15. V. 1943 г.
Чепеларе

Мария Хаджикостадинова,
род. в 1882 г., образование IV кл.,
домакиня

Песента се пеела на Гергьовден (27 април) в двора на черквата или край параклиса, преди да заколят „курбаните", и на обредното гергьовденско хоро.

За обичаите на този празник вж. Шишков. Гергьовден в Родопите и „лявото хоро" него ден. — РН, VIII, кн. 2, с. 44—46, и кн. 5—6, с. 144—147.

2. Свети Георги спасява царската дъщеря

Люта змийка взема всяка година жертва по една девойка. Идва ред на царската дъщеря и тя тръгва за вода. Среща я лудо и младо — свети Георги, отива с нея и пробожда змията.

Научила се лютана змийка,
лютана змийка усойницана
ка̀та година курбань да зима,
курбань да зима по малка мо̀ма.
Ро̂д ми е дошьо̂л дор и до царê
курба̀нь да иде царюва щерка,
царюва щерка бêла Марийка.
Нарамила е бêли ха̀ркоми
и то̀рнала е нах студна во̀да.
Вав по̂тêн варви и жêлно плаче.
Отде ê сро̂щна лудо и младо,
лудо и младо с конче хранêно,

то си запита царюва щерка:
— О̀ти ми плачеш, бѐла Марийку?
— Как да не плачам, лудо и младо,
гà сам тòрнала курбàнь да станам
на люта змийка усойницана!
Лудо и младо тихо ромòни:
— Мòлчи, не плàчи, бѐла Марийку,
и ѐ ще дойдам сас теб за вòда! —
Гà са отишли на стỳдна вòда,
че си излезе лютана змийка,
лютана змийка усойницана.
Уста отвори да си изѐде,
да си изѐде малкана мòма,
царюва щерка бѐла Марийка.
Лудо и младо муздрàк извади,
та си намуши лютана змийка,
лютана змийка право в устана
и куртулѝса царюва щерка.
Вмѐсто да лапне бѐла Марийка
налапала е дльогиѐн муздрàк.
То не е било лудо и младо,
ами е било сам свети Гьорги.

6. V. 1948 г.
Чепеларе

Мария Вл. Бочукова,
род. в 1886 г., образование VII кл.,
домакиня

В горната песен *люта змийка* се явява вместо по-разпространения в този мотив образ на ламята, която заключила кладенците (срв. М а р и н о в. Народна вяра. с. 210—211).

3. Свети Георги заключва устата на вълци и мечки

Излѐл ми е свети Гьорги
на вòрх висока барчѝна,
та е развил милна трòба,
та е сбрал жива гадина:
врют мече и мѐчетина,
врют вòлче и вòлчетина.
Та хми заключил чейнѐне
и хми заслѐпил очине,
и хми е строшил ногѝне.

Ноември 1954 г.
Чепеларе

Айша Ем. Кьоралиева,
род. в 1879 г., без образование
домакиня

Пеела се на Гергьовден, за да запазел св. Георги домашните животни — овце, волове, коне и пр. — от хищници. Докато я пее, стопанката връзва зад гърба си три възела, за да се заключат устата на вълците и мечките. След няколко дни песента се изпява отново. В това време възлите се развързват (пак зад гърба), за да се развържели устата на дивеча (сведения на П. Райчева).

ГЕРГЬОВДЕНСКИ ПЕСНИ — ПРИПЕВКИ

4. Дръж се, Минке, да не паднеш

Люльки, вейки, полюлейки,
ти мене, Минку лю, рòйну ле, байну ле, байламò,
че кой ми е на люлькана,
ти мене, Минку лю, рòйну ле, байну ле, байламò?
Минка си е на люлькана,
ти мене, Минку лю, рòйну ле, байну ле, байламò.
Че кой ми ѐ вазлюлѐва,
ти мене, Минку ле, рòйну ле, байну ле, байламò?
Метку си ѐ вазлюлѐва,
ти мене, Минку ле, рòйну ле, байну ле, байламò.
Вазлюлѐва, разлюлѐва,
ти мене, Минку ле, рòйну ле, байну ле, байламò.
— Дръж са, Минку, да не паднеш,
ти мене, Минку лю, рòйну ле, байну ле, байламò!
— Карай, Метку, йѐ са дòржѐм,
ти мене, Минку лю, рòйну ле, байну ле, байламò! —
Какно дума и си падна,
ти мене, Минку лю, рòйну ле, байну ле, байламò.
— Ох си, Метку, какво стана,

ти мене, Минку лю, ройну ле, байну ле, байламо̀.
Та се удрѝх вав главо̂са,
ти мене, Минку лю, ройну ле, байну ле, байламо̀.

17. VI. 1955 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование средно специално

Тази и следващата песен се пеели от българите християни и мохамедани на люлките на Гергьовден. Имената се променят според това, коя девойка е на люлката и кой я люлее.

5. Веднъж люшне, дваж погледне

— Люльку, люльку, полилейку,
бре кой ли е вав люлькана?
— Марийка е вав люлькана,
вав люлькана, в полилейка.
— Бре кой ли е̂ вазлюшнува?
— Възлюшва е̂ лудо-младо.
Една̂ж люшне, дваж погльо̂дне,
другож в лѝце е̂ це̂луне.

18. III. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

ЕНЬОВДЕНСКИ ПЕСНИ

6. Отива невеста в далечно село

— Развивай, Добру, повивай,
оре̂х са в лѝсто фавива,
зам да е зелен за зиме,
да даржи се̂нка за лето!
Под оре̂шено се̂де̂ха
златаре, Добру, терзѝе.
Златаре ю̀зди лее̂ха,
терзѝе се̂дла шие̂ха,
за неве̂ста са готве̂ха,
за Добра малка девойка.
Со̂днала Добра да плаче,
стара е сно̂ха мире̂ше:
— Мо̂льчи ми, лельку, не пла̂чи,
и мен бе дру̂гож де̂леко,
де̂леко — девет кона̀ка.
Агà нах мене да дойдат,
та мѝндалене цве̂те̂ха,
пък вишницине зре̂е̂ха.
Агà са назад во̂рнаха,
та мѝндалене зре̂е̂ха,
пък вишницине капе̂ха.

10. VIII. 1953 г,
Чепеларе

Милка М. Джуброва,
род. в 1878 г., образование II кл.,
домакиня

Пеела се на Еньовден (24 юни), когато „опе̂вали янювските китки".

„Срещу Янювден през деня събирахме са мо̂ми и си бере̂хме янювска китка (цвете)— бяло, ситничко като чадърче горе, и трендафил — разказва П. Райчева. — Увиваме две-три янювици (янювски китки) и трендафил и си слагахме белег на китките — някой си сложи пръстенче, бял, зелен, червен конец — да си я познава. Две момичета сме донесли голям бял бакър за вода. Като отиваме за вода, мълчим и когато се връщаме, пак мълчим. Занесем я в някой двор — натапяме китките в бакъра за късметь и го слагаме под трендафила. Покривахме го с месаль или с престилка, играехме хоро и пеехме песни — янювски. Идваха и ергене. Сутрин ставахме още в тъмно — пак тия моми и възрастни жени — и една от момите вади китките. Извади една китка и нарича късмета на момата. Чѝето е тая китка — тя ще учи ли, ще земи ли някой богат... Преди да завади китките, опяваме ги пак — която може да пее. До 1925 г. си правехме тия работи, после го изоставиха." (По-подробно за обичая през 90-те години на миналия век вж. Шишков. — РС, кн. I, с. 38—41, гдето са поместени и други еньовденски песни; срв. и Енювски китки. — Родопа, IX, кн. 7, с. 1—2.)

Творбата е много разпространена в Родопите като обредна хороводна песен.

В някои селища тя била свързана с Еньовден, а в други — например в с. Върбово, Девинско — се пеела само на Гергьовден, и то на обредното „ляво хоро", което се играело от мъже и жени, преди момите и момците да се наловят на обикновено хоро. На песента се приписвало профилактично магично значение — „да не се прихващат магиите, правени от зли завистници против залюбени или сгодени момци и моми", а хорото се играело, за да бъдел „свети Георги помощник и закрилник и да дава берекет". (Шишков. Гергьовден в Родопите и „лявото хоро" него ден. — РН, кн. 5—6, с. 146—147.)

7. Яница пътя сбъркала

Яница се обърква в мъглата и моли овчари да ѝ покажат пътя. Те я искат за любе. Идва старец, който я отвежда у майка ѝ, и когато се жени, Янка го дарява.

То̂рнала ми е Е̂ница
низ бе̂ла ре̂ка надолу
чьо̂рни череши да бере.
Тьовна е мо̂гла паднала,
ситна е ро̀са роснала,
Е̂ница по̂тян сбо̂ркала.
Отде̂ е Е̂нка ви̂дела
до два овче̂рски о̂гньове,
право отиде при овче̂ре
и на овче̂ре думаше:
— Овче̂ре, брате̂ да ми сте,
хайде ми по̂те̂н ка̀жите!
— Е̂нке ле, моме хубава,
ние си се̂стра имаме,
по̂рво си любе не̂маме,
за любе ще та залюбим. —
Сьо̂днала Е̂нка да плаче,
да плаче, люто да калне.
Отде си Е̂нка ви̂де̂ла,
един ми старец се задал
овче̂ре̂м хлебан да носи.
Е̂нка са же̂лно моле̂ше:
— Ох леле, де̂дку, ох леле,
хайде ми по̂те̂н по̀кажи,
та га̀ се жене̂м, де̂дку ле,
дар ще та да̀ре̂м, де̂дку ле,
тьо̂нка риза копринена
и бе̂ла дюкмьо̂ ше̂рана. —
Та си е̂ де̂до отведе
у нейна стара майчица.
Ага̀ са Е̂нка жене̂ше,
та̀ си ми де̂да одари
тьо̂нка риза копринена
и бе̂ла дюкмьо̂ ше̂рана.

Март 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

Пеела се на Еньовден.

„На този ден мо̀мите идат, та наберо̂т китки от ливадине, от авлѝине — янюски китки, та че се сбират, та ги свиват и пе̂йьо̀т, че ги турат под трендафил, в ха̀ркома, в во̀да, та ги завиват в ален миндѝл, та че хми пе̂ьо̂т и та че хми и хо̀ро играят. Ага̀ станат у̂тирнона, пак хми пе̂ьо̂т и ги наричат кой ко̀го ще зьо̂ме, кой како̂в ще бо̂де: наче̂лник ли, кадѝе̂ ли, прост ли овче̂р или дюлгерин. И всички мо̀ми че̂кат ко̀му ще се падне хубавата китка. Юнацине ги крадо̂т, ага̀ ги найдат, ама не могат да ги найдат, мо̀мине ги крият ..“ (сведения на Ст. Балджиева).

СЕМЕЙНИ ОБРЕДНИ ПЕСНИ

ПЕСНИ СЛЕД КРЪЩАВАНЕ

8. Майка пожелава на детето си да стане цар, I

Сирота Янка ражда мъжко дете и му пее да порасне и да вземе царството на царя, везирството на везира, защото царството му е бащино, везирството — дядово. Съседката ѝ съобщава на царя и той заповядва да хвърлят детето в тъмница. След девет години отварят тъмницата и виждат детето да чете и царят му дава престола си.

Сирота Е̂нка дете добила,
дете добила и го повила,
и му е песен Е̂нка запе̂ла:
— Нани ми, нани, малък Иванчу,
по-бърже ра̀сни да ми пораснеш,
голе̂м да станеш, царство да зьо̂меш,
царю царство, везиру везирство,
че ти е тебе, сину Иванчу,
че си ти е царство бащино ти,
а пък е везирство де̂дово ти! —
Отде е̂ зачу нейна комшийка,
та си отиде царю на двори,
та си на царе̂ тихом говори:
— Ой царю, царю, наша до̂ржѐво,
дьо̂ да ми чуеш близна комшийка!
Дете ѝ добила и го ѝ повила
и си му песен, песен запе̂ла:
„Расни ми, расни, малък Иванчу,
по-бърже ра̀сни да ми пораснеш,
голе̂м да станеш, царство да зьо̂мнеш,
царюму царство, на везир везирство,
че ти е тебе царство бащино,
царство бащино, везирство де̂дово!“
Царе̂н проводи турци сеймѐне,
та си ми зьо̂ха ма̀шък Иванча,
че го ме̂тнаха в тьовна тевница.
Га̀ изминаха девет години,
сирота Е̂нка тя си отиде,
тя си отиде царю на двори,
та си ми плаче и си са моли:
— Ой царю, царю, наша до̀ржѐво,
да ми отвориш тьовна тевница,

та да си виде̂м сина Иванча!
Жив ли е още ма̀шък Иванчо,
жив ли е още или е умре̂л,
ако е умре̂л помен да праве̂м.—
Отвори царе̂н тьовна тевница,
из тевница сло̂нце е огре̂ло!
Иван си се̂ди на златно столче,
Иван си се̂ди и книга чете.
Тогав са царе̂н ру̀ком прору̀ка:
— Ой ми ва вие, паши, везире,
дошло е време царе̂н да стане,
царе̂н да стане, Иван да сьодне,
че е Ивану царство бащино,
царство бащино, везирство де̂дово.

15. I. 1939 г.
Чепеларе

Петра Ат. Кьоргогова,
род. в 1855 г., без образование,
домакиня

Пеела се на трапезата след кръщаване на детето.

М. Драгоманов (Сказания. — СбНУ, II, с. 132—134) свързва мотива *майка пожелава на детето си да стане цар* с някои предания на славянските народи за император Константин.

9. Майка пожелава на детето си да стане цар, II

Девет години Яница няма дете. Тя продава бащиното си имане да търси лекове и ражда момче, на което пее да порасне и да вземе на царя царството. Съседката ѝ казва на царя, който изпраща сеймени да докарат Яница с детето и да го погубят. Тя му разказва как го е добила и той ѝ дава жълтици да го изгледа.

Оженила се Е̂ница,
девет години ходила,
от со̂рце чьо̂до не̂мала.
Пуста комшийка душма̀нка
нага̀даше хи любено
Е̂ница да си остави,
остави Е̂нка, паре̂са,
че не̂ма чьо̂до от со̂рце.
Е̂нкина майка плаче̂ше
и Е̂ници си викаше:
— Е̂нке ле, мое̂ до̂щеру,
продавай, Е̂нке, залагай,
боба̀йково ти имане,
имане, Е̂нке, дюке̂не,
сара̀е̂но са голе̂ми.
Та хо̀ди, Е̂нке, та тро̂си,
дано ми найдеш ле̂кове
да родиш чьо̂до от со̂рце.—
Продаде Е̂нка, заложи
боба̀йково хи имане,
дюке̂не, ко̂щи голе̂ми,
та по дохторе ходе̂ше
и ле̂кове си тро̂се̂ше.
Колконо пари издала,
по-млого биле изе̂ла,
родила де̂те от со̂рце.
В чужда си ко̂ща се̂де̂ше,
ле̂тва му люлька сторила,
в киче̂н го куше̂к завила,
же̂лна му пе̂сне̂ запе̂ла:
— Ньо̀ни ми, ньо̀ни, сину лю,
голе̂мко да та ѝзкуте̂м,
царюму царство да зьо̂миш
и везирому — везирско,
на престол да си ми сьо̂днеш! —
Отде ѝе̂ зачу комшийка,
комшийка, по̂рва душма̀нка,
право у царе̂н отиде
и си на царе̂н викаше:
— Царю лю, наша до̀рже̂ву,
ѝе̂ имам близна комшийка,
та̀ храни мо̂ско дѐтенце,
хем го люле̂е, хем пе̂е
царсконо да ти превзьо̂ме
на престол да си ти сьо̂дне. —
Царе̂н са люто разлюти,
та си проводи сейме̂не:
— ѝдите, до̀карайте е̂,
дѐтено ми до̀несите,
дѐтено да го по̀губе̂м! —
Отидаха сеймѐнене
Е̂ница да си откарат.
Е̂нка сеймѐне̂м думаше:
— О̀ткарайте ма при царе̂н,
всичко ще право да каже̂м! —
Сейме̂не ѝе̂ откараха,
дѐтено хи отнесаха.
Ага̀ при царе̂н отиде,
та̀ си ми царе̂н питаше:
— О̀ти ма ру̀каш, царю лю?
— Ру̀кам та, ру̀кам, Е̂нице,
в тевница да та за̀творе̂,
дѐтено да ти по̀губе̂,
че си ми лошо казвала.
Е̂нка си право ка̀зува:
— Царю лю, наша до̀рже̂ву,
не погубвай ми дѐтено,
че сам без чьо̂до ходила
до девет-десет години.
Доде дѐтено да стѐкам
колко сам пари издала,
по-млого билки изе̂ла,
те бе̂ха е̂це горчиви.
Всичко си, царю, изе̂дах,
бащино тьожко имане —
дюке̂не, царю, сара̀е,
едно ми дѐте остана
и то е ма̀шко, глупаво,
та ми са нищо не се̂та.
Който ма мене накле̂пал,

tà ми е вôрла душмàнка.
Пък ти са, царю, пòчуди
прост челêк цар стàнува ли,
прост челêк зима ли царство!
Царêн писарêм думаше:
— Питайте селски кметове,
кметове, още пòпове,
каквосо Êнка кàзува,
всичконо вêрно ли ми е.
Продала ли е Êница
бащино тьожко имане,
имане Êнка, дюкêне,
дюкêне, още сарàе? —
Попитаха си кметове,
кметове, още пòпове.
Кметове пѝсмо вôрнаха,
в пѝсмоно пише, говори:
— Всичко е Êнка продала,
продала Êнка, изêла
бащино тьожко имане,
доде си дèтено стечè.
Êнка с кирѝê живее!
Царêм писарêм думаше:
— Хвàните конче хубаво
на Êнка да го подарим,
нàточите хи желтици
дèтено да си изкỳти! —
Та че хи пѝсмо написа
кôщине да си хи дадôт,
кôщине сас дюкêнено.
Право си Êнка отиде
на бащино хи имане,
в бащино хи сарàе,
та да си кỳти дèтено.

12. II. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование
домакиня

Пеела се на трапезата след кръщаването на детето.
В тази песен са намерили оригинално развитие старинни мотиви за бездетна невеста, добила рожба от сърце, и за цар, който иска да погуби детето, на което майката пожелава с песен да вземе царството му.

СВАТБЕНИ ПЕСНИ

10. Майка кълне дъщеря си, че няма любе

Огань гори, бòрна гасне
на Радини равни двори.
Дали Рада заглавѝха
йли Рада погодиха,
ил са й Ради гости дошли?
Нито Рада заглавѝха,
нито Рада погодиха,
нито Ради гости дошли.
Майка хи ê ситно плете,
ситно плете, люто калне:
— Раду, Раду, щерку моя,
пусто ти било плèтювото,
гà си нêмаш пôрво любе!

25. I. 1954 г.
Чепеларе

Шабан С. Юруков,
род. в 1900 г., без образование,
земеделец

Пее се на хорото при годежа и сватбата.
За родопските сватбени обичаи и обреди, свързани с песни № 10—67, вж. Шишков. Средна Родопа. с. 52—65; РС, кн. 2, с. 8—30; Апостолов. Родопска сватба. с. 1—28; Гълъбов. Сватбарски обичаи. с. 48—70; Карапетков. Славеино. 494—510; Ташев. Петково. с 107—111; Дичев — Хайтов. Манастир. с. 186—193.

11. Годежници „секат“ сватбата

Огань гори, бòрна светъ
на Радънъ равнъ дворъ.
Дали Рада оглавѝха
илъ Рада одомиха?
Нито Рада оглавѝха,
нито Рада одомиха,
ам са Ради гостъ дошли,
гостъ дошли годежнъцъ.
Гòдъж êдôт, сватба съкôт
от нъдêлê до нъдêлê,
вав нъдêлê млада булка.

14. IX. 1952 г.
с. Широка лъка

Руса Г. Бобева,
род. в 1904 г., образование
III кл., домакиня

Пее се на хорото при годежа и в деня на сватбата.

„Годъж êдôт, сватба съкôт“ (ст. 9) отразява обичая „сечене на сватбата“ (определяне на деня, в който да стане сватбата). Обикновено в неделя или в друг ден, например в четвъртък, родителите понякога заедно с братята и сестрите на годеника отиват вечерта у годеницата и уговарят с родителите ѝ сватбата да стане в неделя; определят колко сватове от страна на момъка и „момини“ (роднини на девойката) ще има, колко други сватбари ще се канят от двете страни, какви подаръци ще трябва да купи годеникът, колко мулета за „рубата“ (чеиза) ще са необходими и пр. По-подробно за „сечене на сватбата“ и за свързаните с него обичаи вж. Ш и ш к о в. Средна Родопа. с. 57—58.

12. Добри гости годежари

— Мари моме, мàшка моме,
дваж ти, триж ти през двор минах,
тебъ никаква не вѝгêх.
Дали бêшъ сôн заспала
ѝлъ бêшъ вино пила,
ѝлъ сладка медовина?
— Бре юначъ лудо-младо,
нито си бêх сôн заспала,
нито си бêх вино пила,
нито сладка медовина,
ами си бêх гостъ сбрала,
добри гостъ годъжаръ.
Гòдеж êдêха, сватба съчêха
от нъдêлê до нъдêлê,
вав пондêлнък млада булка.

15. III. 1952 г.
мах. Стикъл

Пею Г. Енчев,
род. в 1874 г., образование IV кл.,
зидар

За *Гòдеж êдêха, сватба съчêха* (ст. 13) вж. пояснението към предходната песен.

13. Марийка се жени в далечно село

Имала майка, имала
до êдна щерка Марийка,
та си ê майка хранила
двадесте и пет години.
Вêтерòн ê не дỳйнувал,
слôнце ê не пекнувало.
Та че ê майка заглавѝ
вав чуждо село дêлечно.
Марийка майци думаше:
— Мале ле, мила мале ле,
стàни ми сбêри, мале ле,
моите дружки олдàшки.
Кончкòве да ми напредôт,
рỳбана да ми сашиêт,
че ща дêлече да идам
вав чуждо село дêлечно
през високине чêлове.
Ще дуйнат силни вêтрове
дарове да ми раздуêт,
дарове, още спàпове,
чьòленко и човаленко,
сêрêско и коприненко.

6. IX. 1955 г.
Чепеларе

Жека Ат. Метексова,
род. в 1896 г., образование IV кл.,
домакиня

Пее се в четвъртък при съшиване чеиза на девойката и на трапезата в деня на сватбата.

Във връзка със ст. 13—14 („Кончкòве да ми напредôт, рỳбана да ми сашиêт“) П. Райчева пояснява: „Едно в еме нямало да купиш макара или кълбо, а са прели от лен тънки конци, пресукват ги и ги дръпнат и стане хубав конец, гладък... В четвъртък преди сватбата родителите на момата наготвят и поканват роднини и комшии *да съшиват рубата*. Момата изкарва чеиза от сандъците насред стаята. От момъка идват две жени. Слагат да ядат, след това ония жени от момъка станат, та бутнат чеиза, пръснат го, увиват в него мъжко дете и пожелават: „Ха мôмчета да имаш!“ Тогава започват да нагъват чеиза и го нареждат на купчинки — колкото да се хване от двете страни на коня — и го връзват, но ний си викаме *да се съшива*: ш'идим да съшиваме рỳбата. Връзваме го, пък ако има нещо за съшиване, за довършване — съшиваме го.“ Към ст. 20—21 П. Райчева добавя: „Сêка мома трêбвало да си има чьол и чували. Чеизът е „бил чьòльове и чувàле, кòзиняви хàлища (за дюшек), завивàци (покрови) од вълна — бяло и черно — и здêльки (вôзглавки викат нах Устово).“

14. Ние сме, куме, пратени

Ние сме, куме, пратени
да дойдем да та каниме
младине да ни вêнчêеш.
Там ща та, куме, служѝме,
служѝме, още гостиме
и ща та дарê дариме.

23. XII. 1952 г.
мах. Окманица

Мария Г. Барганска,
род. в 1898 г., образование II кл.,
домакиня

Пее се от сватбарите в неделя сутринта в дома на кума.

Ща та служйме (ст. 4) — „ще го сложат да седне, ще го черпят с вино, ще му донасят каквото поиска — кума е на най-голямата почит, щот е венчал“ (П. Райчева).

15. Откупи си кумичката

Стань, куме, конъ ковъ,
во̇йска ди̇гни —
тебе че̂кат, милни куме,
ти да станеш
да си дигнеш, милни куме,
кьо̇шка во̇йска,
кьо̇шка во̇йска, милни куме,
с млада булка.
Друме ти е ден де̂леко,
ка̇меньливо.
О̇ткупи си, милни куме,
кумичкана!
Кумичкана е, милни куме,
млого вре̇дна,
млого вре̇дна, милни куме,
за два града,
за два града, милни куме,
оградени.

15. II. 1952 г.
с. Широка лъка

Чока Ст. Гайдарова,
род. в 1919 г., образование IV кл.
домакиня

Пее се на трапезата в неделя сутринта у кума.

16. Момините братя вземат коня и пръстена на момъка

Майка учи сина си, когато отиде в моминото село, да кара леко коня си, за да не го видят моминитe братя да сго погубят. Момъкът не я послушва, братята на девойката го виждат и му вземат коня и пръстена.

Зо̇ра са е зазорила
от гиздава влашка зе̂ме̂.
Не е било е̂сна зо̇ра,
ам е било до̇бър юнак,
до̇бър юнак с добра коня,
кон му диха, зо̇ра вдига.
На ракине по̂рстен носи,
по̂рстенан му сло̂нце гре̂е.
Майка му го по̀след следи
и на юнак проговаре̂:
— Сину, сину, а̀ мой сину,
постой, сину, по̀че̂кай ма,
имам дума да ти каже̂м,
да ти каже̂м и прикаже̂м.
Ага̀ по̀диш в моминоно,
в моминоно лѐпо село,
льо̂ко шибай бо̂рза коне̂
да не виде̂т моминини,
моминини девет брате̂,
девет брате̂ кеседжи̂е.
Ко та виде̂т девет брате̂,
ще та фанат, ще ти зо̂мат
добра коне̂ и по̂рстенан,
и по̂рстенан и главо̂на! —
Юнак майка не послу̂ша.
Га̀ отиде в моминоно,
в моминоно лѐпо село,
че си шибна бо̂рза коне̂.
Виде̂ха го моминини,
моминини девет брате̂,
девет брате̂ кеседжи̂е,
фанаха го, во̂рзаха го
и му зо̀ха добра коне,
добра коне̂ и по̂рстенан.

6. XI. 1954 г.
Чепеларе

Жека Ат. Метексова,
род. в 1896 г., образование IV кл.,
домакиня

Пее се в неделя сутринта, когато тръгват от дома на момъка.

17. Царица ще станеш

Маруда везе под златна ябълка, на която кацат гълъби и ѝ известяват, че ще стане царица.

Селе̂ла Маруда
в долнана градинка
под златна е̂балка,
та си вѐзмо везла,
вѐзмо рачъни̂чно.
Отде дофо̂ркаха
два сивъ го̂лаба,
та съ ми сто̂пъха

на златна е̂балка.
Сас нòгъ потôпват,
сас крѝлца почукват,
та си цве̂т сабаре̂т
и си ве̂змо су̂шке̂т,
ве̂змо рачънѝчно.
Маруда калне̂шъ
два сивъ гôлаба:
— Пустъ останалъ
два сивъ гôлаба,
че мъ насу̂шкихтъ
ве̂змо рачънѝчно!
Гôлабъ хи думат:
— Не кòлнъ, Маруду,
два сиви гôлаба—
хаберджѝе̂ ти сме.
Цар на е провогил
хабер да ти сторъм,
царица жъ станеш.

30. XI. 1952 г.
с. Широка лъка

Никола Ст. Баргански,
род. в 1889 г., образование III кл.,
зидар

Пее се в неделя сутринта по пътя за девойката.
Ве̂змо рачънѝчно (ст. 5) — прилагателно от *рачениќ* (за него вж. коментара към песен № 69).

18. За невеста отвъд Тунджа

Сватбари тръгват за прочута невеста. На отиване вишните цъфтели и Тунджа пресъхнала, на връщане вишните узрели и Тунджа придошла. Всички минават, само невестата остава на другия бряг. Сватбарите обещават кончето ѝ на този, който я преведе, но реката завлича момъка, който я превежда, и конят му предупреждава сватовете да не се връщат.

То̀рнали ми са, то̀рнали
за чу̂енана неве̂ста.
Агà надолу варве̂ха,
вишничкине цве̂те̂ха,
Тунже̂ бе̂ ре̂ка пресôхла.
Ходили, колко ходили,
агà са назад вôрнали,
вишнички бе̂ха втàсали,
Тунже̂ бе̂ ре̂ка теквала.
Врють сватовене минаха,
неве̂ста накрай остана.
Сватбаре си го решиха:
„Който са назад развôрне
неве̂стана да преведе,
халàл да му е кончено!“
Адин са назад развôрнал
неве̂стана да преведе.
Досраде̂ Тунже̂ отиде,
че са обôрна низ Тунже̂
с негово конче хране̂но.
Кончено му са извище̂
и хитричко си продума:
— Сватове, мили сватове,
не вращайте са през Тунже̂,
Тунже̂ е силна, длибока,
вруть ще ва Тунже̂ завле̂че!

14. X. 1955 г.
мах. Катраница

Емин Ем. Драмалиев,
род. в 1914 г., образование IV кл.,
общ работник

Пее се в неделя сутринта по пътя за девойката.

19. От Перуш млада невеста

Свивай са, оре̂х, развивай,
листо по листо, оре̂шку,
ве̂йка по ве̂йка да стàнеш —
проле̂т ще сватба да вдигам,
от Пѐруш млада неве̂ста.
Агà нах Пѐруш варве̂ха,
зѝмнине ниви цве̂те̂ха,
ле̂тнине ниви оре̂ха,
пилчкòве гне̂зда свиваха.
Агà от Пѐруш ѝде̂ха,
зѝмнине ниви жьòне̂ха,
ле̂тнине ниви цве̂те̂ха,
дребни пилчкòве пе̂е̂ха.

7. I. 1955 г.
мах. Водни пад

Сафие Юс. Бекирова,
род. в 1925 г., домакиня

Пее се в неделя сутринта по пътя за девойката.
Пѐруш (ст. 5) — Перущица.

20. Излез, сватя, посрещни

Ѝзле̂зи, свате̂, по̂сре̂щни
момкова рода голе̂ма!
Мло̀чко са шивѝш донели:
тридесет бе̂ли ха̀ркоми,
шестотин вакли овньове —
мло̀чко щиш дара да дариш.

23. XII. 1952 г.
мах. Окманица

Мария Г. Барганска,
род. в 1898 г., образование II кл.,
домакиня, и
Чока Ст. Гайдарова, род. в 1919 г.

Пее се от сватбарите на момината майка, когато наближат дома ѝ.

21. Ние сме пратени

— Нѐ сме, момице, пратени
да дойдем да та питаме.
Да на, момице, не во̂рнеш,
че ни е добро мо̂мчето,
та не е за изпускане!

15. III. 1952 г.
мах. Окманица

Мария Г. Барганска,
род. в 1898 г., образование II кл.,
домакиня, и
Чока Ст. Гайдарова, род. в 1919 г.

Пее се от сватбарите на девойката, когато влизат в дома ѝ.

22. Стани, стани, малка моме

— Ста̀ни, ста̀ни, ма̀шка моме,
че е дошьо̂л до̂бър юнак,
та е довел сиви а̀тове,
да си вдига кьо̂жка сватба!

15. III. 1952 г.
мах. Окманица

Мария Г. Барганска,
род. в 1898 г., образование II кл.,
домакиня, и
Чока Ст. Гайдарова, род. в 1919 г.

Пее се от сватбарите на девойката, когато влизат в дома ѝ.

23. Колкото пъти изляза

Ко̀лчиш ми, майчу, ѝзле̂за
отво̂н на равни дво̀рове,
та си ми, майчу, по̀гледна
нагоре ваз махало̀на,
все си ма, майчу, огре̂ва
зве̂здана у̀тришнѝчкана!

15. III. 1952 г.
мах. Окманица

Мария Г. Барганска,
род. в 1898 г., образование II кл.,
домакиня, и
Чока Ст. Гайдарова, род. в 1919 г.

Пее се на трапезата в деня на сватбата у девойката.

24. Девойката се прощава с родители, брат и сестра

Девойката говори на майка си, на баща си, на брат си и на сестра си да не ѝ се карат, защото ще дойде време да си спомнят за нея. Майка ѝ да я изпише на вратата, на стана и на рудана, баща ѝ — на чашата и на седлото, брат ѝ — на кавала, сестра ѝ — на хурката, та когато няма да я има, да им минава тъгата за нея.

Не ка̀рай ма, майчу лю,
не мо̂мре̂й ма,
до̀ ща време, майчу лю,
мен да нема,
до̀ ще време, майчу лю,
да споминаш.
Ѝзпиши ма, майчу лю,
на вратцана!
Ко̀лчиш минеш, майчу лю,
през вратцана,
та и мене, майчу лю,
да погльодваш,
и сас мене, майчу лю,
дума думай,
дума думай, майчу лю,
ра̀зтажи са.
Ко̀лчиш врата, майчу лю,
да отвориш,
та и мене, майчу лю,
да споминаш.
Ко̀лчиш врата, майчу лю,
да затвориш
и за мене, майчу лю,
да заплачеш.
Ѝзпиши ма, майчу лю,
на станчо̀кан!
Ко̀лчиш вле̂зеш, майчу лю,
да заткаиш,
та и мене, майчу лю,
да погльодваш.
Ѝзпиши ма, майчу лю,
на руда̀не̂н!
Ко̀лчиш сьо̀днеш, майчу лю,
да засучиш,
та и мене, майчу лю,
да споминаш!
Ти ще млочко, майчу лю,
да подслушваш,
га̀ запейо̂т, майчу лю,
мойне дружки,
га̀ са вращат, майчу лю,
от жьо̂твана,
та си пуснат, майчу лю,
йе̂сни гла̀си.
Ти ще мислиш, майчу лю,
че йе̂ идам,
че йе̂ идам, майчу лю,
с мойне дружки.
Ти ще млочко, майчу лю,
да погльодваш,
да погльодваш, майчу лю,
да поплакваш.
Ще са наде̂ш, майчу лю,
да ти дойда,
да ти дойда, майчу лю,
по̂рва госка,
по̂рва госка, майчу лю,
сас фуду̀лка,
а пък нема, майчу лю,
да ма видиш,
че ща идам, майчу лю,
на де̂лече,
на де̂лече, майчу лю,
зад барчѝна.

Не ка̀рай ма, тетьку лю,
не мо̂мре̂й ма,
до̀ ще време, тетьку лю,
да споминаш.
Ага̀ идеш, тетьку лю,
в механо̂на,
ѝзпиши ма, тетьку лю,
на че̂шана!
Ко̀лчиш пиеш, тетьку лю,
ру̀йно винце,
та и мене, тетку лю,
да погльодваш,
и сас мене, тетьку лю,
дума думай,
дума думай, тетьку лю,
ра̀зтажи са.
Ѝзпиши ма, тетьку лю,
на кончено,
на кончено, тетьку лю,
на се̂длоно!
Ко̀лчиш конче, тетьку лю,
да васьо̀днеш,
та и мене, тетьку лю,
да погльодваш,
и сас мене, тетьку лю,
дума думай,
дума думай, тетьку лю,
ра̀зтажи са.

Не ка̀рай ма, батю лю,
не мо̂мре̂й ма,
до̀ ще време, батю лю,
да споминаш.
Ѝзпиши ма, батю лю,
на кавале̂н!
Ага̀ идеш, батю лю,
на попре̂лка,
на попре̂лка, батю лю,
на межьо̀на,
ко̀лчиш с каваль, батю лю,
да засвириш,
та и мене, батю лю,
да погльодваш,
и сас мене, батю лю,
дума думай,
дума думай, батю лю,
ра̀зтажи са.

Не кàрай ма, сестру лю,
не мôмрêй ма,
дò ще време, сестру лю,
да споминаш.
Йзпиши ма, сестру лю,
на кôжелêн,
на кôжелен, сестру лю,
на фурката!
Колчиш фурка, сестру лю,
да запашеш,
та и мене, сестру лю,
да поглъодваш,
и сас мене, сестру лю,
дума думай,
дума думай, сестру лю,
рàзтажи са.

15. I. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

Горната и следващите четири песни, както и № 37 са *„на кòрдене“* (нареждане, оплакване, припяване). В дните преди сватбата — от четвъртък, когато започнат да подреждат чеиза, до неделя, докато я изведат от дома ѝ — девойката *кòрдèла*: нареждала припевно на тиха, тъжна, монотонна мелодия за всичко, което ѝ е мило — за майка и баща, за братя и сестри, за рудана и стана, за хурката и за градинката си.

Кòрдели с дни — прощавали се с родния дом и с близките си (сведения на Мариана Райкова).

25. Доде съм, майчо ,при тебе

Кàрай ма, майчу, мôмряй ма,
доде сам, майчу, при тебе!
Сетне щиш пишмàн да станеш,
агà си станам, прѝвалêм
през високана плàнина,
дêно ми слôнце превалê,
дêно ми пилце префôркват,
вèйке са назад не врàщат —
зиме от бêли снêгове,
лете от вôрли хайдуте.
Нито са чуват, прочуват,
нито ми хабèр провадат.
Мночко щиш да са надееш
да си ти дойда госчица,
госчица с фудỳлчица,
пък мене нêма да има!

20. XI. 1953 г.
с. Беден

Асан А. Устов,
род. в 1918 г., образование IV кл.

В ст. 13—15 е отразен обичаят, когато отивала на гости у майка си след женитбата, дъщерята да ѝ носи *фудỳлчица* (*фудỳлка* — обредно хлебче с отпечатък от просфорник) в шарена торбичка. Освен на майка си младата булка носела фудулка и на кумата. Такива хлебчета тя раздавала на съседите на Тодоровден и Гергьовден през първата година след омъжването си (сведения на Пенка Райчева).

26. Та си ме даде, майчинку

Прàви ми халàл, майчинку,
дèно си мене носила
девет месеца на сôрце
и три години в ракине
голêмка да ме изкỳтиш.
Прàви ми халàл, майчинку,
моê гиздѝлна премêна
и мойте тьôнки дарове,
дарове, тьôжки спàпове,
че ти са скôпо излêли.
Че си ма мене изкỳти
от манишка та до голêмка
и си ми даре навôрши,
та си ма даде, майчинку,
на тиê чужди людища.

13. VIII. 1953 г.
с. Шѝрока лъка

Нурие С. Истрефова,
род. в 1908 г., самоòбрàзована,
домакиня

27. Стани ма, майчо, наплети

Стàни ма, майчу, наплети
на кърк бир ситни плитчици,
че ща невèстà да идам,
дèно са вѝди барчѝна,
зад неê има и друга.
Агà си тôрнам, майчинку,
на пôрво госте да дойдам,
ти щê ми, майчу, провòдиш

моено братче по-малко,
да си ма, майчу, порỳка
пôрва гòхчица нах тебе.
Йê ще ти, майчу, прòводê
хилбèтска бêла пченица.

10. X. 1955 г.
мах. Катраница

Салих Ем. Юмеров,
род. в 1919 г., образование IV кл.

Пôрво госте (ст. 7) — първо гостуване на младоженците у родителите на булката след сватбата. За него и за „вôзвратьките“ вж. Ш и т к о в. РС. Кн. 2. с. 28.

Хилбèтска (ст. 13) — пловдивска (от по-старото название на Пловдив — Филипопол, изменено през турското владичество във Филибе).

28. Сега те, китко, оставям

Китчице моê, севдѝлна,
мночко та садих и прашѝх,
сега та, китку, оставêм,
на мойна сèстра по-малка,
тà да та прашѝ, полива,
тà да та кичи и носи.
Пък йê ща, китку, да идам
нах чуждо село незнайно.
Друг ми е китка проводил,
друг ми е рòки канòсал,
друг ми е пôрсте бурмòсал,
друг ми е снàжка посгодил —
йê ща сас него да идам!

12. VII. 1939 г.
Чепеларе

Сабире И. Узунова,
род. в 1863 г., без образование,
домакиня

Кандсал (ст. 10) е в смисъл на изпратил *канà* (оранжево-кафява растителна боя за боядисване на пръстите на ръцете и краката и на косата).

Помохамеданчените българки каносват преди сватбата, за байрам и други „хайрни“ (добри) дни пръстите на ръцете до първата става, а в миналото — и ноктите на краката; възрастните каносват и косата си. За венчаване невестата била каносвана от стари жени, сродници и съседки, за да остарявала и побелявала като тях (сведения на М. Манолова и Ж. Лютова-Божкова). Ст. 9—11 означават, че девойката е сгодена: „Когато да та иска ергенин, гà ша са главêва праща *иманèт*: пари може да ти прати, кàна може да ти прати (ако е българин мохамеданин), пръстень, гривни. . . Нашите кога дойде да се сгодява, ги носи, а българите мохамедани ги пращат“ (пояснения на П. Райчева).

29. Аз ще далеко да ида

Китчице моя, севдѝлна,
млочко та садих и прашѝх,
млочко та кичих и носих.
Сега та, китку, оставêм
на мойна сèстра по-малка,
тà да та сади и прашѝ,
тà да та кичи и носи.
Йê ще далеко да ида
Райфу млада невêста,
майци му драга снашица.—
Агà си тамо отиде,
майка на Раиф викаше:
— Йзлêзи, Раиф, пòгледни
каква ти водя невêста
на конче и на килимче!
— Майчинку мила и драга,
éце е мàшка, глупава.
Дали са сèта, майчинку,
на мене измèт да прави,
на теб ихтибàр да има?

13. X. 1952 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование средно
специално

Пее се на трапезата у девойката в деня на сватбата.

30. Расти ми, цъфти, цветенце

Девойка садила цвете, та когато дойде у майка си след сватбата да види дали го берат моми и момци.

— Кѝтку зълена, кравèна,
кàжъ мъ, кѝтку, кàжъ мъ
кой та е садил и прашѝл,
кой та е вечър залѝвал,
залѝвал, кѝтку, подвѝвал
да та нè царъ сланôна,

да та не гори слôнцъно,
да та не дуе вътерôн.
— Юначе лудо и младо,
садило ма е, прашѝло
бêло бôлгарско момичъ.
С бêли ма рòкъ садешъ,
с момскъ ма порстън прашѐшъ,
с бистръ ма сôлзъ поêшъ,
с чьôрнъ ма òчъ гльôдашъ,
с меднъ ми уста думашъ:
„Рàстъ ми, цвѐтъ, кѝчицъ,
голêмка да ми нарастеш,
доде си дойдам гохчъца,
гохчъца с фудỳлчъца
нах мойна стара майчица
сас мойно пôрво любовъ.
Да си та вигям, кичъцъ,
голêмка станала ли си,
дали та берôт мòмънъ,
мòмънъ и юнацънъ,
да си са кичат, закичват!“

6. XI. 1951 г.
с. Стойките

Мария Д. Капушева,
род. в 1886 г., образование III кл.,
домакиня

За ст. 19—21 вж. пояснението към песен № 25.

31. Що стои до тебе, зетьо

— Бре що стои ваз тебе, зèтьо,
тьôнко, та високо,
бêло, та черноко?
Та продаваш ли го
ѝли го залагаш?
— Нито го продавам,
нито го залагам,
мêна го мêнòвам:
бêло за бêло,
за две чьôрни òчи.

28. IX. 1954 г.
Чепеларе

Кева К. Илиева,
род. в 1878 г., без образование,
домакиня

Пее се в дома на девойката, след като зетят и сватовете влязат да я изведат.

32. Булката доде не дойде

Не щô ни заè, ни запи,
булката доде не дойде
сас всички да се прощава:
сас нейна стара майчица,
сас нейни братя и сèстри,
сас нейна рòда голêма.

23. XII. 1952 г.
мах. Окманица

Мария Г. Барганска,
род. в 1898 г., образование II кл.,
и Чока Ст. Гайдарова, род. в 1919 г.

Пее се след извеждането на девойката на двора при прощаването ѝ с родители, братя и сестри.

33. Прави ми халал, майчинко

Прàви ми халàл, майчинку,
дêно си ма си носила
девет месеца на сôрце
и три години на рòки.
Дèно си сôн не заспала
и сладичко не наêла.
Де ми си тьôнко напрела
и още ситно наткала
моине тьôнки дарове,
моине тьôжки спàпове.
— Халàл да ти е, дôщеру,
ни еднôж, ни дваж, майчина,
триж-девет пôти, дôщеру!
И ти ми халàл нàправи,
дèно си та сам кàрала,
кàрала, посудрѝвала,
дèно си измèт правила.

6. II. 1955 г.
Чепеларе

Жека Ат. Метексова,
род. в 1896 г., образование IV кл.,
домакиня

Пее се на двора у девойката, когато се прощава с майка си.

34. Ела се свива-превива, I

Ела се свива-превива,
мома се с рода прощава.
— Прощавай, родо голѐма,
и ти, рожделна майчице,
дет си ма ти носила
девет месеца на сȏрце
и три години на рȏки.
Прощавай, тейко, прощавай
дет си ма кỳтил и гльȏдал
кàйно ми цвете пролѐшно.
Прощавай, брайно, прощавай,
дет си ми бивал сенчица
да расна мома кàматна.
Прощавай, мàшка сестрице,
дето сме расли сас тебе
кàйно два стрȏка иглика.
Прощавай, родо голѐма,
че вейке от вас излизам
вав чужда рода да влизам.

20. XI. 1951 г.
с. Стойките

Мария Д. Капушева,
род. в 1886 г., образование III кл,
домакиня

Пее се на двора на девойката, когато се прощава с родителите си.

35. Ела се свива, превива, II

Ела се свива, превива,
мома се с рода прощава
и с мила майка рожделна:
— Прощавай, родо голѐма,
прощавай, стара майчинку!
Утирна ранко ми ставай
и си ми слушай, майчинку,
гà ми славейче запее
в нашѐна долна градинка
на червенана йѐбалка.
Ко е славейче шенлѝвко —
и йе ще да сам шенлѝвка
при чужда майка и тейно;
ко е славейче кѝмничко —
и йѐ ще дасам кѝмничка,
кѝмничка и кахȏрничка
при чужди баща и майка,
вав чуждо село незнайно.

Януари 1939 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

36. Защо си уникнала

— Русу, мала моме,
що си унѝкнала
и низко поглъȏднала?
Дали даре нѐмаш,
даре да дароваш,
или спàпе нѐмаш,
спàпе да товареш?
— Дружки, мои дружки,
и даре си имам,
даре да даровам,
и спàпе си имам,
спàпе да товарѐм.
Ами ми е бàлно,
бàлно, още жѐлно,
ȍти ма отделѐт
от майка и баща,
от сѐстри и братѐ,
от рода голѐма,
от близни комшѝе.

8. I. 1939 г.
Чепеларе

Петра Ат. Кьоргогова,
род. в 1855 г., без образование,
домакиня

Заб. Пее се на двора у девойката при раздялата ѝ с братя, сестри и родители. „Те врют им бàлно, ама никоя не отказва“ — прибавя П. Райчева и разказва следния анекдот: „Една мома отивала булка някъде. И като отивала, по пътя гледала камъните и почнала да нарежда:
— Камане, камане, дребни камане, колкоса ва гльȍдам, хуге ми са нажалѐва да плачѐм!
Пък сватовете хи викат:
— Ами кат си та нажалѐва, да си та върнем!
Тя пък им викала:
— О, ѐ да плачѐм, вие си ма вȍгите!“

37. Майчинко, стара майчинко

— Майчинку, стара майчинку,
че как щиш да ма отде̂лиш
от твоено бе̂ло сарчо̂це?
Как ще да си ми на̀ема
пустине чужди людѝща?
— До̂щеру мое̂, майчина,
во̀рви ми, во̀рви, до̂щеру,
то си ми не̂ма куртулу̀ш!
— Майчинку, мое̂ майчинку,
че й това ли ма прите̂че?

21. X. 1954 г.
с. Широка лъка

Милка Кр. Терзийска,
род. в 1896 г., образование IV кл.,
домакиня

Според сведения, съобщени на Ат. Райчев в с. Широка лъка, втората част на творбата (ст. 6—10) била изпята при женитбата на една девойка от това село. Тя била хубава и много ергени я задиряли, лудеели за нея и ѝ пращали „нишани", но това я направило надменна и капризна, искала да походи по-дълго „левтера" и да си намери „писан юнак" по прилика и по сърце. Докато търсела такъв момък, хубавицата застаряла, станала към четиридесетгодишна. Най-после решила да се омъжи за един възрастен ерген и като я повели, плакала и „кордела", а майка ѝ я тешила.

38. Скрий ме, мили брате

— Скрий ма, скрий ма,
мили брате,
в де̂сно крѝло,
в сиво стадо.
— Скрил си бе̂х та,
мила сестру —
на двор ти е
во̀йска дошла.
Во̀йска дошла,
конь довела
и на коне̂н
по̂стра то̀рба.
Вав то̀рбана —
червен прѐкрив,
вав прѐкриван —
сухо срѐбро,
сухо срѐбро
манаха̀то.

15. I. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

Пее се на двора у девойката, когато се прощава с братята си.

Кон довела (ст. 10) е във връзка с обичая да се водят невестите на кон. За този обичай и песните при него вж. Шишков. Средна Родопа. с. 62; Апостолов. Родопска сватба. с. 20. Невестата е носила *червен прекрив* (ст. 14) четиридесет дни, „и сребро са носили на главите с треперушки, затова е казано: „вав прекриван — сухо сребро" (П. Райчева). Прекривът се спускал от главата пред лицето и с него са прекривали девойката, преди да я поведат за черква.

39. Мълчи, Русо, мълчи

— Мо̀льчи, Русу, мо̀льчи,
и менъ ще дадо̂т
сетнаса нъделе̂.
Та щъ ма нагадат
най-напреж да во̀рве̂
през Пѝрън пла̀нъна
и ще да посрещам
турцъ е̂рмълийцъ,
пък са йе̂ не сѐтам
как да хмъ говоре̂.

21. X. 1954 г.
с. Широка лъка

Милка Кр. Терзийска,
род. в 1896 г., образование IV кл.,
домакиня

Пее се в дома на девойката при раздялата с нейните близки.

40. Момини тънки дарове, I

— Зашивай, майчу, зате̂гай
момскине тьо̂нки дарове,
че щат далечко да идат
вав чуждо село незнайно
през високана пла̀нина.
Ду̀йна щат бе̂ли вѐтрове,

разду щат тьо̂нки да̀рове
по високана пла̀нина.
Сватбаре са щат загльо̂да
дребни да̀рове да сбират.

15. VIII. 1955 г.
мах. Катраница

Салих Ем. Юмеров,
род. в 1919 г., образование IV кл.,

Пее се у девойката, когато товарят чеиза.

41. Момини тънки дарове, II

— Ста̀ни ми, майчу, по̀дбери,
кина̀но ще ми отде̂лиш,
але̂но и ше̂лие̂но
и два ше̂рани сандо̂ка.
Прите̂гай, майчу, зате̂гай
момскине тьо̂нки дарове,
че ще де̂лече да идат
през девет чуки високи,
да хи не ду̂йнат ве̂трове,
да се не ро̂йнат спа̀пове!

19. IX. 1955 г.
с. Забърдо

Адил Ем. Тушенов,
род. в 1835 г., без образование

Пее се у девойката, когато товарят чеиза.

42. Пукни са, тресни, момина майко, I

— Пу̂кни са, тре̂сни, момина майку,
украдахме ти руса девойка,
ошу̂тнаха ти равни дво̀рове.
Та хми не стигна мо̀ма хубава,
ам са во̂рнаха во̂рли хайдуте,
та хи обраха бе̂ло кона̀че.

15. II. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

Пее се при тръгване от дома на девойката за черквата.
„На инат на майката я пеят, откак й взели момата, и най-много в случаите, когато майката не е искала да даде дъщеря си и с мъка се е съгласила“ (П. Райчева).

43. Пукни се, тресни, момина майко, II

— Пу̂кни са, тре̂сни, момина майку,
нели ти зо̂хме малкана мо̀ма,
малкана мо̀ма на ден пладнина,
на ден пладнина, на йе̂сно сло̂нце! —
Момина майка со̂дна да плаче,
со̂дна да плаче, люто да калне:
— Да̀ ми ни бьо̂ше на ден пладни̇на,
на ден пладнина, на йе̂сно сло̂нце,
ам да си бе̂ше ранко у̂тирна,
ранко у̂тирна в тьо̂вна маглица,
в тьовна маглица, в ситна росица!

21. IX. 1951 г.
с. Лясково

Фатма Ад. Парова,
род. в 1913 г., образование III кл.,
домакиня

44. Стани, стани, момина майко

Ста̀ни, ста̀ни, момина майку,
ста̀ни да шьо̂таш мо̀мске̂н измѐт,
че ти отиде руса девойка!
Не̂ма кой двори да ти измете,
не̂ма кой огань да ти накладе,
не̂ма кой во̀да да ти донесе.

23. XII. 1952 г.
мах. Окманица

Мария Г. Барганска,
род. в 1898 г., образование II кл.,
домакиня

Пее се на момината майка при тръгване от дома на деворката за чѐрквата.

45. Майци си наръчай, I

О̏бърни са, Русу,
майци си наро̂чай:
— Мале, стара мале,
садила сам босилче̂к
в долнана градинка,
в среднана леши̂нка.
Та ми го зали̂вай,
дорде са ра̀зварнам
сетнана неде̂ле̂,
дорде дойда, мале,
да си ти со̀боте̂м.

26. X. 1954 г.
Чепеларе

Мария Вл. Бочукова,
род. в 1886 г., образование VII кл.,
домакиня

Пее се при тръгване от дома на девойката за черквата.

Ст. 11 отразява обичая в първата събота след сватбата булката да отива у майка си на гости и там да нощува „Това се казва со̂боте̂не; и сега още со̂боте̂т" (сведения на П. Райчева).

46. Майци си наръчай, II

Русу, мала моме,
превале̂й, превале̂й
през високо бо̂рце,
назад са обращай,
майци си наро̂чай:
— Мале, стара мале,
се̂ла сам босиле̂к
в долнана градинка,
в сре̂днана лешица.
Та ми го поливай
вечер с бистри со̂лзи,
сутрин го обирай,
вав че̂шка го туре̂й.
Босиле̂к га̀ со̂хне,
Руса ще да ве̂хне,
че ма не дадахте,
дѐно Руса га̀ли —
близноно комшийче,
а̀ми ма дадахте
вав чуждо село
на незна̀йно мо̂мче.

16. XI. 1954 г.
Чепеларе

Мария Т. Георгиева,
род. в 1888 г., без образование,
домакиня, и
Никола Караджов, род. в 1884 г.

Пее се при излизане от дома на девойката за черквата.

47. Момините братя искат дарове и коне

Девет братя питат момъка, който се жени за сестра им, приготвил ли им е обуща и коне. Той отвръща, че конете и обущата са готови, но те дали ще дадат чеиз на сестра си.

— Ти ли са найде, бре Марку,
та наша се̂стра да зо̂миш,
нашата се̂стра Тодорка?
Наша е се̂стра едничка,
едничка и пе̂тумни̂чка,
пък нѐ сме брате̂ млозина,
млозина до деветима,
та йщат млого обущва
и девет коня хране̂ни,
от едно̂ майка родени,
сас едно̂ мле̂ко ко̂рме̂ни,
вав едно̂ тавло̂ тавле̂ни,
сас едно̂ зоба зобени. —
Марко на брате̂ викаше:
— Мене са ко̀не го̂тови,
го̂тови и подковани
и за вас си сам нагоди̂л
до девет чифта обущва,
по едни чизме ковани.
Ам вѐ наимате ли са
Тодорки да товарите
до девет твара спа̀пове,
спа̀пове, тьонки дарове,
Маркому да одарите
негова рода голе̂ма?

Февруари 1940 г.
Чепеларе

Янко Д. Пичуров,
род. в 1890 г., образование III кл.

Пее се по пътя за черквата. Песента е слушана от Янко Пичуров на сватбата на дъщеря му.

48. Заспал юнак в гора зелена, I

Заспал юнак в горада, а девойка в полето. Гарванче говори на момъка да стане, защото гората гори. Той иска да изгори с нея — когато се делили с братята си, паднало му се конче аджамийче, което го отвежда на момини двори

Заспал юнак вав го̀ра зелена,
а девойка вав равноно по̀ле.
Кой как мине, девойка разбуда,
а юнака не̂ма кой да буди.
Де прифо̂рка чьо̀рноно гарванче,
той на юнак тихо проговаре̂:
— Ста̀ни, юнак, ста̀ни, челебѝйо,
ста̀ни, юнак, ста̀ни, харамѝйо,
гора гори, та ще да изгориш!
— Ка̀то горим, нека да изго̀ре̂м!
Ние бе̂хме брате̂ деветина,
га̀ де̂ле̂хме бащино имане,
га̀ де̂ле̂хме майчино мера̀зе,
врум са падна по конче хранено,
мен са падна конче аджѐмѝйче.
Йе̂ го карам нах равноно по̀ле,
то ми варви нах го̀ра зелена;
йе̂ го карам нах Стара пла̀нина,
то ми варви нах момини двори.
Та излезе момината майка,
не ме пита: „Момку, гладан ли си,
гладан ли си, момку, жйо̂дан ли си?",
ам ма пита: „Момку, главѐн ли си,
главѐн ли си, момку, женен ли си?"

12. III. 1939 г.
Чепеларе

Петра Ат. Кьоргогова,
род. в 1855 г., без образование,
домакиня

Пее се по пътя за черквата и след венчаването — по пътя за дома на младоженеца.

49. Заспал юнак в гора зелена, II

Началото е, както на предходната песен. На момъка се паднало най-мършаво конче и ръждива сабя, с които погубва триста татари.

Заспал юнак вав го̀ра зелена
и девойка вав равноно по̀ле.
Кой как мине, девойка разбуда,
юнак не̂ма кой да го разбуди.
Де прифо̂рка чьо̀рноно гарванче,
та юнаку тихо проговаре̂:
— Ста̀ни, юнак, ста̀ни, харамѝйо,
го̀ра горѝ, та щиш да изгориш!
– Ако го̀ра, нека си изго̀ра!
Ние бе̂хме брате̂ деветина,
та де̂ле̂хме бащино имане
и де̂ле̂хме майчино мера̀зе.
Врюм са падна по конче хране̂но,
мен са падна най-мо̂ршаво конче.
Врюм са падна по сабле огнено,
мен са падна най-раждиво сабе.
Та вазсо̂днах мо̂ршавоно конче
и запасах раждивана сабе̂,
та отидох вав го̀ра зелена,
та ми сро̂щнах до триста татаре.
Та извадих раждивана сабе̂,
та си хи до един врют погубих.

Ноември 1943 г.
Чепеларе

Мария Хаджикостадинова,
род. в 1882 г., образование IV кл.,
домакиня

50. Каква ти водя отмяна

— Йзле̂зи, майчу, по̀гледни
каква ти водя неве̂ста,
каква ти водя йзме̂на,
йзме̂на да те изме̂нѝ!
— Сину лю, а мой сину лю,
защѝм е̂ водиш, сину лю?
Та̀ ми е ма̀шка, глупава,
на во̀да не е ходила,
вав станчо̀к не е влизала,
на рудань не е се̂дала,
фурка, вретено не знае!
— Ти ща е̂, майчу, научиш
с твоине бе̂ли ко̂делки.
— Сину лю, а мой майчину,
ага̀ за майка заплаче
кой ще е̂, сину, умирѝ?
— Майчинку, моя майчинку,
ти ще е̂ мириш по̀денем
с твоине благи е̂бальки,
ие̂ ще е̂ мѝре̂ по̀нащум
сас серски жьо̂лти алто̂не.

25. II. 1954 г.
Чепеларе

Шабан С. Юруков,
род. в 1900 г., без образование

51. Размитай дворове

Размитай дворове, мале ле,
наредай столове,
че си ти водêм, мале ле,
млада ѝзмêница.
Да та измêньова, мале ле,
лêте от пекове,
лêте от пекове, мале ле,
зиме от мрàзове.

24. V. 1939 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г.. без образование,
домакиня

Пее се след венчаването, когато сватбарите приближат дома на младоженеца.

52. Ти ядеш, пиеш, деверо

Тъ êдеш, пиеш, девъру,
пък мъ нъ видъш, девъру:
кòнê тъ съдьот, девъру,
у плет вôрзанъ, девъру.
Та прѝкачъ са, девъру,
в момку градина, девъру,
та мъ òткаршъ, девъру,
чървен тръндафъл, девъру,
та съ хмъ мêтнъ, девъру,
конêн да гризат, девъру.

Юли 1952 г.
мах. Стикъл

Пею Г. Енчев,
род. в 1874 г., образование IV кл.,
зидар

Пее се на трапезата в дома на младоженеца след венчаването.

53. Е ти, зълво черноока

— Йê ти, зôлву черноока,
кьòнка, та висока,
йê ти, бêло лице, гѝди,
йê ти, кьòнка снажка!
Йê си го продавай, гѝди,
йê си го мêнêвай.
Конê си жъ прòдам, гѝди,
конê за хилêда,
оруже за друга, гѝди,
да си го купê!
— Нито го продавам, гѝди,
нито го мêнêвам,
вайвода го ѝще, гѝди,
вайводу го давам,
вайводу го давам, гѝди,
вайвода го зима!

10. III. 1952 г.
мах. Стикъл

Пею Г. Енчев,
род. в 1874 г., образование IV кл.,
зидар

Пее се на трапезата в дома на младоженеца след венчаването.

54. Момък учи коня си да открадне зълвата

Момък казва на коня си, че ще го води на сватба — да отнесе зълвата у дома му. Конят го послушва и му довежда девойката.

— Нàêж са, коню, нàпий са,
утре ще сватба да има
сас три стотини сватове,
сас трийсет зôлви лèвтери,
и теб ща, коню, да водê,
тебе ще зôлва да ѝêха.
Агà та зôлва вазсôдне,
ти ми са, коню, пòдплаши,
та ê нах нàска дòведи.
Та ща та, коню, нàзобê
хильбèтска бêла пченица
и ща та, коню, нàпоê
зàренска бêла ракиê! —
Гà си на сватба отиде,
прекриха конче с килимче,
ѝêхна го зôлва лèвтера.

Тȍрнала сватба голе̂ма,
ала хи конче не варве̂
сас три стотини сватове.
Башка̀ си ми са отде̂ли
и сайбѝе̂на си гльо̂даше
каде му маха да варви.
Сайбѝе̂на му махаше:
— Нах нас си ѝди, коню лю,
зо̂лвана да ми отнесеш! —
Кончено си го послуша,
та си ми ситно забе̂га
и зо̂лвана си отнесе
на неговине дворове.
Ага̀ сайбѝе̂ отиде,
на коне̂н тихо ромо̀ни:
— Коню лю, сиви ка̀матан,
нали ма, коню, послуша,
сега ща та на̀зобе̂
хильбѐтска бе̂ла пченѝца
и ща та, коню, на̀пое̂
за̀ренска бе̂ла ракие̂!

16. II. 1954 г.
Чепеларе

Айша Ем. Кьоралиева,
род. в 1879 г., без образование,
домакиня

Пее се на трапезата през деня на сватбата.
За *хильбѐтска* (ст. 35) — пловдивска, вж. пояснението към песен № 27. *За̀ренска* (ст. 36) — старозагорска.

55. Момък учи коня си да открадне невестата

Коню лю сиви, ка̀матан,
по̀сведи, коню, главо̂на
да си ти кла̀дем ге̂мчено,
ге̂мчено и ае̂рчено.
Утре ще сватба да има
сас три стотини сватове
и с девет зо̂льви лѐвтери.
Ага̀ ми, коню, по̀диме
на моминине дворове,
височко дȍржи главо̂та,
зам да та, коню, бендѝсат,
на теб неве̂ста да кладȍт.
Ага̀ са, коню, вȍрнеме
на юнацкине дворове,
пък ти са, коню, по̀дплаши,
та си неве̂ста по̀дфарли
на сайбѝюви скутове.
Та ща та, коню, на̀зобе̂
хильбѐтска бе̂ла пченѝца
и ща та, коню, на̀пое̂
чита̀шка люта ракие̂.

12. X. 1955 г.
мах. Катраница

Салих Ем. Юмеров,
род. в 1919 г., образование IV кл.,

За *хильбѐтска* (ст. 19) — пловдивска, вж. пояснението към песен № 27. *Чита̂шка* (ст. 21) — устовска (от Чита̂к, турското име на Устово, сега квартал в Смолян).

56. Момък изпитва обичта на девойката

Момък учи коня си, когато отиват, където са били предишната вечер, да каже на най-малката мома да не̂ го взема, че е пияница, но девойката пак отива с момъка.

— Коню, коню, хранен коню,
хайде, коню, да идеме,
дѐно бе̂хме вчера вечер,
вчера вечер на вечере̂.
Тамо има до три мо̀ми.
По̂рвана ще да размита,
вторана ще да постила,
третана ща теб да хване.
Дено тебе ще да хване,
та̀ ще, коню, да та пита:
„Коню, коню, кон юнашки,
главѐн ли е твой сайбѝе̂,
главѐн ли е, женен ли е?“
Пък ти ре̂чи, хранен коню:
„Ни е главѐн, ни е женен,
сега мисли да са главѝ,
да са главѝ, да са жени,
тебе мисли да та ѝще.“
Пак хи ре̂чи, хранен коню:
„Чувай, моме, не зимай го,
на ракие̂ — баш делѝе̂,
на виноно — баш бекрѝе̂!
На вино ма подковава,
на ракие̂ — разковава,
изпива ми пѐталькине!“ —
Мо̀ма си са чуди, мисли
о̀ти хи кон нако̀в дума,
пък та̀ мисли да го зима!
Юнак моми си викаше:
— Моме, моме, малка моме,
зимаш ли ма, малка моме?
— Зимам си та, бре юначе,
зимам си та, во̀ди си ма! —
Стана юнак, заведе е̂,

тури си е̂ вране̂ коне̂,
отведе е̂ у майка му:
— Йе̂ла, мале, о̀твори ми,
че ти водем̂ млада булка! —
Пуста майка мащеха е,
та не чуе да отвори.

12. II. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

Пее се на трапезата в дома на младоженеца след венчаването.

57. Девойка се венчава за неверния си любим

Майка пита дъщеря си мъчно ли ѝ е, че Кольо се е сгодил за гъркиня вдовица. Тя ѝ отговаря, че се радва, защото ще я покани за зълва. Когато отива на сватбата, девойката кара да венчаят нея със зетя, а девера с булката

— Туне ле, ба̀лно ли ти е,
Туне ле, же̂лно ли ти е,
че са е Колю оглави̂л
в равноно по̀ле широко
за иске̂чюска гаркине̂?
То да е барем момица
на петнадесте години,
ами е чьо̂рна вдовица
на четридесте години.
— Мале ле, стара мале ле,
мен не е бално и же̂лно,
ам ми е още по-драго,
че ща ма Колю кале̂са
лѐвтера зо̂лва да ида,
ве̂нчило да го ве̂нче̂е
сас негована гаркине̂. —
Ка̀йно си дума думаха,
Тунки си хабѐр допа̀дна
на Коле̂ зо̂лва да иде.
Стана са Тунка преме̂ни,
преме̂ни Тунка, курди̂са
с неино ле̂то гизди̂ло.
Че си ми Тунка засбира
неини тьо̂нки дарове
и още тьо̂жки спа̀пове.
Майка си Тунка питаше:
— Тунке ле, мое̂ до̂щеру,
що ти са тебе дарове,
дарове още спа̀пове?
— Мале ле, мила мале ле,
булче го казват маличко,
маличко и глупаво,
та не̂ма тьо̂нки дарове
и още тьо̂жки спа̀пове. —
Ага̀ си тамо отиде,
Тунка попове̂м викаше:
— Ве̂нче̂йте зо̂лва зьотюму,
ве̂нче̂йте булче деверу! —
Ве̂нче̂ха зо̂лва зьотюму,
ве̂нче̂ха булче деверу.

15. III. 1939 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

Пее се на трапезата в дома на младоженеца след венчаването.
Иске̂чюска (ст. 5) — ксантийска, от Скече, Ксанти.

58. Снаха теши зълва си

Сватбари отиват за невеста отвъд Дунава. Тя плаче, а снаха ѝ я теши, че не отива далече — когато тръгнали за нея, черешите цъфтели и ечемиците ги сеели, а когато се връщали, черешите били узрели и ечемиците пожънати.

— Йе̂жте и пийте, акта̀ше,
и на̀ юм да си имате,
че щим далечко да идем,
отво̂дна стра̀на бе̂л Дунав,
млада неве̂ста да тро̂сим. —
Станали, та са то̂рнали,
варве̂ли, колко варве̂ли,
минали бе̂ли Дунава.
Ага̀ при булка отишли,
виде̂ли булка, че плаче.
Сно̂ха Тодора приближи,
та си на булка викаше:
— Йе̂ мо̀льчи, лѐльчу, не пла̀чи,
това ли казват далеко —
за ден са ходи и враща.
Ами йе мома отде сам?
Ага̀ за мене дойдоха
и га̀ са назад во̂рнахме,
кога до село стигнахме,
девер са от кон насо̂гна,
вишни-черешки отко̂ца
и мен на скутан ме̂таше,
ме̂таше, още думаше:
„Йе̂ зо̂ми, булке, черешки!

Ага̀ за тебе то̂рнахме,
тие̂ черешки цве̂те̂ха,
пък е̂чмицине се̂ваха.
Сега черешки узре̂ли
и ечмици пожьо̂нати.“

25. IV. 1955 г.
Чепеларе

Згура М. Кущинаров,
род. в 1876 г., образование IV кл.,
занаятчия

Пее се на трапезата в дома на младоженеца след венчаването.

59. Добре ми дойде, деверчо

— Добре ми дойде, деверчу,
с батька ти да на раздумаш,
че са сме сноща карали
на снощна топла вечере̂.
— Неве̂хчу мила и драга,
йе̂ не со̂м дошо̂л, неве̂хчу,
сас бате̂ да ва раздумвам,
мен ма е батю проводил
главо̂са да ти о̀тсе̂кам,
че ми си лошо правила,
с турски сейме̂не ходила.
— Постой, поче̂кай, деверчу,
сандо̂че̂к да си о̀творе̂,
льонена ко̂рпа да зо̂мам
очинки да си прѝварзам,
че та ща милно поглько̂дна,
та са щиш смили, деверчу,
и мене не щеш кайди̂са.

19. V. 1939 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

Пее се на трапезата в дома на младоженеца след венчаването.
„Аз съм го слушала от баба и татко, че извадила сабя и го е убила“ — спомня си П. Райчева.

60. Кумци се сговарят да убият кума си

Посабрал ми е кум Богдан
ку̀мцине сас кумичкине
наедно да вечеруват.
Служи̂л хи вино червено,
гостил хи йе̂гне печено.
Всичкине йе̂до̂т и пийо̂т,
ку̀мцине влашки думаха:
„Дьо̂те щим да разбо̂ркаме
вино сас бе̂ла ракие̂,
кум Богдан да напиеме,
главо̂на да му зо̂миме,
имане да му сбереме,
имане, жьолти алто̂не!“
Никой са влашки не се̂та —
най-маличкана кумичка
тя си от влашки разбира
и на кум Богдан думаше:
— Пий, куме, не опивай са,
спи, куме, не успивай са,
че ти са кане̂т кумцине
главо̂на да ти отре̂жат,
имане да ти саберо̂т,
имане, жьо̂лти жалтици!

14. VI. 1939 г.
Чепеларе

Райчо Ат. Кьоргогов,
род. в 1888 г., образование V кл.,
земеделец и извозвач на дървен
материал

Пее се на трапезата през деня на сватбата и при други случаи.

61. У Радини гости дошли

У Радини гости дошли —
дали да ида, маму, дали да ги виде̂?
Гости дошли, кон довели —
дали да ида, маму, дали да ги виде̂?
На кончено ма̀шка мо̀ма —
дали да ида, маму, дали да ги виде̂?
Ма̀шка мо̀ма с бе̂ло ли̂це —
дали да ида, маму, дали да ги виде̂?
С бе̂ло ли̂це, тьо̂нка сна̀жка —
дали да ида, маму, дали да ги виде̂?

С тьо̀нка сна̀жка, чьорни о̀чи —
дали да ида, маму, дали да ги виде̂?
Чьорни о̀чи, гайтан вежди —
дали да ида, маму, дали да ги виде̂?

24. I. 1954 г.
Чепеларе

Стайкя Ст. Балджиева,
род. в 1902 г., образование IV кл.,
домакиня

Пее се на хорото през деня на сватбата.

62. Невестата дарява кума

— Ѐла, куме, ела
да ми се омиеш
от млада кумичка,
от млада кумичка
сас бистра водичка,
че ща да та дари
риза копринена.
На̀де̂ни е̂, куме,
та да си видиш
прилѐга ли си та
от неве̂ста дара.

8. XI. 1954 г.
Чепеларе

Жека Ат. Метексова,
род. в 1896 г., образование IV кл.,
домакиня

Пее се на *подлив* при даряването на кума.

След венчавката, когато сватбарите се нахранят, булката отива на реката със зълвата, която носи две котлета. Булката ги напълва срещу течението и ги отнася в новия си дом на двора. Нейните роднини изнасят даровете ѝ и повикват с шеги един след друг роднините на момъка: „Хайде, дядо, о̀мий се, че ти са чьо̀рни ракѝте!“ Булката полива по малко вода да си измият ръцете; роднините ѝ, които са застанали до нея, мятат на всекиго дара на дясното му рамо и му пеят съответната песен (вж. № 63—67). Всеки играе ръченица, като раздрусва дара и благославя невестата да остарее, да обелее, да ѝ подливат синове и дъщери. След даряването всички се налавят на хоро.

63. Невестата дарява свекървата

— Ѐла, бабу, ѐла
да ми се омиеш
от млада неве̂ста,
че ща та дар дарьо̂т —
риза памучена,
копринен тестеме̂л,
копринен тестеме̂л
и кичена то̀рба.

8. XI. 1954 г.
Чепеларе

Жека Ат. Метексова,
род. в 1896 г., образование IV кл.,
домакиня

Пее се на *подлив*, когато се дарява свекървата.

„Тестемела — кърпа за глава от тънко памучно платно с разноцветни копринени кенари най-често в светло и тъмночервено и оранжево — се смята за скъп подарък, трудно се тъче, на стана боядисват нишката на основата“ (П. Райчева). За различните видове *тестемели* и за начина на носенето им вж. Ш и ш к о в. Средна Родопа. с. 28—29; Т а ш е в. Петково. с. 92—93.

64. Невестата дарява девера

— Ѐла, девер, ѐла,
и ти да се омиеш
от млада неве̂ста,
че ща да та дарьо̂т
риза памучена
с червени шѝвици,
хем червени, хем ше̂рани,
че на̀де̂ни си е̂,
та да си видиш
приле̂га ли та
от неве̂ста дара.

8. XI. 1954 г.
Чепеларе

Жека Ат. Метексова,
род. в 1896 г., образование IV кл.,
домакиня

Пее се на *подлив*, когато се дарява деверът.

65. Невестата дарява зълвата

— Ѐла, лѐлю, ѐла
да ми се омиеш
от млада нèvêста.
Дар ща та дариме
копринен тестемѐль
с копринени кичѝльки.
Прѐме̂тни го, лѐлю,
та че го ра̀зтраси —
виж приле̂га ли та
от нeве̂ста да̀ра.

8. XI. 1954 г.
Чепеларе

Жека Ат. Метексова,
род. в 1896 г., образование IV кл.,
домакиня

Пее се на *подлив*, когато се дарява зълвата (сестра или братовчедка на младоженеца).
Тестемелите (вж. пояснението към песен № 63) на по младите жени били украсявани с пискюли.

66. Невестата дарява етърва си

— Ѐла, чѝчу, ѐла
да ми са омиеш
от млада ѐтарва
с бистра водица.
Че ща да та дарьо̂т
копринен тестемѐль
с копринени кичѝлки.
Че ми го прѐме̂тни,
та да си видиме
приле̂га ли си та.

8. XI. 1954 г.
Чепеларе

Жека Ат. Метексова,
род. в 1896 г., образование IV кл.,
домакиня

Пее се при *по̀длив*, когато се дарява братовата жена на младоженеца и на свекъра.
За *тестемѐль* (ст. 6) вж. пояснението към песен № 63.

67. Невестата дарява брата на свекъра си

Ѐла, стрѝку, ѐла
да ми са омиеш
от млада неве̂ста,
че ща да та дарьо̂т
риза сѐре̂скова.
Ра̀зтраси е̂, стрѝку,
да видим приле̂га ли та
риза сѐре̂скова
от неве̂ста да̀ра.

8. XI. 1954 г.
Чепеларе

Жека Ат. Метексова,
род. в 1896 г., образование IV кл.,
домакиня

Пее се при *подлив*, когато се дарява братът на свекъра.
Сѐре̂скова (ст. 5) — прилагателно от Серес (Сяр).

ТЪЖАЧКИ

68. Майка оплаква сина си

Никола отива на високата планина и не се завръща. Майка му го търси и го моли да ѝ прати писмо по птиченце, жена му и детето му плачат, стадото му блее, кончето му цвили.

— Синку Никола, Никола,
отиде жьо̂тва да жьо̂ниш
на високана пла̀нина
сас нашне дребни арга̀тки
и чьоран угар да ореш.
Арга̀ткине си дойдоха,
пък ти ми, синку, не дойде.
В Турско та тро̂сам — не̂ма та,
в Балгарие̂ питам — не̂ма та.
Барем ми пѝсмо про̂води

по милно лѐтно пиленце,
та да ми кажеш, сину лю,
на дȍрво ли си обесен,
с ножове ли си сасечен!
Синку Никола, Никола,
видиш ли или не видиш
какви ми има бȁльневи
вав твойно бѐло конȁче?
Любе ти плаче в конȁкан,
мȍско ти дѐте в люлькана,
мȁнишко на тринки денѐ.
Стадо ти блее в полено
на време ненапасано,
на време ненакȍрмено.
Конче ти вищѝ в тавлȍна
на време неназобено,
на време ненапоено.
Синку Никола, Никола,
какво ми бȁлно направи
от високана плȁнина!
Гȁ та нах пȍле проводѐх,
та си та чѐках от пȍле,
чѐках та и дочѐквах та.
Сега та, синку, проводих
нах високана плȁнина —
от планинȍна не дойде.
Та си ми гльодам, сину лю,
планински дребни пильчѝнки,
гȁ са пильчѝнки зададȏт
от високана плȁнина,
та ми са правѝ, сину лю,
и ти оттам ще да фȏркниш,
пък теб та нѐма никакав!
Сега ми стана, сину лю,
цали ми тринки години
от планинȍна не слизаш
нито сас конче хранено,
нито сас пȏстро пиленце.
Ако си, сину, варх земѐ,
прати ми бѐла книжчица
по едно пȏстро пиленце.
Ако си, сину, под земѐ,
прати ми чьорна книжчица
по едно чьорно гарванче.

6. XI. 1954 г.
Чепеларе

Жека Ат. Метексова,
род. в 1896 г., образование IV кл.,
домакиня

Жека Метексова съобщава, че тъжачката е била чута за пръв път от две девойки от с. Соколовци: едната се е казвала Лика Гайдаровска, сега омъжена в с. Стойките, Смолянско, за Ташо Мурджовски, а името на другата не може да си спомни. Когато те „изпели песента“ пред майката на Никола, тя им подарила по една риза, по една червена кърпа за глава и по една кърпичка.

Касае се за Никола Сбирков от с. Соколовци, Смолянско. Наклеветен, че доносничи на турците, бил убит през 1899 г. от терористи на Върховистния пункт в Чепеларе наскоро след неговото основаване (вж. К а р а м а н д ж у к о в. Западнотракийските българи. с. 54). Според Род. пещерняк (бр. 1, 1964) Н. Сбирков бил хванат от войниците на роженската застава и през есентта на 1901 г. бил хвърлен в „Каракуската дупка“ — пещерна пропаст, дълбока 42 м, в местн. Каракус (Черната усойка) — малък, обрасъл с вековни гори връх на билото на Радюва планина (4 км източно от Чепеларе). По сведения на К. Ил. Канев от с. Момчиловци, Смолянско, „причината за убийството е клевета — че Сбирков бил уж турски шпионин, което не е допустимо; но по-вероятно е, че като стар търговец и бакалин той не е изпратил исканите пари и продукти (от Чепеларския върховистки пункт — бел Р. А.) за поддръжка на комитите отвъд границата и даже си позволил и да нагруби пратениците и им казал няколко неприлични думи. Поради тези причини комитите го осъдили на смърт. През 1900 г. Сбирков бил на жетва в местн. Борцето. Дошли няколко български войници от роженския пост и го повикали, а те го предали на комитите, които изпълнили присъдата му и го метнали в Дупката.“ Към песните за Н. Сбирков Атанас Райчев дава следните пояснения: „Това е станало към края на миналия век. Било е по жетва. Привечер Никола отишъл да налее в бъкела вода за жетварите от близкия чучур в гората. Комитите са го следили и го заловили с измама. Те били няколко души. Едни чакали на земята, скрити в шубраците, а други се били качили на дърветата. Щом го видели, те засвирили с уста. Никола започнал да се озърта, за да види кой му свири, и незабелязано навлязъл по-навътре в гората, гдето го хванали. (По сведения от Кара Атанас Чолаков от с. Караманец, Смолянско, който е слушал това от Старию Куцина от с. Проглед, Смолянско.) Според Иван Г. Чокмански от Чепеларе, бивш комита, Н. Сбирков е бил измъчван и убит от Дядо Петър — „малък човек, но с голема брада“, който бил „нещо като съдия на комитите“. Живеел сам в една колиба близо до с. Караманец и бил известен с голямата си жестокост. „Беше грозен касапин и мен ми наполни око. Никаква мила немаше у него и челек като ере заколваше!“ Името Дядо Петър е псевдоним на терориста Георги Иванов“ (за него вж. К а р а м а н д ж у к о в. Цит. съч., с. 63—64).

Под *Турско* (ст. 8) в тази песен, както изобщо в родопската народна поезия между 1878 и 1913 г., се разбира земите, които след освобождението от турско владичество бяха откъснати от новосъздадената българска държава и остат вени в пределите на Турция (Златоградско, Ардинско, Смолянско); определението *България* (ст. 9) се отнася за автономната област Източна Румелия, чиято югоизточна граница минаваше по вододела между реките Марица и Арда през билото на Рожен и в която влизаше Чепеларско-Широколъшко-Хвойненският район.

69. Зълва оплаква снаха си

— Невѐсту мила и драга,
стȁни, невѐсту, пȍгледни
бобȁйковине кьȍшкьове,
дѐно бѐ млада невѐста
сас везенинѐн раченѝк
и с бѐлине кальчȗне.
И йѐ бѐх зȍлва лѐвтера
сас копринена пȍдбулка
и сас бѐлине кальчȗне.
Та са, невѐсту, лѝчѐхме,
лѝчѐхме и прилѝчѐхме,
пък сега де щиш да идеш —
вав чьȍрна зѐмѐ длибока,
ще идеш, нѐма да дойдеш.

Та си сираци оставе̂ш
хранени, недохранени,
ку̂тенки, недоку̂тенки.
Неве̂счу мила и драга,
пра̀ви ми хала̀л, невѐсту,
дѐно си ма си галчѐла,
галчѐла, хитро учила.

12. VII. 1955 г.
Чепеларе

Жека Ат. Метексова,
род. в 1896 г., образование IV кл.,
домакиня

В ранния период от развитието на родопската архитектура *кьошкът* (ст. 3) — малка гостна стая — бил открит. Към средата на миналия век при утвърждаването на затворената симетрична родопска къща решетъчните прозорци на кьошка започват да се остъкляват (сведения на Н. Дамянов).

Раченѝк (ст. 5) — покривало за главата на невестата от небоядисано ленено платно, дълго от 2 до 3 м, широко 60—70 см. По двата тесни края — широко около 20 см везмо („дупчен бод") с разноцветни копринени конци — малиновочервено, оранжевожълто, бежово и по-малко синьо, зелено и черно и копринени оранжевожълти ресни, дълги от 20 до 70 см. Ръченикът се поставял над малка червена шапчица (фесче), обшита със сърма и прикрепена чрез сребърен подбрадник („синжире"), обвивал главата и се спускал по гърба, като част от ресните падали отзад, а другата част — по раменете и гърдите. В миналото той се е носел девет месеца след сватбата, по-късно — три месеца, като се снемал при работа. За да престанела невестата да го носи, трябвало *калманата* (кумата) да ѝ даде *прошка*, да свали *рачeника* и да ѝ сложи тестемел (вж. Ш и ш к о в. Средна Родопа. с. 64). Употребяван е до Балканската война (1912), докогато се е носело и *дипло̀* — среднородопска булчинска дреха (сведения на Мариана Райкова).

МИТИЧНИ ПЕСНИ

СЛЪНЧЕВА ЖЕНИТБА

70. Слънцето се жени за хубава Грозданка

Майка, на която децата умират, ражда момиче и го нарича Грозданка. Когато девойката пораства, слънцето я вижда и три дни трепти да я гледа. Господ му позволява да се ожени за нея, спускат мъгли и я вдигат.

Славки си рожба не трае.
Добила Славка момиче —
чуди са Славка, мисли са
как да си рожба нарече.
Нарекла си е̂ Грозданка
да хи е грозно ю̀мено.
Расла Грозданка, порасла,
станала мома хубава.
Ага̀ я сло̂нце оварди,
на нѐбо са е запре̂ло
Грозданка да си поглььо̂да.
До три е дене̂ трепте̂ло,
трепте̂ло, нее̂ глььо̂дало!
Сло̂нчова стара майчица
три дене̂ го е чѐкала,
три дене̂ хлеб е пекала
и вечере̂ му сга̀дала
да дойде да вечѐрува,
ала то не дохо̀дало.
Ага̀ си сло̂нце отиде,
стара го майка питаше:
— Сло̂нчице, мое сло̂нчице,
о̀ти са, сину, забави?
Три дене̂ сам та чѐкала,
три дене̂ хлеб сам пекала
и вечере̂ сам сга̀дала
да дойдеш да вечѐруваш,
ала не дойде никакъв!
Сло̂нце на майка викаше:
— Мале ле, стара мале ле,
йди ми, мале, при бога,
та си го, мале, по̀питай
дава ли ѝзин да зо̂мам
Грозданка мома хубава
долу от чьо̀рнана зе̂ме̂.
Ако ми изѝн бог даде,
да идем да я зо̀миме
за мене драга неве̂ста,
за тебе млада ѝзме̂на. —
Ходила майка, питала,
ѝзин е зо̂ла от бога
да си са сло̂нце ожени.
На личен ден на Гѐргьовден
тьо̂вни си мо̂гли спуснаха,
та си Грозданка вдигнаха
в синьоно нѐбо високо.
Грозданкината майчица
по дворове си ходе̂ше,
бе̂ли си ро̀ки ко̂рше̂ше,
мо̀рна си ко̀са мо̀кне̂ше,
ситни си со̂лзи сипе̂ше
и же̂лно-милно плаче̂ше,
плаче̂ше и нарѝцаше:
— Грозданке, моя до̂щеру,
теб ти бе̂ грозно ю̀мено
и пак при бога отиде!

10. VI. 1939 г.
Чепеларе

Тодор К. Балджиев,
род. в 1862 г., образование II кл.

Близък вариант на горната песен Ат. Райчев е записал от Петър М. Чакъров, 54 г., род. от Чепеларе. Той я научил от каракачани, при които бил овчар.

Ст. 5 и 6 отразяват старо народно вярване, според което името можело да запази детето от смърт: с тази цел на деца, които се раждат, след като преди тях другите са умирали, са се слагали „грозни" и „страшни" имена (Гроздан, Страхил и под.) или имена, които народната етимология свързва с представата за задържане, трайност — Стоян, Трайко и др. от този род, — както и съответни женски имена. Оригинален поетичен образ тук е издигането на девойката с тъмни мъгли (ст. 44—46) — обикновено в подобни варианти слънцето пуска златни люлки. За мотива *слънчева женитба* в песенния и прозаичния фолклор на различни народи вж. Матов. Бележки. с. 278—323; Динеков. Фолклор. с. 383—385.

ЮДИ

71. Юда пиринска погубва момък

Момък казва на майка си, че ще отиде на планината да доведе хубава девойка. Майката разбира, че тя е юда пиринска; слага в дрехите му гороцвет, пелин, трендафил и кумунига и му поръчва да отиде в планината и да засвири: ако е девойка — ще дойде при него. Юдата не смее да наближи момъка, но го измамва да хвърли билките и го погубва.

— Майчинку, стара майчинку,
утре ма ранко ра̀збуди,
че ще да ида, да ида
на во̂рх висока пла̀нина.
Виде̂л сам мома хубава
на снажка тьонка-висока,
на лице бе̂ла-чернока.
По дваж ми на ден дохо̀да,
по две ми китки донися
и две червени е̂бàлки;
по триж ми на нощ дохо̀да,
по три ми китки донися
и три червени е̂балки,
ала хи двори не зна̂ем —
ще идам да е̂ до̀ведам!
Майка на Стоен викаше:
— Сину лю, а мой сину лю,
иди я питай по-напреж
чия се казва до̀щере̂,
тогав е̂, сину, довѝдай.
— Питах е̂, майчу, питах е̂,
ала са на сме̂х ка̀зува.
Едно̂ж са каже от ѝзник,
другож са каже от заник:
„Кехайо̀ва сам до̀щере̂
от во̂рх висока пла̀нина.“
Майка Стоену викаше:
— Сину лю, а мой сину лю,
га̀ ти са на сме̂х ка̀зува,
то не е мо̀ма хубава,
ами е юда пиринска.
Дьо да ти майка сабере
от девет го̀ри гороцве̂т,
от три градини сух пелин,
от равно по̀ле трендафил
и бе̂лана кумунига,
да ти хи майка зашие
от ле̂ва стра̀на в па̀зушка
и в аленоно пое̂сче.
Че га̀ ми подеш, сину лю,
на во̂рх висока пла̀нина
со̂дни под се̂нка дебела,
надуй си медни кавале,
ситно ми хо̀ро за̀свири.
Ага̀ та чуе момана,
пе̂сне̂на ще ти запе̂е
и хо̀ро ще ти заиграй.
Ако е мо̀ма хубава,
та̀ ще та близко наближи
и ще да со̂дне до тебе,
в устана ще та полюби;
пък ко е юда пиринска,
де̂лечко ще са отсто̀пи
и не̂ма да та наближи. —
Стана му майка, посабра
от девет го̀ри гороцвет,
от три градини сух пелин,
от равно по̀ле трендафил
и бе̂лана кумунига.
Че хи е майка извила
до две ми китки ше̂рани.
Адно̂на китка зашила
от ле̂ва стра̀на в па̀зушка,
пък другана е завре̂ла
от де̂сна стра̀на в пое̂сче.
Та че го майка проводи
нах високана пла̀нина.
Ага̀ е тамо отишо̂л,
со̂дна под се̂нка дебела,
извади медни кавале
и ситно хо̀ро засвири.
Не било мо̀ма хубава,
ам било юда пиринска!
Ага̀ го зачу момана
нито му пе̂сне̂ запе̂ла,
нито му хо̀ро заигра,
нито го близко наближи,
ам са де̂лечко отсто̀пи
и от де̂лечко прика̀за.
Дарве, камене кро̀те̂ше,
елшино во̂рше свиваше
и с корене хи мо̂кне̂ше,
карто̀лан огань горе̂ше
и на Стое̂на думаше:
— Стое̂не, гѝди Стое̂не,
кой си та хитро научи
такива китки да носиш?
Фо̀рли, Стое̂не, китките
от аленото пое̂сче
и от ле̂вата па̀зушка,
да си та близко на̀ближе̂! —
Мамна са Стое̂н, фарли хи,
тогав го юда наближи,
ала ни со̂дна до него
да си го в уста полюби,
ама го хвана през ко̂рстан,
та го височе вдигнала,
в синьо го не̂бо качила,
че го оттамо пуснала,
та низ земьо̂на пото̂на.

28. V. 1939 г.
Чепеларе

Тодор К. Балджиев,
род. в 1862 г., образование II кл.

„Едно време са вярвали, че тия юди се явявали като хубави моми. Но било като вихрушка и ако се е̂доса, може̂ло да те дигне и да те отрепе“ (П. Райчева). За юдите в народните представи вж. Маринов. Народна вяра. с. 201—206; Геров. Речник, Ч.V. с. 601—602. Различните характеристики на юдите у Д. Маринов, според когото те са стари жени или застарели моми, които пакостели на хората, и у Н. Геров (той ги описва като „хубави женски същества“, които живеят край планинските езера и обикновено не правят пакости) се дължат на различните вярвания в различни области на страната и на смесването на названията и образите на юди, самодиви, самовили, русалки. Определението юда *пиринска* в поместената тук песен отразява разпространената в легенди, песни и вярвания представа, че Пирин е една от планините, които са били любимо свърталище на юди-самовили (срв. Ангелов, Самовилите. с. 22—23). „Девет“ и „три“ (ст. 33—34) са постоянни числа в народната поезия, на които се е придавало особено голямо значение при баяния и магии. Стихове 33—36 отразяват стари вярвания в магическото въздействие на някои растения. На *гороцвета* (горско цвете с жълти цветове) народната вяра приписвала силата да привлича девойките и да отблъсква юди и самовили (Илиев, с. 154). Смятало се е, че *пелинът* (градински — *Artemisia vulgaris* — и див — *Artemisia absentheum*) защищавал от магии и други злини, пропъждал змейове, предпазвал от самовили и русалки, затова моми и момци, родилки и деца го носели в дрехите си. *Трендафилът* в народната поезия е символ на хубост, младост и здраве. *Кумунигата* (*Melilotus arvensis*) можела да разделя и омразява, да разгонва змейове, змеици, юди (вж. Маринов. Народна вяра. с. 58 и 61—62; Илиев. Растенията с. 140—157).

72. Овчар пропъжда юда пиринска

Началото е, както на предходната песен. Майката зашива в пояса на сина си вратика и босилек и го съветва да не го сваля. Момъкът я послушва и юдата изчезва.

— Стое̂не, сину Стое̂не,
ка̂йно ми свириш с кавале̂н,
с кавале̂н в сраде̂ хороно,
кутра̀ си мо̂ма бенди̂сал?
Стое̂н на майка думаше:
— Майчинку, стара майчинку,
тув не̂ма мо̂ма за мене.
Йе̂ си сам, майчу, бенди̂сал
до едно̂ мо̂ма хубава
на високана пла̀нина.
Дене ми во̀да дониса,
наще ми овцене чу̂ва.
— Питай йе̂, сину, питай йе̂
отде е, сину, ка̂ква е,
чие̂ йе̂, сину, до̂щере̂.
— Питах йе̂, майчу, питах йе̂,
ала са на сме̂х ка̀зува.
Адно̂ж са каже от и̂зник,
другож са каже от заник,
другож са каже, мале ле:
„От во̂рх пиринска пла̀нина —
кехайо̂ва сам до̂щере̂!“
— Сину лю, а мой сину лю,
то не е мо̀ма хубава,
ами е юда пиринска.
Е̂ла ти майка сабере
от девет мо̂мски градини
врати̂ка и ран босилек,
да ти ги майка зашие
на аленоно пое̂сче.
Ако е мо̂ма хубава,
че ща та близко наближи,
пък ко е юда пиринска,
че ща от тебе да бе̂га
и ща ти вика, сину лю:
„Фо̂рли, Стое̂не, пое̂сат,
та че ма близко на̂ближи!“
Ала ти, сину Стое̂не,
немой си фо̂рле̂ пое̂сат!“ —
Ага̂ си Стое̂н отиде
на високана пла̀нина,
пак си бе̂ дошла девойка,
та му бе̂ огань наклала
и отдалеч му ру̂каше:
— Фо̂рли, Стое̂не, пое̂сан,
та че ма близко на̂ближи! —
Стое̂н си пое̂с не фо̂рле̂,
тогав са мо̂ма изгуби,
та си са вейке не во̂рна.

21. V. 1954 г.
Чепеларе

Згура Т. Чакъров,
род. в 1889 г., образование III кл.

За образа на *юдата* тук вж. поясненията към предходната песен. Според народните вярвания *вратиката* (*Tanacetum vulgare*) (често заедно с *пелин* и *кумунига*) разгонвала магии и зли напасти и пазела от юди, самовили и змейове; *босилекът* (*Ocymum basilicum*) се е употребявал в много обичаи и обреди на народния бит (вж. Маринов. Народна вяра. с. 56 и 62; Илиев. Растенията с. 146—148 и 156.

73. Юда иска да ѝ се плати за пашата, I

Юда кара овчар да ѝ плати за тревата, която стадото му пасло. Той ѝ предлага бели грошове и овни, но юдата иска него.

— Бре Иване, бре чоба̀не,
сега стана три години,
три години и полвина,
как ми пасеш планино̂на,
планино̂на, тревнино̂на.
Лю е̂ пасеш, пък не плащаш —
дойде време да е̂ плащаш,
да е̂ плащаш, да е̂ вращаш!

— Юду, юду, страшна юду,
постой, юду, почêкай ма
да проводê ра̀таине
да донесôт о̀тключене
да отворим сандôцине
да извадê бêли гроша,
да ти платê планинôна,
планинôна, тревнинôна.
— Бре Иване, бре чоба̀не,
да бê юда гроши бра̀ла,
планинôна би настлала.
— Юду, юду, страшна юду,
постой, юду, почêкай ма
да проводê малешѝна
да налòчи ва̀кли йо̀вни,
да ти платê планинôна,
планинôна, тревнинôна.
— Бре Иване, бре чоба̀не,
да бê юда о̀вни бра̀ла,
планинôна напôлнила.
Пусти били бêли гроши,
пусти били ва̀кли о̀вни
пред твоêта тьôнка сна̀жка,
тьôнка сна̀жка, бêло лѝце,
бêло лѝце, чьôрни о̀чи!
Юда йще Кара̀ Иван,
Кара̀ Иван, кара̀ Чоба̀н.
— Юду, юду, страшна юду,
мойта сна̀жка продадена,
продадена, заложена.
Йê си имам пôрво любе,
пôрво любе, дребни деца!

Август 1936 г.
Девин

Стою Пищалов,
род. в 1910 г., образование V кл.

За образа на *юдата* тук и в следващата песен вж. пояснението към песен № 71.

74. Юда иска да ѝ се плати за пашата, II

Началото е, както на предходния вариант. Овчарят иска да плати на юдата с грошове, с овни и с коне, а тя му казва да засвири с кавала: ако я надсвири — ще му подари планината, ако го надиграе — ще го вземе. Овчарят свири три дни и моли бога да накваси с роса крилата на юдата. Пада роса и тя не успява да го надиграе.

— Бре Иване, бре чобане,
сега стана три години,
три години и полвина
как ми пасеш планинôна,
планинôна с травнинôна.
Лу йê пасеш, пък не плащаш,
хô да сторим да йê платиш!
Иван си са жêлно моли:
— Юду, юду, пуста юду,
постой, юду, почêкай ма
да проводим ратаине
да донесôт о̀тключене
да отключим чекмежене
да извадим бели гроше
да ти платêм планинôна,
планинôна с травнинôна.
Юда си му отговарê:
— Бре Иване, бре чобане,
да би юда гроше брала,
планинôна би постлала
ти да нêма де да пасеш!
Иван си са жêлно моли:
— Юду, юду, пуста юду,
постой, юду, почêкай ма
да нарастôт шилетана,
та да станôт ва̀кли овни,
да ти платêм планинôна,
планинôна с травнинôна.
Юда си му отговарê:
— Бре Иване, бре чобане,
да би юда овни брала,
планинôна изпôлнила,
та да нêма де да пасеш!
Иван си са жêлно моли:
— Юду, юду, пуста юду,
постой, юду, почêкай ма
да ти сбера сиви коне,
да ти платêм планинôна.
Юда си му отговарê:
— Бре Иване, бре чобане,
да би юда коне сбрала,
посивê ще планинôна,
хем посивê, хем оголê,
та да нêма де да пасеш!
Дьô да сторим, бре Иване,
ти да свириш сас кавалêн,
йê да йграм ситно хоро.
Ако си ма ти надсвириш,
хала̀л да ти ѝ планинôна;
ако си та йê надиграм,
ща та зôма, бре Иване,
да си платиш планинôна,
планинôна сас тревôна. —
Зô си Иван меден кавал,
Иван свири, юда йгра,
юда йгра ситно хоро.
Свирили са, играли са
до три денê и три нощê.
Иван си са богу моли:
— Дай ми, боже, ситна роса

да намокри крила юди! —
Зададе са облак тьо̂ван,
да ми росна ситна роса,
та накваси крилца юди,
та не можй пуста юда,
та не можй да надйгра,
да надйгра чоба̀н Иван.
Ам надсвири чоба̀н Иван,
та си ми зо̂ планино̂на,
планино̂на сас треводна.

Юли 1955 г.
Смолян (кв. Райково)

Ст. Паликаров,
род. в 1885 г., образование II кл.

ЧУМА

75. Момък се кани да бяга от чумата

Та чули ли сте или не
какво е ново станало
в Ирйжѐн село голѐмо?
Ирйжѐн са е запалил,
че ми не гори от огань,
а̀ми ми гори от бога.
В село е чума паднала,
врют ги е открай фанала:
не гльо̂да старо ни младо,
не гльо̂да мило ни драго.
Самичек Стоѐн остана,
той е едничек у майка.
Стоѐн си майци викаше:
— Я ще да ида, мале ле,
вав Гюмюржюнѐ касабо̀
вав чифу̀тскана махало̀,
в чифуте чума не ходи.
Чума Стоѐну думаше:
— Стоѐне, гйди Стоѐне,
да идеш, де щиш да идеш,
и теб сам в тефтер писала!

Декември 1939 г.
Чепеларе

Мария Вл. Бочукова,
род. в 1886 г., образование VII кл.,
домакиня

Мария Бочукова знае песента от баба си Христина.

76. Момък бяга от чумата, I

Чумата мори старо и младо, само един момък остава и тръгва да бяга. Среща го леля му и му казва да се върне, защото и той е писан в тефтера.

Чайран са е запалил —
от четри страни горѐше,
в срадо̂на метла метѐше.
До три са крала излѐли,
не гльо̂дат старо, ни младо,
не гльо̂дат женен, ни главѐн,
от край хи са зафанали.
Адин Мехмед е останал
и той е то̀рнал да бѐга
да тро̀си село без гро̀бе,
да тро̀си зѐмѐ без во̀да.
Че си го сро̂щна лелька му,
та си го хитро попита:
— Каде си то̀рнал, Мехмеде?
— То̀рнал сам, то̀рнал, лелчинку,
зѐмѐ без во̀да да тро̀сѐм,
село без гро̀бе да питам.
— Во̀рни са, во̀рни, Мехмеде,
де бива село без гро̀бе,
де бива зѐмѐ без во̀да?
И ти си писан в тефтерас,
тебе ща по̀рво да зо̂ма,
тринки ти денѐ вадьо̀на.
— Лельку лю мари хубава,
можеш ли да ма отпишеш?
— Йди, Мехмеде, по̀питай
твоѐна стара майчица
да ти годинки отброи. —
Мехмед са назад разво̂рна
и си на майка викаше:
— Зала̀гай, майчу, постилай,
тринки ми денѐ вадьо̀на!

Август 1939 г.
Чепеларе

Сабире Ис. Узунова,
род. в 1863 г., без образование,
домакиня

Ст. 26—28 са във връзка с народното вярване, че макар и на всекиго да било предопределено колко ще живее, ако някой отстъпел на този, комуто е дошло време да умре, от годините си, той можел да живее още толкова години, колкото му са били подарени. В песента този мотив не е доразвит.

77. Момък бяга от чумата, II

Селоно ми е замре̂ло,
замре̂ло и заболе̂ло.
То̀рнал е Асан да тро̀си
де има село без гро̀бе,
де има о̀вце без кожи.
Ага̀ си Асан варвеше
през зеленоно ливаде,
че сро̂щна млада неве̂ста,
та̀ си Асаню викаше:
— Во̀рни са, во̀рни, Асане,
и ти си писан в тефтерас,
тринки ти дене̂ вадьо̀та! —
Асан са назад заво̂рна
и на майка си викаше:
— Зала̀гай, майчу, постилай
и в бо̂кал во̀да наливай,
тринки ми дене̂ вадьо̀та!

2. IX. 1955 г.
Чепеларе

Ирина Шабанлиева,
род. в 1884 г., без образование,
домакиня

Оригинален момент в горната песен, както и в следващия вариант е представянето на чумата като млада невеста. Обикновено народът я изобразява като грозна старица с рошава коса, облечена с черни дрипи; тя носи тефтер даден ѝ от бога, с имената на селата и хората, които ще мори (срв. М а р и н о в. Народна вяра, с. 192—194).

78. Момък бяга от чумата, III

Майка изпраща единствения си син далеч, за да се спаси от чумата. Среща го невеста, вижда, че е писан в тефтера ѝ, и му казва да се върне, за да умре у дома си.

Имала майка, имала
едничак сина Стое̂на.
В село е чума паднала,
паднала, заварлувала,
не гльо̂да старо, ни младо,
открай хи е зафанала.
Майка на Стое̂н думаше:
— Стое̂не, сину Стое̂не,
хай да та, синку, о̀прате̂
де̂лечко да ми отидеш,
че в село чума паднала,
паднала, заварлувала,
та да та тебе не найде,
че си едниче̂к на майка. —
Стое̂н си стана и то̀рна
от чьо̂рна чума да бе̂га.
Ага̀ ми вав по̂т варве̂ше,
че си го сро̂щна неве̂ста
и на Стое̂на викаше:
— Стое̂не, ги̂ди Стое̂не,
каде си то̀рнал да варвиш?
То̀рнал сам, то̀рнал, неве̂сту,
от чьо̂рна чу̂ма да бе̂гам,
че сам едниче̂к на майка,
пък в село чума варлува.
Неве̂ста си му викаше:
— Постой, поче̂кай, Стое̂не,
тефтѐрас да си о̀творям
да видим дали си писан. —
Ага̀ си тефтѐр погльо̂дна,
и той бе писан вав него.
Неве̂ста си му викаше:
— Во̀рни са, во̀рни, Стое̂не,
и ти си писан в тефтѐрас,
тринки ти дене̂ вадьо̀та.
Та да си у̀мреш, Стое̂не,
на бащини си дво̀рове,
на майчини ти ску̀тове! —
Стое̂н са назад заво̂рна
и на майка си викаше:
— Мале ле, стара мале ле,
постилай, майчу, залага̀й,
тринки ми дене̂ вадьо̀та!

8. XI. 1954 г.
Чепеларе

Жека Ат. Метексова,
род. в 1896 г., образование IV кл.,
домакиня

79. Брат и сестра бягат от чумата

Рада бяга от чумата с брат си Иван. По пътя брат ѝ я укорява, че е забравила празничната му премяна, и тя се връща да я вземе, но чумата я удря и тя умира.

То̀рнала Рада да бе̂га
сас неин брата Ивана
от чьо̂рна чума прикльо̂та.
Га̀ на Ѝзворан отишли,
Иван на Рада викаше:
— Раду лю, сестру Раду лю,

77. Момък бяга от чумата, II

Селоно ми е замре̂ло,
замре̂ло и заболе̂ло.
То̂рнал е Асан да тро̂си
де има село без гро̀бе,
де има о̀вце без кожи.
Ага̀ си Асан варвеше
през зеленоно ливаде,
че сро̂щна млада неве̂ста,
та̀ си Асаню викаше:
— Во̂рни са, во̂рни, Асане,
и ти си писан в тефтерас,
тринки ти дене̂ вадьо̀та! —
Асан са назад заво̂рна
и на майка си викаше:
— Залагай, майчу, постилай
и в бо̀кал во̀да наливай,
тринки ми дене̂ вадьо̀та!

2. IX. 1955 г.
Чепеларе

Ирина Шабанлиева,
род. в 1884 г., без образование,
домакиня

Оригинален момент в горната песен, както и в следващия вариант е представянето на чумата като млада невеста. Обикновено народът я изобразява като грозна старица с рошава коса, облечена с черни дрипи; тя носи тефтер даден ѝ от бога, с имената на селата и хората, които ще мори (срв. Маринов. Народна вяра, с. 192—194).

78. Момък бяга от чумата, III

Майка изпраща единствения си син далеч, за да се спаси от чумата. Среща го невеста, вижда, че е писан в тефтера ѝ, и му казва да се върне, за да умре у дома си.

Имала майка, имала
едничак сина Стое̂на.
В село е чума паднала,
паднала, заварлувала,
не гльо̀да старо, ни младо,
открай хи е зафанала.
Майка на Стое̂н думаше:
— Стое̂не, сину Стое̂не,
хай да та, синку, о̀прате̂
де̂лечко да ми отидеш,
че в село чума паднала,
паднала, заварлувала,
та да та тебе не найде,
че си едниче̂к на майка. —
Стое̂н си стана и то̂рна
от чьо̂рна чума да бе̂га.
Ага̀ ми вав по̂т варве̂ше,
че си го сро̂щна неве̂ста
и на Стое̂на викаше:
— Стое̂не, гѝди Стое̂не,
каде си то̂рнал да варвиш?
То̂рнал сам, то̂рнал, неве̂сту,
от чьо̂рна чума да бе̂гам,
че сам едниче̂к на майка,
пък в село чума варлува.
Неве̂ста си му викаше:
— Постой, поче̂кай, Стое̂не,
тефте̂рас да си о̀творям
да видим дали си писан. —
Ага̀ си тефте̂р погльо̂дна,
и той бе писан вав него.
Неве̂ста си му викаше:
— Во̂рни са, во̂рни, Стое̂не,
и ти си писан в тефте̂рас,
тринки ти дене̂ вадьо̀та.
Та да си у̂мреш, Стое̂не,
на бащини си дво̂рове,
на майчини ти ску̂тове! —
Стое̂н са назад заво̂рна
и на майка си викаше:
— Мале ле, стара мале ле,
постилай, майчу, залагай,
тринки ми дене̂ вадьо̀та!

8. XI. 1954 г.
Чепеларе

Жека Ат. Метексова,
род. в 1896 г., образование IV кл.,
домакиня

79. Брат и сестра бягат от чумата

Рада бяга от чумата с брат си Иван. По пътя брат ѝ я укорява, че е забравила празничната му премяна, и тя се връща да я вземе, но чумата я удря и тя умира.

То̂рнала Рада да бе̂га
сас неин брата Ивана
от чьо̂рна чума прикльо̂та.
Га̀ на Ѝзворан отишли,
Иван на Рада викаше:
— Раду лю, сестру Раду лю,

зо̂ ли ми мойно гиздѝло?
Рада на Иван викаше:
— Ох леле, брате Иване,
забурѝх да го до̀несам!
— Сестру лю моя хубава,
как си ми, сестру, повнила,
повнила, не заборѝла
твое̂на грѝшка ше̂рана
и твое̂н карста̀т тестемѐль? —
Ради хи е̂це добалне̂,
добалне̂, още доже̂ле̂,
та са е назад во̂рнала
гиздѝлоно да донесе
на нѐхин брата Ивана.
Ага̀ е Рада отишла
на те̂хни порти ше̂рани,
таман си прагôн прекракна,
чьо̂рна е̂ чума удрила,
лоша е̂ гла̀ва заболе̂,
от гла̀ва ле̂гна, не стана,
млада-зелена загина.

8. II. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

Ѝзворан (ст. 4) е название на местност в Чепеларе с извор под ела и с параклис. Вярвало се е, че който се опитал да отсече дървото край извора, се разболявал (П. Райчева).

Стана Балджиева е чула песента от баба си Стана Балджийката, дъщеря на Стар Радко Киряков и сестра на Атанас Кьоргога. Баба ѝ казвала, че тази песен е изпята по времето, когато в Чепеларе върлувала чумата (1836—1838). Стар Радко заедно с жена си и децата си избягал и се скрил от чумата в местн. Смаилбейовото (Гореловата колиба). От бързане не си взели храна. Най-малкото дете започнало да плаче и да вика на баща си: „Тетьо, тетьо, о̀ти не зьо̂ кацата с маслото? Сега какво ще ядеме?“ А баща му му казал: „Хо̂, синко, хо̂, то щи друго тикна не̂как, че не̂ма как да се во̂рним — чума е вле̂ла в селото, в селото и в махало̂на!“

80. В село е чума паднала

Цялото поле се жъне, само едно стои непожънато, защото в селото върлуват чума и холера. Иван ги моли да оставят него и семейството му, а чумата му казва, че ще измори всички, само него ще остави, но сакат и с едно око.

Врють са полено жьо̂неше,
едно са по̀ле не жьо̂не.
Дали са не е родило?
— Родило са е, родило,
ами кой да го ожьо̂не?
В се̂ло е чума паднала,
чумана и холерана.
Не гльо̂да старо, ни младо,
врють хи е открай фа̂тила,
селоно е затворила,
у Иван е на кона̀к.
Иван са же̂лно моле̂ше:
— Чумице, чьо̂рна чумице,
чумице и холерице,
о̀стави лю мен, чумице,
и мойне девет снашици
сас мойне девет сѝнове
и девет дребни дечинки.
Чумана си му викаше:
— Врют ще хи сбѐрам, Иване,
лю тебе ще да о̀ставе̂м,
ле̂ва ти ро̂ка претра̂шам,
де̂сна ти но̂га отсичам,
лево ти о̀ко извадам
да ходиш и да приказваш
кога е чума идвала
и е на кона̀к се̂де̂ла,
се̂де̂ла и варлувала.
Всичко сабрала на Иван —
до девет сина рожделни,
до девет сно̂хи младички,
до девет дребни дечинки.
Само Ивана остави:
ле̂ва му ро̂ка претроши,
де̂сна му но̂га отсе̂че,
ле̂во му о̀ко извади.
Иван си же̂лно плаче̂ше,
плаче̂ше и нареждаше:
— Каде ще сега да ходе̂м
сас сакатаса рачѝнка,
рачѝнка, още ножѝнка
и сас едносо очинко,
ага̀ сѝнове погребах,
сно̂хи и дребни дечинки,
и не̂мам нийде никого!

20. I. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

В народните представи холерата, която се споменава тук, е по-млада сестра на чумата, грозна, рошава и дрипава като нея, но не толкова лоша (вж. Маринов, Народна вяра, с. 194).

81. Чумата удря терзия на път за Драма

Терзии тръгват за Драма. По пътя чумата удря Йончо калфата и той поръчва да занесат на майка му неговите кобури.

Тързѝй са сбират, тȍрнуват,
че жъ да идат, да идат
нах Драма, нах касабȍна
кьо̀нкънъ хабѝ да кройôт,
ситно шйюво да шиȅт,
гайтанъ синъ, зъленъ,
зъленъ и гъвъзѐнъ.
Станаха, та ми тȍрнаха.
Варвȅлъ, колко варвȅлъ,
чьȍрна хи чума срьôщнала,
ударъ Йонча калфана,
калфана баш тързиȅна.
Йончо майстуръм викашъ:
— По̀чъкайтъ ма, майсторъ,
доде са с дȗша рȁзгьалъ,
та мъ зȍмътъ, майсторъ,
моинъ гюмюш кобуръ,
та хи на майка нȍсътъ.
Майка жъ съ хи познае
и жъ съ ва попита:
„Каде мъ Йончо остана?"
Ве хи, мȁйсторъ, рȅчътъ:
„Нѐ съ Йонча главѝхмъ
в чьȍрнана зȅмъ длъбоко,
в равноно пȍлъ шъроко,
в синюно нȅбо въсоко!

25. VIII. 1952 г.
с. Широка лъка

Вълко Д. Каров,
род. в 1886 г., без образование

82. Чумата не погубва овчарчето, което няма родители да го жалят, I

Овчари изпращат за сол в село, където върлуват чума и холера, най-малкия от тях, защото нямал баща и майка да плачат. У кехаята излиза млада невеста и му поръчва да каже на овчарите, че всички са писани в тефтера ѝ, но него ще отпише, понеже е сирак.

Сбралъ са са, сбралъ
на въсокана плȁнъна
до дванадъстъ овчȅръ,
та са сдумуват, спитуват:
— Кȍго в сȅло да провогюм
солтȍн да си нъ донъсе,
чъ в село чума пȁднала,
чумана и холерана? —
Чудълъ са са, мислълъ,
та чъ са накрай сторълъ
да съ провȍгьат в селоно
най-малькен овчȅр Тодорчо,
чъ нȅма тьетю да жȅлъ
и нȅма майка да плачъ.
Стана ми Тодор, отидъ,
на портъ чука и рȗка:
— Кехайцъ, млада невȅхчу,
ѝзлъзъ, портъ ȍтворъ,
та чъ мъ солтȍн дȍнъсъ
да го овчȅръм ȍтнъса
на въсокана плȁнъна! —
Нъ излȅзъ кехаица,
излȅзъ млада нъвȅста,
в ракȍна даржи тъфтерчъ
и съ на Тодор думашъ:
— Тодоръ, гѝдъ Тодоръ,
тебъ лъ са провогюлъ
овчȅрънъ ѝ кехайȅнъ
солтȍн да съ хмъ отнъсеш?
Нȍсъ хмъ здравъ нагоръ
и са хмъ рȅчъ, Тодоръ,
чъ дванадестъ овчȅръ
врюк са в тъфтерас писанъ,
ȁла ша тебъ ȍтпъша,
чъ ти съ нȅмаш майчъца,
майчъца, ощъ бобȁйко,
та нȅма кой да тъ плачъ
и нȅма кой да та жȅлъ.

14. III. 1952 г.
с. Широка лъка

Михо Д. Гергьовски,
род. в 1912 г., образование VII кл.

83. Чумата не погубва овчарчето, което няма родители да го жалят, II

Овчари пращат в Гюмюрджина най-младия от тях, защото нямало кой да го жали. Срещат го невеста и мома. Невестата му казва, че бил записан в тефтера ѝ, но вместо него ще запише тези, които са го пратили.

Размрȅло са е селоно,
размрȅло и разбȅгало.
Овчȅрене са сдумуват
кого ли да проводȅт
нах Гюмюрджинска касабȏ,
че са е село размрȅло,

размрѐло и разбѐгало.
— Дьô щим да проводиме
Манолê младо чобанче:
и да му бôде нѐщичко,
нêма кой да го жêлêе. —
Стана ми Манол, отиде
нах Гюмюржинска касабô,
че си ми срôщна невêста
и една мома кàматна.
Невêста Манол думаше:
— Маноле, младо чобанче,
ти бѐ в тефтерêс записан.
Теб та, чобàнче, пратиха,
òти си нêмаш майчица,
теб да та, Манол, жалее.
Сега ща теб да отпишем,
овчêрене ще запишем. —
Гà си е Манол отищôл
на високана планина,
врут са овчêре измрêли!
Оставили на Манолê
вàклине стада голêми.

Смолян
(кв. Райково)

Милка Ат. Гюрова,
род. в 1897 г.

МАГИИ

84. Както се вие змията, тъй да се вият ергени

Двама луди-млади питат Рада защо е подранила за вода. Тя ги лъже, че майка ѝ е болна, а те отговарят, че вечерта са я видели да боде с игла очите на змия, за да се виели момците по дъщеря ѝ.

Тôрнала ми е Радъца
ранко на вòда да идъ
сас двенъ бѐлъ хàркомъ
на студенънъ врѝсьове.
Отде си Рада срьôщнаха
двамина лудъ и младъ,
та си Радъца питаха:
— Òтъ съ, Раду, рàнъла
да точъш вòда студена?
— Нъмойтъ пита, лудъ и младъ,
òтъ сам рано рàнъла.
Майка е кьôжко болнъчка,
та съ ма рано провоги
водица да хи òтнъса.
— Лôжъш на, лôжъш, Радъцъ,
сноща минахмъ покрай вас,
та съ от пѐнжур вѝгьахме.
Майка тъ на стол съдешъ,
змийка вав рòкъ даржешъ,
сахан стафидъ хранъшъ,
с ѝгла хи òчъ бодешъ
и на змийка съ думашъ:
„Кàйно са, змийку, виешъ
по мойса лѐва рачица,
тôй да са вийôт ергенъ
по моѐ бѐла Радъца!“

19. I. 1954 г.
с. Куковица

Стана Н. Майорова,
род. в 1904 г., образование IV кл.,
домакиня

85. Ще го омагьосат

Девойка кълне съня, че я приспал и не видяла накъде е отишло любето ѝ. Ако е из полето, жени и девойки ще го омаят и омагьосат.

— Сôню, пусти сôню,
ти, мой душмàнину,
че как ма измами,
та ма приспа, сôню,
на ден на пладнина
на ѐсноно слôнце.
Та ни вѝдêх, сôню,
мойно пôрво любе,
агà мина, сôню,
през равнине двори
сас сивоно стадо,
сас чьôрноно куче.
Та ни вѝдêх, сôню,
любе каде хвана —
дали ваз горôна
ѝли низ полено.
Àко любе хвана
ваз гòра зелена,
че ще бòрже дойде,
пък ко низ полено —
нêма да си дойде.
Че там има, сôню,
мòми омайници,
жѐни магьосници,
та ще да го мàѐт,
мàѐт и магьосат.

Как ли да го виде̂м,
виде̂м и прочуе̂м?
Пи̂смо ли да пише̂м,
китка ли да прате̂м
йл сама да йдам?

14. II. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

86. Да развалят магията

Е̂зък ни, е̂зък, Стое̂не,
де̂но са толкоз га̀ле̂хме,
га̀ле̂хме и драго̂вахме,
пък не̂ма да са зо̂миме
от наши пусти душма̀не —
на нам магие̂ сториха.

Стое̂не, любе Стое̂не,
ти имаш конче хране̂но,
та йди в го̀ра зелена,
на̀бери бильки все̂какви,
дано магие̂ развалим,
ний двамка да са зо̂миме!

25. IV. 1955 г.
Чепеларе

Згура М. Кущинаров,
род. в 1876 г., образование IV кл.,
занаятчия

87. Разболяла се от магия

Ганка говори на майка си, че се разболяла, защото чичовата ѝ дъщеря ѝ направила магия.

— Ганку лю, мое̂ до̂щеру,
от кога ти е лошичко?
— Майчинку, мила майчинку,
лошичко ми е, майчинку,
от вчера, от завчѐрашник,
от пре̂дишнана неде̂ле̂.
Откак се, майчу, чесахме,
с чичова бе̂ла Калина
в наше̂на долна градинка
под червенана йе̂балка.
Та̀ ми от ко̀са зимаше,
та е̂ в пое̂сан крие̂ше
и ми магие̂ праве̂ше. —
Майка на Ганка викаше:
— Ганку лю, моя до̂щеру,
отдолу идат сватове,
ко̀го неве̂ста да сторим?
— Сто̀рите, майчу, сто̀рите
чичова бе̂ла Калина.
Хала̂л хи праве̂, мале ле,
дарове, тьо̂жки спа̀пове,
любе хи халал не праве̂,
че ми ѝ магие̂ сторила.

12. XII. 1952 г.
с. Широка лъка

Чока Ст. Гайдарова,
род. в 1919 г., образование IV кл.,
домакиня

СЪДНАТА КЛЕТВА

88. Георги Грозникът проклева майка си

Майка изпъжда десетия си син Георги Грозника. Той я проклева чумата да измори синовете ѝ и клетвата се сбъдва. След девет години се връща с голямо стадо и пари. Без да го познае, майка му разказва за нещастията си и Георги ѝ се открива.

Имала майка, имала
до девет сина левѐнти,
десети Гьорги Грозника.
Майка на Гьорги думаше:
— Ма̀хни са, Гьорги, оттỳва
да ми не грозиш дво̀рове
и деветина си̂нове! —
Гьорги му е̂це добалне̂,

та ми са жѐлно разплака,
нарами тѝрба шѐрана
и още шѐлче червено,
че тѝрна Гьорги, отиде
вав чузда зѐмѐ дѐлечна.
Агà нахвôн да излиза,
Гьорги на майка викаше:
— Мале ле, стара мале ле,
агà оттўва йзлѐзам,
след мене чума да влѐзѐ
сѝнове да ти измори,
двòрове да ти ошўтнат,
за мене кайл да стàнеш! —
Лю га си Гьорги излезе,
чьôрната чума си влезе,
та хи сѝнове измори
и двори хи ошўтнаха,
сама си майка остана.
Ходил е Гьорги, ходил е
цали ми девет години
по чузда зѐмѐ незнайна.
Млого е стадо напàсал
хилѐда вàкли овньове,
петстотин дребни шилета,
в кôшове бѐли грôшове.
Че стана Гьорги да варви
с негово стадо голѐмо
над тѐхно село рàзтажно.
Агà е Гьорги отишьôл
на бащини му двòрове,
майка му седи на порти
сас чьôрна кôрпа на глàва.
Гьорги на майка викаше:
— Бабчу лю мари хубава,
има ли мѐсто да прѝспѐ
с моесо стадо голѐмо,
с моисе вакли овчѐре?
Майка му си му викаше:
— Овчѐрю, млади стадарю,
дворисе ми са широки,
кôщисе ми са високи,
ала са шўти и празни.
И йѐ си имах, овчѐрче,
до девет сина левѐнта,
десети — Гьорги Грозника,
та си го него изпôдих
да ми ни грози двòрове
и девет сина левѐнти.
Гьорги ма люто прокална,
та ми сѝнове измрѐха
и двори ми ошўтнаха —
кльôтвана ма е стигнала.
Тогав са Гьорги обади
и на майка си викаше:
— Мале ле, стара мале ле,
йѐ ти сам Гьорги Грозника! —
Майка са чукна, припѐ са,
ѐсни си гласе пускаше
и жѐлно Гьоргѐ молѐше:
— Прости ми, сину, прости ми,
че ми сам ѐце грѐховна,
дето та тебе изпôдих!

24. V. 1939 г.
Чеперале

Мария Вл. Бочукова,
род. в 1886 г., образование VII кл.,
домакиня

Основен мотив в горната и следващите балади (№ 89—91) е народната вяра в силата на клетвата, особено когато е изречена в момент на голямо огорчение или гняв (по тоя въпрос вж. Шишманов. За мъртвия брат. с. 532—538). Тази вяра намира израз не само в песенния и прозаичния фолклор, а и в множество разкази, чрез които по-възрастните я потвърждават — срв. тук Приложение, № 1.

89. Баща проклева сина си

Син кара баща си да го продава. Той го моли да му отвърже ръцете, за да се омие и помоли, и синът му отрязва главата. Бащата проклина жена му да стане камък, а децата му — змийчета и клетвата се сбъдва.

Де са е чуло, вѝдѐло
син баща вôрзан да кара,
да кара да го продава
на трима млади желàти?
Варвѐли, колко варвѐли,
минали гòра зелена,
навлѐли в пòле широко.
На пòле дòрво високо,
под дòрво студен кладенец.
Сôднали да си починат,
студѐна вòда да пийнат.
Баща на сина думаше:
— Стоѐне, сину Стоѐне,
днеска е, синку, сôбота,
утре е света недѐлѐ.
Рачинкисе ми рàзваржи
лѝцесо да си òмиѐ,
на бога да се пòмолѐ,
дано са смильôт джелàти
главôса да ми не рѐжат! —
Стоѐн му нищо не рече,
помôкна сабѐ огнена,
та му главôна отрѐза.
Главôна рипка, подрипка
и на Стоѐна думаше:
— Стоѐне, сину Стоѐне,
дано ти господ помогне,
агà са назад завôрнеш,
жена ти камен да стане,
децата — дребни змѝйчета! —

Де стоѐл господ, та зачул.
Агà са назад завȏрна
и си у дома отиде,
какво той тамо да види:
жена му камен станала,
децата — дребни змѝйчета.

1. IX. 1952 г.
с. Широка лъка

Цонка С. Златева,
род. в 1920 г., образование VII кл.,
домакиня

90. Стоян се кълне лъжливо и клетвата го стига

Стоян вика Керушка да тръгне с него и ѝ се кълне, че няма жена и деца. Когато стигат Дунава и разбира, че я е излъгал, девойката иска да ѝ донесе вода и реката го отнася.

Керушка двори метѐше,
Стоѐн си стадо мамѐше
през Керушкини двȏрове
и на Керушка викаше:
— Керушку, карàормàнку,
не щеш ли си ма преслѐди
нах високана плàнина?
— Преслѐди та ща, Стоѐне,
ко ми са вѐрно прикалнеш,
че нѐмаш любе и друго
и други дребни дечинки.
Стоѐн Керушки викаше:
— Керушку, карàормàнку,
ко имам любе и друго,
и други дребни дечинки,
бѐл Дунав да ма отнесе,
огань дано ма изгори! —
Станаха, та ми тȏрнаха,
варвѐха, колко варвѐха,
минаха гȏра зелена,
влѐзаха в пȏле широко,
впьȏнаха вав бѐл Дунава.
Стоѐн Керушки викаше:
— Керушку, моме хубава,
пȍгледни, Керу, да видиш
де има дȏрво високо,
де горьȏт девет ȏгньове,
де лаѐт девет кучета.
Там има село голѐмо,
там имам любе и друго,
и други дребни дечинки. —
Кери са бàлно набалнѝ,
набалнѝ жѐлно нажѐли
и си Стоѐну викаше:
— Стоѐне, гѝди Стоѐне,
Стоѐне, крайморѐнину,
нѐмаш ли за мен, Стоѐне,
ѝѐ брата, ѝѐ братовчьȏда?
— Нѐмам си, нѐмам, Керушку,
ни брата, ни братовчьȏда.
За тебе има, Керушку,
пȏстрана сабѐ огнѐна
главȏна да ти отсѐка.
Керушка си му викаше:
— Стоѐне, крайморѐнину,
мен са е вȏда допило,
ѝди ми, любе, нах Дунав
да ми водица донесеш
да са водица нàпиѐм,
тогав ма, любе, кайдѝсвай!
Стана си Стоѐн отиде
да хи водица донесе.
Стоѐн се нѝком надникна
от Дунав вȏда да точи.
На бѐл бѐ камен той стȏпил,
кàйно си вȏда точѐше,
бѐл го е каменъ подсȗнал,
подсȗнал, още подметнал,
бѐл Дунав си го отнесе,
че са накриво покалнал.
Керушка си му викаше:
— Дȏржи са, дȏржи, Стоѐне,
за дребно речно камене,
за ѐворови корене!
Стоѐн са рȗком прирȗка:
— Керушку, моме хубава,
халàл ти правѐм, Керушку,
моено стадо голѐмо,
стадоно сас планинȏна,
стадоно сас кучетана,
че та, Керушку, излȏгах,
ѝѐ си низ Дунав отидох!

16. III. 1954 г.
Чепеларе

Кева К. Илиева,
род. в 1878 г., без образование, домакиня

91. Дъщеря се кълне нечестно и клетвата я стига

Митра люби турчин, но се кълне пред майка си: ако е истина, ветрове и дъждове да я вдигнат.

Митра е турчин гàлила,
гàлила и драгȍвала
турчинан юзбашиѐна.
Майка на Митра викаше:
— Митру лю, моѐ дȍщеру,
сноща си дойде баща ти

от село, от дюке̂нено,
лоша ми дума донесе,
та ми сарцесо скосе̂ва,
скосе̂ва и разтопе̂ва,
каквото шекѐр вав во̀да,
каквото риба без во̀да —
че ти си турчин га̀лила,
га̀лила и драго̀вала.
Митра на майка думаше:
— Мале ле, стара мале ле,
а̀ко сам това мислила,
да дуйнат бе̂ли вѐтрове,
да летнат ситни до̀ждове,
мене нагоре да вдигнат!—
Още си дума думаха,
дуйнаха бе̂ли вѐтрове,
ле̂тнаха ситни до̀ждове,
Митра нагоре вдигнаха,
че са накриво калнала.

10. III. 1939 г.
Чепеларе

Петра Ат. Кьоргогова,
род. в 1855 г., без образование
домакиня

ЗАЩО ЛОВЯТ РИБАТА И МОЗЪКЪТ Й Е МАЛКО

92. Рибите ще ги прокълнеш

Птиче не може да свие гнездо от хайдути. Момък му казва да отиде край морето, където ще види рожба. Змия закриля дете от рибата, която иска да го изяде, орел го отглежда и отнася на царя.

— Пиленце, су̀рко пиленце,
защо ми рано засвирваш,
та ма от со̂нче̂к сабудаш?
— Юначе, луда делийо,
как да та ранко не буде̂,
как да та ранко не вдигам?
Не могам в го̀ра да вле̂за,
не могам гне̂здце да свийнам
от сее̂ пусти хайдути.
Сега за девет години
вав гора не со̂м влизало,
гне̂здце не со̂м си извило,
чьо̂до не со̂м си извело!
Под ка̀та до̀рво хайдутин,
на ка̀та до̀рво и пушка,
пушка и сабе̂ френгие̂,
на ка̀та вейка и куршум.
— Иди ми, пиле, надолу
морске̂н денйзчек да видиш.
Там има до̀рво високо,
смокви, стафиди раждало,
там щиш гне̂здцено да вийнеш,
там щиш авлѐтчек да видиш,
тамо щиш люлка да сториш.
Там щиш авлѐт да захраниш
смокини, бели стафиди,
там щиш дечинки да поиш
с денйзка пе̂на пе̂нлива,
там ще на со̀рце да легне:
сарцено ми е денйзан. —
Рибана тьо̀жко погльо̀два:
— Чие е дѐте под липа? —
Рибана рипка в денйзан,
змийе̂на форка нах риба
и си на риба думаше:
— Ти де̂те не̂ма да е̂деш,
йе̂ ще та тебе поглищам,
йе̂ ще та тебе прибера
при мойсо те̂ло отровно.
Макар си било в гемие̂,
отрова теб ще та топи!
Мен ми е дѐте рожделно,
аз сам му майка до него. —
Орел е сто̀пил на дете
и ми се чуди на него
дали да е̂де очинки.
Риба е зейтин станала,
та си детенце мазаха,
орел е братче станало,
та си детенце изку̀ти
и го нах царе̂н отведе,
че си на царе̂н викаше:
— Царю лю, господарю лю,
златна ти носе̂м китчица,
да е̂, царю лю, изку̀тиш
бе̂ла-червена да стане.
Рибине ще ги покалнеш,
който ги види да фата,
в оган да гори рибине! —
Царе̂н изку̀ти Кебире,
та е детенце станало
бе̂ла-червена китчица.
И е покалнал рибине,
затва им малко мозако̂н,
че е̂дат дребни дечинки,
без майка, без баща роднали,
затва ги фатат и горе̂т.
А си е царе̂н надарен,
че ку̀ти дребни дечица
ка̀йно негова сестрица.

12. II. 1950 г.
Чепеларе

Ариф С. Байрямов,
роден в с. Полковник Серафимово в
1906 г., без образование, общ работник

93. Девойка сънува, че река носи невеста, I

Добра не иска да отиде за вода, защото сънувала, че през дворовете им тече мътна река, която я носела, пребулена като невеста. Майка ѝ я успокоява, че моминските сънища не показват, и тя отива на изворите, където разбойници се готвят да я погубят.

— До̀брьцъ, моя до̀щъру,
ѝдъ ми во̀да до̀нъсъ
от двана врѝсе̂ студенъ.
Добра на майка викашъ:
— Нъмо̀й ма, майчу, провада
са̀я у̀тирна на во̀да —
лоша сам со̂не̂ со̂нъла
в со̂бота сре̂щу нъде̂ле̂.
Мо̂тна бе̂ ре̂ка текнала
през наштъ равнъ дворувъ,
млада нъве̂ста носъшъ.
С бе̂л бе̂ дюльбѐн завита,
с че̂рвен бе̂ прѐкрив пръкрита,
сама си бе̂шъ До̂брицъ.
Майка на Добра викашъ:
— Ѝдъ ми, ѝдъ, До̀брицъ,
мо̀мска са со̂не̂ нъ тачъ,
момскана и юнацкана! —
Стана ми Добра, отидъ
сас двенъ бе̂лъ ха̀ркомъ
на двана врѝсе̂ студенъ.
Ага̀ е тамо отѝшла,
тамо е Добра виге̂ла
двамина во̂рлъ хайдутъ,
огне̂на сабе̂ остръха
главо̂на да хи отре̂жат.
Добра са назакь обо̂рна
и си са ру̀ком приру̀ка:
— Майчинку, стара майчинку,
на̀е̂ж са, на̀пий, майчинку,
Добрина е̂сна карвчица
и ми са, майчу, на̀носи
Добрино ле̂то гиздѝло,
и си са, майчу, на̀ходи
с Добрини дребни дружчици!
Йе̂ ща курба̀нь да стана
на пусти во̂рлъ хайдутъ.

12. XII. 1952 г.
с. Широка лъка

Чока Ст. Гайдарова,
род. в 1919 г., образование IV кл.,
домакиня

За *„че̂рвен прѐкрив“* (ст. 13) в този и в следващите варианти вж. пояснението към песен № 38.

94. Девойка сънува, че река носи невеста, II

— Добру лю, мое̂ до̂щеру,
у̀тирна рано ми ста̀ни,
та ѝди та ми до̀неси
водица бистра, студена
от студените врѝсьове.
— Не мога, майчу, да ида, —
лоша сам со̂не̂ со̂нила
от пьо̂так, та нах со̂бота.
Мо̂тна бе̂ ре̂ка текнала
през наши равни дво̀рове,
млада неве̂ста носе̂ше.
С че̂рвен бе̂ прѐкрив прекрита,
с бе̂л бе̂ гюлбѐн завита.
Но̀си йе̂, майчу, вла̀чи йе̂,
вав бе̂л е̂ Дунав отвлече.
На Дунав, майчу, имаше
до триста ше̂рки гемийки.
По̂рва гемие̂ караше
Стое̂нчо во̂рло ко̀пе̂лче,
с меден си кавал свире̂ше,
та фана млада неве̂ста.

6. VII. 1951 г.
с. Стойките

Минка П. Златева,
род. в 1909 г., образование IV кл., домакиня, работила и земеделие

95. Девойка сънува, че река носи невеста, III

Тодора казва на майка си, че ще умре, защото сънувала, че през двора им протекла река и носела млада невеста; кара я да събере накитите ѝ и да премени с тях тази, която ѝ е прилика.

— Майчинку, стара майчинку,
лоша сам со̂не̂ со̂нила
со̂бота сре̂щу неде̂ле̂:
мо̂тна бе̂ ре̂ка теknала
през наши равни дво̀рове,
млада неве̂ста носе̂ше
ве̂нче̂та, пък непростена
ни от кумове, сватове,
нито от ма̀шко деверче
и на майка невра̀щанка.
Нова̀ е, майчу, за мене —
тьо̂жка ма бо̀лька надвила,
надвила още подвила,
йе̂ ще си, майчу, загина.
Ам ста̀ни ми, майчу, со̀бери
моено ле̂то гизди̂ло,
да си ми и̂ди, мале ле,
нах голе̂мие̂н панагир,
дѐно са сбират мо̀мине,
мо̀ми и млади неве̂сти,
та си ми, майчу, на̀ме̂ри
мое̂на лика-прилика.
Та я пре̂ме̂ни, о̀гизди
с моено ле̂то гизди̂ло,
че са назад о̀тстапи
и си е̂, майчу, по̀гледай
приле̂га ли е̂ гизди̂ло,
ме̂са ли, майчу, на мене,
на твое̂ тьо̂нка Тодора.
— Немо̀й ми дума, до̂щеру,
то дано не е истина!
А̀ко е това истина,
ще зьо̂ма люта о̀трова,
да си са, до̂ще, о̀трове̂!
— Немо̀й са тро̀ви, мале ле,
че ще сираци останат
моине се̂стри и брате̂,
та не̂ма кой да ги гльо̂да.

20. XI. 1951 г.
с. Стойките

Мария Д. Капушева,
род. в 1886 г., образование III кл.,
домакиня

„На майка невращанка“ (ст. 10) означава, че невестата не е могла да извърши обичайното гостуване на майка си в съботата след сватбата, т. е. че не е минало и една седмица от женитбата ѝ.

96. Момък сънува лош сън

Еню говори на баща си да не му търси лекове, защото сънувал сън, който показвал, че ще умре млад. Баща му ще го жалее, докато отиде в механата, сестра му — докато се срещне с годеника си, майка му — докато дойде при него.

Еню на тетю думаше:
— Тетю лю, мили тетю лю,
стига ми, тетю лю, ходи,
стига ми тро̂си ле̂кове.
Йе̂ не̂ма, тетю, да стана,
лоша сам со̂не̂ санувал
от пьо̂так сре̂щу со̂бота:
ва̀кал са овен загуби
от нашно стадо голе̂мо.
Чьо̂рно бе̂х конче вазсьо̂днал
нах чуждо село да ида,
ва̀кал ми овен да тро̂се̂ —
нито ми овен наме̂рих,
нито са назад заво̂рнах.
Йе̂ не̂ма, тетю, да стана,
сна̀жкаса ми е капнала,
не мога да е̂ по̀клате̂,
йе̂ ще си млад да загина.
Ти ща ма, тетю, же̂ле̂еш,
доде отидеш в механьо̂
и са сабереш, тетю лю,
с твоине стари акта̀ше.
Сѐстра ми ща ма же̂ле̂е,
доде са срьо̂щне, тетю лю,
сас севдьо̂на, с главени̂кан.
Майка ща да ма же̂ле̂е,
докато дойде до мене.

15. IV. 1955 г.
Чепеларе

Згура М. Кущинаров,
род. в 1876 г., образование IV кл.,
занаятчия

Ст. 5—7 са свързани с вярването, че сънищата, сънувани срещу определени дни (тук срещу събота), предсказват това, което ще се случи.

97. Овчар сънува лош сън и загива

—Брате Стоѐне, Стоѐне,
стана ми девет години
сас тебе овчѐруваме,
на гега не сôм задрêмал.
Сега на гега задрêмах,
лошê си сôна санувах:
чôрни кучета лавнали,
йѐсни чѐнкове цоннали,
вàкла ми òвца заблêла.
—Тодоре, брате Тодоре,
сônê ти лошо приказва:
чôрни кучета — душмàне,
йѐсни чѐнкове — куршуме,
вàкла овчица — майка ни! —
Още Стоѐн не издумал,
турска е пушка пукнала,
удари Тодор в сарцено.

Януари 1954 г.
Чепеларе

Иван Д. Чакъров
род. в 1868 г.

ВГРАЖДАНЕ

98. Вградена невеста, I

Три години трима братя градят град, който нощем се събаря. Минава калугер и им казва, че строежът иска жертва: чиято жена дойде най-рано, да я вградят в основите. По-големите братя предупреждават жените си, най-малкият не казва на своята — Струна невеста — да не идва, а ѝ поръчва много работа. Тя свършва всичко, приготвя „рана прогимка“ и тръгва да я занесе на мъжа си. Той заплаква и ѝ казва, че си е изпуснал пръстена. Струна скача да го извади и я вграждат. Тя моли деверите си да ѝ оставят дясната гърда и лявата ръка — когато дойде малкото ѝ дете да го нахрани. Детето ѝ плаче и я търси и Струна проклева града.

Троица братê грàда градêха,
грàда градêха до три години.
Дене го градьôт на êсно слôнце,
наще са валѝ на мѐсечина.
Троица братê си са чудêха
как да задаржьôт бêлана грàда!
Троица братê каул сториха:
кой както мине да го попитат
дали не знае лêка за грàда.
Отде ми мина чьôран калугер,
та си хми дума, дума продума:
— Колà герê ви, троица братê!
— Аллà разòсум, стар калугерин,
дали не знаеш лêка за грàда?
— Знаем ми, знаем лêка за грàда,
àла е лêка твôрде грêховен —
бêлана грàда курбàн ви ѝще.
Чѝено любе най-рано дойде
да ви донесе рана прòгима,,
да го вградите на дôно грàда! —
И си подмина, и си замина.
Другине братê хабѐр сториха
на тêхните си млади невêсти,
най-малкêн братчек хабѐр не прати
да му не иде млада невêста,
ам хи нарôча много работи:
— Ой Струну, Струну, моê невêхчу,
утре ми, любе, рано пòдрани
да си донесеш студена вòда,
да са омиеш, да са премêниш,
да си са счешеш и ситно сплетеш.
Че да омиеш кôщи високи
и да си сметеш двори широки,
да си опереш бêлоно пране,
трѝж да го переш и да го простреш;
да си оплàвиш до девет килà,
до девет килà бêла пченица
и да йê простреш на девет чьоле;
да си омесиш мьôки фурнѝти,
да хи омесиш и хи изпечеш;
да си издоиш крави младòчни,
да си отлôчиш дребнине тѐлце
и да избôркаш бêлоно млêко.
Че ми обанêй мôсконо дêте,
та че го пòвий в новàна плêна,
че го нàхрани и прѝспи си го,
и прѝспи си го в лêтвана люлка,
та че ми стôри рана прòгимка,
та ê дòнеси в бêлана грàда! —
Струна невêста сôн не заспала,
станала рано вав пôрви пêтли,
та са вазсỳка и са разшьôта.
Струна е била млого пôргава,
та си ми стори врют работине,
дено нарôча пôрвоно любе,
само не втàса да си нахрани
мôсконо дêте пеленачено,
та да отнесе бôрза прòгима.
Кàйно са сôвна ỳтирна рано,
че са зададе Струна невêста.
Гà йê овàрди Струнино любе,
то са разрỳка и са размаха,
с рòки хи маха, глàва хи варти:
„Назад ми, назад, Струну невêсту,
назад са вращай, пôрвичко любе!“
Нêхи са правѝ, че си хи вика:
„По-бôрже, тôрчи, Струну невêхчу!“
Та си ми тôрна още по-бôрже.

Агà отиде Струна нêвеста,
та си хми тихо дума продума:
— Колà герè ви, троица братê!
— Аллà разôсум, Струну невêсту!
Гà си йê вйдê Струнино любе,
в зèмê унйкна, сôлзи зарони,
сôлзи зарони, жêлно заплака.
Струна невêста си му викаше:
— Ôти ми плачеш, пôрвичко любе?
— Как да не плачêм, Струну невêхчу,
изпуснал сам си сребаран пôрстен,
сребаран пôрстен сас червен камень,
изпуснал сам го на дôно града.
— Мôлчи, не плàчи, пôрвичко любе,
йê ща да влêза в бêлана грàда
и ща да найда сребаран пôрстен!—
Че са вазсỳка и са запрьôти,
вазсỳкала е бêли ракаве,
вазпрьôтила е бêлине пôли
и врйпнала е до дôно града
да си извади сребаран пôрстен,
сребаран пôрстен сас червен камень.
Струпали Струни камень за камень,
камень за камень, дôрво до дôрво,
та ê вградиха в бêлана града.
Струна невêста рю̀кна, заплака:
— Ой стрйци, стрйци, сôщи девере,
ой стрйци, стрйци, мои душмàне,
стой, почêкайте, стрици, девере,
немôйте ма вграда в бêласа грàда,
че си ми имам мôско дèтенце,
мôско дèтенце в лèтвана люлка!
Йê си ми имах млочко работа,
та си не втàсах да го нахранê.
Ôставите ми дêснаса бизка,
дêснаса бйзка, лêваса рôка
от дêсна стрàна на бêла грàда,
агà ми дойде мàшконо дèте,
да си му капêм бêлоно млêко,
да са насуче, да са нахрани!
Струнино дèте плаче и вика:
— Ой, мале, мале, каде отиде?
Струнина майка плаче и рỳка:
— Ой Струну, Струну, дôщеру моê,
кòму остави мàшкосо дèте,
кой ще го храни, кой ще го люшне,
агà заплаче в лèтвана люлка?
Струна невêста рю̀кна заплака:
— Кàйно трепери моесо сôрце,
моесо сôрце за мàшко дèте,
тôй да трепери бêласа грàда!
Кàйно ми плаче мàшконо дèте,
мàшконо дèте за своê майка,
тôй да си плачôт в бêласа грàда,
тôй да си плачôт и да си рỳкат!

20. I. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

В основата на горната песен, както и на следващите варианти лежи вярването, че всяка по-голяма постройка (крепост, черква, мост, чешма), за да се задържала и да бъдела трайна, имала нужда от дух — покровител; той можел да се добие, като се взида в основите човешка жертва (жена или мъж, най-често жената на първомайстора). В древността се вграждал човекът, по-късно неговата сянка — тя се измервала с пръчка, която се зазиждала. (За това вярване вж. Маринов. Народна вяра. с. 219—220.) Легендата за вграждане на сянка е разработена от П. Р. Славейков в „Изворът на Белоногата". По-късно развитие на вярването е обичаят при започване на нова сграда да се коли курбан.

Баладата за вградена невеста е позната из цяла България и у другите балкански народи. За този мотив в песни и предания вж. Стоилов. Зазиждане. с. 179—213; Арнаудов. Студии. с. 247—510.

Според Айша С. Мехмедова, 70 г., от Чепеларе, „бêлана града е една голêма кюприя в Одринско. Тя е направена там, дето едно време са се бахтали турце и бôлгари и бôлгарене не са могли да превземат Одрин. В айная кюприя е вградена жена. Бйзкине хи са отвôн и от тêх тече млêко. Ко са нêкой разболее, пие от айнва млêко за лек и оздравêва." А според Айша Е. Кьоралиева, род. в 1882 г., също от Чепеларе, „бêлана града, дено са я градили тримата братя", била крепостта Чанак кале в Беломорието. Гърдите на Струна се вкаменили и досега от тях „лю си салзи и капе млêко — не пресôхнува. Дене и наще сê си тече, сê си капе. Който има боли-глава, ходи там, та пие от айнва млêко, зима си от него за в къщи, пие и оздравêва. И ония булки, които нêмат млêко, ходят при това кале, откъртват по нêкое парче камък от бизчиците на Струна невеста, смиват го във вода и пият — млêкото им идва."

Вярването за вграждане на хора или сенките им в обществени строежи е много разпространено в Родопската област. Наред с песните и до днес в този край могат да се чуят и множество разкази и легенди за вграждане. (Вж. Приложение, № 2 и 3.)

99. Вградена невеста, II

Съдържанието е, както на песен № 98. Братята сами решават да вградят невестата, която дойде най-рано. Струна кара мъжа си да я върже с пояса си и да я спусне. Когато се навежда над вирчето в основата на строежа да търси пръстена, от гърдите ѝ протича мляко и го размътва. Невестата иска да ѝ изградят от дясната страна чешма, за да кърми детето си.

Троица братê грàда градêха,
денê ê градьôт на êсно слôнце,
наще са валй на мèсечина.
Троица братê каỳл вôрзаха:
— Чйено любе най-напреж дойде
да си донесе рано прôгима,
ще го вградиме вав дôно грàда! —
Двамина братê хабèр сториха

на тêхнине си млади невêсти,
най-малкêн братчêк хабèр не стори
да му не дойде млада невêста,
ам хи нарôча млочко работи.
Струна невêста млого пôргава,
рано станала вав пôрви пêтли,
та си разправи врют работине,
кàйно нарôча нèхино любе,
че си му стори блàга прòгима,
та е отнесе нах бêла грàда.
Зададе ми са Струна невêста.
Агà ê вѝдê Струнино любе,
в зèме унѝкна, сôлзи зарони
и си му маха: „Назад са вращай!"
Нèхи са правѝ: „По-бôрже вòрви",
та си ми тòрна още по-бôрже.
Струнино любе сôдна да плаче,
Струна невêста си го питаше:
— Ой любе, любе, пôрвичко любе,
òти ми сôдна, жêлно заплака?
— Как да не плачам, пôрвичко любе,
измôкнал си сам сребаран пôрстен,
сребаран пôрстан сас червен камень,
опу̀стил го сам вав дôно грàда.
— Мòлчи, не плàчи, пôрвичко любе,
йê ще да влêза в бêлана грàда
и ще ти найда сребаран пôрстен.
Йê си ма вòрзи сас твоêн поêс,
та си ма спу̀сни вав дôно грàда,
да ти ѝзвадê сребаран пôрстен! —
Вòрза си Струна сас алêн поêс,
сас алêн поêс у тьôнко кôрсче,
та си ê спусна вав дôно грàда.
Тамо имêше до един вирчôк,
до един вирчôк бистра водица.
На колêнца са Струна наведе
да ми огльôдва êснана вòда,
дано да види сребаран пôрстен,
сребаран пôрстен сас червен камень,
та да ми рипне да го извади.
Кàйно са Струна нѝком наднѝкна
да ми огльôдва бистрана вòда,
от бѝзчици хи праснѝк протече,
та ми замôти êсноно вирче.
Бистрана вòда праснѝк станала,
Струна ми гльòда — нищо не види.
Кàйно си Струна нѝком седêше,
струпали Струни камень за камень,
камень за камень, дòрво за дòрво,
та си вградиха Струна невêста,
Струна невêста в бêлана грàда.
Струна невêста хми са молêше:
— Оградите ми от дêсна стрàна,
от дêсна стрàна бêлана чешмьô,
бêлана чешмьô в бêлана грàда —
гà ми заплаче мòсконо дêте,
да си го хрàнêм сас прêсно млêко!

7. XI. 1954 г.
Чепеларе

Ариф С. Байрямов,
роден в с. Полковник Серафимово през 1906 г., без образование, общ работник

Певецът добавя, че водата от „êсноно вирче", от „бистрия вирчок", който се замътил и побелял от млякото на Струна невеста, била изведена „отвôн града" и на дясната му страна била направена шарена чешма. „Намêсто бистра вода от нея дене и ноще текло прасник [от бизчиците на Струна невеста. Куцо и слепо ходело на тази чешма да намери лек;" а младите невести, на които „липсело" млякото и не са могли да отидат сами, пращали хора да им донесат камъче от вкаменените гърди на вградената невеста. Слагали камъчето да стои един ден и една нощ във вода, изпивали я и млякото им се възвръщало.

100. Вградена невеста, III

Съдържанието е, както на предходните варианти. Братята сами решават да вградят невестата, която дойде най-рано. Името на невестата е Димка.

Троица братê грàда градêха,
денê го градьôт на êсно слôнце,
наще се сипе на мèсечина.
Троица братê кау̀л сториха:
— Чѝено любе най-рано дойде
да си донесе ранна прòгима,
да го вградиме в бêлана грàда! —
Голêмен братчек хитар, по-хитар,
сèтнем ми братчек още по-хитар,
а малькен братчек най-глупавичек.
Двамине братê любêм казаха,
най-малькен братчек хабèр не стори
да му не иде пôрвоно любе,
ам хи накàза млочко работи:
— Любе ле, любе, пôрвичко любе,
да си ми станеш у̀тирна ранко,
та ми обанêй мàшконо дèте
и си го прѝспи в нована люлка,
че си ѝзпечи ранни фу̀рнити,
та че ми сгòтви ранна прòгима,
че ê дòнеси в бêлана грàда! —
Кàйно са сôвна у̀тирна рано,
че са подаде Димка нивêста,
Димка нивêста с ранна прòгима.
Де ê увàрди пôрвичко любе
с рòки хи маха: „Назад, по-назад,
назад по-назад, пôрвичко любе!"
Нèхи са стори, че си хи вика:
„По-бôрже вòрви, Димке невêсту",
та си ми тòрна още по-бôрже.

Гà си отиде хубава Димка,
Димкино любе в зѐме унѝкна,
в зѐме унѝкна, сôлзи зарони.
Димка невêста тихо ромòни:
— Òти ми плачеш, пôрвичко любе?
— Как да не плачем, Димке невêсту,
опустил си сам сребаран пôрстен,
сребаран пôрстен в бêлана грàда.
— Мòлчи, не плачи, пòрвичко любе,
йѐ ща са фôрлем в бêлана грàда
и ща да найда сребаран пôрстен! —
Та си са фарлѝ в бêлана грàда
да си извади сребаран пôрстен.
Струпали Димки камен по камен,
камен по камен, дòрво по дòрво,
та си вградиха Димка невêста.
Димка невêста тихо ромòни:
— Польôка фôрлêй, пôрвичко любе,
че сам оставила мòсконо дѐте,
мòсконо дѐте в лѐтвана люлка.
Òставите ми бàрем лêваса бѝзка,
да си изхранêм мòсконо дѐте!

7. I. 1955 г.
с. Триград

Ахмед Ал. Чешлиев,
род. в 1915 г., образование IV кл.

101. Смаил строи мост в Пашмакли

Смаил сънува девойка, която му поръчва да направи мост. Той започва да носи камъни и греди за мост в Пашмакли, та който мине да го благославя.

Смаил са болан разболê,
êсна го глàва удрѝла,
че легна Смаил, та заспа.
Спал е, колко поспал е,
че си са стрòсом разбуди
и си на майка викаше:
— Майчинку, мила майчинку,
дай ми водица да пийна
и санчьôк да ти рàзправêм,
какво сам видêл вав сôне!
Еднô ми мома да дойде,
бêл ми кефѝнчêк разпери
и си на мене викаше:
„Смаиле, гѝди Смаиле,
ко ми кюпрѝê не сториш,
в кефѝнчêк ще та зàвиê
и с мене ще та òтнесам!“ —
Смаил си нахвôн излêзе
йодри камене да сбира
и дльôги грêди да носи
кюпрѝê да си направи
в Пашмаклъ село голêмо.
Да си миноват людѐне,
людѐне и хайвàнене
и Смаила да спомѝнат:
„Аллах здраве да му дава,
десо ни стори кюпрѝê!“

17. VI. 1955 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование средно специално

Ж. Божкова е чула песента от Ферад Бейски от Смолян, който починал през 1954 г. на 105 години.

Песента се отнася за построяването на Бейския мост в Смолян. Според преданието в този мост е бил вграден Смаил. Когато реката придойде, хората го чували да вика: „Ох, отидох си, ох, отидох си!“ Страхувал се да не го отнесе реката.

Пашмаклъ (ст. 22) — турското название на Смолян.

ОБАЖДАНЕ ОТ ГРОБА

102. Син се обажда на майка си от гроба, I

В Кукленския манастир убиват триста души; всички майки плачат и престават, Димчовата не спира. Синът ѝ се обажда да не го прелива със сълзи, а да продаде коня и да му направи помен.

— Бре чули ли сте, не ли сте
кинà е ново станало
вав Куклен село голêмо,
вав Кукленскиêн манастир?
Триста са пушки пукнали,
триста са гроба станали,
триста са майки плакнали,
плакнали и арнѝсали.
Димчова майка лю плаче,
лю плаче, ни арнѝсува.
Кàта ден ходи на гробан,
кàта ден, кàта ỳтирна,

ситни си со̂лзи роне̂ше
и си на Димча викаше:
— Ста̀ни ми, Димчу, ста̀ни ми!
Любе ти плаче в сара̀е̂н,
конче ти вищѝ в за̀мчено,
дѐте ти црѝка вав люлка.
Димчо от гробан продума:
— Со̀сва, майку, дохо̀дай,
та ма сас со̂лзи преливай,
че сам вав во̂да ото̂нал.
Ам си ми фа̂ни кончено,
та ми го, майчу, о̀тведи
на Узунжо̀ске̂н панагир.
Немо̀й го дава, майчинку,
на мойно по̂рво любове,
че му не знае пахо̀та,
евтино ще го продаде
за мо̀мско бе̂ло бе̂лило,
за горцко ва̀кло шуклѝло.
Ти си му знаеш пахо̂на,
та ми го про̀дай, майчинку,
да купиш бе̂ла пченица,
Димчуму помен да сториш.

Август 1941 г.
Чепеларе

Никола Зл. Караджов,
род. в 1884 г., образование II кл.

В ст. 20—22 е отразено старото вярване, че покойниците, за които се плачело постоянно, на „оня свят“ били във вода.

103. Син се обажда на майка си от гроба, II

В с. Куклен убиват трима души; всички майки плачат и престават, Мехмедовата не спира. Синът ѝ се обажда да не го оплаква, а да омъжи жена му, да изгледа детето му и да му направи помен.

— Бре чули ли сте, не ли сте
кина̀ е ново станало
вав Куклен село голе̂мо?
Три са силе̂ха пукнали,
три са меза̀ре станали,
три ми са майки плакнали,
плакнали и арнѝсали.
Мехмедювата майчица
лю плаче, не арнѝсува.
Бистри си со̂лзи сипе̂ше,
е̂сни си гласи ру̀каше
и си ми же̂лно думаше:
— Ста̀ни ми, ста̀ни Мехмеде,
да си та, сину, по̀гледнам,
сас теб да си са ра̀зтаже̂м!
Мехмед от меза̀р продума:
— Не мога, майчу, да стана,
тьо̂жка ма зѐме̂ притиска.
Стига ми пла̀чи, майчинку,
че сам вав во̀да ото̂нал!
— Как да не плача, сину лю,
де̂те ти плаче вав люлька,
любе ти кро̂ти в кона̀кан,
коне̂н ти врещѝ в харѐман!
— Майчинку, стара майчинку,
любено да ми ожениш,
дѐтено да ми изку̀тиш,
коне̂н да ми продадете,
за мивлю̀т да го сторите.

5. V. 1951 г.
с. Настан

Шабан Фезов,
род. в 1886 г.

104. Тежка ме земя притиска

— Брахо̂ме, сину Брахо̂ме,
всички сюрѝи пуснаха,
твойне сюрѝи в сайо̂на.
— Чуе̂м ги, майчу, чуе̂м ги,
не мога, майчу, да стана —
чьо̂ран ма камен потиска,
тьо̂жка ма зѐме̂ притиска.
— Брахо̂ме, сину Брахо̂ме,
всички с кавале свире̂ха,
твойне кавале в кишьо̂на.
— Чуе̂м хи, майчу, чуе̂м хи,
а̀ла не мога да стана —
тьо̂жка ма зѐме̂ притиска!

18. II. 1951 г.
с. Настан

Осман Садъков,
род. в 1911 г., образование IV кл.

105. И си ме, майчо, хвърлиха

Майка търси сина си Сали Мехмед. Той ѝ се обажда и ѝ казва, че са го хванали комити, мъчили го и го хвърлили в дълбока тъмна дупка.

— Салихку, Сали Мехметьку,
в Турско та тро̂сат — нема та,
в Булгарие̂ питат — нема та.
Дали си с сабе̂ сасе̂чен
или си с куршум ударен?
— Майчинку, стара майчинку,
нито сам с куршум ударен,
нито сам с сабе̂ сасе̂чен,
ам си ма, майчу, фанаха
три, четво̀рица комити.
Назад ми ро̂ки во̀рзаха,
напреж ми по̂те̂н казаха,
та си ма, майчу, отведаха
в Ардашлъ дерьо̂ длибока.
— Сину лю, а мой майчину,
кина̀ бе̂ тебе дружина
през на̀е̂ дерьо̂ длибока?
Кина̀ ти бе̂ тебе постелька,
постелька, още завивка
вав на̀е̂ го̀ра зелена?
— Майчинку, стара майчинку,
дружина ми бе̂, мале ле,
до едни пилце фаркати,
постелька ми бе̂, мале ле,
букови листе зелени,
завивка ми бе̂, мале ле,
синьоно нѐбо отгоре,
бе̂ле̂н ми камень — вазглавка.
— Сину лю, а мой сину лю,
какво та комити праве̂ха,
ага̀ та в дерьо̂ отведаха?
— Немо̀й ма пита, мале ле,
и тебе ба̀лно ще стане!
Ага̀ ма там отведоха,
е̂це ма, майчу, мо̂чиха,
мо̂чиха и же̂лато̀ваха.
Един са, майчу, подаде,
от ко̂лка мьо̂со отре̂за,
че ми го дава да го е̂м;
пък друг са, майчу, подаде,
та ми рачинки отре̂за;
пък друг са, майчу, подаде,
та ми очинки извади.
Оттам ма, майчу, вдигнаха,
та ма в Каракус отведоха
и си ма, майчу, фарлѝха
в тьо̂внана дупка длибока.

2. VIII. 1943 г.
Чепеларе

Байрямка Каракушова,
род. в 1880 г., без образование,
домакиня, и Гюля М. Кондакчиева,
род. в 1908 г., образование IV кл.,
работничка

Сали Мехмед бил влиятелен богаташ, лихвар и угнетител от с. Върбина; от него страдали християни и мохамедани. Обвинен, че доносничи на турските власти в Смолян, той бил отвлечен и убит в местн. *Каракус* през 1901 г. от четата, създадена в с. Славеино като част от районната чета на Чепеларския върховистки пункт. За него вж. Караманджуков. Западнотракийските българи. с. 65; Карапетков. Славеино. с. 207—209; Проглед, с. 89; Род. пещерняк, бр. 1.

За *Турско* (ст. 2) и *Булгарие̂* (ст. 3) вж. поясненията към песен № 68. *Ардашлъ* (ст. 14) е местност с хубава букова гора в непосредствена близост до националния планински курорт „Васил Коларов" (Пампорово).

106. Никой ме не знае

— Никола, сину Никола,
толков са време изгуби —
каде са, сину, изгуби?
Дали си с пушка ударен
или си с сабе̂ сасе̂чен,
или си болан от бога?
— Майчинку, мила майчинку,
нито сам болан от бога,
нито сам с пушка ударен,
ам сам фав го̀ра изведен
от пусти во̀рли хайдуте,
та сам сас сабе̂ сасе̂чен
и сам под камен притиснат.
Никой ма, майчу, не знае,
само ма, майчу, узнават
лю едни мра̀вки червени
под едно до̀рво високо!

2. XI. 1954 г.
Чепеларе

Злата С. Кирякова,
род. в 1881 г.

Баладата е за Никола Сбирков от с. Соколовци, Смолянско. За неговата смърт вж. пояснението към песен № 68.

107. Мъж се обажда на жена си от гроба, I

Вдовица оплаква мъжа си над гроба му на турската граница. Той ѝ казва, че чува детето, коня и стадото си, но не може да стане.

Заплакала е Величка,
Величка млада вдовичка
на тая турска граница
с неину мàшко дѐтенце
на Стоѐново гробище.
Тя си му жѐлно плачѐше
и на Стоѐна кòрдѐше,
кòрдѐше и нареждаше:
— Стоѐне, любе Стоѐне,
как си ми падна, загина
от турски куршум сребаран,
та мен вдовица остави
и мàшко дете сираче.
Кой ще ти носи пушкана,
кой ще ти маха сабѐна?
Чуеш ли, любе, видиш ли,
чьòран са байрѐк развѐва
на наши равни двòрове
и таѐ пуста граница?
Стàни, Стоѐне, пòгледни
какво ти на гроб писува!
Че как си, любе, ходило
из турска зѐмѐ прикльòта,
гà да се назад заворнеш
в нашаса зѐмѐ кàматна,
турски та куршум прониза
от лѐва стрàна в сарцето
на тази пуста граница.
Чуеш ли, любе, слушаш ли
какви са глàси изнисат:
дѐте ти плаче вав люлька,
конѐн ти врещѝ в харѐман,
стадо ти блѐе в кошари.
— Чуѐм ги, любе, чуѐм ги,
ала не мога да стана —
зѐмѐ ми снàжка обньòла,
змийка ми òчи изпила,
в кòса ми гнѐздо извила,
дребни е змийки извела
ваз зеленоно ливаде,
снàжка ми мухал станала.

3. II. 1952 г.
с. Стойките

Мария Д. Капушева,
род. в 1886 г., образование III кл., домакиня, и Минка П. Златева, род. в 1909 г., образование IV кл., домакиня, работила и земеделие

Мотивът за загиване от сребърен куршум (ст. 19—11) е свързан с народното вярване за хора, които можело да бъдат убити само с куршум, отлят от сребро.

108. Мъж се обажда на жена си от гроба, II

Янка оплаква мъжа си и го пита чува ли, че плачат за него. Той ѝ отговаря, че чува, но не може да стане.

Ѐнка на гроба плачѐше,
плачѐше и нареждаше:
— Чуеш ли, любе, видиш ли!
Любе ти плаче на гробас,
майка ти плаче в сарàѐн,
дѐте ти црѝка вав люлька,
стадо ти блѐѐ в кошари,
конче ти цвили в тарлòна!
— Чуѐм та, любе, чуѐм та,
ала не мога да стана —
тьòжка ма зѐмѐ притиска.
Змийка ми òчи изпила,
в кòса ми гнѐздо извила,
малки е змийки извела!
Вòрви си, любе, ѝди си,
немòй ми, любе, дохàда.
Кончено, любе, хàрижи,
стадото, любе, прòдайте,
пък ти са, любе, òжени,
ко найдеш, любе, кàйно мен,
на мене, любе, да мѐса
и моѐн юм да ми носи.

24. V. 1939 г.
Чепеларе

Стайкя Ст. Балджиева,
род. в 1902 г., образование IV кл.,
домакиня

109. Сестра се обажда на брат си от гроба

— Стàни, стàни, Неду, че ти плачат,
че ти плачат, Неду, два сирака,
два сирака, Неду, два близнака!
— Àко плачат, àгу, нека плачат,
йдите хми, àгу, вȏрзите хми,
вȏрзите хми, àгу, лѐтва люлька
под кȏщана, àгу, в градинкана.
Агà дуйне, àгу, бȇлен вȇтер,
да залюлȇ, àгу, два сирака.
Ага росне, àгу, ситна рȏса,
да изкȏпи, àгу, два сирака.
Агà падне, àгу, тьȏвна мȏгла,
да прикрие, àгу, два сирака.
Агà капне, àгу, мьȏка круша,
да нахрани, àгу, два сирака,
два сирака, àгу, два близнака.

3. VIII. 1953 г.
с. Широка лъка

Нурие С. Истрефова,
род. в 1908 г., самообразована,
домакиня

110. Снаха се обажда на девера си от гроба

Станчо чува снаха си, която го пита от гроба оженил ли се е брат му. Той ѝ казва, че брат му си е намерил прилика, но жена му не гледа децата — тя да стане, та да си ги гледа. Снаха му отвръща, че снагата ѝ е мухъл, змия ѝ е изпила очите.

Разпуснал Станчо стадоно
през нȇȇ прȇсни гробища.
Вчу му са ȏвца да блȇе.
Чуди са Станчо, мисли са
дали е дребни чѐнкове
или са мàшки дȇвойки.
Не било дребни чѐнкове,
нито пък машки дȇвойки,
ам била Лика невȇста.
Тà си от гробан рȗкаше:
— Деверу, Станчу сегмалжѝ,
ожени ли са батю ти,
найде ли моȇ прѝлика,
моȇна лика-прилика,
гльȏда ли дребни сираци?
— Ожени ми са, невȇсту,
той си ми найде прѝлика,
àла сираци не гльȏда.
Стàни ми, стàни невȇсту,
та си ми гльȏдай, невȇсту,
твоине дребни сираци.
— Как да ми стана, деверчу,
снàжка ȇ мухал станала,
змийка ȇ ȏчи изпила,
в кȏса ми гнȇздо извила,
дребни змѝйчета извела!

26. III. 1954 г.
Чепеларе

Райчо Ат. Кьоргогов,
род. в 1888 г., образование V кл.,
земеделец и извозвач на дървен
материал

По спомени на дъщеря му П. Райчева Р. Кьоргогов, чиято жена също била починала и оставила сираци, много пеел тази песен.

ПРЕВРАЩЕНИЯ (МЕТАМОРФОЗИ)

111. Майка превръща сина си в смок

Малама казва на мъжа си, че майка му ходи по врачове и по цигани, за да ги раздели, и е натъпкала възглавницата със смоково биле. Той я успокоява, но през нощта се превръща от кръста надолу в смок.

— Стоȇне, любе Стоȇне,
тà нас ща да на раздȇли
пустана твоȇ майчица
сас новà пусто ходене
по село по врачовȇне,
по пȏле по агȗптȇне.
— Не бой са, любе Малàму,
господ да на не раздȇли —
майка на не ще раздȇли.
— Раздȇли на ща, Стоȇне!
Вчера билàре минаха,
смоково биле караха.
Никой хми биле ни зима,
твоȇ го майка зимаше,
вав вазглаве го таптȇше. —
Гà бȇше на нощ, срȇдȇ нощ,
Стоȇн Малàми думаше:
— Малàму, любе Малàму,

стàни оганѐт нàклади,
лоша ма глàва сболѐва! —
Доде огань да накладе
и Стоѐн си ми засвири
през зеленоно ливаде,
през тѝклестоно гармàде.
Гà го Малàма пуглъ̀одна —
до поѐс бѐше млад Стоѐн,
под поѐс бѐше шѐран смок.
Стоѐн Малàми викаше:
Малàму, любе Малàму,
агà издоиш кравине,
нашине крави младòчни,
та ми праснѝчек дòнеси
в зеленоно ливаде,
в тѝклестоно гармàде!

30. VI. 1954 г.
Чепеларе

Велика Ф. Пакулева,
род. в 1867 г., без образование,
домакиня

112. Влюбени се превръщат в явор и ела

Девойка и момък, на които не са дали да се вземат, се разболяват, умират и ги заравят заедно. Момъкът израства явор, девойката — ела, но майките им ги съсичат. Яворът проклина майка си, а елата пролива сълзи.

— Метексà, Метексà, сарчъ̀оце ле мое,
нас на не дадоха двама да са зьомим,
двама да са зьомим, двама да са водим.
Хô да са замолим да си са зададе
блага болесчица сѝпка кòжувленка,
та да си умреме, та да си загинем,
да си на заровѐт двамка един до друг. —
Гà си са зададе блага болесчица,
блага болесчица сѝпка кòжувленка,
малко полежѐха и си загинаха,
та ги погребаха двамка един до друг.
Метаксà израсал ситан-зелен явор,
момана излѐзе тьонка-вита ѐла.
Отде ги вѝдѐла моминана майка,
моминана майка и юнакована,
та си зимаха по ѐднô остра брадва,
та ми отидоха и ми сасѐкоха
ситан-зелен явор, тьонка-вита ѐла.
Яворан продума: „Анàтема, мале,
бог да та убие, моѐ стара майку,
че ни не дадохте двамка да са зьомим
ни на лажовница, ни на грѐховница!"
А пък тьонка ѐла, гà ѐ отсѐкоха,
тà са просалзила, ситни сôлзи сипе.

8. XI. 1954 г.
Чепеларе

Жека Ат. Метексова,
род. в 1896 г., образование IV кл.,
домакиня

„Затова, кога сѐкат или наранѐт бора и елата, те пущат писа (смола) — допълва Ж. Метексова. — Старите люде разправѐха, че това са сълзите на момата — елата се е просълзила, га ѐ отсѐкли."

„Ни на лажовница, ни на грѐховница" (ст. 22) означава „ни на онзи свят, нито на този."

РЕЛИГИОЗНО-ЛЕГЕНДАРНИ ПЕСНИ

113. Човек се курбан не коли

Иван са богу моле̂ше:
— Боже ле, мили господи,
та хо̀рижи ми, боже ле,
адничко мо̂ско де̂тенце,
та го ща ко̂рсти Харизѝн,
курба̀н го ща заколи! —
Де се̂де̂л господ — зачул е,
та му го господ харѝза.
За три са дене̂ стѐпцало,
за неде̂ле̂ са родило,
за девет дене̂ продума.
Тогав го Иван завѐде,
та го пред бога отведе.
Га̀ махна да го заколи,
господ ангелу викаше:
— Ангеле и Рахангеле,
челе̂к са курба̀н не коли,
овен са за курба̀н коли!

24. V. 1942 г.
Чепеларе

Мария Хаджикостадинова,
род. в 1882 г., образование IV кл.,
домакиня

Тук е пресъздадена библейската легенда за Авраам, от когото бог поискал, за да го изпита, да му пожертвува сина си Исаак, който му се добил на старини. Когато Авраам сложил момчето на жертвената клада, ангел му казва да не му прави нищо, защото е разбрал, че се бои от бога, и той принася в жертва овена, който се заплел в храстите (Битие, гл. 22). Сюжетът е разпространен в песенни и прозаични разработки из цялата страна.

114. Света Неделя страда, когато работят на деня ѝ

Момък вижда в гората сребърна черква и в нея сребърен сандък; в него намира св. Неделя с кървави очи, разплетена коса, изпрашено лице и избодени ръце от работата на малките моми, касапите, девойките и невестите в неделя сутринта.

Триж ходих, майчу, на аскѐр,
и триж ми, майчу, дохо̀дах.
Най-сетне, майчу, га̀ дойдах,
минах през го̀ра зелена.
В срадѐ горо̂на имаше
до едно̂ чьо̂рква сребарна
и вав чьо̀рквана имаше
до един сандо̂к сребаран.
Та си сандо̂чак отворих
и вав сандо̂кан имаше
до една руса девойка.
Очинки бе̂ха ко̂рвави,
косица бе̂ше ро̀йната,
лѝце хи бе̂ше прашливко,
рачѝнки бе̂ха спѝшканки.
Йе̂ си са ником надникнах
девойка да си по̀любе̂.
Тя си ми рече, мале ле:
— Назад ми, назад, юначе,
йе̂ не со̂м руса девойка,
ами со̂м света Неде̂ле̂!
Йе̂ си е̂, майчу, попитах:
— Що ти ѝ косица ро̀йната,
що ти ѝ са о̀чи ко̂рвави,
що ти е лѝце прашливко,
що ти ѝ са ро̂ки спѝшканки?
А тя ми рече, мале ле:
— Косица ми е ро̀йната
от дребни мо̀ми чесане
ранко в неде̂ле̂ ӱтирна.
Очинки ми са ко̂рвави
от пусти млади касапе
ранко в неде̂ле̂ коле̂не.
Лѝцено ми е прашливко
от пусти млади девойки,
ранко в неде̂ле̂ мете̂не.
Рачѝнки ми са спѝшканки
от пусти млади неве̂сти
от тьо̂жко срѐбро ѝгле̂не
ранко в неде̂ле̂ ӱтирна,
доде було да забуле̂т

и тьо̂жко срѐбро заиглѐ̂т.
Никому про̂сто не давам —
девойки про̀сто да хми е,
че съм си и е̂ девойка.

Август 1939 г.
Чепеларе

Стайка Ст Балджиева,
род. в 1902 г., образование IV кл.,
домакиня

115. За кого има място в манастира на мъртвите

Отвъд Дунав се белее манастир, в който живеят „мъртви душици“. Близките на Никола го питат има ли място за тях. Той отговаря, че няма място за баща му, защото е заграбвал сиромашките ниви, за брата му, защото е теглил в по-малко, за сестра му, защото скривала от чуждото; има място само за майка му, която не е връщала сиромаси.

Какво са тамо бе̂ле̂е
отво̂дна стра̀на бе̂л Дунав —
дали са бе̂ли сне̂гове
или са сиви го̂лабе,
или са мо̀ми на во̀да,
или са о̀вце в коше̂ра?
Да бе̂ше бе̂ли сне̂гове,
не ще̂ха ли са разтопи?
Да бе̂ше сиви го̂лабе,
не ще̂ха ли са разфо̂рка?
Да бе̂ше мо̀ми на во̀да,
не ще̂ха ли са разувѐ?
Да бе̂ше о̀вце в коше̂ра,
не ще̂ха ли ги разпусна?
Нова̀ са мо̂ртви душици,
тамо е и наш Никола.
Баща му си го питаше:
Никола, сину Никола,
има ли ме̂сто и за мен?
— Манастир ме̂сто широко,
ала ми не̂ма за тебе:
млого си копал и орал
и синуре си преме̂ствал,
сурмашки ниви превзимал.
И брат му си го питаше:
— Никола, брате Никола,
има ли ме̂сто и за мен?
— Манастир ме̂сто широко,
ала ми не̂ма за тебе:
млого си, брате, продавал,
продавал, още купувал,
исйк си тьо̂глил и ме̂рил.
Се̂стра му си го питаше:
— Никола, брате Никола,
има ли ме̂сто и за мен?
— Манастир ме̂сто широко,
ала ми нема за тебе:
млого си везла, кичила,
чужда коприна скривала.
И майка му го питаше:
Никола, сину Никола,
има ли ме̂сто за мене?
— Манастир ме̂сто широко,
и за теб ме̂сто при мене —
млого си жито тьо̂глила,
тьо̂глила, надтьо̂глювала,
сурмаси не си вращала!

12. VII. 1943 г.
Чепеларе

Мария Хаджикостадинова,
род. в 1882 г., образование IV кл.
домакиня

116. Свети Петър не изважда майка си от пъкъла

Богородица иска от св. Петър ключовете да разтвори рая и пъкъла и майката на светеца моли сина си да я спаси. Той сплита въже от повесмото, което приживе дала милостиня, и го спуска да я извади. За нея се хващат и други, тя ги пъди и св. Петър скъсва въжето.

То̂рнала е света майка,
света майка Богородица
да помоли светѐк Петра
да хи даде ключовене
да разтвори божи рае̂н,
божи раен и же̂ндѐман,
та да види гре̂шницине,
гре̂шницине и хайрни.
Га̀ разтвори, що да види!
Хайрнине е̂до̂т, пийо̂т,
гре̂шницине накрай се̂дьо̂т,
на край се̂дьо̂т и са моле̂т:
— Дайте и нам да е̂деме,
да е̂деме и пиеме!
Хайрнине отговаре̂т:
— Вѐ другож ага̀ е̂де̂хте,
пък ние накрай седе̂хме. —
Га̀ разтвори и же̂ндѐман
що да види света майка —
гре̂шницине в грозни мо̂ки!

Петрована стара майка,
тà замоли светèк Петра
да йê спаси от жêндèман.
Свети Петар той разтвори,
той разтвори тефтерене
да погльôдне що е дала,
що е дала милостинê
да ê спаси от мôкине.
Тà й дала êдно повêсмо,
êдно повêсмо конопалêно.
Свети Петар сплете вôже,
та го пусна вав жêндèман
да са фане стара майка
да излêзе в божи раêн.
Гà са фана стара майка,
свети Петар заопѝна,
заопѝна дльôго вôже
да извади стара майка
от жêндèман, от катранêн.
Щом задôрпа да йê вдигне
и за неê са фанаха
и други млого грêшници.
Петрована стара майка,
тà зарита и задума:
— Мàхните са, вè прикльôти,
мене си туф син извада!
Свети Петар са разсôрди,
та завика на майка му:
— Мале, мале, стара мале,
не заборѝ хасêтлѝкêн,
хасêтлѝкêн, душманлòкан
нито на сàê диньô,
нито на сàê, нито на друга! —
Че си скôца дльôго вôже,
та си падна стара майка
да са мôчи вав жêндèман,
вав жêндèман, вав катранêн.

24. V. 1955 г.
Чепеларе

Мария Вл. Бочукова,
род. в 1886 г., образование IV кл.,
домакиня

М. Бочукова е научила песента от баба си Христина.

117. Хаджии обещават на свети Никола черква

Триста хаджии тръгват за Светогорския манастир. Морето замръзва и те изпращат гемиджията да купи сребърни бъклици и да покани светците. Свети Никола закъснява, защото помагал на българите в битката им с турците. Когато идва, хаджиите обещават да му изградят черква сред морето, ако го размрази. Той им казва да хвърлят „харам имането" и гемията тръгва.

Стоêн пшеничка веêше
на бêглѝцкине хармане
до бêглѝцконо хамбаре.
Сèстра Тодорка отмита
сас панагѝрска метлица.
Стоêн Тодорки викаше:
— Повôзпри, сèстру, мèтлата,
да чуем, сèстру, да видим
какви са глàсе изнисат
от наше сèло голêмо,
от долничкана махалô.
Дали са дюкêн обрали
или са кôща запали,
или са мома окрали? —
Нито са дюкêн обрали,
нито са кôща запали,
нито са мома окрали,
ами са сбират, тôрнуват
до триста млади хажие,
нах хажилôк щат да идат
нах Светогорскêн манастир.
Станали, та са тôрнали.
Варвêли, колко варвêли,
гà бêха в срадê морено,
дуйнаха зимни вèтрове,
лêтнаха бêли снêгове,
станаха люти лèдове,
морено ми са заледи.
Девет е педи лèдове
и още девет снêгове,
запрê са шêрка гемийка.
Хажиене са сдумуват,
сдумуват, още спитуват
какво да сторêт, направêт
да тôрне шêрка гемийка.
Хажи Илиê молêха:
— Илиê, млад гемижиê,
Илиê, млад калисмàрче,
дьô щим да та проводим
вав касабôна да идеш,
та да ми найдеш, Илиê,
до девет чьôтри сребарни
и ранен гôрцки босилèк,
врют светцине да калèсаш,
свети Никола най-напреж.
Да дойдат тува да видêт
òти са спрêла гемийка. —
Илиê ходи и дойде,
врют е светцине калèсал,
свети Никола най-напреж.
Врют светиине дойдоха,
свети Никола не дойде.
И нему китка остави,
и нему чêша нагоди.
Свети Никола отишьôл

в Софийско по̏ле широко:
бахто̏т са турце с бо̂лгаре,
та бо̂лгаре̏м да помогне.
Ка̏йно си дума думаха,
свети Никола допа̀дна,
хажиене му викаха:
— Никола, свети Никола,
а̏ко ни мо̀ре разледиш
да то̏рне ше̏рка гемийка,
та ща ти чьо̂рква оградим
вав сра̀де мо̀ре длибоко!
Свети Никола викаше:
— Хажие, млади хажие,
хара̏м имане имате
да го вав мо̀ре мѐтните
морено да са разледи
да то̏рне ше̏рка гемийка! —
Врют хажиене станаха,
хара̏м имане извадиха,
та го вав мо̀ре мѐтнаха.
Морено си са разледи
и то̏рна ше̏рка гемийка,
на хажило̂к хи откара.
Ага̀ са назад во̂рнаха,
в сраде̏ морено сториха
светек Николу чьо̂рквица.

Юли 1954 г.
с. Соколовци

Стояна М. Радкова,
род. в 1869 г., без образование,
домакиня

Иван Д. Чакъров, род. 1871 г. в Чепеларе, разказва, че черквата, за която се говори в песента, била действително изградена в Бяло море срещу Порто Лагос. В тази черква той служил няколко години.

В произведението (ст. 44—45, 49—50 и 62—66) е отразено народното вярване, че св. Никола бил владетел на реките, моретата и морските ветрове и закрилник на корабите и на всички, които пътуват по вода (срв. М а р и н о в. Народна вяра, с. 528—529).

ЮНАШКИ ПЕСНИ

СВАТОВСТВА И СВАТБИ НА ЮНАЦИ

118. Добруджа взема дъщерята на цар Милуш с помощта на сестрините си синове

Добруджа се годявааза дъщерята на цар Милуш, който му поръчва да калеса много сватове, но да не кани сестрините си синове Богдан и Иван. Те отиват некакени на вуйчовата си сватба и с тяхна помощ Добруджа успява да влезе и да вземе невестата си.

Заглавѝл са е Добруджа
за цар Милушова дъщерê.
И царêн си му викаше:
— Зьôтю лю, зьôтю Добруджа,
голêма сватба пòвдигни,
млого сватове скалêсай
от ѝзник слôнце до заник.
Калêсай, кôго калêсай,
сестринине ти сѝнове
Бôгдана, още Ивана
лю тêх немòй ми скалêсва,
че пийôт вино по млого,
та правêт бельô голêма:
на виноно са бекрѝе,
пък на ракиê — делѝе! —
Добруджа сватба повдигна,
млого сватове скалêсал
от ѝзник слôнце до заник,
лю сестринине синове
Бôгдана, още Ивана
лю тêх не ми е скалêсал.
Тôрнали тьôжки сватове
нах цàрювине двôрове
млада невêста да водêт.
Богдан и Иван излêли
отвôн на равни двôрове
да си поглъôдат сватове.
Лю врют са с рỳба чêрвена
и още с коне алêни.
Агà сватове минали,
Богдан и Иван са връщат
и на майка си викаха:
— Мале ле, мила мале ле,
стàни ни, майчу, сôбери
нашана грозна прêмêна:
мечкини кожи кюркюве,
вôлкови кожи калпаци
и си ни, майчу, ѝзведи
нашине кôне фаркати.
И нè ще, майчу, да идем
сас вуйчовине сватове,
ала изпòслед ще варвим,
че щим потрêбва на вуйчо,
че нêма юнак над юнак. —
Агà са тамо отѝшли,
на царювине двôрове
цар Милуш порти затвôри
сватове да не налêзôт
и на Добруджа викаше:
— Зьôтю лю, зьôтю Добруджа,
имаш ли юнак над юнак
сарàêс да ми надрипне,
портите да ми разтвори
сватове да си налêзôт? —
Кàйно са чудом чудêше,
сестринине му сѝнове
Богдан и Иван пристигат
и си на вуйчо викаха:
— Вуйчу лю, вуйчу Добруджа,
немòй са чуди и мисли,
нè ще сарàêс надрипнем,
портине щим да разтворим
и сватове ще налêзôт! —
Бутнаха коне фаркати,
сараêн си надрипнаха
и портине разтвориха,
врют сватове налêзоха.
Агà са вôтре налêли,
цар Милуш си премêнêше
две булки в êднô прêмêна,
та да не може да познай
кутрô е любе негово.
Цар Милуш си му викаше:
— Зьôтю лю, зьôтю Добруджа,
познай си, зьôтю, любето! —
Добруджа са е зачудил
как да познае любено.
Тогав му Богдан викаше:
— Уйчу лю, уйчу Добруджа,
немòй са чуди и мисли,
ам фôрли дребни рỳпкове
да сбират млади невêсти,

та че хи гльо̂дай в ракѝне
по по̂рстен да е̂ познаеш,
по твое̂ по̂рстен бурмало̀. —
Га̀ фо̂рли дребни ру̀пкове,
че хи не сбират неве̂сти,
ам са лю ситно кланѐха,
кланѐха и покланѐха,
ру̀пкове и не погльо̂дват!
Богдан Добруджа викаше:
— Уйчу лю, уйчу Добруджа,
немо̀й са чуди и мисли,
ам фо̂рли жьо̂лти алто̀не
да сбират млади неве̂сти,
та че хи гльо̂дай в ракѝне
по по̂рстен да е̂ познаеш,
по твое̂ по̂рстен бурмало̀. —
Фо̂рли им жьо̂лти алто̀не,
пак хи ни сбират неве̂сти,
ам са лю ситно кланѐха,
кланѐха и покланѐха.
Тогав са Бо̀гдан е̂доса,
помо̀кна сабе̂ огне̂на
и на неве̂сте̂м викаше:
— Сбирайте, хо̀лан, алто̀не
да ви не се̂кам главите! —
Неве̂стине се спуснаха
да сбират жьо̂лти алто̀не.
Богдан на вуйчо викаше:
— Уйчу лю, уйчу Добруджа,
от де̂сна стра̀на е твое̂,
а пак от ле̂ва е мое̂! —
Добруджа хвана любено,
та го сас него заведе
и сватове си то̀рнаха.
Цар Милуш си хми викаше:
— Каквото мисле̂х да праве̂м,
нищо не можих да сторе̂.
Хайда сас здраве во̀рвите
и господ да ви помага!

27. III. 1955 г.
с. Соколовци

Гавраил Гьопсалиев,
род. в 1862 г., без образование,
овчар

Песента представя версия на един от много разпространените епически сюжети за сватовства и сватби на юнаци — юнакът се сдобива с невеста с помощта на сестрините си синове (или на вуйчо си). От типичните за юнашкия епос имена на героите е запазено само названието цар Милуш, което в народната поезия на южните славяни се свързва с различни сюжети. Ново тук е името Добруджа, което се среща като име на човек в турски летописи за завладяването на страната ни — в тях синът на Добротич, владетел на Североизточна България, е наречен Добруджаоглу. Стихът е осмосричен, един от най-честите размери в битовата песен. От постоянните за епоса три изпитания, за да се получи девойката, тук намираме само две, което говори за процес на забравяне. „Ко̀не фаркати“ (ст. 39) не е поетичен израз, а отражение на старинни представи — *фаркати* според народните вярвания са били конете на юнаците. Този образ е добре познат и на народната приказка.

119. Младоженка погубва трима паши, които искат да я вземат

Стоян казва на майка си, че си е намерил прилика, но е далече. Майка му го съветва да я вземе и събира сватове и кумове. У невестата Стоян не яде и не пие, защото трима паши се канят да я откраднат. Пашите спират сватбата и искат младоженката и тя ги избива.

— Стое̂не, сину Стое̂не,
со̀лкова све̂та обигра̀,
не найде ли си, Стое̂не,
твое̂на лика-прилика?
— Мале ле, стара мале ле,
найдах е̂, майчу, найдах е̂,
ала е̂ е̂це де̂лечко.
Три са годинки по̂т варви —
три нахтам, майчу, три нахсам,
доде да идем и дойдем,
шест години ще измино̂т.
— Стое̂не, сину Стое̂не,
немо̀й ми гльо̂да близноно,
близноно и де̂лечноно,
ам си ми гльо̂дай прѝлика,
прилика да та приле̂га.
Майка ти госте си гали,
де̂лечна ро̂да да има.
Стое̂н на майка думаше:
— Лика сме, майчу, прѝлика
ка̀йно два стро̂ка иглика,
ка̀йно босиле̂к в градинка. —
Стана ми майка сабрала
от девет села сватове,
от десетоно кумове,
сас девет зо̀лви лѐвтери
и дванадесте девере.
Та че хи майка опрати
нах нова̀ село де̂лечно
неве̂стана да доведо̂т.
Варве̂ли, колко варве̂ли,
ага̀ са тамо отѝшли,
на Вединине дво̀рове
сама хи Веда посро̂щна.
Врют хи вав ро̂ка здраво̂ва,
Стое̂на в ро̂ка, в коле̂но
и на Стое̂на думаше:
— Добре ми дойде, Стое̂не!
— Добре та найдах, Ведице! —
Та чи хи Веда фаведе
на високине кьо̀шкьове
да си хи гости и служѝ

сỳроно ѐгне печено,
руйноно вино червено
и още бѐла ракиѐ.
Всичкине ѐдôт и пийôт,
Стоѐн ни ѐде, ни пие.
Никой си него не види,
че ми ни ѐде, ни пие,
сама го вѝде Ведица,
та си го хитро попита:
— Стоѐне, любе Стоѐне,
òти ни ѐдеш, ни пиѐш,
ами лю тьôжко ваздишаш?
Дали та кахôр, Стоѐне,
колко ли ще ти тòварѐм?
Немòй са мѝсли, Стоѐне!
И рỳба имам да тварѐм —
конàкан ще ти нàпалнѐм,
и дарѐ имам да дарѐм —
врют сватбаре ща òдарѐм.
Стоѐн на Веда викаше:
— Ведица, пôрво любове,
йѐ не сôм кѝман, кахôрен
нито за тьôжки спàпове,
нито за дребни дарове,
ами са чудѐм и мислѐм
как ща са назад развôрнем.
На пôт на чѐкат три паши,
три паши, до три войводи,
та ти се канѐт, Ведице,
агà са назад развôрнем,
тебе да си та окрадôт. —
Веда е хитра, най-хитра,
тà си на Стоѐн думаше:
— Стоѐне, любе Стоѐне,
това ли ти е бàлното?
Немòй са, любе, кахарѝ,
доде е Веда сас тебе.
Йѐ хми сам, любе, сгодѝла
по копринѐна ризица
и полвинѝца алтôне.
Станаха, та ми тôрнаха.
Варвѐха, колко варвѐха,
гà беха на пôт, срадѐ пôт
и трине паши излѐзаха,
три паши, до три вайводи,
вазпрѐха сватба голѐма.
Служат хи вино — не пѝѐт,
дарьôт хи даре — не зѝмат,
алтôне дават — не рàчат,
ами си йщат Ведица.
Веда са люто разсôрди,
бôрже си рипна от конче,
надѐна рỳба сеймѐнска,
помôкна сабѐ огнѐна,
та ѐ отлѐво замахна.
Гà ѐ нахдѐсно отмàхна,
врют хи пашине погуби,
три паши, до три вайводи.
Та че на Стоѐн викаше:
— Не виках ли ти, Стоѐне,
доде е Веда сас тебе
да нѐмаш бàлно никакво!

19. I. 1954 г.
Чепеларе

Жека Ат. Метексова,
род. в 1896 г., образование IV кл.,
домакиня

За „кьòшкьове“ (ст. 41) вж. пояснението към песен № 69.

120. Болен Божко избива триста момци

Жената на Божко, който лежи три години, му говори, че си е намерила юнак като него — левент Петко. Божко я кара да го покани заедно с тристата му момци и да го почерпи с неговата „мала мѐра“, която събира девет мери. Всички се изреждат и не могат да я преполовят, болен Божко я изпива цяла. Никой не може да извади сабята му — Божко я изтегля, погубва момците и осакатява левент Петко.

— Божку, Божку, болан Божку,
сега стана три години,
как ми лежиш, болан Божку,
ни ожѝвеш, ни умираш.
Йѐ ожѝвей, йѐ умирай,
дай ми йзин да са глàвѐм,
да са глàвѐм, да са женѐм!
Болан Божко отговарѐ:
— Божковице, млада булке,
де ще найдеш кàйно мене,
кàйно мене дòбар юнак
да ми пѝе руйно вино,
руйно вино сас окѝне
и ракиѐ с юзювене.
Божковица отговаря:
— Божку, Божку, болан Божку,
ти ми ỳмри, та е льôсно.
Нашлàла сам, отбрала сам
левѐнт Пьотка с триста мòмци,
с триста мòмци, с триста кòнци.
Болан Божко отговарѐ:
— Божковице, млада булке,
калѐсай го да го видѐм
левѐнт Пьотка с триста мòмци,
с триста мòмци, с триста кòнци,
да го гостим, да го служѝм
сас моине мали чѐши. —
Божковица го калѐса,
калѐса го и дойде хи
левѐнт Пьотко с триста мòмци,

с триста мо̀мци, с триста ко̀нци.
Болан Божко отговаре̂:
— Божковице, млада булке,
по̀дай си ми мойна ме̂ра,
дѐно ме̂ри девет ме̂ри,
да служѝме левѐнт Пьотка. —
Божковица му подаде
Божкована мала ме̂ра,
дѐно ме̂ри девет ме̂ри.
Болан Божку е̂ подаде,
подаде е̂ левѐнт Пьотку.
Редиха са триста мо̀мци,
до сраде̂ е̂ не изпиха.
Па е̂ даде левѐнт Пьотко,
левѐнт Пьотко болну Божку.
Болан Божко отговаре̂:
— Божковице, млада булке,
на̀пални ми мойса ме̂ра! —
Напо̂лни му е̂, наведе е̂,
наведе е̂, изпи си е̂.
Болан Божко отговаре̂:
— Божковице, млада булке,
по̀дай си ми остро сабе! —

Божковица го подаде,
подаде го левѐнт Пьотку.
Редиха го триста мо̀мци,
до сраде̂ го не извадиха.
Левѐнт Пьотко го подаде,
го подаде болну Божку.
Болен Божко сам помо̂кна,
сам помо̂кна остра сабе̂,
та погуби триста мо̀мци.
Сам остана левѐнт Пьотко,
той са крие под кончѐно
и на Божка му са моли:
— О̂стави ма сам лю мене,
та да ходя и приказвам
как е станал болан Божко! —
И него здрав не остави,
лѐво о̀ко му извади,
де̂сна ро̀ка му отсе̂че,
че продума Божковици:
— Божковице, млада булке,
каде ти е левѐнт Пьотко,
левѐнт Пьотко с триста мо̀мци,
с триста мо̀мци, с триста ко̀нци?

15. II. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование
домакиня

МОМЧИЛ

121. Момчилица не отключва Бяла града да влязат българите

Морско птиче известява, че по турците ще настане мор, а българите ще паднат в плен, защото го няма Момчил да отключи Бяла града. Той пристига и вика жена си да изнесе ключовете, а тя излиза с борина и опърля гривата на коня, загдето Момчил любел бяла Рада. Юнакът не успява да прескочи стените и отива в Бяло море.

Виду, Виду, Кара̀ Виду,
каде ходиш, та не видиш?
Изле̂ло е морско пиле,
сто̂пило е вcраде̂ мо̀ре,
враде̂ мо̀ре на бе̂л камен.
Та пису̀ва чьо̂рно пѝсмо,
чьо̂рно пѝсмо бе̂ла книга,
хем пису̀ва, хем казу̀ва:
„По турце ще мор да стане,
по бо̂лгаре — плен да пленьо̂т,
че ми не̂ма Момчил юнак
да донесе йо̀тключене
да разключим Бе̂ла града,
да нале̂зо̂т бо̂лгарене,
бо̂лгарене с бо̂лгаркине,
да хи турце плен не пленьо̂т!"
Още си ми дума думат,
че виде̂ха Момчил юнак
да си е̂ха бо̂рза коне̂.
Конче е̂ха — пиле фо̂рка,
с уста диха, прахо̂н вдига,
с петалине огань всича —
право варви нах Бе̂л града,
нах Бе̂л града, нах портине,

да почука и пору̀ка:
— Момчилице, по̂рво любе,
изнеси ми йо̀тключене
да разключим Бе̂ла града,
да нале̂зо̂т бо̂лгарене,
бо̂лгарене с бо̂лгаркине,
да хи турце плен не пленьо̂т! —
Вида са е подлютила,
подлютила, разсо̂рдила,
не изнесе йо̀тключене,
ам изнесе фенер бо̂рна
и си метна фенер бо̂рна
та опо̂ржи коню грива
и Момчилу морна цо̂ха:
— Да ти каже̂м, бре Момчиле,
как са ходи в Бе̂ла града,
как са люби бе̂ла Рада! —
Момчилуму са разсо̂рди,
вазигра си бо̂рза коне̂
да прерипне Бе̂ла града
да донесе йо̀тключене
да разключи ше̂мшир порти.
Пак завтори, пак не можѝ,
трете̂н по̂т си кон продума:

— Бре Момчиле, мой стопане,
Бе̂ла са е надградила
колконо бе̂, още нѝлков! —
Момчилу са набальнѝло,
набальнѝло, наже̂лило,
во̂рна коне̂ в задна дире̂,
та отиде в Бе̂ло мо̀ре,
та продума и заплака:
— Мари пусто Бе̂ло мо̀ре,
ти си ма си изку̀тило,
изку̀тило, изхранѝло,
ти да си ма и кердо̀саш!

20. XI. 1954 г.
Чепеларе

Петър Ст. Кърджалиев,
род. в 1864 г.

По-кратък вариант, съобщен от Милка Ат. Гюрова, род. в 1896 г., има друг, баладичен завършък:

Че са Момчил пак помоли:
— Мо̀ре, мо̀ре, синьо мо̀ре,
о̀твори ми по̂т да мина! —
Разтвори са синьо мо̀ре,
та му стори по̂т да мине.

Момчил е живял през първата половина на XIV в. Създал си самостойно владение в Родопско-Беломорската област по долината на р. Арда, той загива през 1345 г. в сражение със съединените турски и византийски войски пред стените на Перитеорион, чиито жители затворили крепостните врати и пуснали вътре само малък отред. За Момчил като историческа личност и като герой на българския и южнославянския юнашки епос вж. Иречек. История. с. 399; Дринов. Несколько слов. с. 417—418; Качановски, с. 299—302; Иширков. Момчил. с. 67—76; Златарски. Момчил воевода; История. I. с. 225—227; Ангелов. Родопски край. с. 34—39; Гюзелев. Момчил юнак; Халански. Сказания. с. 6—27; Димитрова—Янакиев. Предания. с. 424—427. Историческите сведения, преданията и песните за Момчил са умело използувани от Ст. Загорчинов в Ден последен — ден господен, исторически роман за XIV столетие (дял първи — Отроци, дял втори — Иноци, дял трети — Юнаци). С., I—II, 1931; III, 1934.

122. Момчил разсича Буруграда

Началото е, както на предходния вариант. Момчил разсича със сабя Бурунграда, за да влязат българите и да се избавят от турците.

Пиле пе̂е всраде̂ мо̀ре,
всраде мо̀ре на бе̂л камак,
на бе̂л камак, на бе̂л мрамор.
Хем ми пе̂е, хем ми казва:
— По турцине мор ще стане,
по христе̂не плен ще стане,
че ми не̂ма Момчил юнак
да отвори Бурунграда
да навле̂зо̂т христе̂нине,
христе̂нине, бо̂лгарине,
да ги турце плен не пленьо̂т. —
Отде дочу Момчил юнак,
та вазсьо̂дна бо̂рзо конче
и поведе дружинана,
дружинана в Бурунграда.
Бурунграда затворена,
затворена, заключена.
Разсо̂рди се Момчил юнак,
та разигра бо̂рза коне̂
да преринне Бурунграда
да разключи Бурун порти.
Проромони бо̂рза коне̂:
— Бре Момчиле, мой стопане,
Бура са е наградила,
та не мога да прескоча,
да отвориш Бурунграда,
да навле̂зо̂т христе̂нине,
христе̂нине, бо̂лгарине,
да ги турце плен не пленьо̂т.
Зьо̂ми сабе̂, разсе̂чи е̂,
да навле̂зо̂т бо̂лгарине! —
Разсо̂рди са Момчил юнак,
та извади остра сабе̂,
че разсе̂че Бурунграда.
Навле̂зо̂ха бо̂лгарине,
бо̂лгарине, христе̂нине.
Че ми сьо̂дна Момчил юнак,
че ми сьо̂дна на бе̂л камак,
на бе̂л камак, на бе̂л мрамор,
на бе̂л мрамор всре̂де̂ мо̀ре,
та засвири с меден кавал.
Виду, Виду, Кара Виду!

15. III. 1939 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

Буруград (у турците Бурукале) е промененото под турско влияние название на крепостта Перитеорион, която пазела югоизточните граници на Момчиловите владения. Развалините на Перитеорион се намират край Бяло море при село Буругьол (вж. Ангелов. Родопски край. с. 36—37).

123. Момчил люби дъщерята на цар Костадин

Жената на Момчил Еленка го пита къде ходи нощем, та вечер конят му е кован, а сутрин обосява. Той ѝ казва, че ходи в Цариград, където люби най-малката дъщеря на цар Констадин. Еленка пише на царя да хване мъжа ѝ.

Момчил си конче кове̂ше
сас посребрени подкови
и позлатени гвоздеи.
Вечер го Момчил кове̂ше,
сутрин конче обосе̂ва,
обосе̂ва, охроме̂ва.
Еленка дума Момчилу:
— Момчиле, любе Момчиле,
Момчиле, по̂рво ве̂нчило,
не̂щичко ще та попитам
правичко да ми обадиш
да не ма, любе, изло̂жеш,
на мене лажа не бива,
не бива и не мино̂ва!
Вечер си конче ти ковеш
сас посребрени подкови
и позлатени гвоздеи,
вечер ти конче ковано,
сутрин конче обосе̂ва,
обосе̂ва, охроме̂ва —
де ходиш нощем с конче̂но?
Момчил Еленки думаше:
— Еленку, любе Еленку,
правичко ще ти о̂баде̂,
без да та, любе, ѝзлаже̂.
Аз ходе̂, любе Еленку,
вав Цариграда голе̂ма
в цар Костадину палати.
Той има до три до̂щери,
най-маничката до̂щере̂ —
хубава Мара гаркине̂.
Аз нее̂ любе̂, Еленку,
любе̂ е̂ и ще са вземем,
теб ще, Еленку, паре̂сам,
паре̂сам, ще та оставе̂м! —
Еленки же̂лно доже̂ле̂,
та взема бе̂ла кинига
и още чьо̂рно мастило,
ситно си пи̂смо написа
и го до царе̂н изпраща.
Царе̂н си пи̂смо получи,
получи и го прочете,
пи̂смоно пише, говори:
„Царю лю, цар Костадине,
пусто ти било царството,
царството, господарството,
ако Момчила не хванеш!
Знаеш ли или не знаеш,
че Момчил идва в Цариград
вав твойте, царю, палати?
Той идва, царю, и люби
твое̂та, царю, до̂щере̂ —
хубава Мара гаркине̂,
люби е̂ и ще е̂ вземе.
Мене е̂, царю, напуснал,
напуснал, царю, паре̂сал —
не̂ли е̂ е̂зък за мене,
оставе̂м млада вдовица,
вдовица сас две дечица!"

14. III. 1939 г.
Чепеларе

Райчо Ат. Кьоргогов,
род. в 1888 г., образование V кл.,
земеделец и извозвач на дървен
строителен материал

Тази е била една от любимите песни на Р. Кьоргогов: „Като се сабере̂ха гости и йе̂ пе̂еше" (П. Райчева).
Вариантът е незавършен и участта на юнака остава неизяснена.
Според М. Дринов под *цар Костадин* в този сюжет трябва да се разбира Йоан Кантакузин, в битката с когото (и с неговия съюзник Умур бег) загива Момчил (вж. Д р и н о в. Паметници. с. 300). За промяната на името вероятно е оказал влияние фолклоризираният спомен за византийския император Константин XI Палеолог, убит през 1453 г. в сражението със султан Мохамед II при завладяването на Цариград от турците.

КРАЛИ МАРКО

124. Крали Марко намира брат си Андрелешко

Марко укорява майка си, че не е родила и друг син като него да пие с мяра вино и с половяк ракия. Тя му казва, че е имала син Андрелешко, по-голям юнак от него, но турците го откарали в Анадола. Марко отива да го търси; прескача обкованите с човешки глави порти, зад които пазят Андрелешко, избива турците и го отвежда.

Марко майци хитро дума:
— Мале, мале, старо мале,
как не роди и друг сина,
и друг сина ка̂йно мене,
ка̂йно мене Крали Марка
да си пие с ме̂ра вино
и сас поле̂вак ракие̂?
Майка си му тихо дума:
— Сину, сину, а мой сину,
родила бе̂х, добила бе̂х

и друг сина ка̀йно тебе,
и той пие с мѐра вино,
с мѐра вино, с полѐва̀к ракиѐ.
Андрѐлешко го зовѐха,
Андрѐлешко добар юнак,
по̀ юнак бе и от тебе.
Откаде си го зачуха
во̀рли турце анадолци,
фанаха го, во̂рзаха го
за ногѝне, за ракѝне:
на ногѝне — букаѐне,
на ракѝне — синжирене.
Та си него откараха
в турска зѐмѐ анадолска,
там отиде и не дойде
твоѐн брата Андрѐлешко.
Марко майци хитро дума:
— Мале, мале, старо мале,
теб е сина, мене — брата,
йѐ ща идам да го тро̀сѐм.
Ста̀ни, мале, ѝзведи ми
мойно конче фарковато,
за̀геми го, заю̀зди го,
прѝварзи ми малкѐн топу̀з,
дѐно тежи триста окѝ,
прѝмѐтни ми мойна кѐпѐ,
че ще идам в Анадола
да си тро̀сѐм моѐн брата. —
Стана майка, осѐдла му
неговоно бо̂рзо конче,
приво̂рза му малкѐн топу̀з,
дѐно тежи триста окѝ,
премѐтна му и кѐпѐна.
Крали Марко кон возсо̂дна
и отиде в турска зѐмѐ,
в турска зѐмѐ анадолска.
Ко̀го стигне, кого сро̂щне,
Крали Марко си го пита:
— Де ми сѐди урумлѝйче,
урумлѝйче Андрѐлешко?
— Мо̀мче, мо̀мче, урумлѝйче,
немо̀й пита каде сѐди,
каде седи Андрѐлешко,
че си младо и зелено.
Ко̀йно иде да го тро̀си,
нему гла̀ва там му зимат
и на порти приковават.
Ти ще идеш, зѐн ще станеш,
пък си младо и зелено.
Крали Марко си хми вика:
— Турце, турце, анадолце,
ка̀жите ми каде сѐди,
каде сѐди Андрѐлешко,
нека гла̀ва да ми зо̂мат!
— Мо̀мче, мо̀мче, урумлѝйче,
бу̀тни конче ваз чаршѝйка,
дѐно найдеш канлѣ порти
с млого гла̀ви приковани
по порти, по чѐрчувене,
тамо чукай, тамо ру̀кай! —
Крали Марко бутна конче
ваз чаршѝйка, низ чаршѝйка,
найде порти каналѝе
с млого гла̀ви приковани
по порти, по чѐрчувене.
Там почука и пору̀ка:
— Андрѐлешку, брате мои,
ѝзлѐзи ми, о̀твори ми,
да си сро̂щнеш твои брата,
твои брата Крали Марка! —
Не излѐзе Андрѐлешко,
ам излѐзе во̀рло ту̀рче.
Не отвори канлѣ порти,
ам хи още по̀ затвори
и на Марка са закани
да му сѐче с нож главо̀на.
Крали Марко са разсо̂рди,
вазигра си бо̂рзо конче,
бо̂рзо конче фарковато,
та прерипна харѐмено,
че извади остра сабѐ,
та изколи во̀рли турце,
во̀рли турце анадолце
и отведе негов брата,
негов брата Андрѐлешка
в тѐхна зѐмѐ румелѝцка.

24. V. 1954 г.
Чепеларе

Иван Д. Чакъров,
род. в 1868 г.

„Много бил силен Крали Марко! — допълва Ив. Чакъров. — Един ден си орал на нивата. Идва при него един човек и го запитва къде живеѐл приѐтелѐ му Иван. Както орал, Крали Марко вдига с едната ръка ралото и с него му посочил ко̂щата на приѐтелѐ му: — Е-е-е, видиш ли оная барчѝна? Там!"

Крали Марко е син на Призренския деспот Вукашин. Той е бил независим владетел със столица Прилеп. След нахлуването на турците Марко е принуден да стане техен васал. Той загива през 1394 г. при похода на султан Баязид срещу влашкия княз Мирча. Заставен да участвува в този поход, преди сражението Марко казал: „Аз моля бога да помогне на християните и аз да падна между първите в това сражение" (вж. Иречек. История. с. 458). За Марко като историческа личност и като герой на българския и южнославянския юнашки епос вж. Иречек. История. с. 432—435 и 458; Йорданов. Крали Марко. LXXII — LXXIII; Димитрова — Янакиев. Предания. с. 432—462.

Според историческите данни Крали Марко е имал двама братя — Андрей и Димитър (вж. Јиречек. Историја. VI. с. 110). Поместената тук песен е версия на един от най-разпространените и днес в Западна България епически сюжети — „Крали Марко намира брат си Андреаша и сестра си". Типичното за сюжета име Андреаша е изменено в Андрѐлешко — умалителна форма, която е по-близка на среднородопските говори. За „конче фарковато" (ст. 89) вж. пояснението към песен № 118.

125. Крали Марко се бори със сестриното си момче

Три и половина години Марко кове сабята си и нарича, че първият, когото срещне, ще мине под нея. Среща сестриното си момче. То пожелава да премерят силите си и се борят три дни и три нощи.

Марко ковал остро сабе,
та го ковал мало-млого,
мало-млого — три години,
три години и польвина.
Хем го ковал и нарѝцал:
„Сабле, сабле, остро сабле,
да та, сабле, изковеме,
та ще тôрнем ваз сокàче,
ваз сокàче, низ сокàче,
кôго срôщнем пôрва среща,
под сабле ще го поминем!“
Ковали го, изковали,
че препаса остро сабле,
та че тôрна ваз сокàче,
ваз сокàче, низ сокàче,
че си срôщна Крали Марко
сестрино си мало мôмче,
та си Марко отговарê:
— Не чуйш ли уйка ти Марка,
че си кове остро сабле?
Сега стана три години,
три години и польвина
да го кове и нарѝца:
„Кôго срôщнем пôрва среща,
под саблê ще го поминêм!“
Мôмче уйку отговарê:
— Уйку, уйку, Крали Марку,
хô да си са бôрба сбôрим,
та кôмуто бог помогне! —
Хванали са, сборили са
мало-млого — до три денê,
до три денê с нащувêне.
Мôмче си са богу моли:
„Пôмогни ми мене, боже,
да ударê Крали Марка,
девет боê низ земьôта!“

20. XI. 1955 г.
Чепеларе

Петър Ст. Кърджалиев,
род. в 1864 г.

Краят на песента е явно забравен. Подробен преглед на сюжета в южнославянската юнашка песен и в епоса на другите народи прави Х а л а н с к и. Сказания. с. 663—695.

126. Крали Марко освобождава семейството си от турци

Докато Марко яде и пие, турци нападат селото и заробват баща му, жена му и детето му. Преоблечен като калугер, той настига турците, погубва ги и освобождава семейството си.

— Марку, Марку, Крали Марку!
Турски седиш, вино пиеш,
вино пиеш и ракиê,
йêдеш, пиеш и не знаеш —
турце село бастѝсаха,
вôрли турце анадолце.
Стар бобайко овôрзаха,
пôрво любе заведоха,
мôско дêте робче зôха,
робче зôха, оковаха:
на ракѝне — синжирене,
на ногѝне — букайне.
— Майку, майку, стара майку,
дай ми, майку, ключовене
да отключê сандôцине,
да извадê чьôрно расо,
да препаша остра сабê,
над сабêта чьôрно расо,
чьôрно расо калугерско,
да настигна вôрли турце,
вôрли турце анадолце. —
Че му даде стара майка,
че му даде ключовене.
Отключи си Крали Марко,
отключи си сандôцине,
че извади чьôрно расо
и препаса остра сабê,
над сабêта чьôрно расо,
чьôрно расо калугерско.
Че вазсôдна бôрза конê,
застигна си вôрли турце,
вôрли турце анадолце,
де му водêт стари баща,
де му водêт пôрво любе
и му водêт мôско дêте,
мôско дêте оковано:
на ракѝне — синжирене,
на ногѝне — букайне.
Завартê си Крали Марко,
завартê си остра сабê
и налêво и надêсно,
та погуби вôрли турце,
вôрли турце анадолце.
Отведе си стари баща,
стари баща, пôрво любе,
пôрво любе, мôску дêте.
Марку, Марку, Крали Марку!

24. V. 1954 г.
Чепеларе

Иван Д. Чакъров,
род. в 1871 г.

Горната творба е версия на разпространен епически сюжет.

127. Крали Марко донася вино от Солун и риба от Вардар

Марко кани на гости крале и банове, но не ги посреща извън Прилеп. Те се разсърдват и казват, че ще му отидат на гости, ако им донесе тригодишно вино от Солун и риба от Вардар. Той отива и се връща толкова бързо, че всички се почудват.

Скалѐсал е Марко
до седем кра̀люве,
до осем ба̀нове.
Кра̀ле му дойдаха,
той хи ни посрьощна
отво̂н град Прилепа.
Кра̀ле са са подсо̂рдили,
Марко си хми дума:
— Кра̀люве й ба̀нове,
що сте подсо̂рдени?
Те му отромо̂нет:
— Марку, Крали Марку,
ща дойдем на госте,
а̀ко ни донесеш
тригодишно вино
от Солуна града
и от ре̂ка Вардар
пре̂сна мре̂на риба. —
Марко си отйшьо̂л.
Дор крале погльо̂дат,
че си го виде̂ха —
Крали Марко иде
и си носи Марко
тригодишно вино
от Солуна града
и от ре̂ка Вардар
пре̂сна мре̂на риба,
и та̀ още жива.
Кра̀люве, ба̀нове
са са почудили
и са помислили:
„Кога Марко ходи,
ходи, още дойде,
кога си де̂лече
до Солуна града
и до ре̂ка Вардар!“
Крале са посгльо̂дали,
посгльо̂дали, помислили,
та си хорту̂ваха,
та че си станаха,
та си отидоха.

12. VII. 1948 г.
Чепеларе

Марин Ив. Папучаров,
род. в 1888 г., образование III кл.

Песента е чута на събор в местн. Св. Петър (Мурховското).

128. Марковият кон не смее да каже къде ходи Марко

Марковица пита коня къде ходи Марко по цяла седмица. Той се страхува да ѝ каже, за да не го чуе стопанинът му, че ще го продаде.

— Ка̀жи, коню, ка̀жи
каде ходи Марко
по два, по три дене̂,
по це̂ла неде̂ле̂.
— Марковичку буле,
страх ма да ти кажа,
да не чуе Марко,
че ще ма продаде
на баш дерменжи̂йе̂
все бра̀шно да карам,
все гладан да ходе̂м.
— Ка̀жи, коню, ка̀жи,
е̂ ще та о̀ткупе̂,
само да ми кажеш
каде ходи Марко.
Зоба ще та хране̂
все бе̂ла пшеница,
во̀да ще та пое̂м
все бе̂ла ракие̂.
По̀дков ще та ко̀ва
сребарни подкови
сас златни го̂скове,
само да ми кажеш
каде ходи Марко
по два, по три дене̂,
по це̂ла неде̂ле̂.
— Марковице буле,
страх ма да ти каже̂,
да не чуе Марко,
че ща ма продаде
на баш сакажи̂е̂ —
все во̀да да карам,
все жьо̂дан да ходе̂.

19. V. 1951 г.
с. Стойките

Минка П. Златева,
род. в 1909 г., образование IV кл.,
домакиня, работила и земеделие

Творбата е отнесена към жанра на юнашките песни поради близостта ѝ с варианти, които се срещат още в някои области на Западна България с жива епическа традиция. Въпреки че също имат изцяло характер на битова песен, тези варианти се свързват от техните носители с Крали Марко.

129. Жената на Марко погубва Вакрил войвода и избавя мъжа си

Марко върви през гората с жена си Милица и я кара да запее. Чува я Вакрил войвода, връзва Марко и иска да отведе Милица. Тя го измамва да ѝ даде сабята си, погубва го и освобождава мъжа си.

Марко Милици викаше:
— Милице, любе Милице,
ста̀ни ми рано в неде̂ле,
та са пре̂мени, о̂плети,
заврати бе̂ли ракаве,
о̂меси бе̂ли кола̀ци,
на̀пальни жьо̂лти баклѝци
сас руйно вино червено,
че щим, Милице, да идем
нах твойна майка на госте.
Отколе не сме ходили,
сега за девет години. —
Стана Милица, оми са,
оми са и са оплете,
наде̂на ле̂то гиздѝло,
напо̂лни жьо̂лти баклѝци,
направи бе̂ли кола̀ци.
Станаха, та ми то̀рнаха.
Варве̂ха, колко варве̂ха,
минаха по̀ле широко,
вле̂заха в го̀ра зелена.
Марко Милици викаше:
— Милице, любе Милице,
йе̂ вѝкни, любе, та за̂пей
от едно̂ го̂рло два гласа,
от едни уста две думи!
— Ка̀к да ми викна, любе ле,
са̂е̂ е го̀ра хайдушка,
ту̀ва е Вакрил вайвода
сас седемдесет дружини.
Той ми е по̂рво любове,
по гласо̂ ще ма познае,
та тебе ще си отба̀ви
и мене ще си отведе
вав са̂е̂ го̀ра зелена.
— По̀пей ми, по̀пей, Милице,
дорде е Марко Ахма̀ко,
дорде е пушка бойлѝе̂,
дорде е сабя френгѝе̂,
не може никой да дойде! —
Милица викна, та запе̂
от едно̂ го̂рло два гласа,
от едни уста две думи.
Отде е̂ зачу Вакрилан,
Вакрилан, страшна вайвода,
та на дружина думаше:
— Дружина ве̂рна и сгодна,
какви са не̂е̂ гла̀сове —
дали е ва̀кли овньове
йли са дребни шилета?
Момчета Вакрил викаха:
— Вакриле, страшна вайводу,
нито е ва̀кли овньове,
нито е дребни шилета,
нова е сама Милица
сас нейне̂н Марка Ахма̀ка.
Отиде Вакрил при не̂е̂,
та си Милици викаше:
— Милице мари хубава,
за любе ще та за̀любе̂м,
сас мене ще та за̀ведам
вав са̂е̂ го̀ра зелена! —
Че хвана Марка, ово̂рза
у едно̂ до̂рво високо.
Милица си му викаше:
— Вакриле, страшна вайвода,
по̀дай ми сабе̂ френгѝе̂
да си погубе̂ любено,
любено, Марка Ахма̀ка! —
Той си са хитро измами,
та си подаде сабе̂на.
Че не погуби си Марка,
ам си погуби Вакрила,
та му главо̂та отсе̂че.
Че си отиде Милица,
та си ми Марка отво̂рза
от вита ѐла висока
и си Милица викаше:
— Де гѝди, гѝди вайводу,
ти ли се хващаш с Милица
за любе да ма отведеш,
сас тебе в го̀ра да ходам! —
Че му главо̂та турила
вав е̂дно̂ то̀рба ше̂рана
и е̂ армага̀н отнела
на негована майчица.

Януари 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование, домакиня,
и Смаил Бр. Дуев, род. в 1871 г.

130. Марко погубва жена си, която избягала с другиго

Златка оставя Марко и тръгва със Стойчо. Марко чака девет години да му порасне коса до земята и тръгва да я търси. Среща я и ѝ казва, че е загинал. Златка му донася блюдо с жълтици и той я погубва.

Златка е рано станала,
рано в нъде̂ле̂ у̀търна,
златно кандило пале̂ше
и са на бога молъшъ:
— Божъ ле, милъ господъ,
та разге̂лъ ма, божъ ле,

сас Марка късаджйе̂на!
Стойчо през дворъ върве̂шъ
и си на Златка думашъ:
— Златку лю, мари хубава,
нъ щеш ли си ма засле̂дъ?
— Засле̂дъ та ща, бре Стойчу,
ами жъ срьо̂щнъм мома̀ръ,
та как жъ да са размънем?
Стойчо си хи викашъ:
— Ти си ма, Златку, зàследъ
нѐ са щим льосно размъно̂. —
И Златка си го послуша,
та съ мъ Стойча засле̂дъ.
Варве̂лъ, колко варве̂лъ,
късаджи Марка срьо̂щналъ.
Ага̀ ми Марко варве̂шъ,
чьорна са зе̂мъ тръсе̂шъ,
тръсе̂шъ и боботе̂шъ.
Марко на Стойча викашъ:
— Добар час, Стойчу чорбаджи̂!
— Дал бог добро, Марку късаджи̂!
— Каде си ходъл, чорбаджи̂?
— Не знайш лъ, Марку късаджи,
булчъ не̂мах, булчъ найдах.
— Бива ли, Стойчу чорбаджи,
булчъто да тъ по̀глъдна?
— Не бива, Марку, не бива,
булчъ е таман ве̂нче̂но
и не е разгове̂ло. —
Ага си Марко отидъ
на неговъ равни дворъ,
на портъ чука и ру̀ка:
— Излъзъ, Златку, о̀творъ,
късаджи̂ Марка по̀сръщнъ! —
Изле̂зъ стара майчъца,
та̀ си на Марка викашъ:
— Не̂ма е, Марку, не̂ма е,
Златка мъ вчера избе̂га
сас Стойчо чорбаджие̂на. —
Марко са люто разсо̂рдъ,
разсо̂рдъ, люто закани
Златка да си ми погубъ,
главо̂на да хи отре̂жъ.
Девек годинъ той съде̂
вав те̂хна мазо̂ длъбока,
та пусна бра̀да до пое̂с
и още ко̀са до зе̂ме̂,
че стана Марко, та то̂рна
от село в село да просъ.
Ага е Марко отъшо̂л
в Златкино село голе̂мо,
накрай селоно имашъ
до една̂ чешмьо̂ ше̂рана.
Марко на чешмьо̂ отидъ,
та сьо̂дна да си починъ
и студна во̀да да пийнъ.
Ка̀йно си Марко съде̂шъ
и Златка си ми допадна
сас денъ бе̂лъ ха̀ркомъ
студенъ во̀да да точъ.
Та̀ си на просе̂к викашъ:
— Просе̂чъ, кално друмнъчъ,
ка̀йно ми ходъш да просъш
по врют села и касаби̂,
не си ли слушал да думат
за Марка късаджйе̂на?
Марко на Златка викашъ:
— Чувал сам, чувал, нъвѐсту,
Марко отколъ загинал.
Вчера му поме̂н правъха
й йѐ му на помънан хогюх,
та съ ма даръ дариха
за „бог да про̀стъ“ да носе̂
негове̂н по̂рстън сребаран. —
Ага̀ си ви̂ге̂ по̂рстънан,
Златка си ве̂ра фанала,
че са е Марко помино̂л.
Бо̂ржъ са назакь разво̂рна
и си ми Златка донесъ
до едно блюдо алто̂нъ,
та хи на просе̂к подадъ
за миждьо̀ да хи подари.
Марко нъ гльо̀да алто̂нъ,
с ле̂ва са ро̂ка насьо̂гна,
та си е фана за ко̀са,
с де̂снана ноже̂н извадъ,
та хи главо̂на отре̂за.

20. V. 1951 г.
с. Стойките

Минка П. Златева,
род. в 1909 г., образование IV кл.,
домакиня, работила и земеделие

Ст. 31—35 са свързани с обредното отбулване и проговарянето на булката, което се извършва няколко седмици след сватбата от кумата. За този обред и за обичаите около него вж. Шишков. РС. Кн. 2. с. 29—30.

ИСТОРИЧЕСКИ ПЕСНИ

СТРАДАНИЯТА НА БЪЛГАРСКИЯ НАРОД ПОД ТУРСКО ВЛАДИЧЕСТВО

ПЕСНИ ЗА НАШЕСТВИЕТО НА ТУРЦИТЕ

131. Гълъби известяват на цар Костадин, че турци ще превземат земята му

Девойка сънувала, че в морето израсло дърво, на което три гълъба предупреждават цар Костадин да си събере войската, защото турци и арапи ще превземат земята му. Турците се молят на аллаха да им помогне да надвият българите, българите се молят на бога те да победят турците. Господ пита българите как да им помогне, като влизат в черква с коне, вземат нафората с копие и пият причастието с чаши.

Немой ма, майчу, провада
сае̂ у̂тирна на во̀да.
Сноща сам со̂не̂ со̂нила,
че бе̂х на во̀да ходила,
та си ми виде̂х, майчинку,
в дени̂зан до̂рво да расте.
Тьонко филизче пускаше,
високо листе шире̂ше.
Во̂рше му в не̂бо впираха,
що̂льби му в дениз криле̂ха,
врют е диньо̂на обньо̀ло
от йзник сло̂нце до заник.
На во̂рше гне̂здо имаше,
в гне̂здоно дребни пилько̀ве
и до три су̂ри го̂лаба.
Пилько̀ве же̂лно пискаха,
го̂лабе же̂лно гукаха,
ситни си со̂лзи сипе̂ха,
дребни си крилца мо̂кне̂ха
и си ги назад фо̂рле̂ха.
Никой са нищо не се̂та
какво ми гукат го̂лабе,
царска са мо̀ма се̂тила.
По̂рвие̂н свири и пе̂е:
„Царю лю, цар Костадине,
ста̀ни си сбирай аскѐран,
че са са турце задали,
земьо̂на ще ти превзо̂мат!“
Вторие̂н свири, говори:
„Царю лю, цар Костадине,
чуеш ли, царю, видиш ли,
ови̂не ти са иззо̂ли,
ови̂не сас касаби̂не,
ови̂не сас дюке̂не̂но
и тебе ще жив да хванат,
царица пле̂на ще пле̂ньо̂т,
на султан жена ще стане.“
Третие̂н свири, говори:
„Царю лю, цар Костадине,
по-бо̂рже сбирай аскѐран!
Чул ли си, царю, не ли си,
от Мека са са задали
бин кишѝ чьо̂рни арапе,
врют са на сиви а̀тове.
От щуто бо̂рже варвене
на конене са клате̂ха
и са на аллах моле̂ха:
— Аллахку мили, сребаран,
нам да си, аллах, помогнеш
бо̂лгарене да надвием,
та ща ти, аллах, огра̀дим
до дванадесте же̂ми̂и
с тринадесте минаре,
вратана ща са от сре̂бро!
Бо̂лгаре му са моле̂ха:
— Боже ли, мили господи,
нам да си, боже, помогнеш
турцене да си надвием,
та ща ти, боже, оградим
до едно̂ чьо̂рква сребарна
сас триста дребни кандила
и с дванадесте мана̀ле,
вратана ща са от злато!
Пък господ си хми викаше:
— Бо̂лгаре, мили бо̂лгаре,
че как да си ви по̀могна,
га̀ сте голе̂ми станали.
С коне вав чьо̂рква влизате,
от ко̀не све̂щи палите,
с муздра̀к на̀фора зимате,
сас че̂ше̂ ко̀мка пиете!“

24. III. 1939 г.
Чепеларе

Сабире Ис. Узунова,
род. в 1863 г., без образование,
домакиня

Широко разпространен в среднородопската област, този сюжет е записан от Ат. Райчев в седем варианта. Поради близостта на основните мотиви тук са поместени само два от тях. По-съществено е различието между началото на горната песен и първата част на по-кратък вариант, съобщен на 7. I. 1939 г. от Петра Ат. Кьоргогова, род. в 1855 г. в Чепеларе. Според него заробването на България се известява не чрез сън, а от гарвани:

Та чули ли сте или не
какво е ново станало
вав равно по̂ле широко,
вав Чьо̂рно мо̂ре длибоко?
Една̂ е до̂рво израсло,
во̂рше му в не̂бо впираха,
чьо̂пе му в мо̂ре криле̂ха.
На во̂рх дарвоно име̂ше
до двана чьо̂рни гарване,
та си плаче̂ха, граче̂ха.
Гемежии хи питаха:
— Гарване, чьо̂рни гарване,
що ми плачете, грачите?
Пък си гарване викаха:
— Как да не плаче̂м, не грачим,
ага̀ ми са са зае̂ли
турцене с бо̂лгарене. . .

Цар Костадин в тези и в следващите песни е последният византийски император Константин XI Палеолог, който храбро се сражавал с турците и загива при завладяването на Цариград (1153). Това име е било вече добре познато и популярно в народното поетично творчество чрез преданията за римския император Константин Велики (274—334), който преместил столицата си във Византия (Константинопол). Преглед на песенни и прозаични произведения, свързани с него и с Константин XI Палеолог, вж. у Димитрова — Янакиев. Предания. с. 417 и 494—496.

132. Господ не иска да помогне на християните срещу турците

Гарванче плаче и грачи, защото турците се заяли с християните. По-нататък, както № 131.

— Гарванче, чьо̂рно гарванче,
защо ми плачеш и грачеш?
— Как да не плаче̂м и граче̂м,
ага̀ ми са са зае̂ли
турцене сас ка̀вурене.
Турцене бога моле̂ха:
— Аллахку мили, сребаран,
та по̂могни ни, аллахку,
ка̀вуре̂м да надвиеме,
та щим жумайо̀ огради
сас дванадесте минаре,
сас златенине ми шила.
Ка̀вуре бога моле̂ха:
— Боже ле, мили господи,
та по̂могни ни, боже ле,
турцемне̂м да надвиеме,
та ще ти чьо̂рква огради
сас дванадесте полила̀,
сас златенине тре̂пу̂шки,
сас сребарнине дюшемѐ.
— Ка̀вуре, пусти ка̀вуре,
как да ви, богом, помогна,
га̀ сте големи станали:
с ко̀нене в чьо̂рква влизате,
от коне̂н све̂щи палите,
сас муздра̀к хле̂бан зимате,
ко̂мкана в че̂ше̂ пиете.

30. I. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

Ст. Балджиева слушала песента от Георги Ст. Марушката, неин връстник и съгражданин. Голям песнопоец, шегаджия и „мохабетчия“, той често пеел тази песен, която му била любима.

133. Какъв се облак зададе

— Майчинку, мила майчинку,
изле̂зи, майчу, отгоре
на високине къошкьове,
на широкине чарда̀ци,
на сребарнине парма̀ци.
Та си са, майчу, о̂гледай
да видиш, майчу, да видиш
како̂в са облак подаде,
хем тьован, майчу, хем страшен.
Дали ща са силни градушки
или ще са ситни до̂ждове?
Изле̂зе майка, погльо̂дна:
— Нва̀ не е облак, момне ле,
ам си е аске̂р, моме ле,
нас ще на, моме, бастисат!
Йо̀дри и дребни ща коле̂т
и ма̀шки де̂ца ща грабе̂т
далечко да хи отнисат,
ениче̂ри да хи праве̂т,
майки й бабици да коле̂т.

18. VI. 1955 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование средно
специално

Ж. Лютова е научила песента от девойки „на една межъ̂“ в с. Могилица, Смолянско.

Краят на произведението (ст. 17—20) е поетически синтез на страданията на българския народ от рекрутирането на еничарите. Пехотна войска, създадена още преди нашествието на турците в Европа, през XV—XVI в. еничарите се набирали само от поробените християнски народи. На всеки три или пет години от всяко многодетно семейство било вземано по едно момче от най-здравите и умни деца. Те били потурчвани и обучавани във военното изкуство. Отвеждането на българчета за еничарския корпус е била една от постоянно прилаганите мерки за масова асимилация (вж. История. I. с. 258—259 и 269).

ТУРЦИ И ТАТАРИ ГРАБЯТ И ПОРОБВАТ

134. Три гемии роби, I

Дунавът казва на Рада, че е видял любето ѝ с три гемии роби: първата с млади робини, втората с млади невести, третата с дребни девойки. Девойките плачат за майките си, невестите — за децата и мъжете си.

— Дунаве, бе̂ли Дунаве,
ка̀йно ми течеш, бе̂л Дунав,
отгоре, Дунав, надолу,
нейде виде̂ ли, бе̂л Дунав,
моено любе Стое̂на?
— Виде̂х го, Раду, виде̂х го,
а̀ла бе тво̂рде далеко —
отво̂дна стра̀на бе̂л Дунав
сас три гемии варве̂ше.
По̂рвана бе̂ше гемийка
на отбор млади робини,
вторана бе̂ше гемийка
на отбор млади неве̂сти,
третана бе̂ше гемийка
на отбор дребни девойки.
Ага̀ девойки викне̂ха:
— Майчице, стара майчице,
сноши сме с майка легнали,
сега каде сме то̂рнали?
Ага̀ неве̂сти викне̂ха:
— Дечинки, дребни дечинки,
сноши сте с майка легнали,
сега с ко̂го ще легнете?
Любе ле, по̂рво любе ле,
вчера си с мене приказвал,
сега с ко̂го ще приказваш,
ага̀ сме всички робинки!

30. I. 1954 г.
Чепеларе

Кева К. Илиева,
род. в 1878 г., без образование,
домакиня

135. Три гемии роби, II

Дунавът видял Радиното любе Стоян с три гемии: в първата — млади юнаци, във втората — млади девойки, в третата — сам Стоян. Той поръчва на Рада да продава и залага бащиното си имане, за да го откупи.

Рада Дунава питаше:
— Дунаве, бе̂ли Дунаве,
ка̀йно ми течеш, бе̂л Дунав,
отгоре, Дунав, надолу,
не виде̂хте ли, Дунаве,
моено любе Стое̂на?
— Виде̂х го, Раду, виде̂х го,
отво̂дна стра̀на бе̂л Дунав
сас три гемийки варве̂ше.
По̂рвана бе̂ше гемийка
на отбор млади юнаци,
вторана бе̂ше гемийка
на отбор млади девойки,
третана бе̂ше гемийка
самичак Стое̂н вав нея
и тебе здраве провада:
„Но̂сите здраве на Рада,
да прави Рада, що прави,
да си продава, залага
бащиново хи имане,
бащиново хи дюке̂не
да сбере жьо̂лти алто̂не
Стое̂на да си откупи.“
Рада на Дунав викаше:
— Дунаве, бе̂ли Дунаве,
нито продавам, залагам
бащинови ми дюке̂не,
бащиново ми имане —
парине ми са го̂тови,
ко̂рстом тестеме̂л во̂рзани
на отбор жьо̂лти алто̂не,
Стое̂на ще си откупе̂.

26. VIII. 1954 г.
Чепеларе

Мария Т. Георгиева,
род. в 1888 г., без образование,
домакиня

136. Татари карат робиня да хвърли детето си, I

Глашатай известява, че татари и манафи убиват и заробват. Всички побягват, Руска не успява; татарите я настигат и я карат да си хвърли детето. Тя му връзва люлка и му запява, когато порасне, да я потърси и откупи. Татарите правят хоро, до Руска се хваща Милуш войвода, който се оказва неин брат.

Стамбул са плѐна плѐнѐше
и тарла̀р ми си ру̀каше:
— Кой има ма̀шко дѐтенце
да ку̀ти, да се наку̀ти,
кой има по̀рво любове —
да люби, да се налюби,
кой има стара майчица —
да майчи, да се намайчи
и в ро̀ка да са прощава,
кой има конче хранено —
да ѐзди, да са наѐзди,
че са татаре то̀рнали,
татаре, чьо̀рни мана̀фе.
Стари сас сабѐ сѐчѐха,
дѐчинки с конѐ таптѐха,
млади робинки караха. —
Всички зачуха да бѐгат,
станали и побѐгнали,
Руска не зачу да бѐга.
Чула е и побѐгнала
след два ми, след три денко̀ве,
ала не могла да бѐга,
че си ѐ по̀лка сплѝташе
от кльо̀то дѐте в ракѝне,
от тьо̀жко срѐбро на гла̀ва
и сухо срѐбро в миндѝлѐн.
Руска татаре стигнаха
в лѐтнана го̀ра зелена,
та си на Руска викаха:
— Фо̀рли си, Руске, дѐтесо,
с ко̀несо да го стаптѐме,
пък тебе щим да водиме
с татаре, чьо̀рни мана̀фе.
Руска татарем викаше:
— Татаре, чьо̀рни мана̀фе,
как да си фо̀рлям дѐтесо —
йѐ сам без авлѐт ходила
до дванадесте годинки,
сега сам дѐте родила,
та го сам него носила
девет месеца на сорце
и три години в ракисе!
Ам ще му во̀рзам люлчица
на двенѐ тьо̀нки борички,
до двенѐ вити елички.
Че си ми Руска отпаса
нѐхиѐн алѐн миндѝлчек
и сърменана зюнчица,
отво̀рза гердань от шиѐ,
лѐтва е люлка сторила.
Детенце в люлка турила,
че го е Руска люшнала,
жѐлна му пѐснѐ запѐла:
— Нанни ми, нанни, Иванчу,
голѐмку да ми нарастеш,
майка си да си потро̀сиш,
да си ѐ, сине, откупиш
от сѐѐ чьо̀рни татаре,
татаре, чьо̀рни мана̀фе.
Ага̀ ми падне маглица,
тебе ще да си завива,
да ти са прави, Иванчу,
че та е майка завила.
Ага̀ ми дуйне вѐтерчьок,
тебе ще да си люшнува,
да ти са прави, Иванчу,
че та е майка люшнала.
Ага̀ ми падне росица,
та̀ тебе да си око̀пи,
да ти са прави, Иванчу,
че та е майка ко̀пала.
Ага̀ ми грейне сло̀нчице,
то тебе да си загрѐе,
да ти са прави, Иванчу,
че та е майка ку̀днала.
Ага̀ ми дойде кошута,
кротичко да ти постои,
сладичко да са нахраниш,
да ти си прави, Иванчу,
че та е майка хранила! —
Тогав си Руска пойо̀ха
пустине чьо̀рни татаре.
Варвѐха, колко варвѐха
през лѐтна го̀ра зелена,
стигнаха по̀ле широко,
найдаха млочко татаре,
татаре, чьо̀рни мана̀фе.
Надуха гайди сеслѝѐ,
сториха хо̀ро голѐмо,
хванаха й Руска невѐста
и тя хороно да играй.
Че са татаре бориха,
бориха и надборваха
кой да са хване до Руска,
до Рускиноно поѐсче,
до Рускинине зю̀нчици.
Милуш ги борба надбори
и си са фана до Руска,
до Рускиноно поѐсче,
до Рускинине зю̀нчици,
до нейна лѐва рачица,
та си ми хо̀ро затропка.
Росица млада невѐста,
та̀ на Милушу викаше:
— Польо̀ка рипкай, бре Милуш,
да ми не прашѝш по̀лкаса,
по̀лкаса, сърмен во̀лненик
и копринѐна прѐсуска,
че би щим нѐква роднина! —
Милуш на Руска викаше:
— Руску ле мари хубава,
отде да си сме роднина?
— Милуше, страшни вайводу,
как да не сме си роднина?

Йê имам братче êбандà,
и него Милуш кàзуват.
Помниш ли или не помниш,
агà ни майка проводи
дребнине телци да пасем,
тебе татаре фанаха,
пък йê си от тêх побêгнах.
— Руске ле мари хубава,
отде ма, Руске, познаваш?
— Познавам си та, Милуше,
по твоê дêсна рачица,
по твоê лêва бѝзчица.
Ти си ми имаш, Милуше,
на дêсна рôка шест пôрста,
на лêва бѝзка белèжка.
Рàзкопчи синьо елече,
та да си видиш гюсчено! —
Агà го Милуш поглъôдна,
че си ми видê нишêнчек
на лêва бѝзка белèжка.
Тогав си пусна Росица
и си на неê викаше:
— Росице, моê сестрице,
хайде да си ти нàмêрê
до шинѝк бêли грошове
и полвинѝца алтôне.
Та че си йди, Росице,
да си ми кỳтиш дèтено,
да си ми любиш любено!

26. IV. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

137. Татари карат робиня да хвърли детето си, II

Чаирът се запалил и всички се разбягали, останала Руска с мъжкото си дете. Хващат я татари и ѝ дават детето да го носи с устата си. Тя му връзва люлка на дърво и му запява да расте и да я намери.

Чайран са е запалил —
от четри стрàни ôгньове.
Врют са чайран разбêгал,
сам-сама Руска остана
с неино мôско дèтенце.
Че ê татаре фанали,
татаре, чьôрни манàфе.
Назад хи рôки вôрзали,
в уста хи дèте подали
и ê сас конê забрàли.
Варвêли, колко варвêли,
Руска татаре задума:
— Татаре, чьôрни манàфе,
рàзпусните ми рачѝнки,
устинки ми са капнали
от мôско дèте носене.
Татаре Руски думаха:
— Фôрли си, Руске, дèтето,
с конесо да го стаптèме!
Руска татари думаше:
— Татаре, чьôрни манàфе,
как да си фôрлям дèтесо,
гà го сам в корем носила
цêли ми девет месеца! —
Варвêли, колко варвêли,
стигнали гôра зелена.
Нашла е дôрво високо,
високо, още извито,
лèтва му люлка вôрзала
и му е пêснê запêла:
— Нанни ми, нанни, Дамяне,
голêмко да ми нарастеш,
от село в село да тôрнеш,
майка ти да си намêриш!

18. VIII. 1953 г.
с. Широка лъка

Нурие С. Истрефова,
род. в 1908 г., самообразована,
домакиня

138. Татари карат робиня да хвърли детето си, III

Съдържанието е, както на песен № 136. Робинята пее на детето си да стане юнак, да отнеме царството на царя и да я освободи.

Теллàр от грàда порỳка:
— Кой нêма чôдо от сôрце,
има си биле за него,
ала му скôпа пахôта,
по двеста му е окôта! —
Руса му триста наброи,
та роди мôско дèтенце,
та го е Руска хранила
до два ми, до три месеца.
Теллàр от грàда порỳка:
— Кой има стара майчица —
да гльôда, да са наглъôда,

кой има мàшко дèтенце —
да даржи, да са надаржи,
кой има пôрво любове —
да гали, да са нагали,
че ща да дойдат, да дойдат
чьôрнине турце, татаре.
Стари под сабѐ ще идат,
дечица с кòне ща таптôт,
млади робинки ща карат! —
Още си дума думаше,
зададаха са татаре,
татаре, чьôрни мажêре.
Сичкинê чуха — бѐгаха,
Руска не можй да бѐга
от мôско дѐте в ракйне,
от тьожко срѐбро на глàва.
Та си Росица фанаха,
фанаха и откараха
чьôрнине турце, татаре,
татаре, чьôрни мажêре.
Варвêха, колко варвêха,
татаре Руски викаха:
— Фôрли си, Руске, дèтено,
с кòнене да го стаптèме!
Росица си хми викаше:
— Вôрвите, турце, татаре,
мене е скôпо дèтено!
Доде да стана да родêм,
ѐла сам билки незнайни,
та бѐха ѐце горчиви,
та ми е скôпо излѐло. —
Варвêха, колко варвêха,
Руска татарêм викаше:
— Постойте, турце, татаре,
дèтему люлка да вôрза
на висока̀на планѝна,
под вита ѐла висока! —
Отпаса миндйл копринен
и още поѐс копринен,
лѐтва му люлка сторила.
Руска си дѐте люлѐше
и пѐснê си му пѐеше.
Руска му пѐе бôлгарски,
та са татаре не сѐтат:
— Ньонни ми, ньонни, дèтенце,
агà ми падне маглица,
тебе ще да си завие,
агà ми росне росица,
тебе ще да си нахрани,
агà ми грейне слôнчице,
тебе ще да си помилва.
Да си раснеш, пораснеш,
голêмко да ми нарастеш,
бôлгарски юнак да станеш,
царюму царско да зôмеш,
майка ти да си отньòмеш!

15. II. 1947 г.
Чепеларе

Екатерина Ил. Делкова,
род. в 1872 г., домакиня

139. Гората повяхва от мъка за робинята, която татари карат да хвърли детето си

Дамян върви през гората и я пита защо е повяхнала. Тя отговаря, че минали татари и карали робиня да хвърли детето си. Майката му вързала люлка на дърво и му запяла, когато порасне да я намери и да я освободи.

Дамêн през гòра варвѐше,
с крушово лйсто свирѐше
и на горòна думаше:
— Гору лю, гору зелена,
и ти, водице студена,
що ти са вôрше вѐйнали
и корене изсôхнали?
— Юначе лудо и младо,
да знаеш, лудо, да знаеш
какво е през туф минало —
стотина чьорни татаре
до три робини караха.
Та си хи врют заборйх,
аднò не щô си заборй,
адна ми руса робинка,
как хи татаре викаха:
— Росице мари хубава,
по-бôрже мѐсти ногйне
йли си фôрли дèтено
с кòнесе да го стаптеме!
Робинка си хми викаше:
— Татаре, чьорни мажêре,
как да си фôрлêм дèтесо?
Ѐла сам биле незнайно,
та бѐше ѐце горчиво,
доде си рòдêм дèтесо.
Ой почѐкайте, татаре,
да си му вôрзам люлчица! —
Робинка си са загльôда
да трôси дôрво високо,
високо и чепарнàто,
да си му вôрже люлчица.
Че си му жѐлно запѐла:
— Анни ми, нанни, Дамêнчо,
агà ми мине сюрйê,
сюрйê да та нахрани,
агà ми росне росица,
росица да та окôпе,
агà ми грѐйне слôнчице,
та тебе да си загрѐе,
агà ми дуйне вѐтерчьôк,
та тебе да та люшнува.
Агà ми станеш голêмко,

от село в село да ходиш,
за мене, синку, да питаш,
майка ти да си отньòмеш!

1. IX. 1954 г.
Чепеларе

Мехмед С. Воццев,
род. в 1890 г., образование IV кл.,
занаятчия

140. Турци накарват робиня да хвърли детето си, което ги погубва

Турци водят роби и карат Рада да хвърли мъжкото си дете. Тя му връзва люлка и пожелава, докато излязат от гората, то да порасне. Детето порасва веднага, избива турците и освобождава заробените.

Мене се вчуват в гòра кавале
и мо̂ми пêсни да пейòт.
Не ми е било в гòра кавале,
ам ми са били робе, робини —
турце хи карат, робе ги водêт.
Адинêн турчин на Рада вика:
— Фо̂рли си, Радо, мàшконо дете,
та да го сто̂птам с бо̂рзине коне.
Пък му са Рада жêлничко моли:
— Чêкай, турчине, чêкай, почêкай
да си ми влêзем в гòра зелена,
та да си найда два бука близни,
да си му сторêм лèтвана люлка. —
Влезе си Рада в гора зелена,
отпаса Рада копринен поêс,
копринен поêс, алêн миндѝлчêк,
та си му стори лèтвана люлка
и си му Рада тихом продума:
— Нани ми, нани, мàшко Иванче,
да даде господ, сину Иванче,
дорде ми гора, сину, излêзем,
голêм да си ми, сину, порастеш! —
Варвêли си са, колко варвêли,
доде излêзат гора зелена,
Иванчо си е голêм нарасал.
Стигна ми турце от лêва стрàна,
та че излезе вав дêсна стрàна,
та си погуби во̂рлине турце
и си ми во̂рна робе, робинки.

Смолян
(кв. Райково)

Милка Ат. Гюрова,
род. в 1897 г.

141. Татари отвличат момък

Син се оплаква на майка си, че го хванали татари и го накарали да им развежда конете и да разкопава гробове. От десетия гроб изкопал млада невеста; когато се навел да я целуне, заросила кървава роса и устните му се пукнали. Майката казва на сина си, че тя била по-малката му сестра.

— Мале ле, мила мале ле,
как си ма, мале, породи,
породи, още изкỳти,
сòлкова вàкал, кàматан,
та че ма, мале, проводи
нах зеленоно ливаде
дребнине тèлци да пасам?
Та ма татаре фанаха,
фанаха и окрадаха
и сас тêх ма отведоха
вав нàê дерьò длибока,
дèно ми люде не ходêт,
дèно ми пѝлци не пейòт.
Дене ма, мале, нагàдат
кòнене да хми развѝдам,
наще ма, мале, нагàдат
хайдутски грòбе да кòпам.
Гà копах, мале, как копах,
девет гробове изкопах,
агà десетêн зафанах,
изкопах млада невêста,
невêста неразтопена.
Надникнах да я пòлюбêм —
ко̂рвава роса заросê,
дарве, камене залетê,
триж ми са бо̀рни пукнаха,
три капки ко̂рв ми капнаха
на тефтѝково забỳнче,
на алêноно поêсче.
Рỳкнах си, мале, заплаках
и си я жêлно попитах:
„Невêсту млада зелена,
сас чèрвен прèкрив прекрита,
òти си неразтопена?“
Тà си ми рече, мале ле:
„Юначе лудо и младо,
как да са в земê рàзтопê,
агà сам скоро женена,
от любе не со̂м любната,
любната, непрего̂рната,
та си ма земê не ѝще!“
Агà хи ро̀ка поглъòднах,

на рȍка, мале, имаше
до един пȏрстен сребаран,
на пȏрстенан хи пишȇше:
„Еднȏ недȇлка водена.“

— Сину лю, а мой сину лю,
новȁ е твоȇ сестрица,
твоȇ сестрица по-малка!

10. I. 1937 г.
Чепеларе

Петра Ат. Кьоргогова,
род. в 1855 г., без образование,
домакиня

За *чȇрвен прȅкрив* (ст. 33) вж. пояснението към песен № 38.

142. Брат и сестра, откраднати от татари, се оженват

Татари отвличат брат и сестра и ги продават на различни места. Когато порастват, те се оженват, а робинята която купуват да гледа детето им, се оказва тяхна майка. Тя ги познава и ги съветва да се разделят.

Имала майка Михо и Стана,
та хи провȍди сай долу, долу,
да си ми пасȏт дребнине телце.
Де поминȏха чьȏрни татаре,
та окрадаха Миха и Стана,
окрадаха хи, продадаха хи
Миха нах йзник, Стана нах заник.
Та ми растаха, как ми растаха,
Михо е станал прочуȇн юнак,
прочуȇн юнак чорбаджи Михо.
Стана станала кȁматна мȍма,
та са й прочула до йзник слȍнце.
Прочул ми ȇ и чорбаджи Михо,
та ми отиде нах заник слȍнце
да я пойще за пȍрво любе.
Поискал ми ȇ, дадоха му ȇ,
та са водиха до три години,
родила му е малоно дȇте.
Тȍрнал е Михо на града на пазар
да ми продава, да ми купува.
Михо си Стани тихо ромȍни:
— Ой Стану, Стану, ой пȍрво любе,
нарȍчай, Стану, що да ти купȇ,
що да ти купȇ от град, от пазар,
дали ти купȇ морȇна цȍха?
— Ой Миху, Миху, ой пȍрво любе,
мен не прилȇга морнана цȍха!
Кȕпи ми, Миху, стара робинȇ
да си ми люлȇ малоно дȇте,
да си го люлȇ и да му пȇȇ. —
Ходил е Михо на град, на пазар,
купил е Михо стара робинȇ,
та ȇ доведе Стани на двори.
Стана хи даде малоно дȇте,
малоно дȇте с лȇтвана люлка.
Стара робинȇ сама остана,
сама остана с малоно дȇте,
дȇтено люлȇ и пȇсни пȇȇ,
хем пȇсни пȇȇ и жȇлно плаче:
— Нанни ми, нанни, Михово чȍдо,
Михово чȍдо, Станино дȇте,
Станино дȇте, бабино внуче!
Сȍй сам люлȇла Миха и Стана,
Миха вав рȍки, Стана вав люлка,
та че сам сега стара робинȇ. —
Отде ȇ зачу хубава Стана,
та си на Михо тихо ромȍни:
— Ой Миху, Миху, ой пȍрво любе,
каква ми купи стара робинȇ,
ȇла да чуеш що пȇснȇ пȇȇ!
Гȁ са са скрили Михо и Стана,
пак е запȇла стара робинȇ:
— Нанни ми, нанни, Михово чȍдо,
Михово чȍдо, Станино дȇте,
Станино дȇте, бабино внуче!
Сȍй сам люлȇла Миха и Стана,
Миха вав рȏки, Стана вав люлка,
та че сам сега стара робинȇ.
Михо робини тихо ромȍни:
— Мари робиньо, стара робиньо,
ȍти ми люлȇш малоно дȇте,
хем пȇсни пȇȇш и жȇлно плачеш?
— Ой Миху, Миху, майчину сине,
как да не люлȇм, как да не плачȇм —
йȇ си сам тебе в рȍки даржȇла,
а пак сам Стана в люлка люлȇла.
Гȁ бȇхте другож малки дечица,
та ва провȍдих сай долу, долу
да ми пасете дребни тȇлчица,
та ва окрадаха чьȍрни татаре,
окрадаха ва, продадаха ва.
Йȇ си рȁзкопчи сърма елече
да си пȍгледнам от дȇсна стрȁна,
от дȇсна стрȁна под бȇла рȍка
да си ми видȇм какво си имаш. —
Агȁ си Михо елек разкопчи,
та си поглȍдна стара робинȇ,
че си ми вйдȇ нишȇн под рȍка
и си познала Миха и Стана.
Стана на Миха тихо ромȍни:
— Ой Миху, Миху, ой пȍрво любе,
та нȇ сме били до двана брата,
до двана брата, до два близнака!
Дьȍ да накладем до два силни ȍгнȇ,
да са метнеме вав ȍгньовене
да ни са простьȍт врют грȇховене,
пък ще оставим стара робинȇ
да си ни гльȍда малоно дȇте.

Стара робинê тихо ромòни:
— Немòйте наклада два силни òгнê,
ам ми фàните един нах ѝзник,
един нах ѝзник, другêн нах заник. —
Тогав фанаха един нах ѝзник,
един нах ѝзник, другêн нах заник
да хми са простьôт врют грêховене.

10. III. 1939 г.
Чепеларе

Петра Ат. Кьоргогова,
род. в 1855 г., без образование,
домакиня

За този сюжет вж. Путилов. Действительность и вымисел.

143. Сестра познава в татарски войвода брата си

Дамян войвода поръчва на Наню чорбаджия да приготви вино, ракия, девет крави, фесове и потури за дружината му. Най-малката снаха на Наню посреща татарите, целува ръката и коляното на войводата им, защото приличал на изгубения ѝ брат, и откриват, че са брат и сестра.

Нарôчал Дамêн, порôчал
на Нанê чорбаджиêна:
„Да си ми Наню нагоди
долѝна вино чървено,
бурѝлчъ бêла ракия
и девêк кравъ êловъ.
И да мъ Наню нагоди
до тристъ феса алънъ
и триста шитъ патỳръ!“
Всичко е Наню нагодил,
та чъ е Наню посабрал
до девек младъ нъвêстъ,
та си хи нарôд питашъ:
— Нъвêстъ младъ, Нанювъ,
Нанювъ, чорбаджиювъ,
кой ми са от вас наима
Дамêна да ми дочêка,
Дамêна страшна вайвода? —
Най-манишката нъвêста,
тà си на Нанê викашъ:
— Дêду лю Наню, дêду лю,
йê си са, дêдо, наимам
Дамêна да си дòчъкам,
àко ми, дêдо, харижъш
най-манишконо сандôчъ,
дèно го сỳрнат, дêду лю,
до девек чифта биволъ.
Наню Тодорки викашъ:
— Халàл да ти е, Тодоркъ!
Ѝди мъ кончъ ѝзведъ
на наши равнъ двòровъ,
синьо го сêдло осъдлай,
чифт го пòпръзъ пòпръгнъ,
жьôлта го ю̀зда зàюздъ,
че жа да ида, Тодоркъ,
ваз село, още низ село
да чуê, ощъ да вигê
идъ ли Дамêн нах тỳва.
Тодорка кончъ осъдла,
осъдла, ощъ заю̀здъ.
Наню на дворъ излêзъ,
доде си кончъ вазсôднъ,
триста са пушкъ пукналъ
нах Нанювинъ конàцъ.
Врют са са нахвôн пôрсналъ,
пôрсналъ и избêгалъ,
само Тодорка остана
татаръ да си дочêква.
Тодорка хитра, най-хитра
най-напреж портъ отворъ,
че си са назадь завôрна,
запалъ ламба шêрана,
наредъ масъ, столовъ,
та че на портъ отидъ
да си дочêква Дамêна
сас триста душъ татаръ.
Врют хи вав рôка здравòва,
Дамêна в рôка, в колêно,
че хи отведъ, заведъ
на въсокинъ кьòшкьовъ
да си хи служѝ и гости.
Агà са тамо отишлъ,
всичкинъ êдôт и пийôт,
Дамêн Тодоркъ викашъ:
— Тодоркъ млада, Нанюва,
Нанюва, чорбаджиюва,
всички хи в рôка здравòва,
пък менъ в рôка, в колêно?
Тодорка си му викашъ:
— Дамêнъ, страшна вайводу,
всичкъ хи в рôка здравòвах,
пък тебъ в рôка, в колêно,
òти си имах, Дамêнъ,
кàйно теб братчъ кàматно
и него Дамêн зовêха,
йêце го мêсаш в лѝцено,
в лѝцено и в галчèнено!
Дамêн Тодоркъ викашъ:
— Тодоркъ млада, Нанюва,
и йê си имах състричка,
едничка и пèтумничка,
та ê Тодорка зовêха
и ти ê мêсаш в лѝцено,
в лѝцено и в галчèнено. —
Та двама са изпитаха,
че си са братче и сèстра.

Тогав са Даме̂н изправъ
и на татаръ думашъ:
— Е̂жтъ и пийтъ, о̀лдашлар,
и золу̀м да нъ сторътъ
на моя се̂стра Тодорка,
че ми е се̂стра едничка,
едничка и пе̂тумничка.

9. VII. 1952 г.
с. Гела

Мария В. Ташкова,
род. в 1917 г., образование VII кл.,
домакиня

144. Овчар среща сестра си робиня на татари

Вълчо минава със стадото си през Узунчаршия и вижда на чешмата робиня, която се оказва сестра му.

Замамъл Во̂лчо, замамъл
неговъ ва̀клъ шилъта
през Узун дльо̂га че̂ршѝе̂,
през въсокана кюпрѝе̂.
Робинка точъ водица
на ше̂ранана чъшмица
и са в шилъта вгльо̂дува,
в шилъта, още в чоба̀нъ.
Во̂лчо робинка питашъ:
— Робинку гола и боса,
що са в шилънца вгльо̂дуваш,
в шилънца, още в чоба̀нъ?
Робинка Во̂лчу викашъ:
— Чоба̀нъ, милъ чоба̀нъ,
и йе̂ съ имах два брата,
и те шилъта пасе̂ха.
Во̂лчо робинкъ викашъ:
— Робинку гола и боса,
как тъ зове̂ха браке̂та?
Робинка си му викашъ:
— Чоба̀нъ, милъ чоба̀нъ,
единан Во̂лчо зове̂ха,
пък друге̂н Манол викаха.
Во̂лчо робинкъ викашъ:
— Робинку гола и боса,
е̂ла жъ да та пръмъним
сас овче̂рскана пре̂мъна
от татаръ да та скрием,
чъ ти съ наша състрица.
Хайде сас нас да та водъм,
да та, състрицъ, пръмъним
сас гъздѝлнана пре̂мъна.

7. X. 1951 г.
с. Стойките

Мария Д. Капушева,
род. в 1886 г., образование III кл.,
домакиня

За *Узункюприя* вж. Приложение, № 6.

145. Овчар отвежда робиня, която се оказва сестра му

Стоян прекарва стадото си през Узункюприя и среща робиня. Прикрива я с овчарската си кепя и я отвежда. Разпитва я и разбират, че са брат и сестра.

Чуди са Сто̂ен, мисли са
отде да прекара стадоно,
та че го Сто̂ен прекара
през Узун дльо̂га кюпрѝя,
през царювана чаршѝя.
Робинка во̀да носе̂ше,
Сто̂ен робинки викаше:
— Робинке гола и боса,
о̂тнеси во̀да, во̂рни са,
че хайда с мене ѝзбе̂гай —
йе̂ ща та тебе прѝкриям
с мояса кѐпе̂ кѝчена.
Робинка Сто̂ен послуша,
отнесе во̀да, во̂рна са,
наде̂на кѐпе̂ кичена,
нарами пушка ше̂рана
и сас Сто̂ена отиде.
Варве̂ха, колко варве̂ха,
че хи сеймѐни стигнаха
и на Сто̂ена викаха:
— Сто̂ене, млади кехайо̂,
вчера га̀ стадо прекара
през царювана чаршѝя
дали не виде̂ робинка? —
Сто̂ен сеймѐнем викаше:
— Сеймѐне, млади сеймѐне,
вчера га̀ стадо пре̂карах
през царювана чаршѝя,
робинка не сам видювал,
ам мен са тамо лѝпсали
хиле̂да ва̀кли овньо̂ве —
дали хи не сте вѝдвали?
— Кехайо̂, млади кехайо̂,
овньове не сме вѝдвали. —
Га̀ са сеймѐне во̂рнаха,
Сто̂ен робинки викаше:
— Хала̀л ти праве̂м, робинку,
мое̂са кѐпе кичена
и още пушка ше̂рана!
Че си е̂ Сто̂ен попита:

— Имаш ли брате̂ и сѐстри
и още стара майчица
да си та тебе о̀тведам
сас те̂х да си са разто̂жиш?
— Имам си брате̂, Сто̂ене,
двамина брате̂ рожделни
и още стара майчица.
Единан Сто̂ен зове̂ха,
та си го е̂це ме̂хнуваш
в лѝцено и в галче̂не̂но.
Гà са двама изпитаха,
изле̂ли братец и сѐстра!

15. I. 1937 г.
Чепеларе

Петра Ат. Кьоргогова,
род. в 1855 г., без образование,
домакиня

146. Татари открадват хубава Станка

Станка по двори ходе̂ше
и на бате̂ си викаше:
— Батю лю, батю Сто̂ене,
чул ли си, батю, не ли си
како̂в е хабѐр допàднал?
Татаре насам иде̂ли,
всички са села горили,
мо̀ми и булки робили,
нахтуф щат, батю, да дойдат!
Сто̂ен сестри си викаше:
— Не бой са, сестру, не бой са,
добар е господ за нази,
бог милостив е, ще пази. —
Кàйно си дума думаха
и татарене дойдоха,
хубава Станка фанаха,
фанаха и окрадаха.

20. II. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

147. Марийка кълне майка си, че я дала на татари

Бе̂ла Марийка на извор съди,
на извор съди, бе̂лъ менцъ мие,
бе̂лъ менцъ мие, майка си калне:
— Проклета да съ, мале, тръклета,
дето ма дадъ на те̂з татаръ! —
Отде е̂ зачу чьо̂рно татарчъ,
та си мъ фана бе̂ла Марийка
и съ е̂ фо̂рлъ в тьо̂внъ зандàнъ
дано почерней, дано погрозней.
Колконо съди в тьо̂внъ зандàнъ,
по-бе̂ла станва и по-краве̂на!
Тогав е̂ фана чьо̂рно татарчъ,
та е̂ изведъ от тьо̂внъ зандàнъ
и е̂ отведъ в го̂ра зелена.
Дъне е̂ пъче на е̂сно сло̂нцъ,
наще е̂ кади на боров кàдъж
дано почърней, дано погрозней.
Колконо съди бе̂ла Марийка,
по-бе̂ла станва и по-краве̂на!

21. II. 1952 г.
с. Широка лъка

Мария Г. Барганска,
род. в 1898 г., образование II кл.,
домакиня

148. Турци искат да отведат българска девойка

Село, село, наше село,
откак са си заселило,
все са турци мино̀вали,
мино̀вали, кондѝсвали.
Сноща вечер допàднаха,
допàднаха, кондѝсаха
де по двама, де по трима,
у Станкини деветина,
деветина с десет коне̂
и на Станка конь довели.
Турци Станки си говорят:
— Стàни, Станку, гюл фиданку,
то̀чи вино немѐре̂но,
зѝмай пари неброени! —
Станината стара майка
по двор ходи, со̂лзи рони
и на турце же̂лно дума:
— Турце, турце, анадолци,
наша Станка е главѐна
главѐна и спазарѐна.

20. IX. 1955 г.
с. Забърдо

Асие Сабахчиева,
род. в 1939 г., образование IV кл.,
домакиня

Във връзка със ст. 20 П. Райчева пояснява: „Баща ѝ е уговорил с бащата на годеника какъв откуп ще получи за дъщеря си."

149. Турци отвличат девойка

Девойка се оплаква, че майка ѝ я родила хубава и я изпратила да жъне в планината, където я откраднали турци и я отвели през девет върха.

Мале ле, стара мале ле,
да ма нъ бьо̂шъ раждала
сака̀ва бе̂ла, чърнока,
сака̀ва кьо̂нка, въсока,
да ма нъ бьо̂шъ пратала
нах въсокана пла̀нъна,
жьо̂лтана жьо̂тва да жьо̂нам!
Та си ма турцъ фанаха,
фанаха и окрадаха,
та чъ ми сбраха сре̂бролно,
сре̂броно с ку̂ръшничкънъ
и си ма, майчу, отведоха
в турскънъ бе̂лъ кона̀цъ
сас кафезли̂но пе̂нжуръ.
Турчън го е страх, мале ле,
на гостъ да ма завъде,
да си ма, майчу, нъ спре̂тъ.
Млочко щиш да са наде̂еш
да си ти дойда госчъца,
госчъца с фуду̂лчъца,
пък йе̂ нъ мога да дойда,
че сам далече отишла
през девек че̂ла въсоки —
никога празнъ нъ биват:
зиме сас бе̂лъ сне̂гувъ,
ле̂тъ сас во̂рлъ хайдутъ.

23. X. 1951 г.
с. Стойките

Мария Д. Капушева,
род. в 1886 г., образование III кл.,
домакиня

За ст. 19—20 вж. пояснението към песен № 25.

150. Защо ме роди тънка, висока

Защи̂м ма, майчу, породи
сака̀ва тьонка, висока?
Да не мога, майчу, да мина
през Алипашова че̂ршйе̂
от не̂е̂ пусти сейме̂не.
Тьонка ми снажка искаха,
бе̂ли меджиди̂и фо̂рле̂ха.
Защи̂м ма, майчу, породи
сака̀ва бе̂ла, чернока?
Да не мога, майчу, да мина
от не̂е̂ пусти беюве.
Бе̂ли ми бузки йи̂ще̂ха,
жьо̂лти алто̂не фо̂рле̂ха.

29. XI. 1954 г.
Чепеларе

Смаил Бр. Дуев,
род. в 1871 г.

151. В село дошли вергиджии

Село, село, пусто село!
В село дошли вергижйе,
вергижйе, золумжйе,
конди̂сали в сраде̂ село,
в сраде̂ село в Стое̂нови.
Заре̂зале вергиине
кому двеста, кому триста,
на млад Стое̂н дор хиле̂да,
дор хиле̂да кара̀гроша.
Че не пуска свое̂ се̂стра
да ги гости, да ги служи,
да ги служи мо̀рна кафьо̂,
мо̀рна кафьо̂ и ракие̂.
Да ги служи, да им стои,
да им стои дива̀н чо̂праз,
да хи гльо̂дат бе̂ло ли̂це,
бе̂ло ли̂це, равна сна̀жка.

18. III. 1952 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

Определението „заре̂зали верги̂ине̂“ (ст. 6) отразява означаването на данъците чрез резки на *рабош*.

152. Турци оковават и отвеждат Бял Димитър

Бял Димитър пита жена си как е забравила да затвори прозорците, та идва роса и мъгла. Не било мъгла и роса, а три табора турци, които търсят Димитър. Жена му ги лъже, че той е в Стамбол, но те разбиват портите, оковават го и го отвеждат.

— Димѝтрице, млада булке,
как заборѝ да затвориш
нах бе̂л Дунав пѐнжурене,
че ми иде ситна ро̂са,
ситна ро̂са, тьо̂вна мо̂гла! —
Не е било тьо̂вна мо̂гла,
тьо̂вна мо̂гла, ситна ро̂са,
ам е било три табу̂ра,
три табу̂ра во̂рли турце.
Право варвьо̂т нах конàкан,
та си чукат и си викат:
— Димѝтрице, млада булке,
ту̀ва ли е Бе̂л Димитар?
Димитрица отговаря:
— Ой ва турце, во̂рли турце,
Бе̂л Димитар си го не̂ма —
той отиде вав Стамбу̂лан
да си сбира вересѝе.
Во̂рли турце си хи викат:
— Димѝтрице, млада булке,
ло̀жи, холан, ко̀го ло̀жи,
во̀рли турце немо̀й ло̂га,
ту̀ва си е Бе̂л Димитар.
Ей му кю̀рци вав кьо̀шкьове,
ей му конче вав е̂хо̂ран!
Димѝтрица отговаре̂:
— Ой ва вази, во̂рли турце,
той си има до два кю̀ркя,
до два кю̀ркя, до два коне̂. —
Во̂рли турце не слушàха,
та разбиха че̂мшѝр порти
и вле̂зоха, та нàйдаха,
та нàйдаха Бе̂л Димитра,
че си го букайо̀саха
и сас те̂х го отведоха.

26. VIII. 1954 г.
Чепеларе

Мария Т. Георгиева,
род. в 1888 г., без образование,
домакиня

Разпространението на песента в много области и неизменното повтаряне на това име във всички варианти навежда на възможността образът Бял Димитър в родопската народна поезия да представя поетическо претворяване на действителна личност, свързана с борбата срещу турците и получила голяма известност с дейността си или със своя край. В „Село Градец" (с. 110—111) Х р. Д и м и т р о в говори за сливенец ханджия със същото име, който бил определен за помощник на златаря Димитър Ст. Кукумявков от с. Градец, член на комитета за подготовката на въстание в Сливен и в котленските села през 1875 г. Може да се допусне също, че зад Бял Димитър стои врачанският чорбаджия Димитър х. Тошов. Влиятелен местен първенец, той имал връзки с Русия и Румъния и турската власт го смятала за опасен политически агитатор. Бил убит през 1827 г. под предлог, че раята се оплаквала от него. Вж. Д. У с т а - Г е н ч о в. Народна песен от Габровско за Димитраки хаджи Тошов, със забележка към нея. — Псп., XLVII, 1894, с. 789—793.

153. Бял Димитър погубва турците, които идват да го убият

Димитър пита жена си как е забравила да затвори прозорците, та роса наросила дрехите му. Тя отговаря, че това са нейните сълзи, защото той яде и пие, а не вижда, че турци го търсят да му вземат главата. Турците разбиват портите, Димитър се въоръжава и ги погубва.

— Димѝтрице, млада булке,
как заборѝ да затвориш
от бе̂л Дунав пѐнжурене,
та ми росна ситна ро̂са,
та наросе̂ бе̂ле̂н дюлбѐнь,
Димитрому бойлу̂ кю̀рци,
бойлу̂ кю̀рци, мо̀рна цо̀ха.
Димѝтрица отговаре̂:
— Димитру лю, по̂рву любе,
то не ми е ситна ро̂са,
ам си ми са Димитрини,
Димитрини ситни со̂лзи.
Че си е̂деш и си пиѐш,
пък не видиш во̂н на двори —
на портине̂ чукат, викат,
чукат, викат во̂рли турци,
во̂рли турци — анадолци.
Та ми тро̂се̂т Бе̂л Димитра,
глàва мисле̂т да му зьо̂мат
и ми рукат Димѝтрица:
— Димѝтрице, млада булке,
е̂ла порти да отвориш
да си тро̂сим Бе̂л Димитра!
— Турце, турце, во̂рли турце,
ту̀ва не̂ма Бе̂л Димитра!
Той отиде низ морено,
сас гемие̂ да закара
вàкли о̀вни да продава,
да продава, да купува.
— Димѝтрице, млада булке,
немо̀й ло̂га во̂рли турце,

ту̀ва си е Бе̂л Димитар.
Конче му е вав яхо̂ран,
пушка му е зака̀чена.
— Турце, турце, во̀рли турце,
той си има до два коня,
един води, друге̂н се̂ди,
той си има до две пушки,
една носи, друга се̂ди.
— Димѝтрице, млада булке,
е̂ла порти да отвориш!
Главо̂на ще му зьо̂меме,
на кол ще я навѝраме.
— Турце, турце, во̀рли турце,
ни излизам, ни отварям,
ту̀ва не̂ма Бе̂л Димитра. —

Турцене̂ се е̂досаха,
та портине̂ разчьо̂пиха,
разчьо̂пиха, отвориха
и вле̂заха ми нахво̂тре.
Димитър си рипна, стана,
та са усѝли и ору̀жи,
та погуби во̀рли турци,
че си вика Димѝтрици:
— Димѝтрице, млада булке,
ста̀ни, ста̀ни да ги скрием,
да ги скрием и преправим.
Та ги скриха, преправиха
и никой са не досе̂ти
какво сторил Бе̂л Димитър,
как погуби во̀рли турце.

Февруари 1939 г.
Чепеларе

Петра Ат. Кьоргогова,
род. в 1855 г., без образование,
домакиня,
и Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

154. Димитрица погубва турци, които търсят Бял Димитър

Началото е, както на предходната песен. Димитрица излиза със сабя и избива турците. Оцелява само един, на когото изважда окото и отсича ръката.

— Димѝтрице, млада булке,
как заборѝ да затвориш
пе̂нжурене из бе̂л Дунав,
че ми роси ситна ро̂са,
та накваси Димитрова,
Димитрова мо̀рна цо̀ха,
мо̀рна цо̀ха, бойлу̀ кюрци! —
То ми не е ситна ро̂са,
ами ми са Димитрини,
Димитрини ситни со̂лзи:
— Ой Димитре, Бе̂л Димитре,
ти ми се̂диш и ми ле̂жиш,
пък не видиш, Бе̂л Димитре,
че ти са на дворе дошли
во̀рли турце анадолце.
На портине̂ чукат, ру̀кат,
за теб питат, Бе̂л Димитре:
„Димѝтрице, млада булке,
тук ли ми е Бе̂л Димитар?“
„Турце, турце, во̀рли турце,
ту̀ва не̂ма Бе̂л Димитар.“
„Ло̀жи, кого щеш да ло̀жиш,
во̀рли турце немо̀й ло̂га —
ей му конче вав е̂хо̀ран,
ей си Димитра вав кьо̀шке̂н,
вав кьо̀шке̂н и вав буже̂кан.“ —
Ору̀жи са Димитрица
с Димитрово оружие,
че изле̂зе во̂н на двори,
та размаха остра сабе̂,
та погуби во̀рли турце.
Един са зад кон крие̂ше
и още хи са моле̂ше:
— О̂стави лю мен, Димѝтрице,
да ходе̂ да прика̀зувам
каква та е майка хранила,
каква ми има по све̂то̂с
млада булка Димѝтрица! —
И него здрав не остави,
ле̂во му о̀ко изварте̂,
де̂сна му ро̀ка отсе̂че.

Юли 1939 г.
Чепеларе

Метексин Д. Сукарев,
род. в 1869 г., без образование

155. Тодор си турци гонеха

За да избяга от турците, които го преследват, заедно с жена си Добра, Тодор я излъгва, че сестра ѝ ги кани на сватба. Когато минават Арда, реката прииждa и завлича Добра с детето, което току-що е родила.

Тодор си турци гоне̂ха,
гоне̂ха да го погубе̂т.
Чуди са Тодор, мисли са
как да си булче изло̂же,
та да си булче изведе,
да изведе, да избе̂га.

Мислил са Тодор, чудил са,
Тодор на Добра викаше:
— Я слуше̂й, Добру, я слуше̂й,
снощи ми хабѐр пристигна
и си калеска получих
от тая Арда голе̂ма,
че балдъзана ще жене̂т,
балдъза бе̂ла Калина.
Я ста̀ни, Добру, я ста̀ни
сутрина, Добру, раничко.
За̀меси те̂сто кисело,
на̀прави тьо̂нка баница,
за̀меси каба̀ погачи! —
Добра е ранко станала
и всичко си е сво̂ршила.
Тодор нахво̂нка изле̂зе
и си в е̂хо̂ран отиде,
та на биволи думаше:
— Биволе, бивол Караман,
можете ли ма измо̂кна
през тази Арда голе̂ма?
Бивол Караман думаше:
— Тодоре, наши стопане,
здрава ли ти е колата?
Аз ще отво̂де изплувам. —
Тодор си кола сте̂гаше
и си на Добра викаше:
— Ка̀чи са, Добру, ка̀чи са,
ще минем Арда голе̂ма! —
Тодор биволи впре̂гаше,
че са на кола пока̀чи.
Варве̂ли, що са варве̂ли,
стигнали Арда голе̂ма.
Арда бе̂ още придошла,
камене, дарве влаче̂ше.
Тодор на биволи думаше:
— Биволе, мои биволе,
а̀ко ми Арда минете,
краката ще ви посребре̂,
ро̀гове ще ви по̀злате̂. —
Тамам биволи влизаха
вав тази Арда голе̂ма,
Арда си още придошла.
Дарве, камене влаче̂ше,
от бре̂г на бре̂г ги ме̂таше,
задна са кола откъсна
и си ми Добра завле̂че.
Тодор отво̂де изле̂зе
и си на Добра викаше:
— Добру лю, по̂рво ве̂нчило,
о̀ткасни тьо̂жки нанизи,
о̀ткасни, та ги ѝзфарли,
само при мене ѝзле̂зи!
Добра на Тодор думаше:
— Не мога, любе, не мога,
мо̀ско сам дѐте родила. —
Тамам си Добра продума,
мо̂тна е̂ во̀да завле̂че
и се сас ду̀ша разде̂ли.

5. X. 1951 г.
с. Триград

Салих Ахм. Османов,
род. в 1910 г., образование IV кл.

ПОМОХАМЕДАНЧВАНИЯ. НАРОДНАТА СЪПРОТИВА

156. Помохамеданчването на българите в Смолянско

В Смолян и Смолянско идват турци и водят ходжи да потурчват. Затварят мъжете, а момите и невестите бягат по горите. Момците викат девойките да се венчаят по християнски.

Какво е ба̀лно станало
в Пашмаклъ̀ село голе̂мо,
в Пашмаклѝйцкана каазо̀?
Турце мана̀фе дойдоха,
турски ходжи доведоха
с голема чалми навити.
Врют щат, майчу ле, да турчат!
Мо̀скине, майчу, посбраха,
та си ги позатвориха
да си ги, майчу, потурчат.
Моми ѝ неве̂сти бе̂гаха
по гори и по барчѝни,
по барчѝни ѝ по канари
да си са, майчу, поскрие̂т.
Дребни дечинки плаче̂ха
и ве̂рана си не даваха.
Юнаци на моми думаха:
— Моминки дребни, хубави,
немойте бе̂га от нами,
е̂ла на близко на̀ближите
да си са, мо̀ми, ве̂нчеем
по наша ве̂ра христе̂нска,
че ща на ходжи потурче̂т,
та ща на, моми, нага̀дат
по турски да са ве̂нче̂ем,
турско име да ру̀каме
и турски пе̂сни да пе̂еме.

17. VI. 1955 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование
средно специално, служеща

Живка Божкова е научила песента от Хатидже Кременарска от Смолян, която починала през 1943 г. на 107 години. Хатидже знаела тази песен от баба си.

Пашмаклъ (ст. 2) — турското название на Смолян. В песента е пресъздаден опитът за масово насилствено помохамеданчване на родопското население (за него вж. С л а в е й к о в. Изтурчването. с. 364—367; Д о б р у с к и. За изтурчването. с. 332—338; И р е ч е к. Пътни бележки.— Псп., кн. X, с. 30—35; Д е ч е в, Чепеларе. I. с. 54—55; История. I. с. 268—269; Т о д о р о в. Помохамеданчване. с. 64—80; В а с и л е в. Родопските българи. с. 92 и 170—175; П е т р о в. Асимилаторската политика. с. 77—147).

Масовата съпротива на родопчани срещу помохамеданчването е отразена в многобройни предания; едно от тях вж. в Приложение, № 4.

157. Владика се жени за туркинче

Де се е чуло, вѝде̂ло
владика женен да бива,
и то на турско момиче!
Владика то̂рна на чьорква,
момиче то̂рна на мечѝт
през ситно, те̂сно сока̀че.
Де са застôпи владика,
настôпи турско момиче.
Де го вѝде̂ха моллѝне,
та си владику думаха:
— Оставе̂й ве̂ра ка̀урска,
та взимай турско момиче! —
Владика ве̂ра остави
да вземе турско момиче.
Га̀ са владика турче̂ше,
чьо̂рна са зе̂ме̂ трасе̂ше,
га̀ са владика жене̂ше,
е̂сно са сло̂нце мраще̂ше.

30. XI. 1954 г.
с. Проглед

Атанас П. Чолаков,
род. в 1898 г.

Атанас Панайотов знае песента от баща си. Слушал я през 1910 г. в Енжаоваса в овчарската колиба; баща му я пеел, а чичо му Георги свирел с гайдата.

Може да се предполага, че песента е свързана с опита да бъде помохамеданчен епископ Висарион Смоленски (XVII в.) и с унищожаването на неговата епископия в Средните Родопи (по този въпрос вж. А. П о п т о д о р о в. Из миналото на Родопа.—Родопски преглед, II, кн. 3, с. 59—62). В песни и предания е запазена мълвата, че за да принудят епископа да приеме исляма, турците го обвинили, че искал да покръсти циганче (песен от Г. Оряховица, обнародвана в СбНУ, XVI, с. 265, № 359) или че залюбил (както е в горната песен) туркинче. Преданието за мъченията, на които той е бил подложен, е обработено от К. Б р а л о в (псевдоним на А. Поптодоров) в разказа „Висарион Смоленски" (Родопски легенди, с. 35—41).

158. Вярата си не дава, I

Майка съветва дъщеря си, която лежи девет години в тъмница, да се откаже от вярата си. Девойката ѝ отвръща, че още толкова да лежи, пак не си дава вярата. На раменете ѝ падат запалени свещи и турците отварят тъмницата да се види с майка си.

Де се е чуло, вѝде̂ло
мома в тевница да ле̂жи,
ка̀йно е Е̂нка ле̂же̂ла
сега за девет години?
Е̂нкина майка ходе̂ше
о̂коло тьо̂вна тевница
и на Е̂ница викаше:
— Е̂нке ле, мое̂ до̂щеру,
прѝтажна ли е тевница?
— Прѝтажна, майчу, прѝтажна,
дене прѝтажна и по̀ не,
наще̂ е тво̂рде прѝтажна.
Га̀ са засбират мо̀мине,
мо̀мине на попрѐлкине,
юнаци на поседе̂лкине.
Момине пе̂сни пе̂еха,
юнаци с кавал свире̂ха.
Е̂нкина майка викаше:
— Е̂нке ле, мое̂ до̂щеру,
не ли ти са е доде̂ло
в тьо̂вна тевница да лежиш?
Прѝдай си, Е̂нке, ве̂рата,
ве̂рата — христие̂нската!
Е̂нка на майка викаше:
— Майчинку, стара майчинку,
девет години как ле̂же̂м
и още девет да ле̂же̂ —
пак си не давам ве̂раса,
ве̂раса — христие̂нската! —
Ка̀йно си дума думаше,
от бога све̂щи падаха,
Е̂нки на рама̀ горе̂ха.
Тогав са турце се̂тили,
че не е Е̂нка момица,
а̀ми е Е̂нка светица
и са на ключе̂р казали:
— Ой тевниче̂рю, ключе̂рю,
дай ни, ключе̂рю, ключюве
тевница да отвориме
Е̂нкина майка да вле̂зе,
та да си види Е̂ница,
че не е Е̂нка момица,
ами е Е̂нка светица!
Га̀ отвориха тевница,
Е̂нка нахво̂нка изле̂зе.
Косо̂на хи бе̂ в петине,

нахтѐне хи са в лактѐне.
Сас майка си са прегôрна
и се сас дỳша раздêли!

Януари 1939 г.
Чепеларе

Петра Ат. Кьоргогова, род. в 1855 г., без образование, домакиня, и Мария Хаджикостадинова, род. в 1882 г.

Тази и следващите песни (№ 159—164) са създадени във връзка с многобройните усилия за единични помохамеданчвания, които били прилагани много често през турското владичество наред с масовите. Тяхна жертва са били предимно девойки и жени, а също и мъже, особено онези, които се отличавали с красота, храброст и богатство (срв. История. I. с. 269). Тази заплаха тегнела над родопското население и след прекратяването на масовите насилствени помохамеданчвания. Тя принуждавала например жените в Даръдере (Златоград) да носят яшмаци и да си забулват лицата като мохамеданки (вж. Шишков. Животописни материали. с. 63).

159. Вярата си не дава, II

Началото е, както на песен № 158. Девойката е окована в синджири. Когато турците отварят тъмницата да извадят костите ѝ, Янка седи на стол със свещи в ръце и запалено кандило до нея.

Де се е чуло, видêло
мома в тевница да лêжи,
кайнỏ е Êнка лêжêла
сега за девет години?
Êнкина майка ходêше
ỏколо тьỏвна тевница
и си на Êнка викаше:
— Êнке ле, моê дôщеру,
прѝтажна ли е тевница?
— Мале ле, мила мале ле,
прѝтажна, майчу, прѝтажна,
дене прѝтажна и пỏ не,
нащѐ е твôрде прѝтажна,
агà са сберôт мòмине,
мòмине на попрêлькине,
юнаци на посдêлькине.
Мòмине пêсни запêйôт,
юнаци с каваль засвирêт.
Êнкина майка викаше:
— Êнке ле, моê дôщеру,
прѝдай си, Êнке, вêрата,
вêрата — христиêнската!
— Мале ле, мила мале ле,
девет години как лѐжêм,
как носêм тьôжки синжире,
и още девет ще лѐжêм,
пак си не давам вêрата,
че ми е вêра христêнска
и сарцесо ми ѝ лѐвтерско! —
Лежêла, колко лежêла,
турце сговор си сговарêт:
— Бре ỏтворите тевница,
та ѝзвадите кокале
и сôберите синжире! —
Агà си са отворили
Êнкина тьỏвна тевница,
êсно е слôнце огрêло.
Êнка на стол сêдêше,
в ракине свêща даржêше,
до нея кандил горêше,
тьôжки синжире паднали.
Не било Êнка момица,
ам било Êнка светица.

19. VI. 1939 г.
Чепеларе

Тодор К. Балджиев, род. в 1862 г., образование II кл.

160. Вярата си не дава, III

Началото е, както на песен № 158. Майката плаче и моли бога ветрове и дъждове да съборят тъмницата. Господ я послушва и Янка излиза цялата в злато, с окапала коса.

Де са е чуло, видêло
мома в тевница да лежи,
кàйно е Êнка лêжêла
сега за девет години?
Êнкина майка ходêше
ỏколо тьỏвна тевница,
ситни си сôлзи ронêше
и на Êница викаше:
— Êнке ле, моя дỏщеру,
прѝтажна ли е тевница?
— Майчинку, стара майчинку,
денê е прѝтажна и пỏ не,
наще е êчко прѝтажна,
гà се засбират мòмине,
мòмине по попрêлкине,
юнаци на посдêлкине.

Мо̂мине пе̂сни запе̂ват,
юнаци с кавал засвирêт,
мен ми на со̀рце припада.
Майка на Е̂нка викаше:
— Прѝдай си, Е̂нке, вêрата,
вêрата християнската!
— Мале ле, мила мале ле,
девет години как лѐжêм,
още ще девет да лѐжêм,
пак си вѐрата не давам,
вêрата християнската! —
Сьо̂днала майка да плаче
и на бога са молêше
да дуйнат люти вѐтрове,
да лѐтнат силни до̀ждове
тевница да са сабори,
сабори, още разтурê,
Е̂ница да си излêзе.
Господ си майка послуша:
дуйнаха люти вѐтрове,
лѐтнаха силни до̀ждове,
та са тевница сабори,
сабори, още разтурê,
та си излêзе Е̂ница.
Агà излêзе Е̂ница,
каква си Е̂нка излêзе —
чисто вав злато станала.
Снàжката хи бê вѐйнала,
чьорни о̀чи помрѐнени,
дльо̂га ко̀са окапала.

10. II. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

161. Вярата си не дава, IV

Янкината майка пита дъщеря си какъв „хайрет" да направят — чешма, ханче или тъмница. Построяват тъмница и турците затварят в нея Янка. Майка ѝ я съветва да си предаде вярата; девойката е готова да лежи още девет години, но не дава вярата си.

— Е̂нке ле, майчину до̂щеру,
де да ми сторим хайрѐтêн:
дали на друме чешмица
и̂ли вав го̀ра ханчено,
и̂ли вав Стамбол тевница?
Би ми ще лêто о̀бсушно,
та ще чешмица пресо̂хна;
би ми ще лêто хайдутско,
та ми щат обра ханчено
и ми щат фати Е̂ница,
Е̂ница, зенгин до̂щерê,
та ê щат мѐтна в тевница
девет години да лежи! —
Хайрѐтêн си са сторили,
хайрѐтêн — в Стамбол тевница.
Било е, колко било е,
Е̂ница турци фанали,
та ê в тевница метнали
девет години да лежи.
Е̂нкина майка ходêше
о̀коло тьовна тевница,
та си ми жѐлно плачêше
и си на Е̂нка викаше:
— Е̂нке, майчину до̂щеру,
прѝтажна ли е тевница?
Е̂нка на майка викаше:
— Мале ле, мила мале ле,
никак е дене прѝтажна,
àми е нащѐ прѝтажна,
агà ми, майчу, спо̀мена
как ми са сбират дружкине,
дружкине на попрѐлкине,
юнаци на посдѐлкине,
агà ми песни запêйо̂т,
агà ми с кавал засвирêт! —
Майка на Е̂нка викаше:
— Е̂нке ле, моê до̂щеру,
прѝдай си, Е̂нке, вêрата,
вêрата — християнската,
да та не мо̂чат турците!
Е̂нка на майка викаше:
— Мале ле, мила мале ле,
девет години как лѐжêм,
още ще девет да лѐжêм,
пак си вêрана не давам,
вêрата християнската!

Януари 1939 г.
Чепеларе

Смаил Б. Дуев,
род. в 1871 г.

С. Дуев е слушал песента от Мехмед Харбалов, 77 г., от Чепеларе.

162. Хайде се, Кольо, потурчи, I

— Чок да та, Колю, прълѐга,
пустана турска прѐмъна!
Хайда са, Колю, по̀турчъ,
та ща ти, Колю, харѝжъм
покрай Едрѝнън мазѝнъ,
мазѝнъ с мазажѝинъ,

покрай Марица чъфлицъ,
чъфлицъ с чъфлъкчиинъ,
чъфлицъ с бѐлъ кадôнъ.
Само жъ ти са молъ, Колю,
да си мъ, Колю, оставъш
Арфинка бѐла кадôна.
— Постой, почѐкай, бръ бейо,
да идам прошква да зôмам
от моѐна стара майчъца
и от калмàна попадьô,
че ма е майкя родила,
кальмàна ма е кôрстъла.

4. X. 1952 г.
с. Широка лъка

Чока Ст. Гайдарова,
род. в 1919 г., образование IV кл.,
домакиня

Едрѝнън (ст. 5) — Одрин (от римското название на града — Адрианопол, изменено през турското владичество в Едирне).

163. Хайде се, Кольо, потурчи, II

— Пò да та, Колю, прилѐга
турскана рỳба цòшѐна —
хайда са, Колю, пòтурчи!
— Потурчѝ са ще, бре царю,
àко ми, царю, харѝжеш
Одринан половинана
и Султан Селим жѐмиѐ,
покрай Марица конàцине,
конàцине с кадôнине
и Айша бѐла кадôна.
— Всичко ти халàл, бре Колю,
само ти Айша не давам,
Айшица бѐла кадôна!

Октомври 1947 г.
Чепеларе

Христо Ат. Караиванов,
род. в 1887 г.

Песента е чута „на мохабет", устроен в местн. Чуфаджиица край Чепеларе по случай новопостроения горски дом.

164. Момък не се отказва от вярата си

Сестра продава лицето си и залага снагата си, за да откупи брата си Никола от тъмница. Еврейка я праща да го попита ще я вземе ли, за да го откупи. Момъкът отговаря, че още девет години ще лежи, но не се отказва от вярата си.

Прирỳкала са Маруда
през Али паша чѐршиѐ,
през Султан Селим жѐмиѐ:
бѐло си лѝце продава,
тьôнка си снàжка залага
брата хи да си откупи,
брата хи гюзѐл Никола
от зандàн тьôвна тевница.
Излѐла мома чифỳтска,
та си Маруди викаше:
— Маруду, алтôн Калуду,
ѝди пôпитай брата ти,
брата ти гюзѐл Никола
зима ли мома чифỳтска,
мома да си го ѝоткупи
от зандàн тьôвна тевница. —
Отиде да го попита
Маруда, алтôн Калуда,
та си на брата викаше:
— Брате ле, гюзѐл Никола,
зимаш ли мòма чифỳтска?
Никола си хи викаше:
— Сестру лю, сестру Маруду,
девет години как лѐжам
вав зандàн тьôвна тевница,
още ща девет да лѐжам —
пак си вѐрата не давам,
вѐрата ѝ християнсконо
заради мòма чифỳтска!

12. VII. 1942 г.
Чепеларе

Тодор К. Балджиев,
род. в 1862 г., образование II кл.

165. Мен ме е турчин залюбил

— Стàни ми, майчу, изкопай
в грòбено гробчек длибочѐк,
та че ма, майчу, зàщупай
сас тьôжки, ѝодри камене.
Мен ма е турчин загàлил,
загàлил, майчу, замàмил.

Че не е турчин нашенски,
ами е турчин черкезин,
черкезин, майчу, мана̀фин —
каде щим ние да бе̂гаме?
— До̂щеру мое̂, майчина,
да бе̂гаме — де щим да идем?
Дьо̂ да ти, майци, ушием
широко чьо̂рно фѐреже
и да та, майци, пребулим
сас бе̂ла ко̂рпа до о̀чи,
зам да та турчин не види
дали си млада неве̂ста
йли си мо̀ма лѐвтера,
йли си стара бабичка.

13. X. 1952 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование средно специално

166. Турчин иска за жена българка, I

Митра люби на шега турчин, който мисли, че е наистина, и го кара да ѝ донесе захар и симид от Одрин. Той ѝ отвръща, че ще заведе и нея. Девойката му казва, че не си дава вярата.

Митра е турчън га̀лъла,
га̀лъла и драго̂вала,
турчънан о̀дажъена.
Турчън го ве̂рно знае̂ше,
Митра го шъко̂ имашъ.
Митра на турчън викашъ:
— Турчъну, о̂дажъину,
во̂зседнъ кончъ хранъно,
та си мъ йдъ, турчъну,
в Одръна града голе̂ма,
та мъ армага̂н до̀нъсъ
шъкѐр и топлъ съмике̂.
Турчън на Митра викашъ:
— Митру лю, по̂рво любове,
и ти жъ с менъ да дойдъш
вав Одрън града голе̂ма,
там жъ армага̂н да е̂деш,
тамо щиш дворъ да мътеш,
Султан же̂мие̂ да гльо̂даш.
Ага̀ има̀мъ зару̂кат
от въсокинъ мънаре,
теб жъ са правѝ, Митру лю,
че чукат вашнъ камбани
от въсокинъ камбанаре.
Митра на турчън викашъ:
— Ма̀хнъ са от менъ, турчънъ,
нъ що̂ ти бе̂лъ шъкѐръ,
нъ що̂ ти топлъ съмикъ,
нъ що̂ ти низан калдаро̂м
на вашъ дворъ шърокъ,
нито Султан же̂мие̂
сас въсокинъ мънаре!
Йе̂ си ве̂раса не давам,
ве̂раса хръстъе̂нскаса!

4. X. 1951 г.
с. Стойките

Минка П. Златева,
род. в 1909 г., образование IV кл.,
домакиня, работила и земеделие

Султан же̂мие̂ (ст. 19) е прочутата Султан Селим джамия в Одрин.

167. Турчин иска за жена българка, II

Радица люби на шега турчин, който го взема за истина и започва сватба. Тя неиска да излезе и турчинът ѝ се заканва, че ще я открадне.

Зага̀лълъ са турчън и мома,
турчън и мома — бе̂ла Радъца.
Радъца си го шъко̂ знае̂ла,
турчън го е знае̂л истъна,
та съ повдигна сватба голе̂ма,
та мъ заведъ бе̂лъ кадо̂нъ
нах Радънънъ равнъ дво̀ровъ.
На портъ чука, чука и ру̂ка:
— Йзлъзъ, Раду, портъ о̂творъ,
та мъ по̀срещнъ бе̂лъ кадо̂нъ,
да та кадо̂нъ, Раду, забуле̂т
и пак кадо̂нъ да та разбуле̂т.
Рада на турчън тихо говоръ:
— Нито излизам, нито отваръм! —
Радъна майка же̂лно плачъшъ,
же̂лно плачъшъ и нарйцашъ:
— Ой Раду, Раду, до̂щеру мое̂,
защо та майка тебъ хранъла,
хранъла, Раду, ощъ ку̂тила,
та да дочѐква, до̂щеру мое̂,
сака̀ва сватба с бе̂лъ кадо̂нъ!
Турчин си Радъ тихо думашъ:
— Ой Раду, Раду, бе̂лъчка Раду,
излизай, Раду, портъ отваряй,
ти съ го, Раду, шъко̂ имашъ,
пък йе̂ го, Раду, истъна знае̂м.

Да идъш, Раду, кадето идъш,
ти ща съ моê, Раду, пак моê,
йê ща та, Раду, тебъ ȍкрада!

6. XI. 1951 г.
с. Стойките

Мария Д. Капушева,
род. в 1886 г., образование III кл.,
домакиня

168. Турчин е Златка загалил, I

Турчин залюбва Златка и я пита какъв подарък да ѝ донесе. Тя се шегува и иска подарък като за годеница. Турчинът ѝ отвръща, че ще ѝ донесе турски накити и турска премяна.

Турчин е Златка загàлил,
Златица бêла бôлгарка.
Турчин го вêрно знаêше,
Златка го шекô имаше.
Турчин на Златка викаше:
— Златке ле, бêла бôлгарку,
утре ще, Златке, да идам
нах Тôмраш града голêма,
нарôчай, Златке, порôчай
какво да си ти дòнесам.
Златка на турчин викаше:
— Турчине, тôмрашлêнину,
толкова ли са ни сêташ
какво ми носêт мòмине,
мòмине, главенѝцине:
на глàва фесче алêно,
фесче и бêло дюльбêнче,
на тьôнко кôрсче коланче,
на бêла шийка герданче,
на нòги лустри кундỳре.
Турчин на Златка викаше:
— Златке ле, бêла бôлгарку,
йê ще ти, кузỳм, дòнесам
на глàва срêбро-тепелѝк,
на кôрсче тьôжки кобỳре,
на бêла шийка алтôне —
турскинê жьôлти махмỳди,
на снажка мòрна фêрêжа,
на нòги лỳстри калêври,
пò да та, Златку, прилêга
турскана мòрна фêрêжа,
турскана рỳба червена.
Ти щиш, Златку лю, да сêдиш
на високине чардàци,
ситан маргарѝт ще нижеш
и турски жьôлти махмỳди.

26. VIII. 1954 г.
Чепеларе

Мария Т. Георгиева,
род. в 1888 г., без образование,
домакиня

Вариантът, който Ат. Райчев е записал на 14. I. 1954 г. в Чепеларе от Стана Я. Балджиева, род. в 1864 г., има друг завършък — турчинът донася подаръци от Анадола:

И на Златка си викаше:
— Хайда ми, Златку, хайда ми
нах Тôмраш село голêмо!
Златкина майка плачêше
и на Златка си викаше:
— Ти щê да идеш, Златице,
ам мене кòму оставêш?
Турчин на баба викаше:
— Мòлчи, не плàчи, бабу ле,
я ще и тебе да водê.
Златка ще права да сêди,
мòрна ще кафьô да вари,
кехлибар чибỳк да пали.
Пък ти щещ, бабо, да люлêш
мàшконо дêте в люлкана.
Златка ще гости да чêка,
врют щат роднини да дойдат
да видят бêла бôлгарка.

169. Турчин е Златка загалил, II

Турчин залюбва Злата и я отвлича от хорото. Тя му поисква ножче да разреже ябълка и се убива.

Злату лю, мома кàматна,
зенгин Милюва дôщеру!
— Стàни се, Злату, прèмêни
да си на хòро отидем.
— Йдите, мои дружчици,
Златица нêма да дойде —
Злата ê турчин загалил.
— Хайда ми, хайда, Златице,
хайдуте турчин фанале,
назад му рòки вôрзали,
в чьôста го гòра отвели! —
Злата им вêра фанала,
та си са Злата премêни
сас баш гиздѝлна премêна,
окачи лêто гиздило
и си на хòро отиде.

Таман се фати на хоро
и си са турчин зададе.
Пусна са Злата от хоро,
срадѐ женините отиде,
чо̀рна е ко̀рпа мѐтнала,
чуждо е дѐте йобзела.
Турчин ваз Злата йотиде
и си на Злата думаше:
— И до две ко̀рпи да метнеш,
и две ми дѐца да зо̀миш —
пак щиш сас мене да дойдеш! —
Че си ѐ метна на конче
и си на конче думаше:
— Превзимай, конче, преграбѐй
сас краденана девойка! —
Злата си со̀лзи ронеше
и жѐлни гласе пускаше,
пък си ѐ турчин мирѐше:
— Мо̀лчи ми, Злату, не пла̀чи,
бѐла кадо̀на ще станеш,
на висок сара̀й ще сѐдиш,
жо̀лти алто̀не ще броиш,
ситни маргаре ще нижеш. —
На Злата ба̀лно добалнѐ
и си хи тьо̀жко дотежѐ,
та си на турчин думаше:
— Турчине, то̀мрашлинине,
ѐ си ми подай ножчено
йѐбалка да си разрежѐ
со̀рцено да си разквасѐ. —
Че не разрѐза йѐбалка,
ами си со̀рце прободе
и си на турчин думаше:
— Йѐ нѐма с турчин да идам,
ами ще в зѐмѐ да легна,
в чо̀рнана земѐ длибока
на пръст и пепел да стана!

16. I. 1939 г.
Чепеларе

Петра Ат. Кьоргогова,
род. в 1855 г., без образование,
домакиня

Песни № 168 и 169 са възникнали във връзка със събитие, споменът за което продължава да живее в песните и преданията на Средните Родопи. Преди повече от двеста години от хорото на събора на Св. Неделя (20 юли), който ставал между селата Славеино и Петково, Смолянско, турчинът Юсеин отвлякъл прочутата хубавица Злата, дъщеря на Зенгин Милко от с. Петково. По пътя тя измамва похитителя да ѝ даде ножа си и се пробожда (сведения на Ат. Райчев).

170. Разкайва се, че се е потурчила

Рада си майци викаше:
— Мале ле, мила мале ле,
мен са е вѐйке додѐло
чуждана фурка предене,
чуждем измѐт правѐне,
чьорнана кафьо̀ варене,
кехлибар чибу̀к палѐне
и от скут на скут ходѐне —
йѐ ща са, майчу, по̀турча! —
В пьотак са Рада потурчи,
в со̀бота млада кадо̀на.
В недѐлѐ бѐше Велиден,
турчин си Рада заведе
на високана пла̀нина
зелено сѐно да сбира.
Ру̀кнала Рада, припѐ са:
— Мари си мое христѐнско,
христѐне хо̀ро играѐт,
пък Рада сѐно да сбира!

8. I. 1940 г.
Чепеларе

Шина Л. Митарова,
род. в 1874 г., домакиня

171. Еничарче моли царя да пише на близките му

Майка пита дъщеря си какво се белее, синее. Тя ѝ отговаря, че това са еничари. Всички слизат от конете и сядат, само едно еничарче не слиза, а моли царя да му напише „книга левтерия" до майка му, братята и сестрите му, които три години го жалеят и не знаят дали е жив.

— Ѐну, бела Ѐну,
дѐно са бѐлѐе,
бѐлѐе, синѐе,
дали е снѐгове
йли е ливѐне?
— Мале, стара мале,
нито е снѐгове,
нито е ливѐне,
ами са момчета,
врют са еничѐре.
Там ще цар да па̀дне
сас голѐма во̀йска.
Врют еничѐрчета
врют от конче слизат
и на столче сѐдат.
Едно еничѐрче
ни от конче слиза,
ни на столче сѐда,

ам са царю моли:
— Царю, господарю,
изпиши ми, царю,
кни́га лѐвтери́я
до мое̂на майка,
до моине брате̂,
до моине се̂стри.
Че мое̂на майка
сега три години
чьо̀рна ко̂рпа носи,
та е̂ не опира,
о̀ти мен же̂ле̂е,
же̂ле̂е, боле̂е,
не може да знае
жив ли сам, не ли сам.
И моине брате̂
сега три години
как кавале де̂лат,
та че хи ни свире̂т,
о̀ти мен же̂ле̂е̂т,
же̂ле̂е̂т, боле̂е̂т.
И моине се̂стри
сега три години
как босилче̂к се̂ват,
та че са не киче̂т,
оти мен же̂ле̂е̂т,
же̂ле̂е̂т, боле̂е̂т! —
Со̂дна цар на столче,
та изписа кни́га,
книга левтери́я,
че е̂ царе̂н прати
до негова майка,
до негови брате̂,
брате̂, още се̂стри.
Тогав еничѐрче
си от конче сле̂зе
и на столче со̂дна.
Царюму са клане̂
и на царе̂н дума:
— Благодарим, царю,
дето ми изписа
книга левтери́е̂
до мое̂на майка,
брате̂, още се̂стри,
мен да си прочуе̂т,
че сам жив и здравче̂к,
да не ма же̂ле̂е̂т,
же̂ле̂е̂т, боле̂е̂т.

28. I. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

За *еничари* вж. пояснението към песен № 133
Книга левтери́е̂ (от гр. ἐλευθερία, свобода) — освободително, уволнително писмо; тук със значение на писмо.

КЪРДЖАЛИИ. МЕХМЕД СИНАП

172. Не бой се, Радо, от кърджалии

Да не се страхува Рада от кърджалии — баща ѝ има коне, овце, жълтици и къщи-сараи — всичко ще даде, нея не дава.

— Не бой са, Раду мари,
от кържѐлии!
Баща ти има, Раду,
хергельо̂ ко̀не,
ко̀не̂но дава, Раду,
тебе не дава.
Не бой са, Раду мари,
от кърже̂лии!
Баща ти има, Раду,
сюри́е̂ о̀вце,
о̀вцено дава, Раду,
тебе не дава.
Не бой са, Раду мари,
от кърже̂лии!
Баща ти има, Раду,
шини́к алто̂не,
алто̂не дава, Раду,
тебе не дава.
Не бой са, Раду мари,
от кърже̂лии!
Баща ти има, Раду,
ко̂щи сара̀е,
ко̂щине дава, Раду,
тебе не дава.

Август 1943 г.
Чепеларе

Никола Зл. Караджов,
род. в 1884 г., образование II кл.

За названието кърджалии (полски разбойници) вж Ихчиев. Кържалиите. с. 1—2.

173. Манафи обират Мадан

Та чули ли сте, не ли сте
какво е ново станало
вав Мадан село голе̂мо
на Малка ре̂ка широка,
вав Печинскана махало̂?

Дошли са чьорни мана̂фе,
та са людене сабрали,
парине хми са зима̂ли,
голе̂м са золу̂м правили.

10. VIII. 1955 г.
с. Боровина

Ахмед Ахм. Якубашев

Според издирванията, направени от Мария и Манол Манолови и Атанас Райчев,песента е възникнала при някое от нападенията на Мехмед Синап, който съгласно с местните предания на три пъти е обирал селото (известно сега като Мадан), а манафите са кърджалии от четите на Мехмед Синап. Това се потвърждава и от К. Гълъбов в разказа му за нападенията над Перущица: „Измежду кърджалиите имало и манафи с дебели бърни, кафява кожа и златни обици. Те били предводителствувани от Мехмед Синаби, известен под името Синап войвода" (Перущица, с. 20—21).

174. Райковци погубват Мехмед Синап

Синап пристига в Райково с дружината си и поръчва на Тако да събере богаташи и чорбаджии, от които иска двадесет кесии с акчета, двеста овни, двадесет крави и десет девойки. Тако му обещава всичко, а когато излиза, запалва взрива, който е поставил в къщата, приготвена за Синап, и той загива, заедно с дружината си.

В Райково хабѐр допа̀дна:
Синап на госте ще дойде.
Тако му кона̀к постила
край село в ко̂ща голе̂ма.
Ага̀ Синапе̂н допа̀дна,
в кона̀кан го са фавели,
голе̂ми гозби готве̂ха,
десет чевермѐ пече̂ха.
Синап си дума Та̀кому:
— Таку лю, млад изметчѝю,
бо̂рже да сбираш зенгѝне,
зенгѝне и чорбаджие,
доде ти село не пале̂м,
доде ти люде не коле̂м! —
Тако излѐзе и посбра,
врют зенгѝнине дойдоха.
Всички бледнее̂т и влизат,
от зе̂мѐ селе̂м даваха,
Синапю крилца̀ любе̂ха,
врют на коле̂на се̂де̂ха.
Синап хми дума продума:
— Слушайте, хо̂лан, зенгѝне,
зенгѝне и чорбаджие!
От вас ща откуп да ѝщам
да ви не пале̂м селосо,
да ви не сѐкам гла̀вите:
двадесет кесѐ сас акчѐ,
до двеста овни с ало̂ци,
до двайсет крави младо̂чни
и десет мо̀ми ка̀матни.
До утре всичко да дойде,
до у̂тирна, до пладнина;
ако тва сичко не стане,
вас врюте̂к ща ва за̀коле̂! —
Всички малче̂ха, кимте̂ха,
Тако му рече вав о̂чи:
— Синапю, а̀гу прочути,
от мене, а̀гу, го тро̂си!
Утре ща рано да дойда
и всичко ща ти до̂неса,
лю за е̂дно ща та моля:
овнине тамам ща дойдат,
ала с ало̂ци по-малко.
Синап си дума Такому:
— Таку лю, изметчѝину,
хубав ми измѐт ти правиш,
за твой хато̂р кандѝсувам.
Утре ща рано да че̂кам,
ако са, Таку, забавиш,
главо̂та ще ти о̀тсе̂кам! —
Врют си станаха, то̂рнаха,
от зе̂мѐ селе̂м праве̂ха.
Врют са варве̂ли най-напреж,
Таку си варви най-сетне.
Ага̀ на по̂те̂н дойдоха,
Таку изтро̂си чибу̂кан
на ла̀хумови фитиле,
дѐно бе Тако нагодил
по-напреж в ко̂ща голе̂ма.
Га̀ са варве̂ли, мино̂ли
до двеста крачки де̂лече,
че са земьо̂на разтресе
и си са срина кона̀кан,
кона̀кан во̂тре с Синапе̂н,
сас Синап страшен хайду̂тин
и негована дружина.
Нах не̂бо гла̀ви фо̂ркаха,
огне̂ни гре̂ди падаха,
е̂сни са гла̀се ру̂каха.
Тогав са Тако обо̂рна,
та си на Синап думаше:
— Зимай, Синапю, овнине,
зимай, Синапю, кравине,
двадесет кесѐ сас акчѐ
и десет мо̀ми ка̀матни!

26. III. 1955 г.
Смолян (кв. Райково)

Тодор Пинтиев

Т. Пинтиев научил песента от Салих Пчеларя от Смолян. Той разказва на Ат. Райчев и предание, според което Мехмед Синап е превръщал на два пъти с. Райково в пепелище; оттогава получила името си и Пепелската махала. Затова райковци решили да му отмъстят.

В същност Мехмед Синап е убит на Машергидик планина в края на 1803 или 1804 г. в ожесточено сражение с отряда на Кара Ибрахим, назначен за бюлюкбашия на Рупчоска околия, за да пази Пловдив и околните села от разбойници и разбойнически чети. Според местни сведения на Кара Ибрахим е било възложено да унищожи дружината на Мехмед Синап и в споменатото сражение той успява да я разбие (вж. Д е ч е в. Чепеларе. I. с. 151—159).

Мехмед Синап (в турските държавни документи *Синаби* — срв. И х ч и е в. Кърджалиите. с. 19) е един от главните водачи на кърджалиите в Родопската област в продължение на около десет години (1793—1803/1804). Официални данни за него се съдържат в посочения труд на Ихчиев — преводи на турски фермани и бюрултии за потушаване на кърджалийското движение. По-конкретно за дейността му в Средните Родопи вж. Д е ч е в. Чепеларе. I. с. 121—161. Наред с ценни сведения тук се срещат и някои подлежащи на проверка твърдения и неправилни постановки. В художествената ни литература образът на Мехмед Синап е подложен на пълна идеализация от Л. С т о я н о в в повестта Мехмед Синап. Историята на един бунт (2. изд. С., 1961). В съвършено друга светлина — не като народен закрилник и водач на „гладните факири“ в Родопите, а като народен мъчител, разбойник кърджалия — е представен М. Синап в цитирания труд на М. Манолов, Ат. Райчев и М. Манолова за кърджалийското движение и Мехмед Синап.

Тако е по всяка вероятност същият Тако от Устово, който е възпят като бюлюкбашия на Аджи ага, брат на среднородопския феодал Салих ага, с когото известно време делил властта (вж. вариантите, обнародвани от П р и м о в с к и. Медникарството. с. 224—225). Този въпрос се разглежда обстойно от М а н о л о в и в обширната студия „Турският феодализъм“, където се прави и подробен коментар на песента „Райковци погубват Мехмед Синап“.

175. Байрактарят е загинал, I

— Кончу ле алѐн, кàматан,
каде ми, кончу, остана
твоѐн сайбиѐ Мустанчо?
Кой ще на тебе да ѐха,
кой ще байрѐкан да вѐе,
кой ще сеймѐне да води?
– Байрѐктаран е останал
на Машѐргедик плàнина
под тьонка ѐла висока.
Там го е куршум ударил
от лѐва страна в сарцено —
душмàнски куршум сребарен.
Дребни му пилце сеймѐне,
тьонкине ѐли комшѝе,
чьорнана зѐмѐ майчица.

Юли 1939 г.
Чепеларе

Байрямка Каракушова,
род. в 1880 г., без образование, домакиня

Песента е създадена за Мустан Кадицки — красивия и храбър знаменосец, който загива в сражение между отряда на Кара Ибрахим и дружината на Мехмед Синап на Машергидик планина и когото българките мохамеданки в Чепеларе дълго оплаквали с тъжна песен. В това сражение, което траяло две денонощия, е бил убит и Мехмед Синап (вж. Д е ч е в. Чепеларе. I. с. 158—163). Разказ за коня на байрактаря, записан от Ат. Райчев, е публикуван в сп. „Родопи“, I, кн. 9, с. 32 („Мустанчовият кон“).

Машергидик планина (ст. 8) се намира западно от Смолян и южно от Девин. Гориста и трудно достъпна, тя е била главно средище на родопските кърджалии, известни с името хайти (вж. Д е ч е в. Чепеларе. I. с. 122). За убиване със *сребърен куршум* (ст. 12) вж. пояснението към песен № 107.

176. Байрактарят е загинал, II

Задали са са, подали
Хайвазовине сеймѐне
от Машѐргедик плàнина,
ала си немат байрѐктар.
Байрѐктаран е останал
зад Машѐргедик плàнина,
под тенка ѐла висока.
Дребни му пилце сеймѐне,
тенки му ѐли комшѝе,
конче за ѐла вôрзано.

10. X. 1955 г.
мах. Катраница

Емин Ем. Драмалиев,
род. в 1914 г., образование IV кл.,
общ работник

Според Мария и Манол Манолови, автори на посочените към песен № 174 изследвания, под *Хайвазовине сеймене* (ст. 2) трябва да се разбират сеймените на някой си Хайваз, който е организирал народно опълчение за борба с кърджалиите (хайтите); такива опълчения са били организирани на много места в Родопите.

177. Ходила ли е с комшийчето си

Пашата изпраща татари колджии да доведат при него Руска Гоговичка, за да я пита наистина ли е ходила с комшията си.

— Руске ле, Гоговичке ле,
ѐла ми порти о̀твори —
гайтане ще да купо̀вам,
гайтане сини, зелени,
алѐни и гевизѐни.
Излезе Руска отвори.
Не било близно комшийче,
ам били чьо̀рни татари.
Те си на Руска викаха:
— Руске ле, Гоговичке ле,
не щем гайтане да купим,
нас на пашо̂на проводил
нахтамо, Руске, да идеш.
— Татаре, чьо̀рни колжѝи,
постойте и почѐкайте,
че имам ма̀шко дѐтенце
развитко, та неповитко,
да си дѐтенце повиѐм
и в люлка да го поставѐм. —
Че си при дѐте отиде,
дѐсна му бѝзка извади
дѐтенце да си нахрани.
Че си дѐтенце полюшна,
жѐлна му пѐснѐ запѐла:
— Анни ми, нани, до̂щерку,
други щиш бизки да сѐеш
и друг ще тебе да люлѐ,
че ще нах паша да ида,
та ми се нищо не знае
дали си са ща заво̂рна. —
Стана си Руска йотиде
нах голѐмоно конàче.
Руска сеймѐни срьо̂щнаха,
та си на Руска викаха:
— Во̀рни са, Руске, во̀рни са,
тьо̂жка си даво̂ сторила,
че си ми, Руске, ходила
с вашѐно близно комшийче,
та си та ру̀ка пашо̂на
главо̂на да ти отсече!
Руска сеймени думаше:
— Я ще нах паше да идам
и хитро ще си му кажа:
„Дѐно се дума по село,
всичконо не е истина.
Руска си има сас ко̀го
да лѐга, още да станва.“
Ага е в кона̀к отишла,
пашо̂на Руска питаше:
— Руске ле, Гоговичке ле,
дѐно се дума по село,
всичконо истина ли е?
— Лажо̂ е, агу, лажо̂ е!
Я имам либе ка̀матно,
на снажка тьонко-височко,
на лице бѐло-черноо̀чко,
сас него лѐгам и станвам.

Юли 1943 г.
Чепеларе

Мария Хаджикостадинова,
род. в 1882 г., образование IV кл.,
домакиня

Според местни разкази Руска Гоговичка била хубавица устовка, за която се говорело, че имала леко поведение. *Пашата* е Мустафа Аджи ага, брат на Салих ага, с когото известно време делил властта над Ахъчелебийско. Негово седалище било Устово. Както брат си и Аджи ага налагал тежки наказания и за малки провинения бесил и разстрелвал (вж. Дечев. Чепеларе. I. с. 74—76). По други варианти на горната песен Руска е била убита. За Аджи ага и изобщо за родопските феодали вж. Манол Манолов и Мария Манолова. Турският феодализъм в Родопите и борбата против него до Освободителната руско-турска война (1878 г.). — Год. на среднородопското краезнание (под печат).

178. Цървулан кехая прави давия

— Знаеш ли, тетьо, знаеш ли
какво е ново станало
вав Горно село Дереке?
Голѐма даво̂ сторили
вилаѐтскине факѝре,
варх тебе даво̂ да правѐт.
Цървулан баш даваджѝѐ —
драхѐме го са удрили
твоине, а̀гу, сеймѐне.
Право вав Одрин отиде,
ко̂рвава риза отнесе
варх тебе даво̂ да прави!

26. III. 1954 г.
с. Соколовци

Стояна М. Радкова,
род. в 1869 г., домакиня

Песента е за Георги Цървулан кехая — едър животновъдец от с. Момчиловци, Смолянско, който е водил смела борба с родопските властници Салих ага и брат му Аджи ага през първата половина на XIX в. (вж. Канев. Момчиловци. — Родопи, II, кн. 11, с. 29). Според Дечев (Чепеларе. I. с. 83—84) синът на Цървулан кехая бил погубен по

нареждане на Салих ага, загдето закачил една устовска девойка, която си пълнела котлите на реката, и ѝ взел китката. По сведения, съобщени от Георги Н. Гъоргоолу, починал през 1924 г. на 95 г., кехайовият син бил обесен от Аджи ага, който си скубел брадата от яд и завист, когато през Устово минавали стадата на Цървулан кехая и когато гледал как всички устовски моми изпращали сина му. Въз основа на този разказ, който е в съгласие и с образа на Аджи ага у Вранчев (срв. Българомохамедани, с. 20—21), Сл. Дичев и Н. Хайтов (Манастир, с. 34), приемат, че момъкът бил убит от Аджи ага и Цървулан кехая е ходил да се оплаква от него в Цариград.

Горно село Дереке (ст. 3) — с. Горно Дерекьой, сега с. Момчиловци, Смолянско.

179. Салих ага иска да омъжи жетварка аргатка

Колджии и заптии довеждат аргатки да женат и да събират сеното на Салих ага. Той кара първата жетварка да върне годеника си, за да я дадат на неговия кехая, а когато тя отказва, иска да я вземе за сина си. Девойката отвръща, че не си дава вярата.

— Вчера ми, майчу, дойдаха
вав Долно село Дерѐке
райковскине ми колджѝе,
колджѝе, селски запчѝе.
Дребни агра̀тки да сбират.
Салих аго̂му да идат
жьо̂лтана нива да жѝо̂нат,
зелено сѐно да сбират
Ага̀ са тамо йотишли,
нивана са ожѝо̂нали
и сеноно са сабрали.
Тьовна са мо̂гла подаде,
ситна е ро̂са роснала.
Шѐрана гайда засвири,
сториха хо̂ро голѐмо,
врют са хванаха на хо̀ро.
Най-напреж са е хванала
Ганица, по̂рва жетварка,
до Гана още и Стана
и врют Станкини дружчици.
Гана си хо̂ро развѝда,
напреж-назад го вартеше,
в срадѐ бару̂га правѐше.
Салих ага̀ ги гльо̂даше
от високине сара̀е
как ми хороно развѝда
Ганица, по̂рва жетварка.
Салих ага̀ си излезе
на широкине хармане
и си Ганици викаше:
— Ганице мари ба̂шюва,
во̂зспри си, Ганку, хорото,
да си та, Ганку, по̂питам
главѐна ли си йли не.
— Главѐна, ба̀шю, главѐна
и сам сас по̂рстен мѐнена
на чепеларско ко̂пѐлче.
— Ганице мари, ба̂шюва,
дьо̂ да го, Ганку, во̂рнеме,
другиму да та дадеме —
на Хубча тѝо̂жак кѐхайѐ.
Кехайѐ да си дочекваш,
кехайѐ да си опра̀таш,
баш домовнѝца да станеш,
баш кехайца да бо̂деш!
— Не що̂ го, ба̀шю, не що̂ го,
мен не е Хубчо прѝлика,
Хубчо е старец и вдовец.
Мене е, ба̂шю, прѝлика
чепеларсконо ко̂пѐлче.
— Ганице мари ба̂шюва,
а̀ко ми Хубча не ра̀чиш,
дьо̂ да та, Ганку, дадеме
моему сину Тахиру,
бѐла кадо̂на да станеш,
червена ка̀на да носиш,
едрѝнски дюльбѐн да носиш.
— Не бива, ба̂шю, не бива,
йѐ си гиздѝло не мѐнѐм,
йѐ си вѐраса не давам,
нашаса вѐра християнска!

25. VI. 1955 г.
Чепеларе

Иван Д. Чакъров,
род. в 1868 г.

Салих ага е бил войвода (управител) на Ахъчелеби (Смолянско) от 1798 до 1838 г. Той се проявявал като енергичен и суров феодал (срв. Дечев. Чепеларе. I. с. 73—92). Критична преценка на по-стари и нови опити да се идеализира Салих ага и неговото управление вж. у Василев, Родопските българи, с. 170—175.

Песента пресъздава един от многото фолклоризирани спомени за Салих ага, който се месел и в личния живот на населението в управляваната от него област (вж. Дечев. Чепеларе. I. с. 80—83; там е даден и вариант на поместената тук творба). *С по̂рстен мѐнена* (ст. 36) означава, че е бил извършен първият неофициален годеж в среднородопските сватбени обичаи, наричан „мѐнене по̂рстен" или „носене нишѐнь" (вж. Цишков. РС. кн. 1. с. 9—11).

До̀лно Дерѐке (ст. 2) е сега с. Соколовци, Смолянско. За *едрѝнски* (ст. 57) вж. пояснението към песен № 162.

180. Емин ага измамва Салих ага, за да го погуби

Салих ага сънува, че е с червени дрехи, вози се на пъстра кочия и търси в Пашмаклъ вода. Идват татари и му донасят ферман да отиде в Гюмюрджина за управител. Неговите кадъни, снахите и синовете му искат да им донесе подаръци — само майка му го изпраща със сълзи. Когато отива, вижда палачите, които го чакат да го обесят.

Легнал агу̀не, задре̂мал,
задре̂мал, тьо̀жко заспал е
на ле̂тан денчьо̀к Гергьовден.
Че си ми ви̂де вав со̂не
червена ру̀ба носе̂ше,
по̂стра кочия̀ е̂хаше,
в Пашмаклъ во̀да тро̀се̂ше —
капка водица не найде
устана да си разкваси,
жьо̂ждана да си огаси.
Стрьосом са ага̀ разбуди,
стана агана посабра
негови млади сеймѐне
и на сеймѐне думаше:
— Сеймѐне, мои аго̀ви,
сьо̀дните да ви ка̀зувам
какво сам виде̂л вав со̂не.
Мо̀рна ма дре̂мка налегна,
та са пренесах и заспах,
че си ми ви̂де̂х вав со̂не
червена ру̀ба да носе̂,
по̂стра кочи̇̀я да е̂хам.
Врют сока̀цине обигра̀х,
нийде водица не найдах.
Питам ва, мои сеймѐне,
на хайр ли е и̇̀ли не?
— Хайрдар, а̀гу, хайрдар,
немо̀й са, а̀гу, кахъри̇̀! —
Ка̀йно си дума думаха,
аго̀му хабѐр допа̀дна:
татаре ми са то̀рнали
от Гюмюжю̀не̂ касабо̂.
Снощи са били вав Палас
Еминпашо̀ви сеймѐне
с юс ели̇̀ киши̇̀ татаре,
довечера са в Пашмаклъ.
Е̂ще си дума думаха,
татарене ми тропнаха.
С ко̀не̂ по двори ходе̂ха,
с чизмене во̂тре вле̂заха,
агу̀не селе̂м дадоха
и си му ферма̀н метнаха.
Кети̇̀пче ферман пе̂е̂ше
и на ага̀на думаше:
— Да бо̂рзаш, а̀гу, да идеш
нах Гюмюжю̀не̂ касабо̂,
викат та, а̀гу, и̇̀щат та
ае̂нин да та нагодьо̂т
вав Гюмюжю̀не̂ касабо̂
на забѝтскана одайо̂. —
Ага̀ са ферма̀н пе̂е̂ше,
бе̂ла си бра̀да мо̀кне̂ше.
Че са ага̀на изправи,
извади алто̀н за миждьо̂,
та го сеймѐне̂м раздаде —
по гро̂шче̂к хми го разде̂ли,
че си хми тихо ромо̀ни:
— Сеймѐне, мои аго̀ви,
млочко сам правил ае̂нлък
до четридесте годинки.
Врют сам бе̂лине прова̀дал,
вам сам жьо̂лтине оставе̂л,
по гро̂шче̂к ги сам сабѝрал,
по-млого да хи са̀берам.
Че се ага̀на засбира
и си ага̀на то̀рнува.
Един му крилца̀ даржеше,
пък друг му по̂тен метеше.
Кадо̂нине го опратат
и си му тихо ромо̀не̂т:
— Ти оттам да ни проводиш
по едно̂ ско̂па кутни̇̀я.
Пък сна̀хине му наро̂чат:
— Ти оттам да ни проводиш
на мѐсечини чепра̀зе.
Синовене му наро̂чат:
— Ти оттам да ми проводиш
по чифт гюмюшлю̀ пищоле.
Пък майка му го опрата
и сипе, рони со̂лзине
и си му тихо ромо̀ни:
— Салихку, сине Салихку,
ти ми са сбираш, то̀рнуваш,
ами нас ко̀му оставаш,
со̀лкова чьо̀рни сираци! —
Ага̀ си тамо отиде
вав Гюмюжю̀не̂ касабо̂,
на забѝтскана одайо̂
джела̀тине го че̂каха,
в ракѝне тасми̇̀ даржѐха
и в зейтин си ги топе̂ха
ага̀на да си йотба̀ве̂т.

24. II. 1954 г.
Чепеларе

Айша Ем. Кьоралиева,
род. в 1879 г., без образование,
домакиня

В основата на тази песен, както и на следващите две версии са залегнали действителни епизоди, свързани със смъртта на Салих ага, който е бил погубен с измама, в изпълнение на царска заповед, от гюмюрджинския аянин Емин бей (за края на Салих ага вж. Дечев. Чепеларе. I. с. 83—90, където е публикуван и вариант на горната песен).

Пашмаклъ (ст. 7) — турското название на Смолян. *Гюмюжюне̂ касабо̂* (ст. 32) — Гюмюрджина. *Палас* (ст. 33) — сега с. Рудозем, Смолянско.

181. Татари погубват Салих ага

Салих ага сънува, че яха черна чалия и носи червена дреха. Идват татари и го убиват.

— Майчинку, стара майчинку,
како̂в сам со̂ня со̂нило!
Легнал бе̂х, майчу, задре̂мал
на летан денчо̂к Гергьовден,
че си ми виде̂х вав со̂не̂
чьорна че̂лӣе̂ да е̂хам,
че̂рвена ру̂ба да носе̂м.
На хайр ли е йли не?
— Хайдър, а̀гу, айдър,
ако си това со̂нило.
— Чуде̂м са, майчу, мисле̂м са
дали са, майчу, за̀губе̂
йли вав го̂ра за̀бе̂гна! —
Ка̀йно си дума думаха,
татаре си ми дойдаха,
с ко̂не̂ на двори вле̂заха,
с чизмене во̂тре тропнаха
и си ага̀на фанаха.
Три хми хабѐра дойдаха:
„Дор не заколите ага̀на,
назад да са ни во̀рните!“
Таман ага̀на заклаха
и друг хми хабѐр пристигна:
„Да не затрӣйте ага̀на!“

7. I. 1955 г.
с. Водни пад

Незифе Дж. Кадирова,
род. в 1931 г., образование VI кл.,
домакиня

182. Гюмюрджинският аянин погубва Салих ага

Та чули ли сте, не ли сте
какво е ново станало
в Пашмаклъ село голе̂мо?
Хабѐр по хабѐр дохо̂да
от Гюмюжюне̂ касабо̂,
от гюмюжю̂нске̂н ае̂нин,
от гюмюжю̂нски со̂дници:
„Салих ага да са сга̀да
нах Гюмюжюня да варви,
тамо даво̂на да видят.“
Даво̂ се виде, привӣде
Салих ага да отба̀вят,
главо̂на да му отсе̂ко̂т,
нах Стамбу̂л да я отнесо̂т.
Главо̂на му отсе̂коха
и в Стамбу̂л е̂ отнесоха
да си е̂ види султанан,
султанан, още везире̂н.
Салих ага̀ погребоха
вав ситничкине меза̀ре
на Гюмюжю̂не̂ касабо̂,
му̂мове си му горе̂ха.

25. VII. 1942 г.
Чепеларе

Байрямка Каракушова,
род. в 1880 г., без образование,
домакиня

Пашмаклъ (ст. 3) — турското название на Смолян. *Гюмюжюня* (ст. 5) — Гюмюрджина. *Стамбу̂л* (ст. 14) — Истанбул.

183. Салих ага не иска да го оплакват

Салих са ру̂ком приру̂ка:
— Слушайте, ле̂тни пильчко̀ве,
но̂сите здраве нагоре,
нагоре, нах планино̂на
нах мойне ва̀кли кехайе̂,
нах мойне бе̂ли кадо̂ни,
нах мойне дребни дечинки,
нах мойне люде факӣре.
И си хми, пӣлце, ка̀жите
немо̂й да плачат Салиху!
На сирѐн да са посберо̂т,
Салиху рахмѐт да сторе̂т,
Салиху да си спомено̂т.

12. X. 1952 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование
средно специално

Песента представя обособен и заживял самостоятелно мотив от обширна версия на сюжета „Емин паша измамва Салих ага да отиде в Гюмюрджина, където го погубва“ (срв. Д е ч е в. Чепеларе. I. с. 86—90).

ХАЙДУШКИ И РЕВОЛЮЦИОННИ ПЕСНИ

ХАЙДУТИ ЗАКРИЛНИЦИ

184. Хайдутин освобождава три синджира роби

Гората е повяхнала, защото през нея минал турчин с три синджира роби: момци, невести и девойки. Момците тъгуват за медените си кавали, девойките — за градинките и даровете си, невестите — за мъжете, къщите и децата си. Турчинът кара Руса робиня да запее. Чува я брат ѝ Стоян хайдутин и го застига край Бяло море; убива го, освобождава робите и пита сестра си дали го е познала.

— Горице, гору зелена,
и ти, водице студена,
какво си ба̀лно ви̇дêла,
та ти са во̂рше вêйнали
и корене изсо̂хнали?
— Немо̀й ма пита, момице,
какво сам ба̀лно ви̇дêла —
и тебе ба̀лно ще стане.
И йê сам го̀ра зелена,
и йê сам во̀да студена,
и йê сам ба̀лно ви̇дêла!
Вчера през мене минаха
турчинан анадолчêно
сас три синджира робини.
По̂рвиêн синджир, момне ле,
на о̂тбор млади юнаци;
второиêн синджир, момне ле,
на о̂тбор млади невêсти;
третиêн синджир, момне ле,
на о̂тбор млади девойки.
Ага̀ през го̀ра варвêха,
та са горо̂на люлêше,
планино̂на са носêше.
Какво си жêлно пеêха,
пеêха, жêлно плачêха!
Ага̀ юнаци пеêха,
êлшêм са во̂рше свиваше:
„Мари си мила майчице,
мари си медни кавале,
свирени недосвирени!“
Ага̀ девойки плачêха,
во̂ршено в зêмê впираха:
„Мари си мила градинка,
мари ми зелен босилчêк,
мари ми чêрвен божурчêк,
кой ща ва праши̇, полива?
Мари си тьо̂нки дарове,
ткаêни, недоткаêни,
кой ща да си ва доткае?“
Ага̀ невêсти цвѝлнêха,
го̀ра са с во̂рше свиваше
и с корене са мо̀кнêше:
„Мари си по̂рво любове,
мари си ко̂ща градена,
кой ща та тебе посрêща,
кой ща да мете дво̂рове?
Мари си дребни дечинки,
вчера са вечер повити,
оцу̀тра ни со̂ развити —
кой ща да си ва развие,
кой ща да си ва повие?“
Най-напреж варвьо̂т робини,
по̀след ги слêди турчинан,
турчинан анадолчêнин
сас Руса млада робинê.
Турчин на Руса викаше:
„Йê викни, Русу, та за̀пей
от едно го̂рло два гласа,
от един език две думи!“
Пък та̀ на турчин викаше:
„Запêла ти бêх, турчине,
ам имам братче хайдутче
вав саê го̀ра зелена.
На гла̀си ща ма зачуе,
на речи ща ма познае,
та ща да дойде нахту̀ва.“
Че викна Руса, та запê
от едно го̂рло два гласа,
от един език две думи.
Отде ê зачу млад Стоêн,
та си на го̀ра думаше:
— Горице, го̀ру зелена,
и ти, водице студена,
отколê ли са минали
турчинан анадолчêно
сас Руса млада девойка
и три синджира робини?
Горо̂на си му викаше:
— Стоêне, во̂рло хайдутче,
не со̂ отколе минали,
от вчера, от завчêрашник.
— Горице ситна-зелена,
дали си хи ща присти̇гна?
— Присти̇гна хи щиш, Стоêне,
а̀ко си конче кайди̇саш.
Стоêн си конче кайди̇са,
та си турчинан застигна
вав Бêло мо̀ре длибоко,
тамам си турчин паза̀рê
до една шêрка гемийка
да си прекара робинки
за Турско, за Анадолско.
Стоêн на турчин викаше:
— Турчине, анадолчине,
ще ти дам пари небройни,
небройни и немêрêни,
та ми дай Руса робинê!
Турчин на Стоêн викаше:
— Стоêне, во̂рло хайдутче,
нито ще ти дам Росица,
ам и ти сас нас ще дойдиш
и теб ща робче да водим! —
Стоêн са люто разсо̂рди,
помо̀кна сабê огнêна,

един е̂ замах замахна.
Отле̂во сабе̂ замахна,
га̀ е̂ отдесно отмахна,
на турчин гла̀ва отсе̂че,
че на робини викаше:
— Робинки млади на о̀тбор,
сбирайте бе̂ли гро̀шове
и още жьолти алто̀не,
та че са назад во̀рните,
та си дечинки ку̀тите!
Пък на девойки викаше:
— Девойки млади на о̀тбор,
сбирайте дребни тре̂пу̀шки,
та са с тре̂пу̀шки кѝчите!
Пък на юнаци викаше:
— Юнаци млади на о̀тбор,
сбирайте пушки ше̂рани,
та са сас пушки кѝчите!
И на Росица викаше:
— Росице, мое̂ сестрице,
познаваш ли ма, Росице?
— Стое̂не, во̀рло хайдутче,
как да та по̀знам, Стое̂не,
ага̀ си с ко̀рве оле̂но,
та са от ко̀рве не видиш!
— Росице, мое̂ сестрице,
ако ма мен не познаваш,
кончесо не познаваш ли,
че си го зоба зобила,
зоба и се̂но туре̂ла
и си го во̀да поила?

19. V. 1939 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование
домакиня

Песента представя по-късен етап от развитието на сюжета, който се свързва с герся на южнославянския епос Крали Марко.

Трите синджира роби, постоянен образ в юнашките и хайдушките песни с този сюжет, не са само символ на заробването на българския народ — те са породени от реалната действителност, за което съществуват множество исторически сведения: при завладяването на някое селище турците откарвали стотици роби, които навързвали на дълги вериги от по десетина до шестдесет души; те били продавани на търговци, които следвали на тълпи войската (вж. Йорданов. Крали Марко. с. LXXII—LXXIII; Турско робство. с. 34).

185. Мене е вече додяло

— Добрутро, го̀ру зълена!
— Дал бог добро, Стое̂нъ!
Много си бо̀рже избарзил,
много си рано подранил —
още сам по̀лна сне̂говъ,
сне̂говъ, Стое̂нъ, ледовъ!
— Гору лю, гору зълена,
как да нъ со̂м избарзил!
Мен са е вейкъ доде̂ло
в Едрънѐ полъ шроко
шъкерли кафьо̀ варенъ,
турскинъ конъ зобенъ
единска бе̂ла пчъница
и турцъм изме̂к правънъ.

22. XI. 1951 г.
с. Стойките

Мария К. Яръмова,
род. в 1889 г., домакиня

За *Едрънѐ* (ст. 10) — Одрин — вж. пояснението към песен № 162.

186. Майка му е гората, невеста — пушката

Майка моли сина си да се откаже от хайдутството и харамийството, защото ѝ е дотегнало да крие човешки глави, да пере кървави ризи и да слуша люти клетви; пита го не му ли е мило за майка му и за невестата. Той ѝ отвръща, че майка му е гората, жена му е шарената пушка, деца му са дребните куршуми.

Майка Стое̂на молъшъ:
— Стое̂не, сину Стое̂не,
стига мъ ходъ по го̀ра,
по го̀ра, по разпо̀тено,
о̀ставъ, синку Стое̂не,
това ми пусто хайдутство,
хайдутство и харамлѝтство,
че ми са вейке доде̂ло
челе̂щъ гла̀въ крие̂нъ,
куршумлу̀ ризъ пера̀нъ
и лютъ кльо̀твъ слушанъ
от млого старъ майчъцъ
и млого младъ неве̂стъ:
— „Стое̂не, пустъ Стое̂не,
ага̀ ми любъ заколъ,
как си сас нож не отре̂за
твое̂но ле̂во рачищъ?“
Стое̂н на майка викашъ:
— Мале ле, стара мале ле,
как да са майчу, о̀тказа
от ле̂тна го̀ра зълена,
га̀ ми са го̀ра вдражѝла,
вдражѝла и умилѝла?
Майка Стое̂ну викашъ:
— Стое̂не, сину Стое̂не,
не ти ли мила, сину лю,

твоѐна стара майчица,
твоѐна млада невѐста
сас двенъ дребнъ дъчинкъ?
— Мале ле, стара мале ле,
менъ е майка, мале ле,
лѐтнана гòра зълена,
менъ е любъ, мале ле,
кьòнкана пушка шѐрана,
менъ са дъца, мале ле,
моинъ дребнъ куршумъ.
Каде хи пратъ, мале ле,
все ми работа свòршуват,
а пък са назад ни вращат!

4. XI. 1951 г.
с. Стойките

Мария Д Капушева,
род. в 1886 г., образование III кл.,
домакиня

187. Мойта пушка — първо любе

— Колю, Колю, мамин Колю,
Колю, мамина комита,
яла, Колю, да та глàвѐм,
да та глàвѐм, да та женѐм.
— Мале, мале, стару мале,
мойта пушка — пòрво любе,
куршуме ми — дребни деца:
дето хи пròвудям, мале,
все ми работа свòршуват,
пък назад са ни завращат.
— Колю, Колю, мамин Колю,
стига ходи по горите!
Хайдутско не е хубаво,
хайдутско не е за длього —
за две ми, за три години.

20. II. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

В с. Славеино, Смолянско, пеели тази песен на Никола Шишманов, подвойвода и знаменосец на местната чета, създадена през 1901 г. като част от четата към Чепеларския върховистки пункт (вж. Карапетков. Славеино. с. 231—232).

188. Дали да отида войвода

— Ѝщат ма, мале, трòсат ма
калоферскине комити
войвода да хми òстана.
Алено конче да ѐхам,
син-зелен байрѐк да носѐм,
от село в село да ходѐм
малькине мòми да гàлѐм.
Чудѐм са, мале, мислѐм са
дали да ида, мале ле,
войвода да хми òстана.
— Сѐди си, синку, не ѝди,
хайдушко не е за дльòго,
за две ми до три години.
— Ще ида, мале, ще ида!
Тодор ще кòща да гради
на високана плàнина
сас два високи кьòшкьове,
сас дванадесет пѐнжуре.

15. VIII. 1955 г.
Чепеларе

Никола Маламов,
род. в 1923 г., образование VII кл.

Н. Маламов е научил песента от Георги Гучев от с. Момчиловци, Смолянско.

189. Майка учи сина си как да си намери дружината

— Снощи си, маму, замòркнах
на вòрх висока плàнина
с моѐна вѐрна дружина.
Всички си сòня заспаха,
и мен са дрѐмка додрѐма,
та легнах, та си задрѐмах
на пушка мàлихерана.
Лоша си сòня санувах,
че ми дружина избиха.
Агà са, майчу, разбудих,
дружина ми избѐгала!
Майчинку, стара майчинку,
ѝчи ма, майчу, нàучи
каде да найда дружина.

— Сину лю, а мой сину лю,
това ли да та науча?
Сва̀ли си дрехи хайдушки,
на̀де̂ни дрехи просе̂шки,
че слѐзи долу на по̂тя,
на по̂тя, на крастопо̂тя.
Оттам ще мине дружина
и ти ще с нея да идеш.

1. VIII. 1951 г.
с. Широка лъка

Добра К. Шопова,
род. в 1921 г., образование VII кл.,
домакиня

190. Отива хайдутин в Доспатската планина

Стое̂н са сбира, то̀рнува,
дльоги ще по̂тьве да во̂рви.
Братче му конче ковеше,
булче му ру̂ба сбираше,
баща му пари броеше.
Майка му седи и плаче
и на Стое̂на думаше:
— Стое̂не, синко Стое̂не,
ти ми са сбираш, то̀рнуваш,
ам как ща, синко, да минеш
ваз Доспатскана планино̂?
Тамо е Иван войвода
сас отбор ве̂рна дружина,
сас седемдесет момчета —
не дава пиле да фо̂ркне,
та не ли челе̂к да пусне.
Пък си Стое̂н думаше:
— Мале ле, стара майчице,
ти мене кахо̂р не тьо̀гли!
Мене е Иван побратим,
и я ще нахтам да ида,
хайдутин, мале, да стана.

10. VII. 1939 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

191. Напоил кончето си със сълзи

Снощъ си, мамо, замо̂ркнах
на Доспатскинъ пла̀нънъ
с мое̂на ве̂рна дружина,
с мое̂но кончъ хране̂но.
Мо̂рна ма дре̂мка налегна,
та легнах, маму, та заспах.
На со̂н си ви̂гях, майчинку,
че кончъ мъ е жьо̂дничко.
Чудъх са, майчу, мислъх са
каде кончъ да на̀поя:
Марица млого далеко,
Тунже̂ е мо̂тна, ко̂рвава
Янтра е по̂лна с лешовъ,
лешовъ, майчу, труповъ.
Та чъ си, майчу, заплаках,
че̂ша сас со̂лзъ напо̂лнъх,
та съ кончено напоих.

3. X. 1951 г.
с. Широка лъка

Гавраил Г. Баргански,
род. в 1894 г., образование IV кл.,
земеделец и бръснар

192. Да не ходи с хайдутите

Немаш ли майка, Дели Юмер,
да та научи,
да та научи, Дели Юмер,
да та поучи
да ми не ходиш, Дели Юмер,
сай долу, долу,
сай долу, долу, Дели Юмер,
сас шума̀рено,
сас шума̂рено, Дели Юмер,
низ пещерсконо.
Пушки са пукат, Дели Юмер,
куршуме летьо̂т,
мен ми са стори, Дели Юмер,
тебе удри̂ха.
Топе са пукат, Дели Юмер,
гюлле̂не фо̂ркат,
мен ми са стори, Дели Юмер,
тебе удри̂ха.
Сабе са махат, Дели Юмер,
гла̂ви са се̂ко̂т,
мен ми са стори, Дели Юмер,
тебе заклаха.

22. X. 1951 г.
с. Настан

Ахмед Ф. Карамустафов,
род. в 1886 г.

193. Байрака да му развива

—Знаеш ли, Руске, помниш ли
каква сме кльôтва правили:
че нêма, Руске, да бêгаш,
кога та, Руске, зàведам
с кърк кишѝ млади юнаци
в лêтнана гôра зелена
на високине чукаре
байрêкан да ми развиваш?

21. IX. 1951 г.
с. Лясково

Фатма Ад. Парова,
род. в 1913 г., образование III кл.,
домакиня

194. Хайдутин се прощава с жена си

— Бойке ле, пôрво вêнчило,
снощи са бêхме сабрали
на високана плàнина,
на хайдушкана рàвнина
дванайсет души дружина,
сас тебе, Бойке, тринайсет.
Три пôти чоп си мêтахме,
и трине са мене падаше
вав Странджê байр да ида,
царскана хазньô да чекам.
Êлай ма, Бойке, цêлуни
в челоно между вежкисе,
че ê са сбирам, тôрнувам,
ê дôдам, Бойке, ê не дойда —
може да си ма пребият
и тамо да си ôстана!

28. III. 1954 г.
с. Соколовци

Стояна М. Радкова,
род. в 1869 г., домакиня

В хайдушките песни името Бойка се среща в няколко произведения, свързани с Панайот Хитов (вж. Хитов. Моето пътуване. с. XVII—XVIII; Ангелова. За народна свобода. с. 52—53).

195. Хайдутин тъгува за близките си, които го жалеят

Ведо войвода пита момче арбанасче защо не яде и не пие — дали му е хайдутство дотегнало или му е пушка дотежала? То му разказва, че му е мъчно: на Великден във всички къщи горял огън, в тяхната не горял, всички сестри и братя играели на хорото, неговите го жалеели, всички майки правели Великден, неговата плачела за сина си. Войводата го праща да разтъжи майка си и той ѝ се открива.

— А бре мòмче, мòмче,
мòмче арбанàсче,
всички êдôт, пиêт
и чêша допиват —
ти не êдеш, пиеш,
чêша не допиваш,
винце не доливаш.
Що си ти е бàлно,
бàлно, още жêлно?
Дали ти е, мòмче,
хайдушко додêло
или ти е, мòмче,
пôтê омôрзнало,
ѝли ти е, мòмче,
конче аджêмийче,
ѝли ти е, мòмче,
пушка дотежêла,
пушка дотежêла,
сабê кирêсала?
— А бре Веду, Веду,
ти, наша вайводу,
нито ми е, хòлан,
хайдушко додêло,
нито ми е, хòлан,
пôтê омôрзнали,
нито ми е, хòлан,
конче аджêмийче,
нито ми е, хòлан,
пушка дотежêла,
нито ми е, Веду,
сабê кирêсала.
Àми ми е, Веду,
бàлно, още жêлно.
Вчера минах, Веду,
през нашêно село,
през нашêно село,
през нашна махалô,
та си бêше, Веду,
на ден на Велиден.
Всички кôщи, Веду,
огань си горêха,
в нашна кôща, хòлан,
огань не горêше.
Всички сèстри, Веду,
Велиден правêха,
Велиден правêха,
хòро играêха,
мойне сèстри, хòлан,
нито êдôт, пиêт,
ни хòро играêт,

чьорни ко̑рпи носе̑т,
о̑ти мен же̑лее̑т,
же̑лее̑т, более̑т.
Мойне се̑стри, Веду,
в градинка седе̑ха,
цве̑те си бере̑ха,
китки си вие̑ха,
та че хи не носе̑т,
на дружки хи дават.
Кой как мине в по̑те̑н
и китка му дават:
„На̀ ти, батю, китка
за батюва ду̑ша.“
И йе̑ минах, Веду,
и на мен дадоха:
„На̀ ти, батю, китка
за батюва ду̑ша!“
Всички брате̑, хо̀лан,
Велиден праве̑ха,
Велиден праве̑ха,
хо̀ро играе̑ха,
хо̀ро играе̑ха
и камень фо̑рле̑ха.
Мойне брате̑, Веду,
кавале де̑лаха,
кавале де̑лаха,
пък хи не свире̑ха,
ам си хи даваха
на те̑хни другаре:
„Сви̑рите ми, хо̀лан,
за батюва ду̑ша!“
Всички майки, Веду,
Велиден праве̑ха,
мойна майка, хо̀лан,
на двори седе̑ше
и же̑лно плаче̑ше,
же̑лно нари̑цаше:
„Де е мое̑т сина?
Врют Велиден праве̑т,
пък йе̑ го не знае̑м
дали е жив и здрав,
Велиден прави ли!“
И йе̑ минах, Веду,
покрай наши дворе,
„добар ден“ хи рекох.
Майка са обо̑рна,
же̑лно ма погльо̑дна
и на мене рече:
„Дал бог добро, мо̀мче!“
Ага̀ е̑ подминах,
та̀ ми пак продума:
„О̑барни са, мо̀мче,
да си та скита̀сам,
че млого ми ме̑саш
мое̑нок ми сина!“
И е̑ са обо̑рнах,
же̑лно е̑ погльо̑днах.
Га̀ ма виде̑, Веду,
кипна, та заплака.
Та си ми е, хо̀лан,
ба̀лно, още же̑лно.
Войвода му дума:
— А бре мо̀мче, мо̀мче,
мо̀мче арбана̀сче,
ста̀ни ми са стьо̀гни,
та си йди, мо̀мче,
нах твое̑на майка
тебе да си види,
с теб да са разто̑жи. —
Ри̑пна мо̀мче, стана,
стана, та са стьогна,
та си ми отиде
у негова майка.
На портине чука,
чука, още ру̑ка:
— Е̑ла, чи̑чку, ѐла,
порти ми о̀твори!
Отде̑леч патувам
да ми пренощувам
и да гече̑нди̑сам. —
Майка му излезе,
портине отвори,
портине отвори,
во̑тре го фаведе.
Ве̑черка му даде
да са навечере̑.
Седе̑ха, галче̑ха,
майка си му вика:
— Ста̀ни, мо̀мче, лѐгни,
та да са отмаре̑ш,
че щиш да патуваш,
по̑т щиш да мино̀ваш.
Пък той си хи вика:
— Чи̑чку, милна чи̑чку,
да си посе̑диме,
да си погалчи̑ме.
Каде ти е, чи̑чку,
твои мили сина?
Пък та̀ си му рече:
— Не знае̑м го, мило,
де ми е синчо̑кат.
— Чи̑чку, милна чи̑чку,
да си видиш сина
можеш ли го позна?
— А бре мо̀мче, мо̀мче,
как да си го по̀знам —
сега стана, мило,
до девет години
как синчо̑к ми липса.
Нито ми са чува,
нито са прочува,
ни хабѐр прова̀да,
ни сами дохо̀да.
И да си го виде̑,
на̀дали ще мога
си̑на да си по̀зна.
Те са преличе̑ват,
те си израсту̑ват
и ми са преправе̑т.
Ста̀ни, мо̀мче, ста̀ни,
ста̀ни, та си лѐгни,
че щиш да патуваш,
да са отморе̑ваш,
тебе по̑т та че̑ка.

— Чѝчку, милна чѝчку,
дà си посѐдиме,
дà си погалчѝме
за твой мили сина. —
Че си рѝпна мòмче,
майка си пригрѐбе,
в лѝце си я кудна
и хи жѐлно дума:
— Йе си ти сам, майчу,
твоѐн мили сина,
бѐлки ма не видиш,
не видиш, познаваш?
Ти си моѐ майка,
милна и рожделна.
— Как да ми си, милко,
ти на мен синчôкат?
— Майчу, милна майчу,
йѐ си ти сам сина,
как си заборѝла!
Вчера агà минах
през нашине двори,
ти на двор седѐше
и жѐлно плачѐше.
Йѐ ти реках, майчу:
„Добар ден ти, чѝчку!“
Ти ми рече, майчу:
„Дал бог добро, мòмче!“
Че агà подминах,
ти пак ма порỳка
и на мен си рече:
— Ôбарни са, мòмче,
да си та скитàсам,
че млого ми мѐсаш
мòѐнок ми сина.“
Гà ма вѝдѐ, майчу,
кипна, та заплака!

15. VI. 1939 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

196. Сокол се грижи за болен хайдутин

Български момчета с двама войводи се сговарят да гледат наред оня, който се разболее. Пръв се разболява Стоян и всички го гледат по ден-два, брат му — една седмица. С него остава соколче, което му прави сянка и му носи вода с уста, но и то си тръгва. Стоян го моли да го почака, докато издъхне, тогава да отнесе дясната му ръка в градината на сестра му.

Сабрали са са, сабрали
на високана плàнина
болгарски млади момчета
с двамина млади вайводи
и с два байрѐка чѐрвени.
Всички са сговор сговарѐт:
— Хайда щим каỳл да сторим,
който са болан разболей,
нарьôд щим да го глъôдаме! —
Койно каỳлѐн правѐше
той най-напреж са разболѐ.
Всички го нарьôд глъôдаха
кой по ден, кой по два денê,
брат му го глъôда недѐля,
та че го и той остави.
Тогава с него остана
лю ѐднô пиле сокольче.
С крилца му сѐнка правѐше,
с уста му вòда носѐше,
ала и то са насити,
та си са сбира, тòрнува.
Стоѐн му жѐлно думаше:
— Стôйни ми, чѐкни, пиленце,
пиленце, пôстро сокольче!
Млого си, малко чѐкало,
още ма малко пòчѐкай,
доде са с дỳша рàздѐлѐ.
Та че ми тогав ѝзвади
моине остри ножкове,
дѐсна ми рôка ôтрѐжи.
Та йѐ, сокольче, ôтнеси
на наши равни двòрове,
та йѐ, сокольче, ôстави
в нашана долна градинка,
в сестриниѐн босилѐк.
Агà си иде сѐстра ми
рано в недѐля вỳтирна
босилѐк да си набере,
тà ще ракôна да найде,
пôрстенан ще да изпѐѐ,
та ще сѐстра ми да види,
че брат хи Стôен загинал
на високана плàнина.

20. XI. 1955 г.
Чепеларе

Петър Ст. Кърджалиев,
род. в 1864 г.

197. Сокол чака ранен юнак да умре

Вав горо̂на има до̀рво яворово,
на дарвоно има пиле соколово,
под дарвоно лежи юнак е̂ралѝе̂,
юнак е̂ралѝе̂ с рани куршумови.
Пиле соколово юнаку говори:
— У̀мри, юнак, у̀мри, та загѝни,
да ти сто̂пе̂, юнак, на бе̂лите гарди,
да ти пие̂, юнак, твои ясни ко̂рви,
да ти ко̀сна, юнак, твое бе̂лу мьо̀со,
да ти ко̀льфна, юнак, твои чьорни о̀чи!
Юнак е̂ралѝе̂ пиле отговаре̂:
— Мо̀льчи, пиле, мо̀льчи, мо̀льчи не ми думай,
не ми думай, пиле, тези мен хора̀ти,
че ако вдигна, пиле, пушка арнаутска,
та ще та улуча право вав сарцето!
Та да плаче, пиле, и твое̂на майка,
и твое̂на майка, какно и мое̂на.

13. X. 1952 г.
Смолян

Жека Г. Лютова,
род. в 1884 г., домакиня

198. Гарван чака болен войвода да умре

Всичка са гора развила,
развила и разлиснала,
адно са до̀рво не лисна,
високо до̀рво буково.
Под него лежи Петарчо,
Петарчо млада вайвода.
На до̀рво гарван се̂де̂ше
и си на Петра думаше:
— У̀мри ми, у̀мри, Петарчо,
йе̂ ще ти пие̂м ко̂рвено,
йе̂ ще ти ко̀цам месана!
— Ма̀хни са, ма̀хни, пиленце,
пиленце, чо̂рно гарванче,
че ко си грабна пушкаса,
тьо̂жкаса пушка бойлия
и теб ще ройна перено,
и теб ще лийна карвено,
че йе̂ сам млочко походил,
млочко сам ко̂рве лийнувал,
млочко сам майки разплакал,
по-млочко млади неве̂сти.

Смолян
жв. Райково

Милка Ат. Гюрова,
род в 1897 г.

199. Гарван се грижи за ранен

Та чули ли сте ѝли не
кина̀ е ново станало
на во̂рх висока пла̀нина
до двана врѝсе̂ студени,
до двене ѐли високи?
Чифтѐ са пушки пукнали,
та са Мехметя удрѝли
от ле̂ва стра̀на в сарцено.
Нищо при него не̂маше,
е̂дин са гарван варте̂ше.
С крилца му се̂нка праве̂ше,
с уста му во̂да носе̂ше,
с но̀ги му оган вале̂ше.
Мехмед гарванчу викаше:
— Чу̀вай ма, чу̀вай, гарванчу,
дорде ми ду̀ша излѐзе̂. —
Хала̀л да ти е гивдьо̀са!

18. II. 1951 г.
с. Настан

Мехмед Брезелиев,
род. в 1891 г.

200. За нас ли беше правена

Пушка удря братя близнаци в Стояновата чета. Първият остава на място, а вторият моли гарваните и орлите да почакат, докато напише писмо, та майка му да научи, че са убити.

Стое̂н си чета заве̂де
седем до осем юнаци,
врют като него бошна̀ци,
низ Ирин-Пирѝн пла̀нина.
Ред си по редом варве̂ха.
Едно̂ се пушка отка̀чи,
отка̀чи, още запѐла,
та си ми удри двамина,

двамина брате̂ близнаци,
Стое̂новине бошна̀ци.
По̂рве̂н на ме̂сто остана,
вторе̂н е тьо̂жко раненче̂к
и той си пушка калне̂ше:
— Дано ми пуста останеш,
дано та раждо̂ изе̂де!
За нас ли бе̂ше правена,
за нас ли бе̂ше по̂лнена? —
Задали са се, подали
гарване чьо̂рни, орлета.
Стое̂н си же̂лно извика:
— Постойте малко, че̂кайте
да бръкна в ле̂ви джобове,
д'извадя бе̂ла кини̂жка,
ситничко пи̂смо да пиша,
на по̂тен да я фо̂рлиге.
Кога минават по̂тници,
по̂тници, кални друмници,
писамце да си намерят,
нах село да го занесо̂т,
нах мойна стара майчица.
И та̂ да си са научи,
че са сме двама убили,
двамина брате̂ близнаци,
Стое̂новине бошнаци.

24. VIII. 1951 г.
с. Триград

Пята от девойки в дома
на Юсеин Сальохльовски

201. Ако от сърце го е любила

— Диму, Диму, Диму байре̂ктарю,
вдигай, Диму, високо байре̂кан
да го, Диму, ро̂са не нароси̂,
да му, Диму, бойо̂на не слети̂! —
Доде Димо дума да отдума,
пушка пукна от гора зелена,
та удари Дима в бе̂ло со̂рце.
Та не рече; „Ох леле̂, душице!“
Ами рече: „Ох леле̂, дружина!
Зьо̂мите ма, на кон ма ка̀чите,
карайте ма Че̂вдарю на двори.
Да ма види Керка Че̂вдарова,
да ми види рани куршумови,
да ми види ду̂ша как излиза.
Ако ма е от со̂рце га̀лила,
ще ма же̂ли до три ми години,
ко ни ма е от со̂рце га̀лила,
ще ма же̂ли до трине денко̀ве.“

1. IX. 1954 г.
Чепеларе

Кева К. Илиева,
род. в 1878 г., без образование,
домакиня

202. Който възседне коня му, той да вземе байрака

— Во̂лку, Во̂лку, баш байре̂ктарину,
вдигай, Во̂лку, високо байре̂кан
да го, Во̂лку, ро̂са не нароси̂,
да му, Во̂лку, бойо̂на не слети̂. —
Доде Во̂лку дума да издума,
пушка пукна от гора зелена,
та удари Во̂лка в кльо̂то со̂рце.
Во̂лку охна, охна, олелекна,
че не рече: „Ох леле̂, душице!“
Ами рече: „Ох леле̂, дружина!
Зьо̂мите ма, не оставе̂йте ма,
ка̀чите ма на бо̂рзоно конче,
по̂гребите ма на по̂т, крастопо̂т.
Който може конче да вазсьо̂дне,
той байре̂кан вав ро̂ки да зьо̂ме!“

10. IX. 1954 г.
Чепеларе

Кева К. Илиева,
род. в 1878 г., без образование,
домакиня

203. Пушка удря най-добрия юнак

Пушка пуква в гората и удря най-добрия юнак. Той поръчва на другарите си да му изкопаят гроб с ножове, да побият байрака на гроба му и на байрака да вържат коня му: когато цвилне — да го събуди, когато ровне с копита — да го изрови.

Пушка пукна, ягада, пушка пукна, ягадице,
пушка пукна вав гора зелена,
пушка пукна вав гора зелена.

Та удари, ягада, та удари, ягадице,
та удари най-добрият юнак,
та удари най-добрият юнак.
Та не рече, ягада, та не рече, ягадице,
та не рече: „Ох леле, душице!“,
та не рече: „Ох леле, душице!“,
ам си рече, ягада, ам си рече, ягадице,
ам си рече: „Ох леле, другари!“,
ам си рече: „Ох леле, другари!“
С нòжове ми, ягада, с нòжове ми, ягадице,
с нòжове ми гроба изкопайте,
с нòжове ми гроба изкопайте.
С нòжнички ми, ягада, с нòжнички ми, ягадице,
с нòжнички ми пръстта изфарлете,
с нòжнички ми пръстта изфърлете.
С пушката ми, ягада, с пушката ми, ягадице,
с пушката ми снàжка занесете,
с пушката ми снàжка занесете.
На гроба ми, ягада, на гроба ми, ягадице,
на гроба ми байрѐкан побийте,
на гроба ми байрѐкан побийте.
На байрѐкан, ягада, на байрѐкан, ягадице,
на байрѐкан231кончето вържете,
на байрѐкан кончето вържете.
Кон гà вѝсне, ягада, кон гà вѝсне, ягадице,
кон гà вѝсне — мене да разбуди,
кон гà вѝсне — мене да разбуди.
Кон гà ровне, ягада, кон га ровне, ягадице,
кон гà ровне — мене да изрови,
кон гà ровне — мене да изрови!

9. IX. 1953 г.
с. Широка лъка

Нурие С. Истрефова,
род. в 1908 г., самообразовала се,
домакиня

204. Сеймени носят хайдушка глава

Отдолу идат сеймѐне, мале,
сеймене, турски низàме,
юнашка глàва носѐха, мале,
юнашка глàва хайдушка.
Цѐло е село излѐло, мале,
да си главата познае,
никой си глàва не позна, мале,
никой си глàва не позна.
Най-подир иде бабичка, мале,
най-подир иде бабичка,
тя си главòна познала, мале,
тя си главòна познала,
викнала, та заплакала, мале,
викнала, още плакнала:
— Ох леле, синко Стоѐне, мале,
ох леле, синко Стоѐне!
Затуй ли сам та родила, мале,
затуй ли сам та родила,
затуй ли сам та кỳтила, мале,
девет месеца на сòрце,
девет месеца на сòрце, мале,
девет години на рòки.
Кльòта му глàва, прикльòта,
който ти глàва отсече!

15. III. 1939 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

205. Кара Панайот войвода пропъжда разбойници

Славейче запява рано, защото девет години гората е била пълна с хайдути и харамии, та не е могло да си извие гнездо и да отгледа птиченца; сега дошъл Кара Панайот войвода, пропъдил хайдутите, и то пее от радост, че си е „извело чедо".

— Пиленце, пôстро славейче,
защо ми ранко запêваш,
запêваш и засвируваш
вав сàя гòра зелена,
та и мен от сôн разбудаш?
— Брате ле, брате Иване,
как да не пеêм и свирêм!
Сега ми стана, Иване,
до девет равни години,
откак е пôлна горôта
сас пусти вôрли хайдуте,
хайдуте и харамлѝе.
Под кàта дôрво хайдутин,
на кàта дôрво и пушка,
и пушка, сабя френгѝя.
Не можих, брате Иване,
да влêза в гòра зелена,
да пийна вòда студена
и да си гнêздо ѝзвия,
пильчкòве да си ѝзведа.
Сега ми дойде, брате ле,
Карà Панайот вайвода,
та ми хайдуте припôди.
И гнêздо си сам извило,
и чôдо си сам извело —
до девет дребни пильчкòве.
Та сам затова запêло,
запêло и засвирило
вав сàя гòра зелена,
че ма е слôнце огрêло
и мойне дребни пильчкòве.

1. XI. 1954 г.
Чепеларе

Жека Ат. Метексова,
род. в 1896 г., образование IV кл.,
домакиня

206. Димитър войвода ще изпрати дружината си към София

Началото е, както на предходната песен. Димитър войвода утешава славейчето, че идва есен и той ще изпрати дружината си към София.

— Пиленце, пôстро славейче,
що толкоз ранко запêваш,
запêваш и засвируваш,
та и мен от сôн разбудаш?
— Димитре, млада вайвода,
как да не рано запêвам,
запêвам и засвирувам!
Сега за девет години,
как си ми гнêзце извивам,
чôдо не мога да стêкам
от твоя сгòдна дружина.
На ката щôльба и пушка,
на ката вôрхче и сабê,
на ката бôрце и байрêк,
под ката дôрво и челêк.
Агà пушкине да свальôт,
гнêзцêно си ми развалêт,
агà сабине да свальôт,
пильчкòве си ми изкольват,
агà байрêци да свальôт,
перцана си ми раздуват.
— Мôлчи ми, мôлчи пиленце,
сега ми иде пòдзима,
та ща да летнат снêгове,
та ще да дуйнат вêтрове.
Дружина ще си пòдберам,
нах Софиê ще ê изпратê —
спокойно бади, пиленце!

20. XI. 1955 г.
Чепеларе

Петър Ст. Кърджалиев,
род. в 1864 г.

Димитър войвода тук и в следващия вариант е може би Божди Димитър от Самоков, който през 1839 г. действувал с чета в Лозенградско и Сакар планина, или Калъчлъ Димитър от Новозагорско, който бил заловен от турците през 1858 г. и обесен в Русе (вж. Д и м и т р о в. България. с 213 и 219).

207. Димитър войвода се готви да нападне Малта

Славейче говори на Димитър войвода, че запява рано, защото девет години не може да си отгледа птиченца от неговата войска. Той го утешава, че скоро ще дойде вест да вдигне войската си срещу Малта, гдето има много имотни и богати.

— Пиленце, пôстро славейче,
що толкоз ранко запêваш,
запêваш и засвируваш,
та й мене йот сôн сабудаш?
— Димитру млада вайводу,
как да не рано станувам
как да не ранко запêвам,
запêвам и засвирувам?
Сега ми стана, Димитру,
равни ми девет годинки,
как си ми гнêздо извивам,
чôдо не мога да стêчам
от твоê чьôрна юрдѝê.
На кàта брêг и байрêк,
на кàта дôрво и челêк,
на кàта щôлба и пушка
и още сабê френгѝê.
— Мôлчи, пилêнце, не плачи,
утре ще хабêр да дойде
чьôрна юрдѝê да вдигам
нах Малтенскана касабô.
Малта щим да удариме,
Малта щим да бастѝсаме.
Там има млого маллѝê,
маллѝê, още зенгѝне,
парине ще хми зôмиме,
имане ще хми йзêдеме.

23. VI. 1955 г.
Чепеларе

Иван Д Чакъров,
род. 1868 г.

ДЕЛЮ ВОЙВОДА

208. Делю войвода брани българите от потурчване

Делю заплашва аяни и кабадаии, че ако потурчат сестрите му, ще разплаче майки и невести. Когато го пронизва куршум, той е доволен, че е отбранявал християните.

Нарôча Делю, порôча
даръдерскинем аêне,
аêне, кабàдаие:
— Три сèстри имам в селоно,
думате да ги турчите.
Да ми ги не потурчите,
че ко ви влêза вав село,
много щат майки да плакнат,
по-много млади невêсти!
Гюлсюме Делю думаше:
— Чȗвай са, Делю, чȗвай са,
че ти са йêце заканêт
даръдерскине аêне,
аêне, кабàдаие,
сребарен куршум ти лейôт.
— Гюлсюме, вàкло момиче,
кого е майка хранила
на Деля пушка да пукне,
ваз Деля сабê да махне?
Деля го куршум не фата,
Деля го сабê не сече! —
Още си Делю думаше,
тьôнка е пушка пукнала,
Деля вав сарце удари.
Гюлсюме викна, заплака,
Делю Гюлсюме викаше:
— Гюлсюме, вàкло момиче,
немòй ми плака, Гюлсюме,
за нищо бàлно не ми е!
Врàна са конê наêхах,
кàматна рȗба наносих,
гюмюш пищоле нафôрлих,
христêнене си отбраних.

Юли 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

Главен източник за Дельо войвода (№ 208—210) са множеството песни, предания и фолклоризирани разкази. По тази причина не е установено точно и времето, когато той е действувал. Според Шишков (Даръдере, с. 12—13) Дельо войвода се появил през втората половина на XVIII в., дълго ходил из околността на Даръдере (Златоград) с дружината си и защищавал българите. По събитието, описано в „Иесторически бележник" (Поптодоров. Родопа. с. 14—15), следва да се заключи, че Дельо войвода е забягнал в гората като хайдутин по време на масовото помохамеданчване на родопските българи през първата половина на XVII в., около 1720 г. Тогава именно той е слязъл в Райково заедно с други войводи и въоръжени българи, за да отмъсти на турците за изкланите към двеста райковци, които отказали да се помохамеданчат. Предания за Дельо са съобщени от Шишков в посоченото по-горе произведение. За неговия образ в народната поезия вж. Н. Примовски. Дельо войвода; литературна обработка на предания и легенди за Делю вж. у К. Бралов (А. Поптодоров). Делю войвода. — В: Родопски легенди. С., 1931. с. 15—20. За *кабадаии* (ст. 3) като обществено-политическо понятие през втората половина на XVIII в. и първата четвърт на

XIX в. вж. Славейков. Исторически разкази. — Псп., XIV, с. 169—193, и XV, с. 351—364. За *сребарен куршум* (ст. 15) вж. пояснението към песен № 107. Според преданията Делю бил убит с куршум, излят от негово сребро, откраднато за тази цел. *Христѐне* (ст. 33) тук, както и много често изобщо в народната поезия е със значение *българи*. *Даръдерскинем* (ст. 2) — на златоградските (от Даръдере, турското название на Златоград).

209. Четник убива жената на Делю войвода по негова поръка

— Пѐйни ми, пѐйни, Петкану,
през са̀я го̀ра зелена,
на са̀я во̀да студена,
на са̀я сѐнка дебела.
Петкана си му викаше:
—Не мога, любе, да пея,
са̀я е го̀ра хайдушка,
хайдушка и харамлѝйцка,
ту̀ва са крийѐт хайдуте,
ту̀ва е Делчо вайвода.
Пиле не дава да фо̂ркне,
камо ли челѐк да мине!
— Пѐйни ми, пѐйни, Петкану,
през са̀я го̀ра зелена,
на са̀я во̀да студена,
на са̀я сѐнка дебела.
Доде е любе сас тебе,
кахо̀р да нѐмаш за нищо! —
Ка̀йно си дума думаха,
любе хи сабѐ помо̀кна,
Петкани гла̀ва отрѐза
и йѐ на Делча отнесе.

Август 1954 г.
Чепеларе

Симеон Ат. Метексов,
род. в 1922 г., образование VII кл.

С. Метексов слушал песента от стари хора. Те му разказвали, че Петкана била жена на Делю войвода. Тя му изневерявала, шпионирала го и давала сведения на турската власт за движението на неговата чета. Когато научава това, Делю изпраща един свой четник да се сближи с Петкана, за да я изведе в гората да отреже главата ѝ и да му я отнесе, за да се увери, че е погубена.

210. Джелати носят главата на Делю войвода

Отдолу идат двамина,
дваминана са джела̀те.
Червена ко̂рпа носѐха,
в ко̂рпана гла̀ва челѐща.
На̀я е гла̀ва комитска,
комитска, комитаджийска.
В срадѐ Даръдаре спрѐха,
главо̂на на кол побиха
и врют жѐнине сабраха
главо̂на да си познаят.
Врют жѐнине минаха,
главо̂на си поглъо̂днаха —
никой ми гла̀ва не позна.
Ага̀ отиде София,
та̀ си главо̂на познала:
— На̀я е гла̀ва на Деля,
на Деля, баш комитана!

12. X. 1952 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование средно специално

Даръдаре (ст. 7) — турското название на Златоград.

СТРАХИЛ

211. Атмаджа съветва Страхил да убие Илю войвода с измама

На Страхил войвода се е паднало жребие да убие Илю войвода. Атмаджа го учи да се облече в просяшки дрехи и да седне на кръстопътя; оттам ще мине Илю и той ще го убие.

Атмаджѐ дума Страхилу:
— Страхиле, страшна вайводу,
о̀ти си тьован потевнѐл
и още чьоран почернѐл —
дали ти пушка дотьо̂гна
ѝли ти сабѐ кирѐса,
ѝли ти по̂тен омо̂рзна,
ѝли та старост налегна?
— Нито ми пушка дотьогна,
нито ми сабѐ кирѐса,

нито ми пôтен омôрзна,
нито ма старост налегна,
ам ми са на чоп паднало
Иля вайвода да убиê,
главôна да му дòнесам.
Атмаджê Страхил думаше:
— Страхиле, страшна вайводу,
не нòси сôрце вдовишко,
ам нòси сôрце юнашко!
Нàдêни дрѝпи просêшки,
та ѝди на пôт, на крастопôт,
та прôстри кôрпа шêрана.
Оттам ща Илю да мине
с негова вêрна дружина.
Всеки ща метне по парô,
Илю ща метне пет пари.
Голêма слàва пòвдигни,
Илю ща да са улиса,
рѝпни ми, сабê ѝзмакни,
та му главôна òтсечи,
òтсечи и ѝê òтнеси.

20. IV. 1955 г.
Чепеларе

Згура М. Кущинаров,
род. в 1876 г., образование IV кл.,
занаятчия

Страхил е един от най-известните български хайдути. Живял през втората половина на XVII и началото на XVIII в. Той действувал с многобройна дружина в Родопите и Пловдивско, Пирин, Стара планина и Странджа. През Австро-турската война в 1689—1690 г. Страхил взема дейно участие във въстанието в Скопско и Софийско. За него вж. Иванов. Българските народни песни. с. 284—287; Арнаудов. Хайдутството. с. 4—6; Горов. Страхил. с. 11—12; Константинов. Песен и предание. с. 13—14; Батаклиев. Ветрен. с. 15—17. *Атмаджа* (турски прякор, който означава ястреб) е прославеният знаменосец на Страхил, свързан с него в много песни.

212. Страхил войвода се бори с вдовишко момче

Страхил идва на събора на високата планина. Всички му стават прави, само едно вдовишко момче не става и иска да се поборят. Борят се два дни и три нощи и никой не надвива.

Сабрали са са, сабрали
на високана плàнина
голêмен сирèн да правêт —
Пêтровден, Света Недêля.
Старине êдôт и пийôт,
младине хôро играêт.
Момчета камен фôрлêха
и са на бога молêха:
— Боже ле, мили господи,
дано ни, боже, не дойде
Страхила страшна вайвода,
сирêнас да ни развали! —
Кайно си дума думаха
и са Страхила зададе.
Всички му дивàн станаха
и си му чêша даваха.
Едно вдовиче кôпеле
нито му дивàн стàнува,
нито му чêша подава.
Страхилан си му викаше:
— А бре вдовиче кôпеле,
дали си êце глупавко
ѝли си млочко хитричко —
нито ми дивàн стàнуваш,
нито ми чêша подаваш?
Пък кôпеле му викаше:
— Страхиле, страшна вайводу,
нито ти дивàн стàнувам,
нито ти чêша подàвам!
И мен е майка родила,
кайно и тебе родила.
Ам дьô щим да са поборим,
кôмуто господ помогне. —
Че си са бôрба сбориха,
та са бориха, носиха
до два денê и три нощê.
Агà го Страхил фàтêше,
та го на нêбо качêше.
Вдовиче младо кôпеле,
агà Страхила фàтêше,
та го низ земê мêташе
до девет боя надолу.

12. III. 1939 г.
Чепеларе

Петра Ат. Кьоргогова,
род. в 1855 г., без образование,
домакиня

В песента е отразен един от навиците на Страхил войвода (за него вж. коментара към песен № 211), който обичал да посещава селските събори на големите празници (Иванов. Цит. съч., с. 287).

213. Индже и Кольо нападат Маламджа

Индже войвода кара Кольо да развива байрака и да събира момчета, че ще нападнат Маламджа. Кольо му говори, че не бива да отиват, защото там има много „куршумджийчета". Индже му се присмива и тръгват, но първата пушка го улучва.

— Развивай, Колю, байрêка,
сабирай, Колю, момчета,
момчета куршумджийчъта —
нах Маламджê щим да идъм,
Маламджê да бастѝсамъ.
Там има млого хаджии,
хаджии и чорбаджии,
те ми са млого зънгѝнъ.
Колю на Индже викашъ:
— Инджю лю, страшна вайводу,
нъ бива нахтам да идъм,
че има млого момчета,
момчета куршумджийчъта,
та можъ да на удрѝят.
Инджъ на Коля викашъ:
— Колю лю, байрêктарю лю,
вѝгях та, вѝгях, бре Колю,
че имаш лѝцъ юнашко,
пък носъш сôрцъ вдовишко! —
Станалъ, та са тôрналъ.
Агâ са тамо отишлъ,
пôрвана пушка гâ пукна,
ударъ Инджа в сарцено.
Инджъ са рỳком прирỳка:
— Колю лю, байрêктарю лю,
въсочко дôржъ байрêкат
да са нъ сêтêт момчета,
че хми е ранен вайвода.

Юли 1950 г.
с. Широка лъка

Гавраил Г. Баргански,
род. в 1894 г., образование IV кл.,
земеделец и бръснар

Предполага се, че *Индже* е роден в Сливен около 1760—1770 г. Собственото му име е Стоян; турският прякор Индже, даден му вероятно от кърджалиите, означава висок и тънък. В някои песни той се нарича Индже Стоян, а в по-стари записи се среща с име Панчо Инджето (срв. Д о з о н. Бълг. нар. песни, № 27 и 28), което дава основание да се мисли, че истинското му име е било Панчо. Индже става известен като войвода на седемдесет души дружина в Сливенския Балкан. Към 1790—1792 г. той се съединява с кърджалиите и до началото на XIX в. името му е свързано с техните походи и разбойничества. По-късно Индже се отделя от кърджалиите и става войвода на голяма хайдушка дружина. Най-верен негов приятел и байрактар бил Кара Кольо Омарчалията, родом от с. Омарчево, Новозагорско. За този именно период от живота му се отнасят преданията и песните, които го представят като закрилник на своя народ. През 1806 г. Индже се прехвърля в Сърбия, а през 1818 г. минава във Влашко. Там през 1821 г. той взема участие във Влашкото въстание, сражава се в отряда на Ал. Ипсиланти и загива в боя с турците при р. Прут. Според преданието, обнародвано от Й. Попгеоргиев, Индже загива в с. Уруменикьой, Айтоско, през 1810 г. на празника Св. Троица. Това предание използува и Й. Й о в к о в в разказа Индже (Старопланински легенди. — В: Събр. съч. Т. III. С., 1956. с. 119—154), изграден на фолклорни мотиви. Исторически сведения, песни и предания за Индже и Кара Кольо вж. у П о п г е о р г и е в. Кърджалиите. с. 39—40; П а с т у х о в. История. II. с. 576—577; Г о р о в. Индже. с. 18—83.

214. Гората плаче от Индже войвода

Девет години славейче не е извило гнездо от Индже страшен войвода, гората изсъхнала, водата пресъхнала, гората и планината заплакали от него. Сега Индже се изгубил — гората се разлистила, водата протекла, овчар засвирил.

— Пиленце, пôстро славейче,
що толкоз рано запêваш,
запêваш и засвируваш,
та и мен от сôн разбудаш?
— Юначе, луда делѝйо,
как да не пêем и свирêм!
Сега за девет години
гнездце не сôм си извило,
чôдо не сôм си извело
от Инджа страшна вайвода.
Под кâта дôрво хайдутин,
на кâта дôрво и пушка,
пушка и сабê френгѝя;
под кâта дôрво лешове —
людьковê са изчукани.
Кой как ми мине прêз гôра,
кой как ми варви вав пôтêн,
Индже ги чука и трепе.
Колко сираци остави,
колко са майки плакнали,
Инджа са люто калнали.
Горôна е засôхнала,
водôна е прикапчила,
тревôна са загубила,
листана са окапали.
Заплакала е горôна,
горôна и планинôна,
и на горôна дарвено,
и на дарвено чепêно
от Индже страшна вайвода.

Че не̂ма овче̂р да свири,
че не̂ма овце да блейо̂т,
че не̂ма куче да лае,
че не̂ма пиле да пе̂е.
Сега са Индже загуби,
та си сам гнезце извило
и чо̂до си сам извело,
затва си ранко запе̂вам,
запе̂вам и засвирувам.
Горо̂на са е листнала,
листнала, още цветнала,
чепѐно хи израстаха,
листено хи изле̂заха.
Водо̂на си е протекла,
трево̂на си е израсла.
Дойде овче̂рин да свири,
дойдаха овце да блейо̂т,
кучета зо̂ха да лае̂т
и пилце зо̂ха да пейо̂т —
горо̂на си се разшени.

15. I. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

Стана Балджиева е запомнила песента от баща си, който бил голям песнопоец. „Ние едно време много пеяхме тази песен, кога се събирахме на попрелки като момичета, пък сетне все я пеяхме на големи мохабети. Тя е млого же̂лна песне̂. Бобайко ми е разправе̂л, че Инджа вайвода е бил млого страшен челе̂к. Врют по̂тищата е бил завардил — пиле не могло да мине!“

215. Заплакала е гората за Индже войвода

Гората и планината, дърветата, клоните, листата, слънцето, гнездата и птиците плачат, че гората е пълна с хайдути и го няма Индже да ги прогони. Индже войвода отива в гората и я пита къде й са хайдутите. Щом го чуват, те побягват да не ги настигне.

Заплакала е горо̂на,
горо̂на и планино̂на,
и от горо̂на дарвено,
и от дарвено чепѐно,
и от чепѐно листѐно,
и от листѐно сло̂нцено,
и на чепѐно гне̂здана,
и от гне̂здана пилцѐно,
и от пилцѐно крилца̀на,
и от крилца̀на перца̀на,
че го̀ра по̂лна с хайдуте,
с хайдуте и с харамлѝе.
Та нема млади овче̂ре
по го̀ра да си ми ходе̂т,
сивоно стадо да пасо̂т,
е̂сни чѐнкове да цо̂нкат,
кльоти кучета да лайе̂т.
— Де да е Индже да дойде,
хайдуте да си припо̂ди! —
Зачу йе̂ Индже вайвода,
та си вав го̀ра отиде,
та на крайче̂кан вазлезе,
та че са ру̂ком приру̂ка:
— Го̀ру ле, го̀ру зелена,
и ти, водице студена,
де ти са, гору, хайдуте,
хайдуте и харамлѝе? —
И хайдуте го зачуха,
един през други бе̂гаха,
един се с друг не виде̂ха,
Индже да ги не застигне.

2 XI. 1954 г.
Чепеларе

Жека Ат. Метексова,
род. в 1896 г., образование IV кл.,
домакиня

Жека Метексова знае горната творба от баща си, на когото тя е била любима песен. За нея се разказва, че е създадена в Странджа, когато Индже войвода се отделил от кърджалиите и почнал да закриля народа си от хайдути разбойници. Нареждили я жетварки по поръка на дядо Никола Узуна и я пеели на нивата, край която минавал Индже с дружината си. Когато за пръв път я чул, той се просълзил и на всеки сноп оставил жълтица (записи на Р. Ангелова в с. Българи, Мичуринско, и в Малкотърновско; Горов. Индже. с. 43).

ХАДЖИ ДИМИТЪР И СТЕФАН КАРАДЖА

216. Най-напред върви Хаджи Димитър

Блажена Стара пла̀нину,
никога празна не биваш,
зиме и ле̂те — все по̂лна!
Зиме си по̂лна с дарваре,
ле̂те си по̂лна с овче̂ре,
овче̂ре, още хайдуте.

Най-напреж бе̂ше, варве̂ше
Хаджи Димитър от Сливен,
до него бе̂ше, варве̂ше
Караджѐ Стефан от Тулча.
Димитар Стефан думаше:
— Ло̂ша сам со̂не со̂нило
в со̂бота сре̂щу неде̂ле̂.
Чьо̂рно ма куче ухапа
на мое̂ де̂сна рачица,
йе̂сни ми ко̂рве лейнаха
по мойне бе̂ли ракаве,
по але̂нине пое̂се.
Стефан Димитру думаше:
— Уйку ле, уйку Димитре,
в со̂бота сре̂щу неде̂ле̂
со̂нищана са не та̂чат!

14. IV. 1955 г.
Чепеларе

Згура М. Кушинаров,
род. в 1876 г., образование IV кл.,
занаятчия

Хаджи Димитър (1837—1868) и *Стефан Караджа* (1840 или 1842—1868) са последни дейци на идеята за освобождаване от турско владичество чрез чети, организирани извън България, които да вдигнат въстание (вж. История. I. с. 416—418). Действували на границата между две епохи, за народните среди те обикновено се сливат с хайдутите. (За тях в народната поезия вж. А н г е л о в а. За народна свобода. с. 49—61.)

217. Караджата не дава турчин да мине

— Излезни, майчу, погледни
що ли е нова там, холан,
дѐно са бе̂ло бе̂ле̂е,
дѐно са синьо сине̂е,
сине̂е и са лаще̂е.
Дали са бе̂ли сне̂гове
или са сини ледове,
или са мо̂ми на хо̂ро?
— Сину лю, а мой сину лю,
да бе̂ше бе̂ли сне̂гове
и да бе̂ сини ледове,
то би ги сло̂нце стопило;
ако бе̂ мо̂ми на хо̂ро,
хорото ще са разтури.
Нито са бе̂ли сне̂гове,
нито са сини ледове,
нито са мо̂ми на хо̂ро,
ами е Стефан Караже̂
с негова храбра дружина.
Чадо̂ре хи са бе̂ле̂е̂т,
пушките хи са сине̂е̂т,
саблите хи са лаще̂е̂т.
Не дава пиле да фо̂ркне,
а не ли турчин да мине!

20. VI. 1955 г.
Чепеларе

Иван Д. Чакъров,
род. в 1868 г.

ПЕТКО ВОЙВОДА

218. Петко войвода избавя сиромасите от Калън Тома чорбаджи, I

Петко войвода, Никола Юзбашията и Недялко Милязимчето отиват у Калън Тома чорбаджи. Петко кара майка му да събере алтъните и сенетите на сина си, че ще го водят с тях, защото е правил много зло, но се нажалява от мъката ѝ и иска да го оставят. Дружината му напомня, че е по-добре да плаче една майка, отколкото майките от девет села, и извеждат Тома. Петко му говори да погледне за последен път къщата си, защото ще му изградят къща на Маронската барчина с четири прозореца — към изгрев слънце, към морето, към полето и към заник.

Томому госте дойдоха
капитан Пьотко вайвода,
Никола Юзбашие̂та,
Неде̂лко Миле̂зимчето.
Гостил ги Томо, служѝл ги
гергьовско е̂гне печено
и ру̂йно вино червено.
Пьотко на майка викаше:
— Сабирай, майчу, сабирай
Томови жьо̂лти алто̂не,
алто̂не, бели сюнѐти,
Тома щим сас нас да водим,
че млого лошо е правил! —
Томова майка писнала,
писнала и заплакала,
бе̂ли си ро̂ки ко̂рше̂ше,
бе̂ла си ко̂са мо̂кне̂ше,
же̂лни си со̂лзи роне̂ше
и Пьоткому са моле̂ше:
— Сабирай, Пьотку, сабирай
Томови жьо̂лти алто̂не,
алто̂не, бе̂ли сюнѐти,
лю само Тома о̂стави,
че ми е е̂дин на майка,
на майка, Пьотку, на баща.
Пьотко̂ на майка викаше̂:

— Ой мале, стара ми мале,
хем щим алто̂не да зо̂мим,
алто̂не, бе̂ли сюне̂ти,
хем щим и Тома да водим,
че ми е лошо той правил:
мо̀ми, неве̂сти маскари̂л,
женени люде разде̂ле̂л,
дѐца сираци оставе̂л,
лихварин страшен е бивал.
Девет села са писнали,
писнали и приплакали
от Калън Тома чорбаджи,
тьо̂жка даво̂ са вдигнали. —
Томова стара майчица
йе̂сни си гласи ру̀каше,
ситни си со̂лзи сипе̂ше,
коле̂нана му ку̀де̂ше
и Пьоткому са моле̂ше:
— Пу̀сни го, Пьотку, пу̀сни го,
че е е̂дничак на майка,
на майка, Пьотку, на баща! —
Пьотко са же̂лно ужêли,
уже̂ли, още умили,
та на дружина викаше:
— Дружина моя сговорна,
дьо̂ щим Тома да оставим,
да не разплачим, дружина,
негова стара майчица,
че е е̂дничак у майка,
у майка, още у баща.
Дружина си му викаше:
— Пьотку ле, бре капитане,
Пьотку ле, наша вайводу,
по-хубаво ли й, бре Пьотку,
една ми майка да плаче
или да плачат, вайводу,
от девет села майките?
Тогаз са Пьотко помислил
и си на майка ви̂каше:
— Ще да го водим, мале ле,
че ми е лошо той правил,
девет е села разплакал,
мо̀ми и млади неве̂сти
и още дребни дечинки! —
Станаха, та ми то̂рнаха,
през сраде̂ село минаха
и Тома во̂рзан караха.
Га̀ бе̂ха срѐщу се̂лоно,
Пьотко си Тому викаше:
— Та о̀барни са, бре Тому,
та си ми назад по̂гледни,
да си ми видиш, бре Тому,
твоено бе̂ло кона̀че,
че вейке не̂ма ви̂дьване.
Теб ще та, Тому, изведем
на во̂рх Маронска барчи̂на,
там ще ти ко̂ща оградим
без дарве и без камене
и ще ти, Тому, оставим
от четри стра̀ни пѐнжуре.
Единан пе̂нжур ще гльо̂да
нах е̂сничконо сло̂нчице,
ага̀ ми сутрин изгре̂ва.
Вторие̂н пѐнжур ще гльо̂да
нах Семендре̂нсконо мо̂ре,
ага̀ са бе̂лка пѐно̂на.
Третие̂н пе̂нжур ще гльо̂да
нах Гюмюржюнсконо по̂ле,
четво̂рти пе̂нжур ще гльо̂да
нах е̂сничконо сло̂нчице,
ага̀ ми вечер превале̂.

25. VI. 1955 г.
Чепеларе

Иван Д. Чакъров,
род. в 1868 г.

Петко войвода (капитан Петко Киряков) е роден в с. Доганхисар, Дедеагачко (Гърция), в 1844 г. През 1861 г. той създава хайдушка чета в Родопите, през 1866 г. взема участие в Критското въстание с дружина от около двеста души, а след неговото потушаване се връща и продължава дейността си като родопски войвода — закриля населението от местните бейове и аги и от турските разбойнически шайки. По време на Освободителната война (1877—1878) Петко действува с отряда си в турския тил в Беломорието, а след нея защищава с четите си непомохамеданчените села в Източен Рупчос от нападенията на башибозуци и на „непокорните села" в Девинско и Тъмръш и допринася много за запазването на Чепеларско-Широколъшко-Хвойненския район в границите на Източна Румелия. За него вж. Хр. Попконстантинов. Петко войвода; Димитров. България. II. с. 228—244; Шишков. Петко Киряков. — РН, III, кн. 5, с. 237—239; Дечев. Чепеларе. II. с. 73—85; Шишманов. — В: Петко войвода. с. 52—54.

Калън (висок, строен) *Тома* е прозвище на гърка Тома Хаджиянев от беломорското градче Марония. Възпитан от малък от Али паша в Цариград, той се връща в родния си град с титла *бей* и се прочува като един от най-злите лихвари и експлоататори на местното население — българско, гръцко и турско. Гражданите на Марония потърсват закрилата на Петко войвода. Когато узнава това, Калън Тома се свързва с войводата, кани го у дома си и се опитва да го отрови заедно с дружината му. Планът му не сполучва; осуетяват се и усилията на войската, изпратена от Цариград по искане на Калън Тома да залови Петко. Той успява да се измъкне от обкръжението, отива с другарите си в дома на Калън Тома, събира жителите на Марония, раздава им покъщнината и парите, които намерил в касата, унищожава записите и други книжа, в които били записани дълговете на ограбваното бедно население, извежда Тома в гората при дружината си и след около един месец го застрелват.

Епизодът със застъпничеството на Петко войвода пред дружината му за Тома (ст. 51—56) отразява народните представи за човечността на войводата и е интересно фолклорно претворяване на действителни прояви. За него вж. Разпитът на Калън Тома от Петко и дружината му. — В: Петко войвода. с. 276—283.

Семендренско море (ст. 91) — Бяло море. Вероятно названието е във връзка с името на остров Самотраки — Семендрек.

219. Петко войвода избавя сиромасите от Калън Тома чорбаджи, II

Петко и дружината му, преоблечени като сеймени, отиват в Мароня у Калън Тома да му изгорят тевтерите, та да отърват сиромасите, а него да отведат в планината.

Отдолу идат съймѐнъ, леле,
съймѐнъ, бюлюкбашии,
шѐрана гайда свиръха, леле,
гайдана дума думашъ:
„Нах Маро̀ня щим да идъм, леле,
нах Калън То̀ма чорбаджи.“
Ага̀ са тамо отишлъ, леле,
на портъ чукат и викат:
— Йзлъзъ, Тому чорбаджъ, леле,
та си мъ гостъ по̀срещнъ! —
Не ми излѐзал Калън То̀мо, леле,
излѐзъ стара бабъчка.
Пьотко на баба викашъ, леле:
— Каде е То̀мо чорбаджи?
— Нѐма го, Пьотку, нѐма го, леле,
Томо на чьо̀рква отидъ
свѐхчица да съ запалъ, леле,
на бога да са помолъ. —
Ка̀йно си дума думаха, леле,
и Томо си са зададъ.
Томо на Пьотка викашъ, леле:
— Хайдъ щим, Пьотку, да идъм
на въсокънъ кьо̀шкьовъ,
на въсокънъ кьо̀шкьовъ, леле,
су̀роно ѐгнъ да ѐдем
и руйно вѝно да пиѐм, леле!
Пьотко на Тома викашъ:
— Йѐ ни со̀м дошьо̀л, бре Тому, леле,
печѐно ѐгне да ѐдем
и руйно вѝно да пиѐм, леле,
ами сам дошьо̀л, бре Тому,
бѐлъ тевтѐръ да дадеш, леле,
на огань да хи изгорим,
сиромаси да отарвем, леле.
Пък ти щиш сас нас да дойдъш
на въсокана пла̀нъна, леле,
голѐмъ смѐткъ да гльо̀дам.

1. V. 1950 г.
с. Широка лъка

Гавраил Г. Баргански,
род. в 1894 г., образование IV кл.,
земеделец и бръснар

220. Смаил ага не разваля българско хоро

— А̀гу лю, а̀гу Смаилъ,
йзлъзъ, а̀гу, по̀глъднъ
какво са хо̀ро сторълъ
в нашъно село голѐмо.
Бо̀лгаръ хо̀ро играѐт,
йдъ хмъ хо̀ро ра̀звалъ!
— Нъ мога, а̀гов, да ида —
кончъ мъ нах там нъ варви,
пушка мъ нах там нъ пука,
сабѐ мъ нах там нъ съче!

10. VII. 1952 г.
с. Широка лъка

Руса Г. Бобева,
род. в 1904 г., образование III кл.,
домакиня

Смаил ага е българин мохамеданин, един от най-известните първенци в с. Широка лъка през последните години до Освобождението на България и създаването на Източна Румелия. През управлението на Ахмед ага Тъмръшлията той, както и другият първенец в селото по онова време — Халил ага — не смеели явно да пакостят на християните, мнозина от които работели като овчари, кехаи и зидари при Тъмръшлията, но тайно и далеч от Широка лъка чрез свои хора и двамата вършели убийства и обири на широколъчани, когато отивали или се връщали от печалба или по друга работа (вж. М а с у р с к и. Широка лъка. с. 43). Според сведения на Мария и Манол Манолови горната песен е създадена след Освобождението: тогава Смаил ага не е имал вече предишната власт над местното население.

221. Петко войвода не прощава на хаджи Смаил

Хажи Смаѝл са молѐше:
— Пу̀сни ма, Пьотку вайводу,
да ходѐ и да приказвам
каква вайвода имало
вав наше селу голѐмо,
голѐма Широка ло̀ка.
— Смайле, хажи Смайле,
мл̀ого си майки разплакал
и още стари бащица
и тѐхни дребни дечица.
Хала̀л нѐма да ти сторѐ
и прошка нѐма за тебе!
Ако та тебе о̀ставѐ
жив по свѐто̀с да ми ходиш,
ти мене нѐма да хвалиш,
ами щиш тебе да хвалиш.

20. IV. 1955 г.
Чепѐларе

Згура М. Кушинаров,
род. в 1876 г., образование IV кл.,
занаятчия

222. Ахмед ага моли Петко войвода да му остави Девинско

Ахмед ага низа̀м проводил
до капитан Пьотко вайвода,
вайводу да са помоли:
— Хала̀л да ти са, вайводу,
широ̀калскине ка̀вуре
сас трине чьо̀рни попове
и сас света Ме̂хре̂мана
и още тьо̂жки кехайе̂
и голе̂ми чорбажие̂.
Само та моле̂м, вайводу,
да ми, вайводу, оставиш
девинска казо голе̂ма
сас девинскине мендре̂се̂,
с деветдесет миза̀н хажии.

14. IV. 1955 г.
Чепеларе

Згура М. Кущинаров,
род. в 1876 г., образование IV кл.,
занаятчия

Згура Кущинаров е научил песента от Сотир Кайков от с. Стойките, Девинско.

Ахмед ага е Ахмед Тъмръшлията, родопски феодал, управлявал Рупчос от втората половина на XIX в. след смъртта на баща си Хасан ага Караходжов, който премества нахийското седалище от Чепеларе в с. Тъмръш. Той е главен водач на фанатизираните тълпи при потушаването на Априлското въстание в Родопите, а след освобождението на България застава начело на „непокорните“ българомохамедански села, които според Берлинския договор е трябвало да бъдат включени в Източна Румелия. Ст. 4—5 отразяват не толкова обстоятелството, че при създаването на Рупчоската околия през 1879 г. първоначално за околийски център е било определено с. Широка лъка (после заменено с Чепеларе), колкото това, че Рупчоският район, в който влизало и Широколъшко, се е намирал под постоянната защита на Петко войвода (вж. Попконстантинов. Непокорните села. с. 7 и 19; Дечев. Чепеларе. I. с. 274, и II. с. 73—79; Кепов. Перущица. с. 15, 134 и сл.). За него вж. и Мария Манолова и Манол Манолов, Ахмед ага Тъмръшлията и неговата роля в потушаването на Априлското въстание. — Истор. преглед, 1972, кн. 1. с. 97—109.

КОМИТИ ИЗПЪЛВАТ ПЛАНИНИТЕ

223. Под всяко дърво и човек

Пла̀нину, Стара пла̀нину,
млочко сам ходил по тебе,
млочко ти то̂птах земьо̂та,
млочко ти пасах трево̂та
и ти сам пѝвал водо̂та.
Лю все бе̂ по̂лна и равна
с овце и млади овче̂ре,
сега си по̂лна и равна
на отбор млади комити.
Под ка̀та до̀рво и челе̂к,
на ка̀та бо̀рце и байре̂к,
на ка̀та клонче и пушка,
на ка̀та во̀да и конче!

10. X. 1955 г.
мах. Катраница

Емин Ем. Драмалиев,
род. в 1914 г., образование IV кл.,
общ работник

224. Знаме да развявам, войска да събирам

Не що̂, майчу, на султана
вергие̂ да плащам,
йщам, майчу, на балкана
знаме да разве̂вам.
Знаме да разве̂вам, майчу,
во̀йска да събирам,
во̀йска да събирам, майчу,
все о̀тбор юнаци.
Все о̀тбор юнаци, майчу,
и все куршумжѝи.
Наде̂ваш ли се, султане,
проле̂т комити да дойдат,
главо̂та да ти отсе̂ко̂т,
царството да ти превзо̂мат!

15. IV. 1955 г.
Чепеларе

Згура М. Кущинаров,
род. в 1876 г., образование IV кл.,
занаятчия

„Не ща, майко, на султана“ е била любима песен на Т. Каблешков. Разпространена във варианти из цялата страна в навечерието на Априлското въстание, тя добива голяма популярност и между борците за освобождението на Македония. Тогава именно към нея се добавя припевът „Надяваш ли се, султане“.

225. Славейче се грижи за ранени комити

— Пиленце, пôстро славейче,
цѐло са лѐто премина,
цѐло са село измина,
пък ти ми, пиле, не дойде
на мойне равни двôрове,
на моѐн бѐлчѐк трендафил!
Дали си болно лежало
или си болни гледало?
— Момне ле мари хубава,
цѐло сам лѐто я бѝло
в чьостана гòра зелена
млади комите да гльôдам,
под език вôда да носѐ,
болкине да хми потàксам,
болкине, куршумѐнине.
Затова ти, момне, не дойдох
на твойне равни двôрове,
на твоѐн бѐлчѐк трендафил.

4. X. 1952 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование средно специално

226. Хаджийска дъщеря иска комитски войвода

Задали са са, подали
от Рожен, от планинôна
комити, млади вайводи.
С шѐрана гайда свирѐха,
гайдана дума думаше:
— Право нах Читак ще варвим,
нах Читак, нах хаджи Иван! —
Ага са тамо отишли,
на порти чукат и викат:
— Хажийку, хажи Иванку,
разтвори порти широки,
изведи хажи Мариѐ.
Право щим да ѐ питаме:
„Хажийке, хажи Марийке,
кôго щиш, мари, да зôмиш:
дали щиш Кичук Стефана
или щиш сирмах Лазара,
или щиш Ламбѐ Костовѐк?“ —
Нито ще сирмах Лазара,
нито ще Ламбѐ Костовѐк,
ам ѝще Кичук Стефана,
пък си Марийка криѐха.

20. IV. 1955 г.
Чепеларе

Митра Д. Кефилева,
род. в 1898 г., домакиня

„Кичук Стефан е бил вайвода — добавя М. Кефилева. — Него са го убили в Широка лòка. Той ищѐл Мариѐ, пък хажи Иван не му ѐ давал. Кичук Стефан му се люто заканил и един ден го хваща и мъчenически убива хажи Ивана. Мôчил го е и след това му отрѐзва главата.“

Вариант от Смолян (кв. Райково), записан през 1950 г., има друг завършък:

Хаджийка си им думаше:
— Нито ща сирмах Лазара,
нито ща Стефан комита,
ам си ща Ламбя Райковски,
дено си мене прилѐга.
Комита в село не седи,
комита кôща не гради,
комита жена не гльода,
комита деца не храни!

Рожен (ст. 2) е седловинен проход в Средните Родопи — тревиста поляна, оградена с планински гребени, през която минава шосето Асеновград—Смолян. За *Читак* (ст. 6), Устово, вж. пояснението към песен № 55.

ПЕСНИ ЗА АПРИЛСКОТО ВЪСТАНИЕ

227. Запалила се Перущица

Запалила са Перущица —
пламак хи до синьо нѐбо!
Сабрали са са в чьôрквана,
в чьôрквана Света Троица,
там са на бога молили.
Анастас Попмаринов
той си дума отговарѐ:
— Ах, Еленку, пôрво любе,
йѐ си ми пôдай револвера,
да си убиѐ нашно дѐте,
нашно дѐте двегодишно.
Подир него и Еленка,
подир Еленка — сам себе си,
да ни не мôчат турците,
турците и черкезите.

13. X. 1952 г.
Смолян

Стойна Д. Маламова,
род. в 1897 г., домакиня

Песента пресъздава един от най-трагичните моменти по време на Априлското въстание (1876): обградени от башибозук и редовна войска в черквата, последните оцелели въстаници убиват жените и децата си, които сами предпочитат смъртта, а след тях — и себе си (вж. Кепов. Перущица. с. 180—183).

228. Най е мъчно за Бенковски

Како̂в облак са тевнее —
дали е облак или мо̂гла,
Стану мари, Станчице ле?
Ни е облак, ни е мо̂гла,
най ми гори Пѐрущица.
Чита̀цине са изклали
дребни деца и неве̂сти,
стари баби и де̂дове,
Стану мари, Станчице ле.
Не е ба̀лно за дечинки,
за неве̂сти и за баби
и за старине де̂дове,
ам е ба̀лно, Станчице ле,
за вайводана Бенковски.

12. X. 1952 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование средно
специално

Георги Бенковски (1841/1844—1876) е водач на Априлското въстание в IV революционен окръг (Панагюрски). За него вж. История. I. с. 453—462.

МАКЕДОНО-ОДРИНСКО ДВИЖЕНИЕ

229. Комити правят хоро на Рожен

Задали са се, подали
от Рожен, от планино̂на
бин киши̂ млади комити.
На Рожен хо̂ро сториха.
Хвойню с гайдана свире̂ше,
Лютана хо̂ро воде̂ше,
ше̂рана ко̂рпа варте̂ше
и си ми дума думаха:
— Сега щим, аркада̂ш, да идем
в Устово село голе̂мо,
там щим да басти̂саме
овчероскана махало̂.

13. X. 1952 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование средно
специално

За *Рожен* (ст. 2) вж. пояснението към песен № 226. *Хвойню* (Тодор Хвойнев), родом от с. Левочево, Смолянско, е участник в Македоно-Одринското революционно движение. *Лютана* — Георги Лютов — е един от най-изтъкнатите войводи от Македоно-Одринското движение в Родопите; осем години е водил чета (сведения на М. Манолова). Той е бил байрактар на четата на Максим Ненов, в която е отишъл заедно с Г. Манасиев и Н. Карчев. Тази чета е влизала в обединените чети, ръководени от Питу Гули през Илинденското въстание — 1903 г. (сведения на Н. Дамянов).

230. Я ми излез, Гюргьо, я ми излез, сестро

Я ми изле̂з, Гюргю, я ми изле̂з, сестру,
я ми изле̂з, джа̀нъм, на чардакан!
Да поглъо̂даш, Гюргю, да поглъо̂даш, сестру,
да поглъо̂даш, джа̀нъм, как ми варвьо̂т,
как ми варвьо̂т, Гюргю, как ми варвьо̂т, сестру,
как ми варвьо̂т, джа̀нъм, комитине!
Комитине, Гюргю, войводине, сестру,
войводине, джа̀нъм, байре̂ктари.
Най-напреж варви, Гюргю, най-напреж варви, сестру,
най-напреж варви, джа̀нъм, войводата,
войводата, Гюргю, Питу Гулин.
По него иде, Гюргю, по него иде, сестру,
по него иде, джа̀нъм, байре̂ктаре̂т.

Байре̂ктаре̂т, Гюргю, байре̂ктаре̂т, сестру,
байре̂ктаре̂т, джа̀нъм — Гьорги Лютата.
Всички носят, Гюргю, всички носят, сестру,
всички носят, джа̀нъм, пушки малихѐрки,
хей, пушки малихѐрки с китки окичени.

12. X. 1952 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование средно специално

Ж. Лютова е научила песента от баща си Георги Лютов. (За него вж. сведенията към песен № 229.) Основните варианти на този сюжет са свързани с войводата Йордан Пиперка, а знаменосецът не се назовава (срв. Михайлов. Песни. с. 268—269, № 438; Църнушанов. Песни. с. 318, № 574 и 575; така е и в записи на Р. Ангелова от Благоевградско, Санданско и Гоцеделчевско, направени през 1953—1958 г.). Вероятно имената на байрактаря и на войводата Питу Гули са внесени от Георги Лютов.

231. Кондол войвода загива

Кондол войвода говори на дружината си да стрелят, за да отблъснат турците и да превземат Василико. Той пада ранен и четниците му го отнасят в гората. Кондол ги моли да го погребат и да изиграят хоро на гроба му, за да не го намерят турците.

В Сазара село голе̂мо
Ко̀ндол вайвода допа̀дна
с негова ве̂рна дружина.
Той на дружина думаше:
—Дружина ве̂рна, сговорна,
в ле̂во, вав де̂сно стреле̂йте,
стреле̂йте, бомби фо̂рле̂йте,
турците да си отбием!
Че на момчета викаше:
— Напред, момчета, да варвим,
Василико̀ да превзьо̂мим! —
Ага̀ си тамо стигнаха,
отде са пушка пукнала,
та си Ко̀ндола удари
от ле̂ва стра̀на в сарцено.
Дружина го е вдигнала,
на ро̂ки го е носила,
в чьо̂ста го го̀ра отнесе.
Ко̂ндол се же̂лно моле̂ше:
— Юнаци, мои четници,
йе̂ си ма мене убийте
с мое̂на тьо̂нка марти̂на,
че си ми гроб изкопайте
и ме вав него сло̀жите.
На гроб хо̀ро изиграйте,
турците да ма не найдат,
от гроба да ма изкарат! —
Ка̀йно си дума думаше,
Ко̀ндол вайвода почина
и се сас ду̂ша разде̂ли.
Ага̀ хабе̂ран допа̀дна
вав Бургас града голе̂ма,
чьорни байре̂ци вдигнаха,
ясни камбани чукнаха,
прѝтажни книги пуснаха
по голе̂мине чарши̂и,
че ми е Ко̂ндол загинал
вав чужда зе̂мя прикльо̂та
от го̂рцки куршум пронизан.

29. XI. 1954 г.
Чепеларе

Захари Николов
род. в 1876 г.

З. Николов е бил четник в Странджа, в четите на Даев, Герджиков и в други чети, които са действували в Малкотърновско през Преображенското въстание.

Кондол войвода е Георги Кондолов — войвода на доброволческа дружина през Сръбско-българската война, околийски войвода в Малкотърновско до Преображенското въстание (1903) и началник на един от най-важните райони по време на въстанието в Малкотърновско, Лозенградско и Бунархисарско. Г. Кондолов е ранен тежко след нападението над турското село Сазара при опита да се разбие турският гарнизон в с. Паспалово. Раняват го от къщата на селския бакалин грък, пред която бил отведен с измама. Четниците го пренасят на Паспалова могила, където по негово настояване слагат край на страданията му (по-подробно вж. Силянов. Странджа. с. 88—92).

Василико (ст. 11) — сега Мичурин.

ИЗСЕЛВАНИЯ ОТ БЪЛГАРИЯ

232. Сливенци се изселват в Русия

Сливен са сбира, море, тȍрнува,
нах Русия ще, море, да иде.
Бе̑ло коначе, море, продават,
чьȍрни биволе, море, купȍват,
тьȍжки гьȍчьове, море, да тваре̑т.
Станаха, тȍрнаха, море, да варвьо̑т.
Варве̑ха, колко, море, варве̑ха,
стигнаха в Тунже̑, море, голе̑ма.
Тунже̑ бе мо̑тна, море, дотекла,
дарве, камене, море, носе̑ше,
от бре̑г на бре̑г хи, море, ме̑таше.
Со̑днаха булки, море, да плачат,
да плачат, люто, море, да кално̑т:
— Де гѝди Сливен, море, касабȍ,
де гѝди бе̑ло, море, конàче,
де гѝди те̑сно, море, сокàче,
де гѝди мо̑ми, море, хубави!

20. IX. 1954 г.
Чепеларе

Петър Ст. Кърджалиев,
род. в 1864 г.

Тази и следващата песен са възникнали при изселването на около сто хиляди българи след Одринския мир, с който завършва Руско-турската война през 1828—1829 г. Начело на тази емиграция стояли сливенци (според Ив. Селимински от 4000 семейства останали само 65). Бежанците стигнали до р. Тунджа на път за Айтос, където трябвало да се съберат изселниците от други селища на Югоизточна България и откъдето едни се отправили за Влашко и Молдавия, други за Русия. (Вж. Табаков. Сливен. II. с. 136—164; Кристанов и др. Селимински. с. 88—97; за фолклорните отражения на това изселване вж. Ангелова. Русия. с. 151—152).

233. Сливенец се изселва във Влашко

Стое̑н са сбира, тȍрнува,
нах Влашка зе̑ме̑ да иде.
Продава бе̑ло конàче
да купи кола с биволи
да кара тьȍжки гьȍчове.
Стана ми Стое̑н, та тȍрна.
Варве̑ха, колко варве̑ха,
впьȍнаха в Тунже̑ буйлие̑.
Тунже̑ бе̑ сле̑ла голе̑ма,
от мàйкана бе прелѐла,
дарве, камене носе̑ше,
от бре̑г на бре̑г хи фо̑рле̑ше.
Сьȍдна ми Стое̑н да плаче,
да плаче и да нарежда:
— Де гѝди, бе̑ло конàче,
де гѝди, ситни сокàци,
де гѝди, Сливна касабȍ!

28. I. 1955 г.
Чепеларе

Атанас Г. Кисов,
род. в 1883 г., образование VII кл.,
хлебар

Ат. Кисов е слушал песента от майка си Рада Кисова.

234. Българи мохамедани се изселват в Анадола

Фатма кара мъжа си да се изселят, но той не иска да си остави имота и родната земя. Тя тръгва със сина си, който тъгува за братята, за сестра си и за стадото, а на нея ѝ е мило за дъщеря ѝ и за съпруга ѝ.

Та чули ли сте, не ли сте
кинà е ново станало
в Делжилер село голе̑мо,
в Адраманово конàче?
Фатма са сбира, тȍрнува
нах Анадола да иде,
ала хи любе не рàчи.
Фатма на любе викаше:
— Адраман, любе Адраман,
стàни са сбирай, тȍрнувай
нах Анадола да идем!
Ȍстави вàкла сюрие̑,
ȍстави сиви вȍлове —
агà си тамо пȍдиме,
всичко щим там да купиме!
Адраман Фатми думаше:
— Фатминку, кузу̑м пиленце,
как да си, кузу̑м, ȍставе̑м
моесо бе̑ло конàче,
мое̑на вàкла сюрие̑,
моине сиви вȍлове
и наша зе̑ме̑ кàматна?
Се̑ди си, кузу̑м, не хȍди,
тамо го кажат, Фатминку,

пекливо и болезливо,
водôна хми е захирлѝ,
хавôна хми е запарлѝ. —
Фатма са дỳсна, разсôрди
и нахвôн бôрже излèзе,
та ми зачука, зарука
на Ахмедови портици:
— Ахмеде, сину Ахмеде,
ѝзлѐзи, порти ôтвори! —
Стана си Ахмед отвори,
агà си вôтре влêзаха,
майка му тихо ромòни:
— Ахмеде, сину Ахмеде,
сбирай са, сину, стêгай са
сас твойно любе севдѝлно
нах Анадола да идем! —
Ахмед си майка послуша,
изведе конче хранено,
привôрза тòрби шêрани,
преметна кèпê кичêна,
че станаха, та тỏрнаха.
Варвêха, колко варвêха,
ага в Балъбêй стигнаха,
на Ахмедови хармане
сôднаха да си починат
и дума да си продумат:
Фатма на Ахмед викаше:
— Ахмеде, сину Ахмеде,
кинà е тебе най-мило?
— Майчинку, мила майчинку,
най ми са мили братêна,
моêна сêстра по-малка
и мойна вàкла сюрѝê.
Майчинку, мила майчинку,
ам теб кинà е най-мило?
— Сину лю мои, Ахмеде,
най ми е мила, сину лю,
моêна вàкла Кадрие
и мойно любе Адраман,
че хи делечко оставêм,
та нêма да са видиме. —
Седêха, колко седêха,
че станаха, та тỏрнаха,
кончено там оставиха
за тьонка êла вôрзано.
Гà ги в село усêтиха,
тỏрнаха да хи застигнат
и назад да хи развôрнат.
Гà на харманa стигнаха,
лю êдно конче найдаха
за тьонка êла вôрзано
и назад си са вôрнаха.

8. I. 1955 г.
с. Водни пад

Райме К. Байрямова,
род. в 1937 г.

За изселване на българи мохамедани в Турция и за мъката им по роден край, роднини и съселяни вж. Дечев. Чепеларе. II. с. 201—203.

ПЕСНИ ЗА ВОЙНИТЕ

235. Девойка защищава Малта, I

Царят праща Сюлю Сюлейманов с гемии с по триста сеймени, преоблечени като калугери, да превземе Малта. Дъщерята на първия топчия го съглежда и казва да хвърлят катран в морето и да го запалят. Тя избива сеймените, а на Сюлейман изважда окото и отсича ръката и го изпраща на царя.

— Сюлю лю, Сюлю, Сюльмане,
лю каде та сам провòдил,
всêкаде ма си ослушал,
всичкаде ми си отвỏршил
и зêмя ми си разпỳснал.
Всичко бê наше станало
от ѝзник слôнце до заник.
Сега ща да та прòводя
и Малта да ми превзьôмиш,
и Малта наша да стане.
Сюлю на царêн викаше:
— Царю лю, наша даржêву,
лю там немòй ма провада —
Малта е êще далеко,
далеко в срадè денѝзан.
Конь нêма де да играе
и сабê да си рàзмахам.
Още ги кажат жêнкчѝê,
жêнкчѝê и крушумжѝê.
Царêн на Сюлю викаше:
— Ѝди ми, ѝди, бре Сюлю,
ѝê си сам тебе курдѝсал
до триста нови гемии,
в ката гемия по триста,
по триста млади сеймèне,
врют в калугерска прèмêна.
Та да ми идеш, бре Сюлю,
на личен ден на Велиден,
малтêнцех да измамите! —
Та стана Сюлю, та тỏрна.
Га беше Сюлю в денизан,
че бêше на ден Велиден.
Малтêнци хòро играêт,
старине êдôт и пийôт.
Топчибашòва дôщеря,
тà си хороно водêше,
нах четри стрàни гльôдаше,
че е Сюльмана вѝдêла,

та си са пусна от хòро
и си бобàйку викаше:
— Ох леле, мили бобàйку,
ти си ми êдеш и пиеш,
та ми не видиш, бобàйку,
Сюлю Сюльманов в денѝзан!
Бобàйко си хи викаше:
— Вòди хороно, дôщеру,
то не е Сюлю Сюльманов,
новà са чьорни кешѝше,
те ми идат вав чьôрквине
леêни свêщи да палят.
— Бре ох, лелêй си, бобàйку,
пòдай си ми дюльбюнêн,
да хи с дюльбюн пòгледнам. —
Гà хи подаде дюльбюнêн,
та хи с дюльбюн поглъôдна
и си са рỳком прирỳка:
— Бре ох, леле си, бобàйку,
новà не е чьорни кешѝше,
àми е Сюлю Сюльманов.

Ȕдрите катрань в денѝзан,
от чèтри стрàни ȍгнюве!
Удрѝха катрань в денѝзан,—
от чèтри стрàни ȍгнюве,
та си Сюльмана фанаха
сас триста млади сеймêне.
Врют хи девойка погуби,
самичек Сюлю остана
и той са зад кон криêше
и хи са жêлно молêше:
— Ȍстави лю мен, девойку,
да ида царюму да кажа
какво ми има по свèтôс! —
И него здрав не остави,
лêво му òко изварте̂,
дêсна му рòка отсêче,
че си на Сюля викаше:
— Да си ти кажа, бре Сюлю,
как си ми Малта превзимал
на личен ден на Велиден! —
Та че го царю проводи.

6. V. 1939 г.
Чепеларе

Сабире Ис. Узунова,
род. в 1863 г., без образование,
домакиня

Малта е островна държава в централната част на Средиземно море с най-голям остров Малта. Песните за турски нападения над Малта са фолклоризирани преображения на исторически факти от XVI в. Островът бил отстъпен от Карл V на изпъдените през 1530 г. от Родос рицари на Йоанитския орден. След като турската флота завладява Алжир и Тунис, Малта добива важно значение за осъществяване на плановете за смазване на Сицилия и Венеция. Двеста кораба и 30 хил. сухопътна войска начело с везира Мустафа паша обсаждат острова, но не успяват да го превземат. Тази несполучлива обсада е станала през 1565 г. при царуването на Сюлейман II Великолепни. В името *Сюлейман* (Сюлю) вероятно е запазен спомен за великия везир Сюлейман паша, въпреки че десетина години преди похода той е бил снет от длъжността си. Нападението е започнало наистина скоро след Великден, но крепостта е била защищавана от рицари монаси, а не от девойка (вж. Т р и ф о н о в. Български песни. с. 92—97).

236. Девойка защищава Малта II

Началото е, както на предходната песен. Сюлю тръгва с триста гемийки с по петстотин момчета и с по тридесет топа. Вижда ги девойка, която пази на пост, убива Сюлю, гръмва с топовете и потапя гемиите.

— Сюлю лю, Сюлю, Сюльмане,
лю каде та сам провадал,
всêкаде ма си ослушал
и зêмя ми си разпỳснал.
Всичко бê наше станало
от ѝзник слôнце до заник,
дàхшêно с планинине,
овѝне с касабѝне.
Сега ща да та прòвòдêм
вав Малта нах касабôна
и Малта наша да стане.
Сюлю на царêн викаше:
— Царю лю, наша дȍржêву,
лю каде ма си провадал,
всêкаде та сам ослушал
и зêмя ти сам разпуснал,
нахтам немòй ма провада!
Малта е êце дêлече,
Малта ê кажат в морено,
девет хи ката калêно.
Нахтам ми òчи не видêт,
конче не могам да êхам,

сабê не могам да махам,
топê не могам да пỳскам.
Царêн си Сюлю викаше:
— Ще идеш, Сюлю, ще идеш,
йê ща ти, Сюлю, нàправя
до триста шêрки гемийки,
в ката гемийка, Сюлю лю,
по петстотини момчета
и сас по трийсет топове,
та Малта с льосно да зôмиш. —
Царска са дума не враща,
та стана Сюлю, та тȍрна,
за ден Велиден отиде,
агà са всички вав чьôрква.
Гà бêше срещу Маланжê,
мома караỳл седêше,
най-напреж Сюлю варвêше.
Тà вдигна тьôнкана пушка,
право си Сюля удрила;
триста топове пỳснала,
триста гемийки потопи,
не можê в Малта да влêзê!

24. II. 1954 г.
Чепеларе

Рашид Кърджалиев,
род. в 1854 г., без образование

237. Девойка защищава Малта, III

Началото е, както на песен № 235. Сюлю тръгва с триста гемии, пълни с хиляда отбрани войници. Съглежда ги кралската дъщеря, която води хорото, предупреждава баща си и го кара да ѝ оседлае коня и да ѝ приготви сабята, В това време убиват краля. Разгневена, девойката избива цялата войска, отсича ръката и изважда окото на Сюлю.

— Сюлю лю, Сюлю, Сюльмане,
всѐкаде сам та провàдал,
всѐкаде ма си ослушал,
всѐкаде ми си развôршил.
Всичко бѐ наше станало
от ѝзник слôнце до заник,
дàхшѐно сас планинине,
овѝне сас касабѝне.
И сега ко ма ослушаш,
Малта ще наша да стане.
Сгàдай са, Сюлю, стѐгай са,
нах Малта ще та прòводя
и Малта да ми превзьôмиш,
и Малта да ми заптѝсаш,
и Малта наша да стане!
— Ох леле, àгу, бинбашѝ,
всѐкаде ма си провàдал,
всѐкаде сам та ослушал,
нахтам немòй ма провàда.
Малта ѝе ѐце дѐлече,
Малта е в срадѐ денѝзан.
Нахтам ми òчи не видѐт,
нахтам ми конче не варви,
нахтам са конче не ѐха,
нахтам са сабѐ не маха,
нахтам са топе не пỳскат!
— Ще идеш, Сюлю, ще идеш
и Малта да ми превзьôмиш,
и Малта наша да стане.
Ѝѐ ти сам тебе нагодѝл
до три стотини гемии,
равни са пôлни с аскѐре,
на ѝотбор хи сам ѝотбирал. —
Стана си Сюлю, та тòрна
с бин кишѝ млади аскѐре.
Варвѐли, колко варвѐли,
агà си Малта наближил,
Сюлю през бюлбюл гльôдаше.
В Малта са хòро виѐше,
кралска го мома водѐше.
Отде овàрди гемии,
та си са пусна от хòро,
бôрже при кралян отиде
и си му жѐлно думаше:
— Ох лѐле, кралю, бобàйчу,
стàни ми, бòбу, пòгледни
какви са, бòбу, чернѐѐт
в сраде денѝзан гемии.
Пòдай ми, бòбу, бюлбюля,
да видя позна ли хи ща.
— Ѝграй ми, ѝграй, дôщеру,
новà са чьорни кешѝше,
нах хажилôк щат да идат. —
Мòма през бюлбюл гльôдаше
и си му жѐлно викаше:
— Ох леле, мили бобàйчу,
дьо да развалим хоросо,
че не са чьорни кешѝше —
нова ѝе Сюлю Сюльманов
с бин кишѝ млади аскѐре,
врют сас кешѝшка прѐмѐна.
Лоша сам сôня сôнила,
дошьôл бѐ Сюлю вав Малта,
та му сам на скут сьôднала,
турска ма вѐра турчѐше.
Ѝграй ми, ѝграй, дôщеру,
той е и дрỳгож дохòдал,
та го сам назад развращал,
пак ще го назад рàзварнам!
— Ох леле, мили бобàйчу,
ѝди ми конче пòпрѐгни
и сабѐта ми нàмахни
да ида да хи пòсрѐщна. —
Бòбо хи конче попрьогна
и си хи сабѐ намàхна.
Доде си конче вазсôдне,
чифт са кобỳре пỳснаха,
право си кралѐн удрѝха.
Мома са люто разсôрди,
помòкна сабѐ огнѐна,
та ѐ нахлѐво замахна,
гà ѐ нахдѐсно отмахна,
врют ми аскѐран погуби.
Самичѐк Сюлю остана
и той са зад кон криѐше
и хи са жѐлно молѐше:
— Момице мари хубава,
òстави лю мен, момице,
да ходѐ и да приказвам
твоѐто, моме, юнашко! —
Мома си Сюля не слушѐ
и него здрав не остави:
замахна сабѐ огнѐна,
лѐва му рòка отсѐче,
дѐсно му òко извади,
че си ми Сюля проводи
да ходи и да приказва
кога е в Малта доходал
и каква мòма е видѐл.

15. V. 1943 г.
Чепеларе

Байрямка Каракушова,
род. в 1880 г., без образование,
домакиня

238. Девойка защищава Малта, IV

Кольо войвода кара Кольо байрактаря да събира войската, за да нападнат малтенци, защото имат много имане. Тръгват облечени като хаджии. Царската дъщеря ги пресреща и ги избива, оцелява само байрактарят.

Колю на Коля викаше:
— Развивай, Колю, байрêкан,
събирай, Колю, войскана,
малтêнцêх да бастѝсаме,
че имат млого имане!
Колю байрêктар викаше:
— Колю лю, наша вайводу,
как Малта да бастѝсаме —
там има млого момчета,
момчета куршумджѝйчета?
Колю Колюму викаше:
— Бре Колю, бре байряктарю,
я ще да си ва прêмêням
врют вав хаджицки прêмêни,
теб, Колю, в най-хубавата. —
Чи си хи Колю премêнѝ
врют вав хаджицка прêмêна.
Тȍрнаха млади хаджии.
Агà Малта наближиха,
малтêнци хȍро играят,
царска го мома водêше.
Че си вѝдêха в морено
да варвьôт млади хаджие.
Царскана мома думаше:
— Дȍнесите ми бюлбю̂нят
да си хи с бюлбю̂н пȍгледнам
дали са млади хаджие
или са вȍрли хайдуте. —
Че си хи с бюлбю̂н погльодна
и на малтêнци думаше:
— Нва не сô млади хаджие,
ами е Колю байрêктар.
Пȍдайте си ми саблêно! —
Агà си сабя препаса,
царска хи мома посрôщна
и си хми тихо ромȍни:
— Дали сте млади хаджие
или сте вȍрли хайдуте? —
Че си разварте сабêна,
та хи до един изсече,
лю саде Колю остана,
Колю Кара байрêктаря,
и си на него викаше:
— Колю лю, байрêктарину,
какво сега да та правям,
кой си та тебе нагодѝ
Малта да ми бастѝсате?

15. III. 1940 г.
Чепеларе

Шина Л. Митарова,
род. в 1874 г., домакиня

В тази по-нова версия старият сюжет се свързва с нападенията на хайдути разбойници.

239. Как се бият турци и московци

Да се изкачи Яна на кулата, за да види как се бият турци и московци: топове пукат като гръмотевица, земята се тресе като от земетресение, снаряди хвърчат като птици, пушки крякат като крескавец, куршуми летят като градушка, саби се лъскат като светкавица, юнаци падат като листа, кърви текат като Дунав.

Та ѝзкачи са, Êну мари, на вȍрх кỳльнêна,
дюлбêр Калинче, на вôрх кỳльнêна!
Та са рàзгльодай, Êну мари, нах равно пȍле,
дюлбêр Калинче, нах равно пȍле,
нах равно пȍле, Êну мари, нах четри стрàни,
дюлбêр Калинче, нах четри стрàни.
Та да ми видиш, Êну мари, как ми са бахтôт,
дюлбêр Калинче, как ми са бахтôт,
как ми са бахтôт, Êну мари, турце с москȍфе,
дюлбêр Калинче, турце с москȍфе.
Тȍпе са пукат, Êну мари, кàйно гармàвêц,
дюлбêр Калинче, кàйно гармàвêц,
зêмê са трасе, Êну мари, кàйно трасàвêц,
дюлбêр Калинче, кàйно трасàвêц,
гюллêне фôркат, Êну мари, кàйно пилцêне,
дюлбêр Калинче, кàйно пилцêне.
Тифêци крêскат, Êну мари, кàйно крêскàвêц,
дюлбêр Калинче, кàйно крêскàвêц,
куршуме летьôт, Êну мари, кàйно градушка,
дюлбêр Калинче, кàйно градушка.

Сабе се махат, Е̂ну мари, сабе са льоскат,
дюлбѐр Калинче, сабе са льоскат,
сабе са льоскат, Е̂ну мари, ка̀йно лескаве̂ц,
дюлбѐр Калинче, ка̀йно лескаве̂ц.
Гла̀ви се секо̂т, Е̂ну мари, юнаци падат,
дюлбѐр Калинче, юнаци падат,
юнаци падат, Е̂ну мари, ка̀йно листа̀на,
дюлбѐр Калинче, ка̀йно листа̀на.
Карве̂ са лейо̂т, Е̂ну мари, карве̂но брищьо̂т,
дюлбѐр Калинче, на ре̂ки теко̂т.
На ре̂ки теко̂т, Е̂ну мари, ка̀йно бе̂л Дунав,
дюлбѐр Калинче, ка̀йно бе̂л Дунав.
Ко̀не ги бо̂ркат, Е̂ну мари, до зенгѝине,
дюлбѐр Калинче, до зенгѝине,
юнаци броде̂т, Е̂ну мари, до пое̂сине,
дюлбѐр Калинче, до пое̂сине.

9. III. 1939 г.
Чепеларе

Смаил Бр. Дуев,
род. в 1871 г.

За тези и следващите две песни вж. Ангелова. Русия. с. 141—143 и 148—151.

По сведения на Смаил Дуев песента била създадена през Кримската война (1856). Варианти, в които същият сюжет се свързва с боеве между турци и българи, между гърци и турци и пр. (срв. В. Стоин. Родопски песни. — СбНУ, XXXIX, с. 30, № 60; В. Стоин. Български народни песни от Източна и Западна Тракия, с. 108, № 259; М. Арнаудов. Северна Добруджа. — СбНУ, XXXV, с. 307), и неговото разпространение из цялата страна показват, че той е доста по-стар и че през 1828—1829 г. само е бил наново подет. Това предположение се подкрепя и от сведения у В. Дечев (Чепеларе. I. 192) — избягалият във Ферско (Дедеагачко) Кара Ибрахим често молел томашните зидари и шивачи да му изпеят **новата** ферско-родопска песен за Руско-турската война през 1828—1829 г.; цитираният откъс е вариант на поместения тук.

240. Русанка изпраща помощ на цар Костадин, I

Цар Костадин поръчва на сестра си Руска да му събере сто хиляди момчета московчета. Тя ги отвежда на помощ на брата си, разпъват шатри край Варна и Руска предупреждава българите да бягат, турците да се кланят, гърците да се прощават, защото снаряди и куршуми ще напълнят града.

Царе̂н си Руски наро̂ча:
— Руске ле, сестру Руске ле,
да си ми, Руске, сабереш
до сто хиле̂ди мо̀мчета,
мо̀мчета, все московчета,
че да хи, Руске, преме̂ниш
врют сас пашовска пре̂ме̂на. —
Посабрала е Русанка
до сто хиле̂ди мо̀мчета,
та че хи Руска преме̂ни
врют сас пашовска прѐме̂на.
Сама са Руска преме̂ни
сас кърсердарска прѐме̂на,
та че на царе̂н наро̂ча:
— Брате ле, цар Костадине,
на̀де̂й са, брате, на̀де̂й са,
голе̂м ти имда̂т прова̀дам —
до сто хиле̂ди мо̀мчета,
мо̀мчета, все московчета.
Сами ли да хи про̀воде̂,
сама ли да хи до̀веда?
Цар Костадин хи наро̂ча:
— Руске ле, сестру Руске ле,
немо̀й хи сами провада,
а̂ми хи сама до̀веди. —
Стана Русанка, та то̂рна,
заве̂де чьорна юрдѝе̂,
та хи Русанка отведе
край Варна, край касабо̂на,
на Варненскине карто̂ле.
Разпьо̂на сини чадо̂ре,
поднѐчи чьорна юрдѝе̂.
Момчета же̂лно блее̂ха
като гергьовски е̂гне̂та.
Руска си брату наро̂ча:
— Брате ле, цар Костадине,
стари под сабе̂ ще минат,
младине робе ща сторим,
де̂цана с ко̂не ще стапте̂м,
Варна щим пле̂на да пле̂ним. —
И на варненце̂м наро̂ча:
— Но̂сите здраве нах Варна,
бо̂лгаре нахво̂н да бе̂гат,
турцене да са закланѐт,
го̂рцене да са прощават!
Варна щат то̀пе да удре̂т,
гюлле̂ ща да е̂ напо̂лне̂т,
гюлле̂ и дребни куршуме.

8. I. 1939 г.
Чепеларе

Петра Ат. Кьоргогова,
род. в 1855 г., без образование,
домакиня

Русанка (ст. 8, както и *Руско* в песен № 247) е интимно название на Русия в родопската народна поезия.

241. Русанка изпраща помощ на цар Костадин, II

Русанка млада войвода събира сто хиляди московчета, за да отиде на помощ на брата си цар Костадин. Той ѝ поръчва сама да заведе дружината си, защото анадолски турци ще му превземат царството. Когато отива, три дни и три нощи се бият и турците молят Русанка да възспре дружината си.

— Бре що е новà там, хòлан,
дèно са бѐло бѐлѐе,
дèно са синьо синѐе?
Дали са бѐли снѐгове
или са бѐли гôлабе,
или са òвце в кошѐри,
или са мòми на хòро?
Нито е бѐли снѐгове,
нито са бѐли гôлабе,
нито са òвце в кошѐри,
нито са мòми на хòро,
ами е било Русанка,
Русанка, млада вайвода
с неина храбра дружина.
Разперила е чадôре,
поднѐчила е юрдѝя,
чаттѝсала е пушкине,
пушкине карамфилкови,
накичила е саблине.
Чадôрене са бѐлѐѐт,
саблине хи са лащѐѐт,
пушкине хи са синѐѐт.
Там е Русанка сабрала
до сто хилѐди мòмчета,
мòмчета, все московчета,
царюму имдàт да иде,
царюму, цар Костадину.
Чѐкала ми е, чѐкала,
та че му хабѐр сторила:
сама ли да хи доведе,
сами ли да хи провòди?
Цар Костадин хи нарòчал:
— Русанке, сестру Русанке,
немòй хи сами провàда,
ами хи сама дòведи —
царствоно ще ми превзьôмат
анадолѝйцки манàфе. —
Стана Русанка, заведе
неина храбра дружина
на йотбор млади юнаци.
Агà е тамо отишла,
три денѐ са са бахтàли,
три денѐ сас нащувѐне.
Ѐсни са кôрве лѐйнаха,
кôрвави рѐки текнаха,
триста са майки плакнали,
плакнали, още викнали.
— Русанке, храбра вайводо,
вòзспри си храбра дружина,
и нас е майка родила!
— Ой турци, чьорни манàфе,
не мога да си ми вòзспрѐ
моѐна храбра дружина,
дорде са та ни умори.

23 VI. 1955 г.
Чепеларе

Иван Д. Чакъров
род. в 1868 г.

242. Конят му да го отнесе сред битката

Стана си Мехмед отиде
от ашѐм нах джумайона.
Агà са Мехмед развôрна,
кàйно варвѐ и легна,
кàйно си легна — заспейна.
Отвôн го турце рýкнаха.
Нахвôн излезе шѐнлѝвчѐк,
нахвôтре влезе кахôрѐн.
Никому никак не рече,
на сѐстра му тихо ромòни:
— Вдѝгни ми, сѐстру, ястъкат,
под ястъкат — юрганат! —
Че си излезе на двори,
изведе конче хранѐно
и си на конче ромòни:
— Коню лю сиви, кàматан,
наймаш ли се, бре коню,
вав Варна да ма отнесеш,
в кавгòна да ма оставиш?

27. VIII. 1954 г.
Чепеларе

Смаил Бр. Дуев,
род. в 1871 г.

Произведението е оригинално отражение на Руско-турската война през 1828—1829 г., която в песенния фолклор за обсадата на Варна заема централно място.

243. Московецът иде рота след рота

— Ста̀ни, ста̀ни, Сюлман паше̂,
москоф иде рота след рота
и се криѐт от камен зад камен —
обградиха ни отвсѐкаде!
Сюлман паша отговаре̂:
— Четиридесет хилѐди
москофци да надойдат
от дюшекът не станвам,
от чадърат не погледвам!
— Ѐзък, ѐзък, Сюлман паше̂,
на наште млади години
и на нашите кадъни.

14. IV. 1955 г.
Чепеларе

Згура М. Кущинаров,
род. в 1876 г., образование IV кл.,
занаятчия

Песента е съобщена на турски и след това в български превод от същия осведомител.

Сюлейман паша е турски генерал, който през юли 1877 г. (по време на Освободителната война) се отправя за Стара и Нова Загора с 40 000 войска. След като подлага на грабеж и опожаряване двата града и околните села, той се опитва да завладее Шипченския проход, но бива отблъснат от руските и българските защитници на прохода. По-подробно за него вж. История. I. с. 491—497.

Москоф (ст. 2) е народно название на русите.

244. Войска без командир бива ли

— А бре Сюлман паше̂, каде ти е твоѐта юрдѝе?
— В Шипка Балкан се пръсна, на москофите остана.
— А бре Сюлман паше̂, дете без майка бива ли,
та и царски аскѐр без командир да бива?
5 Като на тебе паше̂ прилѐга во̂же на шиѐта!

20. V. 1954 г.
Чепеларе

Иван Д. Чакъров,
род. в 1868 г.

Песента е съобщена на турски и след това в български превод от същия осведомител.

Във връзка с тази песен Иван Чакъров разказва: „Сюлман паша (за него вж. коментара към песен № 243, Р. А.) е бил командир на турски аскер, на турската армия, която се е бахта̀ла на Шипченския Балкан по време на освобождението на България — 1877/1878 г. Неговата армия е била разбита от руските войски и при отстъплението е нанесла много големи пакости на българското население. Правили са грабежи, обезчестявали са моми, гаврили са се над жени, убивали са малки деца и пр. Сюлман паша изоставил армията да прави каквото си знае. Руският цар Александър направил оплакване пред турския султан. Той повикал Сюлман паша, за да му иска обяснение, и на края го наказва, като го осъжда да бъде обесен публично. Когато са бесили Сюлман паша, неговите ханъмки му са играли кючек. Осман паша, който е защищавал Плевен, е бил награден от султана. Срещу него нямало оплакване."

245. Султанът ще прави война

Москофан са е наситил
вав Шипка, Плевне̂ седене,
очите му са вав да̀хан,
вав да̀хан, вав Даръдере,
пък му го царѐн не дава.
Царѐн ще кавго̂ да прави.
Ко му не стигне аскѐран,
че ще да сбира радѝфан.
Ко му не стигне радѝфан,
че ще да сбира софтѝне.
Ко му не стигнат софтѝне,
че ще да сбира ильвьо̀на.
Но̀сите селѐм царюму
какво е ба̀лно и жѐлно!
Ага̀ са пукат то̀пено,
мен да се пра̀ви шенлѝкѐн,
ага̀ са леѐт карвено,
мен да се прави шербетѐн.

5. I. 1955 г.
мах. Водни пад

Неджип Юсеинов,
род. в 1906 г.

Даръдѐре (ст. 4) — турското название на Златоград.

246. Султанът се е разсърдил

Султанът се отказва от Шипка и Плевен и събира помаци, читаци и манафи, за да запази Галиполи. Той обещава подаръци на ергени и женени, започват военно обучение на събраните и ги водят към Галиполи.

Царе̂н са е подсо̂рдил,
не ра̀чи Шипка, ни Плевне̂.
Стана ми царе̂н, посабра
урумели̂йцки помаци,
чита̀ци, голи голаци,
анадолицки мана̀фе.
Царе̂н ми дума думаше:
— Утре ми рано ста̀ните,
та ми са саба̀х кла̀ните —
голе̂ма кавго ще имаме.
Ко ми кальо̂на зо̂мите,
седем е ката градена,
хич ми не е валена,
голе̂м бакши̂йш ще имате.
На лѐвтерине ще има
по една млада коко̀на
и по едно конче хранено,
на жененине ще има
по една пушка седефлу̀. —
Юнацине му то̂рнаха,
голе̂м ги те̂ли̂м уче̂ха:
— Бо̂рзайте си ми, юнаци,
че щим далеко да идем,
нах Ге̂либо̂л града голе̂ма,
кальо̂на да си превзо̂мим. —
Врют си ми те̂ли̂м уче̂ха
и нах Ге̂либо̀л варве̂ха.
Едно ми младо аскѐрче
лю само варви и плаче,
та си го царе̂н питаше:
— О̂ти ми плачеш, войниче?
— Как да не плача, царю лю,
оставих млада неве̂ста,
венча̀ти, пък не проща̀ти.

Юли 1939 г.
Чепеларе

Байрямка Каракушова,
род. в 1880 г., без образование,
домакиня

Гелибо̂л (ст. 24) — Галиполски полуостров (Гелиболу) — полуостров в Европейска Турция, отделен от Мала Азия чрез Дарданелския проток.

Ст. 34 е свързан с последния обред в родопските сватбени обичаи — *прощаване* на булката от кумовете. (По-подробно за този обичай вж. в коментара към песен № 69.)

247. Руско е Рожен заптисал

Руско е Рожен запти̂сал —
пиле не дава да фо̂ркне,
камо ли човек да мине!
Тужѐрене са вазпре̂ха,
факи̂рене са засме̂ха.
Руско е книга проводил
бо̂лгаре да са прекро̂рсте̂т,
турцене да са откла̀не̂т.
Че си е Руско заптисал
от Чьорно мо̀ре до Бе̂ло,
голе̂ма кавго̂ подигнал.
Турце нах мо̀ре опрели,
нах Бе̂ло мо̀ре длибоко
и са си дума думали:
„Тужере ща да преминат,
че имат много алто̂не,
факи̂рене ща останат,
че имат много дечинки.“

18. V. 1939 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

248. Всички да се надарят

— Фо̂ркни ми, фо̂ркни, пиленце,
на царювине вратинки.
С калву̂нче ми ко̀льфнувай,
с ножинки ми тропнувай,
с крилцана ми чукнувай:
„Царю лю, цар Костадине,
знаиш ли, царю, и̂ли не —
тужѐре кѐра вазспре̂ха,
факи̂рски де̂ца замре̂ха!“
Факи̂ре даво̂ сториха
вав Пловдив на капитанин.
Капитан писва кинига:
„Турцине да са закла̀не̂т,
бо̂лгаре да са закро̂рсте̂т,
кѐрове да са разпуснат,
дарове да са раздадот,
сичкине да са одарьот.

18. XI. 1953 г.
с. Беден

Осман Ибр. Караджов,
род. в 1905 г., без образование

Основният мотив на песента дава основание да се предполага, че тя е своеобразно отражение на икономическите затруднения, които възникват за населението на Средните Родопи след Съединението на Източна Румелия с Княжество България (1885). На границата с Турция, която минавала през билото на Рожен, се установяват митници. Данъкът за овцете, които били прехвърляни да зимуват в Беломорска Тракия, е трябвало да се плаща и на българската, и на турската митница; от митническите прегради пострадали и занаятчиите — зидари, шивачи, рибари и пр., — които също не можели вече да отиват свободно на работа в Беломорието; възпрепятствувана била и свободната дотогава търговия между Турция и Румелия (вж. Дечев. Чепеларе. II. с. 196—201).

249. Кървава звезда огряла

— Йзлѐзи, Добру, пòгледни
нах синьо нѐбо нагоре
каква е звѐзда огрѐла!
Кôрвава звѐзда излѐла
отгоре, откам балкана.
Дали е за зло, за добро
или е за зли времена?

21. II. 1952 г.
мах. Окманица

Гавраил Г. Баргански,
род. в 1894 г., образование IV кл.,
земдеелец и бръснар

Тук е отразено старо народно вярване, че появяването на кървава звезда предвещава някакво бедствие, найчесто война.

250. Проклет да е, който обяви войната

Проклет да бъде, маму ма,
тоз, който стана причина
войната да са обѐви,
войната, Европейската,
и мойто любе да иде.
Снощи ми пѝсмо пристигна
от Битолските фронтове,
в писмото пише, говори,
че ми са любе ранили
вав лѐва стрàна в сарцето.
Любе ми жѐлно писува:
„Ѐзък ми, ѐзък, любе ле,
на наште дребни дѐчица,
на наште млади години!“

2. III. 1952 г.
с. Широка лъка

Чока Ст. Гайдарова,
род. в 1919 г., образование IV кл.,
домакиня

251. Както съхне мойто любе

Любе ми са разсôрдило,
разсôрдило, разплакало,
та изплака чѐша сôлзи.
Че извади бѐла кôрпа
да избрише бистри сôлзи
и на кôрпа жѐлно дума:
— Сôхни, вѐхни, бѐла кôрпо,
какно сôхне мойно любе,
мойно любе вав Битоля,
вав Битоля в окопите.
Чьорна зѐмѐ за постелька,
бѐлѐн камен за вазглавка,
тьôвна мòгла за завивка,
ситна рòса за закуска,
тьôнка пушка — за дружина!

14. I. 1952 г.
с. Мугла

А. Юсеинов,
род. в 1924 г.

252. Да знаеш, мамо, на какво съм място

— Ах, да знаеш, маму, на какво сам мѐсто,
мила ми маму — на картôл полѐна!
Дето нѐма, маму, ни вòда, ни сѐнка,
мила ми маму, ни дòрво, ни камен!
На кьòнка ми снàга девет лютъ ранъ,
мила ми маму, ранъ куршумовъ.

Десетата рана с нож прободъна,
мила ми маму, с нож прободъна.
Девет лютъ ранъ болѐт и не толкоз,
мила ми маму, болѐт и не толкоз.
Десетата рана — тà ма много боли,
мила ми маму, от неѐ ще ỳмра!
Че ножа извадих, войнишкото ножчъ,
мила ми маму, та си го забòдах.
Та си го забòдах на картòл полѐна,
мила ми маму, в чьорната зѐмѐ.
И на него метнах сивата шънела,
мила ми маму, сѐнка да направѐ.
Сѐнка да направѐ на кльотата глàва,
мила ми маму, на кльотата глàва!

22. II. 1952 г.
мах. Окманица

Никола Ст. Баргански,
род. в 1889 г., образование III кл.,
зидар, и Гавраил Г. Баргански,
род. в 1894 г., земеделец и бръснар

Песента се отнася за Първата световна война, в която осведомителите са участвували от 1915 до 1918 г.

БИТОВИ ПЕСНИ

ПЕСНИ ЗА ПРИРОДАТА

253. Ще извием друго гнездо

Ро̀сни ми, ро̀сни, росице,
чайран да ми наросиш.
В срадѐ чайран имаше
до едно̂ до̀рво високо
и на дарвоно имаше
до едно̂ пиле славейче
и други дребни пильчко̀ве.
Дошло е зима, по̀дзиме,
пильчко̀вене са фо̂ркнали,
остана едно̂ гарванче.
Ситни ми со̂лзи сипе̂ше,
малка го мо̀ма мире̂ше:
— Молчи, гарванче, не пла̀чи,
до̀ ми ще ле̂то, про̀ле̂то,
изви щим гне̂здо и друго,
изве щим пилце и други.

13. X. 1952 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование средно специално

254. Крагойка свири на орех

Краго̀йка свири на оре̂х,
юнаци седьо̂т на двори.
— Бо̂ра ще да са сбориме,
камене ще да фо̂рляме,
дано краго̀йка измамим,
краго̀йка да си фанеме! —
Краго̀йка си измамиха,
та хи очинки шийнаха
и крилцана хи сво̂рзаха.
Краго̀йка си са моле̂ше:
— Ро̀сни ми, ро̀сни, росице,
па̀дни ми, тьо̂вна маглице,
кончко̀ве да ми прогният,
с очинки да ми по̀гледнам
да си ми виде̂м диньо̀са,
диньо̀са диньо̀ ли си е.

10. X. 1955 г.
мах. Катраница

Емин Ем. Драмалиев,
род. в 1914 г., образование IV кл.,
общ работник

255. Еленче хванаха

Ѐленче фанаха,
фанаха, караха,
караха во̂рзано.
Ѐленче викаше:
— Йе̂ нищо не зна̂ем,
йе̂ вав го̀ра се̂де̂м,
ситна трѐва па̀сам,
мо̂тна во̀да пие̂м —
йе̂ нищо не зна̂ем!
Ѐленче пуснаха,
ѐленче викаше:
— Йе̂ кина̀ не зна̂ем,
йе̂ кина̀ не праве̂м!

24. VIII. 1954 г.
Чепеларе

Мехмед С. Вощев,
род. в 1890 г., образование IV кл.,
занаятчия

256. Калинка е цвят цветила

Девойка си прави чардак на калина, за да я пази. Духват ветрове и девойката пада.

Калинка е цве̂т цвътила,
цве̂т цвътила, род родила.
От рожба са пръкривила
ка̀йно ми ма̀шка дъвойчица,
га̀ са враща от хороно,
та засваля гъздѝлоно,
гъздѝлоно, къчѝлоно.
Никой не̂ма да е̂ чу̀ва,
чу̀вашъ е̂ ма̀шка мо̀ма,
ма̀шка мо̀ма бе̂ла Рада.
Сторъла е въсок чърдак,
постелъла дъбел дюшек,
легнала е, та заспала.
Дуйнали са силнъ ве̂три,
разлюле̂ха калинчъца,
обрусъха рожбицана,
разтро̂сиха въсок чърдак,
та си падна ма̀шка мо̀ма,
ма̀шка мо̀ма бе̂ла Рада.
Викна Рада, та заплака:
— Ох леле си, мили божъ,
какво стана, та си паднах,
та си паднах от чардакан!
Не очу̀вах калинчъца,
обрусиха рожбъцана.

4. X. 1951 г.
с. Стойките

Минка П. Златева,
род. в 1909 г., образование IV кл.,
домакиня, работила и земеделие

257. Да си раста трендафил

Милка, бяла българка, иска да си расте бял и червен трендафил — да я късат и кичат царските ханъмки, везирите и сам царят, та да дъха на трендафил.

— Мари Милку,
мари бе̂ла
булга̀рку,
лале ли си,
зюмбюл ли си,
гюл ли си?
— Не со̂м лале,
не со̂м зюмбюл,
не со̂м гюл,
ам сам сама
мома Милка
в градинка.
Да си ра̀стам
бе̂л и червен
трандафѝл,
да дохо̀дат
царювине
ханъ̀мки.
Да ма ко̀цат,
да ма киче̂т
по гла̀ви,
и по гла̀ви,
по але̂ни
фесове.
Да ма носе̂т
по царюви
дюшеци,
да ма трошо̂т
по царюви
дюшеци.
Да ма мето̂т
сас сребарна
метлица,
да ма сбират
в гюл-гюлѝя
сандо̂че.
Да ма носе̂т
долу, долу
в градинка,
да си ра̀стам,
бе̂л и червен
трандафил.
Да дохо̀дат
царювине
везире,
да ма ко̀цат,
да ма кичат
по гла̀ви,
и по гла̀ви,
по але̂ни
фесове.
Да ма носе̂т
по царюви
дво̀рове,
да ма махнат
по царюви
очинки.
Да си вика:
— Де е, де е
градинка,
та да идам
да си коцам
кичица?
Да е̂ киче̂м
по корона,
фесове,
да си дихам
на цвете и
трандафил.

20. V. 1939 г.
Чепеларе

Сабире Ис. Узунова,
род. в 1863 г., без образование,
домакиня

258. Расти, цвете, цъфти

Раснъ, китку, цо̀фтъ, че есен жъ дойдъ,
че есен жъ дойдъ, сла̀на жъ да паднъ,
сла̀на жъ да паднъ, сла̀на девекь педъ.
Та жъ та попаръ, та жъ да завехнъш,
та жъ да завехнъш, та жъ да изсо̂хнъш,
та нѐма да мога китка да отко̂сна,
китка да отко̂сна, тебе да закича!

24. IX. 1924 г.
с. Стойките

Минка П. Златева,
род. в 1909 г., образование IV кл.,
домакиня, работила и земеделие

ЛЮБОВНИ ПЕСНИ

МОМИНСКА И МОМКОВА ХУБОСТ

259. Мома се от сън разбуди

Заспала дюлбѐр девойка
под червенана е̂балка —
не може да са разбуди.
Отишьо̂л брат хи с кавалѐн,
свирил е, колко свирил е,
не мо̀гал да е̂ разбуди.
Тогав са жѐлно замолил:
— Ду̀йни ми, льо̀хни, бе̂л вѐтѐр,
да капне блага е̂балка,
та да удрѝе девойка
вав гюсе̂н, вав инжѝе̂на,
дано са от со̂н разбуди! —
Духна ми, льохна бе̂л вѐтѐр,
капна ми блага е̂балка,
та ми удари девойка
вав гюсѐн, вав инжѝе̂на.
Мо̂ма са от со̂н разбуди
и си са люто разкална:
— Е̂балку, блага е̂балку,
дано ми суха изсо̂хнеш,
че ма от со̂н разбуди
и ми строши инжѝе̂!

13. VIII. 1953 г.
с. Широка лъка

Нурие С. Истрефова,
род. в 1908 г., самообразовала се,
домакиня

260. Задало се е вакло момиче

Задало са е, подало
смиле̂нско ва̀кло момиче
ваз малка рѐчка нагоре.
Ше̂лваре хи са друле̂ха
кайно в денѝзан дългѝне,
ризица хи са бе̂лкаше
ка̀йно в денѝзан пе̂но̂на,
плитчици хи са ро̀йкаха
кайно на Арда рибкине.

14. IX. 1951 г.
с. Мугла

Али Селямов,
род. в 1886 г.

261. Тръгнало е смиленско девойче

То̂рнало ми е, то̂рнало
смиле̂нско ва̀кло девойче
ваз зеленоно ливаде
зелено се̂но да сбира.
Ризкана му са бе̂лкаше
ка̀йно в морено далгѝне,
снажкана му са виѐше
ка̀йно стамбу̂лска силвѝе̂,
плиткине му са ро̀йкаха
ка̀йно в морено рибкине.

21. IX. 1950 г.
с. Лясково

Фатма Ад. Парова,
род. в 1913 г., образование III кл.,
домакиня

Стамбу̂лска (ст. 8) — от Истанбул. За *силвѝе̂* (кипарис) (ст. 8) в българската народна поезия вж. А. Т. Илиев. Растителното царство в народната поезия, обичаите, обредите и поверията на българите. — СбНУ, IX, 1893, с. 409—414.

262. Девойка пее като славей

Тȯрнала е бюлбюл Руса
низ полено, ширинено,
да ми бере жълто цвете,
жълто цвете, бе̂ла билке̂.
Не е брала и малче̂ла,
най е брала и е пе̂ла.
Зачуха е̂ овче̂рене,
наоставиха о̀вцене
и фарлиха кавалене
да си слуше̂т бюлбю̂л Руса.
Зачуха е̂ дюлгерене,
та фарлиха чуковене,
чуковене, мазилкине
да ми слуше̂т бюлбю̂л Руса.
Зачуха е̂ терзиене,
нафарлиха андезе̂не,
андезе̂не, но̀ицине,
да ми слуше̂т бюлбю̂л Руса
как ми пее ка̀йно славей.

23. VIII. 1951 г.
с. Триград

Пята от девойки на седянка

263. Не съм от земя никнала

Сабрали са са, сабрали
ерѝдерци, даръ̀дерци
тютюнян да изкуповат.
Давали и наддавали,
даръ̀дерци са наддали
хиле̂да жо̂лти алто̂на,
стотина бе̂ли грошове
и варху бе̂ла Фатминка.
Туже̂р Фатминка питаше:
— Фатминку, кузу̀м пиленце,
от зе̂мя ли си никнала,
от не̂бо ли си паднала,
та со̀лкова си ка̀матна?
Фатминка си му викаше:
— Юначе лудо и младо,
не со̂м от зе̂мя никнала,
нито от не̂бо паднала —
и мен е майка родила,
ка̀йно и тебе майка ти.

5. I. 1955 г.
с. Триград

Ферде Юс. Мочувска,
род. в 1937 г.

Ерѝдерци (ст. 2) — от Егридере, турското название на Ардино. *Даръ̀дерци* (ст. 2) — Даръдере, турското название на Златоград.

264. Виждала ли си тънка топола

Ходила ли си в равноно по̀ле,
видвала ли си тьонка топола?
Твое̂на снажка — дваж по-кьоничка!
Видвала ли си чьорни череши?
Твойнъ са о̀чи още по-чьорни!
Хогюла ли си в го̀ра зълена,
видвала ли си чьорно гарванче?
Твойнъ са вежди още по-чьорнъ!

14. V. 1951 г.
с. Стойките

Минка П. Златева,
род. в 1909 г., образование IV кл.,
домакиня, работила и земеделие

265. Да му излезе вънка на двора

— Дервишке моме, сарчьо̀це мое,
та ѝзле̂зи ми отво̂н на двори
да си ти видям чьорнине о̀чи —
чьорнине о̀чи чьорни ли ти са?
— Юначе лудо, лудо и младо,
нели си хо̀двал през ра̀вно поле,
нели си вѝдвал чьорноно грозде —
мойне са о̀чи дваж, триж по-чьорни!
— Дервишке моме, сарчьо̀це мое,
та ѝзле̂зи ми отво̂н на двори
да си ти видям бе̂лото лѝце —
бе̂лото лѝце бе̂ло ли ти е?
— Юначе лудо, лудо и младо,
не ли си хо̀двал по планино̂на,
не ли си вѝдвал бе̂лоно сне̂же —
мойно е лѝце дваж, триж по-бело!
— Дервишке моме, сарчьо̀це мое,
та ѝзле̂зи ми отво̂н на двори,
да си ти видям тенката снажка.
— Юначе лудо, лудо и младо,
не ли си видвал тенка силвѝя —
мойна е снажка дваж, триж по-тенка!

12. X. 1955 г.
мах. Катраница

Емин Ем. Драмалиев,
род. в 1914 г., образование IV кл.,
общ работник

266. Радо, Радо, бяла Радо

— Раду, Раду, бе̂ла Раду,
пустънъ ти чьо̂рнъ о̂чи!
Чьо̂рнъ, чьо̂рнъ, кат чърешъ,
кой хи виги, та хи иска,
та хи иска да хи гльо̂да.
Йе̂ хи ви̂гях, йе̂ хи искам,
йе̂ хи искам да хи гльо̂дам.
Раду, Раду, бе̂ла Раду,
пустоно ти бе̂ло ли̂цъ!
Кой го виги, та го иска,
та го искъ да го лю̂бъ,
йе̂ го ви̂гях, йе̂ го искам,
йе̂ го искам да го лю̂бъ.
Раду, Раду, бе̂ла Раду,
пустана ти кьонка снажка!
Кой е̂ виги, та е̂ иска,
та е̂ иска да е̂ купъ,
да е̂ купъ, да е̂ чупъ.
Йе̂ е̂ ви̂гях, йе̂ е̂ искам
да е̂ купъ, да е̂ чупъ.

10. III. 1952 г.
мах. Стикъл

Пею Г. Енчев,
род. в 1874 г., образование IV кл.,
зидар

267. Кога го видях, майчинко

Аман ми, аман, майчинку,
за сро̂шничконо момиче!
Месец е во̂тре седе̂ло,
сло̂нце не го е огре̂ло,
дорде ми бе̂лко избе̂ле̂й,
дорде ми вакло изваклêй,
дорде ми тьонко израсте.
Огань ми пламе̂нь горе̂ше
на кафе̂злино пе̂нжуре,
на бистричкине же̂мове.
Скоро не бьо̂х го видьвало —
е̂це е било каматно.
Вчера бе̂ отво̂н излêло
на равничкине дворове,
фидан бе̂ тьонко израсло.
Ага̂ го виде̂х, майчинку,
ситна ма тро̂ска затресе,
тьо̂вна ма мо̂гла прикрила,
е̂сно ма сло̂нце огйра.
Ага̂ ми дума продума,
мен ми на со̂рце припадна.

26. X. 1954 г.
Чепеларе

Кадрие М. Вощева,
род. в 1921 г., образование VII кл.,
домакиня

268. Мене ме, майчо, налита

— Ама̂н ми, ама̂н, майчинку,
за че̂рночконо момиче!
Месец е во̂тре седе̂ло,
доде ми бе̂ло избе̂ле̂й,
доде ми вакло изваклêй,
доде ми тьонко израсте.
Хубав сам, майчу, ка̂матан,
ам ма не рачат мо̀мине,
о̀ти сам ава̂ш ко̂пеле.
Мене ма, майчу, налета
и йе̂ чапкънин да стана,
та да са метна в хороно,
да хвате̂м бе̂ла Силвинка
за де̂сна бе̂ла рачица,
за чубуклуно ризица,
за мераклъно фустанче.
Оти̂ ща, майчу, на пазар,
доне ща ситан армага̂н —
еди̂нска ка̀на зелена,
стамбу̂лски чаркъ̂ махму̂ди.

5. V. 1951 г.
с. Настан

Шабан Фезов,
род. в 1886 г.

Същата песен пее и Шабан С. Юруков, род. 1900 г., от Чепеларе.

За *едри̂нска* (ст. 19) — одринска — вж. пояснението към песен № 162, а за *ка̂на* (ст. 19) — към песен 28. *Стамбу̂лски* (ст. 20) — от Истанбул.

269. Какво съм любе харесал

— Майчинку, стара майчинку,
стàни ми, майчу, сòбери
моêно лèто гиздило,
че ща да ида, мале ле,
нах Смилêн село голêмо.
Там ща ма чêка, мале ле,
моено пòрво любове.
Да знаиш, майчу, да знаиш
какво сам любе бендѝсал —
нийде го нêма по светôс!
На снàжка тьонко-високо,
на лѝце бêло-черноко,
агà ми дума думаше,
от уста му мед капêше.

15. IV. 1955 г.
Чепеларе

Згура М. Кущинаров,
род. в 1876 г., образование IV кл.,
занаятчия

270. Каква съм мома залюбил, I

— Все кòльчиш, майчу, ѝзлêзам
отвôн на равни двòрове,
все си севдьòна вѝдювам
вав зеленоно ливаде,
под червенана êбалка.
Шêрана гайда свирêше,
гайдана дума думаше:
— Момице мари хубава,
вчера ма еднôж погльодна,
и днес ма еднôж пòгледни!
Лѝцено да ти скитàсам,
на книжка да го ѝзпишêм,
на майка да го прòводêм.
Да види майка, да знае
каква сам мòма загàлил.
На лѝце бêла-чернока,
на снàжка тьонка-висока,
дето ê нêма никаде —
от кàматно са не гльода!

21. X. 1954 г.
с. Широка лъка

Милка Кр. Терзийска,
род. в 1896 г., образование IV кл.,
домакиня

271. Каква съм мома залюбил, II

Дрехите на хубава девойка трептят от любов към вакло овчарче в планината. С байламата си то ѝ говори да се обърне още веднъж, за да изпише очите ѝ и да ги изпрати на майка си.

— Момне ле мари хубава,
защо ти крилцà трепнуват,
дали ги вêтер дуйнува
ѝли ги слôнце пекнува?
— Юначе лудо и младо,
нито ги вêтер дуйнува,
нито ги слôнце пекнува,
от севдьòна са трепнали.
Пуста сам севдьо метнала
на вàкличконо овчêрче,
лю все си него вѝдювам!
На вôрх висока плàнина
под вита èла седêше,
ситна байламò цòнкаше,
с байламò дума думаше:
— Момне ле мари хубава,
още са еднôж òбарни
очинки да ти скитàсам,
на книжка да ги ѝзпишêм,
на майка да ги прòводêм.
Да чуе майка, да види
каквò сам любе загàлил,
каква сам мòма измамил —
на снажка тьонка-висока,
на лѝце бêла-чернòка.

23. II. 1954 г.
Чепеларе

Шабан С. Юруков,
род. в 1900 г., без образование

272. Лицето да ѝ запомни

— Байрêку зелен и червен,
цàла са вѝеш недêлка,
де мислиш да са развиêш?
Я мислям да са развиеш
вав Гюнлер село голêмо,
ваз Хаджицкине капѝи. —

Дже̑млинка нахво̑н, нахво̂тре
бе̑ли си роки ко̂рше̑ше,
ласкати ку̑ндри тропкаше,
теничка снажка ви̑е̑ше,
е̑сни ше̑лваре бру̑ле̑ше,
бурми̑ по̂рстене троше̑ше,
през пенжурки хи фо̂рле̑ше,
юнаце̑м гла̀ви троше̑ше.
— Дже̑млинку, бе̑ло мо̑миче,
и̑злѐзи нахво̑н ма̀лачку,
очинки да ти за̀пишам,
ли̑це̑но да ти за̀повням.

14. X. 1955 г.
мах. Катраница

Емин Ем. Драмалиев,
род. в 1914 г., образование IV кл.,
общ работник

273. Фатма е рано станала

Та чули ли сте или не
кина̀ е ново станало
вав Тарън село голе̑мо,
вав долничкана махало̑,
вав Са̀нкосконо кона̀че?
Фатма е рано станала,
рано е во̀да донела,
равни е двори размела,
бе̑ло е ли̑це измила,
че е висоце изле̑ла,
на високине кьо̑шкьове.
Сгодна е снажка сгоди̑ла,
е̑сни ше̑лваре наде̑ва,
накла̀ла бриши̑м вежкове.

12. X. 1955 г.,
мах. Катраница

Емин Ем. Драмалиев,
род. в 1914 г., образование IV кл.,
общ работник

274. Какво правиш сутрин

— Мно̀жиш сам мислил, девойку,
да си та, джа̀нъм, по̀питам:
ага̀ ми станеш у̑тирно̂,
какво ми правиш най-напреж?
— Юначе лудо и младо,
ага̀ ми станам у̑тирно̂,
най-напреж идам, юначе,
та си ли̑цесо о̀миям,
в огледалце са по̀гледнам.
Во̀зчешам вежки мо̀ре̑ни,
мо̀ре̑ни и шикло̀сани,
че си ми турям ма̀шалла,
та га̀ ма гльодат юнаци,
да ма не хваща у̀роки.

13. X. 1952 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование
средно специално

Ма̀шалла (ст. 12) — браво; тук — знак против уроки. Названието му е свързано с вярването, че за да не урочасат някого, трябва да му кажат „машалла". *У̀роки* (ст. 14) е заболяване със силно главоболие, температура, припадъци, което според народното поверие в миналото се предизвиквало, когато човек с „лоши очи" погледнел или се почудел на някого.

275. Как ми е драго

На момъка е драго да гледа девойката сутрин рано, когато си мете дворовете, когато тръгне за вода и раздрънка котли по кладенците, когато я срещне в сокачето и разлее водата ѝ.

Как ми е драчко, е̑верум,
да си та гльодам,
да си та гльодам, е̑верум,
ага ми станеш,
ага̀ ми станеш, е̑верум,
утирна рано,
та да си метеш, е̑верум,
равнине двори!
Как ми е драчко, е̑верум,
да си та гльодам,
ага̀ ми ходиш, е̑верум,
с чехличкине,
с чехличкине, е̑верум,
с терличкине!
Как ми е драчко, е̑верум,
да си та гльодам,
да си та гльодам, е̑верум,
в жорапкине

и по-нагоре, е̑верум,
в бе̑лана по̀лка!
Как ми е драчко, е̑верум,
да си та гльодам,
да си та гльодам, е̑верум,
ага ми то̀рнеш,
ага ми то̀рнеш, е̑верум,
нах студна во̀да,
ага̀ нарамиш, е̑верум,
бе̑ли ха̀ркоми,
че ги раздро̑нкаш, е̑верум,
по кладенцине!
Как ми е драчко, е̑верум,
да си та сро̑щна,
да си та сро̑щна, е̑верум,
ага̀ са вращаш,
ага̀ са вращаш, е̑верум,
от студна во̀да,
да си та сро̑щна, е̑верум,
в сока̀чено.
Да си ти бутнам, е̑верум,
бе̑ли ха̀ркоми,
да си ти лийна, е̑верум,
бистрана во̀да,
да та намокре̑, е̑верум,
в терличкине
и по-нагоре, е̑верум,
в жорапкине,
и по-нагоре, е̑верум,
в бе̑лана по̀лка!

Януари 1939 г.
Чепеларе

Метексин Д. Сукарев,
род. в 1869 г., без образование

276. Все ме звездата огрява

— Все ко̀лчъш, майчу, ѝзле̑за
отво̑н на равнъ дворъ,
та си погльодвам, майчинку,
нагоръ ваз махало̑на,
все си ма, майчу, огре̑ва
зве̑здана утришничкана,
все си севгьо̀на вѝдювам
на те̑хнъ равнъ дво̀рувъ.
Йе̑ вorте̑м ко̑рпа ше̑рана,
та̀ варти бе̑ло дюльбе̑нчъ.

12. XII. 1952 г.
с. Широка лъка

Чока Ст. Гайдарова,
род. в 1919 г., образование IV кл.,
домакиня

277. Пукни се, тресни, юнашко сърце

Изле̑ла ми е све̑тлана зве̑зда,
све̑тлана зве̑зда саба̀х-алдазлъ.
То не е бѝло све̑тлана зве̑зда,
а̀ми е бѝло ма̀шка девойка.
Изле̑ла ми е на равни двори,
на равни двори, на че̑мшѝр порти,
курдѝсала са, дюздѝсала са:
— Пу̀кни са, тре̑сни, юнацко со̑рце!
Че са не пукна юнацко со̑рце,
ами са пукна момина ризка,
низ пре̑шни клѝне, низ пре̑шниче̑кан.

25. I. 1954 г.
Чепеларе

Шабан С. Юруков,
род. в 1900 г., без образование

278. На тебе има черни очи

— На тебе има чьорни о̀чи,
пък хи на мене не̑ма,
дано ми хи аллах даде
от тебе та нах мене.
На тебе има бе̑ли бузки,
пък хи на мене не̑ма,
дано ми хи аллах даде
от тебе та нах мене.
На тебе има тенка сна̀жка,
пък я на мене не̑ма,
дано ми я аллах даде
от тебе та нах мене.
На тебе има женфе̑зе̑нки,
пък я на мене не̑ма,
дано ми я аллах даде
от тебе та нах мене!

9. X. 1955 г.
мах. Катраница

Емин Ем. Драмалиев,
род. в 1914 г., образование IV кл.,
общ работник

279. Опери ми кърпичката

— Òпери ми, бре джàнъм, чеврѝцана!
— Я не мога, бре джàчъм, вòда немам!
— Твойте са òчи, бре джàнъм, два бунàра,
два бунàра, бре джàнъм, бистра вòда.
— Сапун нèмам, бре джàнъм, сапун нèмам!
— Твойте са рòки, бре джàнъм, два калôпа,
два калôпа, бре джàнъм, ракѝен сапунь.
— Прòстор нèмам, бре джанъм, прòстор немам!
— Твойта снажка, бре джанъм, тьонак прòстор.
— Слôнце нèмам, бре джàнъм, слôнце немам!
— Твойте са гърди, бре джàнъм, две сланца.

1. XI. 1951 г.
с. Грохотно

Васил Калайджиев
род. в 1906 г.

280. Малко да бях черноока, I

Рано рани бêла Станка,
рано рани вав недêлê,
вав нêделе преди зòри,
двор измела, смет фарлѝла,
опрашѝ си бêло лѝце.
Па си бôркна вав джобове,
извади си огледало,
та си гльода бêло лѝце
и на лѝце отговарê:
— Лѝце, лѝце, бêло лѝце,
колкото сам бêлолика,
малко да бêх черноока,
голêм грêх щêх да нàправê:
женени щêх да разженвам,
главêни щêх разглавêва.

25. IX. 1955 г.
Чепеларе

Атанас Г. Кисьов,
род. в 1883 г., образование VII кл.
хлебар

281. Малко да бях черноока, II

Девойка се оглежда и си говори, че ако е била по-черноока и по-висока, щяла женени да разжени, попове да разпопи, калугери да разкалугери.

Малка мòма на двор седи,
ох, мари, ох,
на дворòвъ, на изворъ,
ах, мари, ах!
В рòка дàржи оглъдалцъ,
ох, мари, ох,
оглъдалцъ кокалêно,
ах, мари, ах!
Та си гльода бêло лѝцъ,
ох, мари, ох,
бêло лѝцъ, чьорнъ òчи,
ах, мари, ах!
Сам сама си отговаря,
ох, мари, ох:
„Лѝцъ, лѝцъ, бêло лѝцъ,
ах, мари, ах!
Да бêх малко по-чърночка,
ох, мари, ох,
по-чърночка, по-въсочка,
ах, мари, ах!
Женъни щêх да разженъ,
ох, мари, ох,
пòповъ щêх да разпопя,
ах, мари, ах!
Манастир щêх да запаля,
ох, мари, ох,
калугърѝ щêх изгори,
ах, мари, ах!

23. XII. 1951 г.
с. Стойките

Мара Д. Капушева,
род. в 1886 г., образование III кл.,
домакиня

282. Девойка проклина хубостта си

Майка говори на дъщеря си Янка да се сгоди или омъжи, защото ѝ е додеяло да посреща годежници. Тя отива в Бачковския манастир, но игуменът ѝ казва, че нямат място за нея, защото ще запали манастира с хубостта си. Янка кълне бялото си лице, тънката си снага и черните си очи.

— Ой Е̂ну, Е̂ну,
до̂щеру мое̂,
откак та, Е̂ну,
майка породи,
не со̂м са, Е̂ну,
хле̂ба нае̂ла,
хле̂ба нае̂ла,
со̂не̂ наспала,
со̂не̂ наспала,
со̂н на раха̀тче̂к
от твои, Е̂ну,
чьости мома̀ре.
Вечер са мо̂ркне —
да хи доче̂квам,
утрин са со̂вне —
да хи опра̀там.
Йе са о̀глави,
йе са о̀жени
и̇ли са, Е̂ну,
от тув о̀тмахни,
че ми са, Е̂ну,
вейке доде̂ло
твои мома̀ре
да хи доче̂квам,
да хи доче̂квам,
да хи опра̀там!
— Ой мале, мале,
ти, стара мале,
ни що̂ са жене̂м,
ни що̂ са гла̀ве̂м!
Йе̂ ща да идам
нах манастиран,
попове̂мне̂м ща
во̀да да носе̂,
калуге̂ре̂м ща
изме̂т да праве̂.
— Ой Е̂ну, Е̂ну,
до̂щеру мое̂,
ти не си, Е̂ну,
за манастиран,
че ти е, Е̂ну,
тьонка сна̀жката
и ти са, Е̂ну,
чьорни очинки.
— Ой мале, мале,
ти, стару мале,
йе̂ ща да идам
нах манастиран!
Тьонка ща снажка,
майчу, подго̂рби,
чьорни ща очи,
майчу, помрѐни.
Баш калугерка
тамо ще стана,
врют кандилана,
майчу, ща паля,
врют одае̂не,
майчу, ща мѐтам.
И на сарцесо
бога ща моле̂
да си ми прости
тьожки гре̂хове,
де̂но сам, мале,
малка пра̀вила. —
Станала Е̂на,
та ми отиде
нах Бачковскиѐн
голе̂м манастир
баш калугерка
тамо да стане.
Игумен Е̂ни
тихо говори:
— Ой Е̂ну, Е̂ну,
хубава Е̂ну,
в манастир, Е̂ну,
ме̂сто широко,
а̀ла за тебе
ме̂сто не̂маме,
че ти си, Е̂ну,
млада-зелена,
че ти е, Е̂ну,
бе̂ло ли̇цето,
бе̂ло ли̇цето,
тьонка сна̀жката
и ти са, Е̂ну,
чьорни очинки.
Та ще запалиш
баш манастирас
и щат изгоре
врют калугере! —
Е̂ни са е̂це
ба̀лно набални̇,
ба̀лно набални̇,
же̂лно наже̂ли,
та си ми викна,
же̂лно заплака:
— Мари си мое,
пусто бе̂личко,
мари си мое,
пусто тьоничко,
мари си мое,
пусто черночко!
От люде ми е
било срамотно,
от бога ми е
било гре̂хотно!

Юли 1939 г.
Чепеларе

Петра Ат. Кьоргогова,
род. в 1855 г., без образование,
домакиня

283. Чие е лице по-бяло

Девойка казва на момък, че моминското лице е по-бяло, очите ѝ са по-черни, снагата ѝ е по-тънка.

Сѝтна росѝца росѐше,
чѐрвен трѐндафил цвѐтѐше,
мòма до него седѐше,
трѐндафилан си берѐше
и го на глава кичѐше.
Юнак вав пòтѐн вървѐше
и на момица викаше:
— Момне ле мари хубава,
ѐлай ма близко нàближи
да видим, момне, да видим
чѝе е лѝце по-бѐло,
по-бѐло и по-шѐнливо,
чѝи са òчи по-чьòрни,
по-чьòрни и по-мамливи,
чѝе е снàжка по-тьòнка,
по-тьòнка и по-височка!
— Юначе, луда дѐлийо,
и да са лѝчим, и да не —
мòмско е лѝце по-бѐло,
по-бѐло и по-шѐнлѝво,
мòмски са òчи по-чьòрни,
по-чьòрни и по-мамливи,
мòмска е снàжка по-тьòнка,
по-тьòнка и по-височка!

28. VIII. 1954 г.
Чепеларе

Кева К. Илиева,
род. в 1878 г., без образование,
домакиня

284. Момъкът тънка силвия, момата китка извита

Асане, любе Асане,
днеска да дойдеш, Асане,
ще имам тьожка межѝца,
межьòна да ми обѝдеш,
мòмине да ми прегльòдаш.
Кутрàто мòма бѐндѝсаш
и нея ще ти дадеме,
ала щиш мене бендѝса,
че ми са чьòрни очисе,
пък ми са гайтан веждисе
и ми е бѐло лѝцесо!
Нас ще си ѐце прилѐга
ти напреж, Асан, я пòслед —
ти като тьòнка силвѝя,
я като китка извита!

26. VIII. 1951 г.
мах. Кожари

Асан Осм. Бачков

285. Залюбил Димо две моми

Димо залюбва две моми. Богатата му се моли да я вземе, че ще му донесе голямо богатство, а бедната му казва, че нищо няма да му донесе, но когато тръгне с нея, всички ще го облазяват.

Загàлъл Диму две мòмъ,
Диму лю, Диму, Диму лю!
Еднòна бѐшъ богата,
Диму лю, Диму, Диму лю,
другана бѐшъ сирмашка,
Диму лю, Диму, Диму лю.
Богатана му са молѐшъ:
— Ти зьòмъ менъ, млад Диму,
Диму лю, Диму, Диму лю,
та жъ ти, Диму, дòкарам,
Диму лю, Диму, Диму лю,
девекь товара иманъ,
Диму лю, Диму, Диму лю,
иманъ жьòлтъ алтòнъ.
Сирмашка му са молѐшъ:
— Ти зьòмъ менъ, млад Диму,
Диму лю, Диму, Диму лю!
Йѐ си ми нѐмам нищъчко,
Диму лю, Диму, Диму лю,
тебъ ти стига, млад Диму,
Диму лю, Диму, Диму лю,
агà си тòрнъш сас менъ,
Диму лю, Диму, Диму лю,
какво жъ кажат хората,
Диму лю, Диму, Диму лю,
какво ми булчъ замънò,
Диму лю, Диму, Диму лю!
Снàжка му кьонка силвѝя,
Диму лю, Диму, Диму лю,
лѝцъ му слòнцъ греѐшъ,
Диму лю, Диму, Диму лю.

Август 1952 г.
мах. Стикъл

Пею Г. Енчев,
род. в 1874 г., образование IV кл.,
зидар

286. Аз ще с него да ида

— Стàнъ мъ, майчу, пòглъднъ
какви мъ увчеръ слизат
нъз въсокана плàнъна,
нъз хайдушкана рàвнъна!
Я гльодай, майчу, я гльодай
чѝе е лѝцъ най-бѐло,
най-бѐло и най-чървено,
чѝи са òчъ най-чьорнъ,
най-чьорнъ и най-мамливъ,
чѝе е снàжка най-тьонка.
Бечово лѝцъ най-бѐло,
най-бѐло и най-чървено,
Бечовъ òчъ най-чьорнъ,
най-чьорнъ и най-мамливъ,
Бечова снàжка най-кьонка.
Даваш ма, майчу, не даваш,
я ще сас него да ида!

3. X. 1951 г.
с. Широка лъка

Чока Ст. Гайдарова,
род. в 1919 г., образование IV кл.,
домакиня

287. Изпрати ме за водица

Прòводи ма, майчинку, на водица,
на водица, майчинку, на студена,
че там има, майчинку, младо мòмче.
Конче ѐха, майчинку — пиле форка,
рỳба носи, майчинку — огань гори,
силѐх носи, майчинку — слôнце грѐе!

24. X. 1951 г.
с. Настан

Ахмед Карамустафов,
род. в 1886 г.

288. Какво момче е дошло

Мàшалла, аллах, бàшласън,
какво е дошло кòпеле
от Рѐка село голѐмо,
какво го рỳба прилега —
синко чòхѐно елече
сас долащòрско поѐхче.
— Носи майци ти селѐме,
зедѐ одайò да мете,
зедѐ вечера да сгàда,
зедѐ ще челѐк да дойде.
Не как ще млочко да ѐде,
нито пък завсѐ да седи.

10. X. 1955 г.
мах. Катраница

Емин Ем. Драмалиев,
род. в 1914 г., образование IV кл.,
общ работник

Долащòрско (ст. 6) — от с. Долащър, сега с. Заграден, Смолянски окръг.

289. Вдовецът е есенна слана, ергенът — пролетна роса

Надфôрляли са юнак и вдовец:
който надфôрли дòрво ѐворово,
той ще дә зьôме мòма Калинка.
Вдовец надфôрли дòрво ѐворово,
Калинка плаче, вдовец не рачи:
— Вдовец е, маму, есенна слàна,
слàнана пада, тревôна гори.
Ерген е, маму, пролѐтна рòса,
росица роси, тревица расте,
тревица расте, пѝлце ѐ пасôт.
Пилце ѐ пасôт, перца хми капят,
перца хми капѐт, мòми хи сбират,
мòми хи сбират, китки хи виѐт,
китки хи виѐт, юнацѐм кичѐт.

10. X. 1955 г.
мах. Катраница

Емин Ем. Драмалиев,
род. в 1914 г., образование IV кл.,
общ работник

ПРЕМЯНА

290. Окичила я, огиздила я

Родила майка ма̀шка моминка,
ма̀шка моминка с мо̀рна косица.
Окичила е̂, огиздила е̂,
наде̂нала хи плетни жорапе,
варху жорапе сърма терлици,
варху терлице ку̂ндри ласка̀ти,
варху ку̂ндуре е̂сни ше̂лваре,
варху ше̂лваре фитиллѝ ризка,
варху ризкана чучуклѝ кафта̀н.
Опасала хи четри коше̂ка,
опуснала хи осемно края,
накривила е да̀лфино фесче,
разресила е бриши̂мен пискюл!

12. X. 1955 г.
мах. Катраница

Емин Ем. Драмалиев,
род. в 1914 г., образование IV кл.,
общ работник

291. Седна мома на бял камък

Стана мо̂ма, та отиде,
та отиде долу, долу,
долу, долу, накрай ре̂ка,
со̂дна мо̂ма на бе̂л камень.
Прикрила е бе̂лен камень
сас ризица чибу̂кле̂на,
сас ше̂лваре джанфе̂зени.
Вдигна мо̂ма бе̂ли ро̂ки,
та разчеса дребни плитки,
хем хи чеше, хем хи фо̂рля
низ ре̂кана, низ водо̂на.

23. VIII. 1951 г.
с. Триград

Пята от девойки на седянка

292. Та си срещна малка мома

То̂рнал юнак хем ваз село,
хем ваз село, хем низ село.
Та си срьо̂щна малка мо̂ма
курди̂санка, дюзди̂санка
с папу̂чкове, с терличкове,
сас пискюлче закривено,
сас кафта̀нче меказли̂йче,
сас салти̂ца кадифенка,
сас якица же̂нфе̂зенка.

24. II. 1954 г.
Чепеларе

Шабан С. Юруков,
род. в 1900 г., без образование

293. Шарен ми рудан въртеше

— Захѝде, бе̂ла кадо̂ну,
сноши сам вечер гльо̂дало
нах бе̂личконо кона̂че,
нах високине кьо̂шкьове —
тебе си вѝде̂х, Захидѐ.
Ше̂ран ми руда̀н варте̂ше,
жьо̂лта коприна препридаш,
червено фесче ушиваш,
на широко гю̂сче елече,
на тьонко ко̂рсче коланче,
на бе̂ли но̂ги жорапе.

20. IX. 1951 г.
с. Беден

Асан Ал. Устов,
род. в 1918 г., образование IV кл.

294. Любето ѝ се сърди, защото гледала други

Сафие са е замо̂чила
це̂ло ми ле̂то-про̀ле̂то
за един га̀лче̂ни калчу̂не.
Бо̂рзала нѝна, бо̂рзала,
за голе̂м байре̂м бо̂рзала,
пък са за малак втасали.
Стана хи Сафе надена,
наде̂на ку̂ндри ласкати,
наде̂на ризка чубуклу̂,
наде̂на кафта̀н ко̀йнае̂н,
наде̂на са̀лта сърмена
и на майка си ромо̀ни:
— Ѝзле̂зи, майчу, по̂гледни
како̂в са байре̂м сторили
из срьо̂щна стра̀на ре̂кана.
Врют са през ко̀рда сьо̂днали,
мойно е любе накрае̂н.
То си ма криво гльо̂даше,
о̀ти лю него не гльо̂дам,
ам гльо̂дам други юнаци.

1. IX. 1954 г.
Чепеларе

Гюля М. Кондакчиева,
род. в 1908 г., образование IV кл.,
работничка

295. Като Пинка не намерих

Со̀йчук е село голе̂мо —
он сикѝс ми е махали.
И он сикѝсно обѝде̂х,
каквоно Пинка не найдох
на бе̂ло и на черноко,
на тенко и на високо.
По̀ да е̂ ру̂ба прилега,
еллѝя пискюль бришѝме̂н,
скечоски ку̂ндри ласка̀ти.

10. VIII. 1955 г.
с. Боровина

Ахмед Ахм. Якубашев

Сойчук (ст. 1) — от Союджик, сега с. Върбина, Смолянски окръг.

296. Ушили ѝ сърмен фустан

— Стану, Стану, Стамбулгюру,
вав Е̂дринен баш дюльберѝм.
Ста̀ни, Стану, та ѝзмети,
та ѝзмети и по̂стели,
че ща дойдат терзѝе̂не,
терзѝе̂не, шиго̀ртине
да ти скройо̂т и ушие̂т
сърмен фуста̀нь до земьо̂на,
зелен забу̂нь до лахте̂не. —
Стана Стана, та измете,
та измете и постели.
Та са дошли терзѝе̂не,
терзѝе̂не, шиго̀ртине,
скроиха хи сърмен фуста̀нь,
сърме̂н фуста̀нь до земьо̂на,
зелен забу̂нь до лахте̂не.
Скроиха го за Велиден,
ушиха го за Пе̂тровден,
наде̂на го за Илинден.

28. VIII. 1954 г.
Чепеларе

Кева К. Илиева,
род. в 1878 г., без образование,
домакиня

За *Е̂дринен* (ст. 2) — Одрин — вж. пояснението към песен № 162.

297. Да ѝ ушият фустанче

Сабрали са са, сабрали
до деветина терзѝе
сас петима шего̂рте.
Та си кройе̂ха, шие̂ха
и за Тодорка думаха:
— Бре що стори Тодорка,
та за во̀да не дойде? —
Ка̀йно си дума думаха
и си Тодорка допа̀дна
сас двене бе̂ли ха̀ркоми.

— Добар ден ви, терзѝе!
— Дал бог ти добро, Тодорку!
— Шийте, кройте, терзѝе,
и мене да ми ушиите
на тьонко кôрсче фустàнче,
през кôрсчено — тьоничко,
през пòлкана — широчко.
Агà са шибне Тодорка —
кàйно ми елен през гòра,
кàйно ми риба през мòре.

25. XI. 1954 г.
Чепеларе

Мария Т. Георгиева,
род. в 1888 г., без образование,
домакиня

298. Който тебе ще облича

Допàднал е нов терзѝя,
нов терзѝя в наше село,
та лю шие, та лю крои
момин кафтàн шêран-писан,
шêран-писан, гевизенêн.
Хем го шие, хем го пита:
— Бре кафтàнче шêран-писан,
шêран-писан, гевизèнен,
кòйно тебе ще надêва,
йê сам него покỳтювал,
покỳтювал, полюлювал,
чьòрни òчи полюбовал,
бêли бузки похапнувал,
тьôнка снажка посвийнувал.

10. X. 1955 г.
мах. Катраница

Емин Ем. Драмалиев,
род. в 1914 г., образование IV кл.,
общ работник

299. Девойче кълне премяната си, I

Момиченце прало на реката и хвърляло китки на върбата. Вейките ѝ се свивали като девойче, когато се върне от байрям и си засваля премяната.

— Момиченце маничичко,
дваж ти минах през вратцана,
и дваж тоно заключенки,
заключенки, затворенки.
Дали бêше сôн заспала
йли бêше вино пила?
— Бре юначе лудо-младо,
не сôм êла, не сôм пила,
вино не сôм вѝдювала.
Ами си бêх отишлàла
сай долу, долу на рêкана,
на рêкана под вòрбана,
та си перàх бêло пране
и си виêх дребни китки.
Хем хи виêх, хем хи мêтах
на вòрбана, на вейкине.
Вейкине се свивом свиват,
свивом свиват и развиват,
кàйно мàшко момиченце,
гà са вôрне от байрêман,
гà са вôрне от байрêман,
та засвалê гиздѝлоно,
гиздѝлоно, кичѝлоно.
Хем го свалê, хем го калне:
„Дано ми пусто останеш,
вейке да са ненадêнеш,
че си нêмам пôрво любе
да ма гльода, гà та свалêм,
гà та свалêм и надêвам!“

25. X. 1954 г.
Чепеларе

Гюля М. Кондакчиева,
род. в 1908 г., образование IV кл.,
работничка

300. Девойче кълне премяната си, II

Момиченце простира пране на елхата, която се свива и превива като девойка, когато сваля премяната си.

— Момиченце маничичко,
маничичко, глупавичко,
дваж, триж ти през двор минахме,
ти каде бê, та та немêше?
— А бре лудо, лудо-младо,
отишла бêх сай долу, долу,
сай долу, долу на рêчкана,
на рêчкана, на водôна,

бе̂лко да бе̂ля, тьонко да пѐра.
Опрала бе̂х, простре̂ла бе̂х
през елшено, през варшено.
Елшено са свивом свива,
свивом свива и развива,
ка̀йно ма̀шка девойчица,
га̀ се враща от байре̂ман,
от байре̂ман, от сире̂нан,
та засвале̂ гиздѝлоно,
гиздѝлоно, кичѝлоно:
от главо̂на — та̀блицана,
от ра̀мцана — са̀лтицана,
от ножѝнки — ко̀ндурено,
ко̀ндурено — жора̀пено,
от кабѝне — ше̂лварене.
Хем ги свале̂, хем ги пита:
„Ой ше̂лваре опусте̂ли,
за вас вечер не̂ма ли да дойде,
за вас мо̀ско не̂ма ли са найде?“

20. XI. 1953 г.
с. Беден

Асан Ал. Устов,
род. в 1918 г., образование IV кл., и
Садък Т. Асанов, род. в 1908 г.

Елшено (ст. 11) — елшата, широколистно крайречно дърво с тъмнозелени листа (*Alnus*).

301. Девойка кълне премяната си, III

Бяла Неда бели платно и го простира по вейките на люляка, който се свива и развива като малко момиченце, когато сваля премяната си.

— Неду, Неду, бе̂ла Неду,
снощи дойдах нах дома ти,
теб неме̂ше, ти каде бе̂,
ти каде бе̂ отишла̀ла?
— Бре юначе лудо-младо,
ие̂ си ми бе̂х отишла̀ла
долу, долу, в малка ре̂ка
бе̂ло да пѐрам, пла̀тно да бе̂ле̂м.
Опрала го бе̂х, простре̂ла го бе̂х
по вейкине, по люле̂кан.
Люле̂кан са свивом свива,
свивом свива и развива
ка̀йно ма̀шко момиченце,
га̀ са во̂рне от байре̂ман.
Га са во̂рне от байре̂ман,
та засвале̂ гиздѝлоно,
гиздѝлоно, кичѝлоно.
От главо̂на — крѝвконо фесче,
от рамца̀на — салтѝцана,
от сна̀жкана — кафта̀нче̂но,
от ногине — жора̀пено,
от кабѝне — ше̂лва̀ре̂но.
Хем ги свале̂, хем ги калне:
„Бре ше̂лваре опусте̂ли,
за вас денчок не̂ма ли да дойде,
да ва свали лѐвтѐр юнак?“

5. IX. 1954 г.
с. Върбина

Ариф М. Топчиев,
род. в 1908 г.

302. Повдигни си шалварите

Засурна Арфе ше̂лва̀ре
низ жумайо̂на надолу.
Хасан след Арфе варве̂ше
и си на Арфе думаше:
— По̀вдигни, Арфе, ше̂лва̀ре,
че ще ги фане росо̂на,
та ще хми падне бойо̂на.
Росо̂на ще ги боздѝса,
сло̂нце̂но ще ги че̂лдѝса.
Арфе на Хасан викаше:
— Пу̀кни са, тре̂сни, юначе,
и дручки имам сакѝва,
от се̂ва дваж по-хубави,
от се̂ва дваж по-широки.
От Серес ги сам купила,
вав Стамбу̂л ги сам ушила.
Тестьо̀ сам ѝгли строшила,
па̀смо сам ко̀нце изшила,
бо̂кал сам шербет изпила,
стра̀на бо̀рна изгорила,
дорде ше̂лваре ушие̂м!

Ноември 1950 г.
с. Настан

Ахмед Ф. Карамустафов,
род. в 1886 г.

Серес (ст. 15) — Сяр. *Стамбу̂л* (ст. 16) — Истанбул.

303. Дрямка ми дойде

— Дре̂мка ми дойде, юначе,
на мойсе чьо̀рни ачинки,
та мисле̂ да та по̀питам
даваш ли йзин, юначе,
да ле̂гна малку да дре̂мна.
— Давам ти, давам, девойку,
ам мисле̂м да та по̀питам
твое̂ ли си е са̀лтана.
— Мое̂ е, мое̂, юначе,
майка си ми е̂ кроила,
сам-сама сам е̂ ушила.
Дорде ми са̀лтана скрои,
чифт сме ножици строшили,
пък доде са̀лта ушием,
тестѐ сме йгли строшили.

22. IX. 1951 г.
с. Забърдо

Атем Драхемов

304. Прилича ли й премяната

— На̀де̂ни, Минке, ше̂лваре,
е̂ла, Минке, е̂ла, пиле, е̂ла дьо̂,
да си та виде̂ приле̂га ли та.
На̀де̂ни, Минке, жора̀пе,
ела, Минке, ела, пиле, е̂ла дьо̂,
да си та виде̂ приле̂га ли та.
На̀де̂ни, Минке, терлици,
е̂ла, Минке, е̂ла пиле, е̂ла дьо̂,
да си та виде̂ приле̂га ли та.
На̀де̂ни, Минке, кунду̂рки,
е̂ла, Минке, е̂ла, пиле, е̂ла дьо̂,
да си та виде̂ приле̂га ли та.
На̀де̂ни, Минке, кафта̀нче,
ела, Минке, е̂ла, пиле, е̂ла дьо̂,
да си та виде̂ приле̂га ли та.
На̀де̂ни, Минке, ашма̀че,
е̂ла, Минке, е̂ла, пиле, е̂ла дьо̂,
да си та виде̂ приле̂га ли та.

1. IX. 1951 г.
с. Грохотно

Васил Калайджиев,
род. в 1906 г.

305. Ти си чута и прочута

Садафинку, момиченце,
ти си чута и прочута
в седем села, в осем казѝ,
че наде̂ваш ше̂лварковe,
ше̂лваркове же̂нфѐзанки,
тьонка ризка чибу̂че̂на
и салтѝца коприне̂на.

24. IX. 1951 г.
с. Мугла

Али Селямов,
род. в 1886 г.

306. Зачукал Мутю, завикал

Зачукал Мутю, зару̂кал
на Алиминкини портици:
— Ялай, Алимѐ, о̂твори!
Майка хи са обадила:
— По̀че̂кай, Мутю, по̂стои,
че е Алимѐ заспала
по кро̂по и по ше̂лваре.
По̀че̂кай, Мутю, по̀се̂ди
барем да си е̂ по̀гизде̂,
че е хажийска до̂щере̂
и бинбашѝцка снашица!

23. VIII. 1951 г.
с. Триград

Пята от девойки

307. Нямала какво да облече

— Момне ле мари хубава,
момне ле мари гиздава,
байре̂м са играй без тебе,
хо̂ро са вие без тебе —
о̂ти ми, мари, не дойде?
— Юначе лудо и младо,
как да ти дойда, юначе,
ага̀ си не̂мам папу̂це,
ага̀ си не̂мам жорапе,
жорапе, а̀гу, терлици,
терлици, още гизди̂ло!

5. V. 1951 г.
с. Настан

Шабан Фезов,
род. в 1886 г.

308. Нея оставил, друга залюбил

— Я̂ла, лелку, я̂ла, я̂ла помайчину,
я̂ла, лелку, я̂ла, я̂ла довечера,
да ти кажа, лелку, да ти са оплача.
Мене Митрю га̀ле̂ше, га̀ле̂ше, маме̂ше,
та че ма остави, та друга зага̀ли,
друга, лелку, друга в друга махало̂,
в друга махало̂ — Ракшина Бояджийска.
Вчера ходих, лелку, в долна махало̂,
та си срьощнах, лелку, Ракшина Бояджийска.
Преме̂нена бе̂ше, курди̂сана бе̂ше
сас сърме̂н во̂льненик, сас але̂н минди̂льче̂к,
на главо̂на бе̂ше с ко̂рпа коприне̂на,
на ногине бе̂ше с лу̂стри кунду̂ре.
Затова ма, лелку, мен Митрю остави,
мен Митрю остави, та нея зага̀ли.

13. X. 1952 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г.,
образование средно специално

309. Да нагиздим Минка и Фейминка

— До̂неси ми, мари, йотключове, дай, мари, дай,
да йотключим, мари, ше̂ран сандо̂к, дай, мари, дай,
да извадим, мари, всичко дребно, дай, мари, дай,
всичко дребно, коприне̂но, дай, мари, дай,
да йогиздим, мари, бе̂ла Минка, дай, мари, дай,
бе̂ла Минка, мари, и Фейминка, дай, мари, дай!
Да ги водим, мари, на сире̂нан, дай, мари, дай,
на сире̂нан, мари, на байре̂ман, дай, мари, дай,
на байре̂ман, мари, на жумбише̂н, дай, мари, дай,
на жумбише̂н, мари, на люлькана, дай, мари, дай.
Да ги виде̂т, мари, ергенине, дай, мари, дай,
да нафо̂рле̂т, мари, ше̂керене, дай, мари, дай.
Да ги виде̂т, мари, овче̂рене, дай, мари, дай,
да нафо̂рле̂т, мари, ше̂ловене, дай, мари, дай.
Да са пукат, мари, душма̀нине, дай, мари, дай,
душма̀нине, мари, душма̀нине, дай, мари, дай,
и твоине, мари, и моине, дай, мари, дай!

23. VIII. 1951 г.
с. Триград

Слушана от девойки на попрелка в дома
на Салих Сальохльовски

Вариант на песента Ат. Райчев е записал и в с. Водни пад.

310. Бяла съм, бяла, юначе

Бѐла сам, бѐла, юначе,
цѐла сам свѐта огрѐла
от ѝзник слôнце до заник.
Един бѐ Кàрлък останал
и той не щѐше остана,
ам бѐше в мòгла отôнал.
Вав нея нищо немѐше —
лю еднò руса девойка
и еднò вàкло овчѐрче.
Ситна байламò цôнкаше,
с байламò дума думаше:
— Момице бѐла, хубава,
утре на пазар тòрнувам,
какво оттам да ти купѐ?
— Юначе лудо и младо,
дотолкоз ли са не сѐташ
момиче какво прилѐга?
На чьорни òчи шуклѝло,
на бѐло лѝце бѐлило,
на тьонко кôрсче коланче,
на тьонка снàжка кафтàнче,
на бѐла шийка герданче.

4. IX. 1954 г.
с. Върбина

Ариф М. Топчиев,
род. в 1908 г.

Кàрлък (ст. 4) е огромен масив южно от селата Широка лъка и Гела, който включва Голям и Малък Перелик Названието е турско и означава яма за запазване на сняг през лятото, хладилник; действително това е единственото място в Средните Родопи, където се запазва сняг почти през цялата година (сведения на Н. Дамянов). Според К. Иречек това име е дадено от юруците, които лете пасели там стадата си, а зиме слизали в Беломорието (в Солун имало махала Карлък, наречена така от същите пастири), и спада към онези турски названия на върхове от Одринско и Димотишко до изворите на Искър и дори по Пирин планина, останали от пастирите юруци (вж. Иречек. Пътни бележки. с. 34).

311. Колкото пъти изляза

Амàн кинà сам патила,
патила ѝ орадѝсала
от новà срьощно кòпеле!
Ѝлчиш ми нахвôн ѝзлѐзам
и него си ми вѝдювам
отвôдна стрàна рѐкана,
вав зеленоно ливаде
под червен калѐм ѐбалка.
Ситна байламò цôнкаше,
с байламò дума думаше:
— Девойку мари хубава,
утре нах пазар тòрнувам —
какво ли да ти дòнесам?
— Юначе лудо и младо,
дотолков ли са не сѐташ
момиче какво прилѐга?
На вàкло чело алтôнче,
на бѐла шийка мержѐнче,
на тенка снàжка кафтàнче,
на бѐли нòги шѐлваре.

10. X. 1955 г.
мах. Катраница

Емин Ем. Драмалиев,
род. в 1914 г., образование IV кл.,
общ работник

312. Какво да ѝ донесе

— Петру, Петроленку мари, гиздава девойку,
снощи що ти рекох, мари, пак ли да ти река:
ѝзведи ми кончено, мари, вън на равни двори,
че ще да патовам, мари, патовам-друмовам
нах Стамбол, нах градôн, мари, нарôчай, порôчай
що да ти донеса, мари, от Стамбол от градôн,
от Стамбол от градôн, мари, от панагирѐн.
— Либе ле, пôрво либе, толкова ли не знаеш,
не знаеш, не сѐташ, либе, що носѐт мòмине,
мòмине и главѐнине, какво ще да купиш?
На тьонко корсче, либе ле, сърмено коланче,
на бѐла шийка, либе ле, бѐлине инжии.
На нòги ще купиш, либе ле, лỳстрине кундỳри,
лỳстрине кундỳри, либе ле, бѐлине жорапе,
на глàва ще купиш, либе, три рôда алтôне!

Юли 1939 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование, домакиня

Стамбол (ст. 5 и сл.) — Истанбул.

313. Фатминка чака дюлбер Мехмеда

Всички се главьо̂т и жене̂т,
Фатминка Сюльманаго̀ва
та̀ са ни глави̂, ни жени,
ам че̂ка дюлбѐр Мехмеде̂
от Стамбу̂л насам да дойде,
голе̂м армага̀н да донесе:
стамбу̂лски е̂сни ше̂лйи,
едри̂нски ка̀ни червени,
шахи̂нски ку̂ндри ласка̀ти,
ске̂чоски жьо̂лти стафиди.

Август 1939 г.
Чепеларе

Вълко Кехайов,
род. в 1884 г.

Стамбу̂л (ст. 5) — Истанбул. *Едри̂нски* (ст. 8) — одрински, от Одрин. *Шахи̂нски* (ст. 9) — от с. Шахин, Ксантийско. *Ске̂чоски* (ст. 10) — ксантийски, от Скече, Ксанти.

314. Аз ще с тебе да ида

— Фа̀тму ле, пиле ше̂рано,
питала ли си майка ти,
майка ти и боба̀йка ти
дават ли тебе на мене?
— Юначе лудо и младо,
и ко ма дават, и ко не,
я ще сас тебе да идам,
че ти сам ку̂ндри трошила,
армага̀н ми си провадал
едри̂нска ка̀на червена,
юне̂на басмо̂ зелена,
смо̀кви и благи стафиди.

5. IX. 1954 г.
с. Върбина

Ариф М. Топчиев,
род. в 1908 г.

Едри̂нска (ст. 10) — одринска, от Одрин.

315. Дарове са се дарили

Мехмед е село разшени̂л
в боба̂йкови му ода̂е.
Ситна си байламо̂ цо̂нкаше,
с байламо̂ дума думаше:
— Фатминку, кузу̂м пиленце,
ни̂ше̂н ще да ти про̀воде̂,
да ми го, Минке, не во̂рнеш.
— Не що̂ та, не що̂, юначе!
— Лю ко ма не ще̂ш, Фатминку,
ний са сме с тебе сбирали
в наше̂на долна градинка
под бе̂ле̂н-червен тре̂ндафил
и са сме дара дарили:
ти мене — чьо̂рни ачинки,
я тебе — чьо̂рни стафиди,
ти мене — тьо̂нки ракаве,
я тебе — бурми̂ по̂рстене.

20. III. 1939 г.
Чепеларе

Сабире Ис. Узунова,
род. в 1863 г., без образование, домакиня

Минке (ст. 7) е съкратено от Фатминке.

316. За кого мете дворове

— Велику до̂щеру,
за ко̂го си метеш
твойне равни двори?
— Ме̂там ги, мале ле,
за Во̂лка Стоилов,
за Таше̂ Стое̂нов.
— Молчи, Лику, мо̂лчи,
да си та не чуе̂т
близнине комшие,
хасе̂т да не сторе̂т,
че е хасе̂т лошо.
— Мале, да̀ ма чуе̂т,
да̀ ма хасетьо̂ват!
Во̂лко же ми уший
тихѐле̂н во̀льне̂ник,
Ташю жа ми купи
ко̂рпа копринена
и лу̂стри кунду̂ри.

Март 1952 г.
мах. Стикъл

Пею Г. Енчев,
род. в 1874 г., образование IV кл., зидар

317. Кой ѝ е обрал цветята

— Хогюла ли си, Василку,
надолу нах градинкана,
вѝгяла ли си, Василку,
кой ти е обрал кѝткана,
кѝткана ранен босилък,
бѐлиѐн-чѐрвен тръндафил?
— Юначе лудо и младо,
ти ми си обрал кѝткана!
— Василку мари хубава,
òти ма бѐда набъди?
— Юначе лудо и младо,
не сôм та бѐда бедѝла —
сама та майкя вѝгяла,
агà ми китка бърешъ,
та ê, юначе, кичъшъ
на главôта, по чалмôта
и по шѐрано забỳнчъ.

7. II. 1952 г.
с. Широка лъка

Чока Ст. Гайдарова,
род. в 1919 г., образование IV кл.,
домакиня

318. Тебе съм на сърце закичил

Момък обрал цветята на девойка и ѝ казва, че тя е легнала на сърцето му, както нейното цвете на чалмата му.

— Момне ле мари хубава,
òти ма бѐда набедѝ,
че ти сам обрал кѝткана,
кѝткана ранѐн босилчък
и червенън трендафил?
— Юначе лудо и младо,
не сôм та бѐда бедила,
ам та е майка вѝгѐла,
агà ми китка бърѐшъ,
с остръ йѐ ножа съчѐшъ
и йѐ по глàва кичѐшъ,
по главôта, по чалмôта,
по шѐраната салфѐта.
Та че отидъ, юначъ,
ситноно хòро да тропаш
до мойна вòрла душмàнка.
Злобна ти дума думашъ
за менъ, лудо, за майкя.
— Момицъ мари хубава,
нищо не ми е думала,
немòй си сбира грѐховъ,
грѐховъ, още ѐдовъ.
Какно е китка легнала
на мойса чалмô шѐрана,
ной си и ти легнала
на мойсо бѐло сарчьòцъ.
С китки сам глàва окичъл,
теб сам на сòрцъ закичил.

20. XI. 1951 г.
с. Стойките

Мария Д. Капушева,
род. в 1886 г., образование III кл.,
домакиня

319. Тъй съм и тебе закичил

Девойка вика майка си да погледне какъв момък е минал край тях и ѝ поискал китка.

— Ѝзлѐзи, майчу, пòгледни
отвôн на равни двòрове
какво е рано ранило,
какво е рано минало.
Конче му пиле фòркаше,
рỳба му огань греѐше,
лѝце му слôнце свѐтеше
и си на мене думаше:
„Ѝзлѐзи, любе, ѝзлѐзи
йотвôн на равни двòрове.
Пòдай ми китка шѐрана
да си ê, любе, зàкича
на главôса от странôса,
от странôса на калпакас.
Че ще да мина, любе ле,
през вашно село голѐмо,
през срадѐ хòро голѐмо.
Мене ще врют да поглъôдат
в главôса и вав чалмôса,
вав твойна китка шѐрана.
Какно сам китка закичил
на моѐс калпак накривен,
тôй сам и тебе закичил
на мойсо бѐло сарчôце.
Мене ще, любе, поглъôдат
лѐвтери, стари, женѐни."

10. XI. 1951 г.
с. Стойките

Минка П. Златева,
род. в 1909 г., образование IV кл.,
домакиня, работила и земеделие

320. Да не й бере цветята

— Майчинку, моê майчинку,
ялай ми варви кôпеле,
ялай ми носи кйчица
от моêна долна градинка!
— Дôщеру моê, майчина,
юнак са кришно не пита,
ам си го гюзлюм пôпитай:
„Юначе лудо и младо,
не да ми береш кйткине,
ам да ми дробиш плиткине!“

20. II. 1954 г.
Чепеларе

Шабан С. Юруков,
род. в 1900 г., без образование

321. Ако има годежни подаръци, да праща

— Майчинку, моê майчинку,
вчера ми ходих на межьо
в долничкана махалô.
Агà са вôрнах от межьô,
двамина найдах у дома,
троица найдах в кйткана.
Кйткана ми са обрали,
зебйль ми ê са сторили:
Салих ê с ножêн сêчêше,
Ариф ê с кŷндри таптêше,
та нêма да си нàбера
Мехметю да си прòводê.
Мехметю, вàкло кôпеле,
ко ти пониса дохòдай,
ко имаш нишêн—провадай!

24. II. 1954 г.
Чепеларе

Шабан С. Юруков,
род. в 1900 г., без образование

322. Китка ми изпрати

— Рàчиш ма, кузŷм, не рàчиш,
бàрêм ми китка прòводи,
да си йê, кузŷм, рàзсадê
на високана плàнина,
на студенине врйсьове.
Кольчиш на лêкйн йзлêза
кичица да си откацам,
сас тебе да са разтôжвам!
— Юначе, луда делийо,
киткана дума не дума,
киткана с ôчи не гльôда,
киткана пôслед не слêди.
— Девойку мари хубава,
ти ми ê, кузŷм, прòводи,
макар ми дума не дума,
макар ми с ôчи не гльôда,
макар ми пôслед не слêди.

28. VIII. 1954 г.
Чепеларе

Кева К. Илиева,
род. в 1878 г., без образование,
домакиня

323. Подай ми стръкче босилек

Засвиръ Митку с гайдана
на въсокана плàнъна,
гайдана дума думашъ:
— Керŷшку мари Пеюва,
Пеюва, Пеювичъна,
пôдай ми стрôчък босилчък
да ти дам дюкмьô шêрана.
Та жъ го, Керу, рàзсагê
на въсокана плàнъна,
на шйлъстана юрйê.
Кôлчиш ми легнат шилъта,
и йê до него жъ легна
да ми са правй, Керушку,
че ти си до мен легнала.
— Юначе лудо и младо,
кйткана дума нъ дума,
кйткана с ôчи нъ гльôда,
кйткана сôрцъ нъ сгрêва,
кйткана с тебъ нъ ходъ —
йê ти сам сама китчъца!

4. X. 1951 г.
с. Широка лъка

Минка П. Златева,
род. в 1909 г., образование IV кл.,
домакиня, работила и земеделие

324. За мене китка нямаше

Са̀е̂ са вечер сабраха
мо̀мине по попрѐлкине,
юнацине по посдѐлкине.
Дѐно се сбират мо̀мине,
тамо са вие̂т киткине.
Все̂киму китка имаше,
Мехметю китка не̂маше,
Мехмет си сьо̂дна да плаче,
малка го мо̀ма питаше:
— О̀ти ми плачеш, Мехметку?
— Как да не плача, девойку,
всекиму китка имаше,
лю мене китка не̂маше.
Момица си го мире̂ше:
— Мо̀лчи, не пла̀чи, Мехметку,
и теб ще китка да дадем
от моисе чьо̂рни очинки,
от моесо бе̂ло ли̂це,
от мое̂са тьонка сна̀жка —
е̂ ти сам сама кичица!

5. IX. 1954 г.
с. Малка Арда

Салих М. Чурталеков,
род. в 1905 г.

325. Ситна е роса роснала

Ситна е ро̀са роснала
край дольничкана махало̂,
та кваси шайр тревица.
По̂стро е̂ пиле пасе̂ше
сас седем дребни пильчко̀ве.
Пильчко̀ве крилца капе̂ха,
дребни ги мо̀ми сбираха,
лю врют хи китки вие̂ха.
Лю врю̀тем китки имаше,
Хасаню китка не̂маше.
Хасан ми викна да плаче,
малка го мо̀ма миреше:
— Мо̀лчи, не плачи, Хасане,
е̂ ти сам сама кичица,
ага̀ ти дойда дома ти,
ага̀ ти сьо̂дна на скутат,
ага̀ ти легнам на рока.

23. VIII. 1951 г.
с. Триград

Пята от девойки в дома
на Юсеин Сальохльовски

326. Защо не минеш, юначе

О̀ти не минеш, юначе,
през наши равни дворове,
зам да ти метна, юначе,
кичица ранбосилкова,
кичица карамфилкова?
На чело да е̂ закичиш,
вечеро̂ да е̂ заквасе̂ш,
у̀трино̂ да е̂ закичваш.
Ага̀ са китка закичиш,
за мене да си споминаш.

17. VI. 1955 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование средно
специално

327. Твоя китка не увяхна

— Моме, моме, малка моме,
да ни ръчеш оглави̂х са,
оглави̂х са, забори̂х та?
Каде хоге̂, тебъ мисле̂м,
сон ко заспе̂, теб санувам.
В седемдесет села хоге̂,
седемдесет мо̀ми гале̂,
седемдесет китки носе̂.
Всички китки уве̂хнаха,
уве̂хнаха, изсо̂хнаха,
твое̂ китка не уве̂хна,
твое̂ китка все зълена!

26. IX. 1953 г.
с. Широка лъка

Руса Г. Бобева,
род. в 1904 г., образование III кл.,
домакиня

328. Взе ме ще, лелчо, взе ме ще

— Тодоръ, лелън Тодоръ,
що съ мъ чьостъш почъстил
пръз наша чьоста махалô,
пръз нашъ равнъ двòровъ?
Дали мъ имаш да зимаш
илъ мъ имаш да даваш?
— Лельчънку, мила лельчънку,
колкото имам да давам,
по-млого имам да зимам —
чичово бêло Марийчъ!
Идъ го, лельчу, пôпътай
зима лъ менъ Марийка.
— Тодоръ, лелън Тодоръ,
нему са снощъ хогълъ,
баш дванадъсът момàръ,
та нѝто един не зьôла,
та тебъ лъ щъ да зьôмъ?
— Зьô ма ща, лельчу, зьô ма ща,
тя са е на мен вт̀аксала!
Тя мъ бъ китка извила
с неино бêло аглôчъ.

23. XI. 1951 г.
с. Стойките

Минка П. Златева,
род. в 1909 г., образование IV кл.,
домакиня, работила и земеделие

ЗАДЕВКИ

329. Мене теб дава, пръстена ти не дава

— Мари момице, мàшка момице,
вчера си минах край ваши двори,
та си ма лайна вашено куче.
Ê са наведах камен да зьôма,
камен да зьôма, куче да ỳдря,
та си изпуснах сребаран пôрстен,
дал го не найде, дал го не видê?
— Пỳкни са, трêсни, лудо и младо,
ê го не найдах, майка го найде!
Теб го не дава, мене го дава,
мене теб дава, пôрстен теб не дава.

Август 1938 г.
Чепеларе

Мария Вл. Бочукова,
род. в 1886 г., образование VII кл.,
домакиня

330. Не видя ли кон да мине, I

Момък пита девойка не е ли видяла коня му с посребрена юзда, и я кара да го настигнат заедно.

— Мари Раду, бêла Раду,
кàйно сêдиш на два друма,
на два друма, на раздрỳма,
не видê ли кон да мина,
кон юнацки, кон Чавдарски?
— Бре юначе лудо-младо,
да го видê не познавам!
— Мари Раду, бêла Раду,
кон юнацки си е пôзна,
кон юнацки, кон Чавдарски.
Юзда му е посребрена,
юларче му й позлàтено.
— Видêх, видêх, лудо-младо,
юларче сỳрнêше по калове,
зенгѝи чукаше по камене.
— Мари Раду, бêла Раду,
йê си, Раду, друм не знаêм,
хайде, Раду, да го стигнем!
— Вôрви, лудо, вôрви, младо,
ти щиш друме да научиш
и щиш конче да застигнеш.
— Мари Раду, бêла Раду,
отколе ли конче мѝна?
— Ни отколе, ни отскоро,
вчера мина по пладнина.

Август 1939 г.
Чепеларе

Стайкя Ст. Балджиева,
род. в 1902 г., образование IV кл.,
домакиня

331. Не видя ли кон да мине, II

Момък пита девойка за кого вие китка и не е ли видяла коня му. Тя му казва, че го видяла да влачи юздата си.

— Какво правиш, гюл фиданку,
какво правиш
под кôщана в градинкана,
какво бъреш?
— Китка бѐра, лудо-младо,
китка виê.
— Кòму е береш, гюл фиданку,
кому йê виêш?
— Теб ê бѐрам, лудо-младо,
теб ê виêм!
— Лôжъш, лôжъш, гюл фиданку,
ти мен не щеш,
мен ê берêш, гюл фиданку,
на друг ê даваш.
Вчера минах, гюл фиданку,
покрай тебъ,
покрай тебъ, гюл фиданку,
сас кончено.
Гà та вӣгêх, гюл фиданку,
конче заборӣх.
Ни вӣгê ли, гюл фиданку,
конь да мина,
конь да мина, гюл фиданку,
конь юнацки?
— Вӣгêх, вӣгêх, лудо-младо,
вчера мина,
вчера мина, лудо-младо,
по пладнӣна.
Сӯрнешъ си, лудо-младо,
жьôлта ю̀зда,
сӯрнешъ ê, лудо-младо,
по каловенъ
и чукашъ, лудо-младо,
зънгӣинъ,
зънгӣинъ, лудо-младо,
по каменънъ.

26. IX. 1953 г.
с. Широка лъка

Руса Г. Бобева,
род. в 1904 г., образование III кл.,
домакиня

332. Тръгнала е Митра

Митру, Митру, кадòн Митру!
Тòрнала е кадòн Митра
от сарàян нах бунàран
да наточи стӯдна вòда,
стӯдна вòда бунàрова.
Та изгуби коланчèно,
коланчèно от кôрсчèно,
герданчèно от гюсчèно —
тòрнала е да ги трòси.
Де ê срьôщна лудо-младо!
Той на Митра подмигнува,
подмигнува, подсмахнува
и на Митра тихо дума:
— Митру, Митру, кадòн Митру,
каде сама си тòрнала
от сарàян нах бунàран?
— Торнала сам, лудо-младо,
да натòча стӯдна вòда,
стӯдна вòда бунàрова,
да намèря коланчèно,
коланчèно, герданчèно
от кôрсчèно, от гюсчèно.

29. IX. 1951 г.
с. Стойките

Минка П. Златева,
род. в 1909 г., образование IV кл.,
домакиня, работила и земеделие

333. Обичам го и ще го взема

— Анифка моме, Кàнюфка,
гàлиш ли Кукàн кехайê,
излизаш ли му насрьôщу
в вашана долна градинка,
вийнуваш ли му снажката
като стамбӯлска силвӣя?
— Гàлêм го, гàлêм и ще го зôмам,
ти какво ще ми сториш? —
Мустан хи нищо не рече.

20. III. 1954 г.
Чепеларе

Айша Ем. Кьоралиева,
род. в 1879 г., без образование,
домакиня

Стамбӯлска (ст. 6) — от Истанбул.

334. И тебе няма да взема

Зага̀ли Пенка, замами
два юнака, два ергени.
Га̀ли ги Пенка, мами ги
година и половина.
Колю на Пенка думаше:
— Пенке ле, моме хубава,
ко̀го щиш, Пенке, да зо̂миш —
Коле̂ ли, Пенке, Райче̂ ли?
Пенка на Коле̂ думаше:
— Тебе ща, Колю, да зо̂ма! —
Че стана Колю посабра
негова ро̀да голе̂ма,
та у Пенкини отиде,
на порти чукат и ру̀кат:
— Ѝзле̂зи, Пенке, о̂твори
вашите порти ше̂рани,
довел сам тьо̂жки сватове
да си та воде̂м неве̂ста!
Пенка отво̂тре думаше:
— Не що̂ та, Колю, не що̂ та,
и тебе не̂ма да зо̂мам.

24. V. 1954 г.
Чепеларе

Жека Ат. Метексова,
род. в 1896 г., образование IV кл.
домакиня

335. Гори ми, гори, юначе

— Тодорке ле, пиленце,
ѝлчиш ми минам, за̀минам,
ти си ми си вав бахчона,
та разсадаш босилче̂кан.
О̀че̂пни ми що̀льбица
да е̂ махнам през лѝцесо,
да е̂ туре̂м вав пазушка.
Тодорке ле, пиленце,
то не е било босилче̂к,
ами е било копривка,
та ми саже̂ли лѝцесо,
изгори мене сарцесо!
— Го̀ри ми, го̀ри, юначе,
дано за мене изгориш,
дано си мене не найдеш
ни в сова̀ село, ни в друго,
ни в са̀е̂ казо̀, ни в друга.

10. X. 1955 г.
мах. Катраница

Емин Ем. Драмалиев,
род. в 1914 г., образование IV кл.
общ работник

336. Какво се червенееше, I

— Момице мари хубава,
мислъл сам да та по̀пътам:
какво са чървънее̂шъ
в вашана долна градинка,
под бе̂ле̂н, чървен тръндафил?
— Юначе лудо и младо,
майка ми бе̂шъ простре̂ла
батюво ше̂лчъ чървено.
— Ло̂жеш ма, ло̂жеш, момице,
не ме̂сашъ ше̂лчъ чървено,
ам ме̂саха твойнъ шълваръ.
— Пу̀кнъ са, тре̂снъ, юначъ,
нва бе̂ха мойнъ шълваръ!
Се̂нка си бе̂хмъ сторълъ
с близко комшицко ко̀пълъ
и са смъ дара дарилъ:
то менъ — жо̀лти стафидъ,
йе̂ него — чьо̀рнъ очинкъ;
то менъ — бурмѝ по̀рстънъ,
йе̂ него — сна̀жка кьоничка.

12. III. 1952 г.
мах. Стикъл

Пею Г. Енчев.
род. в 1874 г., образование IV кл.,
зидар

337. Какво се червенееше, II

— Фатминку, пиле писано,
писано и разписано!
Мислил сам да та по̀питам
кина̀ са червенееше
в ваше̂на долна градинка
под червенана калинка,
под бе̂ле̂н-червен трендафил,
на ране̂н зеле̂н босиле̂к.

— Пу̀кни са, трѐсни, юначе,
нва бе̂ха мойне ше̂лваре!
Се̂нка си бе̂хме сторили
с близно комшицко ко̀пеле.
Двоица бе̂хме сьо̂днали
и дума си сме думали.

23. II. 1954 г.
Чепеларе

Шабан С. Юруков,
род. в 1900 г., без образование

338. Има ли конак за юнак

— Станке ле, бе̂ла Брашова,
сега за девет години,
как ходе̂м у вас на кона̀к —
с о̂чи не со̂м та поглько̂днал,
дума не со̂м ти продумал.
Сега ще да та по̀гледнам
и дума ще ти про̀думам:
имаш ли кона̀к за юнак,
за вра̀не̂ коне̂ е̂хъри?
— Юначе, луда делѝйо,
та не знаеш ли си кона̀кан?
За вра̀не̂ коне̂ е̂хъри,
за тебе кьо̀шке височи,
за теб дебели дюшеци.

30. VII. 1954 г.
Чепеларе

Маха Д. Харитева,
род. в 1883 г.

339. Аз си го хитро измамих

— Вчера си срьощнах севдьо̂на
вав ситно, те̂сно сока̀че,
панагѝр китка носе̂ше.
Помо̂чи да ма закичи,
йе̂ му са никак не дадох,
ам си го хитро измамих:
— Постой, поче̂кай, юначе,
малко нахво̂тре да вле̂за,
майка, боба̀йка да прѝспе̂.
Тогав ми е̂лай, юначе,
от горна стра̀на ко̂щана,
на манишкине вратинки,
та ми почукай, пору̀кай.
Йе̂ ще та тамо по̀сре̂щна
сас шишьо̂ бе̂ла ракие̂
и с дручка вино чѐрвено.

1. IX. 1954 г.
Чепеларе

Алие С. Дльогова,
род. в 1920 г., образование III кл.,
домакиня

340. Постой, почакай, юначе

— Постой, поче̂кай, юначе,
да вле̂зам малко нахво̀тре,
да прѝспе̂м майка, боба̀йка,
тогаз ще нахво̀н ѝзле̂зам! —
Вле̂зе момиче нахво̀тре,
не приспа майка, боба̀йка,
ам са вазка̀чи височко
на височкине кьо̀шкьове,
че си оттамо викаше:
— Пу̀кни са, трѐсни, юначе!
На двори ти бе̂х дошлала,
на скутан ти бе̂х седе̂ла
и пак ми нищо не стори!

12. X. 1952 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование средно
специално

341. Присмива му се, че я пуснал, I

То̀рнала ми е малка девойка,
малка девойка на студна во̀да.
Отде е̂ сро̂щна лудо и младо̀,
та си момица хвана за ро̀ка.
Момица му са же̂лно моле̂ше:
— Та пу̀сни си ма, лудо и младо,

необлюбе̂нка, необку̀де̂нка!
Де̂но ми носе̂м на бе̂ла шийка,
на бе̂ла шийка жьолти алто̀не,
хала̀л да ти са дор до парица.—
Юнак погльодна жьолти алто̀не,
та си ми пусна малка девойка
необлюбе̂на, необку̀де̂на.

Малка мо̀ма се назад отсто̂пи
и си юнаку напук думаше:
— Е̂зък ти, е̂зък, рупска будало̂,
че ма погльодна в жьолти алто̀не,
жьолти алто̀не, бе̂ли манго̀ре,
та си ма пусна необлю̀бе̂на,
необлю̀бе̂на, необку̀де̂на!

30. VII. 1955 г.
Чепеларе

Маха Д. Харитева,
род. в 1883 г.

342. Присмива му се, че я пуснал, II

То̀рнала ми е бе̂ла Гюлсумка
нах двана врѝсе̂ во̀да да точи.
Де я ова̀рди лудо и младо,
та си отиде близко до нее̂
и си е̂ фати за бе̂ла ро̂ка,
за бе̂ла ро̂ка, за вити гривни.
Пък та̀ ми тогав тихо ромо̀ни:
— Пу̀сни ма, пу̀сни, лудо и младо,
на шийка носе̂м три ро̂да алто̀не,
и трине ро̂да хала̀л да ти са!—
И то си пусна бе̂ла Гюлсумка.
Ага̀ отиде из срьо̂щна стра̀на,
та̀ си му тихо нему ромо̀ни:
— Е̂зък ти, е̂зък, лудо и младо,
че си изпусна бе̂ла Гюлсумка!
За тебе, лудо, три окѝ брадва,
бо̀рна да береш, катран да же̂жеш.

17. IX. 1955 г.
Чепеларе

Гюля М. Кондакчиева,
род. в 1908 г., образование IV кл.,
работничка

343. Момък се заканва на любето си

Девойка моли майка си да не я праща за вода, защото сънувала, че срещнала любето си и му се присмяла, а то ѝ се заканило, че ще я пита кому е носила и връщала годежния подарък.

Немо̂й ма, майчу, провада
са̀е̂ у̀тирна на во̀да,
че е дерьо̀на де̂леко
и е дерьо̀на длибока.
Пък я сам со̂не̂ со̀нила,
че бе̂х на во̀да ходила,
та бе̂х севдьо̀на срьо̂щнала.
Свѝтом ракѝне даржѐхме,
дано са не̂как разминем,
ама са не размино̀хме —
севдьо̀ си никак не мина.
В ракѝне китка държѐше,
помо̂чи да ма закичи
зад але̂нана момѝйка,
зад те̂ленине ширѝте,
пък е̂ са никак не дадох,
ам си го же̂лно замолих:
„Пу̀сни ма, пу̀сни, юначе,
майка ма че̂ка у дома
водица да хи о̀тнесам!“
Ага̀ де̂лече отидах,
че си му ру̀кнах и викнах:
„Е̂зък ти, е̂зък, юначе,
е̂ ти бе̂х фле̂ла в ракѝте,
пък ти ми нищо не стори!“
Пък то ми тихо ромони:
„Постой, поче̂кай, девойку,
до̀ ми ще ле̂то, проле̂то,
пак ще та майка проводи
студена во̀да да точиш
на са̀е̂ дерьо̀ длибока,
от двана врѝсе̂ студени.
Йе̂ ще та тогаз по̂питам
ко̀му си е̂ла и пила,
ко̀му си нише̂н носила
и назад си го вращала.“

20. II. 1954 г.
Чепеларе

Айша Ем. Кьоралиева,
род. в 1872 г., без образование,
домакиня

344. Ще му дадат неродената ѝ сестра

Златка не иска момъка, който я кара да го вземе, и му казва, че майка ѝ ще роди по-хубава дъщеря — нея ще му дадат.

— Златку лю, златна ёбалку,
зьо̀мъ ма, Златку, зьо̀мъ ма,
че ма е съвгъ̀о надвила,
нах лудост ма е извила!
— Не що̂ та, не що̂, юначе,
мен майке̂ тебъ не дава.
— Дѝндъ ми, дѝндъ, Златку лю,
до̀ ми ще ле̂то, по̀дзимъ,
жьо̂лта ща жьо̂тва да втаса,
на въсокана пла̀нина.
Младъ аргатки жъ дойдат,
жьо̂лтана жьо̂тва да жьо̂нат
на въсокана пла̀нъна.
И ти щиш, Златку, да дойдеш,
та жъ та сло̂нцъ пекнува
и жъ та ве̂тер ду̂йнува,
легна щиш, разболе̂ са щиш,
кайль за менъ жъ станеш
водица да ти до̀нъса,
се̂нчица да ти по̀даржа.
— Мо̂лчъ, юначе, не пла̀чъ,
майка ми сега захо̂да
и дручка се̂стра жъ роди,
от менъ дваж по-ка̀матна,
от менъ триж по-ра̂ботна —
нее̂ щим тебъ да дадем.

4. XII. 1951 г.
с. Стойките

Мария Д. Капушева,
род. в 1886 г., образование III кл.
домакиня

345. Не думай напук юнаку

Овчар се оплаква, че заради нея останал в планината и овните измрели, а и нея дали на братовчед му. Тя го утешава, че майка ѝ ще роди по-хубава.

— Момне ле мари хубава,
заради тебе останах
на високана пла̀нина
сас двеста ва̀кли овньове,
сас триста ва̀кли шилета
и триста бе̂ли гро̀шове.
Тьо̂жка ма зима притисна
на сай висока пла̀нина.
Бе̂ли си гро̀ше̂ изе̂дох,
ва̀кли ми овни измре̂ха
и триста вакли шилета.
Та че та мен не дадоха,
ам та, момице, дадаха
другиму вав друго село,
на мои по̂рви братовчьо̂д.
Чуде̂м са, мисле̂м, момице,
каде ще сега да фате̂м.
— Мо̀лчи, не пла̀чи, юначе,
майка ми сега захо̀да,
та̀ ща момица да роди
от мене дваж по-хубава,
нее̂ щим тебе да дадем.
— Момице мари хубава,
не думай напук юнаку!
До̀ ще ми ле̂то-про̀ле̂то,
отѝ ща в го̂ра зелена,
на̀ си ща се̂нка дебела,
под се̂нка во̀да студена
и йе̂ под се̂нка ще легнам.
До̀ ми щиш жьо̂тва да жьо̂ниш,
во̀да ще ти се допие̂,
ще дойдеш во̀да да тро̂сиш —
тогава ще ти по̀кажа
думане напук юнаку!

10. I. 1939 г.
Чепеларе

Петра Ат. Кьоргогова,
род. в 1855 г., без образование,
домакиня

346. И други ми се надяват

Вѝде̂х си мо̀ма хубава
накрай бе̂лие̂н Дунава.
Бе̂ло си лѝце мие̂ше,
чьорни си о̀чи стрелкаше
ту най мене, ту най коне̂н.
Шибнах си конче на̣х нее̂,
рипна ми мо̀ма да бе̂га.
Юнак на мо̀ма викаше:
— Постой, момне ле, не бегай
йе̂ сам у вази доходал,
с майка ти сам лафо̀вал,
с бобайка ти сам вино пил
и на тебе сам оставил
до̀ двеста, триста гро̀шове.

Ако ма га̀лиш, но̀си ги,
а̀ко ма не га̀лиш — немо̀й!
И други ми са наде̂ет
дворине да ми размитат,
по̀тонене да постилат.

14. II. 1954 г.
Чепеларе

Злата Г. Метексинова,
род. в 1876 г., образование IV кл.,
домакиня

347. Кому си нишан връщала

— Бе̂гай ми, бе̂гай, Фатминку,
йе̂ та ща будно̀ж присти̂гна,
та та ша хитро измами
с мое̂на ле̂тна е̂балка —
три е години скривана
вав але̂нине пое̂се.
Тогава ща та по̀питам
ко̀му си дива̀н седе̂ла,
ко̀му си напук думала,
ко̀му си нишен вращала.

14. X. 1955 г.
мах. Катраница

Емин Ем. Драмалиев,
род. в 1914 г., образование IV кл.,
общ работник

348. Да мога да те измамя, I

Момък съхне за девойка и иска да я изведе в гората — там да я пита кому е напук думала, на кого е върнала годежните дарове, кой й е кроил кафтана.

— Ста̀ни, Алие̂, о̀твори
твоине ма̀шки вратинки!
— Юначе лудо и младо,
как да ти, лудо, о̀творе̂ —
майка ми не со̂м питала?
— Ста̀ни, Алие̂, о̀твори,
майка ти не ще питане!
Изсо̂хнах, кузу̂м, изве̂хнах
за твоите чьорни очинки,
за твойта сна̀жка тьоничка,
за твойто кро̂хто смее̂не.
Да мога да та и̂змаме̂,
от ко̂щи да та и̂зведа,
вав го̂ра да та фо̂веда,
е̂дно̂жкож да та по̂питам
ко̀му си нише̂н вращала,
ко̀му си на пук думала,
кой ти е кроил кафта̀не̂н.
Там ще ти лю̂бе̂м очинки,
там ще ти хапе̂м бузкине,
там ще ти ко̂рше̂м сна̀жкана.
— Юначе лудо и младо,
майка ми кафта̀н кроила,
сама си го сам ушила.
Па̀смо сам ко̀нце изшила,
тестьо̀ сам и̂гли строшила,
бо̂кал сам во̂да изпила,
доде си кафтан о̀шие̂м.

10. VIII. 1952 г.
Чепеларе

Шабан С. Юруков,
род. в 1900 г., без образование

349. Да мога да те измамя, II

— Фатминку, кузу̂м пиленце,
ага ми то̂рниш на во̂да
сас чифте бе̂ли ха̂ркоми
на двана ври̂се̂ студени,
нисичко ме̂сти ножинки,
че га̀ле̂м да та по̂гледам
през низко, през ножинкине,
през низко, през шелварене.
Фатминку, кузу̂м пиленце,
да мога да та и̂змаме̂,
от село да та и̂зведа,
фав го̂ра да та фо̀веда,
да си та кришно по̂питам
ко̀му си нише̂н даржêла,
ко̀му си на скут седе̂ла,
че си му нише̂н во̂рнала.

26. X. 1954 г.
Чепеларе

Кадрие М. Вощева,
род. в 1921 г., образование VII кл.,
домакиня

— — —

350. Да мога да те измамя, III

Минал е юнак през гòра,
видêл е руса девойка.
Юнак са чудом зачуди
какво ли да хи продума!
Доде хи юнак продума,
че му девойка продума:
— Добре ми дойде, агу лю,
да ми си вêрна дружина,
доде си жьôтва òженам.
— Девойку мари хубава,
да мога да те йзмамê,
очинки да ти òблюбê,
бузкине да ти òхапêм,
вечерчек с тебе да лêжêм.
Та да ми пòде, девойку,
врют бащино ми имане:
кôщана сас градинине,
кравине сас дойчèрêне,
конêне с аргàтене,
волове с воловарêне,
плêвнине с ливадине,
саене с авлиине!

24. II. 1954 г.
Чепеларе

Айша Ем. Кьоралиева,
род. в 1879 г., без образование,
домакиня

351. От село да те изведа

— Да мога, момне, да мога
от село да та изведа,
вав гора да та фовъда,
тогава жъ та попътам
кому щиш да са присмиваш,
кому щиш напук да думаш.
Йê жъ та, Рускъ, отвъдам
вав длъбокана дърица,
едножкож жъ ти навъêм
твоêта руса косица
на мойса бêла рачица
и жъ та, кузỳм, пòпитам
кому си напук думала,
кому си сôрцъ пукала,
кой клêпчо, кой сурнукàлчо.

12. XII. 1952 г.
с. Широка лъка

Чока Ст. Гайдарова,
род. в 1919 г., образование IV кл.,
домакиня

352. Излезни ми, отвори ми

— Моме, моме, малка моме,
йзлези ми, ôтвори ми —
вêтêр дуе, мене мрàзи,
рòса роси, конêс кваси!
— Бре юначе лудо-младо,
ни излизам, ни отварêм.
Ей ти порти — ôтвори хи,
ей ти дворе — вкарай кòнê,
ей ти скала — пòкачи са,
ей ти êстък — пòкалчи са,
ей ти òчи — ôблюби хи,
ей ти бузки — обхапи хи,
ей ти снàжка — покарши йê,
ей ти пêнжур — гльôдай мене,
пòлни òчи, празни рòки!
— Мари моме, малка моме,
немòй напук мене дума!
Извади ща остра сабê,
разсêка ща пармаклôци,
изпразни ща чьôрни òчи,
напòлни ща мòски рòки.

29. I. 1952 г.
с. Лясково

Шабан Ас. Джинков,
род. в 1875 г.

353. Та си юнак вътре влезе

Юнак чука на портине:
— Йêла, моме, ôтвори ми,
ôтвори ми ваши порти!
— А бре гйди, лудо-младо,
нêмам йзин да отварêм
ни от майка, от бобàйко.
Пак юнакан моми вика:
— Йêла, моме, ôтвори ми,

ро̀са роси, конѐн кваси,
вѐтер дуе, мене мрази.
— А бре гѝди, лудо-младо,
ни излизам, ни отварѐм.
Ей ти стреха — кон поднѐчи,
ей ти о̀дер — по̀качи са,
ей ти пѐнжур — гльо̀дай мене. —
Че юнакан са разсо̀рди,
та от о̀дер са покачи,
та си юнак вѐтре влѐзе.
Разроиха йо̀дровене,
облюби хи бѐло лѝце,
отроши хи тьо̀нка сна̀жка.

Март 1939 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

354. Откраднали ѝ премяната

— Минке ле, моѐ до̀щеру,
о̀ти си кѝмна, кахо̀рна?
— Майчинку, стара майчинку,
как да не со̀м кахо̀рнка,
га̀ ми са, майчу, окрали
баш байрѐмскана прѐмѐна.
— Минке ле, моѐ до̀щеру,
нали ти виках, до̀щеру,
не подсмивай са юна̀цѐм,
троица ходѐт за тебе:
сас вазсукани мустаци,
сас накривени калпаци,
сас настранѐни но̀жове.

18. VIII. 1953 г.
с. Широка лъка

Фатма С. Истрефова,
род. в 1931 г.

355. Приликата му е далече

— Ста̀ни си ѝди, юначе,
тув нѐма мома за тебе,
тув нѐма твоѐ прѝлика!
Твойна прѝлика далече —
в чьо̀стана го̀ра зелена,
покрай горица — елица,
покрай елица — чешмица,
покрай чешмица — момица,
севдѝца твоѐ севдѝлна,
севдѝлна и драго̀вна.

25. II. 1954 г.
Чепеларе

Шабан С. Юруков,
род. в 1900 г., без образование

356. Не ми се крехко насмивай

То̀рнала ми е девойка
низ зеленоно ливаде.
Дѐно девойка минѐше,
трево̀на суха со̀хнѐше,
земьо̀на огань горѐше
от нейно кро̀хто смеѐне,
от нейно назлъм ходѐне.
— Девойку мари хубава,
не ми са кро̀хто насмивай,
че ще ма, кузу̀м, нагодѝш
селосо да си о̀ставя,
нах друго село да ида.
— Йди ми, ѝди, юначе,
Стамбу̀л нататък за̀мини
двадесет и пет кона̀ка.
И мене немо̀й заба̀рѐ,
чьо̀сто ми михтю̀п прова̀дай
и вав михтю̀пан пѝсувай
армага̀н да ми дохо̀да
стамбу̀лска кана̀ червена,
чита̀шка басмо̀ зелена.

2. VII. 1943 г.
Чепеларе

Байрямка Каракушова,
род. в 1880 г., без образование,
домакиня

Стамбу̀л (ст. 14) — Истанбул. За *кана̀* (ст. 20) вж. пояснението към песен № 28, а за *чита̀шка* (ст. 21) — към песен № 55.

357. Мене за мезе искаха

— Ама̀н ми, ама̀н, майчинку,
от нѐѐ пустъ касапъ,
касапъ и фурнажии.
Все кольчиш по̀да на во̀да
на синжирлину гъра̀нъ,
все си завтасвам, майчънку,
касапъ и фурнажии.
Те си на гъра̀н съдѐха
и ру̀йно вѝно пиѐха,
ала си мъзьо нѐмаха,
менъ за мъзьо ѝщъха.

10. III. 1952 г.
мах. Стикъл

Пею Г. Енчев,
род. в 1874 г., образование IV кл.,
зидар

358. Защо мирише на карамфил и вино, I

— Карамфилку ле, билбѐрку,
ти ли са, кузу̀м, фалѐше,
че вѝно ти не пиѐше,
вѝно и бѐла ракиѐ,
пък ми на вѝно мерисаш?
— Де гѝди, лудо и младо,
снощи си гости имахме,
та то̀рнах вѝно да сипвам,
вѝно и бѐла ракиѐ.
Фенер-борнѝца изгасна,
бо̀чвана с вѝно изпуснах,
та си ми полѐх скутесо,
затва на вѝно мерисам,
вѝно и бѐла ракиѐ.
— Карамфилку ле, билбѐрку,
ти са на мене фалѐше,
че ти ми китки не носиш,
пък на карамфил мерисаш?
— Де гѝди, лудо и младо,
йѐ си сам с дружки ходила,
дружкине си го носѐха,
та и на мене дадоха.
Мен ми душица мирише
на карамфил и босилчѐк.

28. I. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

359. Защо мирише на карамфил и вино, II

— Карамфилку, бюлбюлку,
ти, червена ѐбалку,
ти ли са, мари, фалѐше,
фалѐше, мари, фо̀рлѐше,
че ми карамфил не кичиш,
пък на крамфил мерисаш?
— Юначе, лудо и младо,
снощa ми межьо̀ имахме,
дружкине ми го носѐха,
та и на мене дадоха,
та ти на него мерисам.
— Карамфилку лю, бюлбюлку,
ти ли са, мари, фалѐше,
фалѐше, мари, фо̀рлѐше,
че ти ми вино не пѝеш,
пък ми на него мерисаш?
— Юначе лудо и младо,
снощa си госте имахме,
та си ма майка проводи
нах дюкѐнено на вино
сас двене бѐли ха̀ркоми,
та си ха̀ркоми залѝчках,
та си миндѝлчѐк напо̀рсках,
та ти на него мерисам.

11. X. 1955.
мах. Катраница

Емин Ем. Драмалиев,
род. в 1914 г., образование IV кл.,
общ работник

360. Тебе майка, мене баба

— Тро̀пни, Калинке, да тро̀пнъм,
да са пукат селѐнинъ,
селенинъ, душма̀нинъ.
— Как да тропна, как да рипна,
йѐ виж майка де ма гльо̀да,
де ма гльо̀да, жъ ма ка̀ра
— Тро̀пни, Калинке, да тропнъм:
да̀ та гльо̀да, да̀ та ка̀ра—

тебѣ майка, менъ баба.
— Как да тропна, как да рипна,
йѐ виж тетю де ма гльо̂да,
жъ ма ка̀ра, жъ ма мо̂мре!
— Тро̂пни, Калинке, да тропнъм,
да̀ та гльо̂да, да̀ та мо̂мре̂ —
тебѣ тетю, менъ дѐдо.
Да са пукат селѐнинъ,
селѐнинъ, душма̀нинъ.

20. III. 1952 г.
с. Широка лъка

Гавраил Г. Баргански,
род. в 1894 г., образование IV кл.,
земеделец и бръснар

361. Да се хване на хорото

Та чули ли сте йли не
какво е ново станало
в Пашмаклѣ село голѐмо,
в горната крайна махало̂?
На широкине хармане
тьо̂жко са хо̂ро сторили,
юнак хороно водѐше
и си агло̂кан вартѐше.
Азиме гльо̂да от пѐнжур.
Отде ѐ сазрѐ юнакан,
та хи с агло̂кан замаха,
замаха, още зару̂ка:
— Азиме, бѐла кадо̂ну,
ѐла си близко до мене,
та ми са хва̀ни на хо̂ро
да ми зарипкаш, затропкаш,
та да са пукат душма̀не,
хем твойне, хем и моине!

29. I. 1952 г.
с. Лясково

Шабан Ас. Джинков,
род. в 1875 г.

Пашмаклѣ (ст. 2) — турското название на Смолян.

362. Не ходи, синко, не ходи

— Не хо̂ди, синку, не хо̂ди
нах Карабу̂рци на хо̀ро,
че ти се канѐт, сину лю,
карабу̂рскине ергене
да си та, синку, убиѐт.
— Ще ходѐ, майчу, ще ходѐ,
мене ма куршум не фата.
— Ох леле, сину, страх ма е,
сребаран куршум ти лѐйо̂т,
та ще та, синку, отба̀вѐт.
— Ако ма, майчу, убиѐт,
там, дето падна, загина,
там ме, мале, за̀ровите
в зеленоно ливаде
до студенине врй̀сьове.
Там ще доходат, мале ле,
карабу̂рскине девойки
вечер и сутрин на во̂да
и мене ще ма поливат
и жѐлно ще ми ка̀зуват:
„Прощавай, любе Стоѐне,
заради нас та убиха!“

9. VI. 1951 г.
с. Стойките

Минка П. Златева,
род. в 1909 г., образование IV кл.,
домакиня, работила и земеделие

За *сребърен куршум* (ст. 9) вж. пояснението към песен № 107.

363. Пак ще си вземе, която обича

— Митку, лелин Митку,
со̂с доходай, Митку,
нах нашѐто село,
со̂с ми га̀ли, Митку,
мо̂ми и невѐсти,
че ти са са, Митку,
заканили, Митку,
в ка̀та село, Митку,
по двама, по трима,
в наше село, Митку,
девет души ми са!
— Лелю, милна лельку,
ко ще й да са десет,
пак ще да дохо̀дам,
пак ще да си га̀лѐм
мо̂ми и невѐсти.

Пак ще да си зьо̂мам,
пак дѐно си гàлем.
Дѐно носи, лельку,
на глàва трѐпчица,
на глàва трѐпчица,
на гю́сче герданче.

12. II. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
омакиня

364. Снощи бях тръгнал

Сно̀ща бе̂х то̂рнал нах васка,
нах васка, любе, да дойда
и кончено бе̂х завѐло.
Че си ма конче заведе
покрай пашови конàци.
Врют бе̂ха мо̀мци со̂днали,
печѐно е̂гне е̂де̂ха,
руйно си вѝно пие̂ха.
Малка хи мо̀ма служе̂ше,
врютѐм си даде по чѐша,
на любе даде две чѐши.

15. IV. 1954 г.
Чепеларе

Шабан С. Юруков,
род. в 1900 г., без образование

365. Аз ще ти пръсна плитките

Балдо̂за ма е зовала,
армагàн ми е донела
две окѝ блàги е̂бальки
и око̀ шекѐр бунàрски.
Во̂тре бе Селме Хожова.
— Дѝнди ми, Айшу черно̂ка!
Йе̂ ти ща ро̀йна плиткине,
кàйно в денѝзан рибкине,
йе̂ ти ща дерна ризкана,
кàйно в денѝзан пѐно̂на,
йе ти ща ко̂ршна снàжкана,
кàйно в горо̂на варшѐно.

25. I. 1955 г.
Чепеларе

Шабан С. Юруков,
род. в 1900 г., без образование

Бунàрски (ст. 4) — бунархисарски, от Бунархисар.

366. Да скрои сукман без ножици, да меси пита без вода

— Майчинку, мое̂ майчинку,
излѐзох да са рàзходе̂
низ равно по̀ле широко,
че си ми вѝде̂х, майчинку,
в срадѐ полено бе̂л чадо̂р
и под чадо̂ран терзѝйче.
Йе̂ си му рѐках, майчинку:
„Терзѝйче, кузу̀м терзѝйче,
можеш ли сукман да шиеш —
без но̀йци да го поскроиш,
без ѝгла да го йошиеш?“
Той си ми рече, майчинку:
„Могам си, могам, девойку,
без но̀йци ща го по̀скрое̂м,
без ѝгла ще го йо̀шие̂м.
Девойку мари хубава,
можеш ли пита да печеш —
без во̀да да е̂ омесиш,
без огань да е̂ изпечеш?“
„Могам си, могам, юначе,
сас со̂лзи ще е̂ о̀месе̂м,
на сорце ще е̂ ѝ пекам!“

4. VII. 1943 г.
Чепеларе

Байрямка Каракушова,
род. в 1880 г., без образование,
домакиня

367. Пита без огън да опече, фустан без игла да ушие

— Дъвойку мари хубава,
да мога да та ѝзведа
в лѐтнана гȍра зълена,
да си та, кузу̂м, пȍпътам
кȍму щиш нъшȇн да вращаш,
кȍму шиш напук да думаш.
Да си та, кузу̂м, пȍпътам
можъш ли пита да пъчȇш —
без сито да ȇ пръсаȇш,
без вȍда да ȇ омесъш,
без оганъ да ȇ опъчеш.
— Юначе лудо и младо,
могам си, могам, юначе!
През пȍрстъ жъ ȇ прѝсаȇм,
сас сȏлзъ жъ ȇ ȏмъсам,
на гюсȇс жъ йȇ ȏпекам.
Юначе лудо и младо,
можъш ли фустȁн да шиеш —
без нȍйцъ да го пȍскроиш,
без ѝгла да го ошиеш?
— Могам си, могам, дъвойку,
без нȍйцъ жъ го пȍскроȇм,
без ѝгла жъ го ȏшиȇм:
йȇ лȇгнъ мȇрка да зȍмам!

16. VIII. 1953 г.
с. Широка лъка

Лазар Семерджиев,
род. в 1882 г.

368. Ти си се чула, прочула, I

Златар казва на девойка, че ще ѝ изпрати масур памук да му изтъче риза и чевре. Тя му отвръща, че ще му изпрати два драма сребро да ѝ излее накит и пръстен.

Везла е Гана бѐли ракаве,
бѐли ракаве сърма, коприна,
че хи не стигна сърма, коприна,
сърма, коприна — синя, зелена.
Тȍрнала Гана през касабȍна,
през касабȍна, през безȇргȇне
да си купува сърма, коприна,
сърма, коприна — синя, зелена.
Отде ȇ срȏщна коюмжи Гьорги,
та си на Гана тихо говори:
— Ой Гану, Гану, бѐличка Гану,
ти си са, Гану, чула, прочула
тьонко да предеш, ситно да ткаеш.
Ще ти прȍводȇ с камȁн бȇл памук,
да ми изткаȇш тьоничка ризка,
дено артѝса да го не скриеш,
него да сториш тьоничка чеврьȏ.
Гана на Гьорги тихо говори:
— Ой Гьорги, Гьорги, коюмжѝ Гьорги,
ти са си, Гьорги, чуло, прочуло,
ситно да лȇȇш, бȇло да миеш.
Ща ти прȍводȇ два дрȁма срȇбро,
да ми излȇȇш бȇло гиздѝло,
бȇло гиздѝло, ситни синжире.
Дȇно артѝса да го не скрѝеш,
него да сториш бурмѝ пȍрстене.

20. VIII. 1954 г.
Чепеларе

Кева К. Илиева,
род. в 1878 г., без образование
домакиня

369. Ти си се чула, чула, прочула, II

Прочула се е Гелинка, че тънко преде и ситно тъче. Момък ѝ дава драм памук да му изтъче риза. Ако не стигне — да прибави, ако остане — да не го вземе; вземе ли го — да вземе и него.

А бре Гелинко, тьȏнка Гелинку,
ох, ох, ох, ох,
тьȏнка Гелинку, ки, ки, ки, ки,
тьȏнка Гелинку!
Ти са си чула, чула, прочула,
ох, ох, ох, ох,
тьȏнка Гелинку, ки, ки, ки, ки,
чула, прочула.
Тьȏнко да предеш, ситно да ткȁеш,
ох, ох, ох, ох,
тьȏнка Гелинку, ки, ки, ки, ки,
ситно да ткаеш.
Нȁ ти драм памук, тьȏнка Гелинку,
ох, ох, ох, ох,
тьȏнка Галинку, ки, ки, ки, ки,
тьȏнка Гелинку.
Да ми изткаеш бȇла ризица,
ох, ох, ох, ох,
тьȏнка Гелинку, ки, ки, ки, ки,
бȇла ризица.
Йȇ да ȇ носȇм, ти да ма гльȏдаш,
ох, ох, ох, ох,
тьȏнка Гелинку, ки, ки, ки, ки,
ти да ма гльȏдаш!
Пък ко не стигне да го присȍсаш,
ох, ох, ох, ох,

да го присòсаш, ки, ки, ки, ки,
да го присòсаш.
Пък ко артѝса да го ни зьôмиш,
ох, ох, ох, ох,
да го ни зьôмиш, ки, ки, ки, ки,
да го ни зьôмиш.
Лю ко го зьôмиш и мен да зьôмиш,
ох, ох, ох, ох,
и мен да зьôмиш, ки, ки, ки, ки,
и мен да зьôмиш!

15. XII. 1954 г.
с. Триград

Пята от българки мохамеданки
в дома на Юсеин Сальохльовски

МОМИНИ КОПНЕЖИ

370. Тях да ядат, нас да мислят

Сбирайте са, малки мòми,
че ще идем да береме
чьòрквинине черешчици,
манастирски êбальчици
и пèтроски ранни круши.
Да хи носим на сирèнан,
на сирèнан, на Илинден.
Да хи êдôт юнацине,
тех да êдôт, нас да мислêт!

18. VI. 1955 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование средно
специално

371. Очите ѝ плачат, лицето ѝ се смее

— Айшу, майчина дòщеру,
защо ти плачат очинки,
пък ти се смêе лѝцето?
— Майчинку, стара майчинку,
как да ми, майчу, не плачат!
Насрьôщу варви севдьона,
сиво си конче êхаше,
сас лульô тютюн пушêше.
В турмà се сърма виêше,
тих си ê вèтер дуêше
право нах мойсе очинки,
затва плачат очинки
и ми се смêе лѝцесо!

23. II. 1952 г.
с. Широка лъка

Мария Ст. Барганска,
род. в 1915 г., образование IV кл.

372. По свирнята го познава

Асан са сбира, тòрнува
нах Стамбол шайр да иде,
скôпо гиздѝло да зима
за смилêнскана девойка.
По свиркана го познавам,
че има севдьô на мене.
И йê си имам на него
кàйно ми вòда студена,
кàйно ми сêнка дебела,
кàйно ми егне печено.

9. II. 1952 г.
с. Лясково

Шабан Ас. Джинков,
род. в 1875 г.

Стамбол (ст. 2) — Истанбул

373. Защо ми в петък не дойде

— Байрêме, любе Байрêме,
òти ми в пьôтак не дойде?
Цêл ден ти сам са нàдêла
и китка ти бêх извила,
китчица карамфилкова
и дручка босилêкова,
в ризка ê бêх завила.
— Немòй са сòрди, девойку,

мен ма бобàйко проводи
нах дàхан, нах Даръдере
бêла кинига да носêм,
чьôрна êзийка да пêêм.
Агà са вôрнах оттамка,
че ма проводи на дарва,
агà са вôрнах от дарва,
че ма проводи на листа.

4. IX. 1954 г.
с. Върбина

Ариф М. Топчиев,
род. в 1908 г.

Даръдере (ст. 10) — турското название на Златоград.

374. Праща сина си въглищар

— Смаиле, агу Хасане,
òти не дойде и Салих?
— Момне ле мари хубава,
Салиха майка не пуска.
Салиха майка провада
в Тикале вòгле да жêже.

26. X. 1954 г.
Чепеларе

Алие С. Дьлогова,
род. в 1920 г., образование III кл.,
домакиня

375. Мен се гиздило не сваля

Байрям ми дойде, подмина
и друг ми иде да дойде,
мен са гиздѝло не свалê.
Канàна ми са е фанала,
чьôран е вôгал станала.
С любе не сô сме вѝдьвали,
пък са сме вчера гльôдали.
В среде байря̀ман седêше,
каршѝ нах мен гльôдаше,
с бêли ми рôки махаше.
с чьôрни ми ôчи мигаше.

29. VIII. 1951 г.
с. Триград

Пята от девойки на попрелка в дома
на Юсеин Сальохльовски

376. Болна съм, майчу, болна съм

— Болна сам, майчу, болна съм,
йêце ма боли главôса.
Не как ма боли главôса,
ам си ма боли сарцесо,
че си изпуснах любêно!
Та ми далечко пръвали,
дèно пръваля слôнцъно,
дèно префôркват пилценъ,
пък са назакь не вращат
зимъ от бêлъ снêговъ,
лêте от вôрлъ хайдутъ.

4. XI. 1952 г.
с. Широка лъка

Михо Д. Гергьовски,
род. в 1912 г., образование VII кл.

377. Тинка е болна легнала

Тинка е болна легнала,
чьорна ê чума чукнала,
чумана и холерана.
— То нъ е, Тинке, то нъ е
чумана и холерана,
ами са Тинка чукналъ
чьòкманскъ кьожки кехайе:
от тêхнъ медни кавалъ,
от тêхнъ яснъ глàсовъ.

21. X. 1954 г.
с. Широка лъка

Милка Кр. Терзийска,
род. в 1896 г., образование IV кл.,
домакиня

Чьòкманскъ (ст. 7) — чокмански, от с. Чокманово, Смолянско.

378. Може, не може — да дойде

— Болна сам, болна, мале ле,
без болест болна ща у̀мра,
и то да има за какво —
за едно ва̀кло ко̀пеле!
Ѝди му ка̀жи, мале ле,
може, не може — да дойде.
Пък ко не може да дойде,
ко̂рпана да ми прово̀ди
сас со̀лзи да е̂ о̀пера,
на со̂рце да е̂ ѝзсуша,
на лѝце да е̂ прѝкрие̂.

29. VIII. 1951 г.
с. Кожари

Исуф Ашиков

379. Любе нямах да любя

Заро̀си ситна росица,
падна ми тьо̀вна маглица
през високине барчѝни,
през зеленине ливади.
Мо̂тна е ре̂ка текнала
през зеленине ливади,
занесе бе̂ла Фатминка.
Майка са чукна и вайна:
— До̂щеру мое̂, майчина,
конче ли не̂маш да е̂хаш,
ру̀ба ли нема̀ да носиш,
та си са в ре̂ка ме̂тнала?
— Майчинку, стара майчинку,
и конче имах да е̂хам,
и ру̀ба имах да носам,
ам любе не̂мах да любе̂!

Януари 1951 г.
с. Настан

Фатма Р. Мутешинова

380. Твоята мъка е лесна

Вчера си минах, майчинку,
през долничкана махало̂:
е̂сно ма сло̂нце огре̂ло
от бе̂личконо кона̀че!
То не бе ясно сло̂нчице,
ам си бе бе̂ла Фатминка.
Насред байре̂ман седе̂ше
и право нах мен гльо̂даше,
с бе̂ли ми ро̂ки махаше,
с чорни ми о̀чи мигаше
и си ма мене рукаше:
— Юначе лудо и младо,
я̀лай си близко до мене
да си ти кажа ба̀лносо!
— Фатминку, кузу̀м пиленце,
твоесо ба̀лно е льо̀сно,
ам мойсо ба̀лно е тьо̂жко,
че ма са аскѐр ру̀кали
зелене̂н байре̂к да носе̂,
царскийе̂н камшик да тьогле̂.

29. X. 1951 г.
с. Брезе

Шабан Аличков,
род. в 1906 г.

381. Заемаш ли черни очи

— Момиченце малѝчичко,
заимаш ли чьо̂рни о̀чи?
— Ни заимам, ни продавам,
ам си още прикуповам,
че ми време заминова.
Мо̀мские̂н ко̂рьв поминова,
пък юнацке̂н предохожда.
Чьо̂рни о̀чи помрѐне̂ват,
бе̂ло лѝце пожѐлте̂ва,
тьо̂нка сна̀жка пове̂хнова.

5. IX. 1954 г.
с. Върбина

Ариф М. Топчиев,
род. в 1908 г.

382. Искам юнак силвия

— Нурке ле, бѐло мòмиче,
каде си сама торнала
ваз високана плàнина?
— Торнала ми сам, торнала,
нах нашине си кехайѐ
вечерка да хми òтнесам. —
Агà е тамо отишла,
врют кехайѐне сьôднаха,
баш кехайѐна не сьôдна,
то си ми Нурка питаше:
— Нурке ле, бѐло мòмиче,
кỳндри ли ѝщиш ласкàти,
кушѐк ли ѝщиш коприна?
— Ни ѝщам кỳндри ласкàти,
нито пък кушѐк коприна,
ам ѝщам юнак силвѝя.

11. X. 1955 г.
мах. Катраница

Салих Ем. Юмеров,
род. в 1919 г., образование IV кл.

383. Да си търси юнак като нея

Мòма седи под червен трѐндафил
и си са моли жѐлно на бога:
„Дай ми, боже, гôлабови òчи,
дай ми, боже, соколови крилца
да си фôркна, фôркна и подфôркна,
да си идам вав Росѝцка зѐмя,
да си трôсям юнак според мене.
Да не пуши приклъôта цигара,
да не пѝе вино и ракия,
да не ходи ваз село, низ село,
да не гàли мòми и невѐсти!"

13. VI. 1939 г.
Чепеларе

Сабире Ис. Узунова,
род. в 1863 г., без образование,
домакиня

384. Брат и сестра има, любе си няма

Овчар пита малка мома не знае ли лек за рана от змия усойница, и ѝ предлага да се побратимят. Тя му отговаря, че има брат и сестра, но си няма първо любе.

Изгорѐха девет гòри,
девет гòри лилѐкови,
останало едно дòрво,
под дарвоно — мàшка мòма.
Покрай гòра овчѐр пасе,
овчѐр пасе сиво стадо.
Хем го пасе, хем го свива
да наближи мàшка мòма,
да наближи, наближи йѐ.
Той на мòма тихо дума:
— Мари моме, мàшка мòме,
не знаеш ли лѐк за рана —
мен е змийка ухапала,
люта змийка усойничка?
Мòма си му отговаря:
— Бре овчѐрю, бре стадарю,
знаѐм, знаѐм, бре овчѐрю!
Изгорѐха девет гòри,
с тѐх изгоре лѐчно биле,
лѐчно биле, лѐк за рана.
Овчѐр си хи тихо дума:
— Мари моме, мàшка моме,
дьô да станем брат и сѐстра!
— Бре овчѐрю, млад стадарю,
йѐ си имам брат и сѐстра,
ам си нѐмам пòрво любе.

24. V. 1939 г.
Чепеларе

Никола Зл. Караджов,
род. в 1884 г., образование II кл.

385. Девойка иска да си намери любе прилика

— Майчу лю, ѐгусничку лю,
молих та, майчу, молих та,
не можих да та ѝзмолѐ
да ма не главѝш, не жениш
още лю сàѐ годинка,
лю совà лѐто-прòлѐто,
лю сòѐ лѐтан Пѐтровден!
Лѐвтера да са нàходѐ,
гиздѝло да са нàносѐ,
гайтане гевизѐнѐни

и гевизѐна коприна,
юнàци да са нàгалê
и любе да си òтбера
моêна лика-прилика.
— Дôщêру моê, майчина,
как да та, доще, не женêм,
гà кòпелено не чêка!
— Ко чêка, майчу, да чêка,
кôщана му е схлупена,
нêма ни ниви, ливади.
Пък ти си млада вдовица,
таман си, майчу, за него.

20. VIII. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

386. Аз ще взема черноок Василка

— Личку лю, Станювичку лю,
да мога да та ѝзмамê
от кôщи да та ѝзвъда,
да си та, Личку, òтвъда
в лѐтнана гòра зълена!
Там жъ та, Личко, пòпитам
кòму си нъшѐн вращала,
кòму си напук думала.
— Юначе лудо и младо,
он беш сам досега вôрнала,
и друг са сгàда да дойдъ —
и него мислêм да вôрнам,
та тебъ ли жъ да зьôма?
Йê жъ да зьôмам, да зьôмам
Стойкоскъ чърнок Василка,
дѐно е менъ прѝлика.
В бѐло коначъ да сегê,
жьòлтъ алтòнъ да носê.

21. IV. 1950 г.
с. Широка лъка

Велика К. Паева,
род. в 1890 г.

Песента се отнася за В. Паева (по баща Велика Станювичкина) и за нейния съселянин Васил Ст. Терзийски

387. Ще вземе този, който най-хубаво пее

— На врют севдѝне дойдоха,
лю мойна севдьô не дойде!
Дали го кара майка му,
майка му и бобàйко му,
братѐна ѝли сѐстрине?
Кàжи хми да го не кàрат,
че ми са млого севдѝне.
Агà са сберòт на байрêм,
който пêе, надпỳска,
йê ща сас него да ида.

Февруари 1947 г.
Чепеларе

Иванка Ил. Делкова,
род. в 1914 г.

388. Стигни го, мамо, върни го

Девойка праща майка си да върне момъка, който е минал край тях, за да го питат годен ли е или женен. Ако е женен, да варят биле разделно, ако не е — биле драговно. Той казва, че е годен, но момата му отвръща, че пак ще остане при нея.

— Да знаеш, майчу, да знаеш
какво е ранко минало
през наши равни дворове!
Беглѝцко вàкло кòпеле
на сиво конче ѐхаше,
на синьо сѐдло сѐдêше.
Конче му пиле фôркаше,
рỳба му огань грѐêше,
юнакан слôнце свѐтêше.
Стѝгни го, майчу, вôрни го
да си го гостим и служѝм,
пиѐнко да го сториме,
пиѐнко да го питаме
главенко ли е или не,
женено ли е или не.
Ако е, майчу, женено,
да варим биле рàздѐлно,
пък ко е, майчу, лѐвтеро,
да варим биле драгòвно.
— Дощеру моê, майчина,
отколе ли е минало?
— Нито отколе, ни скоро,
до камàн памук изпредах. —
Тòрнала майка да стигне

беглѝцко вàкло кòпеле.
Че си го майка вѝдêла
вав механôна да сêди,
бêла ракиê да пие,
конче му отвôн вôрзано.
Чуди са майка, мисли са
как да го майка порỳка.
Че си го майка покани,
та си ми мôмче излêзе
и си му майка викаше:
— Хайде ми, хайде, юначе,
да си та служѝм и гостим! —
Че си го майка отведе,
та го служѝха, гостиха
и го пиêнко сториха,
та го пиêнко питаха
главèнко ли е или не,
женено ли е или не.
Мòмче си право кàзува:
— Не сôм женен, пък сам главêн.
Мòма си нему викаше:
— Юначе лудо и младо,
главèнко ли си, не ли си,
тỳва ще тебе даржиме!

10. II. 1939 г.
Чепеларе

Петра Ат. Кьоргогова,
род. в 1855 г., без образование,
домакиня

389. Стигни ги, върни ги

Да знаеш, майчу, да знаеш
какви са в пôтêн минали
на йотбор млади юнаци!
Врют с накривени калпаци
и тьôнки пушки на рамо,
и остри саби низ кôлка,
и тьôжки раници на гарбô.
Стѝгни хи, майчу, вòрни хи
да хи служѝме, гостиме
и да хи, майчу, питаме
главèни ли са, не ли са.
Àко са, майчу, главèни,
ще варим биле омайно,
пък ко са, майчу, женени,
ще варим биле рàзделно!

25. III. 1955 г.
с. Соколовци

Стояна М. Радкова,
род. в 1869 г., без образование,
домакиня

390. Пиши, кого пишеш

— Юзуджѝйче младо,
пѝши, кого пишеш,
мойно пôрво любе
да ми го отпишеш!
Агà да са женêм,
дар ще да та дарêм —
риза копринêна
и плетни жорàпе.
— Лиляну, Лиляну,
отписа го ти ща,
ако си ма дариш
тьôничката снàжка
и бêлото лѝце
сас чьôрните òчи!
— Юзуджѝйче младо,
пѝши, кого пишеш,
мойно пôрво любе
най-напреж да пишеш —
хòди ще й дò ще си!
И пак си не давам
тьоничкаса снажка
и белосо лѝце
сас чьорнисе òчи.

30. I. 1954 г.
Чепеларе

Кева К. Илиева,
род. в 1878 г., без образование,
домакиня

391. Да го пуснат от царска служба

— Изплела ти сам, Мехмедку,
три чифта бêли жорапе.
Единан ти да надêваш,
пък двана, Мехмед, да дадеш
йодремнèм бѝнбашиêмнèм,
дребнемнèм юзбашиêмнèм,
зам да та пуснат, Мехмедку,
от царска служба голêма.

И ѐ тамам ще да вта̀сам,
тамам ще, Мехмед, да сторѐм
мо̀мскана ру̀ба червена,
мо̀мсконо ѐсно гиздѝло,
мо̀мскине бѐли ха̀лища.

4. IX. 1954 г.
с. Върбина

Ариф М. Устов,
род. в 1910 г.

392. Мойто е любе войниче

То̀рнала Шинка на во̀да,
низ тѐсно, дльо̀го сока̀че.
Низ сока̀цине кава̀ци,
на кава̀цине пиленце.
Пиленце свири, говори:
— Шинке ле, бѐло момиче,
о̀ти си толков ка̀матна,
пък любе нѐмаш да га̀лиш?
— Пиленце, по̀стро славейче,
о̀вце без овчѐр биват ли,
и йѐ без любе да бивам?
Мойно е любе войниче
от село в Аламидере,
в Карлу̀ковскине казарми.

11. X. 1955 г.
мах. Катраница

Емин Ем. Драмалиев,
род. в 1914 г., образование IV кл.,
общ работник

Аламидере (ст. 13) — сега с. Полковник Серафимово, Смолянски окръг. *Карлу̀ковскине* (ст. 14) — от с. Карлуково, сега с. Славеино, Смолянски окръг.

393. И аз с тебе ще дойда

— Севдѝце моя, севдѝлна,
ти ми са сбираш, то̀рнуваш
нах аскѐр, севдѝм, на сефѐр,
ам мене ко̀му оставѐш —
чьорнисе о̀чи да матньо̀т,
бѐлосо лѝце да жалтѐй,
тьо̀нкаса сна̀жка да вѐхне?
И йѐ ще с тебе да дойда!
Ага̀ са, севдѝм, умориш,
тифѐкан да ти по̀носѐм
с моисе бѐли рачѝнки.
Какво ще мен да прилѐга,
ага̀ тифѐкан ѝзправѐм
низ оймълъ̀но пазушки!
Га̀ ти се, севдѝм, припие,
та ще та, севдѝм, на̀поѐ
с моине бистри со̀лзици.
Ага̀ та, севдѝм, препече
шахнѝско ѐсно сло̀нчице,
та да ти сторѐ сѐнчица
с моине мо̀рни золу̀фе.

4. IX. 1954 г.
с. Малка Арда

Салих М. Чурталеков,
род. в 1905 г.

Шахнѝско (ст. 19) — шахинско, от с. Шахин, Ксантийско.

394. Не видяхте ли любето

Седи мома накрай мо̀ре,
накрай мо̀ре, на бѐл камен.
Прикрила го е с ризкана,
сас ризкана чибу̀чѐна,
сас шѐлѝя джанфѐзена.
Нито плете, нито шие,
ам си гльо̀да синьо мо̀ре
как го кройо̀т дребни рибки,
та на рибки проговаря:
— Ой ва вази, дребни рибки,
как кроите синьо мо̀ре,
не вѝдѐхте ли любѐно?
То ми отиде през мо̀ре
девет години на гурбет
и си ма е забо̀рѝло.
Дали е друга зага̀лил
ѝли пък е загинало
вав чужда зѐмя незнайна,
сас чужди люде далечни?

13. X. 1952 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование средно
специално ...

395. За кого бере цветята

Рада вие китка за годеника си. Майка ѝ казва, че той е загинал, и девойката я кара да запали даровете ѝ и да ги погледа как горят — така гори и нейното сърце за любимия.

Рипнала Рада в градинка,
тропнала Рада ширѝте̂н
зелен калофер да бере
любему китка да вие̇.
Майка на Рада викаше:
— Раду лю, мое̂ до̂щѐру,
ко̀му ми береш киткине?
— Бѐрам хи, вие̂м, мале ле,
за Радя прѐматарче̂но,
за устовсконо копѐле.
— Раду лю, мое̂ до̂щѐру,
та чула ли си ѝли не
какво е ново станало
в Устово село голѐмо?
Саващо си е загинал
и Радкиние̂н главенѝк. —
Рада на майка викаше:
— Немо̀й ми дума, мале ле,
то дано не е истина!
То ко е, майчу, истина,
че ста̀ни, майчу, со̂бери
Радини тьо̂нки дарове,
дарове, още спа̀пове,
та хи на двори ѝзнеси
и хи на оган на̀клади,
че хи насро̂щу по̀гледай:
как горьо̂т тьо̂нки дарове,
дарове, още спапове,
мене сарцено ной гори
за Радя прѐматарче̂но,
за устовсконо копѐле!

1. XI. 1954 г.
Чепеларе

Кева К. Илиева,
род. в 1878 г., без образование, домакиня

396. Ако е знаела, че полето ще го погуби

— Повниш ли, майчу, знаиш ли
как са сме дру̀гож га̀лили,
га̀лили и драго̀вали
с нашено близно комшийче,
комшийче, тьонко терзѝйче?
Йе̂ да си зна̀ех, майчинку,
че ще го гизльо̀ отко̀ца,
далечко го ще̂х изпрати,
далечко изво̂н сѐлоно
на студенана водица,
до шѐранана чешмица,
до Стронгелскине ливади!

12. X. 1952 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование средно специално

МОМКОВИ КОПНЕЖИ

397. Да го чака, докато се върне

— Момне ле мари хубава,
я̀лай ма близко на̀ближи,
во̀зправи сна̀жка до мойса,
да видим прѝлика ли сме.
А̀ко сме лика-прилика,
вѐрен щим ка̀ул да сторим:
да си ма чѐкаш, момне ле,
до две ми, до три годинки,
дорде са во̂рнам от аскѐр.
— Юначе лудо и младо,
как да ти дойдам, юначе,
дружкине ми са душма̀нки,
та ще на майка да кажат.
Мене ще майка да ка̀ра,
тебе ще люто да калне.

14. VI. 1939 г.
Чепеларе

Люба Г. Баталова,
род. в 1904 г., домакиня

398. Залюбил бях, замамил бях

Момък залюбил две моми, но за едната душа дава да я срещне и заговори.

Зага̀лил бе̂х, замамил бе̂х
до две мо̀ми, до две дружки,
и двене са гургулишки.
За едно̂на и тъй, и тъй,
за другана — ду̀ша давам,
душа давам, курбань коле̂м
да йе̂ стигнам, да йе̂ срьо̂щнам,
да хи ре̂кам: „Добра среща,
добра среща, малка моме!“
Та̀ да рече: „Дал бог добро,
дал бог добро, до̀бър юнак!“
По̂те̂н бе̂ше варх сѐлоно,
йе̂ го сторих в сраде село,
че йе̂ срьо̂щнах в махало̂на.
На рамо си та̀ носе̂ше
до две стомни студна во̀да.
Реках во̀да да хи лийнам —
близо бе̂ше до буна̀ран,
во̂рна са ще, наточи ще
по-бистричка и студенка.
Реках стомни да хи стро̀ше̂м —
близо беше до пазаран,
во̂рна са ще, купи си ще,
по-хубави, по-ше̂рани.

28. I. 1954 г.
Чепеларе

Атанас Г. Кисьов,
род. в 1883 г., образование VII кл.,
хлебар

399. Заложи се — вземи я

Бо̂рзай, коню, да стигнеме по-рано,
дѐно бе̂хме снощи вечер на кона̀к,
тамо има до три мо̀ми хубави.
По̂рвана ми кон развида, га̀ ида,
вторана ми кафьо̂ вари, га̀ со̂дна,
третана ми постила й зало̀жа.
По̂рвана бе̂ хубавица и по̀ не,
вторана бе̂ про̀дай конче, взѐми е̂,
третана бе̂ за̀ложи са — взѐми е̂!

3. VI. 1939 г.
Чепеларе

Лазар Анастасов,
род. в 1859 г.

400. Изгорях за тебе

— Момиченце мало,
мало, не̂ голе̂мо,
не стой каршѝ мене,
изгоре̂х за тебе
като льо̂н за во̀да,
босиле̂к за ро̀са.
— Го̀ри лудо, го̀ри,
и е̂ лю тъй го̀ре̂м,
както ти за мене.
Е̂дно̂ майка имам
и та̀ е мащеха,
по̂рва касканджийка.
Та̀ мене не пуща
на во̀да да идам,
с дружки да са сбирам,
с тебе да са виде̂м,
писмо да напиша
теб да го про̀воде̂м.

12. X. 1952 г.
Смолян

Живка Г. Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование средно
специално

401. Моя е майка мащеха, I

— Момне ле мари хубава,
каде ми ходиш, момне ле,
та си та нийде не вида̂м —
ни на во̀да, ни на попрѐлка?
— Юначе лудо и младо,
мое̂ е майка мащеха.
Два ми е дала жорапа —
единан ага̀ о̀ставе̂м,
другие̂н да си за̀фанам,
затва на во̀да не ходе̂м,
на во̀да и на попрѐлка.
— Момне ле мари хубава,
леле̂ ти госте имаше,
врют бе̂ха мо̀ми йо̀тишли,

лю тебе тамо нѐмаше,
какво ми бѐше правила?
— Юначе лудо и младо,
моѐ е майка мащеха.
Две ми бе фурки тя дала,
та две кадели да прѐда.
Агà òставѐ бѐлана,
да си зàфана чьòрнана,
затва на госте не ходѐм.

12. X. 1952 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование средно специално

402. Моя е майка мащеха, II

— Мари моме, мари мàшка моме,
сôн ли тебе на межьȍ не пуска,
та не дойде да ми ѐ обѝдеш?
— Бре хей, гѝди, бре хей, лудо-младо,
сôн ма пуска, майка ма не пуска.
Пуста майка, лудо, мащеха е,
та не знае любов какво мѐса.
Тà ми даде две дѐца да чешам:
„Чѐши, дôще, да ми ги изчешеш,
тогава щиш на межьȍ да идеш!“
Чесах, лудо, агà ми ги счесах,
пак хи реках: „Мале, дали идам?“
Че ми даде фу̀рнити да пѐкам:
„Пѐчи, дôще, та ми ги ѝзпечи,
тогава щиш на межьȍ да идеш!“
Пеках, лудо, дор хи ги изпеках,
петли, лудо, си ми дваж пропѐха
и межьȍна ми са развалила.
Пуста майка нали мащеха е,
та не знае любов какво мѐса,
не ма пуска никаде да идам.

24. III. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование, домакиня

403. Заспал и я сънувал

— Тодорке ле, любе ле,
кàто ма си гàлъла,
що не си ми казала
и йѐ тебъ да гàлѐ,
и йѐ тебъ, и ти мен?
Снощя легнах, та заспах
и та на сôн санувах,
че до мен си легнала
и до мен си заспала.
Гà са от сôн разбудих,
студен камень до менъ.
Тодорке ле, любе ле,
ти ли си го донела?
— Стоѐне ле, любе ле,
мене майка не пуска
при теб дънѐ да дойда,
та нащѐ ли жъ дойда,
камень да ти дòнъса!

16. XII. 1952 г.
с. Широка лъка

Чока Ст. Гайдарова,
род. в 1919 г., образование IV кл., домакиня

404. Защо минава край тях

— Сѐщаш ли са, любе,
ѝли са ни сѐщаш
защо премънавам
покрай ваштъ портъ,
та ти притаптàвам
вашъ равнъ дворъ?
— Сѐщам си са, лудо,
как да са не сѐщам,
ам си имам, лудо,
майка касканджѝйка,
та мен не ма пуска
на вòда да идам,
на вòда да ида,
с тебе да са вигѐ,
дума да си кажъм.
Утре гà да дойдеш,
по-ранъчку ѐла,
доде не сôм, любъ,
кравъ издоила,
кравъ издоила,
портъ затворъла.

Март 1952 г.
мах. Стикъл

Пею Г. Енчев,
род. в 1874 г., образование IV кл.,
зидар

405. Не минава за нея, а за братовото си кафене

— Кафѐджи, вакло копѐле,
сос ми минôвай, кафѐджи,
през наши равни дворове,
че ща са майка досѐти,
че ти за мене минôваш
и йѐ за тебе излизам
на високине кьошкьове,
на ситни, плетни кафезе,
на бистричкине жѐмове
та ще ма майка изпôди.
— Девойку мари хубава,
йѐ ко минôвам през пôтес,
та не минôвам за тебе,
ами минôвам, девойку,
нах агòвана кафеньô,
àгуму измѐт да правѐм,
шѐкерли кафьô да варѐм.
Аднѐмнѐм кафьô да давам,
другѐмнем измѐт да правѐм:
хранѐно конче да поѐм
и зоба да го назобѐм,
кѐхлибар чибук да палѐм.

10. II. 1954 г.
Чепеларе

Айша Ем. Кьоралиева,
род. в 1879 г., без образование,
домакиня

Ат. Райчев е записал същата песен на 29. VIII. 1951 г. в с. Кожари от Исуф Ашиков.

406. Защо да живее, като няма любе

— Защйм е мене да жйва
на сàѐ диньô лажôвна,
гà нѐмам сарáй да сѐдѐ,
гà нѐмам конче да ѐхам,
гà нѐмам любе да любѐ? —
Стана си Мехмед, отиде
на високана плàнина,
сивоно стадо да пасе.
Пасал е, колко пасал е,
легнал е да си полѐжи.
Лежал е, колко лежал е,
мòрна го дрѐмка налѐгна,
задрѐмал, тьôжко заспал е.
На санчôк му се прикàза
ѐднô ми руса девойка.
Агà са Мехмед разбуди,
никакво нѐма до него,
че си са рŷком прирŷка:
— Защйм е мене да жйва
на сàѐ диньô лажôвна,
гà любе бѐга от мене!

26. X. 1954 г.
Чепеларе

Кадрие М. Вощева,
род. в 1921 г.

407. Врязана му е в сърцето

— Йѐ та гàлѐм, ти ни знаеш,
дьô да сторим ти да знаеш.
Пôсади ми ран босилчѐк,
ран босилчѐк ситан-дребан,
ситан-дребан, ѐце вчйкан,
ѐце вчйкан кàйно мене,
кàйно мене ти в сарцесо.
Вчйкана си, малка моме!
С нож да режа и с тривонче,
пак не мога та изрѐжа
тебе, моме, от сарцесо.

13. X. 1952 г.
Смолян

Живка Лютова—Божкова,
род. в 1915 г., образование средно
специално

408. Изгори ми сърцето

— Мари моме, малка моме,
как ми расна, та порасна
като чушка пиперлива,
изнесъна на пазаран,
изнесъна продадена
Та залюти девек манджи,
девек манджи и десета.
На десетана ми манджа
изгори ми ти джигерас,
и джигерас, и сарцесо!

21. XI. 1951 г.
с. Стойките

Минка П. Златева,
род. в 1909 г., образование IV кл.,
домакиня, работила и земеделие

409. Сърце се с вода не гаси

— Момице мари хубава,
син ми си пламе̂н наклала
на мойсо бе̂ло сарчьо̀це.
Лю гори, кузу̂м, не гасне,
не щеш ли ми го угаси?
— Юначе лудо и младо,
да ти дам во̀да студена
вав една̂ че̂ша ледена
да пи̂еш, да са напи̂еш,
сарцето да си угасиш.
— Момице мари хубава,
со̂рце са с во̀да не гаси,
а̂ми са гаси, момне ле,
сас кайно тебе девойка.
Близко до мене га̀ сьо̂днеш
да си ми ройнеш ро̀хнине
от везение̂н раченѝк
по чифт гюмюшлю̀ пищоле,
по ту̂нче̂нине паласки.

8. XI. 1954 г.
Чепеларе

Жека Ат. Метексова,
род. в 1896 г., образование IV кл.,
домакиня

410. Сърцето му гори, не гасне, I

Всичкине го̀ри, джа̀нъм, горо̂т и гаснат,
моесо сорце, джанъм, гори не гасне!
Я си ми дайте, джа̀нъм, дѐно си га̀лям,
дено си галям, джа̀нъм, га̀лям и мамям,
бе̂ла Марийка, джа̀нъм, близна комшийка,
че ще да стана, джа̀нъм, млад погубител,
млад погубител, джа̀нъм, жив погребител!
Ще ма носите, джа̀нъм, сай долу, долу,
сай долу, долу, джа̀нъм, в голе̂ма ре̂ка,
дено са сбират, джа̀нъм, малькине мо̂ми
да си ми перо̂т, джа̀нъм, бе̂лоно пране,
да си ми бе̂лят, джа̀нъм, бе̂лоно пла̀тно.
Та ще да стана, джа̀нъм, мермѐрен камень,
мермѐрен камень, джа̀нъм, сребаран ко̀пань,
е̂днô̂ж да чукнат, джа̀нъм, со̂рце да пукне!

13. VI. 1939 г.
Чепеларе

Люба Г. Баталова,
род. в 1904 г.

Млад погубител, жив погребител (ст. 6—7) означава, че млад ще се погуби, жив ще се погребе.

411. Сърцето му гори, не гасне, II

Момък иска да му дадат годеничката или да го погубят и погребат край реката. На гроба му да сложат мраморен камък, та когато дойде любимата му да пере на камъка, сърцето му ще се пръсне.

Всичкънъ го̀ръ, джа̀нъм,
гурьо̂т и гаснат,
мое̂со со̂рцъ, джа̀нъм,
гори, не гаснъ.
Йе̂ си мъ дайтъ, джа̀нъм,
по̂рвана севгьо,
по̂рвана севгьо̂, джа̀нъм,
главенѝчкана,
дѐно си га̀ле̂м, джа̀нъм,
га̀ле̂м и маме̂м,
йе̂ си ма менъ, джа̀нъм,
млад погубетъ,
млад погубетъ, джанъм,
жив погребетъ!
Че ма но̀сътъ, джа̀нъм,
сай долу, долу,
сай долу, долу, джа̀нъм,
на бе̂ла ре̂ка.
Де̂но са сбират, джа̀нъм,
дребнънъ момъ,
пла̀тна да бе̂ле̂т, джа̀нъм,
пране да пъро̂т.
На гроб ту̀ритъ, джа̀нъм,
мърмерън каме̂н,
та га ми дойдъ, джа̀нъм,
по̂рвана севгьо,
по̂рвана севгьо̂, джа̀нъм,
главенѝчкана

пла̀тно да бе̂лъ, джа̀нъм,
пране да пъре,
та га ми чукнъ, джа̀нъм,
на мърмер каме̂нь,
та жъ са пукнъ, джа̀нъм,
мое̂но со̂рцъ,
да хи попо̂рска, джа̀нъм,
бе̂лоно лѝцъ.

15. III. 1952 г.
мах. Стикъл

Пею Г. Енчев,
роден в 1874 г., образование IV кл.,
зидар

412. Сърцето му гори, не гасне, III

Сърцето на момъка гори от мъка, че любето му се е оженило. Идва му да се хвърли в морето, а то да го изнесе на брега — там да се превърне на мраморен камък и сребърна бухалка. Когато моми и невести дойдат да белят, ще се пукне и ще ги изпръска.

Всичкънъ го̀ръ, джа̀нъм,
горьо̂т и гаснат,
мое̂со со̂рцъ, джа̀нъм,
гори, не гаснъ,
че са оженъ, джа̀нъм,
по̂рвоно любъ.
Та ма нале̂тъ, джа̀нъм,
с нож да са порна,
с нож да са порна, джа̀нъм,
с нож да са чьо̀рна,
че да са фо̂рле̂, джа̀нъм,
във Чьо̂рно мо̀ръ.
Та да ма носъ, джа̀нъм,
та да ма влачъ
и да ма фарлѝ, джа̀нъм,
накра̂й морено,
дено са сбират, джа̀нъм,
малкинъ мо̂мъ,
малкинъ мо̂мъ, джа̀нъм,
младъ нъве̂стъ.
Там жъ да станъ, джа̀нъм,
мърмерън каме̂нь,
мърмерън каме̂нь, джа̀нъм,
сребаран ко̀пань.
Ага̀ ми дойдат, джа̀нъм,
малкинъ мо̂мъ,
малкинъ мо̂мъ, джа̀нъм,
младъ нъве̂стъ
платна да бе̂ле̂т, джа̀нъм,
пране да пъро̂т,
ага̀ ма чукнат, джа̀нъм,
та жъ са пукна,
та жъ са пукнам, джа̀нъм,
и жъ са треснам
и жъ попо̂рскам, джа̀нъм,
малкинъ мо̂мъ,
малкинъ мо̂мъ, джа̀нъм,
по бе̂ло лицъ,
младъ нъве̂стъ, джа̀нъм,
по па̀зушкинъ.

19. V. 1951 г.
с. Стойките

Минка П. Златева,
род. в 1909 г., образование IV кл.,
домакиня, работила и земеделие

413. Недейте ми пука душата

— Слушайте, мо̀ми печински,
немо̀йте ми пука душо̂са,
че лю сга извадам камо̂са,
та я забадам в сарцесо!
Всекиму драго да стане,
и на двене мо̀ми роднинки,
роднини, две братовчьо̀дки.

17. VI. 1955 г.
Смолян

Живка Г. Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование средно
специално

414. Кой ще му люби момата

— Ра̀звали, чѝчку, межьо̀на,
межьо̀на и попрѐлкана,
че сам и снощи дохо̀дал,
и утре вечер ще има,
пък мене не̂ма да има.
Кой ще ми га̀ли момана,
кой ще ми га̀ли любено?

12. XII. 1952 г.
с. Широка лъка

Чока Ст. Гайдарова,
род. в 1919 г., образование IV кл.,
домакиня

415. Изгори ме, изсуши ме, I

Момък не може да заспи от мисъл по малка мома, която го изсушила като сухо дърво. Да го изгори и в пепелта да насади босилек да се кичи с него.

Сôн ма вие, сôн ма кôрши,
йê не мога сôн да зàспê
от чудене, от мислене
малка мòма с кòго лêга,
с кòго лêга, с кòго станва!
Кой хи кòпчи чифт петелки,
кой хи бôрка в пазушкине,
кой хи кютка êбалкине,
êднôна зимна, друга лêтна,
êднôна блàга, друга люта?
Изгори ма, изсуши ма
та ми станах сухо дòрво,
сухо дòрво, êворово.
Ваз друм вòрвê, за друм питам,
кон си водê, пèша ходê,
вòда брулê, жьôдан ходê.
Зьòми брадва, рàзсêчи ма,
та ма стòри ситни трèски,
нàклади ма на два огнê,
та да стана ситан пепел.
Че ма сбèри в ален миндѝл,
та ма фòрли вав градинка,
че ми сàди ран босилêк,
да ма прашѝш, да ма кичиш.

4. VII. 1943 г.
Чепеларе

Байрямка Каракушова,
род. в 1880 г., без образование
домакиня

Близък вариант е съобщен на Ат. Райчев от девойки в с. Триград на 23. IX. 1951 г.

416. Изгори ме, изсуши ме, II

Ой Ружѝцъ, бêла Ружу,
кога цвêти и прецвъти?
На два чьòпа три êбалькъ,
на третиêн славъй пêе,
славей пêе и говоръ:
— Ой Ружѝцъ, бêла Ружу,
изгори ма, изсуши ма,
та ма сторъ сухо дòрво,
сухо дòрво êворово.
Зьòма брадва рàзсъчи ма,
та ма стòръ ситнъ дарва,
ситнъ дарва, сухи трèскъ.
Зьòмъ спѝрто зàпалъ ма,
та да стана ситан пепъл.
Дуйнъ, вèтръ, рàзнъси ма
на момитъ под политъ,
на юнацъ вав очитъ.

3. XII. 1953 г.
с. Стойките

Ружа П. Данаилова,
род. в 1921 г.

417. Как ме хитро измами

Момък се оплаква на девойката, че го измамила да му вземе парите, и я моли да му върне от тях, за да си купи конче. Ако не му ги даде, да го изгори и да хвърли пепелта в градината да израсне на босилек.

— Карамфилку, малка моме,
мене водиш, мене мамиш!
Как ма хитро ти измами,
та си ми зьô врют парине
и кесьôна ми изпразни?
— Бре юначе лудо-младо,
хитричка сам много била,
та парине ти сам зôла
и кесьôна изпразнила —
бил си глупав, та си давал.
— Карамфилку, малка моме,
пòвърни ми йот парине
да си купя врàня коня.
— Бре юначе лудо-младо,
дòведи ми шахàтене
да ми кажат и докажат,
че сам йот теб пари зôла!
— Карамфилку, малка моме,
шахàтин е мêсêчина,
изпôтено са звêздине.
Пòвърни ми, малка моме,
да си купя сиво конче
да го êхам низ чаршѝйка,
да си галям малки мòми,
малки мòми и невêсти.
Ко ми пари ти не вôрнеш,
зòми брадва, рàзсêчи ма,
та ма стòри на две, на три,

та ма нàвали на оган
да си стана ситан пепел.
Че ма сбѐри вав чѐврица,
та ма фôрли вав бахчôна
да си стана ран босилêк,
да ма берôт малки мôми
да ма кичат на пàзушки.

24. X. 1950 г.
с. Настан

Ахмед Ф. Карамустафов,
род. в 1886 г.

418. Свивай се, рудан, превивай

— Вечерêй, сине, та лêгай!
— Вечерêй, майчу, ти лêгай,
мен не е нà юм вечерê.
Мен са е, майчу, додêло
под бêлйцана седêне,
Айша насрьôщу гльôдане.
На висок ôдер седêше,
на шêран рудàнь предêше,
на рудàнь дума думаше:
— Свивай са, рудàнь, превивай,
нам с тебе млочко ще трêбва,
по-млочко тьôнки дарове.
Млочко щим дара да дарим,
дорде роднина одарим:
горна и долна махалô,
долномахалски голêми,
горномахалски пиêни.

25. II. 1954 г.
Чепеларе

Шабан С. Юруков,
род. в 1900 г., без образование

419. Мене ми е на ум, мамо

На майка си, която го кани да вечеря, синът отговаря, че не му е до ядене — в ума му е Филкова Тодора, която ходи рано за вода.

— Êла да вечерêш, сину мой,
êла да вечерêш!
— Мене не е нà юм, маму ма,
твоêна вечерê,
мене си е нà юм, мамо ма,
Филькова Тодора.
— Бре кутрà е наê, сину мой,
Филькова Тодора,
та ê йê не знаêм, сину мой,
та са йê не сêтам?
— Та не знаеш ли ê, маму ма,
та не сêташ ли са?
Дêно ходи рано, маму ма,
ỳтирно на вôда,
на шийкана носи, маму ма,
два рôда алтони.
Дваж хи сме кôцали, маму ма,
триж хи сме низали.
Пак хи сме скôцали, маму ма,
пак щим да нижеме,
че щим да хи носим, маму ма,
у коюмжйêна,
та да си хи влêê, маму ма,
да са ни скôцуват.

28. VIII. 1954 г.
Чепеларе

Кева К. Илиева,
род. в 1878 г., без образование,
домакиня

420. Я ме вземи, я ми кажи

— Я ма зьôми, Минке мари, я ми кàжи
да не ходя, Минке мари, в мраковесе,
да не тôптам, Минке мари, каловесе,
да не трôшам, Минке мари, плетовесе,
да разлавам, Минке мари, кучетаса,
да ма не калнôт, Минке мари, бабицисе,
че сам, Минке мари, кабàдаиê:
конче êхам, Минке мари, мйжовоно,
кюстêк носам, Мирке мари, уйков ми е,
кỳндри тропкам, Минке мари, àговине.
Вêтер дуе, Минке мари, мене мрàзи,
че сам излêл, Минке мари, по ризица,
по ризица, Минке мари, чибỳчена,
дôжд залетê, Минке мари, кон ми кваси.
Та ти казвам, Минке мари, я ма зимай,
я ма зимай, Минке мари, я ми кàжи!

17. VI. 1955 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование средно
специално

421. Аз те зная кого любиш

Момък лудее за девойка и й говори, че този, кого о тя люби, яха конче и носи дреха, взети на вересия. Тя му отвръща, че и да е на вересия, всичко му прилича.

— Сос ма гàли, Минке, сос ма мàми,
ам ми кàжи, Минке, кòго гàлиш,
да не ходêм, Минке, луд за тебе,
да не бутам, Минке, мраковене,
да не бôркам, Минке, каловене,
да не трòшêм, Минке, плèтовене.
Йê та знаêм, Минке, ти кòго гàлиш,
кòго гàлиш, Минке, кòго мамиш.
Дèно сêди, Минке, у Сиврйê,
ваз Сиврйê, Минке, измêтчиê.
Дèно êха, Минке, сиво конче,
да не речеш, Минке, негово е —
то си му е, Минке, вересйê,
вересиê, Минке, от жамбазе!
— Дà си му е, лудо, верêсйê,
прилêга го, лудо, да го êха.
— Дèно носи, Минке, цòхла рỳба,
да не речеш, Минке, негова е —
тà си му е, Минке, вересйê,
вересйê, Минке, от терзйê.
— Дà си му е, лудо, вересйê,
прилêга го, лудо, да го носи.
— Дèно носи, Минке, фес на ỳхо,
дèно вôртка, Минке, бришйм пискюл,
да не речеш, Минке, негово е —
то си му е, Минке, вересйê,
вересиê, Минке, от дюкяне.
— Дà си му е, лудо, вересйê,
прилêга го, лудо, да го носи.
— Сôн ко зàспê, Минке, теб санувам,
в пôт ко вôрвêм, Минке, тебе мислê:
с кòго лêгаш, Минке, с кòго станваш?
— Йê си имам, лудо, стара майка,
с неê лêгам, лудо, с неê станвам.

2. VII. 1943 г.
Чепеларе

Байрямка Каракушова,
род. в 1880 г., без образование,
домакиня

422. Къде ходя, тебе мисля

— Ой севдѝце другочешна,
да не рачеш заборѝх та,
заборѝх та, поболêх та?
Йê си тебе не забàрям,
каде ходя, тебе мисля.
Кон си водя, пеш си ходя,
хлêб си нося, гладен ходя,
чешмьô грàда, жьôдан сêдя.
Да не речеш заборѝх та,
заборѝх та, поболêх та?
Сôн ко зàспя, тебе мисля
с кòго лêгаш, с кòго станваш!
— Бре юначе лудо-младо,
йê си имам стара майка,
с нея лêгам, с нея станвам.

22. VIII. 1953 г.
с. Широка лъка

Нурие С. Истрефова,
род. в 1908 г., самообразована, домакиня

423. Защо носи вода студена

Ташинка рано ранêше
сас двене бêли хàркоми
нах студенине врйсьове
да точи вôда студена.
Юнак Ташинка питаше:
— Ташинку, бêла булгàрку,
що носиш вôда студена?
— Носêм ê, носêм, юначе,
да си ê мàрна òтмарêм,
бêло дюльбêнче да пèрам
и тѝровине пазушки.
— Ташинку, бêла булгàрку,
дèно ги с Беча пòснêхте
през зимни дльôги нòщове.

14. II. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

424. Строши ми, боже, орало

Момкова майка се скарва на девойка да не люби сина ѝ, защото го е подлудила: ако отиде да оре, той се моли да се счупи ралото, за да се върне и да мине през Минкините дворове.

Поскара лелча Марийка,
да хи не галъ мо̂мче̂но,
мо̂мче̂но, граматичъно,
че го е лудо сторъла.
Книжка знае̂шъ да пе̂е̂
и не̂е̂ си заборѝло,
юмо̂ си е загубъло.
Отидъ оран да оре
на въсокана пла̀нина,
оре̂шъ и са молъше:
„Стро̂шъ ми, боже, орало,
подщръклей чьо̂рнъ биволъ
нах нашъ село голе̂мо,
та да са ида, боже ле,
орало да си на̀праве̂,
биволъ да си до̀въда!
Ага̀ вав село отида,
йе̂ ща да мина, да мина
през Минкининъ дво̀ровъ
едно̂жче̂к да е̂ по̂гледна.“
Минка на дворъ седе̂шъ,
бе̂ла кинижка дарже̂шъ,
ситно си пѝсмо чъте̂шъ.
Мо̂мчъ си в по̂ке̂н варве̂шъ,
с чьо̂рнъ е̂ о̂чи стрелкашъ
и кьо̂шко си ваздишашъ.

4. X. 1951 г.
с. Стойките

Минка П. Златева,
род. в 1909 г., образование IV кл.,
домакиня, работила и земеделие

425. Аз съм от юнак бягала

Забе̂гна Руса девойка,
вазлезе в го̂ра зелена,
та си е̂ найде млад овче̂р
под столовато о̂реше,
до столовато камене.
Руса си ко̂са чеше̂ше
с филдишлѝно гребенче.
Овче̂р си Руса моле̂ше:
— Хайде ми, Русу девойку,
нах високана пла̀нина
сивоно стадо да пасем,
чьорни бруснѝци да берем!
Руса на овче̂р викаше:
— Юначе лудо и младо,
йе̂ сам от юнак бе̂гала —
от пашосконо ко̂пеле,
пък ти ми хич ни тре̂боваш!

13. X. 1952 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование средно специално

426. Момък се поболява за шуменско момиче

— Вчера си, майчу, заминах
край пусти Шумен, край ре̂ка.
Там си заварих, мале ле,
бе̂ло шуменско момиче.
На мерме̂р камень седе̂ше,
бе̂ло си лѝце мие̂ше,
с бе̂л го пешкир брише̂ше.
Кой как си него виде̂ше,
за него полуде̂ваше.
Ага̀ го вѝде̂х, майчинку,
ситна ма трьоска затресе,
затресе, майчу, та примре̂х
и конче̂но ми полуде̂.
Конче ми струва хиле̂да,
мо̂ма ми струва два града,
два града ка̀йно София!
Ходила ли си, майчинку,
в София града голе̂ма,
виде̂ла ли си София
колко е, майчу, хубава,
хубава, още голе̂ма?

4. XI. 1954 г.
Чепеларе

Жека Ат. Метексова,
род. в 1896 г., образование IV кл.,
домакиня

427. Разболял се от momински гласове и смехове

Сабрали са са, посбрали
мо̀мине на попрелкине,
юнацине на посдѐлкине
синѐна вѐлна да предо̂т,
летнине пѐсни да пейо̂т.
Седѐли са, колко седѐли,
ѐдин са юнак разболѐ
от мо̀мски ѐсни гла̀сове,
от мо̀мско кро̂хто смеѐне.

24. X. 1951 г.
с. Настан

Фатма Р. Мутешинова

428. Девойката не му е прилика

Тодор на порти чукаше,
чукаше, още викаше:
— Изле̂зи, майчу, о̀твори,
ѐсна ма гла̀ва трѐснала
от мо̀мски ѐсни гла̀сове,
от мо̀мско кро̂хто смеѐне!
Хо̀ди ма, майчу, за̀глави
горе вав горна махало̂
на тьонка Ѐнка хубава.
Майка на Тодор викаше:
— Тодоре, сину Тодоре,
теб Ѐнка не е прѝлика —
Ѐнка е ма̀шка, глупава.
Теб са, Тодоре, прѝлика
топузлицкине шилета.

7. XI. 1954 г.
мах. Караманец, Чепеларска община

Калина Ат. Чолакова,
род. в 1904 г.

429. Женена ли си, главена ли си

— Вчера бѐхме, Фатминку ле,
на водо̂на, на чешмьо̂на,
всичка дума си казахме,
едно̂ дума заборѝхме.
Заборѝл сам да та питам
женена ли си, главѐна ли си.
— Нито сам, а̀гу, женена,
нито сам, а̀гу, главѐна.
— Не викат ли ти, Фатминку,
твоѐ майка и боба̀йко
да та главьо̂т, да та женѐт?
— Те си викат, мили а̀гу,
маличѐк си, глупавчѐк си,
дом не можеш да вартиш,
на жена измѐт да правиш.

24. II. 1954 г.
Чепеларе

Рашид Кърджалиев,
род. в 1854 г., без образование

430. Не го иска, защото няма къща и ниви

Юнацине са молѐха
да дойде бо̂рже по̀дзиме,
да са засбират мо̀мине,
мо̀мине на попрѐлкине,
юнаци на посдѐлкине.
Мо̀мине пѐсни пеѐха,
юнаци с каваль свирѐха.
Ѐдин юнак са разболѐ
от мо̀мски ѐсни гла̀сове,
юнацки медни кавале,
та отиде у майка му,
на порти чука и вика:
— Ѐла ми, майчу, о̀твори,
че сам са болен разболѐл,
ѐсна ма гла̀ва трѐснала
от момски ѐсни гла̀сове,
юнацки медни кавале.
— Ѝди ѐ, сѝне, до̀веди!
— Как да ѐ, майчу, до̀веда,
га̀ ма момана не рачи,
че нѐмам ко̂ща градена,
че нѐмам ниви, ливади.

13. II. 1955 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

431. Не му е жал за кончето, а за хубавата Янка

Янкините братя продават конче, за да откупят сестра си от турци и татари. Момък съжалява, че няма пари да купи кончето, за да вземе девойката.

Похапнал бе̂х, маму,
попийнал бе̂х, маму,
тамам си бе̂х, маму,
ке̂фа понаправил,
ке̂фа понаправил,
бо̀рча понаплатил,
тарла̀р викна, маму,
вав Узун че̂ршийка.
Конче са продава, маму,
конче за хиле̂да,
кончено продават, маму,
Янкинине брате̂,
Янкинине брате̂, маму,
девет капитана.
Янка да откупе̂т, маму,
от турце, татаре.
Всеки пари има, маму,
конче да откупи,
ала ерба̂б не̂ма, маму,
конче да вазсьо̂дне.
Аз съм ерба̂п, маму,
конче да возсьо̂дна,
ала пари не̂мам, маму,
конче да си купе̂.
Който ми изкупи, маму,
хране̂ноно конче,
той ще да си зьо̂ме, маму,
хубавата Янка.
Мен не ми жално, маму,
храненоно конче,
ами ми е мила, маму,
хубавата Янка!

Август 1938 г.
Чепеларе

Мария Вл. Бочукова,
род. в 1886 г., образование VII кл.,
домакиня

432. Черната земя сполай не казва

— Отдавна ли си, момне ле, калугерица,
отдавна ли си, момне ле, или отскоро?
— Не со̂м отдавна, байну ле, нито отскоро —
три години стана, байну ле, четво̂рта кара,
откак са ази, байну ле, млада почо̂рних,
млада почо̂рних, байно ле, покалуге̂рих.
— За ко̀го вардиш, момне ле, тьо̂нкана сна̀жка,
тьо̂нкана сна̀жка, момне ле, бе̂лото ли̂це,
бе̂лото ли̂це, момне ле, чьо̂рните о̀чи?
— Варде̂м ги, варде̂м, байну ле, за зло и добро,
за зло и добро, байну ле, за чьо̂рна зе̂ме̂.
— Чьо̂рната зе̂ме̂, момне ле, сполай не казва,
сполай не казва, момне ле, нито пък радва.
Дай йе̂ на мене, момне ле, тьо̂нката сна̀жка,
тьо̂нката сна̀жка, момне ле, с бе̂лото ли̂це,
с бе̂лото ли̂це, момне ле, с чьо̂рните о̀чи,
сполай да каже̂, момне ле, и да са радвам!
Чьо̂рната зе̂ме̂, момне ле, сполай не казва.

20. X. 1955 г.
Чепеларе

Жека Ат. Метексова,
род. в 1896 г., образование IV кл.,
домакиня

433. Девойка съди хайдушки войвода

Дружина пита войводата си защо не пие — дали му е пушка дотежала или му е хайдутство дотегнало? Той отвръща, че когато делили бащино имане, паднало му се конче аджамийче, та разровило момини двори и девойката го осъдила да лежи три години в димотишката тъмница. Дружината го успокоява, че ще изведат момата и ще му я дадат.

— А бре, Виду, Виду,
Виду, Кара Виду,
о̀ти, Виду, Виду,
ви̂нце ни допиваш,
ви̂нце ни допиваш,
че̂шка ни доливаш?

Дали ти е, Виду,
пушка дотеже̂ла
или ти е, Виду,
сабе кире̂сало,
или ти е, Виду,
хайдутско доде̂ло?
— Нито ми е, хо̀лан,
пушка дотеже̂ла,
нито ми е, хо̂лан,
сабе̂ кире̂сала,
нито ми е, хо̀лан,
хайдутско доде̂ло,
ами ми е ба̂лно,
ба̂лно, още же̂лно.
Ние бе̂хме, хо̀лан,
брате̂ деветина,
та де̂ле̂хме, хо̀лан,
бащино имане,
бащино имане,
майчино мера̀зе.
Все̂киму са падна
по конче хра̀не̂но,
а пък мен са падна
конче аджамийче.
Йе̂ го тьогле̂м, хо̀лан,
низ равни друмове,
то си тьогли, хо̀лан,
низ мо̀мски дворове.

Момини са двори
с босилче̂к сградени
и още са, хо̀лан,
с мѐтла изметени.
Конче̂но ми, хо̀лан,
двори хи разрови,
двори хи разрови,
босилче̂к изе̂де.
Та ма мене, хо̀лан,
мо̀ма осо̂дила
три години, хо̀лан,
в тевница да лѐже̂м,
в димотишка, хо̀лан,
тьо̂вничка тевница,
дѐно люде ходе̂т,
а пък не доходат.
И йе̂ ще да идам,
не̂ма да си дойдам.
— А бре, Виду, Виду,
Виду, Кара Виду,
ти, наше̂ вайводу,
пий си, Виду, винце,
доливай си че̂шка.
Мо̀ма ще изведем,
тебе ще е̂ дадем
двори да заграда,
двори да измита,
даво̀на ще сво̂рши!

25. III. 1954 г.
Чепеларе

Иван Д. Чакъров,
род. в 1868 г.

434. Българче погубва Неша гъркиня

Неша гъркиня казва, че ще вземе този, който ѝ преведе вода през три планини и изгради чешма със слънцето отдясно и месечината и звездите отляво, който посади грозде сред морето и ѝ направи от него вино. Българче изпълнява условията, но гъркинята му говори, че ще се омъжи за оня, който ѝ простреля звезда на небето. Българчето я повиква да глeда и я прострелва.

Со̂вни са, со̂вни, ноще ле,
не со̂внува са,
че юнак мисли, ноще ле,
рано да стане,
рано да стане, ноще ле,
в го̀ра да иде.
В го̀ра да иде, ноще ле,
дарве да де̂ла,
дарве да де̂ла, ноще ле,
ко̂ща да гради,
дано го зо̂ме, ноще ле,
Неше̂ гаркине̂.
Неше̂ гаркине̂, ноще ле,
та̀ са отказа,
та̀ на юнака, ноще ле,
тихо ромо̀ни:
— Йе̂ ща да зо̂ма, юначе,
кой са наима,
кой са наима, юначе,
да ми преведе,
да ми преведе, юначе,
през три пла̀нини,
през три пла̀нини, юначе,
во̀да студена.
Да е̂ доведе, юначе,
на равни двори,
да е̂ огради, юначе,
чешмьо̂ ше̂рана.
От де̂сна стра̀на, юначе,
сло̂нце да гре̂ѐ,
от ле̂ва стра̀на, юначе,
ме̂се̂чинкана,
ме̂се̂чинкана, юначе,
и зве̂здицине. —
Найоло са е, ноще ле,
бе̂ло булга̀рче,
та си преведе, ноще ле,
през три пла̀нини,
през три пла̀нини, ноще ле,
во̀да студена.
Та е̂ отведе, ноще ле,
на равни двори,
оградило е, ноще ле,
чешмьо̂ ше̂рана.
От де̂сна стра̀на, ноще ле,
сло̂нце грее̂ше,

от ле̂ва стра̀на, ноще ле,
мѐсе̂чинкана,
мѐсе̂чинкана, ноще ле,
и звѐздицине.
Неше̂ гаркине̂, ноще ле,
пак са отказа,
та̀ на юнака, ноще ле,
тихо ромо̀ни:
—Йе̂ ща да зо̂ма, юначе,
който посади,
който посади, юначе,
чьо̂рноно грозде
в сраде̂ морено, юначе,
на бе̂ле̂н каме̂нь.
И да ми стори, юначе,
от чьо̂рно грозде,
от чьо̂рно грозде, юначе,
вино че̂рвено,
вино да пие̂м, юначе,
да са о̂пие̂м. —
Найоло са е, ноще ле,
бе̂ло булга̀рче,
та си посади, ноще ле,
чьо̂рноно грозде,
чьо̂рноно грозде, ноще ле,
в сра̀де морено,
в сра̀де морено, ноще ле,
на бе̂ле̂н каме̂нь.
И си ми стори, ноще ле,
от чьо̂рно грозде,
от чьо̂рно грозде, ноще ле,
вино че̂рвено
и го отнесе, ноще ле,
Неши гаркини,
та да си пие, ноще ле,
Неше̂ гаркине̂.
Неше̂ гаркине̂, ноще ле,
пак са отказа,
та̀ на юнака, ноще ле,
тихо ро̂мони:
— Йе̂ ща да зо̂ма, юначе,
кой са наима
да ми простреле̂, юначе,
от не̂бо звѐзда,
то да е̂ стреле̂, юначе,
йе̂ да е̂ гльо̂дам. —
Найоло са е, ноще ле,
бе̂ло булга̀рче,
то си гаркини, ноще ле,
тихо ромо̀ни:
— Излѐзи отво̂н, гаркиньо,
на равни двори,
йе̂ ща да стреле̂м, гаркиньо,
ти ще да гльо̂даш —
как ще простреле̂м, гаркиньо,
от не̂бо звѐзда.
Че си излѐзе, ноще ле,
Неше̂ гаркине̂
отво̂н на двори, ноще ле,
да си ми гльо̂да
как ще простреле̂, ноще ле,
от не̂бо звѐзда.
Бе̂ло булга̀рче, ноще ле,
пушкана вдигна,
то не простреле̂, ноще ле,
от не̂бо звѐзда,
а̀м си простре̂ле, ноще ле,
Неше̂ гаркине̂,
Неше̂ гаркине̂, ноще ле,
в бе̂лоно со̂рце.
И си на Неше̂, ноще ле,
тихо ромо̀ни:
— На̀ да ти каже̂м, гаркиню,
как ми са ло̂жат,
как ми са ло̂жат, гаркиню,
млади юнаци!

8. I. 1939 г.
Чепеларе

Райчо Ат. Кьоргогов,
род. в 1888 г., образование V кл., земеделец и извозвач на дървен материал

Във вариант, записан през същата година в Чепеларе от Стана Балджиева, род. в 1864 г., второто условие на Неша гъркиня (да се посади грозде сред морето) изпълнява „чьорно татарче", а третото — „во̂рлоно турче". Според варианти от с. Стойките турчето довежда вода и изгражда чешма, а българчето прострелва гъркинята.

МОМЪК ЦЕЛУВА ДЕВОЙКА

435. Момък целува заспала девойка, I

Майка пита сина си Желепин идват ли девойки край Дунав да перат и да пеят. Той ѝ казва, че идват и целунал малка девойка, която опрала и заспала. По пазушките ѝ се посипал бисер и долетели птички да го събират; едно птиче пеело да не пускат момите на Дунава.

— Желѐпчу, сину желѐпчу,
дохо̀дат ли ти, сину лю,
на бѐличкие̂н Дунава
краде̂нски дребни девойки
бе̂лоно пране да перо̂т,
тьо̂нкине платна да бе̂ле̂т,
хубави пе̂сни да пейо̂т?
— Дохо̀дат, майчу, дохо̀дат,
бѐло си пране пере̂ха,
тьо̂нки си платна бе̂лѐха,
хубави пе̂сни пе̂еха.
Вчера бе̂ дошла, мале ле,

еднò ми мàшка девойка
бѐлоно пране да пере,
тьòнкине платна да бѐли.
Бѐлоно пране опрала
и на прòстор бѐ прострѐла,
та че бѐ сòнѐ заспала.
И йѐ си минах, мале ле,
с моѐно конче хранѐно.
Чудих са, майчу, мислих са
как да ѐ от сòн рàзбудѐ,
та че са, майчу, наведох,
та си девойка облюбих
из двене стрàни лѝцено,
по двене чьòрни очинки.
Агà йѐ, майчу, полюбих,
ситан са бисер засипа
низ мòмски бѐли пàзушки.

Дребни са пилце шѝкнаха
ситан бисерчѐк да сбират
Еднò пиленце пѝкаше,
пѝкаше, още пѐѐше:
— Слушайте, мари крадѐнци,
не пускайте си мòмине
на студенине врѝсьове,
на бѐличкиѐн Дунава
бѐлоно пране да пèрот,
тьòнкине платна да бѐлѐт,
че ходи лудо и младо,
та си девойки облюбва.
Вчера бѐ минал желѐпчо
през бѐличкиѐн Дунава,
та си облюби девойка
из двене стрàни лѝцено,
по двене чьòрни очинки!

10. VIII. 1951 г.
Чепеларе

Злата Метексинова,
род. в 1876 г., образование IV кл.,
домакиня

436. Момък целува заспала девойка, II

Началото е, както на предходната песен. Когато момъкът целува девойката, тя се събужда и му казва, че ще тръгне с него. Той я кара да го почака, докато попита майка си може ли да прежени по-старите си братя.

— Стоѐнъ, сину Стоѐнъ,
доходат ли тъ, сину лю,
на бѐлъчкъѐн Дунава,
дребнънъ мòмъ да пърòт?
— Доходат, майчу, доходат!
Вчера бъ дошло, малъ лъ,
еднò мъ малко дъвойчъ.
Бѐло бъ пране опрало
и на простор бъ прострѐло,
та чъ бъ сòнъ заспало.
Чудъх са, майчу, мислъх са
как да го от сòн рàзбудъ.
Та чъ са, майчу, наведох,
та го вав лѝцъ цълуннах.

Тогав са мòма разбудъ
и съ мъ дума продума:
— Юначе лудо и младо,
йѐ ща сас тебъ да ида!
Пак йѐ хи, мале, отдумах:
— Постой, почѐкай, момицъ,
да ида майка да питам,
чъ имам братъ по-старъ —
бива лъ да хи прѝжънъ.
А момица ми отдума:
— Юначе лудо и младо,
напреж да хи си питало,
тогав да мъ съ наблѝжало.

14. IV. 1955 г.
Чепеларе

Згура М. Кущинаров,
род. в 1876 г., образование IV кл.,
занаятчия

437. Легнала е малка мома

Легнала е малка мòма
под кòщана в градинкана,
какно легна и заспала.
Сложи глàва под трѐндафил,
мѐтна рòки в ран босилчѐк,
прòсна нòги в карамфилчѐк.
До глава хи скѐмлѐ стои,
на скѐмлѐна — бюлюр бардàк,

вав бардàкан — топ карамфил,
топ карамфил, шекѐр шербет.
Де минàло лудо-младо,
та повдигна бюлюр бардàк,
та изпило шекѐр шербет,
лю̀бнало ѐ по устана
и хи грабна топ карамфил.

12. X. 1952 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование средно
специално

Близък вариант, но на друга мелодия Ат. Райчев е записал от Нура С. Истрефова, род. в 1908 г. в с. Широка лъка.

438. Ще вземе, който я целунал

Трима граждани минават край заспала мома. Първият ѝ подхвърля жълта ябълка, вторият — златен пръстен, третият я целува. Тя кълне първите двама, а за третия иска да се ожени.

Заспала мо̂ма, заспала
под до̀рво, под дафинено,
але̂н е килим послала
и с други са е завила.
Отдолу идат троица,
троица бе̂ли граждане.
По̂рвие̂н мина, отмина,
подфо̂рли жьо̂лта е̂балка.
Вторие̂н мина, замина,
подфо̂рли златно по̂рстенче.
Третие̂н мина, отмина,
йоблюби чьо̂рни йочинки
и я вав у̀ста це̂луна.
Сепна са мо̂ма, разбуди,
та почна люто да калне:
— Ко̀йно подфо̂рли е̂балка,
три го̀дин затвор да лежи!
Ко̀йно подфо̂рли по̂рстене̂н,
пет го̀дин болен да лежи,
през по̂рстен да го примушат,
на сламка да се подпира!
Койно йоблюби йочинки
и ме вав у̀ста це̂луна,
я ще сас него да ида,
сас него да ма ве̂нче̂ет!
Че̂ска да дойдеш, юначе,
дебело ще ти по̂стеле̂м
йот кало̂п бе̂ло ха̀лище,
варх ха̀лищено юрганче,
варх юрганчено момиче,
варх момичено юначе.

1. IX. 1954 г.
Чепеларе

Гюля М. Кондакчиева,
род. в 1908 г., образование IV кл.,
работничка

439. На мене ли си сърдита

Руса е тъжна и сърдита на момъка, загдето се похвалил на механджийката, че я извел извън село. Механджийката разказала на майка ѝ и тя го клела да има девет дъщери и да ги одумат в девет села.

— Все колчиш мине̂х, Русу,
през ваши двори,
все та находах, Русу,
бе̂ла, засме̂на.
Сега та найдах, Русу,
ки̂мна, кахо̂рна,
ки̂мна, кахо̂рна, Русу,
со̂рдна и гне̂вна.
На мене ли си, Русу,
со̂рдна и гне̂вна,
на мене ли си, Русу,
или на село?
— Какво е мене, лудо,
село сторило?
Не со̂м на село, лудо,
ам со̂м на тебе.
Как ма измами, лудо,
та ма изведе,
та ма изведе, лудо,
изво̂н се̂лоно?
Та ми облюби, лудо,
бе̂лосо ли̂це,
бе̂лосо ли̂це, лудо,
из двесе стра̀ни,
бе̂лисе бузки, лудо,
чьо̂рнисе о̂чи
и ми обко̂рши, лудо,
тьо̂нкаса сна̀жка.
Та да малчеше, лудо,
та лю как ще̂ше,
ам си отиде, лудо,
сай долу, долу,
сай долу, долу, лудо,
по че̂ршийкана,
по че̂ршийкана, лудо,
по дюке̂нено,
та че ми влезе, лудо,
в механо̂на,
та да ми пие̂ш, лудо,
вино-ракие̂.
Доде ти дадо̂т, лудо,
вино че̂рвено,
вино че̂рвено, лудо,
бе̂ла ракие̂,
ти са похвали, лудо,
на механджийка.
Механджийка е, лудо,
майчина се̂стра,
майчина се̂стра, лудо,
во̂рла кле̂пчийка.
Та̀ е на майка, лудо,
всичко каза̀ла,
та ма е майка, лудо,
сноща карала,
мене карала, лудо,
тебе калнала:
„Да даде господ, лудо,
да са ожениш,

да ти са родьо̂т, лудо,
деве̂т до̂щери,
да са подумат, лудо,
по деве̂т села!“

5. V. 1951 г.
с. Настан

Шабан Фезов,
род. в 1886 г.

Песента е разпространена в цялата Среднородопска област.

440. Нас са ни беда бедили

— Абибе̂, чапкън девойку,
на̀ска са бе̂да бедили,
ифтръна̀ ми са метнали,
курса̀ сме са с тебе сбирали.
Та ми си на скут седе̂ла,
на сини куюм ше̂лваре,
варх драхе̂м мо̀рни гайтане.
Тьонка ми снажка вазпре̂ла
ваз аленоно пое̂сче,
ваз си̂нчанен кюсте̂че̂к,
ситни ми плитки ро̀йнала
от ле̂во рамо до де̂сно,
на се̂ка плитка по алто̂н.

21. IX. 1951 г.
с. Лясково

Фатма Ад. Парова,
род. в 1913 г., образование III кл.
домакиня

441. Пашата го вика, защото целувал девойка

— Е̂ла, Диму, че та паша ру̂ка!
— Йе̂ си знае̂м що ма паша ру̂ка,
той ма ру̂ка гла̀ва да ми зьо̂ме.
Вчера минах през долна махало̂,
та се ма̀хнах вав нова механо̂,
та си пийнах от бе̂ла ракие̂
и завторих от вино червено.
Че си минах през те̂сно сока̂че,
та си срьо̂щнах руса девойка.
Те̂сно бе̂ше да се размине̂ме,
та е̂ застôпих за де̂сна ножи̂ца,
та хи окале̂х бе̂ле̂н жорапче̂к
и хи отко̂цах червене̂н папу̂че̂к.
Че е̂ фанах за де̂сна рачица,
та е̂ метнах на конче хране̂но,
облю̂бих хи двене чьо̂рни о̂чи,
обхапах хи двене бе̂ли бузки.
Та ма ру̂ка гла̀ва да ми зьо̂ме.

Декември 1939 г.
Чепеларе

Петра Ат. Кьоргогова,
род. в 1855 г., без образование,
домакиня

442. Жал му е за девойката

Сеймени виждат Стоян, като целува девойка, и го хвърлят в тъмница. Той иска майка му да му занесе празничното облекло и кавала и засвирва, че му е жал за момата, която ще съхне за него.

Стое̂н дъвойка полюбъ
край зъленоно лъвадъ.
На Стое̂н са е правѝло,
че нищо го нъ е виге̂ло,
а пък са него ви̂ге̂лъ
бъглѝцкъ младъ съйме̂нъ,
та го фанаха, во̂рзаха,
кьо̂шка го глоба глобиха —
хиле̂да и петстотини.
Хиле̂да име̂, дадъ хи,
петстотин нъме̂ да даде,
та го в ке̂вница метнаха.
Стое̂н заро̂ча, поро̂ча:
— Де да е майке̂ да дойдъ,
гиздѝло да мъ донесе,
гиздѝло, медни кавалъ,
с гиздѝло да са ко̀рдисам,
с кавалън да съ по̀свире̂м! —
Зачу го майке̂, отидъ,
та му гиздѝлце отнесъ
и още меднъ кавале.
Та мъ са Стое̂н преме̂ни
и мъ с кавале̂н засвиръ,
кавале̂н дума думашъ:

„Мен нъ е мила глобана,
глобана и жърамьо̀на,
ам мъ е мила момана,
че жъ да со̂хне и ве̂хнъ,
пък йе̂ жъ в ке̂вница да лѐже̂.“
Зачуло го е, зачуло
аговско бе̂ло момичъ,
то си агому думашъ:
— Боба̀йко, старъ боба̀йко,
Стое̂н мъ не̂ма кабаха̂т.
И йе̂ да сом съ българка,
и йе ще̂х Стое̂н заслѐдъ!

10. III. 1952 г.
мах. Стикъл

Пею Г. Енчев,
род. в 1874 г., образование IV кл.,
зидар

443. Оковали го заради хубава мома

Девойка се присмива на момъка, когото карат вързан през Райково. Той ѝ казва, че го карат заради нея и че ще се върне, но нейната хубост и младост ще преминат.

Юнакан карат во̀рзанко,
во̂рзанко, букайосанко
през срадѐ село Райково.
Назад му ро̂ки во̂рзали,
напреж му пот̂ен казали.
Момица точи водица,
на ше̂ранана чешмица
и му са кро̂хто отсмива,
отсмива и отхле̂птава:
— Юначе, луда де̂лийо,
е̂зък ти, е̂зък, юначе,
че си та карат во̂рзанко,
во̂рзанко, букайосанко! —
Юнак на мо̀ма думаше:
— Момне ле мари хубава,
немо̀й са кро̂хто отсмивай,
отсмивай и отхле̂птавай,
че ма не карат за кражба,
за кражба и за убийство,
ам си ма карат за тебе,
че ти сам лѝце облюбил
и ти сам сна̀жка отрошил.
Йе̂ ща да идам, ще дойдам,
ам ти каде ща да ходиш,
ага загубиш хубосто̂,
хубосто̂, моме, младосто̂?
Кой ща тебе да зо̂ме,
како̂в ще хле̂ба да ти е,
каква ще ти е сгодата?

10. II. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

444. Гемиджия отвлича Сирма девойка

Гемиджия закарва в Скендер гемия с коприна. След всички моми идва и Сирма девойка и той я кани да си избере, каквото ѝ прилича, а когато влиза в гемията, я отвлича, защото му се присмивала.

Ду̀йни ми, льо̀хни, бе̂л ве̂тер,
ра̀зтопи бе̂ли сне̂гове,
ра̀зкарай ва̀кла гемие̂
на Скендѐр да е̂ изкараш,
та че ми ру̀кни и вѝкни:
Е̂ла зѝмайте коприна,
имам и бе̂ла, зелена,
имам и сине̂, че̂рвена,
ко̀му каквано прилѐга! —
Врют си момине дойдоха,
Сирма девойка не дойде.
Ка̀йно си дума думаха,
ей е̂ и та̀ са подаде
низ зеленоно ливаде
сас трине се̂стри ле̂втери:
една хи по̂тен ме̂теше,
двене хи крилца̀ даржѐха.
Отдалечко са засмиват,
отблизко ми продумуват:
— Гемеджѝ, ва̀кло ко̀пе̂ле,
имаш ли сърма, коприна?
— Имам си, имам, Сирмице,
вле̂зи в гемие̂ о̀тбери,
каквато тебе приле̂га! —
Ага̀ ми вле̂зе в гемие̂
и той ми ключна геме̂,
че си ми ру̀кна и вѝкна:
— Ду̀йни ми, льо̀хни, бе̂л ве̂те̂р,
ра̀зкарай ва̀кла гемие̂!
Мен са е Сирма присме̂ла,
гайгаже ма е зовала,
на фесан, на кичѝлкине,
на лю̀кан, на папу̀цене.
Пък е̂ са, майчу, почудих
как да си ми е̂ ѝзмаме̂м.
Та че си, майчу, прикупих
це̂ла гемие̂ коприна,
че си ми ру̀кнах ваз село,

ваз село, още низ село.
Врют си момине дойдоха
да зимат бе̂ла коприна,
и Сирма мома си дойде,
сас трине лельки ле̂вте̂рки.

2. VII. 1943 г.
Чепеларе

Байрямка Каракушова,
род. в 1880 г., без образование,
домакиня

445. Гемиджийче отвлича девойка

Седе̂ло е момичанцъ
накрай бе̂лъ Дунавица,
та си чешъ мо̀рна ко̀са
и йе̂ плете на плетънкъ.
Де е̂ вӣге̂ гемъджийчъ,
та окрадъ ма̀шка мо̀ма,
че е̂ ключна вав гемийка.
Подадъ хи едно̂ че̂шка,
едно̂ че̂шка ру̀йно вино,
ру̀йно вино гемъджийско,
та си приспа ма̀шка мо̀ма.
Та че нӣком са надникна,
та облюби чьо̂рнъ о̀чъ,
чьо̂рнъ о̀чъ, бе̂ло лӣцъ,
бе̂ло лӣцъ от две стра̀нъ,
че ова̀ле̂ мо̀рна ко̀са
и обко̂ршъ кьо̂нка сна̀жка.

21. II. 1952 г.
мах. Стикъл

Пею Г. Енчев,
род. в 1874 г. образование IV кл.,
зидар

ХУБАВА МОМА РОД НЯМА

446. Залюбил роднинска девойка

— Кадӣйо, селски запчӣйо,
дошьо̀л сам даво̂ да праве̂м.
Зага̀лих мо̀ма ка̀матна,
нише̂н проводих — во̂рна го,
сама не ра̀чи да дойде.
Ам ти, кадӣйо, как викаш,
дали е̂ на по̂т прӣтекам
йли е̂ на врис до̀че̂кам?
— Немо̀й е̂ на по̂т притӣча,
немо̀й е̂ на врис доче̂ква,
че ми сте ро̀да голе̂ма.
— Кадӣйо, селски запчӣйо,
широко по̀ле ход нема,
дребни камене брой не̂мат,
дебело до̂рво се̂к не̂ма,
дебела о̀вца дост не̂ма,
хубава мо̀ма род не̂ма!

5. X. 1954 г.
Чепеларе

Гюля М. Кондакчиева,
род. в 1908 г., образование IV кл.,
работничка

447. Че сме си пуста роднина

Момък кълне момината майка черквата да я притисне, за да се вземат с дъщеря й. Девойката му говори, че са роднина, а той й отвръща, че хубава мома род няма.

— Каде е, момице, майка ти?
— Не̂ма йе̂, не̂ма, батю лю,
майка е в чьо̀рква отишла
лее̂нъ све̂щъ да пали,
на бога да са помолъ.
— Момице мари хубава,
дано са чьо̀рква саборъ
майка ти да притиснъ,
назакь да са не во̂рнъ,
та с тебъ да са зьо̂мимъ!
— Мо̀лчъ, не думай, батю лю,
да та не чуе̂т селе̂нъ,
селе̂нъ, близнъ комшӣе,
че сме си пуста роднина!
Твое̂та майка й мое̂та
до две по̂рвъ братовчьодки —
от людѐсъ е срамота,
пък е й от бога гре̂хота!

— Момице мари хубава,
синьоно нѐбо край нѐма,
ситниѐн пѐсак брой нѐма,
длибока вȍда брод нѐма,
дебел овен дост нѐма,
дебѐло дȍрво сѐк нѐма,
хубава мома род нѐма.

11. VII. 1952 г.
с. Широка лъка

Руса Г. Бобева,
род. в 1904 г., образование III кл.,
домакиня

448. Как да те погледна

— Девойку, китка извита,
девойку, червен трѐндафил,
от мед ли ти са устинки,
от чернок невѐн очѝнки,
та не смѐйш да ма погльоднеш,
та не смѐйш да ми продумаш?
— Юначе лудо и младо,
как да та с ȍчи пȍгледнам,
как да ти дума прȍдумам,
агà сме пуста роднина?
Гà ма е майка родила
на личен ми ден Гергьовден,
с бѐло ма млѐко омила
ваз лѝце да сам бѐличка,
с тьȏнка ма прȏчка удрѝла
ваз снàжка да сам тьȏничка.
Та не смѐѐ да та пȍгледна,
та не смѐѐ да са ȍбарна.
— Девойку, китка извита,
изсȏхнах, кузу̂м, извѐхнах
за твойте чьȏрни очѝнки,
за твойто лѝце бѐличко!

24. X. 1951 г.
с. Настан

Ахмед Ф. Карамустафов,
род. в 1886 г.

449. Любов роднина не знае

— Да знаеш, майчу, да знаеш
каква сам мȏма загàлил!
Нийде ѐ нѐма в селосо,
ни в совà село, ни в друго:
ваз снàжка — тьȏнка-висока,
ваз лице — бѐла-чернока.
— Знаѐм ѐ, синку, знаѐм ѐ,
пусто сте, синку, роднина,
уйкова ти е дȏщерѐ.
— Майчинку, мила майчинку,
севдьȏ роднина не знае.
Севдьȏна ма е надвила,
нах лудост ма е извила,
сама да си ѐ родила,
пак неѐ ща да си зьȏмам!

12. X. 1952 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование средно специално

450. И майка ѝ да го е родила

Девойка казва на майка си, че е залюбила роднина и че и тя да го е родила, пак ще отиде с него. Ако той тръгне войник, ще го последва — да му носи пушката, да му пази сянка, да му донесе вода.

— Аман ми, аман, майчинку,
от новà лудо и младо,
дѐно ми чьȏскош минава
през наши равни двȍрове!
Вѝдѐх го, майчу, познах го,
че има севдьȏ на мене
и ѐ си имам на него.
Агà го с ȍчи пȍгледнам,
лѝцено му са променѐ
кàйно бѐл-чѐрвен трѐндафил,
агà му дума прȍдумам,
суха го треска затриса.
Сас него, майчу, ще ида.
— Дȏщеру моѐ, майчина,
немȏй ми дума таз дума,
че сте си близна роднина.

— Майчинку, стара майчинку,
от болест лѐгнам и станам,
от севдьо̀ лѐгам, не станвам!
Севдьо̀са ма е надвила,
нах лудост ма е извила.
Сама да си го родила,
пак ще сас него да идам.
Ако си то̀рне нах аскѐр
и ѐ ще с него да идам.
Ага̀ са любе умори,
тифѐкан да му по̀носѐм
с моисе бѐли рачѝнки.
Ага̀ са любе зазной,
знойчо̀кан да му о̀бришам
с моѐса бѐла ко̀рпица.
Ага̀ го сло̂нце припече,
сѐнчица да му по̀даржа
с моѐса сна̀жка тьо̀ничка,
га̀ му са во̀да припиѐ,
водица да му до̀несем
с моисе гюмю̀ш чѐпра̀зе.

22. X. 1951 г.
с. Настан

Ахмед Ф. Карамустафов,
род. в 1886 г.

451. На коя да го похвали, I

Момък пита Шинка няма ли да го похвали на някоя своя дружка, а когато тя му отвръща, че всички са годени, казва ѝ да се наведе над кладенеца и да го похвали на тази, която види.

— Водице бистра, студена,
нѐщичко ща та запитам,
правичко да ми си ка̀зала!
Ка̀жи ми, ка̀жи, водице,
какво през тебе мино̂ва,
кой рано ра̀ни за во̀да?
— Юначе лудо и младо,
мино̂ва си ми, мино̂ва
комшицко ва̀кло момиче,
Шинка ми бѐла бо̂лгарка
най-рано ра̀ни за во̀да.
Сутрина ра̀но щом стане,
нарамѐ бѐли ха̀ркоми,
та то̀рне на врис на во̀да.
С чьо̀рни ма о̀чи оглььо̀да,
с бѐло ма лѝце облѐщѝ,
с бѐли ма ро̀ки източи,
с тьо̂нко ма ко̂рсче изнесе
ваз ситни ска̀ли нагоре.—
— Шинку лю, бѐла бо̂лгарку,
та не щѐш ли ма похвали
на нѐква твоѐ дружчица
в вашѐна чьо̀ста махало̂?
— Юначе лудо и младо,
на ко̀го да та по̀хвалѐ,
ага̀ са всички главѐни,
главѐни с по̂рстен мѐнени?
— Шинку лю, бѐла бо̂лгарку,
що ми си толков хубава,
пък ми си мночко глупава,
та ми са, Шинке, не сѐташ
на ко̀го да ма похвалиш.
Щом идеш на врис на во̀да,
та ми са нѝком наднѝкни
на бистър, студен кладенец.
Ко̀гоно видиш в водо̀на,
на неѐ ми е севдо̂на,
на неѐ да ма похвалиш!

12. X. 1952 г.
Смолян

Стойка Д. Маламова,
род. в 1897 г., домакиня

452. На коя да го похвали, II

Момък кара Невзинка да го похвали на тази, която ще види, като се огледа във водата. Тя му казва, че са роднина, но той отвръща, че хубава мома род няма.

— Невзинку, моме хубава,
ваше е село голѐмо,
има ли мо̀ми хубави?
— Олеле, а̀гу, ва̀леле,
село без мо̀ми бива ли,
та наше село да бива?
— Дьо̂ да ма, момне, похвалиш
в вашана долна махало̂
на нѐква твоѐ комшѝйка,
комшѝйка или роднина!
— Похвали та ща, а̀гу лю,
ам ти не знаѐм сѐвдьо̀на.
— Невзинку, моме хубава,
ста̀ни ми утре раничко,
на̀рами бѐли ха̀ркоми,
та ѝди на врис на во̀да,
на̀точи во̀да студена,
че си над во̀да на̀дникни,
та се оглььо̂дай в водо̂на.
Ко̀гоно видиш вав неѐ,
на неѐ ми е сѐвдьо̀на,
на неѐ да ма похвалиш!

— Олеле, ӑгу, ва̀леле,
немо̀й ми дума таз дума,
че сме си близна роднинка —
от господе̑ е грехота,
от хората е срамота!
— Невзинку, моме хубава,
севдьо̀ роднина не знае.
Хубава мо̀ма род не̑ма,
дебела о̀вца дост не̑ма,
широко по̀ле ход не̑ма,
дебело до̀рво се̑к не̑ма!
Да мога да та ѝзмаме̑
от ко̑щи да та ѝзведа,
вав го̀ра да та фо̑веда,
там ще ти любе̑м очинки,
там ще ти хапе̑м бузкине,
там ще ти ко̑рше̑м снѐжкана!

22. X. 1951 г.
с. Настан

Ахмед Ф. Карамустафов,
род. в 1886 г.

453. Ние сме си лика-прилика

— Чоку, черноко момиче,
не ме̑тай севдьо на село,
ам си е̑ ме̑тни на мене,
че сме си лика-прилика
кайно два стро̑ка иглика,
кайно босилче̑к в градинка,
от теб да ми е отко̑снат
на мен да ми е закиче̑н.
— Юначе лудо и младо,
как да е̑ метна на тебе,
га̀ сме си пуста роднина?
— Чоку, черноко момиче,
кой стори, батюв, роднина?
— Се̑стра ти стори роднина
с мое̑на по̀рва братчо̑дка.
— Чоку, черночко момиче,
хубава мо̀ма род не̑ма,
дебела о̀вца дост не̑ма,
широко по̀ле ход не̑ма,
длибоко мо̀ре брод не̑ма,
ситние̑н пе̑сак брой не̑ма!

Август 1938 г.
Чепеларе

Мария Вл. Бочукова,
род. в 1886 г., образование VII кл.,
домакиня

454. До снощи бяхме роднина

Мара е дружки сабрала
в те̑хнана долна градинка
под че̑рвенана е̑балка.
Сториха хо̑ро голе̑мо,
Мара хороно воде̑ше,
ше̑рана ко̑рпа варте̑ше.
Задали са са, подали
от планино̑на овче̑ре.
Свире̑щим варвьо̑т и пе̑йо̑т,
право нах Мара варве̑ха,
нах Маринана градинка.
Всу̑на са, хвана кехайе̑
до Мара тьо̑нка-висока.
Фукна Ма̀рица да бе̑га,
кехайе̑ Мари думаше:
— Бе̑гай ми, бе̑гай, Ма̀рице,
до снощи бе̑хме роднина,
сега сме чужди станали!

24. V. 1939 г.
Чепеларе

Стайка Ст. Балджиева, род. в 1902 г.,
образование IV кл., домакиня

455. Кой да се хване до Мара, I

От планината се задават овчари, от Рупски камен — дюлгери, от Малка река — стражари. Янкехаята се хваща на хорото до Мара.

— Дѝнди ми, дѝнди, Мару лю,
идат ми, идат, Мару лю,
низ планино̑на овче̑ре,
низ Рупски камен дюлгере,
низ Малка река жандаре.
В село са хо̑ро виеше
на Маринине дво̀рове,
Мара хороно воде̑ше.
Овче̑рене са сдумуват,
сдумуват, още спитуват
кой да са фане до Мара,
до Маринине пое̑се,

до копринени зю̀нчици?
Ѐнкехайѐна ромо̀ни:
— Йѐ ще са фанам до Мара,
до Маринине поѐсе,
до Маринине зю̀нчици,
че ми е Мара роднина —
нейнана майка и мойна
по от брат две братовчьо̀дки,
ние сме с Мара повторни.
Всу̀на са, хвана кехайѐ
и на Ма̀рица думаше:
— Дѝнди ми, дѝнди, Мару лю,
во̀ди ми, Мару, хороно!

6. XI. 1951 г.
с. Стойките

Иван Г. Коджабучаков,
род. в 1854 г., без образование, овчар,
и Мария Д. Капушева, род. в 1886 г.,
дъщеря на Иван Коджабучаков

Рупски камень (ст. 4) — местност северно от с. Широка лъка.
Малка рѐка (ст. 5) — приток на Голѐма рѐка (Чепеларска река).

456. Кой да се хване до Мара, II

Овчарите се сдумват кой да се хване на хорото до Мара. Хваща се янкехаята и ѝ казва, че вечерта ще отиде у тях за годеж. Мара си тръгва с любето си и янкехаята иска нож да се прободе.

Хо̀ро са вие сред село,
Мара са фана на хо̀ро.
Овчѐрене са сдумваха,
сдумваха, още спитваха
кой да са фане до Мара,
до Маринине поѐсе,
до Маринине зю̀нчици.
Ѐнкехайѐна викаше:
— Йѐ ще са фанам до Мара,
за Маринине поѐсе,
за Маринине зю̀нчици! —
Ага̀ са фана до Мара,
той си на Мара викаше:
— Мару лю мари хубава,
довечера ще про̀водѐм
вав шишьо̀ бѐла ракиѐ,
дванайсет дюкмѐ сребарни,
три пендолѝри голѐми,
ще дойда го̀деж да правим. —
Ка̀йно си дума думаше
и хороно са развали,
пусна са Мара от хо̀ро
и си сас любе отиде.
Ѐнкехайѐна остана
и на овчѐре викаше:
— Овчѐре, мои овчѐре,
дайте ми ножчѐк сребаран,
сарцесо да си про̀бодам,
че си ми Мара избѐга
и с друго любе отиде!

18. VI. 1955 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование средно
специално

457. Турчин харесва българка мохамеданка

То̀рнала е Хасибина
да си прашѝ зелен мисѝр.
Де ѐ срьо̀цна баш забѝтин,
та ѐ вѝдѐ и бендѝса
и хи вика Хасибини:
— Хасибину, малка моме,
хайде с мене да та водѐ
в Стамбо̀л града за кадо̀на!
Че му вика Хасибина:
— Во̀рви в по̀тян, забѝтину,
ѐ не ти со̀м за кадо̀на
и не ти со̀м за Стамбо̀лан,
че си ми со̀м ѐ ахрѐнка.
— Хайде с мене, Хасибинку,
не та искам, че си ахрѐнка,
най та искам, Хасибинку,
че си бѐла помакиня
и работна бо̀лгарчица.

17. VI. 1955 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование средно
специално

Стамбо̀л (ст. 8) — Истанбул.

458. Тоя чибук чий ли е

Майка съветва дъщеря си да не взема Мехмед, който си е забравил у тях чибука и кесията, защото е пияница. Дъщеря ѝ отвръща, че любовта я е надвила и ще го вземе.

— Фатму лю, мое̂ до̂щеру,
ай со̂е чибу̂к чий ли е,
ай сае̂ кесьо̂ чие̂ ли е?
— Немо̀й ма пита, майчинку,
снощи е Мехмет доходал
в нашêна ачѝк одайо̂.
Чибу̂кан си е заборѝл,
кесьо̂на си е оставил,
парите му сам броила.
— Колко му, Фатме, наброи?
— Наброих си му, наброих
ермѝ беш стари стамбу̂ли,
ермѝ беш черкъ рубѝи,
еллѝ беш бе̂ли гро̂шове,
утуз беш жьо̂лти алто̂не.
— Немо̀й го зима, до̂щеру,
че ми е винар и пие̂н.
— Ще да го зьо̂ма, майчинку,
севдьо̂на ма е надвила,
нах лудост ма е извила.
Наще ми со̂н не заспивам,
де̂не в кона̀кан не влизам,
все за Мехмете̂ си мисле̂м.

2. VII. 1943 г.
Чепеларе

Байрямка Каракушова,
род. в 1880 г., без образование,
домакиня

459. Не вземай, Арфе, Рашитя

— Майчинку, мое̂ майчинку,
мале, нах Мадан да ида,
мале, Рашите̂ да зьо̂мам!
— Не ѝди, Арфе, нах Мадан,
не зимай, Арфе, Рашите̂!
Рашит е винар и женкар,
же̂нне̂м хми леснѝ и файдѝ,
по те̂х си празни кесьо̂на.
— Ще ида, майчу, ще ида,
мен ма е севдьо̂ надвила,
нах лудост ма е извила!

25. II. 1954 г.
Чепеларе

Шабан С. Юруков,
род. в 1900 г., без образование

460. Вдигни очи, погледни ме

— Мари моме, ма̀шка моме,
коджа̀ време, как се̂диме,
ти ма е̂днô ж не погльо̂дна?
Вдѝгни о̀чи, по̀гледни ма,
све̂ди уста, про̀думай ми!
— Бре хей, гѝди, лудо-младо,
то са льо̂сно не погльо̂два
и са льо̂сно не продумва,
га̀ са о̀чи продадени,
продадени, заложени
в друго село на друго любе,
по-хубаво, по-ка̀матно.
— Чувай, моме, не зимай го,
на вино е баш бекрѝе,
на ракие̂ баш делѝе.

23. VI. 1955 г.
Чепеларе

Иван Д. Чакъров,
род. в 1868 г.

461. Кон съветва девойка да не взема стопанина му

— Руске ле, чапкън девойку,
хва̀ни ми конче ра̀зведи
и си го тихо ра̀зпитай:
„Коню лю хранен, ка̀матан,
главе̂н ли ти е сайбѝе,
главе̂н ли, коню, женен ли й?" —
— Руске ле, кюрпе̂ девойку,
нито е главе̂н, ни женен.
Снощи си бе̂ше сабрало
негова ро̀да голе̂ма,

дребан си нишѐн сбираха,
за теб го, Руске, сгàдаха.
Ала го, Руске, не зимай,
че е на вино делѝе̂,
пък на ракие̂ бекрѝе̂:
на вино вади нòжове,
пък на ракие̂ — пищоле.

10. X. 1952 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование средно специално

462. Момък с мярка не пие

Девойку мари хубава,
довечера ще да дойдам
сас шишô бе̂ла ракия
и с дручка вино червено.
С карàр е̂ мѐри, девойку,
че юнак карàр не знае,
та са ща пие̂н опои,
та ти ща каршѝ продума,
та ти ще бàлно добалне̂
и сòрце ти ще остане
на твойне чьòрни очинки,
на твойне бузки кравѐнки,
на твойта снàжка теничка.

11. X. 1955 г.
мах. Катраница

Емин Ем. Драмалиев,
род. в 1914 г., образование IV кл., общ работник

463. С бели ръце махаше

Кадôна седи в бахчôна,
китчица даржи в ракôна.
Насрьощу варви севдьôна,
с бе̂ли му рôки махаше,
с чьòрни му ôчи мигаше,
с кѝпри му уста думаше:
— Мàхни са, мàхни, юначе,
за тебе вие̂м китчица,
за тебе кỳте̂м снàжкаса.
— Как да са мàхнам, девойку,
гà ще на виде̂т комшѝе?
— Мàхни са, мàхни, севдѝце,
ний щим комшѝе излôга
балноно да го разде̂лим,
барабàр да го тьôглиме,
да не е бàлно лю у мен!

4. IX. 1954 г.
с. Вързина

Ариф М. Топчиев,
род. в 1908 г.

464. Отбий се, отбий, юначе

Вчера ми ходих, майчинку,
нах дольничкана махалô.
Агà са вôрнах нагоре,
е̂сно ма слôнце огре̂ло
от срьòщничкана махалô,
от бе̂личконо конàче,
от кафезлѝно пе̂нжоре.
Не бѝло е̂сно слôнчице,
ам бѝло бе̂ло момиче.
С бе̂ли ми рôки махаше,
с чьорни ми ôчи мигаше,
с кѝпри ми ỳста думаше:
— Мàхни са, мàхни, юначе!
— Как да са мàхна, девойку,
гà имаш близни комшѝе?
— Дà има близни комшѝе,
йе̂ ги ща хитро олôга:
„То бе̂ на аскѐр тòрнало,
та ми бе̂ пôте̂н сбôркало,
та пôте̂н да му òправе̂.“

5. IX. 1954 г.
с. Малка Арда

Салих М. Чурталеков,
род. в 1905 г.

Вариант на горната песен Ат. Райчев е записал на 10. X. 1955 г. в мах. Катраница от Емин Ем. Драмалиев, род. в 1914 г.

465. Ти ми почукай, повикай

Тодора кани хайдутче да дойде, когато майка ѝ ще е на сватба.

— Мари Тодору, Тодору,
мари джѐнлѝтска дъщѐру,
бива ли тòра да дойда?
— Хайдутче, вàкло кòпеле,
немòй ми тòра дохода,
àми ѐла друга вечер,
в сòбота срѐщу недѐлѐ.
В селоно сватба ща има,
та са и майка зовали,
и тà на сватба да иде.
Пък ти ми ѐла, хайдутче,
на манишкине вратинки,
та ми почукай, порỳкай.
Йѐ ща да стана, òтворѐм,
да та, хайдутче, фòведам
вав високине кьòшкьове.
Дебело ще ти пòстелѐм
от калòп бѐло хàлище,
вазглавка ща ти пòдмѐтнам
моѐна дѐсна рачица.
Да любиш, да са налюбиш
райковско вàкло момиче.

13. X. 1952 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование средно специално

466. Ела ми, ела, Раифе

Снощи сам гости имала
ермѝ беш кишѝ юнаци.
С борнѝца хми сам свѐтила
и нарòд сам хи гльòдала
кутрѝ е юнак най-хубав,
най-хубав и най-кàматан.
Та че Раифа бендѝсах
и на Раифа си виках:
— Ялай ми, ялай, Раифе,
довечера сам самичка,
нѐма ни àга, ни бòба.
Пекла сам пита под хлỳпка,
с пиперова вòда ще квасим.

22. IX. 1951 г.
с. Забърдо

Тошко Димитров,
род. в 1913 г.

467. Девойка кани момък вечер

Айша Сюльмана рỳкала,
рỳкала и калѐсала:
„Скоро, Сюльмане, да дойдеш,
армагàн да ми донесеш:
три окѝ шекѐр-стафиди,
ю̀нѐна басмô червена,
от ашѐм на два сахатя.“
Стана ми Сюльман, отиде
от ашѐм на три сахàтя,
зачука Сульман, зарỳка:
— Стàни ми, Айшу, òтвори!
Айша излѐзе, отвори
и с кандѝл си го посрьощна.
Сюльман хи дуйна кандилян,
Айша го фана за рока,
та го отведе, фаведе
на високине кьòшкьове.
Постла му дюшек да сьодне,
метна му ястък — опрѐ се,
Сюльман развòрза армагàн.

23. VIII. 1953 г.
с. Широка лъка

Нурие С. Истрефова,
род. в 1908 г., самообразована, домакиня

468. Аз съм дошел за тебе

Сафе вика Сюлейман да дойде вечерта, когато е самичка, и да й донесе „дребен армаган“. Сюлейман отива със смокини, стафиди и червена басма. Девойката го извежда на кьошковете и му прави кафе, а той й говори, че не е дошъл за кафе, а за черните й очи и за тънката й снага.

Сафе Сюльмана зовала,
зовала го е, ру̀кала:
„Де да е Сюльман да дойде —
са̀е̂ сам вечер самичка,
не̂ма ни бо̂ба, ни а̀га,
дребан армага̀н да сбере!“
Стана си Сюльман, та то̂рна
низ арденскана че̂ршӣе̂,
низ арденскине дюке̂не
да сбира дребан армага̀н
смокви и благи стафиди,
ю̂не̂на басмо̂ червена.
Ага̀ си тамо отиде,
на Сафинкини дво̂рове,
зачука Сюльман, зару̂ка:
— Ста̀ни ми, Сафе, о̂твори!
Зачу го Сафе, изле̂зе,
та му портине отвори
и си Сюльмана посрьо̂щна —
вав ле̂ва ро̂ка — кандӣле̂н,
деснана рока — Сюльмана.
Та го изка̀чи, пока̀чи
ваз ситни ска̀ли нагоре,
на високине кьо̂шкьове.
Метна му юрган, та сьо̂дна,
метна му е̂стък — вазпре̂ са
Сафе си всу̂на же̂збана
да вари мо̂рна кафица.
Сюльман на Сафе викаше:
— Не ва̀ри, Сафе, кафьо̂та,
ие̂ не со̂м дошьо̂л за кафьо̂,
ами сам дошо̂л за тебе,
за твои чьо̂рни ачӣнки,
за твои бузки карпу̂зки,
за твое̂ сна̀жка тьо̂ничка!

4. IX. 1954 г.
с. Върбина

Ариф М. Топчиев,
род. в 1908 г.

Арденскана (ст. 8) — ардинската (от с. Арда, Смолянско).

469. Пусни ме, пусни, Сафие

Сафие вика Сюльмана да й дойде на гости вечерта, когато щяла да бъде сама. Той отива, любето и братята й гръмват и го удрят в сърцето. Сюльман моли Сафие да го пусне, като й обещава стадото и алтъните си.

Сафе Сульмана ру̂кала,
ру̂кала и кале̂сала:
— Скоро, Сюльмане, да дойдеш,
са̀е̂ сам вечер самичка,
не̂ма ни бо̂ба, ни а̀га! —
Стана ми Сюльман, отиде
низ Арда, низ дюке̂не̂но,
да сбира дребан армага̀н:
два ю̂за смокви, стафиди,
лимоне и портокале,
две окӣ бла̀ги е̂бальки,
двадесет и пет ендезѐ,
ю̂не̂на басмо̂ червена
за фустан и за ше̂лваре.
Че стана Сюльман, отиде
на Сафинкини дво̂рове.
Та си почука, пору̂ка
на ше̂мшӣр порти ше̂рани:
— Ста̀ни ми, Сафе, о̂твори,
носе̂м ти дребан армага̀н!
Сафе му тихо ромо̀ни:
— Польока чукай, Сюльмане,
че ща та чуе любено,
любено, още брате̂на. —
Ка̀йно си дума думаха,
чифте са пушки пукнаха,
та си Сюльмана удрӣха
от ле̂ва стра̀на в сарцено.
Сюльман си тихо ромо̀ни:
— Пу̂сни ма, пу̂сни, Сафие!
Бин туклу имам шилета,
хала̀л да ти са до е̂днȏ,
стотина жьо̂лти алтоне,
хала̀л да ти са до еднȏ.

Август 1939 г.
Чепеларе

Байрямка Каракушова,
род. в 1880 г., без образование,
домакиня

470. Върни се, ела, Стояне

Стоѐн са сбира, то̀рнува
нах равно по̀лъ шъроко,
да кара ва̀кла сюрйѐ,
да кара, да ѐ продава.
Ага̀ си Стоѐн отидъ
вав село Долно Райково,
Стоѐну хабѐр допа̀дна
от село Долно Дърѐке,
от Руска ма̀шка дъвойка:
— Во̀рнъ са, ѐлай, Стоѐнъ,
в со̂бота срещу нъдѐлѐ!
Майка жъ да са овъде
нах Чита̀к село нах пазар,
баща ми жъ да отидъ
в Пашмаклѐ село голѐмо
кьо̀шка давйя да сга̀да.
Бракѐна жъ са овъдо̂т
нах въсокана пла̀нъна
да ло̀чат ва̀кли овньо̀въ,
да ло̀чат, да хи продават,
жьолтъ алто̂нъ да сбират,
голѐма сватба жъ правѐт.

6. XI. 1951 г.
с. Стойките

Иван Г. Коджабучаков,
род. в 1854 г., без образование,
овчар

Долно Райково (ст. 6) — с. Райково, Смолянско, сега квартал на Смолян. *Долно Дърѐке* (ст. 8) — с. Долно Дерекьой, сега с. Соколовци, Смолянско. *Читак* (ст. 13) — Устово, сега квартал на Смолян. *Пашмаклѐ* (ст. 15) — сега Смолян.

471. Мен ме е мома канила

Овчар говори на другарите си да карат овцете към полето, а той ще се върне в с. Долно Дереке — девойка го е канила да отиде, когато майка й, баща й и брат й не са в къщи.

— О̀лдашлар, беним кардашла̀р,
карайте ва̀кли овньове
нах равно по̀ле широко,
нах голѐмоно Фѐрезлер —
йѐ ще се назад по̀варнам,
нах Долно село Дерѐке.
Мен ма е мо̀ма канила,
канила и калѐсала:
„Ялай ми, ялай, юначе,
майка ще да се оведѐ
нах голѐмоно Устово
момин армага̀н да сбира,
да сбира, да го дониса,
мо̀минско лѐто гиздѝло.
Пък баща ми ще да иде
нах горно село Пашмаклѐ
тьо̂жка давйѐ да сга̀да,
Салихпашому да пла̀та.
Пък братче ще се оведѐ
нах високана пла̀нина,
ва̀кли овньове да ло̀чи,
да ло̀чи, да ги продава,
тьо̂жка ще сватба да вдига.
Пък ти ми ялай, юначе,
от пьо̂так та нах со̂бота
да ми потропаш, похлопаш
на шѐмшѝр порти шѐрани.
Йѐ ще да си та ѝзведам
на високине кьо̀шкьове.
Ще ти, юначе, по̀стелѐм
от кало̂п бѐло ха̀лище,
вазглавка ще ти по̀дметна
моѐна дѐсна рачица.

6. XI. 1954 г.
Чепеларе

Жека Ат. Метексова,
род. в 1896 г., образование IV кл.,
домакиня

Ферезлер (ст. 4) е Фере. *Долно Дерѐке* (ст. 6) — с. Соколовци, Смолянско. *Пашмаклѐ* (ст. 16) — Смолян. За *Салих паша* (ст. 18) вж. пояснението към песен № 179.

472. С тебе двамина ще станем

Овчар оставя стадото си в планината, защото го е повикала мома. Тя му говори да не жали за стадото — тя ще отиде с него.

Овчѐр сюрйѐ остави
на во̂рх висока пла̀нина,
че го е мома ру̀кала,
ру̀кала и калѐсала:
— Скоро, овчѐру, да дойдеш,
са̀ѐ сам вечер самичка,
с тебе двамина да станем! —
Ага̀ е тамо отишьо̂л,

той си момица питаше:
— Момне ле мари хубава,
о̀ти ма, мари, пору̀ка,
та си сюри̂е̂ оставих
на во̂рх висока пла̀нина?
— Мо̂лчи, не пла̀чи, юначе,
да̀ ти й сюри̂е̂ самичка,
с тебе двамина ще станем,
с твое̂на пушка — троица.
Йе̂ ще сас тебе да дойда.
Ага̀ та сло̂нце припече,
се̂нчица да ти на̀праве̂
с мое̂на тьо̂нка махрамо̀.
Га̀ ти са во̂да допие̂,
водица да ти до̂неса
с моине гюмюш че̂пра̀зе.
Га̀ ми са, любе, умориш,
тифѐкан да ти по̀носе̂м
с моине бе̂ли рачи̂нки.
Га̀ ми са, любе, зазнойш,
знойчо̀кан да ти о̀бриша
с мое̂на бе̂ла ко̂рпица!

2. VII. 1943 г.
Чепеларе

Байрямка Каракушова,
род. в 1880 г., без образование,
домакиня

473. Калугерка иска да се жени

Калугерка казва на майка си, че ще се ожени за момъка, който й свири с кавал от гората, а тя го слуша на манастирските портици.

Калугеричка викаше
на нейна стара майчица:
— Мале ле, стара мале ле,
правичко ща та по̂питам,
право да си ми казала:
жени ли ми са калугер?
— До̂щеру мое̂, майчина,
де са е чуло, ви̂де̂ло
калугер женен да бива?
— Жени са, майчу, не жени,
е̂ ще са, майчу, о̀жене̂
за е̂дно младо ко̂пеле
в ле̂тнана го̂ра зелена.
С меден ми каваль свире̂ше,
пък е̂ го слушах, майчинку,
на манастирски портици.
Че си изле̂зах, мале ле,
на манастирски дво̂рове,
та му отко̂цах ки̂чица
от червене̂н тре̂ндафил,
че му с тре̂ндафил замахах
и му сас уста продумах:
„Сви̂ри ми, сви̂ри, юначе,
калугерка да разшени̂йш!“
Ага̀ ма ви̂де̂, майчинку,
усили медни кавале,
ситно ми хо̂ро засвири,
та се манастир разлюле̂.
Калугере ма ви̂де̂ха,
та си ма мене мо̂мре̂ха.
Йе̂ ще са, майчу, о̀жене̂
на но̀ва младо ко̂пеле!

9. VI. 1951 г.
с. Стойките

Минка П. Златева,
род. в 1909 г., образование IV кл.
домакиня, работила и земеделие

СТАРА МАЙКА СЕ НЕ ЛЪЖЕ

474. Галихме се, мамихме се

Зага̀лъл бе̂х, замамъл бе̂х
малка мо̀ма, бе̂ла Рада.
Не бе̂ малка, ни голе̂ма,
тамам бе̂ше за галънъ,
за гале̂нъ, за маменъ,
сивъ коню до гривана,
младъ момко до рамца̀на.
Га̀лъхмъ са, мамъхмъ са
до две ми, до три годинкъ,
та ни никой не усе̂ти.
Усе̂тъ ни, усе̂тъ ни
момънана стара майка.

7. XI. 1951 г.
с. Стойките

Минка П. Златева,
род. в 1909 г., образование IV кл.,
домакиня, работила и земеделие

475. От любов ни здрав, ни болен

Момък пита хубава девойка защо не го гледа — той не е ни здрав, ни болен от любов — и от какво ѝ са очите, снагата и плитките.

— Девойку мари хубава,
от кесѝм ли ма не гльо̂даш
или та ка̀ра майка ти?
Ако та ка̀ра майка ти,
ре̂чи хи да та не ка̀ра:
млада не е ли бивала,
севдьо̂ ли не е тьо̂глила? —
— И млада си сам бивала,
и севдьо си сам тьо̂глила,
до со̀лков не е бивало! —
От севдьо̂ ни здрав, ни болен,
суха ма треска притресе̂,
та ма нах не̂бо изнесѐ.
Саха̀т ага̀ е̂ не виде̂,
та ми са прави денчо̀к е;
денчо̀к ага̀ е̂ не виде̂,
та ми са прави месец е;
месец ага̀ е̂ не виде̂,
та ми са прави годинка,
годинка и половина,
осемнадесет месеца.
— Девойку мари хубава,
от какво ти са очинки,
от какво ти са клепкине,
от какво ти са вежкине,
от какво ти е сна̀жкана,
от какво ти са плиткине?
— Юначе лудо и младо,
от червен неве̂н — очинки,
паткино перо — клепкине,
бришѝмен гайтан — вежкине,
ду̂йнева про̂чка — сна̀жкана,
ше̂мширен чибук — плиткине.

Юли 1939 г.
Чепеларе

Незифе Ис. Шахпазова,
род. в 1874 г.

476. Чоко, черноока девойко

— Чоку, черноко девойку,
от кесѝм ли ма не га̀лиш,
от инат ли ми не думаш
ѝли та ка̀ра майка ти?
Ре̂чи хи, кузу̂м, се̂ти е̂
да си та за мен не ка̀ра,
не ка̀ра, не подудрѝва.
мо̂ма не ли е бивала,
севдьо̂ не ли е тьо̂глила?
Чоку, черноку девойку,
не ме̂тай севдьо̂ през село,
ам си е̂ ме̂тни на мене,
че си сме близни комшие!

17. VII. 1955 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование средно специално

477. Възпри конче, дочакай ме

— Бре Хасане, по̂рво любе,
йо̂барни са, по̂гледни ма,
во̂зпри конче, до̀че̂кай ма
да посе̂дим, да погалчѝм
ким за тебе, ким за мене,
ким юнацко, ким девойцко! —
Поседе̂ли, погалче̂ли,
сло̂нцено е превалило,
ме̂сечинка рог извила.
Малка мо̂ма му са моли:
— Пу̂сни мене, бре Хасане,
че ма че̂ка стара майка,
стара майка и боба̀йко,
да хми носе̂ студна вода!

22. VIII. 1952 г.
с. Широка лъка

Васил Ил. Попчев,
род. в 1909 г. в с. Левочево,
образование IV кл.

478. Да не чуят моите братя

— Трендафилке, мое любе,
йо̀барни са, по̀гледни ма,
во̂зпри конче, до̀че̂кай ма
да посѐдим, да погалчѝм
ким юнацки, ким девойцки,
ким за мене, ким за тебе!
— Бре юначе лудо-младо,
не ми думай тие̂ думи
да не чуе̂т мо̀йте брате̂.
Мо̀йте брате̂ са сеймѐне,
хвана та щат, во̂рза та щат:
на ногѝне — букае̂не,
на ракѝне — белехчѐне.

14. IX. 1951 г.
с. Мугла

Али Селямов,
род. в 1886 г.

479. Стара майка много знае, I

Девойка тръгва за вода, вижда я лудо-младо и я кара да поседят, да поприказват. Слънцето залязло, месечинката изгряла и момъкът учи девойката да каже на майка си, че беглишко стадо размътило Дунава, та го чакала да се избистри. Майка ѝ отвръща, че не може да я излъже.

То̂рнала е Марушчица
през ливаде, през зелено
по жорапки, по терлички
сас две бѐли харкомички
за студена бистра во̀да
на студенине врѝсьове.
Де е̂ видѐ лудо-младо,
та заслѐди Марушчица
и Марушки тихо дума:
— Сто̀йни, чѐкни, Марушчице,
да посѐдим, да погалчѝм
ситни-дребни ра̀зговори
хем за тебе, хем за мене! —
Посѐдѐха, погалчѐха,
млочко си са забавиха,
сло̂нцено е превалило,
мѐсечинка е изгрѐла.
Марушка се жѐлно моли:
— Пу̀сни си ма, лудо-младо,
ще ме ка̀ра стара майка!
Пусна си я лудо-младо
да йотиде у стара майка.
Юнак си е̂ хитро учил
как да ло̀же стара майка.
— Ага̀ майка та попита:
„Що, Марушке, са забави
йот студена, бистра во̀да?“
Рѐчи си хи, Марушчице:
„Мале, мале, стару мале,
бѐл са Дунав бѐ вазмо̂тил,
та го чѐках да са тай,
да са тай, да са бистри,
да наточа бистра во̀да.
Вчера, майчу, бе минало
беглѝцконо сиво стадо,
та го бѐше вазмо̂тило.“ —
— Ложи, кучку, ко̀го ложиш,
немо̀й ло̀га стара майка,
стара майка млочко знае,
млочко знае и разбира.
Ко̀са ти е омо̀кната,
сна̀га ти е йотрошѐна,
лѝце ти е йоблю̀бѐно.
йоблю̀бено, йобхапано!

20. II. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

480. Стара майка много знае, II

Съдържанието е, както на предходната песен. Момъкът учи девойката да каже на майка си, че турски коне размътили водата.

То̀рнала е малка мо̀ма
за водица, за студенка.
Лудо-младо по̀след нея,
той на мо̀ма проговаря:
— Сто̀йни, чѐкни, малка моме,
искам нѐщо да ти каже̂,
ситни-дребни ра̀зговори
ким за тебе, ким за мене! —
Поседѐли, погалчѐли,
дорде сло̂нце зайде, по̀йде,
дорде дойде мѐсечина.
Малка мо̀ма, тихо дума:
— Бре юначе лудо-младо,
както си ма ти измами,
тъй да си ма и научиш
как да ло̀жа стара майка!
— Кажи, рѐчи, малка моме:
„Замино̂ха турски коне,

вазмôтиха студна вôда,
та ê чêках да са тай,
да са тай, да са бистри.“ —
— Немòй лôга, мари дôще,
стара майка са не лôже,
стара майка млого знае,
млого знае и познава:
руса кôса завалêна,
бêли бузки обхапани,
чьôрни очи — покỳдени.

28. VIII. 1953 г.
с. Широка лъка

Фатма С. Истрефова,
род. в 1931 г.

481. Стара се майка не лъже

Девойка не иска да вземе сребърните трепушки, които ѝ носи любето, защото майка ѝ ще я пита откъде са. Момъкът я учи да ѝ каже, че когато отишла за вода, минали сватбари и ги пръснали, но майка ѝ познава, че е била с любето си.

— Хайде ми, хайде, девойку,
сноща сам дошôл от пазар,
та ти сам донел армагàн
ситни сребарни трепỳшки.
— Не щô ми, не щô, юначе,
мене ще майка да пита:
„Отде са сêê трепỳшки?“
Какво да хи кажа, юначе?
— Ти си хи рêчи, девойку:
„Повниш ли, майчу, знаеш ли,
агà ма, майчу, проводи
водица да ти дòнесам
от студенине врѝсьове,
та бêше мôтна водôна,
та си ê чêках, майчинку,
да ми са вôда отмôти.
Тьôжки сватове минаха,
сиви си àта варêха,
та си трепỳшки рòйнаха,
та ги сам, майчу, сбирала.“
— Не лôжи, дôще, майка ти,
стара са майка не лôже!
И тя е билà лèвтера,
та стара майка познава:
лѝцено ти е любêнко,
снàжката ти е трошена,
косôна ти е вàлêна.

25. II. 1954 г.
Чепеларе

Шабан С. Юруков,
род. в 1900 г., без образование

482. И майка е мома била

— С кòго си, Айшу, играла,
та ти е ризка съдрана?
— Майчинку, стара майчинку,
младòчна сам крава доила,
та ми е ризка садрала.
— Дôщеру моê, майчина,
стара са майка не лôже —
и тя е билà лèвтера,
та стара майка познава.
Ачинки ти са лю̀бêнки,
бузкине ти са хапанки,
снажкана ти е кôршêна,
шêлваре ти са друлêнки.

29. VII. 1951 г.
с. Триград

Пята от девойки в дома
на Юсеин Сальохльовски

483. Дотолкова не е бивало

— Немòй ма, майчу, провада
сàê ỳтирна на вôда,
че е дерьôна далеко
и е дерьôна длибока.
Пък ê сам сôнê сôнила,
че бêх на вôда ходила,
та бêх севдьôна срьôщнала.
Свитом ракине даржêхме,
дано са нêкак разминêм,
ала са не разминòхме.
Пък то ма тогав попита:
„Момне ле мари хубава,
òти си кѝмна-кахòрна,
дали та кàра майка ти?
Рêчи хи да та не кàра —
млада нели е бивала,
севдьò нели е тьôглила?“
— Дôщеру моê, майчина,

и млада си сам бивала,
и севдьȍ си сам тьȍглила,
ду сòлков не е бивало!

23. II. 1954 г.
Чепеларе

Айша Ем. Кьоралиева,
род. в 1879 г., без образование,
домакиня

Друг вариант от Чепеларе, съобщен на Ат. Райчев от Иван Д. Чакъров, род. в 1868 г., на 25. VI. 1955 г., има следния завършък:

— Дȍщеру моȇ, майчина,
и йȇ мòма сам бивала,
и йе севдьȍ сам тьȍглила —
до сòлков не е бивало:
Вечеро при̏мрак на вòда,
ȕтирно рано от вòда!

ГАЛИЛИ СЕ, МАМИЛИ СЕ

484. Изписал се на хурката

— Тъмънугу, тъмънужку,
кòго гàлъш, кòго мамъш?
— Йȇ си гàлȇм и си мамъм
вàкал Иван, вàкал овчȇр,
дȇно правъ новъ фуркъ,
новъ фуркъ и кавалъ.
Сторил ми е еднȏ фуркъ
и на неȇ са изписал,
агà прȇдам да го гльодам.
Сторил си е един каваль
и на него ма изписал,
агà свири да ма гльȏда.

23. IX. 1953 г.
с. Широка лъка

Руса Г. Бобева,
род. в 1904 г., образование III кл.,
домакиня

485. Защо е забравила да затвори

Брат пита сестра си защо е забравила да заключи портите, та влезли коне войводови, утъпкали чемшира, опасли босилека, изпочупили трендафила. Тя отговаря, че е дошло любето ѝ и се загледало в нея.

— Сноща що забори, Ȇну лю, Ȇнице, Ȇнке ле,
порти да затвориш,
порти да затвориш, Ȇну лю, Ȇнице, Ȇнке ле,
ключȇн да заключиш?
Та ми навлȇзуха, Ȇну лю, Ȇнице, Ȇнке ле,
кòне вайводуви,
та ми утаптàха, Ȇну лю, Ȇнице, Ȇнке ле,
двори шȇмширови
и ми опасоха, Ȇну лю, Ȇнице, Ȇнке ле,
зеленȇн босилек,
и ми отрошиха, Ȇну лю, Ȇнице, Ȇнке ле,
червенȇн трȇндафил!
— Че как заборйх си, байну ле, батю ле, батку ле,
порти да затворȇ,
порти да затворȇ, байну ле, батю ле, батку ле,
ключȇн да заключȇ!
Йȇ си бȇх тȍрнала, байну ле, батю ле, батку ле,
за вòда студена,
поȇсан развих си, байну ле, батю ле, батку ле,
от тьонконо кȍрсче
ключȇн да си трȍсȇ, байну ле, батю ле, батку ле,
порти да затворȇ.
Отде ми допàдна, байну ле, батю ле, батку ле,
мойно пȏрво любе,

та си ма заглъо̂да, байну ле, батю ле, батку ле,
та си ми заборѝх
ключе̂н да си туре̂, байну ле, батю ле, батку ле,
порти да затворе̂.
— Че кой ти бе, Е̂ну лю, Е̂нице, Е̂нке ле,
твойно по̂рво любе?
— Мойно по̂рво любе, байну ле, батю ле, батку ле,
пустие̂н вайвода.
Ко̀нене трошиха, байну ле, батю ле, батку ле,
зелените̂н ше̂мшир,
пък нѐ са кичихме, байну ле, батю ле, батку ле,
сас червен тре̂ндафил,
с червене̂н тре̂ндафил, байну ле, батю ле, батку ле,
с зелене̂н босиле̂к!

9. VIII. 1954 г.

Пята от девойки на събора на Рожен
по време на хорото

Същата песен е съобщена на Ат. Райчев и от Минка П. Златева, род. в 1909 г. в с. Стойките, Смолянско.

486. Хванах си я за ръката

Днес си срьо̂щнах малка мо̀ма,
нито малка, ни голе̂ма,
тамам бе̂ше за га̀лене.
Тя поглъо̂дна — измами ма,
йе̂ поглъо̂днах — измамих е̂,
фанах си е̂ за рако̂на,
заведох е̂ накрай село.
Отроших хи тьонка сна̀жка,
преброих хи плитчицине,
ро̀йнах си хи мержа̀не̂но,
мо̀ма сьо̂дна да си плаче.
— Мо̀лчи, мо̀лчи, малка моме,
донел ти сам безе̂рге̂не,
низа щиме мержа̀не̂но!

22. X. 1951 г.
с. Настан

Ахмед Ф. Карамустафов,
род. в 1886 г.

487. Къде ти е гиздава Маруда

Марудина майка отива вместо дъщеря си за вода и лъже сейменски войвода, че тя е умряла. Войводата ѝ казва, че девойката е лежала на ръката му.

Редом са се, редом наредили
покрай море пашови сейме̂не —
кон до коне̂, юнак до юнака.
Ред редѐха за вода студена.
Сеймене се сдумват, още спитват:
— Кой да иде за вода студена?
Ред се падна гиздава Маруда,
тя да иде за вода студена.
Не отиде гиздава Маруда,
ам отиде Марудина майка.
Де е срьо̂щна сейменска вайвода,
той на майка тихо проговаря:
— Добър вечер, Марудино мале!
— Дал бог добро, сейменска вайвода.
— Каде ти е гиздава Маруда?
— Ох леле си, сейменска вайвода,
Маруда е вчера загинала,
още вчера, вчера по пладнина.
— Ло̂жеш, ло̂жеш, Марудино мале!
Маруда е вчера с мен се̂де̂ла,
с мен се̂де̂ла, на ро̂ка леже̂ла,
дорде ми е ро̂ка омале̂ла,
та не мога конче да изведа
и не мога конче да осѐдлам,
и не мога пушка да нараме̂.
Майка ми е essentially кончето извела,
брате̂ ми са конче осѐдлали,
брате̂ ма са на кон покачили,
сестра ми е пушка нарамила.

19. V. 1951 г.
с. Стойките

Минка П. Златева,
род. в 1909 г., образование IV кл.,
домакиня, работила и земеделие

488. Сама ли си, дома ли си

— Мари Раду, бе̂ла Раду,
пустинъ тъ чьорнъ о̀чъ,
чьорнъ, чьорнъ, та мамливкъ,
кой хи видъ, за те̂х плачъ,
йе̂ хи вѝгях, йе̂ заплаках.
Раду, Раду, бе̂ла Раду,
сама ли си, дома ли си,
дали дойда довечъра?
— Бре хей, гѝдъ, лудо-младо,
сам-сама сам и дома сам,
ала тебъ не отваре̂м,
че та тебъ не познавам
откаде си и како̂в си.

19. V. 1951 г.
с. Стойките

Минка П. Златева,
род. в 1909 г., образование IV кл.,
домакиня, работила и земеделие

489. Нали я сама оставя

— До̂щеру мое̂, майчина,
мен ми са гльо̂да, до̂щеру,
че ти е лѝце любенко
и ти е сна̀жка трошена,
мо̀рна ко̀са наплетена?
— Майчинку, мое̂ майчинку,
ти нали си ма оставе̂ш
сама-самичка у дома?
Комшийче са научило
ка̀та вечер да дохода,
армага̀н да ми дониса
ске̂чоски бе̂ли стафиди,
мадански благи е̂бальки,
та ми сна̀жкаса отроши,
бе̂лко ми лѝце облюби,
мо̀рна ми ко̀са нагьольпи.

22. X. 1952 г.
с. Широка лъка

Димитър Мезински,
род. в 1874 г.

Ске̂чоски (ст. 12) — ксантийски, от Скече, сега Ксанти.

490. Момък иска да измами девойка

— Каде е, Бинче, майка ти?
— Нема е̂, нема, а̂гу лю,
майка е вчера отѝшла
нах долничкана махало̂,
нах нейнине роднини.
— Йди е̂, Бинче, по̀рукай,
люй сега нахту̂в да дойде!
— Не що̂ ми, не що̂, а̂гу лю,
мама ми темби̂х правила:
„Не хо̀ди, синку, далечко,
от аше̂м да не излизаш,
че имаш млочко душмани,
та ще та, Бинче, подмаме̂т."

22. II. 1954 г.
Чепеларе

Фатма С. Рашитова,
род. в 1904 г.

491. Ела ми, моме, отвори

Юнак на порти чукаше,
чукаше, още викаше:
— Я̂ла ми, моме, о̂твори
вашите порти ше̂ре̂ни,
че сам са я̂чко зато̂жил,
зато̂жил, моме, заболе̂л!
— Йди си, лудо, во̀рви си,
не мога, лудо, да стана,
че си сам болна легнала
Йе̂ ми сам вчера ходила
в наше̂на долна градинка,
та ми сам китки садила —
киткана ране̂н босилче̂к
и червение̂н трендафил,
та ма е гла̀ва тре̂снала
и ма е ко̂рсче се̂кнало,
не мога, лудо, да станам!
— Ти га̀ не можеш да дойдеш,
да дойде, моме, майка ти,
та да ми порти отвори.
— Не може, лудо, да стане,
мо̀рна ми ко̀са разплела,
на скутове е̂ ро̀йнала.

Август 1939 г.
Чепеларе

Стайка Ст. Балджиева,
род. в 1902 г., образование,
IV кл., домакиня

492. Ако се закълне да не я погледне

— Я̀ла ми, моме, о̀твори
вашине порти ше̑рани,
че си ма фире̑т двамина,
двамина йодри комити,
та ще да си ма отбаве̑т,
главо̑на ще ми отсе̑ко̑т!
— Отвори ти ща, юначе,
ако се ве̑рно покалнеш,
че не̑ма да ма поглъо̑днеш
и с ро̑ка да ма допираш.
—Прокалнам ти се, девойку,
ам ти са чьо̑рни ачинки
и белко ти е ли̑цето
и тьонка ти е сна̑жката,
та ма щат стигна комити.

13. X. 1952 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование средно специално

493. Зачукало, захлопало

— Мари пуста, бе̑ла Раду,
пустине ти руски о̀чи,
руски, руски, та мамливи!
Кой та види, за те̑х плаче,
е̑ та виде̑х и е̑ плаче̑м.
Дали дойда довечера,
довечера на вечере̑?
— Постой, лудо, не дохо̀дай,
довечера гости имам
майци брате̑, мои у̀йци. —
Пусто лудо не доче̑ка
не доче̑ка друга вечер'
ам отиде со̑ща вечер, ,
со̑ща вечер на вечере̑.
Зачукало, затропало.
Рада майци си викаше:
— Ста̑ни, мале, бо̀рна па̀ли,
бо̀рна па̀ли, огань ва̀ли,
пусто лудо зачукало,
зачукало, затропало.

20. III. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

494. Как да не плача

Причука Мехмет, приру̀ка
на Айшинкине портици:
— Я̀лай ми, Айшу, о̀твори
вашисе порти ше̑рани,
йе̑ сам вуйков ти Мохамед! —
Излѐзе Айше̑, отвори,
ко̀не̑ му в гла̀ва здраво̀ва
и него в ро̑ка полюби,
че си го Айше̑ заведе
ваз нови ска̀ли високи,
ваз тьонки ку̀льни широки.
Кла̀де му дюшек да сьо̑дне,
даде му е̑стък — вазпре̑ са.
Принесе е̑гне печено
и си му тихо ромо̀ни:
— Буюрун, делѝканлѝе̑,
да е̑дем е̑гне печено! —
Че си ми Айше̑ заплака.
Мехмет си Айше̑ питаше:
— О̑ти ми плачеш, Айшинку?
— Как да не плаче̑м, Мехмете,
га̀ си ма хитро измами,
че си ми уйков Мехмете̑.

20. II. 1954 г.
Чепеларе

Айша Ем. Кьоралиева,
род. в 1879 г., без образование,
домакиня

495. Защо мете и плаче

— До̂щеру мое̂, майчина,
вчера ми мете и пе̂е,
сега ми метеш и плачеш.
О̂ти не кажеш майци ти
какво е тебе ба̀лноно?
— Мале ле, мила мале ле,
мойно е ба̀лно голе̂мо,
то ми са с нищо не ме̂са.
Снощи ми легнах самичка,
оцу̂тра станах с двамина
сас чичовоно ко̂пеле.
— Мо̀лчи, до̂щеру, не пла̀чи,
до̂ ми ще в село кади̂е,
стори ща майка дави̂е
на чичовоно ко̂пеле!

6. XI. 1954 г.
Чепеларе

Кева К. Илиева,
род. в 1878 г., без образование,
домакиня

496. Скъпа ли ти е цената

Засу̂рнала е Арфинка
от ско̂па басмо̂ ше̂лваре
низ Бе̂ла ре̂ка надолу,
низ зеленоно ливаде,
низ ситничконо миза̂ре,
през ше̂ранана же̂мие̂.
Хасан, Исеин на поте̂н,
те си Арфинка питаха:
— Арфинку мари хубава,
каде си сама то̀рнала?
— То̀рнала си сам, то̀рнала,
сам-сама да са продавам.
— Арфинку мари хубава,
ско̂па ли ти е пахо̂та?
— Нито е ско̀па, евтина —
за шини̂к бе̂ли гро̂шове,
за шини̂к жьо̂лти алто̂не.

13. VIII. 1953 г.
с. Широка лъка

Нурие С. Истрефова,
род. в 1908 г., самообразована,
домакиня

Бе̂ла ре̂ка (ст. 3) — река в Средните Родопи, която извира от югоизточните склонове на Рожен и при с. Соколовци събира водите на големия карстов извор Хубча.

497. Сама в България да вляза

— Шинку лю мари По̂пова,
По̂пова, Попвасилова,
каде си, Шинку, то̀рнала
през Ро̂жен, през планино̂на?
— Же̂ндарче и гюмрукчи̂йче,
то̀рнала си сам, то̀рнала
през Ро̂жен, през планино̂на
сам-самичка да си идам,
сама в Балгаре̂ да вле̂зам,
сама да си са продавам.
— Шинку лю мари По̂пова,
ско̂па ли ти е пахо̂та?
Ко и̂щиш бе̂ли гро̂шове,
ще дадем жьо̂лти алто̂не.
— Же̂ндарче и гюмрукчи̂йче,
не що̂ ви жьо̂лти алто̂не,
не що̂ ви бе̂ли гро̂шове!
Мен ми е драго, же̂ндарче,
же̂ндарче и гюмрукчи̂йче,
сама в Балгаре̂ да вле̂зам,
сама да си са продавам.

6. V. 1954 г.
Чепеларе

Стана М. Бозева,
род. в 1872 г.

За *Рожен* (ст. 7) вж. пояснението към песен № 226, а за *Балгаре̂* (ст. 20) — към песен № 68.

498. Къде си сама тръгнала

Кера майци си викаше:
— Немо̀й ма, майчу, провада
нах нашна близна колиба,
че ми е по̂тен, мале ле,
през Ванювине дво̀рове.
Все колчиш мина, мале ле,
Ваню на двори седе̂ше,
ше̂рана гайда свире̂ше,
гайдана дума думаше:
— Мари Керушке Пейова,
Пейова, Пейовичина,
каде си сама то̀рнала
през са̂е го̂ра зелена,
кой ти е ве̂рна дружина?
— Дружина ми е, бре Ваню,
моено ма̀шко братченце.
— Во̂рни са, во̂рни, Керушке,
че ти е слаба дружина,
пък ти се кане̂т мнозина!

4. X. 1952 г.
с. Широка лъка

Чока Ст. Гайдарова,
род. в 1919 г., образование IV кл.,
домакиня

499. Не ходи, моме, за вода

Момък съветва хубава девойка да не отива сама за вода, че има много душмани. Тя му отвръща, че ходи с братчето си, а ако заспи край вировете, има две славейчета, които я приспиват и събуждат.

— Момне ле мари хубава,
не хо̀ди сама за во̀да,
че е водо̂на де̂леко,
де̂леко извô̂н селоно,
пък имаш млочко душмане,
та та щат не̂кво направи!
— Юначе лудо и младо,
ходе̂м ли сама за во̀да?
Йе̂ имам братче по-малко,
та с него ходе̂м за во̀да,
той ми е ве̂рна дружина.
Ага̀ си точе̂м водица,
то си ма варди, юначе.
— Момне ле мари хубава,
не ходи, момне, за во̀да,
че ти е слаба дружина.
Там има вире длибоки,
там расте дорво високо
и шири листе широко,
та прави се̂нка дебела.
Легна щиш, заспа щиш,
не̂ма кой да та разбуди!
— Юначе лудо и младо,
йе̂ не що̂ заспа, юначе.
Имам си до две пильчко̀ве,
пильчко̀ве, две славе̂йчета,
е̂дноно свири вечеро̂,
другоно свири утирно̂.
Дено ми свири вечеро̂,
то си ми тихо ромо̀ни:
„Ле̂гните, луди и млади,
за млади са е мо̂ркнало!“
Дено ми свири у̂тирно̂,
то си ми тихо ромо̀ни:
„Ставайте, луди и млади,
за млади са е со̂внало,
дошло е време за млади!
Слонцено сле̂ло в рекана,
говедаран е отишьо̂л,
шилетаре̂н е пладнисал.“

19. VI. 1939 г.
Чепеларе

Лазар Анастасов,
род. в 1859 г.

500. Братята й ще я събудят

— Недей ми ходи, момице,
саминка в при̂мрак на во̀да,
че ви водо̂на далеко,
далеко, нахво̂н селоно.
Там има елше високо,
високо още широко,
та прави се̂нка дебела —
легна щиш, момне, заспа щиш,
кой ще та тебе разбуди?
— Юначе лудо и младо,
за мене грижа да не̂маш!
Имам си, имам, юначе,
до двама брате̂ комити.
Единан свири сас кавал,
другие̂н с гайда ше̂рена —
те щат си мене разбуди.

20. IV. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

501. Под ябълката легнахме

На ко̀ле ходих, маму ма,
вейки донесох,
вейки донесох, маму ма,
градинка сградих.
Градинка сградих, маму ма,
фидан посадих,
фидан посадих, маму ма,
златна е̂балка.
Под е̂балкана, маму ма,
двама легнахме,
двама легнахме, маму ма,
с мойно любове.
С мойно любове, маму ма,
сладко поспахме.

30. IV. 1955 г.
Чепеларе

Згура М. Кущинаров,
род. в 1876 г., образование IV кл.,
занаятчия

502. Дали не се е съмнало, I

Девойка лъже момъка, че е още рано, но когато той вижда, че се е съмнало и плаче как ще мине през село, тя го успокоява, че ще го облече с байрамското си гиздило и ще каже, че изпраща майчината си роднина.

— Ста̀ни, девойку, по̀гледни
дали ни сô е сôвнало. —
Стана девойка, погльôдна
и на юнака думаше:
— По̀лежи, лѐвтер юначе,
по̀люби чьôрни очинки,
по̀люби бузки карпу̂зки —
е̂ще е рано у̂тирна,
е̂ще са чьôсти зве̂здине,
пôрвине пе̂тли си пе̂йôт. —
Юнак си ве̂ра не фана,
та стана, та си погльôдна:
то са бе̂ бе̂лко сôвнало,
слôнце бе̂ сле̂ло в ре̂кана!
Викна юначе да плаче:
— Олеле, оле, девойку,
девойку, пуста душманку,
как си ма хитро измами!
Как ща през село да мина,
през село, през жумайôна,
през ваша чьôста махалô,
как си ми синжир наключи? —
Девойка си го мире̂ше:
— Мо̀лчи, юначе, не пла̀чи,
йе̂ ща та тебе пре̂ме̂не̂
с мойно байре̂мско гиздило,
с мое̂на морна фе̂реже̂.
Че ща та, лудо, по̀каче̂
на мойно конче хране̂но
и ща та, лудо, йзведа
от наша чьôста махалô,
през наше село голе̂мо,
ваз горничкана махалô.
Га ма, юначе, попитат:
„Отде е са̀е̂ госчица?“
Пък йе̂ ща, кузу̂м, да ре̂ка:
„Майчина ми е роднина,
сноща е в при̂мрак дошлала
от де̂лечнине све̂тове,
през високине че̂лове,
та е у наска преспала.
По̂тювене си не знае,
де̂лечко ще е̂ йзпрате̂,
по̂тюве да хи о̀праве̂,
че ми са пôте сбôркани.“

6. V. 1939 г.
Чепеларе

Сабире Ис. Узунова,
род. в 1863 г., без образование,
домакиня

503. Дали не се е съмнало, II

Девойка лъже момъка, че не е съмнало, но той я кара да изведе коня му. Тя иска да разбере дали ще я вземе, и момъкът й казва, че носи седемдесет китки и люби седемдесет моми.

— Ста̀нъ, момице, по̀глъднъ
дали не сô е сôвнало. —
Стана момица, погльôдна,
назакь са бôржъ завôрна
и на юнака викашъ:
— По̀лъжи, лѐвтър юначе,
още не сô е сôвнало,
пе̂тлинъ не сô запе̂лъ! —
Юнак си ве̂ра не фана,
та стана, та си погльôдна:
то са бе̂ бе̂лко сôвнало,
слôнцъ бе̂ впре̂ло в ре̂кана!
Плесна папуцъ, обу са
и на момица викашъ:
— Момицъ мари хубава,
ôти ма, мари, излôга?

И̏ди ми кончъ ѝзведъ,
жьо̂лта го ю̀зда заю̀здъ,
чифт го по̀прѐзъ по̀прѐгни,
кончѐно да си во̂зсѐднам,
оттӯва да са о̀тмахнам,
доде ма са не усѐтилъ
твоине близнъ комшие. —
Момица кончъ изведъ,
с ракинъ кончъ съдлае,
с очинъ друмъ превалѐ
и на юнака думашъ:
— Вѝгѐх та, вѝгѐх, юначе,
че си главенко, женъно,
та менъ нѐма да зо̂мъш. —
Юнак момици викашъ:
— Момице мари хубава,
в седъмдъсет села хогѐ,
седъмдъсет киткъ носѐ,
седъмдъсет момъ га̀лѐ,
та тебъ ли жъ да зьо̂ма!

30. XI. 1951 г.
с. Широка лъка

Чока Ст. Гайдарова,
род. в 1919 г., образование IV кл.,
домакиня

504. Заспало е челебийче

Девойка буди момъка, заспал на ръката ѝ, за да не го заварят при нея. Той ѝ казва, че не се страхува — майка ѝ ще му бъде баба, баща ѝ — дядо, брат ѝ — шурей, сестра ѝ — балдъза.

Заспало е челѐбийче
на момина дѐсна ро̀ка.
Мило хи е да го буди,
драго хи е да го гльо̂да.
Как кайдѝса — разбуди го:
— Ста̀ни, ста̀ни, челебѝйо,
пѐтли пѐйот, со̂внува са,
та ща дойде стара майка!
— А̀ко дойде, нека дойде,
тебе майка, мене баба.
— Ста̀ни, ста̀ни, челебѝйо,
пѐтли пѐйо̂т, со̂внува са,
та ща дойде стари баща!
— А̀ко дойде, нека дойде,
тебе баща, мене дѐдо.
— Ста̀ни, ста̀ни, челебѝйо,
че ща дойде по-стар брата!
— А̀ко дойде, нека дойде,
тебе братче, мене шурѐ.
— Ста̀ни, ста̀ни, челебѝйо,
че ща дойде ма̀шка сѐстра!
— А̀ко дойде, нека дойде,
тебе сестра, мен балдо̂за.

Февруари 1947 г.
Чепеларе

Екатерина Ил. Дялкова,
род. в 1872 г., домакиня

505. Дрямка ми дойде, юначе

Момък извежда девойката, която иска да поспи, на планината. Тя заспива, а него не го хваща сън и се отдръпва. Когато се събужда, девойката започва да плаче и момъкът я утешава, че ще я вземе със себе си.

— Дрѐмка ми дойде, юначе,
на мойсе чьо̀рни очинки —
даваш ли ѝзин, юначе,
да легна малко да по̀спѐ!
— Момице мари хубава,
хайде, момице, да идем
ваз високана пла̀нина,
да найдем сѐнка дебела
и още во̀да студена,
тамо щим легна да поспим! —
Станаха, та отидоха
на високана пла̀нина,
найдаха сѐнка дебела
и още во̀да студена,
легнаха малко да поспьо̂т.
Момиче легна и заспа,
юнака со̂нѐ не фана,
ам стана, та са отсӯна
зад тьонка ѐла висока.
Мома са от со̂н разбуди,
та со̂дна, та зо̂ да плаче,
да плаче и да нарежда:
— Как ма, юначе, измами,
та ма, юначе, изведе
на високана пла̀нина,
та че ма сама остави,
сама-самичка да сѐдѐ! —
Юнак момици думаше:
— Мо̀лчи, девойку, не пла̀чи,
йѐ си та не щӧ остави,
ти щиш сас мене да идеш.

24. V. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

506. Не е вино и грозде

— Тютюнджийче, назлъмджийче,
о̂ти ма назлъм тъй гльо̂даш?
Не со̂м винце да ма пийнеш,
не со̂м грозде да ма ко̂снеш,
ам сам мо̂ма за га̀ле̂не,
за га̀ле̂не, за маме̂не.
За гиздѝло, за кичило,
ваз морено — огледало,
за ваз село, за низ село
росна кичица извита.

12. X. 1952 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование
средно специално

507. Да люби, да се налюби

Момък кара райковска девойка да му точи вино да се опие, за да ѝ даде essкончето, пушката, сабята и гиздилото си. Тя му отвръща, че не е луда гидия да яха кон и да носи оръжие и юнашко облекло, а е хубава мома — да я люби.

— Момице, ра̀йковленчице мари,
ра̀йковска че̂пкън дъвойку,
точъ мен вино да пие̂, мари,
да пие̂, да са опие̂м.
Да ти дам, момне ле, да ти дам, мари,
мое̂но despкончъ хране̂но,
да е̂здъш, да са нае̂здъш, мари!
Да ти дам, момне ле, да ти дам, мари,
мое̂на пушка ше̂рана
да стреле̂ш, да се настреле̂ш, мари!
Да ти дам, момне ле, да ти дам, мари,
мое̂на сабе̂ огнъна,
да носъш, момне ле, да носъш, мари,
да съчеш, да са насъчеш!
Да ти дам, момне ле, да ти дам, мари,
мое̂но ле̂то гиздѝло,
да носъш, да са наносъш!
— Юначе лудо и младо,
йе̂ ни со̂м луда гъдие̂
да е̂хам кончъ хране̂но,
да носе̂м пушка ше̂рана,
да су̂рнам сабе̂ огнъна,
да носе̂м ру̂ба юнацка,
ами сам мо̂ма хубава —
да га̀лъш, да са нага̀лъш!

12. VIII. 1953 г.
с. Широка лъка

Лазар Семерджиев,
род. в 1882 г.

508. Да пия, да се опия

— Сѝпи ми винце да пийна, девойку,
да пиям, да се о̂пиям, девойку.
Дорде ми сьо̂днеш на скутас, девойку,
варх сини куюм ше̂лваре, девойку,
варх бришѝме̂ни гайтане, девойку.
Дорде вазправиш ко̂рсчето, девойку,
ваз але̂носо пое̂сче, девойку,
дорде ми ройнеш плитките, девойку,
варх саха̀тюве̂с кюсте̂чек, девойку,
варх тефтѝково забу̂нче, девойку!

13. VIII. 1953 г.
с. Широка лъка

Нурие С. Истрефова,
род. в 1908 г., самообразована,
домакиня

509. Още ли момци ще гориш

Кечо си на двор седе̂шъ,
печено е̂гнъ е̂де̂шъ
и ру̂йно вино пие̂шъ.
Калудка в по̂ке̂н варве̂шъ,
Калудка, калу̂ Марудка,
бе̂личка и преме̂ненка.
Ру̂ба хи огань горе̂шъ,
лѝцъ хи сло̂нцъ грее̂шъ.
Кечо Калудки викашъ:
— Калудку, калу̂ Марудку,
още ли мома жъ ходъш,
още ли момцъ жъ гориш?
За теб са лудъ станалъ
и млади, мари, и старъ,
пиêнъ си хи сторила
без вино и без ракие̂!

16. XII. 1952 г.
с. Широка лъка

Чока Ст. Гайдарова,
род. в 1919 г., образование IV кл.,
домакиня

510. Стани се, Гюлсум, премени

Началото е, както на предходната песен. Хасан кара девойката да седне на скута му, за да ѝ изкаже мъката си за някогашната им любов.

— Ста̀ни са, Гюлсум, ко̀рдисай,
ко̀рдисай, Гюлсум, дьо̀здисай
с копринêнана прêмêна,
с баш байрêмсконо гиздило.
Асан та ру̂ка, Гюлсуме,
нах зѐмалнана одайо̂
да пие бêла ракиê.
Че си ми зо̀ми, Гюлсуме,
в лêвана рока шишо̂на,
в дêснана ро̂ка чêшêна.
Всêкиму сипи по чêша,
всêкиму кадо̂х по кадо̂х,
на ка̀та кадо̂х и алто̂н,
Асаню по̂дай шишьо̂на. —
Асан Гюлсуми викаше:
— Гюлсуме мари хубава,
немо̀й ми дава шишо̂та,
а̀ми ми со̂дни на скутас,
на скутас да ми посêдиш,
ба̀лносо да ти изкажêм,
как са сме дру̂гош га̀лили,
га̀лили, кузу̂м, мамили.
Лицето да ти о̀блюбêм,
сна̀жката да ти о̀трошêм.

1. X. 1952 г.
мах. Окманица

Айша Истрефова

511. Мома е мома родила

Мома е мома родила,
в алêн ê миндѝл повила,
с кичêн ê кушѐк завила,
лѐтва хи люлка во̂рзала,
льонен е свитак навила,
шêран е ко̂жел запрела,
ко̂рстом е но̀ги со̂днала
и хи е пêснê запêла:
—А̀нни ми, на̀нни, до̂щерку,
от мѝжовêн ми Мехметê!
Голêмка да ми нарастеш
на осемнайсет годинки
Та га̀ са сбереш, до̂щерку,
с твоине дружки врасници,
те ща та питат, до̂щерку:
„Кутрѝ е твоêн бобàйко?"
Ти си хми рêчи, до̂щерку:
„Мен ма е майка украла
на високана пла̀нина
ваз ко̀сêн, още ваз жьо̂тва
в Милушоскине ливади,
в Милушоскине гьольове."

10. VIII. 1952 г.
Чепеларе

Айша Ем. Кьоралиева,
род. в 1879 г., без образование,
домакиня

ЗАЛЮБИЛИ ДРУГИ

512. Моето лице по-бяло

— Арѝфе, севдьо̀ голêма,
ти другож, га̀ дохо̀даше,
та са не наседêваше,
пък сега бо̂рзаш да варвиш,
о̀ти си друга зага̀лил.
Га̀ли ê, сѐвдим, зьо̀ми ѝê,
и та е моê роднина.
На межьо̂ ще ти дохо̂дам,
по кала̀м ще ти напридам,
по казань ще ти изѝдам
и ще са с неê лѝчиме
чие е лѝце по-бêло,
по-бêло и по-червено.
И да са лѝчим и да нѐ —
моêсо лѝце по-бêло,
по-бêло и по-кравено.

24. II. 1954 г.
Чепеларе

Айша Ем. Кьоралиева,
род. в 1879 г., без образование,
домакиня

513. Люби я, любе, вземи я

— Хара̀м ни стана, юначе,
нашесо с тебе га̀лене,
га̀лене, пък незѝмане.
Ти гльодаш мене да мамиш,
пък мислиш друга да зимаш.
— Ло̂жат та, кузу̀м, мамят та
твоине дружки душма̀нки,
твоине близни комшѝе.
— Га̀ли е̂, севдѝм, зьо̀ми е̂,
ве̂ не е от мен нагоре,
ами е от мен надолу.
Нѐхи са руси очине
и чьорно хи е лѝцено
и кро̂пка хи е сна̀жкана.
Юначе лудо и младо,
мене са чьорни очинки
и бе̂лко ми е лѝце̂со
и тьонка ми е сна̀жкаса!

14. X. 1955 г.
мах. Катраница

Емин Ем. Драмалиев,
род. в 1914 г., образование IV кл.,
общ работник

514. Аз съм от лелка по-бяла

— Невѐсту, кара̀гюзлѝйко,
по̀ди си ру̀кни лелка ти,
люй сега нахтув да дойде!
Вчера сам ходил нах пазар,
та хи сам донел армага̀н
смо̀кви и благи стафиди,
юне̂на басмо̂ червена
да шие е̂сни ше̂лваре.
— Юначе лудо и младо,
йѐ са за лѐлка не давам.
Йѐ сам от лѐлка по-бе̂ла,
по-бе̂ла и по-чернока,
по-тенка и по-висока,
много сам уйгу̀н момиче.
Мене ще по̀ да прилѐга
юне̂на басмо̂ червена
да шие̂ е̂сни ше̂лваре,
ага̀ хи, севдѝм, наде̂нам
на мойне бе̂ли ножинки,
на мое̂ сна̀жка теничка.

11. X. 1955 г.
мах. Катраница

Емин Ем. Драмалиев,
род. в 1914 г., образование IV кл.,
общ работник

515. Ти вчера къде походи

— Раше̂те, касъмдъ̀рине,
ти вчера каде походи,
ти байре̂м каде поправи?
Вѝде ли мо̀ми хубави,
хубаво попе̂ха ли ти
и гюнлюк платиха ли ти,
де̂но си ку̀ндри трошило?
Тебе са прави, Рашите,
лю ти си юнак в се̂лосо,
лю тебе га̀ле̂т мо̀мине,
мо̀мине и неве̂стине!

23. II. 1954 г.
Чепеларе

Шабан С. Юруков,
род. в 1900 г., без образование

516. Моето любе друга люби

— Алтънджѝйче, каскан джѝйче,
що си главо̂ прево̂рзала
с едно̂ ко̂рпа коприне̂на
и сас дручка памуче̂на?
— Бре юначе лудо младо,
как да не со̂м прево̂рзала!
Мойно любе друга га̀ли,
друга га̀ли, друга мами.
Йѐ ми селото не ве̂рвам,
ам си вѝде̂х с мойсе о̀чи
вчера вечер на водо̂на,
на водо̂на, на чешмьо̂на.
Той поеше сиво конче,
йѐ наливах бистра во̀да.
Той хи даде огледало,
та̀ му даде стро̂к босилче̂к.
Той мириснa и ваздо̂хна,
та̀ с'огльо̂да и продума:

— Тьоничка сам, височка сам,
тамам си сме, кара̀р си сме
за женене, за главе̂не.

12. II. 1950 г.
Чепеларе

Ариф С. Байрямов,
род. в с. Полковник Серафимово
в 1906 г., без образование,
общ работник

Вариант на тази песен Ат. Райчев е записал от Фатма Ад. Парова, с. Лясково, род. в 1913 г.

517. Сама ходих, сама видях

Ба̀лно имам, же̂лно ми е —
Брахим га̀ли Бе̂лицана,
Бе̂лицана Драхемова.
Майка му го не ве̂рува,
сама ходих, сама виде̂х.
На водо̂на, на чешмьо̂на
Брахим пое вра̀не̂ коне̂,
Шайде точи бистра во̀да.
Той хи даде огледалце,
та̀ му даде вита китка,
та е̂ тури на чалмо̂на,
на чалмо̂на, от страно̂на.

23. II. 1954 г.
Чепеларе

Шабан С. Юруков,
род. в 1900 г., без образование

518. Намерил си друга

— Каде е, Бейя, майка ти?
— Немо̀й ма пита, юначе,
още е вчера отишла
низ Бе̂ла ре̂ка надолу
да бере чьо̂рни чореши.
Дано са щьо̂льба очьо̂пи
и да са майка пребие!
— Момиче бе̂ло, черноко,
немо̀й си кална майка ти,
я си сам нашьо̂л и друга.
Каде е, Бейя, баща ти?
— Не̂ма го, не̂ма, юначе,
още е вчера отишьо̂л
ваз Юруцкана пла̀нина
да пасе дребни шиле̂та.
Дано са шиле̂та изгубе̂т
и баща да са не во̂рне!
— Момиче бе̂ло, черноко,
немо̀й си кална баща ти,
я не̂ма тебе да зьо̂ма.
Я си сам нашьо̂л и друга,
от тебе дваж по-хубава
и от теб триж по-ка̀матна!

7. I. 1955 г.
мах. Водни пад

Райме К. Байрямова,
род. в 1937 г.

За *Бе̂ла ре̂ка* (ст. 4) вж. пояснението към песен № 496. *Юруцка* (ст. 14) от *юруци*, номадско пастирско племе от Средна Азия, преселено в Мала Азия. Те участвуват в завладяването на Балканския полуостров от турците и през XV в. се заселват в нашата страна, като заемат някои опустошени полета и високи планини. К. Иречек ги нарича „войнствени турски пастири“ и извежда тяхното наименование от турския глагол *юрюмек* (yürümek) — ходя, движа се пеш (вж. Иречек. Пътни бележки. с. 32—34; срв. и Иречек. История болгар. с. 620). Юруците, които се настаняват в Среднородопската област, лете пасели стадата си по планината, а зиме слизали в Беломорието в Гюмюрджинско-енидженското поле. По-подробно за юруците в този край, за отношенията им към местното родопско население и за тяхното влияние над местния бит и поминък вж. Дечев. Чепеларе. I. 1928. с. 21—25.

519. Сама си зная сърцето

— Девойку, ба̀лно ли ти е,
че тебе не̂ма да зьо̂ма?
— Немо̂й ми дума, юначе,
сама си знае̂м сарцесо.
— Девойку мари хубава,
юс сеньо̀ бекяр да ходе̂,
пак тебе не̂ма да зьо̂ма.
— Немо̀й ми дума, юначе,
че ми сарцесо разпаре̂ш!
Заради тебе, юначе,
суха сам вейка станала
от твои пусти е̂дове,

е̂дове, пусти зорове.
Вчера та гльо̀дах в байре̂ман
бела чеврѝца даржѐше
и каршѝ мене седе̂ше.
Ама̀н сам рѐкла, юначе,
от твои пусти е̂дове,
стига ми пукай сарцесо!

1. IX. 1954 г.
Чепеларе

Мехмед С. Вощев,
род. в 1890 г., образование IV кл.,
занаятчия

520. Къде ли ми е любето

Девойка тъжи за любето си, което я изоставило, и му пожелава да си намери лика-прилика, но да не взема тази, която е намислило, защото не е за него.

— Майчинку, моя майчинку,
каде ли ми е любено,
в кутра ли ми е махало̂,
кутри ли мо̀ми разво̂рта,
разво̂рта и обигьопва?
Дали вав горна махало̂
или вав долна махало̂?
По̀ходи, се̂вдим, по̀ходи,
ба̀ре̂м си любе о̀тбери,
лю от край мо̀ма не зимай,
да не е от мен надолу,
ам да е от мен нагоре.
Ага̀ ми то̂рнеш през село,
да сте си лика-прилика:
ти напреж — тьонка силвѝе̂,
та̀ послед — китка извита.
Кутра̀но мислиш да зо̂меш,
че е от мене надолу,
нее̂ за праг ще да туре̂м
да е̂ накраче̂м, прекраче̂м,
чехлисе да си осуквам,
фустанас да си отро̂свам.
Нее̂ ща, любе, да пращам
младо̀чни крави да дои,
дребнине те̂лци да ло̀чи,
студена во̀да да точи
от длибокине врѝсьове.

16. VIII. 1953 г.
с. Широка лъка

Нурие С. Истрефова,
род. в 1908 г., самообразована,
домакиня

За *силвѝе̂* (ст. 15) — кипарис, вж. пояснението към песен № 261.

521. До моето любе кой седи

— Ме̂сечинку лю, во̀йну лю,
ка̀йно ми гре̂еш, разгре̂ваш,
гре̂еш ли Драма, Ка̀вала?
— Гре̂ем ми, гре̂ем, Радице.
— Ме̂сечинку лю, во̀йну лю,
сбират ли мо̀ми попре̂лки,
се̂дьо̂т ли юнак до мома,
се̂дьо̂т ли любе до любе,
до мойто любе кой се̂де̂?
— Се̂де̂ ми, Радке, се̂де̂ ми
бе̂ло гаркинско момиче.
Той е̂ на скутан даржѐше
и тебе здраве праташе
да си са главѝш и жениш.
Млочко му прѝдав даваше —
до полвѝница алто̂не
и шинѝк бе̂ли гро̀шове.

28. I. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

522. Иди ми, иди, Мехмеде

Фатма низ о̀дар, ваз о̀дар
бела коприна преприда
да ниже жьо̀лти алто̂не.
Де си ова̀рди севдьо̀на,
севдьо̀на, ва̀кал Мехмедя,
та си на него викаше:
— Каде ще идеш, Мехмеде?
— Ща ида, Минке, ща ида
нах Смиле̂н село голе̂мо,
смиленски мо̀ми да га̀ле̂м.

Прочул сам мòма хубава,
оттам мислêм да зôмам.
— Ѝди ми, ѝди, Мехмеде,
дано ми хабѐр допàдне,
дано ти дрѝпки донесôт,
за хаѝр да хи раздадôт
по мѝжьовине сѝнове,
по мѝжьовине дôщери.

26. X. 1954 г.
Чепеларе

Мехмед С. Вощев,
род. в 1890 г., образование IV кл.,
занаятчия

Вариант на горната песен е съобщен на Ат. Райчев от българки мохамеданки в с. Триград, Смолянско, на 5. I. 1955 г. в дома на Салих Сальохльовски.

Минке (ст. 8) е умал. от Фатминке.

523. Любето ти е сгодено

— Стига са хвали, малка моме,
сас твоето пòрво любе!
Любе ти е загодено
в чуждо село с друго любе.
— Де познаваш, бре юначе,
че ми ѝ любе загодено
в чуждо село с друго любе?
— Познавам си, малка моме,
по негови чьорни ôчи.
Чьорни ôчи помренêни,
бêло лѝце пожêлтêло,
тьонка снàжка повêхнала.

3. VI. 1939 г.
Чепеларе

Лазар Анастасов,
род. в 1859 г.

524. Защо не си ми казала

— Незафинку ле, пиленце,
гà ма си било гàлило,
òти ми не си казало,
казало и нарôчало?
Сега сам дручка загàлил,
дручка вав дручка махалô.
Да видиш бàлно какво е,
да видиш севдьô какво е!
— Зьôми ê, севдѝм, зьôми ê,
и тà е тьонка-висока,
и тà е бêла чернока.
Недêлка да не сторите,
месецан да не стигнете,
годинка да не срьôщнете!
— Незафинку ле, пиленце,
òти ма люто покална?

25. I. 1954 г.
Чепеларе

Шабан С. Юруков,
род. в 1900 г., без образование

525. Ако отива на печалба, здрав да се върне

— Гльôдай ма, гльôдай, моê севдѝце,
днеска сам тука, утре ма нема.
Ê ще да ида нах Бêла града,
нах Бêла града кѐр да кѐрувам,
кѐр да кѐрувам, моми да гàлêм.
— Юначе лудо, лудо и младо,
àко ми идеш, моê севдѝце,
нах Бêла града кѐр да кѐруваш,
кѐр да кѐруваш, моми да гàлиш —
здрав да ми пòдеш, болан да дойдеш,
болан да дойдеш, мен да не найдеш.
Пък ко ми идеш, моê севдѝце,
нах Бêла града кер да кѐруваш —
болан да пòдеш, по-здрав да дойдеш,
мен да си найдеш, мен да си зьôмеш.

23. II. 1954 г.
Чепеларе

Шабан С. Юруков,
род. в 1900 г., без образование

526. Аз съм се сгодил, оженил

Префòркало е пиленце
през Рòжен, през планинôна,
в калвỳнь си пѝсмо носêше.
— Гльодай го, Раду, вàрди го
де ще пиленце да стôпи,
де ще пѝсмоно да пусне! —
Гльода го Рада, вàрди го,
че е пиленце стôпило
в чьорквана, на училище,
тамо е пѝсмо пуснало.
Радица писмо е зьола
и го е бòрже прочела.
Писмоно бàлно кàзува:
„Глàви са, Раду, жêни са,
йê нема, Раду, да дойда.
Йê сам са, Раду, заглавѝл,
заглавѝл, още оженил
на искêчоска гаркиня.“

Август 1939 г.
Чепеларе

Стайкя Ст. Балджиева,
род. в 1902 г., образование IV кл.,
домакиня

За *Рòжен* (ст. 2) вж. пояснението към песен № 226. *Искêчоска* (ср. 18) — ксантийска (от Скече, сега Ксанти)

527. Моминска е клетва проклета

— Стоêне, золỳм Стоêне,
година как са гàлиме,
гàлиме и драгòваме,
сега сам чула, разбрала,
че та не дава майка ти.
Чудêм са, золỳм Стоêне,
кльотва ли да та пôкална,
слàва ли да та пòславê!
— Момне ле мари хубава,
немòй ма кльотва проклина,
ами ма слàва пòслави
лèвтер хаджия да стана,
нах хаджилôк да отида,
пòпове да си пòпитам,
пòпове и владикове:
„Гàлил сам мàшка девойка,
бива ли да ê ѝзлажам?“
„Не бива, чòджум, не бива,
мòмска е кльотва прикльота —
майчина кльотва не стига,
колконо мòмска постига!“

13. X. 1952 г.
Смолян

Жека Г. Лютова,
род. в 1884 г., домакиня

528. Плакала, кълнала

Софка плаче за Кольо и го кълне да го вземат войник. Той отива на война, раняват го и я търси да го превърже, а тя му отвръща да извика майка си, която не им е дала да се вземат.

Де са е чуло, вѝдêло
мома за ерген да плаче,
да плаче, люто да калне,
кàйно е Софка плакала,
плакала, люто калнала:
— Да даде господь, Колю бре,
нови казарми да сградьôт,
нови войници да сберôт,
и тебе войник да зьôмат! —
Де е бил господь, та зачул.
Сградиха нови казарми,
сабраха млади войници,
и Колê са го сабрали.
Кога са оган отвори,
пôрвана пушка щом пукна,
право си Колê удрила.
Колю са виком провикна:
— Де да е Софка да дойде,
карвêсо да ми обрише,
ранисе да ми превôрже!
Софка са от град обади:
— Рỳкни си, Колю, майка ти,
карвêно да ти избрише,
ранине да ти превôрже,
че нам сас тебе не даде
двамина да са зьôмеме!

1. IX. 1954 г.
Чепеларе

Гюля М. Кондакчиева,
род. в 1908 г., образование IV кл.,
работничка

529. Стигнала го момината клетва

Радица проклева Стоян, когото майка му е сгодила за друга, да му се народят девет деца и за да ги отгледа, да тръгне да проси. Клетвата го стига, Стоян чука на Радините порти и тя му дава грошове и жълтици.

Стое̂н Радъцъ думашъ:
— Радъцъ, моме хубава,
глави̂ ли тебъ майка тъ?
Менъ е майке̂ глави̂ла
вав Катун село голе̂мо.
Радъца си му викашъ:
— Да̀ тъ е, Стое̂н, глави̂ла,
госпокь да си ви помага
с добром да са зьометъ,
по̀ с добром да са вогетъ.
Дано ви госпокь хари̂жъ
до девекь дребнъ дъчинкъ,
да то̀рнъш просьо да просъш,
доде дъчинкъ изку̂тъш!
И мен е майке̂ глави̂ла
в Койнаръ село голе̂мо.—
Стое̂на кльо̂тва стигнала.
Госпокь Стое̂ну хари̂за
до девекь дребнъ дъчинкъ,
доде дъчинкъ изку̂тъ,
торнал е просьо да просъ,
от село в село да ходъ.
На ден Велидън отидъ
в Койнаръ село голе̂мо
и тамо просьо̂ да просъ.
Врют ко̂щънъ е обигра̀л,
най-сетнъ Стое̂н отидъ
на Радънинъ дво̀ровъ.
На портъ чука и ру̂ка:
— Йзле̂зъ, чичку, нахво̂нка,
та съ ми просе̂к о̀пратъ!
Рада на дворъ изле̂зъ
сас две слугинъ о̀тстрана,
една̂ хи по̂кен мъте̂шъ,
друга хи крилца̀ даржêшъ.
Ага̀ си вйге̂ просе̂чъ,
та̀ си Стое̂на познала
и си на него думашъ:
— Че̂кай да си та о̀прате̂
сас шъни̂к бе̂лъ гро̀шовъ
и полвъни̂ца алто̂нъ,
да идъш да си изку̂тъш
твоинъ дребнъ дъчинкъ,
че та е кльотва стигнала!

Юли 1952 г.
мах. Стикъл

Пею Г. Енчев,
род. в 1874 г., образование IV кл., зидар

530. Запалила чифлика на любето си

— Кога са с Брахим га̀ле̂хме,
голе̂ма севдьо̂ имахме.
Сега ма Брахим не ра̀чи.
Чудих са, майчу, мислих са
какво ли да му на̀праве̂м,
та че си, майчу, намислих
чифлике̂н да му за̀пале̂
сас двеста дребни шилета,
сас триста вакли йовньове.
Ага̀ шилета горе̂ха,
дребни ми зве̂зди капе̂ха,
ага̀ йовньове горе̂ха,
синьо са не̂бо разтвори!

15. XI. 1950 г.
с. Настан

Осман Садъков,
род. в 1911 г., образование IV кл.

531. Девойка предава любето си на турци

Момък пита любимата си какво й е сторил, та го е предала на турци харамии. За да се откупи, той продал ниви и ливади, къщи и градини и коня си.

— Бре що ти сторих, милна Раду,
та ма предаде на во̀рли турце,
на во̀рли турце, баш харамли̂е?
Та ма глобиха тьо̂жкана глоба,
тьо̂жкана глоба хиле̂да лева.
И те не стигнаха, милна Раду,
та си продадох ниви, ливади;
и те не стигнаха, милна Раду,
та си продадох ко̂щи, градини;
и те не стигнаха, милна Раду,
та си продадох конче хранено.
Мен не е ба̀лно, милна ми Раду,
как си продадох ниви, ливади,
как си продадох ко̂щи, градини,
ам ми е бално, бално и же̂лно
как си продадох конче хранено.
С него си ходе̂х, милна ми Раду,
на Узунжовски голе̂м панагир
да си купувам, да си продавам
сърма, коприна — синя, зелена,

синя, зелена, бе̂ла, червена,
и да си га̀ле̂м узунжовскине,
узунжовскине малки моминки,
малки моминки, млади неве̂сти.

23. VI. 1955 г.
Чепеларе

Иван Д. Чакъров
род. в 1868 г.

532. Девойка отравя любето си, което взема друга

Хасан казва на Айша, че няма да я вземе, защото са го годили за друга. Айша отива за вода, среща Хасана и го кани да пийне водица, с която го отравя.

— Айшу, черноко момиче,
ко̂му си во̂ршиш басмо̂та?
— Тебе е̂ во̂рше̂м, Хасане,
за байре̂м да е̂ о̀тварше̂м.
— Немо̀й е̂ во̂рши, Айшинку,
мен ма са сношка главѝли,
оцу̂тра са е̂ довели. —
Айше̂ са ду̂сна, разсо̂рди,
нарами бе̂ли ха̂ркоми
през неве̂стински дво̀рове.
— Хайде, неве̂сту, на во̀да!
— Во̂рви ми, во̂рви, Айшинку,
Хасане̂ не со̂м питала,
Хасан е на кафеньо̂на. —
Айше си во̀да наточи,
ага̂ са назад разво̂рна,
че си ми срьо̂щна Хасане̂.
— Пийни, Хасане, водица
от сребарнаса кипчѝца! —
Ага̀ си пийна водица,
Хасан са охна и вахна:
— Кой ми го мене направи?
Айше̂ си дума продума:
— Йе̂ ти го, Хасан, направих.
На̀ ти, Хасане, га̂ле̂не,
га̂ле̂не, други зимане!

25. I. 1955 г.
с. Зорница

Сание Р. Карабельова,
род. в 1931 г.

533. Отравя невестата на невярното си любе

Петър казва на Калина, че няма да вземе нея, а чичовата си Марийка. След сватбата Калинка я поканва на гости и я отравя.

Калина плъте гайтанъ,
гайтанъ, гъвъзе̂нънъ.
Петър Калинки викашъ:
— Калину, момнъ, Малину,
ко̂му си плътеш гайтанъ,
гайтанъ гъвъзе̂нънъ?
Калина си му викашъ:
— Тебе хи пле̂там, Петрѣ ле,
за твойно ситно оруже.
Петар си хи викашъ:
— Калину, моме, Малину,
немо̀ си хаби коприна,
коприна гъвъзе̂нъна,
йе̂ тебъ не̂ма да зьо̂ма.
Йе̂ ща да зьо̂ма, да зьо̂ма
чичова бе̂ла Марийка,
Марийка Примарийчъна! —
Било̀ е, колко било̀ е,
Петар Калинка оставъ,
та са заглавѝ, оженъ
за Мара Примарийчъна.
Стана Марийка, отидъ
сас двенъ бе̂лъ ха̀ркомъ
на студенънъ врѝсьовъ
да точи во̀да студена.
Марийка вода точъшъ,
Калинка в по̂ке̂н варве̂шъ
и на Марийка викашъ:
— Марийку Примарийчъна,
е̂лай ми, мари, на гостъ
да си та гостѝм и служѝм
вино и бе̂ла ракие̂! —
Ага̀ е госка отѝшла,
едно̂ж ракийка пийнала,
дваж ми е оле̂лекнала:
— Ох леле, Петрѣ, любе ле,
отровиха ти Марийка,
умре̂х си млада, зълена!
Калинка си му викашъ:
— Петре ле, любе, Петре ле,
повниш ли, любе, знаеш ли
какво ти тебъ нарицах:
„Ако ма мене оставиш
и друго любе зага̀лиш,
годинка не̂ма да сро̂щнъш,
любе̂но жъ ти о̀трувъ
сас вино, бе̂ла ракиѣ!“

19. V. 1951 г.
с. Стойките

Минка П. Златева,
род. в 1909 г., образование IV кл.,
домакиня, работила и земеделие

534. Ще я изгори на прах и пепел

— Òти ми, любе, снощи не дòйде,
ни снощи, любе, ни сàе вечер?
Дали ми, любе, конче нèмаше
или ми, любе, друме не знаеш?
— Два кон имам, три друма знаèм,
ам снощи тòрнах нах вас да дойдам,
че си ми минах сай долу, долу,
сай долу, долу, през механьòна,
през механьòна, през митницана.
Там си та видех в дюкèнено
с други галчèше и са смеèше,
вино пиеше, на скут сèдèше.
— Олеле, любе, òпрости ми го,
òпрости ми го, пиèнско бèше!
— Нито прощавам, нито оставèм,
ам та сасичам резен по резен
и та накладам на два огньове
и та съжижèм прашьôк, пепелчôк,
да си накòрмèм сивоно стадо,
сивоно стадо, дребни шилета,
дребни шилета, кльоти кучета.

24. V. 1954 г.
Чепеларе

Жека Ат. Метексова,
род. в 1896 г., образование IV кл.,
домакиня

535. Ще я убие, загдето го лъгала

Та чули ли сте или не
какво е ново станало,
вав Трèвна града голèма,
вав Дреновскине колиби,
на Косювскине ханчета?
Там има хàнче, дюкèнче,
там има мòми хубави.
Пустана Райна Кънчева,
млого е мòмци гàлила,
млого е сарца пукала,
най-млого Коля лôгала.
Колю нарòча, порòча:
— Нòсите здраве на Райна!
Йе сам за нея нагодил
до трийсет жьòлти патроне —
врют ще по Райна да пòдат,
тя ще ми празни силèхас.

26. X. 1954 г.
Чепеларе

Алие С. Дльогова,
род. в 1920 г., образование III кл.,
домакиня

536. Как си прежали Мехмеда

Дудица измамва Мехмед да я чака и пристава на другиго в Тъмръш.

— Дудице, мари Чуренска,
мари чобàнска дòщеру,
на цал си Тòмраш надвила,
един си конàк разбила,
как си кайдùса Мехмет,
та го в юрганан остави
и си го хитро измами:
„Пòлежи, вàкал Мехмете,
ще скокна малко до йнге,
имам си дума да каж."
Дваж са петлине пропели,
Дуда са назад не враща.
Стана си Мехмет, отиде
на йнгини ми портици,
та си ми хитро почука
и си ми хитро порỳка:
— Ингице, мила вòтрешна,
вòтрешна, стара душмàнку,
правко ще да та пòпитам,
правичко да ми оправиш:
Дуда духòдала ли е?
— Йезък ти, зък, Мехмете,
Дуда замина вав Тòмраш
сас манишконо хаджийче!

25. II. 1954 г.
Чепеларе

Шабан С. Юруков,
род. в 1900 г., без образование

537. Какво е слънце огряло

— Йзлѐзи, майчу, поглѐдни
какво е слѐнце огрѐло
из срьо̂щна стра̀на рекана
в бѐличконо кона̀че,
вав ситничконо кафѐзе,
вав бистричкине жѐмове!
Бѐл са е Смаил изкачил,
чьоран е муса̀ф разхлупил,
ситна ѐзийка пѝсува. —
Мерзидѐ тихо ромо̀ни:
— Смаиле, любе, Смаиле,
ко̀му михтюпѐт пѝсуваш?
— Мерзидѐ, бѐла кадо̀ну,
за тебе михтю̀п пѝсувам.
Нах Хильбьо̀ ще го про̀водѐ,
нах младичкиѐн мюфтѝе,
че ма Мерзидѐ зага̀ли,
че ма Мерзидѐ остави,
че ми нишѐнан разво̂рна.

27. VIII. 1954 г.
Чепеларе

Гюля М. Кондакчиева,
род. в 1908 г., образование IV кл.,
работничка

За *Хильбьо̀* (ст. 15) — Пловдив — вж. пояснението към песен № 27.

538. Помниш ли, кога се любехме

Момък казва на любето си, което се е сгодило за другиго, че ще съжалява за него.

— Знаеш ли, кузу̂м, повниш ли,
ага̀ са дру̂гож галѐхме,
гал хме и драго̀вахме
на лѐвтерскине години,
каков си кауль правѐхме?
Да са ни главѝш, ни жениш
още ѐдничка годинка.
Пък ти са, кузу̂м, заглавѝ
на друго любе чуждѐнче.
Ти са щиш, кузу̂м, пишманѝ,
ага̀ са, кузу̂м, прѐмѐнѐм
сас баш байрѐмска прѐмѐна,
ага̀ си, кузу̂м, во̂зсѐдна
моѐно конче хранѐно,
хранѐно, невазсѐдано
и си го, кузу̂м, ору̂жѐм
с моѐно ситно ору̂же.
Че га̀ си, кузу̂м, прѝминам
през ваша чьо̂ста махало̀,
ага̀ ма видиш, ще речеш:
„Йзлѐзи, майчу, по̂гледни
моѐна стара севдѝца
сас баш байрѐмска прѐмѐна!“

12. V. 1939 г.
Чепеларе

Сабире Ис. Узунова,
род. в 1863 г., без образование,
домакиня

539. С друго любе отиде

— Спо̀мени, севдѝм, за̀повни,
га̀ бѐхме авѐл глупави,
како̂в ми кау̂л правѐхме:
ага̀ голѐмки нарастем,
сас тебе да са зо̂миме.
Пък ти ма, кузу̂м, изло̂га,
та си са бо̂ржко ожени,
сас друго любе отиде
вав чуждо село дѐлечно!

14. X. 1955 г.
мах. Катраница

Емин Ем. Драмалиев,
род. в 1914 г., образование IV кл.,
общ работник

540. Дошло е време разделно

— Севдѝце, пиле шѐрано,
дошло е време раздѐлно.
Ний са щим льо̂сно раздѐли,
ам как ще да са преболим?
Че ми си млочко поѐла,
поѐла и поносила

ситан и дребан армага̀н:
смокви и бла̀ги стафиди,
юне̂на басмо̂ червена
за кро̂по и за ше̂лваре.
Девойку мари хубава,
сетне щиш пишма̀н да станеш
ко̀му си ните̂н дарже̂ла
година и половина.
Чьорни щат о̀чи да матньо̂т,
бе̂ло ще ли̂це да же̂лте̂й,
тьо̂нка ще сна̀жка да со̂хне,
мо̀рна ще ко̀са да капе.

5. IX. 1954 г.
с. Малка Арда

Салих М. Чурталеков,
род. в 1905 г.

541. Кога са се залюбили

Сако̀ва ле̂то-про̀ле̂то,
сако̀ва ба̀лно, при̂тажно
дали е будно̀ж бивало,
бивало и дохадало?
Спо̂мени, севди̂м, за̂повни,
ага̀ са илк зага̀лихме!
Та беше ле̂то-про̀ле̂то,
ки̂ткине бе̂ха вта̀сали,
тре̂ндафилан бе̂ прицве̂тил,
карамфилан бе̂ зацве̂тил.
И ти ми набра кичица,
кичица карамфилкова
с кано̂саните рачи̂нки,
с бурмо̀саните по̂рскове.
И̂лчиш ми китка по̀гледнам
и тебе си спо̂менувам
каква бе̂ бе̂ла-чернока,
каква бе̂ тенка-висока,
какво бе̂ уйгу̂н мо̂миче,
пък сга каква си станала!

10. X. 1955 г.
мах. Катраница

Емин Ем. Драмалиев,
род. в 1914 г., образование IV кл.,
общ работник

542. И да ги види полза няма

— По̀вдигни ми, же̂нум моме, дюлбе̂нчено,
да ти виде̂, же̂нум моме, бе̂ло ли̂це,
бе̂ло ли̂це, же̂нум моме, чьо̂рни о̂чи!
— И да ги видиш, же̂нум а̂гу, файдо не̂ма!
Бе̂ло ли̂це, же̂нум а̀гу облюбено,
чьо̀рни о̂чи, же̂нум а̂гу, оку̂дени,
мо̀рна ко̀са, же̂нум а̂гу, овале̂на,
тьо̂нка сна̀жка, же̂нум а̂гу, отрошена,
отрошена, же̂нум а̀гу, продадена.

4. XI. 1952 г.
с. Върбина

Мехмед Ас. Брезев

543. Моя е китка носена

— Арфинку, кузу̂м пиленце,
ти не смейш да ма погльоднеш
с твоите чьо̂рни ачинки,
ти не смейш да ми продумаш
с твоите ма̂шки устинки.
— Юначе лудо и младо,
ти йщиш о̂чи да любиш —
мои са о̀чи любенки,
ти йщиш бузки да хапиш —
мои са бузки хапанки,
ти йщиш ко̂рсче да ко̂ршиш —
моѐсу ко̂рсче — ко̂ршено,
ти йщиш китка да носиш —
мое̂ е китка носена.

21. IX. 1951 г.
с. Лясково

Фатма Ад. Парова,
род. в 1913 г., образование III кл.,
домакиня

544. Да не му върне китката

— Златку ле, златна йебалку,
кичица ще ти прòводêм
от високана плàнина —
кичица варакòсана,
кичица алтанòсана.
Да ми ê не си вôрнала,
че ми ще сôрце остана!
— Юначе лудо и младо,
немòй ми китка провада
от високана плàнина,
че ê сам мòма главèна,
главèна, с пòрстен менена
сас ябанджийско кòпеле.

18. VI. 1955 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование средно специално

545. Назад ми, лудо, назад ми

Момък говори на майка си, че срещнал момиче, което не го погледнало и не му продумало. Когато му застъпва ризата с коня си, то му казва, че е годено.

— Вчера си, майчу, преминах
през Горно село Райково.
Та си ми срôщнах, майчинко,
бèло, чернòко момиче.
Двеста му дадох, майчинко,
с очинки да ма погльодне,
триста му дадох, майчинко,
думица да ми продума.
Нито ма с ôчи погльодна,
нито ми дума продума.
Пък мен са, майчу, разсôрди,
та си посбутах кончено,
та си ê, майчу, застôпих
за чибуклỳно ризица,
за люк червени папỳце.
Тогаз са назад обòрна,
та си ми дума продума
и си ма с ôчи погльодна.
„Назад ми, лудо, назад ми,
йê си сам сама главèна,
главèна, с пòрстен мèнена.
Пък ми й главеник голèмец,
братèна ми са сеймèне,
бащана ми е кадйê.
Та ща та, лудо, осôдèт
девет години да лежиш,
осем хилèди да дадеш!“

Август 1939 г.
Чепеларе

Байрямка Каракушова,
род. в 1880 г., без образование, домакиня

546. Ще измием кана червна, I

— Хайде ми, хайде, девойку,
ваз сà гòра зелена!
— Как да ми тòрнам, юначе,
гà сам главèно мòмиче:
друг ми е рòки каносал,
друг ми е пòрсте бурмòсал.
— Хайде ми, хайде, девойку,
ваз сàê гòра зелена!
Нà щиме вòда студена,
уми щим кàна чèрвена;
сбра щиме дребни камене,
строши щим бурми пôрстене.

10. X. 1955 г.
мах. Катраница

Емин Ем. Драмалиев,
род. в 1914 г., образование IV кл., общ работник

За ст. 5—6 тук и ст. 6—7 в следващия вариант вж. поясненията към песен № .

547. Ще измием кана червена, II

— Хайде ми, хайде, девойку,
на вôрх висока плàнина
зеленен мисир да прашйм
и ранен да вазриваме.
— Не щô ми, не щô, юначе,
с канôсанки сам рачинки,

с бурмо̀санки сам по̀рскове.
— Хайде ми, хайде, девойку,
на̀ щиме во̀да студена,
на̀ щиме се̂нка дебела,
купи щим сапун-раки̂я,
изми щим ка̀на червена,
сбра щиме дребни камене,
струши щим бурмѝ по̂рстене.

13. VIII. 1953 г.
с. Широка лъка

Нурие С. Истрефова,
род. в 1908 г., самообразована, домакиня

548. Викали го за девер на любимата

Майка пита сина си защо е тъжен — пари ли няма да се ожени или няма къща. Той ѝ отговаря, че му е мъчно защото любовничката му се омъжва за чичовия му син, а него са викали за девер.

— Що си кахо̂рен, сину мой,
кахорен, то̂жен,
пари ли немаш, сину мой,
да са ожениш,
ко̂ща ли немаш, сину мой,
да я доведеш?
— Пари си имам, маму ма,
да са о̀женам,
ко̂ща си имам, маму ма,
да я до̀ведам,
ам ми е ба̀лно, маму ма,
ба̀лно и же̂лно,
че ми са жени, маму ма,
любовничкана.
Мен не е ба̀лно, маму ма,
как ще са жени,
ам ми е ба̀лно, маму ма,
че близку иде,
че близку иде, маму ма,
чичов син зима,
и мене викат, маму ма,
девер да ида.
С какви ща о̂чи, маму ма,
девер да ида,
ага̀ ми гльодам, маму ма,
млада неве̂ста
как ми играе, маму ма,
на по̀водник.

26. VIII. 1955 г.
Чепеларе

Атанас Г. Кисьов,
род. в 1883 г., образование VII кл.
хлебар

549. Как да стане шафер на годеницата си

— Чичу ма кани, маму ма,
шафер да стана,
шафер да стана, маму ма,
Станка да водя.
Станка да водя, маму ма,
да са ве̂нче̂ва,
да са ве̂нче̂ва, маму ма,
вав нови черкви,
вав нови черкви, маму ма,
вав манастири.
С какви ще но̀ги, маму ма,
нах там да ида,
с какав ща ро̂ки, маму ма,
Станк да воде̂м,
с какви ща о̂чи, маму ма,
Станка да гльо̂дам?
Га̀ ми е Станка, маму ма,
баш главени̂чка,
баш главени̂чка, маму ма,
баш гальо̀вничка!

19. V. 1951 г.
с. Стойките

Минка П. Златева,
род. в 1909 г., образование IV кл.,
домакиня, работила и земеделие

550. Лесно ли се люби чужда годеница

— Ста̀ни, Киречку, по̂гледни
от високине кьо̂шкьове
хороно сторили ли са. —
Стана Киречка, поглъо̂дна
от високине кьо̂шкьове:
хороно ми са сторили
на симитчицко дюке̂не.
Манол хороно воде̂ше,
Тодор хороно свире̂ше
и Манолю са кане̂ше:
— Ди̂нди ми, ди̂нди, бре Манол,
йе̂ та ща, Манол, доче̂ка

на високана пла̀нина,
та та ща, Манол, попита
той ли са льо̂сно га̀ле̂ше
Сгурова бе̂ла Марие̂,
другиму главенѝцана!

6. V. 1954 г.
Чепеларе

Стана М. Бозева,
род. в 1872 г.

551. Да не жали, че са му взели годеницата

— Позачул ли си, Стое̂не,
поразбрал ли си,
че ти са зьо̀ли, Стое̂не,
главенѝцана?
— Хем сам позачул, мале ле,
хем сам поразбрал.
Нож да ми имам, мале ле,
да са ра̀зпоре̂,
во̂же да имам, мале ле,
да са о̀бесам,
вир да ми имам, мале ле,
да са о̀даве̂м!
— Молчи ми, мо̀лчи, сину лю,
немо̀й ми же̂ле̂!
Ей де ми иде, сину лю,
ле̂то Пе̂тровден,
осе̂дла ти ща, сину лю,
твое̂но конче,
бендѝса си щиш, сину лю,
дваж по-хубава,
бендѝса си щиш, сину лю,
триж по-гиздава.

8. I. 1940 г.
Чепеларе

Шина Л. Митарова,
род. в 1874 г., домакиня

552. Чул ли е, че му се жени годеницата

— Ти чуло ли,си, Туне ле, чуло, разб рало,
че ти се жени Туне ле, по̂рвоно любе,
по̂рвоно любе, Туне ле, главенѝцана?
— Истина ли е, мале ле, дето ми казваш?
— Истина си е, сину лю, мо̂мине казват.
Не̂хини двори, сину лю, по̂лни сватове,
сватове, още, сину лю, стари кумове.
— Е̂ ѝзведи ми, мале ле, вранено конче,
засе̂длай ми го, мале ле, сас синьо се̂дло,
по̀пре̂гни ми го, мале ле, сас девет смока,
за̀юзди ми го, мале ле, сас люта змийка,
че ща да идам, мале ле, любе да тро̂се̂м!!

14. VIII. 1952 г.
с. Лясково

Атанас В. Драганов,
род. в 1905 г. в с. Павелско, Смолянско,
образование VII кл., миньор, горски
работник, административен служител

553. Изоставен момък убива любимата си

Фатма отива на байрам с нейния съсед Хасан. Когато минават през гората, излиза Рашит и иска да тръгне с него. Тя му казва, че ще отиде с Хасан, и той убива и двамата.

Та чули ли сте, не ли сте
кина̀ е ново станало
вав Тарън село голе̂мо,
вав Рачицкана махало̂?
Фатма е рано станала,
рано е во̀да донела,
равни е двори размела,
бе̂ло е лѝце измила,
сгодна е снажка сгодѝла,
наклала бришѝм вежкове.
Фатма нах байре̂м ще иде
нах равничкине равница
с неино близно комшийче.
Станали и са то̂рнали,
ага̀ през го̀ра варве̂ли,
Фатма Хасаню думаше:
— Хасане, любе Хасане,
ако на Рашит пресрьо̂щне,
какво ли ще ни направи? —
Ка̀йно си дума думаха,
Рашит от го̀ра излезе
и на Фатминка думаше:
— Хайда, Фатминку, сас мене,
да ми не празниш пушкаса,

да не останва сираче!
— Не щô, Рашите, сас тебе,
ê ща с Хасанê да идам! —
Рашит си вдигна пушканa,
право погльôдна вав Фатма.
Еднôж ми пукна с пушкана,
двамина в еднôж паднаха.
Ѐсни са кòрве лèйнаха
на високана плàнина.

10. X. 1955 г.
мах. Катраница

Емин Ем. Драмалиев,
род. в 1914 г., образование IV кл.,
общ работник

554. Смаил иска да убие годеницата си, която взема друг

Незифе връща годеника си и се омъжва за другиго. Когато тръгва със свекърва си у своята майка, пресреща ги първият й годеник и иска да я убие, загдето го е оставила.

Майка Незифе викаше:
— Незифе, моê дощеру,
два ти нишêна дойдоха,
кутрѝ ли нишêн да вôрнем,
кутрѝ ли нишêн да зьôмем?
— Майчинку, моê майчинку,
вê мене агà питате,
прêжнêн щим нишêн да вôрнем,
пък щим сетниян да зьôмем.
— Незифе, моê дощеру,
дьô да си зьôмем напрежнêн,
че си му млочко изêла,
нишêнан му си носила,
кундỳре му си трошила. —
Незифе майка не слуша,
стана Незифе, та тòрна,
сама си сбира дàрове,
сама са сбира, торнува.
Агà си тамо отиде,
било е, колко било е,
Незифе тихо ромòни:
— Анàйку, млада хажийку,
хайде, анàйку, да идем
нах мойна стара майчица! —
Станаха, та тòрнаха,
варвêха, колко варвêха,
хажийка тихо ромòни:
— Незифе, моê дôщеру,
по-борже мêсти ногине,
наê са бельô зададе,
лоша ще бельô да стори
Смаилчо от мендресêно.
Кàйно си дума думаха
и си хи Смаил застигна,
та на хажийка викаше:
— Йê ще та питам, хажийку,
чйе си любе завела?
— Завела сам го, завела,
кòгоно любе прилêга. —
Не мина малко, ни млого,
кôрвава рòса заросе,
кôрвава рêка текнала,
хажийка рỳкна и викна.
Смаил са впусна, та фана
за руса кòса Незифе,
та хи намòта плиткине,
на камен глàва хи тури
и на Незифе викаше:
— Ти мене троши кундỳре,
ê теб ще стрòшам главôта!
Че на хажийка викаше:
— Хажийку, млада кадѝйку,
нêмаш ли рòки да браниш,
нêмаш ли уста да рỳкаш?

1. IX. 1954 г
Чепеларе

Гюля М. Кондакчиева,
род. в 1908 г., образование IV кл.,
работничка

ВЯРНА ОБИЧ

555. Няма да я излъже

— Кàжи ми, кàжи, Янице, ти кòго гàлиш?
— И да ти кажê, мале ле, тỳва го нêма.
Той е отишôл, мале ле, нах равно пòле,
нах равно пòле, мале ле, кêр да кêрỳва,
кêр да кêрỳва, мале ле, òвци да пасе.
— Ой Яну, Яну, Янице, дôщеру моê,
той дали, Яну, Янице, тебе ща зьоме?

Той ща та, Яну, Янице, теб да изло̂же!
— Ой мале, мале, мале ле, ти, старо мале,
не̂ма той мене, мале ле, да си излôже —
той си ми е дал, мале ле, ве̂рнана дума
и са е в мене, мале ле, ве̂рно покална̀л!
— Ой Яну, Яну, Янке ле, дощеру мое,
юна̀цка кльотва, Янке ле, тя са не слага.
— Слага са, майчу, не слага, е̂ ще го че̂кам!

30. I. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

556. Оставя годеника си заради любето

Манол слиза от планината и като узнава от майка си, че Марийка се е сгодила, кара я да я повика. Марийка излиза и отива при него.

Манол от бо̀рце слизаше,
майци си селе̂м даваше
и за Марийка питаше:
— Мале ле, оглави̂ ли са
Марийка, наша комшийка?
— Оглави̂, сину, оглави̂,
снощи си дружки ру̂кала.
О̂ти не дойде, сину лю,
при нее̂ да си по̀диме?
— Как да ми дойда, мале ле,
мене хайдуте плениха,
ва̂кли ми овни пойо̂ха.
Доде си стадо по̀дбера,
по̂дбера стадо и свие̂м,
це̂ла неде̂лка сам ходил,
нито сам е̂л, нито сам пил.
Йди я, майчу, по̀рукай
на двори да ми излѐзѐ. —
Отиде майка, пору̂ка
Марийка, близна комшийка.
Та̀ си на двори излѐзе,
Манол Марийки викаше:
— Ялай ми, ялай, Марийку,
два ла̀фа да та по̂питам:
га̀лиш ли мене и̂ли не? —
Марийка на двор излѐзе
шанли̂вка, още засме̂та,
та на Маноле̂ викаше:
— Га̀ле̂м та, га̀ле̂м, Маноле,
е̂ ще сас тебе да дойдам.
Ако отвориш портине,
люй се̂га ще да си влѐзам! —
Манол са бо̂рже разшѐни,
та си хи порти отвори
и си Марийка посрьо̂щна,
та я нахво̂тре фаведе.
Марийка са назад обо̂рна,
та си на майка викаше:
— Сбирай си, майчу, нишѐнан,
сбирай го, още вра̀щай го,
е̂ ще с Маноле̂ да се̂де̂м.

14. II. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

557. Родила и любето си чакала

Майка кара сина си да отиде войник, за да забрави вуйчовата си дъщеря Маруда. Той се връща след девет години Маруда го чака с дете, което кръстила на него.

— Радулче, сину Радулче,
е̂дин бе̂, сину, у майка,
е̂дин бе̂, и ти да не бе̂,
ага̀ си, сину, зага̀лил
най-близнана ти комшийка
Маруда, Алто̀н Калуда,
уйкована ти до̂щере̂.
Радулче, сину Радулче,
в село са аске̂р пи̂сува,
и̂ди и тебе да пише̂т,
дано Маруда забори̂ш! —
Ходи Радулчо и дойде
тамам след девет години.
Още бе̂ от коне̂ не сле̂л
и майци бе селе̂м не дал
и за Маруда попита:
— Мале ле, оглави̂ ли са,
мале ле, ожени ли са
Маруда, Алто̀н Калуда?
— Не со̂ е, синку, не со̂ е,

Маруда тебе си чѐка.
Моско е дѐте родила
и на теб го е кòрстила.

Август 1938 г.
Чепеларе

Мария Вл. Бочукова,
род. в 1886 г., образование VII кл.,
домакиня

558. Оставя детето си и отива при любето си, I

Момък пита майка си пораснало ли е любето му. Тя му отговаря, че е пораснало, но се омъжило. Той иска да я види и тя оставя детето си и отива при него.

— Майчинку, стара майчинку,
обѝдѐш ли ми любено,
голѐмко нарасло ли е,
рỳбана вдигнало ли е,
дружкине стигнало ли е?
— Сину лю, майчин сину лю,
и дружкине е стигнало,
и рубана е вдигнало,
ам си са, сину, ожени,
с мало е дѐте станало.
— Йди ѐ, майчу, пòрукай
нахвôнка да ми излѐзѐ,
та да си видѐм, майчинку,
прилѐга ли ѐ дѐтено. —
Агà си нахвон излѐзе
и дѐтено си изнесе,
то си хи тихо ромòни:
— Мàшалла, бѐла Незифе,
прилѐга си та дѐтено! —
И тà са вòрна нахвôтре,
та си остави дѐтено
и си ми тихо ромòни:
— Нà си ти, лѐльку, дѐтесо,
агà ми плаче любено,
че дà ми плаче дѐтесо.

20. II. 1954 г.
Чепеларе

Айша Ем. Кьоралиева,
род. в 1879 г., без образование,
домакиня

Рубана вдигнало ли е (ст. 4) означава пораснало ли е, може ли вече да носи момински и невестински дрехи и накити.

559. Оставя детето си и отива при любето си, II

Момък се връща от гурбет и пита майка си дали се е сгодила бяла Радица. По-нататък, както в предходния вариант.

Ходил е юнак, ходил е
девет години на гурбет.
На десетана година
вазсьôдна конче хранено,
та нах майка си отиде.
Още бе от конѐ не слѐл,
майци му селѐм не бе дал
и на майка си думаше:
— Мале ле, стара мале ле,
йоглавѝ ли са, майчинку,
моѐна близка комшийка,
комшийка бѐла Радица?
— Оглавѝ, сине, ожени,
мòско е дѐте родила,
на тебе го е кòрстила.
— Йди хи рѐчи, мале ле,
отвôнка да ми излѐзѐ
сас нейно малко дѐтенце
да видѐ прилега ли ѐ.
Отиде майка, каза хи:
— Радице, близна комшийку,
снощи си Стоѐн допàдна,
та ти се жѐлно молѐше
отвôнка да ми излѐзѐш
с твоено малко дѐтенце
да види прилѐга ли та.
Радка си баби думаше:
— Бабчу лю, стара свекърву,
нà си ти, бàбу, дѐтесо!
Хàлал да ти са дàрове,
дàрове, тьожки спàпове,
ѐ ще да ида, да ида
с моено пòрво любове!

Август 1938 г.
Чепеларе

Мария Вл. Бочукова,
род. в 1886 г., образование VII кл.,
домакиня

560. Пустото любе шарено

Пустоно любе шѐрано,
с калѐм ли бѐше писано!
Скоро не го сам видьвало,
вчера го видѐх, майчинку,
отсрьощна стрàна рѐкана.
Както го видѐх, майчинку,
люй тогав си го заборѝх.
Моско бе дѐте родило,
в ален го миндѝл повило,
в кичѐн го качул завило,
лѐтва му люлка сторило,
жѐлни му пѐсни запѐла.

4. I. 1955 г.
с. Триград

Алие Ас. Хаджийска,
род. в 1921 г., образование IV кл.,
домакиня

561. Любето да си откупя

— Ду̂йни ми, льôхни, бѐл вѐтер,
разлюлѐй гôра зелена,
стôри ми пôтчѐк да мина,
мислѐм нах Драма да ида,
нах Драма, нах касабôна.
Там имам любе в тевница,
да вôрвѐ да го ôбидѐ,
уку̂счѐк да му ôтнеса:
жьôлтана ду̂нѐ с вейкана,
чьôрноно грозде с лôзана,
карловска вôда студена.
Бин лира носѐ в кесьôна,
любено да си ôткупѐ
и от тевница ѝзвадѐ.
Ако ми пари не сôсат,
бѐло ще лѝце да прôдам,
тьôнка ще снàжка зàложа
и пак ща да го ôткупѐ
от таѐ тьôвна тевница.

17. III. 1939 г.
Чепеларе

Мутю Керезов

562. Без ръка може, без любе не може, I

Стоян се разболява и вика близките си да извадят змия от пазвата му. Майка му и сестра му казват, че без него могат, но без ръка не могат; любето му говори, че без ръка може, но без него не може; бръква и изважда жълтици.

Стоѐн са болан разболѐ
вав равно пòле широко,
та си нарôча, порôча:
— Де да е майка да дойде,
змийка ми лежи в пàзушка,
да дойде да ѐ извади!
Зачу го майка, отиде,
гà си отиде, че рече:
— Стоѐне, сину Стоѐне,
без тебе, синку, си мога,
àла без рока не мога.
Стоѐн нарôча, порôча:
— Де да е сѐстра да дойде,
змийка ми лежи в пàзушка,
да дойде да ѐ извади!
Зачу го сѐстра, отиде,
гà си отиде, че рече:
— Без тебе, братку, си мога,
àла без рôка не мога.
Стоѐн нарôча, порôча:
— Де да е любе да дойде,
змийка ми лежи в пàзушка,
да дойде да ѐ извади!
Зачу го любе, отиде,
гà си отиде, че рече:
— Без рôка, любе, си мога,
àла без тебе не мога. —
Вазсу̂ка бѐли ракаве,
че всу̂на дѐсна рачица
в Стоѐнована пазушка.
Не било змийка усойна,
ам било прôчка алтôне.

10. II. 1947 г.
Чепеларе

Иванка Ил. Делкова,
род. в 1914 г.

563. Без ръка може, без любе не може, II

Малка мома вика майка си, баща си, брат си и любето си да извадят змия от пазвата й. Нататък, както в № 562

Ах, зора са е зазорила —
то не е било есна ми зора,
ами е било малкана мома.
Та е торнала льон да бере.
Брала е колко, та е набрала,
та е набрала до три горсници,
че е легнала, та е заспала.
Ага са мома от сôн разбуди,
че си са мома виком провикна:
— Змийка ми лежи в десна пазушка,
та ела, майку, близко до мене,
та извади ми змийка усойна!
Който извади змийка усойна,
че ща биз рока да си остане.
— Ох леле, сине, мое дощеру,
без тебе бивам, без рока не бивам.
— Ох леле, бобу, ти, стар бобайчу,
ти ела, бобу, близко до мене,
да ми извадиш змийка усойна!
— Ох леле, сине, дощеру мое,
без тебе бивам, без рока не що.
— Ох леле, брате, ти, мои брате,
елай ми, брате, близко до мене,
та ми извади змийка усойна.
— Ох леле, сестру, по-малка сестру,
без тебе бивам, без рока не що.
— Ох леле, любе, ти, порво любе,
елай ми, любе, близко до мене!
Змийка ми лежи в десна пазушка,
та си ми всьогни да е извадиш.
— Ох леле, любе, ти порво любе,
без рока бивам, без теб не бивам.
— Не бой са, любе, не бой са, любе,
то не е, любе, змийка усойна,
ами е, любе, прочка алтоне.

22. VIII. 1953 г.
с. Широка лъка

Нурие С. Истрефова,
род. в 1908 г., самообразована
домакиня

564. Първото любе най-драго

Бел ветер дуе, бел ветер дуе,
планина бие, планина бие,
три снега топи, три снега топи,
три леда троши, три леда троши,
три реки текôт, три реки текôт,
три билки носет, три билки носет.
Пôрвана билка, пôрвана билка —
пôрвоно любе, пôрвоно любе.
Вторана билка, вторана билка —
второно любе, второно любе.
Третана билка, третана билка —
третоно любе, третоно любе.
Пôрвоно любе, пôрвоно любе,
най-драго любе, най-драго любе.
Второно любе, второно любе,
пò не е милу, пò не е мило,
пò не е милу, пò не е драго.
Третоно любе, третоно любе,
хич не е мило, хич не е мило,
хич не е драго, хич не е драго!

20. II. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

ВЛЮБЕНИ ИСКАТ ДА СЕ ОЖЕНЯТ

565. На мене ще се наричат

— Кожелю шерен и писан,
на межьо на са рукали,
на межьо и на попрèлка.
Синена волна да предем,
да предем, още да пеем
и мальки моми да гàлим.
Ческа на межьо ще идем
срещу в срьôщнана махало,
всички са тамо рукали —
горна и долна махало.
— Момице мари хубава,
немòй ма нахтам отниса,
че ща ма мôкнат ергене,
ергене, още мòмине.
С оган ще ма запалет,
на мене да се наричат
кой кого, каков ще зьоме.
Доде са, моме, нарекôт,
йе ща на оган изгоре!

4. VI. 1951 г.
с. Стойките

Минка П. Златева,
род. в 1909 г., образование IV кл.
домакиня, работила и земеделие

Краят на песента (ст. 11—19) е свързан с разпространено в миналото гадание за женитба по време на попрелка: моми и момци измъквали от куделите снопчета коноп и ги правели като гривна; на две срещуположни места поставяли върху нея две пръчици, които девойките наричали на двама момци, а момците — на две девойки. Запалвали конопа по средата между пръчиците и вярвали, че ще се вземат с оня, на когото е наречена пръчицата, към която пламъкът ще достигне по-бързо (сведения на Мария Манолова, записани през 1970 г. в с. Солица, Смолянско).

566. Ако те, моме, оставя

— Момне ле мари хубава,
ти другож, га бê шêнлива,
та и мен разшêнêваше,
сега си кѝмна, кахо̀рна
и мен си окахарѝла,
и мен си кахо̀р задала!
— Юначе, луда делѝйо,
йê ми сам кѝмна, кахо̀рна,
че ма мнозина гàлêха,
гàлêха и оставиха.
И ти ма сега загàли,
и ти ще да ма оставиш.
— Момне ле мари хубава,
йê ко та, моме, о̀ставêм,
та ще да идам, да идам
в Светогорскêн манастир,
баш калугерин да стана,
баш кандилана да палê!

4. VI. 1954 г.
Чепеларе

Шина К. Тодорова
род. в 1904 г.

567. Да ѝ каже, че ще я вземе

— Минку лю, Минку, Фатминку,
кончено ми е болничко,
болничко, Минко, морничко,
не щêш ли ми го поводи?
— Юначе лудо и младо,
поводи го ща, поводи,
ако ми речеш: „Зьô та ща!“

15. IV. 1954 г.
Чепеларе

Шабан С. Юруков,
род. в 1900 г., без образование

568. Коя сестра да вземе

— Фатминку, кузу̀м пиленце,
ime
кончêсо ми е морничко,
не щêш ли ми го поводи?
— Поводи го ща, юначе,
лю ко ми рачеш, юначе:
„Теб ща, Фатминку, да зьôмам!
За голêм месец — трендафил,
за малък месец — карамфил!“
— Фатминку, кузу̀м пиленце,
до три си сѐстри имала,
та са ща чудом почуди
кутра ли сѐстра да зьôмам:
еднôна вечер постила,
другана сутрин залàга.

14. VI. 1939 г.
Чепеларе

Люба Г. Баталова,
род. в 1904 г., домакиня

569. Не ходи по мракове

— Кой та, юначе, нагàда
по тьôвни мраци да ходиш?
— Момне ле мари хубава,
ти ма, момице, нагàдаш,
твоине крôхти глàсове,
глàсове, още смêхове.
Мен не е тьôвно, момице —
êсно ма слôнце огѝра,
агà за тебе по̀мислê.
— Юначе лудо и младо,
не хо̀ди в тьôвни мракове,
ам си ма мене зàведи
в твоено бêло конàче,
да не си трошиш ногите!

20. IV. 1955 г.
Чепеларе

Згура М. Кущинаров,
род. в 1876 г., образование IV кл.,
занаятчия

570. Вземи ме, вземи, Хасане

— Зьо̀ми ма, зьо̀ми, Хасане,
бѐла сам, за кадо̀на сам,
руса сам — за инджѝе сам,
ва̀кла сам — за алто̀нчѐк сам,
тьонка сам — за кушѐче сам.
Зьо̀ми ма, зьо̀ми, Хасане,
тринки ма денѐ по̀води!
Ако ми кусу̀р намѐриш,
варх мене зьо̀ми и друга.
Та̀ ще ти сѐди на ску̀тан,
ѐ ще ти палѐ чибу̀кан,
ѐ ще ти варѐм кафьо̀на
и ще ти пиѐм тельвьо̀на.

22. I. 1952 г.
с. Лясково

Шабан Ас. Джинков,
род. в 1875 г.

571. Двамката да се вземем

— Бекиру, любе Бекиру,
от севдьо̀ да се умира
и ѐ щѐх да сам умрѐла,
ам са лю нищо не прави,
само са со̂хне и вѐхне.
Заради тебе, Бекиру,
суха сам вейка станала:
вейчица трѐндафилова,
щѐльбица карамфилова
и дручка босилѐкова
от твойте чьорни кахо̀ре.
Дьо̀ да го сторим, Бекиру,
двамкаса да са зьо̀миме,
ба̀лносо да го раздѐлим,
бараба̀р да го тьоглиме.

1. IX. 1954 г.
Чепеларе

Алие Ковачева,
род. в 1922 г.

Близки варианти Ат. Райчев е записал от Ариф Байрямов, Чепеларе, и от Ариф М. Устов от с. Върбина.

572. Момък прави магия за любов, I

Задали са са, подали
от Мадан, от мендресьо̀на,
двама Асанѐ писани:
лилѐкан с босилѐкан,
невѐнан с бейтура̀нѐн.
Излѐзе а̀бла погльо̀дна:
нагоре — нѐбо високо,
надолу — по̀ле широко!
В срадѐ полено седѐше
султан Селѝман Зейман.
В ракине даржи шишьо̂на,
шишьо̂на по̂лна с магиѐ,
да си магьосва Фатминка,
да му рече: „Зьо̂ та ща!“
Пък та̀ му рече: „Не що̂ та.“

15. XII. 1954 г.
с. Триград

Ферде и Айша Юс. Сальохльовски

573. Момък прави магия за любов, II

— Калину, Трендафѝлину,
пойзкачи са, Калину,
на во̂рх ку̀льнѐ висока,
пора̀згледай са, Калину!
Надолу по̀ле широко,
нагоре да̀ше високо
и на да̀шѐно стоѐше
султа̀н Селим Брахѝман.
Сребарна чѐшка даржѐше
и от чѐшкана капѐше
захирлѝ бѐла с магиѐ.
Та посмагѐпса Незифѐ,
зам да му рече: „Зьо̂ та ща.“
— Не що̂ го, майчу, не що̂ го,
на вино е баш винарин!
— По̀дай ѐ, дерѝн ефенди!
На ко̂лка носи дивѝтѐн,
на ро̀ки носи калѐман.
Тьо̀жки грѐхове ка̀зува
да са не друлѐт шѐлваре,
да са не ко̀шѐт золу̀фе.

25. I. 1954 г.
Чепеларе

Шабан С. Юруков,
род. в 1900 г., без образование

574. Вземи ме, вземи, девойко, I

— През срьо̂щу варви ко̂пеле,
в ракине носи кичица,
алай го млого прилега.
Йе̂ ще го, майчу, по̂питам
отде е̂ обрал киткана.
— Юначе лудо и младо,
отде си ти е киткана?
Немо̀й ми бера киткине,
ам да ми броиш плиткине.
Кърк, еллѝ-беллѝ да стана,
пак тебе не̂ма да зо̂ма!
Тебе е в ре̂ка кона̂кан,
кой ще ти слуша же̂бине?
— Зо̂ми ма, зо̂ми, девойку,
вчера сам кротил ка̂мене,
утре ще ко̂ща да гра̂де̂
на високана пла̂нина.
Ага̀ ми дуйне бе̂л ве̂тер,
дворине да ти размита,
дворине и харе̂мено.

31. VIII. 1954 г.
Чепеларе

Алие С. Дльогова,
род. в 1920 г., образование III кл,
домакиня

575. Вземи ме, вземи, девойко, II

— О̂ти си дошо̂л, Смаиле,
на дахан, нах Даръдере,
нах дюзен, нах Узундере,
га̀ не познаваш мо̀мине —
кутрѝ са мо̀ми лѐвтери,
кутрѝ са млади неве̂сти?
— Га̀ не познавам мо̀мине,
вѐ си Кюрсинка познавам.
Зо̂ми ма, зо̂ми, Кюрсинку!
— Не що̂ та, не що̂, Смаиле,
Мадан го казват калиби.
— Зо̂ми ма, зо̂ми, девойку!
Йе̂ ти ща кана̀к огради
на сум на сраде̂ пазаран,
от четри стра̀ни капѝи,
с он ики бе̂ли комине,
с е̂рми дьорт кафе̂з пе̂нжуре.

10. X. 1955 г.
мах. Катраница

Емин Ем. Драмалиев,
род. в 1914 г., образование IV кл.,
общ работник

Даръдере (ст. 2) — сега Златоград.

576. Мен е мома умиляла

— Ка̂рай, майчу, ко̀го ка̂раш,
мене, майчу, немо̀й ка̂ра.
Мен е мо̀ма умиле̂ла,
умиле̂ла, удраже̂ла
кайно китка перунишка,
от Загоре донесена,
през бе̂л Дунав пренесена,
вав градинка разсадена,
вав градинка под калинка.
Расла китка, та порасла
тьо̂нка е̂ла, та висока.
От во̂рше хи ро̀са ро̀си,
от що̂льби хи капки капе̂т,
от корен хи Дунав тече!

13. VI. 1939 г.
Чепеларе

Сабире И. Узунова,
род. в 1863 г., без образование,
домакиня

577. Дунав тече, мома влече

На Хасан му е дошло време да го годят и женят. Умиляла му девойка като „китка перунишка“, израсла в тънка ела; от дъното ѝ тече Дунав и влече малка мома. Тя моли овчаря да я извади, а той иска да му каже, че ще го вземе.

— Ка̂рай, мале, ко̀го ка̀раш,
ти Хасане̂ немо̀й ка̂ра,
ам си ка̂рай Исеина.
Исеин е малък, глупав,
Хасаню е време дошло
да го жениим, да го главѝм.

Нему мо̂ма умиле̂ла,
умиле̂ла, додраже̂ла
ка̀йно ле̂тна ле̂стовичка,
ка̀йно зимна гургуличка,
ка̀йно китка перунишка,
от Загоре донесена,
през ре̂кана пренесена,
на бе̂л камен посадена,
с мо̂мски со̂лзи заливана,
с мо̂мски по̂рсте вазпраше̂на.
Расла китка, та нарасла
тенка е̂ла, та висока.
От во̂рше хи ро̂са роси,
от що̂лби хи капки капе̂т,
от до̂но хи Дунав тече,
Дунав тече, мома влече.
Покрай Дунав овче̂р пасе,
овче̂р пасе сиво стадо.
Малка мо̂ма му са моли:
— Бре овче̂рю, бре чобану,
ѝзвади ма от бе̂л Дунав,
га̀ се же̂не̂м, ще та да̀ре̂м
тенка риза копринена.
— Мари моме, малка моме,
не извадам та от бе̂л Дунав,
дор не речеш: „Ще та зьо̂мам!“

10. X. 1955 г.
мах. Катраница

Емин Ем. Драмалиев,
род. в 1914 г., образование IV кл.,
общ работник

578. Хайде да се сбереме

Момък се вижда с любето си на чешмата и иска да се оженят, за да не мислят един за друг.

— Откак са сме залюбили, (2)
Даме̂ну хубава,
Даме̂ну гиздава,
хич ни со̂ сме вѝдювали, (2)
Даме̂ну хубава,
Даме̂ну гиздава.
Снощи вече̂р са виде̂хме, (2)
Даме̂ну хубава,
Даме̂ну гиздава,
снощи вечер на чешмьо̂на, (2)
Даме̂ну хубава,
Даме̂ну гиздава.
Та си дума ра̀зме̂нихме, (2)
Даме̂ну хубава,
Даме̂ну гиздава,
ра̀зме̂нихме и думахме, (2)
Даме̂ну хубава,
Даме̂ну гиздава.
Хайде щим да са сбереме, (2)
Даме̂ну хубава,
Даме̂ну гиздава,
дето ща са той мислиме, (2)
Даме̂ну хубава,
Даме̂ну гиздава,
ѝе за тебе, ти за мене, (2)
Даме̂ну хубава,
Даме̂ну гиздава!

8. XI. 1939 г.
Чепеларе

Метексин Д. Сукарев,
род. в 1869 г.

579. Двама да се вземат

Момък гори за хубава девойка и я моли да пийне от чашата му. Тя кълне ракията и мезето му — майка ѝ умира, а баща ѝ и брат ѝ са далеч. Момъкът ги проклина и иска да се вземат.

— Момне ле мари хубава,
син ми си пламен наклала
на мойсо бе̂ло сарчо̂це.
От мед ли са ти устинки,
от бриш ли ти са очинки,
от чернок неве̂н — клепкине,
от тьо̂нак гайтань — вежкине —
не сме̂иш да ма погльо̂днеш,
думица да ми продумаш?
Дьо̂ да та, кузу̂м, ѝзмоле̂:
зо̂мни ми, кузум, че̂шкана,
пийни ми от ракийкана,
ко̂сни ми от мезицана,
мезица — жьо̂лти стафиди!
— Юначе, луда делийо,
катрань да пиеш ракие̂,
камень да е̂деш за мезьо̂!
Мене ма че̂шка не води,
че̂шкана с ракийкана,
нито пък жьо̂лти стафиди.
Майка ми ле̂жи, умира,
баща ми в равноно по̂ле,
братче ми в синьоно мо̂ре.
— Момне ле мари хубава,
майка ти дано не стане,
баща ти дано не дойде,
братче ти там да остане,
ний двамка да са зо̂миме!

16. XII. 1953 г.
Чепеларе

Мария Т. Георгиева,
род. в 1888 г., без образование,
домакиня

580. Ний с тебе да се вземеме

— Севдѝм, каде е майка ти?
— Нѐма ѐ, нѐма, юначе,
мойна е майка отѝшла
на високана плàнина,
зелено сѐно да суши.
— Дано ѐ мечка изѐде,
назад да са не завôрне,
ний с тебе да са зьôмеме.
— Севдѝм, каде е бàйко ти?
— Нѐма го, нѐма, юначе,
моѐн е бàйко отишьôл
ваз зеленоно ливаде,
чьôрни череши да бере.
— Дано са вейка прекôрши,
байко ти да са отвôрши,
ний с тебе да се зьôмиме!

4. IX. 1954 г.
с. Върбина

Ариф М. Топчиев,
род. в 1908 г.

581. Къде да идем, юначе

— Дьô да се грабнем, Руске ле,
низ равно пôле широко,
низ тихо мôре длибоко!
— Каде да идем, юначе?
Там пече слôнце пекливо,
там дуе вѐтер сомальòв,
та са щим будѝн разболѐ,
нѐма кой да на обйде.
—Хайде ми, хайде, Руске ле,
чьôрна щим черга опьôна,
дребни щим деца народи,
та са щим смили майци ти
и на ща тогав прирýка.

27. VIII. 1954 г.
Чепеларе

Гюля М. Кондакчиева,
род. в 1908 г., образование IV кл.,
работничка

582. Ако не ги венчаят

— Доходай, любе, доходай
всеки ден, всѐка вечера,
и по двaж, любе, и по триж,
в недѐлена шест пôти.
Дано на мама оморзним,
дано на тетѐ удражим
да даде мене на тебе.
Пък ко ма мама не дава,
боса Балкана ще минам,
в София града ще идем.
Там има млочко кетѝпе,
кетѝпе, още имàме,
без пари ще на вѐнчѐѐт.
Пък ко на там не вѐнчѐѐт,
пак ща са назад развôрнем,
та ща на мама запалим
кôщана, още плѐвнѐна,
да горьôт чьôрни биволе,
биволе, сиви волове.

23. I. 1954 г.
Чепеларе

Шабан С. Юруков,
род. в 1900 г., без образование

583. Стига люби момите

— Сос хòди, лудо, ваз село,
ваз село, лудо, низ село.
Сос гàли зòрлѐн мòмине,
мòмине и невѐстине,
ам пòди, рѐчи майци ти
да дойде да та заглавѝ
горе в горнана махалò,
в селоно на баш момана,
дено ѐ рýба прелѐга.
Бришѝме кòнце да суче,
жьôлти мержѐне да ниже,
на шийка да ги вôрзува.

23. II. 1954 г.
Чепеларе

Шабан С. Юруков,
род. в 1900 г., без образование

584. Какво е пиле запяло

— Ѝзле̂зи, майчу, по̀слушай
какво е пиле запе̂ло
срьо̀щу, в срьощнана махало̂.
У̀тирно ранко запе̂ва,
вечеро ге̂чко отпе̂ва.
Никой са нищо не се̂та,
е̂ му са се̂там всичконо,
че има севдьо̀ на мене,
то на мен, майчу, е̂ не̂му.

— Сину лю, а мой сину лю,
то не е пиле запе̂ло,
а̀ми е мо̀ма Калинка
на те̂хни равни дво̀рове.
— Ѝди е̂, майчу, по̀искай
и е̂ нахту̀ва до̀веди.
Севдьо̀са с нищо не ме̂са,
севдьо̂ е от болест по-лоша.

14. II. 1937 г.
Девин

Стою Пищалов,
род. в 1910 г., образование V кл.

Вариант на тази песен Ат. Райчев е записал от Пею Г. Енчев, мах. Стикъл.

585. Пиле прехвръкна през Карлък

— Майчинку, стара майчинку,
пиле префо̀рка през Ка̀рлак,
през Карлацкана барчѝна,
то си Мехмете̂ ме̂саше.
И йе̂ ща с него да ида
ка̀рлацка во̀да да пие̂м,
ва̀кли шилета да па̀сам,
су̀ри го̂лабе да ва̀рде̂м,
дебела се̂нка да тро̂се̂м
и Айша бе̂ла да любе̂м.

— Не ѝди, сину, не ѝди,
тебе ща майка ожени
в селоно на баш момана,
на зенгѝнова до̀щере̂.
— Ща идам, майчу, ща идам,
йе̂ си сам, майчу, бендѝсал
ка̀рлацка мо̀ма хубава,
там ща са жене̂м и главе̂м.
Севдьо̀на ма е надвила,
нах лудост ма е извила!

3. XII. 1954 г.
Чепеларе

Смаил Бр. Дуев,
род. в 1871 г. и
Айша Ем. Кьоралиева,
род. в 1879 г., без образование,
домакиня

Смаил Дуев чул за пръв път песента от майката на баща си Хатидже Бр. Дуева, голяма песнопойка, починала през 1923 г. Баба Хатидже му разказвала, че тя била изпята за хубавата Айша — чепеларка, която дълги години е ходила с *хайтите* (кърджалиите) из Средните Родопи по времето, когато се е подвизавал Мехмед Синап. И старо, и младо е лудеело по нея. Много чепеларски младежи тогава станали хайти и се присъединили към Синаповата дружина, за да я виждат по-отблизо. Веднъж в една българомохамеданска къща в Чепеларе имало *попрелка*. На нея се били събрали всички моми и ергени от горната и долната махала. Дошла случайно и хубавата Айша. Тя била в много добро настроение, пеела и се веселила заедно с другите. Но когато започнали да пеят тази песен и особено когато чула думите „И Айше̂ бе̂ла да любе̂м“, тя се ядосала, извадила хурката си от пояса, счупила я на коляното и напуснала попрелката.

За *Ка̀рлак* (ст. 2) вж. пояснението към песен № 310.

586. Ти ме не главиш, не жениш

— Мале ле, мила мале ле,
хайде ма, майчу, о̀глави
в селоно на баш момана.
— Сину лю, а мой сину лю,
как да та, сину, о̀главе̂
на са̂е̂ ско̀па година.
Паху̂р ракие̂ — петдесет,
чьо̀тра е вино шестдесет.
— Мале ле, мила мале ле,
ти ма не главѝш, не жениш

заради ско̀па година.
Йе̂ ми ще отѝ, мале ле,
в равноно по̀ле широко,
зьо̂ ми ща бе̂ла гаркине̂,
и по̂тницине да питаш:
„Вѝде̂хте ли мое̂н сина?“
„Вѝде̂хме го, вѝде̂хме го,
бе̂ла гаркине̂ е зьо̀ло
в равноно по̀ле широко.“

28. I. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1964 г., без образование
домакиня

587. Ерген да походи

— Снощи бѐх, майчу, калѐсал
до седемдесет мо̀мчета.
Врют бѐха, майчу, главѐни,
сребаран по̂рстен мѐнени,
лю я бѐх, майчу, неглавѐн.
Хайда и мене заглави
на будно̀ ма̀шка девойка,
и ѐ главѐнко да стана.
— Сину лю, а мой сину лю,
по̀чакай още годинка,
годинка и половинка
лѐвтер юнак да походиш,
гиздѝло да са наносиш
и мо̀ми да са нага̀лиш —
лѐвтерско бива ѐдно̂жчек.
Ти са щиш, синку, йоглавѝ,
йоглавѝ, синку, йожени,
женилка — чьорна чернилка.

Февруари 1947 г.
Чепеларе

Иванка Ил. Делкова,
род. в 1914 г.

588. Дано му намери прилика

— Снощи бѐх, майчу, посабрал
до седемдесет мо̀мчета,
та ги сам служѝл и гостил
и хи сам нарьо̂д поглььо̂дал.
Брют бѐха, майчу, главѐни,
главѐни, с по̂рстен мѐнени,
лю йѐ бѐх само лѐвтеро.
Хайда и мене о̀глави
на будно̀ ма̀шка девойка.
— Ходихме, сину, питахме,
ала̀ та нийде не ра̀чат,
че нѐмаш ко̂ща градена
и ощениви, ливади,
и още бѐло гиздѝло.
— Мале ле, ходила ли си
вав Солун града голѐма,
мале ле, вѝдѐла ли си
солунгра̀дскине девойки?
— Сину лю, а мой майчини,
лю тамо не со̂м ходила,
и тамо мислѐм да ида,
дано ти найдам, сину лю,
твоѐна лика-прѝлика.

28. VIII. 1954 г.
Чепеларе

Кева К. Илиева,
род. в 1878 г., без образование,
домакиня

589. Хайде и мене заглави

— Снощи бѐх, майчу, посабрал
до седемдесет момчета.
Врют бѐха, майчу, главѐни,
главѐни с главенѝцине,
лю я бѐх, майчу, неглавѐн.
Хайде и мене заглавѝ
на будно̀ ма̀шка девойка.
— Сину лю, а мой сину лю,
цѐла си свѐта йобигра̀х,
нийде ти, сине, не найдах
твоѐна лика-прилика.
Сега ти найдах, сину лю,
една ми ма̀шка девойка
и тя едничка на майка,
на майка, синку, на баща.
На неѐ ще та йо̀главѐм,
йо̀главѐм, синку, йо̀женѐм.

12. IV. 1952 г.
с. Стойките

Минка П. Златева,
род. в 1909 г., образование IV кл.,
домакиня, работила и земеделие

590. Взе ме ще, майчу, взе ме ще

— Ха̀йда ма, майчу, о̀глави
в селоно на баш момана,
доде по село не ходѐм,
доде ти бельо̂ не правѐм,
на тьонка Милка височка!
— Не ще та, сину, не ще та,
неи са снощи ходили
дваж дванадесте мома̀ре.

На врют е нишѐн во̂рнала,
та тебе ли ще да зьо̂ме?
— Зьо̂ ма ща, майчу, зьо̂ ма ща,
та̀ хи е за мен во̂рнала.
Ний са сме с нея сбирали
и са сме дарѐ дарили:
ѐ неѐ — смокви, стафиди,
тя мене — чьо̂рни очинки,
ѐ неѐ — сърма, коприна,
тя мене — бузки-карпу̂зки.

4. IX. 1952 г.
с. Широка лъка

Чока Ст. Гайдарова,
род. в 1919 г., образование IV кл.,
домакиня

591. Мене ме Милка не взема

— Стайку лю, а мой сину лю,
яла та майка оглавѝ
в селоно на баш момана,
на чу̀йна Милка хубава,
зенгѝн Бечова до̂щерѐ.
— Главѝш ма, майчу, не главѝш,
мене ма Милка не зима.
— Сину лю, а мой сину лю,
хайде, сину, да идеме,
да идем да попитаме.
— Питай ѐ, майчу, питай ѐ,
и да ѐ питаш, и да не,
мене ма Милка ни зима.

12. II. 1937 г.
Чепеларе

Петра Ат. Кьоргогова,
род. в 1855 г., без образование,
домакиня

592. Майка му ще го ожени

— Кукувичка кукува
каршѝ селоно в горо̂на —
мен ми на со̂рце припада,
припада и прималѐва.
Дали ща болан да лѐжа
или ща болни да гльо̂дам?
— Сину лю, майчин сину лю,
ниту щиш болан да лѐжиш,
нито щиш болни да гльо̂даш,
ам ще та женѐм и глàвѐм
в селоно на баш момана.
Агà ми то̂рне на во̂да
сас двене бѐли хàркоми,
наблизко мѐсти ногине,
изниско су̂рне шѐлѝне.

14. IX. 1951 г.
с. Мугла

Али Селямов,
род. в 1886 г.

593. Да знае, че ще го вземе

— Кукувичкана кукува
в лѐтнана гòра зелена —
мен на сарцесо припада,
припада и прималѐва.
Дали ща болан да лѐжѐ
или с хайдуте ще ида?
— Сину лю, а мой сину лю,
нито щиш болан да лѐжиш,
нито с хайдуте ще идеш,
ам майка ще та заглавѝ
в селосо на баш момана,
на тьонка Милка височка.
— Да знаѐ, майчу, да знаѐ,
че ще мен Милка да зьо̂ме,
отѝ ща, майчу, на пазар,
купи ща живгàр биволе
с копринени чьòльове
и позлатени юларе.
Кара ща дарве, камене,
ко̂ща ща сàрай о̂гради.
— Зьо̂ та ща, сину, зьо̂ та ща,
ѐ сам ѐ, сину, питала.

Март 1952 г.
мах. Стикъл

Пею Г. Енчев,
род. в 1874 г., образование IV кл.,
зидар

594. Момата иска, сину ле

— Овенчо ва̀кал, ка̀матан,
и тебе ще са по̀фале̂,
че ма е майка главѝла
в селоно на баш момана. —
Че си на майка викаше:
— Майчинку, мое̂ майчинку,
ако е това истина,
впрьогна ща чифтѐ арабо̂,
кара ща мермер камене,
низа ща ситан калдаро̂м.
Дѐно ще Минка да ходи,
да си не по̂сни ризкана,
ризкана и ше̂лварене,
че ще ми ходи любено
по ка̀лце и по терлици.
— Сину лю, а мой сину лю,
момана ѝще, сину лю,
агà от коне̂н да сле̂зѐ,
сребарно столче да сто̂пи.
Кона̀к да бо̂де, сину лю,
отво̂тре, отво̂н киречлѝ
и во̂тре ва̀кло ко̂пеле.

2. VII. 1943 г.
Чепеларе

Байрямка Каракушова,
род. в 1880 г., без образование,
домакиня

595. Девойката иска голяма къща

— Юначе лудо и младо,
ко мислиш мене да зимаш,
гради ми ко̂ща голе̂ма
сас две ми, до три дюшемьо̂
дюлгере да ма не гльо̂дат,
дюлгере от дюшемене.
Плети ми ситни кафе̂зе
терзие да ма не гльо̂дат,
терзие от кьошкьовене,
овче̂ре да ма не гльо̂дат,
овче̂ре от ливадено.

22. X. 1952 г.
с. Широка лъка

Димитър Мезински,
род. в 1874 г.

596. Да не я гледат ходжи и софти

— Заро̂чай, майчу, поро̂чай
нах Смиле̂н село голе̂мо
висок кона̀кан да градьо̂т,
широк харе̂ман да праве̂т,
ситни да плето̂т кафе̂зе.
Че мисле̂, майчу, да ходе̂
по фесче и по пискюлче,
по калце и по терлици —
да ма ни гльо̂дат хожине,
хожине от же̂миине,
агѝне от кафене̂не,
софтѝне от мендресе̂не.

Януари 1939 г.
Чепеларе

Сабире Ис. Узунова,
род. в 1863 г., без образование,
домакиня

597. Ако не му я дадат

— Кадире, майчин сину лю,
о̀ти ми дойде же̂лниче̂к?
— Майчинку, мое̂ майчинку,
е̂ ти сам дошьо̂л, майчинку,
да идеш да ма заглавѝш
в долчинкана махало̂
на Меткосконо момиче.
— Ходих си, сине, исках го,
а̀ла го тебе не дават,
о̀ти си аске̂р ко̂пеле.
— Майчинку, мое̂ майчинку,
те ко го мене не дадо̂т,
йе̂ ща са болен разболе̂
и с ду̂ша са ща разде̂ли
в зѐме̂ са не що̂ разстопи!

31. VIII. 1954 г.
Чепеларе

Гюла М. Кондакчиева,
род. в 1908 г., образование IV кл.,
работничка

598. Та че го мен не дадоха

— Стàни ми, майчу, òткачи
моѐна ситна байламô,
ситничко да ти пòсвирѐ,
жѐлничко да ти пòпѐе
какво сам гàлил и мамил,
близно комшицко момиче.
Та че го мен не дадоха,
ам го дадоха другиму,
другиму в друга махалò,
другиму измѐт да прави.
— Мôлчи ми, мôлчи, сину лю,
майка му сега захôда,
та ще момица да роди
от неѐ дваж по-хубава,
от неѐ триж по-кàматна,
неѐ щим тебе да зьôмем!

16. XII. 1952 г.
с. Широка лъка

Чока Ст. Гайдарова,
род. в 1919 г., образсвание IV кл.,
домакиня

599. Калугер иска да се жени

Калугер майци викаше:
— Мале ле, мила мале ле,
хайде ма, майчу, òглави,
òглави, още òжени
в селоно на баш момàна!
— Сину лю, а мой сину лю,
де са е чуло-вѝдѐло,
калугер да са ожени?
— Жѐни са, майчу, не жѐни,
ѐ ще са, майчу, òженам,
че ми е драго, мале ле,
до младу булче да легнам,
до шѐранине пòдбулчици,
до везениѐн раченѝк,
до àлениѐн миндѝлчек,
до червенине хлепчици.

15. II. 1955 г.
Чепеларе

Злата Г. Метексинова,
род. в 1876 г., образование IV кл.,
домакиня

600. Майка си недей довежда

— Постилай, Руске, залагай,
довечера ще да дойда
и майка ще си дòведа
за снôха да та отберем.
— Юначе, лудо и младо,
ти лю ко дойдеш, юначе,
майка ти немòй довида,
че снощи имах межѝца
с ерми беш руси девойки,
с кърк беш делѝканлѝя,
та хми сам дивàн седѐла
и с бòрна хми сам свѐтила,
мòрна сам кафьô варила
и нарòд сам ги поила.
Сарцесо ми е заспало,
очинки ми са дрѐмнали.

23. VIII. 1953 г.
с. Широка лъка

Нурие С. Истрефова,
род. в 1908 г., самообразована,
домакиня

601. Дано те майка хареса

— Гѝзди са, кѝчи, Тодору,
дано та майка бендѝса
за снôха, за добро чьодо.
— Гиздих са, кичих, юначе,
пак ма майка ти не рачи,
не рачи и не бендѝсва.
— Как да те рачи, Тодорке,
майка бѐ межьô сабрала
горна и долна махалô
и тебе беше рѝкала.
Врют бѐха прѐло напрели
по две и по три вретена,
ти бѐ, Тодорку, напрела
ѐдничко опреснѝлченце.
Гà да го майка мотае,
ничий са нийде не скôца,
твое, Тодорке, вретенце
ѐднôж го майка мòтнала,
на три са мѐста скôцало.
Тогава майка викаше:

„Пуста дано хи остане
Тодоркината рачица,
суха дано хи изсо̂хне!“

16. XII. 1952 г.
с. Широка лъка

Чока Ст. Гайдарова,
род. в 1919 г., образование IV кл.,
домакиня

602. Сърцето му чернее

Димо говори на Рада, че сърцето му чернее за нея — не можела хубаво да преде и майка му не я иска за снаха.

Димо на Рада думаше:
— Видиш ли, Раду, знаеш ли
там долу двене могилъ
как са чърнее̂т, ке̂внее̂т?
Ай но̂й ми, Раду, чърнее,
чърне̂е, още ке̂вне̂е
мое̂со бе̂ло сарчо̂цъ
за тебъ, Раду, по тебъ.
Майка бе̂ межьо̂ ру̂кала
горна и долна махало̂,
моминъ и юнацънъ
и тебъ бе̂шъ ру̂кала.
Врют бе̂ха мо̀мъ напрелъ
кой по две, кой по три вратъна,
пък ти бе̂, Раду, напрела
едничко у̂пре̂снилче̂нко.
Та го е майка мотала,
триста е жичкъ ско̂цала,
триста е во̂злъ во̂рзала,
триста е кльотвъ казала.
Не рачи тебъ за сно̂ха,
за сно̂ха, за добро̂ чьодо,
затва ми чърне̂й сарцесо
за тебъ, Раду, по тебъ.

4. VI. 1951 г.
с. Стойките

Минка П. Златева,
род. в 1909 г., образование IV кл.,
домакиня, работила и земеделие

603. Недей се сърди на мене

— Немо̂й са со̂рди, Иване,
немо̂й са со̂рди на мене,
на мене и на майка ми,
ам си са со̂рди, Иване,
на тебе и на майка ти.
Мене майка ти укори
да не со̂м била ра̂ботна,
и мен са же̂лно наже̂ли,
наже̂ли, още набалнѝ,
та си са за друг ожених.
И той е от друго село,
и той са Иван ка̂зува.

8. X. 1955 г.
Чепеларе

Атанас Г. Кисьов,
род. в 1883 г., образование VII кл.,
хлебар

604. Върви си, върви, юначе

— Юначе, тьонак пинтѝя,
чок да си аксѝ ко̂пеле,
много по село ходене,
млого си мо̂ми га̂лило,
га̀лило и поизмамило.
И мен ли мо̂чиш да га̀лиш,
да га̂лиш и да измамиш
сас две червени е̂балки?
Варху̂ бе̂ше червена,
пък во̂тре бе̂ше червива.
Во̂рви си, во̂рви, юначе,
йе̂ не що̂ тебе да зимам!
Мен майка тебе ни дава,
мене ща майка да даде
в Забо̂рдо село голе̂мо
на баш юнакан в селоно.

20. VIII. 1954 г.
Чепеларе

Айша Ем. Кьоралиева,
род. в 1879 г., без образование,
домакиня

605. Дава ли му я майка ѝ

Задали са са, подали
от Горно село Райково
троица луди и млади.
Право нах Долно варвеха,
нах Гержикови двѝрове.
Шинка на кьо̀шкѐн седѐше,
та си ми Шинка шиѐше
чубуклу̀ бѐли ракаве.
Тодор на Шинка викаше:
— Шинку лю, мари Ташюва,
Ташюва и Гержикова,
питала ли си майка ти
дава ли тебе на мене?
— Тодоре, тьошак кехайѐ
мене майка теб не дава.

28. VIII. 1954 г.
Чепеларе

Кева К. Илиева,
род. в 1878 г., без образование,
домакиня

606. Мене ще майка да даде

— Гàли ма, писан Мехмеде,
гàли ма, та са нàгали,
гльодай ма, та са нàгледай!
Мен майка тебе не дава,
мене ще майка да даде
в Еллиший село голѐмо
на Айшинѐк ми Мехметѐ,
дѐно го ру̀ба прилега:
писан-кѐндосан копарàнь
сас размѐтѐшен жомадàнь.
Беш киший са го кроили,
он киший са го ушили.
Око̀ е бришйм отйшло,
тестьо̀ са йгли строшили,
хамбар са жито изѐли,
чешмьо̀ са во̀да изпили,
дорде ушиѐт копарàнь.

1. IX. 1954 г.
Чепеларе

Алие С. Дльогова,
род. в 1920 г., образование III кл.
домакиня

607. Кога ще в гора да идем

Момък пита Тодорка кога ще отидат да секат явор за бъклици за сватбата си. Тя му отвръща, че майка ѝ ще я даде на момче, което има къща, ниви и ливади.

— Мо̂ркна са, мо̂ркна Тодору,
кога ще в го̀ра да идем
жьо̀лтана жьо̂тва да жьонем,
зеленен ѐвор да сѐчем?
Баклици да го дѐламе,
да ги, Тодорке, напо̂лним
с ру̀йноно вино червено,
ку̀мове да си почьорпим,
ку̀мове, още сватове.
— Не що̂ ми, не що̂, юначе,
мене ма майка не дава.
Мене ще майка да даде
долу в долнана махало̀
на вдовичино ко̀пеле,
че има ко̂ща градена,
че има ниви, ливади!
— Момне ле мари хубава,
тà ща та даде майка ти —
то ми е, мари, будало̂,
та ми са нищо не сѐта.
Не знае дума да дума,
не знае хо̀ро да играй,
не знае пѐсни да пѐѐ.
Агà ми среща людѐне,
та ми са назад завраща.

28. I. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

608. Триж ми е сватба отсичал

— Майчинку, моя майчинку,
мѐтни ми, майчу, пòкриван,
че здрава болна да лѐгна.
През дворан варви севдьòна,
пък ма ' ѐце омôрзнал.
Триж ми е сватба йотсѝчал,
триж сам са ситно сплитала,
сплитала и разплитала.
Всичко му връщам, повращам,
нишѐна ще му пòварна,
само чапрàзи не връщам,
че са на мене мѐрени
и са вав Драма лѐени!

26. X. 1954 г.
Чепеларе

Кадрие М. Вощева,
род. в 1921 г., образование VII кл.
домакиня

609. Хайде с мене, девойко

— Дай си ма, майчу, дай си ма
в нашѐса чьоста махалò,
дѐно си галѐм и знаѐм,
дѐно ми чьоскош минôва
през пôтен под пѐнжуркине,
вав пôтен опреж вратцана!
Майка хи си е питаше:
— Дощеру моѐ, майчина,
де го си, мари, вѝдѐла,
та го си тôй бендѝсала?
— Вѝдѐх го, майчу, вѝдѐх го,
в срадѐ байрѐман сѐдѐше.
Право нах мене гльодаше,
с чьôрни ми ôчи мигаше,
с бѐли ми рôки махаше,
с кѝпри ми уста думаше:
— Сас мене хайда, девойку,
бàлносо да раздѐлиме,
барабàр да го носиме.

14. X. 1955 г.
мах. Катраница

Емин Ем. Драмалиев,
род. в 1914 г., образование IV кл.,
общ работник

610. Конят му вода не пие

— Дай си ма, майчу, дай си ма,
дѐно си гàлям и знаям,
дѐно ми чьоскош минôва
през нашана чьоста махалò.
—Дôщеру моя, майчина,
де си го, доще вѝдѐла,
та толков си мерàк метнала?
— Повниш ли, майчу, знаеш ли,
ти дрỳгож гà ма проводи
нах двана врѝся за вôда —
там си гу, майчу, заварих.
Йѐ точѐх вôда студена,
той поѐ конче хранѐно.
Конян му вôда не пиѐ
за мойне бѐли хàркоми,
конян му зôба не ѐде
за моѐн алѐн миндѝлчѐк,
конян му равàн не варве
за мойне ѐсни шѐлйи.

1. IX. 1954 г.
Чепеларе

Гюла М. Кондакчиева,
род. в 1908 г., образование IV кл.,
работничка

611. Не иска дюлгерче, а терзийче

Девойка кара майка си да измоли баща ѝ да не я дава на дюлгерче, а на терзийче. Над дюлгерската махала била паднала мъгла, над овчарската — слана, а терзийската била огряна от слънце.

— Ѝзмоли, майчу, бобàйка
да ма бобàйко не дава
на каленоно дюлгерче,
ам да ма даде терзѝйче.
Триж ми са, майчу, нарѝцах
долу през долна махалò,
дано си срьòщнам терзѝйче!
Че ми не срьòщнах терзѝйче,
ами си срьòщнах дюлгерче
сас каленоно рачище,

с мешѝнено миндѝлище,
с подпѝтени хлѐпачища.
Агà са, майчу, обồрнах,
нах дюлгерскана махалồ
тьовна бề могла паднала,
ситна бề рôса роснала.
И дюлгерче бề излềло
на тềхни равни двôрове,
стара гармада валềше,
ново го кьôшче правềше.
Агà са, майчу, обồрнах,
нах овчềрскана махалồ,
люта бề слàна паднала.
И овчềрче бề излềло,
вàкли си ôвни броềше
и с меден кавал свирềше.
Агà са, майчу, обồрнах,
нах терзѝцкана махалồ
ềсно бề слôнце огрềло.
И терзѝйче бề излềло
на високине кьôшкьове.
Шѐрана грѝшка шиềше.
ситна байламо цôнкаше.

18. I. 1954 г.
Чепеларе

Мария Вл. Бочукова,
род. в 1886 г., образование VII кл.,
домакиня

612. Без нея не може

— Майчинку, стара майчинку,
рàчи ма Пенка, не рàчи,
без нея не щô да мога.
Ако ма Пенка не зôме,
ща прôдам конче хранềно
да купềм вино, ракиề,
да пиềм, да са опиềм,
та дано Пенка зàбурềм!

14. VII. 1952 г.
с. Широка лъка

Руса Г. Бобева,
род. в 1904 г., образование III кл.
домакиня

613. Ако ме не вземеш

— Момице мари хубава,
вейкъ на вôда нъ ходъ,
вейкъ трѝндафил нъ кичъ.
Изсôхнах, кузу̂м, извềхнах
за твойно назлъм хогềнъ,
за твойно крôхто смềềнъ,
за твойно милно гльоданъ!
— Юначе лудо и младо,
нъмой ми сôхна и вềхна,
че тебъ нềма да зôма —
тебъ си галềм и мамềм,
другиму криềм сарцесо.
— Момице мари хубава,
àко ти менъ нъ зôмиш,
да дуйнат силнъ вềтровъ,
дềлечъ да та отнесôт,
през девек села в дъсето,
юнацъ да та нъ вигềт,
пилцене да та нъ стигнат,
зъмьôса да та погôлне!

24. IX. 1952 г.
с. Широка лъка

Мария Ил. Шаркова,
род. в 1900 г.

614. Да не го върне

— Момне ле мари хубава,
ôти ми вôрна нъшềнан
за Рагề, за писанчъно?
Нему са лю шềлваръиъ,
шềлваръиъ, кесимлôкан.
Момне ле мари хубава,
друг нъшềн жъ ти прôвугề,
да ми го нъ си вôрнала,
че жъ са, кузу̂м, ôбъсề
в башована ти градина
на чървенана ềбалка.
На баща ти жъ е глобана,
глобана и жърамьôна.

10. VIII. 1952 г.
мах. Стикъл

Пею Г. Енчев,
род. в 1874 г., образование IV кл.,
зидар

615. Ще стане калугер

Син кара майка си да му поиска хубава Денка. Ако не го вземе, той ще стане калугер и ще изповядва моми, ергени и млади невести.

— Пòйдъ, маму, пòйдъ,
пòйдъ заглави ма
за хубава Денка,
за хубава Денка.
Ако ма Денка зьôмъ,
постой, погледай йѐ,
постой, погледай йѐ,
пък ко ма Денка не зьôмъ,
по-скоро са врàщай!
Че жъ да отида,
че жъ да отида
долу ваз чѐршийка,
долу ваз чѐршийка,
при баш тързийнъ,
рỳба да порôчам,
рỳба калугерска.
Калугер жъ стана
в баш манастиран,
та жъ изповѐдвам
мòмъ и ергенъ
и млади нъвѐстъ.
И Денка жъ дойдъ
да йѐ изповѐдам
що йѐ прегрѐшила
на лѐвтерско времъ,
та йѐ почърнйла
ѐдно кльото сôрцъ.

7. XI. 1951 г.
с. Стойките

Минка П. Златева,
род. в 1909 г., образование IV кл.
домакиня, работила и земеделие

616. Няма да се вземат

Момък казва на майка си, че любето му го повикало да си поговорят: душмани нямало да им дадат да се вземат.

— Вечерѐй, майчу, та лѐгай,
мене е наюм дошлоло
за Фатма Хаджиагòва.
Вчера ми минах, майчинку,
през нейни равни двòрове
и та на порти седѐше
сас аленоно миндѝлче,
сас чибỳчѐна ризица.
С чьòрно ми òко мигаше,
с бѐла ми рòка махаше,
с кѝпри ми уста думаше:
„Ялай ми, ялай, юначе,
на мойсе равни двòрове,
до три сахàтѐ да посдим,
до триста думи да кажем
от мойто сòрце за тебе,
от твое сòрце за мене,
че са сме млочко гàлили,
гàлили и драгòвали,
пък нѐма да са зôмиме,
че ни душмàни не дават.
Душмани какво не правѐт —
сторена сватба развалѐт,
сабрани люде разделѐт.“

10. X. 1955 г.
мах. Катраница

Емин Ем. Драмалиев,
род. в 1914 г., образование IV кл.,
общ работник

617. Как сме се любили

— Сѝпи ми винце да пийна, девойку,
да пиѐм, да са опиѐм, девойку,
да легнам сôнѐ да заспѐм, девойку,
на твоѐн алѐн миндѝлчек, девойку.
Авѐлско да си спòменам, девойку,
как съ сме дрỳгож гàлили, девойку,
гàлили и драгòвали, девойку,
пък нѐма да са зьôмиме, девойку,
от пусти млочко душмàне, девойку.
Душмане какво не правѐт, девойку,
женени люде разделѐт, девойку,
деца сираци оставѐт, девойку,
кàйно пиленце без гнѐздо, девойку,
кàйно агънце без майка, девойку,
та нас ли не щôт раздѐли, девойку!

22. I. 1954 г.
Чепеларе

Шабан С. Юруков,
род. в 1900 г., без образование

618. Че сме си лика, прилика

— Добре ми дойде, юначе,
сарцесо да ми разшêниш,
ба̀лносо да ми раздêлиш,
че са сме млочко га̀лили,
га̀лили и драго̀вали,
пък нêма да са зьо̂миме
от наши пусти душма̀ни.
Душма̀не какво не правêт —
женени люде раздêлêт,
та нас ли не щô̂т раздêли!
— Девойку мари хубава,
аллах да на не раздêли,
пак ща са двама зьо̂миме,
че сме си лика, прилика
кайно два стро̂ка иглика:
ага̀ хи ко̂цаш — крави̇ са,
ага̀ хи носиш — мерѝса.

20. II. 1954 г.
Чепеларе

Айша Ем. Кьоралиева,
род. в 1879 г., без образование,
домакиня

619. Влюбени като се не вземат

По̂тник ми чука на порти:
— Ѝзлези, моме, о̂твори
вашине порти шêрани,
шêрани и шêмшѝрени.
— Не мога, по̂тник, да стана,
êчко сам болна легнала:
ножѝнки ми са капнали,
рачѝнки ми са паднали,
очинки ми са кѝпнали,
глава ма êчно сболêва,
голêмо ба̀лно на со̂рце.
То са со̂рце не казува,
ами е со̂рце скриено.
Га̀лени га са не земат,
тêхноно ба̀лно го нêма.

12. X. 1952 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование средно
специално

620. Черешата да изсъхне

— Черешку, чьорна вишничку,
пролêт през ту̀ва минахме,
та бêше цвêта цвêтила,
пък рожба не си родила.
Дали та сла̀на попари
йли та сло̂нце изгори?
— Юначе лудо и младо,
нито ма сло̂нце изгори,
нито ма сла̀на попари.
Прол т отту̀ва минаха
двамина луди и млади,
под мен на сêнка седêха,
та си са люто калнêха:
„Черешку, чьорна вишничку,
а̀ко са двама не зьо̂мем,
дано ми листе не пуснеш,
дано ми суха изсо̂хнеш,
корене да ти прикапêт!“
Че си са двама не зьо̀ли,
та ма е кльо̀тва стигнала —
сухо сам до̂рво станала
от коренат до вархчо̂кат.

12. II. 1937 г.
Чепеларе

Петра Ат. Кьоргогова,
род. в 1855 г., без образование,
домакиня

621. Защо ти, любе, припадна

— Гльо̂дай ма, севдѝм, гльо̂дай ма,
гльо̂дай ма, та са на̀гледай.
Мен майка тебе не дава,
мене ще майка да даде
другиму вав друго село.
Ага̀ ма, любе, заведо̂т,
та ща да мина, любе ле,
през твойно бêло коначе.
Пък ти ми сêди, юначе,
на твойне êсни жêмове.
Отво̂нка да не излêзêш,
че га̀ та видê, любе ле,

та ще ми, севдѝм, припадне.
Любено ще ма попита:
„Защо ти, любе, припадна?“
Пък йѐ ще да си му рѐка:
„Дру̀гож, га̀ бѐхме бекѐре,
та се сас него га̀лѐхме,
пък мене майка не даде
на него булка да стана,
а̀ми ма даде на тебе.“

15. II. 1954 г.
Чепеларе

Злата Г. Метексинова,
род. в 1876 г., образование IV кл.,
домакиня

622. Девойка мете и плаче

— Величку, моѐ до̀щеру,
все метѐ двори и пѐѐ,
пак сега метеш и плачеш.
Защо не кажеш майци ти
какво е тебе ба̀лноно,
та метеш двори и плачеш?
— Мале ле, стара мале ле,
как да не мѐтам и плачѐм?
Излѐзи, майчу, по̀гледни
от високине кьошкюве,
през кафезлѝно пѐнжуре,
през бистричкине жѐмове.
Нах три са стра̀ни о̀гледай,
най-напреж, майчу, по̀гледни
нах Идрѝз го̀ра зелена
какво е пиле запѐло,
запѐло и засвирило.
Пък ти ма нему не даде,
ам си ма даде другиму,
дѐно Велички недраго,
затва си мѐтам и плачѐм.

8. VIII. 1950 г.
Чепеларе

Жека Ат. Метексова,
род. в 1896 г., образование IV кл.,
домакиня

623. Не я сгодили, за когото искала

Дъщеря казва на майка си, че жълтее и чернее, защото не я сгодили за терзийчето, с което се харесали.

— Стоѐну, моѐ до̀щеру,
каква бѐ бѐла, кравѐна
ка̀йно шѐхѝнска гаркинѐ,
ка̀йно червена ѐбалка!
Откак та майка заглавѝ,
лю еднѐж жьолта пожѐлтѐ.
Нито ми пѐсни позапѐ,
нито на хо̀ро излѐзе.
— Жѐлтѐ ща, майчу, чернѐ ща,
ага̀ ма не си главѝла,
дѐно Стоѐна га̀лила —
райковско тьонко терзѝйче.
— Стоѐну, мое до̀щеру,
мари де са сте вѝдѐли,
вѝдѐли и бендѝсали?
— Вѝдѐли са сме, мале ле,
вав Драма, вав касабо̀на.
Йѐ сбирах дребан армага̀н,
той си на пейки шиѐше
и си ми жѐлно пѐеше.
Иѐ си терзѝйче попитах:
— А бре терзѝйче, терзѝйче,
бива ли да са зьо̀миме?
Терзийче си ми отдума:
— Как да не бива, Стоѐну,
ага̀ та гльодам, Стоѐну:
на сна̀жка тьонка-висока,
на лѝце бѐла-чѐрнока.
Ти си за мене, Стоѐну,
голѐма моѐ прѝлика!

20. IV. 1955 г.
Чепеларе

Згура М. Кущинаров,
род. в 1876 г., образование IV кл.,
занаятчия

Шѐхѝнска (ст. 3) — от с. Шахин, Ксантийско

624. Ти ще се надяваш, мале

Стояна жълтее, защото не я сгодили за любимия. На майка си, която иска да върне годежа, тя поръчва да излее от пръстеньте на любето й звънци и да ги върже на ябълката, за да й напомнят за нея.

— Стое̂ну, мое̂ дȍщеру,
доде не бе̂ше главена,
та бе̂ше бе̂ла, кравѐна,
все бе̂ла, все преме̂нена
и ситничко оплетена.
Откак та майка заглавѝ,
та ми поже̂лте̂, побледне̂,
вейке та майка не вѝде
ни бе̂ла, ни преме̂нена,
ни ситничко оплетена.
— Же̂лте̂ ща, майчу, бледе̂ ща,
агѝ ма не си главѝла,
дено Стое̂на гале̂ше —
планинско младо копеле.
— Стое̂ну, мое̂ дȍщеру,
мари, де са сте вѝде̂ли,
вѝде̂ли и бендѝсали?
— Мале ле, вѝде̂ли са сме
на високана плѝнина,
на студенинине врѝсьове.
То пȍе конче хране̂но,
йе̂ точе̂х вȍда студена.
Коне̂н му вȍда не пие̂
за мойне бе̂ли хȁркоми,
кȍне̂н му зоба не е̂де
за мое̂н але̂н миндѝлче̂к.
Чудих са, майчу, мислих са
как да му сȍрце развале̂.
Че си му конче напоих
сас мойне бе̂ли хȁркоми
и зоба му го назобих
сас мое̂н але̂н миндѝлче̂к.
Дадох му стрȍчек босилче̂к,
даде ми бурмѝ сребарни,
че си ми рече, мале ле:
— Нȍси ги, моме, крѝйи хи,
ни твое̂ майка да знае,
ни твое̂ майка, ни мое̂,
лю ние с тебе двамина
и сас кончено троица,
та с тебе да са зȍмеме!
— Стое̂ну, мое̂ дȍщеру,
ако ти не е на сȍрце
юнаковоно нише̂не,
юнаковоно оруже —
да сбира майка, да враща.
— Мале ле, мила мале ле,
вращаш ги, майчу, не вращаш,
в неде̂ле̂ ми е сватбата,
пък щат в понде̂лник да дойдат
дре̂нȍполскине златаре,
златаре и куюмжѝе.
Та стани, майчу, сȍбери
Стое̂новоно нише̂не
че̂нкове да хи излейȍт.
Та че хи вȍрзи, мале ле,
варх кȍщана в градинкана,
на че̂рвенана е̂балка.
Кȍлчеш ми дуйне ве̂терчȍк,
че̂нкове е̂сно да цȍнкат,
че̂нкове же̂лно да пейȍт.
Теб ще са справѝ, мале ле,
Стое̂на иде от жьотва,
та ми е же̂лно запе̂ла
с нехини дребни друхчици.
Ти ща са нȁде̂ш, мале ле,
вратана да са отворе̂т,
хȁркоми да ти нараме̂м,
водица да ти дȍнесам
от студенине врѝсьове,
пък мене не̂ма да има.

4. XI. 1954 г.
Чепеларе

Шина К. Тодорова,
род. в 1904 г.

Дре̂нȍполскине (ст. 51) — одринските (от Адрианопол, римското название на Одрин).

625. Майка й да не я намери

— Фатминку, кузу̂м Фатминку,
от вчера гльодах до сноща,
дано та виде̂м лю нейде,
пък е̂ та нийде не вѝде̂х.
Сноща та вѝде̂х мȁлачко —
е̂чко бе̂ кѝмна, кахȍрна.
Дали та майка кȁрала
или та ȁбла мȏмре̂ла?
— Юначе лудо и младо,
ни ма е майка кȁрала,
нито ма ȁбла мȏмре̂ла.
Сноща ми имах момȁре
от чуждо село незнайно,
майка е дара дарила,
майка е нише̂н зѝмала.
Йе̂ ще са моле̂м, юначе,
дано годинка не срȏщнам!
Агȁ ми дойде майка ми
пȏрва гȍсчица нах мене,
дано си Фатма не найде.

10. X. 1955 г.
мах. Катраница

Салих Ем. Юмеров,
род. в 1919 г., образование IV кл.

626. Ще се забравят ли скоро

Девойка ще забрави момъка, който отива войник, когато главня се разлисти и направи сянка; той ще я забрави когато се напие.

— Момне ле мари хубава,
нам с тебе хара̀м ни стана
нашесо с тебе га̀ле̂не,
га̀ле̂не, на со̂н сбиране!
Вчера ми хабѐр допадна,
че ще на аскѐр да ида,
на аскѐр, момне ле, на сефе̂р,
та да ми кажеш, момице,
скоро заборѝ ли ма щиш.
— Юначе лудо и младо,
йе̂ та ща тебе за̀бори,
ага̀ са гла̀вне̂ разлистне,
та пусне во̂рше високи
и шири листе широки
да сторе̂т се̂нка дебела,
и йе̂ на се̂нка да сьоднам,
ситно везмо да си везам,
вѐзмоно от раченѝкан
и коприне̂на по̀дбулка,
тогав ще да та за̀боре̂м!
Ти мене заборѝ ли щиш?
— Момне ле мари хубава,
заборѝ та ща, момице,
ага̀ са сбе̂рем с олда̀ше,
с олда̀ше̂не, с карда̀ше̂не,
та ми през че̂лан минеме,
руйно са вино напиѐм
и же̂лни пе̂сни запе̂е̂м,
тогаз ще да та за̀буре̂м!

24. V. 1954 г.
Чепеларе

Жека Ат. Метексова,
род. в 1896 г., образование IV кл.,
домакиня

627. Кога ще се забравят, I

— Девойку мари хубава,
дошло е време ра̀зде̂лно,
как ще са, любе, разде̂лим,
как ще са, любе, преболим?
— Ний са щим, любе, заборѝ,
ага̀ денѝзан пресо̂хне,
та на бару̑шки остане,
ага̀ са по̂тен зарасте,
та стане чьо̂рна че̂лѝе̂,
да роди жьо̂лтана дюле̂!

20. II. 1954 г.
Чепеларе

Айше Ем. Кьоралиева,
род. в 1879 г., без образование,
домакиня

628. Кога ще се забравят, II

— От мен ти ѝзин, момице,
ко̀гоно видъш, да га̀лиш,
и менъ да не заборѝш!
Че са смъ млочко га̀лилъ,
га̀лилъ и драго̀валъ,
пък нема да са зьо̀мъмъ
от тие̂ пустъ душма̀нъ.
Душма̀н какво нъ праве̂т —
женънъ люге̂ разде̂ле̂т,
та нас ли не що̂т разге̂ли!
— Разге̂ли на що̂т, юначе,
ага̀ бе̂л Дунав пресо̂хнъ,
та на бару̑шкъ останъ,
дребнъ го пилцъ изпие̂т,
чьорна го оран изоро̂т,
бе̂ло го гроздъ посагьо̂т.
От ло̀зъ гроздъ да станъ,
от гроздъ вино чървено,
да пѝем, да са опиѐм,
тогав ща да са заборѝм!

Юли 1950 г.
с. Широка лъка

Михо Д. Гергьовски,
род. 1912 г., образование VII кл.

629. Ако са двамка не вземем

Це̂л ми бе̂ месец рамаза̀н,
три сам го дене̂ гове̂ла
и те̂х сам силом тарпе̂ла
от бе̂ла севдьо̂ га̀лене.
— Севдѝце, кузу̂м пиленце,
лю ко са двамка не зьо̂мем,
дано ле̂втерки умреме,
вав зе̂ме̂ да са зьо̂меме,
вав зе̂ме̂ хасре̂т да не сме.

8. I. 1955 г.
мах. Водни пад

Сафие Юс. Бекирова,
род. в 1925 г., домакиня

630. Аз те любя, ти не знаеш, I

— Ваклушчице, малка моме,
йе̂ та га̀ле̂м, ти не знаеш,
хо̂ да сторим й ти да знаеш:
йе̂ ще стана ва̀кал овен,
ти ще станеш зелен че̂йр,
та да ходе̂м да та па̀сам.
Хо̂ да росне ситна ро̂са,
да ми текне мо̂тна ре̂ка
през вашине равни двори,
да отнесе твое̂ майка,
твое̂ майка й мое̂ майка,
че не дават да са зьомим!

14. II. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

631. Аз те любя, ти не знаеш, II

— Моме, моме, малка моме,
е̂ та га̀ле̂м, ти не знаеш,
дьо̂ да сторим да си знаеш:
ти да станеш ле̂тно пиле,
ле̂тно пиле гургуличка,
е̂ да стана чьоста го̂ра,
чьоста го̂ра, зелен че̂йр.
— Бре юначе лудо-младо,
в село го са продумали
да проводе̂т балтажѝи
да изсе̂ко̂т чьоста го̂ра,
чьоста го̂ра, зелен че̂йр,
да си хванат ле̂тно пиле,
ле̂тно пиле гургуличка.

25. I. 1954 г.
Чепеларе

Шабан С. Юруков,
род. в 1900 г., без образование

632. Аз те любя, ти не знаеш, III

Момък казва на девойка, че той ще стане овен, а тя — божур; тя — гора, а той — гълъб; той — река, а тя — мряна риба. Девойката му отвръща, че селяните ще наемат косач, дървари и рибари да ги хванат.

— Карамфилку, малка моме,
йе̂ та га̀ле̂м, ти не знаеш,
хо̂ да сторъм ти да знаеш:
йе̂ жъ стана ва̀кал овен,
ти жъ станъш ситан божур,
да са крие̂м вав божуран.
— Селе̂нъ са хасатчѝя,
та са сдумват и са спитват
да си хванат ко̀саджия,
да окосо̂т ситан божур,
та да хванат ва̀кал овен.
— Карамфилку, малка моме,
йе̂ та га̀ле̂м, ти не знаеш,
хо̂ да сторим ти да знаеш:
ти жъ станеш ситна го̂ра,
йе̂ жъ стана сивъ го̂лаб,
да са крие̂м вав горо̂на.
— Селе̂нъ са хасатчѝя,
та са сдумват и са спитват
да си хванат балтаджѝя,
да изсъко̂т ситна го̂ра,
да си хванат сивъ го̂лаб.
— Карамфилку, малка мо̀мъ,
йе̂ жъ станем бистра ре̂ка,
тъ жъ станеш мре̂на риба,
да са криеш вав водо̂на.
— Селе̂нъ са хасатчѝя,
та са сдумват и са спитват
да провогят са̀каджия,
да си хванат мре̂на риба.

30. X. 1951 г.
с. Широка лъка

Чока Ст. Гайдарова,
род. в 1919 г., образование IV кл.,
домакиня

633. Неразделни, I

Моме, моме, малка моме,
ѐ та гàлѐм, ти не знаеш,
дьȏ да сторим ти да знаеш,
да са гàлим, да са мамим!
Гàлихме са, мамихме са,
дойде време да са зьȏмем.
Твойна майка та не дава
да са зьȏмем, да се сберем.
Моме, моме, малка моме,
дьȏ да сторим да умреме
в ѐднȏ вечер, вав четвȏртак,
да на турѐт ѐдин до друг,
един до друг в чьорна зѐмѐ.
Ти да станеш кумунишка,
ѐ да станам тьонка ѐла,
тьонка ѐла по-височка.
Твоѐ майка агà сѐкне
тьонка ела по-височка,
да си текнат ѐсни кȏрве,
агà сѐкне кумунишка,
да ми текне жьȏлта вȏда!

14. IX. 1951 г.
с. Мугла

Али Селямов,
род. в 1886 г.

За българите мохамедани, от чиято среда е песента, „в четвъртък вечерта" (ст. 11) е в смисъл на „срещу празник" и има същото значение, както за християните вечерта срещу неделя.

634. Неразделни, II

— Гàлихме са, мамихме са
три години и польвина —
не бьȏ касмет да са зьȏмем.
Дьȏ да сторим вѐрен каўл,
вѐрен каўл, вѐрна кльȏтва
вав ѐднȏж да си умреме,
в ѐдин денчьȏк, в един сахàт,
да на турѐт ѐдин до друг.
Йѐ ще стана зелен чѐйр,
ти ще станеш вàкло ѐгне. —
Отде зачу стара майка,
та нарами остра кȏса
да окоси зелен чѐйр,
та да фане вàкло ѐгне.

25. IX. 1953 г.
с. Широка лъка

Фатма С. Истрефова,
род. в 1931 г.

СЕМЕЙНИ ПЕСНИ

ГОДЕЖ, ОТВЛИЧАНЕ, ПРИСТАВАНЕ

635. Девойка преде за дарове

Минка става рано да измете и да преде за дарове и говори на майка си, че ще я омъжат далече, та не ще може да ѝ идва на гости.

Минка е мила майци си,
та си ѐ ранко не буди.
Минка е рано станала,
равни е двори размела
сас босилкова метлица.
Колкòно мете мѐтлана,
два дѐла мете ризкана,
три дѐла метȏт шѐлваре!
Че си е Минка излѐла
на високине кьȏшкьове,
ален е килим постлала,
шѐран е рудàнь принела.
На рудàнь дума думаше:
— Прѐди ми, прѐди рудàньку,
тьоничко, та осуканко
за тестемѐльна ȏснова.
Нам с тебе много трѐбоват
тьонки и бѐли дàрове.
Мночко щим спàпѐ да тварим,
мночко щим дари да дарим
горнокрайскине сархȏшѐ,
долнокрайскине сеймѐнѐ.
Майка си Минки викаше:
— Лѐгни си, дȏще, та пȏспи,
ние щим купи дàрове,
от дюкѐнѐн щим навȏрши.
Минка на майка викаше:
— Мале ле, стара мале ле,
ти ща ма, майчу, проводиш
през три, през девет плàнини,

госка ти не щò дохòда
зиме от бѐли снѐгове,
лѐте от многу пекове.
— Дò ми щиш, дòще, дò ми щиш!
Зиме щиш да ми дохòдаш
с твоено пȍрво любȍве,
пък лѐте ще ми дохòдаш
с твоѐна пȏстра кочѝѐ.

20. III. 1939 г.
Чепеларе

Сабире Ис. Узунова,
род. в 1863 г., без образование,
домакиня

636. За невеста е гласена

Девойка казва на момък да не ѝ „ройка" плитките, защото е пазарена за невеста. Юнакът ѝ е довел конче с китена торба, в торбата — червена прекровка и треперушки.

— Момне ле мари хубава,
ѐлай ма близко наблъжъ
да си ти рòйнам плиткитъ,
кàйно на Арда рибкънъ!
— Юначъ лудо и младо,
нимòй ми ройка плиткънъ,
че ми е кòса плетънъ
ситно-дѝмътно плекѐно:
за нъвѐста сам сгàдана,
сгàдана и пазàрена
в селоно на баш юнакан.
Сноща ми кончъ доведъ
на нашъ равнъ дворовъ,
на кончъ тòрба кичъна,
в тòрба чървена прѐкръва
и още дребнъ тръпу̀шкъ.
Кончъ му на двор въщѐшъ
и си на менъ думашъ:
„Ѝзлезъ, кузу̀м, òтворъ,
че ти е любе дошлоло,
гиздѝло ти е донело
сас чървѐнана прѐкръва,
та си го, кузу̀м, прѝбѐръ
и си ми любе пòсрещнъ.
Пък менъ зоба нàзобъ
едрѝнска бѐла пчъница
и си ма вòда нàпои
читàшка люта ракиѐ.
Та гà си тòрнъм, момице,
сас твойно любе кàматно
вѐнчило да ва вѐнчѐим,
бѐла ма кȏрпа òдаръ
от дѐсна стрàна главȏса
и са на мене покачи.
Кротъчко жъ ти пòварвѐ
трѐпушкъ да са нъ люлѐт,
прѐкръван да ти не паднъ.
Врют жъ вав тебъ да гльȏдат
и жъ са кьȏшко радуват
каква си млада младица,
младица и хубавица,
каквото пилъ шѐрано!"

4. XI. 1951 г.
с. Стойките

Минка П. Златева,
род. в 1909 г., образование IV кл.,
домакиня, работила и земеделие

Под *гиздило* (ст. 21) тук трябва да се разбира празничното облекло и накитите, които момъкът заедно с роднините си носи на своята годеница при *третия годеж* (вж. Ш и ш к о в. РС. Кн. 2. с. 11—13).
За *едрѝнска* (ст. 26) вж. пояснението към песен № 162, а за *читàшка* (ст. 28) — към песен 55.

637. Алтъни сърце не сгряват

Задали са се, подали
Фатминкините сватове.
Фатминка нахвȏн, нахнѐтре
бѐли си рȏки кȏршѐше,
бурми пȏрстене трошѐше
и ги на дворе фȏрлѐше
и си на майка думаше:
— Пòди хми рѐчи, майчинку,
назад да си са развȏрнат!
— Ходихме, Минке, казахме,
ала не щȏт да се врàщат —
жьȏлти алтȏне носѐха,
на товаре ги караха.
— Не щȏ го, майчу, не щȏ го,
алтȏне сȏрце не сгрѐват,
алтȏне дума не думат.
Йѐ ща са, майчу, òтровѐ,
сас тѐх нѐма да ида,
че ми е любе грозничко
и ми не е влюдничко.

20. XI. 1951 г.
с. Стойките

Мария Д. Капушева,
род. в 1886 г., образование III кл.,
домакиня

Минка тук и в следващата песен е съкратено от Фатминка.

638. Отравя се, защото годеникът ѝ е омразен

Задават се петстотин сватбари. Когато ги вижда, Фатминка бели кана̀та, хвърля пръстените си и пита майка си не могат ли да ги върнат. Майка ѝ отговаря, че е късно, и девойката се отравя.

Байре̂ку зелен и червен,
стига са свивай, развивай!
Сега ми стана неде̂лка,
как ми са свиваш, развиваш.
Ялай са ра̀зве̂й, байре̂ку,
в Чепеллѝ село голе̂мо
на аго̀сконо кона̀че,
на Фатминкини дво̀рове.
Фа̀тма аго̀ска ще жене̂т,
голе̂ма сватба ще вдигат
сас петстотини сватбаре,
сас девет зо̂лви лѐвтери.
Станаха, та ми то̂рнаха
и байре̂кан си разве̂ха.
Фатминка нахво̂н, нахво̂тре
бе̂ли си ро̀ки ко̀рше̂ше,
мо̀рна си ко̀са мо̀кне̂ше,
ка̀на червена жупе̂ше,
бурмѝ по̂рстене троше̂ше
и хи през пѐнжур фо̂рле̂ше
и на майка си думаше:
— Майчинку, мое̂ майчинку,
ѝзле̂зи, майчу, по̀гледни
как ми са ко̀рде̂т сватове,
как ми са вие̂т зо̂лвине
ваз Е̂ле̂м тарло нагоре,
низ Куру чешмьо̂ надолу.
Дали е льосно, майчинку,
да си разво̂рнем сватове,
че ми е любе о̀марзно.
Майка Фатминки думаше:
— До̂щеру мое̂, майчина,
кина̀ си напреж гльо̂дала?
Да̀ре да не си дарила,
лише̂н да не си зимала! —
Ка̀йно си дума думаха
и сватовене до̀йдоха
на аго̀скине дво̀рове.
Бе̂ла се Минка отрови —
дѐрке̂н да праве̂т сватбана,
ще вдигнат мо̂ртво женѝзе.

13. VIII. 1953 г.
с. Широка лъка

Нурие С. Истрефова,
род. в 1908 г., самообразована, домакиня

Чепеллѝ (ст. 6) — име на някогашното юрушко заселище, където възниква най-старата махала на Чепеларе — Бельовската.

639. Върви ми, върви, дъщерко

Сватове идват за хаджийска дъщеря да я водят невеста. Тя не иска да остави бащината си къща и майка ѝ я теши, че ще отиде на по-хубава и ще им идва на гости.

— Байре̂ку че̂рвен и зелен,
це̂ла се виеш неде̂лька!
Мислиш ли да са разве̂еш
низ Бе̂ла ре̂ка надолу,
низ зеленоно ливаде,
до двене мо̀ми хаджицки?
Мене ли че̂каш да дойда
да си та фа̂те̂м вав ро̂ки,
да си та вдигнам висоце,
да си ти ро̀йкам крилцана
до двене мо̀ми хаджицки? —
Малка се̂ди на дворове,
голе̂ма ходи по кьошкове
ваз йодър, още низ йодър,
бе̂ли си ро̂ки ко̂рше̂ше,
мо̀рна си ко̀са мо̀кне̂ше
и е̂ вав оган горе̂ше.
Малкана дума думаше:
— Ѝзле̂зи, а̀блу, по̀гледай
какви ми идат сватове!
Врют са на сиви а̀тове,
врют са на сиви ха̀лища.
Колконо варвьо̂т, наблѝжат,
по-яце свири свиркана,
припрено чука то̂пане̂н.
Най-напреж варви ко̂пе̂ле,
вав ро̂ка носи байре̂кан,
та си му ро̀йка крилцана
и си ми дума думаше:
— Момне ле мари хаджицка,
хаджицка и мераклѝцка,
сте̂гай са, момне, сте̂гай са
млада неве̂ста да идеш
нах Смилен село голе̂мо,
да станеш, момне, да станеш
Исен ефе̂ндю снашица!
Та̀ си му дума думаше:
— Не мога да си о̀ставе̂
бащино бе̂ло кона̀че,
бащини двори широки! —
Пък майка си хи викаше:
— Во̂рви ми, во̂рви, до̂ще̂рку,
ти щиш в по-бе̂ло до идеш
и по-широки ще найдеш.

Ти си щиш любе до зьо̂меш
и щиш по госте до дойдеш,
та са щиш, до̂ще, разто̂жва!

25. V. 1939 г.
Чепеларе

Незифе Ис. Шахпазова,
род. в 1874 г.

640. Адем е сватба вазмисал

Адем поканва седем села на сватба. Когато изпраща сватовете, той се качва да поправи покрива и пада. Майка му утешава невестата, че Адем има по-малко братче.

Адем е сватба вазмѝсал,
седем е села калѐсал,
от врют селана агѝне,
агѝне и михта̀рене.
Стана си Адем опрати
негови тьожки сватове,
че си са назад разво̂рна.
Тьовна е мо̀гла паднала,
ситна е ро̀са роснала,
та му кона̀кан прокапа.
Стана са Адем пока̀чи
на во̂рх кульнѐна висока
капкана да си изведе.
Синѐ го тѝкла подсу̀на,
та падна, та са премаза.
Майка му тихо ромо̀ни:
— Адеме, сину Адеме,
кой ще дочѐква сватове?
Адем хи тихо ромо̀ни:
— Майчинку, моѐ майчинку,
каквито дойдат сватове,
назад да хи не во̂рнете,
че е момана хубава,
млочко е села минала. —
Ка̀йно си дума думаха,
на двор са дошлѝ сватове.
Врют си от конѐ слизаха,
невѐста от кон не слиза,
ам чѐка дюлбѐр Адема.
Майка му тихо ромо̀ни:
— Слѐзи, невѐсту, от конѐн,
Адем са сбира, то̂рнува
нах чьорна зѐмѐ разсипна. —
Невѐста срипна от конѐн,
свали си мо̀рна фѐреджѐ,
разфарлѝ бурмѝ по̂рстене.
Майка хи тихо ромо̀ни:
— Невѐсту мила и драга,
не свалѐй мо̀рно фѐредже,
не фо̂рлѐй бурмѝ по̂рстене!
Той има братче и друго,
ам ми е ма̀шко, глупаво,
в джумайо̂т не е влизало
и коран не е пѐвало.

25. I. 1954 г.
Чепеларе

Шабан С. Юруков,
род. в 1900 г., без образование,
земеделец

641. Момък отвлича хубава девойка

Стоян пита слънцето не е ли видяло прилика за него. То му казва, че имало хубава мома отвъд Дунава, но на другия ден щяла да ѝ е сватбата. По съвета на майка си момъкът отива у девойката, мята я на коня и го кара по-бърже да ги отнесе у дома му.

Стоѐн на сло̂нце думаше:
— Сло̂нчице, ѐсно сло̂нчице,
ка̀йно ми грѐѐш височко,
та нейде ли ми не вѝдѐ
за мене лика-прилика
и за майка ми у̀года?
Сло̂нце Стоѐну думаше:
— Стоѐне, луда гидѝйо,
на едно̂ мѐсто имаше
хубава мо̀ма Величка
за тебе добра прѝлика
и за майка ти у̀года,
ама е млочко дѐлече —
отво̂дна стра̀на бѐл Дунав,
утре ще хи е сватбата.
Можеш ли за ден да идеш,
мома Величка да зо̂меш?
Стоѐн са кѝман заво̂рна,
майка Стоѐну питаше:
— Стоѐне, сину Стоѐне,
о̀ти си кѝман, кахо̂рен?
Стоѐн на майка отдума:
— Мале ле, стара мале ле,
как да ми не со̂м кахо̂рен,
ага̀ ми сло̂нце ка̀зува:
на едно̂ мѐсто имало
за мене лика-прѝлика,
за тебе добра у̀года,
ала е тво̂рде дѐлеко —
отво̂дна стра̀на бѐл Дунав,

утре ще прави сватбата.
Как мога, майчу, да ида,
за ден да идам и дойдам,
момана да си завтàсам,
доде йê не сô вêнчêли?
Майка на Стоêн викаше:
— Стоêне, сину Стоêне,
йди ми, йди, Стоêне,
у твоê сêстра по-стара.
Тà има конче хранêно,
хранêно, невазсêдано,
с него щиш Дунав префôрка,
хубава мòма завтàса,
доде йê не сô вêнчêли! —
Стоêн си майка послуша
и си при сêстра отиде,
та си кончêно поиска.
Сêстра му конче осêдла,
жьолта го юзда заюзди,
чифт го пòпрêзи попрьôгна,
синьо го сêдло осêдла.
Стоêн си конче вазсьôдна,
агà на Дунав отиде,
Стоêн си конче вазигра,
та си префôрка бêл Дунав.
Доде са Стоêн усêти
и си допàдна с кончено
на моминине двòрове.
Агà го мòма вùдêла,
тà си на майка викаше:
— Мале ле, стара мале ле,
девер ми иде насрôщу,
да ида да го пòсрêщна!
Майка Велички викаше:
— Величку, моê дôщеру,
йди го, чôдо, пòсрещни! —
Величка Стоêн посрьôщна
и го вав рôка здравòва.
Стоêн за рôка ê фана,
та си ê метна на кòнêн
и си на конче викаше:
— Презимай, коню, прегрàбêй,
че водêм мома крадêна!
По-бôрже си ма ôткарай
на майчинине двòрове,
та гà си тамо пòдиме,
йê ща та, коню, нàзобê
хилбêтска бêла пченица
и ща та, коню, нàпоê
сливенска люта ракиê.

14. IV. 1955 г.
Чепеларе

Сгура М. Кущинаров,
род. в 1876 г., образование IV кл.,
занаятчия

Сдобиването с жена чрез отвличане е старинна практика, позната и на другите славянски народи, наред с купуването на невестата. В народното творчество на Родопската област песните с такъв мотив (тук № 641—646) са актуализирани, а някои са и създавани във връзка с много разпространеното тук в миналото, особено между помохамеданчените българи, грабене на девойки — почти половината от техните сватби ставали чрез *сỳрнате, крадене, грабване.* За този обичай и за причините, които са го обуславяли, вж. Ш и ш к о в. Отвличане.

642. Не взема водата, а момата

Девойка пази вода и дава чашка за жълтица. Въпреки майчината си забрана подава вода на момък, той я мята на коня и я отнася у дома си.

Де се е чуло, вигêло
чьорнаса зèмъ без вода?
На êдно мêсто имашъ
и неê мома чувашъ
и ê сас чêшка мèрашъ,
чêшка за алтон давъшъ.
Де са подадъ, зададъ
êдно ми лудо и младо,
право при мома отидъ.
Хранено кончъ êхашъ
и на момица викашъ:
– Пòдай ми, кузỳм, водица
сас твойта бêла рачица,
че отдалечко патювам,
та сам за вода загорêл,
за мàшка мома заболел!
Момица си му викашъ:
— Юначъ лудо и младо,
мен майка тъмбùх правила,
правила и нарицала:
„Юнаку вода не давай,
турчину конê не фатай,
че ти е юнак душманин“! —
Юнак са жêлно примолъ,
та си момица измолъ
и му водица подадъ
с нехина дêсна рачица.
Юнак не зимà водица,
ами си фана момица
за нейна дêсна рачица
и йê на конêн премêтна,
та че на кòнêн викашъ:
— Превзимай, коню, прегрàбъй,
ситно ми зимай раванан,
по-боржъ си на ôткарай
на нашъ равнъ дворовъ,
че вòгêм мома крàгêна!
Момица му са молêшъ:
— Пỳснъ ма, пỳснъ, юначъ,
че сам едничка на майка
и пêтумничка на баща.
Майка ми жъ са надêê
водица да хи ôтнеса!
Юнак на мòма викашъ:

— Хайдъ ми, хайдъ, момицъ,
и йе̂ сам един на майка
и пе̂тумничък на баща!
И мое̂ майка са наде̂
йзме̂на да хи о̂тведа.

10. III. 1952 г.
мах. Стикъл

Пею Г. Енчев,
род. в 1874 г., образование IV кл.,
зидар

643. Мълчи, девойко, не плачи

Изпъден от седянката, момък отива в гората, гдето вижда девойка да точи вода и я мята на коня си.

— Ста̀ни си йди, юначе,
тув не̂ма мо̂ма за тебе,
тув не̂ма твое̂ прилика! —
Юнак са люто разсо̂рди,
плесна царвуле̂, обу са,
вазсо̂дна конче хране̂но,
та подьо̂ го̂ра зелена.
В горо̂на име̂ водица
и на водо̂на момица
сас линге̂р во̂да точе̂ше.
Юнак момици думаше:
— По̂дай ми, кузу̂м, водица,
за водица сам загоре̂л,
за момица сам заболе̂л! —
Мома му во̂да подаде,
че си не фана водо̂на,
ами йе̂ фана за ро̊ка,
за ро̊ка, за вити гривни,
та си е̂ метна на коне̂н,
та че си коню викаше:
— Коню лю сиви, ка̊матан,
презимай, коню, преграбе̂й
сас краде̂нана де̂войка,
да на не стигнат изпо̀след!
Момана му са моле̂ше:
— Пу̂сни ма, пу̂сни, юначе,
че сам у майка е̂дничка!
— Мо̂лчи, де̂войку, не пла̂чи,
и е̂ сам у майка е̂дничак,
с тебе двамина да станем,
с хране̂на коне̂ — троица.

8. I. 1940 г.
Чепеларе

Шина Л. Митарова,
род. в 1874 г., домакиня

644. Пусни ме, пусни, юначе

То̂рнала мо̂ма за вода
сас чифте бе̂ли харкоми
низ ситни, дльо̂ги сока̀ци,
че си са срьо̂щна с любено —
не могли да се размино̂т.
Юнак са впусна нах мо̂ма
плитчици да хи преброи.
Броил е, колко броил е,
юс елли плитки наброи
и си на мома викаше:
— Момице мари хубава,
зо̂ми ма, зо̂ми, момице,
та ща ти, моме, нанижем
на ка̀та плитка по алто̂н,
на срадо̂на по ме̂ржа̂нче! —
Мома са впусна нах него
кичица да му закичи.
Той си ми фана момица
за нейна де̂сна рачица.
Мо̂ма са же̂лно замоли:
— Пу̂сни ма, пу̂сни, юначе,
майка ма че̂ка за во̂да!
— Се̂ди ми, се̂ди, момице,
и мен са майка наде̂е̂
снашица да хи о̂тведа!

29. VIII. 1951 г.
с. Триград

Пята от девойки в дома
на Салих Сальохльовски

Девойките и младите жени сплитали косата си на много плитки, с нечетен брой за моми — най-често от 21 до 33 — и четен — от 40 до 50 — за омъжени. Числото на плитките достигало до 120—150, както се споменава в горната песен (ст. 9), според гъстотата на косата. „Аз помня, че една мома в Чепеларе, наша съседка, се плетеше на 120 плитки и ги пренизваше с рубета и други монети, та, като ходеше, да звъни“ (сведения на Живка Лютова-Божкова).

Обикновено плитките се свързвали с общи „пре̂низи“ — нанизи от монети и маниста, — за да не се пилеели (да не се „ро̂йкат“) и да не пречели при работа.

645. Бягай, коньо, да бягаме

Момък буди малка мома, заспала в градината. Тя го кара да си върви по пътя, а той я мята на коня си и я отвежда у дома си.

Брала мòма ройно цвêте,
ройно цвêте във градинка,
какно брала, тôй заспала,
със цвêтено в градинкана.
Отде мина лудо-младо,
конче êха и то лудо.
Той на мòма тихо дума:
— Стàни, стàни, мàшка моме,
защо тука си заспала?
Цвêте ти е увêхнало,
увêхнало, изсôхнало.
— А бре гиди, лудо-младо,
що не варвиш право в пôтêн,
какво ти е теб за мене?
Àко вехне — нека вехне,
нека вехне, нека сôхне,
друго цвете ще нàберам,
по-зелено, по-кравено.
Вôрви, лудо, право в пôтêн! —
Впуснало са лудо-младо
да си фати мàшка мòма.
Фатило ê за рачица
и на конче си ê метна.
Мàшка мома му са моли:
— Пýсни мене, бре юначе,
че ма чêка стара майка,
стара майка са надêê
да хи носêм ройно цвêте! —
Лудо-младо тихо дума:
— Хайде, хайде, мàшка моме,
моê майка са надêê
да хи водê младо булче,
младо булче ѝзмêница,
а на мене аленжѝца. —
Че на конê проговарê:
— Бêгай, коню, да бêгаме,
по-бôрже да на отнесеш
на майчини равни двори,
че ми носиш мàшка мòма,
мàшка мòма окрадена!
Га си тамо той пристигна,
на порти си чука-вика:
— Êла, майчу, òтвори ми,
че ти водêм младо булче,
на теб да е ѝзмêница,
а на мене — аленжѝца.
Излêзла йе стара майка,
стара майка рàдосница,
рàдосница и засмêта,
та си срьôщна младо булче.

2. VIII. 1939 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

646. Крадена мома ще карам

Селим събрал межия да женат на високата планина. Когато се връщат, Арфинка изостанала. Мурад я мята на коня си и я отвежда за невеста.

Та чули ли сте ѝли не
какво е ново станало
вав Лещан село голêмо?
Селим е межьô посабрал
жьôлтана жьôтва да жьôнат
на високана плàнина.
Жьôнаха, колко жьôнаха —
до два ми, до три сахàтê,
êсно ги слôнце припече.
Стана ги Селим завèде
низ високана плàнина.
Варвêха, колко варвêха,
Арфинка назад остана,
жьôлти хи кýндри тежêха.
Та си ê Мурад застигна
и си ê фана за рôка,
та си ê метна на конêн
и си на конêн думаше:
— Превзѝмай, коню, прегрàбêй,
крадêна мома ще карам
низ сèê ситни балкане,
нах ардêнскине имàме.
Агà йê, коню, òткарам,
тебе ще, коню, нàзобê
пазарска бêла пшеница
и ще та, коню, нàпоê
читàшка бêла ракиê!

8. I. 1955 г.
мах. Водни пад

Айрие Н. Елаковска

Пазарска (ст. 25) — пазарджишка. За *читàшка* (ст. 27) — устовска — вж. пояснението към песен № 55.

647. Не те викам зълва да си

Момък измамва девойка да тръгне с него на сватба и я отвежда при майка си.

— Мари Раду, бе̂ла Раду,
сама ли си, дома ли си?
— Бре юначе, лудо-младо,
и сама сам, и дома сам,
ала тебъ не познавам,
ни излизам, ни отваре̂м.
— Мари Раду, бе̂ла Раду,
ѝзлъзъ ми, о̀творъ ми,
лелин ти сам син Тръндафил.
Леле̂ тъ си си̂на женъ,
леле̂ тъ ма провогила
да та кане̂ зо̂лва да си. —
Че изле̂зъ бе̂ла Рада,
та разтворъ шъмшир портъ
и отидъ с лудо-младо
млада зо̂лва да си станъ
на лелин хи син Тръндафил.
Лудо-младо си хи вика:
— Мари Раду, бе̂ла Раду,
не та ру̂кам зо̂лва да си,
ам та ру̂кам за неве̂ста! —
Че отведъ бе̂ла Рада
на те̂хнинъ равнъ дворъ,
на портинъ чука-ру̂ка:
— Мале, мале, старо мале,
ѝзлъзи мъ, о̀творъ мъ,
че ти воге̂м ѝзмъница
млада булка бе̂ла Рада.

21. XI. 1951 г.
с. Стойките

Мария Д. Капушева,
род. в 1886 г., образование III кл.,
домакиня

648. Стоян води през Дунава крадена девойка

Мряна риба обръща сред Дунава колата, с която момък превежда откраднатата девойка. Тя му се моли да я пусне при болната ѝ майка, той ѝ отвръща, че и неговата майка чака снаха.

Стое̂н биволе̂м думаше:
— Биволе, чьо̂рни биволе,
наимате ли са, биволе,
жѐлезна кола да прекарате,
по̂лна сас жьо̂лти алто̂не,
през тихи-бе̂ли Дунава?
— Наимаме са, Стое̂не,
а̀ко колана посребриш
и синджире̂но позлатиш. —
Стое̂н колана посребри
и синджире̂но позлати.
Станаха, та ми то̂рнаха.
Варве̂ха, колко варве̂ха,
га̀ бе̂ха всрадѐ бе̂л Дунав,
мрена са риба препречи,
обо̂рна кола жѐлезна.
Не бѝла по̂лна с алтоне,
ам било мо̂ма краде̂на.
Та̀ си Стое̂на моле̂ше:
— Пу̂сни ма, пу̂сни, Стое̂не,
че имам майка болничка,
та ще ма че̂ка, Стое̂не,
водица да хи о̀тнеса.
— Хайда ми, хайда, девойку,
и мое̂ майка са наде̂й
снашица да хи о̀тведа!
На нее̂ драга снашица,
на мене по̂рво любове.

16. XI. 1954 г.
Чепеларе

Мария Т. Георгиева,
род. в 1888 г., без образование,
домакиня

649. Стоян води през Дунава крадена девойка, която се оказва негова сестра

Мряна риба спира в Дунава колата, с която момък превежда откраднатата девойка. Момъкът я пита да не е роднина и разбират, че са брат и сестра.

Стое̂н биволи пасе̂ше
покрай бе̂лиен Дунава
и на биволе думаше:
— Биволе, чьорни биволе,
наимате ли са, биволе,
Дунава да преплувате
сас Руса мома краде̂на?
Биволе си му думаха:
— Наимаме са, Стое̂не,
а̀ко ти кола жѐле̂зна.
Стое̂н биволе̂м думаше:
— Колана ми е жѐле̂зна,
йе̂реман ми е сребаран,
жйглене ми са от злато. —
Плуйнали чьорни биволе.
Варве̂ли, колко варве̂ли,

га̀ бѐха врадѐ Дунава,
мрѐна са риба препречи,
та запрѐ кола жѐлѐзна.
Стоѐн на Руска думаше:
— Фо̀рли си, Руске, на̀низат,
дано колата пото̀рне!
Фарлѝ си Руска на̀низан,
колана пак не то̀рнува.
Стоѐн на Руска думаше:
— Руске ле, млада невѐсту,
йѐ да са, Руске, питаме
да не сме пуста роднина. —
Ага̀ си са изпитаха,
излѐли брата и сѐстра.

14. II. 1955 г.
Чепеларе

Згура М. Кущинаров,
род. в 1876 г., образование IV кл.,
занаятчия

650. Стоян иска да преведе през Тунджа руса девойка

Момък пита биволите си дали се наемат да прекарат през Тунджа колата с девойка. Те искат сърмени чулове и позлатени юлари; за да им ги направи, момъкът моли майка си да му подари гривните и сукмана си.

Стоѐн биволе пасѐше
край Тунжѐ рѐка голѐма,
хем хи пасѐше, питаше:
— Наимате ли са, биволе,
колана да прекарате
през Тунджѐ рѐка голѐма
сас еднó руса девойка?
Биволе си му викаха:
— Наимаме са, Стоѐне,
ако ни сториш, направиш
по чифт сърмени чьо̀люве
и позлатени юлари!
Стоѐн на майка викаше:
— Мале ле, стара мале ле,
дьо̀ да ми, мале, харѝжеш
твоите вити грѝвници
и твоето синьо сукно̀,
та да хи, мале, на̀правѐ
на мойте чьорни биволе
по чифт сърмени чьо̀люве
и позлатени юлари,
колана да ми прекарат
през Тунжѐ рѐка голѐма
сас еднó руса девойка.

21. II. 1952 г.
мах. Стикъл

Пею Г. Енчев,
род. в 1874 г., образование IV кл.,
зидар

651. Бошнашки делия грабва мома Ангелия

Дотекла е рѐка Тунжѐлиѐ,
та довлече до̀рво шѐфталѝѐ,
и в дарвоно кована гемиѐ,
и в гемиѐ мо̀ма Ангелиѐ.
Де довта̀са бошнацки делѝѐ,
та извади ножче сармалѝѐ,
та разсече до̀рво шѐфталѝѐ
и извади кована гемиѐ,
от гемиѐ мо̀ма Ангелиѐ.
Та ѐ метна на кон аджѐмѝѐ,
че йоткòрши про̀чка селканлѝѐ
и йодари конѐн аджѐмѝѐ:
— Хайде, коню, коню, ще идеме,
в наше село нова сватба има,
там ще вечер, вечер вечерѐме!

12. Х. 1952 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование средно
специално

652. Как я измамил и отвел

— Ѐнке ле, дюльбѐр Ѐнке ле,
та вѐ та, кузу̀м, измамих,
та си та, кузу̀м, отдѐлих
от майка и от бобайко
и от братѐ и от сѐстри,
и от голѐмана ро̀да.
Та си та, кузу̀м, преведах
през цѐло село голѐмо.
Лю врют та, кузу̀м, гльо̀даха,
сас милни о̀чи гльо̀даха
каде та, кузу̀м, отдѐлих.
Та си та, кузу̀м, преведах
през девет го̀ри зелени
и си та, кузу̀м, отведах

всраде̑ касабо̑ широка.
Турцене турски думаха,
го̑рцине го̑рцки галче̑ха,
пък ти ми, кузу̑м, не знаеш
ни го̑рцки, още ни турски.
Само ги, кузу̑м, лю гльо̑даш
и сипеш, рониш со̑лзине.

1. IV. 1954 г.
Чепеларе

Злата Г. Метексинова,
род. в 1876 г., образование IV кл.,
домакиня

653. Излезни, майчо, да видиш

Протича мътна река и повлича бяла Несибе. Вижда я Мехмед, изважда я, отнася я у дома си и вика майка си да види каква невеста води.

Тьовна е мо̑гла паднала,
ситна е ро̑са роснала,
мо̑тна е ре̑ка теқнала
през Фатминкини дво̑рове,
бе̑ла Несибе носе̑ше.
Отде ми са е задало
Мехмете̑н хилбелӣйчено,
та вӣде бе̑ла Несибе.
Разкопчи лу̑стри кунду̑ре,
запрьотна сини пату̑ре,
разпаса мо̑рни пое̑се,
та че са метна в ре̑кана,
извади бе̑ла Несибе.
Извади ко̑рпа шерфете̑,
та хи осу̑ка лӣцено,
извади гребен филдӣшен,
та хи разчеса золу̑фе,
че си е̑ же̑лно питаше:
— Несибе, кузу̑м пиленце,
кина̀ ти тебе най-мило?
— Мило ми бе̑ше любено,
мое̑на стара майчица
и мойне брате̑ рожделни
и мойне се̑стри по-малки.
Йе̑ ща низ ре̑ка да ида,
че ми е ре̑ка отнела
врют байре̑мсконо гиздӣло:
фе̑счено с та̑бличено,
ӣглине с ирмилӣцине. —
Мехмед е̑ вдигна на ро̑ки,
та е̑ нах майка носе̑ше
и си на майка викаше:
— Ӣзле̑зи, майчу, да видиш
каква ти но̑се̑м неве̑ста,
мо̑тна е̑ ре̑ка донесе!

4. VII. 1943 г.
Чепеларе

Байрямка Каракушова,
род. в 1880 г., без образование,
домакиня

Хилбелийчено (ст. 7) — пловдивчанчето (от диалектно промененото турско име на Пловдив — Филибе, от гръцкото Филипопол).

654. В гората пиле запява

— В горона пиле запева,
запева и засвирува.
На свиркана го познавам,
че има севдьо варх мене,
и е имам варх него.
Пусни ма, майчу, да пода,
да пода да го обиде.
Ако е мойну любе ле,
та ми са немой ти нада
назад да дойда, майчинку,
дор ми не дойде пролето,
дор са не слистне гурона,
дор са не цветне цветено,
дор ми не кукне пилено,
пилено — кукувичкана.

5. IX. 1954 г.
с. Малка Арда

Салих М. Чурталеков,
род. в 1905 г.

655. Отива при млад овчар

Рада чува овчар да свири и казва на майка си, че ще отиде да го види. Ако й е роднина, ще се върне, ако е чужденче, ще остане при него.

Мела е Рада дво̀рове
сас босилкова метлица,
сас тро̀тарова вейчица.
Де засвири млад овче̂рин
в чьостана го̀ра зелена!
Хво̂рлила Рада мѐтлана,
мѐтлана, още вейкана
и си ми дума думаше:
— Йѐ ще да идам, да идам,
дѐно ми свири млад овче̂р
в чьостана го̀ра зелена.
А̀ко той ми е роднина,
че ще са бо̂рже заварна,
пък ко си ми е чу̀жденче,
че ща сас него да идам.
Лѐте щим да лѐто̀ваме
под вита ѐла висока,
зиме щим да зимо̀ваме
в равноно по̀ле широко. —
Не бѝло овче̂р роднина,
ами е бѝло чу̀жденче,
мо̀ма е отѝшла с него.
Лѐтоно са лѐто̀вали
под вита ѐла висока,
зимана са зимо̀вали
в равноно по̀ле широко.

15. II. 1954 г.
Чепеларе

Злата Г. Метексинова,
род. в 1876 г., образование IV кл.,
домакиня

656. Аз ще с него да ида

Кехая от Чепеларе залюбил девойка от полето. Залюбила го и тя и на майка си, която не иска да я пусне, казва, че ще отиде, защото любовта я е надвила.

Да знаиш, майчу, да знаиш
каква сам мо̀ма загàлил
в равноно по̀лъ шъроко:
кьонъчка Ванке̂ въсочка,
бе̂личка, още чърночка.
У̀търно рано станува
равнънъ дворъ да мъте,
мъте̂шъ, пе̂сне̂ пъе̂шъ
и на майке̂ си думашъ:
— Халàл ти, майчу, не праве̂м,
дѐно сам мела и мила,
дѐно сам изме̂к правъла,
батюму чизмъ свале̂ла,
тѐтюму чибу̀к палила,
гà ма не даваш, мале ле,
Ванюму кехайо̀нуму
нах дàхан, нах Чепеларе!
— До̂щъру мое̂, майчина,
не вигиш ли ми, до̂щъру,
дружкинъ туф остануват,
пък ти нах дàхан да идъш,
нах дàхан, нах Чепеларе
сас Ване̂, сас кехайе̂на.
— Майчинку, стара майчинку,
йѐ си дружкинъ не гльодам,
йе̂ ща сас него да ида
нах дàхан, нах Чепеларе,
че ма е севгьо̂ надвила,
нах лудост ма е извила.

Март 1952 г.
мах. Стикъл

Пею Г. Енчев,
род. 1874 г., образование IV кл.
зидар

657. През село китка извита

— Стàни си, севдѝм, во̀рви си,
и ѐ ще с тебе да идам!
Ти напреж мене китчица,
йѐ послед тебе госчица.
През го̀ра ве̂рна дружина,
през село китка извита!
Че гà си, севдѝм, по̀деме
на нашне порти ше̂рани,
та ще та, севдѝм, ѝзпрате
на очу̀тоно Е̂нидже
армага̂н да ми накупиш.
Че ми го немо̀й прова̀дай,
ами го самичек до̀неси,
самичка да го извадам
от твойне ални пое̂си.

3. XII. 1954 г.
Чепеларе

Смаил Бр. Дуев,
род. в 1871 г.

658. Иванчо си любя

Еленка пристава на Иванчо. Когато идват да я търсят, тя казва, че го обича и ще остане с него.

Ленка льон вадѝла
в зелено ливаде.
Срьощо овчѐр вика:
— Ленку, моме Ленку,
о̀барни са, Ленку,
да ти ви̂де, Ленку,
твойто бе̂ло лѝце:
лѝце бе̂ло ли е,
о̀чи чьорни ли са!
— Иванчу, чоба̀нчу,
лѝце ми е бе̂ло,
о̀чи ми са чьорни,
прѝлика си ти сам,
прѝлика си ти сам,
приле̂гам си тебе. —
Иванчо отиде,
остави стадоно,
остави стадоно,
завѐде си Ленка.
Отведе си Ленка,
у майка му чука:
— Е̂ла, майчу, е̂ла,
порти ми о̀твори,
че си водѐм Ленка,
Ленка мо̀ма хубава! —
Изле̂зе майка му,
портине отвори,
Ленка си доче̂ка,
доче̂ка, фаведе.
Иванчо хи дума:
— Майку, милна майку,
портине затваре̂й
портине затваре̂й,
Еленка ще тро̂се̂т. —
Тамам ги затвори
и на порти чукат,
чукат, още ру̂кат
и Еленка тро̂се̂т:
— Е̂ла, Ленку, е̂ла,
е̂ла ни о̀твори!
Еленка хми дума:
— Йѐ си не излизам,
порти не отваре̂м,
мое̂ мила майчу!
Иванче̂ си га̂ле̂м,
га̂ле̂м и досле̂дих,
с него ще остана.

18. III. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

659. Пристанала на кехаята

Майка търси дъщеря си, минава янкехаята и ѝ казва, че тя е в планината — да събира дарове, за да посрещне сватовете. Задават се овчари и кехаи с дъщеря ѝ и я отвеждат за невеста на кехаята.

Станина майка рано станала,
та е отѝшла на Станкинине,
на Станкинине йо̀рди кьо̀шкьове,
на Станкиноно бе̂ло ха̀лище.
Не ми е нашла хубава Станка,
ами е нашла китка ро̀йната.
Станкина майка же̂лно заплака,
же̂лно заплака и занарѝца:
— Ой Стану, Стану, до̂щеру мое̂,
ти другож, Стану, рано ране̂ше,
рано ране̂ше, рано станваше
да си нашьо̂таш мо̀мскиѐн измѐт,
пък сега, Стану, тебе та не̂ма,
каде отиде, до̂щеру мое̂?
Дали си, Стану, в по̂ле гаркине̂
йли си, Стану, в турско робине̂?
Отде ми мина от планино̂на,
от планино̂на е̂нкехайе̂на,
то си на майка хитро думаше:
— Немо̀й ми плака, Станину мале,
твое̂ е̂ Стана на планино̀на,
на планино̂на сас овче̂рене,
сас овче̂рене, сас кехайе̂не!
Ам ста̀ни сга̀дай тьонки да̀рове,
тьонки да̀рове, вино, ракие̂,
та че си сбѐри рода голе̂ма
да си доче̂каш тьожки сватове,
тьожки сватове от планино̂на. —
Разтро̂сила са Станина майка,
та е сабрала рода голе̂ма,
разтворила е по̂стри сандо̂ци,
извадила е тьо̂нки дарове,
напо̂лнила е шишьо̂ ракие̂,
та че излѐзе на равни дво̀ри
да си доче̂ква тьожки сватове.
Зададоха са от планино̂на,
от планино̂на млади овче̂ре,
млади овче̂ре сас кехайе̂не.
Ва̀кли овньове в село караха,
хубава Стана със те̂х водѐха.
Свире̂щим варвьо̂т и пе̂сни пе̂йо̂т.
хем пе̂сни пе̂йо̂т, хем с пушки пукат.
Колко наближат, по-е̂це ру̂кат,
по-е̂це ру̂кат, по-чьостиш пукат.
Станина майка си хи доче̂ка
на равни двори с шишьо̂ ракие̂,
с шишьо̂ ракие̂, с панер дарове.
Та хи ода̀ри всички до един

и хи начьорпи с бе̂ла ракие̂,
че отведоха бе̂личка Стана
млада неве̂ста на кехайе̂на.

13. II. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

660. Мара невеста ходила

Мара отива у годеника си да му стане невеста. Той ѝ казва, че ще убие нея и себе си, но няма да я вземе, защото е харесал друга. Бащата на девойката дава на годеника ѝ „Истрефовие̂н мандрало̀к“ и той я взема.

Мара неве̂ста ходила
на Геговине дво̂рове.
Ага̀ е тамо оти̂шла,
на порти чука и ру̂ка:
— Русу ле, Русу, карагьо̂з,
и̂зле̂зи, Русу, о̂твори
вашине порти ше̂рани,
ше̂рани и ше̂мшире̂ни! —
Стана, хи Руса отвори,
влеза си Мара нахво̂тре
и си на Гега викаше:
— Гегу лю, мои главени̂к,
ка̀та бе вечер дома ми,
са̀е̂ сам вечер дома ти! —
Гего ми рипна-подрипна
и си са хвана у ноже̂н,
у ноже̂н и у пищолан,
че си на Мара викаше:
— Назад ми, назад, Ма̀рице,
йе̂ тебе не̂ма да зьо̂ма.
Йе̂ ще да зьо̂ма, да зьо̂ма
Хубица Стоювичкина,
дѐно ма ѝ с о̀чи гльо̂дала
на голе̂мие̂н Илинден
и ми е китка давала.
Тебе сас ноже̂с сасичам,
мене с пищолас убивам,
пак тебе не̂ма да зьо̂ма! —
Тогав са Мара во̂рнала
у бобайка хи Илие̂
вав високине кьо̀шкьове.
Бе̂ли си ро̂ки ко̂рше̂ше,
бурми по̂рстене троше̂ше,
мо̀рна си ко̀са мо̂кне̂ше
и си ми дума думаше:
— Утре, ага̀ са научьо̂т
по це̂ло село голе̂мо:
„Мара неве̂ста ходила
нах Гега, неин главени̂к,
пък Гего си е̂ заво̂рнал!“
Илие̂ Мари викаше:
— Мару лю, мое̂ до̂щеру,
мо̀лчи, не пла̀чи, Мару лю!
Йе̂ ще Гегуму хо̀рижа
Истрѐфовие̂н мандрало̀к,
та пак ще те тебе да зьо̂ме. —
Че си на Гега хариза
Истрѐфовие̂н мандрало̀к
и Гего си зьо̂ Ма̀рица,
Гего си Мара побара.

6. XI. 1954 г.
Чепеларе

Жека Ат. Метексова,
род. в 1896 г., образование IV кл.,
домакиня

661. Върни се, върни, девойко, I

Прислѐдила е, дже̂нъм, малка девойка,
малка девойка, дже̂нъм, чуждо чу̂жденче,
слѐдила го е, дже̂нъм, ден до пладни̂на.
Чуждо чу̂жденче, дже̂нъм, тихо говори:
— Во̀рни са, во̀рни, дже̂нъм малка девойку,
отпреж ми има, дже̂нъм, го̀ра зелена,
го̀ра зелена, дже̂нъм, по̂лна с хайдуте!
Облюби ти щат, дже̂нъм, бе̂лото лице,
обко̂рши ти щат, дже̂нъм, тьонката сна̀жка,
оборна са щиш, дже̂нъм, погльодна ма щиш.

14. VI. 1939 г.
Чепеларе

Люба Г. Баталова,
род. в 1904 г., домакиня

662. Върни се, върни, девойко, II

Хасан е то̀рнал, ѐвурум, нах планино̂на,
нах планино̂на, ѐвурум, нах шилѐтана.
По̀след го слѐди, ѐвурум, руса девойка,
той на девойка, ѐвурум, тихо говори:
— Во̀рни са, во̀рни, ѐвурум, руса девойку,
че отпреж казват, ѐвурум, го̀ра зелена,
го̀ра зелена, ѐвурум, по̂лна с хайдуте.
Та на щат стори, ѐ̂вурум, парчо̂ по парчо̂,
та на щат вдигна, ѐ̂вурум, орли, гарване!

1. IX. 1954 г.
Чепеларе

Алие С. Дльогова,
род. в 1920 г., образование III кл.,
домакиня

663. И пиленцето е мъничко, I

Стое̂н са сбира, то̀рнува
надолу нах анадо̀лско
и две мома̀рки прова̀да
нах Петра ма̀шка девойка.
Петрина майка ходѐше
отво̂н на равни дво̀рове
и на мома̀рки викаше:
— Бре добре дошли, госчици,
госчици и мома̀рчици,
сас добром да си идете!
Наша е Петра ма̀нишка,
ма̀нишка и глупавичка,
не знае измѐт да прави
нито на дѐдо, на баба,
нито на по̂рво любове.
Петра отнѐтре викаше:
— Дай си ма, майчу, дай си ма,
че ми е любе севди̇̀лно!
И пиленце е ма̀нишко,
и то си гнѐздо извива
и пилчко̀ве изхранюва.

Август 1952 г.
мах. Стикъл

Пею Г. Енев,
род. в 1874 г., образование IV кл.,
зидар

664. И пиленцето е мъничко, II

Стоян тръгва за Анадола и праща годежарки на Петра. Майка ѝ им казва, че дъщеря ѝ е мъничка, но тя я моли да я даде.

Стое̂н са сбира, то̀рнува
надолу, нах анадолско,
тьожка кирие̂ да кара
жито и бѐла пченица
и две мома̀рки провада
нах тьонка Петра височка.
Петрина майка викаше:
— Добре ми дошли, гохчици,
гохчици и мома̀рчици!
Наша е Петра ма̀нишка,
ма̀нишка и глупавичка.
Измѐт не знае да прави
нито на дѐда, на ба̀ба,
нито на по̂рво любове.
Санлив са огань грѐ̂еме,
санлива во̀да пиеме,
санлива манже̂ е̂деме.
— Дай си йѐ̂, ба̀бу, дай си йѐ̂,
и ние си сме санливи.
Санлив са огань грѐ̂еме,
санлива манже̂ е̂деме,
санлива во̀да пиеме.
Петра на майка викаше:
— Дай си ма, майчу, дай си ма,
и пиленце е ма̀нишко,
и то си гнѐ̂хце извива,
и то си пи̇̀лце изпилва.

10. I. 1939 г.
Чепеларе

Петра Ат. Кьоргогова,
род. в 1855 г., без образование,
домакиня

665. Годежари вземат малка мома

Годежари искат малка девойка за невеста, но майка ѝ я не дава — не знае да шета и няма чеиз. Момковата майка казва, че ще я научат, и девойката отива с момъка.

Имала майка до̂щере̂,
Стойница ма̀шка девойка
на петнадесте годинки.
Во̀да не е донисала,
нито пък двори смитала,
пък хи дойдоха мома̀ре,
мома̀ре, тьожки пита̀ре.
Майка хи Стойна не дава,
Стойна сама си го зима
млада неве̂ста да иде.
Майка мома̀рем викаше:
— Мома̀ре, тьожки пита̀ре,
Стойна е ма̀шка, глупава,
не знае во̀да да носи,
не знае оган да кладе,
нито пък двори да смете.
Не знае измѐт да прави
нито на де̂да, на ба̀ба.
На рудан не е се̂дала,
нито пък в стан влизала,
ру̂ба си не̂ма да твари,
нито преме̂на да носи.
Каде ще да е̂ водите,
какво ще та да дарова,
дарова и да постила? —
Юнакована майчица,
та̀ си хи хитро викаше:
— Ние си Стойна тро̀симе,
да̀ си е ма̀шка, глупава.
У дома ще е̂ научим
да шьо̂та, измѐт да прави.
Всичконо ми е го̂тово,
ко̂щана си сам умила,
умила и налепи̂ла.
Хайда ми, хайда, Стойнице,
да̀ си ми ма̀шка, глупава,
у дома госку ща правим! —
Майка Стойница прегребе,
та е̂ не пуска да варви.
Стойна са бо̂рже отко̂ца
и до юнак са прилепи
и на ба̂ба си викаше:
— Ста̂нувай, ба̂бу, да варвим,
стига майка кандарди̂свай! —
Станаха и заведоха
Стойница ма̀шка девойка.
Ага̀ е̂ там отведоха,
момкова стара майчица
отиде, ру̂ба уши хи,
руба за млада неве̂ста.
Разтвори по̂стри сандо̂ци,
извади тьо̂нки да̀рове,
сториха сватба голе̂ма,
одари̂ тьожки сватбаре,
сватбаре, близни комшие.
Та че разрой йо̂дрове,
даде хи нови ха̀лища
да са завиват, подвиват
на високине кьо̂шкьове.

20. II. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

666. Ти ли се много хвалеше

Та чули ли сте йли не
кина̀ е ново станало
в Чепелли̂ село голе̂мо,
в Балжицкана махало̂,
на Балжицкине дво̂рове?
— Шинке ле, кузу̂м пиленце,
ти ли се млого хвале̂ше,
хвале̂ше, Шинке, фо̂рле̂ше,
че имаш млого га̀лници,
га̀лници и гальо̂вници?
Че си ми, Шинке, превали
през Рожен, през планино̂на,
през двана во̀рха високи,
през двене чешме ше̂рани,
че си ми, Шинке, йотиде
вав село Горно Дереке.
На дерьо̂, Шинке, да переш,
на шипка да хи простираш,
на Хубча бра̀шно да меле̂ш,
на гарбо̂т да го заде̂ваш!

25. II. 1954 г.
Чепеларе

Шабан С. Юруков,
род. в 1900 г., без образование,
земеделец

Песента се отнася за Шина Я. Балджийска от Чепеларе, която се омъжила в с. Момчиловци, Смолянско, за комита.

За *Чепеллй* (ст. 3) — Чепеларе — вж. пояснението към песен № 638, а за *Рожен* (ст. 12) — към песен № 226. *Горно Дереке* (ст. 16) — сега с. Момчиловци, Смолянско. *Хубча* (ст. 19) — карстов извор близо до с. Соколовци, Смолянско.

667. Малка е, не е за мене

Кѝтку ле, кѝтку чѐрвена,
мночко та садих и прашѝх,
сега та, китку, оставе̂м
ваз мойна сѐстра по-малка,
та̀ да та сади и прашѝ,
та̀ да та кичи и носи.
Вечеру да та залива,
у̀тирну да та прикрива
с моине е̂сни ше̂лваре
да та не пари слано̂на,
да та не гори сло̂нцено.
Пък е̂ ще, китку, да идам
нах Смиле̂н село голе̂мо
Раифу млада неве̂ста.
— Изле̂зи, Раиф, по̀гледни
каква ти водим неве̂ста
на конче и на килимче,
и на червено юрганче! —
Излезе Раиф, погльодна,
че на сватбари викаше:
— Малка е, не е за мене,
голе̂м сам, не со̂м за нее̂.

4. IX. 1954 г.
с. Върбина

Ариф М. Топчиев,
род. в 1908 г.

668. Дано я брат му хареса

— Гѝзди са, Шукру, кѝчи са,
дано та а̀го бендѝса
за сно̂ха да те зьо̀меме,
за сно̂ха, за добро̀ чьодо,
че а̀го открай не зима.
Две му неве̂сти дойдоха
от Смиле̂н село голе̂мо —
от ка̀матно са не гльодат,
от се̂ки селе̂м не зимат.
Пустоно село Райково
дано го огань изгори,
дано го во̀да отнесе!
Неве̂стине са во̂рнаха,
нах Смиле̂н си отидоха.

Август 1947 г.
Чепеларе

Васил Г. Метексинов,
род. в 1891 г.

СЪПРУЗИ

669. Младоженец връща невестата си, I

— Фатминку, чужда селе̂нку,
ста̀ни си йди, Фатминку!
— Чим о̀ти, любе, чим о̀ти,
нищо ли не со̂м донела,
донела и докарала:
седем туваре спа̀пове,
осем товаре со̀дове,
сюрѝе о̀вцъ с овчѐре,
харгельо̀ ко̀не с ра̀тае?
— Фатминку, чужда селе̂нку,
нищо да не бьо донела,
донела и докарала,
едничко да ми бе̂ донела,
донела и докарала,
каквоно мома носе̂ше,
каквоно ерген траже̂ше —
на бе̂ла ризка червенко!

1. VIII. 1951 г.
с. Широка лъка

Добра К. Шопова,
род. в 1921 г., образование VII кл.,
домакиня

670. Младоженец връща невестата си, II

След сватбата Салих пита жена си Фатма дали има имане, и ѝ казва, че не може да чака да си го разделят конете и кравите му умрели, понеже тя не била мома.

— Имаш ли, Фатме, имане,
имане, Фатме, вата̀не?
— Имам си, Салих, имам си:
Жуханска равна равнишка
с блатишнине ливади
и Дервишкана пла̀нина. —
Пусте̂н Салих без са̀бур,
та не доче̂ка неде̂лька

имане да си разде̂лим,
гостене да си развôрнем!
— Не мога, Фатме, да чѐкам,
агà ма бельô нахòда:
коне на двори умират,
крави на е̂слине пукат —
как да те чѐкам, Фàтме ле,
ти ми мома не изле̂зе!
Кàжи ми, кàжи, Фатме ле,
кôму си на скут сед̂ела,
кôму си нише̂н даржѐла,
кòму си мòма излѐла?
— Какôв си, Салих, глупавчек,
та не дочѐка недѐлька
имане да ти прѝпишêм
и мòмско да ти прѝкажêм! —
Дỳсна се Салих, отиде
на високана плàнина,
та си са рỳком изрỳка:
— Слушайте, ѐли, борики,
слушайте, дарве, кàмене,
Фатма мома не изле̂зе!

26. X. 1954 г.
Чепеларе

Алие С. Дльогова,
род. в 1920 г., образование III кл.,
домакиня

Стиховете, в които се говори за измиране на добитъка в дома на младоженеца (ст. 12—14), и краят на песента (ст. 25—30) са във връзка с вярването, че ако невестата излезела „нечестна“, всичко в новия ѝ дом щяло да тръгне назад; за да се разпръснело злото, трябвало да извикват високо пред домашните животни, в полето, в планината, че не била мома.

671. Младоженец връща невестата си, III

На другия ден след сватбата Салих връща невестата си, защото нямала имот. След три години тя се заженва в Смилен. Когато минават край дворовете му, Салих я вика, но тя му отвръща, че три години го е чакала.

Пустиен Сàлих без сàбур!
Барем не чѐка неделе̂
сватбана да са разтури,
гостено да се развôрнат —
сетнана вечер попита:
— Имаш ли, Фатме, имане,
имане, Фатме, имене?
Фатме му кротко ромôни:
— Имам си, Салих, имане,
юз елли жôлти алтôне,
юз еки бели грошове.
Име̂х си, Салих, имене,
Бухльоско чôсто баире,
Жуханско равно градине,
Падалско блатно ливаде,
ам ги харѝзах братуму,
зам да ми, àго, кордѝше
сребарно лѐто гиздѝло,
девет товара тьôшек спап
и да ми, àго, изхрани
до девет крави младочни
сас девет малки телета. —
Салих са йѐце нагрочи,
нагрочи, още навôси,
сардито Фатми продума:
— Стàни са, Фатме, прѐмѐни
с твоено лѐто гиздѝло,
сбирай си жôлти алтôне,
алтôне, бе̂ли грошове,
товарѐй тьожки спапове,
поимай крави младочни,
та че си иди, Фатминку.
Назад са немòй обращай
очинки да н'ти останат
вав мойсе дворе широки,
вав мойсо бе̂ло конàче! —
Фатми хи млого добалне̂,
ала му нищо не рече.
Кротко засбирà, засгàда
гостено да ѐ не видѐт,
не видѐт, още усетѐт.
Та че са Фатме преме̂ни
с неве̂стинсконо гиздѝло,
порỳка младо аргатче,
товари девет мулета,
изведе крави младочни,
тогав Салиху продума:
— Долу навидай очинки,
Салихку, пôрво ве̂нчило,
да н'ти очинки останат
вав мойна тьонка снàжчица,
вав мойно лѝце кàматно! —
Та че си Фатме отиде
на бащинине дворове,
на порти чука и рука:
— Стàни ми, àго, òтвори,
мене ма Салих изпôди,
òти му не сôм отнела
имане, още имене.
— Е̂ла си, сестру, е̂ла си,
бащино дворе широко!
Седе̂ла й Фатме, чѐкала
до две ми, до три години,
се̂ за Салиха мислила.
Проводили са за Фатме
от Смиле̂н село голе̂мо,
от сердàрсконо конàче.
Фатме са чуди и мисли
дали да иде или не,
та че е Фатме прийôла
в Смиле̂н неве̂ста да иде
с дванайсет товара тьôшек спап,

с дванайсет крави младочни.
Ща минат, отде ща минат —
през Чоковскана махало̂,
край Салиховине дворове.
Салих на порти се̂де̂ше
и си нагоре гльодаше.
Погльоднал Салих, познал е
Фатмино тьо̂шко спа̂пие,
Фатмини крави младочни.
Най-напреж Фатме варве̂ше,
на бе̂ло муле е̂хаше
ваз че̂рвеноно ха̂лице.
Колконо близу наближе̂т,
Салиху же̂лно доже̂ле̂
за Фатме млада неве̂ста.
Ага̀ да си го подмине,
той си на Фатме продума:
— Сле̂зи си, Фатме, е̂ла си,
евѐ ти дворе широко,
евѐ ти бе̂ло кона̂че!
Смиле̂н е йе̂це де̂леко,
сердарци са касканжи̂е,
касканжи̂е, кавгажие.
Фатме Салиху продума:
— Не мога, Салих, не мога!
Три сам години се̂де̂ла,
се̂де̂ла, тебе че̂кала
на братови ни дворове —
нито бе̂х мома с момине,
нито невеста с неве̂сти.
Сега сам вейке то̂рнала,
то̂рнала и ще да ида —
фо̂рле̂н са камен не враща.

15. VI. 1955 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование средно специално

672. Избягала от венчило

Девойка пита гората крие ли малка мома, храни ли върли хайдути. Тя ѝ отвръща, че не храни хайдути, а укрива невеста, избягала от венчило.

— Горице ситна-зелена,
право ще да та по̂питам:
криеш ли ма̂шка девойка,
храниш ли во̂рли хайдути?
— Момне ле мари хубава,
не хране̂м во̂рли хайдути,
пък крие̂м ма̂шки девойки.
Сега ми стана, момне ле,
до две ми, до три годинки,
как крие̂м млада неве̂ста.
От ве̂нчило е побе̂гнала
и никой си нее̂ не виде̂,
ага̀ ми дойде вав го̂ра.
Ялай ми, ялай, момне ле,
и тебе ще да прие̂мам! —
Стана момица, отиде,
и та̀ вав го̂ра да се̂ди.
Мало е, много се̂де̂ла,
до две ми, до три годинки,
в чьостана го̂ра зелена.
Це ми хайдуте дойдоха,
тогав са момица чуде̂ше
къде да фати, отиде,
че си са назад заво̂рна,
та си у майка отиде.

13. II. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование, домакиня

673. Невеста иска да се обеси

Та чули ли сте, не ли сте
кина̀ е ново станало
вав Мадан село голе̂мо,
в Сардаровоно кона̂че?
Дошла е млада неве̂ста,
три е месеца сторила.
Неве̂ста тихо ромо̂ни:
— Мехмеде, любе Мехмеде,
да по̀диш, Мехмед, да по̀диш
вав маданскине пазаре,
нова фо̀ртома да купиш,
млада неве̂ста да бесиш!

10. VIII. 1955 г.
с. Боровина

Ахмед Ахм. Якубашев

674. Доде бях мома левтера

— Мале ле, мила мале ле,
доде бе̂х мо̀ма лѐвтера,
всичко ми напреж варве̂ше:
мо̀рна ми ко̀са расте̂ше,
бе̂лко ми лѝце цве̂те̂ше,
тьонка ми снѐжка расте̂ше.
Агѐ ма, майчу, ожени,
всичко ми назад пото̀рна:
мо̀рна ми ко̀са окапа,
бе̂лко ми лѝце почерне̂,
тьонка ми снѐжка изсо̂хна!

14. IX. 1951 г.
с. Мугла

Али Селямов,
род. в 1886 г.

675. Кога ме, майчо, ожени

— Агѐ ма, майчу, ожени
на три денко̀ве неве̂ста,
та си ма, майчу, обуха
сас ко̀зине̂ви царвуле.
Че си ма, майчу, заведе,
ваз бе̂ла ре̂ка нагоре
чьо̂рнана оран да то̀рле̂.
И е̂ са охнах и вахнах,
че нема арлѝк да сторе̂.
Агѐ си мине̂х, майчинку,
от кафеньо̂на нагоре,
е̂сно ма сло̂нце огре̂ва,
ситна ма ро̂са залива.
Пък гѐ ми мине̂х, майчинку,
от кафеньо̂на надолу,
тьовна ма мо̀гла прекрива.

27. VIII. 1954 г.
Чепеларе

Гюля М. Кондакчиева,
род. в 1908 г., образование IV кл.,
работничка

676. Не могла мома да походи

— Все ма е̂д, маму, все ма е̂д,
дето ма малка оглавѝ,
оглавѝ, малка оженъ.
Не може̂х, маму, майчъцъ,
лѐвтере̂ да си по̀хогъ,
гиздѝло да са на̀носе̂:
ни бе̂ла риза платнъна,
ни кьо̂нка фуста хасе̂на.
Моитъ, маму, друхчицъ
на по̂ке̂н с пе̂сак играе̂т,
от кал паничкъ си праве̂т,
пак йе̂ си люле̂м люлкана
с малоно мо̀ско дѐке̂нцъ.

10. VII. 1952 г.
с. Широка лъка

Руса Г. Бобева,
род. в 1904 г., образование III кл.,
домакиня

677. Не е ли мъчно на майка ѝ

— Все ма е̂д, маму, все ма е̂д,
дето ма малка оглавѝ,
оглавѝ, малка оженъ
за едно любъ нъхайно,
нъхайно и нъкадо̂рно.
Нели ти мо̀ка, маму льо,
гѐ гльодаш мойнъ друхчицъ
ше̂нлѝвъ на сбор гѐ хоге̂т,
а менъ слѐна попаръ.
Менъ си, маму, гѐлъшъ
юнак на менъ прилъка,
за него, майчу, жъ ỳмра!
Едно̂ са моле̂, маму льо,
мо̀ско дѐкенцъ да имам
на негованъ прѝлика.

16. XII. 1952 г.
с. Широка лъка

Чока Ст. Гайдарова,
род. в 1919 г., образование IV кл.,
домакиня

678. Как да не е тъжна

Майка си Сафие питаше:
— Сафие, моê дôщеру,
ôти си, Сафе, кѝмничка,
кѝмничка и кахôрничка?
— Майчинку, милна майчинку,
как да не сôм кѝмничка,
кѝмничка и кахôрничка,
гà си ма, майчу, не даде
на комшицконо кôпеле,
дѐно си гàлêх и мамêх,
ам си ма даде, майчинку,
на смилêнскиêн афу̂зин!
Та си ма ранко разбуда
водица да му ôгреêм,
абтêсчêк да му пôлеê,
ку̂ндрине да му лустрôсам,
чалмôна да му нàвиêм!

18. VI. 1955 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование средно специално

679. Омъжили я за нелюбено юначе

— Момице мари шѐнлѝва,
всекиму сôрце разшêнѝ,
мôесо, кузу̂м, почêрнê —
дали та майка кàрала?
— Юначе лудо и младо,
не ма е майка кàрала,
ам ма е майка вêнчêла
вав чуждо село далечно
за негàлêно юначе,
на немàмêно любе ле,
та си сам кѝмна-кахôрна.

22. I. 1952 г.
с. Лясково

Шабан Ас. Джинков,
род. в 1875 г.

680. Имане седи в сандъка

Вчера е ткала и пêла,
днес го е шила, плакàла.
Майка хи си ê питаше:
— Ôти ми плачеш, Фатминку!
— Как да не плачêм, майчинку,
агà ма малка ожени
на негàлêно юначе.
— Мôлчи, не плàчи, Фатминку,
виж колко има имане!
— Майчинку, мила майчинку,
опустêло му имане:
имане сêди в сандôкан,
любено чêрнêй в бужêкан.
Не щô го, майчу, не щô го,
през село не е гиздѝло,
през гôра не е дружина.

29. VIII. 1951 г.
мах. Кожари

Исуф Ашиков

681. Омъжила се за възрастен

Петнадесетгодишната Личка се омъжва за петдесетгодишен. Майка ѝ говори, че тя ще съжалява, когато дойдат празници и види младите си любета да водят хорото, а тя ще стои в къщи да гледа стария си мъж.

Та чули ли сте ѝли не
какво е ново станало
вав село Долно Дерêке?
Марко е сватба повдигнал
на Личка Драглювичкина.
Марко е свôршил петдесет,
а пък Личка е на петнайсет.
Личкина майка ходêше
по равни двори широки
и си на Личка викаше:
— Личку лю, моê дôщеру,
млочко щиш пишмàн да станеш,
дето ма мене не слуша.
Агà ми дойде, Личку лю,
Пêтровден, света недêлê
и голêмиêн Илинден,
че гà ми дойдат, Личку лю,
твоине дрêбни гàлници:

и Колю Гайдажие̂на,
и Петар Кържѐлие̂на,
и Гаврил Гьопсалие̂на,
та ще хорà да развидат.
Пък ти щиш во̂тре да сѐдиш,
Маркуму каше̂ да вариш,
на пазар да го опраташ
да кара вàкли шилета,
да кара, да хи продава,
бе̂ли грошове да зима,
дребни дечинки да храни!

Август 1939 г.
Чепеларе

Мария Хаджикостадинова,
род. в 1882 г., образование IV кл.,
домакиня

Долно Дерѐке (ст. 3) — *Долно Дерекьой*, сега с. Соколовци, Смолянско.

682. Мое бе любе най-грозно, I

Мария казва на майка си, че е тъжна, защото нейното любе било най-грозно и тромаво.

— Мари Марийо, Марийо,
мари майчина до̂щърю,
о̀тъ си кѝмна, кахо̂рна —
дали си болна лѐжела
или си болнъ гльодала?
— Майчинку, стара майчинку,
нито сам болна лѐжѐла,
нито сам болнъ гльодала.
Снощъ сам гостъ имала
горна и долна махало̂,
та хи сам госба гостила
и хи сам вино служѝла.
Врют хи сам нарьо̂д гльодала
чѝе е любъ най-хитро,
най-хитро и най-кàматно.
Мойно бѐ любъ най-грозно,
най-грозно и най-невлюдно.
Дѐно съдѐшъ кявнѐшъ,
агà галчѐшъ гармѐшъ.
Агà ваз скàла варвѐшъ,
басамàцънъ трошѐшъ,
агà по во̂тре хогѐшъ,
дюшѐмьо̂на са свивашъ.

4. VI. 1951 г.
с. Стойките

Минка П. Златева,
род. в 1909 г., образование IV кл.,
домакиня, работила и земеделие

683. Мое бе любе най-грозно, II

Дъщеря се оплаква на майка си, че нейното любе е най-грозно. Майка ѝ говори да не му гледа грозното, а богатството.

— Снощи бѐх, майчу, сабрала
даръдерскине овчѐре,
чокмански тьожки кехайѐ.
Та си хи гостих и служѝх
и врют хи, майчу, прегльодах.
Врют бѐха, майчу, кàматни,
врют бѐха, майчу, шѐнливи,
шѐнливи, още пѐйливи.
Мое бѐ любе най-грозно,
най-грозно, майчу, най-страшно.
Вав кỳзнѐ ли бѐ стоѐло,
мо̀тьки ли бѐше ковало!
Дѐно сѐдѐше — тевнѐше,
агà галчѐше — гармѐше!
— До̂щеру моѐ, майчина,
немо̀й му гльода грозноно,
гльодай му, до̂ще, льосноно:
по̂лна градина с ко̂шове,
ко̂шове, бѐли гро̂шове.
— Мале ле, мила мале ле,
пусти му били гро̂шове,
пусти му били ко̂шове,
гà не е любе кàматно.
През село да го заведа,
през село, майчу, гиздѝло,
през го̂ра вѐрна дружина!

13. II. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

Даръдерскине (ст. 2) — златоградските (от Даръдере, турското име на Златоград). *Чо̀кмански* (ст. 3) — от с. Чокманово, Смолянско.

684. Как да не плача, майчинку

Минка е межьо̀ ру̀кнала
горна и долна махало̀.
Всичкине предо̂т и пѐйо̂т,
Минка си преде и плаче.
Майка хи си ѐ питаше:
— О̀ти ми плачеш, до̀щеру?
— Как да не плачѐм, майчинку,
га̀ збо̂рза да ма ожениш
на чѐршѝцкиѐн сарахо̀ш.
У̀тирну ранко излиза,
вечеру в мрак са прибира
и си ми носи, майчинку,
в лѐвана жо̀ба мезьо̂на,
в дѐснана жо̀ба шишьо̂на.

18. VI. 1955 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование средно специално

685. Мъжът ѝ е все пиян

— Все ма ѐд, маму, все ма ѐд,
дето ма малка оженъ,
оженъ, млада почернъ
на едно любъ нъхайно,
нъхайно и некадо̂рно.
Не можъ ко̀ща да гльо̀да,
не можъ жена да хранъ,
не можъ дъца да ку̀тъ.
Ка̀та ден, майчу лю, ходъ
по село, по дюкѐнѐно,
та пѝе вино, ракѝѐ.
У̀тирну в кьовно излиза,
вечеру в мрак са прибира
все пиѐн, майчу, все залѐн!

4. VI. 1951 г.
с. Стойките

Минка П. Златева,
род. в 1909 г., образование IV кл., домакиня, работила и земеделие

686. В пиянство задиря снаха си

Пустана бѐла ракѝѐ
каква ми бельо̂ сторила,
сторила и направила,
та ми йочьорни главо̂са.
Тя ма е мене йотвела
на чужди порти да чукам,
да чукам, още да ру̀кам:
— Йзлѐзи, млада невѐсту,
портите да ми йотвориш,
лицето да ти облюбѐм,
сна̀жкаса да ти о̀трошѐм! —
Чула е млада невѐста,
излѐла на кьо̂шкьовене,
на широкине пѐнжуре,
по гласо̂с ма е познала
и си ми дума продума:
— Какво ми чукаш, батко ле,
на братовите ти порти?
Как си ми, батко, кайдѝса,
та си ми дума продума
да ми йоблюбиш лѝцесо,
да ми йобко̂ршиш сна̀жкаса?
Да чуе твоено братче
каков ще жуха̀п да дадеш?

23. XI. 1951 г.
с. Стойките

Минка П. Златева,
род. в 1909 г., образование IV кл., домакиня, работила и земеделие

687. Омъжили я за дете

Млада невеста се оплаква на майка си, че я омъжила за богатско чедо, което е още дете.

Ама̀н ми, ама̀н, майчу,
дето си ма далъ
на богатско чьодо,
на глупаво любъ.
Колчиш квас да мѐсъ,
все до менъ сѐди
и на менъ вика:
— Мѐсъ, маму, папо,
мѐсъ менъ, каку.
— Любъ, пусто любъ,
мак да та отко̂ца! —
Га̀ нахво̂н да ида,

все си менъ слѐги
и на менъ вика:
— Чѐкай менъ, маму,
чѐкай менъ, каку!
Йѐ си нему реках:
— Любъ, пусто любъ,
пусто да останъш,
мак да та откỏца!
Йѐ не сỏм тъ мама,
нито ти сам кака,
àми ти сам любъ. —
Гà нахвỏтръ влѐза,
то на дворъ плачъ
и на менъ вика:
— Чѐкай менъ, маму,
чѐкай менъ, каку. —
Пусто да останъ
тва богатско чьодо
и глупаво любъ!

30. IX. 1952 г.
с. Стойките

Минка П. Златева,
род. в 1909 г., образование IV кл.,
домакиня, работила и земеделие

688. Лягам невеста, ставам момиче, I

— Дỏщеру моѐ, майчина,
хич бàлно немỏй да ти е,
че ти е голѐм конàкан,
пък ти е малък юнакан.
— Майчинку, стара майчинку,
да бѐше малак конàкан,
пък да бѐ голѐм юнакан,
че ми са никак не сѐта
на жена измѐт да прави.
Вечеру лѐгам невѐста,
ỷтирну станвам момиче.

22. IX. 1952 г.
с. Забърдо

Атем Драхемов

689. Лягам невеста, ставам момиче, II

— Как си ма, майчу, породи
сакàва бѐла-чернока,
сакàва тьонка-висока,
та збарзѝ да ма ожениш
в Лѐсково село голѐмо
на лѐскоскана будалỏ?
Давам му бузки да хапе,
пък то са назад отсỷва,
давам му снажка да кỏрши,
пък то са никак не сѐта.
Вечеру лѐгам невѐста,
ỷтирну станвам момиче.

18. VI. 1955 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование средно
специално

690. Защо ме даде, майчинко

— Ỏти ма даде, майчинку,
на най-мàшконо догàнче,
та ма не даде, майчинку,
на вàкличконо байрѐмче?
— Мỏлчи, не плàчи, дỏщеру,
нал имаш конче да ѐхаш,
нал имаш конàк да сѐдиш,
нал имаш жьолти да броиш?
— Майчинку, стара майчинку,
вỏльк да му ѐде кончено,
раждỏ му ѐла злàтоно,
огань му горил конàкан,
гà ми е глупав юнакан,
та ми са нищо не сѐта.

15. VIII. 1953 г.
с. Широка лъка

Нурие С. Истрефова,
род. в 1908 г., самообразована,
домакиня

691. Огън да гори къщата

Майка пита след сватбата дъщеря си защо е тъжна — има къща, пари и дрехи. Дъщеря ѝ проклина къщата и парите, защото се е омъжила за глупав мъж.

Три ми са сватби станали
от голѐм байрѐм до малък,
три ми са сѐстри женѐха.
Двене са ѐце шенлѝвки,
еднôна кѝмна, кахôрна,
та си ѐ майка питаше:
— Дôщеру моѐ, майчина,
ôти си кѝмна, кахôрна,
конàк ли немаш да сѐдиш,
пари ли немаш да броиш,
рỳба ли немаш да носиш?
— Майчинку, стара майчинку,
конàкан огань да гори,
парине раждô да ѐде!
Конàкан с мене не лѐга,
конàкан ôчи не люби,
парине сôрце не сгрѐват.
Мен ми е любе глупаво,
глупаво, още шỳпаво,
та ми са нищо не сѐта
и ми не сгрѐва сарцесо.
Вечеру лѐгам невѐста,
ỳтирну станвам момиче.
Давам му бузки да хапе,
пък то са назад обраща;
давам му ôчи да люби,
пък то ма кривко погльодва;
снàжка му давам да свива,
пък то са назад отсỳва.
Агà нах васка да тôрнам,
срам ма е нахпреж да вôрвѐм,
гнѐв ма е пôслед да слѐдѐ,
затва сам кѝмна, кахôрна.

12. VI. 1942 г.
Чепеларе

Байрямка Каракушова,
род. в 1880 г., без образование,
домакиня

692. Защо ми плачеш, I

— Защо ми плачеш, Минке-Фатминке?
— Йѐ гà не плачѐм, кой ще ми плаче?
На два сам денѐ млада невѐста,
на три сам денѐ и пàрѐсница,
— Не виках ли ти, Минке-Фатминке,
не зимай него, ам зьôми мене!
Пък ти ми рече, Минке-Фатминке:
„Агà ми има кôщи високи,
кôщи високи, двори широки.“

10. X. 1954 г.
Чепеларе

Юрдана Б. Димитрова,
род. в 1899 г.

693. Защо ми плачеш, II

Та чули ли сте йли не ли сте
кинà е ново в Чангôр станало,
дèно са сбират малькине мôми,
малькине мôми, млади невѐсти
да си ми виѐт алѐни китки?
Минка ги вие, пък ги не кичи,
ам си ми сипе бистрине сôлзи.
— Мôлчи ми, мôлчи, Минке-Фатминке,
ти ми си нашлà високѐн сарàй,
високѐн сарàй, широкѐн харѐм,
широкѐн харѐм, ситни кафѐзе.

20. II. 1954 г.
Чепеларе

Шабан С. Юруков,
род. в 1900 г., без образование

Чангôр (ст. 2) — с. Чангърдере, сега с. Чепинци, Смолянско.

694. Проклина майка си, че я дала в чуждо село

— Ти ѐдеш, пиеш, Ѐнице, и назад гльодаш —
дали ми имаш, Ѐнице, и друго любе,
та си го мислиш, Ѐнице, невечерѐло,

невечерȇло, Ȇнице, непригȇпсало?
— Немам си, немам, майчинку, и друго любе,
ам та проклинам, майчинку, анàтема ти,
анàтема ти, мале ле, не еднȏж, не дваж,
не еднȏж, не дваж, мале ле — триж, девет пȏти,
че ма не даде, мале ле, дѐно си исках,
ам си ма даде, мале ле, вав чуждо село
вав чуждо село, мале ле, дѐно не исках.
Та си ми сдобих, мале ле, девет дечица,
та си хи мислȇ, мале ле, невечерȇли,
невечерȇли, мале ле, непригȇпсали.

Март 1952 г.
мах. Стикъл

Пею Г. Енчев,
род. в 1874 г., образование IV кл.,
зидар

695. Да изгори моята майка

Момък отвежда малка мома през девет гори и й говори, че нейното село гори, а в неговото слънце грее. Тя кълне селото и майка си, която я дала далече.

Млад юнак си конь сȇдлае,
конь сȇдлае, оружȇва,
на дȇлеко ще патува.
Малка мома диван сȇди,
диван сȇди, сȏлзи рони.
Млад юнак хи йотговарȇ:
— Мȏлчи, мȏлчи, малка моме,
и за тебе конь сȇдлаȇм! —
Че станаха, та тȏрнаха.
Варвȇха, колко варвȇха,
девет гȏри преминаха,
девет гȏри лилȇкови,
навлȇзаха в десетана.
Юнак моми си говори:
— Ȏбарни са, малка моме,
та пȏгледни ваше село,
ваше село и нашено.
Ваше село огань гори,
наше село слȏнце грȇȇ. —
Малка мома йотговарȇ:
— Ако гори, да изгори,
да изгори мойта майка!
Ние бȇхме девет сȇстри,
та ни даде в девет села.
Най-малката, най-кàматна,
неȇ даде най-дȇлеко,
най-дȇлеко — конàк мȇсто.

15. XI. 1949 г.
Чепеларе

Мария К. Талаганова,
род. в 1895 г.

696. Рада се омъжва в далечно село

Радици хабȇр допàдна
от чуждо село дȇлечно
зад чȇлан, зад планинȏна:
„Да прави Рада, що прави,
за в сȏбота да е готова,
че ще хи дойдат момàре
Рада невȇста да водȇт!"
Тюхна се майка, заплака
и си на Рада думаше:
— Радице, моȇ дȏщеру,
не иди, Радке, не ходи
на чуждо село дȇлечно
зад чȇлан, зад планинȏна!
— Ще ида, майчу, ще ида,
че са е мене додȇло
чуждине фурки предене,
чужди станове ткаене,
на чужди ниви жȏнене!

13. III. 1939 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

697. В чуждо село огън гори

Невеста съветва девойка да не взема другоселец. Тя се омъжила в чуждо село и напразно молила мъжа си да я заведе на гости у майка ѝ: не я завежда и когато родителите ѝ умират.

— Сѝпите са, о̀рите са,
мо̀минкини чьорни о̀чи,
мо̀минкини ситни сӧлзи,
да са бе̂хте доронили,
ами са сте преде̂ли̂ли.
Да гльодате де зимате,
да не зимаш чу̀жденина,
да си зимаш селе̂нина.
Чу̀жденин е, девойчице,
от година до година,
и то беше измоленко,
измоленко, изплаканко.
Йе̂ сам зьо̂ла от чуждо село,
сега стана три години,
та му викам, девойчице:
— Хайда, любе, да ма водиш
нах майка ми пӧрво госте!
То ми вика, девойчице:
— Че̂кай, любе, ще та во̀дим,
ага̀ родиш мо̂ско дѐте,
да ушием цо̀ха пле̂на,
да изплетем жьо̂лти по̀вой,
да го носим за гиздилка,
за гиздилка, за кичилка. —
Даде господ, та му родих,
та му родих мо̂ско дѐте,
пак му реках, девойчице:
— Хайда, любе, да ма водиш
нах майка ми пӧрво госте!
То ми вика, девойчице:
— Че̂кай, любе, ще та воде̂м,
ага̀ роди во̂рба грозде,
та да сторим ру̀йно ви̂но,
да насипем, да го носим. —
Даде господ, та ми роди,
та ми роди во̂рба грозде,
сторихме го ру̀йно ви̂но.
Пак му реках, девойчице:
— Хайда, любе, да ма водиш.
нах майка ми пӧрво госте!
То ми рече, девойчице:
— Че̂кай, любе, ще та воде̂м,
га̀ си конче подковеме,
че ми конче обосе̂ло.
— Хайда, любе, да идеме,
йе̂ ща по̂те̂н да о̀требе̂,
от камене, от кремене.
То ми рече, девойчице:
— Че̂кай, любе, ще та воде̂м,
ага̀ умре стара майка,
стара майка, стар боба̂йко,
да си виде̂т за последно,
за последно пӧрво чьо̀до. —
Даде господ, та умре̂ха
стара майка, стар боба̂йко,
пак не ра̂чи да ма води.
То ми вика, девойчице:
— Че̂кай, любе, то се свӧрши,
то се свӧрши с майчино ти,
с майчино ти пӧрво госте.
Йе̂ му реках, девойчице:
— Любе, любе, пусто любе,
как ма, любе, не отведе
да си виде̂ стара майка,
стара майка, стар боба̂йко! —
Сѝпите са, о̀рите са,
мо̀минкини чьорни о̀чи,
та да гльодат де да зимат,
да не зимат чу̀жденинан,
да си зимат се̂ле̂нинан.
Селе̂нин е, девойчице,
ка̀та ден и ка̀та вечер
у майка ти, у се̂стра ти.
В чуждо село огань гори,
в наше село ро̀са роси,
ро̀са роси, слӧнце грее̂.

10. III. 1939 г.
Чепеларе

Петра Ат. Кьоргогова,
род. в 1855 г., без образование,
домакиня

Селе̂нина (ст. 8 и 70) тук е в смисъл на съселянин.

698. У майка ѝ след девет години

Мъж подканва жена си да се премени, за да отидат у майка ѝ, където не са ходили девет години. Всекиму да налее по чаша, на Салих ага — две чаши.

— Ста̀ни са, Гюлсум, прѐме̂ни,
ста̀ни са, Гюлсум, о̀гизди
с баш байре̂мскана прѐме̂на.
Та че са, Гюлсум, о̀гледай
приле̂га ли та гизди̂ло.
На гла̀ва фесче с пискюлче,
на ва̀кло чело алто̂нче,
на чьорни о̀чи шуклѝлце,
на бе̂ло лѝце бе̂лило,
на бе̂ла шие̂ инжѝе̂,
на равни пле̂щи салтѝца,
под салтѝцана кутнѝе̂,
под кутнѝе̂на ризица.
На бе̂ли но̀ги чорапе,

върху чорапе терлици,
върху терлици кундӯре.
Че ще да идем, Гюлсуме,
нах твойна майка на госте,
отколе не сме ходили —
сега за девет години.
Та че ми зьо̀ми, бре Гюлсум,
в ле̂вана ро̀ка шишьо̀на,
в де̂снана ро̀ка филже̂нан.
Всекиму си̂пи по че̂ша,
Салих аго̀му две че̂ши.

14. IX. 1951 г.
с. Мугла

Али Селямов,
род. в 1886 г.

Особен интерес представя последният стих, който свързва един традиционен сюжет с израз на подчертано уважение към Салих ага. Това дава основание да се заключи, че в песента са отразени онези спомени и предания на среднородопското население, според които Салих ага — често под влияние на жена си — задомявал своите служители ергени и вдовци и правел на младоженците къщи, подарявал им земя и добитък и пр. (вж. Д е ч е в. Миналото. I. с. 80—83).

699. Невеста се оплаква на гората

— Гору лю, гору зелена,
мен майка гà е родила,
с чьоран ма по̀вой повила,
люта ма кльотва калнала
все през теб, гору, да ходе̂,
зиме през бе̂ли сне̂гове,
ле̂те през тьовни мракове.
Да си ми, гору, изме̂не̂м
моено любе болничко,
че му е бо̀лька при̇̀тажна.
Агà го бо̀лька надвие,
че си ми, гору, не знае
откаде има да зима,
накаде има да дава!

10. II. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

700. Женилото е теглило

Млада невеста отива да се оплаче на майка си, че мъжът ѝ я бие. Майка ѝ не ѝ отваря и тя се връща при мъжа си, който я изпъжда.

Да зна̂ет мо̀ми, да зна̂ет,
да са мо̀ми не же̂не̂т.
Кога е мо̀ма ваз майка
как расте китка в градинка,
тъй расте мо̀ма ваз майка.
Кога отиде ваз любе,
че хи е млочко теглило:
от стара баба тьогле̂не,
от стари де̂до повече,
от по̀рво любе най-е̂чко.
Вечер е̂ бахте̂ да ле̂га,
сутрин е̂ бахте̂ да станва.
— Стига ма бо̂хти, любе ле,
ти ма си било-пребило,
ща идам мами да каже̂м,
че ма си било-пребило! —
Стана Марийка, отиде
на майчини хи портици,
та си почука, порӯка:
— Йе̂ла ми, маму, о̂твори,
мен ма е любе пребило!
Майка отво̂тре хи дума:
— Во̀рви си, во̀рви, Марийку,
е̂ та сам там оставила! —
Стана Марийка, отиде
на любене хи портици,
та си почука, порӯка:
— Йе̂ла ми, любе, о̂твори!
— Во̀рви си, ворви, Марийку,
мен ораспи̇̂и не тре̂бват.

7. I. 1955 г.
с. Триград

Ахмед Ал. Чешлиев,
род. в 1915 г., образование IV кл.

701. Дали е болна лежала

След женитбата си Станка посърнала от мъка: отишла при осем етърви и всяка си взема детето, а нея карат да дои кравите; тя дои и плаче, защото няма рожба.

— Станку лю мари лелъна,
лелъно бѐло момичъ.
Доде бѐ, Станку лю, у лелѐ,
бѐла бѐ като кадъ̀на,
червена като ѐбалка,
съга си, Станку лю, станала
хем бѐла, Станку лю, хем жьо̀лта.
Дали си болна лѐжѐла
или си болнъ гльодала?
— Нито сам болна лѐжѐла,
нито сам болнъ гльодала,
ам бѐхмъ девекь ѐтарвъ.
Агà са во̀рнъм от жьо̀тва,
всѐка съ хванъ дѐкено,
дѐкено, ощъ люлькана,
пък менъ, лелчу, нагàдат
до девек въдра да хвана,
младо̀чнъ кравъ да до̀ѐ,
дребнънъ тѐлцъ да ло̀чѐ.
Агà си кравъ зàдоѐ,
ситнъ си со̀лзи сасипвам,
въдрана со̀лзъ напо̀львам,
че нѐмам мàшка рожбъца
вав ро̀ка да ѐ по̀даржѐ,
вав люлька да ѐ по̀люлѐм.

16. XII. 1951 г.
с. Стойките

Минка П. Златева,
род. в 1909 г., образование IV кл.,
домакиня, работила и земеделие

702. Пусто било от злато дете

Дорка се оплаква на мъжа си, че на всички дворове плачат дечица, на техните реват теленца и блеят агънца Той я утешава, че ще й купи от злато дете, а жена му отвръща, че златното дете не плаче, не продумва и не поглежда.

— На всички двори, Павле ле,
плачат дечинки,
на наште двори, Павле ле,
тельчко̀ве рево̀т,
тельчко̀ве рево̀т, Павле ле,
ѐгнета блеѐт!
— Мо̀льчи, не плàчи, Дорке ле,
мольчи, не плàчи!
Утре ща идем, Дорке ле,
нах Цариграда,
та ща ти купѐ, Дорке ле,
от злàто дѐте,
от злàто дѐте, Дорке ле,
от срѐбро люлька.
— Пусто ти бѝло, Павле ле,
от злàто дѐте,
от злàто дѐте, Павле ле,
от срѐбро люлька.
В люлька го туриш, Павле ле,
в люлька го люшнеш,
в люлька го люшнеш, Павле ле,
не заплакува.
Дума му думаш, Павле ле,
не продумува,
с о̀чи го гльодаш, Павле ле,
не погльоднува!

Август 1938 г.
Чепеларе

Мария Вл. Бочукова,
род. в 1886 г., образование VII кл.,
домакиня

703. Мъжа си оставя, детето не може

Майка кълне дъщеря си Рада цигани да носят ръкавите, които цяла година не могла да дотъче. Рада отива за вода и я открадва циганин. След три години те я завеждат да проси в нейното село. Тя отива у майка си и й се открива, но й казва, че не може да остави детето си.

Ткала е Рада бѐли ракаве,
Радина майка Ради викаше:
— Ой Раду, Раду, до̀щеру моѐ,
пусти ти бѝли бѐли ракаве,
та не можи ли да хи доткаеш?
Дано хи, до̀ще, цигане носѐт!
Че са на Рада бàлно набалнѝ,
бàлно набалнѝ, жѐлно нажѐлнѝ,
та си нарами бѐли хàркоми
да си наточи во̀да студена.
Де си иѐ срьо̀щна чьоран циганин,
та си окраде бѐла Радица,
та йѐ отведе с чьорни цигане.
Дене йѐ пеко̀т на ѐсно сло̀нце,

наще йе̂ кадьо̂т на боров ка̀деж,
дано ми стане чьорна циганка.
До три години Радка пекаха,
Радка пекаха на е̂сно сло̂нце
и три години ка̀деж каде̂ха,
ка̀деж кадиха на боров ка̀деж,
доде ми Радка чьорна почѐрне̂,
доде е сторе̂т чьорна циганка,
циганска лика, лика-прилѝка,
та да йе̂ пуснат просьо да проси,
просьо̀ да проси, то̀рба да носи.
Циганин Рада пита-разпитва:
— Ой Раду, Раду, бе̂ла болга̀рку,
каде е, Раду, вашено село,
на ѝзник ли е ѝли на заник,
да идем, Раду, просьо̀ да просим? —
Радино село било̀ от ѝзник,
та̀ го каза̀ла, че е от заник,
та си заве̂де Радка нах ѝзник.
Га̀ са отѝшли в Радкино село,
Рада отѝшла у майчини хи,
у майчини хи равни дво̀рове.
Радина майка пла̀тно ткае̂ше,
пла̀тно ткае̂ше, же̂лно плаче̂ше.
И циганка хи дума продума:
— Ста̀ни ми, бабу, мене о̀прати,
че си ми имам малко циганче,
пъл йе̂ да вле̂зам да ти поткае̂м! —
Радина майка от стан изле̂ла
да си опрати чьорна циганка.
Рада е вле̂ла вав стан, заткала,
ситно заткала, же̂лно запе̂ла.
Радина майка назад са во̂рна,
та си запита чьорна циганка:
— Мари циганку, чьорна е̂гу̀пку,
и йе̂ си имах Рада дощере̂,
каквоно тебе ситно тка̀е̂ше,
ситно тка̀е̂ше, же̂лно пее̂ше —
колко е ме̂сащ в ме̂танено,
в ме̂танено, в ту̀пканено!
Циганка си хи же̂лно думаше:
— Ой мале, мале, ти, старо мале,
не видиш ли ма, не познаваш ли,
че ти сам сама твое̂ Радица?
Ти си ма, майчу, люто покална
за моине пусти бе̂ли ракаве,
та ма окраде чьоран циганин,
та ма отведе с чьорни цигане.
Три години ма ка̀деж кадиха,
три години на сло̂нце пекаха,
доде ма сторе̂т чьорна циганка.
Радина майка викна-заплака
и на Рада са же̂лно моле̂ше:
— Ой Раду, Раду, до̂щеру мое̂,
мило ли ти е чьорно циганче,
да сторим, Раду, да го оставиш?
— Ой мале, мале, ти, старо мале,
циганин, майчу, льосно оставе̂м,
ами не мога малко циганче,
че ми е е̂це мило и драго.
То е на со̂рце, майчу, ле̂же̂ло,
та ми е ско̂по, майчу, изле̂ло.

Август 1939 г.
Чепеларе

Мария Вл. Бочукова,
род. в 1886 г., образование VII кл.,
домакиня

704. Жена напуска дома си и става кехая

Радица забягва от мъжа си Стоян, от майка му и от мъжкото си дете. За дванадесет години спечелва девет стада става кехая и се връща в село. Там поръчва на овчарите си да пуснат стадата в Стояновата авлия, а когато дойде стопанинът, да го изпратят при нея. Той отива и Рада му се открива.

Забе̂гнала е Радица
от по̂рво любе Стое̂на,
от негова стара майчица,
йот мало мо̂ско де̂тенце.
Мало е, млого бе̂гала,
до дванадесте години.
Млого е казандѝсала:
до девет тьожки сюрѝи
сас дванадесте овче̂ре.
Овче̂ре Ради викаха:
— Кехайо̀, наша до̂ржеву,
врют сюрѝине вдигнаха,
ам наша тьожка сюрѝе̂
кога щим да е̂ вдигнеме?
— Овче̂ре, мои овче̂ре,
ние щим да е̂ вдигнеме
рано в понде̂лник у̀тирна.
Ага̀, овче̂ре, идете
в сръощноно село голе̂мо,
има голе̂ма авлѝе̂,
на̀пусните е̂ с овцене.
Ага̀ ми дойде сайбѝе̂,
пък ве̂, овче̂ре, рѐчите:
„Нас е кехайе̂ проводил,
йди са ка̀рай кехайе̂.
Кехайе̂ ни е в селоно,
в селоно на механо̂на.“
Ага̀ ми Стое̂н йотиде
в селоно, в механо̂на,
Стое̂н си кехайе̂ питаше:
— Кехайо̀, тьожки кехайо̀,
твои ли ми са овцене,
овцене вав авлѝйне?
Рада Стое̂ну викаше:
— Немо̀й се кара, Стое̂не,
ам ѝла близо, на̀близо,
да та, Стое̂не, по̂питам:
— Жива ли си е майка ти,
изку̀тихте ли де̂тено,
дойде ли си ви Радица?

Стуе̂н на Рада думаше:
— Майка ми си е умре̂ла,
изку̀тихме си де̂тено,
ала ми Рада не дойде.
Рада Стое̂ну викаше:
— Стое̂не, гѝди Стое̂не,
е̂ си сам сама Радица.
Ѝди, Стое̂не, до̂веди,
моено ма̀шко де̂тенце,
да му, Стое̂не, хо̂риже̂м
мое̂на тьожка сюрѝе̂,
де̂но сам казандѝсала!

27. III. 1954 г.
Чепеларе

Кева К. Илиева,
род. в 1878 г., без образование,
домакиня

Според друг вариант, който Ат. Райчев е записал през юни 1939 г. в Чепеларе от Мария Хаджикостадинова, 60 г., след като се открива на мъжа си, забягналата невеста го кара да наметне червения ѝ овчарски шал, да запаше кобурите ѝ и да замами стадото:

Ка̀йно го Рада маме̂ше,
маме̂ше и го воде̂ше.
Га̀ го е Стое̂н замамил —
стадо Стое̂на не сле̂ди.
Радица си му викаше:
— До̂веди си ми чо̂доно,
то да ми стадо замами!
Ага̀ го де̂те замами —
всичко го стадо засле̂ди.
Майка му си му викаше:
— Хала̀л да ти е стадосо,
на тебе си го харѝзвам,
че си та стадо прилега!

705. Не са ли видели мъжа ѝ, I

— Ой ку̀кувичко, ой ле̂тно пиле,
височко фо̂ркаш, де̂лечко видиш,
дали не вѝде̂ мое̂но любе?
— Ой Стое̂нице, млада неве̂сту,
и да го вѝде̂м, не познавам го.
Ѝди си питай мое̂но братче,
мое̂но братче ле̂стовицана,
то ле̂то фо̂рка ваз че̂ршѝйкана,
ваз че̂ршѝйкана, по кавенене,
по кавенене, по касабѝне.
— Ой ле̂стовичко, ти, ле̂тно пиле,
ти си ми фо̂ркаш ваз чаршѝйкана,
ваз черши̂йкана, по кавенене,
по кавенене, по касабѝне,
дали не вѝде̂ мое̂но любе?
— Вѝде̂х го, вѝде̂х, млада неве̂сту,
в едно̂ кавеньо̂, в едно̂ механьо̂.
Млада неве̂ста на скут даржеше,
чьорни хи о̂чи в филже̂н пие̂ше,
тьонка хи сна̀жка на скут држе̂ше.

24. V. 1954 г.
Чепеларе

Айша Ем. Кьоралиева,
род. в 1879 г., без образование,
домакиня

Във вариант, който Ат. Райчев е записал от Живка Лютова-Божкова в Смолян на 12. X. 1952 г., ластовичката е сестра на кукувицата:

Ѝди ми питай мое̂на се̂стра,
мое̂на се̂стра ле̂стовичкана.

706. Не са ли видели мъжа ѝ, II

— Ой лейле̂чеку, ти, стар бобайку,
ка̀йно ми фо̂ркаш ти нависочко,
ти нависочко и наширочко,
дали не вѝде̂ моено любе?
— Не вѝде̂х си го, млада неве̂сту,
ѝди ми питай кукувичкана.
— Ой кукувичку, ти, ле̂тно пиле,
ка̀йно ми фо̂ркаш ти нависочко,
ти нависочко и наширочко,
дали не вѝде̂ мое̂но любе?
— Не вѝде̂х си го, млада неве̂сту,
иди ми питай ле̂стовичкана.
— Ой ле̂стовичку, ти, ле̂тно пиле,
ка̀йно ми фо̂ркаш ваз че̂ршѝйкана,
ваз че̂ршѝйкана, низ че̂ршѝйкана,
дали не вѝде̂ мое̂но любе?
— Вѝде̂х го, вѝде̂х, млада неве̂сту,
на висок чарда̀к той си се̂де̂ше,
с бе̂ла гаркине̂ кафьо̂ пие̂ше.

4. VIII. 1953 г.
с. Широка лъка

Нурие С. Истрефова,
род. в 1908 г., самообразована,
домакиня

707. Девет години мъжът ѝ го нямало

Росица казва на пътник, че мъжът ѝ заминал преди девет години; ако го види, ще го познае по снагата, по коня и по дрехите. Пътникът ѝ открива, че той е любето ѝ.

— Росице, пуста Росице,
що ти очинки преливат,
преливат и прекипе̂ват?
— Пôтниче, младо друмниче,
немо̀й ма пита, пôтниче!
Сега за девет години
как ми е любе липсало.
Ма̀тько ми де̂те остави,
кодже̂ го мома изку̂тих,
та му мома̀ре дохо̂дат,
пък него не̂ма никакъв —
нито ми хабѐр прова̀да,
нито ми само дохо̀да.
— Росице, пуста Росице,
да видиш позна ли го шиш?
— Пôтниче, младо друмниче,
ой да го виде̂, пôтниче,
люй сега ще го позна̂е.
Мое бе любе личничко,
личничко и приличничко:
на сна̂га тьонко-високо,
на ли̂це бе̂ло-черноко,
сиво си конче е̂хаше,
цо̀хана ру̂ба носе̂ше,
кехлибар чибу̂к пуше̂ше,
в очине тебе ме̂саше.
— Росице, пуста Росице,
ру̂бана ми са ско̂цува,
кончено ми са продава,
чибу̂кан ми са строше̂ва,
йе̂ сам самиче̂к до тебе!

12. III. 1939 г.
Чепеларе

Петра Ат. Кьоргогова,
род. в 1855 г., без образование,
домакиня

708. Турчин пристигна от Анадола

Забягнал преди девет години, съпруг, облечен като турчин, се връща от Анадола и изпитва жена си дали му е вярна. Тя го познава по коня и дрехата, по тънката снага и черните очи.

— Турчин допа̂дна, ма̀шка момне ле,
на равни двори,
сас вра̂не коне̂, ма̀шка момне ле,
от Анадола.
От коне̂н слиза, ма̂шка момне ле,
за тебе пита:
— Главе̂на ли си, ма̂шка момне ле,
жене̂на ли си?
Коне̂н си давам, ма̀шка момне ле,
тебе да зôмам,
тебе да зôмам, ма̀шка момне ле,
тебе да водêм!
— Ни сôм гла̀вена, турчине леле,
ни сôм жене̂на,
ни сôм жене̂на, турчине леле —
паре̂сничка сам.
Сега ми стана, турчине леле,
девет години,
как ми забе̂гна, турчине леле,
пôрвоно любе,
нито са чува, турчине леле,
нито дохо̂да.
— Ам да го видиш, ма̀шка момне ле,
междьо даваш ли,
междьо̂ даваш ли, ма̀шка момне ле,
тьонкана сна̀жка,
тьонкана сна̂жка, ма̀шка момне ле,
белото лице,
белото лице, ма̀шка момне ле,
чьорните очи?
— Междьо̂ си давам, турчине леле,
тьонка ризица,
тьонка ризица, турчине леле,
бе̂ло агло̂че,
бе̂ло агло̂че, турчине леле,
жьо̂лто алто̂нче.
— Да си го видиш, ма̀шка момне ле,
позна ли го щиш?
— Да си го виде̂, турчине леле,
позна си го ща.
То си ми е̂ха, турчине леле,
конче хране̂но
и си ми носи, турчине леле,
ру̂ба мора̀ва.
— Коне̂н са ме̂ни, ма̀шка момне ле,
ру̂ба се дѐре.
— Конче му ме̂са, турчине леле,
ка̀йно твое̂но,
ру̂ба му ме̂са, турчине леле,
ка̀йно твое̂на.
Ти си го ме̂саш, турчине леле,
в тьонкана сна̂жка,
в тьонкана сна̂жка, турчине леле,
в чьорните о̂чи.

15. VI. 1939 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

709. Любето ѝ се връща с дружина

Тодора чува, че мъжът ѝ, който девет години ходил с хайдути, си идва с триста момци, с двеста коня. Оплевила е пшеница, наточила е вино, насадила е калина, когато се върне с юнаците, да си навържат конете.

— Мари Тодору тьонка-висока,
що ве̂змо везеш и пе̂сни пе̂еш?
Все колчиш мине̂х през ваши двори,
все двори метеш, метеш и плачеш,
пък сега везеш и пе̂сни пе̂еш —
що ти е толков со̂рце весело?
— Де гѝди, гѝди, лудо и младо,
как да ми не е со̂рце весело!
Сега ми стана девет години,
как ми забе̂гна по̂рвото любе,
та е ходило с во̂рли хайдуте.
Нѝ го прочувах, нѝ хабе̂р прата.
Сега сам чула, чула-прочула,
че си ми иде по̂рвото любе
сас триста мо̂мци, сас двеста ко̂нци.
— Мари Тодору тьонка-висока,
наимаш ли са да го доче̂каш?
— Наимам си са, доче̂квам си го!
Опла̀вила сам до девет кила̀,
до девет кила̀ бе̂ла пшеница,
наме̂рила сам ру̀йноно вино.
Разсадила сам на двор калинка
сас двеста що̂льби, с триста власта̀ре.
Изле̂зам, вле̂зам — не̂и поро̂чам:
„Ра̀сти ми, ра̀сти тьонка-висока,
ага̀ ми дойде по̂рвоно любе
сас двеста, триста млади юнаци,
да си наво̂рже̂т бо̂рзине ко̂не̂,
да си ока̀че̂т тьонкине пушки.“ —
Ка̀йно си дума, дума думаха
и любено хи на двор допа̀дна
сас триста мо̂мци, сас двеста ко̂нци.
Та ги Тодорка всички доче̂ка.
Сас бе̂ла ракие̂ тя ги служе̂ше
и си хми дива̀н още седе̂ше.

Юли 1942 г.
Чепеларе

Георги Хаджикостадинов,
род. в 1882 г.

710. Мъжът ѝ загинал

Бекир тръгва с другари на хаджилък, но не се връща — идва само конят му и жално цвили.

Сабрали са са, посбрали
Михалкоскине хаджии,
нах хаджило̂к са то̂рнали.
И хаджи Бекир то̂рнува,
пък любено му не дава.
То на Бекира викаше:
— Се̂ди си, Бекир, не хо̂ди,
там го де̂леко ка̀зуват,
хаво̂на му е пеклива,
водо̂на му е захирлѝ.
Хаджи Бекир хи викаше:
— Ще ида, любе, ще ида,
ага̀ са оттам за̀во̂рна,
армага̀н ще ти до̂неса
кебеттѝ ка̀на червена. —
Станаха, та ми то̂рнаха,
и хаджи Бекир отиде.
Било е, колко било е,
врют хаджиине дойдоха,
лю хаджи Бекир не дойде,
ала му конче допа̀дна
на неговине дво̂рове
и ми са же̂лно извище̂.
Ага̀ му конче више̂ше,
ду̀дови лѝсте капе̂ха,
ага̀ му любе плаче̂ше,
кона̀кан му са трасе̂ше;
ага̀ дечинки плаче̂ха,
синине тѝкли падаха.

15. XII. 1954 г.
с. Триград

Салих Мочувски,
род. в 1842 г.

За *ка̀на* (ст. 15) — вж. пояснението към песен № 28.

711. Младоженец войник на сватбата на жена си

В понеделник след сватбата си Петър получава известие да отиде войник. Когато тръгва, невестата му дава китка и му казва, че щом китката засъхне, тя ще се омъжи за другиго. На десетата година китката изсъхва. Царицата вижда Петър да плаче и го изпраща да си отиде. От майка си, която пере и рони сълзи, той узнава, че току-що са отвели булката му, стига на момковите дворове, когато даряват, и хвърля лира и пръстена си за дара. Жена му познава пръстена и той я отвежда.

Петар си конче кове̂ше,
майка му но̂га дарже̂ше,
сестра му грива чеше̂ше
и си му гозде даваше,
братче му силе̂х чисте̂ше.
Любе му дива̀н се̂де̂ше,
ситни си солзи роне̂ше
и си го же̂лно питаше:
— Петре ле, любе Петре ле,
ти другож, га̀ доходаше,
та бе засме̂т и ше̂нливче̂к,
сега си кі̂ман-кахо̂рен —
о̀ти си кі̂ман-кахо̂рен?
— Немо̂й ма пита, любе ле,
и ти кехо̂рна да станеш.
Мен са на аске̂р писали,
с младичке̂н аске̂р да идам,
зелене̂н байре̂к да носе̂м.
— Петре ле, по̂рво любове,
кадено мислиш да идеш,
по млочко ли са бавите?
— Нито по млого, маличко —
цали ми девет години.
— Петре ле, по̂рво любове,
ти ми са сбираш, торнуваш
нах аске̂р, Петре, на сефе̂р,
ам мене ко̂му остavêш
ве̂нче̂но, пък непростено
ни от кумове, сватове,
нито от баба, от де̂до,
нито от ма̂шко деверче?
Не ще ли бива, Петре ле,
брата ти да проводиме
да иде да та изме̂ни?
— Немо̂й ми плака, любе ле,
Петар ще ходи и до̀ ще!
Доде да идам и дойдам,
тебе си, любе, оставе̂м
на бащини ми дворове,
на майчини ми скутове.
Че̂кай ма девет години,
на десета ко не дойда,
че си са жени и главй
вав Бе̂ла града голе̂ма,
там имам мое̂ прилика.
Майка ми ще да та ожени
лю ка̂йно соща до̂щере̂. —
Булче е било хитричко,
врипнало в долна градинка,
набрала цве̂те все̂какво,
извила китка ше̂рена.
Петар си конче вазсо̂дна
и си на любе викаше:
— Любе ле, по̂рво ве̂нчило,
дай ро̂ка, любе, прощавай,
че е̂ си вейке то̀рнувам
нах аске̂р, любе, на сефе̂р
царюму изме̂т да праве̂м,
ка̀матнен аске̂р да воде̂м. —
Любе му дива̀н се̂де̂ше,
в ро̂ка си китка дарже̂ше,
с бистри е̂ солзи облива
и е̂ на Петар даваше,
даваше, же̂лно думаше:
— Петре ле, по̂рво любове,
на̀ носи, Петре, китказа,
денем е̂ носи на глава,
нощем е̂ туре̂й на роса.
Доде е китка зелена,
йе̂ си сам твое̂, Петре ле.
Ага̀ ми китка заве̂хне,
да знаеш, че сам главе̂на,
ага̀ ми китка изсо̀хне,
да знаеш, че сам женена. —
Че̂ка го любе, мисли го
до девет, десет години,
ни можй да го доче̂ка,
ни можй да го прочуе.
Нито хи хабе̂р провада,
нито ми сами дохо̂да —
Петар са назад не во̂рна.
Любе по сарай ходе̂ше,
бе̂ли си ро̂ки ко̂рше̂ше,
мо̂рна си ко̂са мо̂кне̂ше,
вав оган си е̂ горе̂ше,
ситни си солзи роне̂ше
и на баба си думаше:
— Бабку лю мила, хубава,
какво ще сега да праве̂м?
Врют са аске̂ран заво̂рна,
пък Петар не̂ма никакав!
Петар си тамо остана,
остана, още загина.
— Неве̂сту млада, хубава,
немо̂й ми плака, неве̂сту,
ам ста̀ни си са пре̂ме̂ни,
пре̂ме̂ни, още о̀гизди
с твоено ле̂то гиздйло.
Йе̂ ще та тебе о̀женам
лю ка̂йно со̂ща до̂щере̂
в Бе̂лана града голе̂ма
на Петрована прилика. —
Майка си сватба вазмйса,
тьожка е сватба вдигнала.
Седем ми села калеса,
от врют селана роднини,
роднини, близни комшйе,
и си му любе ожени,
де̂но бе Петар заро̂чал.
Носил е̂ Петар китками,
носил е̂ Петар, кичил е̂
до девет-десет години.

Китка завѐхна засо̀хна —
на деветана завѐхна,
на десетана засо̀хна.
Со̀днал е Петар да плаче
на царювене дворове.
Де си го вѝдѐ царица,
царица Костадиница,
тя си на Петар викаше:
— О̀ти ми плачеш, Петре ле?
— Как да не плачѐ, царице,
царице Костадинице?
С любе сме кау̀л правили
да си ма чѐка любено
до девет-десет години.
Вчера ми кау̀л замино̀,
днес ми се жени любено.
Царица си му викаше:
— Немо̀й ми плака, Петре ле,
ам ста̀ни, Петре, та ѝди
в царюви девет харгелѐ,
отбери конче хранено,
хранено, още по̀ргаво.
Кило го ориз на̀зоби,
с бѐла ракиѐ на̀пои.
Вюзди го в змийка усойна
и по̀прѐгни го, Петре ле,
сас девет смока шѐрани.
Че си го, Петре, во̀сѐдни
и си ми конче посбутай:
ако са назад со̀сто̀пи,
любе не шеш да завта̀саш,
пък ко ми напреж пото̀рне,
че ще завта̀саш любено,
доде го не со̀ вѐнчѐли. —
Стана ми Петар, отиде
в царюви девет харгелѐ,
отбра си конче хранено,
хранено още по̀ргаво.
С кило го ориз назоби,
с бѐла ракиѐ напои,
в люта го змийка заюзди
и с девет смока попрьо̀гна,
че си го Петар вазсьо̀дна.
Доде си конче вазсьо̀дне,
девет планини премина
и си ми Петар допа̀дна
на техни равни дворове.
Тамо си Петар завта̀са
негова стара майчица.
Бѐлоно пране перѐше,
ситни си со̀лзи сипѐше
и жѐлно-милно плачѐше.
Петар хи тихо ромо̀ни:
— Бабку лю, стара майчице,
о̀ти ми переш и плачеш?
— По̀тниче, младо друмниче,
имах си синчо̀к Петарчо,
та го в недѐлѐ ожених,
в понделник хабѐр допа̀дна
царюму измѐт да прави,
зеленѐн байрѐк да носи,
младичкѐн аскѐр да води.
Младо си булче остави
вѐнчано, пък непростено
ни от кумове, сватове,
нито от баба, от дѐдо,
нито от ма̀шко деверче.
Той си на булче викаше:
„Да си ма чѐкаш, любе ле,
до девет равни години;
ако са назад не во̀рнам,
тогав са главѝ и жени!“
Сега ми стана, по̀тниче,
девет години е липсал,
нито са чува, прочува,
нито ми хабѐр провада,
нито самичак дохо̀да.
До днеска му бѐ вадьо̀на —
днес му ожених любено
в Бѐлана града далечна
на негована прилика.
Ей сега ѐ отведоха
ваз високана пла̀нина,
таман вав го̀ра навлазат.
Днеска ще правѐт сватбата.
Петар хи тихо ромо̀ни:
— Майчинку, стара майчинку,
йѐ ти сам сина Петарчу.
Дали си ги ща пристигна
и ѐ сватбарин да стана,
и мене да̀ра да дарьо̀т?
Майка му жѐлно викаше:
— Петре ле, сину Петре ле,
пристигна ги щиш, сину ле,
ако си фо̀рлиш силѐхан,
ако си конче кайдѝсаш!
Бѐла е града далечна. —
Петар си фарлѝ силѐхан
и си ми конче кайдѝса.
Сватове от село излизат,
Петар си конче вазсьо̀дна.
Сватове в гора влизаха,
Петар от село излиза.
Сватове от гора излизат
и ми вав по̀ле навлизат,
Петар вав го̀ра зализа.
Сватове в града влизаха,
Петар от гора излиза
и ми вав по̀ле навлиза.
Таман си дарѐ даро̀ват,
Петар сас конче допа̀дна
на момковине дворове
в Бѐлана града далечна.
Конче му жѐлно извищѐ,
Петар си жѐлно изру̀ка
и си на порти почука.
Момкова майка излѐзе,
та си по̀тниче посрьо̀щна
и го на двори фаведе,
че на невѐста викаше:
— Невѐсту милна и драга,
на двор е дошло по̀тниче,
по̀тниче, младо друмниче,
и него ли да дариме?
Невѐста баби викаше:
— Бабку лю мила и драга,

и него да̂ре̂ одари
до един агло̂к сребаран. —
Ага го даре̂ даре̂ха,
все̂ки хи впива по лира,
Петар хи впива по̂рстенан
и още лира сефе̂рска.
Ага го виде̂ неве̂ста,
тя ми се чукна и вийна
и на бабка си викаше:
— Бабку лю мила и драга,
кой ми е метнал по̂рстенан?
Баба неве̂сти викаше:
— Неве̂сту мила и драга,
по̂тниче, младо друмниче,
той ти ми метна по̂рстенан,
ага̂ го да̂ра даре̂хме.
Тя си на бабка викаше:
— Бабку лю мари хубава,
пу̂сни ма да си ми виде̂м
по̂тниче младо друмниче! —
Ага си него виде̂ла,
тя си ми по̂тник познала.
Тогаз са назад обо̂рна
и на сватове викаше:
— Сватове, милни кумове,
не ми е по̂тно да думам,
ала ще да ви продумам.
Хала̂л да ви са, сватове,
сватове, милни кумове,
моисе тьо̂нки дарове,
моисе тьо̂жки спа̂пове,
йе̂ ще сас по̂тник да идам,
че ми е по̂рво любове! —
Петар я хвана за ро̂ка
и е̂ на коне̂н преметна,
че си на коне̂н викаше:
— Превземай, коню, преграбей
потюве да си превзьо̂мем,
двамина да на отнесеш
с моесо по̂рво любове
на наши равни дворове
при мойна стара майчица.

Юни 1939 г.
Чепеларе

Велика Ф. Пакулева,
род. в 1867 г., и
Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г.

Варианти на поместената балада Ат. Райчев записва през 1940 г. в Чепеларе от Мария Вл. Бочукова, род. в 1886 г., Кева К. Илиева, род. в 1878 г., Незифе Ис. Шахпазова, род. в 1874 г., и Смаил Бр. Дуев, род. в 1871 г.; през 1951 г. — в с. Водни пад от Незифе К. Османова и в с. Забрал от Пею Ст. Белковски.

За този сюжет вж. Стоилов. Войник на сватбата на жена си (тук се прави преглед на славянски, гръцки и западноевропейски версии и варианти); K. Horálek, Z. Horálková. Moravskoslezská píseň s nâmětem „muž na svatbě své ženy". — In: Slezský sbornik. 1958. p. 145 и сл.

712. Мъж продава жена си, за да изхрани децата, I

Стоян кара жена си Тодорка да продадат най-малкото си дете, за да прехранят големите. Тя му отговаря да продаде нея; той я повежда към Солун. Купува я българче. Докато правят пазарлъка, заросява кървава роса и потича кървава река; когато я прегръща, излиза усойна змия. Българчето разбира, че е купило сестра си, и й казва, че ще я отведе при мъжа й.

— Тодо̂рке, любе Тодорке,
какво щим да се правиме
на сае̂ ско̂па година
сас се̂е̂ дребни де̂чинки?
Житоно каже̂т по двеста,
бе̂ла пшеница по триста!
Дьо̂ щим, Тодорке, да сторим,
най-малконо да продадем
да прехраниме голе̂мки.
— Стое̂не, любе Стое̂не,
нему е малко пахо̂на,
пък му е млочко же̂лбана.
Дьо̂ да сториме, Стое̂не,
Тодорка да си продадеш,
че ми е млого пахо̂та,
пък ми е малко же̂лбаса. —
Стана си Стое̂н, заве̂де
негово по̂рво любове
нах Солун града голе̂ма.
Варве̂ли, колко варве̂ли,
минаха го̂ра зелена,
вле̂заха в по̂ле широко,
срьо̂щнаха чьорно татарче.
Стое̂н се ру̂ком изру̂ка:
— Продавам бе̂ла Тодорка
за шиниќ бе̂ли гро̂шове
и полвини̂ца алто̂не
да зимам бе̂ла пшеница,
да хране̂м дребни дечица! —
Тодорка ро̂ки троше̂ше
и са на бога моле̂ше:
— Боже ли, мили господи,
дано му пари не со̂сат,
пазарло̂к да се развали! —
Броил е, колко броил е,
парине му не со̂саха
и пазарло̂к се развали.
Варве̂ли, колко варве̂ли,
пак си са Стое̂н изру̂ка:
— Продавам бе̂ла Тодорка
за шиниќ бе̂ли гро̂шове
и полвини̂ца алто̂не
да зимам бе̂ла пшеница,
да хране̂м дребни дечица! —

Излѐзе бе̂ло бо̂лгарче,
Тодорка си са моле̂ше:
— Боже ли, милни господи.
дано му пари арти̂сат,
пазарло̂к да се направи! —
Броил е, колко броил е,
бо̂лгарче пари надброи,
та зима бе̂ла Тодорка.
Агà пазорло̂к праве̂ха,
ко̂рвава ро̂са з̣росе̂,
ко̂рвава ре̂ка текнала.
Гà си Тодорка заведе,
дарве, камене залете̂.
Гà си Тодорка прего̂рна,
усойна змѝе̂ излезе.
Бо̂лгарче си са чуде̂ше
и си Тодорка питаше:
— Тодорке, бе̂ла Тодорке,
имаш ли братче кайпин?
— Имах си, имах, бо̂лгарче,
девет години лѝпсало,
нито са чува-прочува,
нито пък нахтуф дохо̂да.
То си ми име̂ бележка —
на де̂сна ро̂ка шест по̂рста,
на ле̂ва но̂га бележка. —
Агà му това казала,
то си са же̂лно изру̂ка
и на Тодорка викаше:
— Тодорке, сестро Тодорке,
йе̂ ти сам братче кайпин!
Хайда да си та о̂тведа
нах твойно по̂рво любо̂ве,
нах твойне дребни дечинки
да си хи ку̂тиш и храниш,
пък йе̂ ща хванам нах ѝзник
да ми са простьо̂т гре̂хове.

15. II. 1939 г.
Чепеларе

Петра Ат. Кьоргогова,
род. в 1855 г., без образование,
домакиня

Във вариант, който Ат. Райчев е записал на 12. II. 1954 г. от Стана Я. Балджиева, род. в 1864 г., жената е продадена в „еврейската чаршия“ на гърче, което се оказва неин брат. Тя го познава по шестте пръста на ръката и кръвосмешението е предотвратено:

Тогаз си Рада отведе,
та си е̂ даде на можьо̀н:
— Люби си, Стое̂не, Радица,
хрàни си дребни дечинки,
агà си крàтиш парите,
още парици ще ти дам!

713. Мъж продава жена си, за да изхрани децата, II

Съдържанието е, както на песен № 712. Жената бива купена от татарче, което се оказва брат ѝ, откраднат от татари.

— Ше̂н бо̂ди, любе, ше̂н бо̂ди,
още лю сàе̂ година,
лю совà ле̂то-про̀ле̂то.
— Как да сам ше̂н, любе ле,
година ми е ско̂пичка,
пък ни са млочко де̂цана,
с какво ща да ги прехраним?
— Тодорке, любе Тодорке,
немо̀й са мисли, Тодорке,
ще продадеме малконо,
ще прехраниме другине,
— Стое̂не, любе Стое̂не,
немо̀й продава малконо,
че му е млого же̂лбана,
пък му е малко пахо̂на,
àми си про̀дай Тодорка,
нѐхи е млого пахо̂на,
пък хи е малко же̂лбана.
Стое̂н Тодорки викаше:
— Тодорке, любе Тодорке,
стàни са бе̂ло пре̂ме̂ни
и ситно си са о̂плети,
че ща да идем, Тодорке,
на солунските пазаре! —
Тодорка си са пре̂ме̂ни,
пре̂ме̂ни, още огизди.
Стана, йе̂ Стое̂н заве̂де
на солунскине пазаре.
Стое̂н се викна-провикна:
— Продавам бе̂ла Тодора
за шиник бе̂ли гро̂шове
и полвинѝца алтоне! —
Никой си са не наима
бе̂ла Тодорка да купи.
Найоло са е, найоло
едно ми чьорно татарче,
то си на Стое̂н викаше:
— Зо̂ми, Стое̂не, алто̂не,
алто̂не, още гро̂шове,
та ми дай бе̂ла Тодорка! —
Даде си бе̂ла Тодорка.
Гà е̂ татарче заве̂де,
ко̂рвава ро̀са заросе̂,
дарве, камене залете̂.
То си Тодорка питаше:
— Тодорке, бе̂ла Тодорке,
да не сме нещо роднина,
имаш ли братче кайпин?
— Имах си, имах, татарче,
другож, агà бе̂ морабьо̀,

та го татаре окрадаха,
окрадаха и отведоха. —
Татарче си хи викаше:
— Тодорке, моê сестрице,
другож, агà бê морабьо̀,
мене татаре окрадаха,
йê ти сам братче кайпин!
Во̀рни са назад, Тодорке,
та да си ку̀тиш дечинки.

28. VIII. 1951 г.
Чепеларе

Мария Т. Ралчева,
род. в 1888 г.

Ст. 51—53 внасят в сюжета мотива за нашествията на татари, които започват у нас от XIII в.

714. Продава жена си, за да си довърши воденицата

Стоян заправил воденица, но не му стигат парите и продава жена си. Купува я турчин, който се оказва неин брат.

Заправил Стоêн воденица,
воденица да си направи
с дванадесте камене,
àла му пари не стигат.
Чуди са Стоêн, мисли са,
най-после Стоêн намисли
булчето да си продаде,
та пари да си спечели
воденица да направи.
Стоêн на Руса думаше:
— Русу ле, млада невêсту,
утре е Свêта Недêлê,
стàни ми рано, по-рано,
че си са бêло прèмêни,
по-хубаво са нàкичи,
че ние, Русу, ща идем
нах тоê пусти панаир,
дано та нêкаде про̀дам
парици да си спечêлê,
воденица да си нàправê. —
То̀рнал ми Стоêн, то̀рнал ми
сас таê млада невêста
през таê го̀ра зелена,
по това по̀ле широко.
Сред по̀ле до̀рво високо,
под до̀рво бистро кладенче.
Сôднал ми Стоêн, сôднал ми
под това до̀рво високо,
под таê сêнка дебела,
до таê во̀да студена
водица да са напие
и малко да си почине.
Отдолу варви турчинан,
той на Стоêна думаше:
— Ах, до̀бро утро, Стоêне!
— Дал ти бог добро, турчине!
— Каде си то̀рнал, Стоêне,
сас таê млада невêста?
— То̀рнал сам, то̀рнал, турчине,
булчêто да си продавам,
парици да си спечêлê,
воденица да си нàправê.
— Про̀дай ê мене, Стоêне!
— Халàл да ти е, турчине! —
Продаде си Стоêн булчето
за една шепа жълтици
и друга бêли гро̀шове.
Турчин си Руса попита:
— Русу ле, млада невêсту,
имаш ли нейдê роднина?
— Имам си, имам, турчине,
един ми братец загубен,
вав турски рôки поробен.
Турчин са êсно провикна:
— Про̀сти ми, боже, грèхове,
че сам сêстра си цêлунал,
от милост сам ê прегôрнал!

21. IX. 1951 г.
с. Лясково

Риза Делиеминов,
род. в 1911 г.

715. Стоян убива сестра си и продава жена си

Стоян се опива, заколва сестра си и продава жена си на турци. Когато заспива, сънува, че вълци сдавили стадото му, кучката лаела, овенът и ваклата овца блеели, люта змийка се виела по дворовете им. Майка му казва, че вълците са сеймени, кучката е жена му, овцете — сестра му, а змийката — синджири. Сеймени връзват Стоян и го хвърлят в тъмница.

Ёжте и пийте, о̀лдашлар,
сас карàр вино пѝите,
вино и бêла ракиê —
виноно шекô не знае,
ракиê хесàп не прави.
Снощи са опи млад Стоêн,
заклà си сèстра Тодорка,
продаде любе Калинка
на трима турце бошнàци.
Легнал е Стоêн, та заспал.

Агà са от сôн разбуди,
Стоêн си майци викаше:
— Мале ле, стара мале ле,
лоша сам сôнê санувал.
На двор ми вôлци дойдаха,
сиво ми стадо сдавиха,
кльота ми кучка лаêше,
вàкал ми овен блêêше,
до него вàкла Ваклушка,
люта са змийка виêше
по наши равни двôрове.
Майка Стоêну викаше:
— Сину лю, а мой сину лю,
вôльковене са сеймêне,
кльотана кучка — любено,
твоêно любе Калинка,
овенан ми е млад Стоêн,
Ваклушка ми е сêстра ти,
сêстра ти бêла Тодорка,
змийкана ми е синджире.
Кàйно си дума думаха,
на двор сеймêне дойдаха
и си Стоêна хванаха.
Назад му рòки вôрзаха
сас ситни-тьонки синджире,
напреж му пôтêн казаха
и го в тевница мêтнаха.

26. XI. 1954 г.
Чепеларе

Мария Т. Георгиева,
род. в 1888 г., без образование,
домакиня

716. Не прощава на мъжа си, че е взел и друга жена

Преди да умре, Кадир кара майка си да повика първата му жена. Тя му прощава всичко — не му „прави халал" само това, че се е оженил и за друга.

Та чули ли сте, не ли сте
кинà е ново станало
вав Тарън село голêмо,
в Кафеджѝювоконàче?
Кадир са болан разболê,
колконо лежи, пò болней,
от болест глàва не вдига,
от глàва с òчи не гльода.
Майка си го питаше:
— Кадире, майчин сину лю,
какво та боли, Кадире?
— Немòй ма пита, майчинку,
ам ѝди, та ми пòрукай
люй сега Лейлѝнка да дойде! —
Кàйно си дума думаха,
че си Лейлѝнка допàдна.
— Селêм алекѝм, Кадире!
— Алекѝм селêм, Лейлѝнку!
— Какво та боли, Кадире?
— Немòй ма пита, Лейлѝнку,
от болест глàва не вдигам,
от глàва с òчи не гльодам.
Прàви ми халàл, Лейлѝнку!
— Всичко ти халàл, прêхалал,
едно ти халàл не правêм,
че са варх мене ожени,
дребни дечинки разплака
и мойсо сôрце изгори.

11. X. 1955 г.
мах. Катраница

Емин Ем. Драмалиев,
род. в 1914 г., образование IV кл.,
общ работник

Във вариант, съобщен на Ат. Райчев през 1947 г. в Чепеларе от В. Г. Метексинов, род. в 1891 г., вместо с. *Тарън* стои с. *Сойчук* (сега с. Върбина, Смолянско).

717. Гори ми, гори, усойко, I

Мъж жали, че се е оженил за възрастна вдовица заради богатството ѝ, и иска селвийката да порасне и да закрие прозорците му, за да не вижда момите, когато предат и пеят.

Гòри ми, гòри, усòйку,
кàйно сам и ê изгорêл
вав Бêлювскана махалô
за Кордòскана вдовица.
Бàрем да бêше момица
на дванадесте години,
гиздѝло да йê прилêга,
бàрем да бêше за друго —
заради пусто имане,
заради кôща градена,
заради ниви, ливади.
Рàсти ми, рàсти, селвѝйку,
тьоничка, ама височка,
та ми голêма нàрасти,
да ми, селвѝйку, занѝкнеш
нах Бêлювскана махалô.
Да ми не гльодам, селвѝйку,
агà са сберôт мòмине,

мо̀мине на дво̀ровене
сас ше̑ранине руда̀не
д̑а си ми предо̑т и пе̑йо̀т:
„Пре̑ди ми, пре̑ди, руда̀нко,
тьоничко, та осуканко
за тестеме̑лна о̑снова,
че щиме да скалѐсаме
райковце̑х и читаклѝйце̑х,
да̀ре щим да хи дариме
по рияка, по коприненка,
по агло̑к и той копринен.

7. I. 1940 г.
Чепеларе

Шина Л. Митарова,
род. в 1874 г., домакиня

Райковце̑х (ст. 26) — райковци (от с. Райково, сега квартал на Смолян); *читаклѝйце̑х* (ст. 26) — устовци (срв. пояснението към песен № 55). За *селвѝйку* (ст. 12) вж. пояснението към песен № 261.

718. Гори ми, гори, усойко, II

Мъж жали, че се е оженил за вдовица, и посажда високо дърво — да прикрие прозорците, та момите да не гледат жена му. Тръгват на повратки, той мисли да я остави в гората, а тя го моли да я отведе у майка й.

Го̑ри ми, го̑ри, усо̀йку,
дано до крае̑н изгориш,
ка̀йно сам и е̑ изгоре̑л
за молловскана вдовица.
То ба̑рем да бе̑ момица,
пък тя бе̑ пуста вдовица!
Ага̀ ми по двор ходе̑ше,
с фустана двори мете̑ше;
га̀ ми ваз ска̀ла варве̑ше,
басама̀цине троше̑ше;
га̀ ми по во̑тре ходе̑ше,
дюшемьо̑на са свиваше.
Чудих са, майчу, мислих са
какво да сторе̑, на̀праве̑!
Садих си до̑рво високо,
изнизко листе широко,
да ми са, майчу, прикрие̑т
моине бе̑ли пенжуре
и да ми до̑рво занѝкне
Бельовска чьо̑ста махало̑,
ага̀ са сберьо̑т мо̀мине,
мо̀мине на попрелкине
да ми не гльодат любено.
Се̑дехме, колко се̑дехме,
дойде ми време да идем,
да идем, майчу, на госте,
нах нейна стара майчица.
Станахме, та си то̑рнахме,
варве̑хме, колко варве̑хме,
ага̀ вав го̑ра опре̑хме,
чудих са, майчу, мислих са
как да е̑ в гора о̀ставе̑м,
та да е̑ о̑чи не гльодат!
Та̀ ми са же̑лно замоли:
„Немо̀й ма ту̑ва оставе̑,
амѝ ма, любе, о̑тведи
нах мойна мила майчица,
та си ма тамо о̑стави!“

14. VI. 1939 г.
Чепеларе

Сабире И. Узунова,
род. в 1863 г., без образование,
домакиня

719. Ще ида, няма да дойда

— Ой Раду, ой по̀рво любе,
ста̀нъ ми, Раду, ѝзвъди
мое̑но кончъ хране̑но,
хране̑но, невазсе̑дано,
та го за̀юздъ, за̀гемъ,
сърма го се̑дло осъдлай,
че жъ да идам, Раду лю,
през три, през девекь барчѝнъ,
отво̑дна стра̀на бе̑л Дунав,
жъ идам, не̑ма да дойдам,
на раха̀ть да та о̑ставе̑.
— Ой Дою, ой по̑рво любе,
немо̀й ма, Дою, разплаква,
немо̀й ми со̑рцъ скосе̑ва,
ам хайда да въчерямъ.
— Ой Раду, ой по̑рво любе,
сноща съм, Раду, въчере̑л
твоитъ думи о̑тровни,
та са сам нае̑л и напил.
Сега жъ да та о̑ставе̑
на раха̀ть да са насъдиш,
да та не ка̀рат, не мо̑мре̑т.

23. II. 1953 г.
с. Широка лъка

Мария Ст. Барганска,
род. в 1915 г., образование IV кл.

720. Стоян иска да остави погрознялата си жена

Славка си люлка люляше,
мо̀ско си дѐте люле̂ше,
же̂лна му пе̂сне̂ пе̂еше:
— На̀нни ми, нанни, дѐтенце,
голе̂мко да ми нарастеш!
Стое̂н на Славка викаше:
— Славке ле, по̂рво ве̂нчило,
немо̀й ми люле̂ дѐтенце,
ами ма, Славке, по̀слуше̂й
какво ща да си ти каже̂м.
Йе̂ сам намислил, Славке ле,
сас тебе да са ра̀зде̂лим,
о̀ти ми не си ка̀матна,
какно по̂рвана година.
Славка Стое̂ну викаше:
— Стое̂не, любе Стое̂не,
как ща да ти сам ка̀матна,
какну по̂рвана година —
девет сам дѐца родила,
девет сам люлки люле̂ла,
осем сам гроба сторила!

12. X. 1952 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование средно специално

721. Хасан се виком провикна

Хасан тръгва към планината и казва на Емня, която върви след него, да се върне, но тя не го послушва. В гората измиват червената кана, строшават бурми пръстени и Емня се окайва защо е хубава, когато Хасан не я иска.

Та чули ли сте йли не
кина̀ е ново станало
в Наиплѝ село голе̂мо?
Хасан са сбира, то̂рнува
нах високана пла̀нина.
Емне̂ го по̀след сле̂де̂ше,
Хасан на Емне̂ викаше:
— Во̂рни са, во̂рни, Емнину!
— Не що̂ са во̂рнам, Хасане! —
Варве̂ли, колко варве̂ли,
вле̂заха в го̂ра зелена,
найдаха се̂нка дебела,
пийнаха во̂да студена,
умиха ка̀на че̂рвена,
строшиха бурмѝ по̂рстене.
Хасан са ру̂ком приру̂ка:
— Слушайте, е̂ли, борики,
с мо̀ма мехкемьо̂ имахме
в Дьовленские̂н хекима̀т,
же̂ндаре излêват-вле̂ват
и врют си нами погле̂ват.
Емне̂ са же̂лно приру̂ка:
— Майчинку, стара майчинку,
защо ма ти мен породи
сака̀ва бе̂ла-чернока,
сака̀ва тьонка-висока,
че си ма Хасан оставе̂!

31. VIII. 1954 г.
Чепеларе

Мехмед С. Вощев,
род. в 1890 г., образование IV кл., занаятчия

Наиплѝ (ст. 3) — Неапли, сега с. Буйново, Смолянско. *Дьовленские̂н* (ст. 19) — Девинският. Измиването на кана̀та и строшаването на бурми пръстени в бита на помохамеданчените българи означавало разваляне на годежа или сватбата.

722. Какво дете е родила

— Марийку, любе Марийку,
три пилце пѝскат в горо̂на —
по пѝле хабѐр провадай
какво щиш дѐте да родиш.
А̀ко е мо̂ско дѐте̂но,
армага̀н ще му прово̀де̂м
стамбу̂лски чизме че̂рвени,
искѐчоскине ножове.
Лю ко е женско дѐте̂но,
армага̀н ще му про̀воде̂м
стамбу̂лска мала момие̂,
два ро̂да жьо̂лти алто̂не.

6. XI. 1954 г.
Чепеларе

Кана Ат. Христева,
род. в 1890 г.

Стамбу̂лски (ст. 7) — цариградски (от Истанбул). *Искѐчоскине* (ст. 8) — ксантийски (от Скече, Ксанти).

723. Защо ще я остави

Стоян говори на жена си, че ще я остави, защото няма дете. Тя го кара да купят робини и роби, които да я отменят от работата ѝ, и ако не роди за девет месеца, тогава да я остави.

— Загорке, любе Загорке,
дошло е времê рàзгêлно,
рàзгêлно, още рàзтажно,
та ве жъ да та ôставêм.
— Чълебѝ, любê чълебѝ,
чим òтъ жъ ма оставêш,
какво нъ сôм ти донела,
донела и докарала?
До девекь кравъ младôчнъ
сас девекь дребнъ тълчинкъ,
сюрѝê ôвцъ с овчêръ,
харгельô кòнъ с конêръ,
юрýцка стара плàнъна
и тà е зестра голêма.
— Загорке, любъ Загорке,
нищо да не бьо донела,
авлêтчôк да бьо родила.
Сега за девек годинъ,
как ма без авлêть оставъ,
нито от мôско, от женско.
— Чълебѝ, любъ чълебѝ,
имаш си кравъ младôчнъ
и млого дребнъ тельчинки.
Агà слôнцено пръвали,
та ида кравъ да дôê,
доде си кравъ ѝздоê
и дребнъ тèлцъ да слôча
и пêтлѝнъ си пропêѝôт,
говедаренъ засвирêт.
Кога до тебъ да легна,
та с авлèт да са сдобиê?
Стàни, челебѝ, ѝзведъ
до двана сивъ àтове,
та хи осêдлай, зàюздъ,
чифт хи пòпрêзъ пòпрêгнъ.
Àтовъ жъ си вазсьôднъм,
та да ми пòдъм, чълебѝ,
на митрополѝт пазари.
Там са продават робинки
и още младъ робчета,
та да си купим робинкъ,
робинкъ с младъ робчета.
Робинкъ кравъ да дойôт,
робчета тèлцъ да лôчат,
пък ѝê жъ с тебъ да легна.
За осем-девек месеца
àко ти авлêк не стêкам,
тогава си ма ôставъ!

21. II. 1952 г.
с. Широка лъка

Мария Г. Барганска, род. в 1898 г.,
образование II кл,
домакиня

724. Недей ме млада оставя

— Невêсту млада, зелена,
откак са с тебе сабрахме,
всичко ни торна за нахпреж,
едно ни тôрна за назад —
аллах ни дèте не даде.
Сега са чудêм и мислêм
дали та млада ôставêм
или са варх теб ôженам.
— Юначе лудо и младо
немòй ма млада оставê,
нито са варх мен оженва.
Ѝê имам братê троица,
и троица са касапе,
та колêт брàве êлови.
Ѝда хи, севдѝм, пòрукай
и мене да ма заколêт,
зам да ми видиш, юначе,
моêсо сôрце какво е!

14. X. 1955 г.
мах. Катраница

Емин Ем. Драмалиев,
род. в 1914 г., образование IV кл., общ
работник

Близък вариант на тази песен Ат. Райчев е записал на 29. VII. 1951 г. в с. Триград от Исуф Ашиков.

725. Мъж погубва бездетната си жена, I

Стоян казва на жена си, че е повикал касапин да коли ялова крава. Тя го моли да почака, защото може да се отели: ябълката, която девет години не е удържала плод, сега е завързала. Той накарва да заколят жена му и вижда, че носела дете.

— Калину, любе Калину,
ѝê сам, Калину, калêсал
Алиê баш касапинан
êлова крава да коли —
девет години прèходна,
води са, пък са не тèле.

— Стое̂не, гѝди Стое̂не,
още йе̂ малко по̀че̂кай,
та бе̂лки са ща отели.
Вав дворан има е̂балка,
девет години как цве̂ти,
цве̂ти, пък са не удо̂ржа.
Тае̂ година цве̂тила,
едничка е ударже̂ла,
и та̀ е, любе, сребарна. —
Алие̂ Стое̂ну думаше:
— Стое̂не, гиди Стое̂не,
не ко̀ли крава е̂лова,
за̀коли о̀вца дебела.
Стое̂н Алию думаше:
— Алийо, баш касапине,
ко̀ли е̂, ко̀ли, Алийо,
та̀ ма е млого ло̂гала,
сега за девет години. —
Алие̂ закла Калинка,
бе̂ло хи со̂рце разпори,
че ми си найде Алие̂
малоно мо̂ско де̂тенце.
Стое̂н на Али викаше:
— Про̀боди си ма, Алийо,
сас твои остри ножове
в моесо бе̂ло сарчо̂це,
и йе̂ с Калинка да идам
при мало мо̂ско де̂тенце!

28. VIII. 1944 г.
Чепеларе

Мария Т. Георгиева, род. в 1888 г.,
без образование,
домакиня

726. Мъж погубва бездетната си жена, II

Никола иска да остави бездетната си жена. Тя го моли да не я оставя, а да я погуби. Касапинът изважда дете, което седи на златно столче.

— Радке ле мари хубава,
откак са с тебе сабрахме,
всичко ни господ помогна,
та ко̂ща и до̂ма сабрахме,
има̀не, още вата̀не,
ама ми, Радке, не роди
малконо мо̂ско де̂тенце.
Йе̂ ща та, Радке, о̀ставе̂м
да ходиш, Радке, вдовица,
вдовица и па̀ре̂сница.
Радка Николу викаше:
— Немо̀й ма, любе, оставе̂
да ходе̂ млада вдовица,
вдовица и па̀ре̂сница,
ам си ма, любе, по̂губи! —
Стана Никола, отиде
вав голе̂моно кафене,
та си Никола изпрати
Илие̂ младо касапче.
Илие̂ Радки думаше:
— Радке ле мари хубава,
мен ма Никола проводи —
имал е крава е̂лова
да си е̂, Радке, за̀коле̂м.
Радка Илию викаше:
— Илие̂, младо касапче,
то не е крава е̂лова,
а̀ми е сама Радица.
Га̀ ма, Илие̂, заколиш,
та ми сарцесо ра̀зпори,
та го Николу о̀тнеси. —
Га̀ е̂ Илие̂ заколи
и хи сарцено разпори,
от со̂рце си ми извади
малконо мо̂ско де̂тенце.
девет месеца носено,
носено, недоносено.
На златно столче се̂де̂ше,
бе̂ла ми книга четеше,
чьорни ми слова пише̂ше!

Август 1938 г.
Чепеларе

Мария Вл. Бочукова,
род. в 1886 г., образование VII кл.,
домакиня

727. Ако ти глава отрежа

Деляна казва на третия си мъж, че е живяла най-добре с първия си мъж, а с него не са ходили на гости. Той се разсърдва и я убива.

Стое̂н Деле̂ни думаше:
— Деле̂ну, любе Деле̂ну,
трима си мо̂жа водила,
не со̂м та, любе, попитвал
с кутро̀ ти любе най-добре:
по̂рвоно или второно,
или пък само третоно?
— Страх ма е, любе, да каже̂,
да не ми гла̀ва йотре̂жеш!
— Йе̂ ка̀жи, ка̀жи, Деле̂ну,
а̀ко ти гла̀ва йотре̂же̂,
ракѝсе да ми изсо̂хнат!

Почна Делêна да казва:
— Бог да го прôсти пôрвиê,
че бêше голêм сиромах.
По чужди врâти ходêше
селскине крави да пасе,
по кило брâшно зимаше,
постничка чьôрба готвêхме,
ала ê сладко êдêхме.
Бог да го прôсти вториê,
че бêше голêм богаташ.
В кôщана всичко имахме —
полан ми хамбар сас жито
и полна бôчва сас вино,
ам беше пусто ядюво,
ядюво, още пиюво,
òти си сгôда нêмахме.
Пък сега с тебе — третиê,
досега девет години,
откак са с тебе сабрахме,
на гости не сме ходили,
на гости и на пòвратки. —
Стоêн се люто разсôрди,
извади сабê огнена,
та хи главôта отрêза.

4. X. 1952 г.
с. Широка лъка

Чока Ст. Гайдарова,
род. в 1919 г., образование IV кл.,
домакиня

728. Убива жена си от ревност

Мъж пита жена си защо вечеря и назад гледа — дали си няма и друго любе? Тя му отвръща, че гледа синьото небе, но той не ѝ вярва и я погубва, а после я оплаква.

— Що вечеруваш, Êнице,
и назад гльодаш —
дали си нêмаш, Êнице,
и друго любе,
и друго любе, Êнице,
невечерêло,
невечерêло, Êнице,
непригêпсало?
— Нêмам си, нêмам, юначе,
любе и друго,
ами си гльодам, юначе,
синьоно нêбо,
как ще да росне, юначе,
ситнана рôса,
та ще нароси, юначе,
двори широки.
— Лôжеш ма, лôжеш, Êнице,
не си ми вêрна! —
Че са разсôрди юначе,
та си погуби,
та си погуби юначе
хубава Êна.
Агâ е вйде юначе
мôртва умрêла,
жêлно заплака юначе
и занарйца:
— Не ми си мила, Êнице,
как бê кâматна,
ам ми си мила, Êнице,
че бê хитричка.
Все колчеш дойдêх, Êнице,
от механôна,
все пиêн идêх, Êнице,
с госте пиêни.
Все ма срêщаше, Êнице,
отвôн на двори,
отвôн на двори, Êнице,
с фенер-борнйца,
с фенер-борнйца, Êнице,
с вино баклйца.
Йê си ти речêх, Êнице:
„Пиêн ти идам,
пиêн ти идам, Êнице,
с госте пиêни!“
Ти ми викаше, Êнице:
„Добре ми дошьôл, юначе,
добре хи водиш,
постелила сам, юначе,
залôжила сам
и сготвила сам, юначе,
блага вечера,
наточила сам, юначе,
вино червено
да хи служйме, юначе,
да хи гостиме.“

Август 1938 г.
Чепеларе

Мария Вл. Бочукова,
род. в 1886 г., образование VII кл.,
домакиня

Краят на тази песен се е обособил като самостойна творба, която Атанас Райчев е записал в Чепеларе и в околните села. Най-популярен е краткият вариант, съобщен от Мария Т. Георгиева, 66 г., и Тодора Христинина-Пепе[illegible]нова на 16. XI. 1954 г.:

Любе Тодору, Тодору,
гости ти водêм, Тодору,
ала са госте пиêни.
— Добре ги водиш, Стоêне!
Сас вино ще ги напоим,
вино и бêла ракиê.

729. Алена не иска да пее, за да не я познае Караджа

Стоян кара жена си да изведе биволите на планината и да запее. Тя отказва, защото ще я чуе Караджа, с когото са се залюбили. Когато запява, хайдутинът излиза и три дни и три нощи се бори с мъжа ѝ. Стоян я вика да му помогне, но тя му напомня, че го е предупредила.

— Стàни, Алену, зàкарай
твоине зивгàр биволе
с копринêнине чьòлюве,
с гюмюшêнине юларе,
та хи височко йзкарай
на високана плàнина,
там ще хи трèва напасем,
там ще хи вòда напиêм.
Та че ми рỳкни, Алену,
през сàê гòра зелена
от едно гôрло два гласа,
от един êзик две думи.
— Как да ми рỳкнам, Стоêне,
сàê е гòра хайдушка.
Тỳва са крие Караджê,
пък са сме êвêл гàлили,
гàлили и драгòвали,
и ма познава на гласôс!
Стоêн Алêнки викаше:
— Рỳкни ми, рỳкни, Алену,
от адно гôрло два гласа,
от адни ỳста две думи —
какво ще стори Караджê,
доде е Стоêн на мейдан!
Кайно си рукна Алена,
че са Караджê прирỳка:
— Ах, та тув ли си, Алену! —
Та си Караджê излêзе
и са сас Стоêн сбориха,
сбориха, еще носиха
до три ми денê с нащене.
Ала са Стоêн озори,
та си Алени думаше:
— Алену, бела кокону,
та пòмогни ми, Алену,
че ма Караджê озори!
Алена си му викаше:
— Стоêне, гйди Стоêне,
нели ти казвах, Стоєне,
че тув са крие Караджê,
по гласос ще ма познае,
та ще Караджê излêзе
и двама ще са сборите.

12. X. 1955 г.
мах. Катраница

Емин Ем. Драмалиев,
род. в 1914 г., образование IVкл., общ работник

730. Стоян погубва жена си, която го мами с Касъм Кеседжията

Стояновата майка казва на сина си, че жена му люби Касъм Кеседжията, и го съветва да тръгнат на гости и в гората да я накара да запее — тя ще извика Касъма. Стоян я послушва и жена му Калинка повиква разбойника. Борят се три дни и три нощи. Калинка помага на Касъм, но Стоян го погубва, връзва до него жена си и я оставя в гората.

— Стоêне, сину Стоêне,
ти си Калинка вêруваш,
ала ê немòй вêрува!
Калинка ходи по село,
по село, по дюкêнêно,
по пòле, по егрèцено,
Калинка гàли и други,
Калинка лêга сас други —
с Касъма кесаджиêна.
Стоêн на майка викаше:
— Мале ле, мила мале ле,
по какво си ê познаваш?
— Познавам си ê, сину лю,
по бêло лице шêнлйво,
по чьорни òчи мамливи.
Гà сôднем да вечерêме,
по дваж нахвôтре лапнува,
по триж нахвôн поглъоднува.
Гà хи Касъма споменêм,
суха ê треска затриса,
лйцêно хи се промêнê
ту бêл, ту червен трêндафил,
устана хи са сковават.
Стоêн на майка викаше:
— Мале ле, мила мале ле,
как да си хванам Калинка?
— Стоêне, сину Стоêне,
йê ща та хитро нàуча.
Утре ê, синку, зàведи
нах нейна майка на госте.
Агà вав гòра влêзèте,
ти си хи рêчи, сину лю:
„Вйкни, Калинку, та зàпêй
от еднô гôрло два гласа,
от едни уста две думи!"
Тà ще Касъма изрỳка. —
Стоêн Калинки викаше:
— Стàни са, любе, прêмêни,
прêмêни, още òгизди,
сòбери дребан армагàн
и пченичêни фурнйти,
че щим, Калинке, да идем
нах твойна майка на госте.
Отколе не сме ходили,

сега за девет години. —
Станаха, та ми то̂рнаха.
Варве̂ха, колко варве̂ха,
минаха по̂ле широко,
стигнаха го̂ра зелена.
Га бе̂ха всраде̂ горо̂на,
Стое̂н Калинки викаше:
— Ви̂кни, Калинке, та запе̂й
от едно̂ го̂рло два гласа,
от едни уста две думи,
на речи да е юнашка,
на думи да е бошна̂цка!
Калинка си му викаше:
— Стое̂не, любе Стое̂не,
как да ми викна, запе̂е̂?
Сае̂ е го̂ра хайдушка,
хайдушка и харамли̂йцка,
туф ходи Касъм вайвода
сас седемдесет мо̂мче̂та.
Стое̂н Калинки викаше:
— Ви̂кни, Калинке, та за̂пе̂й,
страх ли е тебе сас мене? —
Викна Калинка, та запе̂
от едно̂ го̂рло два гласа,
от едни уста две думи,
та че по влашки продума:
„Застигай, Касъм, пристигай,
доде сам в го̂ра зелена
сас по̂рво любе Стое̂на!“ —
Излезе Касъм вайвода
сас седемдесет момчета,
та си на Стое̂н викаше:
— Стое̂не, ги̂ди Стое̂не,
бо̂рба щим да са бориме,
та да ми видим, Стое̂не,
кой ще да води Калинка! —
Та са бо̂риха, носиха
до три ми де̂не с наще̂не,
Калинка накрай се̂де̂ше
и си ми бо̀рба гльодаше.
Стое̂н Калинки викаше:
— Та по̂могни ми, Калинке,
йе̂ мене, йе̂ на Касъма! —
Ага̂ Калинка отиде,
че не помогна Стое̂ну,
ам си помогна Касъму.
Господ на Стое̂н помогна,
та си Касъма подвали,
помо̂кна сабе̂ огне̂на,
та му главо̂та отре̂за
и врют момчета погуби.
До него во̂рза Калинка
за едно̂ до̂рво високо,
че си на нее̂ викаше:
— Калинке, по̂рво любове,
казвай, Калинке, ка̀зувай
сас нож ли да та со̂се̂ка,
с пушка ли да та при̂бие̂.
Пак та̂ са же̂лно моле̂ше
и на Стое̂на викаше:
— Ана̂тема ти, Стое̂не,
не еднож — триж, девет по̂ти,
дето ма мене нагоди̂
да си ми викна, запе̂е̂,
че си са хитро измамих,
та си пору̂ках Касъма.
Немо̀й ма ту̂ва пребива,
ам си ма, любе, о̂тведи
на майчини ми дво̂рове,
там си ма с пушка при̂бии,
там си ма с ножат со̂се̂чи.
Там да ма майка зарови
в долничкана градинка
под червенана е̂балка,
до студенине ври̂сьове.
Ко̀лчеш ми дойдат дружкине
да точат во̂да студена,
за мене да си споминат
и мене да си вазпе̂ват.
Стое̂н Калинки викаше:
— Ту̂ва ще да та о̀ставе̂
вав сае̂ го̂ра зелена
окована и во̂рзана,
та да си гльодаш Касъма.
Сас о̂чи да го погльодваш,
пък с ро̂ки да го не стигаш.
Гльодай го, гльодай, Калинке,
гльодай го, та са на̀гледай,
га̀ли го, та са на̀гали!

Август 1938 г.
Чепеларе

Мария Вл. Бочукова,
род. в 1886 г., образование VII кл.,
домакиня

731. Ако гълъби пребиеш

— Мале ле, стара мале ле,
научили са го̂лабе
бе̂ла пшеница да калво̂т.
Дали го̂лабе при̂бие̂м
йли пшеница о̀женам?
— Стое̂не, сину Стое̂не,
а̀ку го̂лабе пребиеш,
други го̂лабе ще дойдат
бе̂ла пшеница да калво̂т,
ам си пшеница о̂жени
да не доходат го̂лабе.

16. XI. 1954 г.
Чепеларе

Мария Т. Георгиева,
род. в 1888 г., без образование,
домакиня

Творбата представя обособен и заживял като кратка самостойна песен постоянен алегоричен въпрос от разпространения сюжет *майка съобщава на сина си, че жена му му изневерява.* В най-популярните варианти и версии на този сюжет въпросът се задава обикновено на нарочно поканени гости, между които присъствува и любовникът на невярната жена. Отговорът, също алегоричен, съдържа колективното морално оправдание за погубването на жената.

732. Стоян пита невярната си жена как да я погуби

Стоян казва на жена си, че отива в Цариград, и ѝ поръчва да не ходи на Продановите кладенци. Тя отива за вода и поканва Продан у дома си. Стоян се връща и я пита какво иска — на два коня да яха или да свети борина.

Научила са Тодора
в прѝмрак на вòда да ходи
на Проданови бунàре.
И Продан са е научил
вав прѝмрак конче да пои
в Тодòринине хàркоми.
Стоêн Тодорки думаше:
— Тодорке, любе Тодорке,
йê ще са, любе, òведа
нах Стамбòл града голêма
да карам вàкли овньове,
да карам да хи продавам,
бêли грòшове да сбирам.
Немòй са бêло премêнêй,
нито са ситно оплитай,
не хòди в прѝмрак за вòда
на Проданови бунàре,
че ми е Продан душмàнин,
та ти ще излê годôна. —
Стоêн нах Стамбòл замина,
Тодорка си го не слушê.
Бêличко си са прêмêни
и ситно си са оплете,
нарами бêли хàркоми,
отиде в прѝмрак за вòда
на Проданови бунàре
и си на Продан викаше:
— Продане, любе Продане,
êлай ми чèска на госте,
че си ми нема млад Стоêн.
Сготвила ти сам вечера
гôски и патки пôржêни. —
И Продан си ми отиде
на Тодорини дворове.
Тодора си го фаведе
ваз ситни скàли нагоре
нах високине кьôшкове.
Седêли, колко седêли,
Стоêн на порти зачука,
зачука, още порỳка:
— Тодорке, любе Тодорке,
êлай ми порти òтвори,
че сам, Тудорке, заборѝл
моине чифте пищòле,
моине чифте ножòве.
Тодорка нахвôн излêзе
портине да му отвори.
Стоêн Тодорки викаше:
— Тодорке, любе Тодорке,
каква ми ѝщиш да станеш —
на два ли кòнê да êхаш,
фенер-бòрна ли да свêтиш?
— Стоêне, любе Стоêне,
не щô два кòнê да êхам,
фенер ще бòрна да свêтêм.

26. XI. 1954 г.
Чепеларе

Мария Т. Ралчева,
род. в 1888 г.

Стамбòл (ст. 10) — Истанбул.

733. Войник убива невярната си жена

Веднага след сватбата Стоян отива войник и поръчва на жена си да се пази да не я излъже някой. Когато получава писмо, че мъжът ѝ е изпратен на фронта, тя приема вечер съседа си. Стоян се връща и ги убива.

Имала майка, имала
едничак сина Стоêна,
и то сираче остана
без майка Стоêн, без баща.
Агà голêмчêк израсте,
найде си любе кàматно,
та си са Стоêн ожени
за Станка мòма хубава.
Тамам му бêше сватбата,
Стоêну хабèр допàдна
царюму измèт да прави.
Стоêн са сбира, тôрнува
младо войниче да иде
и на Станка си думаше:
— Станке ле, пôрво любове,
йê си са сбирам, тôрнувам
младо войниче да идам
и тебе сама оставêм.
Ще ти са молê, Станку лю,
да гльôдаш, Станку, що правиш,
че ти е тьôнка снàжката
и ти е бêло лѝцето

и ти са уста думливи,
думливи, още смѐйливи —
никой да та не изло̂же.
Ако са, Станку, изло̂жеш,
главо̂та ще ти о̀тре̂же! —
Стое̂н си войник отиде.
Било̀ е, колко било̀ е,
до два ми, до три месеца,
Стое̂на са прово̂дили
в Битоле̂ града голе̂ма.
Оттам си пѝсмо проводи
до Станка млада неве̂ста,
че е Стое̂н вав Битоле̂.
Станка си пѝсмо получи,
получи и го прочете.
Ве̂рна си кльотва заборѝ,
пѝсмо си Станка подаде
на близничконо комшийче,
на Коле̂ баш ергенинан.
От него не е имало
ни мо̀ма неце̂луната,
ни булка непрего̂рната.
Колю си пѝсмо прочете
и си на Станка викаше:
— Станке ле, близка комшийку,
Стое̂н на война отиде,
та може там да остане.
Дьо̀ да ми, Станке, уйдѝсаш
вечер с теб да са сбираме,
сбираме и лафо̀ваме.
Ако са Стое̂н не во̂рне,
за тебе ще са о̀жене̂. —
Колю бе ва̀кал, ка̀матан,
ше̂нливче̂к, още пе̂йливче̂к.
Станка са льо̀сно излô̂га,
та са на Коле̂ согласи
вечер дома хи да ходи.
Отде си Станка вѝде̂ха
неине близни комшие,
те си на Стое̂н писаха
какво ми Станка разправе̂.
Стое̂н си отпуск поиска,
но̂щем вав село допа̀дна,
кротко си двори прерипна
и още врата отвори.
Коле̂ си во̂тре завта̀са,
сас нож хми гла̀ви отре̂за
и хи на по̂те̂н изнесе,
до вратана хи остави,
та да са повни, приказва.

20. IV. 1955 г.
Чепеларе

Згура М. Кущинаров,
род. в 1876 г., образование IV кл.,
занаятчия

СВЕКЪРВА И СНАХА

734. Продай я, синко, продай я

Син пита майка си дали да продаде коня си, децата или жена си. Тя го съветва да продаде жена си.

— Прѐкрати, майчу, сермьо̂на,
беш пари не̂мам в кесьо̂на,
дали си про̀дам кончено?
— Немо̀й го, синку, продава,
без конче не ще̂ш да можеш.
— Прѐкрати, майчу, сермьо̂на,
беш пари не̂мам в кесьо̂на,
дали си про̀дам де̂цана?
— Немо̀й хи, синку, продава,
че хми е малко пахо̂на,
пък хми е млого же̂лбана,
без де̂ца не щеш да можеш.
— Прѐкрати, Майчу, сермьо̂на,
беш пари не̂мам в кесьо̂на,
дали си про̀дам севдьо̂на?
— Про̀дай е̂, синку, про̀дай е̂,
че хи е млого пахо̂на,
пък хи е малко же̂лбана.
На пазар си е̂ ѝзкарай,
та че са тарла̀р извикай:
„Продавам любе евтино,
за шинѝк жьо̂лти алто̂не,
за шинѝк бе̂ли гро̂шове!“

22. IX. 1951 г.
с. Забърдо

Летиф Ас. Драхемов-Рангата,
род. в 1918 г., образование IV кл.,
работник

Л. Драхемов знае песента от майка си.

735. Свекърва клевети снаха си и мъжът ѝ я убива

Никола отива на механата и поръчва на жена си Яница да го чака, докато се върне. Свекърва ѝ я кара да легне и я излъгва, че ще я събуди. Когато си идва мъжът ѝ, тя го посреща и му казва, че Яница е заспала с другиго. Той ѝ отсича главата, която хвърчи и говори, че го е чакала.

Ѐнице, кона̀к сайбѝйку,
Ѐнице, любе ле мое,
ѐ ще да идам, Енице,
нах беглицкана механо̀.
Малко ща винце да пийна
за два стамбу̀лски алто̀на.
Пък ти ма чѐкай, Ѐнице,
дорде пѐтлине дваж пеѐт,
дваж пеѐт и триж повторѐт! —
Чѐкала го е Ѐница,
дор са пѐтлине дваж пѐли
и дор триж са повторили.
Мо̀ска е риза ушила,
бо̀кал ѐ во̀да изпила,
сарцено си е гасила.
Ба̀ба на Ѐнка думаше:
— Лѐгни си, сно̀ху, та по̀спи,
ага̀ ми дойде Никола,
ѐ та ща, сно̀ху, зару̀ка
да станеш да го посрьо̀щнеш. —
Тамам бе Ѐнка легнала,
по̂рва бе со̂нѐ заспала,
Никола чука и вика:
— Ѐнке ле, любе ле мое,
ѐла ми, любе, о̀твори! —
Че не излезе Ѐница,
ами излезе майка му.
Той си на майка викаше:
— Каде е, майчу, Ѐница?
— Никола, сину Никола,
Ѐнка е снощи легнала,
с друго е любе заспала. —
Тогав са люто разсо̀рди,
извади сабѐ френгѝе,
та хи главо̀та йотсѐче.
А майка си му викаше:
— Никола, сину Никола,
толков ли шеко̀ не знаеш,
та си погуби Ѐница?
Никола майци викаше:
— Пиѐн си шеко̀ не знае. —
Гла̀ва по двори фо̂ркаше
и на Никола викаше:
— Как да не со̂м та чѐкала,
мо̀ска сам риза ушила,
бо̀кал сам во̀да изпила! —
Ѐнкина майка варвѐше
на чьо̂рква рано да иде,
комшийкине хи викаха:
— Ѐнка е тьожко больничка,
во̀рви ѐ бо̂рже о̀биди! —
Ага̀ си тамо йотиде,
какво да найде майка хи:
глава по двори фо̂ркаше,
всичко бѐ ко̂рви улѐло!

1. III. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

Стамбу̀лски (ст. 6) — цариградски (от Истанбул).

736. Свекърва отравя снаха си, I

Майка оженва сина си малък за глупава жена. Праща я на Дунава да пере и ѝ поръчва бялото пране да стане черно, а черното — бяло. Когато се връща, свекърва ѝ дава да вечеря змия усойна.

Имала майка едничѐк сина,
бо̂рзала майка, оженила го.
Малак заглавѝ, глупав ожени,
та му доведе глупаво любе,
глупаво любе, глупава сно̀ха.
Прати ѐ баба на бѐлѐн Дунав,
на бѐлѐн Дунав пране да пере.
Хем ѐ провада, хем хи заро̂ча:
— Ой сно̀ху, сно̀ху, глупава сно̀ху,
бѐлоно пране чьорно да стане,
чьорноно пране бѐло да стане! —
Прала е сно̂ха и е плакала.
Бѐлоно пране по-бѐло станва,
чьорноно пране по-чьорно станва.
Пладнина дойде, сно̀ха не дойде,
вечерѐ дойде, сно̀ха не дойде,
срадѐ нощ дойде и сно̀ха дойде.
На порти чука и жѐлно вика:
— Ѐла ми, бабу, порти о̀твори,
ох леле, бабчу, какво да правѐ —
бѐлосо пране по-бѐло станва,
чьорносо пранѐ по-чьорно станва! —
Станала баба, отворила е
и си на сно̀ха дума думаше:
— В долапѐн има риба варена,
та зьо̀ми, сно̀ху, та да вечерѐш. —
Едно̂ж лапнала, дваж лейлѐкнала:
— Ох леле, бабчу, ти ма отрови,

то не е било риба варена,
ами е било змѝѐ усойна!

Август 1939 г.
Чепеларе

Стайка Ст. Балджиева,
род. в 1902 г., образование IV кл.,
домакиня

737. Свекърва отравя снаха си, II

Началото е, както на предходната версия. Свекървата казва на невестата, че ѝ е приготвила за вечеря риба и агне. Тя хапва и умира, а мъжът ѝ се пробожда.

Родила мама ѐдничак сина,
то̀рнала мама да го пожени,
нашла му мама глупаво любе.
Поиска нѐнѐ бѐлко да пере,
бѐлоно пране чьорно да стане,
чьорноно пране бѐло да стане.
Евлѐн ми дойде, сно̀ха не дойде,
ашѐм ми дойде, гелѝн не дойде,
атцѝѐ дойде, силом си дойде.
Причу̀кала е, прирукала ѐ:
— Ѐла ми, нѐню, нѐню, о̀твори!
— Вечерали сме, легнали си сме,
сварила ти сам топла вечера
от мо̀ре риба, от по̀ле ѐгне.
Сьо̀днала гелѝн да си поѐде.
Еднôжчѐк ко̀снала, дважчѐк охнала.
дважчѐк ко̀снала, трижчѐк охнала:
— Ох леле, нѐню, как ма кайдѝса
на четри денѐ млада невѐста! —
Де ѐ зачуло нехино любе,
извади си нохче, та си го впо̀ри,
та си го впо̀ри в негово со̀рце
и на гелѝна жѐлно си рече:
— Дето ще плаче момина майка,
нека да плаче и моята майка!

11. XI. 1955 г.
мах. Катраница

Емин Ем. Драмалиев,
род в 1914 г., образование IV кл.,
общ работник

ДЕЦА И РОДИТЕЛИ, СЕСТРИ И БРАТЯ

738. Баща им е в тъмница, майка им — в земята

Паднала е, джа̀нъм, тьовна маглица,
тьовна маглица, джа̀нъм, в нашено село,
та е прикрила, джа̀нъм, нашана кôща.
На двори седи, джа̀нъм, еднѐ бабичка,
та си ѐ слѐдѐт, джанъм, до две дечинки —
еднôно мо̀ско, джа̀нъм, другоно женско.
Мо̀сконо пита, джа̀нъм: — Къде е, бабу,
каде е, бабу, джа̀нъм, моѐт боба̀йко?
— Твоѐн боба̀йко, сине, в тьовна тевница.—
Женсконо пита, джа̀нъм: — Каде е, бабу,
каду е, бабу, джа̀нъм, моѐта майка?
— Твоѐна майка, дôще, в чьорнана зѐмѐ.

1. IX. 1954 г.
Чепеларе

Гюля М. Кондакчиева,
род., в 1908 г., образование IV кл.,
работничка

739. Откак е майка умряла

Вей, вѐтре, не навѐвай са,
вѐтре, не налюлѐвай са!
Девет години ми стана,
откак е майка умрѐла,
на сôн ѐ не сôм гльодала.
Сега бѐ майка при мене
и си ми майка думаше:
— Дафинке мила, мамина,
ожени ли са татко ти,
доведе ли майка мащеха?
— Татко са, маму, ожени,
доведе любе ка̀матно,
ала децана не гльода,
голи и боси те ходѐт. —
Вей, вѐтре, не навѐвай са,
вей, вѐтре, не налюлѐвай са,
че си ма от сôн разбуди,
та са сас майка не видѐх!

23. II. 1952 г.
с. Широка лъка

Мария Ст. Барганска,
род. в 1915 г., образование IV кл.

740. Няма да я сгоди, докато не ѝ приготви дарове

Майка казва на дъщеря си, че не мисли да я годява, докато не ѝ направи много дарове и чеиз, защото нея я оженили малка и нямала с какво да дари момковата рода.

— Майчинку, мила майчинку,
мислиш ли да ма оглавѝш
йли ми още не мислиш?
— До̂щеру мое̂, майчина,
мисле̂м си, мисле̂м, до̂щеру,
ала ми още не мисле̂м,
дорде, до̂щеру, не сторе̂м
четристотѝни да̀рове,
девет товаре спа̀пове.
Мен майка малка оглавѝ,
та че ма бо̂рже ожени,
та не̂мах тьонки дарове
и още тьожки спа̀пове.
Га бе̂ в понделник у̂тирна,
момкова майка ру̂каше:
„Изнисай, свате̂, да̀рове
да ми одариш сватове,
момкова ро̀да голе̂ма!“
Мое̂ са майка чуде̂ше,
нахво̂н, нахво̂тре ходе̂ше,
бе̂ли си ро̂ки ко̂рше̂ше,
мо̂рна си ко̀са мо̂кне̂ше,
бурмѝ по̂рстене троше̂ше.
И е̂, до̂щеру, прегаре̂х
през червенана прѐкрива.
Та са сам тогав калнала,
ко имам едно̂ дѐтенце,
не що̂ го малка оглавѝ,
дор хи да̀рове не сторе̂м —
чѐтристотѝни дарове
и девет твара спа̀пове.

26. III. 1954 г.
Чепеларе

Кева К. Илиева,
род. в 1878 г., без образование,
домакиня

За *червенана прѐкрива* (ст. 25) вж. пояснението към песен № 38.

741. Майка проклина дъщеря си, I

Майка пита болната си дъщеря какво е правила на млади години, та толкова се измъчва. Тя ѝ казва, че когато била малка, я хванали овчари и я отвели в гората и тя им запалила егреците с конете и агълите с агнетата. Майка ѝ я кълне да лежи още девет години.

Руса е болна легнала —
от болест гла̀ва не вдига,
от лошо с о̂чи не гльода.
Майка си Руса питаше:
— Руске ле, мое̂ до̂щеру,
ка̀зувай, Руске, ка̀зувай
какво си дру̂гож правила
на луди-млади години,
та со̂лков са наказуваш,
нито оживе̂ш, умираш.
Руса на майка викаше:
— Майчинку, стара майчинку,
ага̀ ма питаш, ще кажа.
Повниш ли, майчу, знаеш ли
дру̂гож, ага̀ бе̂х ма̀нишка
на дванадесте години,
та си ма, майчу, прово̂ди
вав прѝмрак во̂да да точе̂м
от студенине врѝсьове?
Там ма овче̂ре хванаха,
хванаха и отведоха
в чьостана го̀ра зелена.
Бе̂лко ми лѝце лю̂бе̂ха,
мо̀рна ми ко̂са ва̀ле̂ха,
тьонка ми сна̀жка трошиха.
Чудих са, майчу, мислих са
какво ли да хми на̀праве̂м,
та че хми, майчу, запалих
ире̂ци с луда харгельо̂,
аго̂ле с ва̀кли е̂гнета.
Ага̀ ире̂ци горе̂ха,
овче̂ре же̂лно плаче̂ха.
Харгельо̂ ко̀не вище̂ха
и на овче̂ре думаха:
„Овче̂ре, наши сайбѝе,
како̂в сте золу̂м сторили,
сторили и направили
на Руска мома хубава,
та ни ире̂ци запали?“
Ага̀ аго̂ле горе̂ха,
е̂гнета же̂лно блее̂ха,
кучета же̂лно вие̂ха
и на овче̂ре думаха:
„Овче̂ре, наши сайбѝе,
како̂в сте золу̂м сторили
на Руска мома хубава,
та ни аго̂ле запали,
аго̂ле с ва̀кли е̂гнета?“
Майка на Руска викаше:
— До̂щеру мое̂, майчина,
ти ко си това правила —
девет години как лежиш,
и още девет да лежиш!

15. VI. 1939 г.
Чепеларе

Тодор К. Балджиев,
род. в 1862 г., образование II кл.

742. Майка проклина дъщеря си, II

Началото е, както на песен № 741. Овчарче се опитва да целуне Руса и тя му запалва агъла със стадото. Майка ѝ я кълне да лежи болна три години, със сламка да се подпира, през пръстен да се провира.

— Кàзувай, Русу, кàзувай
откога ти е бàлноно,
бàлноно и кахо̂рноно.
— Майчинку, стара майчинку,
да ма бê не провàдала
лю наê вечер за вòда
вав пр̀имрак вòда да точêм
от студенине вр̀исьове.
Че си ми срьòщнах, майчинку,
до едно мàшко овчêрче,
на плешкове ма почука
и рече да ма облюби,
ê му са никак не дадох.
Че си са чудом зачудих
какво ли да му нàпизмêм.
Че му агòлан запалих,
та му стадоно изгорих.
Ѐгнещи майки блêйнаха,
овчêрче сьòдна да плаче.
— До̂щеру мое, майчина,
ти ко си това правила —
три годин болна да лежиш,
триста постелки да сдереш.
Дано ми станеш, до̂щерку̂,
ваз ѝгла да са вазправêш,
сас сламка да са подпираш,
вав по̂рстен да са провираш.

12. X. 1955 г.
мах. Катраница

Емин Ем. Драмалиев,
род. в 1914 г., образование IV кл.,
общ работник

743. Майка проклина дъщеря си, III

Майка пита болната си дъщеря къде е ходила на млади години. Тя ѝ казва, че ходила с баща си да оре на планината. В гората я причакало овчарче и тя му запалва агъла с шилетата, овните и овчарите. Майка ѝ я кълне да лежи още девет години.

— Кàзувай, Руске, кàзувай
каде си дру̂гож ходила,
на дру̂гочешни години.
— Майчинку, мила майчинку,
дру̂гож, агà бêх лѐвтерка,
гàлêх с бобàйка да ходêм,
чьорни угари да орем
на високана плàнина.
Та ма бобàйко провòди
в чьостана гòра зелена,
водица да му дòнесам.
Там ма овчêрче дочêка,
чьорни ми òчи облюби,
бêли ми бузки обхапа,
тьонка ми снàжка обко̂рши.
Чудих са, майчу, чудих са
каква ли бельò да сторêм,
та че му, майчу, запалих
агòлан сас шилетана,
сас двеста вàкли шилета
и триста вàкли овньове.
Агà шилета горêха,
чьорна са зêмê трасêше,
агà овньове горêха,
синьо са нêбо разтвори,
дребнине звѐзди падаха,
агà овчêре горêха,
овчêрски майки плачêха,
плачêха, люто калнêха.
— Руске ле, моê до̂щеру,
ако си това сторила —
девет години как лѐжиш,
и още девет да лѐжиш!

20. IX. 1955 г.
с. Забърдо

Асие Сабахчиева,
род. в 1939 г., образование IV кл.,
работи в горското стопанство

744. Любето му не е глупаво

Майка учи сина си как да разбере дали девойката, която си е намерил, е умна, и го праща да я доведе.

— Стоêне, сину Стоêне,
со̂лкова свêта обигрà,
та не найде ли си нейде
за тебе лика-прилика?
— Найдах ѝе, майчу, найдах ѝе,
ала е още манишка,
фурка не знае да преде,
на стан не знае да ткàе.

— Йди йе̂ питай, сину лю,
три думи да ти отдума:
какво е най-бо̂рзо на све̂то̂с,
какво е най-благо на све̂то̂с,
какво е най-мило на све̂то̂с?
Стое̂н си любе попита:
— Какво е най-бо̂рзо на све̂то̂с?
Любе му дума отдума:
— Умо̂ е най-бо̂рзи на све̂то̂с.
— Какво е най-благо на све̂то̂с?
— Добра дума е най-блага.
— Какво е най-мило на све̂то̂с?
— Любе е най-мило на све̂то̂с.
Майка Стое̂ну отдума:
— Стое̂не, синко Стое̂не,
йди йе̂, синку, до̀веди,
то не е булка глупава.

14. IV. 1955 г.
Чепеларе

Згура М. Кущинаров,
род. в 1876 г., образование IV кл.,
занаятчия

745. Огради чешма шарена

Майка учи сина си да изгради в гората чешма, за да дойде там и годената девойка, която е харесал.

— Вчера ми ходих, майчинку,
нах долничкана махало̂.
Ага̀ са во̂рнах нагоре,
че сро̂щнах мома хубава,
пък та̀ е била главе̂на,
главе̂на и пазарена.
— Мо̀лчи, сину лю, не пла̀чи,
до̀ ми ще ле̂то-про̀ле̂то,
послистна са щат го̀ре̂но.
На̀рами пушка ше̂рана,
закачи че̂нта киче̂на,
че йди в го̀ра зелена.
На̀мери во̀да студена,
о̀гради чешмьо̂ ше̂рана,
за̀гради бахчо̂ в градина,
на̀сади кѝтки червени,
там да са сбират мо̀мине,
мо̀мине и неве̂стине.
Ага̀ ми дойде Фатминка,
фа̀ти си бе̂ла Фатминка,
та си е̂ хитро по̀питай:
„Ко̀му си нише̂н даржела,
ко̀му си на скут се̂де̂ла,
ко̀му си е̂ла армага̀н
година и половина?
Чьорни щат о̀чи да плаче̂т,
бе̂ло ще ли̂це да же̂лтей,
тьонка ще сна̀жка да со̂хне!“

12. X. 1955 г.
мах. Катраница

Емин Ем. Драмалиев,
род. в 1914 г., образование IV кл.,
общ работник

746. Как да измами девойката, която му се присмяла

Син се оплаква на майка си, че девойка му се подигравала, и я пита как да я измами. Тя го съветва да направи в гората чешма и да се премени с дрехите на сестра си. Когато дойде девойката, да я повика у дома си и да я накара да затвори вратата.

— Майчинку, стара майчинку,
мен са е мома присме̂ла,
присме̂ла и подкриви̂ла
на фесан, на пискюльчено,
сейзин ма е зовала,
сейзин, селски гайбйе.
Чуде̂м се, майчу, мисле̂м се
на по̂т ли да е̂ при̂текам,
на врис ли да е̂ до̀че̂кам,
в го̀ра ли да е̂ йзведам!
Учи ма, майчу, на̀учи
как да измаме̂ момана!
— Сину лю, а мой сину лю,
е̂ ща та хитро на̀уча.
Йди ми в го̀ра зелена,
о̀гради чешмьо̂ ше̂рана,
разсади ружа червена.
Врют щат мо̀мине да дойдат
водица да си наточе̂т,
кичица да си йотко̀цат,
и тойно либе ще дойде.
Пък ти се, сину, пре̂ме̂ни
сас сестрино ти гизди̂ло.
Че си хи ре̂чи, сину лю:
„Е̂ла, аратли̂к, да видиш
какво сам тьонко напрела,
какво сам пла̀тно изткала —
ни те̂сно, нито широко,
на кало̀п сам го турила!“
Та че е̂, сине, йзведи
на високине кьо̀шкьове,
та че хи ре̂чи, сину лю:

„Зàтвори, дружке, вратата
да ми не влизат децата,
да ми не калѐт миндеран,
миндеран и дюшецине."
Та че хи рѐчи, сину лю:
„Ѐла ти, дружке, кàзувам
кому щиш да се присмиваш,
присмиваш и подкривѐваш
на фесан и на пискюлѐн,
кòго сейзин ще зовеш,
сеизѝн, селски гайбѝе!" —
— Ох леле, дружке, страх ма е
да не е тука батю ти.
— Нѐма го, дружке, нѐма го,
той ми е вчера йотишъòл
нах Драма, нах касабòна
да крои, ситно да шие
momински грѝжки шѐрани.

20. VII. 1951 г.
с. Стойките

Мария Д. Капушева,
род. в 1886 г., образование III кл.,
домакиня

747. Как да си измами любето

Син пита майка си как да измами любето си. Тя му казва да облече сестрината си премяна и да го повика да види какво е натъкала. Когато влизат, момъкът заключва и снема женските дрехи.

— Кàжи си мене, майчинку,
как да измамѐ севдьòна.
— Сину лю, а мой сину лю,
ѝди ми, сину, надѐни
сестриноно ти гиздѝло,
сестринана ти фѐреджѐ.
Че си ми стàни, нàрами
до двене бѐли хàркоми,
та си ми ѝди, сину лю,
нах двана врѝсѐ студени,
нах двене чешме шѐрани
да плàвиш бѐла пченица.
Там ща ти дойде севдьòна
студена вòда да точи.
Пък ти хи рѐчи, сину лю:
„Хай да та, дружке, òтведа
нах нашна долна градинка,
да си ми видиш, дружке ле,
какви сам китки садила,
каква са цвѐта цвѐтили."
Та че хи рѐчи, сину лю:
„Хай да та, дружке, òтведа
нах наши горни кьòшкьове,
да си ми видиш, дружке ле,
какво сам тьонко напрела,
какво сам ситно наткала."
Агà си тамо пòдите,
зàтвори си ми вратинки,
да ва не гльодат децата:
„Тогав да видим тьонконо,
тьонконо, моме, ситноно!" —
Агà са тамо отишли,
на високине кьòшкьове,
той си ми ключна вратцана.
Разбули тьонка махрамò,
ачтѝса чьорни мустаки;
отпаса кушѐк коприна,
ачтѝса мòрни поесе;
посвали мòрно фѐредже,
ачтѝса сини шѐлваре.

25. II. 1954 г.
Чепеларе

Шабан С. Юруков,
род. в 1900 г., без образование,
земеделец

748. И нея ще ти повикам

Майка събира меджия и повиква и малката мома, която синът ѝ е харесал. Учи го да облече дрехите на сестра си и той измамва девойката да отидат в кулата и я взема за невеста.

— Амàн ми реках, майчинку,
за двене мòми в селосо!
Еднôна ми е роднина,
другана ми е мàличка.
Чудѐм са, майчу, мислѐм са
дали ѐ на врис дочѐкам
или ѐ на пòт прѝтекам.
— Сину лю, а мой сину лю,
немòй ѐ на врис дочѐква,
немòй ѐ на пòт притича.
Утре ще межьò да рỳкам,
и неѐ ще ти пòрукам.
Пък ти са, сине, прѐмѐни
сас сѐстрино ти гиздѝло. —
Майка е межьо сабрала
и севдьòна му рỳкнала.
Прели са, колко попрели,
че си хи тихо ромòни:
— Хайде ми, хайде, аратлѝк,
в тьонкана кỳльнѐ висока,
да си ти кажѐ, дружчице,
какво сам тьонко напрела,

какво сам ситно наткала. —
Гà ѐ приведе, изведе
в тьонкана кульнѐ висока,
че си ми ключна вратинки.
Тя си му жѐлно ромòни:
— Ох лелѐ, àгу, ох лелѐ,
как си ма хитро измами!
Пу̀сни ма, àгу, пу̀сни ма,
че ще ма кàра майка ми.
— Молчи, не плàчи, девойку,
нах майка ти ще идеме
и дваминаса на госте.
— Пу̀сни ма, àгу, пу̀сни ма,
че ще ми пòдат дружкине,
та ще ги пита майка ми:
„Каде е моѐ Фатминка?“
„Мòлчи ми, ѝнгьо, мòлчи ми,
Минка отиде невѐста.“

4. VII. 1943 г.
Чепеларе

Байрямка Каракушова,
род в 1880 г., без образование,
домакиня

Мѝнка (ст. 40) е умалително от Фатминка.
Вариант на песента Ат. Райчев е записал от Нурие С. Истрефова от с. Широка лъка на 13. VII. 1953 г.

749. Остави Станка, залюби Рада

По съвета на майка си Стоян оставя Станка и се оженва за друга. Когато Станка се загодява, той се разболява, когато се заженва — умира.

Стоѐн бе Стана загàлил,
майка Стоѐну викаше:
— Стоѐне, синку Стоѐне,
òстави Станка кàматна,
зàгали Рада рàботна,
та са за неѐ òглави,
и са за неѐ òжени. —
Стоѐн си майка послуша,
остави Станка хубава,
загàли Рада рàботна
и са за неѐ оглавѝ.
Билò е, колко билò е,
Стоѐн си стана, отиде
в Станкина долна градинка,
тамо си Станка завари
росно цвѐте да бере,
шѐрана китка да вѝе.
Агà си Станка погльодна,
снàжкана му се вазстресе,
лѝцено му са промѐни
и са на бога помоли:
— Боже ле, мили господи,
че зьòми си ма, боже ле,
да си не гльодам Станица
в тѐхнана долна градинка
росноно цвѐте да бере,
шѐрани китки да вѝе! —
Господ Стоѐна послуша:
агà си Станка загоди,
Стоѐна трьòска трасѐше;
гà ѐ невѐста водѐха,
Стоѐн са с дỳша раздѐли;
агà Станка вѐнчѐваха,
Стоѐна си опѐваха.

13. X. 1952 г.
Смолян

Стойна Д. Маламова,
род. в 1897 г., домакиня

750. При кое любе да иде

Стоян залюбил три моми: първата го вика да научи мъжкото си дете „на писмо“, другите — заради имота им. Майка му го съветва да отиде при първото си любе.

Стоѐн си майци думаше:
— Мале ле, стара мале ле,
до три сам казѝ обходил,
до три сам любѐ загàлил,
вав кàта казò и любе.
Пôрво ми любе порôча:
„Де да е Стоѐн да дойде,
мòско му дѐте порасна,
на пѝсмо да го научи.“
Второ ми любе нарôча:
„Де да е Стоѐн да дойде,
овчѐре чѐкат с овцене,
овчерѐм да се разплати.“
Трето ми любе порôча:
„Де да е Стоѐн да дойде,
чираци чѐкат в дюкѐне,
чирацѐм да се разплати.“
Ỳчи ма, майчу, нàучи
нах кутрò любе да ида.
Майка на Стоѐн думаше:
— Йди ми, синку Стоѐне,
при твое пôрво любове,
при твое мòско дѐтенце
на книга да го научиш!

1. VII. 1951 г.
Чепеларе

Мария Вл. Бочукова,
род. в 1886 г., образование VII кл.,
домакиня

751. Майка ще гледа две снахи

Момък казва на майка си, че две девойки носят деца от него. Майката го съветва да откупи и двете.

— Стàни ми, майчу, о̂ткачи
моѐна ситна байламо̂,
ситничко да ти пòсвире̂,
бàлносо да ти кàзувам.
Две мо̂ми има в сѐлосо,
и двене ми са детьòвни,
й двене го знаѐт от мене.
— Сину лю, а мой сину лю,
не си ли, сину, напàсал
двадесет и пет овньове,
двадесет и пет шилета?
Да си хи, сину, продадеш,
та си мо̂мине о̂ткупи.
— Йѐ ги сам, майчу, пазарил
на бѐлградскине касапе̂.
По̂дай ми, майчу, по̂дай ми
моѐно шѐлче червено,
да си очинки зàвие̂,
да си не гльодам овньове,
овньове, още шилета,
агà ги карат касапе̂.
— Сину лю, а мой майчину,
гльода ща майка две снòхи,
гльода ща майка два внука!
Стьо̂гни са, сину, да идеш
нах равно по̂ле широко,
кàзан да ми казандѝсаш.
Теб трѐбват много гро̂шове,
по-млого жьолти алто̂не.

Януари 1939 г.
Чепеларе

Сабире Ис. Узунова,
род. в 1863 г., без образование,
домакиня

Шѐлче червено (ст. 17) означава типичния за облеклото на родопските овчари червен шал.

752. Люля ще майка две люлки

В село е дошьо̂л кадѝе,
кадѝе, селски запчѝе.
Пѝсува, майчу, кàзува
всѐкиму мо̂ма по мо̂ма,
мене е писал две мо̂ми.
И двене ми са роднина:
едно̂на ми е кальмàна,
другана ми е кумица —
ща бѐгам, майчу, ща бѐгам!
— Не бѐгай, сину Стоѐне,
голѐмо ти е стадоно,
хилѐда и петстотини.
Довѐ ща майка две сно̂хи,
люлѐ ща майка две люлки,
ку̂ти ща майка два сина,
два сина, два Костадина.

1. III. 1955 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

753. Майка избавя сина си от тъмница

Майка загубва сина си Стоян и го намира в солунската тъмница. Когато узнава, че лежи невинен, тя моли бога дъждове и ветрове да съборят тъмницата. Молбата ѝ се изпълва и Стоян излиза.

Майка Стоѐна загуби,
в по̂ле го тро̂си — нѐма го,
в дàхан го тро̂си — нѐма го.
Та че го майка изчула
вав Солун града голѐма,
вав нàѐ тьовна тевница.
Стана му майка, отиде,
на тевничѐран думаше:
— Ой тевничѐрю, ключѐрю,
о̂твори тьовна тевница,
да си ми видѐ Стоѐна!
Тевничѐран хи думаше:
— Ой мале, стара ми мале,
тевница не йотвараме,
Стоѐна си не пускаме,
Стоѐна ще да даржиме,
доде в тевница изгние. —
Сьоднала майка да плаче,
да плаче, люто да калне
и си Стоѐна питаше:
— Какво си, сине, правило,
та та в тевница мѐтнаха?
Стоѐн майци си викаше:
— Мале ле, стара мале ле,
ницичко не со̂м правило,
бѐда ма, майчу, бедиха,
та ма в тевница мѐтнаха. —
Майка си жѐлно плачѐше

и на бога са молѐше:
— Лѐтните, силни дождове,
дуйните, люти вѐтрове,
тевница да са сабори,
да ми излѐзѐ млад Стоѐн! —
Господ си майка послуша,
дуйнаха люти вѐтруве,
лѐтнаха силни дождове,
та са тевница сабори,
та си излезе млад Стоѐн.
Агà излезе млад Стоѐн,
коса бѐ в пети опрѐла,
брàда до поѐс израсла,
нахтѐ му в лакте излѐли.
Майка на Стоѐн викаше:
— Стоѐне, сину Стоѐне,
какво си, чьòду, стàнало? —
Стана го майка заведе,
та му косôна обрѐза,
та му брадôна обòрсна
и му нахтѐне изрѐза.
Че си му дрѝпи купила,
та си Стоѐна премѐни
и си го нах тѐх отведе.
Та си Стоѐну викаше:
— Наѐж са, синкỳ, нàспи са
на бащово ти огнище!

10. II. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

754. Да не ходи на планината

Тахир са сбира, тòрнува
ваз високана плàнина.
Майка му тихо ромòни:
— Не хòди, сину Тахире,
там пада слàна ỳтирно,
та ще та, сину, попари
и ще ми тамо останеш
на вôрх висока плàнина.
— Майчинку, моѐ майчинку,
лю ко ми тамо ôстана,
кòнчено да ми продадеш,
любено да ми ожениш,
дѐтено да ми изкỳтиш,
парине да ми раздадеш
на сиромаси й факѝре,
рỳбана да ми раздадеш
по мѝжовини сѝнове.

20. III. 1939 г.
Чепеларе

Сабире Ис. Узунова,
род. в 1863 г., без образование,
домакиня

755. Помайчима майка не става

Стоян се скарва с майка си и жена си и забягва в далечно село; чужда майка помайчил, чужди братя побратил, чужди сестри посестрил. Разболява се и поиска вода. Помайчимата му иска за нея бели грошове, посестримата му — жълти алтъни, побратимът му — „дюкмѐ шѐрани".

Скарали са са, скарали
Стоѐн и стара майчица
и Добра млада невѐста,
та стана Стоѐн, забѐгна
вав чуждо село незнайно.
Чужда е майка помайчил,
чужди е братѐ побратил,
чужди е сѐстри посѐстрил,
Седѐл е, колко седѐл е,
Стоѐн се болан разболе,
та си на майка викаше:
— Майчице, помайчена ле,
пòдай ми вòда студена
сарцесо да си ръзквасѐ!
Пък тя на Стоѐн викаше:
— Стоѐне, чужди селѐнин,
тỳва е скôпа водôса,
кой брои бѐли грôшове,
то пѝе вòда студена.
Стоѐн на сѐстри викаше:
— Сестру лю, посестриму лю,
пòдай ми вòда студена
сарцесо да си ръзквасѐ!
— Стоѐне, чужди селенин,
тỳва е скôпа водôса,
кой брои жьôлти алтôне,
то пиѐ вòда студена.
Стоѐн на брата викаше:
— Брате ле, побратиме ле,
пòдай ми вòда студена
сарцесо да си разквасѐ!
— Стоѐне, чужди селѐнин,
тỳва е скôпа водôса,
кой брои дюкмѐ шѐрани,
то пѝе вòда студена. —
Стоѐн си стана, отиде

на те̂хни равни дво̀рове,
на порти чука и ру̀ка:
— До̀бру лю, млада неве̂сту,
изле̂зи порти о̀твори
и на Стое̂на по̀могни
от конь дисаги да свàла,
дисаги с жьо̀лти алтоне,
барабàр ще ги де̂лиме.

12. XII. 1952
с. Широка лъка

Чока Ст. Гайдарова,
род. в 1919 г., образование IV кл.,
домакиня

756. Наяж се, майчо, напий се

Майка казва на девепе си сина, че ѝ се дояло крадено агне и ѝ се допило габровско вино. Изпращат Иван и Стоян и овчарите убиват Иван.

Сабрала майка, сабрала
до деветина сѝнове
на едно̂ да вечѐруват
су̀роно е̂гне печено
и ру̀йно вино червено.
Всичкине е̂дот и пийо̂т,
майка ни е̂де, ни пие.
Майка синове питаше:
— Синове, мои синове,
прилегна ли ви вечере̂?
— Прилегна, майчу, прилегна,
ам тебе прилегна ли ти?
— Синове, мои синове,
мен не прилегна вечере̂,
че ми са е̂ло и пило
беглѝцко е̂гне крадено,
габровско вино червено. —
Синове си са сдумуват,
сдумуват, още спитуват:
„Бре ко̀га ли да прово̀дим
да найде е̂гне беглѝцко
и още вино габровско?
Дьо̂те щим да проводиме
най-малке̂н брата Ивана
и по-голе̂мен Стое̂на,
че знае̂т бо̂рже да ходе̂т
и могат тьожко да носе̂т! —
Станаха, та ми то̀рнаха.
Агà ми Иван отиде
на беглѝцкана сюрѝе̂,
кьоти ку̀чета лайнаха,
овче̂ре хи усе̂тиха.
Чифте са пушки пукнаха,
та си Ивана удрѝха
между две чьорни очинки.
Стана, го Стое̂н нарами,
та го на майка отнесе
и си на майка викаше:
— Мале ле, мила мале ле,
нàеж са, майчу, нàпий са
беглѝцко е̂гне крадено,
габровско вино червено,
да ти вечере прилегне.

8. I. 1939 г.
Чепеларе

Петра А. Кьоргогова,
род. в 1855 г., без образование,
домакиня

757. Майка убива сина си, без да го познае

Стоян се скарва с майка си и с жена си Добрица и забягва. След девет години се връща и пита има ли място да пренощува. Свекървата кара снаха си да го приеме, за да го убият и да му вземат имането. Добрица казва на свекърва си, че пътникът прилича на Стоян, но тя не вярва и му отрязва главата. Сутринта идват Стояновите овчари, кучетата вият и душат; разхвърлят дървата, под които са скрили стопанина им, и го намират.

Скарали са са, скарали
Стое̂н и стара майчица
и Добра млада неве̂ста,
че стана Стое̂н, забе̂гна
вав чужда зе̂ме де̂лечна,
та бе̂га девет години.
Бо̂рже го добро пристигна
и много имане спечелил —
девет сюрѝи овньове,
харгельо̂ ко̂не с коне̂ре.
Че стана Стое̂н, та то̀рна
нах те̂хно село голе̂мо
у дома му да си отиде.
Агà си тамо отиде,
на порти чука и вика:
— До̂брице, млада неве̂сту,
е̂лай ми порти о̂твори,
имаш ли ме̂сто да прѝспе̂?
Добра на по̂тник викаше:
— По̂тниче, младо друмниче,
имам си стара свекърва,
да идам да е̂ попитам
какво ще тà да ми каже.
Во̂рна са Добра попита:

— Бабу лю, стара свѐкърву,
на порти дойде пôтниче,
та си ма пита, бабчинку:
„Има ли мêсто да прѝспê?“
Баба на Добра викаше:
— Вȍрви му, снȍху, ȍтвори,
и наш Стоêн ай нъй ходи,
и нему други отварêт,
вȍрви го вȍтре фȍведи. —
Излêзе Добра, каза му
и си му порти отвори.
Стоêн ми влезе сас конê
и си на Добра викаше:
— Добрице, млада невêсту,
елай ми, мари, пȍмогни
хайбѐсе да разтвариме
от девет конê хранени.
Хайде нàедно да спиме,
хайбѐсе сас алтôнесо
нàполво ще ги дêлиме!
Добрица си му викаше:
— Пôтниче, младо друмниче,
имам си стара свекърва,
чêкай да питам бабка ми
какво ще тà да ми каже. —
Вôрна са бабка да пита
и си на неê викаше:
— Бабку лю, стара свекърву,
пôтник е, бабку, докарал
до девет твара имане,
имане, жьôлти алтôне
и ми на мене кàзува
нàедно с него да спиме,
та девет товара имане
нàполво да хи дêлиме.
Тогав бабка хи казала:
— Невêсту мари хубава,
йди гу, снȍху, приспивай
на високине кьȍшкьове.
Пôтниче е уморено,
кьȍтана сôнê гà заспи,
главôна ще му отрежем
имане да му зьȍмеме,
имане, жьôлти алтоне. —
Че си го Добра фаведе
ваз ситни скàли нагоре
на високине кьȍшкюве,
остана да го приспива.
Седêла, колко седêла,
триж ми са пȍти завраща
и на свекърва викаше:
— Бабку лю, стара свекърву,
мен ми са гльода, бабку лю,
пôтник да мêса наш Стоêн,
êце нах него мêхнува.
Познавам си го, бабку лю,
по мойна ризка везêна.
Пък тà на Добра кàзала:
— Вȍрви го, кучку, приспавай,
ê го сам него носила
девет месеца в коремас
и три години в ракисе,
та го сам не познала,
та ти ли ще го познаеш! —
Вôрна са Добра, отиде
Стоêна да си приспава.
Седêли, колко седêли,
Стоêна дрêмка налегна
и кьота е сôнê заспал.
Отишла стара свекърва,
та му главôна отрêза.
Че си Стоêна мушнаха,
мушнаха и припрàвиха
в деветгодишна камара.
Гà са е бêлко сôвнало,
овчêрене ми дойдоха
и дворан ми напôлниха —
сюрѝê ȍвце с овчêре,
харгельȍ кȍне с конêре,
и си Стоêна трȍсêха.
На порти чукат и рỳкат:
— Тука ли си е наш Стоêн,
да излêзê да на посрьощне,
да му предадем сюрѝê,
сюрѝê вàкли овньове
и още луда харгельȍ? —
Овньове жêлно блêêха
и сас чêнкове цȍнкаха;
конене жêлно цвилêха
и сас ногине топаха;
кучета жêлно виêха
и нах камара душêха.
Дȍрво по дȍрво форлêха
и си Стоêна найдаха.
Майка му рôки коршêше,
бêла си кȍса мокнêше,
ситни си сôлзи сипêше
и жêлно-милно плачêше.
Добрица млада невêста
êсни си гласи пускаше,
колкото може рỳкаше
и са варх Стоêн мêташе.
С бистри го сôлзи облива,
жêлна му пêснê пêêше:
— Стоêне, пôрво любове,
как ми са ти не приказа
на твойна стара майчица
да си та теб не кайдѝсва
за пусти жьôлти алтȍне.
Йê си хи виках, любе ле,
че пôтник мêса наш Стоêн,
пък тà си мен не повêрва,
ам ми са тьожко нарỳка
и ти главота отрêза
имане да ти заптѝса.

Февруари 1937 г.
Чепеларе

Мария Вл. Бочукова,
род. в 1886 г., образование VII кл.,
домакиня

Според вариант, който Ат. Райчев записва през 1954 г. в Чепеларе от Иван Д. Чакъров, род. в 1868 г., Стоян забягва „в Добруджѐ земѐ широка“ от „бащини му борчове, от майчини му е̂дове“ и довежда оттам

хиле̂да вакли овньове,
овньове с овче̂рене,
петстотин сиви волове,
волове с говедарене.

Друг вариант, съобщен на 20. V. 1954 г. също в Чепеларе от Мария Хаджикостадинова, род. в 1882 г., има следния завършък:

Бабка тогава отиде,
та му главо̂та отре̂за.
Главо̂на рипка, подрипка
и же̂лно си ми думаше,
думаше и нарицаше:
— Добру лю мари хубава,
как си ма мене не позна,
че ти сам по̂рво любове?
Ана̀тема ти, мале,
дѐно си мене носила
девет месеца в коремат
и три години в раките,
пък си ма мене не позна.
Зьо̀ми ми, майчу, зьо̀ми ми
мое̂со бе̂ло сарчо̂це
да е̂деш, да са нае̂деш,
мое̂са е̂сна карвчица
да пиѐш, да са напиѐш!

Така завършва и песента, записана в с. Гелаот Мария Ст Калфова на 5. XI. 1953 г.

758. Баща иска да се ожени за дъщеря си

Вдовец иска да се ожени за дъщеря си и пита попове, владици и стари даскали може ли да обере ябълката си, която е родила за пръв път от девет години; те му казват, че може. Дъщеря му поръчва да ѝ сковат сребърен сандък, който се заключва отвътре, и да я хвърлят в морето. Царски син изважда сандъка и го отнася у дома си. Забелязва, че някой изяжда оставеното ядене, отваря сандъка и се оженва за девойката.

Останал Стойчо млад вдовец.
Ходил е Стойчо, тро̂сил е
ка̀йно по̂рвана прилика —
нийде си Стойчо не найде
негована си прилика.
Тогав са назад заво̂рна,
та си на щерка викаше:
— Станку лю, мое̂ дощеру,
ходих ми, щерку, та тро̂сих
ка̀йно майка ти прилика —
нийде си, щерку, не найдах
майчината ти прилика.
Ти си е̂, Станку, най-ме̂саш
в лѝцено и в галче̂нено,
хайде с теб да са зьо̂меме!
Станка на Стойчо думаше:
— Татку лю, мили татку лю,
де са е чуло-вѝде̂ло
баща до̂щере̂ да зима?
Ѝди си, тетю, за̀питай
попове и владикове
и още стари даскале
дали ще ѝзин да дадат.
— Чуло са, щерку, не чуло,
сега ще да са прочуе!
Та че си стана, отиде
при попове и владици
и още стари даскале,
да си ги пита, разпитва.
Че хми не казал ка̀кно е,
ам хми е казал обратно:
— Попове и владикове
и още стари даскале,
не̂що ща да ва по̂питам.
Садил сам блага е̂балка
на мойне равни дво̂рове,
станаха девет години
рожба ми не е родила,
сега е рожба родила —
бива ли да си е̂ о̂бера?
— Бива си, Стойчу, бива си,
ала си курба̂н за̀коли.
Стойчо са назад заво̂рна,
та си на Станка думаше:
— Станке ле, мое̂ до̂щеру,
попове ѝзин дадаха,
попове, още даскале,
даскале и владикове
ний с тебе да са зьо̂меме.
Станка на Стойчо викаше:
— Татку лю, мили татку лю,
щом ща неве̂ста да бо̂да,
ѝди ми, татку, по̀рукай
златаре и коюмджѝе
гиздѝло да ми изле̂йот. —
Та че си Стойчо отиде
при златаре ѝ коюмджѝе
все̂какво гиздѝло да леѝ.
Станка си по̀след отиде
при златаре ѝ коюмджѝе,
та си хми тихо думаше:
— Златаре ѝ коюмджѝе,
не ле̂йте Станки гиздѝло,
ам си ми, а бре ско̀вите
до един сандо̂к сребаран,
та ма в сандо̂кан ту̂рите
отво̂тре да са заключа,
та че ма в морено мѐтните!

Де са е чуло, видѐло
баща дъщерѐ да зима? —
Златаре си ѐ послушаха,
та си ѐ в мòре фарлѝха.
Кой как си мине край мòре
и си сандôкан погльодва,
не може да ѐ извади.
Отде заминô царювиѐн,
царювиѐн малки сѝна,
та си сандôчек извади,
та си го у тѐх отнесе.
Агà го тамо остави,
вечеро манджѐ оставѐт,
ỳтирно не ѐ намират.
Ỳтирно манджѐ оставѐт,
вечерôн не ѐ намират.
Царица сину викаше:
— Какво й, сину, совà чудо?
Вечеро манджѐ остане,
ỳтирно не ѐ намираме,
ỳтирно манджѐ остане,
вечеро не ѐ намираме!
Отвори, сину, сандôкан,
да видим, синку, да видим
има ли нѐщо вав него. —
Агà сандôчек отвори,
та си ми Станка извади
и са за неѐ ожени
царювоно най-малконо.
Станка царица станала.

24. V. 1943 г.
Чепеларе

Мария Хаджикостадинова,
род. в 1882 г., образование IV кл.,
домакиня

Вариант на горната песен Ат. Райчев е записал от Калина Ат. Чолакова, 39 г., в мах. Караманец, Чепеларе.

В тази родопска версия старинният епически сюжет е получил оригинално развитие. У нас, както и в поетичното творчество на други народи, мотивът за скриване на дъщерята в сандък или в друг предмет, който се заключва отвътре, е присъщ повече на прозаичните разработки; в песенните им паралели дъщерята поставя обикновено други, трудно изпълними или неизпълними условия и чудото, което обуславя развръзката, е от друг характер.

759. Баща убива дъщеря си

— Ѝзлѐзи, Ахмед, пòгледни
твоѐта кумàш дъщерѐ
как сѐди на скут Осману,
как пѝе бѐла ракиѐ,
как ѐде дребан армагàн,
смокви и благи стафиди!
Самичка си хи извада
от морѐнине поѐсе. —
Излѐзе Ахмед, погльода,
да види — кинà да види:
сърмѐн елек е разкопчѐн,
мòрни крилà отворени.
Погльода Ахмед, погльода,
та че си вдигна тифѐкан,
та преби бѐла Незбинка!

13. X. 1952 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование средно
специално

760. Как ни татко кълнеше

— Повниш ли, àгу Алине,
агà ми, àгу, варвѐхме
през дюзен, през дюзенлѝкѐн,
как на бобàйку калнѐше:
— Сѝнове, мои сѝнове,
дано ми двамина пòдите
и един да са вôрните,
и той на конче да дойде,
ваз ѝгла да са изправѐ,
през пôрстен да са провира!

5. IX. 1954 г.
с. Малка Арда

Салих М. Чурталеков,
род. в 1905 г.

761. Син кълне баща си

Поскараха са, ѐврум, троица братѐ,
посдѐлиха си, джѐнум, стара плàнина.
Дѐлили колко, ѐврум, колко дѐлили,
на малкѐн братчек, джѐнум, дѐл не сториха
И той си сôдна, ѐврум, жѐлно да плаче,
жѐлно да плаче, ѐврум, люто да калне:

— Моêт бобȁйко, ȅврум, да си ми стане,
да си ми стане, джêнам, сурка сôрница,
сурка сôрница, ȅврум, с пôстри рòжкове,
да си ми ходи, джêнум, по планинôна,
да си ми пасе, ȅврум, трȅва зелена,
да си ми пие, джêнум, вôда студена.

12. X. 1955 г.
мах. Катраница

Емин Ем. Драмалиев,
род. в 1914 г., образование IV кл.,
общ работник

762. Пак ще си братче откупя

Сестра се продава, за да освободи брата си. Купува я момък, който се оказва брат ѝ, изчезнал преди девет години.

— Момне ле мари хубава,
каде си сама тôрнала
по тиê ситни дôждове,
по тиê тьовни мракове?
— Тôрнала си сам, тôрнала
нах Гюмюжюнê касабô,
нах Гюмюжюнскêн панаир
сам-сама да са продавам:
чула сам братче вôрзанко,
да ида да го òтварзам.
Бин алтôн носê в кемèрас,
ȁко ми кемèр не сôса,
чьорни ща òчи заложêм,
пак ще си братче òткупê.
Юнак хи тихо ромòни:
— Момне ле мари хубава,
скôпа ли ти е пахôта?
— Юначе лудо и младо,
не е ни скôпа, евтина:
за шинѝк бели грôшове
и польвинѝца алтôне.
Юнак хи тихо ромòни:
— Момне ле мари хубава,
разпростри скути шȅрани
да ти нȁброêм алтоне,
да ти нȁброем грôшове! —
Дорде алтôне броеше,
кôрвава рôса заросê.
Надникна да я полюби —
дарве, камене залетê,
кôрвава рȅка тôрнала.
Юнак хи тихо ромòни:
— Момне ле мари хубава,
имаш ли братче каиптȁ,
има ли нейде белèжка?
— Имах си, имах, юначе,
девет години лѝпсало,
нито ни хабèр провада,
нито пък само дохòда.
И братчено ми имаше
на дȅсна вежка бележка,
на дȅсна рôка шест пôрста.
— Момне ле мари хубава,
йê ти сам братче каиптȁ,
ти си ми моê сестрица!

25. II. 1954 г.
Чепеларе

Шабан С. Юруков,
род. в 1900 г., без образование

763. Сестра освобождава братята си

Майка реши дъщеря си и я учи, когато отиде невеста на царските дворове, да не слиза от коня, докато не ѝ дадат ключовете на тъмницата, където са затворени братята ѝ. Сестрата ги освобождава и ги отвежда в палатите.

Сôднала майка да чеше
дôщери руса косица.
Ситничко си ê чешêше,
дребничко си ê плетêше
и хитро си йê учêше:
— Русу лю, моê дôщеру,
агȁ ми идеш невêста
на царювине дворове,
немòй ми слиза от конêн,
дор ти, Руску лю, не впйêт
тевничêрскине òтключе
и портинине ключове,
да си разпуснеш хапузе,
твоине братê двамина! —
Руса си била повнила.
Агȁ отиде невêста
на царювине дворове,
че си излêзе дêдо хи
сас двене бêли хȁркоми,
та си на Руса викаше:
— Слèзи ми, снôху, от конê,
че ми е конêт уморен,
уморен, още утрудêн! —
Руса му нищо не вика,
ȁми са ситно кланêше
сивиму коню до грива,
кумуному до рамо,
царюному до колêно.
Че си излêзе девер хи,
девер хи, още лелê хи,

те си на Руса викаха:
— Сле̂зи, неве̂сту, от коне̂т,
че ми е коне̂ уморен,
уморен, още узноѐн! —
Руса хми нищо не вика,
àми са ситно клане̂ше
сивуму коню до грива,
царюному до коле̂но
и ку̂муному до рамо.
Че си изле̂зе баба хи,
та си на Руса викаше:
— Сле̂зи ми, сно̂ху, от коне̂т,
че ми е коне̂ уморен,
уморен, още утруде̂н! —
Руса хи нищо не вика,
àми са ситно клане̂ше
сивуму коню до грива
и кумуному до раму.
Та че са во̂рна ба̂ба хи,
та си на царе̂н викаше:
— Царю лю, господарю лю,
какво ще да хи впи̂ваме,
та да си сле̂зе от коне̂н? —
Стана ми царе̂н отиде,
та си на Руса викаше:
— Русу лю, сно̂ху Русу лю,
о̀ти са ситно лю клане̂ш,
а пък от коне̂т не слизаш?
Руса на царе̂н викаше:
— Царю лю, господарю лю,
мене ма майка учила,
агà ма ситно плете̂ше,
от коне̂н да си не слизам,
дор ми не впи̂еш, царю лю,
тевничарскине о̀тключе
и портинине ключове,
да си разпуснем хапу̂зе —
моине брате̂ двамина
от нае̂ тьовна тевница.
Те са в те̂вница фарле̂ни,
агà ма майка родила! —
Тогава царе̂н хи впи̂ва
те̂вничерскине о̀тключе
и портинине ключове.
Руса от коне̂н си сле̂зе,
право в тевница отиде,
та си разпусна хапу̂зе,
не̂хини брате̂ двамина.
Ко̂си хми бе̂ха в петине,
нахте̂не бе̂ха в лактене,
бра̀ди хми бе̂ха до пое̂с.
Та че хи Руса обо̂рсна
и хми нахте̂не изре̂за,
та че хи тогав отведе
вав царювине сарае̂,
царскана сватба да праве̂т.

12. VII. 1943 г.
Чепеларе

Мария Хаджикостадинова,
род. в 1882 г., образование IV кл.,
домакиня

764. Не мога да пея

Славка не иска да пее на царя, защото е започнала да гради манастир, но не ѝ стигат парите от неговите данъци; тя има брат затворник. Царят ѝ дава ключовете да освободи брата си и пари да довърши манастира.

— Ѐ ви̂кни, Славке, та запе̂й
от едно го̂рло два гласа,
от едни уста две думи!
— Не мога, царю, да пе̂е,
че ми сам ки̂мна-кахо̂рна.
Манастир сам зафанала,
манастир, чьо̂ркви да граде̂м,
пък ми парине не стигат
от твои тьожки верги̂и.
Ко̂му по двеста, по триста,
на мене, царю, петстотин.
И имам братче хапу̂зче
вав твои тьо̂вни зандàни,
девет години как ле̂жи
и още девет ще ле̂жи,
коса му зе̂ме̂ стигнала,
нохте му в лакте оти̂шли!
Царе̂н на Славка думаше:
— Нà си ти, Славке, ключове,
та и̂ди, Славке, о̀твори
моине тьо̂вни зандàни
братчето да си изле̂зе̂.
Нà си ти пари небройни
манастир да си отво̂ршиш,
манастир, още чьо̂рквине.
Та че ми ви̂кни, запе̂й
от едно го̂рло два гласа,
от едни уста две думи!

Април 1929 г.
Чепеларе

Лазар Ат. Кьоргогов,
род. в 1886 г., и
Райчо Ат. Кьоргогов,
род. в 1888 г.

765. Имала брат ябанджия

Заспала дюльбѐр девойка
в лѐтнана гòра зелена,
нѐма кой да ѐ разбуди.
Отишôл брат хи с кавалѐн,
та хи е жѐлно засвирил
да мôчи да ѐ разбуди.
Не мòгал да ѐ разбуди,
че си са жѐлно замоли:
— Дỳйни ми, льôхни, бѐл вѐтер,
ръзлюлѐй гòра зелена,
ръзбуди дюльбѐр девойка! —
Дуйнал е, льôхнал бѐл вѐтер,
разлюлѐл гòра зелена,
разбуди дюльбѐр девойка.
— Мôртав ми льôхнал, бѐл вѐтер,
че си ма от сôн разбуди!
Имах си брата ѐбандà,
та ми са на сôн приказа
с кавалѐн да бѐ засвирил.

9. III. 1939 г.
Чепеларе

Смаил Бр. Дуев,
род. в 1871 г.

766. Води ме, како, с тебе

— Дойдоха ли, àблице'
от планинôна сеймѐне?
— Дойдаха, àгу, дойдаха,
и кòнѐно сме вôрзали,
и сѐно хми сме метнали
едрѝнска жьôлта коприна,
и зôба ги сме зобили
хилбѐтска бѐла пченица,
и вòда ги сме поили
денизка бѐла пѐница,
читàшка бѐла ракиѐ.
— Аблѝнку, моѐ аблѝнку,
ти ми са сбираш, тôрнуваш,
а пък си мене оставѐш
на мойна сѐстра по-малка.
Вòди ма, àблу, сас тебе!
Ти ма си мен изкỳтила,
ти ще ма, аблѝнку, ожениш
лю кàйно тебе иглика.

12. II. 1950 г.
Чепеларе

Ариф С. Байрямов,
роден в с. Полковник Серафимово
през 1906 г., без образование,
общ работник

За *едрѝнска* (ст. 6) — одринска — вж. пояснението към песен № 162. За *хилбѐтска* (ст. 8) — пловдивска — вж. пояснението към песен № 27. За *читàшка* (ст. 11) — устовска — вж. пояснението към песен № 55.

767. Сестра погубва братята си, без да ги познае

Стоян тръгва с жена си Калинка на гости на майка ѝ, у която не са ходили девет години. Сядат да починат и Стоян заспива. Минават двама луди-млади, възхищават се от хубостта на Калинка и тя ги погубва. Когато узнава от майка си, че това са били братята ѝ, тя се пробожда.

Стоѐн Калинки думаше:
— Стàни, Калинке, òмѐси
пченичѐнине фỳрнити,
та че ми сбѐри, Калинке,
всѐкакав дребан армагàн,
че щим, Калинке, да идем
нах твойна майка на госте.
Отколе не сме ходили,
сега за девет години. —
Калинка рано станала,
рано вав пôрвине пѐтли,
та са вазсука, разшьôта.
Омѐси бѐли фỳрнити,
та че Калинка сабрала
всѐкакав дребан армагàн,
че на Стоѐна викаше:
— Стàни, Стоѐне, ѝзведи
твоине кòне хранѐни,
хранѐни, невазсѐдани.
Жьôлта хи юзда заюзди,
чифт хи пòпрѐзи пòпрѐгни,
синьо хи сѐдло осѐдлай!
Стоѐн си кòне изведе,
та хи осѐдла, заюзди,
превôрза дребан армагàн
и пченичени фỳрнити.
Станаха, та ми тôрнаха.
Варвѐха, колко варвѐха,
минаха пòле широко,
влѐзоха в гòра зелена,
найдаха сѐнка дебела
и още вòда студена,
сôднаха да си починат
и малко вòда да пийнат.

Седе̂ли, колко седе̂ли,
Стое̂на дре̂мка налегна,
та си Калинки викаше:
— Калинке, по̂рво любове,
морна ма дре̂мка налегна,
ще легна со̂не да по̀спе̂м,
пък ти ми ва̀рди, Калинке,
ако са не̂кой подаде,
от со̂не да ма разбудиш. —
Стое̂н си легна, та заспа,
Калинка со̂не̂ не фати,
нах четри стра̀ни гльодаше,
та си Стое̂на чу̀ваше.
Ка̀йно Калинка седе̂ше,
от го̀ра са са задали
двамина луди и млади.
Едночни ко̂не е̂хаха,
едночна ру̀ба носе̂ха,
едночна дума галче̂ха:
— Какво на сло̂нце огре̂ло
в ле̂тнана го̀ра зелена!
Калинка думи зачула,
та ми са люто разсо̂рди,
помо̂кна сабе̂ огне̂на,
та хи двамина погуби,
че на Стое̂на викаше:
— Стое̂не, любе Стое̂не,
ста̀ни, Стое̂не, по̀гледни
какво Калинка сторила,
сторила и направила! —
Стро̀сом са Стое̂н разбуди
и на Калинка викаше:
— Калинке, любе Калинке,
какво си, мари, сторила,
сторила и направила?
Това са, любе Калинке,
твоине брате близнака,
те̂х си, мари, погубила!
Калинка си му викаше:
— Стое̂не, любе Стое̂не,
то това не е истина.
Йе̂ сам сас брате̂ израсла,
та си хи не со̂м познала,
та ти ли ще хи познаиш? —
Станаха и отидоха
на майчини хи дворове,
на порти чука и ру̀ка:
— Ѝзле̂зи, майчу, по̀сре̂щни
Калинка с по̂рво любове,
че си ти идам гохчица,
гохчица сас фуду̀лчица! —
Майка на порти изле̂зе,
та си посро̂щна Калинка
с нехино по̂рво любове.
Калинка си хи викаше:
— Мале ле, стара мале ле,
каде са брате̂ двамина,
двамина брате̂ близнака?
Майка Калинки викаше:
— Калину, мое̂ до̂щеру,
брате̂ нах теб проводихме
на сватба да ва кале̂сат —
Тодора ще да жениме,
пък Маноле̂ ще главѝме.
Калинка си хи викаше:
— Мале ле, стара мале ле,
по̀дай ми остри но̀жкове
е̂балка да си ра̀зре̂жа
сарцесо да си ра̀зквасе̂! —
Ага̀ хи ножче подаде,
че не разре̂за е̂балка,
ам си разре̂за сарчьо̀це
и си на майка думаше:
— Мале ле, стара мале ле,
де̂но ще же̂лиш двамина,
че си на же̂ли троица.
Майка Калинки викаше:
— Калину, мое̂ до̂щеру,
какво си, до̂ще, сторила,
сторила и направила?
Стое̂н на баба викаше:
— Бабку лю мари хубава,
Калинка, бабку, погуби
двамина брате̂ близнака
в ле̂тнана го̀ра зелена. —
Ага̀ хи това казаха,
майка са чукна, припе̂ са,
та пусна гласе до не̂бо
и о̀рна со̂лзи до зе̂ме̂.

20. I. 1940 г.
Чепеларе

Шина Л. Митарова,
род. в 1874 г.,
домакиня

За ст. 84—85 вж. пояснението към песен № 25.

768. Момък се заженва за еврейка, която се оказва негова сестра

Майка подканва сина си да се ожени и той ѝ казва, че е харесал еврейка. Майка му иска най-напред да я покръстят. Когато да влязат в черквата, кандилата падат и тя се затваря. Разпитват еврейката и разбират, че е сестра на момъка, която майка ѝ хвърлила, когато бягала през войната.

Димитровата майчица,
та̀ на Димитар думаше:
— Хайде са, сине, о̀глави,
хайде са, сине, о̀жени!
Димитар майци думаше:
— Мале ле, стара мале ле,
ходих си, майчу, тро̀сих си,
це̂ла си све̂та обигра̀х,

ала си нийде не найдох
моѐна лика-прилика
от нашта вѐра бôлгарска.
Ами си, майчу, намѐрих
еднô ми жьôлта еврейка.
Млого на мене мѐсаше,
моѐта дума галчѐше,
мойто ходене ходѐше,
мойто гльодане гльодаше,
ам не е бѐла бôлгарка,
ами е жьôлта еврейка!
Майка Димитру думаше:
— Димитре, синку Димитре,
йди ѐ, синку, дôведи.
Пôрво ще да ѐ кôрстиме,
сетне ще да ва вѐнчѐим. —
Стана Димитар, отиде,
отиде и ѐ доведе.
Агà вав чьôрква да влизат,
кандилана са паднали,
чьôрквана са затворила!
Попан Димитру думаше,
думаше, още питаше:
— Тỳва ще чудо да стане —
да не сте нещо роднина?

Димитровата майчица,
тà си еврейка питаше:
— Откъде си, от какви си,
откъде ти е сѐлоно?
Еврейка дума свекърви:
— Другож, гà билô морабьô,
майка ми като бѐгала
от руско-турски бунтове,
та ма е мене фарлѝла
накрай селоно в трънете.
Евреи там са минали,
та си са мене зимали
и си са мен отгльодали,
затуй сам жьôлта еврейка,
та не сôм бѐла бôлгарка. —
Димитровата майчица,
агà зачула тез думи,
викнала и заплакала
и еврейка прегôрнала,
и на еврейка викаше:
— Дôщеру моѐ, майчина,
другож, агà бѐ морабьô,
йѐ си бѐх дѐте фарлѝла
накрай селоно в трънете!

Август 1938 г.
Чепеларе

Мария Вл. Бочукова,
род. в 1886 г., образование VII кл.,
домакиня

Руско-турски бунтове (ст. 41) — руско-турски войни.

769 Брат намира изгубената си сестра

Бойдан тръгва да търси сестра си Марица. Обхожда девет села и я вижда на чешмата в с. Торфен. Когато узнава, че е омъжена и има деца, той ѝ оставя крина грошове и половин крина алтъни и отива на хорото. Торфенските момчета се сговарят да го погубят и Бойдан ги избива.

Бойдан майци си думаше:
— Мале ле, стара мале ле,
всичку е било, що било,
всичко са е заборѝло.
Мàрица, наша сестрица,
лю неѐ не щô забори.
Стàни ми, майчу, намѐри
до шинѝк бѐли грôшове
и полвинѝца алтôне.
Та че ми конче йзведи,
жьôлта го юзда заюзди,
синьо го сѐдло осѐдлай,
чифт го пòпрѐзи пòпрѐгни
и си ми, майчу, прѝмѐтни
моѐна кѐпѐ кичѐна.
От село в село ще ходѐ,
Мара робинѐ ще тросѐм. —
Ходил е Бойдан, трòсил е,
девет е сѐла обходил,
агà вав Торфѐн отиде,
вав Торфѐн село голѐмо,
на пôтен чешмьô имѐше,
Мàрица вòда точѐше.
Бойдан си Мара питаше:
— Мàрице, познаваш ли ма?
— Де да та пòзнам, хайдутче?
Другож морабьô станало,
мен ма е майка фарлѝла,
агà сам била мàнишка,
та не познавам никого.
Вав пôть са люде варвѐли,
та ма са мене нашлѝли
и ма са мен изкỳтили.
Тогав йѐ Бойдан питаше:
— Мàрице, женѐна ли си,
Мàрице, лѐвтера ли си?
Тà си на Бойдан викаше:
— Йѐ сам, Бойдане, женѐна,
женѐна с дребни дечинки. —
Тогав хи Бойдан остави
до шинѝк бѐли грôшове
и полвинѝца алтôне
да храни дребни дечинки.
Че стана Бойдан, та тôрна
из Торфѐн село голѐмо.
В Торфѐн са хòро играе,
Бойдан на хòро отиде,
фана са хòро да играй,

та ми запе̂, засвири
и ситно хо̂ро зари̂пка.
Торфе̂нски млади момчета
един други са сгльо̂дваха,
сгльо̂дваха и са спитваха
как ли Бойдана да фанат,
да фанат, да го отбаве̂т.
Бо̂йдан са хитро досе̂ти,
че му са кане̂т момчета
да си го него залове̂т,
залове̂т, още погубе̂т.
Пусна си хо̀ро голе̂мо,
помо̂кна сабе̂ огне̂на,
та ги до един погуби,
кат га̂ бе̂ чума минала.
Тогав са Бо̂йдан изру̂ка:
— Торфе̂нци, хо̂ра хубави,
стари и млади е̂лате,
зимайте дебела ѐхние̂!
На та̀вла не е тавле̂на,
сас сабе̂ не е се̂че̂на,
на кантар не е тьогле̂на.
Че бе̂ха мои душма̀ни,
та ми са люто кане̂ха
главо̂са да ми отсе̂ко̂т,
пък йе̂ са хитро досе̂тих,
та си ги всички изколих. —
Че си вазсо̂дна кончено
и си са назад заво̂рна,
та си на майка викаше:
— Мале ле, стара мале ле,
йе̂ си Ма̂рица намѐрих
вав Торфе̂н село големо
до ше̂ранана чешмица,
студена во̂да точе̂ше.
Ала е Мара жене̂на,
та̂ има дребни дечица
и има по̂рво любове.

4. XI. 1954 г
Чепеларе

Жека Ат. Метексова,
род. в 1896 г., образование IV кл.,
домакиня

Ж. Метексова слушала песента като дете от баща си и от старата си леля.

770. Брат дава сестра си на турци

Лилян предумва майка си да дадат сестра му на турци. Когато я отвеждат, той се разболява, настига турците и ги избива.

Еленки дошли мома̂ре
троица турци бошнаци.
Мама Еленка не дава,
брат хи Лиле̂нчо думаше:
— Дьо̂ ща йе̂ дадам, мале ле,
да са, мале ле, находим
в де̂лечно село на госте,
да са, мале ле, нае̂здим
нашине ко̂не хране̂ни! —
Мама Лиле̂нчо послуша,
та си Еленка дадоха
троице̂м турце бошнаци.
Ага̂ Еленка замина,
Лиле̂н са болан разболе̂,
Лиле̂н си на со̂н продума:
— Еленку, сестру Еленку,
по̂дай ми во̂да студена
сарцесо да си ра̀зквасе̂!
Мама Лиле̂ну викаше:
— Лиле̂не, сину Лиле̂не,
камен да пиеш, Лиле̂нчу,
бистрана во̂да студена,
ага̀, Лиле̂нчу, пристана
Еленка турце̂м да дадем. —
Лиле̂н са от со̂н разбуди,
изкара конче хране̂но,
та го осе̂дла, заюзди
и са на конче покачи,
та то̂рна Ленка да стигне.
Ага вав го̂ра зале̂зе,
Лиле̂н са виком провикна,
дано го чуе сестра му.
Сестра Лиле̂на зачула,
та си на турце викаше:
— Пиленце пе̂е из го̂ра,
дали му и е̂ пригласе̂?
Турце Еленки казали:
— Йе̂ викни, Ленку, та за̀пе̂й
от едно горло два гласа,
от едни уста две думи! —
Викна Еленка, та запе̂,
сас пе̂снена си думаше:
— Йе̂ бо̂рзай, братче, да стигнеш,
доде сам накрай горо̂са!
Лиле̂н си конче кайди̂са,
та си турцине застигна,
помо̂кна сабе̂ огне̂на,
врют ги до един погуби
и сестрица си отарва.

25. IV. 1955 г.
Чепеларе

Згура М. Кущинаров,
род. в 1876 г., образование IV кл.,
занаятчия

ПЕСНИ ЗА БОЛЕСТИ И СМЪРТ

771. В село дошла шарката

— В село ми болест допа̀дна
сѝпкана ко̀жовле̑нкана.
Когоно фане, не пуска,
и мен ще, майчу, да фане.
Умират ли, майчу, мо̀мине,
погрибат ли хи, майчице,
в гро̀бе носе̑т ли си хи,
попове опе̑ват ли хи?
— До̂щеру мое̑, майчина,
и мо̀мине си умират,
и по̂пове хи опе̑ват,
и в гро̀бе си хи погри̑бат!

12. II. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

Според народните представи шарките били три сестри моми, които живеели накрай света. Едрата шарка била най-стара и най-страшна, защото винаги ходела сърдита; болните, ако не умрат от нея, ослепявали, оглушавали, осакатявали, а когато била най-блага — порознявали.

772. Стоян тъжи за болната си годеница

— Стойне ле, главенѝце ле,
Стойне ле, хубавице ле,
в село е сѝпка паднала,
сѝпкана ко̀жовле̑нкана.
Никому золу̑м не стана,
Стойни си золу̑м направи:
бе̑ло хи лѝце изро̀бчи,
чьо̀рни хи о̀чи помре̑ни,
руса хи ко̀са окапа,
тьо̂нка хи сна̀жка посго̀рби.
Стойна си майци викаше:
— Мале ле, мила мале ле,
ѝди ми, майчу, по̀гледни
хороно сторили ли са,
Стое̑н хороно води ли,
варти ли ко̀рпа ше̑рана? —
Стана си майка погльодна
и на Стойна си викаше:
— Стойне ле, мое̑ до̂щеру,
хороно си са сторили,
Стое̑н накрае̑н се̑де̑ше,
ситни си со̀лзи роне̑ше,
с бе̑ла са чеврьо̀ су̑че̑ше.

1. XI. 1954 г.
Чепеларе

Кева К. Илиева,
род. в 1878 г., без образование,
домакиня

773. Фиска е болна легнала

Фиска е болна легнала
в тьо̂нкана ку̑льне̑ висока
от милна йодра сѝпчица.
Майка хи тихо ромо̀ни:
— Фиску лю, майчина до̂щеру,
ста̀ни са, Фиску, ко̀рдисай!
Утре го байрем ка̀зуват,
та си та ру̑кат дружкине
люлькана да хми направиш,
байре̑ман да хми кордѝсаш.
— Майчинку, мое̑ майчинку,
мене ща люлька да во̂ржат
под ше̑ранана же̑мие̑
в зеленоно ливаде —
е̑ ще си у̑мра, майчинку.
— Не щеш ми, Фиске, не щеш ми,
сѝпкаса ти е хубава.
— Не ми е, майчу, не ми е,
сѝпка са сипе и враща,
мойса са сипе и ле̑е̑.
Ам га си у̑мра, майчинку,
та си ми, майчу, ра̀створи
моине по̂стри сандо̂ци,
та си ми майчу, ѝзвади
моине тьонки дарове,
лю врют хи, майчу, о̀дари.

1. IX. 1954 г.
Чепеларе

Гюля М. Кондакчиева,
род. в 1908 г., образование IV кл.
работничка

Епитетът *милна* за шарката (ст. 3) се дължи на старинното народно вярване, че и най-тежката болест може да бъде умилостивена, ако я посрещнат добре и ако я наричат с ху̇бави имена.

774. Ще умре вместо нея

Ситна е роса роснала,
бистра е рȇка текнала,
та носи стрȏчȇк босилчȇк.
Отде го мома оварди,
плюсна си рȍки в колȇнце,
вйсна си сȏлзи до зȅмȇ,
гласчок си даде до нȅбо.
Юнак си рипна нах неȇ
и на девойка думаше:
— Ȇлай ми, ȅлай, Рамзинку,
защо ми плачеш на лȅто?
— Как да не плачȇ, любенце,
всичко от зȅмȇ излиза,
и ранен зелен босилчȇк,
пък ȇ ще в зȅмȇ да легна!
— Немȍй ми плака, Рамзинку,
ȇ ще за тебе да легна.
Халȁл ми прȁви, Рамзинку,
ȇлай ми копни гробнекан,
да ма застигне жинлȅтȇн
и ти сас мене да дойдеш.
Ȇлай, Рамзинку, при мене
да ти облюбȇ бузкине,
да ми разшȅниш сарцесо!
— Немȍй ма чȇка, севдйце,
ȇ сам тȍрнала напреж теб.

12. II. 1950 г.
Чепеларе

Ариф С. Байрямов,
роден в с. Полковник Серафимово
през 1906 г., без образование,
общ работник

775. Очи, очи, черни очи

Мȍма сȇди на йодрове,
на йȍдрове, на кьȍшкьове.
В рȍка даржи огледалце,
огледало кокалȇно,
в дȇсна рȍка ситан гребен,
та огльодва чьȏрни ȍчи
и си чеше мȍрна кȍса.
И на ȍчи тихо дума:
— Ȍчи, ȍчи, чьȏрни ȍчи,
кой ще да си ва кердȍсва,
дали юнак или вдовец,
дали в село, дали в друго? —
Не бьо юнак, не бьо вдовец,
не бьо в село, не бьо в друго,
ам превали в чьȍрна зȅмȇ,
в чьȍрна зȅмȇ — ȗгарница,
ȗгарница, рȁзсипница.
Змийка ще ȍчи изпие,
в кȍса хи гнȇздо ще вие,
дребни ще щȇнце да вȍди,
тьȏнка ще снȁжка да гние!

26. X. 1954 г.
Чепеларе

Мехмед С. Вошев,
род. в 1890 г., образование IV кл.,
занаятчия

776. Ушил ли й е кафтана

— А бре терзй, млади терзй,
ти лю кроиш, пък не шиеш,
ушил ли си моȇн кафтȁн?
— Моме, моме, малка моме,
хем го шиȇм, хем го питам:
„А бре кафтȁн червен-писан,
кой ще тебе да надȇва,
кой ще тебе да подлȇга,
дали юнак или вдовец?“
— Нито юнак, нито вдовец,
ам превали чьȍрна зȅмȇ,
та ми прикри чьȏрни ȍчи.

14. IX. 1951 г.
с. Мугла

Али Селямов,
род. в 1886 г.

777. Стани ми, синко, погледни

— Стȁни ми, синку, пȍгледай
какво са хȍро люлȇе
на Чинтоскине хармане!
Любе до любе играȇт,
до твойно любе двамина.
— Как да ми стана, майчинку,
агȁ не могам да станам,
главȏса да си пȍвдигнам,

главӧса от вазглавкаса,
снȁжкаса от постелькаса —
не мога да са по̀клатӗ!

12. III. 1939 г.
Чепеларе

Петра Ат. Кьоргогова,
род. в 1855 г., без образование,
домакиня

778. Болен иска ябълка, дюля и грозде

— Паднала е, мила маму, тьо̂вна мо̆гла
през полено, мила маму, през балканан.
Имам любе, мила маму, болно лѐжи,
болно лѐжи, мила маму, ду̀ша бере.
— Питайте го, мила доще, какво йще.
— Йще, йще, мила маму, ѐбалчица,
ѐбалчица, мила маму, жьо̂лта дюлѐ,
жьолта дюлѐ, мила маму, чьо̀рно грозде.
До̀рво има, мила маму, дюлѐ нѐма,
лозе има, мила маму, грозде нѐма.

29. VIII. 1951 г.
мах. Кожари

Исуф Ашиков

779. За болно любе понуда, I

Ду̀йни ми, льо̀хни, бѐл вѐтер,
разлюлѐй го̀ра зелена,
ра̀зстопи бѐли снѐгове,
сто̀ри ми по̂тчек да мина,
че ще да ида, да ида
нах Драма, ово̂ касабо̂.
Там имам любе хапу̀зче,
та ми е болно легнало,
уку̀счек ми е искало:
посрѐд лѐто от лед во̀да,
посрѐд зима младо ѐгне,
за голѐмйна жьо̂лта дюлѐ,
за малькйна чьорно грозде.
— Бре юначе лудо-младо,
о̀вце имам, ѐгне немам,
во̀да имам, лед си немам,
дорво имам, дюлѐ немам,
ло̀зе имам, грозде немам!

21. II. 1954 г.
Чепеларе

Шабан С. Юруков,
род. в 1900 г., без образование

Голѐмйна (ст. 12), *малькйна* (ст. 13) — народни названия на януари и февруари.

780. За болно любе понуда, II

— Гору ле, гору зелена,
лѝстни са, го̀ру, спу̀щи са,
мислѐм през тебе да минам,
викам нах Драма да идам.
Там имам любе болничко,
по пиле хабѐр провада
укусчѐк да му о̀тнесам:
чьорноно грозде с лозено,
жьо̂лтана дюнѐ с вейкана,
ва̀клоно ѐгне с майкана,
планинска во̀да студена.

29. VIII. 1951 г.
мах. Кожари

Ахмед Бачков,
род. в 1906 г.

781. Там имам любе болничко

Листни са, гору, цвѐтни са,
утре ще през теб да мина.
Че ще, гору лю, да ида
нах равну по̀ле широко.
Там имам любе болничко,
годинка как е легнало,
главо̀на не е вдигнало,
главо̂на от вазглавкана,

снàжкана от постелкана.
Агà си тамо отиде,
то си са правко изправи
и в рôка си ê здравòва:
— Бре добре дойде, любе ле,
с кого ми дойде, любе ле?
— Дойдах си, дойдах, любе ле,
с твоено конче хранено,
с твôена пушка шêрена.

7. XI. 1954 г.
мах. Караманец

Калина Ат. Чолакова,
род. в 1904 г.

782. Изпила змийка усойна

— Мале ле, мила мале ле,
напих са вòда студена,
та изпих змийка усойна,
та ма на сôрце заêде.
— Дôщеру моê, майчина,
то не е змийка усойна,
ами е дêте на сôрце.
— Мале ле, мила мале ле,
ѝди ми, майчу, пòрукай
дохторе и жêравчѝе
коремас да ми разпорêт,
да си ми видиш, мале ле,
дали е змийка усойна
ѝли е дêте на сôрце. —
Отиде майка, порỳка
дохторе и жêравчѝе,
та хи корем разпориха.
Не било дêте на сôрце,
ам било змийка усойна.
Тà си на майка викаше:
— Мале ле, мила мале ле,
всѝчкемнêм халàл, прèхалал,
теб, майчу, халàл не правêм,
че ма си бêда бедила.

10. I. 1954 г.
Чепеларе

Кева К. Илиева,
род. в 1878 г., без образование,
домакиня

783. Не било змийка, ами дете

— Пила сам вòда студена
от бêломорско кайнàче,
изпих си змийка усойна,
та ма за корем заêде,
за корем, майчу, за сôрце.
Ѝди ми, майчу, пòрукай
даръдерскѝне хекѝме,
коремас да ми разпорêт,
змѝйкаса да ми извадêт,
болькаса да ми уведôт. —
Стана ми майка, порỳка
даръдерскѝне хекѝме.
Агà са корем разпрали,
да видêт — какво да видêт:
то не е змийка усойна,
ами е дêте лêтьòвно
от агòсконо рàтайче!

21. IX. 1951 г.
с. Лясково

Фатма Ад. Парова,
род. в 1913 г., образование III кл.,
домакиня

Даръдерскѝне (ст. 7) — от Даръдере, турско название на Златоград.

784. Срещнал любето си на носило, I

Неда изпива змия усойница, разболява се и поисква посред зима дюля и грозде. Любето ѝ отива до Цариград да ги търси и когато се връща, среща Неда на носилка.

Пила Неда снощна вòда,
та изпила люта змѝê
люта змѝê — усойница.
Заêло ê на кореман,
та ê êло три години,
три години и польвина.
Приискала ѝ посрêд зима,
посрêд зима жьôлта дюлê,
жьôлта дюле, бêло грозде.
Челебѝе кон сêдлае
бêли Неди лêк да трôси,
да хи трôси жьôлта дюлê,

жьо̂лта дюле̂, бе̂ло грозде.
Ходил ми е челебѝе̂
от село в село, от град в гра̀да,
да си пита и разпитва
каде има у̂кусчица,
у̂кусчица — ле̂к за Неда,
та е сти̂гнал Цариграда.
До̂рво има, дюле̂ не̂ма,
лозе има, грозде не̂ма.
Во̂рнал се е челебѝе̂,
не е минал през друмове,
най е минал през гробища.
Хайде иде челебѝе̂,
че си срьощна бе̂ла Неда
сас попове, сас даскале,
носе̂ха е̂ на носилки.
Той си вика на попове,
на попове, на даскале:
— Ой попове, ой даскале,
двеста давам — сва̀лите е̂,
триста давам — о̂крийте е̂
да хи виде̂м бе̂ло лѝце,
бе̂ло лѝце, чьо̂рни о̂чи!
Свалиха е̂, откриха е̂.
Бе̂ло лѝце — поже̂лте̂ло,
поже̂лте̂ло, посине̂ло,
чьо̂рни о̂чи помренила,
мо̂рна ко̂са — нарошенка,
тьо̂нка сна̀жка — удърменка.
Тогав вика челебѝе̂:
— За̀вийте е̂, но̂сите е̂,
та̀ ми не е бе̂ла Не̂да,
бе̂ла Неда, ху̂бостница.

Януари 1939 г.
Чепеларе

Жека Ат. Метексова,
род. в 1896 г., образование IV кл.,
домакиня

785. Срещнал любето си на носило, II

Момък праща сестра си да разбере от какво е болна бяла Минка. Тя му казва, че Минка иска „у̂кусчица" узунджовска ябълка. Нататък, както предходният вариант.

Разболе̂ са бе̂ла Минка,
бе̂ла Минка и Фейминка.
— Ѝди, се̂стру, о̂бидѐй е̂,
о̂бидѐй е̂, ѝзпитай е̂
каква лежи болесчица.
— Ходих, брате, обѝде̂х е̂,
обѝде̂х е̂, изпитах е̂ —
тьо̂жка лежи болесчица
и си ѝще у̂кусчица
узунжо̀вска е̂балчица,
пък си нее̂ ту̂ва не̂ма,
там са ходи за неде̂ле. —
Стана юнак, та изведе
неговоно вране̂ конче.
Напои го, назоби го,
разчеса го, попрьогна го,
попрьогна го с чифт колане,
попрьогна го, вазсьодна го
и на коне̂ тихо дума:
— Коню, коню, вране̂н коню,
три години, как та имам,
та не ми си отвра̂щувал
и сега не ми отвращай.
Там са ходи за неде̂лька,
ний да идем за два дене̂,
и да идем, и да дойдем,
да донесам у̂кусчица
узунжо̀вска е̂балчица.
Ходил юнак за два дене̂,
ходил е и во̂рнал са е.
Ага̂ село наближили,
конче му са повазпре̂ло
и же̂лно са извище̂ло.
Га̂ отиде накрай село,
че си срьощна да си носе̂т
бе̂ла Минка и Фейминка.
— Двеста давам — о̂крийте е̂,
триста давам да си виде̂
Минкинине чьорни очи,
Минкиноно бе̂ло лице.
— Бре юначе лудо-младо,
Минкиноно бе̂ло лице,
бе̂ло лице — поже̂лте̂ло,
чьорни о̂чи — помо̂тени,
тьонка снажка — посине̂ла!

1. IX. 1954 г.
Чепеларе

Гюля М. Кондакчиева,
род. в 1908 г., образование IV кл.,
работничка

786. Срещнал любето си на носило, III

— Позачул бе̂х, че си болна, любе ле,
стьогнах конче да си дойда, любе ле Димитру.

По̂те̂н бе̂ше до три дене̂, любе ле,
е̂ го сторих до пладнина, любе ле Димитру.
Га̀ си стигнах до Едри̂не̂н, любе ле,
конче ми бе̂ обосе̂ло, любе ле Димитру.
Спре̂х са конче да си ко̀ва, любе ле,
сре̂бро плочи, злато клинци, любе ле Димитру.
Заге̂мих го, вазсьоднах го, любе ле,
ага̀ дойдах в нашно село, любе ле Димитру,
че та срьощнах сас попове, любе ле,
сас попове, сас писаре, любе ле Димитру.
Двеста дадох да та сва̀ле̂, любе ле,
да ти виде̂ бе̂ло ли̂це, любе ле Димитру,
бе̂ло ли̂це, чьорни о̂чи, любе ле.
Бе̂ло ли̂це поже̂лте̂ло, любе ле Димитру,
чьорни о̂чи затворени, любе ле,
тьо̂нка сна̀жка посине̂ла, любе ле Димитру.

11. VII. 1952 г.
с. Гела

Мария В. Ташкова,
род. в 1917 г., образование VII кл.,
домакиня

За *Едри̂не̂н* (ст. 5) — Одрин — вж. пояснението към песен № 162.

787. Вчера загина една девойка

Гривнино любе чува, че Гривна е болна, и бърза да я завари. Край село купува дюля от говедарчета, които му казват, че Гривна е умряла. Момъкът отива на гроба ѝ и я оплаква.

Гривнино любе далеко ходи,
далеко ходи, далеко пасе,
далеко пасе сивоно стадо,
далеко пасе през девет го̀ри.
Чуло е Гривне̂, че му е болна —
девет кона̀ка три хи е сторил,
да си завари Гривне̂ девойка.
Ага̀ отиде накрай селоно,
накрай селоно вав ливадине,
че си завари говедарчета,
говедарчета и телчарчета,
играе̂ха си сас жьо̂лта ду̂не̂.
Той си попита говедарчета,
говедарчета и телчарчета:
— Колко ви струва жьо̂лтана ду̂не̂?
— Та̀ си ни струва седем дука̀ти. —
Той хми наброи седемстотини,
та си откупи жьо̂лтана ду̂не̂,
та че си пита говедарчета:
— Говедарчета и телчарчета,
живо ли, здраво вашето село?
Говедарчета си му думаха:
— Ким е и живо, ким и халта̀во,
вчера загина едно̂ девойка.
— Как е̂ зове̂ха тае̂ девойка?
— Нее̂ зове̂ха Гривне̂ девойка.
— Ох леле, леле, сарчо̂це мое,
де погребаха Гривне̂ девойка?
— Погребаха е̂ вав сраде̂ село,
вав сраде̂ село, де̂но чьо̂рквана.
— Ходе̂т ли мо̂ски вав сраде̂ село,
вав сраде̂ село, де̂но чьо̂рквана? —
Ага̀ отиде Гривнино любе
на Гривниноно пре̂сно гробище,
та се изру̂ка, же̂лно заплака:
— Ой Гривню, Гривню, Гривню девойку,
е̂ ти сам купил дребан армага̀н,
дребан армага̀н жьо̂лтана ду̂не̂,
пък ти си, Гривне̂, вчера умре̂ла,
не та заварих армага̀н да дам.

6. XI. 1954 г.
Чепеларе

Жека Ат. Метексова,
род. в 1896 г., образование IV кл.,
домакиня

788. Стани се изправи

Та чули ли сте и̂ли не
какво е ново станало
в Пашмаклъ село голе̂мо,
в Хаджицко бе̂ло кона̀че?
Сафе е болна легнала,
е̂це е дюшкю̀н паднала.
Боба̀йко хи на главо̂на,
той си хи тихо ромо̂ни:
— Ста̀ни са, Сафе, и̂зправи
на твойте бе̂ли ножинки,

армага̀н ти сам донесал —
за алто̂н фустан копринен
и за друг — ку̀ндри ласка̀ти.
Дружкине ти са издошли,
лѐтва щат люлка да праве̂т
на о̀трастана барчѝна.
— Бобайку, бенѝм бобайку,
мойта е люлка сторена
в равноно по̀ле широко.

4. I. 1955 г.
с. Триград

Алие Ас. Хаджийска,
род. в 1921 г., образование IV кл.,
домакиня

Пашмаклъ (ст. 3) – турско название на Смолян.

789. Земя ме е приискала

Незафинка болна лежи,
болна лежи, ду̀ша бере.
Стар бобайко на главо̂на,
сѐстри, братѐ от страно̂на.
— Ста̀ни, ста̀ни, Незафинку!
— Как да стана, мил боба̀йку,
зѐмѐ ма е приискала,
майка ма е приру̀кала,
пък сам пуста главенѝчка.
Бо̀бу, бо̀бу, мил бобайку,
йди ру̀кни мѝжована,
мѝжована Хатиджинка,
да хи прѝдам главенѝкан,
да хи прѝдам гиздѝлцено,
да надѐне мойна ру̀ба. —
Пору̀каха Хатиджинка,
Незафинка тихо дума:
— Хатиджинку, моѐ дружке,
предавам ти главенѝкан,
главенѝкан, годенѝкан,
и надѐвай мойса ру̀ба.

Юли 1939 г.
Чепеларе

Айша Ем. Кьоралиева,
род. в 1879 г., без образование,
домакиня

790. Любето да му навестят

— Незифе, сѐстру Незифе,
ѐла, ще да та про̀водѐм
до долничкана махало̀ —
любено да ми обйдеш,
ѐце го кажѐт болничко.
— Ходихме, а̀гу, вѝдѐх го,
ѐце е дюшкѝн паднало:
от глава с о̀чи не гльода,
от болест дума не дума.

11. X. 1955 г.
мах. Катраница

Емин Ем. Драмалиев,
род. в 1914 г., образование IV кл.,
общ работник

791. Разболял се е Николчо

Николчо се разболява на планината и казва на коня си да отиде на бащините му дворове. Ако излязат баща му, брат му, сестра му или жена му, високо да си вдига главата, ако излезе майка му, ниско да сведе глава, за да го улови, зашото тя ще го продаде скъпо и ще направи помен за сина си.

Разболѐло са Николче
на високана пла̀нина.
Нищо сас него нѐмаше,
лю едно̀ конче хранѐно,
и то е с юлар во̂рзано
и сас пейва̀нче спьо̂нато.
Никола коню викаше:
— Мо̀ли са, коню, мо̀ли са
да е година кишовна,
да е лѐтоно даждовно,
пейва̀нче да ти прогние,
пейва̀нче, коню, юларче,
та да ми идеш, бре коню,
на високана пла̀нина,
та да се, коню, напасеш
карто̀лска трева зелена
и да са, коню, напиеш
планинска во̀да студена.
Че да ми по̀деш, бре коню,
нах наши равни дво̀рове,

та ми пото̂пай, по̀врещи
на наши ше̂мшир капѝи.
Ако излѐзѐ, бре коню,
мое̂н ми стари бобайку,
височе до̂ржи главо̂на
да ти не фа̀ти юздана,
че ти не знае пахо̂на,
евтино ща та продаде
за паху̂р бе̂ла ракие̂,
за чьо̀тра вино червено.
Ако излѐзѐ, бре коню,
мое̂но братче по-старо,
височе до̂ржи главо̂на
да ти не фа̀ти юздана,
че ти не знае пахо̂на,
евтино ща та продаде
за едни чизме ковани.
Ако излѐзѐ, бре коню,
мое̂на се̂стра по-малка,
височе до̂ржи главо̂на
да ти не фа̀ти юздана,
че ти не знае пахо̂на,
евтино ща та продаде
за едно по̂рво любове.
Ако излѐзѐ, бре коню,
моено по̂рво любове,
височе до̂ржи главо̂на
да ти не фа̀ти юздана,
че ти не знае пахо̂на.
Евтино ща та продаде
за пусто бе̂ло бе̂лило
и за чифутско шиклѝло,
да са бе̂лоса, шикло̀са,
по-бо̂рже да са ожени.
Ако излѐзѐ, бре коню,
мое̂на стара майчица,
нисачко до̂ржи главо̂на
да си ти фати юздана,
че си ти знае пахо̂на,
ско̂пичко ща та продаде
за шинѝк бе̂ли грошове
и полвинѝца алтоне.
Ще купи бе̂ла пченица,
Николчу помен да прави.

15. III. 1939 г.
Чепеларе

Петра Ат. Кьоргогова,
род. в 1855 г., без образование,
домакиня

Други варианти на горната песен Ат. Райчев е записал на 28. V. 1939 г. в Чепеларе от Тодор К. Балджиев, 75 г., и на 30. III. 1955 г. от Айша С. Мехмедова, 67 г. Последният вариант започва с по-конкретен пейзаж:

Мехмед са болен разболе̂л
вав *ситна го̀ра* зелена
Никой при него не̂маше,
лю е̂дно конче хране̂но
и то е с юлар во̂рзано
под една *ситна елица*...

792. Боли ли го сърцето

— Асане, майчин сину лю,
боли ли си та сарцето?
— Боли ма, майчу, боли ма,
то да ма боли сарцето,
та да̀ ма боли, майчинко,
ам имам конче во̂рзано
в чьо̂стана го̀ра зелена
у тьонка ѐла висока.
Мо̀ли са, майчу, мо̀ли са,
про̀ле̂тоно да е даждовно
во̂жено да му прогние,
кончено да са отво̂рже!
— Сину лю, а, мой сину лю,
немо̀й са, сину, кахарѝ!
И кончено ще са отво̂рже,
и любе̂но ще са ожени,
и де̂тено ще са изку̀ти.

23. VIII. 1956 г.
с. Беден

Асан Ибр. Настанлиев,
род. в 1867 г.

793. Исеин се е разболял

Исе̂ин са е разболе̂л
на во̂рх висока пла̀нина
до двана врѝсе̂ студени,
до двана бука зелени.
Исеин же̂лно плаче̂ше,
брат му го Хасан мире̂ше:
— Мо̂лчи, Исеин, не плачи,
ний щим хабе̂р попусна
да си ти ко̂ща оградьо̂т
вав зеленоно ливаде. —
Хасан си стана, та торна
и хабе̂ран си ми пусна:
„Исе̂ин са е разболе̂л
на високана пла̀нина
и са е с ду̂ша разде̂лил.
Да си му ко̂ща градите
вав зеленоно ливаде.“

20. II. 1954 г.
Чепеларе

Айша Ем. Кьоралиева,
род. в 1879 г., без образование,
домакиня

794. От любов се умира

Три години Стойко люби Стойна — когато идва време да я вземе, тя го връща. Стойко умира от мъка и майка му проклина девойката.

Гàлите са, мàмите са,
ала севдьо̀ не мѐтайте,
че от севдьо̀ са умира,
кàйно ми Стойко за Стойна.
Загàлил Стойко Стойница,
гàли е̂ Стойко, мами е̂
до две ми, до три годинки.
Дойде време да е̂ зима,
отиде сватба да се̂че,
Стойница Стойка не рàчи.
Во̂рна са Стойко у майка
и на майка си викаше:
— Не ще ме, майчу, Стойница! —
Стойко са болан разболе̂,
майка на Стойко викаше:
— Стàни са, Стойку, кòрдисай,
нàйди си мома хубава.
Нали ти майка викаше:
нае̂ е мома лажлива,
кòгото види, та ло̂же,
портине си не затвàре̂,
все̂какви сбира, прибира! —
Стойко си майка не слуша,
та си кесьо̂на празне̂ше
и си со̂нето губе̂ше.
Легна си Стойко, загина,
майка е̂ люто калне̂ше
дано ве̂нчило не види,
дано маже̂ не заслѐди,
дано авлѐтен не стечѐ.

13. II. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

За ст. 9 вж. пояснението към песен № 11.

795. От болест станала, от любов не могла

Та чули ли сте или не
кинà е ново станало
вав Нàстан село голе̂мо,
в горнана средна махало̂
на Барганскине конàци?
Аджина болна легнала,
от болест легна и стана.
от севдьо̀ легна, не стана
Майка Аджина питаше:
— Аджину, мое̂ до̂щеру,
боли ли си та главо̂та?
— Майчинку, мое̂ майчинку,
мене ма глава не боли,
ам си ма корем изѐде.
Стàни ма, майчу, по̂вдигни
на наши е̂сни джѐмове,
та да си, майчу, по̂гледна
Баргански бе̂ли конàци.

24. X. 1951 г.
с. Настан

Фатма Р. Мутешинова

Песента е създадена за първата жена на Исеин Чаушев от с. Настан.

796. Славейче нарежда, че Марийка ще умре

Марийка се разболява от любов. През пролетта става и чува славейче, което ѝ казва да се премени и оплете, че ще стане невеста в земята.

— Майчинку, стара майчинку,
страшна ма севдьо̂ надвила,
та ма е нах болест извила,
нах болест, майчу, нах лудост.
През по̀дзиме сам легнала,
през про̀ле̂то сам станала.
Агà са, майчу, изправих,
горо̂на са бе̂ листнала,
горо̂на и планино̂на,
в горо̂на пе̂е пиленце,
пиленце, по̂стро славейче.
Никой му са не се̂таше
какво пиленце пискаше,
пискаше и нареждаше,
Марийка му са е сетила
какво пиленце пискаше.
Пиленце писка, нарежда:
„Марийке, моме хубава,
стани са бе̂лко пре̂ме̂ни
и ситничко са о̂плети,
че щиш неве̂ста да станеш

в лêтнана гòра зелена,
в чьорнана зèмê длибока.“

1. VIII. 1951 г.
с. Широка лъка

Добра К. Шопова,
род. в 1921 г., образование VII кл.,
домакиня

797. Когато ѝ завехне китката

Болна девойка кара майка си да занесе китка на любето ѝ. Нека той да поведе хорото, дружките ѝ да играят и да поглеждат китката — когато завехне, тя ще умре.

Разболêла се Киречка
от голêмоно пòдзиме
до голêмиêн Илинден.
Никой до неê нêмаше,
лю една стара майчица,
тя на Киречка думаше:
— Киречку, моê дощеру,
стани ми, стани, Киречку,
днес ми е лêтен Илинден.
Врют са на хòро йотишли —
и твойне дребни дружчици,
и твойно пôрво любове.
Стани се бêлко прêмêни,
прêмêни, още òгизди
с твоêна грйшка шêрана
и с коприненян тестемêл,
че си ми иди, Киречку,
на голêмиêн Илинден.
Тамо са хоро сторили,
и ти се фани, дощерку,
до твойне дребни дружчици,
та ми заиграй, зарипкай
твоено хоро ситничко.
— Майчинку, стара майчинку,
не мога, майчу, да стана!
Тьôнка ми снàжка повêхна,
бêлко ми лѝце пожалтê,
не мога, майчу, да вдигна
главôса от вазглавкаса,
снàжкаса от постелькаса.
Ам си ми, майчу, ѝзлêзи
отвôн на равни дворове,
та си ми, майчу, пòгледни
нах високана барчѝна,
нах голêмиêн Илинден
играêт ли още хороно,
свирêт ли гайди шêрани.
Ако ми хоро играêт,
влêзи ми в долна градинка,
та си ми, майчу, нàбери
от бêлêн-червен трендафил
и от зеленêн босилек.
Та ми ги, майчу, дòнеси
да си ги китка извиê
на мойно пôрво любове,
та че ê, майчу, òтнеси
на големиêн Илинден.
Китката да му подадеш,
китката да му закичиш
йот лêва страна, майчинку,
на шêраноно забỳнче.
Че да ми кривне калпакан
и да ми фане хороно,
хороно да си поводи,
хороно да ми поиграй.
Да поиграêт, майчинку,
моине дребни дружчици
и да погльôдват в китката,
как ми е китка зелена,
зелена, йоще кравèна.
Агà ми китка завêхне,
завêхне, още засôхне,
ê ще да, майчу, завêхна
в чьôрнана земê длибока.

20. XI. 1951 г.
с. Стойките

Минка П. Златева,
род. в 1909 г., образование IV кл.,
домакиня, работила и земеделие

798. Аз ще си умра, майчинко, I

Майка кара болната си дъщеря да се премени, а тя ѝ казва, че ще умре, и ѝ поръчва да раздаде на погребението ѝ кърпите, които е приготвила за сватбата си.

Айшê е болна легнала,
от лошо глàва не вдига,
от глàва с òчи не гльода,
от сôрце дума не дума,
на трине денê продума.
Майка хи тихо ромòни:
— Дòщеру моê, майчина,
стàни са, Айшу, кòрдисай,
утре го байрêм казуват,
права ще люлка да правêт
вав долничкана махалò
на червенана êбалка.

— Майчинку, стара майчинку,
тебе са вѐра не фата.
Мен да са люлка вȏрзали
под червенана ѐбалка
вав зеленоно ливаде —
ѐ ще си ȗмра, майчинку!
Агà ми дойдат, майчинку,
черноморскине сватовѐ,
та ми сандȏци ȍтвори,
та ми аглȏци ѝзвади,
лю врют ги, майчу, ȍдари,
зам да са чуе, прочуе,
че си е Айшѐ умрѐла.

20. IV. 1939 г.
Чепеларе

Айша Ем. Кьоралиева,
род. в 1879 г., без образование,
домакиня

Люлките (ст. 9—12) са едно от любимите забавления на девойки и момци у българите мохамедани по време на байрам.

799. Аз ще си умра, майчинко, II

Девойка говори на майка си, че е байрам и всички се веселят, а тя не може да отиде, защото е болна. Когато умре, момите, невестите и момците да носят вода, да цепят дърва, да ѝ кроят риза без клинове и ръкави и да ѝ градят къща без врата и прозорци, майка ѝ да ги дари с нейните дарове.

— Байрѐм е, майчу, байрѐм е,
пукат са пушки шѐрани,
пък ѐ сам болна легнала
вав бѐличконо конàче.
— Не ми е байрѐм, дȏщеру,
àми е гармеж за летеж.
— Немȍй ма лȏга, майчинку,
врют са мȍмине отишли,
моми и млади невѐсти
на байрѐман, на жумбю̀шѐн,
лѐтва са люлка вȏрзали
на зеленана ѐбалка,
пък йѐ не мога да идам,
че ми сам ѐчко болничка,
не мога да са ѝзправѐ,
не мога да са пȍклатѐ!
Йѐ ще си ȗмра, майчинку —
тебе се вѐра не фата,
мене са дермàн не найде.
Утре щиш, майчу, да видиш
каква ще сватба да стане
на наши равни двȍрове.
Ситни щат дарва да цѐпѐт,
мàрна щат вȍда да грѐѐт,
бѐла щат мома да миѐт.
Ѝди ми, майчу, пȍрукай
мȍмине и невѐстине,
невѐстине, юнацине.
Мȍмине вȍда да носѐт,
юнаци дарва да цѐпѐт,
невѐсти ризи да кройȍт
без клине и без ракаве.
Юнаци кȏща да градьȏт
без врати и без пѐнжуре,
без дарве и без камене.
Агà ма, майчу, занесȏт
ваз зеленине ливади
на ситничконо гробище,
полька-льока да варвьȏт,
че ми сам дȗша давала.
Че гà са, майчу, развȏрнат
черноморскине сватове,
врют да хи, майчу, одариш
с моине тьонки дарове.

24. I. 1955 г.
с. Зорница

Сание Р. Карабельова,
род. в 1931 г.

800. Каква ще сватба да стане, I

Майка кара болната си дъщеря да стане — обрекла ѝ е бял курбан. Тя ѝ отвръща, че курбанът не дава дни и че тръгва при починалите си сестри.

Хранила майка, кȗтила
до три, до четри дȏщери.
Трине нах зѐмѐ проводи,
еднȏ Нуринка остана
и тà е ѐчко болничка.
Майка хи тихо ромȍни:
— Нурие, моѐ дȏщеру,
стàни са, Нурие, ортȍсвай,
бѐл ти сам курбань обрекла.
— Майчинку, мила майчинку,
курбань ми дѐнѐ не дава,
курбань ми дȗша не сврàща.
Йѐ си са сбирам, тȍрнувам
нах трине сѐстри лѐвтери,
нах зеленоно ливаде,
нах ситничконо мезàре,

в чьорнана зе̂ме̂ длибока.
Утре щиш, майчу, да видиш
каква ща сватба да стане
на наши равни дворове.
Ситни щат дарва да це̂пе̂т,
марна щат во̀да да гре̂йо̂т,
бе̂ла щат мома да мие̂т.
Агà ма, майчу, занесо̂т
низ Бе̂ла ре̂ка надолу
нах зеленоно ливаде,
польока-льока да варвьот,
че ми сам ду̂ша давала.
А̂га ма, майчу, отнесо̂т
вав ситничконо меза̂ре
до трине се̂стри лѐвтери,
и ти щиш, майчу, да дойдеш
Нуринка да си опратиш.
Майка Нуринки викаше:
— Нурие, мое̂ до̂щеру,
че кой ща тебе кайди̂са
вав зе̂ме̂ да та зарови!
Сака̀ва тьо̂нка-висока,
сака̀ва бе̂ла-чернока,
льой като ро̂са пролетна.

21. IX. 1951 г.
с. Лясково

Фатма Ад. Парова,
род. в 1913 г., образование III кл.,
домакиня

801. Каква ще сватба да стане, II

Фатме казва на майка си, че ще умре, и ѝ поръчва да дари всички с кърпи, а любето ѝ с риза и китка с жълтица. Праща я да повика чичовата ѝ дъщеря, за да ѝ подари премяната си и да ѝ остави любето си. Когато Фатме умира, майка ѝ я държи три дни в къщи и я закопава в двора

Ваз по̀дзиме сам легнала,
ваз про̀ле̂те сам станала.
Цала сам зима леже̂ла,
леже̂ла, йоще болне̂ла,
га̀ са е проле̂т пукнало,
йе̂ сам нахво̂нка изле̂ла.
Сичко са ѝ било цве̂тнало,
цве̂тнало, йоще лиснало.
И мое̂н зелен босилче̂к,
и мое̂н червен каранфил,
сичко от земе̂ излиза,
пък йе̂ нах земе̂ то̂рнувам.
Умирам, майчу, умирам,
тебе са ве̂ра не фата!
Малко щиш да ма погльодаш,
млочко щиш да ма споминаш.
Утре ще сватба да има
на наше дворе широко,
права щат люлка да праве̂т,
мене щат летве да туре̂т.
Ти да ми, майчу, отвориш
моине маджѐр сандо̂ци
и да ми, майчу, извадиш
моено тьонко да̀рие.
Врют да ги даре одариш,
Хасане̂, майчу, да дариш
ше̂рана риза набрата,
варх ризана му аглôче̂к,
варх агло̂че̂ка че̂ври̂ца,
варх че̂ври̂цана кесица,
варх кесицана кичица
от мое̂н ситан босилче̂к,
от мое̂н червен каранфил,
на кичицана алто̂нче̂к.
Умирам, майчу, умирам,
тебе са ве̂ра не фата!
Иди ми, майчу, пору̂кай
мѝжова Фатме да дойде
гиздѝло да ѝ хо̂рижем,
любено да хи отстанем,
че на мен касме̂т не било
млада неве̂ста да ида
на Хасанюви дворове,
на Хасанюви кона̀ци.
Умирам, майчу, умирам,
тебе са ве̂ра не фата,
скоро щим да са разде̂лим! —
Още си Фатме думаше
и са сас душе̂ разде̂ли.
Плакала ѝ майка, плакала
по Фатме мила, майчина.
Три дни е̂ во̂тре даржѐла,
от милост не йе̂ казала,
от же̂лост в двор йе̂ зако̀па.
Та че си майка извади
Фатмино тьо̂нко да̀рие,
врют си ги дара одари,
както си Фатме поро̂че̂.
Каквоно от дар остана,
майка го купен сторила
на сраде̂ равни дворове,
турила ѝ малко борница,
та че си купен запали
и си са же̂лно провикна:
— Както си горе̂т дарове,
тъй ми мен гори сарцесо
по мое̂ Фатме хубава,
че си ми млада отиде
нах чорна зе̂ме̂ длибока.
Сичко от зѐме̂ излиза,
пък та̀ нах зѐме̂ отиде!

18. VII. 1939 г.
Чепеларе

Сабире Ис. Узунова,
род. в 1863 г., без образование,
домакиня

По-кратък вариант Ат. Райчев е записал на 12. X. 1955 г. в мах. Катраница от Емин Ем. Драмалиев, род. в 1914 г.

802. Поболява се и умира, когато ѝ идват сватовете

Сватове отиват за Рада, която лежи болна. Тя кара майка си вместо нея да пребулят за невеста сестра ѝ Тодора. Когато венчават Тодора, погребват Рада.

— Утре щим вечер да идем
нах бѐла Рада на госте,
на госте Ради, на годеж.
Бѐла щим пита да ломим,
млада невѐста ще водим. —
Станаха, та ми тȏрнаха,
варвѐха, колко варвѐха,
агà фав гȏра влѐзаха,
от горȏна се продума:
— Сватове, тьȏжки сватове,
вѐ сте нах Рада тȏрнали,
Рада е болна легнала,
та си се назад вȏрните! —
Сватове не повѐрваха,
та си лю нахтам варвѐха.
Агà са тамо йотишли
на Радинине дворове,
на порти чукат и рỳкат:
— Йзлѐзи, сватѐ, йȍтвори
вашине порти шѐрани,
та си ми, сватѐ, пȍсрещни
Радини тьȏжки сватове,
тьȏнка ги дара йȍдари! —
Радина майка лю ходи
ту нахвȏн, ту нахвȏтре,
бѐли си рȏки кȏршѐше,
бурми пȏрстене трошѐше
и са на Рада думаше:
— Радице, моѐ дȍщеру,
станувай, Раду, станувай,
стани се, Радку, прѐмѐни
сас гиздѝлнана прѐмѐна.
На двор са дошли сватове,
врют са на сиви àтове
и теб са конче довели.
На конѐн тȍрба кичѐна,
в торбана лѐто гиздѝло
и червенана прѐкрива.
Рада на майка викаше:
— Майчинку, стара майчинке,
мен ми е лошо станало,
лоша ме глàва сболѐва,
кàйно ма не е болѐла.
Не могам, майчу, да вдигна
главȏса от вазглавкаса,
снàжкаса от постелкаса —
йѐ ще си ỳмра, майчинку!
Немȍйте мѐсто опуща,
че ми е мѐсто хубаво.
Йзлѐзи, та ги пȍсрещни,
тьȏнка ги дара йȍдари.
Зьомите тȍрба кичѐна,
изкарай лѐто гиздѝло,
прѝкрии сѐстра Тодора.
Неѐ невѐста да водѐт,
пък мен щим, майчу, да жениш
в чȏрнаса зѐмѐ длибока.
Рỳбана ще ми постелиш,
йѐ ще на неѐ да легна,
и с бѐлко ще ма завиеш.
Ще легна млада невѐста,
от зьотѐн непоглъодната,
от сватове невидѐна. —
Прикриха сестра Тодора,
станаха, та ми тȏрнаха.
Агà Тодора варвѐше,
Радица си изнисаха.
Гà Тодора вѐнчѐваха,
Радица си погрибаха,
Тодора плаче под було.
Зьотѐн на зȏлва викаше:
— Зȏлву лю, сестру лѐвтера,
открий ми бѐла Радица,
открий ми Ради ракѝне,
ракѝне, та и очине,
да видим, сестру, да видим
ȍти ми Рада лю плаче! —
Агà ми Рада открица,
то не е била Радица,
ами е била Тодора.

27. VI. 1951 г.
с. Стойките

Минка П. Златева,
род. в 1909 г., образование IV кл.,
домакиня, работила и земеделие

803. Мара се с душа раздели

Момък търси любето си, отива у тях и вижда, че баща ѝ кове ковчег, а майка ѝ я оплаква.

Сноща си ходих, Мару ле,
на двайсет и пет попрѐлки,
нийде та, Мару, не найдах.
Ȇ си хи, Мару, попитах:
„Каде е Мара отѝшла?“
Пък те ми, Мару, казаха:
„Мара е болна легнала
вав тѐхно бѐло конàче.“
И ȇ си станах, та торнах,
та си ми дойдах, Мару ле,
на ваши порти шѐрани.
Баща ти по двор ходѐше,
за тебе сандȏк ковѐше.
Майка ти до теб седѐше,

с бе̂ло бе̂ пла̀тно покрита
и си на тебе думаше:
— Е̂ ста̀ни, Мару, по̀гледни
кой от пе̂нжуран погльодна!
— Виде̂х го, виде̂х, мале ле,
то бе̂ше мойно любове.
Не мога, майчу, да стана,
главо̂са да си по̀вдигна,
главо̂са от вазглавкаса,
сна̀жкаса от постелькаса,
е̂ ще си, майчу, за̀гина. —
Ка̀йно си дума думаше,
Мара са с ду̂ша разде̂ли.
Майка до нее̂ седе̂ше,
жьо̂лти хи све̂ще пале̂ше,
ситни си со̂лзи роне̂ше
и на Мара си думаше:
— Ста̀ни са, Мару, и̂зправи
на твойне бе̂ли ножинки,
любено да си посрьоцнеш!

7. I. 1955 г.
с. Водни пад

Изпята от българки мохамеданки в дома на Кемил Ас. Байрямов

804. Голям ти хабер носим

Хасибе лежи болна в Тъмраш и говори на мъжа си да изпрати конник в Чепеларе, за да повикат майка ѝ. Тя подканва коня да бърза, за да свари дъщеря си жива.

Хасибе ѝ болна легнала
вав То̂мраш село голе̂мо,
в Асанаго̀во кона̀че
на високине кьошкьове.
Хасибе тихо ромо̀ни:
— Ста̀ни ми, любе, со̂бери
твоине отбор сеймѐне,
та си хи нарьо̀д и̂зпитай
кой си ми ве̂рва сарцено
и още конче хране̂но. —
Стана, та си хи посабра
и си хи нарьо̀д питаше.
Кафеджие̂на викаше:
— Йе̂ си ми ве̂рвам сарцесо
и още конче хране̂но! —
Стана кафеджи, вазсьо̀дна
негово конче хране̂но,
на Карабалкан замо̂ркна,
в Чепелли̂ село осо̂вна
на Дервишкине дворове.
Та си пору̂ка, почука:
— Дервишку, бе̂ла кадо̀ну,
и̂злези, порти о̂твори,
голе̂м ти хабѐр носиме
от твойна бе̂ла Хасибе.
Нащо̀н ми денчо̀к да сториш,
сас ду̂ша да е̂ завтасаш! —
Стана Дервишка, наде̂на
неино мо̀рно фе̂редже,
жьо̂лтине чизми с кичи̂лки,
че си вазсьо̀дна кончено
и си на коне̂н ромо̀ни:
— Коню лю сиви, ка̀матан,
превзимай, коню, преграбе̂й,
по̂тюве да си превзьо̂мим,
сас ду̂ша да си завтасам
мое̂на бе̂ла Хасибе.

Август 1939 г.
Чепеларе

Сабире Ис. Узунова,
род. в 1863 г., без образование,
домакиня

За *Чепелли̂* (ст. 19) — Чепеларе, вж. пояснението към песен № 638.

805. Не е родила, а е умряла, I

Янка праща девера си в нейното село да доведе майка ѝ, като ѝ каже, че е родила. Когато наближават, майка ѝ усеща, че мирише на тамян, чува плач и разбира, че дъщеря ѝ е умряла.

— Не найде ли са, неве̂хчу,
в вашено село,
в вашено село, неве̂хчу,
юнак за тебе,
ами ми дойде, неве̂хчу,
со̀лков де̂леко,
со̀лков де̂леко, неве̂хчу,
девет кона̀ка?
— Немо̀й ми дума, деверчу,
ами ми е̂ла,
ами ми е̂ла, деверчу,
близно до мене,
да та про̀воде̂м, деверчу,
нах наше село,
да ми пору̂каш, деверчу,
мое̂на майка.
— Йе̂ ща оти̂, неве̂хчу,
ами не знае̂м,
ами не знае̂м, неве̂хчу,
вашено село.

— Наше е село, деверчу,
на льосно ме̂сто,
наша е ко̂ща, деверчу,
накрай селоно.
На дворе има, деверчу,
до̂рво високо,
и на дарвоно, деверчу,
юда пиринска.
Та немо̀й ру̂ка, деверчу,
ами по̂чукай.
Мое̂ е майка, деверчу,
тво̂рде хитричка,
та ща та чуе, деверчу,
и ще изле̂зе,
та ще ти рече, деверчу:
„Бре кой чукате?“
Пък ти хи ре̂чи, деверчу:
„Е̂нкин сам девер,
е̂ла о̀твори, свате̂ ле,
че ми е Е̂нка,
че ми е Е̂нка, свате̂ ле,
нахтув пра̂тила.
Сте̂гай са бо̂рже, свате̂ ле,
нахтам да идеш;
нахтам да идеш, свате̂ ле,
да е̂ обидиш,
че ми е Е̂нка, свате̂ ле,
рожба родила!“
Та̂ ще ти ре̂че, деверчу:
„Постой, поче̂кай,
постой, поче̂кай, свате ле,
клин да разточе̂!“
„Ха̂йда ми, ха̀йда, свате̂ ле,
там го щиш точи!“ —
Ага̀ са тамо отишли,
накрай селоно,
Е̂нкина майка деверче
тихо говори:
— Ох леле̂, свате, свате ле,
на теме̂н бие,
на теме̂н бие, свате ле,
гла̂се са носе̂т,
гла̂се са носе̂т, свате ле,
Е̂нка умре̂ла!

16. XI. 1954 г.
Чепеларе

Шина К. Тодорова,
род. в 1904 г.

806. Не е родила, а е умряла, II

Съдържанието е, както на предходната песен.

Разболе̂ са Е̂нка
за два, за три дене̂,
за це̂ла неде̂ле̂.
Е̂нкини роднини
бо̂рже са сабраха,
чуде̂т са и мисле̂т
ко̂го да проводе̂т
нах Е̂нкина майка.
— Хо̂ щим да проводим
малконо деверче,
че най-бо̂рже ходи,
ходи и дохода
и най-хитро дума. —
Деверче са стьогна,
бо̂рже си отиде
при Е̂нина майка
и на майка вика:
— До̀бру утро, свате̂!
— Дал бог добро, свате!
— Хайде, свате̂, хайде,
че Е̂нка й родила
малко мо̀ско де̂те,
та си тебе ру̂ка.
— Постой, че̂кай, свате.
армага̀н да сбе̂ра
сливи кюстендилски,
смокви гюмюрджюнски.
— Хайде, свате̂, хайде,
Е̂нка нищо не ще,
Е̂нка само ѝще
две голе̂ми све̂щи,
е̂дна зелена китка!

7. XII. 1952 г.
с. Широка лъка

Руса Г. Бобева,
род. в 1904 г., образование III кл.,
домакиня

807. В земята не ще се разтопя

Асие ражда и се разболява. Майка й я пита какво й е най-мило — червената руба, първото любе или малкото дете. Асие я праща да извика мъжа й, за да му каже, че ако се ожени, тя няма да се разтопи в земята.

Та чули ли сте и̂ли не
какво е ново станало
в Каршилъ село голе̂мо,
в горничкана махало̂,
в Салихаго̀во кона̀че?
Асие й болна легнала,

не е от болест легнала,
ам е от рожба легнала.
Мало е дѐте родилә,
в рòки го не е фатала,
бизка му не е давала,
люлька му не е правила.
Майка хи сѐди до неѐ,
та си хи даржи главôна
и си хи дава водôна
и си ѐ хитро питаше:
— Асие, моѐ дôщеру,
какво ти, Асие, най-мило,
най-мило, Асие, най-драго?
Дали ти рỳба червена
или сгодноно гиздѝло,
или порвоно любове,
или малоно дѐтенце?
— Майчинку мила и драга,
немòй ми дума рỳбана,
немòй ми дума гиздѝло,
немòй ми дума дѐтено.
Ѝди ми рỳкни Салѝха
да си му сторѐ висаѐт
да са не жени, не главѝ.
Ȧко са Салих ожени,
в зѐмѐ са не щô разстопи,
че са сме млочко гȧлили.
пък са сме малко водили,
годинка не сме срьощнали.

1. IX. 1954 г.
Чепеларе

Алие С. Дльогова,
род. в 1920 г., образование III кл.,
домакиня

808. Кой ще ѝ гледа децата

Сафединка болна лежи,
болна лежи, дỳша бере.
На главôна стара майка,
на ногѝне стар бобȧйко
и до неѐ дребни дѐца,
дребни дѐца Пенка ѝ Наско.
— Майко, майко, стара майко,
ѐ ще, майко, да си ỳмра!
Кой ще мене да ми гльôда,
да ми гльода дребни дѐца,
дребни дѐца Пенка ѝ Наско?
Те ще гльôдат тѐхни дружки,
тѐхни дружки и другаре,
гȧ ми носѐт те гиздѝло,
и гиздѝло и премѐна —
на тѐх нѐма кой да прави.

Април 1918 г.
Чепеларе

Мария М. Райчева,
род. в 1892 г., образование IV кл.
домакиня

Песента е съобщена от П. Райчева, сестра на Ат. Райчев. Тя я запомнила от майка си, когато била петгодишна: „Мама ѐ пѐѐше вече тежко болна, преди да умре. Аз си ѐ помнѐм, като излазѐше вънка на слънце. Всички се събрали от махалата. Мама сѐдѐше на стол с превързан крак и ѐ пѐѐше с тъничък глас, болна. . . В песента е Сафединка, но мама нѐкой път пѐѐше Марийка и слагаше нашите имена — на брат ми и моето. Пѐѐше ѐ и говорѐше: „Не ми е бȧлно, че ще ỳмра, ами че ще оставѐ Пенка и Насю. И за Насю ми е бȧлно, че ще го оставѐ мъничък, ама Насю е момче, ще приживѐе. На Пенка много тежко ще е, че е момиче, нѐма кой да ѝ направи премѐна.“

809. Мътна е река теканала

— Ситна росица роснала,
мôтна е рѐка теканала
през наши равни дворове.
Лоша сам сôне сôнила:
млада невѐста носѐше,
с червен бѐ прѐкрив прекрита,
с бѐл бѐ дюлбѐн завита!
— Дôщеру моѐ, майчина,
що ти е мило, най-мило?
— Най ми е мило, мале ле,
тьонко-високо терзѝйче.
В сôбота рано ранѐше,
та ми праматьȍ продава
синѐ-зелена коприна
и още бѐла-чѐрвена.
Мене викаше да даде
тьôнки дарове да ткаем,
че е роднина голѐма,
млочко да си ги одарѝм.

14. II. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

За *червен прѐкрив* (ст. 6) вж. пояснението към песен № 38.

810. Какво му е най-мило

Ариф са болан разболê
в четвôртак рано у̀тирна
на високине кьо̀шкьове.
Майка му гла̀ва даржêше,
любе му дива̀н сêдêше,
сêстра му во̀да даваше.
Майка му си го питаше:
— Арифе, сину Арифе,
кутро̀ ти, сину, най-мило —
дêтесо или любесо?
— Майчинку, стара майчинку,
дêтесо са ща изку̀ти,
любесо са ща ожени.
Най ми е мило, майчинку,
че ми е лêто-про̀лêто,
всичко от зѐмê излиза,
пък ê ща в зѐмê да влêза!

17. III. 1939 г.
Чепеларе

Барие Ш. Мехмедагова,

811. Ти ми си мила, майчинко, I

— Адиле, майчин сину лю,
кайно ми лежиш, умираш,
какво ти й, сину, най-мило?
Мило ли ти е любено,
мило ли ти е дêтено?
— Майчинку, стара майчинку,
ага̀ ма питаш, да кажê.
Не ми са мили, майчинку,
любено, майчу, дêтено:
любено ща са ожени,
дêтено ща са изку̀ти.
Ти ми са мила, майчинку,
че нêма да ма заборѝш!
Ти ми щиш, майчу, заборѝ,
ага̀ са гла̀внê разлисне,
че пусне тьо̀нки филизе
да родьо̂т благи йѐбальки.

18. VIII. 1953 г.
с. Широка лъка

Фатма С. Истрефова,
род. в 1931 г.

812. Ти ми си мила, майчинко, II

Майка пита дъщеря си Адиле, като умира, не са ли й мили любето и детето. Адиле й казва, че най й е мила тя, а й тежи, че няма да облече байрамската си премяна.

— Адилѐ моê, майчина,
ка̀йно ми лѐжиш, умираш,
любено ко̀му оставêш?
Не ти ли мило любено,
не ти ли мило дêтено?
— Майчинку, мила майчинку,
любено са ща ожени,
дêтено са ща изгльо̀да.
Ти ми си мила, майчинку,
че ща ма мислиш в земьо̂на
разгни ли са ща или не.
Йѐ ща са, майчу, ра̀згние̂,
ага̀ са гла̀внê разлисне
тьонко филизче да пусне,
благи йѐбалки да роди.
Майка Адилѐ викаше:
— Ка̀жи ми, ка̀жи, до̂щерку,
кина̀ ти тежи на со̂рце?
— Тежи ми, майчу, тежи ми,
шила сам ру̀ба байрêмска,
пък нêма да ê на̀дêна.
Йди ми, майчу, по̀рукай
нашана близна комшийка,
мѝжьова Фатма да дойде
ру̀баса да ми надêне,
да си ê, майчу, по̀гледам
прилега ли ê ру̀бана.
А̀ко ê, майчу, прилѐга,
хала̀л да хи е ру̀бана.

21. IX. 1951 г.
с. Лясково

Ахмед Караабдиев

813. Как ще ме, мамо, прежалиш

Майка си Фатма имаше,
и та̀ е болна легнала,
ваз по̀дзиме е легнала,
ваз про̀лѐто е станала.
Ага̀ е нахво̂н излѐла,
всичко е цвѐта цвѐтнало,
всичко е листе листнало,
всичко от зѐмѐ излѐло.
Фатма на майка викаше:
— Майчинку, моѐ майчинку,
как ще ми, майчу, кайдѝсаш
плиткине да ми разплетеш
и мене в зѐмѐ да туриш? —
Майка хи гла̀си пускаше,
гла̀си хи в нѐбо впираха,
со̂лзи хи в зѐмѐ падаха.

15. XI. 1952 г.
с. Богутево

Шатие С. Коджаахмедова

814. Майка ѝ ще умре след нея

— Кой ли ще мен да кайдѝса
плиткине да ми разплете
и мене в зѐмѐ да кладѐ
сака̀ва бѐла-чернока,
сака̀ва тенка-висока!
Майка хи тихо ромо̀ни:
— До̂щеру моѐ, майчина,
йди ми, йди, до̂щеру,
хич ба̀лно немо̀й да ти е —
и ѐ ще нахтам да дойдам,
нах чьо̂рна зѐмѐ длибока.
Ако не дойдам до чѐска,
у̂тирна ранко ще дойдам,
там дано си са сбереме,
надѐно да си посдѝме,

12. X. 1955 г.
мах. Катраница

Емин Ем. Драмалиев,
род. в 1914 г., образование IV кл.,
общ работник

815. Да му направят гроб с прозорци

Разболѐл са е млад Стоѐн
вав Одрин града голѐма.
Стоѐн заро̂ча, пуро̂ча
нах тѐхно село голѐмо:
— Да гради майка, да гради
въсокъ ко̂щъ бъз дарве,
бъз дарве и бъз камънъ
и бъз въсокъ пѐнжуръ,
само сас три пѐнжуръ.
Единан пѐнжур да гльода
нах мойна стара майчъца,
другиѐн пѐнжур да гльода
нах мойна вѐрна га̀лнъца,
третиѐн пѐнжур да гльода
нах сребърнана чьо̂рквъца.
И даровъ да мъ сбира
тьо̂нкъне свѐщъ прълѐтъ.

6. XI. 1951 г.
с. Стойките

Мария Д. Капушева,
род. в 1886 г., образование III кл.,
домакиня

816. Девойка иска гроб с прозорци, I

Болна девойка говори на майка си, че е чула птиче, което ѝ казало, че тя ще умре, и поръчва да ѝ изградят гроб с прозорци на четири страни, за да гледа хорото, махалата и черковния двор.

— Ваз по̀дзиме сам легнала,
ваз про̀лѐто сам станала.
Ага̀ са, майчу, разбудих,
че са бѐ бѐло со̂внало,
ѐсно бѐ сло̂нце огрѐло.
Горо̂на са бѐ лиснала,
в горо̂на пѐе пиленце,
та му са никой не сѐта,
ѐ му са сѐтам сичконо,
че си ми вика, мале ле:
„Момице мари хубава,
утре щиш ранко да умреш!“
Та ми, майчинку, скалесай
нашана ро̂да голѐма
и мойне братѐ по-стари.
Ко̂щана да ми градьо̂т

на о̀траснана барчи̇на
и да ми сторе̂т, мале ле,
нах четри стра̀ни пе̂нжуре.
Единан пе̂нжур да гльода
нах голе̂моно хорище,
да си ми гльодам, мале ле,
ага̀ са сберо̂т мо̀мине,
мо̀мине и юнацине,
та си ми хо̀ро играе̂т.
Пък друг ми, майчу, сто̀рите
нах горничкана махало̀,
и друг ми, майчу, сто̀рите
нах чьо̀рквинине харе̂ме,
да си ми гльодам, мале ле,
ага̀ ми варвьо̂т на чьо̀рква
моине дребни дружчици.
И е̂ ща сас те̂х да ида,
све̂щица да си запале̂.

6. V. 1939 г.
Чепеларе

Мария Хаджикостадинова,
род. в 1882 г., образование IV кл.,
домакиня

817. Девойка иска гроб с прозорци, II

Шинка лежи от едра шарка и моли майка си да извика годеника ѝ, за да ѝ изгради гроб с три прозореца: първият да гледа към техните дворове, за да вижда майка си, вторият — към къщата на годеника ѝ, третият — към хорището, за да гледа момите и юнаците, когато играят.

Та чули ли сте и̇ли не
какво е ново станало
вав Долно село Райково,
вав Пепелскана махало̀?
Тьо̀жка е болест излêла —
си̇пчица ко̀жовленчица,
си̇пчица бо̀бовленчица.
Всички ле̂же̂ха, станаха,
Шинка лю ле̂жи, не станва.
Шинка си дума думаше:
— Стига са си̇пи, си̇пчице,
капе ми мо̀рна косица,
бе̂лко ми ли̇це изро̂пчи,
тьо̂нка ми сна̀жка подго̂рби,
чьо̀рни ми о̀чи помо̂ти! —
Шинка си майци викаше:
— Мале ле, стара мале ле,
е̂ не̂ма, майчу, да стана,
е̂ ще да си ми загина
сака̀ва млада-зелена.
Ам си ми, майчу, наро̂чай
нах Драма, нах касабо̂на
нах Христе̂, мое̂н главени̇к,
да си ми дойде, мале ле,
да си му, мале, ка̀зувам
де да ми ко̂ща йогради.
Ко̂щана да ми йогради
в нашана цве̂тна градинка
на йо̀траснана барчи̇нка
без дарве и без камене,
йот трине стра̀ни пе̂нжуре.
Единан пе̂нжур да гльода
нах наши равни дво̀рове,
да си та гльодам, мале ле,
га̀ ходиш ситно по двори
и рониш со̂лзи за мене.
Вториêн пе̂нжур да гльода
нах Христе̂, мое̂н главени̇к,
нах Христюввана ко̂щица,
да си го гльодам, мале ле,
нашьо̂л ли й любе хубаво.
Пък трете̂н пе̂нжур да гльода
нах голе̂моно хорище,
да си ми гльодам, мале ле,
мо̀мине и юнацине,
ага̀ ми, майчу, играе̂т
на голе̂моно хорище!

6. IX. 1954 г.
Чепеларе

Жека Ат. Метексова,
род. в 1896 г., образование IV кл.,
домакиня

Долно село Райково (ст. 3) — сега квартал в Смолян.

ТРУДОВО-ПРОФЕСИОНАЛНИ ПЕСНИ

ОВЧАРСКИ ПЕСНИ

818. Кехая си изгубил стадото

Девойка огрява целия свят — останал само Карлък, който бил потънал в мъгла. Кехая се моли да се вдигне мъглата, за да търси стадото си. Среща овчарче, което го е намерило, и той го откупва от него.

Бѐла сам, бѐла, юначе,
цѐла сам свѐта огрѐла
от йѝзник слôнце до заник.
Един бе Кàрлак останал
и той не щѐше остана,
ам го бе мôгла прикрила.
И вав маглôна имаше
до ѐдин овчѐр кехайѐ.
Той си са жѐлно молѐше:
— Вдигни са, тьовна маглице,
изгубих вакли йовньове
и още дребни шилета! —
Кайно си дума думаше,
вдигна са тьовна маглица.
Стана си овчѐр нарами
негово шѐлче чѐрвено,
негова пушка сѐдефлу̀
да трôси дребни шилета
и още вакли овньове.
Варвѐл е колко, трôсил е,
че си го срьощна овчѐрче,
то си му дума думаше:
— Хайде ми, хайде, кехайѐ,
ѐ ти сам нашôл шилета,
шилета, още овньове. —
Че си кехайѐ извади
до триста бѐли грошове
и още жôлти алтôне,
та си сюриѐ откупи.
Че си ѐ кехайѐ замами
нах равно пôле широко
да пасе вакли овньове,
да пасе дребни шилета.

2. VII. 1943 г.
Чепеларе

Байрямка Каракушова,
род. в 1880 г., без образование,
домакиня

За *Кàрлак* (ст. 4) вж. пояснението към песен № 310, за *шѐлче чѐрвено* (ст. 16) — към песен № 751.

819. Заръчай, поръчай

Момък пита Хаджинка какви подаръци да ѝ изпрати, та когато минава през двора му, да излиза да я погледа и да извежда стадото на паша. Нека тя да поръча на комшийчето си да отиде при него, за да го вземе за овчар, а те да се оженят.

Хаджинку, кузу̀м пиленце,
всичка та ру̀ба прилѐга,
ѐдно та шѐлиѐ най-ѐце.
Земица огань горѐше,
трѐвица суха сôхнѐше
от твойто назлъ̀м ходѐне,
от твойто крôхто смѐѐне.
Зарôчѐй, кузу̀м, порôчѐй
какôв армагàн да сбѐра
на тебе да го прòводѐ:
на вàкло чело — алтôнче,
на бѐла шиѐ — инджиѐ,
на тьонко кôрсче — коланче,
ни бѐла снàжка — кутниѐ,
на твоѐ глàва — дюльбѐнче,
на твои нòги — кунду̀ре.
Агà минôваш, Хаджинку,
през наши равни дарове,
да ми разбудаш, разлаваш
нашѐно куче шѐрано.
Да си излизам, пиленце,
на равничкине дворове,
да си ти, кузу̀м, пòгледам
твоѐна снàжка тьôничка,
тьôничка, още височка.
И да си, кузу̀м, пòмамѐм
нашине вàкли йовньове
нах високана планѝна
зелена трѐва да пасôт,
студена вòда да пийôт.
Зарôчѐй, кузу̀м, порôчѐй
на вашно близно комшийче
за другчѐк ден да ми дойде,
овчѐрин да го фатиме,
слòбоден да си òстана,
та да са, кузу̀м, оженим
и с тебе да са сбѐреме.
Агà ми братче порасне,
малешѝна ще го фатиме

да си ни ходи с овцене̂,
да ни нальокне работа.

8. I. 1955 г.
с. Водни пад

Хамид Ем. Аликовски,
род. в 1902 г.

820. Да не му върне нишана

Янкехаята казва на Ваклушчица, която е занесла вечеря и закуска на овчарите, че ще ѝ прати годежни подаръци.

— Ваклушчице ле батюва,
чим каде ми си ходила?
— Ходила ми сам, ходила
нах нашине ми овчѐре,
вечерка хми сам носила,
вечерка, батю, прогѝмка.
Всички е̂де̂ха, пие̂ха,
е̂нкехайе̂на не е̂де,
не е̂де, батю, нито пи,
ам си извади, батю лю,
негови остри ножове,
та сре̂за блага е̂балка.
Все̂киму де̂лба поде̂ли,
пък мене де̂лба не стори,
ам си ми тихо ромони:
— Ваклушчице ле батюва,
твое̂на де̂лба сторена —
врют ми е жьо̂лти алто̂не.
Сбирам ти ните̂н, Ваклушке,
сбирам ти и провадам ти,
сакъ̀н да ми го не во̂рнеш,
че ми е всичко сребарно,
та ми ще со̂рце остана!

20. IX. 1955 г.
с. Забърдо

Асие Сабахчиева,
род. в 1939 г., образование IV кл.,
работи в горското стопанство

821. Овенчо вакъл, каматан, I

Бе̂лен ми ве̂тер ду̀е̂ше
през високана пла̀нина,
Асаню ше̂лан дру̀ле̂ше,
овнине напреж маме̂ше.
Негове̂н овен най-напреж,
Асане̂ си ми сле̂де̂ше,
другине овни воде̂ше
с кано̀санкине ало̂ци,
с бурмосанкине ро̀жкове.
Асан на овен думаше:
— Овенчо ва̀кал, ка̀матан,
ага̀ ми минеш през градо̂н,
висоце до̀ржи главо̂та,
ситно ми мѐсти ногите,
уйгу̂н да цо̂нкат ченкове.
Теб ще та питат, овенчо,
мо̀ми и млади неве̂сти:
„Женен ли ти е сайбѝе?“
Пък ти хми ре̂чи: „Не ми е!“

24. VIII. 1951 г.
с. Триград

Пята от девойки и невести на седянка
в дома на Юсеин Сальохльовски

822. Овенчо вакъл, каматан, II

— Овню лю ва̀кал, ка̀матан,
дошло е време, овню лю,
оттува да са вдигаме.
Та ще да идем, овню лю,
нах нашно село голе̂мо,
нах високана пла̀нина.
Кога през село да минем,
височко вдигай главо̂та,
ситничко стипай земьо̂та,
сербе̂з ми цо̂нкай девьо̂та.
Всички щат мо̀ми излезо̂т,
теб щат, овню лю, да питат:
„Сайбѝе главѐн ли ти е,
главѐн ли е, женен ли е?“
Пък ти хми рѐчи, овню лю:
„Нито е главѐн, ни женен,
гиздѝло носи в по̀ссан.“

Август 1955 г.
с. Соколовци

Златка Илчева,
род. в 1931 г., Мария Янева
род. в 1936 г., и Велика Анг.
Илчева, род. в 1931 г.

Според осведомителките тази песен е била любима песен на Братан Шукеров, командир на Родопския партизански отред „Кольо Шишманов“.

823. Овчар учи овена си как да води шилетата, I

Разбойници хващат овчар и го оковават. Той ги моли да му отвържат ръцете, за да им посвири. Когато го отвързват, овчарят засвирва и говори с кавала си на овена как да води шилетата.

— Овенчо ва̀кал, ка̀матан,
разчул ли си, не ли си
кина̀ е ново станало
на високина пла̀нина?
Овчêран ти са фанали,
фанали, още вôрзали
на вôрх висока пла̀нина
у тьонка ѐла висока
до двана врйсê студени.
През рôки ситни синжире,
на нôги тьôжки букаê,
през шийка бêли фо̀ртоми.
Овчêран хми са молêше:
— Хайдуте, братê да ми сте,
о̀тварзите ми ракйсе,
ракйсе нищо не знаêт,
ракйсе немат кабаха̀ть.
Йê знаем с каваль да свирêм,
ситничко да ви по̀свирê. —
Хайдуте го послушаха,
ракйне му отвôрзаха.
Ага̀ засвири с кавалêн,
кавалêн дума думаше:
„Овенчу ва̀кал, ка̀матан,
ага̀ ми тôрнеш нах по̀ле,
ситно ми мêсти ногите,
уйгу̀н да цôнкат чêнкове,
да си та слѐдêт шилета.
Низко ми спускай алôци,
та да са метôт друмове,
да са не калêт шилета.“

23. VIII. 1953 г.
с. Широка лъка

Нурие С. Истрефова,
род. в 1908 г., самообразована,
домакиня

824. Овчар учи овена си как да води шилетата, II

Началото е, както на предходната версия. Овчарът измолва хайдутите да го пуснат, за да откара стадото си в полето. Когато го освобождават, майка му го съветва да не ходи, защото ще се разболее, а жена му го праща да отиде.

— Овенчу, ва̀кал Алчййо,
знаеш ли или не знаеш?
Овчêран ти са вôрзали
на вôрх висока пла̀нина,
на еднô дôрво високо:
на шийка — бêли фо̀ртоми,
на рôки — ситни синджире,
на нôги — тьôжки букаê.
Овчêран хми са молêше:
— Хайдуте, братê да ми сте,
о̀тварзите ми ракйсе,
ê могам с каваль да свирê,
ситничко да си посвирê! —
Отвôрзаха му ракйне,
ага̀ ми наду кавалêн,
кавалêн свири-говори:
— Овенчу, ва̀кал Алчййо,
ситно ми мêсти ногите,
уйгу̀н да цôнкат чêнове,
да си та слѐдêт шилета
нах равно по̀ле широко. —
Овенан жêлно блêêше
и си му дума думаше:
— Овчêрю мои, хубави,
голêм са байрêм измина
и малък иде да дойде,
мене ще курба̀н да колêт.
Овчêр хайдуте молêше:
— Пу̀сните си ма, хайдуте,
че ще да идам, да ида
на равно по̀ле широко
да карам ва̀кла сюрйê! —
Хайдуте си са смилиха,
та си овчêран пуснаха.
Стана ми овчêр нарами
негово шêлче червено
и си ми овчêр замами
негова тьожка сюрйê
нах равно по̀ле широко.
Майчица си му викаше:
— Не йди, сину, не йди,
там пече слôнце пекливо
и дуе вêтер сомальо̀в,
легна щиш, разболê са щиш?
— Ще ида, майчу, ще ида
да си ми карам сюрйê.
Любе му дива̀н седêше
и си му тихо ромôни:
— Йди ми, любе, йди ми,
кой ще ти кара сюрйê?

2. VII. 1943 г.
Чепеларе

Байрямка Каракушова,
род. в 1880 г., без образование,
домакиня

За *шêлче червено* (ст. 36) вж. пояснението към песен № 751.

825. Тебе ще го̂деш да карам

На връщане от зимовище Сиво моли овена Алчия да преведе стадото през Тунджа, като му обещава да го обниже с жълтици и бели грошове. Овенът прекарва стадото и пренася овчаря. Когато си отива в село, той казва на овена, че ще го кара у годеницата си за „го̂деш“. Алчия му припомня какво му е обещал, но овчарят посяга да го заколи и си отрязва ръката.

— Алчѝйку, ва̀кал карагьо̂з,
разцо̂нкувай си чѐнкове,
разтро̂сювай си ало̂ци.
Утре ще да си варвиме
нах да̀хо̂н, нах планино̂на. —
Станаха, та си то̂рнаха.
Варве̂ха, колко варве̂ха,
ага̀ на Тунже̂ опре̂ха,
Тунже̂ голе̂ма бе̂ сле̂ла,
дарве, камане влаче̂ше,
от бре̂г на бре̂г ги ме̂таше.
Девет сюрѝи запрела
и Сивована десета.
Сиво Алчѝю викаше:
— Алчѝйо, ва̀кал карагьо̂з,
дьо̂ ще да ти са по̀моле̂
стадосо да ми преведеш
през Тунже̂ рѐка голе̂ма,
та га̀ вав село по̀диме,
ро̀жкове ще ти о̀бниже̂м
с моине жьо̂лти алто̂не,
ало̂ци ще ти о̀киче̂м
с моине бе̂ли гро̂шове,
ножинки ще ти по̀дковам
с моине дюкмѐ ше̂рани. —
Овенан ходи в сюрѝе̂
и на овцене бле̂еше:
— Сюрѝе̂ дребна и йодра,
сюрѝе̂ бе̂ла и чьорна,
до мене врют да варвите
през Тунже̂ ре̂ка голе̂ма.
Та га̀ вав село по̀диме,
йѐ ще да си ва о̀тведам
на високана пла̀нина
зелена трѐва да пасем,
студена во̀да да пиѐм. —
Че рипна Алчи в рѐкана
и назад са обращаше,
сюрѝе̂на си ру̀каше
до него врют да ми варвьо̂т.
Та си сюрѝе̂ преведе
йотво̂дна стра̀на Тунже̂на,
че са Алчие̂ заво̂рна,
та си и овче̂р пренесе.
Девет сюрѝи минаха
и Сивована десета.
Ага̀ си Сиво отиде
вав те̂хно село голе̂мо
на високана пла̀нина,
Сиво на Алчи викаше:
— Алчийо, ва̀кал карагьо̀з,
и тебе ще са по̀фале̂,
че ма е майка главѝла
в селото на баш момана,
ала момана не знайе̂м
А̂ко е мома чернока,
тебе ще го̂деш да карам,
пък ко е руса девойка,
че ще брата ти да карам,
брат ти, Алчийо, Бе̂личе̂
и твое̂ се̂стра Ваклуше̂. —
Ага̀ си вѝде̂ девойка,
че ми е бѝла чернока,
отиде него да фане,
та да го го̂деш откара
на моминине дворове.
Тогав му Алчи викаше:
— Сиву лю, мо̀и стопане,
пре̂шен са илѝк заба̀ре̂.
А̂ко заборѝ, Сиву лю,
какво ми са си вта̀ксувал
на Тунже̂ ре̂ка голе̂ма,
га ти бе̂ стадо запре̂ла?
Ти си на мене викаше:
„Кайрѐт, по̀ кайрѐт, карагьо̀з,
стадоно да ми преведеш
отво̂дна стра̀на Тунже̂на!“
Та га̀ ми в село по̀диме,
ро̀жкове да ми обнижеш
с твоине жьо̂лти алто̂не,
ножинки да ми подковеш
с твоине дюкмѐ ше̂рани,
ало̂ци да ми окичиш
с твойне бе̂ли гро̂шове.
Пък сега викаш, Сиву лю,
да си ма мене кайдѝсаш.
Немо̀й си мене кайдѝсва —
още сам са не находил
по високана пла̀нина,
още сам са ненаводил
твоине дребни шилета,
още сам са ненапасал
карто̂лска трѐва зелена
и още сам са ненапил
планинска во̀да студена.
Сиву лю, мо̀и стопане,
о̀ткарай брата Бе̂лѝче̂
или сѐстра ми Ваклуше̂! —
Сиво Алчие̂ не слуше̂,
него откара за го̂деш
на моминине дворове.
Никой Алчѝ не кайдѝсва,
Сиво кайдѝса Алчие̂.
Ага̀ си ноже̂ извади
Алчие̂ да си заколи,
ле̂ва си ро̂ка отре̂за.
Тогаз Алчи пак продума:
— Сиву лю, мои стопане,
зьо̀ми, Сиву ле, о̀тре̂жи
от мойсо ле̂во ало̂че,
та си рако̂та по̀варжи!

16. VI. 1939 г.
Чепеларе

Тодор К. Балджиев,
род. в 1862 г.

„*Го̀деш да карам*" (ст. 57) означава овена, който годеникът изпраща у годеницата си в събота вечерта за гощаване на сватовете. „Го̀деш" е бял овен, остриган на „ало̀ци", с голям звънец и с китки на рогата. Годеницата го целува и събира китките, а момците, които са го откарали, откачат звънеца, за да го върнат на зетя, и заколват овена (вж. А п о с т о л о в. Родопска сватба. с. 10).

Запис, подобен на поместения, Ат. Райчев е направил в с. Стойките на 6. XI. 1951 г. от Иван Г. Коджабучаков, род. в 1854 г., а по-кратък вариант (98 ст.) е записал в Чепеларе на 24. II. 1954 г. от Айша Ем. Кьоралиева, род. в 1882 г. Той се различава от горния със замяната на Сиво с Мехмед и със споменаването на Пирин:

Мехмед Алчие̂ питаше:
— Карагьо̂з вакал, ка̀матан,
що ми си толков уни̂кнал —
дали от бели сне̂гове
или от зимни ве̂трове?
Алчи на Мехмед викаше:
— Мехмеде, мои стопане,
е̂ не со̂м, Мехмед, уни̂кнал
нито от бе̂ли сне̂гове,
нито от зимни ве̂трове,
ами сам, Мехмед, уни̂кнал,
о̀ти сам са ненаходил
по Ирин-Пири̂н пла̀нина
и сам са ненаводило
моено стадо голе̂мо,
моине вакли шилета,
и сам са ненапасало
пиринска трѐва зелена,
и сам се още ненапил
пиринска во̀да студена,
пък мислиш да ма кайди̂саш.

826. Заблеяло е агънце, I

Забле̂ло ми е е̂ганце
сутрина рано в неде̂ле̂
на Сто̂енови дво̀рове,
вав Стое̂нови коше̂ри.
Като си е̂гне забле̂ло,
це̂ло е село разбле̂ло.
Стоен на е̂гне думаше:
— Е̂ганце мило байново,
защо ми бле̂еш, забле̂ваш,
та си ми стадо разбле̂ваш?
— Байно ле, бачо Стое̂не,
как да не бле̂е̂, забле̂вам
и стадо да не разбле̂вам?
Три по̂ти стадо пребродих,
мое̂та майка не найдах!
Дали е̂ во̂лци изе̂ли
или касапе заклали?
Стое̂н на е̂гне викаше:
— Е̂ганце, мило, байново,
нито е̂ во̂лци изе̂ли,
нито касапе заклали,
най си е̂ байно продаде
за осем-девет сегма̀лки.

февруари 1947 г.
Чепеларе

Иванка Ил. Делкова,
род. в 1914 г.

827. Заблеяло е агънце, II

— Егне, е̂гне, ва̀кло е̂гне,
о̀ти бле̂е̂ш, ва̀кло е̂гне —
дали си майка загубило
или си стадо преде̂лило? —
Е̂гне бле̂е̂, ово̂ люле̂е,
та кехайе разже̂ле̂ва,
та овче̂ре разплакува.
— Е̂гне, е̂гне, ва̀кло е̂гне,
твое̂ майка украдаха.
— Как украдаха мое̂ майка,
мое̂ майка нийде нема!
Седем кила прасни̂к свале̂ше
и три кила во̂лна даваше.
— Беш киши̂ йе̂ са изе̂ли,
беш киши̂ арнау̂те,
арнау̂те, врют хайдуте.

1. IX. 1954 г.
Чепеларе

Мехмед С. Вощев,
род. в 1890 г., образование IV кл.
занаятчия

828. Заблеяло е агънце, III

— Е̂гне, е̂гне, вакло е̂гне,
що ми чьоскош поблейнуваш —
сюрие̂ ли си заде̂лило
или майка загубило?
— Бре овче̂ру, мой сайбие̂,
не со̂м сюрие̂ заде̂лило,
ам сам майка загубило.
Е̂гне, е̂гне, вакло е̂гне,
да та пусна в седем сюрии
да йотбереш млада майка.
— Бре овче̂ру, мой сайбийо,
чужда майка млочко дои,
млочко дои, малко гои.
Мое̂ майка нийде нема,
мое̂ майка малко дои,
малко дои, мночко гои!

14. IX. 1951 г.
с. Мугла

Али Селямов,
род. в 1886 г.

Същата песен се пее и в с. Триград.

829. Хайдути открадват агнето на Вакла

Ходила Вакла, ходила
девет години е̂лова,
на десетана е родила
до едно мо̂ско е̂ганце.
Чуди са Вакла, мисли са
де да го тре̂ва напасе,
де да го во̂да напие̂.
Че си го Вакла отведе
на високана пла̂нина,
там да го тре̂ва напасе,
там да го во̂да напие.
Каде са Вакла загльо̂да,
та̂ си хи е̂гне заспейна.
Хайдуте си изле̂заха,
та си е̂гне окрадаха.
Ага̂ са Вакла сасе̂ти,
бо̂рже са назад обо̂рна,
та си затро̂си е̂гнено,
ала си е̂гне не найде.
Хайдуте го са фанали
и на шиш го са изпекли
вав чьо̂ста го̂ра зелена.

10. X. 1955 г.
мах. Катраница

Салих Ем. Юмеров,
род. в 1919 г., образование IV кл.

830. Кой доведѐ бяла Рада

Овчари и кехаи се сдумват, който доведе бяла Рада, да му дадат петстотин гроша и овни. Наема се овчарче кехайовче и я излъгва, че я викат на сватба. Когато влизат в гората, кехайовчето я пита чува ли как пеят птичките. Рада се досеща и се връща.

Сдумуват са овче̂рене,
овче̂рене с кехайе̂не:
„Кой доведе бе̂ла Рада,
даваме му пѐтстотини,
пе̂тстотини бе̂ли гро̂ша
й още толков ва̂кли о̀вни.“
Изле̂зе едно̂ овче̂рче,
едно̂ овче̂рче, кехайо̂вче,
та хми ре̂че на овче̂ре:
— Дайте мене пе̂тстотини
да до̂веда бе̂ла Рада! —
Стана овче̂р, та отиде
на Радини равни двори,
на Радини ше̂мшѝр порти,
та почука и поръ̂ка:
— Е̂ла, Раду, о̂твори ми!
— Ни излизам, ни отваре̂м,
не та знае̂, ни познавам
ни отде си, ни кутрѝ си.
— Мен са, Раду, проводили
твоине роднини, Раду.
Ще си жене̂т уйков сина,
та та кане̂т, бе̂ла Раду,
да хми идеш млада зо̂лва.
— Че̂кай, лудо, постой, лудо,
да ѝзведам вра̂не̂ конче̂,
тебе Сивчо, мене Вранчо. —
Вазсьо̂днаха ги двамина —
той на Сивчо, тя на Вранчо.
Варве̂ха, колко варве̂ха,
вле̂заха в го̂ра зелена.
Че хи рече овче̂рчено,
овче̂рчено, кехайо̂вче:
— Чуеш, Раду, видиш, Раду,
как ми свире̂т ле̂тни пилце
за двамина луди-млади? —
Рада била досе̂тлива,
та си во̂рна вра̂не̂ конче̂,
вра̂не̂ конче̂ в задна дире̂.

Септември 1951 г.
с. Триград

Азиме Ах. Аюпова,
род. в 1921 г.

831. Канят я да стане кехая

— Рỳкат ма, майчу, молѐт ма,
да ида стана кехайѐ
на девет тьо̀жки сюрѝи,
на дванадесте овчѐре.
— Раду лю, моѐ до̀щеру,
ти щиш, до̀щеру, да идеш —
кой ще ти мете дворове,
кой ще ти преде дарове,
кой ще ти праши̇̀ босилѐк?
— Мѐти ми, майчу, дворове,
прѐди ми, майчу, дарове,
пра̀ши ми, майчу, босилѐк,
доде са Рада заво̀рне
с нѐина тьожка сюрѝе,
с дванадесте овчѐре.
Ага̀ са, майчу, за̀варнам
на наши равни дворове,
влѐзи ми, майчу, в градинка,
та си босилѐк на̀бери.
Всичкѐм по стро̀чек о̀тмакни,
кехайо̀ що̀льба о̀тчепи,
овчѐре да са не сѐтѐт,
че хми е мома кехайѐ.

19. VI. 1954 г.
Чепеларе

Кева К. Илиева,
род. в 1878 г., без образование,
домакиня

832. Пило ли е моето стадо

— Марийчицъ, ма̀шко момичъ̀нцъ,
имам дума, дума да ти думам:
— Пило ли е мойто стадо во̀да?
— А бре лудо, лудо, още младо,
гà ма питаш, право жъ ти кажѐ:
двеста пиха, триста подмино̀ха,
а петсто̀тин на брѐго̀н съдѐха.
Зьо̀мъ про̀чка, про̀чка босилкова,
та си йдъ стадо да подкараш,
стадо да подкараш, стадо да напоиш.

3. X. 1951 г.
с. Широка лъка

Гаврил Г. Баргански,
род. в 1894 г., образование IV кл.,
земеделец и бръснар

833. Додеяло му да пасе овце

— Гору лю, гору зелена,
какви приз тебе мино̀ват?
— Мино̀ват си ми, мино̀ват
двамина луди и млади.
Единан варви и вика:
— Мен са е, бра̀те, додѐло,
додѐло и наситило
из го̀ра в го̀ра влизане,
сива сюрѝе пасене.
Из го̀ра в го̀ра влизане,
ѐлшино во̀рше свиване,
момински ко̀жле правѐне,
дребни ги мо̀ми даване.
Пък другѐн варви и вика:
— Мен са е, бра̀те, додѐло
в тьонкана кỳльнѐ седене,
мо̀мине през рьод гльодане,
дребнине плитки броене.
Га̀ ма бе, майчу, родила,
та ма бе люто калнала
за мене мо̀ма да нѐма
ни в сова̀ село, ни в друго.

24. II. 1954 г.
Чепеларе

Шабан С. Юруков,
род. в 1900 г., без образование

834. Овчар кълне стадото си

— Ти кàжи мене, Добрице,
ти ко̀го га̀лиш?
— И да ти кажѐ, мале ле,
тỳва го нема,
той е отишьо̀л, мале ле,
нах равно по̀ле
да ми пасе, мале ле,
сивоно стадо.
Дене го пасе, мале ле,
наще го калне:
„Метил да падне, стаду лю,
да та помете,
валько̀н да дойде, стаду лю,
да та изѐде,

да са на̀ходе̂, ста̂ду лю,
по тьожки межѐ,
да са на̂гале̂, стаду лю,
мо̀ми хубави!“

28. VIII. 1954 г.
Чепеларе

Кева К. Илиева,
род. в 1878 г., без образование,
домакиня

835. На кого да остави стадото

— Стое̂не, синко Стое̂не,
о̂ти ми сношти не дойде?
Изпихме, синко, изпихме,
Митрина бе̂ла ракие̂ —
сношти са Митра заглави̇.
— Изпил та господ, мале ле,
о̂ти ми не си казала?
— Йе̂ ти бе̂х, синко, наро̂чала,
защо ми, синко, не дойде?
— Как да ми дойдам, мале ле,
сивоно стадо голе̂мо
ко̀му да си го о̂ставе̂м?
— Синко Стое̂не, Стое̂не,
стадоно да си затворил
в топузлицкана коше̂ра
и да си, сине, ти дошьо̂л.

Август 1939 г.
Чепеларе

Стайкя Ст. Балджиева,
род. в 1902 г., образование IV кл.,
домакиня

836. Сестра спасява стадото на брат си

Тодорка научава, че паша се е заканил да плени стадото на брат ѝ Стоян кехая. Тя облича войводската премяна, която е носила, преди да се омъжи, въоръжава се и погубва пашата и петдесет татари.

— Тодорке, млада неве̂сто,
много ти здраве от брат ти,
от брат ти Стоян кехае̂.
Нему са ѝ паша заканил
стадото да му поплени,
поплени, да го разде̂ли
с петдесе во̂рли татаре.
На̀де̂ни ру̂хо дру̂гожно,
за̂паши сабе̂ френгие̂,
за̀паши чифте пищови,
на̀ме̂тни пушка ше̂рана,
та йди в гора зелена,
в Улуенскана пла̀нина,
за̀варди те̂сни клисури:
оттам ще паша да мине! —
Тодорка ру̂хо наде̂на,
дру̂гожно ру̂хо войводско,
запаса сабе̂ френгие̂
и още чифте пищови,
нарами пушка бойлие̂,
та си в горо̂на отиде,
в Улуенскана пла̀нина,
заварди те̂сни клисури.
Че са зададе пашо̂на
с петдесе во̂рли татаре,
Тодорка с пушка пукнала,
та си пашо̂на удари.
Изтегли сабе̂ френгие̂,
посе̂че чьо̂рни татаре
в чо̂стана го̂ра зелена,
в Улуенскана пла̀нина.

Август 1939 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

837. Върли хайдути отвличат с гемии стадо

Задават се от Бяло море хайдути с гемии, нападат Тодоровото стадо и отвличат хиляда и петстотин овена заедно с Тодор кехая и Манол янкехая. Султанът утешава овчарите, че пак ще накупят стада, само да са здрави агите и кехаите.

Задали са са, подали
от Бе̂ло мо̀ре гемии
сас пусти во̂рли хайдуте.
Бре гльо̂дайте хи, ва̀рдите хи
каде ли ще са зама̂хнат,
кутра̂ щат удри сюрие̂.
Ма̀хнаха са, зама̀хнаха
в Топузли̇цкана авли̇е̂,

удрили ми са, удрили
Тодорована сюрѝе̂.
Много са золу̂м сторили:
хиле̂да и петстотини
овньове сас че̂нковене.
Сюрѝе̂на си пойо̂ха,
сюрѝе̂на с кехайе̂на,
с Тодора тьо̂жак кехайе̂,
с Маноле е̂нкехайе̂.
Агà през гòра варве̂ха,
овньове же̂лно бле̂еха,
с че̂нкове же̂лно цо̂нкаха.
Агà овньове цо̂нкаха,
та са горо̂на носе̂ше,
агà овчици бле̂еха,
та са варшено свиваха.
Овче̂рене хи слушаха
и же̂лно си хми плаче̂ха.
Султанан си хми викаше:
— Немо̂йте плака, овче̂ре,
пак щим накупи сюрѝе̂,
пак щим накупи че̂нкуве!
Да ви са здрави агѝне,
агѝне и кехайе̂не,
ам сбе̂рите са и бройте
ве̂ дали сте си тука.
Овче̂рене му думаха:
— Не̂ма ни, не̂ма, султане,
Тодора тьо̂шак кехайе̂
и Маноле̂ е̂нкехайе̂.

2. XI. 1952 г.
Чепеларе

Злата С. Кирякова,
род. в 1881 г.

838. Черноморски разбойници отвличат стадо

Стоян разказва на майка си, че разбойници му откарали с гемия стадото в Черно море. Тя го съветва да засвири и да накара овена водач да се хвърли във водата и да изведе стадото. Овенът го послушва, но сред морето проблейва, че не може повече да плува.

Стое̂не, сину Стое̂не,
кам ти калпак на глàва
и кьо̂нка пушка на рамо?
— Нъмо̀й ма пита, мале ле,
де ми е калпак на глàва
и кьо̂нка пушка на рамо,
ами ма питай, мале ле,
каде ми стадо отидъ!
Отде изле̂зъ, мале ле,
от Чьо̂рно мòръ гемийка
сас пустъ вôрлъ хайдутъ,
та ми сюрѝе̂ пойо̂ха,
пойо̂ха и откараха
низ Чьо̂рно мòръ длъбоко.
Майка на Стое̂н викашъ:
Стое̂не, сину Стое̂не,
йе̂ ща та хитро нау̂ча
как да си вôрнеш стадоно.
Стàни си зо̂ми, сину лю,
твоинъ меднъ кавалъ,
та че ми йди, Стое̂нъ,
край Чьо̂рно мòръ длъбоко.
Со̂дни под се̂нка дебела
и ми с кавале̂н зàсвиръ,
зàсвиръ, же̂лно зàпе̂и:
„Карагьо̂з вàкал, кàматан,
рѝпни, Карагьо̂з, пòдрипни,
в синьо са мòре пòпади
сюрѝе̂ да ми изведеш
от Чьо̂рно мòре длибоко.
Ако сюрѝе̂ изведеш,
рòжковъ жъ ти о̂бнижѐм
с моинъ дребнъ трепу̂шкъ,
алôцъ жъ ти кано̂сам
с турскана кàна чървена,
ножѝнкъ жъ ти пòдковам
с моинъ дюкмѐ ше̂ранъ.“ —
Стое̂н си майка послуша,
та си ми стана, отидъ
край Чьо̂рно мòре длъбоко.
Извади каваль сребаран
и ми с кавале̂н засвиръ.
Отде го зачу Карагьо̂з,
та си рипна, подрипна,
в синьо са мòре попо̂дъ,
след него вàкла сюрѝе̂ —
и тà са в мòре фарлила
и Карагьо̂з си засле̂дъ.
Плуе̂л е, колко плуе̂л е,
гà бе̂ше в сраде морено,
вàкал ми овен побле̂е
и си на Стое̂н думашъ:
— Стое̂нъ, мои стопанъ,
фарлѝх са в мòре длъбоко,
ала съм млого умале̂л,
ножникъ ми са капналъ,
не мога ве̂йкъ да плуе̂м!
Морска е вòда солена,
солена, още студена,
алôци ми напоиха,
снàжкаса ми отеже̂ла,
та жъ ти стадо останъ
вав Чьо̂рно мòре длъбоко.

4. XI. 1951 г.
с. Стойките

Иван Г. Коджабучаков,
род. в 1854 г., без образование,
овчар

839. Излезли върли хайдути

Тодор остава без баща. Майка му го отглежда и го праща овчар. След дванадесет години той си тръгва за село със спечелените овни и шилета. В гората го хващат хайдути и отвеждат стадото му.

Остана Тодор сираче
без баща Тодор, сас майка.
Та го е майка хранила,
хранила, още ку̀тила
до дванадесте години,
че си го майка проводи
с Имарет тьо̂шак кехайѐ
сивоно стадо да пасе.
Малко е, млого поседѐл,
до дванадесте години,
млого е стока напасал —
хилѐда ва̀кли овньове,
петстотин дребни шилета.
Тодор кехайо̀ викаше:
— Имарет, тьо̂шак кехайѐ,
ста̀ни, Имарет, о̀тлачи
моѐно халал ѝмане
нах село да го о̀ткарам
с майчица да са ра̀зтажам.
Да си ма види, кехайѐ,
моѐна стара майчица
колко сам голѐм нарасал,
колко сам стока напасал.
Имарет си му викаше:
— Сѐди, Тодоре, не хо̀ди
още лю саѐ година,
че е година хайдутска,
хайдутска и харамлѝцка.
Го̀ра е по̂лна с хайдуте,
та може да та дочѐкат
стадоно да ти пойо̂мат
и тебе да си отбавѐт! —
Тодор кехайѐ не слуша,
ам стана, та си замами
негово хала̀л имане:
хилѐда ва̀кли овньове,
петстотин дребни шилета,
нах тѐхно село голѐмо.
Ага̀ през го̀ра да мине,
излѐли во̂рли хайдуте,
та си Тодора фанаха,
фанаха, още во̂рзаха
и му сюрѝе пойо̂ха.

28. V. 1939 г.
Чепеларе

Тодор К. Балджиев
род. в 1862 г.

840. Разбойници убиват овчар и му отвличат стадото

Стоѐн си стадо пасѐше
на високана пла̀нина —
до триста ва̀кли овньове.
Стоѐн си стадо прибира,
триста са пушки пукнали
и кучетата лайнаха.
Хайдуте Стоѐн фанаха,
назад му ро̀ки во̂рзаха
и си Стоѐна питаха:
— Ка̀зувай, Стоѐне, ка̀зувай
с нож ли да та сасѐчем.
или сас пушка пребием.
Стоѐн хайдути молѐше:
— Хайдуте, братѐ да ми сте,
немо̀йте ба̀ра само мен,
че са сам скоро оженил,
имам си любе болничко,
та нема кой да го гльода.
Хала̀л да ви е стадосо,
стадосо и кошѐрисе,
кучета сас синджиресе,
нависе и авлѝйсе! —
Те си Стоѐна не чуха,
сас три го пушки пребиха
и стадоно му пойо̂ха.

1. I. 1955 г.
с. Триград

Миче Рускова,
род. в 1925 г.

841. Караджа пасе овце в сушава година, I

Караджа пасе девет хиляди овце. Когато тревата изсъхва и водата пресъхва, той ги пуска в балабанска мера. Балабан довежда овчари и пъдари да го прогони и Караджа му изважда окото и му отрязва ръката.

Пазарил са е Караджѐ
на сова̀ лѐто о̀бсушно
девет хилѐди да пасе
по четри чуки високи
за четридесте шилета
и една̀ мешѝн прѐмѐна.
Пасе Караджѐ, пасе ги
до голѐмиен Пѐтровден,

Пѐтровден, Света Неделê
и голêмиêн Илинден.
Караджê трѐва подсòхна
и водôна му обчу̀хна.
Та си шилето разпусна
низ Балаба̀н мандра кабѝне,
низ балабанско синоре.
Отде го вѝдê Балабан,
та на Караджê думаше:
— Караджê, канлъ̀ Караджê,
не разпускай си шилета,
низ балабанско синоре,
че ще да си ти прòводê
двадесет души овчѐри,
тридесет души мазòли,
мазòли и кураджѝи.
Караджê си му викаше:
— Балабан, гѝди Балабан,
прова̀дай и теб оставѐй
на сюрѝêна овчѐре
и на мандрана мазòле,
и ти самичѐк да дойдеш.—
Балабан ходи и дойде
с двадесет души овчѐре
с трийсет души мазòле,
овцене да му изпôдят.
Караджê си му викаше:
— Балабан, гѝди Балабан,
òти не дойде самичѐк?
Оставил ли си, Балабан,
сас сюрѝêна овчѐре
и на мандрана мазòле?
— Оставил си сам, Караджê,
и за теб сам оставил,
и за тебе си дохòдат
шилета да ти изпôдêт
от балабанско синоре.—
Че се Караджê ѐдоса,
ѐдоса, люто разсôрди,
извади остри ножове,
та си Балабан отба̀ви.
Дѐсно му òко извади,
лѐва му рòка отсѐче
и на Балабан думаше:
— Вòрви сас здраве, Балабан,
да повниш и да приказваш
и мене да си споминаш
кога си фѝрил шилета
от балабанско синоре!

9. XI. 1951 г.
с. Стойките

Иван Г. Коджабучаков,
род. в 1854 г., без образование,
овчар

Според среднородопските предания *Караджа*, родом от Ахъчелебийско (сега Смолянско), е живял във втората половина на XVIII в. Богат кехая, той се грижел за четири хиляди овце, от които половината била на една вдовица от Чепеларе. При едно зимуване в Гюмюрджинското поле всичките му овце измрели. Вдовицата настоявала да ѝ заплати нейните и Караджа, който нямал друг изход, събрал дружина и станал хайдушки войвода (вж. Ш и ш к о в. Предание).

842. Караджа пасе овце в сушава година, II

Началото е, както на предходната песен. Когато тревата изсъхва и водата пресъхва, Караджа плаче, овенът Алчи го утешава, че водата ще протече и тревата ще поникне.

Пазарил са е Караджê
за четридесте òвнюве
и еднô мешѝн прѐмêна
девет хилѐди да пасе
по четри чуки високи.
Ла̀ха са лѐто òбсушно,
зелена трѐва изсôхна,
бистра му вòда прика̀пчи,
та си стадоно разпольви.
Сьòдна Караджê да плаче.
Ва̀кал му овен блѐêше,
в чьòрни го òчи гльодаше
и на Караджê думаше:
— Мòлчи, Караджê, не пла̀чи,
бистра ща вòда протече
и трѐвôна ще излѐзê,
ва̀кли щат овни напа̀се.
Караджê си му викаше:
— Алчѝйо ва̀кал, ка̀матан,
рѝпни ми, Алчѝ, пòдрипни,
ра̀зтрòси дльòги алòци,
за̀веди сивоно стадо
сарцесо да ми разшенѝш,
разшенѝш и развеселѝш.—
Алчѝ си рипна, подрипна,
разтрòси дльòги алòци,
заведе сивоно стадо.
Караджê си са разшенѝ,
разшенѝ и развесели,
сарцену му са разсмѐло.

10. I. 1954 г.
Чепеларе

Велика Ф. Пакулева,
род. в 1867 г., без образование,
домакиня

843. Кой ще на гизльо да иде

Кехая пита овчарите кой ще отиде на гизльо, и изпраща Иван, Димо и Стоян. Любето на Иван му казва че, полето е пекливо и болезливо и той ще се разболее.

Сабрали са са, сабрали
на високана пла̀нина
овчѐре сас кехайѐне.
Бѐла ракиѐ пиѐха,
чевермьо̂ мезьо̂ ѐдѐха
и кехайѐ хми викаше:
— Овчѐре, мои стадаре,
кой ще на гизльо̂ да иде? —
Овчѐре са зачудиха
кой ще на гизльо̂ да иде.
Кехаѐна хми викаше:
— Ти щиш бре, Иван, да идеш
и Димо Карлуковчено
и Стоѐн Дерекьовчено. —
Иван са ба̀лно набалнѝ
и още жѐлно нажѐлни.
Стана ми Иван посабра
негови дребни чѐнкове.
Помами ва̀кал Алчиѐ,
наво̂рза дребни чѐнкове,
замами дребни шилета
през Калъчбурун пла̀нина,
през Деринкедик карто̂ле,
низ Сарамлицки друмища.
Иван Алчийо викаше:
Алчийо ва̀кал, ка̀матан,
височко вдигай главо̂та,
кротачко цо̀нкай девьо̂та,
да си та чуе, Алчийо,
моено по̂рво любове,
да си на срьощне, Алчийо, —
И любе го е зачуло,
зачуло и посрьо̂щнало,
то си на Иван викаше:
— Иване, любе Иване,
каде си то̂рнал, Иване!
Полено кажѐт пекливо,
пекливо и болезлѝво,
водо̂на му е захирлѝ,
та са щиш, Иван, разболѐ,
кой ще ти во̂да донесе,
кой ще шилета напои?
Иван на любе викаше:
— Любе ле, мое любе ле,
ѐ имам малко другарче,
то ще ми во̂да донесе,
шилета ще ми напои,
моено ва̀кло Алчийче
на сѐнка ще хи доведе.

27. III. 1955 г.
с. Соколовци

Гавраил Д. Гьопсалиев,
род. в 1862 г., без образование, овчар

За ходене *на гизльо* вж. Дечев. Среднородопско овчарство. 71—72.

Карлуковчено (ст. 13) — от с. Карлуково, сега с. Славеино. *Дерекьовчено* (ст. 14) — вероятно от с. Долно Дерекьой, сега с. Соколовци, откъдето е и песента. *Деринкедик* (ст. 23) — местност между селата Петково и Славеино.

844. Шилегар Стою се разболява в полето

Стою се кани да отиде с шилетата в полето. Майка му му казва да не ходи, че там е лошо; той не я послушва, заминава и се разболява. Славейче му носи вода и му прави сянка.

Стою си майци викаше:
— Дойде ли време, мале ле,
Стою нах по̀ле да иде
сас дребни, ва̀кли шилета?
— Дойде ми, сину, минало,
ала ми, сине, не ѝди,
че е полено пекливо,
пекливо и болезливо,
водо̂на му е захирлѝ
и дуе вѐтер сомальо̀в. —
Стою си майка не слушѐ,
станал е Стою, то̂рнал е
рано в понде̂лник ỳтирна.
Наметна шѐлан на рамо,
тьо̂нкана пушка през рамо,
замами дребни шилета.
Майка му си го слѐдѐше
и си му жѐлно викаше:
— Ага̀ ми по̀деш, сину лю,
нах чуждо поле пекливо,
пекливо и болезливо,
немой се во̂да напива
и немой лѐга на сѐнка
под кичестоно кара̀че! —
Стою си майка не слушѐ.
Ага̀ си тамо отиде,
разпусна ва̀кли шилета
низ равно по̀ле широко,
напи се во̂да студена,
та легна Стою, заспейна
под адно до̂рво китато.
Га̀ си са Стойко разбуди,
той си са болан разболѐ,
нѐма кой да го погльода.
Никой си нѐма при него,
лю адно пиле славейче.
В ỳста му во̂да носѐше,
с крилца му сѐнка правѐше.

Стойко са жѐлно молѐше:
— Посѐди, пиле славейче,
дорде се с душа разделѐ! —

Пиленце му се додѐло
в уста му вода носене,
с крилца му сѐнка правене.

15. II. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

845. Дойчо умира на гизльо

Дойчо тръгва на гизльо и казва на майка си, че е сънувал лош сън и няма да се върне. В полето той се разболява. Баща му идва да го види и заварва гроба му, на който вият неговите кучета.

Дойчо са сбира, торнува,
рано нах гизльо да идъ
и си на майка викашъ:
— Станъ мъ, майчу, собъръ
пролътска льока прѐмъна,
чъ щъ нах гизльо да ида
нах равно полъ шъроко. —
Стана му майка, събрала
пролътска льока прѐмъна,
та съ са Дойчу премъни
и съ мъ стана, та торна.
Майка съ Дойча опратъ
ваз зъленоно ливадъ.
Агà съ сбогом зимаха,
Дойчо съ майцъ викашъ:
— Сас здравъ сѐдъ, мале ле,
чъ вейкъ нема вращанъ!
Лоша сам сонѐ сонъла —
чорно ма куче ухапа
и мъ сарцено изедъ.
Майка на Дойчу викашъ:
— Дойчу лю, а мой сину лю,
защо мъ дума казуваш,
та мъ сарцесо скосѐваш,
как жъ тъ дума заборѐ? —
Чъ съ мъ Дойчо отидъ
в равноно полъ шъроко,
вав Караутска алиѐ.
Малко е, млого посъдѐл,
шъстдъсет деня броени.
Там съ са Дойчо разболѐ,
от болъст легна, нъ стана.
Дойчо Цвътану викашъ:
— Цвътане, братчъ Цвътане,
халал да тъ е, Цвътане,
моѐна тьожка сюрйе,
моѐна тьожка прѐмъна
и мойно скопо гиздило,
с рока нъ сом го допирал,
с очи нъ сом го погльодвал.
Станъ мъ идъ, Цвътане,
в голѐмоно Искѐча,
та мъ нароче́й, пороче́й
нах нашно село голѐмо
да дойдъ баща до тува.
Нащон ми дънчок да сторъ,
с душа да мъ завтаса.
Иманъ жъ му предавам
и дума жъ му казувам. —
Зачу го баща, отидъ,
отидъ, нъ завтаса го.
Дойчо бѐ легнал, загинал,
та съ го бѐха погреблъ
вав Караутска алиѐ,
под зъленоно карачъ.
Кучѐта лаѐт и въйот
на Дойчовоно гробищъ,
нъ пускат никой да ходъ
на неговоно гробъщъ.
Тогав баща му зарюка:
— Цвътане, сине Цвътане,
йзмамъ кльотъ кучъта,
Дойчуму гроб да наблъжа,
свъщица да му запалѐ!
Цвътан на баща викашъ:
— Нъ мога, баща, нъ мога,
менъ кучъта нъ знаѐт,
ам да съ, баща, порукам
Дойчово порво любовъ.
Неѐ кучъта познават,
тя жъ гъ, баща, измамъ,
та гробан да му наблъжъш,
свъщица да му запалъш.

4. XI. 1951 г.
с. Стойките

Иван Г. Коджабучаков,
род. в 1854 г., без образованис, овчар

Искѐча (ст. 42) — Ксанти.

846. Кехая се разболява и остава в полето

Овчари питат кехаята кога и тяхното стадо ще тръгне за високата планина. Кехаята казва на одаджията да събере хергелето и да вдигнат овцете, да купи подаръци на жена му и на децата, защото той е болен и не може да се върне.

— Кехайо̂, наша до̀ржѐва,
врют сюрйине то̀рнаха
от зимо̀ве нах лѐто̀ве,
нашѐна тьожка сюрйѐ
таго̀ва, пък не то̀рнува.
Куга ще и та̀ да то̀рне
от равно по̀ле широко
нах високана пла̀нина?
— Овчѐре, мои овчѐре,
овчѐре и одажйе,
и нашѐна ще да то̀рне
рано в пондѐлник у̀тирна.
Ста̀ни, одажй, со̀бери
нашѐна луда харгельо̀,
то̀вари тьожка одайо̂,
вдигните нашѐ сюрйѐ
в пондѐлник рано у̀тирна,
от зимо̀ве нах лѐто̀ве.
Та че, одажй, во̀зседни
моено конче хранено,
та си ми йди, одажй,
в Искѐче града голѐма.
Ситан армага̀н со̀бери
и ми го, кузу̀м, о̀тнеси
на мойно по̀рво любове,
на мойне дребни дечинки.
Че йѐ не могам да ида,
мен ми е лошо станало,
милайм ми е паднало
на мойсо бѐло сарчо̂це.
Лошѐ ма гла̀ва сболѐва,
ка̀йно ма не е болѐла —
йѐ ща ту̀ва да о̀стана,
йѐ ща ту̀ва да загина
в равносо по̀ле широко
под зеленосо кара̀че.
Йди ми ру̀кни, одажй,
ѐнкехайѐна Тодора,
кротачко да му на̀садѐ.
Ага̀ сюрйѐ вдигните,
вѐ, одажй, ще минете
през Тунжѐ рѐка голѐма,
през високана кюпрйѐ.
Там има мо̀ми кадйи
и млади булки запчйи.
Ка̀та година сам давал
по ѐдно ва̀кло ѐганце,
ва̀кло щат ѐгне да йщат —
ва̀кал хми овен фа̀ните.
Те ща да си ва попитат:
„Каде е Райчо кехайѐ?“
Вѐ хми, овчѐре, ка̀жите:
„Райчо вав по̀ле остана
с агйне хѐса̀п да гльо̂да,
дѐно сме ѐли и пили
цалана зима голѐма
от Ка̀сум, та до Гѐргьовден.“
Пък га̀, овчѐре, по̀дите
в нашено село голѐмо
на високана пла̀нина,
во̀рзите ѐсни чѐнкове,
да лайнат кльоти кучета.
Там ще да си ва посрьощне
моѐна млада невѐста
с моине дребни дечинки
и ще да си ва запита:
„Каде е Райчо кехайѐ?“
Вѐ хи, овчѐре, ка̀жите:
„Райчо вав по̀ле остана,
ваз по̀дзим да на дочѐква,
през пролѐт да на изпраща.“
Га̀ на планино̂ по̀дите,
ва̀кал ми овен фа̀ните
курба̀нь да го заколите. —
Овчѐрене ми то̀рнаха
рано в пондѐлник у̀тирна,
тьожка сюрйѐ вдигнаха.
Варвѐха, колко варвѐха,
ага̀ на Тунжѐ стигнаха,
на високана купрйѐ,
спрѐха хи жени кадйи
и млади булки запчйи.
Ва̀кло хми ѐгне искаха,
ва̀кал хми овен дадаха
и за Райча си питаха:
— Каде е Райчо кехайѐ?
Овчѐрене хми казаха:
— Райчо вав по̀ле остана
с агине хѐса̀п да гльода,
дѐно сме ѐли и пили
цалана зима голѐма
от Ка̀сум, та до Гѐргьовден. —
Ага̀ вав село стигнаха
на високана пла̀нина,
тамо си хи са срьощнали
Райчова млада невѐста
с негови дребни дечинки,
та̀ си овчѐре питаше:
— Овчѐре, млади овчѐре,
каде е Райчо кехайѐ?
Овчѐрене хи казаха:
— Невѐсту, млада невѐсту,
Райчо кѐхайѐ остана
в равноно по̀ле широко,
ваз по̀дзим да на дочѐква,
през пролѐт да на изпраща. —
Ва̀ка̀л ми овен не дума,
ва̀кал ми овен продума:
— Ло̂жат та, ло̂жат, невѐсту,
Райчо кехайѐ загинал
в равноно по̀ле широко
под зеленоно кара̀че.
Кучета там останаха
кехайѐ да си погребо̀т. —

Агà хи товà казаха,
Райчова млада невêста
жêлно заплака, припê са,
пусна си глàсê до нèбо,
сасипа сôлзи до зêмê
и си ми жêлно викаше:
— Сюрйê бêла и чьорна,
пуста дано си останеш,
агà ми нема кехайê,
сарцесо да ни разшенѝ!

16. VI. 1939 г.
Чепеларе

Тодор К. Балджиев
род. в 1862 г.

В два по-кратки варианта, които Ат. Райчев е записал в с. Соколовци, Смолянско, през април 1954 г. от Стояна М. Радкова, род. в 1869 г., и през март 1955 г. от Гавраил Гьопсалиев, род. в 1862 г., името на кехаята е Дамян. Голямата близост между записите, направени в Чепеларе и Соколовци, показва, че първообразът е общ. Дамян кехая бил прочут едър овцевъд в с. Момчиловци, живял в края на XVII в. Той умрял млад и оставил голямо богатство и много овце. За него се създала легенда, че му било мило за жена му и се върнал от умрелите и започнал да идва при нея; дохождал дотогава, докато брат му, който правел дараци за влачене на лен, го пробол с един дарак (вж. К а н е в. Овчарството. с. 27).

847. Болен овчар иска гроб с прозорци, I

Деветима другари хвърлят жребие кой ще отиде на гизльо. Пада се на Тодор, най-малкия от всички. По пътя той се разболява и казва на другарите си да му направят гроб с четири прозореца.

Събрали са са, сабрали
до деветина олдàше,
та ми са êли и пили
и чòпан са си метнали
кой ще на гизльò да иде.
Чòпан са падна Тодору,
Тодору, най-маличконо.
Сьòднал е Тодор да плаче,
êнкехаêна му викаше:
— Мòлчи, Тодоре, не плàчи,
и ê ще с тебе да дойда! —
Станаха, та тòрнаха,
варвêха, колко варвêха,
стигнаха на вôрх Енѝджê.
Тодор са болан разболê
и на олдàше са молêше:
— Олдàше, мои олдàше,
та свàлите ма от конêс!
Тỳва ми кôща грàдите,
че ми на неê стòрите
от четри стрàни пèнжуре.
Единан пèнжур да гльода
нах мойна стара майчица,
другиêн пèнжур да гльода
нах мои сгòдни олдàше,
третиêн пèнжур да гльода
нах моêн стари бобайко,
четвъртêн пèнжур да гльода
нах мойне дребни сестрици.

12. III. 1939 г.
Чепеларе

Петра А. Кьоргогова,
род. в 1855 г., без образоваване,
домакиня

848. Болен овчар иска гроб с прозорци, II

По заръка на агата и кехаята Диньо отвежда рано на гизльо овни и шилета. Там се разболява и иска да му направят гроб с три прозореца и да занесат на майка му подарък ножовете и сребърните му пищови.

Диню си майци викаше:
— Мале ле, стара мале ле,
дойде ли време, мале ле,
òвце нах пòле да идат
и шилетана нах гизльò?
— Дошло е, сину, дошло е,
àла си още пòседи.
Полено казват пекливо,
пекливо и болезливо,
водòна му е захирлѝ.
Диню си майци викаше:
— Мале ле, стара мале ле,
агàна ми е нарòчал,
кехайêна ма провàда:
„Да прави Диню, що прави,
рано нах гизльò да дойде!" —
Че стана Диню, та тòрна,
наметна шельче червено,
запойò вàкли овньове,
замами дребни шилета
през Рòжен, през планинòна,
през читаклѝцка чêршйê,
през дерѝбашко дерѝще,
през искêчоска чершйê.
Та си ми Диньо отиде
вав равно пòле широко.
Не бѝло мало за млого,
Диньо са болан разболê,

разболе̂ и залеже̂ са.
Баща си Диньо викаше:
— Диньо лю, мо̀и сину лю,
хайде да си та о̀ткарам
нах старана ти майчица.
Диньо на баща викаше:
Тетю лю мили и драги,
йе̂ ще си ту̀ва о̀станам
в равносо по̀ле широко,
ту̀ва ми ко̂ща гра̀дите
с два ми до три пѐнжуре.
Единан пѐнжур да гльода
нах мойна стара майчица,
другие̂н пѐнжур да гльода
нах милно е̂сно сло̂нчице,
третие̂н пѐнжур да гльода
нах мои сгодни олда̀ше.
Ага̀ ми дойде про̀ле̂то,
врют щат нах по̀ле да идат,
врют щат армага̀н да сбират
от голе̂моно Искече
скечоски жьо̂лти стафиди.
Пък ти ми, тетьо, со̂бери
мои смиле̂нски ножкове,
моине чифте̂ кобу̂ре
и гюмюшлю̀но пищо̀ле.
Та ми ги, тетьо, о̀тнеси
нах мойна стара майчица,
армага̀н да хи отнесеш.
Ага̀ са за мен зато̂жи,
с ножове да са разто̂жва,
с мойне чифте кобуре
и гюмюшлю̀но пищоле. —
Ка̂йно си дума думаше
и си са Димо помина.

26. III. 1954 г.
с. Соколовци

Стояна М. Радкова,
род. в 1869 г., без образование,
домакиня

Според Ст. Радкова песента била създадена за Диньо, „Гарагашковия брат", от с. Момчиловци, Смолянско, който бил овчар у „Сбирка" (Т. Сбирков).

За *Ро̀жен* (ст. 21) вж. пояснението към песен № 226. *Читаклѝцка* (ст. 22) — устовска. *Иске̂чоска* (ст. 24) — ксантийска.

849. Овчарче лежи болно в гората

Селяни пращат в гората сираче, за да види защо не се стапя сланата. То намира болно овчарче, което го моли да го дочака да умре и да отнесе ръката му в сестрините му дворове.

Лоша е слана паднала —
сичкана слана са стопи,
в адно̂ са го̀ра не стопи.
Селе̂не си са сдумваха:
— Та що ли има в горо̂на,
та са слано̂на не топи?
Кого ли да проводиме
горо̂на да обигра̀е?
Дьо̂ щим да проводиме
младоно в село сираче:
и да му бо̂де не̂щичко,
не̂ма кой да го же̂ле̂е
ни от майка, ни от баща,
ни от брата, ни от сестра,
дьо̂ него да проводиме!
Рекаха и го сториха.
Стана сираче, отиде,
че си ми найде сираче
адно ми младо овче̂рче.
Тьожко болничко ле̂же̂ше
и то без майка и баща.
Овче̂рче си го помоли:
— Йе̂ ща та моле̂, сираче,
ти да си мене доче̂каш,
доде са с ду̂ша разде̂ле̂.
Тогав та моле̂, сираче,
де̂сна ми ро̂ка о̀трежи
и е̂, сираче, о̀тнеси
в сестрини равни дворове,
в сестрине̂н ранен босиле̂к.
Когано сестра ми стане
босилче̂к да си полива,
ще си ми найде рако̂на.

Смолян
(кв. Райково)

Милка Ат. Гюрова,
род. в 1897 г., без образование,
домакиня

850. Димо пъдар прострелва юруче

Юру̂че стадо пасе̂ше
вав Султан чьоста кори̂е̂,
зелена тре̂ва пасе̂ше,
студна го во̀да пое̂ше.
Отде го зачу бре Димо,
бре Димо, млад кураджи̂е̂!

Заме̂ри пушка бойли̂е,
та си удари юру̂че
в ле̂ва стра̂на в сарцено.
Юруче било хитричко,
хитричко и разумничко
извади ко̂рпа льоне̂на,
та си прево̂рза ранине,
че си са ру̂ком изру̂ка:
— Олдашла̂р, бени̂м кардашла̂р,
ста̂доно ми е броено —
хиле̂да и петстотини.
Хиле̂да ва̂кли овньове
петстотини шилета.

28. VIII. 1954 г.
Чепеларе

Кева К. Илиева,
род. в 1878 г., без образование,
домакиня

За *юруче* (ст. 1) вж. пояснението към песен № 518.

851. Овчарче убива пъдаря Дели Димо

— Бре овче̂рю, шилетарю,
не разпускай шилетана,
че е ту̂ва Дели Димо,
кураджи̂е-вураджи̂е.
Отде̂леко селе̂м дава,
от близинко пушка вдига. —
Овче̂рче не послуше̂ло,
ам разпусна шилетана
низ юри̂е, султари̂е.
Отде виде̂ Дели Димо,
отде̂леко селе̂м даде,
отблизко пушка вдигна.
Овче̂рче са заме̂рило
зад мерме̂р камене,
та удари Дели Дима.
Дели Димо отговаре̂:
— Ти ли са найде, овче̂ру,
да застреле̂ш Дели Дима,
Дели Дима кураджи̂е,
кураджи̂е-вураджи̂е!

28. VIII. 1954 г.
Чепеларе

Кева К. Илиева,
род. в 1878 г., без образование,
домакиня

852. Волчица умира на предой

То̂рнала ми е Во̂лчица
сас кехайе̂не на пре̂дой,
сас овче̂рене на бачо̂.
Агà си тамо отиде,
нарами ведра̂ ковани
да точи во̂да студена.
Де са е кàмень пребо̂рнал,
та си Во̂лчица ударил,
Во̂лчица легна, загина
на високана пла̂нина.
Овче̂рене са сдумуват,
кехайе̂не се спитуват
какво да праве̂т мандрана.
Кацине си таркале̂ха,
ведрана си ги троше̂ха.
Овче̂рене заплакаха,
кехайе̂не са сдумуват
какво да правят мандрана.
Та че си зьо̂ха Во̂лчица,
та е̂ в село откараха,
та Во̂лчица погребаха.

28. I. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

853. Брат убива неволно брата си

С чужда работа майка отглежда двама сина близнаци — Тодор и Богдан — и ги изпраща на печалба в полето. След дванадесет години те се връщат с хиляда овена и петстотин жълтици. На вр. Елиджа среднощ стадото се подплашва и Богдан си хвърля „ке̂пе̂та“, за да го събере. Тодор го взема за хайдутин и го убива.

Имала майка, имала
до двама сина близнака,
единан Тодор зове̂ха,
пък друге̂н Богдан викаха.
Доде хи майка изку̀ти,
чьо̂рна е ко̂рпа носила,

чужда е фурка попрела,
чужда е жьо̂тва жьо̂нала.
Та хи е майка хранила
до дванадесте години,
та че хи майка проводи
нах равно по̀ле широко
ка̀зан да казандѝсуват.
Ходили, казандѝсвали
до дванадесте години.
Тодор на Богдан викаше:
— Богдане, брате Богдане,
хайда, Богдане, да идем
нах да̀хо̂н, нах планино̂на,
нах наше село голе̂мо,
да идем да си видиме
наше̂на стара майчица.
Млочко сме казандѝсвали:
хиле̂да ва̀кли овньове,
петстотин жьо̂лти алто̂не! —
Станаха, та ми то̂рнаха,
тьожка сюри̂е вдигнаха
от равно по̀ле широко.
Варве̂ха, колко варве̂ха,
ага̀ Иске̂че стигнаха,
Богдан на черши̂е отиде
да сбира дребан армага̀н.
Все̂киму дребан армага̀н,
на майка — жьо̂лти стафиди.
Варве̂ли, колко варве̂ли,
стигнаха на во̂рх Е̂лидже̂,
на високана барчи̂на,
свиха си стадо голе̂мо.
Тодор на Богдан викаше:
— Богдане, брате Богдане,
ту̂ва го викат Е̂лидже̂,
та ходе̂т во̂рли хайдуте.
А̀ко са стадо подплаши,
немо̀й си фо̂рле̂ ке̂пе̂та,
по ке̂пе̂ да си та по̀зна,
че та ща, брате, кайдѝса
заради во̀рло хайдутче. —
Га̀ бе̂ше на нощ, срадѐ нощ,
сиво са стадо подплаши.
Богдан си фарли̇̀ ке̂пе̂на
да сварти стадо голе̂мо.
Тодор са от со̂н разбуди,
вдигна си пушка ше̂рана,
та си Богдана удари
в срадѐ бе̂лоно сарчьо̀це.
Богдан са охна, лейлѐкна:
— Ох леле, брате Тодоре,
как си ма, брате, кайдѝса?
Тодор на Богдан викаше:
— Богдане, брате Богдане,
не виках ли ти, брате ле:
„Ага̀ са стадо подплаши,
немо̀й си фо̂рле̂ ке̂пе̂та,
по ке̂пе̂ да та позна̂е“?
Пък ти си, брате, забори̇̀,
та си та тебе ударих
заради во̀рло хайдутче.
Богдан на Тодор викаше:
— Тодоре, брате Тодоре,
ага̀ ми, брате, отидеш
в нашено село голе̂мо,
там ща да си та посрьощне
наше̂на стара майчица,
та ща та, брате, попита:
„Каде е твоено братче,
твоено братче Богдана.“ —
Каква щиш дума отдума?

6. XI. 1954 г.
Чепеларе

Жека Ат. Метексова,
род. в г. 1896 г., образование IV кл.,
домакиня

Иске̂че (ст. 30) — Скече, сега Ксанти.

854. Как да не съм почернял

Кадъна пита овчаря си защо е почернял, и той ѝ казва, че през нощта вода отвлякла деветте му стада заедно с нейното братче и с брат му.

— Иване, Кара Иване,
защо си чьоран почерне̂л,
защо си тьован потевне̂л?
— Кадо̂ну, наше̂ султану,
как да ми не со̂м почерне̂л,
почерне̂л, още потевне̂л,
га̀ бе̂ше Иван научен
ка̀та голе̂мо по̀дзиме
до девет стада да мами.
И пак си бе̂ше замамил,
ам беше Иван бенди̇̀сал
до едно̂ мо̀ма хубава,
та беше Иван конди̇̀сал
вав суха дерьо̂ длибока.
Га̀ бе̂ше на нощ, срадѐ нощ,
тьо̂вна е мо̀гла паднала,
ситна е ро̀са роснала,
суха ми дерьо̂ протекла —
дарве, камене занела,
та Ивануму отнела
до девет тьожки сюри̂и,
сюри̂и и овче̂рене.
— Мо̀лчи, Иване, не пла̀чи,
ще дадем жьо̂лти алто̂не,
ще купим тьо̂жки сюри̂и,
сюри̂и с кучетана.

— Кадо̂ну, наше̂ султану,
сюри̂ине щим купим,
овче̂ре де щим найдем —
твоено братче Хасане̂
и мойно братче Стое̂на?

4. XI. 1954
Чепеларе

Жека Ат. Метексова,
род. в 1896 г., образование VI кл.,
домакиня

855. Кехая и оладжия загиват в планината

— Пла̀нину, стара пла̀нину,
кара-маже̂рска пущину,
какво е сова̀ от тебе?
Ка̀то година карни̂на,
са̀е̂ година двамина,
двамина луди и млади:
Тодора е̂нкехайе̂на,
Маноле̂ одажи̂е̂на.
Без овче̂ре ма остави,
без овче̂ре, одажи̂е.
Тодора ще̂хме да женим,
Маноле̂ ще̂хме да главѝм,
пък ти ги бо̂рже ожени
в чьо̂рнана зе̂ме̂ длибока.
Бе̂ли камене—кумове,
чьорни гарване — сватове,
дребнине пи̂лце — мо̂мини,
сухи сухаре — девере,
тьо̂нкине е̂ли — зо̂лвине,
букови ли̂сте — дарове.

12. III. 1939 г.
Чепеларе

Петра Ат. Кьоргогова,
род. в 1855 г., без образование,
домакиня

856. Вдовици проклинат Пирин планина

— О̂ти ми плачеш, Пирин Пла̀нину?
— Как да не плаче̂м, акта̀ш пла̀нину!
Ка̀та година става карни̂на,
ка̀та година по три бюлюка,
по три бюлю̂ка с бюлю̂кбаши̂е,
са̀е̂ година стана карни̂на
девет бюлю̂ка с бюлю̂кбаши̂и.
Останаха ми млади вдовици,
млади вдовици с дребни дечинки.
Вдовици рано-рано ста̀нуват,
же̂лно заплаче̂т, люто закално̂т:
„Пуста да останеш, Пи̂рин пла̀нину,
че на остави млади вдовици,
млади вдовици с дребни дечинки!"

20. V. 1939 г.
Чепеларе

Мария Вл. Бочукова,
род. в 1886 г., образование VII кл.,
домакиня

857. Планината кълне янкехая

Овчари се сбогуват с планината и тя им прощава пакостите, които са ѝ правили, но проклина янкехаята, който откраднал девойка, изгорил я и с пепелта закърмил овцете.

— О̂стани сбогом,
Стара пла̀нину,
че ти сме млого
золум правили.
Опасохме ти
зелена тре̂ва,
изпихме ти
студена вода,
изфарлихме ти
дребно каме̂не
да си вращаме
ва̀кли шиле̂та,
изсе̂кохме ти
ельшино во̂рше,
та хи сторихме
за момски ко̂жле.
— Сбогом, сас здраве,
млади овче̂ре,
здрави идите,
здрави е̂лате.
Йе̂нкехайе̂на
здрав дано поде,
пък да не дойде,
че ми открадe
Руса девойка,
та йе̂ изведе

на планино̂на.
Та да йе̂ люби,
кайно са люби
по̂рвоно любе,
ам си накладе
два силни огне̂,
та че йе̂ тури
между огньове̂,
та йе̂ сажеже
ситан бе̂л пепел,
та си нако̂рми
сивоно стадо,
та да са раждат
женски е̂гнета.

12. VII. 1941 г.
Чепеларе

Тодор К. Балджиев,
род. в 1862 г.,

ПЕСНИ ЗА ЗЕМЕДЕЛСКИЯ ТРУД

858. Бащата ще оре, дъщерята ще копае

— Добру лю, мое̂ до̂щеру,
сутрин ми рано по̀драни,
во̀зсучи бе̂ли ракави,
сва̀ри ми ранко про̀гима,
сбе̂ри ми в то̀рба пладнѝна.
че ще да ида, да ида
на високана пла̀нина
чьорни угари да о̀рам,
да се̂вам бе̂ла пшеница,
да храним дребни дечица.
Пък ти са стьо̀гни, Добру лю,
на̀рами мо̀тька на рамо,
та йди в долна градинка
зелене̂н мисѝр да пра̀шиш
и ране̂н да во̂зрѝваш.

4. V. 1951 г.
с. Стойките

Минка П. Златева,
род. в 1909 г., образование IV кл.,
домакиня, работила и земеделие

859. Зелено сено да косят

Ахмеда сабрал межѝца
горна и долна махало̂,
дребни и йо̀дри юнаци
на високана пла̀нина
зелено се̂но да косьо̂т.
Косили, колко косили,
тьо̂ван са облак подаде,
ситна си ро̂са заросе,
меже̂ре̂не са посбраха
под букована су̂шина.
Ка̀йно си дума думаха,
оту̂с-кърк мартѝн пукнаха,
право Ахмеда удрѝха
от ле̂ва стра̂на в сарцено.
Меже̂ре̂не си думаха:
— Пу̂скайте, ва̀кли юнаци,
нѐ си Ахмед не даваме,
нѐ за Ахмед друг дадахме!

11. X. 1955 г.
мах. Катраница

Емин Ем. Драмалиев,
род. в 1914 г., образование IV кл.,
общ работник

860. Пенка е сено сушила

Пенка е се̂но сушила,
сушила и сабирала
с нѐйино малко ратайче
на високана пла̀нина.
Сушили, колко сбирали,
на ко̀пи са го скла̀дали,
доде е тьо̂вно станало.
Ратайче Пенки думаше:
— Пенке ле, чорбаджийке ле,
ага̀ се̂но̀со сбѐреме,
сбѐреме, още скла̀деме,
каде щим, Пенке, да легнем?
— Ратайче малко, глупаво,
та толкоз ли са не се̂таш?
Йе̂ ще да легнам под ко̂па,
пък ти ще легнеш варх ко̂па.

Август 1952 г.
мах. Стикъл

Пею Г. Енчев,
род. в 1874 г., образование VI кл.,
зидар

861. Да гледа момата на нивата

— Сину, майчин сину,
не гльодай момана
зиме на хороно
бе̂ла преме̂нена,
ситно оплетена,
ам гльодай момана
ле̂те на нивана:
дали край подбира
или сре̂да варти.
— Майчу, мила майчу,
дѐно га̀ле̂м, майчу,
нито край подбира,
нито сре̂да варти,
ам под се̂нка се̂ди,
ана̀йно де̂те даржи.

30. XI. 1951 г.
с. Широка лъка

Чока Ст. Гайдарова,
род. в 1919 г., образование IV кл.,
домакиня

862. Невеста жъне на облог с механджия

— Мари неве̂сту, неве̂сту,
дьо̂ щим, неве̂сту, да сторим
да са, неве̂сту, оло̀жим:
а̀ко, неве̂сту, ожьо̂неш
три кила̀ бе̂ла пченица,
та ща да си ти хо̂рижем
дюке̂нен с дюке̂нжие̂на,
механо̂ с механжие̂на. —
Та са неве̂ста наведе,
ага̀ сло̂нцено изгре̂ло,
та са неве̂ста изправи,
ага̀ сло̂нцено превали̂.
Та си неве̂ста ожьо̂на
три кила̀ бе̂ла пченица
и му е зьо̂ла дюке̂нен,
дюке̂нен с дюке̂нжие̂на,
механо̂ с механжие̂на.

1. XI. 1954 г.
Чепеларе

Кева К. Илиева,
род. в 1878 г., без образование,
домакиня

863. Женали, колко женали

Посбрали са са, посбрали
Же̂феровине кадо̂ни
на високана планина
жьо̂лтана жьо̂тва да жьо̂нат,
зеленен миси̂р да прашо̂т.
Жьо̂нали, колко жьо̂нали,
тьо̂ван са облак подаде,
ситна ми ро̂са заросе̂.
Меже̂ркине са посбраха
на широкине хармане
голе̂мо хо̂ро да вийо̂т,
бе̂ла ракие̂ да пийо̂т.

14. X. 1955 г.
мах. Катраница

Емин Ем. Драмалиев,
род. в 1914 г., образование IV кл.,
общ работник

864. Както си жетва женеха

Девойка не иска да отиде на аговска жетва, защото се страхува от аговските аргати и сеймени. Майка ѝ я успокоява, че докато агата е там, няма да ѝ продумат. Аргатче кара девойката да влязат в аговското коначе.

— Немо̀й ма, майчу, провада
аго̂вска жьо̂тва да жьо̂нам
с аго̀вски луди аргате,
сас луди млади сейме̂не,
че ще ми го̂рцки продумат,
пък йе̂ са го̀рцки не се̂там.
— И̂ди ми, и̂ди, до̂щеру,
доде̂ е ага̀ на ме̂йдань,
не що̂т ти никак продума,
пък ко ти дума продумат,
той хми ще го̂рцки отдума. —
Ка̀йно си жьо̂тва жьо̂наха,
ка̀йно си дума думаха,
тьо̂ван са облак зададе
нах аго̀сконо кона̂че,
ситна е ро̂са роснала,

тьôвна е мôгла паднала,
конàкан в мôгла утôнал.
Агòско лудо аргатче,
то си хи тихо ромòни:
— Хайда да идем, девойку,
нах агòсконо конàче,
че ща та фане росôна,
та ще ти падне бойôна.
Пък тà му тихо ромòни:
— Вôрви си вав пôт, юначе,
àко ми слети бойôна,
пак ще си други нàправê!
Нахтам ми òчи не гльодат,
нахтам ми сôрце не тьогли.

Юни 1942 г.
Чепеларе

Байрямка Каракушова,
род. в 1880 г., без образование
домакиня

865. Попревийте се, межарки

Салих е подбрал межѝца
горна и долна махалô
зелено сêно да сушôт,
жьôлтана жьôтва да жьôнат
на високана плàнина.
Тьован са облак подаде,
ситна ми рòса заросê.
Салих межêркем викаше:
— Пòпревийте са, межêрки,
да изсушиме сêноно
и да ожьôним жьôтвана!

15. IV. 1954 г.
Чепеларе

Шабан С. Юруков,
род. в 1900 г., без образование

866. Жетва женат, сено сушат, I

Мехмед, Мехмед, тьôшак севдàн!
Цêло е село порўкал,
голêма межьô посабрал
йодрине, дребни девойки
и карагюзлю невêсти.
Жьôлтана нива да жьôнат
на високана плàнина,
зелено сêно да сушôт
на високине барчѝни.
Жьôнали, колко жьôнали,
тьôван се облак подаде,
ситна е рòса роснала
на високана плàнина.
Врют са межьôна разбêга,
еднô девойка постàна —
плетôт ê жьôлти папўце,
алтôне тьожки дошли хи,
та не можѝ да убêга.
Мехмед изпòслед варвêше,
та си застигна девойка
и си хи тихо ромòни:
— Халàл да ти са алтôне,
халàл да ти са папўце!

25. III. 1951 г.
с. Настан

Шабан Фезов,
род. в 1886 г.

867. Жетва женат, сено сушат, II

Борнас събира меджия на високата планина да жънат и да сушат сено. Когато обхожда жетварите, Емин го убива от гората.

Борнас е межьô посабрал
горна и долна махалô
жьôлтана жьôтва да жьôнат,
зелено сêно да сушьôт
на високана плàнина.
Жьôнали, колко жьôнали,
сушили, колко сушили,
тьôван са облак зададе,
ситна ми рòса заросê.
Борнас си êхна кончено,
насам-нататък варвêше
и на жетваре думаше:
— Пòпревийте са, жетваре,
да ожьôниме ниваса,
да подбереме снопесо! —
Емин вав шума седêше,
та си колиба градêше
и си Борнаса ловêше.
Чифт са пищоле пукнаха,
та си Бурнаса удрѝха

от лêва стра̀на в сарцено.
Бурнас са охна и вахна:
—Борже стѝгните Еминê,
че си ма Емин отба̀ви!

24. II. 1954 г.
Чепеларе

Айша Ем. Кьоралиева,
род. в 1879 г., без образование,
домакиня

868. Варила ли си вечеря

— Кадôну, млада невêсту,
варѝла ли си вечерê,
че си ти идат аргатки?
Аргатки са огладнêли,
че хми бê малко пладнѝна,
пладнѝна, още прѝêда.
— Варила ви сам, жêтварки,
варила и нагодила.
Манжê сам млого сготвила,
бêло сам вино налêла,

8. I. 1939 г.
Чепеларе

Петра Ат. Кьоргогова,
род. в 1855 г., без образование,
домакѝня

869. Не наготвила за жетвари

Невеста не наготвила вечеря за жетварите, защото детето ѝ плакало, та го люляла и му пяла.

— Кадôну, млада невêсту,
сварѝла ли си вечерê
на нашне лêтни жетваре?
— Не сôм сварила, любе ле,
малко ма дѐте ба̀вило,
малко ми дете плакало,
та сам са с него фанала,
откак е слôнце изгрêло,
дор ми е слôнце залêло
и мêсечина изгрêла.
Вечерê не сôм сготвила
на мойне лêтни жетваре,
дѐно са жьôтва жьôнали
и жêлни пêсни попêли
на високана пла̀нина. —
Ка̀йно си дума думаше
и ми жетваре дойдаха.
Излêзе бêла кадôна
пребулена, забрадена
сас бêла кôрпа до ѐчи
на равничкине двôрове,
та си жетваре посрьôщна,
Тя на жетваре думаше:
— Ожьôнахте ли, жетваре,
нашана лêтна пшеница,
сторихте ли ê кôшове?
Прощавайте ми, жетваре,
не сам вечерê сварѝла —
ма̀шко ми дѐте плакало,
та го сам в люлка люлêла
и му сам пêсни пêêла.

9. VI. 1951 г.
с. Стойките

Минка П. Златева,
род. в 1909 г., образование IV кл.,
домакиня, работила и земеделие

870. Девойки берат черничева шума

– Завѝдай, Руске, повидай
нашине дребни моминки
ваз чьоста гòра зелена
да берôт листе дýдово,
да хранêт чьôрни бабýльки,
да правêт жьôлта коприна,
да гиздêт дребни моминки. —
Стана ми Руска, заведе
неини дребни дружчици
в чьостана гòра зелена.
Агà са тамо отѝшли,
Руска са жêлно провикна:
— Бêгайте, дребни моминки,
горôса пôлна с хайдуте!

29. VIII. 1951 г.
мах. Кожари

Ахмед Бачков,
род. в 1906 г.

Пее се на жетва по пътя към нивите.

871. Имаш ли място да преспя

Слôнцено бôрза да втàса
до новà бôрце високо,
и юнак бôрза да втàса
до нова село голêмо.
Накрай селоно имаше
до êднô вôда студена,
на вôда мàшка девойка.
Юнак девойки думаше:
— Добър ти вечêр, девойче!
— Дал ти бог добро, пôтниче!
— Девойче мари хубава,
имаш ли конàк да прѝспê,
че отдалечко патувам,
та си сам млого заморен?
— Пôтниче, младо друмниче,
наше е село голêмо,
та може мêсто да найдеш
надолу накрай селоно.
Там има булче младичко,
у него пôтник преспава,
там щиш да идеш да питаш.
Ако та булче прийоме,
че щиш у него да прѝспиш.

26. III. 1954 г.
с. Соколовци

Стояна М. Радкова,
род. в 1869 г., без образование,
домакиня

Пее се на жътва при залязване на слънцето.

ЗАНАЯТЧИЙСКИ И ГУРБЕТЧИЙСКИ ПЕСНИ

872. Дюлгерче тръгва на гурбет

— Росице, руса севдѝце,
ти, орêхова сêнчице,
от мед ли ти са очинки,
от чêрвен невêн устинки,
та не смейш да ма поглъôднеш,
думица да ми продумаш?
— Юначе лудо и младо,
мен ми е бàлно и жêлно!
Врют дюлгерене тôрнуват
нах Тàшюс, нах касабѝне,
и ти си пусто дюльгерче,
и ти са сбираш, тôрнуваш,
ам мене кôму оставêш?
— Оставêм си та, Росице,
на бащини ти двôрове,
на майчини ти скутове.

10. I. 1940 г.
Чепеларе

Шина Л. Митарова,
род. 1874 г., домакиня

Вариант на песента Ат. Райчев е записал от Чока Ст. Гайдарова в с. Широка лъка, Смолянско, на 4. X. 1952 г.
Тàшюс (ст. 10) — о-в Тасос.

873. Да го чака за големите празници

Момък пита любимата си защо е тъжна. Тя му казва, че тъжи, защото той тръгва с терзии и дюлгери за Драма. Момъкът я утешава, че ще се върне за Коледа, Великден или Петровден.

— Росице, пуста Росице,
все кольчиш дойдам дома ти,
все та засмêна нахôдах,
сега та найдах кѝманка,
кѝманка и касафêтна.
Дали та майка кàрала
йли та й с мене разбрала?
— Юначе лудо и младо,
нито ма й майка кàрала,
нито ма й с тебе разбрала,
ам ми е бàлно и жêлно.
Всички са сбират, тôрнуват,
терзие, още дюлгере,
нах Драма, нах касабôна.
Всички щат, гѝди, да идат,
и ти щеш, лудо, да идеш,
ам мене кôму оставêш?
— Оставêм си та, Росице,
на майчини ти скутове,
на бащини ти двôрове.
Пък мене чêкай, Росице,
за голêмине празници,
за голêмана Колада.
Ако тогава не дойдам,
че си ма чêкай, Росице,
за голêмиен Велиден.
Ако тогава не дойдам,
че си ма чêкай, Росице,

за голѐмиѐн Пѐтровден,
Пѐтровден, Свѐта Неделѐ,
за мòмски, юнацки панагир.

Ноември 1949 г.
Чепеларе

Мария К. Талаганова,
род. в 1895 г.

М. Талаганова е научила песента преди 40 г. от Тодора Христинина от Чепеларе.

874. Затъжи ли се, Радице

— Хайде, момице, да идъм
на мъжьò и на попрѐлка,
отблизко да са вигимъ,
вигимъ и бъндѝсамъ,
че жъ са утръ òвъда
нах равно пòлъ шъроко.

Ѐчко щим да са затôжъм
ти за менъ, йѐ за тебъ.
Очинкъ та щат заболѐ
шърокъ друмъ гльоданъ,
устинкъ ти щат омалѐ
врют пôтницинъ питанъ:

— Пôтнъче, кално друмничъ,
дали ми нѐйдъ не вѝгѐ
моѐно любе Стоѐна?
— Вѝгѐх го, вѝгѐх, Радъцъ,
в равноно пòлъ шъроко
на тихѐн бѐлъ Дунава.
До три гъмии карашъ
и с меден каваль свирѐшъ,
с кавалѐн дума думашъ:
„Затôжи ли са, Радъцъ,
кàйно са менъ за тебъ!"

6. VI. 1951 г.
с. Стойките

Минка П. Златева,
род. в 1909 г., образование IV кл.,
домакиня, работила и земеделие

875. Анатема ти, Стояне

Нàведи са, Шар плàнину,
та ми стàни равна равнишка
да си вѝдѐм нашно село,
да си видѐм стара майка,
стара майка, пôрво любе!
Наведе са Шар плàнина,
станала равна равнишка.
Та си вѝдѐх нашно село,
нашно село, стара майка,
стара майка, пôрво любе.

Стара майка на двор сѐди,
мòско дѐте в рôки даржи.
И до неѐ пôрво любе,
пôрво любе право сѐди,
чужда фурка то ми преде
и си мене люто калне:
— Анàтема ти, Стоѐне,
дето ма ти мен остави
чужда фурка да си прѐдам,
мòско дѐте да си хранѐм.

28. VIII. 1954 г.
Чепеларе

Велика Ф. Пакулева,
род. в 1867 г., без образование,
домакиня

По сведения на К. К а н е в, публикувани в „Момчиловци", песента била пренесена в Смолянско от занаятчии-гурбетчии, които идвали от Македония.

876. Сестра познава брата си гурбетчия

Терзия се връща от гурбет и иска вода от девойка. Когато чува, че той идва да види майка си и сестра си, тя го кара да я погледне дали не прилича на тях.

Мома на врис седѐше,
студна си вòда точѐше
и си низ пôтѐн гльодаше.
Ваз пôтѐн иде кòпеле,
кòпеле, тьонак терзѝе.
Агà наближи момана,

че си на мо̀ма викаше:
— По̀дай ми, момне, водица
от твойте бе̂ли ха̀ркоми,
че отдалечко патувам,
та сам за во̀да зажадне̂л
и за теб сам са заболе̂л.
Че три години, момне ле,
откак сам отишьо̂л на курбет,
сега си идам, момне ле,
майчица да си о̀бидем,
сестрица да си по̀гледнам.
— Юначе лудо и младо,
ага̀ си то̀рнал на курбет,
каква ти бе̂ше се̂страна?
— Момне ле мари хубава,
му̀тька бе̂ мойна сестрица.
Мо̀ма си на юнак викаше:
— Че по̀гледни ма, юначе,
дали не ме̂сам се̂стра ти,
се̂стра ти, же̂нам, майка ти!

18. VI. 1955 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование,
средно специално

Ж. Лютова е чула песента в мах. Остри пазлак, Смолянско.

877. Терзия се разболява по пътя за гурбет

Майка изпраща сина си с терзии и му поръчва да не се обръща, за да не се разболее. Той не я послушва и заболява.

Никола майци викаше:
— Хайда ма, майчо, о̀прати
с карлукоскине терзие,
с Маноле̂ баш терзие̂на!
— Синко Никола, Никола,
ага̀ та майка опраща,
назад са немо̀й обраща,
че е година кишовна
и проле̂то е даждовно. —
Никола майка не слуше̂,
ами са назад обо̀рна,
майка си в ро̀ка полюби:
— Хала̀л ми пра̀ви, мале ле,
дето си ма мен носила
девет месеца на со̀рце
и три години вав ро̀ки. —
Станаха, та ми то̀рнаха,
варве̂ха, колко варве̂ха,
га̀ бе̂ха на во̀рх Е̂лидже,
Никола болан заболе̂,
лоше̂ го гла̀ва заболе̂,
ка̀йно го не е боле̂ла.
Никола Манол думаше:
— Манолю, баш терзиине,
лоше̂ ма гла̀ва заболе̂,
ка̀йно ма не е боле̂ла.
Ага̀ си торнеш, Маноле,
та сбе̂ри дребан армаган —
на майка чо̂рна момѝе,
на тате̂ чо̂рни папу̂це,
на брата чо̂рни стафиди,
на сестри чо̂рни по̂рстене!

26. III. 1954 г.
с. Соколовци

Стояна М. Радкова,
род. в 1869 г., без образование,
домакиня

Карлукоскине (ст. 3) — от с. Карлуково, сега с. Славеино, Смолянско.

878. Терзия се разболява в Драма

Ангел е тъжен, защото всички терзии тръгват към Драма и всички са годени, само той е ерген. Майка му го уговаря да почака, докато оженят брат му. Ангел заминава и се разболява.

Майка на Ангел думаше:
— Ангеле, сине Ангеле,
о̀ти си кѝман-кахо̀ран?
Ко̂ща ли не̂маш градена,
сирмьо̀ ли не̂маш в дюке̂не̂н,
конче ли не̂маш да е̂хаш?
— Майчинку, стара майчинку,
и ко̂ща имам градена,
и сирмьо̀ имам в дюке̂не̂н,
и конче имам да е̂хам.
Ами сам кѝман-кахо̂рен:
врют терзѝине то̀рнуват
нах Драма, нах касабо̂на,
та ми са лю врют главе̂ни,
главе̂ни с по̂рстен ме̂нени,
лю е̂ сам само ле̂втеро.
Хайде и мене о̀глави
на будно̀ ма̀шка девойка,
и е̂ главѐнко да стана.
Майка Ангелу викаше:

— Ангеле, синко Ангеле,
по̀ходи, синко, по̀ходи
още лю са̀е̂ годинка
лѐвтерче неоглавѐнко.
Брата ти да ожениме,
та лѐвтер девер да идеш
на Рада Радювичина,
на Радинине дворове,
в Пѐпелскана махало̂. —
Ангел си майка послуша,
та си са стьо̂гна да варви.
Вазсьо̂дна конче хранено,
та си нах Драма отиде.

Пошѝйл е и покройл е
моминскѝ грѝшки шѐрани,
юнацѐм сини фермѐни.
Пошѝйл е, колко поседѐл,
шестдесет дене̂ броени,
Ангел са болан разболе̂.
Наро̂чал Ангел, поро̂чал:
— Де да е майка да дойде,
нащо̂н ми денчо̀к да прави,
да дойде да ма обѝде,
че сам са болан разболѐл,
сас дѝуша да ма завтаса!

6. XI. 1954 г.
Чепеларе

Жека Ат. Метексова,
род. в 1896 г., образование IV кл.,
домакиня

879. За вода сърце изгоря

Хасан се разболява на гурбет и моли помайчимата си да му подържи главата, посестримата си да му даде вода; те искат да им плати.

— Ранко ма рѝукай, майчинку,
че мисле̂ ранко да ида,
дѐно е̂ виде̂ барчѝна,
зад нее̂ има и друга.
Ага̀ са болан ра̀зболе̂,
кой ще ми гла̀ва подаржи,
кой ще ми во̀да подаде?
— Йди ми, йди, сину лю,
сгодни акта̂ше бивайте.
Кой как са болан разболѐй,
нарьо̂д си гла̀ва до̂ржите,
нарьо̂д си во̀да давайте. —
Било е, колко било е,
Хасан са болан разболе̂.
Чужда е майка помайчил,
чужда е сѐстра посестрил.

— Майчице чужда, не мое̂,
та по̀дaржи ми главо̂са!
— Хасане, чуздо селѐнче,
е̂ ти ща гла̀ва подарже̂,
ко имаш сермьо̀ в кесьо̂та.
— Сестрице чузда, не мое̂,
та по̀дай си ми водица
устаса да си ра̀зкваcе̂!
— Хасане, чуздо селѐнче,
е̂ ти ща пода̀ водица,
тѝува е кеса̀т водо̂са,
алто̂н са дава око̂та. —
Хасан е лѐжѐл, полѐжѐл,
за во̀да со̂рце изгоре̂,
от болест гла̀ва не вдигна.

10. X. 1955 г.
мах. Катраница

Емин. Ем. Драмалиев,
род. в 1914 г., образование VI кл.,
общ работник

Вариантът, който Ат. Райчев е записал на 10. I. 1939 г. в Чепеларе от Стана Балджиева, род. в 1864 г., внася други детайли в същите ситуации:

— Майчице, помайчинку ле,
е̂ла ма близко на̀ближи
оганче̂к да ми накладеш!
— Сину ле, мой посиненику,
имаш ли жо̂лти алто̂не,
да си та близу на̀ближе̂
оганче̂к да ти на̀клада?
— Сестрице, посестримице,
е̂ла ма близу на̀ближи
водица да ми подадеш
со̂рцесо да си разквасе̂,
сас дѝуше̂ да са ра̀зделе̂!

— Братко ле, побратиме ле,
имаш ли ско̂по гиздѝло,
да си та близу на̀ближе̂
водица да ти по̀дада?
Пак си са Стое̂н помоли:
— Братченце, побратимче ле,
е̂ла ма близко на̀ближи
да си ти, братко, наро̂чам
кончено да ми тимариш!
— Наближи ща та, братко ле,
ако ми конче теслимѝш,
теслимѝш мое да стане.

880. Де да е майка да дойде

Мехмед се разболява в полето и иска да повикат майка му и баща му. Неговите другари му „градят къща“ без дървета и камъни.

Мехмед са болан разболê
вав равно пôле широко.
Чужда е майка помайчил,
чужда е сêстра посестрил,
чужди е братê побратил.
Майци си тихо ромôни:
— Майчинку, чужда селêнку,
пу̀сни ми хабѐр нах майка,
нах майка и нах бобайка,
че сам са болан разболêл —
от глàва с òчи не гльодам,
от лошо с нòги не ходêм.
Де да е майка да дôйде,
до мене близко да сьодне,
главôса да ми подаржи,
думица да ми продума
и да ма хитро попита:
„Какво та боли, сину лю,
главôна ли та болêше
или та сôрце болêше?
— Майчинку, стара майчинку,
да ма болêше главôса
болê ще и арнѝса ще,
ам си ма боли сарцесо,
боли ма и не арнѝсва!“
Нова му кôща градêха
вав Мадан до жумайôна,
вав зеленине ливади
под високана минарô.
Другаре кôща градêха
без дарве и без камене.

Януари 1950 г.
Чепеларе

Айша Ем. Кьоралиева,
род. в 1879 г., без образование,
домакиня

881. Гарвани жалят болен гурбетчия

Другари тръгват на печалба. Един от тях се разболява и те го оставят под високо дърво; на него грачат гарвани, които искат да го вдигнат на крака.

— Йежте и пийте, актàше,
и добра дума думайте,
сас добро да са запомним.
Деветина сме на конàк,
нах девет стрàни ще фатим,
кой каквото казандѝса,
барабар ще го дêлиме. —
Кòйно си дума думаше,
кòйно каулêн правêше —
Алиê кафеджиêна,
той си са болан разболê.
Врют го са по ден гльодали,
брат му го гльода два денê,
два денê и до пладнѝна,
че го е и той йоставил
под еднô дôрво високо,
до еднô вôда студена.
На дарвоно си имаше
до два ми чьôрни гарване,
та си грачêха, плачêха,
пък той хми тихо ромôни:
— Гарване, чьôрни гарване,
àко грачите, плачите —
да ма êдете, пиêте?
Гарване си му викаха:
— Юначе лудо и младо,
ний не грачиме, плачиме
да си та êдем и пиêм,
ами си грачим и плачим
на нôги да те кладêме,
êктàше да си пристѝгнеш.

20. II. 1954 г.
Чепеларе

Айша Ем. Кьоралиева,
род. в 1879 г., без образование,
домакиня

882. Гарванче се грижи за болно чужденче

Всички са гôри листнаха,
листнаха, още цвêтнаха,
сал една гôра остана.
И в неê вôтре имêше
до еднô чуждо чу̀ждêнче
и еднô чьорно гарванче.
Гарванче му са молêше:
У̀мри си, у̀мри, Исине,
че ми са вейке додêло
с крилца ти сêнка правêне,

с уста ти во̀да носе̂не,
от сна̀жка мьо̂со ре̂зане,
твое̂та ду̂ша хране̂не!
Устинки ми са изгнили
от тебе во̀да носе̂не,
крилцаса ми са капнали
от тебе се̂нка праве̂не,
ножинки ми са изсо̂хнали
от тебе мьо̂со ре̂зане.

1. IX. 1954 г.
Чепеларе

Алие С. Дльогова,
род. в 1920 г., образование III кл.,
домакиня

883. Чужда е земя притажна

Другари ядат и пият в чужда земя и се сговарят, който се разболее, да го гледат наред. Който говори това, пръв се разболява. Всички го гледат по ден-два, брат му — седмица и го оставят. Гарванче се грижи за него, докато идва зима.

Сабрали са са, сабрали
олда̀ше и аркада̀ше
вав чужда зе̂ме̂ де̂лечна,
та си е̂де̂ха, пие̂ха
и добра дума думаха:
— Е̂жте и пийте, о̀лдашлар,
и добра дума думайте,
сас добром да са заповним
на сае̂ зе̂ме̂ чу̂жденска.
Чужда е зе̂ме̂ притажна,
ка̀йно е майка мащеха,
ка̀йно е де̂те без люлка;
наше̂ е зе̂ме̂ ра̀зтажна,
ка̀йно е майка рожделна. —
Ка̀йно е̂де̂ха, пие̂ха
и голе̂м ка̀ул праве̂ха:
— Ко̀йно са болан разболе̂й,
нарьо̂д щим да го гльодаме! —
Ко̀йно каулêн праве̂ше,
той най-напреж са разболе̂.
Всички го нарьо̂д гльодаха
кой по ден, кой по два дене̂,
брат му го гльода най-млого,
най-млого — це̂ла неде̂ле̂.
И нему са е доде̂ло,
доде̂ло и наситило
на болан изме̂т правене,
та си са сбира, то̂рнува.
Той си на Иван викаше:
— Иване, брату Иване,
хала̀л ми пра̀ви изме̂те̂с,
и йе̂ са с тебе наситих,
самиче̂к си та оставе̂м.
Иван на Стое̂н викаше:
— Постой, поче̂кай, брате ле,
доде са с ду̂ша ра̀зде̂ле̂м,
тогав ма, брате, оставе̂й
вав чужда зе̂ме̂ де̂лечна. —
Ка̀йно си дума думаха,
отде префо̂рка, префо̂рка
до едно чьорно гарванче.
С крилца му се̂нка праве̂ше,
с уста му во̀да носе̂ше,
с ножи̂нки огань сти̂каше
и на Ивана думаше:
— Иване, брате Иване,
йе̂ ща ти изме̂т по̀праве̂
година и половина,
а̀ко са листе задаржьо̂т,
сла̀на да хи не попари
и сне̂г да хи не притиска. —
Било̀ е, колко било̀ е,
дошла е бо̂рже по̀дзима,
ли̂стено сла̀на попари,
та листана окапаха.
Дуйнаха зимни ве̂трове,
паднаха бе̂ли сне̂гове,
гарванче си му думаше:
— Иване, брате Иване,
хала̀л ми пра̀ви изме̂те̂с,
че си са сбирам, то̂рнувам.
Крилцаса ми са капнали
от тебе се̂нка правене,
калву̂нче ми е изгнило
от тебе во̀да носене,
ножи̂нки ми омале̂ха
от тебе огань сти̂кане,
сна̀жкаса ми изсо̂хнала
от тебе мьо̂со хранене.

15. I. 1939 г.
Чепеларе

Петра Ат. Кьоргогова,
род. в 1855 г., без образование,
домакиня

884. Убийството на Саво гурбетчия

Саво и Тио се завръщат за Коледа в село. По пътя сядат да починат, Саво заспива и другарят му изважда нож да го убие, за да му вземе имането.

Сава Тиому викаше:
— Хайде щим, Тио, да идем
нах нашно село голе̂мо
ваз голе̂мана Коледа,
армага̂н да си отнесем
на нашне дребни̂ дечинки. —
Станали, та са то̂рнали,
варве̂ли, колко варве̂ли,
минали по̂ле широко,
вле̂ли са в го̀ра зелена,
нашли са во̀да студена.
Сьо̂днали да си починат,
студена во̀да да пийнат.
Сава го дре̂мка налегна,
та се пренесе и заспа.
Тио си ноже̂ извади
главо̂на да му отре̂же,
имане да му сабере.
Саво са от со̂н разбуди,
та си на Тио викаше:
— Тио лю, ве̂рна дружина,
хала̀л да ти е, Тио лю,
мое̂н саха̀т сребаран
и мое̂н си̂нче̂н кюсте̂че̂к!
Тио на Сава викаше:
— Саву лю, ве̂рна дружина,
мене ми, Саву, не тре̂бва
твое̂н саха̀т сребаран
и твое̂н си̂нче̂н кюсте̂чек,
ам си ми тре̂бва, Саву лю,
твое̂но дребно имане.

12. XII. 1952 г.
с. Широка лъка

Чока Ст. Гайдарова,
род. в 1919 г., образование IV кл.,
домакиня

Песента е създадена за Саво от с. Солища, Смолянско, който бил убит на връщане от гурбет от Тио, българо-мохамеданин от мах. Окманица, Смолянско. Това е станало преди Балканската война. През време на войната Тио избягва в Беломорието, но синовете на Саво го намират и убиват.

Покрай песни като горната между среднородопското население живеят песни и спомени за убиване и ограбване на гурбетчии от турци (вж. Приложение № 7).

885. Терзии и абаджии се удавят

То̂рнали ми са, то̂рнали
устовски млади терзие
и райковски абаджие
нах голе̂м Ташюс да идат.
Варве̂ха, колко варве̂ха,
сле̂зоха в поле широко,
стигнаха море длибоко.
Е̂хнаха ше̂рка гемие̂,
пойо̂ха море длибоко.
Ага низ море пливнаха,
дуйнаха силни ве̂трове,
Бе̂ло се море разлюле̂,
разлюле̂ море, разигра,
ше̂рка гемийка обо̂рна,
та ми са се издавиле
устовски млади терзие,
райковскине абаджие.
Всичкимне̂м майки плакнаха,
плакнаха и замо̂лкнаха,
на Стое̂н майка не мо̂лкна:
— Стое̂не, сину Стое̂не,
ти ми бе̂, сину, адничо̂к,
адничо̂к, сину, самичо̂к —
как да та майка прeже̂ли,
прeже̂ли, сину, забо̂ри̂!

13. III. 1939 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

Ташюс (ст. 4) — о-в Тасос.

СОЦИАЛНИ ПЕСНИ

ВОЙНИШКА СЛУЖБА

886. Девойка войник

Паша е „кондѝсал“ в Юрушката планина до двата извора, записва за войник всекиго, който отиде за вода, и разпраща ферман: който има син — него да прати, който няма — сам да отиде. Данчо плаче, защото е стар и болен, а има само десет дъщери. Най-малката дъщеря Маруда отива вместо него. На дванадесетата година най-малкото войниче я познава и казва на другарите си, че ги води мома. За да я изпитат, те отиват в гората, където се дялат хурки и кавали. Девойката взема кавал и засвирва. Отвеждат я на дюкяни, където се продават мениста и валà и сачми, кремъци и силяси. Маруда заглежда сачмите и хваща силяха. Отиват на Дунава — тя минава първа, а когато излиза на другия бряг, сваля войнишката си премяна и си отива у дома. Войниците разказват на царя, че са имали за чауш девойка, и той изпраща да я доведат, за да я направи царица.

Ѝзлêзи, майчу, пòгледни
какво са бêло белêе,
какво са синьо синêе
на Юруцкана плàнина
до двене èли високи,
до двана врѝсê студени.
Дали са зимни снêгове,
дали са зимни ледове
или са момни дарове,
или са мòми на·хòро,
или на сỳри гôлабе,
или са òвце в кошêра?
Каков ми вêтер излêзе,
та ми разфôрка гôлабе,
гôлабе, момни дарове?
— Дôщеру моê, майчина,
ако е зимни снêгове
и ко е зимни ледове —
огрê ще слôнце, стопи ги ще;
ако е момни дарове,
излê ще мòма, сбра ги ще;
ако е мòми на хòро —
слôнцено агà превали,
хòроно ще се размахне;
ако е сỳри гôлабе,
пукна ще пушка, фôркна щат;
ако е òвце в кошêра,
излê ще овчêр, пойо ги ще
зелена трева да пасôт,
студена вода да пийôт. —
Нито са зимни снêгове,
нито са зимни ледове,
нито са момни дарове,
нито са мòми на хòро,
нито са сỳри гôлабе,
нито са òвце в кошêра,
ами е паша кондѝсал
с бин кишѝ млади аскêре.
Бели чадòре дюздѝсал,
тьôнки е пушки чèттѝсал,
студна е вòда заптѝсал,
червен е тефтер ачтѝсал —
не дава пиле да фôркне,
та не челêк да премине.
Не гльода старо, ни младо,
лю койно пòде за вòда
и в тефтеран го писува,
нах аскèр да го проводи.
Лêвтерине капладѝсва,
женени мюхюрладѝсва.
Тьошак е фермàн проводил,
ферманан бàлно казува:
„Кой има сина — да прати,
кой нêма — самсѝ да варви
на аскèр, още на сефèр.“
Всички синове имаха
нах аскèр да ги проводêт,
Данчо синове нêмаше.
Та му са жêлно нажêлни
и му са бàлно набалнѝ,
че нêма синчок изкỳтен
нах аскèр да го проводи,
ам има девет дôщери,
десета — Калу-Маруда,
Маруда, Алтòн Калуда.
Сьôднал е Данчо да плаче
на равничкине дворове,
ситни си сôлзи ронêше
и жêлно-милно плачêше.
Най-малкана му дôщера
Маруда, Алтòн Калуда,
тà си на Данча викаше:
— Òти ми плачеш, бобайку?
— Как да не плачêм, дôщеру?
На аскèр ма са писали,
на сефèр ма са рỳкали
зеленêн байрêк да носêм,
кàматнен аскèр да водêм.
Силêхан ми е курдѝсан,
аскèран ми е дюзлѝсан,
утре аскèран тòрнува,
пък йê не могам да ида,
че ми сам êце старичêк
и ми сам малко болничêк —
на кон не могам да êхам,
с нòги не могам да ходêм.
Девет дôщери имаме,
десета Калу-Маруда,
никакво мòско нêмаме
нах аскèр да го проводê
да иде да ма отмêни,
аскèран да ми отсêди.
Какво ще сега да правêм?
Маруда Данчу викаше:

— Немòй ми плака, бобáйку,
ам стáни, та ма òбарсни,
голêм ми чêмбас òстави —
йѐ ще да идам за тебе
аскеран да ти отседê,
зеленêн байрêк да носêм,
младичкêн аскèр да водêм!
Та че ми сбери, бобáйку,
анадолицки терзѝе,
да ми накройôт, нашийôт
аскèрска льока премêна,
чаӳшка рӳба червена;
рубана да е с калèци,
чизмене да са с кичѝлки.
Кӳпи ми конче бѝнгрошлу,
кӳпи ми тифèк седефлӳ,
кӳпи ми сабê мерджеѝлѝ,
че си ми конче ѝзведи,
синьо го сêдло òседлай,
жьòлта го ю́зда заю́зди,
чифт го попрези пòпрêгни.
Пък йѐ ще да се премене̂м
с аскèрска льока премêна,
с чаӳшка рӳба червена.
Че си ми конче пòдаржи,
кончено да си возсêднам,
байрêкан да си нарамêм,
аскèран да си зàведам.
Агà си дигнам байрêкан,
ти си ма отзад погледни
прилêга ли ма за аскèр,
за аскèр, бобà, за чаӳш,
кàматно ли водêм аскèран,
хубаво ли дôржêм байрêкан.
Данчо Маруди викаше:
— Мôлчи, дôщеру, не думай,
де са е чуло, вѝдêло
мома на аскèр да иде?
— Иде, не иде, бобáйку,
йѐ ще, бобáйку, да идам! —
Аскèран в пьотак отиде,
Калу-Маруда в сôбота.
Та ги на притèк притекла,
та си застигна аскèран.
На царêн селêм тà дала,
та си йѐ царêн нагодѝл
за чауш, за ю́збашие̂.
Варвêли, колко варвêли,
минали Тӳна изсрьощу.
Чауш са назад обôрна,
та си погльода, порӳка:
„Де да е боба да види
каков е чаӳш изкӳтил,
да дойде сорце на мêсто!“
Ходила ми е Маруда
с кàматнине аскèре
до дванадесте години.
Никой Маруда не позна,
че ми е бêла момица,
че мома води аскèран,
узнало си ê, узнало
най-младичконо аскèрче,
Марудиноно комшийче,
комшийче, вôрло душмàнче.
То на олдàше викаше:
— Олдàше, мои олдàше,
познавате ли, олдàше,
че ни е мома чаӳшин?
Аскèран си са засдумва,
засдумва, още засглъодва,
един сас друг са питаше:
— Каков е вàкал чаӳшан,
кӳркарум той е момиче,
кàматан сêди в гю́счено.
Каде ли да го водиме?
Хайде щим да го водиме
в карстàта гôра зелена,
дено се дêлат кôжлюве,
кôжлюве, медни кавале.
Ако е мома чаӳшин,
че ще се фати у кôжел,
пък ко е юнак чаӳшин,
че ще се фати у кавал. —
Момица хитра, най-хитра,
тà са не фати у кôжел,
ам си са фати у кавал
и ми с кавалêн засвири.
Сетне са фати у кôжел
и на аскèран думаше:
— Йѐ имам сêстра по-малка,
армаган да хи òтнеса. —
Пак са засдумва аскèран:
— Каде ли да го водиме?
Хайде щим да го водиме
вав безергêнски дюкêне,
дено са лейôт сачмине
и тифèцконо кремене,
дено продават инджѝи,
инджѝи, ситни мерджêне
и други женски кисѝме.
Ако е чаӳш кôпеле,
че ще загледа сачмине
и тифèцконо кремене,
пък ко е чаӳш момица,
че ще да фане инджѝê
и още ситни мерджêне. —
Маруда хитра, най-хитра,
тà си не фана инджѝе,
и още ситни мерджêне,
ам си заглъода сачмине
и тифèцконо кремене.
Пак са засдумва аскèран:
— Каде ли да го отведем?
Хайде щим да го водиме
покрай мазѝне в дюкêне,
дено продават вàлана
и коженине силêси.
Лю ко се фане за вало,
че ни е мома чаӳшин,
пък ко се фане за силѐх,
че ни е чаӳш кôпеле. —
Маруда хитра, най-хитра,
най-напреж фана силêхан,
сетне са фати за вало.
Аскèрене са сглъôдаха,
чаӳш са хитро досêти,

та на аскѐран думаше:
— Йе̂ имам сѐстра и дручка,
армага̀н да хи про̀воде̂! —
Пак са засдумва аскѐран
и си са народ питаха:
— Каде ли да го отведем?
Хайде щим да го водиме
дено са бо̀рка бе̂л Дунав.
Ако е мома чау̀шин,
най-сетне ще да премине,
пък ко е юнак чау̀шин,
най-напреж ще да премине. —
Ага са тамо отишли,
врют си са чудом чуде̂ха:
„Дали ще мине бе̂л Дунав?"
Маруда хитра гиди̂е
бутна си конче най-напреж,
та си пребо̀рка бе̂л Дунав,
отводна стра̀на минала.
Лю щом отсрещу изле̂ла,
от конче бо̂рже е сле̂ла
и си засвале̂ ру̀бана:
разкопчи синьо елече,
разкопчи бе̂ли па̀зухи,
ачтѝса гюсче ка̀матно;
разкопчи сини панто̀ле,
приказа е̂сни шелѝи.
Извади гребен хилдѝшен,
разчеса мо̀рни перче̂ме,
че са на аскѐр потро̂си
и са на гю̀се̂н почука
и на аскѐран думаше:
— Е̂зък ви, е̂зък, аскѐре,
че с вас е мома ходила
до дванадесте години,
та си ма никой не позна,
че ви е мома чау̀шин,
че мома води аскѐран
и ви е мома со̂дила
до дванадесте години!
Сега ва сами оставе̂м
на Ту̀на ре̂ка голе̂ма,
дошло е време да идам
нах мойна стара майчица. —
Че си наде̂на ру̀бана
и си вазсьо̂дна кончено.
Конче хи с но̀ги топаше
и с уста же̂лно цвиле̂ше.
Маруда си му викаше:
— Коню лю сиви, ка̀матан,
о̀ти ми тьошко пото̂пваш
и с уста же̂лно завиваш —
дали си, коню, спомено̂л
нашине равни дворове
и нашно бе̂ло кона̀че?
Хайде щим, коню, да идем
нах мойна стара майчица.
По-бо̂рже си ма о̀ткарай,
та га си тамо по̀деме,
йе̂ ща та, коню, на̀зобе
хильбе̂тска бе̂ла пченица
и ще та, коню, на̀пое̂
чита̀шка люта ракие̂. —
Че си посбута кончено,
конче хи фо̂ркна, забе̂га,
ногѝне ситно ме̂сте̂ше,
рава̀нан ситно зимаше,
каквото пиле фо̂ркаше
и по̂тюве превзимаше.
Маруда с ро̀ка махаше,
на аскѐр сбогом даваше,
доде ги с о̀чи виде̂ше.
Ка̀йно си конче е̂хаше,
доде Маруда усе̂ти
и си допа̀дна с кончено
на бащини хи дворове.
Майка хи на двор се̂де̂ше,
ше̂ран си руда̀н варте̂ше,
тьо̂нко си пре̂ло суче̂ше
и же̂лна пе̂сне̂ пе̂е̂ше.
Ага̀ си виде Маруда,
че са задала, подала,
от драго кипна, заплака.
Бо̂рже при нее̂ отиде,
с бе̂ли е̂ ро̀ки прегре̂бе,
с ро̀ки хи сна̀жка стискаше,
с уста хи образ ку̀деше
и же̂лно-милно плаче̂ше.
Маруда и та̀ плаче̂ше
и на майка си думаше:
— Мале ле, стара мале ле,
млочко са, майчу, забавих
от царска служба голе̂ма,
ала е̂ вейке отсе̂де̂х,
сега ще тув да остана.
Знаеш ли, майчу, или не,
сега ми стана, майчинку,
до дванадесте години
как сам отту̀ва изле̂ла —
со̂не̂ не со̂м са наспала,
хлеба не со̂м са нае̂ла
от нашно близно комшийче,
комшийче, младо аскѐрче,
аскѐрче, во̂рло душма̀нче.
Йди ми, майчу, постилай,
ще легнам со̂не да поспе̂м,
дор са сама не разбуде̂,
да ма не си пору̀кала! —
Легна Маруда, та заспа.
Маруда со̂не̂ си спе̂ше,
аскѐр на Дунав се̂де̂ше
и си са чудом чуде̂ше
какво да стори, направи.
Дали да мине бе̂л Дунав,
та да преслѐди Маруда,
или назад да се во̂рне?
Че си са назад разво̂рна,
право при царе̂н отиде,
и са на царе̂н казали
како̂в са чауш имали.
Най-маличконо аскѐрче,
Марудиноно комшийче,
комшийче, во̂рло душма̀нче,
то си на царе̂н думаше:
— Царю лю, господарю лю,
ти ми, царю лю, не знаеш

кой ти аскѐран водѐше
до дванадесте години.
Данчова Калу-Маруда,
Маруда, Алто̂н Калуда,
мое̂на близна комшийка,
та̀ ти аскѐран водѐше!
Царе̂н си на стол седе̂ше,
мо̀рна си кафьо̂ пие̂ше.
Ага̀ му това казаха,
от ро̀ка че̂ша изпусна,
от стол си рипна и стана
и на аскѐран думаше:
— Аскѐре, мои аскѐре,
бе̂лки е това истина?
Каде отиде Маруда,
Данчова Алтон Калуда,
дет ми аскѐран водила
до дванадесте години?
Йдите, до̀ведите йе̂,
царка щим да йе̂ сториме! —
Че си ми царе̂н проводи
до двама-трима аскѐре
да му доведо̂т Маруда.
Ага̀ са тамо отишли,
на Марудини дворове,
на порти чукат и ру̀кат:
— Мари Маруду Данчова,
йзлези, та ни о̂твори
вашисе ше̂мшир капии! —
Маруда со̂не̂ си спе̂ше
и си ми хабѐр не̂маше
кой хи на порти чукаше.
Стара хи майка излѐла,
шѐрани порти отвори
и си посрьо̂щна аскѐре.
Те си на майка викаха:
— Мале ле, стара мале ле,
каде е Калу-Маруда,
Данчова Алтон Калуда?
Царе̂н йе̂ нее̂ посла̀гал,
та си йе̂ ру̀ка да иде
нах неговине палате,
царка ще да йе̂ направи!
Марудината майчица,
та̀ си хми же̂лно викаше:
— Аскѐре мили, сребарни,
немо̂йте тро̂си Маруда!
Маруда вчера дошлала
и ми е со̂не̂ заспала,
хич са не е разбудала.

Та̀ ми е мене казала̀,
казала, още со̂дила:
„Мале ле, стара мале ле,
ще легнам со̂не̂ да поспе̂м,
дор са сама не ра̀збуде̂м,
да ма не си пору̀кала,
от со̂н да ма не разбудиш,
че дванадесте години
со̂не̂ не со̂м са наспала,
хле̂ба не со̂м са нае̂ла
от наше близно комшийче,
комшийче, младо аскѐрче,
от наше во̂рло душманче!“ —
Тогаз йе̂ в ро̀ки фатиха,
польо̂ка-льо̂ка варве̂ха
Маруда да не разтро̂се̂т,
от со̂н да е̂ не разбуде̂т.
И йе̂ на со̂н отнесаха
на царювине палати.
Маруда со̂не̂ си спала,
нищо не е усе̂тила
как са йе̂ тамо отнели.
Спала е, колко поспала,
га̀ бе̂ше на нощ, сраде нощ,
пе̂тлине пе̂йо̂т длибочко,
длибочко, още височко,
та йе̂ от со̂н разбудиха.
Маруда с о̂чи гльодаше,
ко̂щана си оглъодваше
и си майчица ру̀каше:
— Мале ле, стара мале ле,
пе̂тлине пе̂йо̂т длибочко,
длибочко, още височко
ка̀йно царюви ламба̀ди!
Царе̂н Маруда викаше:
— Мари Маруду Данчова,
ти не си майци на скутан,
ами си царю на ро̀ка.
Царка щим да та сториме,
че дванадесте години
ти си ми аскѐр водѐше,
пък та е никой не познал,
че си ми бе̂ла Маруда,
Данчова Алто̂н Калуда.
Сега щиш царка да станеш,
в царски палати да се̂диш,
жьо̂лти же̂лтици да броиш,
ситни мердже̂не да нижеш,
на гушка да си ги носиш,
на цало царство да со̂диш!

10. II. 1939 г.
Чепеларе

Петра Ат. Кьоргогова,
род. в 1855 г., и Стана Ян. Балджиева,
род. в 1864 г.

По сведения на Ат. Райчев горният сюжет е разпространен в почти всички села на Средните Родопи като любима песен на средното и по-старото поколение. Той я е записвал в по-дълги или по-съкратени варианти и от следните изпълнители: Айша Ем. Кьоралиева, род. в 1879 г., Смаил Бр. Дуев, род. в 1871 г., Жека Ат. Метаксова, род. в 1896 г., Мехмед С. Вощев, род. в 1890 г., Олга К. Баталова, род. в 1905 г., в Чепеларе; Живка Лютова-Божкова, род. в 1915 г., в Смолян; Иван Г. Коджабучаков, род. в 1854 г., в с. Стойките, в мах. Забрал, Девинска община; Али Селямов, род. в 1886 г., в с. Мугла; Сафе Ис. Бекирова и Рафизе Дж. Бекирова в с. Водни пад. Записите са правени между 1951 и 1955 г. Най-пълен е вариантът, записан през 1939 г. в Чепеларе, който помествам тук. Сюжетът е бил известен и на мнозина от другите осведомители на Райчев, но във фрагменти от началото, средата и края на песента или като кратка схема на съдържанието.

Една от причините, поради които този стар епически сюжет е просъществувал в добре запазени варианти до наши дни — въпреки големия брой на стиховете, дори за области с жива епическа традиция, — е, че песента е била актуал-

зирана от действителен случай, който още се помни от населението в Смолянско: за девойка — войник в турската àрмия (вж. Приложение № 8). За сюжета и за чужди и български изследвания във връзка с него вж. Стоилов. Жени хероини.

Тунà (ст. 262) — р. Дунав. За *хильбѐтска* (ст. 281) — пловдивска — и *читàшка* (ст. 283) — устовска — вж. поясненията към песни № 27 и 55.

887. Ще отиде войник

— Кукувичкана кукува
в лѐтнана го̀ра зелена
и в нашна долна градинка
под бѐлен-чѐрвен трендафил,
на чѐрвенана е̂балка.
Пък е̂ са чудом зачудих
дали ща болан да легна
или ща болни да гльодам!
— Сину лю, а мой майчину,
нито щиш болан да лежиш,
нито щиш болни да гльодаш,
ами щиш аскѐр да идеш,
царюму измѐт да правиш.
Царскана пушка да носиш,
царска щиш манджѐ да е̂деш,
царскѐн щиш камшик да тьоглиш!

20. III. 1939 г.
Чепеларе

Сабире Ис. Узунова,
род. в 1863 г., без образование,
домакиня

888. Ако не отиде с войската

— Майчинку, моѐ майчинку,
ко ми не по̀дам с низàман —
чифт сам курбàне обрекал,
голѐм ще курбàнь да правѐм.
Седем ща села да зо̀вам —
дребни и йодри юнаци
и младичкине девойки,
врют ща на курбàнь да дойдат,
моѐн курбàнь да накусѐт!
— Сину лю, а мой майчину,
вричаш са, синку, не вричаш,
ти щиш в низàман да идеш:
е̂ сам вав со̂не̂ гльодала.
Чьоран щиш пампо̀р да е̂хаш,
синѐна ру̀ба ще носиш.

9. X. 1955 г.
мах. Катраница

Емин Ем. Драмалиев,
род. в 1914 г., образование IV кл.,
общ работник

889. Да не пишат любето ѝ

Девойка моли царското сейменче да не взема войник любето ѝ — когато се жени, ще го дари. Той ѝ отговаря, че не е дошъл да събира дарове, а войска.

Дошли са, майчу,
аскѐр да сбират,
аскѐр да сбират,
табу̀р да во̀ршат.
От кàта село
по един, двамина,
от наше село
он алтѫ киший,
сас мойно любе —
он едѝ киший.
— Пѝсувай, писвай,
царско сеймѐнче,
лю мойно любе
немо̀й пѝсува!
Агà са женѐм,
дар ще та дàрѐм,
дар ще та дàрѐм
плетни жорапе,
плетни жорапе,
тьо̀нка ризица.
— А бре момице,
кючю̀к севдѝце,
е̂ не со̀м дошо̀л
даре да сбирам,
ами сам дошо̀л
аскѐр да сбирам,
аскѐр да сбирам,
табу̀р да во̀ршам.

4. I. 1955 г.
с. Триград

Алие Ас. Хаджийска,
род. в 1921 г., образование IV кл.,
домакиня

890. Байрако зелен и червен

В Даръдере пристига ферман да събират стари и млади във войската. Минка пита байрака къде ще води любето й. Ако го доведе — крилцата да му хвъркат, ако го остави — крилцата да му окапят.

Та чули ли сте или не
какво е ново станало
вав дàхон, вав Даръдере?
Тьо̂жак е фермàн допàднал,
фермàнан бъ̂лно казува:
ще сбират млади и стари
нах аскѐр да ги проводат.
Кàйно си дума думаха,
два са то̂пане̂ чукнаха
и бурӣине свирнаха.
Аскѐран халко̂ сториха,
агѝне през ро̂д со̂днаха,
мо̀рна си кафьо̂ пие̂ха.
Минка си тихо ромо̀ни
от високине кьо̀шкьове,
от кафезлӣно пѐнжуре:
— Байре̂ку зелен и червен,
ти ми са свиваш, развиваш
це̂ла ми вейке неде̂лка!
Утре щиш да са развиеш
и мойно любе ще водиш.
Дали нах Вѝдин калесѝ
или нах Шу̂мла касабо̂?
А̀ко го водиш, доведеш,
дано ти крилца префо̂ркат,
пък ко го водиш, оставиш,
дано ти крилца окапе̂т!

Август 1939 г.
Чепеларе

Смаил Бр. Дуев,
род. в 1871 г.

Даръдере (ст. 3) — турско название на Златоград.

891. Когато се върне от царска служба

Наема ли се орехът да си задържи листата, докато любето се върне от царска служба, за да седнат под него?

О̀ре̂шку зелен и кравѐн,
наимаш ли се, о̀ре̂шку,
лѝсте̂но да си ударжиш
година и половина,
доде са во̂рне, о̀ре̂шку,
моѐно по̂рво любове
от Драма, от касабо̂на,
от царска служба голе̂ма?
Агà си дойде любе̂но
с негово конче хране̂но,
под теб на се̂нка да со̂дне,
конче̂но да си заварзѐ,
пушкана да си окàчи,
гребенче̂к да си извади
че̂мбàсан да си вазчеше.
И е̂ ще тогав да мина
сас двене бе̂ли хàркоми
нах студенине врѝсьове.
До него близко ще со̂днам
снàжкаеа да си возправе̂м
ваз гюмюшлю̀но пищоле,
ваз сѝнче̂ние̂н кюсте̂че̂к,
да си ма мене полюби
вав лѝце бело-черноко.

10. III. 1939 г.
Чепеларе

Петра Ат. Кьоргогова,
род. в 1855 г., без образование,
домакиня

892. Оставя байрака заради девойка

Мехмед е крѝлнал байре̂кан
низ зеленоно ливаде.
Малка го мо̀ма слѐде̂ше
и си го же̂лно моле̂ше:
— Во̂рни са, во̂рни, Мехмеде,
не ти ли са мили, Мехмеде,
бе̂ли кѐсме̂ни жорапе,
тезелѝ кỳндри ласкàти? —
Мехмед са чудом почуди,
че си са назад разво̂рна,
другиму даде байре̂кан,
друг да го вдига високе,
друг да му води аскѐран.

25. II. 1954 г.
Чепеларе

Шабан С. Юруков,
род. в 1900 г., без образование

893. И аз ще с тебе да дойда

Майка пита сина си мъчно ли му е, че отива войник. Той ѝ казва, че не му е мъчно заради войниклъка, а му е жал за младото му булче, което искало да тръгне с него.

— Сину лю, ба̀лно ли ти е,
сину лю, же̂лно ли ти е,
че щиш на аскѐр да идеш,
на аскер, сину, на сефѐр
нах голе̂мие̂н Едрине̂,
чуван, а пък не вѝдюван?
— Мале ле, мила мале ле,
мен не е ба̀лно, ни же̂лно,
че ща на аскѐр да ида,
ам ми е бално и жѐлно,
младо си булче оставе̂м
вѐнче̂но, пък непростено
нито от де̂до, от баба.
Ага̀ си сбогом зимахме,
же̂лна ми дума продума:
„Севдѝце, пиле̂ шерано,
ти ми са сбираш, то̀рнуваш,
ам мене ко̀му оставе̂ш,
чьорнисе о̂чи да плаче̂т,
бистрисе со̂лзи да капе̂т,
бе̂лосо лѝце да те̂вней,
тьо̂нкана сна̀жка да со̂хне?
И йе̂ ща с тебе да дойда!
Ага̀ са, севдѝм, умориш,
тифѐкан да ти по̀носе̂,
тифѐкан и сарахло̂кан
с моисе бе̂ли рачѝнки.
Ага̀ та, севдѝм, припече
гюзлюнско е̂сно сло̂нчице,
се̂нчица да ти направе̂
с моесо бе̂ло дюльбе̂нче
и с мойса сна̀жка тьо̂ничка;
ага̀ са, севдѝм, зазнойш,
знойчо̀кан да ти о̀брише̂м
с мое̂на бе̂ла ко̂рпица.
Га̀ ти са, севдѝм, дое̂до̂т
мадански благи е̂бальки,
йе̂ ща та, севдѝм, на̀хране̂м
с моине бузки карпу̀зки;
га̀ ти са, севдѝм, дое̂до̂т
со̀йчуски чьорни череши,
йе̂ ща та, севдѝм, на̀хране̂м
с моине чьорни очинки;
га̀ ти са, севдѝм, допие
да̀хскана во̀да студена,
йе̂ ща та, севдѝм, на̀пое̂
с моине бистри со̂лзици.
— Се̂ди си, севдѝм, се̂ди си
на бащови ти дворове,
на майчини ти скутове!
Йе ща далечко да ида
и ща са млого за̀баве̂.“

Февруари 1947 г.
Чепеларе

Екатерина Ил. Делкова,
род. в 1872 г., домакиня

За *Едрине̂* (ст. 5) — Одрин — вж. пояснението към песен № 162. *Со̀йчуски* (ст. 41) — от с. Союджик, сега с. Върбина, Смолянско.

894. Бално ли ти е, жално ли ти е

На майка си, която го пита не му ли е мъчно, че отива на война, синът отговоря, че му е мъчно, защото жена му е болна.

— Сину лю, ба̀лно ли ти е,
сину лю, же̂лно ли ти е,
че щиш на аскѐр да идеш,
на аскер, сину, на сефѐр?
— Мале ле, мила мале ле,
мен не е ба̀лно, ни же̂лно,
че ще на аскѐр да ида,
на аскѐр мале, на сефѐр,
ам ми е ба̀лно и же̂лно,
че ми е болно любено,
та че е е̂чко болничко.
Годинка как е легнало,
правко са не е изправе̂ло,
главо̂на не е вдигало,
главо̂на от възглавкана,
сна̀жкана от постелкана.
Сега нах аскѐр то̀рнувам,
та ми са правко изправи,
та ми главо̂на повдигна,
главо̂на от възглавкана,
сна̀жкана от постелькана,
же̂лна ми дума продума:
„Любе ле, по̂рво любе ле,
ти ми са сбираш, то̀рнуваш,
ам мене ко̀му оставе̂ш
сас со̀лков дребни дечинки,
и е̂ сам тьожко болничка?
— Оставе̂м си та, оставе̂м
на бащини ми дворове,
на майчини ми скутове.“

8. XI. 1954 г.
Чепеларе

Жека Ат. Метаксова,
род. в 1896 г., образование IV кл.,
домакиня

895. Да не го вземат войник, I

Младоженец моли да не го пишат войник, защото булчето му е малко и глупаво и къщата му не е довършена. Агата му отвръща, че от трите хиляди войници едни са женени, други — годени, трети — ергени.

— Агу лю, агу Мехмете,
ти ли бе̂ вчера в пазаран,
ти ли бе̂ побил байре̂кан,
ти ли ми писваш аске̂ран?
Пѝсувай, агу, пѝсувай,
лю мене немо̀й пѝсува,
че са сам скоро оженил,
довел сам булче глупаво,
глупаво, още шу̀паво
на петнадесте годинки,
та ми са кани да бе̂га.
Нова сам ко̂ща градило,
градило, неотво̂ршило.
— Ще идеш, Асане, ще идеш,
три са хиле̂ди писани:
едно̂на ми е женена,
другана ми е главе̂на,
третана ми е ле̂втера.
Че га̀ ми то̂рнеш, Асане,
развит ми но̀си байре̂кан,
дюзгюн ми во̀ди аске̂ран:
женен до женен да варви,
ле̂втер до ле̂втер да варви,
главе̂н до главе̂н да ходи!

24. II. 1954 г.
Чепеларе

Шабан С. Юруков,
род. в 1900 г., без образование

896. Да не го вземат войник, II

Началото е, както на песен № 895. Агата казва на младоженеца да развява байрака, за да са весели войниците и да не плачат близките им.

— Пѝсувай, агу, пѝсувай,
пѝсувай, ко̀гу пѝсуваш,
лю менъ нъмо̀й пѝсува,
чъ са сам скоро оженъл,
довел сам булчъ глупаво,
глупаво, още шу̀паво,
та мъ са канъ да бе̂га —
на ко̀го да го о̀ставе̂?
— Жъ идиш, Ме̂хмед, жъ идиш,
ти щиш байре̂кан да носъш,
ти щиш аске̂ран да сре̂даш
женън до женън да варвьо̀к,
главе̂н до главе̂н да варвьо̀к,
ле̂втър до ле̂втър да варвьо̀к.
Ага̀ през го̀ра да минъш,
байре̂кан свитом да носъш,
пък га̀ през село да минъш,
байре̂кан развит да носъш,
крълцана да му разве̂ваш,
да ти е шънлѝв аске̂ран,
да хмъ не плачът майкънъ,
майкънъ и нъве̂стънъ. —
Ага̀ през село варве̂ха,
байре̂кан развит са ве̂еше,
главе̂н до главе̂н варве̂ха
и един сас друг галче̂ха:
— Как са забаре̂т мо̀минъ,
мо̀минъ и главънѝцънъ!
Женън до женън вървеха
и един сас друг галче̂ха:
— Как са заба̀рът же̂нънъ,
же̂нънъ, младъ нъве̂стъ!
Ле̂втър до ле̂втър върве̂ха
и един сас друг гълче̂ха:
— Как са заба̀рът мо̀мънъ,
мо̀мънъ и попре̂лкънъ!

4. XI. 1951 г.
с. Стойките

Мария Д. Капушева,
род. в 1886 г., образование III кл.,
домакиня

897. Да не го вземат войник, III

Началото е, както на песен № 895. Когато отиват във Видин, Мехмед се разболява и иска да пишат на майка му да дойде да го вземе.

— А̀гу лю, а̀гу Мехмете,
ти ли бе̂ вчера в пазаран,
ти ли бе̂ побил байре̂кан,
ти ли писуваш аске̂ран?
Пѝсувай, ко̀го пѝсувай,
лю мене немо̀й пѝсува,
че са сам скоро оженил,
та ми е любе глупаво.
Купих му руба цо̀ше̂на,
цо̀ше̂на, още гиздѝлна,

не̂ знае да е̂ наде̂не.
— Ще идеш, Мехмет, ще идеш,
ти ще ми си байре̂ктарат,
ти ще ми носиш байре̂кан,
ти ще ми водиш аске̂ран! —
Станаха, та ми то̂рнаха.
Ага̂ вав Видин отишли,
Мехмет са болан разболе̂,
чау̂ш Мехметю викаше:
— Пи ли щиш вода видинска?
— Не що̂ ти вода видинска,
ѝди ми на̀йди кетѝпин,
дѐно ми бо̂рже пѝсува.
майци ми пѝсмо да пише̂м
да прави майка, що прави,
да дойде да ма товари,
нах село да ма откара
с любено да са ра̀зтаже̂м,
с любено, още с селоно.

5. V. 1955 г.
Чепеларе

Мария К. Талаганова,
род. в 1895 г.

898. Защо се навежда байракът

— Ѝзле̂зи, майчу, по̀гледни
в наше̂на долна градинка —
зелен са байре̂к разве̂ли,
на байре̂к, майчу, пѝсува:
„На отбор ва̀кли юнаци“.
Мене са, майчу, писали
и е̂ на аске̂р да ида,
и е̂ байре̂кан да носе̂,
бин кишѝ аскѐр да воде̂,
с байре̂кан дума да думам:
„Байре̂ку зелен и червен,
о̀ти ти нѝкнат крилцата?
— Как да ми крилца не нѝкнат —
млочко сам майки разплакал,
по-млочко млади неве̂сти,
най-млочко дребни дечинки!“

4. I. 1955 г.
с. Триград

Алие Ас. Хаджийска,
род. в 1921 г., образование IV кл.,
домакиня

899. Разболял се в царската войска

Исеин се разболява в „царювана юрдия“ и изпраща поздрав и прошка на всички, само не и на баща си, който насила го изпратил и го прокълнал. Поръчва майка му да му продаде коня и дрехите.

Исеин са е разболе̂л
вав царювана юрдѝе̂,
вав чужда зе̂ме̂ незнайна —
дано е̂ огань изгори,
дано е̂ во̀да отнесе!
Акта̀шене му то̂рнуват
и на Исина викаха:
— Хайде ми, хайде, Исине,
нах нашна зе̂ме̂ ка̀матна!
Исеин си хми викаше:
— Во̂рвите, бенѝм ардашла̀р,
ардашла̀р, бенѝм кардашла̀р,
то са й моесо сво̂ршило.
Но̀сите селе̂м и хала̀л,
на баща ми селе̂м и хара̀м,
че ма е зорлен проводил
и ма е люто прокълнал:
„Ѝди ми, ѝди, Исейне,
дано ми по̀диш, не дойдиш!“
Майци ми селе̂м и хала̀л,
кончено да ми продаде.
На меза̀т да го изкара,
та ско̂по да го продаде,
парине да ми раздаде
на Султан Селим дже̂мѝе̂,
водица да ми изведе,
чешмица да ми огради.
Ру̂бана да ми продаде,
парине да ми разнесе
по моми и по неве̂сти.

Януари 1939 г.
Чепеларе

Смаил Бр. Дуев,
род. в 1871 г.

900. Там няма майка и баща

Султан Хамид прави преглед на войската и връща старите. Когато стигат до Одрин, Салих се разболява и иска да види майка си, баща си, сестрите и братята си, невестата, децата и съседите си. Другарите му казват, че близките на войника са черната земя, мраморните камъни, пушката, куршумите и гарваните.

Гелибо̂л в мо̂гла уто̂нал —
то не е тьо̂вна маглица,
ами е царски чадо̂ре
и под чадо̂ран аскѐран!
Аскѐран преглед праве̂ха:
старинѐ назад вращаха,
младемне̂м по̂те̂н казваха.
Младине тихо ромо̀не̂т:
— Царю лю, султан Хамите,
млочко ли ща на даржите,
ч' имаме млади неве̂сти
й по-млого дребни дечинки,
та ще ни плаче̂т и же̂ле̂т?
Царе̂н хми тихо ромо̀ни:
— Юнаци, луди сеймѐне,
ще си ва даржим, юнаци,
нито ни млого, ни малко,
до две ми, до три годинки,
тогава ще са во̂рнете.
Станаха, та ми то̂рнаха.
Варве̂ха, колко варве̂ха,
ага̀ в Едрѝне̂н опре̂ха,
Салих са болен разболе̂.
Прииска майка, боба̀йка,
прииска сѐстри и брате̂,
прииска млада неве̂ста,
прииска дребни де̂чинки,
прииска по̂рви комшие!
Акташе̂не му викаха:
— Салихку, ва̀кал Салихку,
Салихку, баш байре̂ктарин,
прѝдай са, прѝдай, Салихку,
тув не̂ма майка, боба̀йко,
тув не̂ма сѐстри и брате̂,
тув не̂ма млада невеста,
тув не̂ма дребни дечѝнки,
тув не̂ма по̂рви комшие!
Твое̂ е майка, боба̀йко
едрѝнска чьо̂рна парсчица,
твои са сѐстри и брате̂
едрѝнски мермѐр камене,
твое̂ е млада неве̂ста
тьо̂нкана пушка ше̂рана,
твои са дребни дечинки
ситни куршуме сребарни,
твои са по̂рви комшие
орли и чьорни гарване!

12. III. 1939 г.
Чепеларе

Смаил Бр. Дуев,
род. в 1871 г.

Гелибо̂л (ст. 1) — Галиполи; по-подробно за него вж. пояснението към песен № 246. За *Едрѝне̂н* (ст. 22) — Одрин — вж. пояснението към песен № 162.

901. Когато отиде на война, I

Син поръчва на майка си, когато той отиде във войската, тя да гледа сутрин слънцето: ако е мътно — той е сред битката, ако е кърваво — да знае, че е загинал, ако е бистро — синът ѝ е оцелял.

— Мо̀ли са, майчу, мо̀ли са,
дано на аскѐр не йдам!
— Молих са, сину, молих са,
ала ще, сину, да идеш.
Сноща сам в со̂не̂ гльодала —
чьоран щиш пампо̀р да е̂хаш,
сине̂н щиш денѝз да бо̂ркаш.
— Майчинку, мое̂ майчинку,
ага̀ си по̂дам на аскѐр,
у̀тирно ранко ста̀нувай,
та ми сло̂нцено посре̂щай
и си нах него погльодвай.
Ако е сло̂нце мо̂тничко,
да знаиш, майчу, да знаиш,
че сам вав срадѐ кавго̀на;
ако е сло̂нце ко̂рваво,
да знаиш, майчу, да знаиш,
че е̂ сам паднал шейтин.
Пък ко е сло̂нце бистричко,
да знаиш, майчу, да знаиш,
че сам в кавго̂на влизало,
влизало и излизало.
Ага̀ са, майчу, ра̀зварнам
от аскѐр, майчу, от сефѐр,
голе̂м ща курба̀нь да коле̂м,
цалосо село ще сбѐрам
курба̀не̂н да ми изе̂до̂т,
даво̂на да ми изпе̂йо̂т.

15. VIII. 1939 г.
Чепеларе

Байрямка Каракушова,
род. в 1880 г., без образование,
домакиня

902. Когато отиде на война, II

Майка говори на сина си, че е сънувала лош сън, и той ѝ казва, че са го писали войник. Поръчва ѝ да гледа сутрин слънцето — ако е ясно, синът ѝ е жив, ако е кърваво, той е загинал. Една сутрин слънцето изгрява кърваво и майката узнава, че синът ѝ е убит.

— Сину лю, а мой сину лю,
лошê сам сôнê сȍнила —
чьорно сам мȍре бȍркала.
— Мале ле, мила мале ле,
мене са аскȇр писали,
писали, майчу, рȗкали.
Йȇ ще, мале ле, да вȍрвê,
в срȁде войнôна ща идам.
Пък ти ми ранко стȁнувай,
та ми нах слȍнце погльодвай.
Агȁ ми слôнце излȇзȅ,
ти ми са мȍли на бога.
Ако ми видиш, мале ле,
слôнцено да е ȇсничко,
да знаеш, майчу, да знаеш,
че сам здрав и жив, майчинку.
Пък ко ми видиш слôнцено
да ми е мôтно, кôрваво,
да знаеш, майчу, да знаеш,
че ми сам, майчу, загинал! —
Майка е ранко станвала,
все са на богу молила,
все нах слôнцено гльодала,
все било слôнце ȇсничко.
Гȁ стана една ȗтирна,
слôнце е било мôтничко,
мôтничко, още кôрваво.
Викнала глȁси до нȇбо,
сипнала сôлзи до зȇмê!
На порти чукат и викат,
че си хи носȇт здрȁвено,
че хи е синчȍк загинал,
загинал, тамо останал.

18. III. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

„Че си хи носȇт здрȁвено" (ст. 31) — специфичен израз в среднородопския говор, чрез който се съобщава за смъртта на близък.

903. Седи си, сине, не ходи

Стоян казва на майка си да му подаде байламата, за да си припомни с нея миналото, когато са се любили с комшийско девойче, а не са се взели. Той се оженва за друга, за да не остане майка му сама, като отиде войник. На тръгване Стоян хвърля назад бял камък и казва на майка си, че когато камъкът стане чер, той ще е загинал. Камъкът почернява и майка му получава известие, че е убит.

— Повниш ли, майчу, знаеш ли
как са сме дрȗгож гȁлили,
гȁлили и драгȍвали
с комшийка, близна Марийка?
Та че са двама не зьȍхме
от пусти, вôрли душмȁне.
Стȁни ми, пȍдай, майчинку,
моȇна ситна байламȏ,
с байламȏ да си пȍсвирêм,
евȇлско да си спȍменам,
евȇлско, евȇлзаманско.
Та че ми, майчу, сȏбери
тьôнкине мȍми високи
камене да ми наносȇт,
сарȁȇн да ми оградȇт,
аленжьȏ да ти дȍведам,
че ще на аскȇр да идам,
или ще дойда, или не. —
Стана му майка посабра
тьôнкине мȍми високи,
камене му наносиха,
та си сарȁȇн огради
и аленжьȏ си доведе.
Че стана Стоȇн, та тȍрна,
майка го пȍслед заслȇди.
Стоȇн на майка викаше:
— Вȍрни са, майчу, вȍрни са,
ти с мене не щеш да дойдеш! —
Стоȇн са от кон насьȏгна,
бȇлен си камень досьȏгна,
че ми го назад подфарлȋ
и на майка си думаше:
— Гльодай го, майчу, вȁрди го,
бȇл камень чьоран гȁ стане,
тогав Стоȇн ще загине. —
Гльодала майка, вардила,
бȇл камен чьоран е станал,
майци си хабȇр допȁдна,
че си е Стоȇн загинал,
че го е куршум ударил.
Майка по сарȁй ходȇше,
бȇла си кȍса мȍкнȇше,
ситни си сôлзи ронȇше
и жȇлно си ми плачȇше:
— Стоȇне, сину Стоȇне,
не виках ли ти, Стоȇне,
сȇди си, сину, не хȍди
на аскȇр, сину, на сефȇр!

14. II. 1939 г.
Чепеларе

Петра Ат. Кьоргогова,
род. в 1855 г., без образование,
домакиня

904. Защо ме остави с дребни дечица

— Байрѐку зелен и червен,
как ми се виеш, развиваш
сега̀ва цѐла недѐлька!
Утре щиш да се развиваш
вав Гюнлер село голѐмо. —
Станаха, та ми то̀рнаха,
ага̀ са тамо отѝшли,
до триста пушки пукнаха,
три ми са майки пла̀кнали,
Мехмедюва майка най-ѐце,
че са Мехмедѐ удрѝли
от лѐва стра̀на в сарцено.
Мехмедюво по̀рво любове
нахво̂н, нахнѐтре ходѐше,
бѐли ми ро̂ки плѐскаше,
с чьо̀рни ми о̀чи плачѐше
и на Мехмедѐ думаше:
— Мехмеде, любе Мехмеде,
Мехмеде, по̀рво любове,
чим о̀ти мене остави
сас сѐва дребни дечинки
и с твойса стара майчица!

14. IX. 1951 г.
с. Мугла

Али Селямов,
род в 1886 г.

905. Знаменосец се връща жив и здрав от война

Стоян съобщава на жена си, че се е отворила война и са го писали да носи знамето. В разгара на битката, когато два коня падат под него, той се моли на бога да го закриля; обещава, ако остане жив, да храни сираци и да гледа сиромаси. Връща се и казва на майка си и жена си какво е обрекъл.

Ленку, милна Ленку,
чула ли си, Ленку,
какво ново има
вав Софѝе града?
Война са отвори!
— Любе, по̀рво любе,
на лажо̂ ми би ще.
— Ленку, милна Ленку,
че как лажо̂ бива?
Капитан е дошо̂л,
капитан сас дохтор,
млад аскѐр да сбира
на имда̀т да идат.
Байрѐк са побили
вав срадѐ пазаран,
в со̂бота хи гльодат,
в понделник ша варвим.
И мен са писали,
писали, ру̀кали
най-напреж да во̀рвѐм
байрѐкан да носѐм,
аскѐран да водѐм.
Ста̀ни си ма сбирай,
сбирай, още сга̀дай,
че ща то̀рнем, Ленку,
рано в понде̂лник,
га̀ пѐтли запейо̂т. —
Ленка са разтро̂си
да сбира, да сга̀да,
любе да опра̀та
на война да иде.
Ага̀ там отиде,
конче му дадоха,
на конче да ѐха,
байрѐкан да даржи,
най-напреж да варви,
аскѐран да води.
Га̀ си конче ѐхна
и байрѐк нарами,
Стоѐн конче сбута,
та отиде, хо̂лан,
вав срадѐ кавго̂на.
Ножове са махат
нахлево, нахдѐсно,
тифѐци са пукат,
куршуме са сипѐт
като град от облак.
Един след друг падат
все млади юнаци,
все млади юнаци
и ко̀нѐ хранѐни.
Стоѐн конче ѐха
и най-напреж варви,
на кончѐно сѐди,
байрѐкан си даржи
и височе вдига.
Конче му убиха,
друго му дадоха —
и него удриха,
без конче остана,
трето му дадоха,
пак на конче ѐхна.
Га̀ си го вазсо̂дна
и байрѐк нарами,
Стоѐн бога моли:
„Господко миличѐк,
по̀дкрилѐй ма, боже,
по̀дкрилѐй ма, боже,
под твоите крилца
нож да ма не допрѐ,
ни куршум удрѝе.
Ако жив остана,
служба ще изкарам,
сираци ще хранѐм,
хранѐм и облицам,
сирмаси ще гльодам,

гльодам и пригльодвам!“
Войната са свŏрши,
Стоêн жив остана,
нищо го не допрê:
ни сабê закàчи,
ни куршум удари,
та са вôрна Стоêн
жив и здрав от вòйна.
Гà у тêх отиде,
на портине чука,
чука, още рỳка:

— Ёла, майчу, êла
порти да отвориш,
порти да отвориш,
сина си да срôщниш,
от войнà си дойде! —
Майка му излêзе,
с фенер-борна свêти,
сина си огльодва
здрав, читав ли си е
и го жêлно пита:
— Сину, мои сину,
ранен ли си, сину,
куц ли си ми, чôду? —
Че си го прегрêбе,
лùце му облюби,
лùце от две стрàни.
Стоêн майци вика:
— Мале, стара мале,
жив и здрав сам, майчу,
нищо кедêр нêмам! —
Еленка до неê
ситни сôлзи сипе
и жêлно го гльода
здрав, читав ли си е.
Стоêн си хи вика:

— Ёла, Ленку, êла
тебе да прегôрна,
нищо кедêр нêмам,
жив и здрав сам, Ленку,
господ ма очỳва.
Ала сам обещал
сираци да хранêм,
хранêм и облицам,
сирмаси да гльодам,
гльодам и прегльодвам
и на бога, Ленку,
служба да изкарам,
че си ма очỳва,
очỳва, обрàни,
та са вôрнах, Ленку,
жив и здрав от вòйна.

20. VII. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

ОТВЛИЧАНИЯ, ОБИРИ, УБИЙСТВА

В много от произведенията в този раздел се говори за х а й д у т и и к о м и т и, но съдържанието, което се влага в тези понятия тук, е напълно различно от съдържанието им в българските и по-конкретно в родопските исторически жанрове, дадени в раздела „Хайдушки и революционни песни“. В тях хайдутите са закрилници на потиснатите народни слоеве, отбраняват селища и цели области както от произволите на турската власт, така и от отделни чужди и свои угнетители и отмъщават за техните злосторства. Те са стихийни изразители на копнежа за премахване на турското владичество, който довежда до въстанията за освобождение. Последните представители на хайдутството — Панайот Хитов, Стефан Караджа и Хаджи Димитър — стават първи дейци на организираната революционна борба; за народните среди обаче те са хайдути и повечето песни за тях не се отличават от хайдушките. Понятието к о м и т а се оформя през десетилетието преди Априлското въстание[1] и е свързано с новия етап на борбата. Във фолклора, който отразява този етап, к о м и т а означава борец за свобода. Това понятие започва да се употребява наред с х а й д у т и н като негов синоним, докато постепенно добива и за народните слоеве значение на бунтовник, борец за народно освобождение чрез организирано въстание. Неслучайно то се появява в някои варианти на песни за въстанието на Капитан Никола (Никола Филиповски) през 1856 г., в които замества войска и юнаци от по-ранните записи,[2] и в творби за Васил Левски,[3] носител на идеята за всенародно въстание и главен организатор на комитетите, чрез които разпространява тази идея из цяла България.

Така се гледа на комитите и в събраните от Ат. Райчев революционни песни (срв. № 223, 224, 225, 226, 229, 230).

Съвсем друг смисъл имат названията х а й д у т и н и к о м и т а в сюжетите за жестоки отмъщения, измъчвания, обири и убийства. Голяма част от тези произведения са свързани с кърджалиите и с други разбойнически групи през последните векове на турското владичество и особено от края на XVIII и първите десетилетия на XIX в. Из всички краища на Родопите,

[1] Вж. Д. Т. С т р а ш и м и р о в. Комитетското десетилетие (епоха на комитите) 1866—1876. — В: България 1000 години (927—1927). I. С., 1930. с. 781 и сл.

[2] Р. А н г е л о в а. За народна свобода. С., БАН, 1961. с. 42; срв. и с. 39—42.

[3] Пак там, с. 64.

както пише Ст. Шишков, тогава са върлували многобройни хайки от еничари, татари, кърджалии, делибашии, на които „единствената цел в живота е бил грабежът“[1]. След кърджалийските вилнения разбойническите нападения се засилват отново през Руско-турските войни през 1828—1829 и 1854—1856 г. и след създаването на Източна Румелия. Рупчос става свърталище на „хайдути“ и „харамлии“: разбойнически шайки, съставени предимно от турци и помохамеданчени първенци, кръстосват планината, грабят, безчинствуват и убиват безнаказано.[2] Според спомените и преданията, издирени от Ат. Райчев (личен архив), в повечето случаи определенията „вôрли хайдути“ и „вôрли харамлии“ в неговите записи означават кърджалиите в Родопската област. Случаите, които са дали повод за създаването на редица песни, показват, че тези названия се отнасят и за други разбойнически прояви.

В Средните Родопи понятието комита се разпространява след залавянето на Димитър Общи и обесването на Васил Левски (1873).[3] Както в названието хайдутин, покрай значението, което има в нашата история и в общобългарския и родопския фолклор, и в това понятие започва да се влага също съвсем превратно съдържание — плячкаджия, разбойник. Такива са например „комитите“, които ограбват през 1878 г. Хаджи Идриз, един от най-енергичните защитници на чепеларските християни през Априлското въстание.[4] Това име се прикача на различни лица и групи. В песен от 1806 г.[5] комити са наречени войската и сеймените, изпратени да погубят Аджи ага, брат на управителя на Ахъчелеби (Смолянско) Салих ага. В редица случаи, възсъздадени в песенни произведения, названието комити е свързано с действията на районната чета към основания през 1899 г. в Чепеларе пункт на върховисткия македонски комитет. Възглавявана от прочулия се със своята жестокост дядо Петър, тази чета обикаляла селата в Ахъчелебийско и предприемала терористични акции за събиране на пари, дрехи и храна за комитите, за сплашване на неприязнено настроени към движението лица и среди и пр. Тя извършила няколко убийства на турски доносчици и шпиони, наказала провинили се чорбаджии, но заедно с тях и несправедливо заподозрени хора. В борбата си срещу Вътрешната македоно-одринска революционна организация върховистката чета прибягвала не само към заплахи и побоища, а и към убийства (през 1901 г. тя убила преданите дейци на ВМОРО Дечо Стоев и Атанас Шапарданов); често прибягвала и към обикновени бандитски действия и обири.[6] За осветляване на отрицателното съдържание на понятието комита в дадените тук песни са важни и поясненията, които получих от свещеник К. Канев: „През революционната 1903 г. „комитлика“ преминал вече в по-друга фаза, и от просветените родопци се назовавал четническо движение, а отделният комита станал четник[7] (р. м.). По това време названието комити започва все повече да се прилага към неорганизирани лица, които на своя глава изменили на своето звание и тръгнали по пътя на грабежи и обири не за някаква обща идея, а за свои лични облаги. Това е обаче нож с две остриета и ще трябва добре да се изясни, за да не се хвърли кал в лицето на честните комити.“

906. Хайдутин измамва девойка и я отвежда в гората

— Калинку, чапкън девойку,
гà та най-напреж поисках,
майка ти ли та не даде
или ми сама не рàчеше?
— Юначе лудо и младо,
мене ма майка даваше,
ами си сама не рàчех,
че бе хайдутско кòпеле.
— Калинку, чапкън девойку,
не ли та Чавдар измами,
та та от село изведе,
та си та в гòра фаведе
хайдутêм измêт да правиш!
Кôрвави нòжê да миеш,

[1] Ст. Шишков. Животописни материали на бележити родопчани. — Родопски напредък, I, 1903, кн. 2, с. 63.

[2] Такива сведения вж. у Хр. Попконстантинов. Непокорните села в Родопските планини (Обективно разглеждание тоя въпрос за времето от 1878 до 1886 г.). Кн. I. Търново, 1887; Т. Д. Масурски. Из миналото на с. Широка лъка. — В: Широка лъка — просветно огнище в Родопите. С., 1947. с. 43; П. Т. Карапетков. Славеино (Минало). Пловдив, 1948. с. 95—110; К. Василев. Из живота на родопските българи мохамедани през 80-те години на миналия век. — Изв. на Тракийския научен инст., кн. I, 1965, с. 159—160.

[3] В. Дечев. Миналото на Чепеларе. Кн. I. С., 1928. с. 274.

[4] Пак там, кн. II, 1936, с. 8.

[5] Записана от Ан. Примовски, публикувана в сп. Родопи, II, 1967, кн. 2.

[6] Хр. Караманджуков. Западнотракийските българи в своето културно-историческо минало с особен поглед към тяхното политико-революционно движение. Кн. I. С., 1934. с. 54—55.

[7] Тази фаза е отразена например в песен за Георги Кондолов — „Кондол войвода загива“ (№ 231).

кôрвави ризи да переш,
кюрпѐклѝ ѐгне да ѐдеш,
бѐла ракиѐ да мѐриш.

12. X. 1955 г.
мах. Катраница

Емин Ем. Драмалиев,
род. в 1914 г., образование IV кл.,
общ работник

907. Изсъхни, горо, извехни

Руса моли гората да изсъхне, за да дойде майка ѝ за дърва и тя да си отиде с нея от хайдутина, който я отвлякъл. Гората изсъхва, идва майка ѝ и Руса отива при нея.

Руса през гȍра варвѐшъ,
и на горȍна думашъ:
— Ѝзсахнъ, гȍру, ѝзвъхнъ,
та станъ сухъ сухаръ,
майка на дарва да дойдъ,
да найдъ Руса дȍщърѐ,
сас майка да са видъмъ,
майчъца да сѫ зàслъдъ!
Юнак след неѐ варвѐшъ
и на горȍна думашъ:
— Листнъ са, гȍру, спущъ са
да скриѐм Руса дъвойка! —
Изсȏхна гȍра, извѐхна,
майка на дарва отидъ
да съче сухъ сухаръ.
Зачу е Руса дъвойка,
та съ пръ майка отидъ.
Майка на Руса викашъ:
— Русу лю, моѐ дȍщъру,
какво е тебъ постелька,
постелька, още завивка,
какво е тебъ ѐдюво,
ѐдюво, още пѝюво?
— Малъ ле, стара малъ ле,
постелька мъ е, малъ ле,
букова шума дъбела,
завивка мъ е, малъ ле,
юнацка дѐсна рачица,
ѐдюво мъ е, малъ ле,
сȗроно ѐгнъ печъно,
пѝюво мъ е, малъ ле,
рȗйноно вѝно чървено.

22. IX. 1951 г.
с. Стойките

Мария К. Яръмова,
род. в 1889 г.

908. Липсала Руса девойка

Липсала Руса девойка
от тѐхно село голѐмо.
Де си ѐ майка уварди
на двана врѝсѐ студени,
сама са чеше и плете.
Руса на майка викаше:
— Вȍрни са, майчу, вȍрни са,
Седмина има в горȍса,
седем щат пушки да пукнат,
та ща та тебе удриет!
Майка си Руса питаше:
— Руске ле, моѐ дȍщеру,
кинà е тебе постелка,
постелка, още завивка?
— Майчинку, моѐ майчинку,
постелка ми е, майчинку,
чѐлскана трѐва зелена,
завивка ми е, майчинку,
тьȏвнана мȏгла гà падне,
вазглавка ми е, майчинку,
хайдушка рȍка студена.

20. IX. 1955 г.
с. Забърдо

Асие Сабахчиева,
род. в 1939 г., образование IV кл.,
домакиня, работи в горското
стопанство

909. Какво ти бе постелка

— Лѝстни са гòру, спȗщи са,
да скрием бѐла Фатминка!
— Утре ще керван да мине,
след керван стара майчица,
тà ще за мене да пита:
„Фатминку, майчина дȍщеру,

кинà е тебе ѐдюво,
ѐдюво, още пѝюво,
кинà е тебе постелька,
кинà е тебе покривка?“
„Майчице, стара майчице,
ѐдюво ми е, майчинку,
хайдутска топла вечерê,
пѝюво ми е, майчинку,
хайдушко вино червено,
постелька ми е, майчинку,
картòлска трѐва зелена,
вазглавка ми е, майчинку,
хайдутска рòка студена,
покривка ми е, майчинку,
хайдутска кѐпе кѝчêна.“

17. XI. 1953 г.
с. Беден

Осман Караджов,
род. в 1905 г.

910. Хайдутин отвлича девойка за невеста

Гелските девойки берат боровинки; Кара Кольо им казва да не пеят, защото гората е хайдушка. Излиза хайдутче и хваща Руса девойка да я води в планината за невеста.

Тôрналъ ми са, тôрналъ
гълскѝнъ дребнъ дъвойкъ
чьôрнъ бруснѝцъ да бърôт.
Кара Колю хи вогêшъ,
шêрана гайда свиръшъ,
гайдана дума думашъ:
— Дъвойкъ, дребнъ дъвойкъ,
не пускайтъ съ гласовъ,
да ва не чуêт хайдутъ,
че ми е гôра хайдушка,
хайдушка и харамлѝцка.
Дъвойкънъ му думаха:
— Дà ми е гòра хайдушка,
хайдушка и харамлѝцка,
не нъ е страх от хайдутъ! —
Кàйно си дума думаха
и хайдутчъ е излêло,
та хвана Руса дъвойка
и на дъвойкъ викашъ:
— Дъвойки, дребнъ дъвойкъ,
пускайтъ êснъ гласовъ,
че жъ да вогê нъвêста
Росица мàшка момица
нах въсокана плàнъна,
на хайдушконо сборъщъ,
хайдутêм измèк да правъ.

22. IX. 1951 г.
с. Стойките

Минка П. Златева,
род. в 1909 г., образование IV кл.,
домакиня, работила и земеделие

Гълскѝнъ (ст. 2) — гелските, от с. Гела.

911. Пушки удрят отвлечена девойка

Войвода пита гората крие ли хайдути, за да скрие и него с една руса девойка и с дружината му. Девойката се моли да я пуснат, че е една на майка и баща. Заросява роса, пушките гръмват и я убиват.

— Гòру ле, гòру зелена,
имаш ли вòда студена,
имаш ли сêнка дебела,
криеш ли, гòру, хайдуте?
И мене, гòру, да скриеш
сас еднô руса девойка,
с моине млади сеймêне.
Пушките да си вазправим,
водица да си попийнем,
на сêнка да си посêдим.
Девойка хми се молêше:
— Пýсните си ма, хайдуте,
че сам на майка едничка
и на бобàйка самичка
и имам кѝтки да сàдê!
Хайдутене хи викаха:
— Вòрви ми, вòрви, девойку,
без теб са зêмê не зима,
без теб са пòтен не варви! —
Станали, та ми тòрнали,
варвêли, колко варвêли,
ситна е рòса роснала,
тьôвна е мòгла паднала.
Пушкине си са пукнали,
та си девойка удрѝли,
êсни са кôрве лейнаха
в чьостана гòра зелена.
Всичкине пилци на неê
êсни хи кôрве пиеха,
синьо хи мьôсо êдêха.

30. III. 1955 г.
Чепеларе

Айша С. Мехмедова,
род. в 1888 г.

912. Пусни ме, пусни, хайдутче

Манол тръгва на гизльо и оставя болната си жена. Тя изпраща дъщеря си за вода и хайдутин я отвлича при дружината си. Повежда хоро с девойката, която му казва да не ѝ застъпва полата, че ще изляат роднина — имала братче по чужди места със същото име като неговото и с четири пръста на лявата ръка. Той разбира, че му е сестра и я изпраща при майка им.

Манол са сбира, тòрнува
рано нах гизльò да идъ.
Радъца му са молъшъ:
— Маноле, любе Маноле,
ти мъ са сбираш, тòрнуваш,
ам менъ кòму оставъш?
Нъ ѝдъ, любе, нах гизльò,
че си сам ѐчко болнъчка,
пък нêма кой да ма гльода!
Манол Радъцъ викашъ:
— Жъ ида, любе, жъ идъ,
че нêма кой да мъ кара
моêна кьожка сюрѝê,
сюрѝê вàклъ овньовъ
и още дребнъ шилъта.
Тебъ си, любъ, оставêм
на мойна мàшка дôщърê,
тà жъ тъ измѐк поправъ
и жъ ти кьòглъ кахòра,
доде са вôрнам от пòлъ. —
Чъ стана Манол, отидъ
с негова вàкла сюрѝê
вав равно пòлъ шъроко.
Таман съ Манол замънò,
колко бê болна Радъца,
още по-болна легнала.
Тà на Марийка викашъ:
— Марийку, моê дôщъру,
стàнъ, Марийку, нàрамъ
до двенъ бêлъ хàркомъ,
та чъ ми идъ, Марийку,
на студенънъ врѝсьовъ,
водицъ да мъ наточъш,
сарцесо да мъ загасиш.
Марийка си хи викашъ:
— Мале ле, стара мале ле,
нъмòй ма, майчу, провада
на студенънъ врѝсьовъ,
че са врѝсьовъ близъчко
до лêтна гòра зълена,
та ма щат хвана хайдутъ!
Пък майка си хи викашъ:
— Ѝдъ мъ, ѝдъ, Марийку!
Агà водица да точъш,
нъ пускай ѐснъ глàсовъ,
да та нъ чуят хайдутъ. —
Стана Марийка, нарамъ
двенъ ми бêлъ хàркомъ,
отидъ на врись на вòда.
Агà водица точъшъ,
тà си врѝсьовъ питашъ:
— Врѝсьовъ, стýднъ врѝсьовъ,
и ѝê съ имах, врѝсьовъ,
до едно братче ѐбандà,
девет годинъ как бêга.
Дохода лъ мъ нахтýва,
студена вода да пие? —
Кàйно си дума думашъ,
хайдутчъ мъ е излêло
от лêтна гòра зълена.
То на Марийка викашъ:
— Момицъ мари хубава,
пòдай мъ, мòмъ, водица
сас твойта бêла рачица,
че отдêлечко патувам,
та сам за вòда загорêл. —
Агà му даде водица,
то си нъ хвана кърчица,
ами си хвана момица
за нейна дêсна рачица.
Марийка му са молъшъ:
— Пýснъ ма, пýснъ, хайдутчъ,
че имам болна майчъца,
та ща са майка надêê
водица да хи òтнъса.
Пък ти ма чѐкай, хайдутчъ,
на студенъсъ врѝсьовъ,
доде да ида, да дойдам,
водица да хи отнъсам,
да са премêнêм, огиздêм
с моêна гришка шêрана
и копринена кôрпица,
да си опашê коланче
и да обуê, юначе,
моине лустри кондуре.
Хайдутче си хи викаше:
— Лôжеш ма, лôжеш, момицъ,
нêма, момицъ, да дойдъш,
ам хайдъ сас менъ да идъш —
гиздилцъ ти е хубаво!
Ти жъ сас менъ да дойдъш,
на мен щиш измѐк да правъш
вав сàê гòра зълена,
вав сàê гòра шънлѝва!
Дребнъ са пилцъ запêлъ,
запêлъ и засвирълъ,
горôса са е листнала,
листнала, още цвêтнала. —
Че си Марийка отведъ
в лêтнана гòра зълена
на хайдушконо сборъщъ,
на зъленинъ ливадъ.
Найдъ съ вêрна дружина
и на Никола викашъ:
— Никола, гѝдъ Никола,
ѝê нàдуй меднъ кавалъ
да сторъм хòро голêмо,
горôса да са разлюлê!
Пòгледнъ, гѝдъ Никола,
какво сам пилъ довело
от студенънъ врѝсьовъ!
Пръз три го рêки пренесах,
дорде го нахтув доведа. —
Никола с каваль засвиръ,

хайдутъ халко̀ сториха,
врут са на хо̀ро фанаха.
Иван хороно вогѐше,
шѐрана ко̀рпа вартѐшъ,
Марийка до него тропкашъ
и на Ивана думашъ:
— Польока рипкай, Иванъ,
да нъ засто̀пъш по̀лкаса,
че би щим нѐква роднина.
И йѐ съ имах, Иванъ,
до едно братчъ ѐбанда̀,
девек годинъ как бѐга,
нито са чува-прочува,
нито пък само дохо̀да.
И него Иван зовѐха,
ѐце го мѐсаш в лѝцъно,
в лѝцъно и в галчѐнъно.
Иван Марийкъ викашъ:
— Играй мъ, играй, Марийку!
Ако смъ нѐква роднина,
лю й сега щъ та о̀твъда
на студенънъ врѝсьовъ.
Че си Марийка попита:
— Ка̀жи мъ, ка̀жи, Марийку,
твоѐно братчъ ѐбанда̀
како̀в съ нъшѐн имашъ?
— Иванъ, во̀рлу хайдутчъ,
моѐно братчъ имашъ
на лѐва бѐла рачица
нишѐнчѐк четри парско̀въ.
Ага̀ ми бьо̀шъ ма̀нишко,
малко си по̀рхчъ отсечъ. —
Ага̀ му това казала,
Иван са пусна от хо̀ро
и на Марийка викашъ:
— Марийкъ, моѐ състрицъ,
пу̀сни са бо̀рже от хо̀ро,
ние смъ бракѐ двамина!
Хайда да си ти на̀мѐрѐ
до шънѝк бѐлъ гро̀шовъ
и полвънѝца алто̀нъ,
та чъ да съ та о̀твъда
на студенънъ врѝсьовъ,
водица да си отнъсеш
нах наша стара майчъца. —
Ага̀ ѐ тамо отведъ,
Марийка си му викашъ:
— Хайдъ сас менъ, братчъ ле,
да си та видъ майчица,
че са за теб заболѐла,
сас тебъ да са разто̀жъ!
— Йдъ мъ, йдъ, състрицъ,
здравъ на майка да носъш,
за мен кахор да нъ кьоглъ.
Йѐ ща си тува о̀стана,
вав саѐ го̀ра зълена,
с моѐса вѐрна дружина.

6. IV. 1954 г.
с. Стойките

Мария Д. Капушева,
род. в 1886 г., образование III кл.
домакиня

За ходене *на гизльо̀* вж. Дечев. Среднородопско овчарство. с. 71—72.

913. Хайдутин купува девойка, която се оказва сестра му

Тръгнало е смилянско момиче да се продава на Гюмюрджинския панаир. Среща я лудо-младо и я купува. Когато посяга да я целуне, заросява кървава роса и заваляват дървета и камъни. Момъкът я разпитва и узнава, че са брат и сестра.

Забѐгнало е, майчинку,
смилѐнско бѐло момиче
низ малка рѐка надоло.
Тихѐн ми вѐтер дуѐше,
тьонка му ризка дру̀лѐше,
ка̀йно през Ка̀рлак маглѐна,
тестемѐлѐн му бѐлкаше,
ка̀йно в денѝзан пѐнѐна.
Де си го срьощна юначе,
та си му тихо ромо̀ни:
— Во̀рни са, во̀рни, момне ле,
каде си сама то̀рнала?
Пък та̀ му тихо ромо̀ни:
— То̀рнала ми сам, то̀рнала
сам-сама да са продавам
на Гюмюрджю̀нскѐн панагѝр.
— Момне ле мари хубава,
ско̀па ли ти е пахо̀та?
— Юначе лудо и младо,
ни ско̀па, нито ефтина:
за шинѝк бѐли гро̀шове,
за польвинѝца алто̀не.
Пък той хи тихо ромо̀ни:
— Ра̀зпростри скуте шѐрани
да ти дам бѐли гро̀шове,
да ти дам жьо̀лти алто̀не! —
Даде хи бѐли гро̀шове,
даде хи жьо̀лти алто̀не,
че си хи тихо ромо̀ни:
— Момне ле мари хубава,
сьо̀дни си близко край мене! —
Че рече да ѐ полюби —
ко̀рвава ро̀са заросѐ,
дарве и камене залетѐ.
Тогав си юнак запитал:
— Момне ле, мари хубава,
нѐмаш ли ро̀да ѐбанда̀,
нѐмаш ли братче каипта̀?
— Юначе лудо и младо,
ѐ нѐмам ро̀да ѐбанда̀,

ам имам братче каиптà.
Гà бêхме дребни дечинки,
пасêхме дребни тельчкòве,
та си минаха хайдуте,
та ми братче окрадаха,
та си го с тêх отведаха.
Тогав са двама изпитаха,
че си са братче и сèстра.

Август 1954 г.
Чепеларе

Айша Ем. Кьоралиева,
род. в 1879 г., без образование,
домакиня

За *Карлак* (ст. 6) вж. пояснението към песен № 310.

914. Откраднаха си невеста

— Да ма бè, майчу, карала,
та да ма не си давала
през чêлан, през планинôна,
през Доспатскана плàнина.
Излê щат вôрли хайдуте,
окрà щат млада невêста,
сабра щат тьôнки дарове.
Мночко щиш да погльодуваш
дали ти госка не идам!
— Вôрви ми, вôрви, дôщеру,
дохада ми щиш, дохада
лêте на пôстра кочйê,
зиме сас млади сеймене. —
Ага си ê заведоха
и ага ми йотидоха
на Доспатскана плàнина,
излêзли вôрли хайдуте,
окрадаха си невêста,
сабраха тьôнки дарове.

13. II. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

915. До три невести водеха

Момък говори на барчинките и долчинките, че не знаят мъка, и те му разказват каква мъка са видели: през тях минали триста върли хайдути, които водели три невести. Едната плачела за дребните си деца, другата — за дворовете си и за старата си майка, третата — за цветята и за любето си.

— Барчѝнки, мои долчѝнки,
ве бàлно не сте вѝдêли,
ве севдйô не сте тьоглили!
— Юначе лудо и младо,
и нè сме бàлно вѝдêли,
и нè сме севдйô тьоглили.
Вчера през тỳва минаха
до триста вôрли хайдуте.
До три невêсти водêха,
и трине жêлно плачêха.
Пôрвана варви и плаче:
„Хайдуте, братê хайдуте,
пỳсните си ма, хайдуте,
че имам дребни дечинки,
кàта ỳтирна буденки,
сàê ỳтирна пỳщини!“
Вторана варви и плаче:
„Дворове, мои дворове,
кàта ỳтирна метени,
сàê ỳтирна пỳщини!
Пỳсните си ма, хайдуте,
че имам стара майчица,
кàта ỳтирна будена,
сàê ỳтирна пỳщина!“
Третана варви и плаче:
„Кичици, мои кичици,
кàта ỳтирна поливани,
сàê ỳтирна пỳщини.
Пỳсните си ма, хайдуте,
че имам любе младичко,
кàта ỳтирна буденко,
сàê ỳтирна пỳщино!“
Хайдутене хи викаха:
— Невêсту, млада невêсту,
зàбори си любено,
ний ще ти сме за любе,
кàйно твойно любе младичко!

29. X. 1951 г.
с. Брезе

Шабан Аличков,
род. в 1906 г.

Същата песен Ат. Райчев е записал на 29. I. 1952 г. в с. Лясково от Шабан Джинков, род. в 1875 г.

916. Невеста жално плачеше

Много майки и невести е разплакал разбойникът — всички е забравил, не може да забрави само невестата, която му се молела да я пусне, защото имала болен мъж и малко дете.

— Гору ле, гору зелена,
и ти, вудице студена,
млочко сам по теб походил,
млочко сам майки разплакал,
по-млого млади невêсти.
Лю врют си ги сам заборѝл,
лю êдно̀ не щô заборѝ
как ми са жêлно молêше:
— Пу̀сни ма, пу̀сни, хайдутче,
че имам любе болничко
и имам дѐте развитко,
развитко, та неповитко,
та ще вав оган да падне,
нêма кой да го извади.
Любе ще во̀да да йѝще,
та нêма кой да му даде.
Пък йѐ на нееê хи виках:
— Хайде ми, хайде, невêсту,
ти имаш ба̀ба хубава,
на любе во̀да да даде
и дѐтено да извади,
а̀ко са ла̀ха да падне.
И моѐ майка са надей
снашица да хи о̀тведа,
водица да хи отнесе.
Невêста жêлно плачêше
и си ма жêлно молêше:
— Пу̀сни ма, пу̀сни, хайдутче,
йѐ имам ба̀ба захирлѝ,
захирлѝ, змѝѐ усойна.
Ага̀ са дру̀гож га̀лѐхме
с моено пôрво любове,
не даваше да са зôмим,
та нêма кой да ми гльода
моено пôрво любове
и мойно ма̀шко детенце!

12. III. 1939 г.
Чепеларе

Петра Ат. Кьоргогова,
род. в 1855 г., без образование,
домакиня

917. Дано се Чавдар опие

Под палатка сред гората невеста черпи с ракия хайдути: на всекиго налива по чаша, на Чавдар войвода по две чаши, за да се опие. Той ѝ казва, че не се опива от вино и ракия, а от човешки кърви.

Дѝндъ ми, дѝндъ пла̀нину,
жъ дойде лѐту-про̀лъту,
та жъ та тебъ напôлнѐт
сюрѝѐ ва̀клъ овньовъ
с хубавинъ овчѐръ
и ка̀матнинъ кехайѐ.
И жъ та още напôльнет
карамажѐрскъ хайдутъ.
Под ка̀та дôрво и чѐдôр,
всрадѐ горôна син чѐдôр
и под чѐдôран Чѐвдаран,
Чѐвдаран страшнъ войвода
с Иванка млада нъвêста.
Иванка дъва̀н съдêшъ
и в рôка шъшô даржêшъ,
бêла ракиѐ служêшъ
карамажѐрскъ хайдутъ.
Всêкиму сипва по чêша,
на Чѐвдар сипва две чêшъ,
дано са Чѐвдар опиѐ
от вино, бêла ракиѐ,
та да избêга от него,
от пустъ вôрлъ хайдутъ.
Чѐвдар Иванкъ думашъ:
— Иванку, млада нъвêсту,
твой Чѐвдар са не опива
с вино и бêла ракиѐ,
ами са Чѐвдар опива
с челêщъ êсни кôрвъ.

6. XI. 1951 г.
с. Стойките

Иван Г. Коджабучаков,
род. в 1854 г., без образование,
овчар

918. Робиня погубва хайдушки войвода

Под палатката на Чавдар войвода стоят девет робинки. Най-малката черпи хайдутите с ракия и плаче. Чавдар я пита защо ѝ е мъчно, и тя му казва, че е дошъл да я търси брат ѝ. Измамва войводата да ѝ даде сабя, убива го и кара момчетата да събират пушки и чанти, а робинките — да вземат Чавдаровите алтъни и да си отидат.

— Пла̀нину, стара пла̀нину,
все ми бе пôлна и равна
сюрѝи ва̀кли шилета
сас ка̀матнине овчѐре
и хубавине кехайѐ.
Сега си пôлна и равна

сас Чѐвдарови хайдуте.
Под ка̀та до̂рво хайдутин,
всрадѐ горо̂на чѐдо̂ран
и под чѐдо̂ран Чѐвдаран
сас триста млади момчета
и девет ма̀шки робинки.
Всички му дива̀н се̂де̂ха,
Е̂нка, най-ма̀шка робинка,
и та̀ си дива̀н се̂де̂ше,
вав ро̂ка шишо̂ дарже̂ше,
бе̂ла ракие̂ служе̂ше,
всекиму сипва по че̂ша.
Ка̀йно хи Е̂нка служе̂ше,
ситни си со̂лзи сипваше
и желно си ми плаче̂ше.
Че̂вдаран си е̂ питаше:
— Е̂нке ле, ма̀шка робинке,
какво ти ба̀лно добалне̂,
та ситни со̂лзи зарони
и желно-милно заплака?
Дали та майка не знае,
майка и стари боба̀йко
каде си, Е̂нке, отѝшла?
Е̂нка на Че̂вдар думаше:
— Че̂вдарю, страшна вайводу,
всички ма знае̂т каде сам,
ам имам братче по-ста̀ро,
лю само то ма не знае
каде е Е̂нка отишла,
та е дошло̂ да ма тро̂си,
е̂ с него не̂ма да ида.
По̂дай ми сабе̂ френгѝе̂,
братчено да си по̀губе̂!
Мамна са Чавдар, изло̂га,
та хи подаде сабле̂та.
Ага̀ е̂ в ро̂ки фа̀тила,
че не кайдѝса братчено,
ами си сабе̂ разварте̂,
на Че̂вдар гла̀ва отсе̂че.
Та че са Е̂нка провикна
и на момчета думаше:
— Момчета, добри другаре,
сбирайте сега, момчета,
Че̂вдарви пушки ше̂рани
и още че̂нти киче̂ни!
И на робинки викаше:
— Сбирайте сега, робинки,
Че̂вдарви жьо̂лти алто̂не,
че хайде да си идеме
нах нашне стари майчици
и по-стари боба̀йковци.

28. V. 1939 г.
Чепеларе

Тодор К. Балджиев,
род. в 1862 г.

919. Хайдутин залюбил на жив мъж жената, I

Майка пита сина си защо конете му са мършави и кални. Той ѝ казва, че е залюбил отвъд Дунава на жив мъж жената, на малко дете майката и всяка вечер ходи при нея. Майката го кара да се откаже от хайдутството и харамийството. Идват сеймени и го отвеждат, за да го убият.

— Стое̂не, сину Стое̂не,
що ти са ко̂не мо̂ршави,
мо̂ршави, сину, ка̀ле̂ни?
Дали хи зоба не зобиш
или хи во̂да не поиш?
Стое̂н на майка думаше:
— Мале ле, стара мале ле,
зо̀ба хи зо̀бе̂м, мале ле,
старозагорска пченица,
во̂да хи по̀е̂м, мале ле,
чита̀шка бе̂ла ракие̂.
Ам ми са ко̂не мо̂ршави,
мо̂ршави, още ка̀ле̂ни,
о̀ти сам, майчу, зага̀лил
отво̂дна стра̀на бе̂л Дунав
живому можу жената,
на ма̀шко де̂те майкана.
Сло̂нцено ага̀ превалѝ,
йе̂ дюке̂нено затваре̂м
и кончено си вазсе̂дам,
та си, майчинку, отхо̂дам
отво̂дна стра̀на бе̂л Дунав.
Та се̂дим, майчу, как се̂дим,
доде пе̂тлине триж пе̂йо̂т.
Тогав си конче вазсе̂дам
и в задна дире̂ са вра̀щам,
та в Райково си дохо̂дам,
дюке̂нено си отваре̂м,
доде ми сло̂нце изгре̂е̂,
да са не се̂те̂т комшѝе̂.
Майка Стое̂ну викаше:
— Стое̂не, сину Стое̂не,
ела си, сине, о̀стави
от това пусто хайдушко,
хайдушко и харамлѝцко —
хайдушко не е за длього,
за две ми, за три години.
Хай да та майка оглавѝ
в сѐлоно на баш момана.
Стое̂н на майка викаше:
— Мале ле, мила мале ле,
хайдушко си не оставе̂м,
доде си, майчу, не зо̂ма
живому мо̂жу жената,
на ма̀шко де̂те майкана! —
Ка̀йно си дума думаха,
на двор сеймѐне дойдоха,
та си Стое̂на фанаха
и си Стое̂на во̂рзаха,
во̂рзаха, синжиросо̂ха:

на ро̀ки вити ре̂ме̂не,
на шийка ситни синжире,
на но̀ги тьожки букае̂.
Че си Стое̂на пойо̀ха
нах забитскана одайо.
Стое̂новата майчица
по̀след сейме̂не сле̂де̂ше
и хми са же̂лно молѐше:
— Сейме̂не, брате̂ да ми сте,
пу̀сните си ми Стое̂на,
че е едниче̂к на майка,
та мисле̂ да го о̀главе̂,
о̀главе̂, още о̀жене̂
в селоно на баш момана.
Сейме̂не си хи викаха:
— Во̀рни са назад, бабичку,
не̂ ща Стое̂на да главим,
да главим, още да женим
в ле̂тнана го̀ра зелена,
в чьо̀рнана зе̂ме̂ длибока.
Тьонкана пушка — за любе,
куршуме — дребни де̂чинки.

10. I. 1939 г.
Чепеларе

Петра Ат. Кьоргогова,
род. в 1855 г., без образование,
домакиня

За *чита̀шка* (ст. 11) — устовска — вж. пояснението към песен № 55.

920. Хайдутин залюбил на жив мъж жената, II

Майка кара сина си да се откаже от хайдутството и харамийството, защото ѝ е дотегнало да пере кървави ризи и да крие човешки глави. По-нататък, както в предходния вариант.

Майка на Стое̂н викашъ:
— Е̂ла са, сину, о̀ставъ
от това пусто хайдушко,
хайдушко и харамлѝцко,
че ми са вейкъ доде̂ло,
доде̂ло и наситъло
ко̂рвавъ ризъ да пѐрам,
хайдушкъ главъ да криѐм!
Стое̂н на майка викашъ:
— Мале ле, стара мале ле,
хайдутство не що̀ оставъ,
доде си, майчу, нъ зо̂ма
живому мо̀жу жъната,
на ма̀шко дѐке майката. —
Ка̀йно си дума думаха,
на двор съйме̂нъ дойдаха,
та си Стое̂на во̂рзаха,
во̂рзаха, сънжиросаха:
на рокъ витъ ремънъ,
на шийка ситнъ сънжиръ,
на но̀гъ кьошкъ букае̂,
че го сас тех пойо̀ха.
Майка хи по̀слекь сле̂дъшъ
и на съйме̂нъ викашъ:
— Пу̀снътъ си мъ Стое̂на,
че жъ го майка оженъ
в селоно на баш момана.
Съйме̂нъ си хи викаха:
— Ворнъ са, во̀рнъ, бабичку,
не̂ щим Стое̂на да женъм
в кьо̀внинъ влажнъ кя̀вницъ!

март 1952 г.
мах. Стикъл

Пею Г. Енчев,
род. в 1874 г., образование IV кл.,
зидар

921. Жена погубва хайдутина, който я отвел

Майка кара сина си Аврам да не събира хайдути и разбойници: дотегнало ѝ е да крие човешки глави и да пере кървави ризи. Той ѝ казва, че събира сватове, за да вземе на жив мъж жената. Когато Аврам завежда жената у дома си, тя го убива и се връща при мъжа си.

— Авраме, сину Авраме,
со̂с ми ходи, сину лю,
по Ирин-Пирин пла̀нина,
стига ми сбирай хайдуте,
хайдуте и харамлѝе,
че ми са вейке доде̂ло
хайдушки гла̀ви криене,
ко̂рвави ризи пера̀не!
Е̂ла та майка оглави
в селоно на баш момана!
Аврам на майка викаше:
— Мале ле, мила мале ле,
е̂ ми не сбирам хайдуте,
ами ми сбирам сватове,
че Аврам мисли да зима
живему мо̀жу женана,
на четри де̂ца майка хми,
петима бра̀те̂ се̂стра хми,
девет девери сно̀хата. —
Жена Иванчу викаше:

— И̇ване, любе И̇ване,
агà ми дойдат, Иване,
Аврамовине сватове,
сас добром си хи дòчѐкай,
по-добром си хи òпрати.
Ê са, Иване, наимам
главôна да му дòнесам. —
Гà е Аврам отведе
на майчини му дворове,
невêста баби викаше:
— Заключѐй, бабу, приключѐй,
Аврам е чуѐн, причуѐн,
той има млого душмàне!
Баба си хи викаше:
— Невêсчу милна и драга,
Аврам е чуѐн, причуѐн,
не могат да го наближьôт. —
Агà бê баба легнала,
пôрва бê сôнê заспала,
невêстана са прирỳка:
— Не виках ли ти, бабчинку,
заключѐй, бабу, приключѐй?
Ė̇ла ми, бабку, да видиш
де е Авраму главôна! —
Агà е баба станала,
невêста през двор варвêше
и бабêну хи викаше:
— Сас здраве, бабчу, ôстани,
нашесо е айсòлков. —
Та си невêста отиде
при нѐхинине дечинки
и нѐхино пôрво любове.

12. II. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., и
Кева К. Илиева,
род. в 1878 г.

922. Има ли хаджии и чорбаджии

Научила се Тодора
късно на вода да ходи
на хайдушкото кладенче.
И хайдутче се научило
късно конче да си пои,
та си Тодорка завари
на хайдушкото кладенче.
То на Тодорка думаше:
— Тодорке, моме хубава,
село голѐмо ли ви е,
има ли многу хаджии,
хаджии и чорбаджии?
— Хайдутче, младо хайдутче,
чичо ми е баш зенги̇нин,
уйко ми баш боляринан.

13. XII. 1952 г.
с. Широка лъка

Чока Ст. Гайдарова,
род. в 1919 г., образование IV кл.,
домакиня

923. Върло хайдутче хванахме

Научила са Тодорка
в при̇мрак на вòда да ходи
и хайдутче са научило
вав при̇мрак конче да пои.
То си Тодорки викаше:
— Тодорке, моме хубава,
кога да дойдам дома ти
Тодорка да са нàлюбêм,
имане да са нàсбера?
Тодорка си му викаше:
— Ѐлай ми, ѐлай, хайдутче,
рано в недѐлê ỳтирна —
майка ще в чьôрква да иде.
Агà хайдутче отиде,
Тодорка си му отвори,
та го нахвôтре фаведе,
че го отвôнка затвори.
Че си Тодорка рỳкаше:
— Сбирайте ми са, селѐни,
селѐни, близни комшие,
вôрло хайдутче фанахме!

26. III. 1954 г.
Чепеларе

Кева К. Илиева,
род. в 1878 г., без образование,
домакиня

924. Къде крият алтъните

— Кàжи, кàжи, бѐла Айшу,
де хи скрива бобàйко ти
алтôнене, грòшовене.
Ко не кажеш, бѐла Айшу,
ще ти рѐжем тьôнки плитки,
тьôнки плитки като рибки.

Бе̂ла Айше̂ йотговаре̂:
—Бре юнаци, бре хайдуте,
мой боба̀йко с мен не дума,
че е бо̀бо мен бобалък,
от мен криѐт алто̂нене,
алто̂нене, гро̂шовене.
— Ка̀жи, ка̀жи, бе̂ла Айшу,
ко не кажеш, ще ти зьомем,
ще ти зьомем бе̂ли ашма̀к,
ще го носим в планино̂на
да са ве̂е, да бе̂ле̂е,
та да зна̂ет врют людене,
че е Айше̂ прикривала,
прикривала бобало̂кан.

17. VI. 1955 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование средно специално

925. Хайдути мъчат хубава Дойна

Гласи се изнисат долу вав полето,
долу вав полето, горе до небето.
Дали пилце свире̂т или мо̂ми пейе̂т?
Нито пилце свире̂т, нито мо̂ми пе̂йе̂т,
ам хайдути мъче̂т хубава неве̂ста,
хубава неве̂ста, хубавата Дойна.
Хем си е̂ мъче̂т, хем си я разпитват:
— Йе̂ ка̀жи ми, ка̀жи ми, хубава Дойну,
на свекър ти, Дойну, тежкото имане.
Свекъран ти има сребарни плугове,
сребарни плугове и златни орала.
— Че как да ти кажа, бре бачо Иване
когато аз съм тука вчера дошлала,
от вчера, байну, и от вчера-завчѐра!

21. IX. 1951 г.
с. Лясково

Фатма Ад. Парова,
род. в 1913 г., образование III кл.,
домакиня

926. Разбойници турци погубват Асиинка, защото не им изказва свекровото си имане

Турци мъчат Асиинка, за да им каже къде е свекровото ѝ имане. Тя им отвръща, че е скоро доведена и не знае, и те ѝ отсичат главата.

— Асиинке, млада булке,
йзле̂зъ ми, о̀творъ ми!
— Ни излизам, ни отваре̂м,
не познавам ве̂ какви сте,
ве̂ какви сте, откаде сте.
— Ние си сме ра̀таинъ,
ра̀таинъ с во̀ловенъ.—
Га Асиинка отворъла,
туриха хи две гилзйи,
една гилзйе̂ на главо̂на,
а пък друга на ногѝне,
па си питат Асиинка:
Ка̀жи, ка̀жи, Асиинке,
Асанковото иманъ.
— А бре турцъ, во̂рлъ турцъ,
аз съм вчера доведенка,
не зна̂е си, незна̂е си
Асаньовото имане.
— Ло̂жиш, ло̂жиш, Асиинке,
вчера име̂ турска сватба,
и на сватбата имашъ
до две де̂ца Асаньови:
е̂дно момчъ с златен пъскюл
и момичъ сас три ро̂да,
сас три ро̂да жьо̂лти алто̂нъ.
— А бре турцъ, во̂рлъ турцъ,
познавам си ве̂ отде сте,
ве̂ отде сте и какви сте.
Ве̂ не бе̂хтъ ра̀таинъ,
а̀ми си сте апашънъ.—
Разлютиха се во̂рлъ турцъ,
отре̂заха Асиинки,
Асиинки руса гла̀ва.

Август 1938 г.
с. Широка лъка

Иван Бечев

927. Разбойник донася на жена си ръката на брат ѝ, I

Боянка плаче и кълне мъжа си Боян, защото ѝ е дотегнало да крие човешки глави и да пере кървави ризи. Предната вечер той ѝ донесъл и ръката на брат ѝ. Боян ѝ отвръща, че не го познал в тъмнината.

Бое̂нка по двор ходе̂ше,
златно кандило мие̂ше,
ситни си со̂лзи роне̂ше,
Бое̂на люто калне̂ше:
— Бое̂не, бог да та убие,
че ми са вейке доде̂ло,

доде̂ло и наситило
хайдутски гла̀ви крие̂не,
ко̂рвави ризи да пе̂рем!
Ка̀та ми вечер донисаш
хайдутски гла̀ви да крие̂м,
снощи ми вечер донесе
братовата ми рачѝнка!
Бое̂н Бое̂нки викаше:
— Отде е̂, любе, познаваш?
— Познавам си е̂, познавам
по златение̂н про̂стенче̂к,
на него пише братчено.
Бог дано си та убие,
ага̀ ми братче кайдѝса.
Че как ми то̂рна, Бое̂не,
с хайдуте, Бое̂н, да ходиш,
по̂тницки гла̀ви да се̂чеш,
на мене да хи донисаш,
е̂ да хи крие̂м, Бое̂не,
та не стигнаха, Бое̂не,
ами и брата кайдѝса!
— Мо̂лчи, не пла̀чи, Бое̂нку,
тьо̂вно бе, та го не познах,
мо̂гла бе, та го не вѝде̂х.
— Бое̂не, пусти Бое̂не,
бог дано си та убие,
да си не гльодам сираци,
сираци, още вдовици,
ага̀ ми ходе̂т по по̂те̂с.
Как ти ми прийо̂, Бое̂не,
с во̂рли хайдуте да ходиш,
по̂тници да ми пребиваш,
главѝне да хми отсичаш,
имане да хми сабираш!

18. III. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

Стана Балджиева е запомнила песента от баба си Чина Куртева.

928. Разбойник донася на жена си ръката на брат ѝ, II

Дъщеря се оплаква на майка си, че я омъжила за разбойник, който нощем ходи из горите и ѝ носи кървави ризи и човешки глави. Предната вечер донесъл ръка с пръстена на брат ѝ.

— Ама̀н ми, ама̀н, майчинку,
не едно̂ж, не дваж,
не едно̂ж, не дваж, майчинку,
триж, деве̂к по̂тъ,
дето ма дадъ, майчинку,
на кесаджѝе̂,
та ма омо̂рзна, майчинку,
да си го гльодам!
Дъне̂ ми ходъ, майчинку,
от дюке̂н в дюке̂н,
наще ми ходъ, майчинку,
от го̂ра в го̂ра,
та ми дониса, майчинку,
ко̂рвавъ ризъ,
ко̂рвавъ ризъ, майчинку,
челе̂щъ гла̀въ.
Сноща донесъ, майчинку,
челе̂ща ро̂ка,
челе̂ща ро̂ка, майчинку,
с по̂рстен сребаран.
На по̂рстен пише, майчинку,
моено братчъ,
моено братчъ, майчинку,
братчъ Иванчо!

19. V. 1951 г.
с. Стойките

Минка П. Златева,
род. в 1909 г., образование IV кл.,
домакиня, работила и земеделие

929. Разбойник донася на жена си ръката на брат ѝ, III

Дъщеря се оплаква на майка си, че я родила хубава, а я дала в чуждо село на турци янкеседжии, които нощем причаквали керванбашиите. Мъжът ѝ донесъл кървава риза и в нея ръката на брат ѝ.

— Йе̂ си бе̂х то̂рнала, майчинку,
нах сту̂дна во̂да,
наточила бе̂х, майчинку,
во̂рнала са бе̂х,
че си ма сро̂щна, майчинку,
моено любе.
На рамо носе̂ше, майчинку,
ше̂рана пушка,
та са обо̂рна, майчинку,
та ма удари,
та ма удари, майчинку,
в тьо̂нкосо ко̂рсче,
в тьо̂нкосо ко̂рсче, майчинку,
в дребнисе плитки.
Как си ма роди, майчинку,
сака̀ва бе̂ла,
сака̀ва бе̂ла, майчинку,
бе̂ла, че̂рнока,

бе̂ла, че̂рнока, майчинку,
тьо̂нка, висока,
че си ми стори, майчинку,
со̀е̂ золумлу̀к,
со̀е̂ золумлу̀к, майчинку,
со̀е̂ бозбунлу̀к.
Ага̀ ма йще̂ха, майчинку,
ти ма не даде,
дѐно си га̀ле̂х, майчинку,
дѐно си маме̂х,
ам си ма даде, майчинку,
на чуждо село,
на чуждо село, майчинку,
на лоши турце,
на лоши турце, майчинку,
е̂нкесаджйе,
е̂нкесаджйе, майчинку,
баш куршумджйе.
Дене са крие̂т, майчинку,
по чьоста го̀ра,
наще̂ излизат, майчинку,
по разпотено,
та ми доче̂кват, майчинку,
керва̀нбашйе.
Сноща допа̀дна, майчинку,
моено любе,
та ми донесе, майчинку,
ко̂рвава риза,
и в ризана, майчинку,
де̂сна рачица.
Ага̀ е̂ развих, майчинку,
братована е,
лична-прилична, майчинку,
сас шест парско̀ве.
— Как го кайдѝса, любе ле,
та го отба̀ви?
— Мо̂лчи, не пла̀чи, любе ле,
тьо̂вно ми бе̂ше,
тьо̂вно ми бе̂ше, любе ле,
та са обо̂рках,
мнозина бе̂ха, любе ле,
та го не познах.
— Да му бе̂ зьо̂ло, любе ле,
негово любе,
да му бе̂ зьо̂ло, любе ле,
жьо̂лти алто̂не,
да му бе̂ зьо̂ло, любе ле,
негви мулета,
да му бе̂ зьо̂ло, любе ле,
си̂нче̂н кюстече̂к,
да му бе̂ зьо̂ло, любе ле,
саха̀т сребаран,
та да не бе̂ше, любе ле,
него отба̀ве̂л!
Утре ща рано, любе ле,
ранко да стана,
лю да са со̂вне, любе ле,
и ще да ида,
и ще да ида, любе ле,
нах мойна майка,
всичко ща каже̂м, любе ле,
какво си сторил,
че си отба̀вил, любе ле,
моено братче.

17. IX. 1951 г.
с. Триград

Алие Ас. Хаджийска,
род. в 1921 г., образование IV кл.,
домакиня

930. По-кротко глава заравяй

Свекърва пита снаха си какви са тези хора, които идват вечер и носят човешки глави. Тя й казва, че те са дружината на нейния син. Всички глави е заровила и забравила, само една не могла да забрави — главата на брат си, която й проговорила.

— Росице, млада неве̂сту,
какво е сова̀ от тебъ,
каква е са̀е̂ работа,
какви са се̂е̂ людища,
дѐно ми вечер дохо̂дат,
челе̂щъ гла̀въ донисат?
— Ба̀бчънку мила и драга,
и мен ма, ба̀бу, омо̂рзна
да хи доче̂квам вечеро,
да хи опра̀там у̀тирно,
челе̂щи гла̀въ да крие̂м,
ко̂рвавъ ризъ да пе̂рам,
ам не̂ма какво да праве̂!
Людѝщана са, ба̀бчинку,
на твое̂н сина дружина.
То хи нахту̀ва прова̀да,
то хи нахту̀ва довида,
челе̂щъ гла̀въ да криѐ,
куршумлу̀ ризъ ко̂рвавъ.
Всичкинъ гла̀ви укривах,
в чьо̂рна хи зѐме̂ заравѐх,
врют си хи тогав заборѝх.
Лю едно̂ гла̀ва, ба̀бчу лю,
не можѝх да е̂ за̀рове̂,
не можѝх да е̂ за̀боре̂.
Ага̀ е̂ в зѐме̂ заравѐх,
та си ми же̂лно продума:
— Сестрицъ мила и драга,
по-кротко гла̀ва заравѐй,
че си ма боли главо̂са!
Йди ми, се̂стру, по̀рукай
моено по̂рво любове,
и то главица да видъ,
тогав е̂ в зѐме̂ заравѐй.

Та да ми любе дохòда
вечер и сутрин на гроба,
свêхчица да ми запалва,
сас сôлзи да го залива.

4. X. 1951 г.
с. Стойките

Минка П. Златева,
род. в 1909 г., образование IV кл.,
домакиня, работила и земеделие

931. На огън да я опекат

— Синове, мои синове,
òти сте кѝмни-кахòрни —
дали ви поле нетрêвно,
дали ви стадо нездраво?
— Майчинку, стара майчинку,
нашêно пòле най-трèвно,
нашêно стадо най-здраво,
ам си сме кѝмни-кахòрни:
агà нахтỳва да дойдем,
та си през гòра минахме.
Всрадè горôна вѝдêхме
до триста вòрли хайдуте,
женско си дèте даржêха.
То си ни бêше, мале ле,
нашêна мила сестрица.
Един ми вòда носêше,
един ми дарва цêпêше,
един ми огань кладêше,
пък друг ми шишêн сгàдаше,
на шишêн да ê навират,
на огань да ê опекôт.

21. IX. 1951 г.
с. Лясково

Фатма Ад. Парова,
род. в 1913 г., образование III кл.,
домакиня

932. Разбойници пекат дете, което ги избива

Пъстро птиче вижда разбойници, които са накарали бащата да пече детето си, майката да събира дърва, брата да носи вода, сестрата да им пее. Детето поисква сабята на вуйчо си, избива всички освен него и го пита как е предал сестриното си дете.

— Пиле, пиле, пôстро пиле,
кàйно фôркаш по високо,
по високо, по широко,
нéйде нêщо не видè ли?
— Мале, мале, старо мале,
вѝдêх, вѝдêх всрадè гòра,
всрàде гòра триста вòрли,
триста вòрли харамлѝе,
мòско дèте шиш печêха
на два огнê, на три шишê.
Баща му са нагодѝли
да хми варти шишовене,
майка му са нагодѝли
да хми сбира сухи дарва,
брата му са нагодѝли
да хми носи стỳдна вòда,
сèстра му са нагодѝли
да хми пêè жéлни пéсни,
да хми служѝ рỳйно вино,
уйка му са нагодѝли
да хми свири с меден кавал.
Пекаха го до два денê,
до два денê и три нощи,
чевермьô са не испича,
ни оживê, ни умира.
Тогав Гьорги отговори:
— Тèтю, тèтю, стари бащу,
пòдайте ми уйковоно,
уйковоно остро сабе,
да разсêчем чевермьòна,
да нахраним триста вòрли,
триста вôрли харамлѝе. —
Подадоха му уйковоно,
уйковоно остро сабе.
Не разсече чевермьòна,
ам размаха нах две стрàни,
та погуби триста вòрли,
триста вòрли харамлѝе.
Саму уйка му остави,
че го фана и го пита:
— Уйку, уйку, сôщи уйку,
как кайдѝса да предадеш
сестрино ти мòско дèте
да го пекôт на три шишê,
на три шишê, на два огнê?
Ѐла, уйку, да ти кажêм
как са пече сестрино ти,
сестрино ти мòско дèте!

4. XI. 1954 г.
Чепеларе

Жека Ат. Метексова,
род. в 1896 г., образование IV кл.,
домакиня

Мотивът за вуйчото, предал сестриното си дете да го пекат (ст. 41—45), е по-добре изяснен в друг вариант от Чепеларе, който Ат. Райчев е записал на 14. II. 1954 г. от Стана Балджиева, род. в 1864 г. Според него „чьоран гарванчо“ вижда в гората огън, на който стара майка пече детето си и му пее:

— Пѐчи са, синку, пѐчи са
да нахраниме уйка ти,
уйка ти, триста момчета!

Когато изскача от огъня, детето оставя само вуйчо си:

И него с едно очо̂це,
да ходи и да приказва
какво е вѝде̂л по свѐто̂с.

933. Хайдутин убива сестриното си дете

Майка пита сина си от какво лежи девет години. Той ѝ казва, че когато ходил с разбойници, най-напред срещнали неговата сестра с малкото ѝ дете и той го заклал. Сестра му и майка му го проклинат.

— Стое̂не, сине Стое̂не,
девет години как ле̂жиш,
майка та не е питала
от какво, синку, ми ле̂жиш.
Сега ще да та попитам,
правичко, синку, да кажеш.
Стое̂н на майка думаше:
— Мале ле, мила мале ле,
дру̂гож, агà бе хайдушко,
хайдушко и харамлѝцко,
и е̂ бе̂х, майчу, хайдутче,
та си каулѐн праве̂хме,
ко̂гоно стигнем и сро̂щнем,
да колим и пребиваме.
Варве̂хме, колко варве̂хме,
най-напреж, майчу, сро̂щнахме
мое̂на сѐстра Тодорка
сас мало мо̂ско де̂те̂нце.
Никой, майчу, не кайдѝсва
да си ми сѐстра заколи.
Ие̂ си са чудом зачудих:
ако си сѐстра зàколе̂,
без сѐстра ще да о̂стана;
ако си де̂те зàколе̂,
друго ще сѐстра да роди.
Та че си, майчу, заколих
малоно мо̂ско дѐте̂нце.
Тодорка викна, заплака:
— Братче ле, мили братче ле,
дано ти господ теб даде
девет години да ле̂жиш,
девет постелки да ско̂цаш
и пак да не ми умираш!
Тогав го майка прокална:
— Стое̂не, сине Стое̂не,
агà си това правило,
девет години как ле̂жиш
и още девет да ле̂жиш!

24. V. 1939 г.
Чепеларе

Стайкя Ст. Балджиева,
род. в 1902 г., образование IV кл.,
домакиня

За тази и следващите балади с мотива *греховен хайдутин* вж. А н г е л о в. Българската балада. — Учил. преглед, кн. 9—10, с. 1600—1601, и кн. 2, с. 139—140.

934. Хайдутин избива сватбари, I

Майка тръгва със сина си на манастир. Когато наближават, манастирът се разлюлява, заросява кървава роса и заваляват дървета и камъни. Майката пита сина си за греховете му и той ѝ разказва, че когато бил хайдутин, запалил черква и манастир, избил сватбари и осакатил невестата. Майка му го проклева.

То̂рнала майка сас сина,
сас сина, сас Костадина,
нах манастиран да иде.
Колконо близо наблѝже̂т,
манастиран са вазлюле̂,
ко̂рвава ро̀са заросе̂,
дарве, камене залете̂.
Майка сѝна си питаше:
— Сину лю, а мой майчину,
кàзувай, сине, гре̂хове,
какви си дру̂гож правило
на лѐвтерскине години.
— Мале ле, мила мале ле,
нищичко не со̂м правило.
Дру̂гож, агà бе̂ хайдушко,
хайдушко и харамлѝцко,

и е̂ бе̂х адин хайдутин.
Запалих чьо̂рква, манастир,
ага̀ попове горе̂ха,
попскине майки плаче̂ха.
То̀рнах през го̀ра зелена,
та сро̂щнах млада неве̂ста
сас три стотини сватове,
сас девет зо̂лви лѐвтери,
сас дванадесет девере.
Со̂днаха мало да поседьо̂т,
ру̀йноно вино да пийо̂т,
тьо̂нкине даре да дарьо̂т.
До всички вино достигна,
до мене вино не стигна.
Пуснаха даре да дарьо̂т —
до всички даре достигна,
до мене даре не стигна.
Мене са, майчу, разсо̂рди,
помо̀кнах сабе̂ огнена,
до е̂дин замах замахнах,
та хи всичките погубих.
Лю неве̂стана остана
и та̀ са зад конь крие̂ше
и же̂лно ми са моле̂ше:
— О̀стави лю мен, хайдутче,
да ходе̂, да прика̀зувам
какво сам чудо виде̂ла. —
И нѐхи рока пресе̂кох,
лѐво хи о̀ко извадих.
Майка сину си викаше:
— Сину лю, а мой майчину,
а̀ко е това истина,
девет години как ле̂жиш
и още девет да ле̂жиш!
Девет постельки да сдереш
да ми не станеш, сину лю,
сас сламка да се подпираш,
през по̂рстен да се провираш
и пак, сину, да не станеш.

12. III. 1939 г.
Чепеларе

Петра Ат. Кьоргогова,
род. в 1855 г., без образование,
домакиня

935. Хайдутин избива сватбари, II

Началото е, както на предходния вариант. Хайдутинът връзва младоженците на два бука. Момата се превърнала в лоза, която родила черно грозде, а момъкът станал шарена чешма. Хайдутинът ял от гроздето, пил от водата и се разболял.

Разболе̂л са е млад Стое̂н,
та ле̂же̂, колко поле̂же̂.
таман за девет години —
о̂т болест ле̂жи, не станва,
нито умира, ожи̂ве̂.
Майка Стое̂ну викаше:
— Стое̂не, сину Стое̂не,
сега ми стана, сину лю,
до деветина години,
как ми са болан разболе̂,
нито ожи̂ве̂ш, умираш,
за теб са дерма̀н не найде.
Ста̀ни са стьогни, сину лю,
нах манастиран да идем,
там дано найдем лѐкове. —
Станаха, та ми то̀рнаха.
Варве̂ли, колко варве̂ли,
колконо близо набли̂же̂т,
манастиран са вазлюле̂,
ко̂рвава ро̀са заросе̂,
дарве, камене залете̂.
Майка Стое̂на питаше:
— Стое̂не, сину Стое̂не,
ка̀зувай, сину, гре̂хове
какво си дру̀гож правило
на луди-млади години.
Стое̂н на майка викаше:
— Мале ле, стара мале ле,
нищичко не со̂м правило.
Дру̀гож, ага̀ бе̂ хайдушко,
хайдушко и харамли̂цко,
и йе̂ бе̂х во̀рло хайдутче,
та сас хайдуте ходе̂хме.
Дене вав го̀ра седе̂хме,
та са вав го̀ра крие̂хме,
наще по друме ходе̂хме,
царскине хазни че̂кахме.
То̂рнах през го̀ра зелена
царскана хазно̂ да че̂кам,
че сро̂щнах млада неве̂ста
сас три стотини сватове,
сас девет зо̂лви лѐвтери
и дванадесте девере.
Пуснаха вино да чьорпе̂т —
до всички вино со̀салу,
до мене вино не со̀са,
до мене че̂ша не стигна.
Метнаха даре да дарьо̂т —
до всички стигна дарове,
до мен даре не стигна.
Мене са люто разсо̂рди,
помо̀кнах сабе̂ огне̂на,
погубих триста сватове.
Остана само неве̂ста,
неве̂стана сас зьотче̂кан
и те са зад конь крие̂ха
и ми са же̂лно моле̂ха:
— О̀стави лю нас, хайдутче,
че сме еднички на майка
и пе̂тумнички на баща,

да ходим да приказваме
какво ми има по све̂тос! —
Чудих са, майчу, мислих са
какво ли да хи на̀праве̂,
та че хи, майчу, отведох
в чьостана го̀ра зелена,
та хи оковах, уво̂рзах
у двана бука близнака
сас ро̂ки да са не стигат,
сас о̂чи да са не гльодат.
Та ходих, майчу, как ходих,
тамам за девет години.
На деветана година
мулѝм ми падна да мина,
та реках да хи о̂биде.
Ага̀ си, майчу, отидах
до двана бука близнака,
какво да виде̂, майчинку!
Мома бе̂ ло̀за израсла,
ваз чешмьо̂ са бе̂ вазвила,
чьо̂рно бе̂ грозде родила.
Юнак бе̂ чешмьо̂ ше̂рана,
бистра бе̂ во̀да текнала.
Чьо̂рно са грозде нае̂дах
и пийнах во̀да студена,
че ма на корем зае̂де
оттогав легнах, не станах.
Майка на Стое̂н викаше:
— Стое̂не, сину Стое̂не,
ти ко си това правило,
девет години как ле̂жиш
и още девет да ле̂жиш!
Та да ми станеш, сину лю,
през по̂рстен да са провираш,
вав пе̂ро да са препѝнаш,
сас сламка да са подпѝраш.

Октомври 1954 г.
с. Соколовци

Стояна М. Радкова,
род. в 1869 г., домакиня

936. Стара планина плаче от хайдути, I

Стара планина се оплаква на Пирин от хайдути — изтъпкали ѝ тревата, изпили ѝ водата, изкрали ѝ ваклите кочове, заканили се на кехаите и агите; хванали и малко дете и го набучили на шиш да го пекат.

Заплакала е, джа̀ним,
Стара пла̀нина,
попитала е̂, джа̀ним,
Пирин пла̀нина:
— О̂ти ми плачеш, джа̀ним,
Стара пла̀нину?
— Как да не плаче̂м, ѐврум,
Пирин пла̀нину!
Ка̀та година, джа̀ним,
бюлю̀к хайдуте,
сае̂ година, джа̀ним,
девет бюлюка!
Та си ми млого, джа̀ним,
золу̂м сториха.
Стапта̀ха си ми, джа̀ним,
карто̀лска тре̂ва,
изпиха си ми, джа̀ним,
во̀да студена,
изкраднаха ми, джа̀ним,
ва̀кли кочове,
изпекаха ми, джа̀ним,
су̀ри е̂гне̂та.
Заканиха са, джа̀ним,
на кехайе̂не,
на кехайе̂не, джа̀ним,
на баш агѝне
да хи бастѝсат, джа̀ним,
да хи отба̀ве̂т.
Че хми не стигна, джа̀ним,
со̀лков золумлу̀к,
а̀ми си имах, джа̀ним,
ма̀шко дѐте̂нце,
та го фа̀тиха, джа̀ним,
пусти хайдуте.
Ма̀шко ми дѐте, джа̀ним,
на шиш навре̂ха,
че накладаха, джа̀ним,
до двана огне̂,
та го пече̂ха, джа̀ним,
на шиш варте̂ха.

9. III. 1939 г.
Чепеларе

Смаил Бр. Дуев,
род. в 1871 г.

937. Стара планина плаче от хайдути, II

Стара планина се оплаква на младата от пакостите, които са ѝ направили девет бюлюка хайдути. Всичко ще забрави — не ще забрави само момчето, което пекли на огньове, и невестата, която съсекли.

Оплакала са, джа̀ним, стара пла̀нина,
попитала е, джа̀ним, млада пла̀нина:
— О̂ти ми плачеш, джа̀ним, стара пла̀нину?

— Как да не плачêм, джа̀ним, млада пла̀нину?
Ка̀то година, джа̀ним, бюлюк хайдуте,
саê година, джа̀ним, девет бюлю̀ка.
Изêдоха ми, джа̀ним, ва̀кли шилета,
изсêкоха ми, джа̀ним, ѐлшино вôрше,
ѐлшино вôрше, джа̀ним, за мо̀мски ко̀жле.
Изпиха си ми, джа̀ним, во̀да студена,
стаптàха си ми, джа̀ним, трѐва зелена.
Млочко ми золу̀м, джа̀ним, на мен сториха,
та ще го ща лю, джа̀ним, лю врют заборѝ,
пък êдно не щô, джа̀ним, никак заборѝ:
до êднô млада, джа̀ним, млада невêста
и êдно младо, джа̀ним, младо кôпеле.
Както си в пôтêн, джа̀ним, вав пôт варвêха,
та ги хайдуте, джа̀ним, двама хванаха.
Та си мо̀мчето, джа̀ним, на кол наврêха,
на кол наврêха, джа̀ним, на шиш вартêха,
на два ми, на три, джа̀ним, силни огньо̀ве,
пък невêстана, джа̀ним, сас тêх пойо̀ха.
Та̀ са хайдутêм, джа̀ним, жѐлно молêше:
„Пу̀сните си ма, джа̀ним, вôрли хайдуте,
че сам едничка, джа̀ним, у стара майка,
та сас хайдуте, джа̀ним, ни щô да вôрвê!“
Пък те си са люто, джа̀ним, разсôрдиха,
извадиха си, джа̀ним, остри но̀жове,
та си хи с ноже, джа̀ним, сна̀жка сêчêха
и си ê с ко̀не, джа̀ним, с ко̀не таптêха!

16. II. 1954 г.
Чепеларе

Айша Ем. Кьоралиева,
род. в 1879 г., без образование,
домакиня

938. Недей плака, гарванчо, I

Гарван говори на Караджа, че откакто е вдигнал стадото си, е гладен. Караджа му казва, че ще си купи сабя и ще пресреща търговците — той ще им събира златото и среброто, гарванът ще им пие кървите.

— О̀тъ плачъш, бре гарванчу,
о̀тъ грачъш,
гладан ли си, бре гарванчу,
жьôдан ли си?
— И гладан сам, бре Караджê,
и жьôдан сам!.
Сега стана, бре Караджê,
три годинъ,
три годинъ, бре Караджê,
и полвина,
как мъ вдигна, бре Караджê,
твойно стадо —
и огладнêх, бре Караджê,
и ожêднêх.
— Мо̀лчъ, мо̀лчъ, бре гарванчу,
немо̀й плака!
Сега идъ, брê гарванчу,
Узунжовскъ,
Узунжовскъ, бре гарванчу,
баш панагир,
та жъ идъм, бре гарванчу,
в Узунжово,
в Узунжово, бре гарванчу,
на панагир.
Накупъм щим, бре гарванчу,
острък сабъ,
пресрьощна щим, бре гарванчу,
безъргêнъ,
та жъ колъм, бре гарванчу,
безъргêнъ,
та жъ текôт, бре гарванчу,
êснъ кôрвъ.
Ти жъ пиêш, бре гарванчу,
êснъ кôрвъ,
йê жъ сбирам, бре гарванчу,
безъргêнско,
безъргêнско, бре гарванчу,
зла̀то, срêбро.

Юли 1952 г.
мах. Стикъл

Пею Г. Енчев,
род. в 1874 г., образование IV кл.,
зидар

Въз основа на преданията и песните за *Караджа*, който от овчар-кехая бил принуден да стане хайдутин (вж. пояснението към песен № 841), може с положителност да се заключи, че творбата е свързана с него и по-точно с втория период от живота му.

939. Недей плака, гарванчо, II

Съдържанието е, както на предходния вариант. Липсва началото, в което се говори за Караджа и стадото му.

— Сос ми грачеш, бре гарванчу,
сос ми плачеш,
ам са мо̀ли, бре гарванчу,
да си ми дойде,
да си ми дойде, бре гарванчу,
ле̂то-про̀ле̂то.
Да са листне, бре гарванчу,
Деребаши,
Деребаши, бре гарванчу,
Улуели.
Да ми то̂рнат, бре гарванчу,
керване̂но,
та да мине, бре гарванчу,
кервàнбашѝе̂.
Да нàраме̂м, бре гарванчу,
тьо̂нкана пушка,
да зàпаше̂м, бре гарванчу,
острана сабе̂,
да доче̂кам, бре гарванчу,
керване̂но,
та да у̀дре̂м, бре гарванчу,
кервàнбашѝе.
Ти ма слушай, бре гарванчу,
агà си пукна,
агà си пукна, бре гарванчу,
с тьо̂нкана пушка.
Йе̂ ща сбирам, бре гарванчу,
тьо̂жко имане,
тьо̂жко имане, бре гарванчу,
жьо̂лтине лири,
жьо̂лтине лире, бре гарванчу,
бе̂лине гро̂ша.
Ти ще е̂деш, бре гарванчу,
бе̂лоно мьо̂со
и ще пиеш, бре гарванчу,
е̂снине ко̂рве.

12. X. 1952 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование средно специално

Деребаши (ст. 8) — местност в Гърция по шосето за Ксанти.
Улуели (ст. 10) — местност в Гърция.

940. Юруш войвода и дружината му обират търговци

Кукувица измамва Юруш войвода да изведе момчетата си по Благовец: те осъмват със снегове и изгарят кондаците на пушките си, за да се размразят. Юруш ги води от Пирин планина в Шипченския Балкан, където обират търговци и карат кехая да ги поддържа с храна.

Кукувичка, хо̂лан, рано закукала,
рано-рано, хо̂лан, рано по Гергьовден
и по-рано, хо̂лан, по Благовец.
Та измами, хо̂лан, Юруша вайвода,
та ми посбра, хо̂лан, до триста момчета,
изведе ги, хо̂лан, на Пирин планина.
Замо̂ркнаха, хо̂лан, сас ле̂тни ве̂трове,
йосо̂вnаха, хо̂лан, сас бе̂ли сне̂гове.
Момчета му, хо̂лан, на Юруш викаха:
— Що да правим, хо̂лан, Юруша вайводо?
Следиха са, хо̂лан, ризки борунжѝци,
ризки борунжѝци, сърмени елеци,
сърмени елеци у тьо̂нкине снàжки.
Юруш дума, хо̂лан, на триста момчета:
— Рàзглобите, холан, тьо̂нкине пушки,
о̂ткопчите, хо̂лан, от пушки кондаци,
нàкладите, холан, до три силни огне̂
да разледим, хо̂лан, ризки борунжѝци,
ризки борунжѝци, сърмени елеци! —
Накладаха, хо̂лан, до три силни огне̂,
разледиха, хо̂лан, ризки борунжѝци,
ризки борунжѝци, сърмени елеци.
Юруш дума, хо̂лан, на триста момчета:
— Стàните, момчета, та да ми варвиме
нах широко по̂ле, тамо щим да идем. —
Станаха ми, хо̂лан, та ми отидоха,

накладаха, хо̀лан, до два силни огне̂,
та свариха, хо̀лан, топличка вечере̂,
топличка вечере̂, та повечере̂ха.
Юруш дума, хо̀лан, на триста момчета:
— Ста̀ните, момчета, та да ми варвиме,
че щим да идеме в Шипченскиє̂н Балкан! —
Станаха ми, хо̀лан, та ми отидоха,
та ми отидоха в Шипченскиє̂н Балкан.
Мало-млого, хо̀лан, тамо посе̂де̂ха,
та че Юруш, хо̀лан, на момчета вика:
— Ста̀ните, момчета, та да ми варвиме
нах Пирин планина, тамо щим да идем,
че ще там да минат турговци голе̂ми,
турговци голе̂ми и чорбаджиине,
та ще да ми карат тьо̂жка турговие̂! —
Станаха ми, хо̀лан, тамо отидоха,
тамам отидоха, тамам вазле̂зоха,
таман вазле̂зоха вав го̀ра зелена,
турговци минаха с тьо̂жка турговие̂.
Обраха ми, хо̀лан, жьо̂лтине алто̂не,
жьо̂лтине алто̂не и бе̂ли грошове.
Юруш на момчета тихо хми думаше:
— Сбирайте, момчета, тьо̂жка турговие̂
да е̂дете, хо̀лан, и да ми пиете,
доде дойдат, хо̀лан, младине овче̂ре,
младине овче̂ре с баш кехайе̂не. —
Ка̀йно дума думат, кехайе̂ пристигна,
Юруш на кехайе̂ тихо си думаше:
— Ти, кехайе̂, гиди, ти, наши прие̂тел,
ти ще на поддо̂ржеш с хле̂б на планино̂са,
ний ще та поддо̂ржеме с жьо̂лти алто̂не,
сас жьо̂лти алто̂не и бе̂ли грошове.
Кехайе̂ на Юруш тихо ромо̀не̂ше:
— Юруш, Юруш, хо̀лан, ти, страшна вайвода,
дьо̂ ща та помоле̂ — кехайло̂к ми малак,
фукарски овчици и още сирацки —
золу̂м на мен, хо̀лан, да не ми сторите!

Юни 1939 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня, и Стайко Д. Балджийски

941. Хайдути убиват търговци

Трима търговци почиват в гора, пълна с хайдути. Пуква пушка и ги удря. Първият охка за майка си, вторият — за децата и за жена си, третият иска да го занесат у любето му.

То̂рнали са до два, три турговци
да ми тьоглє̂т тьожка турговие̂.
Та варве̂ха, колко ми варве̂ха,
вле̂заха ми вав го̀ра зелена,
найдаха ми водица студена.
Сьоднаха ми мало да ми посдьо̂т,
да ми посдьо̂т и да поплaдно̂ват.
Ка̀йно си ми е̂дюво̀ е̂де̂ха,
ка̀йно си ми помежду галче̂ха,
пушка пукна от го̀ра зелена —
пуста го̀ра, по̂лна сас хайдуте!
Удариха двама, три турговци,
ле̂йнаха са е̂снине хми ко̂рве.
По̂рвен охна, охна, оле̂лѐкна:
— Да бе̂ ту̂ва мойта стара майка,
да ми види рани крушуме̂ни,
да ми види ду̂ша как излиза!
Вторе̂н охна, охна, оле̂лѐкна:
— Мари мои дребнички дечинки,
да бе ту̂ва мойто по̂рво любе,
да ми варзѐ рани крушуме̂ни,
да ми види ко̂рв как са излива!
Трете̂н охна, охна оле̂лѐкна:
— Карайте ма Че̂вдарю на двори,
да ма види Керка Че̂вдарова.
Ако ма е от со̂рце га̀лила,

же̂ли ма ще до трине годинки! —
Керка го е от со̂рце га̀лила,
же̂лила го до трине годинки:
сас мо̀мине на хо̂ро не ходи,
сас юнаци на поседе̂лкине.

24. V. 1939 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

942. Жалила го три години

Пушка са пукнала вав магло̂на,
та удрѝла Сюльман Пехливана.
Та не рече: „Ох леле, сарчьо̂це“,
ам си рече: „Ох леле, акта̀ше,
всьо̀гните ми вав де̂сна пазу̀шка,
ѝзвадите ми по̂рстен е̂балка,
та го но̀сите на Минки Пашови.
Тя ко ма е от со̂рце га̀лила,
же̂ли ма ще це̂ли три години.“
Тя го била̀ от со̂рце га̀лила,
же̂лила го це̂ли три години:
сас момине на во̂да не ходи,
сас неве̂сти на двори не се̂ди,
ам си гльо̂да нах тьо̂вната мо̀гла.

25. II. 1954 г.
Чепеларе

Шабан С. Юруков,
род. в 1900 г., без образование

943. Тук ли е Бански Мехмед

Мехмед и Ферад тръгват да крадат беглишко стадо. Настига ги стражар, който пита ханджията за Мехмед.

Мехмет Ферат̀ю думаше:
— Ферат̀ю, брате Ферат̀ю,
ста̀ни, Ферат̀ю, ѝзведи
твоено конче хранено
и мойно конче краде̂но,
че щим да идем, да идем
нах Гюмюжюне̂ касабо̂
беглѝцко стадо да вдигнем. —
Станаха, та си то̂рнаха,
варве̂ли, колко варве̂ли,
стигнали ханче градено.
Ханджийчено ги посро̂щна
и са назад заво̀рна
мо̀рна кафьо̂ да вари.
Ферат ханджию викаше:
— Ханджийо, море гя̀вуру,
немо̀й ми ва̀ри кафьо̂та,
Мехмет кафьо̂ не пѝе,
ам мѐри вѝно червено.
На коне̂м вино червено,
а на нас спирту-ракие̂.
Ка̀йно си дума думаха,
допа̀дна младо заптѝйче
и си ханджие̂ питаше:
— Хайнджийче, младо уру̀мче,
тув ли е Бански Мехмета?
Ханджие̂ заптѝю думаше:
— Заптѝйче, младо циганче,
мой Мехмет каран не варви,
нито пък во̂рзан то̂рнува.

27. IX. 1953 г.
с. Широка лъка

Емин Мурадов,
род. 1885 г., и Ферад Мурадов,
род. в 1883 г.

Гюмюжюня (ст. 7) — Гюмюрджина.

944. Конят ще носи дрехите му, I

Махмуд тръгва за Гюмюрджина. Конят му се обръща, изцвилва и казва на стопанина си, че на връщане ще носи дрехите му. На Карлък разбойници убиват Махмуд.

Та чули ли сте, не ли сте
кина̀ е ново станало
вав Сойчук село голе̂мо,
вав сре̂дничкана махало̂,
в Махму̀тагово кона̀че?
Махмут са сбира, то̂рнува
нах Гюмюжюне̂ касабо̂,
та си изведе конче̂но

и си му кла̀де ѐрчѐно.
Че стана Махмут, та то̀рна
с негово конче хранѐно
низ ситно-дльо̀го сока̀че,
низ Малка рѐка надолу,
през шѐранана кюприѐ.
Га̀ на кюприѐ отиде,
конѐн са назад обо̀рна
и си са жѐлно извищѐ.
Махмут си конѐн питаше:
— Коню лю сиви, ка̀матан,
о̀ти са назад обращаш
и жѐлно са извищѐваш?
Конѐн Махмутю викаше:
— Махмутю, мой сайбѝйо,
как да са назад не обращам
и да са не извищѐвам,
га̀ ще надолу теб карам,
а пък нагоре ще карам
твоѐна ру̀ба чо̀хена
и твойно алто̀н патла̀че! —
Варвѐли, колко варвѐли,
га̀ в Гюмюжюнѐ отишли,
до три са денѐ сѐдѐли,
три денѐ и три вечери.
Станали, та са то̀рнали,
ага̀ на Карлак излѐли,
че ги са там дочѐкали
до десет души хайдуте.
Чифт му са пушки пукнали,
та си Махмутѐ удрѝли
от лѐва стра̀на в сарцено.
Ѐсни са ко̀рве лѐйнаха
низ аленине поѐсе.

20. VI. 1955 г.
мах. Катраница

Салих Ем. Юмеров,
род. в 1919 г., образование IV кл.

Махмуд ага е бил мюдюрин на с. Върбина, Смолянско. Според спомените на стари петковци през Априлското въстание той спасил с. Петково от опожаряване и ограбване. Махмуд ага умира преди около 70 г. вследствие на простуда при едно пътуване до Гюмюрджина (вж. Т а ш е в. Петково. с. 168—172).

Сойчук (ст. 3) — сега с. Върбина, Смолянско. *Гюмюжюнѐ* (ст. 7) — Гюмюрджина. За *Малка рѐка* (ст. 13) вж. пояснението към песен № 455. За *Карлак* (ст. 35) вж. пояснението към песен № 310.

Ст. 15—17 и 24—29 са свързани с народното вярване в миналото, че конят имал способност да предвижда, да предчувствува какво ще се случи на стопанина му, когато тръгва на път. Ако предусещал нещо лошо, конят не искал да върви и се връщал или обръщал назад. Между народа са разпространени много разкази за конкретни случаи, според които стопаните, пренебрегнали тези предупреждения, бивали ограбвани, убивани или претърпявали други нещастия.

945. Конят ще носи дрехите му, II

Мехмед тръгва за Ксанти и казва на коня си, че надолу кара него, а нагоре ще носи дрехите му: викали са го ксантийските забити и не знае дали ще се върне.

Та чули ли сте ѝли не
кина̀ е ново станало
вав Сойчук село голѐмо,
в Мехмѐдаго̀во кона̀че?
Мехмед са сбира, то̀рнува
нах Искеч шѐйр касабо̀.
Приведаха му кончено,
кла̀даха му гѐмчено,
гѐмчено и аѐрчено.
Че си ми конче вазсьо̀дна
и то̀рна Мехмед, отиде
низ зеленоно ливаде,
през шѐранана кюприѐ,
нах Искеч шѐйр касабо̀.
Той си на конче думаше:
— Коню лю сиви, ка̀матан,
надолу мене ще караш,
нагоре ру̀ба ще носиш,
моѐна руба чу̀фѐна,
че ма са, коню, ру̀кали
искѐчоскине забѝте,
та ми са нищо не знае
назад дали са ще во̀рна.

4. IX. 1954 г.
с. Върбина

Ариф М. Топчиев,
род. в 1908 г.

Голямата близост на тази песен с предходната позволява тя да се приеме за версия, в която името Махмуд е променено в Мехмед.

Сойчук (ст. 3) — от Союджик, сега с. Върбина, Смолянско.
Искеч (ст. 6) — Скече, Ксанти.

946. Хайдути погубват другаря си

Захринка сбърква пътя в гората. Хващат я хайдути и убиват роднината ѝ, който ѝ казва да бяга.

Тȍрнала ми е Захринка
нах Смилȇн госка да иде.
Варвȇла, колко варвȇла,
агà Катран наближила,
тьо̂вна е мȍгла паднала,
ситна е рȍса роснала.
Захринка пȍтȇн сбо̂ркала,
Захринка писна да плаче:
— Слушȇйте, ѐли, борики,
на мен да сте ми браткове!
Вас гȍра влизам сас васка,
ам ще да станам женица,
че гȍра полна с хайдуте. —
Кȁйно ми дума думаше
и хайдуте са излȇли,
те на Захринка викаха:
— Ние си братȇ имаме,
ала си сȇстра нȇмаме
кȁйно ми тебе, Захринку.
Тȍрни сас наска, Захринку,
ти да са от нас не плашиш,
твоȇ роднина е с наска.
— Как го викате, комити,
на мене да ми кажете?
— Селим го зовем, Захринку,
тȍрнувай сас нас вав гȍра!
— Назад са врȁщай, Захринку,
и теб ще глȁва да зо̂мат,
бȇгай сас мене, Захринку! —
Селим ми фукна да бȇга,
пушка се пукна вав гȍра,
та си Селима удари
от лȇва стрȁна в сарцено.
Захринка плȇсна с рачинки
и на комити викаше:
— И мене ȕдри, вайвода,
та се разшȇни вав гȍра!

12. II. 1950 г.
Чепеларе

Ариф С. Байрямов,
род. в с. Полковник Серафимово
през 1906 г., без образование,
общ работник

947. Черкез Мустафа заклал сина на Кукулиш войвода

Сабрали са се, джȇнам, до двама войводи —
първи войвода, джȇнам, Кукулиш войвода,
втори войвода, джȇнам, Зинбил войвода.
Зинбил войвода, джȇнам, вѐли-говори:
— Нали ти е мъчно, джȇнам, Кулиш войвода,
за твоȇ сина, джȇнам, сина Костадина,
че го е заклал, джȇнам, черкез Мустафа,
та го е правил, джȇнам, дробен по дробен?
Зинбил войвода, джȇнам, вѐли-отговарȇ:
— Дай да си идем, Кулиш, нах наше село,
нах наше село, Кулиш, село Крушево,
та да завържем, джȇнам, черкез Мустафа,
да го изведем, джȇнам, вън от селото,
та да го колим, джȇнам, дробен по дробен,
че ти е заклал, джȇнам, сина Костадина!

4. I. 1955 г.
с. Триград

Салих Ахм. Османов,
род. в 1910 г.

948. Хасан пехливан убива Калин чорбаджи

Хасан пехливан с трима души пресреща в гората Калин чорбаджи. Калин го моли да не го убива, че ще остави младо булче и малки деца, но Хасан му разсича главата и забягва.

Хасан си стана, закара
негови жевгȁр волове
нах високана плȁнина
чьорни угари да оре.
Орал е, колко орал е,
орал е ден до пладнина.
Разпрьогна Хасан волове,
нарами остра балтȋе,

отиде в гòра зелена,
пресрьôщна Калин чорбаджи.
Калин Хасаню думаше:
— Колàгере ти, Хасане,
Хасане, Хасан пехливане!
— Аллàразосум, Калине,
Калине, Калин чорбаджи!
— Òти не дойде самичак,
ами си дошьôл с троица,
Хасане, Хасан пехливане?
— Йѐ ти сам дошьôл с троица,
Калине, Калин чорбаджи,
пък ти ми ѐла с петима,
с петима луди и млади,
пак ще глàва да ти зьôма.
— Дьô да та молê, Хасане,
немòй ми зима главôса,
че ми е младо булчето
и ми са дребни дечинки,
та ща сираци останат
и мойне, Хасане, и твойне,
ам хай да дѐлим мерьôса,
мерьôса и планинôса,
да са, Хасане, не караме!
— Немòй да дѐлим мерьôса,
мерьôса и планинôса,
Калине, Калин чорбаджи,
ам да си дѐлим глависе.
Който ми вари-завари,
негова глàва да иде. —
Хасан си вдигна балтѝйка,
та си Калина йодари
и му главôта разсêче.
Че стана Хасан, забѐгна
отвôдна стрàна шѐркана.

18. XII. 1953 г.
с. Беден

Осман Караджов,
род. в 1905 г.

949. Усо Горенски убива Коста Каменски

Дели Усо Горенски изпраща от Цариград до София телеграма на Коста Каменчанина, че ще му вземе главата, сабята и пушката. Коста отива с триста души комити в Цариград. Усо минава край гората и Дели Коста с комитите стрелят по него. Той се престорва на мъртъв и когато Коста отива да му отреже главата, Усо го убива.

Телеграма дойде от Цариграда,
от Цариграда до град Софиê:
— Ой Коста, Коста, Каменчѐнино,
много ти здраве от Делѝ Ỳсо,
от Дели Ỳсо, Ỳсо Гòрѐнски.
Дали ще имам касмет аз да ти вземам,
аз да ти вземам русата глàва,
русата глàва, френгѝе саблê,
френгѝе саблê, бойлиê пушка
и да ти вземам лъскави чизми?
Той, Делѝ Коста, вѐли-говори:
— Ой Ỳсу, Ỳсу, Ỳсу Гòрѐнски,
дали ще имам касмет аз да ти вземам,
аз да ти вземам тьôнка мартѝна,
тьôнка мартѝна, френгѝе саблê,
френгѝе саблê, сарàй с ханъмки?
Коста Каменски тихо говори:
— Аз ще ти дойда сас триста души,
сас триста души отбор комити
и ще ти взема русата глàва,
русата глàва, красиво булче.
Ỳсо Гòрѐнски гордо говори:
— Макар ми ѐла с хилѐда души,
пак ще излѐна аз каршѝ тебе! —
Коста Каменски, той си е сабрал,
той си е сабрал до триста души,
до триста души отбор комити
и си замина за Цариграда.
Ỳсо Гòрѐнски, той си е събрал,
той си е събрал млади жетварки
да му ожôнат ниви в чифлици.
Ỳсо Гòрѐнски конче васседнал
и си замина покрай гората,
че си отиде на стỳдна вòда,
да си налива студена вòда.
Отде го видѐ бре Делѝ Коста,
измôкна Коста бойлиê пушка
да си удари той Делѝ Ỳсê.
Че са пукнали до триста пушки,
Ỳсо си паднал, паднал на кашлà
и Делѝ Коста гордо отива
да му отрѐже русата глàва
и да му вземе лъскави чизми,
и да му вземе фината феса.
Тамам си Коста до него стигнал,
рипнал е Ỳсо, та си му земал,
та си му земал тьôнка мартѝна,
та му е пукнал на Делѝ Коста.
Как му е пукнал, Коста е паднал,
и му отрѐзал русата глàва.
Че си вассôдна хранено конче
и си замина покрай чифлици,
та ми отиде при жетварките.
Жетварки Ỳсê питат, разпитват:
— Ой Ỳсу, Ỳсу, Ỳсу Гòрѐнски,
нѐкой си пôшка, нѐкой си писка!
Ỳсо Гòрѐнски хми отговарê:
— Пейте, жетварки, млади робинки,
тоз, който пôшка, тоз, който писка,
е Делѝ Коста, Коста Каменски,
слôнцето пече, кравтô му тече!

23. VIII. 1951 г.
с. Триград

Салих Ахм. Османов,
род. в 1910 г.

950. Хайдути са го хванали

Сайда са е загубил —
нийде го не̂ма на мейда̀н.
Сега сме чули-прочули
вав зеленоно ливаде,
вав хайдушкине колиби,
хайдуте го са фа̀тили.
Та го са млочко дарже̂ли,
цали ми девет месеца.
На десете̂н го прочухме,
че го са ситно сдробили,
та го чевермьо̀ изпекли.
Га̀ му са любе научи,
нийде го не̂ма вав со̀вест.
Всички му же̂лно плаче̂ха,
плаче̂ха и нарицаха,
любе му най-е̂це плаче̂ше,
плаче̂ше и нарицаше:
— Сайде, мой Сайде,
да ми не бе̂ше отишьо̂л
нах високана пла̀нина,
нах зеленоно ливаде,
нах хайдушкине кулиби!

10. VIII. 1955 г.
с. Боровина

Ахмед Ахм. Якубашев

Саида е помохамеданчен българин от с. Давидково, който се отдал на разбойничество в бабаитската група, образувана около Ахмед и Емин, синове на двама от давидковските българомохамедански първенци — братята Бекир ага и Алишаа. Саида се отличавал между всички със силата и жестокостта си. Страхувайки се да не би той да вземе първенството в Давидково, Ахмед нагласява неговото погубване. При един гуляй, след като го напиват, Емин Алишавчето го удушва. Саида бил заровен в чуждо землище и цяла седмица баща му напразно го търсил (вж. Карапетков. Славеино. с. 101—104; Дичев-Хайтов. Манастир. ст. 41—44).

951. Комити убиват Ариф и Алия Арнаутина

— Ста̀ни ми, майчу, о̀ткачи
тифе̂кан, алтъ-патла̀кан.
— Арифе, сину Арифе,
е̂ ти тифе̂кан не давам,
тифе̂кан, алтъ-патла̀кан,
доде акта̀ше не найдеш.
— Ходих си, майчу, найдах си
Алие̂ Арнаутина.
Станаха, та си то̂рнаха,
варве̂ха, колко варве̂ха,
ага̀ си ми те опре̂ха
варх Горно село Дереке,
де изле̂зоха от го̂ра
хилбѐтски бе̂ли комити,
та ми са нах те̂х спуснаха.
Ариф си сле̂зе от коне̂н
да си ми фати метери̂з.
Че си Арифа удриха,
Арифа още Алие̂,
Алие̂ Арнаутина,
четри го парче̂ сториха,
орли, гарване вдигнаха.

10. III. 1939 г.
Чепеларе

Смаил Бр. Дуев,
род. в 1871 г.

Горно село Дереке (ст. 12) — Горно Дерекьой, сега с. Момчиловци, Смолянско. За *хилбетски* (ст. 14) — пловдивски — вж. пояснението към песен № 27.

952. Катил Георги убива и обира турци

Болан ле̂жи Катѝл Гьорги
в солунски занда̀ни.
Денем ле̂жи Катѝл Гьорги,
нощем го разпитват:
— Ка̀жи, ка̀жи, Катѝл Гьорги,
отде си спечелил,
отде си спечелил, Катѝл Гьорги,
туй тежко имане.
Йотговаре̂ Катил Гьорги
в солунски занда̀ни:
— Кат ме питаш, бре турчине,
право ще ти каже̂:
хайдутин съм бивал, турчине,
вав Пирин пла̀нина,
турци сам убивал, турчине,
парине сам сбирал!

Август 1936 г.
с. Широка лъка

Васил Ил. Попчев,
род. 1909 г., образование IV кл.

953. Три години в затвор ще лежи

— Хасибе, бе̂ла кадо̂ну,
ба̂лно си ново сторила,
сама ли си го сторила?
— Не го сам-сама, стражѐре,
едно̂жче̂к го сам удрила
между очине в челоно,
ва̀кал го Рашид отво̂рши
с ингилѝз пушка ше̂рана.
Йе̂сни са ко̂рви ле̂йнаха
низ гюмюшлу̀но кюстѐче,
низ аленоно пое̂сче,
низ куюм сини ше̂лваре,
низ катлъ̀ бе̂ли на̀вои.
— Хасибе, бе̂ла кадо̂ну,
три го̀дин в затвор ще ле̂жиш!

4. I. 1955 г.
с. Триград

Алие Ас. Хаджийска,
род. в 1921 г., образование IV кл.,
домакиня

954. Вакла е мома разсякъл

— Снѝсни са, го̀ру, спу̀щи са,
да скриеш ва̀кал Мехмете̂!
Мехмет е сторил кабахать,
Мехмет е мома йотба̀вил,
ва̀кла е мома разсе̂кал,
варх по̂т и под по̂т разме̂тал.
Какво̂но нее̂ не̂маше
в це̂лоно село Каршилъ̀:
ваз лѝце бе̂ла-чернока,
ваз сна̀жка тьонка-висока. —
Ка̀йно си дума думаха
и сеймѐнене дойдоха,
та си Мехмете̂ фанаха,
назад му ро̂ки во̂рзаха,
напреж му по̂те̂н казаха.
Две му сестрици плаче̂ха,
бе̂ли си ро̂ки ко̂рше̂ха,
руси си ко̀си мо̂кне̂ха.

Март 1939 г.
Чепеларе

Барие Ш. Мехмедагова

955. Ясни се кърви лейнаха

Та чули ли сте или не
кина̀ е ново станало
вав Смиле̂н село голе̂мо,
под високана кюпрѝе̂?
Кадо̂н са Айше̂ удрѝли
от де̂сна стра̂на в гардине,
от ле̂ва стра̂на в сарцено.
Йе̂сни са ко̂рве ле̂йнаха
низ умайлъ̀но па̀зушки,
низ аленоно миндѝлче.
Айше̂ са ру̂ком прирў̂ка:
— Де да е майка да дойде
ранисе да ми превô̂рже,
карвтесо да ми избрише!

13. VIII. 1953 г.
с. Широка лъка

Нурие С. Истрефова,
род. в 1908 г., самообразована,
домакиня

956. Кой ще се радва, мале ле

Тьо̂вна е мо̂гла паднала,
ситна е ро̂са роснала,
чифтѐ са пушки пукнаха,
право Марийка удриха
между бе̂лоно сарчо̂це,
между чьо̂рнине очинки.
Марийка охна, лейлекна,
е̂сни са ко̂рве ле̂йнаха
низ мо̀мски бе̂ли па̀зушки,
низ алениен миндѝлче̂к.
Майка Марийки думаше:
— Марийку, мое̂ до̂щеру,
що ти е мило, най-мило?
— Най ми е мило, мале ле,
тьонко-високо терзѝйче
с тефтѝкована доламо̂.
Кой ще се радва, мале ле,
на хубав юнак ка̀матан?

14. II. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

957. Чифт са пищови пукнали

Бре чулъ ли сте или не
какво е ново станало
вав голе̂моно Чървено̂,
под чървенана е̂балка?
Чифт са пъщолъ пукналъ,
та си Калина удри̏лъ
от ле̂ва стра̀на в сарцено.
Е̂снъ са ко̂рвъ текналъ
низ тъфти̏ковъ забу̏нъ,
низ алънинъ пое̂съ.
Калин са ру̏ком приру̏ка:
— Олда̀шъ, мои карда̀шъ,
постойтъ и поче̂кайтъ,
доде са с ду̏ше̂ ра̀згеле̂.
Ага̀ вав село по̀дътъ,
млого мъ здравъ но̀сътъ
на мойна стара майчъца,
на мойно по̂рво любовъ,
че са Калина удри̏лъ
на голе̂моно Чървено̂,
под чървенана е̂балка.

23. VI. 1952 г.
с. Широка лъка

Димитър Мезински,
род. в 1874 г.

958. Върли хайдути убиват Хаджи Костадин

Та чулъ ли сте или не
какво е ново станало
на во̂рх высока пла̀нъна,
до дванаври̏се̂ студенъ,
до двене е̂ли въсокъ?
Хаджи Костадин фаналъ
троица во̀рлъ хайдутъ.
Хаджи Костадин са молъшъ:
— Хайдутъ, браке̂ да мъ сте,
ко ма за пари убиватъ —
дюкме̂нъ мъ са на кончъ,
на кончъ вав дъсагинъ,
лиръ̀нъ мъ са в къме̂рас,
вав къме̂рас на пое̂сас.
Хайдутънъ му викаха:
— Хаджийо, хаджи Костадин,
не то̂ за пари убивамъ,
ами за любъ Еленка.
Да повниш, хаджи, да знаеш
кога си га̀лъл и зи̏мал
хайдутско любе Еленка!

9. XI. 1951 г.
с. Стойките

Иван Г. Коджабучаков,
род. в 1854 г., без образование,
овчар

959. Любето ти сме убили

Хайдути носят на Алиинка вест, че са убили мъжа ѝ. За нея хвърлили жребие и този, на когото се е паднала, идва да я отведе.

— Ста̀ни Алие, о̀твори, Алиинку,
вашине порти ше̂рани,
ше̂рани и ше̂мшире̂ни.
Голе̂м ти хабѐр носиме, Алийнку,
от високана пла̀нина,
от хайдушкана ра̀внина.
Любено ти сме убили, Алиинку,
е̂сни му ко̂рви ле̂йнаха
низ гайтанлъ̀но копара̀нь,
низ гайтанлъ̀но копара̀нь, Алийнку,
низ оймалъ̀но жомада̀нь,
низ але̂ноно пое̂се.
— Не мога, а̀гу, да стана, а̀гу лю,
майка ми не со̂м питала,
любено не со̂м видьвала.
— Ста̀ни, Алие, отвори, Алиинку,
любено не ще видьване,
майка ти не ще питане.
Любено ти сме убили, Алиину,
на високана пла̀нина,
на хайдушкана ра̀внина.
Кончено му сме продали, Алийнку,
парине му сме сде̂лили,
за вино сме ги изпили.
Тебе сме на чо̀п мѐтнали, Алиинку,
ти са си мене паднала,
ти ще сас мене да дойдеш.
Ти ще сас мене да дойдеш, Алиину,
мене щиш дива̀н да се̂диш,
мене щиш измѐт да правиш.
Мене щиш измѐт да правиш, Алийнку,
кехлибар чибу̀к да палиш
и мо̀рна кафьо̂ да вариш.

13. VIII. 1953 г.
с. Широка лъка

Нурие С. Истрефова,
род. в 1908 г., самообразована,
домакиня

960. Та си Нурича удрили

Нури тръгва за Ксанти. Когато седят да починат в гората, хиляда души гръмват и го раняват. Той иска от другарите си хартия — с куршум да я напише и да я изпрати на агата.

Та чули ли сте или не
какво е ново станало
вав Смилѐн село голѐмо?
Нури са сбира, тòрнува
нах Искечоскана касабò.
Варвѐли, колко варвѐли,
минали пòле широко,
навлѐли в гòра зелена,
нашлѝли вòда студена.
Сьоднали да си починат,
студена вòда да пийнат.
Бин кишѝ веднôж пỳкнали,
та си Нурича удрили
от дѐсна стрàна в гардине,
от лѐва стрàна в сарцено,
дѐсна му рòка строшили.
Нури са охна и вахна
и на другаре думаше:
— Ардашлàр, беним кардашлàр,
дайте ми бѐла кинижка
сас куршум да ѐ нàпишѐм,
агòму да ѐ прòводѐм,
да чуе агà, да види
какво е ново станало
вав Смилѐн село голѐмо.
Агà му книжка давате,
кришома да ѐ дадете,
да се кадòни не сѐтѐт
кинà е ново станало
в чьôстана гòра зелена. —
Пък ги кадòни видѐли,
видѐли и са сѐтили,
мòрни си кòси мôкнѐха,
бѐли си рòки кôршѐха
и си ми жѐлно плачѐха.

14. III. 1939 г.
Чепеларе

Барие Ш. Мехмедагова

За сюжет на песента е послужило раняването на Хаджи Нурия, осиновен син на Салих паша Сиврията, помохамеданчен българин от с. Смилян, Смолянско. Нападението е било устроено през май 1901 г. от районната чета на Чепеларския върховистки пункт срещу Салих паша, но случайно в засадата попада Нурия. Тази акция е предизвикала голяма афера с тежки последици за българското население в Смолянско (вж. Караманджуков. Западнотракийските българи. с. 65—66 и 120—133). *Искечоскана* (ст. 5) — от Скече, Ксанти. *Сас куршум да я нàпишѐм* (ст. 21) — да я простреля в знак, че е убит. Тук е отразена една разновидност на съобщението за смърт, което в миналото ставало чрез обгорена хартия.

961. Ако си, синко, под земя

Никола се е изгубил — няма го нито в Турско, нито в Българско. Майка му ходи по двора и плаче. Ако е вързан — да й изпрати бяло писмо по лятно птиченце, ако е убит — да й изпрати черно писмо по черно гарванче.

Та чули ли сте или не
какво е ново станало
вав село Долно Дерѐке,
вав Сбирковскана махалò?
Колю си са е загубил!
Тỳва го трòсѐт — нѐма го,
В Балгария питат — нѐма го.
Колюва майка ходѐше
по Колювине дворове,
мòрна си кòса мòкнѐше,
бѐли си рòки кòршѐше,
ситни си сôлзи ронѐше
и на Колѐ си кòрдѐше:
— Сину Никола, Никола,
толков са време изгуби —
каде са, синку, изгуби?
Чуеш ли, синку, или не?
Дѐте ти плаче в люлкана,
любе ти крòти в сарàѐн,
конѐн ти врещи в харѐман,
òвце ти блѐйôт в кошèри!
Ако си, синку, вôрзанко,
пѝши ми бѐла кинѝга,
та ми ѐ, синку, прòводи
по едно лѐтно пиленце.
Àко си, синку, под зѐмѐ,
пѝши ми чьорна кинѝга,
та ми ѐ, синку, прòводи
по едно чьорно гарванче,
да си са сѐти майка ти
де са е Колю загубил!

3. II. 1954 г.
с. Соколовци

Стана Ил. Чакърова,
род. в 1909 г.

Песента е за Никола Сбирков. За неговата смърт вж. пояснението към песен № 68. *Долно Дерѐке* (ст. 3) — с. Соколовци, Смолянско. *Тỳва* (ст. 6) е в смисъл на Турско; за това понятие и за *Балгария* (ст. 7) вж. поясненията към песен № 68.

962. Дали те с пушка пребиха

Комити подмамват Салих да отиде в планината и го убиват. Майка му го търси и го намира в дълбока яма.

Салиха ми са ру̀кали
троица йо̂дри комити
на во̂рх висока пла̀нина,
ва̀клоно е̂гне да е̂до̂т
и руйно вино да пийо̂т.
Мамна са Салих, отиде,
та го комити затриха
и го вав яма фарлѝха.
Салиховата майчица
млочко е Салих че̂кала
да си са назад заво̂рне,
на порти да хи почука.
Неде̂лка стана, подмина,
месец наво̂рши — не̂ма го.
Салих си назад не враща,
нито са чува, прочува.
Че стана майка, отиде
на во̂рх висока пла̀нина,
да си Салиха изпита,
да си Салиха потро̂си.
Три го е дене̂ тро̂сила,
три го е дене̂ ру̀кала:
— Салихку, сине Салихку,
со̀лков си време липсало,
каде са, синку, изгуби?
В Турско та тро̂се̂м — нема та,
в Бо̂лгарско питам — нема та!
Га̀ та хайдуте фанаха,
какво та, синку, сториха,
дали та с пушка пребиха
или та сабе̂ сасе̂че? —
Ходила майка, тро̂сила,
че го е майка нашла̀ла
в тьо̂внана яма длибока.

13. VIII. 1953 г.
с. Широка лъка

Нурие С. Истрефова,
род. в 1908 г., самообразована,
домакиня

За *Сали Мехмед* вж. пояснението към песен № 105. За *Турско* (ст. 26) и *Бо̂лгарско* (ст. 26) вж. поясненията към песен № 68.

963. Птиче известява, че Мехмед е загинал

Засвирило е пиленце
на червенана йе̂балка,
нахво̂тре свири и казва:
— Кадо̂ни, млади ханъмки,
вам ще си ба̀лно да стане —
Мехмете̂ го са пребили
на височана пла̀нина
в четво̂ртак рано у̀тирна.
Мо̀рни са ко̂рве лее̂ха,
чьорни са пѝлце вие̂ха,
бе̂ли му меса кальве̂ха.
Мехмед са ру̀ком прирỳка:
„Пильчко̀ве ситни и дребни,
но̀сите хабе̂р нах дома,
че си сам младо загинал
вав са̀е̂ го̀ра зелена.“

12. X. 1952 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование
средно специално

РАЗНИ

964. Не ги зачитат, защото са сиромаси

Стоян пита майка си защо у всички ще отидат гости, а на тях няма да дойдат. Майка му отвръща, че не ги зачитат, защото са сиромаси. Той отива да оре и изравя казан с имане.

Стое̂н майци си думаше:
— Мале ле, стара мале ле,
утре го реко̂т Пѐтровден,
Пѐтровден, Света Неде̂ле̂.
Вру̀те̂м щат госте да дойдат,
нам госте нема да дойдат!
Дали на, майчу, не слагат
или сме е̂це факѝре?
Майка Стое̂ну викаше:
— Стое̂не, синку Стое̂не,
наша е ро̀да голе̂ма,
ами на, синку, не сла̀гат,
о̀ти сме е̂це факѝре. —
Стое̂ну ба̀лно добалне̂,

стана ми Стоêн, отиде,
та впрьôгна бêли волове
да оре чьôрни угари,
бêла пшеница да сêе.
Тамам е дваж-триж обôрнал,
волове му са вазспрêха,
оралата заплющêха.
Стоêн си бога викаше:
— Боже ле, мили господи,
дали е тѝкла юклѝê
или е казан кулплѝê!
Агà са тѝкла обôрна,
че не е тѝкла юклѝê,
ами е казан кулплѝê!

13. X. 1952 г.
Смолян

Жека Г. Лютова,
род. в 1884 г., домакиня

965. Как е станал богат

Царят пита Стоян как е забогатял. Той му отговаря, че има девет сина, които пазарил аргати. Посели пшеница и я закарали в Русия: на сиромасите харизвали, на богатите продавали, та станал болярин.

— Стоêне, гѝди Стоêне,
доскоро бêше сиромах,
отскоро стана зенгѝнин,
зенгѝнин и чорбаджиê.
Дали имане намêри
или ми хазнô бастѝса?
— Царю лю, нашê дòржêва,
нито имане намêрих,
нито ми хазнô бастѝсах,
ам си са малак ожених,
та си ми господ харѝза
до деветина сѝнове.
Та хи изхраних, изкỳтих,
та хи аргате пазарих
кòму по двеста, по триста,
Никола скôпо пазарих —
хилêда и петстотини.
Всêкиму купих вòлове,
Никола скôпи биволе,
чьôрни угари орахме,
бêла пченица посêхме.
В Русиê стана скапиê,
нах Русиê ê карахме,
карахме и продавахме.
На сурмаси харѝзвахме,
на богати продавахме
за шинѝк бêла пченица
по шинѝк бêли грòшове.
Оттам сам, царю, болêрин,
болêрин и чорбаджиê.

6. XI. 1954 г.
Чепеларе

Жека Ат. Метексова,
род. в 1896 г., образование IV кл.,
домакиня

966. Запалил се Пазарджик

Запалил се Пазарджик и изгрял пазарът, дюкянът и къщата на Тодор с жена му, детето му и коня му. Майка му го пита за какво му е най-мило.

— Запалила са, мале ле,
Пазарджишкана касабô.
Ден клêê, майчу, ден гàсне,
никому золỳм не стори,
Тодорчу золỳм си стори.
Че му изгорê, мале ле,
пазаран с пазарджиине,
дюкêнêн с дюкêнджиине,
конàкан киречлѝêна,
любено севделѝêно,
дèтено пèтювничено,
кончено раванлѝêно. —
Тодор по двори ходêше,
бêли си рôки кôршêше,
бистри си сôлзи сипêше
и желно си ми плачêше.
Майка му си го питаше:
— Тодоре, майчин сину лю,
кинà ти е теб най-мило?
— Най-мило ми е, майчинку,
конàкан киречлѝêна,
любено севделѝêно,
дèтено пèтювничено,
кòнчено раванлѝêно.

30. VIII. 1954 г.
Чепеларе

Гюля М. Кондакчиева,
род. в 1908 г., образование IV кл.,
работничка

ПЕСНИ ЗА СЪСТЕЗАНИЯ, ОБЛОЗИ И БОРБИ

967. Българин надпреварва с коня си конете на султана

Стоян се похвалва, че има булче и конче, каквито няма ни царят, ни пашата. Царят праща да го доведат и го накарва да се обзаложат: ако царските коне надбягат, той ще му вземе булчето и града; ако Стоян надбяга — ще му вземе сарая и кадъните. Стоян спечелва облога.

Ах, гѝди, града голе̂ма,
де гѝди, града Софие̂,
де гѝди, винце червено,
който та пие, той знае!
Вчера са опи млад Стое̂н
в Софие̂ града голе̂ма,
вав нае̂ турска механо̀,
та си са хва̀лба похвали
пред турце и пред бо̂лгаре,
че има булче ка̀матно
и още конче алено,
дѐто хи не̂ма ни царе̂н,
ни царе̂н, нито паше̂та.
Отде го чуха гава̀зи,
та си на царе̂н думаха:
— Царю лю, наша до̀ржêву,
чул ли си, царю, не ли си
какво е ново станало
в Софие̂ града голе̂ма,
вав голе̂мана механо̀?
Вчера са опи млад Стое̂н,
та си са хва̀лба хвале̂ше,
чи има булче ка̀матно
и още конче алено,
дѐто хи не̂мал ни царе̂т,
ни царе̂т, нито паше̂та. —
Царе̂н са е̂це докачи,
та си гава̀зи проводи
да му докарат млад Стое̂н.
Гава̀зине отидоха,
Стое̂на му докараха
и царе̂н си го питаше:
— Стое̂не, гѝди Стое̂не,
ти са си хва̀лба хвалило,
че имаш булче ка̀матно
и още конче алено,
дѐто хи не̂ма ни царе̂н,
ни царе̂н, нито паше̂та.
Сега кушѝе̂ ще правим
сас твойно конче алено
и мойне сиви а̀тове.
Ако ти конче на̀дваре̂м,
че ще ти зо̂мам, Стое̂не,
твое̂но булче ка̀матно
и твое̂ града голе̂ма;
аку ми а̂те надвариш,
хала̀л да ти са, Стое̂не,
моине сарца сара̀и
и мойне бе̂ли кадо̀ни. —
Ага̀ кушѝе̂ сториха,
седе̂ли, колко посде̂ли,
тьо̂ван са облак подаде
от царски друме широки,
напреж облакан пиленце.
Царе̂н си дума думаше:
— Како̂в са облак подаде —
дали са сиви пра̀хове
или са мойне а̂тове? —
Ка̀йно си дума думаха
и Стое̂н си ми допа̀дна
с негово конче алено,
сиви си а̀те надвари.
Царе̂н на Стое̂н викаше:
— Ма̀шалла, Стое̂н, ма̀шалла
на твое конче алено!
Сара̀е̂с хала̀л да тѝ е,
ала кадо̀ни не давам.

6. XI. 1954 г.
Чепеларе

Никола Зл. Караджов,
род. в 1884 г.

968. Бего се обзалага с царя за ден да обиколи царството

Бего се обзаложил с царя и везира: ако обиколи за един ден царството, да отсече главата на царя, ако не може — да му даде жена си Милица. Той тръгва сутринта, а когато слънцето се накланя на залез, още го няма. Царят иска да отведе Милица в палатите си, но Бего пристига и той му дава хазната си само да не го погубва.

Оло̀жил са е Бего
сас царе̂н и везире̂н
за ден да обигра̂е
open открай докрай царството.
Ко за ден го обигра̀й,
бего ще да отсе̂че
царската му гла̀ва,
ко не може обигра̀,
ще му даде Милица.
Бего конче кове̂ше,
Мила диван седе̂ше
и на Бега думаше:
— Бегу, Бегу, млад Бегу,
теб имане не стигна
ни от майка, ни от баща,
та са с царе̂ оло̀жи
за ден да обиграеш
открай докрай царството.

Млад щиш да са погубиш,
млада ще ма поробиш!
Бего Мили викаше:
— Ой Милице, булчице,
мен е конче хваркато,
мене конче продума
за ден да го обиграй. —
Та го Бего подкова
и го Бего нахрани.
Гà слôнцето изгрêло,
Бего конê вазсьôдна.
Билò е, колко билò,
слôнцено са навело.
Цар Милици думаше:
— Ой Милице, булчице,
хайде ще та водиме
на царюви палати,
царка ще та сториме!
Пък Мила му думаше:
— Постой, царю, почêкай!
Де се види облачêк,
напреж облак пиленце
да ни бôде наш Бего. —
Още дума думаха,
Бего на двор допàдна
и на царêн думаше:
— Царю, царю, наш царю,
какôв ни бе каỳлêн —
да ти сêкам главôта.
Пък царêн му думаше:
— Бегу, Бегу, млад Бегу,
зимай, Бегу, що зимай,
зимай хазна голêма,
зимай царски алтôне,
главôса не ми сèчи!

6. XI. 1954 г.
Чепеларе

Жека Ат. Метексова,
род. в 1896 г., образование IV кл.,
домакиня

969. За ден обигравам слънчовата майка

Райко се обзалага с Хамузе да обиколи за един ден земята и спечелва облога — Хамузовите конаци с кадъните.

Уложил се Райко,
Райко сас Хамузе
за ден да обиграй
слôнчовата майка,
открай докрай свêтос.
Райко си залага
Милка млада булка,
Хамузе залага
конàци с кадôни.
Райко конче кове
сребарни подкови
сас златнине гозде.
Милка млада булка,
тя си дивàн стои,
та му гозде дава.
Ситни сôлзи орè,
коню грива кваси
и на конче дума:
— Бôрзай, конче, бôрзай
за ден да обигрàеш
слôнчовата майка,
гà се, конче, вôрнеш,
ê ще та назобê
сас бêла пшеница
и ще та напоê
сливенска ракиê! —
Райко си вазсêдна
храненото конче
и на Милка дума:
— Чêкай, Милке, чêкай,
доде слôнце зайде
зад високо бôрце,
ê ще да пристигна. —
Слôнцето захожда,
Райко не дохожда.
Хамузе хи дума:
— Свалêй, Милке, свалêй
кàвурската рỳба.
та надêвай, Милке,
турската фêреджê.
Милка млада булка
ситни сôлзи рони,
бêли рôки кôрши,
мòрна кòса мôкне,
на Хамузе вика:
— Стой, почêкай малко,
да видим, Хамузе,
що отдолу иде
êсан-тьôван облак —
да не ми е Райко,
Райко от Райково? —
Кàйно дума думат
и Райко пристигна
с неговото конче.
Той от конче слиза
и на Милка дума:
— Милке, млада булка,
конче си кайдѝсах,
тебе куртулѝсах.
Райко ще си зôме
Хамузе кадôни,
кадôни с конàци.
Хамузе се моли
и му жêлно вика:
— Халàл ти са, Райку,
Райко от Райково
моине конàци,
само ще те молê

да оставиш, Райку,
моине кадо̂ни,
кадо̂ни не зимай!
Райко си му вика:
— Нищо не щѐх зо̂ма,
да си са бѐ страѐл,
да си не бѐ викал:
„Свалѐй, Милке, свалѐй
ка̀вурскана ру̀ба,
та надѐвай, Милке,
турската фѐреджѐ."
Нали си ти казах,
казах и доказах —
за ден обигравам
сло̂нчовата майка!
Сега са си мои
и бѐли кона̀ци,
и бѐли кадо̂ни,
и жо̂лти алто̂ни.

17. X. 1952 г.
с. Широка лъка

Димитър Мезински,
род. в 1874 г.

Същият вариант Ат. Райчев е записал на 20. VI. 1948 г. в Чепеларе от Марин Ив. Папучаров, род. в 1888 г.

970. Турчин надпива на облог българин и отвежда жена му, I

Стоян се обзалага с турчин: ако го надпие — да му вземе къщата с кадъните, ако турчинът го надпие — да вземе жена му Калинка. Стоян се опива и заспива и турчинът отвежда жена му. Когато се събужда, настига ги, отсича ръката и изважда окото на турчина и спасява Калинка от турска вяра.

Стоѐн са ло̀жба оло̀жил
сас турчин ви̇́но да пи̇́е,
ви̇́но и бѐла ракиѐ,
сас турчин, с друговѐрецан.
Турчин на Стоѐн викаше:
— Стоѐне, ги̇́ди Стоѐне,
ако ма, Стоѐн, надпиеш
ви̇́но и бѐла ракиѐ,
хала̀л да ти е, Стоѐне,
моено бѐло кона̀че,
кона̀че сас кадо̂нине,
ѐхо̀ран сас юди̇́чете.
Пък ко та, Стоѐн, надпиѐм,
че ще ти зо̂ма, Стоѐне,
Калинка млада невѐста,
Калинка булка ка̀матна,
Калинка бѐла бо̂лгарка!
Со̂днаха вино да пиѐт,
ви̇́но и бѐла ракиѐ.
Калинка дива̀н седѐше,
руйно ги вино служѐше.
Турчину чѐша по̂льнѐше,
дано са турчин опиѐ,
Стоѐно чѐша по̀кина.
Пък си са турчин не опи,
а̀ми са опи млад Стоѐн,
легнал е Стоѐн, задрѐмал,
задрѐмал, тьожко заспал е,
турчин Калинка отведе.
Стоѐнована майчица,
та̀ си Стоѐна ру̀каше
и си на него думаше:
— Стоѐне, синку Стоѐне,
пусто ти било пиене!
Ти са бѐ, синку, напило,
та си ми легна и заспа,
турчин Калинка отведе
нах неговине сара̀е.
Стоѐн са от со̂н разбуди
и на майка си викаше:
— Мале ле, мила мале ле,
отколе ли са отишли,
дали си ги ща пристигна?
Майка на Стоѐн викаше:
— Не со̂ отколе отишли,
от вчера, от завчѐрашник.
Пристигна ги щиш, Стоѐне,
ако си конче попрьогнеш
сас люта змийка усойна. —
Стоѐн си конче изведе,
та го загѐми, заюзди
и си ми конче попрьогна
сас люта змийка усойна.
Дорде си конче вазсьодна,
три планини е преминал.
Ага̀ бѐ Стоѐн навлѐзал
вав срадѐ го̀ра зелена,
конче му жѐлно извищѐ,
та са горо̂на залюлѐ.
Отде го зачу Калинка,
та го по гласо̂н познала
и си на турчин викаше:
— Турчине, бре бостанджи̇́ине,
горско е пиле запѐло —
дали да си му о̀тпѐѐ
от едно го̂рло два гласа,
от едни уста две думи?
Турчин Калинки викаше:
— Бива си, бива, Калинку,
бива си да му отпѐѐш! —
Калинка викна, та запѐ
от едно го̂рло два гласа:
„Превзимай, Стоѐн, преграбѐй,
дорде е турчин през го̀ра,
да си отньомиш Калинка!"
Стоѐн си сбута кончено,
та си застигна турчинан
и си на него викаше:

— Турчине, гйди турчине,
е̂ ко си легнах и заспах,
о̀ти ми са не прика̀за,
ага̀ отведе Калинка?—
Помо̂кна острана сабе̂
и са нах турчин подаде
да му отмахне главо̂на.
Турчин са зад кон крие̂ше
и му се же̂лно моле̂ше:
— Немо̂й ма, Стое̂н, кайди̂сва,
да ходе̂ и да приказвам
твоето, Стое̂н, юнашко,
какво е майка хранила,
хранила, още ку̂тила.—
Стое̂н си турчин не слуше̂,
замахна сабе̂ огнена,
ле̂ва му ро̂ка отсе̂че,
де̂сно му о̀ко извади,
че си ми турчин проводи
нах неговине сара̀е,
сара̀е с бе̂ли кадо̂ни
и отньо̀ бе̂ла Калинка
от турска ве̂ра кучеща.

12. III. 1939 г.
Чепеларе

Петра Ат. Кьоргогова,
род. в 1885 г., и Иван Д. Чакъров,
род. в 1868 г.

971. Турчин надпива на облог българин и отвежда жена му, II

Началото е, както на предходния вариант. Когато Стоян се опива и заспива, турчинът казва на жена му, че ще ѝ прилича турското облекло.

Со̂днал е турчин да пие
сас Стое̂н бе̂ла ракие̂
и ка̀уле̂н си праве̂ха:
„Който са пие̂н опие,
голе̂м ще бакши̂ш да дава!“
Стое̂н на турчин даваше
сара̀е̂н сас коко̀нана,
турчин Стое̂ну даваше
кона̂кан сас кадо̂нана.
Пили са, колко пили са,
три дене̂ сас нащуве̂не.
Стое̂нца си ги служе̂ше,
на турчин сипва при̂пална,
на Стое̂н сипва по̀кина,
дано са турчин опие,
ала са Стое̂н опои,
та легна Стое̂н и заспа.
Турчин Стое̂нци викаше:
— Стое̂нце, бе̂ла коко̀ну,
та до̀неси е̂ сас бурето —
турчин сарахо̂ш не станва,
дор му не со̂днищ на скутан,
на сини кую̂м патуре,
на ше̂ранине поêсе.
Стое̂нце, бе̂ла коко̀ну,
е̂ле ще да та приле̂га
турскана ру̂ба червена,
на ва̀кло чело алто̂нче,
на бе̂ла шие̂ мерже̂не,
на тенка сна̀жка кафта̀нче,
на бе̂ли но̀ги ше̂лваре!
Ага̀ та, Стое̂нце, о̀тведам
в нашено село голе̂мо,
та ще та тебе и̂зведам
на високине кьо̂шкьове
жьо̂лти алто̂не да броиш,
бе̂ли гро̂шове да нижеш,
на шийка да хи во̂рзуваш.

12. X. 1955 г.
мах. Катраница

Емин Ем. Драмалиев,
род. в 1914 г., образование IV кл.,
общ работник

Близък вариант (без последните седем стиха) Ат. Райчев е записал на 22. VIII. 1953 г. в с. Широка лъка от Нурие С. Истрефова, род. в 1908 г.

972. Механджийка надпива Тодор

Тодор язди из село и пита за вино. Радица механджийката го вика да слезе от коня и да пият на облог. Тя го надпива и взема essentially кончето му заедно с него.

Вю̂здил е Тодор кончено
ваз село Тодор, низ село.
Малка го мо̂ма гльодаше,
за руйно вино питаше.
Отде го ви̂де̂ Радица,
Радица механджийкана,
та̀ си на Тодор викаше:
— Йе̂ла, Тодоре, при мене,
у мен са вино продава,
вино и бе̂ла ракие̂!
Тодор Радици викаше:
— Радице, механджичице,

мѐри мен вино да пие̂м,
за коне̂н бе̂ла ракие̂,
ще ти дам пари небройни.
Радица си му викаше:
— Тодоре, гѝди Тодоре,
сле̂зи, Тодоре, от коне̂т —
на кон са вино не пие,
от кон са пари не бройо̂т —
да ти дам вино неме̂рно,
вино и бе̂ла ракие̂.
И е̂ до тебе да сьо̂дна
да видим прѝлика ли сме,
да си се дврамка зьо̂миме. —
Сле̂зе си Тодор от коне̂н,
Радица си му викаше:
— Тодоре, гиди Тодоре,
хо̂ щим да си са оложим
кой ще си вино надпие.
Ако та вино на̀дпие̂м,
че ще ти зьо̂мам кончено,
кончено сас сайбѝйчено.
Пък ко ма вино надпиеш,
хала̀л да ти е дюке̂не̂н,
дюке̂не̂н с механджийкана! —
Радица си го надпила,
Радица надпи Тодора,
та си му зьо̂ла кончено,
кончено сас сайбѝйчено!

30. I. 1954 г.
Чепеларе

Стана Ян. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

973. Мое е любе най-хитро

Иван войвода се хвали пред другарите си, че неговата жена е най-хитра и най-разумна, и обещава, ако някой я измами и му донесе белег, да му даде пари и коня си. Хайдутче лъже жена му да отвори, защото убили мъжа ѝ и тя се е паднала на него, но тя пуска кучетата, които го разкъсват.

Сабрали са се, сабрали
на Червен камен пла̀нина,
на хайдутскана ра̂внина,
хайдуте, млади войводи.
Та ми са е̂ли и пили
и помежду си думали:
— Чие е любе най-хитро,
най-хитро и най-разумно?
Иван войвода викаше:
— Мое е любе най-хитро,
най-хитро и най-разумно!
Другаре си му викаха:
— Немо̀й си хвали любено,
че ще да го измамиме.
Иван войвода викаше:
— Ко ми любе измамите,
голе̂м бакшѝш ще имате —
четри хиле̂ди ви давам
и кончено ви харѝзвам,
който ми любе измами
нише̂нче̂к да ми донесе. —
Та са помежду си сдумват,
сдумуват, още спитуват:
— Кой ми е хитар, най-хитар,
та него да проводиме? —
Найдаха хитро хайдутче,
та си го него пратиха,
пратиха и проводиха
на Дафинкини дворове.
Ага̀ си тамо отиде,
на порти чука и вика:
— Дафинку, моме хубава,
хубава, още червена,
е̂лай ми порти о̂твори,
че си ти носе̂м хабе̂ран
от Червен камен пла̀нина,
от хайдутскана ра̂внина.
Любено ти сме убили,
ру̂бана му сме сде̂лили,
кончено му сме продали,
на вино го сме изпили,
вино и бе̂ла ракие̂.
Тебе сме на чоп метнали,
ти са си мене паднала,
ти ще сас мене да дойдеш,
е̂лай ми порти о̀твори!
Дафинка си му викаше:
— Ма̂хни са, ма̂хни, хайдутче,
портине си не отваре̂м,
ма̂хни са от туф, хайдутче,
да ма не слушат комшѝе,
комшѝе, близни селе̂не,
доде ти здрава кожата,
че ко ти пуснам, хайдутче,
моине сиви кучета,
на ме̂сто ще та разко̂цат,
на ме̂сто ще та удаве̂т! —
Той си го шеко̂ имаше,
та си порти подпаре̂ше,
подпаре̂ше, отваре̂ше.
Дафинка са в зор вѝде̂ла,
та си отвори пѐнжуран
и пусна сиви кучета.
Кучета си изле̂заха,
та хайдутче удавиха,
удавиха, разко̂цаха.
Ага̀ са зо̂ра зазо̂ри,
всички комшие дойдоха,
це̂ло са село сабрало
на Дафинкини дворове,
да чуе̂т, още да виде̂т
какво е чудо станало:

кучета хайдутче удавили,
удавили, разкôцали.
Че си хабѐр пуснаха
на Иван млади вайвода
какво му любе сторила,
сторила и направила
Дафинка мома хубава.
Че е порти не отворила,
че е хайдутин удавила
с неини сиви кучета.

24. V. 1939 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

974. Аз ти любе измамих

Тодор се похвалва, че неговата жена е най-вярна и най-хубава. Манол му казва, че ще я измами, и се обзалагат: ако успее — Тодор да му подари коня си, ако не — да му отреже главата. Манол излъгва жена му и тя му дава Тодоровата премяна. Когато я вижда, мъжът ѝ се разболява и умира.

Сабрали са са, сабрали
вав Чорленскана касабô,
в беглѝцкана механô,
чорленски млади касапе
да си ми ѐдôт и пийôт
сỳроно ѐгне печено
и рỳйно вино червено.
Кàйно ѐдѐха, пиѐха,
те си са хвàлба хвалѐха
чѝе е любе най-вѐрно,
най-вѐрно и най-кàматно.
И Тодор си са похвали:
— Мойно е любе най-вѐрно,
най-вѐрно и най-кàматно,
никой не ще го измами!
Манол на Тодор викаше:
— Тодоре, гѝди Тодоре,
немòй си хвали любено,
че го ща хитро измами
сас еднôж поглъоднуване
и сас дваж продумнуване.
Тодор на Манол викаше:
— Маноле, младо касапче,
ако ми любе измамиш,
кончено ще ти хàрижѐм,
пък ко не можеш измами,
главôта ще ти òтрѐжѐм. —
Манол си конче вазсьôдна
и си ми Манол отиде
на Тодорови дворове.
На порти чука и рỳка;
— Ой Тодорице, невѐсту,
ѝзлѐзи, та ми òтвори
вашисе порти шѐрани,
ново ще да ти казувам,
че са е Тодор разболѐл,
разболѐл Тодор, загинал
вав равно пòле широко!
Невѐста си му викаше:
— Молчи, не думай, Маноле,
то дано не е истина.
Ако е това истина,
че хайда да та ѝзведа
на високине кьошкьове,
да та прѐмѐнѐ, òгиздѐ
с Тодоровоно гиздѝло,
та че ми конче вòзсѐдни
да си та отзад пòгледнам
прилѐга ли та гиздѝло,
дали не мѐсаш Тодора. —
Че си Манолѐ премѐни,
премѐни, още огизди
с Тодоровоно гиздило.
Манол си конче вазсьôдна
и си ми бôрже отиде
вав Чорленската касабô,
вав беглицкана механô,
и си на Тодор викаше:
— Тодоре, гѝди Тодоре,
Тодоре, баш касапине,
ти ли са хвàлба хвалѐше,
че имаш любе вѐрничко,
вѐрничко, ѐще хитричко?
Пък ѐ ти любе измамих
сас еднож поглъоднуване
и сас дваж продумнуване.
Погледни, гѝди Тодоре,
как ма огизди, премѐни
твоено любе вѐрничко
с твоѐна рỳба гиздѝлна!
Агà си видѐ рỳбана,
Тодор са болан разболѐ,
разболѐ Тодор, загина
вав Чьорленскана касабô.

12. III. 1939 г.
Чепеларе

Петра Ат. Кьоргогова,
род. в 1855 г., без образование,
домакиня

975. Който до петли не дойде

Сабрали са са, сабрали
на високана пла̀нина
до деветина касапе.
Тамо са е̂ли и пили,
та че са кау̂л сторили
нах девет стра̀ни да хвате̂т
и до пе̂тлине да дойдат:
— Койно до пе̂тли не дойде,
под сабе̂ ще го минеме! —
Врют са до пе̂тли во̂рнаха,
койно кау̂ле̂н праве̂ше,
той са до пе̂тли не во̂рна,
ами са во̂рна, заво̂рна,
ага̀ са зо̂ра зазори.
Отдалеч ру̂ка и вика:
— Олдашла̀р, бени̂м олдашла̀р,
кау̂ле̂н кау̂л ли си е,
сабе̂на остра ли си е?

Януари 1937 г.
Чепеларе

Петра Ат. Кьоргогова,
род. в 1855 г., без образование,
домакиня

До пе̂тлине (ст. 7) — народен израз, който означава рано сутринта, преди да са пропели първи петли.

976. Помак пехливан погубва с измама Грую

Грую отива с по-малкия си брат Иван на борба с помак пехливан. Когато се хващат с помака, той измамва Грую да легне на шега и го задушава. Иван се разсърдва и погубва помака.

Грую Еленки думаше:
— Еленке мари хубава,
утре ща ранко да станеш,
та си ми конче осе̂длай,
осе̂длай, още о̀бюзди,
чифт го по̀пре̂зи по̀пре̂гни,
че от цар хабѐр допадна,
голе̂ма борба ще има —
сас помак ща са бориме.
Еленка рано станала
и двана коне̂ стьо̂гнала
и си на девер думаше:
— Деверчу мили и драги,
е̂дно ща да та по̀моле̂.
Ага̀ си тамо по̀дите,
ти по̂рви борба да почнеш,
че сме с бате̂ ти ле̂гали. —
Станали, та са то̀рнали,
варве̂ли, колко варве̂ли
и по по̂т си са галче̂ли.
Иван на Груе̂ думаше:
— Батю лю Грую, батю лю,
хо̂ да та, батю, по̀моле̂,
ага̀ си тамо по̀диме,
йе̂ да са по̂рви по̀боре̂
сас този помак пехливан.
Грую на Иван викаше:
— Брате Иване по-малак,
не знаеш как да са бориш!
Това е помак пехливан,
хем йодар, брате, хем тьо̀шак,
та та ща бо̂рже измами
да си та тебе повали. —
Ага̀ на бо̂рба отишли,
Грую изле̂зе най-напреж.
Ага̀ са с помак фанали,
помак на Груе̂ викаше:
— Е̂валла праве̂м, Грую лю,
ами ще, Грую, да сторим,
ти е̂нкас ще да ми легнеш,
та уж йе̂ да та на̀двие̂м,
голе̂м щим бакши̂ш да зьо̂мим,
всичкие̂н тебе ще да дам. —
Грую са льосно изло̂га,
та е̂нкас на помак легна.
Помак си Груе̂ притисна,
та го притиска, притиска
до три ми дене̂ с нащене,
Грую без ду̂ша остана.
Иван са ру̂ком приру̂ка,
впусна са фана помака,
та си го Иван разто̂рса
и си помака викаше:
— Йе̂ ща са с тебе по̀боре̂!
Помак Ивану викаше:
— Иване, баш пехливане,
с теб е̂валла си праве̂м,
ами, Иване, да сторим
на е̂нкас да ми полегниш,
колконо бакши̂ш зьо̂миме,
всичкие̂н тебе ще дадем.
Иван помаку викаше:
— До̀ржи са, помак, до̀ржи са,
на шеко̂ е̂нкас не ле̂гам! —
Иван бе люто е̂досан,
като помака улаве̂,
та му шкембето изтро̂си,
ала си брата загуби.

Август 1955 г.
Чепеларе

Згура М. Куцинаров,
род. в 1876 г., образование IV кл.,
занаятчия

ХУМОРИСТИЧНИ И САТИРИЧНИ ПЕСНИ

977. Колко рипка — по̀ му се иска

Хо̀ро са вие край манастира,
да идъм, Кану мо̀мъ, да вигюм.
Калу̀гър гльода от пѐнжорънъ,
да идъм, Кану мо̀мъ, да вигюм.
Колконо гльода, по̀ му се иска,
да идъм, Кану мо̀мъ, да вигюм.
Фо̀рлъ калугър чьо̀рноно расо,
да идъм, Кану мо̀мъ, да вигюм.
Та чъ са хвана до малкъ мо̀мъ,
да идъм, Кану мо̀мъ, да вигюм.
До малкъ мо̀мъ, до младъ булкъ,
да идъм, Кану мо̀мъ, да вигюм.
Колконо рипка — по̀ му са иска,
да идъм, Кану мо̀мъ, да вигюм.

Март 1952 г.
мах. Стикъл

Пею Г. Енчев,
род. в 1874 г., образование IV кл.,
зидар

978. Като си нямам гиздило

Голѐм са байрѐм зададе,
Фатма си майци думаше:
— Майчинку, стара майчинку,
как ща на байрѐм да ида,
ага̀ си нѐмам гиздѝло?
Ѐ ще са, майчу, за̀губе,
ко ми не купиш панто̀ле,
панто̀ле да са кадифени
и да са, майчу, на капки.
И да ми, майчу, ушиеш
зелен андизѐн сюрту̀чѐк,
та га̀ го видѐт мо̀мине,
мо̀мине, мои дружчици,
врют да се, майчу, изпукат!

18. VI. 1955 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование средно
специално

979. Каква е басма излязла

— Чул ли си, Мехмед, не ли си
каква е басмо̀ излѐла
в Искѐча, в срадѐ пазаран?
Тужера са ѐ изнели
от да̀хан, от Даръдере,
тужѐра ще ѐ продават. —
Фатминка цвѝлна да плаче,
Мехмед хи тихо ромо̀ни:
— Мо̀лчи, не пла̀чи, Фатминку,
утре е пазар на̀ Читак,
там щим да тро̀сим басмица,
каквано тебе прилѐга.
— Наро̀чай, Мехмед, поро̀чай
юнѐна басмо̀ зелена,
едрѝнска ка̀на червена,
шахѝнски ку̀ндри ласка̀ти.

1. IX. 1954 г.
Чепеларе

Мехмед С. Вощев,
род. в 1890 г., образование IV кл.,
занаятчия

Искѐча (ст. 3) — Скече, Ксанти. *Даръдере* (ст. 5) — сега Златоград. *Читак* (ст. 10) — Устово, квартал на Смолян. За *едрѝнска* (ст. 15) — одринска — вж. пояснението към песен № 162, за *ка̀на* (ст. 15) вместо *кана̀*, пояснението към песен № 28. *Шахѝнски* (ст. 16) — от с. Шахин, Ксантийско.

980. Ще ѝ донесе ли подарък

— Ѝ ли щиш утре на пазар, Мехмедку пиленце,
донѐ ли ми щиш армага̀н, Мехмедку пиленце?
На гла̀ва фесче червено, Мехмедку пиленце,
на ро̀ки ка̀на червена, Мехмедку пиленце,
на шийка жьо̀лта инджѝѐ, Мехмедку пиленце,
на сна̀жка ку̀тно кафта̀нче, Мехмедку пиленце,

на ко̀рсче куше̂к копринен, Мехмедку пиленце,
на но̀ги ку̀дри ласка̀ти, Мехмедку пиленце,
в кутийка бе̂ла до̂вчица, Мехмедку пиленце.

25. I. 1954 г.
Чепеларе

Шабан С. Юруков,
род. в 1900 г., без образование

Ка̀на (ст. 4) вместо *кана.* За нея вж. пояснението към песен № 28.

981. Градина е малка, година — голяма

— Керку Богданова,
де ти е любено?
— Ей гу там в кишьо̂на,
де са й разсо̂рдило.
Снощи бе̂х варила
зълена коприва,
та че му бе̂х дала
голе̂ма лажица
и то нагрибашъ
по по̂лна лажица.
Пък е̂ си му реках:
„Любе, пусто любе,
по-малко нагрибай
зълена коприва —
градина е малка,
година — голе̂ма!“
Пък той си ми рече:
„Мари, клин е̂ стори,
просе̂ник е̂ сва̀ри,
за утре оставе̂й
майка да гостиме!“

16. VII. 1952 г.
с. Широка лъка

Чока Ст. Гайдарова,
род. в 1919 г., образование IV кл.,
домакиня

982. Как яде Тодю тенурки

Ста̀ни ми, майчу, о̂меси
до дванадесте тену̀рки,
та че хи с масло на̀мажи
и ги сас шекер по̀ро̂си.
Та че са назад о̂тстрани,
та си ма, майчу, погльо̂дай
как е̂де Тодю тену̀рки,
тену̀рки с масло мазани,
тену̀рки с шекер росени.

25. II. 1954 г.
Чепеларе

Пята от девойки на седянка

983. Момците са поскъпнали

— Луда ли си полуде̂ла,
та не со̂ си заглави̇ла,
заглави̇ла, оженила,
доде бе̂ше евтиние̂!
Сай година е скапие̂,
мо̀мцине са поско̂пнали:
сама мома за хиле̂до,
два юнака — за дука̀то,
две неве̂сти — за две тре̂ски,
двама вдовци — за кош слама,
суха слама ро̂женина,
и та̀ да бе̂ са̀йгодишна.
ами бе̂ше тригодишна.
Две ба̂бици — за бабчица
и два старци — за кош гибрьо̀.

25. II. 1954 г.
Чепеларе

Шабан С. Юруков,
род. в 1909 г., без образование

984. Снаха ще ти стана

Майка говори на девойка да не мами сина й. Девойката й казва, че ще й стане снаха. Първата година ще я пои с ракия, втората — с мръсна вода.

— Раду, бе̂ла Раду,
не ста̀нувай рано,
рано все в неде̂ле̂,
не ме̂ти си двори,
не чѐши си ко̀са,
не чѐши, не пле̂ти —

не мàми ми сина,
сина Костадина.
— Бабчу, мила бабчу,
хем ще да си станвам,
хем ще да си мѐта,
хем ще да се чѐша,
хем ще да се плѐта.
Рàчиш ма, не рàчиш,
снôха ще ти стана,
сина ще ти зьôма,
сина Костадина.
Пôрвана година
ѐце ще та гльôдам:
вôда ща та поѐм
все бѐла ракиѐ,
хлѐбец ще ти давам
срѐда пшеничена.
Сетнана година,
тогав ще ти кажѐм
как се бàба гльôда:
хлѐбец ще ти давам
кôра изгорѐла,
вôда ще та поѐм.
дѐно кучки лôчат,
пранѐ ще та пѐрам,
дѐно свинки кôпѐт.

30. I. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

985. Пустото дърво сключено

На седянка идват момци от чуждо село. Единият казва, че ще вземе Фатма Имамска, а тя му отвръща, че ако събирала като него, щяла да напълни бащината си градина, а него щяла да направи порта.

Дошлили ми са, дошлили
чужди селѐни юнаци.
Лю седьôт, дума не думат
и селоно си не кàзваг.
Мòмине тихо ромòнѐт:
— Сьôдните, севдѝм, сьôдните,
пѐснѐ ще да ви пѐеме,
мòми щим да ви дадеме
кой кутрàто си рачете.
Единан юнак продума:
— Йѐ ще да зьôма, да зьôма
пустана Фатма Имамска.
Фатма му тихо ромòни:
— Юначе лудо и младо,
йѐ да си сбирах, юначе,
каквоно тебе сандермѐ,
та ми щѐх пôлна напôлни
бобàйкована градина
и дильмьò ги щѐх нареди.
Тебе щѐх порта нàправи
да та оградам, заградам
и да та рàчѐм, прекрачем.
Ти да ми цигаш-скарцигаш,
йѐ да ти тихо ромòнѐм:
„Пустото дôрво сключено,
какво ми цига-скарцига!“

24. II. 1954 г.
Чепеларе

Айша Ем. Кьоралиева,
род. в 1879 г., без образование,
домакиня

986. Тебе щях за праг да туря

— Дѝндъ мъ, дѝндъ, Маламу,
дò мъ ща лѐто-прòлѐто,
стана ща селскъ говъдар,
селскънъ кравъ да пàса.
И тъ щиш с менъ да тòрнъш,
да тòрнъш, да ма помолъш
кравана да тъ прѝемам.
— Юначъ лудо и младо,
Малама ко бъ зимала
кàйно теб селскъ говъдар,
та щѐх сарàй да òграгѐ,
теб щѐх за праг да туръ
да си та крачѐм, пръкрачѐм,
нахвôн, нахнѐтръ гà хогѐ,
чехлънъ да си осỳквам
на твойнъ чьорнъ мустацъ.

12. III. 1952 г.
с. Широка лъка

Чока Ст. Гайцарова,
род. в 1919 г., образование IV кл.,
домакиня

987. Да те даде майка

— Драгану, моê дôщеру,
да та даде майка терзию?
— Ох леле, майчу, не щô го,
терзиê рано станува,
та мене ще от сôн да буди.
— Драгану, моê дôщеру,
да та даде майка овчêру?
— Ох леле, майчу, не щô го,
то ходи лêте по кôран,
кой ще му тьогли кахôран.
— Драгану, моê дôщеру,
да та даде майка дюльгеру?
— Ох леле, майчу, не щô го,
кой ще му пере калове!

6. XI. 1954 г.
Чепеларе

Кана Ат. Христова
род. в 1890 г.

988. То ще свири, тя ще тропка

Девойка не иска да я дадат на дюлгерче, на терзийче, на воденичарче, на овчарче, а на гайдарче: то ще свири, тя ще тропка.

— Измоли, майчу, бобàйка
да ма бобàйко не дава
на кàленоно дюлгерче,
че рови стари дворове
и още по-стари гармади.
Че ходи кàта прòлêто
йот село, майчу, на село
и ходи като мишчица
йот греда, майчу, на греда.
Йзмоли, майчу, бобàйка
да ма бобайко не дава
на тьôничконо терзѝйче,
че ща ма, майчу, нагàда
все кôнци, майчу, да сучê.
Пôмоли, майчу, бобàйка
да ма бобàйко не дава
на брашнѝво дерменджѝйче.
То ще ма, майчу, нагàда
брашнѝва мишка да ходê.
Йзмоли, майчу, бобàйка
да ма бобайко не дава
на дрипавоно овчêрче,
че ще ма, майчу, нагàда
кат диво, майчу, да ходê
по високине барчѝни.
Ам да ма даде, майчинку,
на тьôничконо гайдарче,
че носи чêнта кичêна
и знае с гайда да свири,
да свири, майчу, да пêè.
То ще да свири с гайдана,
ê ще да тропкам хòроно.

20. XI. 1951 г.
с. Стойките

Мария Д. Капушева,
род. в 1886 г., образование III кл.,
домакиня

989. Майка ми тупа платното

— Момне ле мари хубава,
кàйно ми тропкаш хороно,
тôй ли ми тупаш платноно?
— Юначе лудо и младо,
ê си ми тропкам хороно,
майка ми тупа платноно.
Юначе лудо и младо,
кàйно ми вартиш кôрпана,
тôй ли ми вартиш кôщана?
— Момне ле мари хубава,
ê си ми вôртêм кôрпана,
тêтю ми варти кôщана.

6. IV. 1954 г.
с. Стойките

Мария Д. Капушева,
род. в 1886 г., образование III кл.,
домакиня

990. Бял се камък търколи

— Момне ле мари хубава,
агà си мене гàлила,
òти ми не си казала
и йê тебе да гàлêм?
Вчера сам ходил на пазар,
та ти сам донел армагàн —
ситнине жьôлти стафиди,
бêлиêн, чêрвен шêкèрчêк.

— Юначе, луда делѝйо,
йѐ си ти знаѐм сермьо̀на —
едно̂ паро̂ в кесьо̂на,
и знаѐм си ти стадоно —
едно шиле гьо̀паво
и друго ѐре краставо. —
Закара Иван стадоно
на високана пла̀нина,
бѐлѐн са камен тарко̀ли,
та удрѝ шиле за гла̀ва
и удрѝ ѐре за но̀га.

19. VI. 1955 г.
Чепеларе

Мария Т. Георгиева,
род. в 1888 г., без образование,
домакиня

991. Вземи, Радо, Коля Боботански

Зьо̀ми, Раду, зьо̀ми
Колѐ Боботански,
Колѐ Боботански,
Колѐ кесамджѝѐ
с дльо̂гине шѐлваре,
шѐлваре — хара̀ре.
На харман кроени,
сас саро̂к мѐрени,
сас саро̂к мѐрени,
сас губерка шити.

11. X. 1952 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование средно
специално

992. На какво да му завиди

— Де гѝди, Осман Пашѐлов,
де гѝди, ва̀рда-будало̂,
на кина̀ да ти за̀видьвам:
дали на ниви, ливади,
дали на о̀вце сюрѝи
или на крави младочни,
или на ко̂щи високи?
Ко̂щана ти е сла̀мница,
харѐман ти е пѝшкале,
сюрѝи ти са во̂шкине.

21. X. 1953 г.
с. Широка лъка

Нурие С. Истрефова,
род. в 1908 г., самообразована,
домакиня

993. Не му прилича малка мома

— Де гѝди, гѝди,
Осман Пашѐлов,
теб не прилѐга
малкана мо̀ма!
Теб та прилѐга
три окѝ брадва,
бо̀рна да береш,
катрань да жежеш,
во̂гле да вдуваш.

23. VIII. 1953 г.
с. Широка лъка

Нурие С. Истрефова,
род. в 1908 г., самообразована,
домакиня

994. Вълци му яли хергеле

— Пустоно село Буково,
мойно е любе глупаво.
Пустоно село Растово,
мойно е любе краставо.
Пустоно село Елово,
мойно е любе келѐво.
Пустоно село Во̂рбово,
мойно е любе го̂рбаво.
Пустоно село Липово,
мойно е любе дрипаво!
— До̂щеру моѐ, хубава,
немо̀й му гльода грозноно,

ам си му гльодай имане:
цêла авлѝе харгельò,
пôлна градина кòшове,
цêла ходайò грошове.
— Майчинку, стара майчинку,
вôлци му êли харгельò,
вêтер му дуйнал кòшове,
раждô му êла грошове,
гà ми е любе невлюдно.

29. I. 1952 г.
с. Лясково

Шабан Х. Джинков,
род. в 1875 г.

995. Защо е тъжен юнакът

Йди питайте юнакан
òти е кѝман-кахòрен —
дали за вòда студена
или за мòми хубави?
Ко йще вòда студена,
дайте му да са напие,
ко йще мòма хубава,
дайте му да си отбере
от двене мòми аднôна,
аднôна, по-голêмана.

15. IV. 1954 г.
Чепеларе

Шабан С. Юруков,
род. в 1900 г., без образование

996. Сърдито ми е любето, I

— Майчинку, стара майчинку,
сардитко ми е любено —
край му не фатам защо е.
Дали за пêсни пêѐне,
дали за мòми гàлêне
или за вино пиêне?
Ко е за пêсни пêѐне,
сьодна ща, майчу, пê му ща.
Ко е за мòми гàлêне,
стана ща, майчу, сбра му ща
горна и долна махалô
и мѝжована Фатминка.
Ко е за вино пѝêне,
купи ща, майчу, дà му ща.

14. IX. 1951 г.
с. Мугла

Али Селямов,
род. в 1886 г.

Във вариант, който Ат. Райчев е записал на 10. II. 1954 г. в Чепеларе от девойки на седянка, вместо ст. 4—14 стоят стиховете:

Дали за моми галене
или за моми слêдене?
Ко е за моми галене,
да зôма да го загàлêм,
ко е за моми слêдене,
да зôма да го заслêдêм!

997. Сърдито ми е любето, II

Момите пъдят пиян момък. Той се разсърдва, нарамва ръждива пушка, възсяда мършаво конче и отива в гората. Изправя пушката и я проклина, че не е мома хубава.

— Сардитко ми е любено,
край му не фàтам защо е.
Дали за пêсни пêѐне
или за вино пиêне,
или за мòми гàлêне,
или за конче хранêно,
или за вòда студена?
Ко е за пêсни — пê му ща,
ко е за вино — дà му ща,
ко е за мòми — сбра му ща,
ко е за вòда студена —
дайте му да са напие,
ко е за конче хранêно —
ще ида да му дòведа.
Да êзди конче, да ходи
ваз село, още низ село,
дребнине мòми да гàли,
да гàли, да са нагàли! —
Пък те му тихо ромòнêт:
— Стàни си йди, юначе,
тув нêма мòма за тебе,
хич нêма твоê прѝлика,
че си пиêн, сарахòшин.
Мòмине си са главêни,

главѐни, с пȏрстен мѐнени.—
Юнак са люто разсȏрди,
стана си торна, отиде.
Наметна кѐпе̂ въшива,
нарами пушка ръждива,
вазсьȏдна конче мȏршаво,
вазйȏмна гȏра зелена,
та найде се̂нка дебела
и още вȍда студенȁ.
Пушкана права вазправи
и си хи тихо ромȍни:
„Пушку лю, пуста ше̂рана,
ше̂рана и ше̂мшѝрана,
да не бе̂ пушка ше̂рана,
та да бе̂ мȍма кȁматна!“

Юли 1939 г.
Чепеларе

Айша Ем. Кьоралиева,
род. в 1879 г., без образование,
домакиня

998. Каква ми се е паднала, I

— Ко ти е че̂лъм, та е̂лай,
межьȏна да ми обидеш,
пък ко ти не е, че немȍй.
Ала е че̂лъм да дойдеш,
момиче да си отбереш.
Кутрȁто мȍма бендѝсаш,
не̂е̂ щим да ти дадеме.—
— Майчинку, мое̂ майчинку,
какви сам гȁлил и мамил,
пък каква ми са й паднала:
каквȍто лиска зелена,
каквȍто бȏчва дебела,
каквȍто сухȁр висока.
Бй ще на Арда кюпрѝе̂,
врют да минȏват мȍмине,
мȍмине и неве̂стине!

1. IX. 1954 г.
Чепеларе

Гюля М. Кондакчиева,
род. в 1908 г., образование IV кл.,
работничка

999. Каква ми се е паднала, II

Какви сам гȁлил и мамил,
пък каква ми са й паднала:
е̂д ма е да е̂ пȍгледнам,
марзѝ ма да хи прȏдумам.
Нащȏ при нея да легнам,
като бȏчва е дебела,
като е̂ла е висока —
тамам за Арда кюпрѝе̂.

30. VII. 1954 г.
Чепеларе

Маха Д. Харитева,
род. в 1883 г.

1000. Очите й — зелени сливи

Руминине ȍчи — зелени сливи,
Руминина кȍса — зелен конопъл,
Руминина снȁжка — в дȏно черешка.
Руминине нȍги — деца повити,
Румини кальчу̂не — же̂ндарски чизме,
Румини папу̂це — мандȍви тарнаци!

27. VIII. 1954 г.
Чепеларе

Гюля М. Кондакчиева,
род. в 1908 г., образование IV кл.,
работничка

1001. Затова ме следят юнаци

Кога ма майка рȍднала, Ленче бе,
и вав кръчма ма метнала,
кога ма майка рȍднала, Ленче бе,
и се за бȏчва хванала.
Затва сам бе̂ла-червена, Ленче бе,
затва сам бе̂ла-червена,
затва ма слѐде̂т юнаци, Ленче бе,
затва ма слѐде̂т юнаци.

Не мога на во̀да да ида, Ленче бе,
от тиѐ пусти юнаци.
Ѝди, майчинку, на вода, мале ле,
че ща ма грабнат юнаци
сас накривени калпаци, мале ле,
и засукани мустаци.

12. II. 1950 г.
Чепеларе

Ариф С. Байрямов,
роден в с. Полковник Серафимово
през 1906 г., без образование,
общ работник

1002. Ако ме не вземеш

— О̀твори, Ленче, пѐнжуран
цигара да си за̀пале̂м,
две думи да ти про̀думам,
и двене да са сигурни:
ще ли ма зьо̂миш или не?
А̀ко ма, Ленче, не зьо̂миш,
кьорава, Ленче, да ходиш,
бе̂ли дуваре да ба̀раш
и за мен, Ленче, да питаш.

4. IX. 1954 г.
с. Върбина

Ариф М. Устов,
род. в 1910 г.

1003. Хубав ли съм, малки моми

Старец оре и чува, че в село има хоро. Отива и пита малките моми дали е хубав. Те му казват, че е хубав, но бабата му е стара, зъбите жълти и бяла брадата. Дядото ритва бабата, избива си зъбите и се обръсва. Момите му казват, че е хубав като кутел и сврака без опашка.

Орал де̂до на ливади,
на ливади, на гармади.
Вчуло му са в село хо̀ро,
в село хо̀ро, в село пе̂сни,
та разпрегна во̀ловене:
— Ѝдите си, пу̀щинѐви,
и ваз доле и низ доле,
да ва е̂до̂т во̀льковене,
во̀льковене и мечкини!
Мене мо̀ми още га̀ле̂т,
още га̀ле̂т, китки дават. —
Та отиде на хороно,
та са льо̀хна, та са чьо̀пна
и попита малки мо̀ми:
— Хубав ли сам, малки мо̀ми?
— Хубав, хубав, мили стрѝку,
да ти не е стара баба. —
Че отишьо̀л у дома му,
ритна баба зад вратана:
— У̀мри, бабу, и сас де̂не,
и сас дѐне, и без дѐне —
мене мо̀ми още га̀ле̂т,
още га̀ле̂т, китки дават,
та умирай, стара бабу,
и сас тебе, и без тебе. —
Че отиде на хороно,
та са льо̀хна и са чьо̀пна
и попитал малки мо̀ми:
— Хубав ли сам, малки мо̀ми?
— Хубав, хубав, мили стрѝку,
та ти не со̂ жьо̂лти зо̂бе,
жьо̂лти зо̂бе, бе̂ла бра̀да.
Та отиде у дома му,
та изчука жьо̂лти зо̂бе
и оборсна бе̂ла бра̀да.
Пак отиде на хороно,
та са льо̀хна и са чьо̀пна
и попитал малки мо̀ми:
— Хубав ли сам, малки мо̀ми?
— Хубав, хубав, мили стрѝку,
като ку̀те̂л без опашка,
като ко̂са гарага̀шка. —
Че са во̂рна у дома му,
фати баба за рако̂на
и на нее̂ тихо дума:
— Та ожѝвей, стара бабу,
мене мо̀ми кашме̂ро̀ват,
мене моми на сме̂х думат,
на сме̂х думат, на сме̂х имат.

15. VIII. 1954 г.
Чепеларе

Гюля М. Кондакчиева,
род. в 1908 г., образование IV кл.,
работничка

1004. Найде ли мома за мене

—Ходи ли, майчу, ваз село,
ваз село, майчу, низ село,
найде ли мо̀ма за мене?
— Ходих ми, сине, найдах ти,
ала е̂ ско̂па ка̀зуват.
Баща хи иска, сину лю,
жевга̀р биволи с ра̀таи,
майка хи иска, сину лю,
зелена цо̀ха за кю̀ркче,
се̂стра хи иска, сину лю,
на ме̂сечини че̂пра̀зе,
брате̂ хи искат, сину лю,
по чифт гюмюшлю̀ пицоле,
момана ѝще, сину лю,
бе̂ло-черноко ко̂пеле
на петна̀десте годинки.
— Всичко са, майчу, наимам,
ам си годинки не зна̂ем,
че ми е бе̂ла брадо̂са
и ми са жьо̂лти забесе.

27. VIII. 1954 г.
Чепеларе

Гюля М. Кондакчиева,
род. в 1908 г., образование IV кл.,
работничка

1005. Налетяла на старо старчище

— Назад, Дойке, назад,
че Вардар придошо̂л,
тьо̂ван-мо̂тан тече,
та ще та отнесе.
— Ако ма отнесе,
нека ма отнесе,
че сам налете̂ла
на старо ста̀рчище.
През двор ага̀ варви —
куче хо̀ндаливо,
в бужѐк ага̀ сьо̂дне —
като кютю̀чище.
Ду̂ше̂ му мерише
на гнило ме̂шище,
на ро̀ка му легнеш
като на панчу̂га,
брадо̂на му пишка
като е̂жичище.
— Ах, гѝди си младко,
нали си е младко!
През двор ага̀ варви —
като ва̀кло е̂гне,
в бужѐкан ага̀ сьо̂дне —
като челебѝе̂.
Ду̂ше̂ му мерише
на ранен босиле̂к,
на ро̀ка му легнеш
като на вазглавка,
брадо̂на му мьочка
като бе̂л памучек.

Февруари 1940 г.
Чепеларе

Рада С. Дандарова,
род. в 1895 г.

1006. Разплакал се стар бял дядо

Разплакал се стар бе̂л де̂до,
че остаре̂л, че побе̂лел,
а баба му тихо дума:
— Мо̂лчи, де̂ду, немо̀й плака,
не ли бе̂хме и ний млади,
любихме са, зимахме са,
остаре̂хме, обе̂ле̂хме,
още ли си любе тро̂сиш?
— Ох си, бабу, що да праве̂,
кат сарцето ми е младо.
— Опусте̂ло ти сарцето,
по̀гледни си ти лицето!

11. X. 1955 г.
мах. Катраница

Емин Ем. Драмалиев,
род. в 1914 г., образование IV кл.,
общ работник

1007. Рипна дядо с бъклица

Рипна де̂до с баклѝца,
метна крак в кръчмарѝца:
— Бре кръчмарска гъдѝйо,
налей на де̂да да пие,
да пие вину чървено,
дор му е бистра главица! —
Де̂до цок, де̂до лок,
смучъ де̂до като смок.

— Бре дêду, бре дъртак,
напил са си кат матрак! —
Става дêдо, лêга пак,
дето са е строполил,
там си дêдо позаспал.
Потрôсъ го бабата,
нашла го в локвата.
— Бре дêду, бре дъртаку,
стана вече кат малàк! —
Баба си го извлича,
дêдо си ê повлича.
Разсòрдила са бабата,
растòпъ му главòта,
омòкна му брадòта.
— Нà ти цок, нà ти лок,
идъ смòхтъ кàто смок!

25. XII. 1952 г.
мах. Стикъл

Пею Г. Енчев,
род. в 1874 г., образование IV кл.,
зидар

1008. Да я види с метлата

— Майчинку, стара майчинку,
утре ма ранко рàзбуди!
Ранко да стана, майчинку,
равнине двори да мêтам,
че ща да мине севдьòна,
севдьòна и хайманòна.
Та гà ма види с мêтлана,
да му са правѝ, майчинку,
че йê сам млого рàботна,
рàботна, êце пòргава.

29. I. 1951 г.
с. Лясково

Атидже Ш. Джинкова

1009. Не е от хубавите, нито от работните

Мома казва на момък, че тя не е от хубавите и че не знае да работи — майка ѝ я научила да се гизди и под сянка да седи. Момъкът ѝ казва, че и той не знае да оре и да коси — майка му го научила да ходи по улиците и да троши плетове.

— Не хвалêм ти са, юначе,
че ми сам мòма хубава.
Йê не сôм от кàматнине,
нито сам от рàботнине.
Фурка, вратено не знаêм,
на рудàн не сôм сêдала,
в станчòк не сôм влизала,
на станчòк не сôм скрипнала,
на дарак не сôм дрàпнала.
Мен ма е майка учѝла
зеленêн мисѝр да прàшêм,
под орêх сêнка да сêдêм
до двана врѝсê студени.
Да си ми миêм лѝцено
сас миризливо сапунче,
да си ми клàвам вèжкове
сас стамболсконо шуклѝло,
да си ми гльодам любено
през ситничконо кафêзе,
гà си ми ходи кàматно
по бêличконо мендресê.
— Момне ле мари хубава,
и ê си ти са не хвалêм!
Орало не сôм фатало,
кòсана не сôм видьвало.
Мен ма е майка учѝла
по сокацине да ходê,
врют кàловене да тòпта,
чужди плетове да трòшêм.

13. X. 1952 г.
Смолян

Жека Г. Лютова,
род. в 1884 г., домакиня

Стамболсконо (ст. 17) — от Истанбул.

1010. Тръгнал Тодю на гурбет

Тòрнал Тодю на гурбет да иде.
Майка му е сбрала пôлан тас апрàци
и в месалêн овсени колаци.
Ага стигнал Кържалицкêн камен,
сôднал ми е Тодю прогѝма да прави,
та е оттапàнил пôлан тас апрàци
и в месалêн овсени колаци.
Гà затрôсил пѝнгêна с тютюнêн —

забо̂рил е̂ Тодю в новине патуре.
Во̂рнал са е Тодю пу̂нге̂на да тро̂си
и му сво̂ршил Тодюму гурбете̂н.

25 II. 1954 г.
Чепеларе

Пята от девойки на седянка

1011. На коя какво е изчезнало, I

Събрали се моми на меджия, прели и заспали. Когато се събуждат, виждат, че изчезнала премяната на Тарфинка.

— Ко̂желю ше̂ран и писан,
писуван и разписуван.
Наска са с тебе ру̂кали
нах долничкана ма̂хало̂,
нах инге̂ Фатма на межьо̂
сине̂на во̂лна да предем,
гюзели̂м пе̂сни да пее̂м. —
Сабрали са са, подбрали
от горничкана махало̂
се̂стрине с посе̂стримине,
дружкине сас дружчицине.
Прели са, колко попрели,
седем вретена напрели,
осем ги пасма̀ смотали.
Легнали, та со̂н заспали,
по̂рви са пе̂тли пропе̂ли.
Ага̀ са от со̂н станали,
лю врют са рьо̂дом сьо̂днали
да ми са спитват, сдумуват
ко̂му какво е липсало.
Липсало ми е, липсало
на Тарфинка Имамова
баш байря̂мсконо гизди̂ло
и още гащи ше̂рани.

25. II. 1954 г.
Чепеларе

Шабан С. Юруков,
род. в 1900 г., без образование

1012. На коя какво е изчезнало, II

Събрали се девойки да предат и заспали. Когато се събуждат, виждат, че на едната изчезнало герданчето, на другата — коланчето, на третата — шалварите.

Сабрали са са, сабрали
малкине мо̀ми, сре̂днине,
ми̂жуму ке̂пе̂ да прадо̂т.
Попрели са, колко попрели,
легнали, та са заспали.
Спали са, колко поспали,
по̂рва са мома разбуди
и на другине викаше:
— Ста̀ните, хо̂лан, да видим
кому кина̀ е липсало!
Мене е, хо̂лан, липсало
на бе̂ла шийка герданче. —
Втора са мома разбуди
и на другине викаше:
— Ста̀ните, хо̂лан, да видим
кому кина̀ е липсало!
Мене е, хо̂лан, липсало
на тьонку ко̂рсче коланче. —
Трета са мома разбуди
и на другине викаше:
— Мен да е, дружки, липсало
от бе̂ла шийка герданче,
от тьо̂нко ко̂рсче коланче,
от гла̀ва фесче с алто̂не —
хич не̂ма бално да ми е;
ам са ми, дружки, липсали
моине е̂сни ше̂лваре.
И ги сам, дружки, зачула
на високана пла̀нина:
юнаци са ги занели,
вав хаван са ги сдробили,
на тютюн са ги изпили!

15. XII. 1954 г.
с. Триград

Пята от българки мохамеданки
в дома на Исеин Сальохльовски

1013. Стани ми, млада невесто

— Ста̀ни ми, млада неве̂сту,
ге̂чно е време станало:
сло̂нцено е огре̂ло
горна и долна махало̂,
Нешки са китка окрали.
Китката, майчу, как да е —

шѐлваре хи са окрали
сас девет топа гайтане,
шестдесет топа ширите,
сас полвин око пу̂лове.
На хаван ги са сдробили,
за тютюн ги са изпили.
Ризкана хи са окрали,
за кесьо̂ са ê ушили,
кафта̂н хи са окрали,
за чеврьо̂ го са ушили.

24. II. 1954 г.
Чепеларе

Айша Ем. Кьоралиева,
род. в 1879 г., без образование,
домакиня

1014. Бързала Ружка, бързала

Бо̂рзала Ружка, борзала,
цалана зима голêма
едно̂ тѝрънa прêсуска
за голêмъен Ду̂ховдин,
та че е Ружка набарзй
за голêмъен Илиндин.
Ага̂ е тамо отишла
на въсокана барчѝна,
момънъ хо̂ро сториха.
Хвана са Ружка до Гега,
до Гега, до Сгуровчъно.
Сбо̂ркала Ружка хороно,
та хи са дружкъ насмêха
и си на Ружка викаха:
— Êзък ти, êзък, Ружке ле,
на тѝрънана прêсуска,
дêно си ê си бо̂рзала
цалана зима голêма,
Пêтрувдин, Света Нъдêлê
и голêмиън Илиндин.

30. XI. 1951 г.
с. Широка лъка

Чока Ст. Гайдарова,
род. в 1919 г., образование IV кл.,
домакиня

1015. Отсечи пръти дрянови

Тодор се оплаква на леля си, че жена му не знае да работи и да готви. Леля му го учи да отсече дрянови и лескови пръти — с лесковите да я подпира, с дряновите да я удря.

— Не ва̂рите са, юнаци,
на черноoки девойки,
че йê са дру̂гож измамих,
та сам зьол любе черноко.
Фурка, вретено не знае,
на руда̂н не е сêдало,
в стан ми не е влизало.
По̂рво го госте заведах,
та го на госте отведах,
от со̂н си госте не вѝдê.
Тогав гу, лелчу, доведах,
отидах оран да о̂рам,
пък нему, лелчу, насо̂дих
про̂гима да ми донесе.
Про̂гима дойде — не дойде,
пладнѝна дойде — ни дойде.
Разпрьогнах живга̂р во̂лове,
та си ми то̂рнах низ бо̂рце.
Ага̂ си, лелчу, поглъоднах
нашено село голêмо,
всичкине ку̂ки ту̂рмêха,
на̂шено ку̂кê не ту̂рми.
Ага̂ у дома отидах,
та си ми, лелчу ле, влêзах,
какво да видêм, да найдам!
Мо̂чило пита да мêси,
ро̂ки вав тêсто вмêсило,
гла̂ва е в главнê вто̂кнало,
с ногѝне рие пепело̂н.
У̂чи ма, лелчу, на̀учи
какво да правêм любено.
— Тодоре, лелин Тодоре,
йê та ща хитро научи.
Йди ми в го̀ра зелена,
о̂тсêчи про̂те дрêнови,
дрêнови, още лескови.
С лêскови йê подпирай,
с дрêнови йê удрѝвай,
тогав ще да са научи
какво да прави любено.

24. V. 1954 г.
Чепеларе

Жека А. Метексова,
род. в 1896 г., образование IV кл.,
домакиня

1016. Прела Райка три години

За три и половина години Райка наприда три вретена. Натоварва ги на колата, отива на пазар и ги продава, та си купува „ко̂се̂к старе̂ц“ с лакът брада. Отнася го у дома си и сварява казан каша. Когато той я изяжда, събира му три зърна и го праща на воденица. Мишките събарят стареца и Райка тръгва да го търси.

Прела Райка три години,
три години и полвина,
та напрела три вретена.
Впрьогнала е воловене,
тварила хи на колана,
то̂рнала е нах пазаран.
Колана хи скрипнуваше,
волове хи ревнуваха.
Откара хи на пазаран,
откара хи, продаде хи.
Чудила са кльота Райка
що да зьоме, що да купи.
Купила си ко̂се̂к старе̂ц
с лаке̂т бра̂да, с че̂пе̂р сна̂га,
та не може ход да ходи.
Метна во̂же — заде̂на го,
отнесе го у дома хи,
та му свари казан каша.
Сьодна старец да ми е̂де,
та огребе казан каша,
огребе го, помете го,
пак погльодна с милни о̂чи.
Фрипна Райка в хамбаре̂но,
та му сбрала до три зърна:
едноно бе̂ мисирено,
другоно бе̂ пченичено,
третоно бе̂ су̂ражица.
Проводи го в воденица:
— И̂ди, старец, в воденица
да хи смеле̂ш бе̂ло бра̂шно! —
Та̂ са бави до три дене̂,
той са бави три неде̂ли.
Га̂ отиде в воденица,
мишкине са навалиха,
та си старец подвалиха
и го в по̂дан фавалиха.
То̂рна Райка да го тро̂си,
че си срьощна до две мишки.
— Мари мишки, мои дружки,
виде̂хте ли мое̂к старец?
— Мари Райке, кльота Райке,
и да го сме ний виде̂ли,
та не сме го ний познали.
— Мари мишки, мои дружки,
мой бе̂ старец еце личен,
е̂це личен и приличен:
с лакет бра̂да, с че̂пе̂р сна̂га.
— Виде̂хме го, кльота Райке,
долу, долу в воденица.
Ро̂ка му бе̂ повдигачка,
сна̂га му бе̂ подпирачка,
бра̂да му бе̂ пометачка.

19. VI. 1939 г.
Чепеларе

Тодор К. Балджиев,
род. в 1862 г.

По сведения на Т. Балджиев песента се пеела само на „Пу̂стовете“ (великденските заговезни) на хорото около огъня.

1017. Заженил се е вълчи син

Заженил са во̂лчи син
за мечкина ми до̂щере̂.
Заю бе̂ Баю деверьо̂т,
Кума бе̂ Лиса кальма̂на.
Запе̂ло ми бе̂ пе̂тлено,
та си разбуди бабана
да си разточи зелникан.
Кола бра̂шно източи,
чешмьо̂ во̂да пресуши,
че разточи зелникан.
Га̂ запече зелникан,
кре̂кна ми не̂що вав него.
Бабана вика: „Же̂ба е“,
попан хи вика: „Мечка е!“
Га разре̂за зелникан
и вав него найдаха
де̂довине царвуле
и бабинана престилка.

1. I. 1955 г.
с. Триград

Миче Рускова,
род. в 1925 г.

ПЕСНИ И НОВЕЛИ С РАЗЛИЧНА ТЕМАТИКА

1018. Троица вървят из друм нагоре

Троица варвьот, Дим-Димке ле,
ваз друм нагоре,
и трине карат, Дим-Димке ле,
три мулета,
три мулета, Дим-Димке ле,
жьо̂лти алто̂не.
Ше̂рана гайда свире̂ха,
Дим-Димке ле,
гайдана дума думаше,
Дим-Димке ле:
— Де ли ми е бащин оду̂т,
Дим-Димке ле?
— Над Стани̂мака отдолу,
Дим-Димке ле!
Там има до̂рво високо,
Дим-Димке ле,
там има халки сребарни,
Дим-Димке ле.

23. VIII. 1955 г.
с. Беден

Осман Караджов,
род. в 1905 г.

Станимака (ст. 13) — сега Асеновград.

1019. Левтерка ми се изгуби

Левте̂рка ми са изгуби
след аше̂м на два сахате̂.
Че си Левте̂рка найдаха
вав хаджицкине ливади.
Под оре̂х на се̂нка седе̂ше,
плетни жорапе плете̂ше,
жьо̂лти алто̂не ниже̂ше.

21. IX. 1951 г.
с. Лясково

Фатма Ад. Парова,
род. в 1913 г., образование III кл.,
домакиня

1020. Георги Чуртата отвлича Руска

Войници отвличат Руска за невеста на Георги Чуртата. Брат ѝ тръгва да я освободи и моли кмета на Широка лъка да му помогне. Георги заплашва, че ще вдигне селото с бомби одринки, и кметът му разрешава да се ожени за Руска.

Та чулъ ли сте ѝли не
какво е ново станало
в Кремъне село голе̂мо?
Руска аргàтки заведъ
на високана плàнина
жьо̂лтана жьо̂тва да жьо̂нат,
зълено се̂но да сбират.
Кàйно си жьо̂тва жьо̂не̂ха,
от чьо̂ста го̂ра изле̂лъ
двамина младъ войницъ,
та си ми Руска фанаха,
фанаха и окрадаха.
Рускинъ ве̂рнъ друхчицъ
бо̂ржъ си хабе̂р пуснаха
до не̂хин брата Тодора,
до старана хи майчъца.
Агà са Тодор научъ,
бо̂ржъ са стьо̂гна, обу са,
нарамъ пушка ше̂рана
и фукна в го̂ра зълена
войницъ да си застигнъ,
състрица да си отньомъ.
Доде са Тодор усе̂тъ,
девек планъни премина
и си войницъ застигна
зад Кàрлацкана барчѝна.
Едно̂ж хми речъ: „Стойтъ там!“
и вдигна пушка ше̂рана.
Войницънъ му викаха:
— Тодоръ, гѝдъ Тодоръ,
немо̂й са с лошо зафата,
че ни са по̂лнъ пушкисъ,
пушкисе, карабинъсъ,
та жъ та тебъ отбàвим,
ам хайда сас нас, Тодуръ,
баш момин да та вогимъ
в наше̂но село голе̂мо! —
Варве̂лъ, колко варве̂лъ,
агà са тамо отишли
в голе̂ма Широка ло̂ка,
Тодор отидъ да сбира
в Ке̂дѝкоскана махало̂
неговъ стари до̂стовъ,
дано си Руска отньо̂мат
и си е̂ назакь разво̂рнат.
Хогил е Тодор, тросъл е,

ала са кѝман заво̂рна —
никой имда̀ть му не дава.
Тогав е Тодор отишьо̂л
в Широкалъшка общино̂
да тро̂си селскъ михта̀рин.
Михта̀р бе̂ Васил Чолакан,
Тодор на него викашъ:
— Кмете ле, господарю ле,
Чу̀ртата Гьорги отсу̀рна
мое̂та мила сестрица,
зо̀рле̂н е нахтуф доведъ.
Хайдъ ми бо̂ржъ по̀могнъ
от него да е̂ отньомъм,
назакь да си е̂ разво̂рнъм,
чи ми е ма̀шка, глупава! —
Ка̀йно си дума думаха
и Чуртата си допа̀дна
в Широкалъшка общино̂
и си на кмета викашъ:
— Кметъ ле, батю Василъ,
ако ми Руска отньомеш
и си е̂ наза̀кь разво̂рнеш,
носе̂м си бомби о̀дринскъ,
та ща да вдигнам селосо,
селосо с тъме̂ле̂со,
хич нема да са по̀чуде̂! —
Чудъл са кмета, мислил са,
та че накрае̂ отсе̂кал:
— Руска да са нъ извѝда,
млада неве̂ста да станъ,
Гьоргюму изме̂к да правъ,
по широк сара̀й да ходъ,
на въсок че̂рдак да съди,
на въсок че̂рдак Гайдюв дол.

30. XI. 1951 г.
с. Широка лъка

Чока Ст. Гайдарова,
род. в 1919 г., образование IV кл.,
домакиня

Песента е създадена за Георги Чуртата от с. Широка лъка, който като войник-граничар откраднал Руска от с. Кремене, Смолянско.

Ка̀рлацкана (ст. 26) — прил. от *Карлък.* За него вж. пояснението към песен № 310.

1021. Сирак Стоян забогатява и се оженва за чорбаджийска дъщеря

Стоянт остава без баща и майка му го отглеждала с чужда работа. Когато пораства, той развъжда овце, купува планина и си направя къща. Залюбва съседката си, но братовчед му я открадва. Стоян се оженва за чорбаджийска дъщеря.

Остана Сто̂ен сираче
у майка му вав кореман,
та го е майка родила,
родила и изку̀тила.
Доде го майка изку̀ти,
гола и боса ходила,
чузда е фурка попрела,
чьорна е ко̂рпа носила,
суха пладнѝна е е̂ла
и в уста му е до̂вчила.
Ага̀ голе̂мко израсте,
излѐзе хитро, разумно,
бо̂рже го добро постигна,
та ми се Сто̂ен замогна.
Млого е стадо напа̀сал,
хиле̂да и петстотини,
купил е цала пла̀нина.
Ага̀ баща му почина,
остави ко̂ща схлупена,
схлупена и разкапана.
Сто̂ен си нова огради
отво̂н и во̂тре киречлѝ,
каквото сара̀й голе̂ма.
Млого бе̂ Сту̂ен касметлѝ,
всичко му нахпреж варве̂ше,
зара̀р го не нахо̀даше.
Во̂лк о̀вца не бьо̂ изйдал,
нито хайдутин окрадвал,
все му са о̀вце близнили.
Години бо̂рже мино̂ли,
доде са Сто̂ен усе̂ти,
станал юнак за женене.
Зага̀ли Сто̂ен, замами
негова близна комшийка,
комшийка, бе̂ла Марийка.
Ала доде са накани
лише̂не да хи проводи,
неве̂ста да е̂ отведе,
отиде по̂рви браточьод,
та му окраде любено.
Сто̂ен на майка викаше:
— Мале ле, мила мале ле,
е̂це ма боли сарцесо,
без болест болан ще легнам,
че ми са жени любено
на мое̂н по̂рви браточьод
и мен за девер ще кане̂т.
С какви ща но̂ги да идам,
с какви ща о̂чи да гльодам
мое̂на бе̂ла Марийка,
ага̀ играе хороно,
хороно на по̀водникан.
Майка Сто̂ену викаше:
— Сто̂ене, сину Сто̂ене,
немо̂й са, сину, кахарѝ,
кахарѝ, още е̂досва,
че ти са жени Марийка.
Майка ще да та ожени
в селосо на баш momана,
от нее̂ дваж по-ка̀матна,

от неѐ триж по-ра̀ботна.
Ста̀ни ми, синку, во̀зседни
твоѐно конче хранено,
та си ми ѝди, сину лю,
на високана пла̀нина
стадоно да си обѝдиш
и оттам да ми докараш
Алчиѐ, ва̀кал карагьо̀з
сас рунтавана опашка,
сас витине му ро̀гове
и сас дльогине ало̀ци.
Та че го, сину, за̀коли,
шиш го чеверьмо̀ о̀печи,
че си ми сбѐри, сину лю,
твоине сгодни другаре,
да си хи гостиш и служѝш
от коч дебела чевермьо̀
и руйно вино червено.
Ага̀ са врют разшенѝте,
тогава ще ва про̀водѐм
нах Иван тьошак чорбаджи.
Има си мо̀ма хубава
на седемнайсет годинки,
та да ѐ, сину, ѝщите
невѐста да ѐ доведеш
вав твойсо бѐло кона̀че.
Та да са пукне и тресне
твоян браточьод душма̀нин,
дето ти ба̀лно направи
с Марийка, близна комшийка.
Нему е ко̀ща схлупена,
схлупена и разкапана,
та нѐма де да посрьо̀щне
нито сватове, кумове,
нито пък млада невѐста. —
Ка̀йно си дума думаха
и чичоно хми зачука,
зачука, още зару̀ка
на тѐхни шѐмшир капѝи:
— Ѐла, Стоѐнце, о̀твори! —
И Стоѐница излѐзе,
та му капѝи отвори
и го нахво̂тре фаведе.
Ага̀ си во̂тре влѐзаха
и чичоно хи заиска
бра̀шно за мьоки фурнѝти,
дебели бра̀ве за сватба.
Стоѐница му викаше:
— Бра̀шноно си ми трѐбува —
овчѐре ще си храниме,
бра̀вено си сам продала —
пла̀нина сам купо̀вала;
дѐно ми са за колене,
те са са вейке сво̂ршили,
пък другине ми са добри.
Чичоно пак хи викаше:
— О̀твори ба̀рем сараѐт
сватбаре да си по̀срѐщна,
че ми е ко̀ща схлупена,
схлупена и разкапана.
Стоѐница му викаше:
— Сара̀ѐс ти не отварѐм,
и мен ща госте да дойдат,
и ѐ ща сватба да мѝсам. —
Ага̀ чичоно излѐзе,
Стоѐн си конче вазсьо̀дна
и торна нах планино̂на
стадоно да си обѝди.
С кончено Стоѐн премина
през Марийкини дворове.
Та̀ си на пѐнжур седѐше,
бѐли си ро̀ки ко̂ршѐше,
мо̀рна си ко̀са мо̂кнѐше,
майка си люто калнѐше
и на Стоѐна думаше:
— Стоѐне, любе Стоѐне,
какво ща сега да правѐм,
как си ма мен измамиха,
измамиха, окрадаха.
Не ли е льосно, Стоѐне,
пак да са с тебе сбереме
ба̀лносо да разде̂лиме:
— Марийку, близна комшийку,
нашесо са е сво̂ршило,
нашесо с тебе сбиране,
сбиране и лафоване.
Ѐ не со̂м ти крив, Марийку —
ти си ма мене остави,
остави, още заборѝ.
Сега ще тьоглиш, Марийку,
доде си жива и здрава.
И мене ми е изѐло
рунтаво куче касметѐ,
и мен ще майка ожени
за друга мома в селосо. —
Че си ми сбута кончено
и си ми Стоѐн отиде
на високана пла̀нина.
Вечеро̂н тамо прелѐжѐ
с овчѐре и мандражие,
с овчѐре и с карачѐре.
Га̀ са е бѐлко со̂вналo,
Стоѐн си стана отиде
в негова сива сюрѝѐ,
хвана си вакал Алчиѐ
сас рунтавана опашка,
на кончено го приво̂рза
и си го Стоѐн откара
на майчини му дворове.
Шиш го чевермьо̀ изпече,
та че ми Стоѐн посабра
негови вѐрни другаре,
та си хи гости и служѝ
и голѐм шенлѝк да правѐт.
Ка̀йно ѐдѐха, пиѐха,
чифлемѐ гайди свирѐха,
авѐлски пѐсни пѐѐха.
Майка Стоѐну викаше:
— Стоѐне, сину Стоѐне,
стига сте вино лю̀хкали,
вино и бѐла ракиѐ,
че вино шеко̀ не знае,
ракиѐ хаса̀п не прави,
та ще са врют опиите.
Ставайте, сину, во̂рвите,
доде не со̂ сте опили,

нах Иван тьошак чорбаджи
момана да доведете,
сараѐс да ми напо̂лни.
Ѐ сам сас него думала,
думала и лафо̀вала
и мома̀ре прова̀дала,
та нѐма да ва разво̂рне. —
Стоѐн си майка послуша,
станаха и си отидоха
сас двене гайди шѐрани
у Иван тьошак чорбаджи.
Иван си даде момана
и пак са с гайди во̂рнаха,
на портине зачукаха,
зачукаха, зару̀каха.
Стоѐн на майка викаше:
— Йѐла ми, майчу, о̂твори,
водѐм ти млада йзмѐна,
на тебе драга снашица,
на мене млада невѐста! —
Раздраго̀ва са майка му,
бо̂рже отвори портине,
та си посрьощна невѐста
и ѐ фаведе в сараѐн
на високине кьо̂шкьове.
Ага̀ невѐста фавели,
врют са на софро̂ сьо̀днали
да ѐдо̂т, още да пийо̂т.
Ѐли са, колко пили са,
та че са хо̀ро сторили
на широкине по̀тоне,
на кованана дюшемьо̀.
Га̀ си другаре опрати,
Стоѐн си конче вазсьо̀дна,
та си ми Стоѐн отиде
на високана планина
да ло̀чи вакли овньове,
да прави сватба голѐма
на личен ден, на Петровден.
Ага̀ е тамо отишьол,
отло̀чи вакли овньове,
скалѐса млади овчѐре,
овчѐре и мандражие.
Та че станаха то̂рнаха
низ планино̂на надолу,
ваклине овни караха,
шѐрани гайди свирѐха,
тьо̂нкине пушки пукаха,
гармѐщйм варвьо̂т и пейо̂т.
Цало е село излѐло
да си погльода, послуша
как слизат от планино̂на
Стоѐновине овчѐре,
овчѐре и мандражие.
Майка му на двор седѐше,
в панер дарове даржѐше,
та хи врютѐк одарй,
одарй, още услужй
сас шишо̂ бѐла ракиѐ.
Стоѐн си изкла овнине,
голѐма сватба вазмйсал,
цало е село скалѐсал.
На булка бащата дойде,
Иванчо тьошак чорбаджи,
той си сватѐ викаше:
— Свате ле, мари хубава,
йщиш ли млого дарове?
Мен е момаса глупава,
та нема млого дарове,
дарове, още спа̀пове.
Стоѐница му викаше:
— Всичко си имам, свату лю,
сватбаре да си по̀срѐщна. —
Че си го него изведе
на високине кьо̂шкьове
да хи разгледа сараѐн.
Погльода — всичко послато,
послато и наредено.
Че му сандо̂ци отвори
и на Ивана викаше:
— Виж колко имам да̀рове,
да̀рове, още спа̀пове! —
Ага̀ е всичко разгльодал,
тогав си Иван отиде.
Сториха сватба голѐма,
Иван на булка товари
дванайсет твара спа̀пове,
во̂рза хи крава и муле.
Цало са село почуди
как ми са Стоѐн замо̂гна
и каква мома си найде,
хем богата, хем ка̀матна,
през село китка извита,
през го̀ра вѐрна дружина.

28. I. 1955 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

Стана Балджиева чула песента от баба си Чина Куртева от Чепеларе, която ѝ разказала, че тя била изпята за чепелареца Муржо Чорбаджи — прякор на Стоян Чорбаджията. От неговия прякор е получила името си и Чепеларската планина — Муржоското (сведения на Мария и Манол Манолови).

1022. Иван терзията отглежда сираче

Иванчо остава сираче и го прибира Иван терзията. Отглежда го, научава го на занаята си и го оженва за дъщеря си.

Остана Иван сираче
манишко на три годинки
без майка, още без баща.
Ситна росица росеше,
Иван на порти седеше,
желно си, милно плачеше
и майчица си рукаше:
— Каде си, мое майчице,
да дойдеш да ма прибереш? —
Вав това село имаше
до един чичо Иванчо,
който бе баш терзиета
и още чорбаджиета.
Той си на жена викаше:
— Женице мари хубава,
чуеш ли или не чуеш
какви са гласе изнисат
на комшицкине дворове?
Иванчо кльото сираче
желно си рука и плаче.
Хо да го, мари, приберем,
че нема нийде никого!
Жена му не склоневаше,
та си на Иван викаше:
— Имам си деца, Иване,
нам чуждо дете не требва. —
Кайно си дума думаха,
отвон са тьовно стевнило,
детенце рука и плаче,
лю плаче, не арнисува.
Но чичо Иван са смили,
та стана, нахвон излезе
и прибра машко детенце.
Огрел е вода горьоща,
та си го изми, премени,
нови му дрешки надена,
даде му топла вечерка.
Детенце не ще да еде,
ами си желно плачеше
и за майка си питаше:
— Каде е, чичу, майка ми,
да дойде да ма прибере?
Чичо Иван го миреше
и си му хитро викаше:
— Молчи, не плачи, чичово,
майка ти утре ще дойде,
ам ела сьодни да хапнеш,
доде и топла вечерка,
та че си легни да поспиш! —
Детенце чича послуша,
сьодна си кротко да еде,
да еде, да вечерува.
Га са хубавко нахрани,
борже си легна и заспа.
Ага са белко совнало,
совнало, слонце изгреле,
детенце стана, уми са
и кротко сьодна в бужекан.
Чичо Иван са разтроси,
даде му блага прогимка
да хапне, да се наеде,
че си му хитру думаше:
— Иванчу, близно комшийче,
доде си дойде майка ти
да си та тебе прибере,
йе ща та хранем и кутем
кайно ми чьодо рожделно
сас мойсе дребни дечинки.
Майка ти делеч отиде,
та ща са млого забави. —
Дете бе хитро, разумно,
колконо расте големко,
по-хитро станва, разумно,
изкутиха го големко.
Чичо Иван бе терзие,
терзие и чорбаджие,
та го изучи терзилок —
тьонкине хаби да крои,
ситно шийово да шие.
Искаше да го посини,
оти му бе по волена,
за всичко си го слушеше.
Комшие си му викаха:
— Немой си го посинева,
ам имаш женско детенце,
та го за него ожени
и си му стори кощица. —
Ага ми стана Иванчо
на двайсет и пет годинки,
огради си му кощица
и даде си му дощере,
за нее си го ожени.
И млого си го тачеше,
тачеше, еще слагаше,
че си бе хитро, разумно,
та стана голем богаташ,
каквоно чича Иванча.

24. II. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

1023. Защо ме, лельо, изхрани

Тодор остава сираче и го отглежда леля му заедно с нейния син Манол. Когато порастват, двамата залюбват една мома. Тя иска Тодор и Манол се оплаква на майка си, която погубва Тодор.

Остана Тодор сираче
без майка Тодор, без баща,
та го е зьола леле̂ му,
леле̂ му бе̂ла Тодора.
Та ми го леле̂ изку̀ти
сас неин сина Маноле̂.
Еднòчна ру̂ба хми стори,
еднòчни кòне̂ хми купи,
от едно̂ майка родени,
вав едно̂ тавло̂ тавле̂ни.
Та че хи леле̂ проводи
вав чуждо село на хòро
и си хми леле̂ заро̂ча:
— Сѝнове, мои сѝнове,
еднòчни мòми гàлите! —
Едно̂ мо̂ма загàлиха,
во̂рна са Манол у майка,
та си на майка викаше:
— Мале ле, стара мале ле,
защок ми Тодор изку̀ти?
Едно̂ мòма загàлихме,
мене момана не зима,
Тодора зима момана.
Майка Манолю викаше:
— Мòлчи, не плàчи, Маноле,
йе̂ ще си сгòде̂м Тодора. —
Тà си го него пору̀ка:
— Йе̂ла ми, лелин Тодоре,
лѐгни ми, лелин, на скутас
че̂мба̂сат да ти рàзчеше̂м! —
Легна хи Тодор на скутан,
пък тà не чеса че̂мбàсан,
ам си му глàва отре̂за.
Главо̂на скача, говори:
— Защок ма, лелю, изку̀ти,
изку̀ти, лелю, изхрани,
та че ми глàва отре̂за
заради мòма, лелчинку?
Йе̂ ще̂х момана отсто̂пи,
та да е̂ зьоме твой Манол.

Февруари 1947 г.
Чепеларе

Иванка Ил. Делкова,
род. в 1914 г.

1024. Радка изцерява болното си любе

Радка се моли да се стопят снеговете, за да иде в Драма при болното си любе. Снеговете се стапят. Тя отива и се грижи за любето си, докато оздравее, и го отвежда в родното им село.

Дуйнаха зимни ве̂трове,
лѐтнаха бе̂ли сне̂гове,
вазспре̂ха по̂те и друме,
никой не може да мине.
Радици хабѐр допадна
от Драмальова касабо̂,
че хи е любе болничко,
уку̀сче̂к хи е искало.
Всичко си Рада сабрала,
ала по̂т нема да варви.
Рада са богу моле̂ше:
„Боже ле, мили господи,
ду̀йни ми бе̂ли ве̂трове,
рòсни ми ситна росица,
рàзстопи бе̂ли сне̂гове,
стòри ми по̂тчек да мина
нах Дрàмальова касабо,
любено да си òбиде̂,
че ми е е̂це болничко!“
Господ си Рада послуша,
дуйнаха бе̂ли ве̂трове,
летнаха силни дòждове,
стопиха бе̂ли сне̂гове,
сториха по̂тче̂к да варви.
Всичко е Рада сабрала,
ситан армага̂н купила —
бе̂лоно грозде сас салкòм,
жьо̂лтана дюле̂ сас че̂пчок,
блага е̂балка с листана,
че стана Рада, та то̂рна.
Агà е тамо отишла,
че как да найде любену?
Човальче му бе̂ постелька,
трупальче му бе̂ вазглавка,
червено ше̂лче — завивка.
С о̂чи не може да гльода,
с ро̂ки не може да хàла,
не може да са поклати.
Рада му снàжка вдигаше
и си му же̂лно викаше:
— Стàни са, любе, ѝзправи,
уку̀сче̂к ти сам донела —
бе̂лоно грозде сас салком,
жьо̂лтана дюне̂ на че̂пчòк,
блага е̂балка с листана.
Е̂балка ще ти рàзреже̂
устана да си разквасиш.
Любе хи же̂лно викаше:
— Не мога, Раду, да стана,
лоше̂ ма глàва сболе̂ва,
ситна ма трьоска затриса,
снàжкаса ми е капнала,
не мога да са пòклате̂. —
Рада е била хитричка,

та си са бо̂рже разтроси,
найде двамина дохторе
любено да хи прегльодат.
Дохторе бо̂рже дойдоха,
любено хи прегльодаха.
Е̂це е тьожко болничко,
силна простуда изстинал.
Дадоха силни ле̂кове
и на Радица викаха:
— Радице мари хубава,
на̀йди му хитра женица,
хубавко да го разтрие,
на̀клади силни о̂гньове,
по-бо̂рже да са загре̂е,
та че му свари, Радице,
от пиле топла чорбица
да хапне, да са нае̂де. —
Рада са бо̂рже разтарче̂,
отиде нах дюке̂нено.
Купи му дюшек — постла го,
купи му юрган — зави го,
купи му пиле — свари го,
найде му жена — разтри го,
даде му силни ле̂кове.
Га̀ беше на нощ сра̀де нощ,
любено хи са усе̂ти,
та рече: — Кой е до мене?
Дайте ми малко водица! —
В че̂шка му во̀да дадоха,
ага̀ си пийна водица,
хубавко си са усе̂ти
и зьо да дума и галчѝ:
— Млочко сам мокар, зазноѐн! —
Рада му сна̀жка повдигна,
та го преме̂ни, пресуши,
та че му Рада принесе
от пиле топла чорбица
да хапне, да са нае̂де.
Ага̀ са зо̂ра зазорѝ,
очинкине си опули
и хубавко са усе̂ти,
добра си дума думаше.
Радица си го питаше:
— Ка̀жи ми, любе, ка̀жи ми
какво ще хапнеш и пийнеш,
да ида да ти до̂неса,
всичко ща, любе, да найда! —
Посе̂де̂ Рада неде̂лька,
та хубавко го оздрави,
та че му хитро викаше:
— Хай да та, любе, товаре̂,
да си та тебе о̂ткарам
нах нашно село голе̂мо,
на високана пла̀нина,
хубавко да та о̂праве̂,
на но̂ги да та йзправе̂.
В буже̂кан да ми посе̂диш,
с кавале̂н да ми посвириш,
кона̀кан да ми разшенѝш,
сарцесо да ми разпуснеш! —
Та че го Рада покачи
на сиво муле товарно,
та си го Рада откара
вав те̂хно село голе̂мо
на бащини му дво̀рове,
вав бе̂личконо кона̀че.

13. II. 1954 г.
Чепеларе

Стана Я. Балджиева,
род. в 1864 г., без образование,
домакиня

Произведението представя интересна като фолклорно явление смесица между старо и ново: традиционното, добре познато на среднородопската поезия начало е послужило за встъпление на късно възникнал, лишен от художествена стойност песенен разказ за конкретно събитие, непосредствено познато на осведомителката, която по всяка вероятност е и негов автор.

1025. Вангелина жали млад Стоян

Майка пита сина си Стоян, който лежи болен, какво му е най-мило. Той ѝ казва, че най му е мила Сивковската гора, гдето е пускал стадото си и гледал момите, които белят на реката, и първото си любе Вангелинка. Майка му я повиква и той се прощава с нея. Поръчва ѝ, ако го обича от сърце, да го жали три години и половина, докато отворят гроба му, та да му вземе пръстена. Девойката го жали и когато разкриват гроба, пръстенът сам скача на ръката ѝ. Стояновата майка я предумва да се ожени, а като дойде да види майка си, да отиде и у нея — тя ще я посрещне като снаха.

— Сину, сину, а мой сину,
ка̀йно ле̂жиш, та умираш,
ка̀жи, сину, на майка ти
що ти, сину, теб най-мило.
— Мале, мале, стару мале,
га̀ ма питаш, ще ти каже̂
що е, майчу, мен най-мило.
Мила ми е, драга ми е
сивковскана сива го̂ра,
че са рано разлистнува,
рано-рано по Гергьовден
и по-рано по Благовец.
Ага̀ идам врадѐ го̂ра,
та си пуснам сиво стадо
да ми ходи по горичка,
че си со̂днам под еличка,
под еличка, под боричка.
За̀качѐм си остра сабе̂,
во̂зправе̂м си тьо̂нка пушка
на боричка, на еличка,
йзваде̂м си меден каваль,
та засвире̂м же̂лни пе̂сни
и си гльодам сивковскине,
сивковскине малки мо̂ми

как си бе̂лет бе̂ло пла̀тно,
платна бе̂лет, пране перо̂т.
Една мо̀ма Вангелинка
сто̂пила е врадѐ ре̂ка,
врадѐ ре̂ка на бе̂л камень.
Нито пере, нито бе̂ли,
ам си гльода мрени риби
как ми кройо̂т бе̂ла ре̂ка
ту нагоре, ту надолу
и ми носе̂т в уста во̀да,
в уста во̀да, в крилца пе̂сак,
та заливат ран босилче̂к,
ран босилче̂к, карамфилче̂к,
да го беро̂т ма̀шки мо̀ми,
да го киче̂т на юнаци.
Мале, мале, милна мале,
йе̂ ща, майчу, да загина,
да загина, да почина!
— Сину, сину, а мой сину,
да ти ру̂кнам Вангелинка,
Вангелинка ма̀шка мо̀ма?
— Ѝди, майчу, по̀рукай е̂,
по̀рукай е̂, до̀веди йе̂,
имам дума да хи каже̂м.
Да си тури гиздѝлоно,
гиздѝлоно, кичилоно.
Стана майка, та отиде
да пору̂ка Вангелинка:
—Ста̂ни, ста̂ни, Вангелинку,
пре̂ме̂ни са, ку̂рдисай са,
о̀гизди са, о̂кичи са,
че та ру̂ка млади Стое̂н,
има дума да ти каже! —
Станала е Вангелинка,
преме̂ни са, курдѝса са,
турила е гиздѝлоно,
гиздѝлоно, кичѝлоно,
че отиде у млад Стое̂н,
на портине чука-ру̂ка:
— Е̂ла, е̂ла, по̂рво любе,
ѝзле̂зи ми, о̂твори ми,
о̂твори ми че̂мшир порти,
че ти иде млада госка,
Вангелинка ма̀шка мо̂ма. —
Млад Стое̂н отво̂тре дума:
— Влѐзи, влѐзи, Вангелинку,
тьожка болька ма надвила,
та не мога да изле̂за,
по̂рво любе да си сро̂щна.
Ага̀ вле̂зе Вангелинка,
млад Стое̂н хи же̂лно дума:
— Е̂ла, е̂ла, по̂рво любе,
со̂дни близко, Ванге̂линку,
имам дума да ти думам,
ще ти каже̂м до два ла̀фа. —
Со̂днала е Вангелинка
до Стое̂нована сде̂лка.
Млад Стое̂н си о̂чи вдигна,
та погльодна бе̂ло лѝце,
бе̂ло лѝце, тьо̂нка сна̀жка,
че разго̂на бе̂ли ро̂ки,
та прегре̂бе Вангелинка,
Вангелинка ма̀шка мо̀ма.
Облюби хи бе̂ло лѝце,
бе̂ло лѝце от две стра̀ни
и на нее̂ хитро дума:
— Вангелинку, ма̀шка моме,
йе̂ та ру̂кам, по̂рво любе,
да ти каже̂м до два ла̀фа —
че та га̀ле̂м, Вангелинку,
от манишка до голе̂мка,
а пък не̂ма да са зо̂мим —
тьожка болька ма надвила,
йе̂ ща млад да си загина,
да загина, да почина.
Какво носиш, хала̀л да е,
дено ти сам йе̂ надонел.
Ако ма от со̂рце га̀лиш,
же̂ли ма щиш три години,
три години и польвина,
дор си ма от гроб открие̂т,
по̂рстенче̂кан да ми зо̂миш,
на рако̂та да го туриш
да го туриш, да го носиш,
колчиш ро̂ка да погльоднеш
и сас мен да са разто̂жваш! —
Ка̀йно дума си отдума
и на бога ду̂ша даде,
ду̂ша даде и почина.
Стара майка са разплака,
же̂лна пе̂сне̂ му запе̂ла.
Вангелинка и та̀ плаче,
и та̀ плаче, со̂лзи рони.
Та̀ от со̂рце го га̀лила,
же̂лила го три години,
три години и польвина.
С мо̀мине не е ходила,
ни на хо̂ро, ни на во̀да,
ни с юнаци на попрелки,
на попрелки, на посде̂лки,
дор са го от гроб открили.
То̂рнаха да го разкриват,
Вангелинка и та̀ то̂рна
сас Стое̂нована майка.
Га̀ си го от гроб разкриха,
гроб разкриха, отвориха —
по̂рстенче̂к самиче̂к рипнал
в Вангелинкина рачица!
Всичкине са почудиха,
почудиха, помислиха
какво чудо си виде̂ха.
Вангелинка же̂лно плаче,
же̂лно плаче и нарица,
стара майка и та̀ плаче,
и та̀ плаче, хитро дума:
— Вангелинку, чо̂ду мое,
стига пла̀чи, мило де̂те!
Ста̀ни сега, пре̂мени са,
прѐмени са, ку̂рдисай са,
о̀гизди са, о̀кичи са,
та си иди, мило де̂те,
с твойне дружки на хороно,
на хороно, на водо̂на,
на попрелки, на посде̂лки,

да са видиш сас юнаци. —
Станала е Вангелинка,
преме̂ни са, курди̂са са,
огизди са, окичи са,
че отиде сас дружкине,
сас дружкине на хороно,
на хороно, на водо̂на,
на водо̂на, на чешмьо̂на.
Га̀ са во̂рна от хороно,
от хороно, от водо̂на,
че хи дойдаха мома̀ре,
хем мома̀ре, хем пита̀ре,
да са глави̂, да са жени,
да е̂ водѐт за неве̂ста,
а пак та̀ сама не рачи.
Че отиде Стое̂нова,
Стое̂нова стара майка,
та̀ на нее̂ хитро дума:
— Ста̀ни, ста̀ни, Вангелинку,
ста̀ни во̂рви, та са гла̀ви,
та са гла̀ви, та са жѐни,
стига же̂ли млади Стое̂н!
Ти си, мило, младо де̂те,
о̂глави са, о̀жени са.
Ага̀ дойдеш по̂рво госте,
да си видиш твое̂ майка,
ту̀ри и на мен фуду̂лка,
че ми е̂ла, Вангелинку,
като го̀ска и нах мене.
Ще изле̂за, ще та сро̂щна,
на вратана, на портана,
ти ще ми си драга госка,
като сно̂ха ща та имам.

12. III. 1939 г.
Чепеларе

Петра Ат. Кьорготова,
род. в 1855 г., без образование,
домакиня

„Когато изпя тая песен — отбелязва Ат. Райчев, — баба Петра ми разказа една история, която толкова наподобява любовта на Вангелинка и Стоян, че сякаш песента е изкарана за тях" (вж. Приложение № 9).

За обичая, отразен в ст. 172—175, вж. пояснението към песен № 27.

ПРИЛОЖЕНИЕ

1. Стигнала го клетвата

Йѐ повнѐ хаджи Мариѐ и Дечѐ Харитюв живи. И сам чула от стари хора в Чепеларе, че Дечо, когато бил ергенин, е га̀лил хаджи Мариѐ, която не е имала хабѐр от неговото гали̇ло. Адна неделѐ, когато хаджи Мариѐ е била на двайсет години, майка ѝ и баща ѝ отишли на чьо̀рква в „Свети Атанас", а хаджи Мариѐ останала да шо̂та в ко̂щата, да дои кравите и да мете дворовете. В това време Дечо и други негови близки и приѐтели, между които е бил и Кадооглу, отиват в ко̂щата на хаджи Мариѐ и зорла-йорла фащат ѐ и ѐ отсу̀рнуват у Узун Харитѐ в срьощната махало̂. Тя плакала, ру̀кала, но не е имало помощ, кой да йѐ отарве, защото всички люде били в чьо̀рква да са молѐт. Ага̀ пуснала чьо̀рква, хаджи Тодор и хаджи Тодорица, като отишли у тѐх, не нашли хаджи Мариѐ. Те то̀рнали да йѐ тро̀сѐт. Не йѐ нашли. Чули, че Дечю Харитюв е дошо̂л и йѐ отсу̀рнал зорла за невѐста. Те то̂рнали да си тро̀сѐт до̂щерѐта. Отишли у Узун Харитѐ и потропват на вратите, но те били запьо̂нати с желѐза, и Дечо не ги пуснал да влѐзат во̂тре и отказал да даде хаджи Мариѐ: „Пиле не давам да влезе в ко̂щата ми и Мариѐ ще стане моѐ жена ще, не ще!" Тогава Мариѐ са показала, плакала и са молила: „Татко, ѝзведите ма оттӯва, о̀тарви ма, йѐ го не що̂. Той ма зорла довлече, спасѐвайте ма!" — и силно плакала и викала: „Не шо̂ го!" Тогава майката и бащата на хаджи Мариѐ потърсили помощ от властта.

По това време михтар на Чепеларе е бил Кьоргого — Стар Радковия син и правнук на Белю, който е заселил Чепеларе. Хаджи Тодор и хаджи Тодорица разправили на михтарѐ какво са е случило, и го помолили той като кмет да им изведе дащерѐта от Дечовата ко̂ща. Кьоргого отишьо̂л с двама-трима души падаре, потропал на вратите и повикал да са покаже на прозореца хаджи Мариѐ. Когато са е показала, Кьоргого йѐ запитва:

— Хаджийку мари, ти бо̂лгарка ли си или туркинѐ? Алто̀н ли си или сребро? (Дали е честна, дали е мома или не.)

Хаджи Мариѐ отговорила, че е алто̀н, бо̂лгарка. Тогаз Кьоргого пак йѐ запитал:

— Ти ѝщиш ли Деча за мо̂ж или не? Ѝщиш ли да та изкараме от неговаса ко̂ща или не? Казвай, хаджийку?

Тя отговорила:

— Изкарайте ма, не ѝщам Дечѐ!

След това Кьоргого повикал да са покаже Дечо на прозореца. Дечо са е показал. Тогава Кьоргого му реко̂л:

— Дечо бре, о̀ти ма не покани мене за кум, та да ти о̀градѐ работа, ами си поканил Кадооглу? О̀твори вратата да си излѐзѐ хаджи Мариѐ.

Дечо отказал да отвори вратата. Тогава Кьоргого накарва падарите да разкриѐт покривата на ко̂щата, влазѐт во̂тре и вземат от раките на Деча хаджи Мариѐ, извеждат йѐ от ко̂щата му и йѐ предават на майка ѝ и на баща ѝ. Когато са отскубнали хаджи Мариѐ от ракѝте на Дечѐ, Дечо са прикалнал и казал:

— Хаджийку, йѐ жива не можих да та полю̀бѐ, ама умрѐла ще та по̀любѐ!

После хаджи Мариѐ са е оженила на хаджи Чонѐ в Устово. Тогава хаджи Чоню е бил чорбаджиѐ, богаташ. Хаджи Мариѐ родила двама сина — Стою и Лазар — и три до̂щери — Щуда, Лика и Шина. Синовете, като станали по на двайсе години, отишли в Чепеларе да тарговат и там стоѐли до Хуриетѐ. Отишла и майка им хаджи Мариѐ в Чепеларе да живѐе при синовете, но са разболѐва и длього време лѐжѐла. След време почина и йѐ отнесо̂ха да йѐ погребо̂т.

Това стана след Великден. Йѐ бѐх дѐте на дванайсе години и ходих на погребението. И помнѐ, че хаджи Мариѐ имаше на гю̀сѐн червени ѐйца и варакосани бамбони и шѐмшир варакосан. И ние децата тарчѐхме като луди да видим варакосаните работи, нови, донесени от Устово: дотогава ние не бѐхме виждали такива варакосани бамбони и шѐмшире! Хаджи Мариѐ

йѐ опѐха и йѐ погребаха в Долната махалò в Долните гробета. Раздаваха голѐм искàт, пари и армагане. На сетната утирна, агà отишла Мариѐ Дамѐновска да запали свещ на гроба, видѐла, че гробан е отровен и хаджи Мариѐ е раздармушена, разкопчѐна и обòрната. Мария Дамѐновска са млого уплашила и са вòрнала назад. Дойде уплашена у нас и каза:

— Мари Марийо, ѐла, сестро, да ти кажѐм, ох си, Марийо, хаджи Мариѐ е изровена, мари! Умрѐх си от страх и вòрвѐм да кажѐм в техните какво сам видѐла!

Мариѐ Дамѐновска си излезе и ние като луди с други деца са юрнахме право в гробето. А тя отишла да каже на синовете хаджи Мариини:

— Хòтте бòрже да идете да видите, че майка ви е извадена от гроба и раздармушена и обòрната!

Тогава Стою и Лазар отишли и видѐли, че майка им е отровена от гроба. Отидоха сас стражаре. И йѐ бѐх там, та стражарете на фùрѐха да не гльодаме, но ние пак видѐхме всичко, какво бе станало. Видѐхме челѐщи стòпки, великденски ѐйца червени и варакосани шѐмшире, и една тасмùца от калчѐте, и жỳпки от червени ѐйца, и всичко разфòрлено. Всички казаха:

— Совà е Дечова работа, той го е сторил, да си изпòлни кльотвата, когато са зòли хаджи Мариѐ от неговите рòки: „Жива не можих да та пòлюбѐ, сега умрѐла ще та пòлюбѐ!

Тогава неговите синове и дòщери го прикалнаха:

— Дано та вòда отнесе, та гробат да ти не знаѐт!

След това дойде попа да опѐва хаджи Мариѐ и ѐ заровиха в нейнѐн си гроб.

Подир две години стана голѐмо наводнение, та гльодах от нашата кòща, агà рѐката носѐше кòщи, агà падна на Стар Колѐ Челикѐт кòщата, та падна кишьòта с ламбата, та в рѐката светѐше. Видѐх, агà падна кòщата на Иван Чичовски, та купни и чỳвале с вòлна влачена влачѐше рѐката. В това време и Дечовата кòща са наполни с вода, та Дечо и брат му Диню Бундата са рекли да излѐзòт да бѐгат, но водата ги завлѐкла, та Бундата го найдоха в „Поповата ливада“, а Деча го не найдаха никаде, и гроба му не найдаха. И тогава рекаха: „Видиш ли, че кльотвата го стигна!“

12. VI. 1955 г.
Смолян

Жека Г. Лютова,
род. в 1884 г., домакиня

В продължение на около двадесет години Ат. Райчев е записвал различни варианти на горния разказ във връзка с песента за хаджи Мария и Дечо Харитев. В основни линии вариантите се покриват; те се различават главно по някои подробности и по слабото или по-чувствително фолклоризиране при предаването на събитието, по живостта на въображението и по-силната или по-слабата впечатлителност на осведомителите. Както и трябва да се очаква, с повече реалистични подробности се отличават спомените на лицата, които са наблюдавали непосредствено случката. (Например Костадин Пепеланов, който по време на отвличането на девойката е бил десетгодишен, отбелязва, че веднага са съобщили на родителите ѝ: „Повня в неделя утирна Шина Лазарова дойде в Долната чьорква и каза на роднините на хаджи Мария, че Дечо Харитюв отсурна Мария, като доила кравите. Хаджи Тодорица веднага отива, та обажда на кмета Кьоргога да хи даде помощ...“ В разказа на Жека Лютова този момент е променен така, както ѝ са го предавали.)

2. Вградената сянка

Една мома от Горно Дереке (с. Момчиловци, Смолянско), от Кедиковския род, носила на гърба си един човал жито да го смели на воденицͥте при извора на Хубча. В това време дюлгери градѐха кюпрùѐта при тези воденици. Когато момата минавала реката да отиде на воденицата, без да забележи, дюлгерите ѝ измерили сѐнката и ѐ вградили в кюпрùѐта.

Тази мома по това време беше главенùца. След четирсет дена, откакто ѝ вградили сѐнката, тя са тежко разболѐ и умрѐ. Тогава са полюлѐ по селото, че са ѐ вградили в кюпрùѐта, та затова са разболѐла и умрѐла.

16. III. 1939 г.
Чепеларе

Велика Р. Кьоргогова,
род. в 1889 г. в с. Соколовци,
Смолянско

Хубча е карстов извор на 3—4 км от с. Соколовци, Смолянско.

3. Дръж се да не паднем

Баща ми Иван Гайдаров ми е разправѐл, че в с. Карасу, Гюмюрджинско, имало една голѐма кюпрѝѐ. Когато ѐ строили, майсторите вградили в едната ѝ нога един циганин, а в другата нога на кюпрѝѐта — един чобанин. При наводнение, когато се спусне и зафучи рѐката, йѐсно се чувало как циганинът и чобанинът се разговарѐли. Циганинът викал: „Дръж се, бре чобан!" А чобанинът пък викал: „Дръж се, бре циганин! Дръж се да не паднем!"

17. III. 1939 г.
Чепеларе

Велика Р. Кьоргогова,
род. в 1889 г. в с. Соколовци,
Смолянско

4. Загиват, за да не си дадат вярата

Когато отишли турците да помохамеданчват с. Буково, Смолянско, които са били по-малодушни, приели исляма. Друга част се разбягали — с. Чокманово е създадено от такива бегълци. А трети — мъже и жени — решават да умрат, но вярата си да не дадат.

И те хващат конете, качват се на тях, извеждат ги до една пропаст. То е страхотия — една урва, камък, скала... Привързват им очите, завързват и своите очи, прекръсват се, пришпорват конете и всички се хвърлят в урвата заедно с конете. И така загиват, но вярата си не дават.

Преданието ми беше предоставено от А. Райчев през 1954 г. без данни за осведомители и дата на записа (Р. А.).

5. Манафите идат

По това време, ага̀ дойдаха манафете в Чепеларе, ние са бѐхме тамам оженили с дѐда ти. Помнѐ, че беше са стевнило хубаво и каде десет часа вечеро̀н комшиине са разру̀каха и разцирѝкаха:

— Бѐгайте, брей, манафете идат, та ще на изколѐт! Влѐли са вейке в селосо.

Лю щом чухме цирѝкотѐ и ру̀котѐ, ние с дѐда ти изрипнахме от нас и то̀рнахме да бѐгаме, кадето ни видѐт очисе. От бо̀рзане никаква завивка не зо̀хме, нито пък хлѐб за ѐдене. Само дѐдо ти си наметна кѐпѐна и тамам да излиза от во̀трешнине врата, че ногѝне му са спьо̀наха в два толума бито сирене. Той ги бѐше оставил до вратана да са улѐжѐват и мислѐхме след нѐкав ден да нарѐжем адинѐт мѐх. Лю щом ги видѐ дѐдо ти Насю, нарами и двана мѐха сас сиренето и то̀рнахме да бѐгаме нах „Имамовата мандра". Нахтам ни казаха комшиене, че ще да бѐгат.

Хубаво, ама тамам излѐзахме от селосо и фанахме по̀тѐн ваз барчѝнана, дѐдо ти Насю видѐ в снѐгон адно зафо̀рлено дѐте, което са беше вдарвило и занемѐло от мраз. Той тогава фарли мѐховете сас сиренето на снѐгон и фана дѐтено. Поразтри го малко сас снѐг по гю̀сѐн, по образо̀н, ракине и ногине, свали си кѐпѐта от гарбот, зави го хубаво с неѐ и нарами дѐтено, та го отнесохме в „Имамовата мандра". Там зорла-йорла са накладе оган, напекахме са и ние, напекахме и дѐтено и по адно време гльодаме, че айнва дете опули очинкине, позасмѐ са и са даврандѝса. Даржѐхме го пет до шест денѐ все покрай оганѐн на топло, давахме му и по шест до седем лажички от пшениченана чорбичка на ден и детето са осафѐра, стана на ногине и не можи да у̀мре. Дѐно са вика, от умрелите го во̀рнахме. Никой тогава не вѐрваше, че от него ще стане челѐк. Ама и господ не е бил кайл да у̀мре. Сиренето загубихме с мѐховете и погладьовахме, ама пък дѐтето очу̀вахме.

Юли 1926 г.
Чепеларе

Петра Ат. Кьоргогова,
род. 1855 г., без образование,
домакиня

6. Как е била изградена Узункюприя

Тази кюприѐ е оградена на рѐка Ергене. Йѐ сам ходил там и сам седѐл на сушина под неѐ. То бѐше преди Балканската война, йѐ тогава ходѐх с овцете и оттам ги прекарвахме. Рѐкана, дѐно минова под неѐ, е голѐма и са сбира с рѐка Марица. Агà залетѝ силен дôжд и агà придойде Марица, тогава айнàѐ рѐка, дѐно минова под кюпрѝѐна, са враща назад, òти Марица ѐ запира, и тогава цѐлоно пòле са залива с вода. И водôна припликнува, та буднôж врют сводовене ги покрива до отгоре, и людене и хайвàнене ги е страх тогава да варвьôт по кюпрѝѐна. Айнàѐ кюприѐ има сто деветдесе й шест сводове и са много голѐми.

Бобайко ми ми е разправѐл за неѐ айсакàва приказка.

Едно време, агà да градьôт сàѐ кюприѐ, турскѐн султан отвел майстори и хми е насòдил и казал каде да ѐ оградьôт и каква да ѐ сторѐт. Майсторине нагодили нàгода и захванали да градьôт кюпрѝѐна. Градили, колко градили, кюпрѝѐна авàш-авàш зôла да расте и аха-ха — още малко е останало да ѐ свôршѐт, да ѐ оградьôт нацѐло и да тôрнат люде и хайване по неѐ. В айновà време минòва един желѐпин, който е карал за Цариград вакли овньове и дребни шилета за касаплôк и за дамазлôк. Желѐпинан попитал майсторине:

— Какво правите, майсторе, и какво ще градите айтỳва на совà мѐсто вие?

Майсторине му рекли:

— Кюпрѝѐ ще градим, кòмшулар, та да минòват люде и хайвàне!

Желѐпинан хми рѐкôл тогава:

— Че вие не градите кюпрѝѐ, ами градите канарò за люде!

И си подминôл.

Майсторине са оплакали на султанан и му казали, че един желѐпин е минôл през дѐно тѐх и ги подиграл за кюпрѝѐна, дѐно са градили, като хми рекôл: „Че ве не градите кюпрѝѐ, ами канарò за люде!“ Султанан тогава са млого ѐдосал, та проводил силѐхлѝѐ люде да найдат желѐпинан и жив-умрѐл да му го доведôт дѐно него, та да му види суратѐ и да го попита как са подиграват султански майсторе. Нашли желѐпинан и го отвели при султана. Султанан го попитал:

— Ти какôв си и откаде си, каде си тôрнал и какво ще правиш?

Желѐпинан му разправил какôв е, откаде е, каде ще иде и какво ще прави. Султанът тогава го попитал вѐрно ли е, че той е подиграл неговине майсторе, дѐно са градили кюпрѝѐна, като хми рекôл, че градьôт канарò за люде, а не кюпрѝѐ. Желѐпинан му отговорил, че е вѐрно и че кюпрѝѐна не е хубава и ще стане касапница за люде. Султанан тогава му рекôл:

— Бре желѐпину, ѐ мôчам хубаво да нàправѐм, та да ма споминат людесе, пък ти ми нахòдаш маханò. Кàжи ми каква маханò ми нахòдаш и òти не бендѝсваш кюпрѝѐна?

Желѐпинан му рекôл:

— Йѐ не бендѝсвам кюпрѝѐна, òти е ѐце дльôга и по неѐ, агà тôрнат люде, ще варвьôт един чейрѐк сахàт време и нѐма да могат да са видѐт от единиѐ край до другиѐ. От друга страна, кюпрѝѐса е и млого тѐсна, та, агà тôрне керван или сюрѝѐ овце от еднôна стрàна и друг керван или сюрѝѐ от другана стрàна, ще са срьощнат насрадѐ кюпрѝѐна и нѐма да могат да се разминôт, òти е млого тѐсна. Ще зафанат овчѐрене или карванджиене да са препират, да са карат кой да са вôрне, та да се разминôт; и еднине ще са смѐтат за прави, и другине и найнакраѐ ще зафанат да са бахтôт и който по-ѐк излѐзѐ, ще метне другиѐн в рѐкана и той ще се удави. Кàта ден ще минôват люде сас сюрѝи и керване, ще са карат, ще са бахтôт и ще са касапòват. И затва ѐ познах, че твоине майсторе не градьôт кюпрѝѐ, а канарò за люде. Ако не е истина, бобà, нàкажи ма!

Султанът се позамислил, бендѝсал отговора на желѐпина и го попитал:

— Колко души сте, каде ще варвите, какво ще карате?

И той му разправил. Султанан тогава пак го попитал:

— Колко ти е масрàфѐ и колко ще спечелиш от твоята търговиѐ, та да ти платѐ всичко — и за тебе, и за твоине люде? И ще искам от тебе ти с твоине люде да идеш да дадеш команда каде и как да са направи и огради кюприѐна, та да стане хубава, широка и да не е канарò за люде, ами кюпрѝѐ за минòване.

Желѐпинан тогава послушал султана и отишôл с неговине люде, та дал команда и оградил хубава, широка кюпрѝѐ — Узун дльога кюпрѝѐ сас сто деведесе й шест свода.

И за таѐ кюприѐ са разправѐ, че дене са ѐ градили на ѐсно слôнце, пък наще са е валѝла на месечина. И за да не се валѝ, да се задаржи, в неѐ майсторите са вградили жива мома или жена.

30. XI. 1954 г. — Атанас П. Чолаков,
с. Проглед — род. в 1898 г.

Ат. Чолаков е научил легендата от баща си и от Петър Добриков от с. Соколовци, Смолянско, по времето, когато са ходели заедно с овцете из Беломорието — преди 50—60 г.

„От онова време — добавя разказвачът — е останала турската поговорка „докуз чобандан, бир адам“ (от девет души овчари става един човек), — защото оня желѐпин е бил с осем души и той един, та станали девет души, които оградили кюпрѝѐта.“

7. Турци ограбват и убиват гурбетчия

То̀рнах от Чепеларе за Та̀шюс с адин мой аратли̇к, който беше не̂каде от широ̀калскисе села. Варве̂хме, колко варве̂хме, наближихме во̂рх Елидже. Найдахме во̀да студена и се̂нка дебела, сьоднахме да пладноваме. Е̂дахме, колкото е̂дахме, пихме и вода студена, та че станахме, та то̀рнахме. Ала доде йе̂ да стьогнам меса̀лете и да ги мушнам в торбата и да метнам зобилницана с дюлгерскиѐ хайго̀т през рамо, мое̂н аратли̇к ма не доче̂ка, сакалди̇са са, та то̀рна понапреж от мене да варви и на то̀рноване ми вика:

— Насьо, йе̂ ще изво̂рве̂м ава̀ш-ава̀ш по̂те̂с, пък ти немо̀й са ба̀ви и ма застигай!

Тамам бе̂ изварве̂л около стотина-двеста разкрача и слушам, че са разру̀ка мое̂н аратли̇к:

— Помощ, помощ, отидах си, изе̂даха ма!

Йе̂ са натарче̂х не̂колко разкрача и погльоднах нахтам, дѐно ру̀каше, и какво да виде̂: десетина чьорни хайдутища с голе̂ми брадища бе̂ха притиснали мое̂н аратли̇к, та го джелато̀ваха, то̀рзаха го насам-нататък, ре̂же̂ха му мьо̂со от бутовене и ракине и му викаха:

— Давай парите, бре ге̂ур, казвай каде са. Парите или душо̂та ще ти извадим!

И размахваха адни остри и голе̂ми ножища. Челе̂ка им са же̂лно моле̂ше, плаче̂ше и хми викаше:

— Немо̀йте ма ха̀ла, бре ко̀мшулар, немо̀йте ма кайди̇сва, че имам млада неве̂ста и дребни дечинки, та не̂ма кой да ги гльо̂да и ще да плачат за мене. Колкото име̂х пари и друго саквото̀такво̀, врют ви го дадах. Само адно̂ душа ми е останала, друго нищо не̂мам да ви дам!

И колкото му глас дарже̂ше, ру̀каше н же̂лно-милно плаче̂ше. Ага̀ аратли̇кан ру̀каше, чьоста са го̂ра люле̂ше и гла̀се му в не̂бо впираха, ала кой да го чуе в на̀е̂ гора зелена? Отнийде помощ не̂маше. И йе̂ не може̂х да му помогна: нищо ниме̂х в раки̇не, никакав силе̂х не носе̂х с мене. Пък и да носе̂х, какво можех направи? Карши̇ излиза ли са срещу нолков силе̂хли̇е̂ люде? Като во̂шка ще ма чукнат... И право да ви кажа, че и йе̂ са млого уплаших. Лю щом виде̂х ай нее̂ чьо̂рни хайдутища как размахват ножищана и джелато̀ват аратли̇кан, йе̂ са састинах и са вдарвих до адно до̀рво в баиран и оттам са не поклатих. От уплаха че̂хро̂та ми са проме̂ни — каквосо дува̀рас бе̂х станал. Корьв ми не остана! С нож да ма поре̂же̂ше челе̂к — корьв не̂маше да текне.

Се̂де̂х там, колкото се̂де̂х, гльодах, колкото гльодах, будно̂ж и очисе си стисках и ушисе си запуше̂х, та да не слуше̂м айне̂е̂ е̂сни гла̀сове, дѐно ги ру̀каше мое̂н аратли̇к, и да не гльодам айне̂е̂ пусти во̀рли хайдуте как го джелато̀ват и касапо̀ват. По адно време спре̂ да ру̀ка аратли̇кан. Погльоднах нахтам и какво да виде̂. Аратли̇кан лежи простре̂н на земьо̂на, а пък хайдутищана са разше̂ваха, сбраха си силе̂хан и дюзе̂не̂н, дѐно носе̂ха, и си то̀рнаха. Минаха под мен на сто разкрача, от долна стра̀на. Пък йе̂ са бе̂х зале̂пил до дарвоно, да речеш, че са бе̂х срасал с него. Хайдутено не можиха да ма виде̂т, та си подмино̂ха и йомнаха отсрьощна стра̀на баирене.

Йе̂ посе̂де̂х около польвина саха̀т под буко̂н, доде поиздалече̂о̂т хайдутене и ми са поваздво̂рне че̂хро̀та от уплахата, та че станах и страх, не страх, торнах по по̂те̂н да си идам, нахдѐно си бе̂х то̀рнал — нах Ташюс. Минах покрай челе̂кан, дѐно ле̂же̂ше простре̂н на земьо̂на, та да виде̂ жив ли е, умре̂л ли е. Ага̀ го погльоднах — какво да виде̂! Цал беше в ко̂рве ото̂нал. Като е̂ре бе̂ше заколен и карвто̂н му още турме̂ше. Хубав челе̂к бе̂ше, господ да го прости, ала айса̀й му било писано: зе̂н да стане от во̀рли хайдуте, и то млад и зелен с дребни дечинки.

След това йе̂ не̂маше какво друго да праве̂м — позакрих го рахметли̇е̂та с чѐпкове и че̂ту̀на, изпе̂х му и адно̂ молитва, та че го оставих и си то̀рнах по по̂те̂н за Ташюс. Варве̂х по по̂те̂н, ала нах четри стра̀ни са огльодвах да не излезо̂т отне̂каде и други хайдуте, та и мене да басти̇сат, каквоно аратли̇кан. Шукѐр пак на господе̂, че са не ла̀ха никакав хайдутин, та си отидах жив и здрав в Ташюс и си отнесох здрава кожаса. Ала доде мина во̂рх Елидже, та ба̀е̂ потарче̂вах. Страшен е Елидже! Ка̀та година курба̀н зима, и то все люде. Все е по̂лан с во̀рли хайдуте...

Януари 1928 г.
Чепеларе

Атанас Г. Кьоргогов,
род. в 1850 г.

Атанас Кьоргогов е дядо на Атанас Райчев. Описаната тук случка е станала около 1870 г., когато разказвачът е бил към двадесетгодишен и отивал на гурбет като дюлгерин.

Та̀шюс — о-в Тасос.

8. Девойка войник

Аз работех в мините в предприятието „Родопски метал“ като машинист на компресор. Това беше през 1950 или 1951 г. Началник на смяната ни беше Али Бекташов от Мадан. През време на работа често пъти Али Бекташов ме подмяташе: „Живке, страшна си бекташо̀!“ Когато го запитах защо ми казва така, той ми отговори че съм приличала на неговата баба: „И тя е ходила войник като тебе и е носила мъжка руба.“

Поисках да чуя тази история и Али Бекташов ми я разказа.

Имало едно време в с. Узундере (Смолянско) един хаджи Мурат. Той бил много заможен човек, чорбаджия, но нямал деца да му наследят имота и чорбаджилъка. Когато става на 84 г., жена му умира. На следната година той се оженва повторно за едно младо момиче. След една година жена му ражда дете, но като видяла, че е момиче, започнала да плаче: „Защо ми се роди сова̀ де̂те, сова̀ момиче, ага̀ по шерие̂тке̂с закон на него не̂ма нищо да са падне?“ Защото според турските закони по онова време право на наследство са имали само момчетата. Хаджи Мурат, който много обичал младата си жена, за да я успокои да не плаче, ѝ казал: „Немо̀й плака, женице, е̂ ще го сторя детесо мо̀ско и врют имотас — ко̂щи, градини, авли̂и, мулета, овце, пари и всичко, де̂со имам, ще остане на него. То ще да разполага и ще го наследа!“ И той отива веднага в михта̀рството и записва момичето с мъжко име — Феим вместо Фейме. Когато Фейме станала на двайсет години, хаджи Мурат я оженил за един момък. След венчаването, точно когато трябвало да отведат младоженката в дома на мъжа ѝ, се получава повиквателна заповед на Феим Хаджимуратов, който трябвало да се яви на наборна комисия в Одрин. Като получил това съобщение, хаджи Мурат, който бил вече на 105 г., се окахарил и умислил, но нямало какво да прави — ще не ще, трябвало да изпрати дъщеря си на военен преглед. Преди да тръгне, той извикал младоженеца и му обяснил каква е работата. Накрай му казал: „Ко̂пеле, от днес нататък ти не̂маш неве̂ста. Тво̂ета неве̂ста аске̂р ще варви. Мюхтюп е дошо̂л от Одрин града Фейме аске̂р да варви. Утре-другиден там тре̂бва да бо̂де, султанан е̂ аскер ру̂ка. Саба̂х карши̂ то̂рнувам и е̂ с нее̂ да е̂ о̀тведам!“ Момъкът се изненадал много, когато чул тази новина, но нямало какво да прави — не може да се отмени царска заповед.

На сутринта хаджи Мурат тръгва с дъщеря си за Одрин. Вървели, колкото вървели, след два-три дни пристигат в града. Хаджи Мурат изпитал къде заседава наборната комисия и отвежда дъщеря си за преглед. Там имало много младежи, които чакали реда си. Хаджи Мурат чакал да се яви най-последен, за да обясни насаме как стои работата с неговата дъщеря и да моли да я освободят. Когато минали всички, той отвел пред комисията дъщеря си, която била покрита с фередже, и обяснил, че тя не е мъж, а момиче и че е призована погрешно. Представил на комисията и документ от общината, че Феим е Фейме и молил да я освободят. Но наборната комисия му заявила, че не е в състояние да отмени султанска заповед, която права или крива трябва да се изпълни.

Фейме била прегледана, намерена била напълно годна за аскер и веднага била остригана, облечена с военна униформа и изпратена да служи с бекташете (неверниците). По това време в турската армия имало и такава войскова част; тя се е състояла от българи, гърци, сърби, румънци и други народности на Турската империя, които не били мюсюлмани, правоверни. Там Фийме Хаджимуратова служила година и половина с остригана коса и аскерска руба. С бекташетата Фейме е трябвало да служи девет години. Но турският султан се научил, че в неговата войска повече от година служи мома аскер, и изпратил веднага хора да му я доведат в палата. След няколко дни султановите хора довели Фейме Хаджимуратова. Тя разправила на султана своята история, разправила му и за подвизите си в сраженията. Султанът се трогнал от разказа ѝ и дал нареждане веднага да я освободят от военна служба, да си замине за родното село, да се задоми и да гледа стария си баща, който бил вече на 107 г. Той я и наградил богато с пари и подаръци и ѝ дал тапия, с която да наследи всички имоти на баща си.

Фейме се сбогувала със султана и съблякла аскерската премяна, но преди да се завърне в родното си село, престояла цели шест месеца в Одрин, докато ѝ порасне косата. Тогава се върнала в Узундере, вече възмъжала и улегнала мома. Там ѝ прикачили името Бекташата и така почнали да я наричат навсякъде — Фейме Бекташата. И по-късно, когато се омъжила за един вдовец от Мадан, вместо тя да носи неговото име, прикачили и на мъжа ѝ прозвището Бекташата. Оттогава се създал нашия род Бекташовци в с. Мъглица, Маданско, който съществува и до днес.

19. VI. 1955 г.
Смолян

Живка Лютова-Божкова,
род. в 1915 г., образование
средно специално

9. Любили се, а не се взели

Адно време на лѐвтерските години, агà бѐх момиче, мен ма гàлѐше един ѐце хубав и кàматан юнак. Зовѐха го Златил (Тилу). Той мене галѐше и йѐ него гàлѐх. Голѐма севдьȏ имахме! Той живѐеше в Срьощната махалȏ, пък йѐ — в Сивковската махалȏ. Моѐн гàлник Златил бѐше овчѐр, пасѐше цала сюрйѐ овце. Подзймашно време той ходѐше нах овȏна да пасе овцене, а през пролѐтоно са вращаше в Чепеларе. През това време на голѐми дене — Петровден, Света Неделѐ, Илинден — са сбирахме на хȏро с него, та са гàлѐхме и шенȍвахме. Голѐм мерàк имаше за мене и щѐше да ма води за невѐста. Хубаво, ама, доде са той накани да ма отведе, дѐдо ти Насю го превари.

Златил са уведе нах овȍна и смѐташе през пролѐтоно да мѝсаме сватбата. През това време, агà нѐмаше Тила, помнѐ, че дойде аднȏ вечер у нас дѐдо ти Насю с бобàйка му Кьоргога да ма йщат за невѐста на дѐда ти. Дотогава йѐ дѐда ти Насѐ го малко познавах. Той беше дюлгѐрин и ходѐше насам-нататък на гурбет по Скѐчѐ[1], по Гюмюжюнѐ[2], по Ташюс[3] и другаде, та градѐше кȏщи, чьȏркви, кюприи, та, дѐсо са вика, са не свȏрташе по селосо. Ѐце редчиш го видювах и хабѐр си нѐмах от неговото галйло. Йѐ тогава си гàлѐх само Тила и само той ми беше на сȏрце и каде ходѐх, все него си мислѐх. И затова, агà видѐх, че са зададе дѐдо ти Насю с бобàйка му Кьоргога нах нас и влѐзаха вȏтре, йѐ са сѐтих за какво идат и за какво са дошли — че ща ма йщат за невѐста, — та лю щом влѐзаха вȏтре, йѐ са скрих от тѐх да ма не видѐт, та дано са нѐкак размине работана, за каквано са дошли. Видѐх ги, че влѐзаха вȏтре в стаѐна, дѐно бобàйко седѐше, и сьоднаха да си приказват и да правѐт мохабѐт с мой бобàйко — дѐдо ти Димо Рашат. И майка, и та беше вȍтре. Йѐ посѐдѐх скрита, колконо посѐдѐх, ала са не старпѐх, та отидах да подслушвам на вратана какво ще галчȏт за мене. И слушам, че найнапреж зафанаха да думат за овчѐрене, за овцене по овȏна, за гурбетчиине — дюлгере, рибаре, терзйе — и млого други работи. Питаха са адни с други дали ги прочуват, живи ли са, здрави ли са, имат ли хабѐр от тѐх, нѐмат ли... Думаха за адно и за друго и най-накраѐ дойде лàфа и за женилкисе. Повнѐ, че дѐдо ти Гого тогава го отрѐза и рече на мой бобàйка:

— Димо брей, то лàфас нѐма свȏршуване, ам да ти кажѐм ли ние сега за какво сме дошли в твоѐс конàк и какво на носи нах тебе? Йѐ сам бендйсал твоѐса дȏщера Петра за невѐста на мой Насѐ, за моѐ снȏха. Ей го айтȗва! Та сам мàксус дошьȏл с нега да та попитам ти какво ще речеш — даваш ли Петра за невѐста на мой Насѐ или не? И ако йѐ даваш, та да сторим команда да ги оженим и сбереме наадно. Казвай, думай.

Мой бобàйко — дѐдо ти Димо — тогава рече:

— Ех, кȍмшу, ти щом си го нашьȏл за мунасйп и си ма послàгал, та си дошьȏл в моѐса кȏща, йѐ нѐма какво да река. С двесе рȏки ти давам Петра за твоя снȏха и за невѐста на твой Насѐ.

По това време Кьоргого беше много голѐм челѐк. Трийсет години беше кмет на Чепеларе и кабзимàлин, та всички големци, дѐно идваха от Тȍмраш, от Хильбьȍ[4] и от другаде, отсѐдаха все у него на конак, та думата му миноваше навсѐкаде. Той имаше и ачйк одайȏ и софрȏта никога не са вдигаше от неговата кȏща. Затова и дѐдо ти са сагласи и даде дума, че ще ма даде за негова снȏха, без да ма пита мене. Добре, ама моѐ майка, баба ти Ѐна, му пресече лафат и му вика:

— Чѐкай, старец, немȍй бȏрза! То от нас е льосно. Нас агà питат, ние с тебе сме сагласни да дадем Петра за невѐста за Насѐ, ама чѐкай да видим Петра какво ще каже. Да попитаме и неѐ, тà какво ще рече: сагласна ли е или не? Йще ли Насѐ или не? Тà може да си има нѐкав друг гàлник на сȏрце. Трѐбва и ней да попитаме, не бива да са бȏрза.

Дѐдо ти Димо тогава хи рече:

— Слушай, бабице, какво ще ти кажѐ! Мен ма е послàгал Кьоргого, та е дошьȏл мàксус в моѐс конàк да йѐ пойще за снȏха, та йѐ неѐ ли ще да случшам? Ако тà не рàчи и не ще да варви невѐста, йѐ, дѐсо рекам, хич нѐма да са пȍчудѐ: ще йѐ турѐм в адин чувал и ще йѐ пȍпадѐм от Сивкована пещерѐ, това да знаеш?

Сине, агà чух айнѐѐ думи от дѐда ти Дима, йѐ са састйнах, уплаших са. И сетне, агà ма изрȗкаха и ма попитаха дали сам сагласна, йѐ хми са сагласих и казах, че ще зȏма дѐда ти Насѐ. Тогава имѐше хадѐт, агà дойдат момàре да ищат буднȏ мома за невѐста, айнàѐ мома, ако е кайл да зȏме юнакан, трѐбва да даде китка извита и аглȏк на момàринан или пък на юнакан, ако е и той там, та да са знае, че работата е сигурна и опечена. Ала агà да си излизат от нас момàрете — дѐдо ти Гого и дѐдо ти Насю, — йѐ хми не дадах нито аглȍк, нито китка, какȏвто беше хадѐтѐ, та повнѐ, че моите дружки комшийки бѐха извили китка, без йѐ да знам, и хми йѐ бѐха дали уж от мене.

След аднȏ-две недели направихме сватбата и са ожених за дѐда ти Насѐ. И право да ти кажѐ, в пȏрвите денѐ йѐ хич го не навидѐх, ȍти с него нѐмах никакво галйло. Юмос ми беше все по Златила и каде ходѐх-доходах, все си нега мислѐх. Тилу беше ѐце кàматан юнак, тьȏнак,

висок и голе̂м кабàдаие̂. Той беше и голе̂м хорабѝе̂, кавалджѝе̂ и ше̂нлѝв челе̂к. Пък де̂до ти Насю не беше дотам хорабѝе̂ и ше̂нлѝв, какно Златила. Той беше по-стрòсен челе̂к и редчиш са фаташе хòро да играе. Ала какво да ти каже̂ — малко по малко го свикнах и хубав живот си преживе̂х с него. Да му са миросани кокалете на де̂да ти Насе̂, все ще си го споминам!

По това време, агà са бе научил Тилу, мое̂н гальòвник, мое̂на пôрва севдѝца, че йе̂ са сам оженила, той бе оставил овцене в овôна и мàксус дойде в Чепеларе, та да види дали е истина. На хабе̂ран не е пове̂рвал. И е̂це бàлно му стана, агà виде̂ с очине, че това е истина. Повне̂ като днес как един ден йе̂ бе̂х тôрнала нах долничкана градина да бе̂рам логỳн за кравана. Тилу минò покрай градинана и агà ма виде̂, та заплака. Пък друг ден йе̂ бе̂х тôрнала нах воденицана да носе̂м прогѝма на де̂да ти и да зимам брашно за качамак. Тамам наближих и реках да минам кюпрѝе̂на, де̂но Ихтерована кôща, и Тилу са подаде отсрьощо. Агà ма виде̂, той ма фѝрна и ми вика:

— Че̂кай да ти каже̂ ти кòга ще лôжиш! Йе мома не можѝх да та фана, сега ще та фана, та да повниш кòга зовôт Тила и кòга си Тила гàлила!

И са затарче̂ нахде̂но мене. Йе̂ тогава са е̂це уплаших, виде̂х са на голе̂м зор, та са метнах в рекôна, пребôрках йе̂ и избе̂гах.

Не мина много време и Тилу са тьожко разболе̂, залêже̂ са и умре — ле̂втер юнак... Повне̂, че той, агà бе тьожко болан, бе порôчал да идам нахде̂но него да са видиме и да са разтôжи с мене. Мен тогава ма беше срам от людете, òти бе̂х женена, та да не рекôт не̂кво, ама пак отидах. Направих му колàчкове, зох му стафиди и друго саквò-таквò като за болан челе̂к и отидах, та го виде̂х и обидах. Агà ма виде̂, Тилу заплака като де̂те и ма порỳка да соднам близко до него, до негована сде̂лка. Йе̂ соднах. Той още повече зô да плаче, и йе̂ заплаках с него. Казах му, както са се̂тах, че йе̂ не сôм го излôгала и че само той ми е бил на сôрце, ам какво да праве̂, агà ма налегна бобайко, та ма ожени другаде, и че айсàй е било писано да стане от господе̂. Той тогава ми ваѐше много работи, та врют разплака, де̂но бе̂ха вôтре в стае̂на при него. Разправе̂ше ми как е дохòдал вечерно време в нашêна махалò до нашана кôща, как е се̂де̂л под зеленана йе̂балка и ми е свирил с кавале̂н, та да са льочко наспавам; как ма е бил много гàлил и кадето ходил-доходал, все е за мене мислил; и много друго ми думаше... Никога не̂ма да забỳре̂м айтое̂ Тила, какви же̂лни думи ми е думал и как е же̂лно плакал за мене, пък и йе̂ сам плакала за него.

Затова айсàе̂ пе̂сне̂ — „Мила ми е, драга ми е Сивкоскана сива гòра" — йе̂ йе̂ млого гàле̂х и лю щом споме̂не̂х Златила или пък ми добалне̂еше не̂кво, все си не̂е̂ пе̂ех, òти е млого же̂лна, и тогава му ольокнуваше на душоса. Та йе̂ млого хубава пе̂сне̂, та йе̂ запиши, синку, да са повни.

Юни 1926 г.
Чепеларе

Петра Ат. Кьоргогова,
род. в 1855 г., без образование,
домакиня

[1] Ксанти. [2] Гюмюрджина. [3] О-в Тасос. [4] Пловдив, вж. пояснението към песен № 27.

ЛИТЕРАТУРА

Ангелов, Благой. Самовилите в българската народна поезия. — Изв. Семинара по славянска филология, кн. III, 1911, с. 1—66.

Ангелов, Божан. Българската народна балада из живота на народа при татарите от края на XIII до половината на XIX в. — Училишен преглед, XXXI, 1932, кн. 9—10, с. 1592—1602.

Ангелов, Божан. Българската народна балада из живота на народа под турци от края на XIII до половината на XIX в. — Училищен преглед, XXXII, 1933, кн. 2, с. 117—142.

Ангелов, Димитър. Поява, първи действия на турците в Родопския край и героичната борба на местното население. — В: Из миналото на българите мохамедани в Родопите. С., 1958. с. 31—39.

Ангелова, Росица. Руско-турската война през 1877—1878 г. и българската народна песен. — В: Освобождението на България от турско иго. Сборник статии. С., 1958. с. 471—506.

Ангелова, Росица. За народна свобода. Априлското въстание в българската народна поезия. С., БАН, 1961.

Ангелова, Росица. Русия и руско-турските войни в българската народна песен. — Изв. Етногр. институт с музей, кн. IV, 1961, с. 137 — 186.

Апостолов, П. Родопска сватба. — Сборник за народни умотворения и народопис, XXI, 1905, отд. II, с. 1—28.

Арнаудов, Александър. Хайдутството в Пазарджишко. — Роден край, 1968, кн. 3, с. 3—10.

Арнаудов, Михаил. Вградена невеста. Студии върху българските обреди и легенди. — Сборник за народни умотворения и народопис, XXXIV, 1920, с. 247—510.

Атанасов, Щерю. Кои са били кърджалиите и против кого са се борили те? С., 1954.

Батаклиев, Иван. Село Ветрен — родното място на Страхил. — Роден край, 1968, кн. 3, с. 15—17.

Бралов, К. (Ат. Поптодоров). Родопски легенди. С., 1931.

Букорещлиев, Ангел. Среднородопски песни, нот.., зап. Н. Вранчев (№ 1 — 106) и С. Ив. Боянов (№ 107—461). — Родопски песни с нотирани гласове, СбНУ, XXXIX, 1934, с. 3—212.

Василев, Кирил. Из живота на родопските българи мохамедани през 80-те години на миналия век. — Изв. Тракийския научен институт, кн. I., 1965, с. 159 и сл.

Василев, Кирил. Родопските българи мохамедани. I. С., 1961.

Вранчев, Николай. Българомохамедани. С., 1948,

Вранчев, Николай и С. Боянов. Среднородопски песни, нот. А. Букорещлиев, зап. Н. Вранчев (№ 1—106) и С. Боянов (№ 107—461). — Родопски песни с нотирани гласове, СбНУ, XXXIX, 1934, с. 3—212.

Генчов, Д. Уста. Народна песен от Габровско за Димитраки х. Тошов със забележка към нея. — Периодическо списание на Бълг. книжовно дружество в Средец, 1894, кн. XLVII, с. 789—793.

Горов, Горо. Индже войвода, кърджалия и народен закрилник. С., 1941.

Горов, Горо. Някои податки за вързлуването на Страхил войвода в Странджа. — Роден край, 1968, кн. 3, с. 11—12.

Гюзелев, Васил. Момчил юнак. С., 1967.

Гълъбов, Константин. Въстанието на героична Перущица, април 1876. 2. попр. и доп. изд. С., 1965.

Гълъбов, Спас. Сватбарски обичаи и песни от Перущица. — Сборник за народни умотворения и народопис, X, 1894, отд. III, с. 48—70.

Дечев, Васил. Среднородопско овчарство. — Сборник за народни умотворения и народопис, XIX, 1903, с. 8—92.

Дечев, Васил. Среднородопски овчари и кехаи (обща характеристика до 6 септември 1885 г. — допълнение към Среднородопско овчарство. — Сборник за народни умотворения и народопис, XIX, 1903, с. 8—92). — Родопски напредък, III, 1905, кн. 2, с. 71—88; кн. 3, с. 127—147.

Дечев, Васил. Овцевъдството в Средните Родопи (от стопанско-икономическа гледна точка). — Родопски напредък, I, 1903, кн. 1, с. 1—16; кн. 2, с. 41—56; кн. 3, с. 81—88; кн. 4, с. 121—125; кн. 7 и 8, с. 249—262; кн. 9 и 10, с. 389—402.

Дечев, Васил. Миналото на Чепеларе, принос за историята на Родопа. Кн. I. С, 1936.

Джуджев, Стоян, Елена В. Янкова и песните на бесарабските българи. — Изв. Инст. за музика, кн. I, 1952, с. 149—162.

Димитров, Георги. Княжество България в историческо, географическо и етнографическо отношение. Ч. II. Пловдив, 1896.

Димитров, Хр. Село Градец, Котленска околия. Бургас, 1934.

Димитрова, Анка, Мирослав Янакиев. Предания за исторически лица в българските народни умотворения. — Изв. Семинара по славянска филология, кн. VIII и IX, 1948, с. 411—606.

√ Динеков, Петър. Български фолклор. С., 1959.

√ Дичев, Славчо, Николай Хайтов. Село Манастир, Смолянско. С., 1965.

√ Добруски, В. Няколко сведения за изтурчването на родопските българи. — Периодическо списание на Бълг. книжовно дружество в Средец, V, 1887, кн. XXI и XXII, с. 332—338.

Dozon, Auguste. Български народни песни. Chansons populaires bulgares inedites. Publiées et traduites par Auguste Dozon. Paris, 1875.

Драгоманов, Михаил. Славянските сказания за рождението на Константина Великий. — Сборник за народни умотворения и народопис, II, 1890, с. 132—184.

Дринов, Марин. Владимир Качановский. Памятники болгарскаго народнаго творчества, выпуск I. Сборник западно-болгарских песен с словарем, С.-Петербург. 1882. — В: Трудове на М. С. Дринова. Т. III. С., 1915. с. 296—307.

Дринов, Марин. Несколько слов об языке, народных песнях и обычаях дебрских славян (По поводу сборника г. Ястребова и вызванных им статей в Известиях Славянскаго благ. общества № 9, 10, 11 за 1886 г.) — В: Трудове на М. С. Дринова. С., 1911. с. 366—424.

√ Дуйчев, Иван. Българската принадлежност на родопското население преди падането му под турско иго. — В: Из миналото на българите мохамедани в Родопите. С., 1958. с. 39—41.

√ Златарски, Васил. Родопският юнак Момчил войвода. — В: Българска историческа библиотека. Г. I. Т. II. С., 1928. с. 118—131.

√ Иванов, Йордан. Българските народни песни. С., 1959.

√ Илиев, Атанас. Растенията от българско фолклорно гледище. — СпБАН, кн. XVI, 1918, с. 93—180.

Иречек, Константин. История болгар. Одеса, 1878.

Иречек, Константин. Помашки песни от Чепино. — Периодическо списание на Бълг. книжовно дружество в Средец, 1884, кн. VIII, с. 76—94.

√ Иречек, Константин. Пътни бележки за Средна гора и Родопските планини. — Периодическо списание на Бълг. книжовно дружество в Средец, 1884, кн. X, с. 14—51.

Іиречек, Константин. Историја срба. IV. Београд, 1923. История на България. 2. прераб. изд. в три тома. Т. I. С., 1961.

√ Ихчиев, Димитър. Турски държавни документи за кърджалиите, събрани и преведени от Д Ихчиев. — Сборник за народни умотворения и народопис, XXII и XXIII, 1906—1907, с. 1—71.

√ Иширков, Анастас. Момчил юнак. — Български преглед, II, 1895, кн. 3, с. 67—76.

Йовков, Йордан. Индже, Старопланински легенди. — В: Събр. съч. Т. III. С., 1956. с. 119—154.

Йорданов, Велико. Крали Марко в българската народна епика. — В: Сборник на Бълг. книжовно дружество в София. I. С., 1 01. с. V—CII I.

√ Канев, Константин. Овчарството в Горно Дерекьой. Откъс. — Родопи, II, 1967, кн. 11, с. 26—29.

√ Канев, Константин. Из историята на село Момчиловци. Каменоделството. — Родопи, IV, 1969, кн. 4, с. 26.

Караманджуков, Христо. Западнотракийските българи в своето културно-историческо минало с особен поглед към тяхното политико-революционно движение. Кн. I. С., 1934.

Карапетков, Петко. Славеино (Минало). Пловдив, 1948.

√ Кауфман, Николай. Народните песни от Смолянско и Маданско. — Изв. Инст. за музика, кн. VII, 1960, с. 79—199.

√ Кауфман, Николай. Песента на българите мохамедани. — Изв. Инст. за музика, кн. VIII, 1962, с. 13—106.

√ Кауфман, Николай и Тодор Тодоров. Народни песни от Родопския край. (Състав ...) С., 1970.

√ Кацарова, Райна. Помашки песни от Средните Родопи. (Нот. и зап...) — Родопски песни с нотирани гласове, СбНУ, XXXIX, 1934, с. 3—44.

√ Кацарова, Райна. Три поколения народни певици. — Изв. Инст. за музика, кн. I, 1952, с. 43—[illegible]0.

Кепов, Иван. Въстанието в Перущица през 1876 г. Пловдив, 1931.

Константинов, Константин. Една интересна песен за Страхил и предание за смъртта на Страхил. — Роден край, 1968, кн. 3, с. 13—14.

Кристанов, Цветан, Иван Пенаков, Стоян Маслев. Д-р Иван Селимински като учител, лекар и общественик. С., 1962.

√ Манолов, Манол и Мария Манолова. Българите с мохамеданска вяра и участието им в борбите против турското потисничество (приета за печат).

√ Манолов, Манол и Мария Манолова. Единни родословни корени на българи християни и българи с мохамеданска вяра (под печат).

√ Манолов, Манол и Мария Манолова. Турският феодализъм в Родопите и борбата против него до Освободителната руско-турска война (1878 г.). — Год. на среднородопското краезнание (под печат).

√ Манолов, Манол и Мария Манолова. Тъмрушкият Ахмед ага и неговата роля при потушаване на Априлското въстание. — Истор. преглед, 1972, кн. 1.

Манолова Мария, Манол Манолов. Ахмед ага Тъмрълиията и неговата роля в потушаването на Априлското въстание. — Истор. преглед, 1972, кн. 1, с. 97—109.
Маринов, Димитър. Народна вяра и религиозни народни обичаи. — Сборник за народни умотворения и народопис, XXVIII, 1914.
✓Масурски, Тодор. Из миналото на с. Широка лъка. — В: Широка лъка — просветно огнище в Родопите. С., 1947. с. 39—44.
Матов, Димитър. Бележки върху българската народна словесност. I. — Сборник за народни умотворения и народопис, X, 1894, с. 274—323.
Михайлов. Панчо. Български народни песни от Македония. С., 1924.
✓ Младенов, Стефан. Значение на родопската област от гледище на българската езикова история. — Родопски преглед, III, 1932, кн. 3, с. 81—84.
Ников, Петър. Българо-унгарски отношения от 1257 до 1277 г. — СбБАН, кн. XI, 1920, с. 1—200.
Пастухов, Иван. Българска история. II. С., 1943.
Петдесет години Проглед. Юбилейно издание под уредбата на Петър Маринов и Васил Димитров. С., 1943.
✓ Петров, Петър. Асимилаторската политика на турските завоеватели. Сборник от документи за помохамеданчвания и потурчвания (XV—XIX в.). (Състав. и ред...) С., 1962.
Попгеоргиев, Йордан. Кърджалиите и Осман Пазвантооглу. В. Търново, 1900.
✓ Попконстантинов, Христо. Непокорните села в Родопските планини (Обективно разгледвание тоя въпрос за времето от 1878 до 1886 г.). Кн. I. Търново, 1887.
✓Попконстантинов, Христо. Из Родопите (Рупчос). — Периодическо списание, 1899, кн. LX, с. 885—912.
Попконстантинов, Христо. Петко войвода — бранител на родопските българи до 1879 г. Черти от живота и подвизите му. Пловдив, 1888.
✓Поптодоров, Анастас. Из миналото на Родопа. Извадки от „Исторически бележник". — Родопски преглед, II, 1931, кн. 1, 2 и 3.
Примовски, Анастас. Медникарството в Родопската област. С., 1955.
✓Примовски, Анастас, Никола Примовски. Родопски народни песни. (Отбр. и ред...) С., 1968.
Примовски, Владимир. Ела се вие, превива. Родопски народни песни. (Зап...) С., 1952.
✓Примовски, Никола. Дельо войвода и родопската народна песен. — Изв. Тракийския научен институт, кн. I, 1965, с. 181—192.
Путилов, Борис. Действительность и вымисел в славянский исторической балладе. — В: Славянский фольклор и историческая действительность. М., 1965. с. 132—173.
Путилов, Борис. Русский историко-песенный фольклор XIII—XIV веков. М. — Л., 1960.
Романска, Цветана. Песни на двама народни певци — баща и син — от с. Лютово, Пазарджишки окръг. — Сборник за народни умотворения и народопис, кн. I, 1963, с. 247—276.
Силянов, Христо. Спомени от Странджа. Бележки по Преображенското въстание в Одринско — 1903 г. С., 1934.
Славейков, Петко. Исторически разкази от миналите времена за изтурчването на българите. — Периодическо списание на Бълг. книжовно дружество в Средец, 1885, кн. XIV, с. 169—193; кн. XV, с. 351—364.
✓Стоилов, Антон. Войник на сватбата на жена си. — Изв. Народния етнографски музей в София, I, 1921, кн. 1, с. 17—39.
✓Стоилов, Антон. Зазиждане живи човеци в основите на нови градежи. — Периодическо списание на Бълг. книжовно дружество в Средец, 1902, кн. LXIII, с. 179—213.
Стоилов, Антон. Жени — хероини. — Изв. Народния етнографски музей в София, II, 1922, кн. 3 и 4, с. 105—117.
✓Стоин, Васил. Родопски песни. (Нот. и зап...) — Родопски песни с нотирани гласове, СбНУ, XXXIX, 1934, с. III—XV, 1—311.
✓Стойкова, Стефана. Фолклор от Западните Родопи. — СбНУ, кн. L, 1963, с. 277—343.
Страшимиров, Д. Т. Комитетското десетилетие (епоха на комитите) 1866—1876. — В: България 1000 години (927—1927). I. С., 1930. с. 781—888.
Табаков, Симеон. История на гр. Сливен. Т. II. 1924.
✓Ташев, Георги. Село Петково. С., 1966.
Теодоров, Александър-Балан. Българска литература. Кратко ръководство за средни и специални училища. Пловдив, 1896. с. 14.
✓Теодоров, Александър-Балан. Един особит звук в родопското наречие. — Периодическо списание, XVI, 1904, кн. LXV, с. 544—576.
✓Тодоров, Николай. Насилствено помохамеданчване на родопските българи. — В: Из миналото на българите мохамедани в Родопите. С., 1958. с. 64—80.
✓Тодоров, Николай. Положението на българския народ под турско робство. Документи и материали. (Състав. и ред...) С., 1953.
✓Тодоров, Тодор. Някои мелодически особености на родопската народна песен. — Изв. Инст. за музика, кн. VIII, 1962, с. 163—193.
Трифонов, Юрдан. Български песни с исторически спомени от XVI в. — Изв. Народния етнографски музей в София, III, 1923, кн. 3 и 4, с. 79—104.

Халански й, М. Южнославянския сказания о Кралевиче Марке в связи с произведениями русскаго былевого эпоса. Сравнительныя наблюдения в области героическаго эпоса южных славян и русскаго народа. I—III. Варшава, 1893—1895.

Хитов, Панайот. Моето пътуване по Стара планина и животопис на някои български стари и нови войводи. 2. доп. изд. С., 1934.

Христов, Добри. Български народни песни от Бесарабия. Събрал Янков, нотирал... — СбНУ, кн. XXVII, 1913, с. 3—75.

Цонев, Беню. Диалектни студии. I. Поправки и допълнения към Милетичевата книга Das Ostbulgarische. — Сборник за народни умотворения и народопис, XX, 1904, с. 1—96.

Цонев, Беню. История на българский език. Т. III. С., 1937. с. 278—300.

Църнушанов, Коста. Македонски народни песни, текст и мелодии. (Зап...) С., 1956.

Чолаков, Васил. Български народен сборник. Болград, 1872. с. 321—330.

√Шишков, Стою. Взаимните спомагания в Родопите. Битови бележки и впечатления. — Родопски напредък, III, 1905, кн. 2, с. 65—71.

√Шишков, Стою. Животописни материали на бележити родопчани. I. Йеромонах Григорий (поп Лигорко), роден около 1800 г., починал около 1880 г. — Родопски напредък, I, 1903, кн. 2, с. 63—65.

√Шишков, Стою. Животът на българите в Средна Родопа. Пловдив, 1886.

Шишков, Стою. Няколко историко-археологически бележки за Даръдере и каазата и предания по изтурчването. — В: Родопски старини. Кн. 4. Материали из Даръдерско. Пловдив, 1892. с. 12—13.

√Шишков, Стою. Отвличане или грабване в родопските сватбени обичаи (обичайно-правни бележки). — Родопски напредък, IV, 1906, кн. 2, с. 53—58.

Шишков, Стою. Петко Кирияков — родопски войвода (1844—1900). Животописни материали. — Родопски напредък, III, 1905, кн. 1, с. 19—26; кн. 2, с. 88—94; кн. 4, с. 176—182; кн. 5, с. 227—289; кн. 6, с. 291—299.

Шишков, Стою. Предание за Караджа войвода, споменаван устно и възхвален в народните песни. (Зап...) — Сборник за народни умотворения и народопис, I, 1889, с. 127.

√Шишков, Стою. Принос към морфологията на родопските говори. Суфикси за увеличителни и умалителни имена. — Родопски напредък, III, 1905, кн. 6, с. 265—271.

√Шишков, Стою. Родопски старини или сборник от обичаи, суеверия, песни, пословици, наречия, приказки, паметници, предания, описания, баяния и пр. на родопските жители. Кн. 1. Пловдив, 1887. Кн. 2. Обичаи в Ахъчелебийската кааза. Пловдив, 1888. Кн. 3. Няколко историко-археологически бележки и материали из живота на българите в Ксантийско. Пловдив, 1890.

Шишманов, Димитър. Хайдушко-бунтовническата и революционна дейност на Петко войвода срещу турското робство (1861—1877 г.). — В: Петко войвода, 1844—1900. Сборник от статии, документи и материали. С., 1954. с. 27—55.

Шишманов, Иван. Песента за мъртвия брат. — Сборник за народни умотворения и народопис, XIII, 1896, с. 474—569.

РЕЧНИК НА ЧУЖДИ И ДИАЛЕКТНИ ДУМИ, ФОРМИ И ИЗРАЗИ В ЗАПИСИТЕ НА АТАНАС РАЙЧЕВ

А́бла, а̀блица, кака, по-възрастна зълва
ава̀ш бавно, полека; **ава̀ш ко̀пеле** тих, скромен, кротък момък
авѐл някога
авѐлзама̀нско някогашно, от старо време
авѐлски някогашен, старовремски, миналите; прен. (за човек) добродушен
авлѐт, авлѐтчок, чедо, челяд, потомство
авлѝе, мн. ч. **авлѝи** нива, имот, ограден имот край селище, градина до къща, двор
ага̀ кога, когато, щом като; низша степен в турска военна и административна йерархия; първенец; по-голям брат
агаре̂нин мохамеданин, турчин, неверник
агло̂к, агло̂чек домашно тъкана кърпа за лице или за ръце; **агло̂к деверски** дълга бяла домашно тъкана кърпа, украсена с разноцветни линии, която шаферът носи на дясното си рамо при сватба
а̀го обръщ. от **ага̀** бате; обръщ. към по-възрастен човек; почетно, ласкателно обръщение към турчин
аго̂л заградено място за нощуване на овце и друг добитък; зимна кошара
аго̀не, агу̀не на агата; агата; аго
аго̀ско̀но аговското
агу̀птин циганин; циганин ковач; прен. ковач, железар
аднѐмнем на едни
адно̀чни еднакви
аѐнин, ая̀нин турски областен управител
аѐнлък управление
аѐрче, айѐрче седло
азгъ̀н буйна, страстна, необуздана
азма̀к блатисто място
айло̂ци, ало̂ци мн. ч. от **ало̂к**
айна̀е онази
ай но̀й ей така
а̀йол обръщ. синко, дъще
айсе̂ тези тук; веднага, сега
айсо̀лков ей толкова
айце, аце, айчинко, яйце
акта̀ш другар, спътник
а̀кче стара сребърна турска монета, равна на $^1/_{50}$ от гроша (до XVII в. единствена сребърна монета в Османската империя)
акша̀м, акше̂м след залез слънце, привечер, вечер
аладже̂ женска горна дълга дреха от домашен плат с ръкави, отворена отпред
ала̀й полк; войскова част, събрана за преглед, за парад, за съпровод, свита за просрещане и изпращане с почести; тържествен ход на войска
алла̀розосу̂м дал ти бог добро
алѐкимселе̂м и вие бъдете здрав (отговор на арабския поздрав селямалейкум — бъдете здрав)
ален миндиль вж. **миндиль**
аленжьо̂, аленжѝца занимавка, забавление, развлечение; отмяна
ало̂к мн. ч. **ало̂ци**, умал. мн. ч. **ало̂чкове** ивици неостригана вълна във вид на пояс, който обгръща тялото на овен, оставяни за красота и за отличаване от другите овце в стадото
алтанджѝйче, алтънджѝйче прен. много хубаво
алто̂н, алтън, алто̂не златна турска монета; жълтица; наниз от златни монети; прен. много хубав, -а
алто̂н патла̀че револвер, скъп като злато, хубав револвер
а̀лтмуш шестдесет
алтъпатла̀к револвер с барабан с шест патрона
алчѝе едър и силен овен, който води стадото
алък вж. **ало̂к**
ама̀н междуметие за израз на досада, мъка, молба; повик за милост и пощада
ана̀йка майка; баба
ана̀тема проклет да е
ангарѝе безплатно и принудително работене; задължителна безплатна работа по време на турското владичество
андезѐ, андезьо̂ стара турска мярка за дължина, равна на 65 см, употребявана за измерване на платове
андѝзен сюрту̀чек сюртук, дълъг едно андезе, за разлика от късите долами, носени от абаджии, куюмджии и др.
а̀нджек, а̀нжак, а̀нжек навярно, сигурно, тъкмо, при все това, ама, едва ли
апра̀к мн. ч. **апра̀ци** сарма, сарми
аптѐс измиване на ръце и крака преди молитва у мохамеданите
арабо̂ кола
арамѝе, арамлѝе разбойник
аратлѝк другар, побратим
арбана̀сче албанче
арга̀тин ратай
аргѝсюваш забавяш
а̀рдашлар побратим
аркада̀ш спътник; съдружник
арлѝк спокойствие
армага̀н подарък
арнау̀тин албанец; прен. упорит човек
арнѝса престана; остана повече; **арнѝсвам** преставам
а̀ртак най-после; особено пък
артѝса остана повече; остана
аршѝн стара мярка за дължина, равна на 68 см, употребявана за измерване на платове
аскѐр войска; войник; военна служба
а̀спра гръцко название на **акче**
ат мн. ч. **а̀тове** едър, хубав кон за езда; жребец
атцѝе, ацѝе надвечер
афу̀зин човек, който знае наизуст корана; глупав
ахма̀к глупак
ахре̂нин българомохамеданин в Родопската област
ацѐ вж. **айце̂**
ачѝк явно, открито, отворено; **ачѝк ода̀йо̂** стая за безплатно пренощуване на пътници в миналото, където получавали безплатно и храна
ачѝнки умал. от очи
ачо̀це умал. от око
ачтѝса откри, разведри
аша̀р десятък от зърнени храни и други земеделски произведения

ашѐм, ашѐм вж. **акша̀м**
ашма̀к, ашма̀че покривало за глава и лице у мохамеданките

Ба̀ба баба, свекърва, тъща
ба̀бчинку обръщение на невестата към свекървата
бабу̀лькн буби
бажо̀ камина
ба̀йр стръмнина; хълм; гора
ба̀йко умал. от **бобайко**
байлама̀, байламо̀ народен струнен инструмент с дълга дръжка, приличен на мандолина (в селата Широка лъка, Върбово, Гела и Стойките известен с название тамбура), на който се свири (**цо̀нка**) с перце
байра̀к, байрѐк знаме; група войници под едно знаме; войскова част, снабдена със знаме
байра̀м, байрѐм религиозен празник у мохамеданите, който продължава няколко дни; мястото, където връзват люлките през байрама (**в сра̀дѐ байрѐман сѐдѐше** намираше се сред събраното множество), прен. празненство, тържество
бакал вж. **бо̀кал**
бакшѝш подарък; пари, дадени за почерпка за направена услуга
бала̀н тъжен, тъжовен; хубав, честен, добър човек
балка̀н планина, гориста планина, буйна гора
ба̀лно мъка, тъга; мъчно, тъжно, скръбно; **набальнѝло му са е** домъчняло му е, натъжил се е
ба̀лтаджи войник, въоръжен с брадва (**ба̀лтаджиите се** числели към личната охрана на султана)
ба̀лтажии, ба̀лтаджии секачи, дървари
бальнѐви мъки
ба̀нове областни владетели
бараба̀р заедно, наред с, наравно
барда̀к канче, чаша; малка стомна
ба̀ра оградено и покрито изворче; изворче, чиято вода не се вижда откъде извира и къде се оттича; застояла вода
ба̀рем поне
бару̀га, ба̀рушка локва с нечиста вода; вдлъбнатинките по пътищата, когато се изпълват с вода при дъжд; малък кръг, образуван от хороводеца или от този, който е на опашката, когато се завива хорото навътре
барчѝна, барчѝнка голямо, високо бърдо; стръмна височина; хълм
бара̀ш, баращѝсване помиряване, сдобряване, мир
бастѝсвам нападам ненадейно
бахтара̀н градинско растение със силна приятна миризма
бахто̀т, бахто̀т са бият, бият се, сражават се
бахча̀, бахчо̀ зеленчукова или овощна градина; градина
баш първи, най-голям, най-виден; точно; **на ба̀ша** на главно, видно, централно място
башѝбозу̀к нередовна турска войска; прен. сбирщина, която върши безчинства
башка̀ отделно
ба̀шо, ба̀шьо най-голям, най-главен; турски големец, господар
ба̀шюва на **ба̀шо**
ба̀щиш наричаш някого баща
беглѝк данък върху овцете и козите; безплатна работа или данък в натура на бег през турското владичество
бегликчѝе закупвач и събирач на **беглѝк**
беглѝцка прилаг. от **беглѝк**; бейска; **беглѝцко кафеньо̀** кафене, в което се събирали бейове, кехаи, търговци и други първенци в селището
бѐдел военен откуп (подлежащият да отбие военната си повинност наема друго лице да служи вместо него срещу заплащане; паричен откуп за същата цел, който се внася в държавното съкровище; поголовен военен данък, който плащали иноверците, живеещи в Турция)
безергѐне, безъргѐнъ търговците
бей титла в Османската империя, която се давала, за да се покаже, че лицето заема по-високо обществено положение чрез богатството, службата или образованието си; титла на малък феодален владетел, управител на малък град, или на едър земевладелец; господар

бейлѐрбей титла на военноадминистративните управители на Румелия и Анадол; управител на голяма област
бейтура̀н вж. **бахтура̀н**
бекѐр, бекѐрин, бекя̀р който живее без семейство; ерген
бекрѝѐ пияница
бекта̀ше бекташи, тайна мюсюлманска секта от XV в., наречена така по името на своя основател; неверници (от гледището на правоверните мюсюлмани); войскови части от немюсюлманските поданици на Османската империя — през турското владичество на Балканите в тези войски влизали българи, сърби, гърци и др.
бекта̀ши неверници, немюсюлмани
белѐжка бележка; белег
бѐлехчене белезниците, оковите
бѐлине белите; прен. сребърните
бѐлица череша с бял или бледорозов плод
бѐлки, бѐлким дано
бендѝсат харесат
бенѝм мои
бера̀т султанска дарствена грамота, с която се предоставяло право да се изпълнява някаква служба и да се събират определени данъци; султански указ за назначаване или грамота за владетелски права върху служебно феодално владение
беш кишѝ пет души
бешлѝк турска монета от пет гроша, петак
билбѐрко бръснарко; обръщение към жена на бръснар
бѝе мирише
бѝзчица умал. от **бѝзка** женска гръд; виме
била̀ре билкари
бѝнбашѝ началник на 1000 войници, дружинен командир
бин кишѝ хиляда души
биринжѝ хубаво, първо качество
бла̀ги сладки
боба̀, бобайко, боба̀йчо татко, баща
бо̀бо, бо̀бу обръщение към баща
бозбунлу̀к размирица; разваляне на работа
бойлѝѐ висок, дълъг; **пу̀шка бойлѝѐ** пушка с дълга цев
бойлу̀ големи, дълги
бокаи вж. **букаи**
бо̀кал кръгъл, плосък дървен съд с един или два чучура за носене на вода
бойо̀на боята
болезлѝво нездравословно
бо̀лька болка; болест
борѝка бор
бо̀ркам бъркам; газя (вода, сняг, кал)
бо̀рна борина
бо̀рни устни
борунжу̀к дълга, с дълъг ръкав (риза)
бо̀рце умал. от бърдо; рид, хълм
боста̀н нива или градина с дини и пъпеши; зеленчукова градина
бостанджѝене служители при султана в миналото
бошна̀ци босненци; първенци; хора с широко сърце, веселяци, услужливи
брав, мн. ч. **бра̀ва, бра̀ви** бройки дребен (по-рядко едър) добитък
бра̀нище ливада или нива, която се пази от добитък
бра̀тиш наричаш някого брат
бриш, брош растение, с чиито корени се боядисва червено
бришѝмен ибришимен
брищьо̀т шуртят; пръскат
бру̀ле газя; плавам
бруснѝци, бруснѝцъ боровинки
буга̀ни дене дните от Бъдни вечер до Водици (24. XII—9. I) — „некръстени“, „неверни“ дни, когато се вярвало, че ходели **буга̀нци**
буга̀нци, ед. ч. **буга̀нец, буга̀нче** неверници, нехристияни; според народните вярвания прилични на хора същества с по един крак и дълга брада, които се явявали през **буга̀ните дѐне**
будѝн някой
будно̀, будно̀ж някога, едно време, някой път
бужѐк място за сядане и спане край огнището; **бужѐкат е** отдясно на огнището, почетно място за гостенина и за главата на семейството; в **бужѐкан** в къта край огнището
буйлу̀ вж. **бойлу̀**

бука̀и вериги за спъване на коне; окови за краката на хора
букайо̀сано, букайо̀санко оковано
бу̀ла туркиня, кадъна, мохамеданка
буна̀р кладенец
бурѝине, ед. ч. **бурѝе** военни сигнални тръби
бурѝлчъ бъчвичка; дървен съд за биене на масло
бурмо̀ по̀рстен пръстен от сребро и други примеси, съставен от четири тънки халкички, съединени с правоъгълна плочица, украсена с пъпчица
бурмолѝе (за пръстен) вж. **бурмо̀ по̀рстен**
бусдѝса вж. **босдѝса**
буюру̀н заповядай
бъкел вж. **бо̀кал**
бъру̀ш вж. **бара̀ш**
бюлбю̀лко обръщ. от **бюлбю̀л** славей
бюлбю̀н бинокъл
бюлю̀к войсково поделение, съответствуващо приблизително на рота; отряд; множество, тълпа; стадо овце или друг добитък
бюлюкбашѝе началник на военно поделение (бюлюк), ротен командир; пътеводител
бюлю̀р барда̀к кристален или стъклен съд за течности

Вадьона срокът
вазбѝрам вдигам нагоре; тръгвам нагоре; запретвам
вазбра̀та вдигната, запретната
вазмисвам започвам, разваля̀м; **вазмѝсал** започнал
ваз ко̀сѐн по коситба
вазпра̀шена окопавана
вазсу̀ка запретна
ва̀кал, ва̀кла, ва̀кло за животно — бяло с черни петна около очите; за хора — бели с черни очи и вежди, черноокн **ва̀кла гемѝе** шарена, пъстра гемия
вакъ̀в имот, завещан за религиозни и благотворителни цели; феодално владение на мюсюлмански религиозен институт
вало̀м събарям, разваля̀м; паля огън; раздробявам
вало̀ше палеше; разваляше; падаше
ва̀ли клади
валѝе управител на **вила̀ет** — най-голямата административна област в стара и днешна Турция
вара̀к тънки златни или сребърни листове за облепване на цветя и други предмети за украса
вардѐ наблюдавам отблизо, следя с поглед, пазя
варѐха надбягваха, надпреварваха
варзѐ превърже
варх тѐбе против тебе
васа̀ет , васѐтчѐк наставление, нареждане; предсмъртно наставление; завещание
вата̀н, мн. ч. **вата̀не, вата̀че** недвижим имот; собствена земя; роден край, отечество; **той си е на вата̀на** той си е на своето родно място, на своя земя; **ватанлѝе** с много недвижими имоти
вдѝгне ру̀бана (за девойка) стане на възраст, за да може да носи и да ѝ приличат momински и булчински накити и дрехи
вѐ, вѐе, вие; нали; знаеш ли
ведро̀ дървен съд с обръчи и дръжка, който обикновено се употребява в мандрите
вѐжка вежда
вѐйке вече
вѐйнали повехнали , увехнали
векѝл представител
велѐт вж. **вила̀ет**
вѐле говоря
вѐтер сумальо̀в топъл вятър **самелѝ**, който причинявал болести (В. Гирзилова)
вѝкаха, казваха, наричаха
вила̀ет най-голямата административна единица в стара и днешна Турция, управлявана от **валѝя**; роден край
вила̀етскине прилаг. от **вила̀ет**
виса̀ет вж. **васа̀ет**
вѝсне цвилне
вищѐм смея се високо, кикотя се
вищѐне, вищѝ цвилене, цвили
властаре големи клони с листа; младите издънки, израсли отстрани на корена; новият прираст на клоните
влю̀дан кротък, хрисим
влю̀дна пъргава, способна
влю̀днично нормално
во̀бел извор; чешма
во̀гал въглен
вогѐм водя
во̀же въже
во̀лненик, во̀льненик, ва̀льненик дълга женска горна дреха от вълнен плат с ръкави или без ръкави, украсена по полите, ръкавите и пазвата с везмо от коприна или сърма, която се носи над ризата
во̀рли зли, жестоки, свирепи
во̀ршет правят; **во̀ршиш басмо̀та** правиш чеиза
впѝва, мн. ч. **впѝет** хвърля, дава (в сватбен обичай — хвърляне на монети в котел с вода за подарък на булката)
впѝрам опирам; спирам се на нещо
впьо̀нали стигнали, допрели
вра̀не ко̀не кон с чер косъм; млад и хубав кон
врещѝ цвили
врис, мн. ч. **врисьо̀ве** извор, подграден с камъни над нивото на водата от три страни, като се оставя отвор, за да се налива вода и да се изтича излишната изворна вода, отгоре покрит с плочи
врит вж. **врют**
врум всекиму
врют всички, всичко; **врютѐм** на всички
всу̀на пъхна
вта̀ксала врекла, обещала
вта̀са успя, смогна, оправи се, свърши
вта̀сали узрели (за плодове); цъфнали (за цветя); привършили (за работа)
вта̀сувал, вта̀ксувал обещавал
ву̀раджие гюрюлтаджия
ву̀тирна сутрин
вчѝкан вбит, сбит, врязан; много ситен

Га кога, когато, като
гава̀зи, ед. ч. **гава̀зин** въоръжени пазачи при високопоставено лице, легация и пр.; телохранители
гайбѝе дърдорко, лаладжия
га̀лѐм обичам, любя, целувам
га̀лен, обичан, скъп, любим
га̀льник, га̀льница, га̀льничка любим, любовник, любима
галча̀ говоря; **галчѐнено** говоренето
гарма̀вец гръмотевица, гръм
гевезѝен гевѐзен тъмночервен
гѐгайлѝйска (за пушка) дълга, тънка, украсена
гелѝна булка; жена
гѐмчено юздата, юздечката
гѐур вж. **гяву̀р**
герджѝк спретнат, напет, гиздав
геч, гѐчко късно
гечендѝсвам прекарвам, преживявам; прен. пренощувам
гечинмѐк поминък, прехрана
гивдьо̀ гърди; тяло, труп на животно
гѝди частица за израз на укор, закана, съжаление, възхищение, закачка
гидѝе смел, решителен своеволен млад човек
гиздѝлка накит; празнична премяна и накит
гиздѝлна хубава, красива; облекло за празник
гиздѝло накит; празнична премяна и накит; накитите, които годеникът дава на годеницата; **гиздѝло лѐто** нековани, лети накити (за девойка и жена обикновено жълтици; за момък или мъж **кюстѐк)**
гизьо̀ есенна, зимна или лятна паша; **на гизьо̀** откарване на овцете на паша в полето есен и зиме или в планината лете
гильгьо̀на сянка за овце под кичести дървета
гингерло̀к, гингерлъ̀к, гингерлѝк място, обрасло с бурени
гла̀вѐм годя, сгодявам
главенѝк, главенѝца годеник, годеница
главѐно, главѐнко годено, сгодено
глѝби по-далече; по-дълбоко
говѐла постила; хранила се само през нощта (у мохамеданите по време на рамазана преди байрям)
гой са пълнее, охранва се; заздравява

голѐм мѐсец старо народно название на януари
го̀рсници гръстници
го̀рченце умал. от **го̀рк** грък
го̀скове гвоздеи
го̀ска, го̀счица, го̀хчица гостенка
гра̀бнем тръгнем; побегнем
грѝшка женска горна дреха с ръкави от дебел вълнен плат, украсена с гайтани, заместена по-късно от вълненика
гро̀зна страшна; грозна
грош, грошчѐк парична единица в стара и днешна Турция, равна на 1/100 от турската лира
гъра̀н кладенец
гърмѐвец вж. **гарма̀вец**
гьо, гьой, гьо̀йким уж
гьо̀пка пречка
гьо̀чове покъщнина на бежанци, преселници
гюллѐ снаряд, граната
гюлбѐн тънка забрадка за глава
гюзѐл хубав
гюзлю̀м открито, в очи
гюмрукчѝе митничар
гюмю̀ш сребърен; обшит или инкрустиран със сребро
гюмюшлю̀, гюмю̀шенине сребърните
гюнлю̀к надница
гюс, гюсѐн, гю̀сче гърди, гърдите
гяву̀р (от турското **кяфѝр**) неверник, обидно прозвище, давано на християнските поданици на Турската империя от мюсюлманите, които се считали за правоверни

Да нека; дам, дадеш; да
даважѝе тъжител
давѝе съдебен иск, съдебно дело, процес, тъжба
даво̀ вж. **давѝе**
дам обор
дамазлъ̀к, дамазло̀к добитък, който се държи за развъждане
далгѝ вълни
дах планина; **да̀хан, дахо̀н** планината
да̀хшено планините, горите
да̀ше планина, гора
девѐ и **девьо̀** камила; осем големи звънци, съчетани по тоновете на гамата; най-големият звънец, който се връзва на най-силния овен
дѐвер, дѐверче девер, шафер при сватба
дѐдо дядо; свекър
делѝе луд, буен; млад, здрав, жизнерадостен момък
делѝканлѝе, делѝканлѝя лудетина; здравеняк
денѝзан, денѝзе морето, море
денкове (умал. мн. ч. от **ден**) дни
дѐно гдето, като, който, защото, загдето, че, както
дереджѐ, дережьо̀ положение, състояние (обикновено лошо)
дервѝш мохамедански монах
дерѝн дълбоко; много голямо
деркѐн в това време; казвайки; гдето
дерменджѝе воденичар
дѐрна скъса, раздра
дерьо̀ дол, издълбан от река; река
дѐтенева, дѐтина бременна жена
дѐтювна вж. **дѐтенева**
джамада̀н, джѐмада̀н къса (до под кръста) мъжка горна дреха от аба с ръкави, която се закопчава отпред
джамба̀зин, джѐмба̀зин препродавач на едър добитък
джанфѐз, джѐнфѐз вид копринен плат; тафта
джанфѐзенка умал. прилаг. от **джанфѐз**; копринена от хубав плат с хубав цвят
джа̀нъм, джѐнъм душо моя; частица за свойско обръщение при молба и леко недоволство
джѐза глоба
джела̀ти палачи, убийци, мъчители
джелато̀ваха, джѐлато̀ваха измъчваха, изтезаваха
джелѐпи доставчици на добитък за клане по време на турското владичество за Цариград и за войската, в България — доставчици на добитък
джѐмове стъкла на прозорци; прозорци
джѐндѐман пъкълът, адът
дженлѐтен раят
дженлѝтска прилаг. от **джин**
джѐнум вж. **джа̀нъм**
джин, джѝнове невидимо същество, духове, които според народните вярвания живеят в горите, планините, водите; дявол
джерахѝ, джеравчѝи хирурзи
джумаѐ, джумаѝо джамия
джумѐрт щедър човек, с широка ръка
джумбу̀ш смях, шега, веселие
джуха̀п отговор, обяснение
дива̀н стоене прав в израз на уважение, покорство
дивѝт писалка; металически прибор за мастило и пера за писане
дикѝсвам дарявам (просек, пътник и пр.); прен. давам заем
дилбѐр хубава, гиздава
димѝтно тъкано или плетено с четири нишки, четворно
дѝнди ми обръщение със заканителен оттенък — ах гиди, гиди; бягай ми, бягай
диньо̀ земя, свят; цялата земя; всичко, което ни заобикаля
дѝха диша; душа
до̀ дойде (само в съчетание с частицата за бъдеще време **ще**)
доба̀ра хитрост, измама; докопа, напипа
добалнѐ домъчня
довѝда довежда
довта̀са пристигна; дойде навреме
дога̀н ловен сокол; ястреб
дойчѐрене доячите
доламо̀ мъжка горна къса дреха от аба, обшита с гайтани
допадна пристигна; пристигна ненадейно
до̀ржева защитник, покровител, господар (главно в песните и по-рядко в говоримия език); държава
дост приятел
дочѐквам посрещам
драго̀вам любя, обичам; радвам се
драго̀вник любовник
дра̀говно любовно, обично; радостно, приятно
дра̀гост радост
драм турска мярка за тегло, равна на 3,206 г.
драхѐм гайта̀ни гайтани, нашити ситно в съчмовиден орнамент
драхѐме съчми
дрѐбни дребни, малки, млади
дрѝпи, дрѝпки дрехи, облекло; вехто, окъсано облекло, дрипи
дру̀гемнѐм на другите
дру̀гишен някогашен
дру̀гож, дру̀гош някога, по-рано, друг път
дру̀гочешен някогашен, отдавнашен, от старо време
дру̀лени развявани, друсани, измачкани
дру̀лет развяват, друсат
дру̀мници пътници
друмо̀нем отговарям, отвръщам
дувлѐт царство, царщина, върховна власт
дудови черничеви
дунѐ вж. **диньо**
ду̀е духа
ду̀сна се друсна се, разсърди се, обиди се
душма̀нин неприятел, враг
душманлъ̀к вражда, неприятелство
дългѝне вълните
дърѝца умал. от **дерьо̀**
дьо̀ хайде, де; **дьо̀те** хайде, хайдете
дюзгю̀н нагласен, нагоден, подправнен
дюзѐн ред, уредба; инструменти
дюзенлѝк, дюзенлъ̀к равно място
дюкѐнджѝе бакалин; търговец на манифактурни, кинкалерийни и галантерийни стоки
дюкмѐ, дюкмѐнь бяло меджидие, турска сребърна монета
дюлбѐр хубава, гиздава
дюлбѐр ѐшма̀к покривало за глава у мохамеданките
дюлбю̀н, дюльбю̀н, дюлбю̀р далекоглед
дюлгѐрин зидар
дюльбѐнь, дюлбѐнчено забрадка
дюлю̀м мярка за повърхност, равна на 919,3 кв.м
дюню̀м турска мярка за повърхнина, равна на 9,193 ара

дюшемѐ, дюшемьо̂ дъсчен под на стая; под на кола, каруца
дюшкѝн, дюшкю̀н тежко, безнадеждно; беден; пристрастен; безнравствен

Е, е̂ аз
е̂банда̀ чуждо, далечно място; далечен, чужд човек; човек, забягнал на друго, далечно място
е̂банджѝе̂, е̂банжѝе̂ лице, което живее временно на чуждо място; чужд на селището или страната, неместен жител, пришълец
евѐлзама̀нско някогашното, едновремешното
евѐлско старото, някогашното
евлѐн обед
е̂врум, е̂врум, е̂вурум пиле, пиле мое
егрѐк леко заградено място за овце на нива или ливада
е̂гус август
е̂гусничка умал. от **йа̀гусница** овощно дърво, чиито плодове зреят през август; прен. плодовита, щедра
едипсѝзин безсрамник, лош човек, недобросъвестен, пакостник
едирнѐцка, едринѐцка одринска
е̂зѝйка хартийка; писъмце; секретно писмо
е̂зъ̀к жалко, горко; загуба
е̂ле вж. **хѐле**
еллѝ—беллѝ петдесетте (години) личат, турска поговорка
еллѝ беш петдесет и пет
еллѝя пискюл
е̂лова бездетна, безплодна
е̂лшено елшата, широколистни крайречни дървета и храсти от семейство брезови (*Alnus*)
ендезѐ вж. **андезѐ**
енка̀с останки, развалини; лъжа, на шега
е̂нкесаджѝе̂, е̂нкеседжѝе̂ разбойник, крадец
е̂нкехайе̂, е̂нкехайо̂, е̂нкехѐе̂ помощник на кехаята и негов заместник, надзирател на другите овчари и на стадата
е̂ралѝе̂ ранен
ерба̀п способен, годен (за човек)
ерѐк, ерѐкан вж. **егрѐк**
еркѐч, еркѝч едър кастриран козел, водач на стадото
ерменлѝйци арменци
ермѝ беш двадесет и пет
ермѝ дьорт двадесет и четири
е̂рчено вж. **аѐрчено**
е̂сакчѝе̂ пазител, телохранител, прислужник
е̂стъ̀к възглавница
е̂та̀к укривател
ефѐнди господин; господар; обръщение към грамотен човек в стара Турция
е̂хано яздено, обяздено (за кон)
е̂хо̀ран оборът, конюшнята
е̂це много; **еце добалне** много домъчня
е̂чко умал. от **яко** здраво, силно; умал. от **е̂це**
е̂шма̀к вид забрадка от тънка, обикновено бяла фабрична материя; празничният **е̂шма̀к** е украсяван с ръчно везмо или е бродиран на машина
е̂ще още

жа, жъ ще
жа̀бка мида
жамба̀зин, же̂мбазин вж. **джамба̀зин**
жау̀кам, же̂укам, жеву̀кам плача тихо, нареждам, ридая; за куче — скимти, вие
жежѐ гори
желàти, же̂лати вж. **джела̀ти**
желѐпин, желѐпчо вж. **джелѐпин**
жендѐман, же̂ндѐман вж. **джендѐман**
женѐзе, женѝзе смъртник, мъртви, смърт, погребение
женкчѝи войнствени
же̂нум вж. **джа̀нъм**
жерамьо̂, жеремьо̂, жеремьо̂на, глоба, обезщетение, загуба
живга̀р два чифта волове и др. в една кола, впряг
жин вж. **джин**
жиро̂ гайда малка гайда с по-висок и по-остър тон (в сравнение с голямата и средна родопска **каба̀ гайда**)
жиха̀н голямо пространство; много хора
жомада̀н, жумада̀н вж. **джамада̀н**
жумайо̂ джамия
жумбю̀ш, жумбю̀шен вж. **джумбю̀ш**
жупанѐне бойните припаси, мунициите
жу̀пе̂ше лющеше, белеше, чистеше
жу̀пка люспа; черупка
жуха̀н много народ
жъ вж. **жа**
жъ̀рамьо̀на членувана форма от **жерамьо̂**
жьо̀пка вж. **жу̀пка**

Заба̀ре̂т забравят
забѝтин турски военен управител на град или село; офицер, началник на полицейски отряд в **кааза̀**; чиновник, полицейски чиновник
забѝтска управническа, полицейска; **забѝтскана одайо̂** турското военно управление в селище
забѝрам събирам; повеждам
заболѐ̂л, заболя̀л затъжил
заборѝх забравих
забра̀х поех; поведох, подкарах
забу̀н, забу̀нче къса до кръста мъжка горна вълнена дреха без ръкави, която се закопчава отпред с два реда копчета
завѐде поведе; заведе
завѝдай повеждай, завеждай
завра̀ти запретна
завсѐ винаги, завинаги
завта̀свам сварвам, намирам, заварвам
зага̀ли залюби, обикна
загѐми заюзди
заглавѝ сгоди, загоди
загоѝ са заздравя (за рана)
загубѐ погубя
задлибѝх потънах, затънах; задлъжнях
заѐли са скарали се; сбили се; започнали да се сражават
зазноѝ изпоти, запоти
зака̀рай подкарай
зала̀гай постилай; налагай
залете̂ заваля
залѝвал поливал
залѝчках разплисках
зама̀хнат замахнат; отбият
за̀мчено вм. **да̀мчено,** умал. от **дам** обор
занарѝца занарича, занарежда
занда̀н тъмница, затвор
занѝкна закри; залезе
заопѝна заопъва
запарлѝ, запарлѝво задушно, горещо, нездравословно
запѐла (за пушка) пукнала, гръмнала
заптѝе̂ полицай
заптѝсвам завладявам; обсебвам, присвоявам; обуздавам; турям ръка на нещо, задържам
запу̀рник упорит човек
запчѝе̂ (обр. от **запчийо̀**) същест. име от **заптѝсвам**; заповедник
зара̀р загуба, пакост
зару̀ка завика
заслѐди тръгна след
заспѐйна заспа
засу̀рна завлече, повлече
затрѝвам погубвам
зау̀трешник в други ден
захирлѝ отровна; проклета
захо̀да забременява
защу̀пай затрупай; завий добре
здѐлка възглавница
здра̀ве здраве; в съчетание с **но̀сите (но̀сите здра̀ве)** много здраве
здраво̀ва поздрави; **в ро̂ка здраво̀ва** поздрави с целуване на ръка. В миналото **здраво̀ването** е ставало, като се вземала с две ръце дясната ръка на лицето, което ще се здравова, и се целува три пъти, като след първото и второто целуване този, който **здраво̀ва,** допирал челото си до ръката на здравования
зебѝл негодно, развалено
зейм (в песните членувано **зейман**) титла на татарски първенци, заселили се в някои области на България през османското владичество

зѐмалнана одайо̀, зѐмелница стая в приземен етаж
зѐн ще загинеш напразно
зенгѝн, зенгѝнин богат, богаташ, имотен
зивга̀р вж. **живга̀р**
зѝмнине нѝве есенните посеви
зной, знойчѐк пот
зо̀вам викам, каня
зо̀лва зълва; шаферка при сватба
золу̀м, золумлу̀к, зулумлу̀к пакост, вреда, злина, насилие
золу̀фе, зулу̀фе подрязани снопчета коса, която се спуска пред ушите
зо̀меш, зо̀миш вземеш
зунѝци планински ягоди
зу̀нка, зю̀нка, зю̀нчици тънки коланчета, изплетени от разноцветна вълнена прежда за препасване на престилката; тъкан женски колан; панделка; небесна дъга
зян вж. **зѐн**

Идиндѝса спечели, придоби, завъди
игрѐк, игрѐцено вж. **егрѐк**
идринѐцка вж. **едирнѐцка**
извищѐ изцвили
изгина̀ло не поникнало; повредило се; изникнало, но се повредило от много дъждове, от продължителна суша
изѐт мъка, неприятност
изжега̀л изгорил
изѝн позволение, съгласие, разрешение
изку̀ти отгледа, изхрани
измѐк вж. **измѐт**
измекѐрин, измекя̀рин работник, слуга, ратай
измѐна, ѝзмѐнница отмяна
измѐт извършване на къщна работа, слугуване, шетане; прен. военна служба; **измѐт да правѐм** да прислужвам
изметчѝѐ слуга, ратай
ѝзник изток; изгрев
изпѐе изпее; прочете
изпѝлва измътва, отглежда
изпо̀ди изпъди
изпо̀тено из пътя
изро̀пчи надупчи
изру̀кал извикал
изсу̀рна измъкна
илѐм присъда
илѝк добрина, благодеяние, услуга, сторено добро
илк първо
илевьо̀на, ильвьо̀на запасът (за войска)
ѝлчиш колкото пъти, колчем
илю̀м смърт; погребение; нещастие
има̀м духовен началник у мохамеданите
имда̀т помощ
имѐ имаше
ингилѝз английска
инкѐр отказване, отричане
ѝнгьо лельо, бульо
инджѝѐ бисер; стъклена мъниста; наниз от ситни бисери или маниста
ирадѐ султански указ; заповед на висше длъжностно лице
ирмелѝк, ирмелицено турска монета от 20 гроша
ислѐми мюсюлмани; турци
ифтрана̀ клевета, набеждаване
ѝщам искам

ЙЕ аз, я
йѐбанда̀ вж. **ѐбанда̀**
йѐбанджѝѐ, йѐбандѝѐ вж. **ѐбанджѝѐ**
йѐгус вж. **ѐгус**
йѐгусничка вж. **ѐгусничка**
йенѝчѐр участник в еничарския корпус — постоянна пехотна войска в Османската империя, съставена от принудително взети и помохамеданчени деца и млади мъже от завладените народи
йѐнкехѐѐ вж. **ѐнкехѐѐ**
йѐхано вж. **ѐхано**
йѐшма̀к вж. **ѐшма̀к**
йоблю̀би вж. **облю̀би**
йо̀дремнѐм на големите
йо̀дри големи, високи
йо̀дрове мн. ч. от **о̀дер**

йолда̀ш, мн. ч. **йолда̀ше, йолдашла̀р** другар по път, спътник, приятел
йолдашѝм мой спътнико
йо̀ле обед
йопрѐгани впрягани, обучени (волове, коне); отслабнал, изнемощял от работа впрегатен добитък
йо̀рна порони, зарони (за сълзи)
йотба̀вѐт погубят
йо̀трасна барчѝнка, барчѝна, изложена на слънце, която не задържа сняг и вода и бързо изсъхва; от която се вижда на всички страни, огледна

Кааза̀, каазо̀ административна единица в Турция приблизително колкото една околия
каба̀ пълен, мек, пухкав, отпуснат, неиздръжлив, нетраен
каба̀ га̀йда гайда с мек, басов звук, характерна за Централните Родопи
каба̀даиѐ човек, който се облича хубаво, по по-различен начин от другите, който се труфи и гордее; през втората половина на XVIII и първата четвърт на XIXв. това прозвище добива и друго значение — **кабадайи** биват наричани българите, които вземали участие в борбите между местните турски управници на страната на един или друг от тях
каба̀ница ямурлук
кабзима̀лин посредник; бирник
кабѝне пасищата по високите планини
кавга̀, кавго̀ караница; сбиване; война; битка
каву̀р неверник (обидно прозвище, давано от мюсюлманите, които се считали за правоверни, на християните в Османската империя)
ка̀вурската прилаг. от **каву̀р**
кадѝѐ, кадѝя съдия в стара Турция, който прилагал шериатското право
кадо̀на, кадъ̀на млада булка, невеста, млада жена; съпруга на мохамеданин; туркиня; мохамеданка
кадо̀ж, ка̀дъж пушек, дим
кадо̀х чаша, канче
ка̀дър способен; в състояние да направи нещо
каза̀ вж. **кааза̀**
каза̀н казан; печалба
каза̀н кулплѝѐ казан с дръжки
казандѝсвам спечелвам, припечелвам; **каза̀н да казандѝсам** да спечеля, да придобия имот
кайл съгласен; **ставам кайл** съгласявам се
ка̀йнче шурей
каипта̀, кайптин забягнал, избягал от къщи
кайдѝса дръзна, реши се, посегна; уби, погуби; рискува; прежали
каймака̀м управител на околия, околийски началник
ка̀йно като, както, каквото
кайна̀че умал. от **кайна̀к** извор
кайрѐт усилие; **кайрѐт по кайрѐт** малко по малко
ка̀кно както там (за отдалечен предмет)
ка̀ксо както тук (за близък предмет)
кала̀м, кала̀ме дървена или тръстикова цев, дълга около 30 см, на която се навива прежда за основа при тъкане; мярка за дължина на плат — с един **калам** се изтъкава 2 м плат
калву̀н, калву̀нче човка, клюн
калѐври плитки обувки, обикновено от обработена козя кожа („сахтянени“)
калѐзма покана за сватба, за угощение; покана към младоженците за гостуване
калезма̀р, калезма̀рче който калесва
калѐм младо клонче, което се присажда на друго дърво; фиданка; молив
калѐно крепостта
калѐсвам поканвам за годеж, сватба, повратки, угощение
калѐска вж. **калѐзма**
кало̀п плътно надиплени постилки и покривки край стената
кало̀фер градинско цвете с дребни жълти цветчета
ка̀лци, калцу̀не ушити от аба заместители на чорапи, които стигат до коленете, често обшити с гайтани, които се носят над крачолите на потурите и се закопчават отстрани с копчета
калча̀ти завра̀тени ка̀лци с „капаци“, обшити с гайтани

калчѐци вид **калцу̀не**
калчу̀не вж. **калцу̀не**
кальву̀н, кальву̀нче вж. **калву̀н**
кальма̀на кръстница
кам, ка̀мо къде, где
кама̀н вж. **кала̀м**
ка̀матан красив, хубав
ка̀на, кана̀, къна̀ растителна ръждивочервена боя, с която помохамеданчените българки боядисвали косата, ноктите и веждите
каналѝе (от **канлъ̀**, вм. **канлѝе**) кръвник, кървав
канаро̀ кланица, касапница
кандардѝсвам предумвам
кандѝл, кандѝль тенекиено газениче, светилниче; кандило
кандѝсувам скланям, съгласявам се
канлъ̀ кървав, кръвопиец, убиец
кано̀санки рачѝнки каносани ръце: последната става на пръстите и ноктите, боядисана с **кана̀**
кано̀свам боядисвам с **кана̀**
капъклъ̀ съд с похлупак
капасъ̀з нехранимайко, скитник, бездомник
капѝе външна врата; врата на двор
капладѝсва обвива с хартия; подплатява
ка̀пушки опадали плодове
ка̀ра кара се; **не карай ма, не момрей ма** не ми се карай, не ме мъмри
кара̀ чер; лош; остър
караа̀ч бряст
карагьо̀з, кара̀гюзлю черноок
кара̀гюзел ва̀кал
каракула̀к вид ятаган
кара̀р точно, колкото трябва; мярка
карау̀л въоръжен отряд, който охранява нещо; часови; полицейски пост
кара̀чено брястовете
карачѐр, карачѐрче лицето, което изкарва овцете за доене и помага в мандрата
карвѐн вж. **кравѐн**
каргойка вж. **краго̀йка**
кардаше, кардашла̀р братя, побратими
карнѝна кръвнина, кръвопролитие; прен. жертва
карпу̀зки умал. от **карпу̀за** диня
карста̀та смърчова
карста̀та го̀ра старинно местно наименование на Средните Родопи
карто̀л, мн. ч. **карто̀ле** високопланинско пасище, обрасло с **карто̀л** — остра ситна и гъста трева
карто̀лска прилаг. от **карто̀л**
каршѝ насреща, срещу; **каршѝ ми ду̀ма** говори ми напук, на инат, за да ме ядосва
касаба̀, касабо̀, мн. ч. членувано **касабѝне** град
каскандѝсва ревнува; проявява желание да запази някого само за себе си
каскандж̀ие, каскандж̀ийче завистник; ревнивец
ка̀со вж. **ка̀ксо**
ка̀сум Димитровден; прен. есен
кат, ка̀та етаж, етажи
ка̀та всеки
катлъ̀ двоен; на два **ка̀та** (етажа)
кау̀л, кау̀ль членувано **кау̀лен** дадена дума, клетва; договор, условие, споразумение
кау̀ре мн. ч. от **гяву̀р**
кау̀рска прилаг. от **кау̀р** вж. **гяву̀р**
кафѐзе кафези; дървени решетки на прозорците в мохамеданските къщи, за да не се виждат жените отвън
кафезлѝе решетести; **кафезлѝно пѐнжуре** прозорец (прозорци) с решетки
кафта̀н, кафта̀нь старинна горна женска дреха с ръкави, дълга до прасците и разцепена от двете страни, която се носела над **грѝшката**
кафта̀нче умал. от **кафта̀н**
кахо̀р кахър, грижа; **кахърѝ са** тъжи, скърби, има грижа
кахо̀рен тъжен, угрижен, замислен
качѐк беглец, дезертьор от военна служба
качу̀л, качу̀ль малко **кѝчено ха̀лище: в кѝчен го качу̀л завила** (за дете)
качу̀лка, качу̀лька дебела вълнена плътно изтъкана наметка с ресни по двата края и с ръкави

кашла̀, кашло̀, кашлъ̀ колиба, къща или лека постройка извън селището за нощуване на хора и добитък и за събиране на фураж
кашмеро̀ват подиграват
кедѐр физически недостатък
кемѐр кожен пояс с преградки за носене на монети
кена̀р надлъжна ивица на платно, изтъкана с друг цвят или друг вид прежда
кена̀рен тестемѐл тестемел с разноцветни (най-често светлочервени,тъмночервени и оранжеви) копринени кенари и с декоративни ресни от всички страни
кендо̀сан хубаво изработен, направен по поръчка, извезан
кѐпе, кепѐ дълга горна мъжка дреха от дебел четворно тъкан вълнен, понякога и козиняв плат, с качулка за главата, без ръкави или с къси ръкави, които не се използуват, тъй като обикновено се носи наметната на раменете; **кѐпета** е употребявана най-вече от овчари и хора, които живеят и работят в планината; **кѐпе кѝчена, кѐпе** с **кичѝло** — влакна от вълна или ресни от пресукана вълнена прежда като на **кѝчено ха̀лище,** за да се оттича по тях водата при дъжд; **му̀гленска кѐпе кѝчена** кичено кепе от с. Мугла, Девинско, прочуто с хубавата изработка на такъв вид кепета
кепчѐ, кепчѐк, кепчѝца меден или дървен съд за загребване и пиене на вода; черпак
кѐр печалба
керванбашѝе водач на керван
кердо̀са спечели, прибечели, придоби; завладя, взе; ожени (омъжи) се
кѐрка дъщеря
кѐрова, кѐрува печели
кесаджѝе разбойник, кръвопиец, жесток
кеса̀т недостиг
кесѐ кесия за пари
кеседжѝе вж. **кесаджѝе**
кѐсмени хубаво, специално изработени, украсени
кесимло̀кан украшението, накитът, хубавата външност, гиздавият строен вид
кесьо̀ вж. **кесѐ**
кѐтип, кѐтиб писар; секретар
кеф настроение, хубаво настроение; желание, прищявка; прен. удоволствие, наслада
кефѝл поръчител
кехайо̀, кеаѐ, кехаѐ, кехайѐ едър овцевъдец, който пасял и чужди овце; заместник на агата или бея в управлението на стадата им; главен надзирател на добитък
кѝман, кѝмна умислен, загрижен, затъжен, отчаян
ким-ким, кимѝ-кимѝ било-било, ту-ту
кимтѐха кимаха с глава
кина̀ какво, що
кѝпра, кѝпри хубава, красива; стройна, напета, гиздава
кипчѐ вж. **кепчѐ**
кипчѝца, къпчѝца вж. **кепчѝца**
кираджѝя превозвач на стоки или хора със собствени или наети кола и добитък
кирѐсала ръждясала, замърсена, клеясала (за пушка, сабя)
киречлѝ, киречлѝена измазана с вар, варосана
кирѝе превоз на стока срещу заплащане; **ско̀па кирѝе да кара** да превозва стока, от която да печели добре
кѝтка, кѝтки, кѝтчица, кѝчица, кѝчици цвете, цветя; **кѝтка (кѝтки) извѝли** приготвили увити с копринени конци китки, с които по стар обичай е ставало **калѐсване** за годеж, сватба, кръщаване и пр.
кѝчено ха̀лище дебела вълнена тъкан с втъкани откъм лицевата страна непредени ресни от вълна
кичѝло, кичѝлка, кичѝлки ресни и пискюли от едноцветни или разноцветни конци за украса; непредена вълна или прежда за втъкаване в **ха̀лище, кѐпе** и други тъкани; накит
кишѝ души
кишѝне, кишѝше отшелници, калугери
кладѐ слага, поставя; пали огън
клѐе тлее
клепчѝе, клепчѝйки клюкар, клюкарки
клѐпчо клюкар; бърборко; поспаланчо, миглю
клет килер

клин баница с две или повече кори, между които се поставя плънка; гвоздеи за подковаване на добитък
клѝне продълговати, широки в основата и с остър връх парчета плат, вшити на определени места в дреха, за да я разширят; предници от по половин плат на горна дълга женска дреха
клю̀чна заключи
кльо̀то отворено, оперено, пъргаво; лошо, зло
кнѝга левтерѝе писмо, заповед за освобождаване от военна служба
ко ако
кобу̀р, кобу̀ре кожен калъф за револвер; прен. револвери, пищови
ко̀жел, ко̀жель хурка; хурка, нашарена и украсена с разноцветна вълна (памук), цветя, зеленина и висулки, която се откупува при вземане на невестата и се носи от девера като знаме
коко̀на жена, която се облича добре, мени премените си, за да се харесва; дама, госпожа
коко̀ри са хвали се; говори много за себе си
кола̀ герѐ лека работа (поздрав)
кола̀й средство, начин, способ, леснина
кола̀к, умал. мн. ч. **кола̀чкове** голям, домашно приготвен хляб;
кола̀ци мару̀дници вж. **мару̀дници**
колджѝе, колджѝи сеймени, турски военни полицаи; пазачи
ко̀лчиш когато, колкото пъти
ко̀льфнувай клъввай, чуквай с клюна
ко̀мка причастие
кона̀к, кона̀че държавно учреждение в Турция; добре обзаведена къща; място за пренощуване; разстоянието, което можело да се измине за един ден с кон
кона̀к сайбѝйку стопанка
конда̀к приклад на пушка
кондѝсва спира, отсяда, настанява се; отсяда за пренощуване; установява се някъде
ко̀ндуре обувки
коно̀палено конопено (въже)
кончко̀ве конци
ко̀нци коне, конят
ко̀пан, ко̀пань бухалка за пране
копара̀н мъжка горна, къса до кръста дреха от аба с ръкави и срещащи се предници; дълга горна мъжка дреха от аба с ръкави
ко̀пеле, ко̀пелче момче над 15 години, момък
ко̀пълъ вж. **ко̀пеле**
кордѝса нагласи, наконти
кордѝсай, дюсдѝсай да се премени, да се нагласи с най-хубавите си дрехи
ко̀рдя, ко̀рдеше оплаквам, нареждам, припявам се; говоря, говоря много, чета морал; вървят в права редица, един след друг
корѐм корем; сърце
ко̀рмести бременни
корса̀ вж. **ко̀рсум**
ко̀рстум на кръст
ко̀рсум уж, сякаш, като че
кору̀ суха, сухо
ко̀ршенко умал. от **ко̀ршено** чупено, свивано
ко̀са гарага̀шка къса (малка) сврака
ко̀сан, ко̀сен, ко̀сень коситба
ко̀сек къс, мъничък
ко̀сна хапна
котрѝ, котра̀, котро̀ вж. **кутри**
кочѝе закрита каруца, кола
ко̀цаш късаш
ко̀шат рошат
ко̀шмеше надуваше, издуваше
ко̀шове кошове (за пренасяне на фураж, за съхраняване на храни); десет снопа, наредени по начин, който предпазва класовете им от намокряне и едновременно да съхнат добре; **нивите му пълни с ко̀шове** нивите му пълни с кръстци от снопи, прен. много имотен
кошу̀ле женска дреха
ко̀ща къща; стая, в която се готви и живее, кухня
коюм широки, дълбоки, надиплени; обшити със злато (сърма)
кравѐн, кравѐнки пълен, поправен, освежен, хубав; за цвете — свежо, сочно
кравѝ са поправя се, напълнява, освежава се, разхубавява се
кра̀гена крадена
крагѐйка женската на ястреб
край му не фа̀там не мога да разбера
краса̀та, краса̀ти възкисели
кра̀тим свършим
крачо̀це краче
крѝлнал развял, разперил
крилца̀ (на дреха) умал. от **крила̀** предната част на дълга горна дреха, разтворена отпред; поли на дълга горна женска дреха, разтворена отпред и с високи цепки от двете страни, които се запретват нагоре и се завързват или подпъхват в колана отзад на кръста
кройо̀т кроят, режат; разпръскват, разпиляват
крондѝр керамичен съд за вино
кро̀по, кро̀пка късо
кро̀теше силно викаше, караше се; силно плачеше; къртеше
кро̀хтичко, кро̀хто крехко, звънливо, високо, сърдечно, кръшно
крух малка бучка
кубу̀р вж. **кобу̀р**
кувѐт сила, якост; прен. пари, богатство, заможен човек
кудѐм, кудна целувам, целуна; клеветя
ку̀дени, ку̀денки целувани
ку̀зум драго, мило, гальовно обръщение
ку̀кя къща — привнесена от други говори дума, която се употребява рядко в песни и говор с иронично-хумористично значение
куку̀да, куку̀дка юмрук; **куку̀дка дете** дете, по-малко от естествения за възрастта си ръст
кула̀к, кула̀ци вж. **кола̀к**
кулплѝе каменна плоча, издялана в правилна форма
ку̀льне кула; стая в най-горния етаж на къщата
кума̀ш стока; скъпа материя; хубав, добър
кумунѝшка умал. от **комунѝга** вид билка (*Melilotus officinalis*)
ку̀муному на кума
ку̀ндри, ку̀ндури, ку̀ндуркове вж. **ко̀ндуре**
кунущѝсва разговаря приятелски
купара̀н вж. **копара̀н**
кураджѝе полски, горски пазач, пъдар
курба̀н, курба̀нь обредна гощавка със заклано животно на определен семеен или селски празник; животно, заклано за такава гощавка
ку̀ркару̀м изглежда че, струва ми се
ку̀решница, ку̀ришница женски накит за глава — орнаментирана квадратна сребърна плочка, обградена с гъсто наредени сребърни верижки с нанизани на тях дребни монети; игла за забождане на **тестемѐла**
куртулѝса запази, избави се от нещо, от нещастие, спаси
куртулу̀ш спасение
куру̀ сухо
куруджѝе вж. **кураджѝя**
куршумджѝи, куршумжѝи, куршумджѝйчета добри стрелци, които улучват добре с пушка
ку̀ръшничкънъ вж. **ку̀решница**
кусу̀р недостатък
ку̀тно хубаво, красиво
ку̀те, ку̀тем отглеждам, изхранвам, грижа се за някого
ку̀тени, ку̀тенки хранени, отхранени, отгледани
кутнѝе, кутнѝя горна дълга женска дреха от домашно тъкан или фабричен плат с разноцветни черти; вид хубава басма или друг памучен плат с такива шарки
кутрѝ; кутра̀, кутро̀ кой, кои; коя, кое; **кутра̀то** която
куша̀к вж. **кушѐк**
кушѐк, кушѐче женски пояс; пояс; вид забрадка; четвъртита кърпа, тъкана на разноцветни квадрати или ивици покрай с **кичѝлки**, която се запасва прегъната по диагонала отзад на кръста или над бедрото; тънки сковани гредички, които се взиждат в степата за здравина
кушѝе надбягване, надпрепускване с коне
куюм вж. **коюм**
куюмджѝе златар
кърк кѝши четиридесет души

кърсердарска прилаг. от **кърсердар** началник на стража, която пази ред в селото; началник на подвижен полицейски отряд за преследване на бунтовници, разбойници и пр. Тези отреди се превръщали в същинска напаст за покореното население, отсядали в къщите му и вършели всякакви насилия
къшла вж. **кашла**
кьогли тегли
кьонка, кьоничка тънка; **кьонканъ** тънките
кьопооглу кучи сине
кьошк, кьошкове, кьошкьове малка гостна стая с прозорци без стъкла, с дървени решетки; в триетажните къщи строели и втори кьошк за склад на вълна, аби и др.
кьошко тежко
кюприе мост
кюрк, кюрци, кюркове горна мъжка дълга дреха, с дълги ръкави, подплатена с кожух; невестинска горна дреха, с дълги ръкави, дълга до глезените или до средата между коляното и глезена, от тъмносин или чер шаяк или сукно през XX в. и от кадифе или копринен плюш, подплатен с кожа, с копринен или с памучен фабричен плат, с кожа или везмо от сърма по предниците
кюрпе крехко, младо, неразвито, неукрепнало; **кюрпекли** (за агне) късно обагнено, бозайниче
кюстек, кюстечек сребърно мъжко украшение, в Родопската област обикновено лято, съставено от синджирчета, прикрепени на няколко места към гравирани плочки, носено за окачване на часовник или само за украса; кюстекът се премятал през шията или се прикрепял с кукички под едното или под двете рамена; **кюстек синчан** кюстек от разноцветни мониста
кютка блъска насам-нататък, удря; събаря
кютюк дънер
кючюк малка
кятиб вж. **кетип**
кятибие такса, плащана за написване на **тапия**
кяфир вж. **кавур**

Ламбади старинни музикални инструменти, подобни на тромпети, които се употребявали в дворците и във войската при тържествени случаи
лаф, мн. ч. **лафове** приказка, дума
лаха са случи се, случва се; става
лахъм подкоп
ле, ле само, щом, току
левтер, лефтер, левтера неженен, неомъжена, свободен; **на левтерскине години** през ергенските (моминските) години
лейлечеку щъркелчо
леким, леким само, само че, ех, ех че, ама, ала, но
лекин открито, на открито
лельку обръщение на снаха към зълва; обръщение към леля
лепа хубава
лескавец, лескавица светкавица, мълния, гръм
летва полегата, хоризонтална, равна
летнат завалят
летнине ниве нивите, които ще се сеят през пролетта
лето гиздило вж. **гиздило лето**
лехен прохладен
лешинки лехички
ливене проливни дъждове; снегове, ледове
липсало изчезнало
личим сравним
личкам плискам, разплисквам, изливам; разваля́м, осуетявам
лишан, лишен вж. **нишан**
ложба залагане, облог
локми мекици
лочи разлъчва (за овце)
лочка локва, яма
лу само, щом, когато
лустри лачени, лъскави
льоко леко
льотво със заобикалки, отдалеч, като на шега
льохан тих, лек
льохни подухни, лъхни
льохчина лекота, облекчение
лю вж. **лу**
любем целувам; целувам ръка
любенки умал. от **любени** целувани
любнува целува
люй сега, веднага, бързо, още
люк лачени, лъскави; **люк кундури** лъскави, лачени обувки, украсени с мониста; най-луксозните и красиви червени женски обувки, носени в миналото; **на люкан** на лачените (лъскавите) обувки
люльо лула
лют кисел

Магазия вж. **маза**
маджире, мажере бежанци, маджари
мает омаят
мазажии търговци в **мази**
мази, членувано **мазине**, мн. ч. от **маза** склад за стоки на търговец-ангросист с канцелария и за продажба на дребно
мазоли полски пазачи, въоръжени с пушки
майчиш наричаш чужда жена майка
максул, максуль вж. **махсул**
максус нарочно
малешина момче, което придружава стадата, помага на овчарите, привиква към овчарския живот и се учи да пасе овце и да се грижи за тях
малим предчувствие, предчувствие за нещо лошо, отчаяние пред грозяща опасност
малихера вид бойна пушка
маллие богат, заможен, имотен
малък месец старо народно название на февруари
мамка измама; примамка
мамна излъга, измами
манале свещници
манафе анадолски турци; черни турски войници; в Родопската област — недисциплинирани, по-лоши и от башибозука турски войски, които са разбойничествували, убивали, грабели и унищожавали всичко по пътя си.
манах отбор; чист, подбран, еднакъв; без работа
манда бивол; бавен, муден човек
мандова биволска
маньо басня, притча
марна хладка
мартвака просеник, гъста каша от царевично брашно, разстлана в тава и полята с масло
мартинка вид бойна пушка
марудници питки, замесени с квас, печени на подница и мазани с масло
масраф разноски
масърски египетски
махальчинка умал. от **махала**; умал. от **махалка** кочан неоронена царевица
махана, махано вина, недостатък
махмуди, махмудии златни турски монети със стойност 68 гроша, сечени през управлението на султан Махмуд II (1808—1839)
махмузи шпори
махни са отбий се, иди си; обърни се
махрама, махрамо забрадка, кърпа; **тестемел** без **кичилки**; кърпа за глава с тъкани орнаменти
махсул земеделско произведение от собствена нива, лозе, градина и пр.
машала, машела браво; точка от катран между веждите, която се поставяла против уроки; сребърно украшение, носено на челото със същата цел
машко малко
мавлекет вж. **мемлекет**
меджидие турска сребърна монета от по 1, 2, 5, 10 и 20 гроша, сечена през управлението на султан Абдул Меджид (1839—1861)
медресе мюсюлманско духовно училище
междьо подарък за първо съобщаване на радостна вест
межер участник в **межо**
межо, межьо, межица взаимно подпомагане за извършване на полска или домашна работа, за която се изисква повече труд или по-продължително време;

строеж на обществени сгради (черкви, джамии, училища, пътища, мостове) и къщи; приготвяне на чеиз и под.; седянка, на която момите и жените работят на домакинята
мезаре гробища; гробове
мезат публичен търг с наддаване
мезлиш сбет; дърдорко; любопитен
меклемет вж. **мемлекет**
мектюп вж. **михтюп**
мемлекет страна; родно място; родина; местност
мена премяна
мера ведро; мярка за течности, която съдържа 10—12 **оки**
мераз, меразе наследство
мерак силно желание; прен. любов
мераклъно желаното
мердевень стълба
мердженли (за сабя) украсена с инкрустации от **мерджен** корали; прен. украсена със скъпоценни камъни
мермерен мраморен
месалъ, месальчек домашно тъкано платно или дълга кърпа за постилане на трапеза, за завиване на хляб и пр.; кърпа за хранене; кърпа, която момата подарява на любимия си
месам приличам
мескове терлици
метериз окоп, прикритие; дупка в крепостна стена за стреляне; бойница
метните хвърлете
механа кръчма
мехкемьо съдебна разправия
мехнувам приличам
мечит джамия
мешин тънка обработена кожа
мивлют помен
миждьо вж. **междьо**
мижо обръщение към по-възрастни хора; чичо
мижовине, мижувине чичовите
мизан хаджии
миндале бадеми
минди съзвучие на **диндъ**
миндил, миндиль, миндильчек домашно тъкана престилка с разноцветни **писи**; **миндил, ален** престилка с преобладаващи аленочервени и изобщо светли багри, носена от девойки и млади жени; **смисан миндил** престилка със ситни оранжеви и черни **писи**, носена от възрастни жени
минтан горна къса вълнена женска или мъжка дреха, отворена отпред, обшита само с гайтан или извезана със сърма
миралай полковник
мисир царевица
михтар вж. **мухтар**
михтюп, михтюпчек писмо, известие
младочни (за крави) млади, скоро отелени, когато дават най-много мляко
множиш много пъти
мокне скубе
молла мохамедански учен, духовник, ходжа; ученик в **медресе** мохамеданско духовно училище
момаре годежници при първия годеж — бащата (ако няма баща по-големият брат) на момъка и най-близки роднини, само мъже, отиват да искат момата
момарки одумници, жени, които момъкът праща у девойката да питат домашните ѝ (и нея) съгласни ли са да му я дадат; **момарки** праща и девойката у момъка, когото е харесала, за да я хвалят пред него
момини момините роднини и близки, поканени на сватбата
момска, момскана моминска, моминската
морабьо война; караница; сбиване
морен, морна, морно, морничко уморен; виолетов, тъмновиолетов, тъмен, черен; тежък, приспивен
моркна мръкна, стъмни се
морни болесчици духове, които причиняват болести и смърт по хората и добитъка, които **морят**
моско мъжко; мъж
москов, москоф народно название на русите, на Русия
мохремана Богородица
мращеше са отвращаваше се, гнусеше се; мръщеше се
муаен, муаен преглед, проверка; **аскеран муаен правиха** правиха преглед на войската
мугленска кепе кичена вж. **кепе**
муезин мохамедански духовник, който приканва от минарето на джамията вярващите за молитва
муздрак бойно копие
мулим вж. **малим**
мумаре вж. **момаре**
мумие, мумийка забрадка
мумове свещи
мурабьо вж. **морабьо**
мусаф едно от наименованията на корана
мутек, мутька, мутько, мутичек малък, мъничък
мутлак сигурно, без съмнение, непременно; вероятно, навярно; честна дума
мух, мухове гвоздеи за подковаване на добитък
мухаджир преселник, бежанец
мухтар служебно лице в село или в градски квартал с права на кмет или на кметски наместник
мювлют вж. **мивлют**
мюдюр управител на административна единица, по-малка от околия
мюжде вж. **междьо**
мюзевир клеветник, доносчик, лъжец
мюзювюрлик доносничество, клеветничество
мюлк недвижим имот; собствен имот
мютесариф окръжен управител, управител на вилает
мюфтие, мюфтия мюсюлмански духовник, който урежда религиозните работи и съди въз основа на корана
мюхюрладисва подпечатва; подпечатва повиквателна заповед за събиране на войска

На вземи; в съчетание със спомагателния глагол за образуване на бъдеще време: **на ли щиш** ще намериш ли; **на щиме** ще намерим
на смех на шега, на подигравка, напук, за да ядоса
набальни натъжи, домъчнява; **набальнева** домъчнява
навали наклади, запали
нагада накарва, приготвя, заставя
нагодно удобно
нагодьот направят; нагодят нагласят
нагьолпи заплете, обърка
надевам обличам; обувам; **надена**ла облякла; обула
надникнах надзърнах; наведох се
надпуска надминава, изпреварва; наддава
нае, нва, ное, нее онази, онова, онзи, онези
наема свикна, привикна; наема
назлан, назлъм, назлън кокетлив, разглезен, превзет; капризен; нежен
назлънджие капризен; който не се съгласява, не харесва, противи се
найе административна единица в Турция, по-малка от **кааза**; малка административна област, състояща се от няколко села; сборна селска община
наказа наръча, поръча; наприказва
наков такъв
накорми нахрани
налбант подковач на добитък
налезот навлязат
налели навлезли; налели
налепила измазала
налета налита
намахни наточи, наостри; замахни
намере отмеря, измеря; намеря
напасъл напасъл; припечелил
напен напъване, насилване, напрягане
напушва нацъфтява
напьонвам влизам със сила, напъвам
нарицам наричам, нареждам
народ, нарьод наред
нарочá наръча, поръча
наска нас
насогна, насьогна присегна; наведе се, наклони се
насодьвам нареждам какво да се изпълни (особено в предсмъртен час)
насовам понаждам, удължавам (за дреха, тъкан и под); принаждам, прибавям, измислям (при разказване на нещо)

на̀соска везмо на ръкав на женска риза в миналото; парче плат за наставяне на дреха или плат
насу̀рмени начернени
на̀те ето
на̀фора хляб, осветен при литургия; късче от такъв хляб
нах на, към, при, в, у
нах на̀ска у нас
нахве̂чер, нахве̂черум привечер
нахѝе̂ вж. **на̀йе̂**
нахво̂н навън
нахво̂тре навътре
нахтѐне ноктите
нашо̂л, нашла̀ла намерил, намерила
нащувѐне нощите
на̀ꙋм на ум
нѐ ние
нѐе̂ тези, онези
неѐ̂хано неяздено, необучено
нѐ̂зин техен
незна̀йно непознато; незнайно
нѐйзин неин
нѐкав, нѐква, нѐкво, нѐкви някой, някоя, някое (нещо), някои; някакъв, някаква, някакво, някакви
нємо̀й, нъмо̀й, нємо̀йте недей, недейте
непригѐпсало незакусило
нефѐла не струва; не е здрав
нефелѝт лош, проклет, свадлив; болнав
нефѐло лошо; грозно; болнаво
нѐхин, нѐхина неин, нейна
нехтѐ нокти
иза̀м редовна войска в Османската империя
нѝкѐна, нѝкина нищо, никакво
нѝкнат навеждат се
нѝком ниско; **нѝком унѝкна (понѝкна)** наведе се ниско
ниша̀н, ниша̂н белег; подаръците (пръстен, монети и пр.), които момъкът изпраща на девойката при годежа
нога̀, ногѝ, ногѝте, ногѝне, ножѝнки крак, крака, краката
но̀ица ножица
ноѝ така; на нея, ней
но̀лков толкова
нъве̂хчу невесто

Обѐ̂хано (за яздитен добитък) обяздено; престаряло, станало негодно за работа
обигра̀вам обикалям, обхождам; ходя продължително; измамвам
обигьо̂пва лъже, мами
обѝдьвам, обѝдеш, обѝдиш наобикалям, навестявам, спохождам, посещавам
обислѐ̂дам вървя неотстъпно след някого
облю̀би целуна, нацелува
обньо̀ли обхванали
обора̀ви са разсъни се
о̀бсушно сухо, сушаво, безводно, без дъждове; издигнато място, отгдето водата бързо се оттича, та всякога е сухо
обу̀щва дарове; обуща
обчу̀хна пресъхна
ова̀, ово̀, мн. ч. членувано **овѝне** поле, равнина; под **ово̂на** в говор и в песни се разбирала и Беломорската равнина
овалѐ̂но измачкано, отъркаляно
ова̀рди вж. **ува̀рди**
о̀вдека тука
овѐде вж. **увѐде**
овче̂рем на овчарите
о̀гань огън; прен. война, битка
огѝра огрява
оглавѝ сгоди
оградѝсах налетях на някакво зло и се поболях, заболях по неизвестна причина (**оградѝсва се** според народните вярвания, когато се стъпи, „нагази" на „нечисто място" — където се хвърля смет или се излива помия и пр.; ако се мине през „самодивско игрище", под самодивски дървета, шипки, тръни, ако се пие вода от езеро или река, в които са се къпали самодиви и пр.)
одае̂, одайо̂ стая
о̀дажие̂, о̀даджие̂ човек, който се грижи за **одае̂** и живеещите в нея гурбетчии; домакин и готвач на овчари и пазач на мандрата

о̀дер салон пред стаите в етажа, преддверие; издигнато място в стаята, на което се нареждат едни върху други черги, халища, козяци, възглавници и пр.; издигнато място в кьошка; миндер
о̀дерки ограда на балкон
одмаре̂м са отморявам се, почивам си
ознобѝла попарила, осланила, поразила
оймалъ̀ па̀зушки пазва (на дреха), двете части на която се събират, похлупват; бели, хубаво ушити **па̀зушки** (умал. от **па̀зви**)
ока̀ турска мярка за тегло и вместимост, равна на 1,2825 кг или 1,2825 л (употребявана у нас до 1889 г.)
окахаре̂н натъжен, наскърбен, угрижен
оклоне̂н оклюмнал
оку̀дени целувани
олда̀ше, олдашла̀р вж. **йолда̀ш**
олда̀шки връстници (според осведомителите)
он алтъ̀ шестнадесет
он едѝ седемнадесет
он икѝ дванадесет
он секѝс осемнадесет
о̀нбашие̂ командир на десетина войници или полицаи; командир на отделение
оплавѝла измила, почистила чрез измиване (жито, ориз, леща)
опра̀ти изпрати
опреснѐ̂ленко, опреснѝлченко, опреснѝльченко прилаг. умал. за вретено с **прѐ̂сниль** (прешлен), т. е. ненапредено и до половината, когато се махал прешленът на вретеното
опреснѝлче существ. от **опреснѐ̂ленко**
о̀рна вж. **йо̀рна**
орто̀свай оправяй, оздравявай
ору̀же накити, украшения; накитите, които момъкът подарява на девойката при годежа
ору̀же̂м оседлавам, стягам; нагласям, огиздям, украсявам; въоръжавам
ослу̀шал послушал
отба̀ви повреди, погуби, уби
отво̂дна отсрещна
отво̂рши свърши; уби
отзно̀йвам са отдръпва ми се потта
отка̀цам откъсвам; отнасям (при болест), погубвам; свършвам, прекратявам
о̀ти защо
отко̂цвам вж. **отка̀цам**
отнѐтре отвътре
отньо̂, отньо̂меш освободиш, отнемеш, спасиш, отърveш
ото̂нал потънал
отпѐла отпънала, откачила
о̀трасна, о̀траснана барчѝна вж. **йо̀трасна барчѝнка**
отромо̀ни отговори, отвърна, продума
отсто̂пи отстъпи; отдръпна се
отсу̀рнал отвлякъл, завлякъл
отту̀ва оттука
оту̀с беш тридесет и пет
отхлепта̀ва са смее се с глас, от сърце, на подбив
охромѐ̂вам окуцявам
оцу̀тра сутринта
о̀чепни отчупи, откъсни
очо̂це умал. от **око**
очу̀ва предпази, опази
очу̀то прочуто
ошу̀тнаха опустяха, заглъхнаха
очьо̀пи отчупи, счупи, прекърши

Паде̂м тантела
па̀дне падне; пристигне
пазва̀нт пазач, нощен пазач в селище
па̀зушки умал. от **па̀зухи** пазва — дрехата пред гърдите; нагръдник; мястото между гърдите и дрехата
пайва̀н, пейва̀н, пайва̀на въже за спъване краката на добитък; дълго въже, с което се връзва добитък
пампо̀р влак
панагѝр панаир
панагѝр кѝтка изкуствено цвете (цветя), донесено от панаир

панду̀рин въоръжен пазач от християнското население през турското владичество
панто̀ле панталони; шалвари
панчу̀га, панчу̀ка дънер
папу̀це вид обувки
пара̀ парична единица в Турция (40 пари са равни на един грош)
пара̀тик свободен, без работа; **пара̀тько** напразно
парềсница, парềсничка разведена жена; жена, напусната от мъжа си
парма̀к, парма̀ци пръст на ръка, крак; дървени или от друг материал парапети на балкон, стълбище и др.; спица на колело
парско̀ве вж. **по̀рскове**
парста̀т пъстър, разноцветен
парсчѝца умал от **по̀рс** пръст, земя
партѝê багаж, покъщнина
па̀смо чиле, гранче от 60 нишки, дълги колкото мотовилката
патла̀к револвер с барабан
пату̀ръ потури
паха, пахо̀та цена, цената
паха̀р, пахо̀р, паху̀р, паху̀рче дълбока паница; чаша; малък плосък съд със цицка за ракия
пềем пея; чета; уча; **кина̀ пềе** какво пее; какво чете; какво пише
пейва̀нче умал. от **пайва̀н**
пеклѝво слънчево, горещо (за климат)
пендолѝра златна монета със стойност пет лири
пềнжур, пềнжуре, пềнжурки прозорец, прозорци
першềне, пиршềне перчеми
пềтали подкови; **пềталине, пềталькине** подковите
петѐлка, петлѝца дупка (илик) или примка за копче
пềтовничка, пềтомничка едничка, най-малка, най-галена; петимна
пềтувничка вж. **пềтовничка**
пềтювничко обично, любимо, много мило
пѝка писука
пильвьо̀ утайка от кафе
пильчѝнки, пильчко̀ве пиленца; птиченца
пѝргове чардаци; рамки, на които се обтяга платно за везане
пѝсан украсен
пѝси цветни ивици по основата и вътъка, които се пресичат в квадрати
пѝтаме питаме; искаме (при сватосване на девойка)
пита̀ре момари, одумници за женитба
пишма̀н който съжалява за нещо казано или извършено **ти са щиш пишмани̇̀** ще съжаляваш, ще се разкайваш
пладно̀ваме обядваме
пла̀нина планина; високопланинско пасище; планински върхове и бърда
пластѐт пластят (за сено); трупат, натрупват
пла̀хти пъхти, задъхва се
плềна пелена
плѐсна грабна, отвлече; затече се, втурна се; **плѐсна папу̀це, обу̀ са** грабна си обувките и се обу
повдѝгна повдигна; дигна, подкара (за стадо)
по̀водник който води хорото; мястото, където играе **по̀водникът**
погалчѝм поговорим
пога̀нче вж. **буга̀нче**
пога̀нски „нечисти“ в смисъл на неверници, нехристияни
по̀дам, по̀де, по̀дите тръгна, отида
по̀дбулка дълга бяла кърпа с везани растителни орнаменти по двата края, която годеникът подарявал на годеницата за сватбата; две извезани кърпи, които годеницата подарявала на майката на годеника си вечерта срещу сватбата на трапезата в бащиния ѝ дом
подвѝвам завивам; подвивам
по̀ддевер помощник на **дѐвера** при сватба
по̀денум, по̀денюм през деня, денем
по̀дзима, по̀дзиме есен, есенес
по̀дзо̀лва помощница на зълвата при сватба
по̀ди повел. иди
поднѐчуват подслоняват, приютяват
по̀дник обор за едър добитък
подпарề насилва да отвори, кърти, подкопава, за да влезе насила
подсу̀вам са, подсу̀на подхлъзвам се
поѐ пее; пои (добитък); пое
по̀йще по ска
по̀йдъ иди
по̀йо̀ха подбраха, закараха; поеха
по̀кина непълна; по-малко
поку̀дени целувани, целунати; оклеветени
полềвак половяк, половин ведро (около 7 л)
полила̀ полилеи
по̀лка пола
полюбềм целуна
полюлѐ понесе
полюлềйкê въжето, с което се люлее люлка
помо̀кна измъкна, извади
помрềнени помрачени, посърнали, побледнели
по̀нокюм през нощта, нощем
попа̀ди, попо̀ди хвърли
по̀плък разбойник, плячкаджия
по̀повềм на поповете
по̀праг, по̀прêг, по̀презъ, по̀предзи колан, с който се притяга самара или седлото на товарен и яздитен добитък
попрềгам затягам **по̀прêг**, за да е готов добитъкът за товарене или яздене
по̀пръгни повел. от **попрềгам**
попрềлка седянка, на която моми и жени работят своя работа; седянка, на която гостува само любовникът или годеникът; седянка, устроена от близки за сглеждане на момък и девойка
по̀рнал пробол; разпорил
по̀рскове пръсти
по̀рстен ềбалка пръстен с камък, който по форма и цвят напомня ябълка
пору̀ка повика, извика
по̀рхче пръстче
посдềлкине поседелките, обикновено в песните: **Мо̀мине на попрềлкине, мо̀мцине на посдềлкине** — момите предат, момците седят
посдѝме поседим
по̀след, по̀след после, подир; след време; **по̀след заслѐди** тръгна след; **по̀след го слѐди** върви след него
посмагềпса омагьоса
по̀снềхте цапахте, замърсявахте
посудрѝвала била, поудряла
пота̀ксат минат, попреминат, престанат
потапта̀ха потъпкаха, стъпкаха, прегазиха
по̀тно прилично; възпитано
по̀тон широко, затворено помещение, салон; преддверие, коридор пред стаите в етажа; под; обор; таван
пото̀рне тръгне, потръгне
пото̀пуват потропват
по̂тьчек умал. от **по̂ть** път; пътечка
пошѝвам везя, извезвам
пра̀ви ми са струва ми се
прамата̀р, праматарин умал. членувано **праматарчено** амбулантен търговец на галантерийни стоки, кинкалерия и манифактура; търговец на платове
прама̀те платове
праматьо̀ галантерийна и кинкалерийна стока
пра̀мень парче вълна
праснѝк, праснѝчек прясно мляко
пра̀ша, прашѐ, прашѝх прекопавам
пребалềм прибалềм прежалвам, преболявам
пребѝ уби; преби
прềбос в съчетание с предлога **на** — на бос крак
превалѐ захожда, скрива се, преваля, отива
прềкрив, прềкривка, прềкръва тънък червен вълнен или памучен плат, с който забулвали в миналото невестата
прелêжề, прелềжêха, прилềжêха пренощува, пренощуваха
преличềват, приличềват променят си вида
прềло прежда
препѝнаш, припѝнаш препъваш
прềснел, прềснель, преснѝл, приснѝль прешлен за вретено
прềсоска, прѝсуска наставена пола на женска горна дреха или риза, която се пришива за украса; долната част

на женска риза, която се тъче от бяла памучна прежда с разноцветни черти и ивици или се украсява с везмо и се прикача към горната част
прешен, прешни преден; предишен
прешничекан предница (умал.) на дреха
прецветил, прицветил прецъфтял
привали вж. **превале**
превремна бременна
пригепсало закусило
приграбей бягай (за кон — препускай) с всички сили
пригрибам, прегръщам; **пригребе** прегърна
приказал са обадил се; проявил се
прикача прескача
прилега, пръляга прилича, подхожда; **прилегна ли ти вечере** хареса ли ти, падна ли ти на сърце вечерята
примрак здрач; в **примрак** по здрач, привечер, по мръкнало
припална препълнена
припева плаче високо и продължително; нарежда и плаче над покойник, над гроб
приподи изгони, прогони
прирукала провикнала, извикала
прическли тръгна след някого
присосвам понаждам; **присосаш** наставиш, понадиш
пристанала съгласила се, приела
притажно тъжно, тежко, потискащо, загрижено, неспокойно; **болест притажна** тежка болест; **време притажно** неспокойно, тежко време, в очакване на война, суша, градушка, тревожно събитие, при неплодородие, епидемии и пр.
притажни книги некролози
притаптавам утъпквам; стъпквам
притече постигна, сполетя
притика разпалва, подклажда, поддържа (за огън); преглъща (за храна)
притица, притича изпреварва; пресреща; отнема мястото, реда на някого
прогепцало вж. **пригепсало**
прогима сутрешно ядене
пролето пролет
просеник гъсто сварена каша от царевично брашно, разстлана в тава и полята с масло
просто прошка
простор конопена или вълнена черга за сушене на жито и др.
протогер селски кехая; разсилен или прислужник в община
прочка наниз от златни монети
прочуят чуят, прочуят
прощати простени
пръвали мин. свърш. от **превале**
пуганче вж. **буганче**
пуйьоха вж. **пойоха**
пусие засада
пускам пукам, стрелям, гърмя с пушка или пистолет
пусула записка, служебна бележка; написана сметка
пушка киресала пушка ръждясяла, замърсена
пущини укорно — за нещо досадно, противно, омразно; гальовно — за нещо приятно и радостно

Раван вид ход на коня, умерен галоп
раванлиено конче, което има хубав **раван**
радиф, радифан запас; запасен войник; възрастни мъже, свикани за война
разбальни развесели
разварнам, разворнам завърна
развидам развеждам; разхождам
разгеле точно на време; тъкмо
разгелъ разделя
разглева разглежда
раздрума кръстопът
разиде са разнесе се, разпиля се
разметешен не на място, разместен, объркан
разове разотидат
разпоте, разпотено кръстопът
разпуснал разширил, увеличил
разрой разбърка, разпиля, разпръсна
разсипна която съсипва, разрушава, стапя; **болест разсипва** болест, от която се умира
разсурнат развлечен, раздърпан, небрежно облечен
разтажно което разтъжва, премахва тъгата; радостно
разтожем са разтъжвам се, минава ми мъката
разтурем развалям
разчьопиха (за врата) разбиха
разшеневам, разшеньвам развеселявам
ракиен сапун по народна етимология вм. **раки сапун** сапун, внасян в миналото от Турция, Гърция и др.
ракине ръцете
рамазан пост у мохамеданите
раница първороден син
рахат, рахатчек спокойствие
рахмет, рахметь помен; следпогребална трапеза за опрощаване греховете на покойника
рахметлиета покойникът
рача, рачиш искам, искаш
рачених дълга бяла кърпа, с която се забраждала невестата
редиф вж. **радиф**
рекаха казаха
ремене ремъци
рожкове, рожковъ умал. от рога
ройно буйно
ройка, ройне пръска, разпилява; потича буйно, руква
ромони говори
руба облекло, дреха; чеиз
рубе, рубийка дребна турска златна монета
рудан, рудань уред за предене и за навиване и пресукване на прежда
рудо, руда (за агне, овца) с мека къдрава вълна
рукам викам; каня на годеж, сватба, помен и др.; **руком прирука** виком извика, провикна
рукоте виковете, провикванията
руменлие светлочервен
рупкове мн. ч. от **рубе** наниз от дребни златни турски монети
руски умал. от руси
рухо дреха, облекло
ручок сутрешно ядене, храна

Сабах алдъзлъ утринна звезда, зорница
сабах карши на разсъмване
сабур, сабър търпение; опрощаване, прошка
сагмал стадо от дойни овце
сагмалджие, сагмалжие овчар, който ръководи мандрата и държи сметка за издоеното мляко; овчар на **сагмал**
саде само
сае, сайе лека постройка вън от селището за пренощуване и презимуване на овцете с жилище за овчарите
сае тази тук
сажели ожили; изгори, опари
сажижем изгарям
сайзин пазач, телохранител
сай тази тук; така
сайбие, умал. членувано **сайбийчено** собственик, стопанин, глава на семейство
сакава, сакова такава, такова
сакаджие рибар, който лови риба със сак, мрежа; разносвач на вода, който кара водата в мехове на коне или катъри
сакалдиса притесни
салиб молитви
салта, салтица, салтамарка горна женска къса до над кръста дреха с дълги или до лактите ръкави, отворена отпред, от домашно тъкан вълнен тъмносин, черен или виненочервен плат, по-късно от сукно, украсена по края на предниците и по ръкавите с широки ивици, извезани със сърма; къса мъжка горна дреха от домашно тъкан вълнен плат, отворена отпред и украсена с гайтани
самур кюрци — кюркове, обшити, със самурени кожи
сапун ракие вж. **ракие сапун**
сарай дворец; голяма и хубава къща; къща
сарахлок широк кожен пояс, в който се носело оръжие и различни овчарски принадлежности
сармалие направен от сърма; украсен със сърма
сафер вж. **сефер**

сахан медна чиния
сахат час; часовник
сахатювес кюстечек верижка за часовник; вж. **кюстек**
сборувам приказвам, говоря
сватба съчеха определяха деня на сватбата
сга сега
сгада, сгада са приготвя се, стяга се, докарва се, пременя се
сгира стопля, сгрява
сгодила прич. от **сгада** приготвила, докарала, пременила
сгорчи свие, превие; сгърчи
сделка, седелка възглавница
сева тези тук
себат сеят, посяват, садят
севгильна вж. **севдилна**
севда любов; любим, любима; **има севдьо на нее** обича я
севделиено обичното, любимото
севдилен, севдилна любим, обичан; любовен
севдим люб › мое
сегмал вж. **сагмал**
сегмалджие вж. **сагмалджие**
седефлу седефен, с инкрустации от седеф
сее бозае
сее тези тук
сейз, сейзин коняр
сейменин мн. ч. **сеймени** турски военен полицай, стражар; войник от еничарския корпус
селвие, силвие,селвийка кипарис; прен. тънък, висок, строен
селем, селям поздрав, приветствие
селех, силех оръжие, пушка
селехлие въоръжен
селехлок, силехлок мешинен пояс за носене на оръжие
сель порой, нанос
сенет, сенети запис, полица; разписка; крепостен акт
сераскер главнокомандуващ
серме вж. **сюрме**
сермие, сермьо капитал, налични пари, вложени в някаква работа
сеслие гласовити; **гайди сеслие** гайди с по-висок тон от **каба гайди**
сесни са изясни се, разясни се
сестриш наричаш жена или девойка сестра
сетам са сещам се, разбирам
сефер пътуване, пътешествие; поход, война
сивам, сиввам тичам
сиврие кабадаие (В. Гирзилова)
силом, силум едвам с усилие, насила
синжире синджири; женски сребърен накит **подбрадник** — чрез него се е прикрепвала невестинската червена шапчица (фесче), над която се поставял **раченикът**
синжиросано оковано
синчанен направен или обкичен с мъниста; **синчанен кюстечек** вж. **кюстек синчан**
сипе са руши се
сирен, сирян празненство, увеселение, събор
ситан, ситно, ситен, ситничко, дребен; гъст; тих, кротък, лек
скала външна или вътрешна стълба в къща; подвижна стълба
скалесал поканил
скамак, скаман топка, купчина; **скамак памук** парче, пласт памук
скемле, скемля стол; стол без облегало; пейка
скитасвам виждам, съглеждам, гледам
скопа кирие вж. **кирие**
скоца скъса
слагат (някого) почитат, уважават, зачитат
слети падне
слоча отлъча, разлъча (за овце)
служи черпи някого с нещо
смисан миндил вж. **миндил смисан**
сникнала (за сълзи) заронила
снисни сниши
соботем, соботене нощуване на младоженката у майка ѝ в първата събота след сватбата
сова това тук
совест съзнание
содници съдни
соżеже изгори
сой така
сокак, сокаче улица
солков, солкова толкова
сорна, сордна сърдита, гневна
сорце сърце; корем
сос, соса стига, достатъчно
сосало стигнало, достигнало
сосва стига
софти мохамедански религиозен учител или проповедник
спап, спапове дарове, които невестата дава на младоженеца и на близките му
спирту кибрит
спишканки умал. от **спишкани** избодени, набодени
сполай благодаря
справи й са стори й се
среде сред, в средата
средаш нареждаш, подреждаш
стаптавам стъпквам, смачквам
степцам зачевам, създавам; **степцало са йе** създало се е, зачеΗало се е
стечем, стичем, да стечем, да стекам добивам, успявам, спечелвам
сторълъ решили
страна половината от товара на товарен добитък; товарът, който се поставя от едната страна на самара
стрико чичо; по-възрастен брат на мъжа; брат на свекъра; обръщение към по-възрастни мъже
строк, строчек стрък
струнено изработено от тънка вълнена прежда; изработено с нишки от конски косми
стьогни са приготви се, нагласи се
субаш полицейски началник в стара Турция с широки права в селата, особено в българските
сугаре, сугарно (за агне) късно родено; прен. крехко, младо
судриват са приличат си, имат нещо общо, което ги свързва; **судрили са са** допаднали си и са се съгласили, решили да вършат нещо заедно
сукман, сукмань дълга горна женска вълнена дреха
сукне прен. хвърли, захвърли
суници вж. **зуници**
сурат, сурать (недоброжелателно) лице
сурнакалчо, сурнукалчо развлечен, небрежен към облеклото си човек
сурне влачи, тегли, дърпа
суро, сурка русо (за човек), сиво (за животно); за агне означава и избрано, тъй като в Средните Родопи сурите агнета са били по-редки
сущет правят смет
сюлвия, сюлвийка вж. **селвие**
сюнети вж. **сенети**
сюрие голямо стадо; **сюрийски овце** овци, събрани от кехая
сюрме, сюрмьо приспособление за затваряне, заключване отвътре на врата, прозорец

Та тя
таблицана чл., момински и женски накит за глава – сребърна плочка, обнизана с дребни сребърни или златни монети
табор турска войскова част, батальон; стан, лагер
тавла, тавло конюшня, обор
тавла дълго бяло платно с червени кенари, което се постила на трапезата при гощавки
тавлен, тавлени (за добитък) охранен, угоен; отгледан
тайфа дружина; шайка
таман достатъчно, точно колкото трябва, тъкмо
тапие крепостен акт; **тапийски сенети** документи за владеене на земя
таптеше тъпчеше
тарлар глашатай
тарло угар, обработваема земя, нива
тасми кожени ремъци
татар куриер, който носел писмени нареждания от висши държавни учреждения до по-низши; татарин
тачет зачитат, почитат
тевничер, тевничерче вж. **темничер**

тѐе тези
тѐжко срѐбро старинни сребърни накити, носени в миналото от моми и невести
тезелѝ пресни (месо, плодове, зеленчуци)
тѐкѝнски, тѐкънски влачен от вода, от течение
телѝм, теллѝм военно обучение
тѐлове, тѐльове украшения от тънки златни жици, които се спускали над булото на невестата
тельзьо̀, телъвьо̀на угайка, утайката (от кафе)
темби̇́х, тъмби̇́х заповед; нареждане; забрана; предупреждение; **сто̀рил темби̇́х** забранил; заповядал
темничѐр, темничѐрин, темничѐрче затворник; пазач, ключар в затвора
тепелѝк, тепело̀к кръгла, обикновено сребърна плочка с ковани растителни орнаменти, която се зашивала върху дъното на женска шапка
терзѝе шивач
терла̀р вж. **тарла̀р**
тестѐ, тестьо̀ определен и установен брой еднакви предмети
тестемѐл, тестемѐль кърпа за глава от бяло платно с разноцветни ивици и ресни по краищата, която девойката носела от замомяването си
тѐтьо татко; **тѐтюму** на татко
тефи̇́ков, тефти̇́ков бозов, червенокафяв, в естествения цвят на вълната; аба с естествен бозов цвят на вълната, която след изтъкаването се простира на слънце мокра, за да се сбие; при мокренето и излагането на слънце естественият бозов цвят на вълната става червенокафяв
технъо̀ тихо, спокойно, без много хора
ти̇̀кла, ти̇̀кли подница; каменни плочи за покриване на къщи и за настилане на тротоари, дворове и др.; **ти̇̀клесто гарма̀де** грамада от камъни, които се цепят на **ти̇̀кли**
ти̇̀клар майстор, който вади **ти̇̀кли**
тилла̀р вж. **тарла̀р**
тифѐк пушка
тихѐлен украсен с тегели — редица шевове от разноцветна коприна по полите, пазвите и ръкавите на женска горна дреха
ткаѐ тъка
то той; то
то̀й така
то̀кнувам бутвам, блъсвам; наточвам, наливам
топ-карамфѝл кичест карамфил
то̀пта тъпча; **то̀паха** тъпчеха, тропаха
топу̀з старинно оръжие за нанасяне на удари; желязна топка с дръжка; тежест на кантар;
топчѝ ба̀шова прилаг. от **топчѝ башѝе** началник на артилерията
то̀ра довечера
то̀рлести, то̀рлески бавни, тромави
то̀рнеш, то̀рнувам тръгнеш, тръгвам
трепу̀шки украшения от ситни тънки сребърни монети или пластинки, които се нанизвали по сребърните momински или невестински накити за глава в миналото, най-често по иглите за коса или около триъгълни сребърни плочки, чиито части трептят и при най-леко движение
трѐпчица умал. от **трѐпка** старинен накит за глава със ситни сребърни или златни монети, които трептят при движение
треса̀вец, треса̀вица земетресение
тро̀ба тръба; тъкан (платно, аба и пр.), навита на руло
тро̀пнала ширѝтен разтърсила металическия подбрадник на украсената с накити шапка
тро̀сат търсят
тув, ту̀ва, туф тука
тужѐр вж. **тюжѐр**
турмо̀ пушек, дим
тьо̀ван, тьо̀вно тъмен, тъмно
тьо̀жка бременна
тьо̀кнува ма идва ми на ум, хрумва ми
тюлбѐн забрадка от тънък плат
тюжѐр, тюжѐрин търговец; богат човек
тюфекчѝ който прави или поправя пушки; оръжейник

Ува̀, уво̀ вж. **ова̀**
ува̀рди забеляза, съгледа; опази
увѐде заведе; махна, премахна
уво̀ртам увъртам; измъчвам, удрям
у̀года, у̀гуда угаждане, задоволяване
у̀дрите удряйте
уйгу̀н удобен, подходящ, хармоничен; **уйгу̀н чѐнкове** звънци, подбрани и подредени хармонично според звуците си; **уйгу̀н момѝче** приятно, сгодно, подходящо момиче
уйдѝса съгласи се, склони; прилегна
уйма̀лъ вж. **ойма̀лъ**
уклунѐн вж. **оклонѐн**
уку̀дени вж. **оку̀дени**
уку̀с, укусчѐк понуда; сладкиш или изобщо нещо вкусно за ядене, което се носи на болен или на родилка
улда̀ши вж. **йолда̀ши**
уло̀жил обзаложил, хванал се на бас
умо̀кната оскубана
уму̀т, уму̀ть надежда, намерение, вяра, че нещо ще стане
унѝкнаха смириха се, посрамиха се, отчаяха се, угрижиха се
упрѐха стигнаха
урадѝса вж. **оградѝса**
ураспѝе жена с леко поведение
урѐ сег. време от **йо̀рна**
уру̀же вж. **ору̀жѐ**
уружѐм вж. **оружѐм**
уру̀ки заболяване със силно главоболие, температура, припадъци, което според народната вяра се предизвиквало от прекалено хвалене или когато човек с „лоши очи“ погледнел някого
урумелѝ Румелия, Европейска Турция
урумлѝйче момче от Румелия
урумелѝцки румелийски
усо̀йка сенчесто място, в което не прониква слънце
усо̀йно прилаг. от **усо̀йка**
усу̀квам усуквам; избърсвам
утба̀вени избити
у̀тирно сутрин
уто̀нал вж. **ото̀нал**
у̀тришничкана утринната

Файда̀ печалба, полза; лихва
факѝре сиромаси; изпаднали в беда хора, клетници
фа̀тиме хванем; условим; наемам
фенѐр бо̀рна (борнѝца) снопче от запалени тресчици борина за светене
фѐреджѐ, фѐреджѐ, фережо̀ горна широка и дълга до глезените, отворена отпред дреха с широка яка, която покрива главата като качулка, от вълнен или памучен, обикновено черен плат, носена от мохамеданките пред външни лица. Насилствено наложена при помохамеданчването в Родопската област, тази дреха се появява късно (в редица селища едва към края на XIX в.) и се отличава от фереджето на туркините с разнообразни кройки, които носят типичните особености на части от българското женско облекло
ферма̀н писмена заповед или грамота, издадена от името на султана
фида̀н, фида̀на прен. строен като фиданка, като младо дръвче
фикирсѝзе хора без ум
филджѐн, фильжѐн порцеланова чаша за кафе и ракия; чаша
фѝре повел. форма **фѝри, фѝрни** гоня, гони, подгони
фитиллѝ обточена с **фитѝл**
фо̀ртома, фо̀ртума дебело и дълго въже
фпѝрам вж. **впѝрам**
френгѝе сабя с фина изработка, доставена от Франция или изобщо от Запад
фуду̀лка, фуду̀лчица обредно хлебче с отпечатък от просфорник. Когато отивала на гости у майка си след женитбата, дъщерята ѝ носела **фуду̀лчица** в шарена торбичка. Освен на майка си такова хлебче младата булка носела и на кумата и раздавала на съседски къщи на Тодоровден и на Гергьовден през първата година след женитбата си

фукарлòк, фукарлòци немотия, сиромашия
фурнѝти големи кръгли домашни хлябове
фустàн горна дълга женска дреха с ръкави — за делник от домашно тъкан вълнен или памучен плат в различни цветове или на **пѝси**, за празник от кадифе или коприна

Хабèр вест, известие
хабѝ аби
хавà, хавòна климат, въздух, време (с оглед на атмосферните явления)
хадèт обичай; навик; нрав
хазнà, хазнò хазна; държавно съкровище; каса
хаѝдар, хаѝдър не на добро
хаѝр добро
хаѝрдар на добро
хаѝрни добри
хаирсъз лош, немилостив, жесток, егоист; човек с лоши навици
хайгòть зидарски инструменти
хаймана лице с неопределено местожителство; лице, което скита безцелно
хайрèтèн добрината, благодеянието, което някой прави за „бог да прости“, за душата си; посаждане на овощни дървета, от които всеки може да бере, изграждане на мостове, чешми и други постройки за обществено ползуване и за спомен
хал, мн. ч. чл. **хàловето** положение; сила
халàл дадено от сърце
хàлам пипам; върша нещо, работя; дразня, закачам
хàлище дебела вълнена тъкан за постилане и завиване
халкò обръч; **халкò сидèха** седяха в кръг; **аскèран халкò стòриха** наредиха войниците в кръг
хàлтаво нездравословно, болнаво; разпуснато, нестегнато
ханъма туркиня
харàм придобито по непозволен начин; крадено; незаслужено; непозволено, непростено; обратно на **халàл**
харамѝе, харамлѝе вж. **арамѝе**
харамкьòре безочливи, безчувствени, лоши хора
харамлѝцко разбойническо
харатлѝк побратим
харгèль вж. **хергелè**
харèм жените и наложниците на един мъж при многоженство; отделение в мохамеданска къща, в която живеят жените и децата; двор, заграден с високи стени; обширно преддверие в приземието на родопската къща, което изпълнява функциите на двора
харѝжем подаря
харижѝ подари
харѝзан подарен
хàркома, хàркоми, хàркомички котел, котли
хасàп, хèсàп сметка
хасèт завистлив
хасетлѝк завист, ревност
хасетчѝе завистлив, ревнивец
хàте, хàтте хайде
хèле особено пък; най-сетне
хергелè стадо коне или мулета
хи й; **ги**
хилинжòвам лъжа, мамя
хильò лъжа, измама
хич никак
хлèв обор
хлèпки чехли, леки обувки; обувки, смачкани отзад, които се използуват като чехли
хлупка капак на тенджера или друг съд; похлупак
хми им
хò хайде; да; така
хòгènъ ходене
хòджè мохамедански свещеник
хòлан дума за изразяване на несъгласие, недоволство, яд, възмущение; укор, изненада, учудване; за възразяване, увещаване, убеждаване
хòлла (от аллах) дума за изразяване на учудване; повик за милост
хòндалив, хòндаливко окъсан, одърпан; с окапала козина (за животно)
хòрабѝе хороиграч
хорàтем говоря; злословя, клеветя
хорàти думи, приказки; клевети
хòрижи вж. **харижѝ**
хòртома вж. **фòртома**
хортувам говоря
хòте, хòтте вж. **хàте, хàтте**
хуге, хугè по-зле; повече; толкова повече
хюкюм съдебно решение, заповед; власт, управа
хюкюмàт правителство; управление; седалище на управител

Цвѝлна заплака с глас, занарежда; изцвили (за кон)
цѝкам говоря високо; крещя
цѝнкат звънят
цирѝка, црѝка плаче високо; пищи
цирѝкотè писъците
цòнкаше дрънкаше; свиреше; **на байламò цòнкаше** свиреше на байламо
цòха чоха (сукно); дреха от сукно; **мòрна цòха** дреха от тъмнолилаво сукно; **цòхла руба** чохена дреха

Чадòре шатри, палатки
чаѝр, чèйр ливада
чакмаклѝе, чèкмаклѝе (за пушка) кремъклия
чал, чèл, мн. ч. **чàлове, чèлове** високи планински върхове, обрасли с трева; голямо, широко планинско било
чалдѝса, чèлдѝса побърка се
чалъм, чèлъм умение; начин
чапкън безделница, разпусната, развратна; любовчийка
чардàк трем, пруст; салон в къщата, подкован с дъски; вид покрит балкон; място за наблюдение на пазач
чаршѝя, чаршѝйка улица или площад с магазини; пазарище
чаттѝсали, чèттѝсали (за пушки) наредили наклонени едни срещу други и вплетени една в друга, за да стоят на пирамида
чатуна, чèтуна букова шума; изсъхнали отсечени клони; насечени зелени клони за храна на овце и кози
чаỳш офицер от султанската гвардия, който често разнасял султанските нареждания; подофицер; старши стражар
чевермè, чевермьò, чевермьòна печено на шиш месо
чеврè, чеврьо, чеврѝца бродирана забрадка, кърпа
чейнè, мн. ч. **чейнèне** челюст, челюстите
чейрèк, чейрèкь четвъртина от цялото
челебѝя, челебѝйо господин; благородник
челèщи човешки
чèлѝе, чалѝе бодливи храсти, които се използуват за правене на плетове; трънак
чèлскана прилаг. от **чèл, чал**
чèн, чан звънци за едър и дребен добитък; хлопатари
чèнта чанта; кожена торба за носене на храна и други потреби; **чèнта кѝчена** чанта, украсена по краищата с висулки от ситно нарязана кожа
чепарнàто разклонено; чепато
чèпе, чьòпе клони
чèпер мярка за дължина — разстоянието между върховете на палеца и показалеца при напълно разтворено положение
чепрàзе металически накит за закопчаване краищата на женски колан, пафти; **на мèсечини чепрàзе** пафти с форма на полумесец
чепчèк вж. **кепчè, кепчèк**
чепчòк умал. от **чèпе** малко клонче
червè вж. **чеврè**
червен прèкрив вж. **прèкрив**
черкъ рубѝи стари турски монети
черчовèне черчеветата, рамките на прозорци
чèс, чèска след малко, по-късно, надвечер
четàк вж. **читàк**
чибук, чибуци лула с дълга цев; дълго цигаре
чибуклу вж. **чибучена**
чибукчѝе прислужник, който се грижи специално за **чибуците**; занаятчия, който прави **чибуци**
чибучена с кенари, оградени и изпъстрени с червени черти; на червени райета; пъстра; с втъкани надлъжни орнаменти
чим òти че защо
читàк турчин

читашка турска; устовска (от **Читак** — турско наименование на Устово)
чифт, чифте кавале два кавала, нагодени („сглашени") за диафонно свирене от двама души
чифтлемьо гайди две гайди, които са нагласени да свирят едновременно
чича стрина, леля
чичекли яркоцветно, разноцветно, украсено с извезани или щампосани цветя
чичку стринко, лельо, обръщение към по-възрастна жена
чобан овчар
чобанлък овчарлък
чоджум момче; дете мое
чок много
чомбас перчем; в женската прическа — високоразплетени краища на плитките
чоп жребие; дребни кълчища, които се употребяват при мазане с хоросан
чоп клон
чопнатки стройни, изправени, изпъчени
чост, чоста гъст, гъста
чостиш често пъти
чотра, чотура бъклица, с която обикновено се канело за сватба и гощавки
чува пази
чунки, чунким нима; понеже; като че ли
чьолено, чьоленко чулено, от чул: „Платици тъкани от коноп и сушити — да сушат на тях жито, фасул, житото да се покрие и др." (П. Райчева)

Шавар, шевар вид трева
шайр, шейр певец, поет
шал, шел правоъгълно парче червен, бозов, червенокафяв, дебел, четворно тъкан и тепан вълнен плат с ресни по двата края. **Шалът** е употребяван от овчари и други планинци при лошо време и за постилка и завивка в планината
шалваре харафе шалвари с дълбоки дъна като **харари** (големи чували)
шалие, шалия, шелие гащи с дълги до над стъпалото крачоли, за да се виждат, в носията на помохамеданчените българки в Родопите; горно елече на момиче и долни дрехи в същата носия; дрехи, тъкани от памук и коприна
шам, шем фабрична прежда
шамшир, шемшир чемшир
шанливо, шенливо весело, засмяно, радостно, жизнерадостно
шахатин свидетел
шахинска от с. Шахин, Ксантийско
шегорти чираци, ученици при майстор занаятчия
шейр покрайнина от няколко села
шейтин безгрешен, невинен, праведник
ел вж. **шал**
шелен, шелйен тъмночервен, кафявочервен; вид вълнен плат с такъв цвят и втъкани орнаменти
шелие горно елече на момиче в носията на българките мохамеданки
шелче умал. от **шал**
шенлик радост, веселба, веселие, увеселение
шериат мохамеданско религиозно право, сбор от законоположения, основани върху корана и преданията за постъпките и решенията на основателя на мохамеданската религия
шерка междудържавна гранична линия
шивици тесни ивици, бродирани с червени цветчета, които се пришиват на ризата
шивиш подаръците (сахани, тасове, тенджери, котли и др.), които сватбарите носят на младоженците в деня на сватбата
шигърти вж. **шегорти**
шиклило чернило за вежди
шиклосани начернени, почернени
шикнаха са спуснаха се, излетяха с шум, литнаха, стрелнаха се (за птици)
шинжир синджир, верига; сребърни верижки, чиито краища са събрани в сребърна плочка — накит, носен на гърдите от булки и млади жени
шиник крина, стара мярка за измерване на зърнени храни
шийово, шийову шевът, това което се шие (бродира) с конци, игла и други принадлежности
шуклило вж. **шиклило**
шумарено хайдутите
шупаво глупаво
шярка вж. **шерка**
Ще ма кара ще ми се кара
щольба, щольбица клон

югич овен, водач на стадото
юдичи животните, които вървят най-напред в стадото, в чардата
юз турска мярка за тегло, равна на $^1/_4$ от оката
юзбашие, юзбашийче офицер, началник на сто войници, стотник
юзбашиемнем на юзбашиите
юк товар
юклие натоварен
юлдаш вж. **йолдаш**
юлжие пътник; непознат пътник
юмос умът
юнаценмнем на юнаците, на момците
юнено хубава фабрична материя в различни цветове с разноцветни щамповани орнаменти
юрдие войска
юрие запазен район за работа на даден занаятчия (обикновено от две — три села)
юружем, юружевам вж. **оружем**
юрук турчин овцевъдец
юс елли сто и петдесет
юс сене, юс сеньо сто години
ючлюк монета от три гроша
юшур десятък, данък в размер на една десета част от годишния земеделски добив, събиран в натура или в пари
юшурджие събирач на **юшур**
юшюр вж. **юшур**

Я вж. **йе**
ябанда вж. **ебанда**
ябанджие вж. **ебанджие**
ягуптин вж. **агуптин**
язгън вж. **азгън**
язийка вж. **езийка**
язък вж. **езък**
яйла, яйлак лятно пасище; военен лагер
ялдъзлъ златен; звезден
ялова вж. **елова**
янкесаджие вж. **енкесаджие**
янкехая вж. **йенкехее**
яралие вж. **ералие**
ясакчие вж. **есакчие**
ястък вж. **естък**
ятак вж. **етак**
яхор, яхоран вж. **ехор, ехоран**
яце вж. **еце**
ячко вж. **ечко**

ПОКАЗАЛЕЦ НА СЕЛИЩАТА ОТ СМОЛЯНСКИ ОКРЪГ, В КОИТО СА ЗАПИСАНИ ПЕСНИТЕ, РАЗКАЗИТЕ И ЛЕГЕНДИТЕ[1]

ДЕВИНСКИ РАЙОН

МАДАНСКИ РАЙОН

СМОЛЯНСКИ РАЙОН

ЧЕПЕЛАРСКИ РАЙОН

[1] Цифрите означават номерата на песните.

ПОКАЗАЛЕЦ НА ОСВЕДОМИТЕЛИТЕ ОТ СМОЛЯНСКИ ОКРЪГ, ОТ КОИТО СА ЗАПИСАНИ ПЕСНИТЕ, РАЗКАЗИТЕ И ЛЕГЕНДИТЕ[1]

ДЕВИНСКИ РАЙОН

С. Беден

Асан Ибр. Настанлиев, роден в 1867 г. № 792
Асан Ил. Устов, роден в 1918 г., образование IV кл., работил земеделие № 25, 293, 300
Осман Ибр. Караджов, роден в 1905 г., без образование. Песните запомнил от родителите си № 248, 909, 948, 1018
Садък Т. Асанов, роден в 1908 г. № 300

С. Брезе

Шабан Аличков, роден в 1906 г. № 380, 913

Мах. Водни пад

Айрие Н. Елаковска № 646
Неджип Юсеинов, роден в 1906 г. № 245
Незифе Дж. Кадирова, родена в 1931 г., образование VI кл., домакиня № 181
Райме К. Байрямова, родена в 1937 г. № 234, 518
Сафие Юс. Бекирова, родена в 1925 г. № 19, 629
Хамид Ем. Аликовски, роден в 1902 г. № 819

С. Гела

Мария В. Ташкова, родена в 1917 г., образование VII кл., домакиня № 143, 786

С. Грохотно

Васил Калайджиев, роден в 1906 г. № 279, 304

Девин

Стою Пищалов, роден в 1910 г., образование V кл. № 73, 584

Мах. Кожари

Асан Осм. Бачков № 284
Ахмед Бачков, роден в 1906 г. № 780, 870
Исуф Ашиков № 378, 680, 778

Мах. Кукувица

Стана Н. Майорова, родена в 1904 г., образование IV кл. № 84

С. Лясково

Атидже Ш. Джинкова № 1008
Ахмед Караабдиев № 812
Риза Делиеминов, роден в 1911 г. № 714
Фатма Ад. Парова, родена в 1913 г., образование III кл., домакиня № 43, 193, 261, 440, 543, 783, 800, 925, 931, 1019
Шабан Ас. Джинков, роден в 1875 г. № 352, 361, 372, 570, 679, 992

С. Мугла

А. Юсеинов, роден в 1924 г. № 251
Али Селямов, роден в 1886 г. № 260, 305, 478, 592, 633, 674, 698, 776, 828, 902, 996

С. Настан

Ахмед Ф. Карамустафов, роден в 1886 г. № 192, 287, 302, 417, 448, 450, 452, 486
Мехмед Брезелиев, роден в 1891 г. № 199
Осман Садъков, роден в 1911 г., образование IV кл. № 104, 530
Фатма Р. Мутешинова № 379, 427, 795
Шабан Фезов, роден в 1886 г. № 103, 268, 307, 439, 866

Мах. Стикъл

Пею Георгиев Енчев, роден в 1874 г., образование IV кл., зидар № 12, 52, 53, 266, 285, 316, 336, 357, 404, 411, 442, 445, 529, 593, 614, 642, 650, 656, 663, 694, 860, 920, 938, 977, 1007

С. Стойките

Иван Г. Коджабучаков, роден в 1854 г. в Златоград, без образование, овчар, работил и земеделие № 455, 470, 838, 841, 845, 917, 958
Минка П. Златева, родена в 1909 г., образование IV кл., домакиня, работила и земеделие № 94, 107, 128, 130, 166, 256, 258, 264, 319, 323, 328, 332, 362, 408, 412, 424, 473, 474, 487, 488, 533, 549, 565, 589, 602, 615, 636, 682, 685, 686, 687, 701, 797, 802, 858, 869, 874, 908, 928, 930
Мария Д. Капушева, родена в 1886 г., образование III кл., домакиня, работила и земеделие № 30, 34, 95, 107, 144, 149, 167, 186, 281, 318, 344, 455, 746, 896, 912, 988, 989
Мария К. Яръмова, родена в 1889 г., домакиня № 185, 907
Ружа П. Данаилова, родена в 1921 г. № 416

[1] Цифрите означават номерата на песните.

С. Триград

Азиме Ахм. Аюпова, родена в 1921 г. № 830
Айша Юс. Сальохльовска № 572
Алие Ас. Хаджийска, родена в 1921 г., образование IV кл., домакиня, работи и в Държавното горско стопанство № 560, 788, 889, 898, 929, 953
Ахмед Ал. Чешлиев, роден в 1915 г., образование IV кл. № 100, 700
Миче Рускова, родена в 1925 г. № 840, 1017
Салих Ахм. Османов, роден в 1910 г. в Ракитово, Пазарджишко, образование IV кл. № 155, 947, 949
Салих Мочувски, роден в 1842 г. № 710
Ферде Юс. Мочувска, родена в 1937 г. № 263
Ферде Юс. Сальохльовска № 572

С. Широка лъка

Айша Истрефова, родена в мах. Окманица № 510
Велика К. Паева, родена в 1890 г. № 386
Вълко Д. Каров, роден в 1886 г., без образование № 81
Гавраил Г. Баргански, роден в 1894 г., образование IV кл., работил земеделие и бръснарство № 191, 213, 219, 249, 252, 360, 832
Димитър Мезински, роден в 1874 г. № 489, 595, 957, 969
Добра К. Шопова, родена в 1921 г., образование VII кл., домакиня № 189, 669, 796
Емин Мурадов, роден в 1885 г. № 943
Иван Бечев № 926
Лазар Семерджиев, роден в 1882 г. № 367, 507
Мария Ил. Шаркова, родена в 1900 г. № 613
Мария Ст. Барганска, родена в 1898 г. в с. Гела, образование II кл., домакиня, работила и земеделие № 14, 20, 21, 22, 23, 32, 44, 147, 723
Мария Ст. Барганска, родена в 1915 г., образование IV кл., домакиня, работила и земеделие. Знае много песни, които е научила от майка си, баба си и др. № 371, 719, 739
Милка Кр. Терзийска, родена в 1896 г. в с. Кръстевич, Пловдивско, образование IV кл., домакиня № 37, 39, 270, 377
Михо Д. Гергьовски, роден в 1912 г., образование VII кл. № 82, 376, 628
Никола Ст. Баргански, роден в 1889 г., образование III кл., работил земеделие и зидарство № 17, 252
Нурие С. Истрефова, родена в 1908 г. в Дряново, самообразована, домакиня, работила и земеделие № 26, 109, 137, 203, 259, 422, 467, 496, 508, 520, 547, 563, 600, 638, 690, 706, 827, 955, 959, 962, 992, 993
Руса Г. Бобева, родена в 1904 г. в с. Гела, образование III кл., домакиня, работила и земеделие № 11, 220, 327, 331, 447, 484, 612, 676, 806
Цонка С. Златева, родена в 1920 г., образование VII кл. № 89
Чока Ст. Гайдарова, родена в 1919 г., образование IV кл., домакиня № 15, 20, 21, 22, 23, 32, 87, 93, 162, 250, 276, 286, 317, 351, 403, 414, 498, 503, 509, 590, 598, 601, 632, 677, 727, 755, 861, 884, 922, 981, 986, 1014, 1022
Фатма С. Истрефова, родена в 1931 г. № 354, 480, 634 811
Ферад Мурадов, роден в 1883 г. № 943

МАДАНСКИ РАЙОН

с. Боровина

Ахмед Ахм. Якубашев № 173, 295, 673, 950

с. Върбина

Ариф М. Топчиев, роден в 1908 г., без образование, общ работник № 301, 310, 314, 373, 381, 463, 468, 580, 667, 945
Ариф М. Устов, роден в 1910 г. № 391, 1002
Мехмед Ас. Брезев № 542

Мах. Катраница

Емин Ем. Драмалиев, роден в 1914 г., образование IV кл., общ работник № 18, 176, 223, 254, 265, 272, 273, 278, 288, 289, 290, 298, 311, 335, 347, 359, 392, 462, 513, 514, 539, 541, 546, 553, 575, 577, 609, 616, 716, 724, 729, 737, 742, 745, 761, 790, 798, 814, 859, 863, 879, 888, 906, 971, 1006
Салих Ем. Юмеров, роден в 1919 г., образование IV кл., пастир № 27, 40, 55, 382, 623, 829, 944

С. Малка Арда

Салих М. Чурталеков, роден в 1905 г. № 324, 393, 464, 540, 654, 760

СМОЛЯНСКИ РАЙОН

С. Левочево

Васил Ил. Попчев, роден в 1909 г., образование IV кл. сега жител на Пловдив № 477, 952

С. Полковник Серафимово

Ариф С. Байрямов, роден в 1906 г., без образование, общ работник № 92, 99, 516, 766, 774, 946, 1001

Смолян

Жека Г. Лютова, родена в 1884 г. в Чепеларе, домакиня № 197, 527, 964; Прил., № 1
Живка Лютова-Божкова, родена в 1915 г. в Чепеларе, образование средно специално, работила в електрическа централа, като машинист на компресор и др. № 4, 29, 101, 133, 156, 165, 183, 210, 225, 228, 229, 253, 274, 308, 326, 340, 370, 394, 396, 400, 401, 407, 413, 420, 425, 437, 449, 456, 457, 461, 465, 476, 492, 506, 544, 619, 651, 671, 678, 684, 689, 720, 759, 876, 924, 939, 963, 978, 991; Прил., № 8
Милка Ат. Гюрова, родена в 1897 г. в с. Габрица, без образование, домакиня, работила и земеделие № 83, 140, 198, 849
Ст. Паликаров, роден в 1885 г., образование II кл. № 74
Стойна Д. Маламова, родена в 1897 г. в с. Соколовци, домакиня № 227, 451, 749
Тодор Пинтиев № 174

С. Соколовци

Велика Анг. Илчева, родена в 1931 г. № 822
Гавраил Д. Гьопсалиев, роден в 1862 г., без образование, овчар № 118, 843
Златка Илчева, родена в 1931 г. № 822
Мария Янева, родена в 1936 г. № 822
Стана Ил. Чакърова, родена в 1909 г. № 961
Стояна М. Радкова, родена в 1869 г., без образование, домакиня № 117, 178, 194, 389, 848, 871, 877, 935

ЧЕПЕЛАРСКИ РАЙОН

С. Богутево

Шатие С. Коджаахмедова № 813

С. Забърдо

Адил Ем. Тушенов, роден в 1835 г., без образование № 41
Асие Сабахчиева, родена в 1939 г., образование IV кл., домакиня, работи и в Държавното горско стопанство.

Песни е учила от стари жени и на попрелки № 148, 743, 820, 908
Атем Драхемов № 303, 688
Летиф Ас. Драхемов-Рангата, роден в 1918 г., образование IV кл., работник № 734
Тошко Димитров, роден в 1913 г. № 466

С. Зорница

Сание Р. Карабельова, родена в 1931 г. № 532, 799

Мах. Караманец

Калина Ат. Чолакова, родена в 1904 г. № 428, 781

С. Павелско

Атанас В. Драганов, роден в 1905 г., образование VII кл., миньор, горски работник и административен служител. № 552

С. Проглед

Атанас П. Чолаков, роден в 1898 г. № 157; Прил., № 6

Чепеларе

Айша Ем. Кьоралиева, родена в 1879 г., без образование, домакиня, работила и земеделие № 3, 54, 180, 333, 343, 350, 405, 483, 494, 511, 512, 558, 604, 618, 627, 705, 789, 793, 798, 867, 880, 881, 913, 937, 985, 997, 1013
Айша С. Мехмедова, родена в 1888 г. № 911
Алие Ковачева, родена в 1922 г. № 571
Алие С. Дльогова, родена в 1920 г., образование III кл., домакиня № 339, 374, 535, 574, 606, 662, 670, 807, 882
Атанас Г. Кисьов, роден в 1883 г., образование VII кл., хлебар № 233, 280, 398, 548, 603
Атанас Г. Кьоргогов, роден в 1850 г. Прил., № 7
Байрямка Каракушова, родена в 1880 г., без образование, домакиня, работила и земеделие № 105, 175, 182, 237, 246, 356, 366, 415, 421, 444, 458, 469, 472, 545, 594, 653, 691, 748, 818, 824, 866, 905
Барие Ш. Мехмедагова № 810, 956, 962
Васил Г. Метексинов, роден в 1891 г. № 668
Велика Р. Кьоргогова, родена в 1889 г. в с. Соколовци. Прил., № 2, 3
Велика Ф. Пакулева, родена в 1867 г., без образование, домакиня № 111, 711, 842, 875
Вълко Кехайов, роден в 1884 г. № 313
Георги Хаджикостадинов, роден в 1882 г. № 709
Гюля М. Кондакчиева, родена в 1908 г., образование IV кл., работничка в Държавното горско стопанство № 105, 294, 299, 342, 438, 446, 528, 537, 554, 581, 597, 610, 675, 738, 773, 785, 966, 998, 1000, 1003, 1004
Екатерина Ил. Делкова, родена в 1872 г., домакиня № 138 504, 893
Жека Ат. Метексова, родена в 1896 г. в с. Стойките, образование IV кл., домакиня, работила и земеделие № 13, 16, 33, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 78, 112, 119, 205, 215, 334, 409, 426, 432, 471, 534, 622, 626, 660, 769, 786, 787, 817, 853, 854, 878, 894, 932, 965, 968, 1015
Захари Николов, роден в 1876 г. № 231
Згура М. Кущинаров, роден в 1876 г. в с. Стойките, образование IV кл., занаятчия № 58, 86, 96, 211, 216, 221, 222, 224, 243, 269, 436, 501, 569, 623, 641, 649, 733, 744, 770, 976
Згура Т. Чакъров, роден в 1889 г., образование III кл. № 72
Злата Г. Метексинова, родена в 1876 г., образование IV кл., домакиня, работила и земеделие № 346, 435, 599, 621, 652, 655
Злата С. Кирякова, родена в 1881 г. № 106, 837
Иван Д. Чакъров, роден в 1868 г., земеделец № 97, 124, 179, 207, 217, 218, 241, 244, 433, 460, 531, 970
Иванка Ил. Делкова, родена в 1914 г. № 387, 562, 587, 826, 1023
Ирина Шабанлиева, родена в 1884 г., без образование, домакиня № 77
Кадрие М. Вощева, родена в 1921 г., образование VII кл., домакиня № 267, 349, 406, 606
Кана Ат. Христева, родена в 1890 г. № 722, 987
Кева К. Илиева (Параскева К. Харитева), родена в 1878 г., без образование, домакиня, № 31, 90, 134, 201, 202, 283, 296, 322, 368, 390, 395, 419, 495, 588, 605, 704, 740, 772, 784, 831, 834, 850, 851, 862, 921, 923
Лазар Анастасов, роден в 1859 г. № 399, 499, 523
Лазар Ат. Кьоргогов, роден в 1886 г., образование V кл., търговец № 764
Люба Г. Баталова, родена в 1904 г., домакиня № 397, 410, 568, 661
Марин Ив. Папучаров, роден в 1888 г., образование III кл. № 127
Мария Вл. Бочукова, родена в 1886 г., образование VII кл., домакиня № 2, 45, 75, 88, 116, 329, 431, 453, 557, 559, 611, 702, 703, 726, 728, 730, 750, 757, 768, 856
Мария К. Талаганова, родена в 1895 г., дъщеря на Шина Л. Митарова № 695, 873, 897
Мария Р. Кьоргогова, по баща Марушкова, родена в 1892 г., образование IV кл., домакиня № 808
Мария Т. Георгиева, родена в 1888 г., без образование, домакиня № 46, 135, 152, 168, 297, 579, 648, 715, 725, 731, 990
Мария Т. Ралчева, родена в 1888 г. № 713, 832
Мария Хаджикостадинова, родена в 1882 г., образование IV кл., домакиня, работила и земеделие № 1, 49, 113, 115, 177, 681, 758, 763, 816
Маха Д. Харитева, родена в 1883 г. № 338, 341, 999
Метексин Д. Сукарев, роден в 1869 г., без образование № 154, 275, 578
Мехмед С. Вощев, роден в 1890 г. в с. Смилян, Смолянско, образование IV кл., обущар и зидар № 139, 255, 519, 552, 721, 775, 827, 979
Милка М. Джуброва, родена в 1878 г., образование II кл., домакиня № 6
Митра Д. Кефилева, родена в 1898 г., домакиня № 226
Мутю Керезов № 561
Никола Зл. Караджов, роден в 1884 г., образование II кл. № 102, 172, 384, 967
Никола Маламов, роден в 1923 г., образование VII кл. № 188
Незифе Ис. Шахпазова, родена в 1874 г. № 475, 639
Петра Ат. Кьоргогова, родена в 1855 г., без образование, домакиня, работила и земеделие № 8, 36, 48, 91, 141, 142, 145, 153, 158, 169, 212, 240, 282, 345, 388, 441, 591, 620, 664, 697, 707, 712, 756, 777, 791, 847, 855, 868, 883, 886, 891, 903, 916, 919, 934, 970, 974, 975, 1025; Прил., № 9
Петър Ст. Кърджалиев, роден в 1864 г. в с. Соколовци, Смолянско № 121, 125, 196, 206, 232
Рада Ст. Дандарова, родена в 1895 г. № 1005
Райчо Ат. Кьоргогов, роден в 1888 г., образование V кл., земеделец и извозвач на дървен строителен материал № 60, 110, 123, 434, 764
Рашид Кърджалиев, роден в 1854 г., без образование № 236, 429
Сабире Ис. Узунова, родена в 1863 г., без образование, домакиня № 28, 76, 131, 235, 257, 315, 383, 502, 538, 576, 596, 635, 718, 751, 754, 801, 804, 887
Симеон Ат. Метексов, роден в 1922 г., образование VII кл. № 209
Смаил Бр. Дуев, роден в 1871 г., учител, работил и земеделие № 129, 150, 161, 239, 242, 585, 657, 765, 890, 899, 900, 936, 951
Стайко Д. Балджийски № 940
Стайкя Ст. Балджиева, родена в 1902 г. в с. Соколовци, Смолянско, образование IV кл., домакиня № 61, 108, 114, 330, 454, 491, 526, 736, 835, 933
Стана М. Бозева, родена в 1872 г. № 497, 550
Стана Я. Балджиева, родена в 1864 г., без образование, домакиня, работила и земеделие № 5, 7, 9, 24, 35, 38, 42, 51, 56, 57, 59, 79, 80, 98, 120, 122, 129, 132,

136, 146, 151, 153, 160, 171, 184, 187, 190, 195, 204, 208, 214, 247, 312, 353, 358, 363, 385, 402, 423, 430, 443, 479, 493, 500, 505, 521, 555, 556, 564, 586, 607, 630, 645, 658, 659, 665, 672, 683, 696, 699, 708, 711, 735, 752, 753, 771, 794, 809, 836, 842, 852, 885, 886, 902, 905, 914, 927, 940, 941, 956, 972, 973, 984, 1021, 1022, 1024

Тодор К. Балджиев, роден в 1862 г., овчар № 70, 71, 159, 164, 741, 825, 839, 846, 857, 918, 1016

Фатма С. Рашитова, родена в 1904 г. № 490

Христо Ат. Караиванов, роден в 1887 г. № 163

Шабан С. Юруков, роден в 1900 г., без образование, земеделец № 10, 50, 271, 277, 292, 320, 321, 337, 348, 355, 364, 365, 418, 459, 481, 515, 517, 524, 525, 536, 567, 573, 582, 583, 617, 631, 640, 666, 693, 747, 762, 779, 833, 865, 892, 895, 942, 980, 983, 995, 1011

Шина К. Тодорова, родена в 1904 г. № 566, 624, 805

Шина Л. Митарова, родена в 1874 г., домакиня № 170, 238, 551, 643, 717, 767, 872

Юрдана Б. Димитрова, родена в 1899 г. № 692

Янко Д. Пичуров, роден в 1890 г., образование III кл. № 47

ИМЕНЕН И МОТИВЕН ПОКАЗАЛЕЦ[1]

[1] Цифрите означават номерата на песните.

62; невеста да се измие с бистра — от млада етърва 66; юда денем носи — на овчар, а нощем му пази стадото 72; момък тръгва да търси земя без — 76; син кара майка си да му налее бъкел с —, защото му остават три дни да живее 77; луди-млади питат Рада защо е подранила за — 84; баща и син (Марко) спират до кладенец (чешма), за да пийнат — студена 89, 130; девойка моли овчар да ѝ донесе — 90; сърцето на майката на девойка се къса като риба без — , защото чула, че тя е залюбила турчин 91; девойка да донесе — на майка си от двата „вриса" студени 93, 94; Струна невеста да стане рано и да донесе—студена 98; вирче с бистра — 99; болен син иска от майка си да му даде — да пийне 101; мъртвец е отънал във — от сълзите на майка си 102, 103; дали са моми на — 115; Марковият кон се страхува да каже къде ходи Марко, защото ще го продаде на сакаджия — да кара и жаден да ходи 128; майка да не изпраща дъщеря си за — 131; робинка точи — 144, 145; мътна — завлича Добра 155; Салих ага сънува, че търси и не намира в Пашмакли капка —, за да си разкваси устата 180; сокол (гарван) носи с уста — на болен хайдутин 196, 199; славейче не може да влезе в гора и да пийне — студена от разбойници 205; Петкана да запее при — студена 209; когато Индже се изгубил, — потекла 214; на всяка — и конче 223; славейче носи с език — на ранен комита 225; — в Анадола е отровна 234; на бойното поле няма ни —, ни сянка 252; еленче пие мътна — 255; девойка станала рано и донесла — 273; на момъка е драго да гледа сутрин девойката, когато тръгне за — и раздрънка менците 275; очите на девойка са два бунара бистра — 279; девойка ще отиде в манастир да носи — и да прави измет на калугерите 282; девойка моли майка си да я изпрати за —, защото там има младо момче 287; девойка реши плитките си и ги хвърля във — на реката 291; терзии се питат защо Тодорка не отива за — 297; девойка отива на реката, на —, да пере 300; девойка отива за — студена 332, 341, 342; майка да не изпраща дъщеря си за —, защото сънувала, че среща любето си 343, 483; момък казва на девойка, която не го иска, че тя ще се разболее и ще стане каил за него — да ѝ занесе 344; момък говори на девойка, че тя ще отиде в гората да пие — и тогава ще я пита защо му е говорила напук 345; девойка изпила бъкел —, докато си ушие кафтана 348; девойка да си мести полека краката, когато тръгне за — 349; девойка отива за — и среща касапи и фурнаджии, които пият вино и я искат за мезе 357; девойки ще отиват сутрин и вечер за — и ще поливат гроба на момък 362; терзия пита девойка може ли да омеси пита без — 366, 367; момък и девойка се обичат като — студена 372; ако девойката е знаела, че полето ще погуби любето ѝ, щяла да го изпрати до студената — 396; момък среща девойка с две стомни студена — на рамо и се чуди какво да ѝ стори 398; момък изгорял за девойка като лен за — 400; момък пита девойка къде ходи, че не я вижда ни на — , ни на попрелки 401; майка касканджийка не пуска дъщеря си за — 404; сърце се с — не гаси 409; момък броди из —, а ходи жаден от мисъл по девойка 415; умът на момъка е все по Филкова Тодора, която ходи сутрин рано за — 419; момък вижда девойка на —, но забравя да я пита дали е женена или годена 429; Неша гъркиня ще се ожени за тоя, който през три планини докара — в двора ѝ 434 мома точи — на чешмата и се присмива на момък, когото карат вързан през селото 443; дълбока — брод няма 447; девойка ще отиде с любето си войник и ще му носи — 450; момък казва на девойка да се наведе над кладенеца (извора) и която види във —, на нея да го похвали 451, 452; девойка ще отиде с овчар да му носи — 472; девойка моли момък да я пусне, че баща ѝ и майка ѝ я чакат да им занесе — студена 477, 648; девойка тръгва за — с бели харкоми 479, 480, 644; момък учи девойка да каже, че — била размътена и затова закъсняла 481; девойка тръгва за — и среща любето си 485; сеймени се сдумват кой да отиде за — студена 487; девойка да не ходи сама за —, защото — е далече, а има много душмани 499, 500; момък и девойка да отидат в планината и да намерят — студена 505; девойка налива бистра — и вижда любето си с друга 516, 517; девойка говори на любето си, че тази, която мисли да вземе, е по-долу от нея и ще я изпраща — да точи 520; девойка дава на любето си — и го отравя, защото взел друга 532; девойка отива за — студена 533; момък и девойка да намерят — студена и да измият кана червена 546, 547, 723; Фатма рано станала, — донесла и лицето си измила 553; понуда карловска — студена 561; девойка да отиде с Мехмед да пие карлъкска — 585; терзии изпиват чешма —, докато ушият копаран 606; девойка ходила на извора за — и срещнала момък, когото обикнала 610, 624; девойка да не ходи за —, че момък е изсъхнал от нейното „назлън ходене" 613; момък да стане река, а девойка мряна риба и да се крие във — 632; когато секат комуница, потича жълта — 633; девойка пази — и дава чашка за жълтица 642; девойка точи — в гората, отгдето я отвлича момък (циганин) 643, 703; майка казва на момарки, че дъщеря им е малка и пият „санлива" — 664; девойката не знае още — да носи и не е за женене 665; — да отнесе с. Райково 668; майка дала дъщеря си на смилянски афузин, който я буди рано — да му топли 678; Бекир да не ходи на ханджилък, че там — е „захирли" 710; седнали да починат под сянка дебела, до — студена 714, 767, 884, 951, 960; да напоят биволи с — 729; майка да зарови дъщеря си до студените извори, та когато дружките ѝ дойдат за —, да си я спомнят 730; Тодорка отива по мръкнало за — на Проданови бунари 732; Яница изпива бъкал —, докато шие и чака мъжа си 735; малка девойка ходила за — и овчари я отвлекли в гората 741, 742, 743; майка съветва сина си да намери — студена и да изгради чешма 745, 746; любето му ще отиде на студените врисьове да точи — студена 747; Стоян (Хасан) се разболява и иска — от помайчимата, посестримата и побратима си, които искат да им плати 755, 879; син кълне баща си да стане „сӯрка сӧрница", да пасе трева и пие — 761; сестра напила конете на сеймени с — 766; Бойдан намира сестра си Марица да точи — от чешма 769; Лилян се разболява и насън иска — от сестра си, която дал на турци 770; понуда за болно либе: дюля, агне и планинска — студена 780; девойка пила студена (снощна) — и изпила змия усойница 782, 783, 784; да се напие коня му с планинска — студена 791; болна дъщеря казва на майка си да ѝ греят —, защото ще умре 799, 800; майка дава на болната си дъщеря — да пие 807; сестра дава на болния си брат — да пие 810; овчар отвежда стадото си в планината, трева да пасе и — да пие 819, 825; овчар пита пило ли е стадото му — 832; морската — е солена и студена и стадото не може да изплува 838; тревата в планината е изсъхнала, а — пресъхнала 841, 842; полето е „пекливо", а — му е „захирли" 843, 844, 848; юруче пасе стадото си и го пои с — студена 850; Вълчица отива за — с ведра ковани 852; овчари се сбогуват с планината и ѝ искат прошка, че са ѝ изпили — 857; момък вижда девойка да точи — и я пита може ли да преспи у тях 871; терзия се връща от гурбет и иска — от девойка, която се оказва негова сестра 876; Алия кафеджията се разболява и другарите му го оставят под дърво, до — студена 881; гарванче носи с устата си — на болен гурбетчия 882, 883; ако са овце, овчарят ще ги поведе да пасат трева и да пият — студена 886; девойка иска да тръгне с любето си на война, та когато му се допие —, да го напои със сълзите си 893; болен войник не иска да пие видинска — 897; — да отнесе чуждата земя 899; хайдушки войвода пита гората има ли — студена 911; девойка отива за — и пита изворите не е ли идвал брат ѝ хайдутин 912; хайдутин не може да забрави невеста, която му се молела да я пусне, защото оставила болен мъж, който искал — 916; майка пита сина си не храни ли конете и не ги ли пои с —, че са мършави 919; Тодора се научила да ходи късно за — 922, 923; разбойници пекат дете и карат брат му да им носи — 932; чешма с бистра — 935; Стара планина

на хайдутин, който я отвлякъл 921; турци измъчват Асиинка, като ѝ поставят гилзии на — 926; Хасан отсича с брадва — на Калин чорбаджи 948; Усо Горенски отсича — на Коста Каменски 949; Бего да отсече — на султана, ако обиколи за ден царството 968; Стоян отсича — на турчин, който отвел жена му 970; касапин да отсече — на другаря си, ако не измами жена му 974; момък да пие вино, докато — му е бистра 1007; момци открадват от — на девойка фесче с алтънче 1012; — в главня втикнала 1015; леля отсича — на племенника си 1023; — 98, 174, 192, 239, 795, 990

Главеник, главеница вж. **годеник, годеница**

Главня. Девойка (майка) ще забрави любимия (сина) си, когато — се разлисти 626, 811; девойка ще изгние в гроба, когато — се разлисти 812; глава е в — втикнала 1015

Глас, -а, -ове (гла̀се, гласчок). Ясни — 24, 88, 103, 174, 218, 377, 427, 428, 430, 759; чува ли мъжът ѝ от гроба какви — се издигат 107, 1022; брат и сестра да чуят какви — се издигат 117; от едно гърло два — 129, 184, 729, 730, 764, 770; — и смехове на девойка 569, 910, 914; пуснала — до небе 767, 774, 805, 846, 902; Калинка познава по — кончето на мъжа си 970

Глоба, -та. Сеймени (турци, харамии) налагат на момък тежка — 442, 531; момък ще се обеси в градинката на девойка, за да плати баща ѝ — 614

Гнездо, -це, -а, -та. Птички вият — 19; птиче (славейче) не може да свие — от хайдути 92, 205, 206, 207, 214; змийка свила — в косата на покойник 107, 108, 110; — на върха на дърво сред морето 131; клоните, листата и — от гората плачат за Индже войвода 215; през пролетта пак ще извият — 253; душмани оставят деца сираци, като птиченца без — 617; птичето е мъничко и то си — извива 663, 664; змийка ще извие — в косата ѝ 775

Говедар, -и, -чета. Дорде жена издои кравите, петлите пропяват и — засвирват 723; Стоян забягва в Добруджа и спечелва волове с — 757; момък купува от — жълта дюля за болното си либе 787; селски — 986; — 499

Годеж ядат, сватба „секат“ 11, 12; янкехая казва на девойка, че ще отиде да правят — 456; сватове отиват у девойка на — 802

Годежари, годежници секат сватба 11, 12; — искат девойка, но майка ѝ не я дава, защото е малка и няма чеиз 665

Годеник, -а, -ът. Сестра ще жалее брат си, докато се срещне с — си 96; — ѝ е загинал 395; — ѝ е голямец 545; Мара отива при — си, но той я изпъжда 660; Незафинка, преди да умре, предава — си на своята братовчедка 789; болна девойка кара майка си да извика — ѝ от Драма 817

Годеница, -та, -и. Момък (турчин) не знае ли какво носят моми и — 168, 312; да дадат на момък — или да го погубят 411; момък да стане шафер на — си 549; годеник ще пита момък лесно ли се люби чужда — 550; на момък взели — 551, 552; Стоян тъгува за болната си — 772

Го̀деш. Овчар кара овена си — у годеницата 825

Година, -та -ка, -и. Люта змийка взема всяка — курбан 2; невеста няма дете девет (дванадесет) — 9, 136; майка хранила дъщеря си двадесет и пет — 13; майка носила на ръце дъщеря (сина) си девет — 26, 33, 34, 204, 723, 725; син не се връща три — 68; юда иска от овчар да ѝ се плати тревнината за три — и половина 73, 74; чумата ще отпише момък, ако неговата майка му отброи — 76; Георги Грозникът (любе) бил девет — в чужда земя (на гурбет) 88, 394; девет — птиче (славейче) не може да свие гнездо 92, 205, 206, 207, 214; брат овчарува с брат си девет — 97; три — троица братя строят град 98; три — е пътят до девойката, която момък харесал 119; Божко (хайдутин) лежи болен от три (девет) — 120, 933, 934, 935; Марко кове сабята си три — и половина 125; девет (три) — не са ходили на гости 129, 697, 698, 727, 730, 767; Марко седи девет — в дълбока маза 130; брат и сестра се оженват и се водят три — 142; девойка (момък) лежи девет— в тъмница заради вярата си 158, 159, 161, 164; близките на еничарче го жалеят три — 171; Салих ага бил аянин четиридесет — 180; хайдутството е за две-три — 187, 188, 919; момък (мъж) отишел хайдутин (войник, на гурбет) преди девет — 195, 557, 559, 707, 708, 709, 711; девойка да жали момък три — 201; войници оплакват младите си — 243, 250; гражданин да лежи пет — болен 438; дванадесет — Радица била кехая 704; братчето ѝ забягнало преди девет — 712, 762, 912; мъж продава жена си, защото — е скъпа 713; девойка на дванадесет — 717, 714; мъж иска да остави жена си, защото не е хубава, както първата — 720; майката на девойка умряла преди девет — 739; майка кълне дъщеря (сина) си да лежи болен три (девет) — 742, 743; Стоян забягва от майка си и жена си преди девет — 757; девет — ябълка не дала плод 758; девет — братчето ѝ лежи в тъмница 764; от — любето ѝ лежи болен в полето 781; Неда лежи болна от три — и половина 784; от три — момък има коня си 785; конят на болен момък да се моли — да е дъждовна, за да прогние въжето, с което е спънат 791; три — Стойко люби Стойна 794; булчето на момък е на петнадесет — 895; ще служат във войската две-три — 900; Стара планина се оплаква на Пирин планина, че през — имала много хайдути 936, 937; гарван казва на Караджа, че са изминали три — и половина, откак е вдигнал стадото си 938; ако девойка е обичала от сърце момък, ще го жали три — 941, 942, 1025; момък да лежи три — в затвор 953; тази — момците са поскъпнели 983; първата — снаха ще гледа добре свекърва си 984; момата иска момък на петнадесет — 1004; Райкя прела три — и напрела три вретена 1016; майка да ожени сина си за мома на седемнадесет — 1021; когато сирачето станало на двадесет и пет — шивачът, който го прибрал, му изгражда къща и го оженва за дъщеря си 1022

Гозба, -и. Райковци приготвят големи — за Мехмед Синап и дружината му 174; девойката е уморена, защото имали гости и приготвяла — 682

Големец. Момък да не закача девойка, защото годеникът ѝ е — 545

Гора, -и, -ица, -та. Юнак (девойка) заспал в — зелена 48, 49, 765; майка ще събере от девет — гороцвет 71; девойка не видяла дали любето ѝ е отишло в — 85; момък да събере билки в —, за да развалят магия 86; минават през — зелена 89, 90, 129, 712, 714; птиче (славейче) не може да влезе в — от хайдути 92, 205; майка пита сина си, убит от комити, какви са му били завивката и постилката в — 105; войник минава през— зелена 114; Марко (четник, мъж) кара Милица (жената на Делю войвода, Алена, Калинка) да запее в — 129, 209, 729, 730; татари настигат Руска в — и я заробват 136; робиня прави люлка за детето си в — и му пее да расте и да я намери 137, 140; Дамян (девойка) пита — защо е повяхнала 139, 184; татарче (овчар, хайдутин) отвежда девойка в — зелена 147, 741, 743, 830, 906; моми и невести бягат от турци по — и барчини 156; майка пита дъщеря си дали да направят чешма или ханче в — 161; дружки излъгват Златка, че хайдути хванали турчин и го отвели в — 169; Салих ага сънува сън и се чуди дали да забегне в — 181; — казва на Стоян, че е избързал да отиде в нея 185; майка моли сина си да не ходи по — и по кръстопътища 186; 187; сокол чака ранен юнак да умре в — 197; — се разлиства, остава неразлистено едно дърво, под което лежи ранен войвода 198; пушка пуква от — зелена 201, 202, 203; — плаче от (за) Индже войвода 214, 215; цяло лято славейче се грижи за ранени комити в честа — зелена 225; дружина пренася ранения Кондол войвода в честа — 231; еленче седи в — и пасе трева 255; ходила ли е девойка в — зелена 297; девойка да върви, както елен през — 297; момък да отиде в — 345, 434, 643, момък да изведе девойка в — 348, 349, 351, 367, 386, 452; момък минава през — и вижда руса девойка 350; прилликата на момък е в честата — зелена 355; момък да скърши снагата на девойка, както вейките в — 356; девет — люлякови 384, 695; Руса забягва в — зелена 425; момък свири с кавал в лятна — зелена 473; момък пита девойка кой ѝ е дружина през лятна — зелена 498; момък кани девойка да отидат

ферски комити 188; — учи сина си как да си намери дружината 189; син казва на — си, че отива хайдутин при Иван войвода 190; — да поучи сина си Дели Юмер да не ходи с хайдутите 192; хайдутин казва на войводата си, че му е мъчно за — му, братята и сестрите му, които го жалеят 195; ранен юнак ще убие пиле соколово, та и неговата — да плаче 197, 198; ранен юнак моли гарвани и орли да почакат, докато напише писмо до — си, че са загинали с брат си 200; Делю войвода заплашва аяни да не потурчват сестрите му, защото и той ще разплаче много — и невести 208; вдовишко момче казва на Страхил войвода, че и него е — родила 212; много — са плакали и са кълнали Индже войвода 214; син кара — си да види какво се белее и синее 217; — на Калън Тома моли Петко войвода да остави сина ѝ 218; Смаил ага е разплаквал много — 221; — тръгва да се изселва, тъгува за дъщеря си и за мъжа си и се връща 234; девойка казва на момък, че и тя е от— родена 263; момък казва на — си, че видял девойка, каквато няма по света 267, 296; момък казва на — си, че момите не го харесват, защото е „яваш копеле" 268; момък иска да изпише лицето на девойка, за да я види — му 270, 271; — казва на дъщеря си да се сгоди и омъжи, защото ѝ е додеяло да посреща и изпраща годежници 282; — да погледа какви овчари слизат от планината 286; — да изпрати дъщеря си за вода студена 287; — накичва и нагиздва дъщеря си 290; девойка казва на — си, че любето ѝ е сърдито, защото гледала други 294; — кроила „салта" на дъщеря си 303; — кара момък да почака, докато нагизди дъщеря си 306; момък пита девойка дали — ѝ и баща ѝ ще му я дадат 314; — пита дъщеря си за кого мете дворове 316; — видяла момък да бере цветята на дъщеря ѝ и да се качи с тях 317, 318; девойка кара — си да погледне какъв момък е минал край тях 319; — кара дъщеря си да каже на момък да не ѝ бере цветята 320; девойка казва на — си, че момци са обрали цветята ѝ 321; — на девойка намерила пръстена на момък 329; — простряла в градина червен шал 336; момък да отиде при девойка, след като тя приспи — си и баща си 339, 340; — на девойка ще роди друга мома, по-хубава от нея 344, 345; момък говорил с — на девойка 346; — и баща на девойка не ѝ дават да отваря портите 353; девойка казва на — си, че е тъжна, защото ѝ откраднали премяната 354; — изпраща дъщеря си с котли за вино 359; — съветва сина си да не ходи в Карабурци на хоро 362; девойка казва на — си, че видяла терзийче под бял чадър 366; — пита дъщеря си защо очите ѝ плачат, а лицето ѝ се смее 371; — изпраща сина си да гори въглища 374; девойка (момък) казва на — си, че е болна от любов по момък (шуменско момиче) 376, 378, 426; девойка казва на — си, че се хвърлила в реката, защото си няма любе 379; момък казва на — си, че девойка го огряла като ясно слънце 380; девойка моли — си да не я годи и жени 385; девойка кара — си да върне момъка, който минал край тях 388, 389; — казва на дъщеря си, че годеникът ѝ е загинал 395; девойка не смее да отиде при момък, за да не ѝ се кара — ѝ 397, 403; девойка има — мащеха (касканджийка) 400, 401, 402, 404; — ще изпъди дъщеря си, ако разбере, че излиза на кьошка заради момък 405; момък казва на — си, че не иска да вечеря и да ляга, защото мисли за девойка 418, 419; девойка казва на момък, че ляга и става със старата си — 421, 422; момкова — се кара на девойка да не люби сина ѝ, защото го е подлудила 424; — казва на сина си, че девойката не му е прилика 428; момък пита девойка дали баща ѝ и — ѝ не мислят да я годят и женят 429; — пита сина си джелепин идват ли край Дунава девойки да перат, да белят и да пеят 435, 436; момък се похвалва в механа, че целувал девойка, и механджийката казва на — ѝ 439; момък, който лежи в тъмница, поръчва на — си да му занесе премяната и кавала 442; момък кълне черквата да притисне момината —, за да се вземат с дъщеря ѝ 447; девойка е хубава, защото — ѝ я родила на Гергьовден 448; момък казва на — си, че си намерил мома, каквато няма в селото 449; девойка казва на — си, че и тя да е родила момъка, пак ще отиде с него 450; — на момък и девойка са първи братовчедки 455; — съветва дъщеря си да не взема момък, защото е пияница 458, 459; девойка казва на хайдутче да отиде у тях, когато — ѝ не е в къщи 465, 470, 471; калугерка пита — си дали се жени калугер 473; — разбира, че дъщеря ѝ се люби с момък 474; момък пита девойка дали — ѝ се кара, та не го поглежда 475, 476; девойка моли момък да я пусне, защото — ѝ ще ѝ се кара 477, 479; — казва на дъщеря си, че не може да я излъже, защото и тя е била мома 480, 481 482, 483; — лъже сейменски войвода, че дъщеря ѝ е умряла 487; — казва на дъщеря си, че лицето ѝ е целувано 489; — поръчва на дъщеря си никому да не отваря 490; — да отвори портите на момък 491, 493; — пита дъщеря си защо мете и плаче 495; девойка моли — си да не я изпраща на колибата 498; момък казва на девойка, че — ѝ ще му бъде баба 504; — на девойка не вярва, че любето на дъщеря ѝ люби друга 517; — на девойка отишла да бере череши 518; девойка казва на любето си да извика — си да му превърже раните 528; момък казва на девойка, че — му го годила в друго село 529; девойка казва на — си, че запалила чифлика на любето си 530; момък говори на — си, че срещнал девойка, която не го погледнала и не му продумала 545; — пита сина си защо е тъжен: пари ли няма или си няма къща да си доведе жена 548; — утешава сина си, на когото са взели годеницата, че ще си намери по-хубава 549, 551, 552; — съветва дъщеря си да не връща „нишана" на годеника си 554; девойка казва на — си, че любето ѝ е в полето на печалба 555; момък пита — си дали се е сгодила тяхната комшийка 556, 559; — кара сина си да отиде войник, за да забрави вуйчовата си дъщеря, която е залюбил 557; момък пита — си пораснало ли е любето му 558; момък казва на — си, че видял любето си, което родило дете, сложило го в люлка и му запяло тъжни песни 560; — може да живее без син (без дъщеря), но без ръка не може 562, 563; девойка казва на — си, че не иска момък, защото е пияница 573; — да не се кара на сина си, защото е дошло време да го годят и женят 577; девойка кълне ракията и мезето на момък, защото — ѝ умира 579; — на девойка отишла да суши сено 580; — на девойка ще се смили и ще повика нея и мъжа ѝ, след като народят деца 581; девойка кара любето си да ходи всеки ден и всяка вечер, та да омръзнат на — ѝ и да се съгласи да се вземат 582;— ще сгоди сина си в селото за най-хубавата мома 583; момък кара — си да послуша какво птиче пее в отсрещната махала 584; — ще ожени сина си за богатска дъщеря 585; — не иска да жени сина си, защото е скъпа годината 586; — съветва сина си да не бърза да се жени, защото женилката е чернилка 587; — казва на сина си, че момите не го искат, защото няма къща, ниви и ливади 588; — казва на сина си, че му намерила малка девойка 589; момък кара — си да му поиска девойката, с която си разменили подаръци 590; — да сгоди сина си за най-хубавата мома в селото 591, 592, 593, 594; девойка казва на — си да поръча на момъка да изгради висока къща 596; — казва на сина си, че девойката не го иска, защото е войник 597; момък иска от — си байламата, да си посвири, че е любил девойка, която дали на друг 598; калугер казва на — си да го сгоди за най-хубавата мома в селото 599; момък да заведе — си у девойка, за да я хареса за снаха 600; — на момък не харесва любето му за снаха 601, 602; — на момък укорила любето му, че не е работно, и то се омъжва за друг 603; — на девойка ще я даде в друго село 604, 606, 607, 621; момък пита девойка дали — ѝ ще му я даде 605; девойка казва на — си, че любето ѝ е омръзнало 608; девойка моли — си да я даде на момъка, когото обича 609, 610; — на девойка да измоли баща ѝ да не я дава на дюлгерче, а на терзийче 611; момък казва на — си, че ако девойката не го вземе, ще продаде коня си и ще се напие (ще стане калугер) 612, 615; момък казва на — си да вечеря и да си ляга, защото умът му е в девойка, която го викала 616; — пита дъщеря си защо мете и плаче 622; — пита дъщеря си защо, след като я сгодила, е пожълтяла 623,

624; — сгодява дъщеря си в чуждо село незнайно 625; влюбени се молят да потече мътна вода и да отвлече — им, че не им дават да се вземат 630; стара — взема остра коса, за да окоси зелен чаир 634; девойка казва на — си, че ще се отрови (отравя се), защото любето ѝ е грозно 637, 638; — казва на дъщеря си, че ще отиде на по-широки дворове 639; —, чийто син умира в деня на сватбата, казва на невестата, че има по-малък син, за когото ще я ожени 640; — съветва сина си да вземе от сестра си конче невъзсядано и да отиде за девойката, която е харесал 641; — забранила на дъщеря си да дава вода на момък и да хваща коня на турчин 642; и момъкът е едничък на — 643; — на момък се надява да ѝ заведе снаха 644; момък моли — си да му подари витите си гривни и синьото си сукно, за да направи сърмени чулове и позлатени юлари 650; — търси дъщеря си, която пристанала на кехаята 659; — връща момарки, защото дъщеря ѝ е малка 663, 664; момина — не дава дъщеря си на годежари, защото не знае да шета и няма чеиз 665; дъщеря казва на — си, че след като се омъжила, лицето ѝ почерняло 674; дъщеря казва на — си, че е тъжна, защото я омъжила малка (за нелюбим момък, за грозно любе, за пияница, за дете, в далечно село, за глупав) 675, 676, 678, 679, 680, 682, 683, 684, 685, 687, 688, 689, 690, 691, 694, 695; — съветва дъщеря си да не се омъжва за възрастен (в далечно село) 681, 696; мъж не иска да заведе жена си на гости у — ѝ 697; мъж подканва жена си да отидат на повратки (гости) у — ѝ 698; — не отваря на дъщеря си, която отива да ѝ се оплаче 700; — кълне дъщеря си цигани да носят ръкавите, които цяла година не могла да дотъче, и клетвата се сбъдва 703; жена избягва от мъжа си, от — му и от мъжкото си дете и става кехая 704; младоженец казва на жена си, че отива войник и ако не се върне след девет години,— му да я ожени за негова прилика 711; — тълкува съня на сина си 715; болен син моли — си да извика първата му жена 716; невяста моли мъжа си да не я оставя в гората, а да я отведе при — ѝ 718; девойка пита — си защо ѝ е хубостта, когато момъкът, когото обича, не я иска 721; — казва на сина си, че жена му го мами с Касъм Кеседжия, и го съветва как да постъпи 730; — съветва сина си да убие жена си, която го мами с други 731; — съветва сина си да не продава коня и децата си, а жена си 734; — клевети снаха си пред сина си и той я убива 735; — оженва сина си за глупава жена, дава ѝ да вечеря змия усойна и я отравя 736, 737; баба казва на внучетата си, че — им е умряла, а баща им е в тъмница 738; девойка кълне вятъра, че я събудил, когато сънувала покойната си — 739; — не иска да ожени дъщеря си, докато не ѝ приготви чеиз 742; — проклина дъщеря си, която запалила егреци с коне и агъли с вакли агнета 741,742,743; — учи сина си как да разбере дали любето му е умно 744; — учи сина си как да види (измами) девойка, която му се присмяла 745, 746, 747, 748; — накарва сина си да остави любето си и да се ожени за работна девойка 749; — съветва сина си да вземе девойката, която му родила дете (две моми, бременни от него) 750, 751, 752; — намира сина си в солунска тъмница и моли бога дъждове и ветрове да съборят тъмницата 753; — съветва сина си да не ходи в планината 754; син се скарва с — си и с жена си и забягва в далечно село 755; — казва на деветте си сина, че ѝ се е дояло беглишко агне крадено и ѝ се допило габровско вино червено 756; — убива сина си, без да го познае 757; баща иска да се ожени за дъщеря си, защото не можал да си намери жена да прилича на — ѝ 758; — реши дъщеря си и я учи, когато отиде невеста на царските дворове, да не слиза от коня, докато не ѝ дадат ключовете от тъмницата, за да освободи братята си 763; мъж казва на жена си да се приготви, за да отидат на гости у — ѝ 767;— намира дъщеря си, която хвърлила през войната на пътя край селото 768; Бойдан казва на — си, че тръгва да търси сестра си, която тя хвърлила през войната на пътя 769; син предумва — си да дадат сестра му на турци 770; девойка пита — си умират ли момите 771; болна девойка праща — си да види дали са направили хоро 772; — кара болната си дъщеря да се премени и да отиде с дружките си (да погледа хорото) 773, 777, 797, 798; девойка казва на — си, че пила вода и изпила змия усойница 782, 783; болна девойка казва на баща си, че покойната ѝ — я вика 789; — да продаде коня на болния си син и да му направи помен 791; болен момък казва на — си, че конят му стои вързан в гората 792; — кълне девойка, загдето лъгала сина ѝ, който умира 794; болна дъщеря кара — си да я заведе на прозореца, за да погледне Баргански бели конаци 795; болна девойка казва на — си, че чула славейче да пее, че тя ще умре 796, 801; болна девойка казва на — си, че ще умре 799; — казва на болната си дъщеря, че ѝ е обрекла курбан 800; болна девойка, за която идват сватове, кара — си вместо нея да пребулят за невеста сестра ѝ 802; — оплаква дъщеря си 803; болна невеста кара мъжа (девера) си да доведат — ѝ 804, 805, 806; — пита болната си дъщеря (син) какво ѝ (му) е най-мило 807, 809, 810, 811, 812, 1025; болна невеста пита — си кой ще гледа децата ѝ 808; болна девойка пита — си как ще я прежали 813, 814; болен момък (девойка) поръчва на — си да му изгради гроб с прозорци 815, 816, 817; — съветва сина си да не отива в полето 824, 844; овчар се хвали на овена си, че — му го сгодила 825; агънце блее, защото не може да намери — си 826, 827, 828; девойка казва на — си, че я викат да стане кехая на девет стада и дванадесет овчари 831; — пита сина си овчар защо не дошъл на годежа на Митра 835; — съветва сина си как да си върне стадото, отвлечено с гемия от черноморски разбойници 838; — изпраща сина си да пасе овци при Имарет кехая 839; Дойчо тръгва на „гизльо“ и казва на — си, че сънувал лош сън и няма да се върне 845; селяни изпращат в гората сираче, защото няма — и баща да го жалеят 849; болен овчар поръчва на баща си да занесе на — му ножовете, кобурите, и пищова, за да се разтъжва 850; — отглежда двама синове близнаци и ги изпраща в полето на печалба 853; — съветва сина си да гледа момата на нивата, а не на хорото 861; — кара дъщеря си да отиде на аговска жетва 864; момък пита любето си дали не ѝ се кара — ѝ, че е тъжна 873; мъж кара Шар планина да стане „равна равнишка“, за да види селото, старата си — и жена си 875; терзия казва на девойка, че се връща, за да види — си и сестра си 876; — изпраща сина си с терзии и му поръчва да не се обръща, за да не се разболее 877; — уговаря сина си да почака и да не се годи, докато оженят брат му 878; гурбетчия помайчил чужда — 879; болен гурбетчия поръчва да отидат — му и баща му да го видят 880; девойка войник казва на — си, че дванадесет години сън не се е наспала 886; — казва на сина си, че ще отиде войник 887, 888; — пита сина си мъчно ли му е, че отива войник 893, 894; войник моли да му намерят писар, за да напише писмо до — му 897; момък казва на — си, че са го писали войник 898; — да продаде коня на сина си войник 899; — на войника е одринската черна пръст 900; войник казва на — си, че ако се върне от войната, ще заколи голям курбан 901; — говори на сина си, че е сънувала лош сън и той ѝ казва, че отива войник 902; момък иска от — си байламата, за да си припомни миналото 903; знаменосец се връща от война и казва на — си и на жена си какво е обрекъл 905; хайдутин пита девойка тя ли не го иска или — ѝ не я дава 906; — пита дъщеря (сина) си, отвлечена (отвлечен) от хайдути (комити), каква ѝ е постилката (завивката, вечерята, възглавницата) 907, 908, 909; девойка моли хайдути да я пуснат, че е едничка на — (оставила е болна —) 911, 912; невяста, отвлечена от хайдути, плаче за старата си — 915; разбойници разплакали много — 916; — пита сина си защо конете му са мършави, и го кара да се откаже от хайдутството 919, 920, 921; девойка кани хайдутче у дома си в неделя, когато — ѝ е на черква 923; дъщеря се оплаква на — си, че я оженила за разбойник 928, 929; синове казват на — си, че видели в гората хайдути да пекат сестричката им 931; разбойници пекат дете и накарват — му да им събира сухи дърва 932; — проклина сина (дъщеря) си да лежи болен

но нея няма да даде 172; бяла — пази калина, отрупана с плод 256; момък иска на бяла — очите, лицето и тънката снага 266; момък пита бяла — не е ли видяла коня му да мине 330; —, чийто годеник е загинал, казва на майка си да събере даровете ѝ да ги запали 395; момък залюбва бяла —, която стигала до раменете му и до гривата на коня 474; — не отваря на момък, защото не знае кой е и откъде е 488; момък пита бяла — дали да отиде у тях на вечеря 493; — пита месечина грее ли в Драма и Кавала и правят ли там момите попрелки 521; — получава писмо по пиленце, че любето ѝ се оженило за ксантийска гъркиня 526; — проклина любето си, което майка му сгодила за друга, да тръгне да проси 529; момък пита — какво ѝ е сторил, та го предала на турци 531; момък ходи девет години на гурбет и когато се връща, пита майка си дали се е сгодила — 559; момък казва на —, че сърцето му чернее за нея, защото не може да преде и майка му не я иска за снаха 602; — чува овчар да свири и казва на майка си, че ще отиде с него, ако не ѝ е роднина 655; — се жени в далечно село, защото ѝ е омръзнало да работи на чужди хора 696; майка кълне дъщеря си — цигани да носят ръкавите, които цяла година не може да довърши, и циганин я отвлича от извора 703; — забягва от мъжа си, от майка му и от мъжкото си дете и става кехая 704; мъж иска да избяга от жена си —, защото го оскърбила 719; мъж погубва жена си —, защото нямали деца 726; майка накарва сина си да остави хубавото си любе и да се ожени за —, защото е работна 749; сватове отиват за —, която лежи болна 802; овчари и кехаи се сдумват, който доведе бяла —, да му дадат петстотин гроша и толкова овена 830; — казва на майка си, че я викат за кехая на девет стада и дванадесет овчари 831; момък кани — да отидат на попрелка, за да се харесат, че отива на гурбет 874; майка съветва сина си, който иска да се жени, да почака, докато оженят брат му за — Радювичина 878; Манол оставя болната си жена — на грижите на малката им дъщеря и отива „на гизльо̀" 912; — механджийка надпива на облог момък и взема него и essencialmente кончето му 972; майка говори на — да не мами сина ѝ 984; — да вземе Коля Боботански с дългите шалвари 991; — моли бога да стопи снеговете, за да отиде в Драма при болното си любе 1024

Ради Праматарчето. Рада бере цветя и вие китка за годеника си — 395

Радиф, -а. Султанът събира —, за да се бие с московците 245

Радулчо. Майка кара сина си — да отиде войник, за да забрави вуйчовата си дъщеря 557

Рай, -я. Св. Богородица моли св. Петър да ѝ даде ключовете, за да види праведниците в — 116

Райка напрела за три години и половина три вретена и ги продава на пазара 1016

Райко се обзалага с Хамузе да сбиколи с коня си за един ден земята и спечелва облога 969

Райково, село 174, 443, 470, 545, 605, 668, 817, 919, 969

Райковски колджии 179; — абаджии 885

Райковци погубват Мехмед Синап и дружината му 174

Раиф. Девойка отива за млада невеста на — 29; девойка опекла пита и кани — на гости 466; сватбари отвеждат девойка за невеста на —, но той я връща, защото била малка за него 669

Райна Кънчева. Момък поръчва да кажат на —, че е приготвил патрони и ще я убие, защото го е лъгала 535

Райчо. Момък пита девойка кого обича: Колю или — 334; — кехая се разболява и поръчва на одаджията си да каже на жена му, че остава в полето, за да посреща и изпраща стадата 846

Ракия, -та -ка (ракие̂). Момък ще напои коня си със старозагорска бяла (читашка люта) —, ако открадне зълвата (невестата) 54, 55; кон да каже на девойка да не взема стопанина му, защото пие много вино и — 56, 461; кумци се сговарят да смесят вино и —, за да опият кум Богдан и да го убият 60; цар Милуш поръчва на Добруджа да не кани на сватбата си сестрините си синове, защото пият много вино и — 118; Ведица посреща сватовете и ги черпи с вино и бяла — 119; болен Божко пие вино с оки, а — с юзове 120; Марко пие вино и —, а турците нападат селото и заробват баща му, жена му и детето му 126; жената на Марко ще пои коня му с бяла —, ако ѝ каже къде ходи Марко 128; Дамян войвода поръчва на Наню чорбаджи да приготви вино, бурилче бяла — и крави ялови 143; вергиджии облагат с много вергии Стоян, защото не дал на сестра му да ги черпи с кафе и — 151; момък пита девойка защо се е хвалила, че не пие, а мирише на вино и — 358; девойка иска крила соколови, за да търси момък, който не пуши и не пие вино и — 383; момък седи в механа и пие бяла — 388, 439, 441; янкехая казва на девойка, че ще изпрати шише бяла — и ще отиде да правят годеж 456; момък съветва девойка да остави годеника си, защото пие много вино и — 460; момък ще отиде у девойка с шише с бяла — 462; за хубава девойка млади и стари са станали пияни без вино и — 509; момък вика девойка в „земалната одая" да пие бяла — 510; девойка дава на съперницата си бяла — и я отравя 533; момък кани девойка да пийне от — му и да хапне от мезето му 579; майка не иска да годява сина си, защото виното и — са поскъпнали 586; момък казва на майка си, че ако Пенка не го вземе, ще се напие с вино и —, та дано да я забрави 612; кон казва на девойка да го напои с читашка люта —, та да върви кротко на сватбата ѝ 636; момък открадва девойка и подканя коня си да бърза, а когато пристигнат, ще го напои със сливенска (читашка) люта — 641, 646; майка посреща сватбари с шише — и панер дарове 659, 1021; дъщеря се оплаква на майка си, че мъжът ѝ всеки ден ходи по кръчмите да пие вино и — 685; момък проклина —, която го накарала да вика братовата си жена да я целува 686; невеста черпи мъжа си и дружината му с бяла — 709; войник да напои кончето си с бяла — и ще свари жена си, преди да се венчае за друг 711; Стоян се напива с вино и — и заколва сестра си, а жена си продава на турци 715; сестра напоила конете на сеймени с читашка бяла — 766; баща не знае цената на коня на сина си и ще го продаде за павур бяла — 791; овчари и кехаи пият бяла — и се уговарят кой ще отиде „на гизльо̀" 843; меджарки правят хоро и пият бяла — 863; девойка войник подканя коня си по-бърже да я отнесе в къщи, а като пристигнат, ще го напои с читашка бяла — 886; девойка да мери бяла — 906; робиня черпи с — хайдути 917, 918; хайдутин пои коня си с читашка бяла — 919; Ферад и Мехмед искат от ханджия спирт — 943; Райко ще напои коня си със сливенска —, ако за един ден обиколи земята 969; турчин и българин пият на облог вино и — 970, 971; механджийка казва на момък, че продава вино и — 972; хайдутин лъже невеста, че са убили мъжа ѝ, продали коня му, а с парите пили вино и — 973; — 835, 984

Ракшина Бояджийска. Момък оставя любето си и залюбва — 308

Рамзинка. Момък иска да умре вместо болното си любе — 774

Рамо, -ене, -те (рама̀, рамца̀). На — на девойка, която лежи в тъмница заради вярата си, горели свещи 158; вейки се превиват като девойка, кога сваля от — салтицата 300, 301; девойка носи на — си две стомни с вода 398; бедили девойка, че ройнала плитките си на — на момък 440; девойка порасла до — на момък 474; невеста се кланя до — на кума, но не слиза от коня 763; майка пита сина си къде му е пушката от — 838; овчар наметнал шал на — и пушка през — 844; девойка да нарами мотика на — 858

Рана, -и, -те. Юнак (байрактар, търговци) с — куршумови 197, 201, 941; войник с девет люти — 252; овчар пита девойка не знае ли лек за — 384; войник (девойка) вика любето (майка) си да му (ѝ) превърже — 528; 955; юруче си превързва — с кърпа ленена 850

Раници. Отбор юнаци с тежки — минават из пътя 389

Расо. Марко облича черно —, настига турците и осво-

хубава и най-вярна 974; — взема пушката си и тръгва да освободи сестра си, отвлечена от войници за невеста на Георги Чуртата 1020; — остава сираче и леля му го отглежда заедно с нейния син, а после го убива 1023

Тодора, Тодорка успокоява зълва си, която плаче, защото отива невеста в далечно село 58; — казва на майка си, че ще умре, защото сънувала, че през двора им протекла мътна вода и носела млада невеста 95; — мете хармани с панагирска метлица 117; — познава в татарски войвода брата си Дамян 143; — казва на терзии, че и на нея ще ушият фустанче 297; — дава на любето си коприва вместо босилек, за да изгори за нея 335; момък сънува любето си, —, а когато се събужда, намира студен камък и я пита тя ли го е занесла 403; — казва на хайдутче да отиде, когато майка ѝ няма да е в къщи 465; майката на момък не харесва — за снаха, защото не може да преде 601; момък пита — кога ще отидат в гората да женат и да дялат бъклици за сватбата си 607; лудо младо пита — защо винаги е мела и плакала, а сега везе и пее 709; мъж продава жена си —, за да изхрани децата си 712, 713; Стоян се опива, заколва сестра си — и продава жена си на турци 715; Стоян казва на жена си —, че отива в Цариград, и ѝ поръчва да не ходи за вода на Проданови кладенци 732; болна девойка, за която идват сватове, накарва майка си да пребулят вместо нея сестра ѝ — 802; — убива паша и петдесет татари и спасява стадото на брат си 836; хайдутче пита — голямо ли е селото и има ли в него хаджии и чорбаджии 922; — поканва хайдутче у дома си, заключва го и извиква съседите си да го хванат 923; — кълне брат си хайдутин, който убил детето ѝ, девет години да лежи болен и да не умира 933

Тодорица пременя с дрехите на мъжа си касапина, който я излъгал, че мъжът ѝ е загинал в полето 974

Тодю кара майка си да му опече „тенурки“ 982; — тръгва на гурбет и се връща, защото си забравил кесията с тютюна 1010

Топ, -ове (топе). — се пукат, гюллета хвърчат, а на девойката се струва, че убиват Дели Юмер 192; към Малта — не пукат 236, 237; — се пукат като гръмотевица, когато се бият турци и московци 239; Варна ще „удрят“ с — 240; когато се пукат —, на царя се струва, че е веселба 245

Топ карамфил 437

Топола. Снагата на девойка е по-тънка от тънка — 264

Топуз. Малкият — на Марко тежи триста оки 124

Топузлицка кошара 835; — авлия 837

Топчибашова дъщеря води хоро 235

Торба, -и. Сватбари донасят пъстра (кичена) — с червен покров 38, 802; — кичена дар от невеста за свекърва 63; Георги Грозникът нарамва — шарена и шалче червено и напуска дома си 88; Милица отрязва главата на Вакрил войвода, туря я в — шарена и я отнася на майка му 129; Ахмед привързва — шарени на коня и тръгва за Анадола 234; годеникът на девойка довел конче с — кичена и в нея червен покров и трепушки 636; цигани дават на Рада — и я изпращат да проси 703; дъщеря да приготви храна за баща си, който отива да оре, и да я сложи в — 858

Торфен, село 769

Трасавец. Земята се тресе като при —, когато се пукат топовете 239

Трева, -та, -ица. Водата е пресъхнала, — се загубила от Индже страшен хайдутин 214; еленче пасе ситна — 255; сланата пада и гори — 289; пъстро птиче пасе — 325; — съхне от ходенето на девойка 356; Алена да закара биволите в планината да пасат — 729; син кълне баща си да стане сърна и да пасе — зелена 761; конят на болен момък да отиде в планината и да се напасе с „картôлска“ — зелена 791; овчар (овен) да изведе стадото в планината да пасе — зелена 819, 825; Вакла отвежда агънцето си в планината да пасе — 829; водата пресъхва, — изсъхва и Караджа пуска овцете да пасат в Балабанска мера 841, 842; стадото на юруче пасе — в Султан честа кория 850; овчари се сбогуват с планината и искат да им прости, че са ѝ опасали — зелена 857; овчари ще откарат овцете да пасат — зелена 886; постелка на девойка, отвлечена от хайдути, е „чêлска“ (картôлска) — зелена 908, 909; хайдути стъпкали „картôлска“ — на Стара планина 936, 937; — 223

Тревнина, -та. Юда иска от овчар да ѝ заплати — за три години и половина 73, 74

Трендафил.[1] Майка слага в пазвата и в пояса на сина си гороцвет, пелин, — и комунига, за да пропъди юда 71; девойка пита славейче защо цяло лято не е дошло на нейния бял — 225; девойка иска да расте бял и червен — 257; девойка бере и се кичи с червен — 283; момък и девойка се срещали под бял и червен — 315; момък пита девойка кой ѝ е обрал — 317, 318; момък пита девойка какво се е червенеело в тяхната градина, под червения — 336, 337; девойка седи под червен — 383; мома сложила глава под — и заспала 437; девойка хубава като червен — 448; лицето на момък се променя като бял и червен —, когато го погледне девойка 450; калугерка откъсва китка от червен — и маха с нея на момък, който свири с кавал 473; коне войводови изпочупили червения — на девойка 485; девойка садила в градинка ран босилек и червен — 491; мъж припомня на жена си, че се залюбили, когато — бил прецъфтял 541; момък казва на девойка да не се кичи с —, че е изсъхнал за нея 613; лицето на снаха се променя като бял и червен —, когато свекървата спомене името на Касъм 730; болна девойка кара майка си да набере китка от бял и червен — и да я занесе на любето ѝ 797; кукувичка кука под бял и червен — 887; — 52, 568

Трендафил.[2] Момък измамва девойка, че е лелиният ѝ син — и я отвлича 647

Трендафилка казва на момък да не я закача, защото братята ѝ са сеймени и ще го оковат 478

Трепушки, трепчици. Черква с дванадесет полюлеи със златни — 132; хайдутин освобождава три синджири роби и кара девойките да събират — и да се кичат 184; момък люби и ще вземе девойка, която носи на на главата си — 363; девойка не иска да вземе сребърните —, които ѝ носи любето, защото майка ѝ ще пита отгде са 481; конят с невестата ще върви кротко, за да не се люлеят — 636; овчар ще обниже рогата на овен с дребни —, ако изведе стадото му от Черно море 838

Треска[1] **(трôска).** Момък вижда девойка и го затриса ситна (суха) — 267, 426; суха — затриса момък от любов към девойка 450, 475; Стоян вижда хубавото си любе, което оставил, и го затриса — 749; суха — разтриса невеста, когато се спомене името на Касъм 730; ситна — разтриса болен гурбетчия 1024

Треска,[2] **-и.** Девойка изсушила момък на сухо дърво, да вземе брадва и да го насече на ситни — 415, 416; две невести струват за две — 983

Три (трима). — години 26, 33, 34, 68, 73, 74, 98, 120, 125, 136, 142, 171, 201, 347, 432, 438, 671, 672, 742, 757, 876, 877, 919, 938, 941, 942, 1016, 1025; — стотини сватове 55, 934, 935; — моми 56; — градини 71; — нощи 74; — млади джелати 89; — майки 103; — мезари 103; — силяха 103; — войводи 119; — паши 119; — дъщери 123; — дни 125, 201, 629; — сури гълъба 131; — гемии 134, 135, 874; — месеца 138, 673; — робини 139; — табора 152; — хабера 181; — синджира роби 184; — стотини гемии 237; — реда алтъни 312, 342; — оки брадва 342; — планини 434, 970; — часа 616; — страни 817

Трионче. Девойка е врязана в сърцето на момък и не може да се изреже нито с нож, нито с — 407

Триста татари 49, 143; — гроба 102; — майки 102; — пушки 102, 840; — млади хаджии 117; — коня 120; — момци 120, 709, 918, 940; — оки 124; — дребни кандила 131; — шити потури 143; — феса алтъни 143; — нови гемии 235, 236; — вакли шилета (овньове) 345, 530; — постелки 742; — бели гроша 818; — върли хайдути (харамии) 915, 931, 932; — души 949

Троица, света черква 227

Трупалче за възглавница на болен гурбетчия 1024

Трупове. Янтра е пълна с — 191

Тръба (трôба). Св. Георги свири с „милна“ — на барчина и събира дивите зверове 3

СЪДЪРЖАНИЕ

МИТИЧНИ ПЕСНИ

БИТОВИ ПЕСНИ

ПЕСНИ ЗА ПРИРОДАТА

ЛЮБОВНИ ПЕСНИ

Моминска и момкова хубост

Премяна

Любовта я надвила

Стара майка се не лъже

Галили се, мамили се

Залюбили други

Вярна обич

Влюбени искат да се оженят

Ако не се вземат

СЕМЕЙНИ ПЕСНИ

Годеж, отвличане, приставане

Съпрузи

Свекърва и снаха

Деца и родители, сестри и братя

ПЕСНИ ЗА БОЛЕСТИ И СМЪРТ

ТРУДОВО-ПРОФЕСИОНАЛНИ ПЕСНИ

Овчарски песни

Песни за земеделския труд

Занаятчийски и гурбетчийски песни

СОЦИАЛНИ ПЕСНИ

Войнишка служба

Отвличания, обири, убийства

СОЦИАЛНИ ПЕСНИ

Войнишка служба

Отвличания, обири, убийства

Разни

ПЕСНИ ЗА СЪСТЕЗАНИЯ, ОБЛОЗИ И БОРБИ

ХУМОРИСТИЧНИ И САТИРИЧНИ ПЕСНИ

НАРОДНИ ПЕСНИ ОТ СРЕДНИТЕ РОДОПИ

*

Изд. редактор *М. Иванова*
Художник *Д. Донков*
Худ. редактор *Д.Донков*
Техн. редактор *Ив. Нишева*
Коректор *А. Христова*

*

Изд. индекс 4454
Дадена за набор на 2. X. 1972 г.
Подписана за печат на 17. IX. 1973 г.
Формат 59/84/8 Тираж 3000
ЛГ-12-6
Печатни коли 81,75 Издателски коли 67,86
Ведомствено издание
Цена 9,41 лв.

*

Набрана и отпечатана в печатницата на Издателството на БАН
София, кв. Гео Милев, ул. 36
Поръчка № 20